B

b *(f.: l. 11; n.: l. 14sqq.) littera secunda alphabeti Latini. v. et* beta.

I *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,8 dicito B. DONIZO Mathild. 1,771 esse B principium ducis . . . nominis *(sc. Bonifacii).* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,29 porta civitatis B *(sc. Babylonis). al.*

II *spec.:* A *mus.:* **1** *ad sonos significandos (de re v. p. 1,2):* **a** *in ratione antiquitatis:* ANON. I mus. Gerbert p. 333[a] *chorda* B hypate hypaton *dicitur.* **b** *in ratione medii aevi:* Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253[a] in nona parte *monochordi* B litteram pro voce secunda appone. p. 253[b] retro ♭ aliam b rotundam pone (GUIDO ARET. micr. 2,6). p. 268[a] octavum *semitonium* a, nonum b, decimum ♭. GUIDO ARET. micr. 8,10 b . . . rotundum . . ., quod adiunctum vel molle dicunt. LAMB. mus. quadr. p. 255[b] b durum dicitur esse tonus ante ♭ quadratum, b molle dicitur esse semitonium ante b rotundum. HIER. MOR. mus. 23[tit.] *al. in mensura cymbalorum:* THEOPH. sched. 3,85[med.] tantum cerae tribuat B litterae, quantum *eqs.* CYMBALA I. III. **2** *ad mensuram monochordi instituendam (de fonte v. p. 1,16):* SCHOL. enchir. 3 p. 209[b] nona parte demta a z spatii, erit b z tonus, demta nona parte b z spatii, erit c z tonus. **3** *de littera significativa neumatibus addita (de re v. p. 1,19sq.):* NOTKER. BALB. ad Lantb. b secundum litteras, quibus adiungitur, ut bene . . . extollatur vel gravetur *cantilena eqs.* **B** *math.:* **1** *de puncto vel figurarum terminis:* Ps. BOETH. geom. p. 390,14 centro B, spatio autem A circulus scribatur. p. 391,11 ab A puncto ad B punctum. ALBERT. M. phys. 6,2,5 p. 435[b],26 spatium . . . figuratur per C B lineam. cael. 1,1,10 p. 30[b],17 motus, qui est ex A in B per arcum AB. *al.* **2** *de minutiis:* Ps. BOETH. geom. p. 426, 17 ut A unciae respondeat, B digito *eqs.* **3** *de numeris:* CARM. de litt. 2 B ter centum pro se retinere probatum. **C** *comput. ad annos bisextiles significandos:* AGIUS comput. 8,9 bissextiles B litera signat *eqs.*

1. *ba *interi. de voce stuporis i. q. babae – o je:* HEINR. LETT. chron. 11,5 p. 51,24 nichil . . ., quod suum esset, ibi videns inquit: 'ba' et exivit.

2. *ba. *vox nihil significans:* ALBERT. M. herm. 1,2,1 p. 382[a],27 illae voces, quae . . . non habent institutionem ad aliquid significandum . . . ut bu, ba, blicteri. 1,25 p. 393[b],30 bu, ba, baf. *v. et* *buba, blityri.

***baa.** *vox ovis:* SEDUL. SCOT. carm. 2,41,116 -a seu bee mystica verba dabat *multo.*

***babasa** (bapa-), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c.* *bacassa, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 196sq.) amica, uxor – Freundin, Gattin:* GLOSS. III 662,49 St.-S. bapasa winiga. IV 39,3 -a winiga.

Babel *v.* Babylon. ***babela** *v.* *papela.

***babello,** -are. *(francog.* babiller, *theod.* babbeln, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 192sq.) balbutire – lallen:* NIVARD. Ysengr. 2,7 semiloquas voces balbo stridore -at.

baben *v.* bahen. **babilla** *v.* papilla.

Babilon *v.* Babylon. **babosus** *v.* bavosus.

babtisma *sim. v.* baptisma.

babulum *v.* pabulum. **babulus** *v.* bubalus.

***baburro,** -are. *inepta loqui – dummes Zeug reden:* BENZO ad Heinr. 3,27 baburrus Alexander *papa* . . . -ando eos de servitio Dei ammonebat.

baburrus, -a, -um. **1** *stolidus, ineptus – dumm:* CARM. var. II 12,10 frater erat . . ., frenesie recinens verba -a nimis. WALDO Anscar. 95,17 quidam de plebe truces hominesque -i. VITA Karoli M. 2,22 p. 63,28 *filius* -us et insanus . . . reputabatur. *v. et p. 1301,57.* **2** *inanis – eitel, nichtig:* HERM. AUGIENS. vit. 1371 pro -a gloria cum sepe patramus mala.

Babylon, -onis *f. vel rarius* **Babylonia,** -ae *f. et* **Babel** *subst. script.:* Babbillon: GLOSS. I 60,12 St.-S. *cod. a.* -bil-: *l. 12.18.22sq.*

figuraliter vel translate (cf. ThLL. II 1654,65sqq.): **1** *de vita saeculari:* BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 180,19 media aetate de medio Babilonis fugit *(cf. Vulg. Ier. 51,6)* . . . statimque . . . suscepit iugum Domini. **2** *de civitate terrena, Antichristi (cf. A. Dempf, Sacrum Imperium. 1929. p. 253 sqq.):* GERHOH. ad Innoc. p. 210,29 tanto amplius a Deo reprobantur *personae probabiles,* quanto per eas tanquam per columnas muri -is tandem ruituri sustentantur. p. 236,7 Rome in ipsa -a. psalm. 64 p. 455,3 misereor super filias Babilonis miseras *(cf. Vulg. psalm. 136,8),* illas falso sanctimoniales dictas. *ibid. al.* **3** *de confusione:* MILO carm. 3,4,1,81 quod -n signat, scelerum confusio nostra est. GERHOH. psalm. 64 p. 452,25sq. reedificari Babilonem, id est illam confusionem, qua rex Babilonis diabolus . . . exossat gregem Domini. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 570,26) Archadia . . . erit Babel, id est confusa erit a multis gentibus.

Babylonica (-bil-), -ae *f. absinthium Santonicum – Strandbeifuß (Artemisia maritima L., subsp. Iudaica vel sim., cf. Hegi, Flora VI 2. p. 665):* TRACT. de aegr. cur. p. 267,20 centonice, que alio nomine Babilonica vocatur.

***Babylonitas,** -atis *f. captivitas Babylonica – babylonische Gefangenschaft:* CHRON. rhythm. Austr. 525 comparatam reputa -em ad Tartarorum rabiem et crudelitatem nil fuisse.

baca (bacca), -ae *f. script.:* pa-: *l. 54.57.* va-: *l. 42. 46. adde* ANTIDOT. Augiens. p. 42,39. *al.* bach(a): *l. 40.54. p. 1303,5. adde* HILDEG. phys. 3,15 p. 1229[A]. *al.* bag(a): *p. 1303,8.14sqq.* bata: GLOSS. III 494,14 St.-S. *v. et l. 51.*

I *proprie:* A *gener. i. q. acinus – Beere (cf.* GLOSS. II 534,63 St.-S. -a bere. III 603,58 -as blat): ALDH. ad Acirc. 105, 3 *ebulus* nigros -arum (bach-, bacc- *var. l.*) portans in fronte corimbos. ANTIDOT. Lond. p. 19,35 -as lauri (ANTIDOT. Augiens. p. 40,3 vacas l. WILH. CONG. chirurg. 919 pulvis . . . de . . . baccis l. vel castorei vel piperis. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,32 potus . . . alterabatur . . . decoccione -arum l., qui modus festivior erat *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,123 bacca [v- *V*] l. *al.*). FLOR. LUGD. carm. 25,30 cum . . . suis baccis (bacis *C*) alba ligustra cadant. EGBERT. fec. rat. 2,563 -is lapidosis. *al.* -a caprarum *fort. i. q. hedera – viell.: Efeu (Hedera helix L.):* ALBERT. M. veget. 1,160 *quaedam plantae* nascuntur herbaliter . . . et post declinant ad naturam . . . arborum, sicut . . . id, quod vocatur bacca (baca, bata *var. l.*) caprarum *(v. notam ed.).* **B** *per antonomasiam:* **1** *acinus lauri – Lorbeere:* GLOSS. III 49,54 St.-S. -a lorbere (324,5 bacha lorber. 512,23 pacca lorperi). 225,34 -a i. lorber vel begeleri *(b).* 267,34 -a uva hegelari. **2** *oliva – Olive:* GLOSS. II 337,71 St.-S. bacca olebere *(spectat ad Hor. sat. 2,4,69).* **3** *fragum – Erdbeere:* GLOSS. III 285,58 St.-S. pacha ertbere (292,35).

[Payr]

II *translate:* **A** **1** *margarita, gemma – Perle, Edelstein* (*cf.* GLOSS. II 76,58 St.-S. -is margaritis berulon): HILDEG. epist. I 52 p. 269^{C} pallio pretiosissimis lapidibus, scilicet smaragdo, sapphiro, baccis . . . et margaritis, ornato (*cf.* 53 p. 274^{D}). *meton. de Maria:* COD. Udalr. 282,52 (vs.) bacha virore nitens. **2** *plur. i. q. monile – Halsband: v. l. 15.* **B** *globulus, pastillus – Kügelchen, Pille:* BOTAN. Sangall. 5,1 herba austrelocia pulvere facis bagas. **C** **1** *anulus (catenae) – Ring, (Ketten-)Glied:* CARM. de Germ. 1,67,1 (MGPoet. IV p. 127; a. 888/97) catenarum -is fractis *(cf. Ven. Fort. vita Germ. 30)* educuntur miseri. **2** *catena, collare – Fessel, Kette, Halseisen (loci spectant ad Prud. psych. praef. 33. perist. 1,46; cf. ThLL. s. v.* boia): GLOSS. II 462,50 sqq. St.-S. baga . . . halsduinc; baccas dicimus vincula et -e dicuntur gemme i. halspouga. 479,50 boia et baga unum sunt, halsdruch. 574,47 -is rakinzun. 591,14 bagis halspant. *al.* COSMAS chron. 2,5 p. 90,26 *viri* contriti colla bagis (bogis *var. l.*) *v. et* boia.

***bacallarius** *v.* *baccalarius.

bacapulus (-polus, baccaulus), -i *m.* *capulus, feretrum – Sarg, Bahre:* GLOSS. IV 167,70 St.-S. -polus druch, vas, in quo mortui efferuntur. ABBO SANGERM. bell. 3,3 sandapila (gloss.: baccaulus). 3,34 baccaulum (gloss.: feretrum) fauste videas te ferre cloacę.

bacar(a) *v.* baccar(a). ***bacarium** *sim. v.* *bicarium.

***bacarius** *v.* 2. *bicarius.

bacatus (bacc-), -a, -um. *gemmatus, margaritis consertus – edelsteinbesetzt, Perlen-* (*cf.* GLOSS. I 57,23 St.-S. baccatum kasteinit): LIGURINUS 3,202 puellae . . . gestantes nitido baccata monilia collo.

1. *bacca *subst.* (*orig. inc., nisi corruptum ex* lacca) *de genere resinae i. q. lacca – (Schell-, Stock-)Lack:* Ps. ARIST. lap. I p. 195,32 gumme, que vocatur lacca vel -a. *v. et* lacca.

2. bacca *v.* baca. **3. bacca** *v.* bucca. **4. bacca** *v.* vacca.

***baccalarius,** -i *vel* ***baccalaris,** -is *m.* *(fort. a gall.* *bakkano *'rusticus'; cf. J. Hubschmid, ZRomPhil. 66. 1950. p. 343; v. et Glossarium mediae Latin. Cataloniae. I. 1962. p. 209sq.) script.:* bacalla-: *l. 41.51.* bacha-: *l. 49.* bachel-: *l. 44.48.* bacel-: *l. 47sq.* -re(us): *l. 51.*

1 *servus, vassus – Knecht, Vasall:* ROD. GLAB. hist. 5,4 exiit *diabolus* . . . inclamando: 'meus bacallaris ubi est?' **2** *qui inferiorem in studiis gradum adeptus est – Bakkalaureus:* **a** *spectat ad artes:* CHART. Lux. III 48 p. 48,12 (a. 1249) inhibere curetis bachelario . . ., ne se de scolis regendis . . . intromiscat. **b** *spectat ad theologiam:* SALIMB. chron. p. 299,7 dedit licentiam fratri Bonaventure . . ., ut Parisius legeret, quod nunquam alicubi fecerat, quia bacellarius erat nec adhuc cathedratus. p. 668,9 ad electionem bachelarii (bacel-, bachal- *var. l.*) presentandi pro licentia in theologia. **c** *spectat ad medicinam:* WALTH. AGIL. med. 11 p. 110,28 amplectatur *aeger* fortiter ab aliquo forti bacallareo. *v. et* *baccularis *et* baiulus *p. 1315,48.*

baccar *subst. vel saepius* ***baccara,** -ae *f.* (βάκκαρις, βάκχαρις) *script.:* baca-: GLOSS. III 523,20 St.-S. *v. et l. 61.* bacha-: HILDEG. phys. 1 capit. p. 532^{B},2 (cod. G). -arra: *l. 61.* -alam: GLOSS. III 605,16 St.-S. bacalam. *?*bacer: RECEPT. Sangall. I 134.

1 *vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* GLOSS. III 533,4 St.-S. asara -a haselworz (549,39 asarum vel -a vel wlgago . . . haselwrze. *al. v. et supra p. 1013,11sqq.*). 592,16 de bacarra haselwurz. SALERN. comp. 16 decoctio -ae. *ibid.:* succus -ae. *al.* **2** *herba quaedam coronaria, fort. i. q. species gnaphalii – eine Kranzpflanze, viell.: Ruhrkrautart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1351):* GLOSS. IV 347,48 St.-S. -e slinda *(spectat ad Verg. ecl. 7,27).* CARM. de Rob. 36 quem . . . deceat rosa, -r, achantus.

baccatus *v.* bacatus. **baccaulus** *v.* bacapulus.

Bacchanal (Bach-), -alis *n.* *orgia – Bacchusfest:* NADDA Cyriac. I 6,1 ab immolatione idolorum et suffocato et Bachanalibus . . . pedem retrahit.

***bacchania** (bach-), -ae *f.* **1** *furor, mania – Raserei, Besessenheit:* GESTA Camer. 2,5 p. 457,13 quin ex totis viribus omni bach-ae inperterritus . . . vacaret *energumenus.* **2** *saevitia – das Wüten, Grausamkeit:* GESTA Camer. 2,11 p. 458,39 Normannorum bach-am.

bacchatio, -onis *f.* *ludus effrenatus, lascivia – ausgelassenes Treiben:* LULL. epist. 92 p. 211,8 scurrarum -es.

***bacchatus** (bach-), -us *m.* **1** *vesania – Wahnsinn:* NORB. IBURG. Benn. 28 p. 891,49 eius rei, quam tanto antea bachatu (bacch- *codd.*) acerrime impugnaverant, . . . se spondent praebere fautores. **2** *effrenatio, immoderatio – Zügellosigkeit, Taumel:* LIBRI Karol. 2,19 p. 79,9 vulgus . . . laetitiae bachatu effrenis. 3,15 p. 133,35 ut imperatorum fasces sive vulgi bachatus a christicolarum mentibus dirimeret.

Bacchicus (Bach-), -a, -um. (Βακχικός) *qui vini est, vini plenus – vom Wein, weingefüllt:* SEDUL. SCOT. carm. 2, 32,32 Bachicus in cunctis sit modus aut modius. MILO carm. 3,4,2,357 multiplicata prius non Bachica pocula cessant. *al.*

***bacchifer** (bach-), -era, -erum. *vinifer, uvifer – wein-, traubentragend:* ALCUIN. carm. 59,3 vinea bachiferas trudit de palmite gemmas. *v. et l. 22.*

***bacchiger** (bach-), -eri *m.* *vini minister, pincerna – Wein-, Mundschenk:* CARM. cod. Paris. (8812) 5,1 bachiger (-fer CARM. 4^{a},1 [ed. B. Bischoff in: Liber Floridus. 1950. p. 183]) eia, munda catinum, funde Falernum *eqs.*

***bacchipotens,** -entis *m.* *vini dispensator, pincerna – 'Herr über den Wein', Mundschenk:* THEODULF. carm. 27,78 Nemias . . . -s calvus dulcia vina feret.

Bacchius (Bach-), -i *m.* (Βακχεῖος) *pes metricus ex una brevi et duabus longis syllabis formatus – Versfuß aus einer kurzen und zwei langen Silben, Baccheus:* ALDH. ad Acirc. 123 p. 170,5 exempla ad pedestrem Bachii regulam pertinentia: 'voluntas' *eqs.* WALAHFR. metr. (NArch. 10 p. 167). ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 113,22 'Bachius' bachans vel insaniens a Bacho. GODESC. SAXO gramm. 1,16 p. 376,9 '-us', 'Epyrus' . . . habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum. METELL. Quir. 32$^{tit.}$ metrum choriambicum constans choriambo et Bachio. *al.*

bacchor (bach-), -atus sum, -ari. *script.:* pa-: *p. 1305, 13.* bacc(or): *l. 59. p. 1305,4.* bach-: *praevalet in schedulis nostris.* bah(or): *p. 1305,22.* ba(or): *p. 1305,22. form. act.:* GLOSS. III 276,26 St.-S. grassor, pugno, bacho, sevio i. ich dobon.

furere, grassari, saevire – toben, rasen, wüten: **I** *subi. anim.:* **A** *strictius de anim. a daemone correptis:* ALDH. virg. II 1482 -atur quoniam vagabundis passibus amens *puer.* EKKEH. IV. bened. I 46,24 Egeas hinc satanę datur et bachatur amare. *delirare – faseln:* HROTSV. Dulc. 1,4 ista dementius bachatur. **B** *latius de anim. effrenis vel nimiis affectibus quasi insanis:* **1** *saevitiā:* EPIST. Mog. 11 p. 334, 17 in se mutua cede bachantes *([cf. Vulg. iud. 20,25].* VITA Paulin. Trev. 18. *al.).* THANGM. Bernw. 38 praedis et rapinis passim bachatus in loca et homines episcopi. *cum sensu circumvagandi:* OTTO FRISING. chron. 6,5 p. 267,14 *Nortmanni* occiso Rûberto . . . ubique bachabantur. **2** *odio, ira sim.:* ALDH. virg. II 1555 quidam incentor -atur mente maligna. PASS. Kil. II 11 gravi incanduit ira ceu . . . leaena diuque secum bachata *eqs.* CARM. pro schola Wirz. 141 dic, cur bacharis, nobis qui bella minaris. COSMAS chron. 1,4 p. 11,20 *duo cives* intrant bachantes curiam. *al.* **3** *libidine:* CHRON. Fred. 4,70 Chrotharius per concubinas baccatur (bachabatur, bacchabatur *var. l.*).

II *subi. res:* **A** *strictius de vehementia motus:* CARM. Aldh. 1,24 cum . . . venti . . . bacharentur in aethere et . . . desevirent. HILDEG. fragm. 444sqq. aquilo et occidens in hieme valide flando bachantur . . .; in estate autem . . . lenius bachantur. *ibid. al.* **B** *latius de saevitia, intemperantia rerum incorpor.:* ALDH. virg. I 45 p. 298,23 ad . . . lupanar, ubi scortorum . . . obscenitas bachatur (debachatur *var. l.*). II 968 cum mors -atur acerba. THANGM. Bernw. 36 p. 774,20 dolentes litem et controversiam diutius bachari. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,31 ruptis iniquitas habenis in omne . . . facinus impune bachabatur. LAMB. LEOD. Matth. I 527 late bachata per orbem prelia, discidia, fraudes *eqs. al.*

[Payr]

adi. **bacchans,** -antis. **1** *strictius:* **a** *Bacchico furore correptus, vagus – bacchantisch (schwärmend):* ALDH. epist. 3 p. 479,16 Lupercorum -tum antistites. virg. II 1525 stare facit -es (bach-, bacc- *var. l.*) agmine turmas. **b** *energumenus – besessen:* VITA Galli II 462 virguncula bachans. 490 bachanti . . . puellae. *vesanus – wahnwitzig, verblendet:* HROTSV. Theoph. 187 bachanti nuper quam *(Mariam)* corde negavi (Bas. 53). **2** *latius:* **a** *de bestia i. q. rabidus – reißend:* ALDH. virg. I 29 p. 267,10 bachantis beluae rabiem . . . compescuit. **b** *de rebus i. q. furens, effrenus, saevus – rasend, zügellos, wild:* ALDH. virg. I 38 p. 289,9 bellicosus incentor . . . fertur bachanti et furibundo strepitu restitisse. II 2633 patientia . . . fractura cerebrum irae -is (bach-, pacch- *var. l.*) strepitum compescit inormem. HROTSV. Dulc. 11,3 bachantibus flammis (Sap. 5,35).

subst. **bacchans,** -antis *m.* **1** *gener. i. q. energumenus – ein Besessener:* EKKEH. IV. pict. Mog. 719 multo bachantes fremitu tumulisque ruentes mandat *Christus (spectat ad Vulg. Matth. 8,28sqq.).* BENZO ad Heinr. 6,6 p. 666,19 in meridiano cursu se iungit bachantibus *(cf. Vulg. psalm. 90,6).* **2** *medic. i. q. lymphatus – ein Tobsüchtiger:* RECEPT. Sangall. I 113 capit. p. 8,13 ad baantis. 113 tit. p. 26,12 ad bahantes.

Bacchus (Bach-), -i *m. (?n.: l. 29) script.:* Bach-: *praevalet in schedulis nostris.* Bacc(us): *l. 27.29. al.* Bahch-: *l. 40. form. nom. sg.* -os: *l. 27.*

Deus vini. meton. i. q. vinum – Wein: **1** *de potu:* VITA Desid. Vienn. 5 cum . . . in poculo fuisset Baccos oblatus. RHYTHM. 149,220 cum *sanctus* in . . . peno exundans aluit Baccum. ADAM carm. 8 (MGPoet. I p. 93) Alsatia . . . fecunda bono . . . Bacho. ALCUIN. epist. 8 p. 34,6 saluta fratres nostros in Bacho et berbice. MILO carm. 3,4,1,194 nimio dum figis *(sc. Loth)* bassia -o. CARM. Cent. 17,34 quia cervisam minime merui . . . habere . . ., veniat nunc Bachus abunde. WALTHARIUS 301 pigmentatus . . . Bachus (Bacchus *B*). DONIZO Mathild. 2,530 cum falsis ex Alemanna, qui peramant Bachum. NICOL. BIBER. carm. 1768 (ed. Th. Fischer. 1870) quem languens stomachus desiderat, est ibi -us. *saepe. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,68 nondum venit in utre suo, iam -us acessit. **2** *de vite, uvis:* WALAHFR. hort. 110 premit tabulata virentia Bachus. FORM. Augiens. C 10 Bahchus apud nos hoc anno obiit cum Cerere. WANDALB. mens. 230 autumni foecundum poscere Bachum.

***baccile, *baccimen, *baccina** *v.* baci-.

baccin(i)um *v.* bacinum, vaccinium.

***bacconalis** *v.* *baconalis.

baccor *v.* bacchor. **bacculus** *v.* baculus.

1. *baccus (back-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*francog. vet.* bac, *theod. inf.* back, *cf.* bacinum) **1** *navis oneraria – Lastschiff:* DIPL. Merov. III A 82 p. 197,5 (spur.) liberum . . . transitum -orum dicti coenobii seu navium vina . . . deferentium. **2** *vas – Gefäß:* CHART. Hans. I 732 p. 256,37 (a. 1274) de magno backo plumbi I denarium Colon(iensem).

2. baccus *v.* 1. batus. **3. Baccus** *v.* Bacchus.

***baceda** *v.* *baceta. ***bacellarius** *v.* *baccalarius.

bacellum *v.* bacillum.

***bacenia,** -ae *f. (orig. inc., fort. corruptum ex voce arab.) arbor quaedam ad alcali faciendum apta, fort. i. q. cici – zur Alkaligewinnung verwendeter Baum, viell.: Wunderbaum (Ricinus communis L.):* ANON. secret. p. 23,21 sume cinerem ilicis et -e sc. cicci a⟨c⟩ cribra *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 52.90).*

bacenum *v.* bacinum. **bacer** *v.* baccar.

***baceta** (-eda), -ae *f.* (*francog.* baquet, *cf.* bacinum) *de mensura i. q. situla – Kübel:* CHART. ord. Teut. 147 p. 144,29 (a. 1218) *domus* reddit . . . ecclesie . . . -dam unam de oleo.

1. *bacha, -ae *f. (cf. theod. vet.* bah, *v. Ahd. Wb. I. p. 779) rivus, fluvius – Bach, Fluß:* ALCUIN. carm. 8,21 Igona suis . . . piscibus atque Sigona te pascant . . . et tota Senonia -is. epist. 191 timeo, ne Muslense -a litterae submersae sint.

2. *bacha, -ae *f. (theod. inf.* bâke, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 134) signum – Zeichen, 'Bake':* WALTH. TER. Karol. 12 p. 544,39 signa . . ., quibus . . . ad pugnas in id federatos accersire queque ob insaniam nimirum bellandi furentium -as lingua illorum vocare solebant, . . . erigi vetuit.

3. bacha *v.* baca. **Bachanal** *sim. v.* Bacchanal.

bachara *v.* baccara. ***bacharium** *v.* *bicarium.

***bachelarius** *v.* *baccalarius. **bachenia** *v.* vetonica.

Bachicus *sim. v.* Bacchicus.

***bachium,** -i *n. (cf.* Bacchus *vel* bachia *'vas') vinum vel vas – Wein oder Gefäß:* RADBERT. carm. 3,4 (MGPoet. III p. 52) -a (-ica, -icha, brachia *var. l., v. add. p. 747)* nostra velim . . . et niveos casto condas in pectore flores *(v. notam ed. p. 44).*

***bachminza** (-menza, -myntza, -myncza *sim.*), -ae *f. (theod. vet.* bachminze, *cf. Ahd. Wb. I. p. 769sq.) menta aquatica – Bachminze (Menta aquatica L.):* HILDEG. phys. 1, 67 accipiat . . . anetum et bis tantum -ae (caus. 4 p. 194,10 de -enza). 1,75 de -yntza; bacymntza *(sic?)* calida est . . .; -yntztam aut crudam aut coctam . . . comedat; . . . ista -yncza utatur. *ibid. al.*

***bacho** *v.* *baco. **bachor** *v.* bacchor.

1. *bachus *v.* 3. *batus. **2. Bachus** *v.* Bacchus.

bacia (vatia, batia, bazia), -ae *f.* (*cf.* bacinum) *pelvis, aquaemanile – Becken, liturgisches Waschgefäß (de re v. p. 1307,40; cf.* GLOSS. III 156,19 St.-S. -a [batia *C*, pacia *G*, bacina *AB*] beckin): CHRON. Cas. 7 p. 473,8 de . . . coenobio thesaurum abstulit . . ., baziam argenteam I. p. 473,12 vatias duos. p. 473,14 batiam unam. LEO MARS. chron. 1,26 p. 598, 31 bazias duas de argento. p. 598,34 tulit in coronis ac baziis atque amulis, garalibus et cocleariis argenti libras quingentas. *v. ThLL. s. v.* bachia.

***bacile** (bacci-, bazi-), -is *n.* (*ital.* bacile, *cf.* bacinum) *nom. (acc.) pl.* -i: *l. 41.43.*

pelvis, concha – Becken, Schüssel: **1** *latius:* MAPPAE CLAVIC. 191 postea stet in baccili vel cupero vase. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 27^{b},5 habeatis unum -e (vasile B 10 p. 30,12) mundum . . . et cooperiatis cum eo parapsidem. GEBER. clar. 2,40 in -e. *ibid. al.* ALBERT. M. animal. 23,82 in aliquo -i sive pelvi. **2** *strictius i. q. pelvis ad lavandum apta, aquaemanile – Waschbecken, Waschgefäß:* **a** *gener.:* ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 293,52) I par -ium. p. 294,1 II -i. **b** *liturg. (de re v. p. 1307,40):* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,46 bazili de argento parium I librarum VII *obtulerunt.* 3,74 p. 754,2 -ia argentea paria duo.

***bacillulus** (-cell-), -i *m. parvus baculus, parva crocia – kleiner Stock, kleine Krücke:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 7 nullus praesumebat vel minimum bacellulum . . . inde auferre.

bacillus (-cell-), -i *m. (interdum etiam neutr. subesse potest) script.* va-: CARM. var. II 13,33.

1 *(parvus) baculus – (kleiner) Stab, Stock (cf.* GLOSS. IV 197, 19 St.-S. -us staviklin): **a** *de sustentaculis:* HERIG. (?) Ursm. hymn. 14,3 in sanctimoniale . . . percussa ter -ello sanata continuo. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,237 ad gemmiferum . . . -um. VITA Landel. 488 tellurem . . . -ello, quem gestat manibus, percussit credulus ictu. *in fabula:* RUD. TRUD. gest. 4,9 p. 249,30 *fratres praelatum* cotidie affligentes ut ranae -um conculcabant *(cf. Romul. fab. 27,18 rec. Gall.).* **b** *de sustentaculis infirmorum (plerumque i. q. crocia – Krücke):* VITA Bertini 21 (MGMer. V p. 769,23) curvatorum -i claudorumque subsellia . . . coram basilicae introitu suspensa. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 5 tune istos -ellos de sancto sepulchro tulisti? THIOFR. Willibr. I A 24 p. 475^{c} languentium vehicula, -elli et croceę et scabella loripedum. *al.* **2** *per confusionem i. q. batillus – Glockenschwengel:* CHART. Col. II 513 p. 593, 19 (s. XIII.) suspendent -os et reparabunt funes campanarum (*cf.* p. 593,21 -os confractos reparabit).

***bacimen** (bacci-), -inis *n.* (*cf.* bacinum) *pelvis (ad lavandum apta) – (Wasch-)Becken:* CHART. Argent. IV 34 p. 42,13 (a. 1224/28) baccimana *(sic)* et manutergium. 220 p. 129,32 uno anno duo -a, altero anno manuterium intextum *eqs.*

[Payr]

***baciminium** (bacci-), -i *n.* (*cf.* *bacimen, *bacinium) *liturg. i. q. aquaemanile – Waschgefäß (de re v. l. 40):* CATAL. thes. Germ. I 111,37 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1233) duo bacciminia de pulchro auricalco.

1. bacina (pa-) *f.* (*orig. dub., cf.* vaticina, vacina *Ps. Apul. herb. 22,1 et* *lacina) *?altercum nigrum – ?Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 935):* GLOSS. III 577,40 St.-S. p-a wegewuta. *fort. add.:* GLOSS. III 267,32 St.-S. -a wegewahta (292,8. 295,38). *v. ThLL. s. v.* baccina.

2. *bacina *v.* bacinum. **bacinia** *v.* vaccinium.

bacinum, -i *n.*, ***bacinus,** -i *m. vel raro* ***bacina,** -ae *f.*, ***bacinium,** -i *n.* (*francog.* bassin, *ital.* bacino, *theod.* Becken, *a gall.* bacca, *baccus; *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 197sqq. et J. Hubschmid, ZRomPhil. 66. 1950. p. 92sqq.) script.:* pa-: *l. 20.43sq.* bacci-: *passim.* basc-: ANTIDOT. Glasg. p. 133,17. pazi-: *l. 44.* banc-: CHART. Laus. 727. -cena: *l. 26.*

pelvis, concha – Becken, Schüssel (cf. GLOSS. III 194,10 St.-S. -us bechin. 267,23 baccinum bechin. 660,6 conca pelvis pacinum pechin. *al.):* **1** *latius:* CAPIT. reg. Franc. 128,30 utensilia *domus regalis:* concas aereas II, pocularem I, baccinum I *eqs.* THEOPH. sched. 1,30 p. 13,38 Th. in mundissima pelvi sive baccina (p. 14,38. *al.*). DIPL. Heinr. IV. 487 p. 663, 35 (spur. s. XII.) debent dare de unaquaque navi unum . . . caldarium et duo -ena (p. 663,37). TRACT. de aegr. cur. p. 158,30 accipe lebetem vel -num de cupro. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 102,19 duo baccina. CHART. Rhen. med. II 142 p. 185,25 pro caldariis et bacciniis . . . fertonem . . . persolventes. HERACLIUS II 14 *argentum vivum et aurum* in scutella vel in cipho vel in -no mitte. CHART. Tirol. notar. 805 dixit, quod haberet I -num . . . et I parolium parvum. ALBERT. M. animal. 23,97. *al.* **2** *strictius:* **a** *pelvis ad lavandum apta, aquaemanile – Waschbecken, Waschgefäß (plerumque de pelvi ad suscipiendam aquam apta; de urceo parili: l. 39sq. 43.48):* **α** *gener. (huc spectare possunt nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 26.28.32):* WILH. HIRS. const. 1,100 p. 1035^{A} ingredientibus illis cum baccinis ad ablutionem manuum. 2,12 p. 1050^{C} refectorarius semper in promptu habet baccina et manutergium. *al.* **β** *liturg. (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 538sqq.):* RUOTG. Brun. 49 p. 54,16 (testam.) altari sanctorum . . . baccina, . . . cuppe due. CATAL. thes. Germ. I 76,15 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) pacinę II. 77,4 pazinę IIII, urcei III. CATAL. biblioth. Ruf 3 p. 19,19 -us I argenteus, bixis I argentea, urceolus I. CATAL. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 562,6) vasa aquam manibus fundentia sunt duo, quorum unum est in forma leonis, -num habens sibi idoneum. COD. Lauresh. 164 p. 448,26 baccina II argentea. ANNAL. Div. a. 1207 (MGScript. V p. 47,44) calices argenteos et -os. *fort. huc spectat:* CHART. Argent. I 616, 108 (c. 1129) *sutores* episcopo eunti ad curiam . . . dabunt thecas candelabrorum, baccinorum et cyphorum. **b** *receptaculum olei – Ölbehälter (cf. RDK I. p. 652sq.):* MIRAC. Winn. 4 (MGMer. V p. 781,29; c. 1000) lampada cum -no (umbone *8*) pleno oleo (*cf.* ibid. p. 782,1). CHRON. rhythm. Leod. 54 crucifixus moveri visus est et cum eo, quidquid pendulum est . . ., baccinia, coronae, lampades. **c** *mensura quaedam parva (aridorum) – ein kleines (Trocken-)Maß:* CHART. Rhen. med. I 135,29 (a. 893) de lino semine -um I. *ibid. iterum.*

v. ThLL. s. v. bacchinon. *cf.* *batinus, *bechinum.

bacitura *v.* battitura. ***backus (-um)** *v.* 1. *baccus.

***backena** *v.* *begina.

***baco** (bacho), -onis *m.* (*franc. vet.* *bakko, *theod. vet.* bahho, *francog. vet.* bacon; *cf. Ahd. Wb. I. p. 780 et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 208sq.) script.:* pa-: *p. 1308,19. 34.* bacc(o): *l. 72. p. 1308,2. adde* CAPIT. reg. Franc. 128,7. 30. *al.* CHART. Bern. II 720 p. 789,30.

1 *tergus porci dimidium, laridum, perna – Schweinshälfte, Speckseite, Bachen, Schinken (cf.* GLOSS. III 267,27 St.-S. bachones perna bacho. 684,41. *al.):* **a** *iur. de censu, servitio sim.:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 p. 254,23 de censu: . . . lartum de praeterito anno baccones X, novos baccones CC cum minucia et unctis. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,11 ad quod *(convivium)* dentur . . . bacco I cum siccamine, porcelli II. COD. Lauresh. 532 p. 146,19 ut . . . detur . . . pauperibus . . . de leguminibus maltrum I sive bachonem. CHART. Mog. A 365 in servicium suum *(sc. missi)* prebeantur . . . VI pulli et quarta pars bachonis. CHART. march. Misn. II 263 p. 181,11 -o (perna CHART. com. Mansf. I 6 p. 5,30) unus cum suis interioribus excepta arvina et extremitatibus, tres porci. GESTA Lob. 18 p. 321,4 bachones . . . in lardario appendendos. CHART. Hans. I 432 p. 144,42 *(de teloneo)* -o sive vlek obolum . . ., porcus obolum. CHART. Bern. II 281 p. 307,39 nullus burgensis debet -em salsatum scindere ad vendendum nisi cum maxillis et inde VI stillas facere. 481 p. 500,37 pro benna seu -e unum denarium . . . accipiemus. CHART. Laus. 381 p. 336,1 census, qui debentur pro -e primo in Burgo. *saepe.* **b** *pharm.:* TRACT. de aegr. cur. p. 378,5 ad omnem fistulam accipe bachone et vetus unctum. p. 379,21 accipe carnem macram salatam de -e. **c** *usu communi:* FROUM. carm. 9,1 versibus an verbis moneam pro parte pachonis? *(postea:* perna). ANNAL. Egm. a. 1109 rusticus . . . -em ⟨unco⟩ abstraxit. NIVARD. Ysengr. 1, 181 gestabat pone -em rusticus. 1,540 divisus recte vix fuit ille -o. ALBERT. M. animal. 7,52 porci . . . comederunt bachones et alias carnes porcorum. *al.* **2** *porcus saginatus – Mastschwein (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 2.6):* **a** *iur.:* **α** *de censu, servitio sim.:* DIPL. Ludow. Germ. 155 ut . . . ei daretur . . . friskingas XIV, sex ad -es faciendos, si pascio esset *eqs.* REGISTR. abb. Werd. 6,13 p. 183,1 ad servitium domni abbatis dabit *villicus* . . . porcos XVIII . . ., vaccam unam, -em unum, verrem unum. DIPL. Heinr. IV. 237 p. 300,33 (spur. s. XIII.) -es sagiminales IV, verres IV. p. 301,7 de porcaturis porci, bachones et verres. **β** *de porco votivo (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 327*[147]*):* TRAD. Frising. 275 (a. 808) iussit . . . episcopus donare ei illum pachonem et uterque manus posuit super ipsum et pacificati sunt eo modo. **b** *usu communi:* SEDUL. SCOT. carm. 2,58,27 ingentes . . . bachones et cornuti multones. NIVARD. Ysengr. 7,121 Baltero vero -o, pronepos meus. *fort. add.:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,39 p. 489^{D} misit . . . -es saginatos aut . . . vinum. *v. et* *pacca.

***baconalis** (bacco-), -e. *ad saginam aptus – Mast-, Speck-:* CHART. Rhen. inf. I 236 (a. 1085) porcos bacconales.

bacterius, -i *m. vel* **bacterium,** -i *n.* (βακτήριον) *baculus, fustis – Stab, Stock:* **1** *de sustentaculis infirmorum:* VITA Elig. 2,80 p. 739,25 clodorum -i. **2** *de virga pastorali:* VITA Desid. Cad. 43 -um (-cthe- *2*) sancti viri lavari deposcit. 45 *suffragia* ex medicina loti -i postulare.

bacto *v.* batto.

***bactrum,** -i *n.* (βάκτρον) *baculus – Stab:* IOH. SCOT. carm. 9,100 *(de rege)* plena manus sciptris enchiridon aurea -a *(v. notam ed.).*

***bacula** *subst.* (*fort. corruptum ex* vatillum) *foculus – Kohlenbecken:* GLOSS. III 677,48 St.-S. -a vel cauan vvihilstain *(cf. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb. ²II. 1877. p. 882sq.).*

***baculare,** -is *n.* (baculus) *species baculi – Stockart:* CATAL. thes. Germ. I 43,19 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1025) cornua sex, -ia duo, sellę sex.

***bacularis,** -is *m.* (baculus, *accedente fort. vi vocis q. e.* *baccalarius) *sensu despicabili i. q. apparitor, servus, vassus – Bediensteter, Knecht, Vasall:* RATHER. prael. 4,24 p. 275^{C} si ego dixissem, aut degenerem vel -em appellares *me.* coni. 2 p. 525^{B} forsitan in patria sua *Ratherius* fuerat -is, ideo illi tam honor omnis est vilis. epist. 33 p. 187,8 si clericus . . . non adit vocatus episcopum, ille suos -es mittit. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 723,9 furor -ium. BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,28 presertim -es dant sinistras talibus, sociati parant bellum viris principalibus. *proverb.:* BENZO ad Heinr. 7,2 p. 673,1 si -is scandit equum, rabies exagitat eum.

***baculatio,** -onis *f.* *pulsatio – das Klopfen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 307^{F} signa calidi apostematis sunt dolor acutus cum punctione quadam, -e et gravedine.

[Payr]

1. *baculo, -avi, -atum, -are. **1** *(baculo) caedere, fustigare – (mit dem Stock) schlagen, prügeln:* BERNH. GEIST. dial. p. 22 si verum loquaris, palmis, fuste -aris. CHART. Hamb. 525 p. 447,4 si forte aliquis ... burgensem ... occiderit, vulneravit, -verit. CHART. Sil. C 62^{a},31 si aliquis aliquem -verit vel colaphizaverit. CHART. Brand. A XIV 17 p. 13,7 si aliquis cum baculis ... percussus fuerit -tusque hoc ... testificari valuerit. CHRON. Erf. mod. II a. 1342. *al. v. et infra p. 1395,40.* **2** *baculo pastorali ornare – den Bischofsstab verleihen:* CARM. var. III 27,1,3 Maximinus -atur in ordine trinus. 27,2,40,7 Erchenbaldo ... XV. kal. Octobris -to, VIII. kal. eiusdem consecrato episcopo.

2. baculo *v.* baiulo.

baculus, -i *m. vel raro* **baculum,** -i *n. (v. p. 1310,32.1311, 15.36) script.:* pa-: *l. 38. p. 1312,2.* baccu-: *p. 1310, 37.42sq. 1311,36. al.* -col-: CHART. Ital. Ficker 401 p. 415, 37. *metr.* bā-: METELL. Quir. 33,31.

scipio, fustis, ferula – Stab, Stock (cf. GLOSS. III 211,40 St.-S. -us vel scipio stab. *al.):* **I** *de instrumentis:* **A** *de sustentaculis:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 16 arrepto -o, cui suffultus incumberet. NOTKER. BALB. gest. 1,7 digito ... vel -o protento ... demonstravit, quem legere voluisset. 1,34 p. 47,2 -us de arbore malo ... portabatur in dextera. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 Christoforus -o peregrinationis stetit innixus (*cf.* II 2,12 -o regit exule gressus. RICHER. SENON. gest. 3,5 p. 290,32 vade et ... cum -o tuo et uxore et filiis egredere de regno). UNIBOS 45,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 262) per istum iuro -um. HILDEG. phys. 3,14 p. 1228^{A} si quis -um ex eodem ligno *(sc. fici)* in manu sua portat. CONO LAUS. notae p. 785, 52 eburneum. CHART. Stir. III 192 p. 276,4 *heremitae ordinis s. Augustini* portantes in manibus -os quinque palmorum. ALBERT. M. veget. 6,79 ex magna *arundine* ... -i fiunt ..., sed tamen cum frangitur, in multas partes dividitur ..., et ideo proverbium est, quod, qui innititur infideli socio, innititur -o arundineo *(cf. l. 58sqq.). saepe. de sustentaculis infirmorum (plerumque i. q. crocia – Krücke):* VITA Arnulfi 29 *homuncio* ex utraque *(sic)* latere auxiliantibus p-is *(A 1,* b-is *cett.)* vix ... callem nitebatur contingere. LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,23 *claudus* circumlateris -is transportatus. MIRAC. Nicol. Brunw. 3 (2) cruceis -is innixa *puella.* CONR. BRUNW. Wolfh. 38 sustentatorii illius -i super sepulcrum beatissimi viri ... mansere suspensi. *al.* **b** *liturg. (cf. l. 52 sqq.):* CONC. Karol. 3^{A} p. 10,17 ut nullus episcopus, presbyter aut diaconus ad celebrandum missarum sollemnia praesumat cum -o introire (*cf.* 39^{A},131 p. 408,5. EPIST. var. I 33,5). AMALAR. cod. expos. II 16,3 *ad evangelium* -i omnium deponuntur de manibus *(cf.* off. 3,18,11 nostra humilitas per -orum positionem demonstretur. HONOR. AUGUST. gemm. 1,24. *al.).* LIBER ordin. Rhenaug. p. 158,13 ad processionem cucullis capita non operimus neque -is utimur. *al.* **2** **a** *alleg. (loci spectant ad usum liturg.):* AMALAR. (?) ecl. 16,4 -um possumus intellegere humanum adiutorium. *ibid.:* -um, id est orationes sanctorum. HRABAN. univ. 22,13 p. 609^{C} -us ... sustentationem imbecillitatis humanae significat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,24 per -os ... sacerdotes denotantur, per quorum doctrinam infirmi in fide sustentantur. *ibid.:* -is ..., id est sententiis scripturarum. *al.* **b** *per compar. (cf. Vulg. IV reg. 18,21. Is. 36,6. al.):* THIETM. chron. 4,61 in -i fragilitate harundinei nil prorsus confidens. BERNOLD. CONST. libell. V 13 frustra ... Gregorium papam harundineo -o comparatis. *al. v. et l. 36.* **c** *in imag. (cf. Vulg. psalm. 22,4):* EPIST. Worm. I 53 -us ... consolationis meę in partes crepuit, abbas ... carnis iter intravit. EPIST. Teg. I 98 -o ... vestri secreti consolatus speravi. CHART. Babenb. 34 invasiones rerum ecclesiasticarum virga correptionis et -o exhortationis submovere. **d** *meton. i. q. adiutor(ium) – Stütze:* BRUNO QUERF. Adalb. A $19^{in.}$ -us pauperum ..., Martinus. EPIST. Worm. I $22^{tit.}$ verę sanctitatis viro O., senum -o, iuvenum speculo ($58^{tit.}$ laicorum s., clericorum -o, H. imperatori). CARM. Bur. B 47,2,3 rex omnium, -us fidelium. CHART. Turg. II 76 p. 260,4 per litterarum apices, qui sunt -i memorię (CHART. Babenb. 294. *al.*). **B** *de instrumentis ad coercitionem, pugnam, cruciatum aptis:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 77,16 si *senior* eum vult occidere aut cum -o caedere. CHART. select. Keutgen 141,6 qui ... pugno vel -o aliquem percusserit. GESTA Halb. p. 99,30 pugnis, -is et fustibus. CHART. Ger. Col. 102 p. 103,26 *sacerdotes duo* in processionibus ibunt circa patronum ... cum -o pressuras prohibendo. *al.* **b** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 77,17 quod nullus in hoste -um (*'Streitkolben' Brunner, Rechtsgesch. II. p. 280)* habeat, sed arcum. NOTKER. BALB. martyr. IV. id. Aug. p. 1137^{B} genera tormentorum: plumbatae, fustes ..., -i. CHART. Babenb. 86,9 quicumque ... hominem ... percusserit, ... quadraginta plagas in presentia iudicis cum -o recipiet. CHART. Oelsn. 48 p. 82,5 omne ius pugne in scutis, gladiis et -is et animadversio in personam ... ad iudicium castellani ... pertinet. CHART. Burgenl. 371 *(de duello iudiciario)* pugiles ... cum -o congressos. **2** *in imag.:* VITA Mathild. II 9 per -um disciplinae multos ab errore eripuit. ANNAL. Ianuens. I p. 44,5 ut -us apostolice sedis cunctos iustitiam Ianuensium vinculo anathematis percutiat auferentes. CHART. Naumb. 398 p. 360,28 -o anathematis ... feriatur. **C** *de pedis incurvis pastorum:* **1** *proprie:* CARM. Bur. B 157,1,5 virgo ... oves iussa regere -o pastorali. **2** **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1, 282 in -o pastor popularis cernitur unco. **b** *in imag. de cura pastorali:* EPIST. Worm. I 3 congregatio gregis numquam ... dentibus luporum laceranda salvo -o pastoris. RANGER. carm. 676 sentit pastorem ... adesse et -um metuit et fugit ille lupus. *al.* **D** *de instrumento mensurae:* MAPPAE CLAVIC. 213 *ad planitiem mensurandam* -um accipias, cuius altitudo usque ad oculum tuum perveniat. CHART. Tirol. 1100 p. 142,20 (a. 1239) precepit ... burgensibus, ut ipsi habeant illam mensuram ad vetus -um ulneum Boçani et non Tridentinum -um. **E** *de instrumento iudicii Dei:* ORD. iud. Dei A 25 *accusator et accusatus* tenens -um in manu, qui dicitur sunnestab *(sc. impedimentum).* B $17,4^{f}$ in -o, qui inserendus est inter brachia pueri. **F** *de manubrio* (*cf.* GLOSS. III 657,23 St.-S. bacculum helza): NIVARD. Ysengr. 1,761 vasa, crucum -os, candelabra. VITA Meinw. 211 p. 124,7 cruces argenteę due cum -is. *al.* **G** *de metallo i. q. pecia – Barren:* REGISTR. Teg. (ed. M. v. Freyberg, Älteste Gesch. v. Tegernsee. 1822. p. 222,9sqq.; c. 1250) huba ibidem *persolvit* ... agnum ..., bacculum ferri; decem beneficia ibidem ... X agnos, X bacculos ferreos. ibid. p. 231,9. **H** *usu vario:* CHRON. Mich. 23 more puerorum pro ludo -os equitantium. MARC. GRAEC. ign. 6 *nuncii* -os gerentes concavos hac materia repletos. RANGER. carm. 686 -o scribitur in cinere *anathema.* DONIZO Mathild. 1,165 -os crucis ... more rusticus in terra binos posuit, ... iurat. GEBER. summ. 1,47 p. 579 intromissio -i terrei bene cocti. HERACLIUS II 33 *corium* cum -o buxeo burnies. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 45,10 duo -i utrique consuantur in panno circumvolvendo gruem *eqs. al. fort. add.:* GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554, 23 -us bufonis infixus ... sanat ficum. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,773 laudant artifices -um, quem flectere possunt *eqs.*

II *de signis:* **A** *publ. et iur.:* **1** *de signo auctoritatis vel officii:* **a** *principum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 251; P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 263sq.):* THEGAN. Ludow. 19 p. 595,6 *imperator* -um aureum in manu tenens. HINCM. annal. a. 876 p. 130,20 sceptrum et -us aureus (PONTIF. Rom.-Germ. p. 135^{a},11 s. et -um accipiat *rex.* WIDUK. gest. 2,1 p. 65,15 insignia regalia ..., gladius cum balteo, clamis cum armillis, -us cum sceptro ac diadema. p. 66,13). **b** *iudicum, potestatis iudiciariae:* CHART. Ulm. 73 p. 94,2 (a. 1255) quicquid illic vel in omni iudicio alio de pecuniaria pena prometur sive cum -o iudiciario acquiritur. REGISTR. Baiuv. B p. 410,8 quicumque iudex preest advocatie ..., tenetur dare domino duci de -o iudicii VIII lib. **c** *praeconum:* CHART. Babenb. 232,21 (a. 1221/30) *persona despecta* a preconibus cum -is eorum, quos portare tenentur coram pretorio, debaculetur. **d** *senatorum Romanorum:* THIETM. chron. 7,1 *senatores* incede-

[Payr]

bant cum -is. **2** *de signo traditionis, investiturae:* ANNAL. Guelf. a. 787 *dux Tassilo* reddit ei *(Karolo)* ipsam patriam cum -o, in cuius capite similitudo hominis erat scultum *(cf. P. E. Schramm, op. cit. I. p. 209)*. PRUD. TREC. annal. a. 849 p. 37,5 ut *Hludowicus et Karolus* alter alteri -os publice tribuendo regnum, uxorem et liberos superstiti commendaret. DIPL. Otton. II. 255 p. 296,37 episcopus et . . . comes per unum -um investiverunt . . . abbatem et . . . advocatorem suum de omnibus rebus . . . monasterii. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,12 apprehenderunt -um simul et cartam, per quam litigabant. THIETM. chron. 6,31 in -o . . ., mutuae confirmacionis signo. 7,52 concambium -is firmavimus mutuis. CHART. Tirol. 835 Odelricus . . . cum -o uno . . . refutavit in manu . . . episcopi . . . unum mansum. 952 comes . . . nomine recti feudi . . . cum uno -o, quod suis manibus tenebat, investivit. . . Gabulfum . . . de uno ⟨molinario⟩ cum casale. *al. v. et l. 63.66. de signo vadimonii:* LEG. Lang. p. 599b,6 (s. XI.med.) actores -os vadimonii reis restituant. **B** *eccl.:* **1** *de virga pastorali signo dignitatis (spectat ad curam pastoralem; expresse ad regalia: l. 66. de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 279sq.; LThK.²II. p. 508sq.):* **a** *episcoporum:* **α** *def. et alleg.:* PONTIF. Rom.-Germ. p. 102a,21 -um pastoralis officii, potestatem ligandi atque solvendi *eqs.* HUMB. Sim. 3,6 p. 205,14 in camyris -is, superius ad adtrahendum . . . inflexis, inferius vero ad repellendum et feriendum accuminatis . . ., designatur . . . cura pastoralis. CARM. de anulo 1,25 (MG Lib. Lit. III p. 724,41) in -o tria sunt, decorat quae mystica forma . . .: attrahit uncinus, cuspis stimulat remorantes, directus fustis rectum sustentat amantes. HONOR. AUGUST. gemm. 1,217 -us ex auctoritate legis et evangelii assumitur, qui et virga pastoralis et capuita et ferula et pedum dicitur. 1,218 quia episcopi pastores gregis dominici sunt, ut Moyses et apostoli fuerunt, ideo -um in custodia praeferunt. *al.* **β** *de usu:* VITA Sollemn. 5 (MGMer. VII p. 316,1) *episcopi* tradentes et (ei *var. l.*) -um pastoralem, ut dispersas oves congregaret ad fidem (GESTA Aldr. 44 p. 323,43 *apostolicus* misit . . . ei baculum pastorale. THIETM. chron. 6, 67 a rege accepit -um p. HERM. AUGIENS. chron. a. 1046 *rex* Gratianum papam . . . pastorali -o privavit. SALIMB. chron. p. 24,26 apostolice sedis legatus . . . Armeno catholico, XIV suis episcopis mitras et -um . . . tribuit p. *al.*). VITA Rimb. 11 p. 90,2 *a rege* cum pontificalis -i iuxta morem commendatione episcopatus est sortitus dominium. RUOTG. Brun. 31 -um . . . sancti Petri qua diligencia . . . Coloniam . . . adduxerit *(cf.* CHRON. Erf. min. p. 544, 1sq. *Maternus* a morte suscitatus est . . . per -um missum a Petro; unde papa non utitur -o. *al.)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,12 -um episcopalem publice portare (LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,21 -um e. ab eo [*episcopo*] recepit *rex. al.*). THIETM. chron. 6,1 *rex* dedit episcopatum . . . Wigberto cum archiantistitis -o Taginonis. 6,40 *rex* pastoralem mihi curam . . . commisit cum -o. HUMB. Sim. 3,6capit. de -is et anulis per manus saecularium potestatum datis (RANGER. carm. 1 anulus et -us duo sunt sacra signa, nec ullo de laici manibus suscipienda modo. CONST. I 107,1 ego Heinricus . . . dimitto . . . catholicę ecclesię omnem investituram per anulum et -um. CHRON. Erf. mod. I a. 1131 p. 168,13 episcopus . . . episcopali investitura, id est annulo, mitra, -o a papa Innocencio donatur. *al. v. et supra p. 727,18sqq.*). HARIULF. chron. 3,3 p. 88,14 -us auro, argento et crystallo paratus. EKKEB. HERSF. Heimer. 19 *(de signo disciplinae)* ut episcopus ad degradandum eum *(clericum)* -um levare debuisset. RANGER. Anselm. 1450 -um ponit et officium. PLAC. hon. eccl. 55 (MG Lib. Lit. II p. 590,32) episcopos vel abbates -um de manu episcopi . . . accipere, ut noverint se terrenarum rerum . . . accepisse dominium. HUGO METELL. carm. 47 (MG Lib. Lit. III p. 716) per -um curvum si rex sua regia donat *eqs. saepe. expressius de iure investiendi episcopos vel abbates, investitura:* DONIZO Mathild. 2,392 *Rangerius* dictavit . . . librum . . ., qui -i litem diffinit. NOTAE Mathild. (MGScript. XXX p. 974,23) papa promisit ei *(Henrico)* -um et anulum. **b** *abbatum:* GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,50 episcopus assumpto -o commendavit abpatiam . . . Roudungo usque in praesentiam imperatoris. NOTAE Teg. a. 979 (MGScript. XV p. 1067,12) ab imperatore . . . Hartwicus -um (pa- *cod. a. corr.*) et privilegium recepit. DIPL. Arduini 9 p. 713,11 suscepto ab antecessore vel . . . a principali altari regiminis -o. CONC. Karol. app. 3 p. 820,17 (spur. s. XI.in.) ut consecraremus *(sc. papa)* ipsum *(Anselmum)* abbatem et . . . eius manibus traderemus . . . -um pastoralem (LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 138,34 *abbas* compulsus a rege -um p., quem non ut pastor, sed ut mercennarius usurpaverat, . . . reddidit. *al.*). EPIST. Hann. 109 p. 186,26 abrenuntiamus ergo -o tuo, abrenuntiamus etiam abbatię. BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 463,34 *praepositi canonicorum* -os non portant. HONOR. AUGUST. gemm. 1,238 *abbatis* -i flexura non ex albo, sed ex nigro debet esse, quia in commissa cura non debet mundi gloriam quaerere. *al.* **c** *magistrorum ordinis Teutonici:* STATUT. ord. Teut. p. 54,10 magister . . . virgam et -um manu gestet *eqs.* **d** *decanorum maiorum:* CHART. Tirol. 865III p. 282,9 (a. 1226) decanus . . . est maior, quia portat infulam et -um. **2** *de signo officii cantoris (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 100):* CHART. Mog. A 219 p. 135,18 (a. 976) insignum . . . cantorie -um et infulam detraximus. HONOR. AUGUST. gemm. 1,74 cantores capita piliolis tegunt, -os vel tabulas manibus gerunt (1,24). VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,13 cantorem . . . -um de aneto maximum rubricatum . . . ferentem. CHART. Lub. I 139 cantor . . . et quicunque . . . canonicus in cantando chorum rexerit, . . . cum -is . . . incedentes ministrabunt. CHART. Col. III 163 p. 135,6. **3** *de signo ad loca sancta peregrinantium (cf. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen im Mittelalter. II. 1909. p. 272sqq.):* RITUALE Rhenaug. 108tit. (Spicil. Friburg. V p. 142,9) benedictio super fustes, id est super -os iter agentium vel super capsellas eorum. GISLEB. MONT. chron. 152 p. 235,28 imperator . . . accepta apud Haghenoam pera cum -o iter Iherosolimitanum arripuit (167 p. 248,27. OTTO SANBLAS. chron. 32 p. 46,22 non in p. et -o, sed in lancea et gladio sepulchrum Domini visitare). *al.* **C** *usu vario:* **1** *de signo philosophorum:* ARS med. 1 p. 418,13 *simulacro Asclepii* imposuerunt . . . diaeteticae . . . -um, propter quod et philosophum ostendit. **2** *de signo virtutis divinae (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. IV. 1931/32. p. 132):* THIETM. chron. 7,69 audivi de quodam -o, in cuius sumitate manus erat . . . ferreum tenens circulum *eqs.* *Payr*

bacus *v.* opacus, pagus. **badanola** *v.* baionula.

***badera** (bradara) *subst. (arab.* al-bazar; *cf. P. de Koning, Trois traités d'anatomie arabes. 1903. p. 388,9) tentigo – Kitzler (Clitoris):* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13bv natura feminea . . . deforis habet frustula de pellibus, que vocantur bradara (badera 3,33 [ed. Basil.]. *de fonte v. l. 44sq.*).

***badile** (patile, -ele) *subst.* (*ital.* badile) *pala – Schaufel:* GLOSS. IV 189,41 St.-S. p-e (-ęle *a*, patele vel p-e *b*) schůuel. *v. et* vatillum.

badius (vadius, baius), -a, -um. **1** *adi.: de colore equorum i. q. spadix – kastanienbraun (cf.* GLOSS. III 367,33 St.-S. -us equus rothros vel fenicatus; item spadix. *al.):* IORDAN. RUFF. equ. 4 p. 18,15 pilus *equi*, qui dicitur baius et semialbus et obscurus. **2** *subst. masc.: equus spadix – kastanienbraunes Pferd:* THEOD. PALID. annal. a. 1156 p. 89,51 qui *(praesul)* . . . gravitate sacerdotali currens in vadio incurrit mortem casu valido.

***badstuba** (-ůva), -ae *f. (theod. vet.* badastuba, *cf. Ahd. Wb. I. p. 772) balneum – Bad:* CHART. scrin. Col. A I p. 205,10 (a. 1192/93) Liveradis dedit Henrico marito suo terciam partem -ůvę.

baen *v.* bahen.

***baf.** *vox nihil significans: v. p. 1301,41.*

baga *v.* baca.

***bagatinus,** -i *m. (cf. ital.* bagattella, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. I. 1961. p. 942) moneta parva Italiae septentrionalis – kleine norditalienische Münze:* CHART. Tirol. notar. II 584 (a. 1273) XL solidos parvulorum -orum.

[Sroder]

***bagnberga** *v.* *bainberga.

***bagordo,** -avi, -are. (*ital.* bagordare) *hastiludio pugnare – Lanzenspiele austragen (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. ²II. 1889. p. 113):* ALBERT. MIL. temp. 215 p. 460,4 milites equitabantur super glaciam dicti Paudi et -bant. *fort. add.:* ANNAL. Ceccan. a. 1208 (MGScript. XIX p. 297,10) cum suis militibus domnus Iohannes . . . iocavit burbudando (buburd- *3*). *cf.* *bohordicium.

***baharius** *subst. (orig. inc.) ?sorbus – ?Sperberbaum (Sorbus domestica L.):* GLOSS. III 537,10 St.-S. -us surpelboim *(v. notam ed.).*

bahen (baen, baben, ben, pean, pen) *n.* (*cf.* βατς) *exempla allata pendent plus minus a Vulg. I Macc. 13,37.*

torques – Halskette: ABBO SANGERM. bell. 3,59 entole te comat, regesque baben (gloss.: n(eutrum) t(ertiae decl.); torques aurea cum gemmis, baben ornamentum cum auro et gemmis) proceresque. GLOSS. I 695,6 St.-S. baen (bean *e. o;* bahem *Vulg.*) palz spisal. 695,14 -n balz. 705,41 pean (ben *a,* pen *b*) palz. III 175,22 baen halsbŏga vel torques.

bahor *v.* bacchor.

Baiae, -arum *f. aquae – Bäder:* GLOSS. med. p. 11,22 -ae calidae, id est aquae calentes.

baianula *v.* baionula. ***baiellatus** *v.* *baiulatus.

***bail(l)ivus** *sim. v.* *bali(v)us. ***baim** *v.* *baion.

***bainberga** (bagn-, bein- *sim.*), -ae *f. (theod. vet.* beinberga, *cf. Ahd. Wb. I. p. 847sq.) ocrea – Beinschiene:* LEX Ribv. 40,11 bagnbergas (bain- *sim. var. l.*) bonas pro sex solid. tribuat. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 93b,41) bembergas (*i.* beinb-) II. *ibid. iterum.*

baiolo *sim. v.* baiulo.

***baion** (vai-) *n.* (βαΐον) *species epithematis – Umschlagsart:* PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 116,2 epithimata vero vaion (*3,37,6* βαΐον) et euuodes et similia (p. 116,9 malagmata . . . vaion et poliarcium). *fort. huc spectat:* ALPHITA I p. 279,19 baim (bami *var. l.;* baym ALPHITA II p. 19,4) interpretatur corroborativum et corrosivum.

baionula (-ian-, badanola), -ae *f. lectus portatorius in itinere usurpatus – Reisesänfte, Tragbett:* ABBO SANGERM. bell. 3,16 amphytappa laon extat badanola (gloss.: lectus in itinere). GLOSS. III 168,2 St.-S. baianula (-lo *E*) uartbette. 210,71 -a fartbette. 376,14.

***baiophoros** (vai-), *acc.* -on *subst.* (βαϊοφόρος *sc.* ἡμέρα) *dies palmarum – Palmsonntag:* LIUTPR. antap. 6,10 p. 157, 30 in ea, quae ante vaiophoron, quod nos palmarum ramos dicimus, ebdomada.

baiula (-iol-), -ae *f. usu attrib.: l. 51.*

I *strictius i. q. portatrix, latrix – Trägerin, Bringerin:* A *proprie:* PAUL. DIAC. carm. 7,6,1 fregit *Benedictus* veneni -am crucis per arma cymbiam. B *in imag.:* ASINARIUS 298 fit . . . leticie -a (baiola *var. l.*) tota dies. ACTA imp. Winkelm. II 1025 p. 687,1 cum opera talium ad excellentie vestre notitiam, facti evidentia -a, perferenda credantur. CONST. III 204 pestilentes heretice calliditatis argucie . . . infeste sunt auribus sicque sunt amaritudinis fellee -e (baiole *E*) detestande.

II *latius:* A *nutrix, altrix – Amme, Pflegerin:* 1 *proprie:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 260,11 *(de diabolo)* per baiolam inpedimenta parare *Gibitrudi.* VITA Reginsw. 8 -ae ipsius *(Reginswindis)* germanum. SALIMB. chron. p. 350,15 precepit *Fridericus* -is et nutricibus, ut lac infantibus darent *eqs.* 2 *in imag.:* GODESC. AQUENS. opusc. 5,12 p. 164,4 tibi *(sc. Mariae),* vitae omnium vivificandorum -ae. 3 *per compar.:* PETR. CRASS. def. 2 p. 435,15 cum hae tres *(veritatis amicae)* quasi humanae vitae nutrices -aeque esse videantur. B *ministra, adiutrix – Dienerin, Helferin:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 ut . . . numquam absque -arum adminiculo de stratu se posset *nonna paralytica* erigere.

baiulatio (-iol-, -cio), -onis *f.*

I *proprie:* A *gestatio – das Tragen:* GONZO Geng. 36 Gengulfus . . . est consolatus . . . maiorem *fratrem* de minoris compassione et -is impeditione. CONSUET. Trev. 33tit. de . . . crucis -cione. ABSAL. serm. 14 p. 91c caereorum -o. B *levatio – das Aufheben:* TRANSL. Germ. 4 (MGScript. XV p. 7,9; s. IX.) quod ipse sanctus servientes sibi . . . fratres de -e sui corporis honorare velit *(cf. l. 51).*

II *translate:* A *cura, custodia – Aufsicht, Obhut:* HINCM. annal. a. 861 p. 56,18 Karolus dimisso filio suo Hludowico sub Adalardi . . . -e . . . peragrat *(cf.* a. 879 p. 147,28). B *tutela – Vormundschaft:* CHART. ord. Teut. 12 (a. 1179) confirmo tibi . . . -em puerorum Ade Bethsamitis. CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 621,47) vir eius *(feminae)* ante puerorum suorum plenam etatem in ipsis pueris et in feodis eorum . . . -em habebit *(cf.* p. 622,2). C *procuratio, potestas – Verwaltung, Amt(sgewalt):* 1 *in univ.:* CONST. II 307 (a. 1231) ut . . . Gerhardus . . . de baiolatione (-iul- *2*) ipsi a nostra serenitate recommissa nulli respondeat . . . nisi nobis. ACTA imp. Winkelm. I 330 p. 293,42 propter mutationem officialium et baiulorum nostrorum . . ., quos annuatim . . . ab officiis -um suarum removeri contingit (GREG. IX. registr. 656,2 p. 555,37 Riccardus, marescalcus tuus [*sc. Friderici imperatoris*], ad -is officium . . . restituetur. *al.*). 2 *meton.:* a *circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich:* ACTA imp. Winkelm. I 211 p. 189,18 (a. 1221) decimam -is nostre Averse. CHART. ord. Teut. 151 cum . . . imperator . . . in civitate Brundusii de redditibus suis sive de -e sive de sicla . . . cc uncias auri . . . donarit. ACTA imp. Winkelm. I 881 p. 671,16 de . . . omnibus, que . . . de -cionibus (baiulis *a*) subtracta fuerant *eqs.* 892 p. 677,41 de pecunia . . ., quam idem Iohannes fatetur . . . recepisse de -cionibus *eqs.* CHART. Rhen. med. III 788 burcgravio . . . dedimus facultatem, quod pro necessitatibus nostris . . . ab hominibus nostris, ubicumque in baiolatione sua viderit expedire, exigat. *al.* b *vectigalia (districtus) – Einkünfte (des Verwaltungsbereiches):* GREG. IX. registr. 391 -em et plateaticum civitatis vestre . . . duximus retinenda.

baiulator (-iol-), -oris *m. script.* baiut-: *l. 47. usu attrib.: l. 47.*

1 *strictius i. q. portator, gerulus – Träger, Bringer:* a *proprie:* WILH. HIRS. const. 1,36 p. 969B -i *absconsae.* WENR. epist. 6 p. 293,11 unius kartulae per quemlibet -em porrectae. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 11,12 crucis -es duo . . . pariter cum ipsa succumbunt. b *in imag.:* MIRAC. Hucberti 1,7 doloris sui -r . . . ulnis filiam ferens. VITA Serv. 20 p. 78,13 bone . . . gratie baiolator (-iul- *var. l.*) nomine . . . Eucharius. GERHOH. aedif. 7 (16) p. 148,17 apostolicae vitae professores et crucis Christi baiolatores. 2 *latius i. q. nuntius – Bote:* CHART. Rhen. med. II app. 10 (s. X./XII.) ibi sunt II obę, quas tenent -es. p. 341,14 homines baiutores vel nuncios.

***baiulatus** (-iell-), -us *m.* 1 *proprie i. q. levatio – das Aufheben:* CARM. de Germ. 3,37,1 (MGPoet. IV p. 134) de concesso -u corporis *(cf. l. 3sq.).* 2 *translate:* a *in univ. i. q. gubernatio, procuratio – Regierung, Verwaltung:* CHRON. Ven. Alt. p. 118,18 fuit factus baiulus Henricus . . . et imperavit, qui inter tempus -us et imperii vixit an. ‹. . .›. INNOC. IV. registr. A 675 is, qui proximior est heredi, eo absente dominium et -um ipsius regni debeat obtinere *eqs.* b *meton. i. q. circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich:* INNOC. IV. registr. B 332 in -u Gaiete. CHART. Gelr. 879 p. 856,30 de . . . redditibus ville et -us Geldoniensis. p. 856,33 in villa et baiellatu seu ballione Geldonensi.

baiulo (-iol-), -avi, -atum, -are. *script.:* pa-: *l. 71.* va-: *p. 1315,8.* bacu-: *p. 1315,32.* bayol-: *p. 1315,20.* -ial-: *p. 1315,20.*

I *proprie i. q. portare, ferre – tragen, bringen:* A *gener.:* ALDH. epist. 5 p. 490,15 mellifluum examen . . . ad crates graciles sarcinatum flava baiolans (-iul- *var. l.*) gestamina asportat. virg. I 36 p. 284,16 qui in sabanis . . . baiolabantur (-iul- *L*) aegroti. BEDA hist. eccl. 2,8 p. 96,32 indumentum humeris tuis -andum. CARM. Cantabr. 48,1,6 Cloto . . ., que baiolat colum. CHART. Turic. 357 p. 238,19 littere . . . baiolande. *al.* *in imag.:* RHYTHM. 37,2,1 baiolat (paiolat *B*) iram in corde (*cf.* HADR. II. epist. 38 p. 749,25 suscepit, quod

[Sroder]

ardenter semper in pectore -bat). NICOL. I. epist. 53 p. 341,15 pondera. GESTA Trev. cont. 4 p. 178,49 in . . . corpore thesaurum -asse spiritualis gratiae. *de nave i. q. capere – fassen:* CHART. Pomm. A 150 p. 357,42 (a. 1224) de navi . . . octo last -anti (CHART. Hans. I 223 p. 69,23). **B** *spec.:* **1** *eccl.:* RHYTHM. 82,8,4 qui *(filius Altissimi)* -vit sibi crucis stipite ([*cf. Vulg. Ioh. 19,17*]. CYPR. CORD. carm. app. 1,20 [MG Poet. III p. 147] vaiulans crucem supplicii omnem mundum redemisti. CHART. Basil. A I 143 p. 212,12 [epist. papae]. *al.*). *in imag.:* HUMB. Sim. 2,40 p. 189,38 catholici quaedam Hebreorum signa retinent, in quibus Dominum velatum essentialiter -ent et prophetent *eqs.* CHART. archiep. Magd. 315[B] p. 404,22 qui . . . crucem Christi non in angaria cottidie -ant *(cf. Vulg. Matth. 27,32. al.).* **2** *iur.:* ARNULF. MEDIOL. gest. 1,19 episcopus codicem, marchio canem -ans . . . reatus . . . sunt confessi. HERM. IUD. conv. 5 p. 84,21 (ed. G. Niemeyer. 1963) ferrum ignitum nuda . . . manu in fidei sue argumentum baiolans. **3** *publ.:* GESTA Halb. p. 106,18 rex Danorum . . . ensem imperialem baiolans. **4** *milit.:* LEX Baiuv. 2,9 arma sua vivaciter -are ([-iol-, -ial-, -yol- *sim. var. l.*]. 4,11. CAPIT. reg. Franc. 223. *al.*). ANNAL. Ianuens. III p. 19,28 vexilla. **5** *medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 141,31 cauculum limacis . . . tecum -a.

II *translate:* **A** *suscipere – auf sich nehmen:* **1** *de officiis sim. i. q. exsequi, exercere – ausführen, ausüben:* FORM. Marculfi 1,1 p. 39,20 sancta . . . baiolare (-iul- *A 2*) officia. NICOL. I. epist. 88 p. 479,33 ecclesiarum cunctarum sollicitudinem -bimus. WOLFHARD. Waldb. 1,2 (1) monachicam vitam strenue -vit (-iol- *1*). PETR. DAM. grat. 34 p. 67,28 secularem militiam -are (CHART. Livon. A III 200[a] p. 37,37 fratribus . . . aequalem prompte obedientiae m. sub vexillo s. crucis baculantibus). **2** *de malis sim. i. q. perferre – ertragen:* ORD. iud. Dei A 29[e] p. 633,14 ut . . . taliter sit tibi -andum de manu Domini . . ., ut *eqs.* TRANSL. Viti 21 cecus . . . tenebras pro luce -ans. **B** *admittere – zulassen:* ORD. iud. Dei A 17[e] p. 619,20 si de hoc furto scisti aut vidisti aut -asti. 19[f] p. 622,3 si hoc malum fecisti . . . vel assensum praebuisti aut -asti. 29[e] p. 633,14. *ibid. al. (v. ind.).* **C** *sustentare – unterstützen:* VITA Rust. 24 (MGMer. IV p. 350,5) quo ingenio -bas exiguitatem nostram diebus ac noctibus. **D** *de consilio i. q. inire – fassen:* FORM. Sal. Bign. 18 prudentem consilium baiolat, qui *eqs.* (TRAD. Frising. 37 prudente consilio baiolat, qui *eqs. ibid. al.*).

baiulus (iol-), -i *m.* *script.* va-: *p. 1316,33.* *form. nom. sg.* -os: *p. 1316,22.*

I *proprie i. q. portator, gerulus – Träger, Bringer (fere de personis; de rebus: p. 1316,15; cf.* GLOSS. I 164,9 St.-S. baiolus fôrari. II 473,7 -orum bacalaro. III 186,67 -us portator vel gerulus dregere. IV 197,22 -us tregil): **A** *strictius:* **1** *gener.:* DIPL. Karoli M. 239 p. 332,31 -os sacri corporis lux incomparabilis circumfulsit (TRANSL. Libor. 29). WANDALB. Goar. 1,21 ad -um infantis accessit. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 87,15 -us litterarum (CHART. Merseb. 332 p. 264,15. *al. cf.* CHART. Carinth. IV 2394 presencium baiolum). *in imag.:* HARTW. Emm. 19 o pedes pacis -i *(cf.* GESTA Autis. [MGScript. X p. 521,28] pacis -us vocabatur *Guillelmus).* GERHOH. psalm. 36,14/15 p. 512,22 immundorum spirituum -i. CHRON. Hugon. cont. Weing. (MGScript. XXI p. 476,45) legatos soldani multae devotionis baiolos. *de artu i. q. fulcrum – Stütze:* WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) crure . . . confracto et artuum omnium -o eidem *(feminae)* misere minutato. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* ORDO Rom. 6,7 ut sacri ministerii vasa . . . deferantur per -os de . . . monasterio ad celebrandae stationis locum. VITA Corb. 38 sanctae crucis baiolus *(de cruciferis:* CHRON. Albr. a. 1190 p. 863,45 iam plus quam per annum -i crucis extiterant *Francorum proceres).* THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,12 vir . . . habitu monachico trabeatus et puer . . ., cambutae eius -us. PETR. CAS. (?) chron. 4,37 pontifex misit . . . -os, cereostatarios, stauroferos. *al.* *in imag.:* THEOD. AMORB. Mart. prol. ego monachici propositi gerulus nec non et sacerdotalis ordinis -us Theodoricus. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,5 Herimannus . . ., nudus nudae crucis -us . . ., monachus efficitur. **b** *iur.:* COSMAS chron. 3,32 p. 203,13 cane . . . suum demerdante -um. **c** *publ.:* ARNOLD. LUB. chron. 6,2 p. 214,6 ut . . . ipse *(Ottocarus I.)* procederet coronatus et gladii regis -us. **B** *latius:* **1** *nuntius, adnuntiator – Bote, Verkünder:* VITA Ludow. Pii 27 p. 621,28 huius legationis -us fuit Theodorus nomenculator (CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 457,1). OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 152,29 deceptionis sue baiolum. CHART. Livon. A I 36 p. 42,38 (epist. papae) episcopo et aliis -is verbi Dei. **2** *possessor – Besitzer:* TRAD. Ransh. 157 p. 259,8 (a. 1182) presentis pagine baioli. **3** *custos – Verwahrer:* HARIULF. chron. 1,5 p. 14,15 beatus Maurontus . . . regiae bullae vel sigilli -us fuit. **4** *conservator – Wahrer:* CHART. episc. Wirz. I 151 p. 146,23 (a. 1192) statuta . . . autentico scripturę baiolo committere. **5** *qui colit – Betreuer:* ROB. TOR. chron. a. 1170 p. 519,45 beatus Amator famulus beate Marie et aliquando -us et nutricius Domini fuit.

II *translate:* **A** *paedagogus filiorum regalium, magister aulae – Prinzenerzieher, Hofmeister (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 537sqq.):* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 4, 86 Otto quidam . . ., qui baiolos Sigyberto ab adoliscenciam fuerat. GESTA Dagob. 2 *Dagobertus* traditus est a genitore . . . Arnulfo . . . episcopo, ut . . . eius custos et -us esset. HINCM. ord. pal. 1 Alexander in pueritia sua habuit -um nomine Leonidem. FLOD. hist. 3,24 p. 537,28 quatinus . . . sub manu boni . . . -i ad hoc eum *(filium)* nutriri faciat *Karolus.* BENZO ad Heinr. 1,17 p. 606,19 quod in diebus pueritiae de -o ad -um, o cesar Heinrice, porrexit te fortuna. 6,4 p. 661,26 baioli, homines nequam, filii mendacii. *al.* *fort. huc spectat:* ERCHEMB. CAS. hist. 38 Gregorium -um imperiale Grecorum (*cf.* LUP. PROT. chron. a. 875). CHRON. Salern. 142 Constantinus, augustorum vaiulus (*ex* ERCHEMB. CAS. hist. 76 aulicum) et patricius. **2** *de consiliariis etiam in administratione regni adiuvantibus:* EPIST. Lup. Ferr. 64 p. 64,5 non admittantur . . . a vobis monitores, quos -os vulgus appellat. VITA Ludow. Pii 4 p. 609,2 filium . . . suum Hludowicum regem regnaturum in Aquitaniam misit *rex Karolus,* praeponens illi -um Arnoldum. **B** *tutor – Vormund:* ANNAL. Ianuens. III p. 163,4 Berengarius comes . . . diem clausit extremum . . . et . . . Romeum de Villanova -um totius terre sue et filie dimisit. **C** *gubernator (loco principum minorum regno fungens) – (vormundschaftlicher) Regent:* ANNAL. Cav. a. 1258 (MGScript. III p. 194,21) Manfredus, princeps Tarenti, cum esset -us regni (*cf.* CHRON. Barth. app. [MGScript. XXXI p. 225,5] regnum . . . occupavit *Manfredus* . . . non tamquam rex, sed sicut -us Conradi). BURCH. URSB. chron. p. 60,15 ignorante . . . comite Tripolitano, qui fuerat a rege Baldowino regni procurator et -us constitutus. SALIMB. chron. p. 44,6 quo *(Balduino imperatore)* mortuo rex Iohannes -us illius remansit imperii pro parvulo suo nepote. *al. v. et p. 1314,53.* **D** *officialis, procurator, vicarius – Beamter, Verwalter, Stellvertreter (cf. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. II. 1909. p. 427sqq.; H. Nowé, Les baillis comtaux de Flandre. 1928; H. Mitteis, Der Staat des hohen Mittelalters. [4]1953. ind. s. v. 'bailli'):* **1** *in univ.:* GENEAL. Flandr. VI 9 p. 319,29 per -os suos super possessionibus suis eos *(clericos)* inquietavit *comes Balduinus.* ROM. SALERN. annal. a. 1159 p. 242,27 cum imperator vellet in civitate -um constituere. CHART. episc. Hild. I 521 Conradus . . ., imperialis aulae cancellarius, . . . -is et universis . . . salutem. ANNAL. Ianuens. III p. 105,22 Romeus . . ., domini comitis Provincie -us. CONST. II 425,10 si . . . villico alicui vel -o . . . homo ille tentus et custodiendus evaserit. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 177,16 -i imperiales, qui cavarrecti vocantur *(v. notam ed.).* ACTA imp. Winkelm. I 8 ut ipsi fratres . . . omnium -orum nostrorum *(sc. Philippi, regis Romanorum)* speciali gaudeant protectione. CHART. ord. Teut. 41 p. 33,11 Iohannes de Ybelino, dominus Beriti et regni Ierosolimitani -us (116 p. 103,11 conestabulo et -o r. I.). ACTA imp. Winkelm. I 162 p. 139,6 ut homines . . . monasterii essent liberi ab . . . dominatione principum et -orum. CONST. II 137 Fridericus . . . imperator . . . iustitiariis, comiti-

[Sroder]

bus, baronibus, camerariis, -is et omnibus officialibus . . . gratiam suam. ACTA imp. Winkelm. I 665 p. 531,18 custodes et -os, quos posuit *comes Tholosanus* . . . in . . . possessionibus ecclesiarum. *al. v. et p. 1314,17. de procuratoribus soldani:* MENKO chron. p. 550,3 -os suos regno superposuit *soldanus* Damasceno. **2** *de certis functionibus:* **a** *de dispensatione redituum:* ACTA imp. Winkelm. I 76 (a. 1198) iniungimus portulanis et -is . . ., ut de omnibus redditibus . . . portuum . . . decimam . . . ecclesie . . . persolvant *eqs.* **b** *de potestate iudicandi:* CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 622,4; a. 1200) -us domini comitis Hainoensis supra omnes . . . -os . . . constitutus iusticiam potest facere *eqs. v. et* *balivus.

baius *v.* badius. **baiutor** *v.* baiulator.

***bal** (boal) *subst. (turc.* bal, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 201) potus ex melle confectus – aus Honig bereitetes Getränk:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 306,1 quid vellemus bibere, utrum vinum . . . vel -l, hoc est medonem de melle. p. 335,6 boal (bal *B*), hoc est potum de melle.

***bala** *v.* *balla. **balaena** *v.* balena.

***balafium** (pa-, -lif-, -phium, -sium, -filium) *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* Palladium, *cf. Diefenbach, Novum Gloss. s. v.* balaphium) *imago – Bild:* GLOSS. III 266,59 St.-S. -um imago bilidi. 294,62 -sium imago i. bilde. 429,33 p-um pilidi. 462,43 palafilium pilidi. 690,35 balifium pilidi. IV 197,28 -phium bilithiu. *ibid. al.*

***balaglus** *v.* *balascius.

***balagros** (halagorez) *subst.* (βάλαγρος) *species piscis in aqua dulci degentis – Süßwasserfischart:* ALBERT. M. animal. 4,105 piscium . . . fluvialium orientalium, qui dicuntur kyroz et halagorez (*p. 538a,15* βάλαγρος). *v. et* *baleros.

***balancia** *v.* *bilancia.

*?**balaneca** (biantacea) *subst. (orig. inc.) scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L.):* ALPHITA I p. 277,20 apium risus, quod idem est, quod scelerata . . . sive balaneca (biantacea *var. l.*).

balaninus, -a, -um. (βαλάνινος) *ad myrobalanum pertinens – Behennuß-:* PAUL. AEGIN. cur. 14 oleum -um ([id est glandinum *add. A*, balsaminum *B; 3,2,6* βαλάνινον]. ANTIDOT. Sangall. p. 96,11 o. -um virtutem habet purgativam).

balanites (balatina) *subst.* (βαλανίτης) *uva rustica – Bauernweinbeere (Vitis vinifera L. cathartica Dierb.):* GLOSS. III 91,47 St.-S. balatine hûnischedrûben (194,51). *v. et* *betullacia.

balanium *v.* balneum. ***balantia** *v.* *bilancia.

***balantius** *v.* *balascius.

balanus, -i *m. (n.* -um, -on: *l. 49.54)* (βάλανος) *script.:* va-: *l. 71.* -lara: *l. 54.* halnane: *l. 66.*

I *proprie:* **A** *de fructibus:* **1** *glans – Eichel:* ALPHITA I p. 279,19 -on, id est glans, inde mirobalanus, quasi glans vendibilis. **2** *castanea – Kastanie:* DYASC. p. 80a omnia . . . membra lapsa confirmant -i etiam, quos Sardi castaneas aut lepomata aut Iovis -um (*Diosc. lat. 1,116* Sardiane . . . -i) vocant. *fort. huc spectat:* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,19 castanee cocte, que -lara appellantur. **3** *capsula (seminis) – (Samen-)Kapsel:* DYNAMID. Hippocr. 2,118 -i sementes mittit *bryonia.* **B** *de arboribus:* **1** *quercus – Eiche:* GLOSS. med. p. 12,1 -orum glandes: virides stringunt. **2** -us myrepsicus *i. q. palma – Behennußbaum (Moringa Arabica Pers., cf. André, Lex. bot. p. 235):* ALPHITA II p. 18,27 -us rapseo (*cf. Diosc. lat. 4,152* de -o mirepsico) est simile arboris mirice, nuces habens intus rotundas.

II *translate de rebus vel anim. formam glandis exhibentibus:* **A** *zool. i. q. species cancri – Seepocke, Meereichel (Balanus balanoides L.):* ALBERT. M. animal. 5,65 quod . . . de genere concarum invenitur in fissuris lapidum, communi nomine vocatur ruma et halnane (*p. 547b,22* βάλανον), quod sonat concas et testudines. **B** *medic. i. q. pessarium formam coni exhibens – zapfenförmiges Heilmittel zum Einführen:* FRAGM. mul. I 1 aliut pessus, qui vocatur splendidus, alter -us *eqs.* TRACT. de caus. mul. 34 mel teris coctum in sevo, ut valanum longum facias et subpone intestino maiore.

***balaphium** *v.* *balafium. **balarum** *v.* balanus.

***balascius** (-asius, -agius, -antius, palachius, palatius, -um), -i *m. (n.* -um: *l. 9) (arab.* balahšan, *ital.* balascio, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 891) gemma quaedam rubicunda – Ballasrubin:* ARNOLD. SAXO fin. 3,10 balagius gemma est, rufus et perlucentis nature. CATAL. thes. Germ. I 31,23sq. (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) unus *anulus* cum -sio . . . et alius peior cum -sio. ALBERT. M. miner. 1,2,2 p. 16a,46 si fuerit perspicuitas multa et fumus superfusus valde tenuis et lucidus, est color eius, qui vocatur palatius sive palatium. 2,1, 2 p. 26b,3 hunc *colorem* primo . . . accipit carbunculus et postea palachius sive palatius et granatus. 2,2,2 p. 32a,8 balagius, qui et palatius dicitur, est gemma coloris rubei *eqs.* Ps. ARIST. lap. I p. 186,23 occultamus istos *lapides pretiosos,* quoniam digniores sunt balantio atque rubino.

***balasium** *v.* *balafium. ***balasius** *v.* *balascius.

balasterius *v.* ballistarius. **balasticon** *v.* balaustium.

balastrum (-atrum), -i *n. balneum – Bad (cf.* GLOSS. I 55,38 St.-S. -atrum balneum): LAUDES Mediol. 6,3 (MGPoet. I p. 25) undam capit *Mediolanum* per ductorem limphe quendam -is. *expressius i. q. aqua balnei – Badewasser:* GLOSS. I 54,39 St.-S. -um pahuuuazzar *(cf. Ahd. Wb. I. p. 781).*

balatina *v.* balanites. **balatio** *sim. v.* ballatio.

balatro (bara-, -thro), -onis *m. metr.* -lā-: *l. 26.35. exempla allata pendent plus minus ab Hor. sat. 1,2,2.*

1 *ioculator, praestigiator – Possenreißer, Gaukler:* AMARC. serm. 4,241 sperne -um laudes scurrasque dicaces abice. BENZO ad Heinr. 3,1 p. 622,48 Paulo intercepto a latronibus mendicis et -bus (*cf.* 4,5 p. 640,27 baratrones et periuri. 5,2 p. 649,33). OTTO FRISING. chron. 6,32 p. 298,14 omne -um et histrionum collegium . . . vacuum abire permisit *rex.* RAHEW. apol. 13 curia, . . . -um seva culina. ARCHIPOETA 2,10 genus omne -um intrat ante diem nonum. *al.* **2** *ganeo – Schlemmer:* HERM. AUGIENS. vit. 1105 non haec *(gulosa gastrimargia)* hians considerat, natura quid parce petat, sed quod -o postulat.

1. balatus, -us *m. actio balandi – das Blöken, Meckern:* **1** *proprie:* GERHOH. tract p. 210,15sq. -us hircorum discretus est valde a -u ovium sive arietum. *in imag.:* SYLL. Bern. 2, 64 hyrcus et aedus -um variantem dantes carmina sistunt. CARM. de Lamb. 204 deposcunt ovium -us undique mites, ut reddatur eis Landberti gratia sancti (*item de ovibus Christi:* 521). **2** *translate i. q. questus – Klage:* CARM. de Nyn. 133 nuncius . . . trepidus -u impleverat auras.

2. balatus *v.* palatum.

balaustium, -i *n. vel saepius* **balaustia,** -ae *f.* (βαλαύστιον) *script.:* va-: *l. 52.* bau-: *l. 69.* -auci-: *l. 64.* -lasti-: *l. 72.* -sci-: *l. 71.* -st(a): *l. 64. form.:* *nom. sg.* -on: *l. 70sq. gen. sg.* -u: *l. 52.*

1 *flos mali granati (silvestris) – Blüte des (wilden) Granatapfelbaumes:* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,17 -um (*3,31,3* βαλαύστιον), rubi fructus . . . coquentes eis utuntur. 215 eretinu corticum . . . et valaustiu tantundem. ANTIDOT. Augiens. p. 50,7 cortices de malu granatu, -am. p. 55,16 -u dragm. 1. ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,3 sanguine espuentibus: . . . cadmian £, -a *(cod.,* -ica *ed.)* £. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380B -a frigida est et sic virtutem habet constringendi fluxum et rheuma . . ., -a flos est mali granati caducus. ROGER. SALERN. chirurg. 2,365 fiat talis gargarismus: sumac, gallas, -as, rosas. ALPHITA I p. 279,23 -a est flos caducus mali granati vel fructus cuiusdam arboris ad modum mali granati. ALBERT. M. veget. 1,190 hoc . . . modo . . . -ae (*p. 821a,5* βαλαύστια), qua sunt flores malorum granatorum, conferunt olivis *eqs.* 2,117 quod diximus de arboribus, quarum fructui primitus formato flos adhaeret, apparet maxime in -is (balauciis *L*, balaustis *V*, *cf. ed. p. 397 app. crit.*). 6,118 habet *granatum* florem rubeum . . . et ille vocatur -a. animal. 8,148. *al.* **2** *millefolium – Ähriges Tausendblatt (Myriophyllum spicatum L.) oder Schafgarbe (Achillea millefolium L.):* AESCULAPIUS 43 p. 74,7 baul-am (baul-a *cod. Augiens. CXX,* bal-am *cod. Bruxell. lat. 1342/50*), hoc est centifolium. GLOSS. med. p. 12,3 -ion: hoc est centifolia. p. 46,17 mirifillon, qui et -ion (-scion *P*). DYNAMID. Hippocr. 2,58 myriophyllon, quod et balasticon.

[Sroder]

***balbeo,** -ere. *susurrare – flüstern:* CARM. Bur. B 103,1,2[a],3 livens Invidia . . ., lingua -ens *(B,* balans *ci. ed.)* impia, mea turbas gaudia.

***balbito** *v.* *balbutto.

***balbosus,** -a, -um. *balbus – stammelnd (cf.* GLOSS. III 225,66 St.-S. -us stamelenter): CARM. libr. III 40,51 quid loquor ingenii -us somniculosi, non Maro.

balbugo *v.* vulgago.

***balbulus,** -a, -um. *balbutiens – stammelnd:* THEODULF. carm. 27,14 -a vox *cuculi* resonat gutture raucisono. EKKEH. IV. cas. 33 Notker corpore, non animo gracilis, voce, non spiritu -us. *in cognomine i. qui haesitantia verba profert – Stammler:* SYLL. Sangall. app. 3 p. 336,29 Notker B-us (EKKEH. IV. cas. 2).

balbus, -a, -um. *script.* balu-: *l. 27.*

1 *adi.: balbutiens – stammelnd, stotternd (cf.* GLOSS. III 179,40 St.-S. 295,28 -us blesus neselenter. 434,44 -us stammolonder. 663,5 -us stammiler. *al.): ALDH.* virg. I 45 p. 299, 11 -is buccarum labellis. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,16 quę ego -us et edentulus . . . explicare temptavi (*cf.* carm. 4, 10,1 p. 150 aeger et -us ... Stephani triumphos Notker indignus cecini). ARCHIPOETA 2,1,1 lingua -us, hebes ingenio . . . sermonem facio. CHRON. Mont. Ser. a. 1206 p. 173,26 nec . . . -us erat *praepositus,* sed prepropere et . . . in gutture loquens. *al.*

2 *subst. masc.: qui haesitantia verba profert – Stammler:* ALDH. virg. II 1087 blessos ac -os (baluos *AS*[2]), qui scaevis verba loquelis fantes corrumpunt. RATHER. epist. 25 p. 137,4 clericum nemo vestrum sine licentia faciat nostra, nullus -um vel ultra mensuram blesum. CARM. Bur. B 60,15,1 si -i more veritus nil ausim fari penitus. *al. in cognomine:* REGINO chron. a. 878 Ludowicus rex . . ., qui B-us appellabatur, eo quod impeditioris et tardioris esset eloquii.

***balbutatio,** -onis *f. verba haesitantia – Gestammel:* BENZO ad Heinr. 3,27 cum . . . blaterando verba perstreperet *Alexander* nullusque -em eius intelligeret.

1. balbutio (-cio, -ttio), -ire. *script.* -put-: *l. 40. depon.: l. 47.*

1 *intrans.:* **a** *haesitantia verba proferre – stammeln (cf.* GLOSS. III 219,8 St.-S. -putio blapizon. 312,36 -o [-tto *a*] blabpizon. 324,9 -o uesele [*i.* nesele *ed.*] inde balbus. 330,1 -cio stamelo. 350,46 blatero vel -cio lispen. *al.): WALTHARIUS* 316 -it madido facundia fusa palato. EPIST. Lup. Ferr. add. 8 p. 119,22 praesertim cum sim ingenio rudis, sermone impeditus et ne rusticano quidem eloquio -ire sufficiam. *depon.:* LIBELL. quer. 3 (MGScript. XXX p. 1464,23; a. 1079/80) nullus affuit . . ., qui dicere ausus esset vel -iri cum lingua, quod *eqs.* **b** *sonos per intervalla emittere – stoßweise Töne hervorbringen:* ALBERT. M. animal. 23,128 haec *(merula)* verno tempore canit, hyeme -it *(cf. Plin. nat. 10,80).* **c** *obscure loqui – unklar reden:* ALBERT. M. metaph. 1,3,12 p. 42,75 (ed. B. Geyer. 1960) de verbis impropriis, ad quae devenit *Empedocles* -endo (*p. 985*[a],5 ψελλίζεται) circa veritatem (*cf.* p. 43,16). **2** *trans. i. q. balba voce exprimere – stammelnd hervorbringen:* ALCUIN. carm. 40,8 has tantum paucas -at *fistula* ore camenas.

adi. **balbutiens,** -entis.

1 *proprie i. q. haesitantia verba proferens – stammelnd (cf.* GLOSS. IV 238,7 St.-S. -s stammelenter. *al.): WALTH.* SPIR. Christoph. I 18 ipsa . . . non, ut fit in edentulis, -ttiente lingua solito clarius exclamavit *eqs.* ALPHITA I p. 318,18 traulus, id est -s, id est, qui non potest ad plenum formare voces. *v. et l. 70. in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 4 decursis . . . rudis infantie -bus annis. **2** *translate i. q. non perfecte cohaerens – nicht völlig zusammenhaltend:* ALBERT. M. miner. 3,2,1 p. 76[a],9 ea *(metalla)* . . ., quae -em, ut dicit Aristoteles (*p. 328*[b],9 ψελλίζεται), habent mixturam sicut stannum. p. 76[a],15sqq. vocatur . . . -s mixtura, quae in aliquibus partibus mixtionis rationem attingit et in quibusdam non, sed est compositio quasi minima, sicut homo -s quaedam verba attingit et quaedam non. animal. 16,134 spermatum -em mixturam (*cf.* 16,135).

2. *balbutio, -onis *f. obscuritas (verborum) – Unklarheit:* ALBERT. M. metaph. 2,1,3 p. 94,14 (ed. B. Geyer. 1960) quia difficultatis causa in natura plantata est, excusandi sunt *philosophi, qui de veritate aliquid superficialiter enuntiaverunt,* de -e.

balbutium *v.* albucium, vulgago.

***balbutizans,** -antis *m. in cognomine i. qui haesitantia verba profert – Stammler:* CHART. scrin. Col. A II 2 p. 17,32 (a. 1135/80) Albret B-s (p. 26,32).

***balbutto,** -are. *haesitantia verba proferre – stammeln:* ERMENR. Har. 7 (ed. V. Burr in: Ellwangen. I. 1964. p. 24) vehementer lingua -at *(A,* balbitat *B)* ei. *v. et p. 1319,40.*

***balbutum,** -i *n.* (*cf.* balbus, balbutire) *titubantia (linguae) – das Stammeln:* VITA Alcuini prol. p. 185,6 adgrediar calamo, non saecularis eloquentiae redolente stemmate, sed sicut corporis, ita sensus -o scriptitare vitam.

***balcarius,** -i *m. (orig. inc.) rationarius – Rechnungsbeamter:* CHART. Rhen. med. I 135,41 (a. 893) de missatico, quod provenit per quatuor ebdomadas reddunt -i rationem *(i.* 'falcarii' *Lamprecht, Wirtschaftsleben. II. p. 78).*

***balcha** (pa-), -ae *f. (theod.* Balche *sim., cf. Schweizerisches Idiotikon. IV. 1901. p. 1191sqq.) piscis quidam (sc. ex familia salmorum) – lachsartiger Fisch, Felche:* REGISTR. Engelb. p. 223,27 de Chamo VII mod. chernen . . . et XXXXV -as *eqs.* p. 225,19 VI p-as. *cf.* REGISTR. Eins. 1 p. 40,29 balhe. p. 41,5. CHART. Turic. 1326 kambalche *('Balchen von Cham' ed. in nota).*

***balcher** *v.* *blanchetum.

***balco** (-cho), -onis *m.* (*ital.* balcone) *maenianum – Balkon, Mauervorsprung:* ANNAL. Ianuens. IV p. 73,9 iudex volens se emittere per balchonem . . . de alto cecidit.

***baldachinus** *v.* *baldakinus.

***baldachum** *vel* **-us,** -i *subst.* (*fort. cohaeret c.* *baldakinus) *?species navis velis praeditae – ?Segelschiffart:* ACTA pacis Sangerm. app. 12 p. 112,7 Neapolitani . . . cum duobus -is armatis . . . in obsidionem nostram . . . accesserunt.

***baldaciter** *adv.* (*cf. theod. vet.* baldo) **1** *audacter – kühn:* GESTA Frid. imp. A p. 18,27 -r (blandaciter *B*) steterunt *milites* ibi per XV dies et obpugnaverunt Sallam. p. 40, 22 milites . . . egressi sunt . . . valde -r. **2** *fiducialiter – getrost:* GESTA Frid. imp. B p. 82,9 misit *soldanus* ei *(imperatori)* salutem, et quod -r (blandaciter *B,* blandiciter *P*) per totam suam terram transiret.

***baldakinus** (pa-, bodechi-, -dek-, -achi-, -lkin-, -dicus *sim.*), -i *m. (ital.* baldacchino, *cf. nom. propr.* Baldacco '*Bagdad*') *pretiosus pannus sericus cum auri filis intextis – Goldbrokat (cf. J. Braun, Der christl. Altar. II. 1924. p. 270):* CATAL. thes. Germ. I 91,33 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1238) subtilem . . . de bodechino paratam. 111,19 cappa . . . de bono -ekino. CHART. Tirol. notar. I 434[a] warnaciam unam de -chino et unam warnaciam de scarlata. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 56,36 praedivites . . ., qui purpuras, paltikinum varium et huiusmodi *habent.* EPIST. Dominic. 24 de terra longinqua adductum vobis mitto -ekinum. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,39 fuit . . . pheretrum coopertum nobili baldico. ANNAL. Otak. a. 1278 p. 193,4 praeda innumerabilis . . . in auro, argento, . . . balkinis et aliis clenodiis. ANNAL. Prag. III a. 1238 p. 208,37 pallam altaris de albo balkyno. SALIMB. chron. p. 502,5 purpuras, xamitos et -os. *al.*

***baldamonia** *v.* *baldemonia.

***baldantia** (-nsa), -ae *f.* (*ital.* baldanza; *cf. theod. vet.* baldo) *audacia – Keckheit:* NOTAE Pis. a. 1148 (MGScript. XIX p. 266,42) unde gens paganorum magnam habuerunt -nsa et letitia, cristiani tristia.

***baldekinus** *v.* *baldakinus.

***baldemonia** (va-, ha-, -tam-, -dim-, -dam-, balende-), -ae *f. (orig. inc.)*

1 *meum – Bärwurz (Meum athamanticum Jacq., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 191):* GLOSS. III 49,53 St.-S. -a (ha-a *E*) berwrz. 526,7 -a berwurz olsenik. 584,27 -damonia beruurze. ALPHITA II p. 189,21 va-a vel -a similis est

[Sroder]

silphio . . ., radicibus utimur (*cf.* p. 20,4). *fort. huc spectat:* ALPHITA I p. 306,10 penax, balendemonia seu vesica. **2** *herba thuris – Olsenik (Peucedanum palustre L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 270):* GLOSS. III 537,33 St.-S. -dimonia olsnic. 550,6 -a olsnic *(a)*, ulsenitz *(b). v. et p. 1320,71.* **3** *brunella – Kleine Braunelle (Brunella vulgaris L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 262):* GLOSS. III 537,14 St.-S. -tamonia brunworz.

***baldicus** *v.* *baldakinus.

***baldinella,** -ae *f.* (*ital.* baldinello, bandinella *a* *banda) *species panni – Stoffart (cf. A. Schaube, Handelsgesch. der roman. Völker. 1906. p. 159): v. p. 1324,15.*

*?****baldres** *subst. (orig. inc.) species nummi – Münzart:* LEG. Wisig. add. p. 464,5 -es faciunt argencotabili.

***bale** *v.* 2. *balus.

***balea,** -ae *f.* (*cf.* balearis) *tormentum, arcuballista – Schleudergeschütz, Armbrust (cf.* GLOSS. III 215,57 St.-S. -a armbrust. *al.; de re v. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 43):* REIN. LEOD. annal. a. 1210 p. 663,51 castrum . . . machinis et omni genere -arum impugnarunt.

balearis, -e. *ad (arcu)ballistam pertinens – zum (Bogen-)Schleudergeschütz gehörig (cf. K. Huuri, op. cit. p. 43. 59.168):* TRANSL. Dion. Ratisb. 38 p. 371[a],29 incaute tentorio progressus *abbas* rotatu -is fundae caput ictus interiit. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,22 -e tormentum artificiose instruunt. *v. et* arcus *p. 908,17sqq.*

balena (gal-, belle-, balle-, balae- *sim.*), -ae *f.* (φάλαινα)

1 *cetus – Wal (cf.* GLOSS. II 371,67 St.-S. ballena spechuisc dicitur pinguis piscis. III 84,39 cetus vel -a waluisch. 267,2 ballena, species piscis, wallira. V 47,33 ballena huual): a *proprie:* ALDH. ad Acirc. 111,65 grandior in glaucis ballena fluctibus atra. BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,6 capiuntur . . . saepissime et . . . delphines et -ae (ULMAR. Ved. 6 [MGScript. XV p. 400,16] in Brittanico mari . . . soliti sunt piscatores simul proficisci piscatum ad capiendam -am. *cf.* WALAHFR. carm. 6,13 Oceani solitus ballenas vellere fundo. HARIULF. Arnulf. 3,8 exeuntes de ista Flandria piscatores -am permaximam circumdederunt, lanceis et iaculis vulnerantes). FRUTOLF. chron. p. 74,69 *(ex Hist. Alex.)* homines vestitos pellibus ballenarum. ALBERT. M. animal. 1,77 cetorum genera, quae a quibusdam -ae (*p. 489[b],4* φάλαινα) vocantur et in nostro mari . . . duorum generum invenitur *eqs.* 6,69 delfinus . . . generat unum et ad plus duos et similiter galene. 6,122 reliqua . . . natantia parientia animalia sicut . . . balaena sunt spirantia. 12,161 in corpore . . . -ae . . . sunt ossa et non spinae, eo quod generant animalia sibi similia. 24,14 cetus est piscis maior . . ., cuius femina balaena vocatur. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *per compar. et in imag.:* ALDH. virg. I 10 p. 239,6 crudelissimam superbiae -am (ballenam *codd.*), ceterarum virtutum devoratricem. II 2535 ne balena (ballena, bellena, bellona *var. l.*) vorax valvas explodat Olimpi. BENZO ad Heinr. 5,9 ipsa *Adeleida*..., quasi regina piscium, ammirabilis -a. *ioculariter ut vid. de mantica:* RUODLIEB I 21 -am dextrim parmam vehit atque sinistri⟨m⟩. **c** *meton. i. q. adeps ceti – Tran:* CHART. Hans. I 432 p. 146,21 (a. 1252) vas -e transiens IV den. **2** *delphinus – Delphin (Delphinus delphis L.):* GLOSS. III 361[10] St.-S. -a delphin. **3** *tinca – Schleie (Tinca vulgaris L.):* GLOSS. III 456,11 St.-S. -a slige. **4** *silurus – Wels (Silurus glanis L.):* GLOSS. III 45,44 St.-S. ballena wallera *(s)*, schaid *(n).* **5** *de piscibus dubiis:* EKKEH. IV. bened. II 42 sit cruce millena benedicta marina -a *('Stock- oder Thunfisch' ed. in nota).* GESTA Trud. cont. I 13,6[in.] crassus piscis, qui -a dicitur, frequenter abunde ministrabatur.

***balendemonia** *v.* *baldemonia.

baleolum *v.* palliolum.

***baleros** (belenyz) *subst.* (βάλερος) *species piscis in aqua dulci degentis – Süßwasserfischart:* ALBERT. M. animal. 6,79 kokoneoz . . . et belenyz (*p. 568[b],27* βάλερος) vadunt in tempore suae pullificationis ad loca paucae aquae. *v. et* *balagros.

balesto *sim. v.* ballisto. **balestra** *sim. v.* ballista.

***balestrum,** -i *n.* (*cf.* ballista, *ital.* balestra) *funda – Schleuder:* CHART. Tirol. notar. I 805 (a. 1237) I -um cum I torkis. 898 VI mascaras et I -um. *v. et* ballista.

baleta *v.* ballote.

***balga,** -ae *f.* *(theod. inf.* balge; *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 137) canalis – Wasserrinne:* CHART. Brem. 338 p. 379,17 (a. 1268) Hermannus super B-a.

***balgarinus,** -a, -um. (*cf.* *balga) *ad canalem pertinens – Kanal-:* CHART. civ. Vratisl. 11 p. 9,28 (a. 1239) procedendo iuxta foveas -as usque ad pratum Gozissconis.

***balia** *v.* *bali(v)a.

***baliarc(h)um** *vel* **-us,** -i *subst. (orig. inc., nisi subest* balearicum, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 214) hordeum – Gerste:* FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 167,2 (chart.) sunt ibi de spelta supra sementiam bennae XV, de -cho carradae XXX, de avena carradae XV (*cf.* MATHEM. var. Bubnov p. XXVII,19 de -co. p. LXXXV,4).

***baliatus,** -us *m.* (*cf.* *balia) *tutela – Vormundschaft:* ACTA imp. Winkelm. I 944 (a. 1241) cum curia nostra nomine -us teneat terram. 991 p. 743,43 pro littera -us tar. XII.

***balideus,** -a, -um. *(orig. inc., nisi cohaeret c.* βαλίς) ⟨*speciem plantae significans – eine Pflanzenart bezeichnend*⟩*:* GLOSS. Roger. II 155 inunccio cum mixtura -a.

***balifium** *v.* *balafium.

*?****baligo,** -are. (*orig. inc., nisi cohaeret c.* balare) *?sonare, significare – ?tönen, bedeuten:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 106,20 (cod. BR[1]) secundum literas, quibus adiungitur *littera b*, ut bene . . . extollatur vel gravetur vel teneatur, -at ([balonat *cod. m.*[2]]. *cf.* FRUTOLF. brev. 14 p. 102 b . . . ut bene . . . teneatur, -at [balonat *var. l.*]). *v. et* *belgico.

baliscus *v.* basiliscus. **balista** *sim. v.* ballista.

***balitor,** -oris *m.* (*cf.* balivus *sim.) officialis – Beamter:* CHART. Ital. Ficker 120 p. 163,47 (a. 1151) in presentia Scudacolli domini civitatis et suorum -um *eqs.* (p. 164,5). 124 p. 167,23 ad laudamentum Senensium consulum aut -orum. 396 p. 409,49 usi sunt dare . . . curie imperiali XXVI den. . . . exceptis nobilis, -bus, portonariis *eqs.* p. 410,4.12.

***bali(v)a** (balliva, baili(v)a, baylia), -ae *f.* (*cf. ital.* balia) *plur.: l. 50.56sq.*

potestas, auctoritas, ius – (Amts-)Gewalt, (Voll-)Macht, Befugnis: **1** *in univ.:* ACTA imp. Stumpf 171 p. 234,18 (c. 1186) concedendo . . . auctoritatem et bailiam premissa bona feudalia . . . alienandi *eqs.* ANNAL. Ianuens. II p. 114,2 qui *(Pisanus)* in potestate et bailia Willielmi Scoti, qui tunc erat castellanus . . ., pervenit. CHART. Ital. Ficker 282 p. 319,9 damus ei *(imperialis aulae fideli)* . . . liberam potestatem et bailiam . . . predicta officia exercendi. 389 iuraverunt *castaldi* baliam et officium dictorum castrorum facere. CONST. II 392,1 ego . . ., procurator comunis Pisarum, . . . ex bailiis et potestatibus et mandatis michi concessis . . . vos, dominum Alfonsum, . . . in imperatorem . . . eligo. ANNAL. Ianuens. IV p. 64,3 fuit data plena potestas et baylia, quod ipsi eligerent in consiliarios . . . octo nobiles. *al. de potestate commendatoris:* CHART. Wirt. VI 1649 p. 49,14sq. (a. 1262) illos *(fratres)* . . ., qui . . . rebelles existunt et bal⟨l⟩ivas detinent contra voluntates ipsorum *(priorum)*, . . . compellatis, ut . . . ballivas sive alia officia . . . nullo modo detinere presumant. **2** *meton. i. q. districtus – Verwaltungsbereich:* URBAN. IV. registr. 539,18 p. 515,42 vocari . . . ballivum, in cuius iurisdictione vel balliva seu territorio bona . . . consistent. *districtus commendatori subditus – Ordensballei:* CHART. Pruss. II 27 (epist. papae a. 1257) indulgemus, quod alicui preceptori . . . de prelatura seu dignitate aut officio vel baliva seu domo . . . inviti non teneamini providere. *v. et p. 1324,8.*

***balium** (ballium), -i *n.* (*cf. ital.* balia) *plur.: l. 72.*

1 *tutela – Vormundschaft:* ACTA imp. Winkelm. I 813 (a. 1238) -um et tutelam terre et bonorum . . . Roberti . . . ab ipso *(Henrico)* revocare. 814 supplicavit . . . Gisulfus . . ., quod, cum . . . ad etatem perveniret . . ., in qua debet de -o liberari, ipsum de -o eiusdem patrui sui extrahi . . . mandaremus. 864 tu *(sc. iustitiarius)* . . . -a, que receperis, curie nostre

[Sroder]

studeas intimare. 891 cum de permissione nostra gerat *vidua* -um filiorum. 894 feuda ipsa racione -i curia nostra tenet. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *gubernatio loco principum minorum suscepta – vormundschaftliche Regierung:* RYCCARD. chron. a. 1198 p. 19,22 Fredericum et regni ballium Innocentio pape ex testamento reliquit *imperatrix eqs.* CONST. II 265 p. 371,36 sub cuius *(Innocentii)* -o et tutela nos nedum impuberem, sed infantem mater nostra dimiserat. ACTA imp. Winkelm. I 495 p. 413,5 Manfredus . . ., regis Conradi . . . balius generalis, sicut patet per privilegium eiusdem domini regis de -o ab eo nobis concessum.

***bali(v)us** (balli(v)us, -iwus, bail(l)ivus), -i *m. (francog. vet.* baili(f) *a* baiulus, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 888)*

I *tutor – Vormund:* ACTA imp. Winkelm. I 778 (a. 1231) ut . . . Talanisium tamquam balium et Robertum tamquam dominum ipsius terre faciant assecurari *iustitiarii.* 814 cum esset *Gisulfus* etate minor, de mandato nostro habuerit in balium Robertum . . ., patruum suum.

II *gubernator – Regent, Statthalter:* **A** *de gubernatoribus loco principum minorum regno fungentibus:* RYCCARD. chron. a. 1228 p. 151,5 tempore regis Guillelmi secundi, relicto tunc regni ballio Raynaldo, duce Spoleti. *v. et l. 9.* **B** *de gubernatoribus principibus absentibus administratione fungentibus:* LAMB. ARD. hist. 65 Balduinus terram suam . . . Arnoldo . . . commendavit et eum . . ., usquedum rediret, ballivum constituit atque prepositum. 154 p. 642,22 Arnoldus de Plancis, Flandrensis comitisse . . ., uxoris Balduini in terra Ierosolimorum commorantis, ballivus. CHART. Lux. II 98 (epist. papae) Philippo, marchione Namucensi, tunc balivo comitatus Flandrensis. CONST. II 274,2 p. 385,21 statuimus *(sc. Fridericus II.)* predictum Manfredum balium dicti Conradi in Italia. *al.*

III *officialis, procurator, vicarius – Beamter, Verwalter, Stellvertreter (de re v. p. 1316,53sqq.):* **A** *in univ.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,103 a regis *(Rogerii)* balivis securitate accepta. CHART. Hans. I 13 Henricus . . ., rex Anglie, . . . vicecomitibus et ballivis suis Lundensibus salutem. ACTA imp. Winkelm. I 19 Otho, dux Aquitanie, . . . senescallis, prepositis, iustici⟨ar⟩iis . . . et omnibus ballivis suis salutem. ANNAL. Nic. Rem. a. 1238 (MGScript. XIII p. 85,47) cives balivum et servientes archiepiscopi fugaverant. CHART. Brem. 130 baillivis portus de Winchelese. HONOR. III. registr. 311 cum balivo ipsius episcopi. ACTA imp. Winkelm. I 302 p. 272, 35 balius eiusdem regni *(sc. Ierosolymitani).* AEG. AUR. gest. 3,104 p. 127,20 Iohannes de Torota, ballivus Campanie. ALBERT. M. sent. 1,32,7 p. 134ª,13 rex operatur per balivum *eqs.* (*cf.* cael. hier. 12,1 p. 318ᵇ,10 nec balivus *habet* actum regis. summ. theol. I 18,70,1 p. 731ᵇ,3sq.). CHART. Traiect. 1273 universis nobilibus et ballivis per Hollandiam constitutis. ACTA imp. Böhmer 370 burgravio de Torenburg et ballivo Kenemarie. INNOC. IV. registr. B 332 balivos nostros *(sc. papae)* in Gaieta. DIPL. Heinr. II. 518 (spur. s. XIII.med.) missi nostri vel ballivi imperii. RICHER. SENON. gest. 5,18 p. 344,30 ballivi . . . ducis et episcopatus . . . adunantes non modicos cuneos armatorum. CHART. Stir. III 250 p. 339,1 balivi tui et nonnulli alii nobiles ditionis tue *(sc. regis Hungariae).* CHART. Helv. arb. 83 Hugo ballivus *('Landvogt' ind.)* domini P(etri) de Sabaudia. CHART. Lamb. Leod. 658 Wilhelmo ballivo ecclesie. CHART. Lux. IV 395 p. 495,26 ut . . . comes . . . per se et suos officiatos, balivos et prepositos . . . nos . . . a molestiis . . . refrenet. *saepe. per compar.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,55 p. 108,33 virtutem digerendi . . . tribuit *cor* unicuique membro per hepar tamquam per ballivum. *de procuratore Arabum:* CHRON. Albr. a. 1236 p. 939,27 maior balivus Cordube, Machometus nomine.

B *de certis functionibus:* **1** *de dispensatione redituum:* RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90ª,28 (statut. imp.) volumus habere omnes redditos nostros, et quod exigantur a balivis et ordinatis nostris. ACTA imp. Winkelm. I 517 ut . . . cum ballivis ac receptoribus talliarum debeant computare. **2** *de potestate iudicandi:* CHART. Lux. II 132 (a. 1221) ego tamen ibi placita teneor agere, sed balliwus comitis de Luc(eleburch) ibi mecum debet esse. CHART. Xant. 114 balivus et scabini Xanctenses. RICHER. SENON. gest. 4,32 p. 319,1 homines . . . cogebat *Hanricus de Salmis* de fundo ecclesie coram eo vel coram ballivo suo placitare.

IV *commendator – Komtur:* STATUT. ord. Teut. p. 100,13 directe scribatur alicui de balivis. p. 101,25 sumptus magistri non debent a balivis expeti *eqs.* CHART. ord. Teut. 116 p. 101, 25 bailivus, in cuius bailiva dicti homines devenerint. *v. et* baiulus.

***balkinus, -kynus** *v.* *baldakinus.

***balla** (bala, bella), -ae *f. (theod. vet.* balla, *cf. Ahd. Wb. I. p. 796)* **1** *mensura (panni) – (Stoff-)Maß, Ballen (cf. A. Schaube, Handelsgesch. der roman. Völker. 1906. p. 814sqq.):* ANNAL. Ianuens. II p. 92,22 ultra -as CCCL pannorum et baldinellarum. CHART. Hans. I 435 p. 153ª,14 bala lanea filorum II den. *persolvit,* qui affert. **2** -a marina *i. q. bryon – Meerballenpflanze (Zostera marina L.):* IOH. IAMAT. chirurg. 9,28 recipe . . . -e marine cu *(sic)* belle marine ana unc. 1/2.

ballaena *v.* balena.

ballaria (bell-), -ae *f.* (βαλλάριον) *lychnis – Samtnelke (Lychnis coronaria Desr.; cf. André, Lex. bot. p. 50):* DYASC. p. 112ᵇ lichitus, quam Latini ienicularem, id est bellariam, vocant, florem habet similem viole (*cf.* ALPHITA II p. 102,38 bellariam).

ballatio (-cio), -onis *f. script.:* va-: *l. 30.* pa-: *l. 33.* bella-: *l. 34.* bala-: *l. 36. exempla allata pendent plus minus a Caes. Arel. serm. 13,4.*

saltatio – Tanz: VITA Elig. 2,16 p. 706,1 nullus in festivitate sancti Iohannis . . . v-es vel saltationes aut cantica diabolica exerceat. p. 707,25 ludos . . . diabolicos et v-es vel cantica gentilium. PIRMIN. scar. 22 p. 55,16 nullus christianus . . . nec in nullo loco -es (pallacionis *A*, balationes *C*), cantationis . . . facire non presumat. 28 p. 68,5 -is (-es *A*, bellationes *C*) et saltationis . . . fugite. CAPIT. Bened. 2,196. DECRET. Burch. 10,39 de illis, qui balationes fecerint et se in alienas formas transformaverint.

***ballatorium** (bala-), -i *n. (cf. ital.* ballatorio *a* *bellatorium *ut vid.; cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 416) maenianum – Balkon, Mauervorsprung:* BERNH. MAR. annal. a. 1137 p. 243,45 consules . . . omnia bala-a iuxta Sarnum iusserunt destruere. ACTA imp. Stumpf 205 p. 286,35 licentiam . . . damus, ut in domo eorum . . . construant . . . scalas, . . . bala-a, grundas et canalia.

ballena *v.* balena. **ballestarius, -erius** *v.* ballistarius. ***ballicia** *v.* *caballicia. **ballidus** *v.* pallidus.

1. *ballio, -onis *f.* (*cf.* *balivus) *circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich: v. p. 1314,60.*

2. ballio *v.* balneo.

ballista (-ali-), -ae *f. (m.: p. 1325,50) script.:* pa-: *l. 57. p. 1325,35.37.* -les-: *l. 57.66.* -str(a): *l. 66.69. metr.* bă-: *l. 63.*

I *tormentum, arcuballista – Schleuder(geschütz), Standarmbrust, Armbrust (cf.* GLOSS. III 215,54 St.-S. balista pfedirere. 350,34 balista vel funda slengera. 359,45 balista selpsgoz. 634,28 palesta armbrust. 695,31 balista magge. IV 245,46 balista stafslengrie. *al.; de re v. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 43 sqq.):* **A** *de usu militari:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 101 p. 76,2 in his insolis primum funda ad lapides iaciendos inventa testatur, balistas quidem et tragaenas. CARM. de bello Saxon. 2,108 nunc arcus celeres, nunc contorsere balistas. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,27 lapidem vi tormenti ex balista, quam modo mangam vulgo dicere solent, propulsum. OTTO MOR. hist. p. 87,15 Teutonici . . . cum arcubus et balestris occulte moranteS Cremenses . . . sauciabant. IOH. CODAGN. annal. a. 1214 p. 46,29 cum petris, trabibus et sagitis arcu et balistra missis. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 53,18 Accaron . . . diversis machinarum instrumentis balistarumque tormentis fortiter . . . impugnatur. STATUT. ord. Teut. p. 106,26sqq. marschalcus potest accipere de domo balistarum minores

[Sroder]

balistas aptas pedibus ad trahendum et arcus pro fratribus *eqs.* CHART. select. Keutgen 164,9 p. 207,18 defendere eam *(domum)* omnibus modis . . . preter arcus et balistas. ACTA imp. Winkelm. I 791,2 p. 618,30 magistri, qui faciunt balistas et arcus (CHART. Turic. 539. CHART. Raitenh. 174 Sifridus opifex, magister balistarum). GREG. IX. registr. 791 p. 697,32sq. quorum balistariorum quilibet habeat duas balistas, unam de cornu et aliam de ligno, et in qualibet galea sit balista una de turno et munitiones XXX ferri. MARC. GRAEC. ign. 10 omnia, super quae arcu et balista proiecta fuerit *bombax.* ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,29 vidi . . . balistam, cuius arcus de cornu nobili longitudo XIII pedes habebat. SALIMB. chron. p. 480,7 cum navibus et balistis et manganis. *saepe. v. et l. 64. p. 908,21. 1326,14. de spatio metiendo:* CHRON. Reinh. a. 1205 p. 569,37 nisi ad iactum baliste...muros effodiant (CHART. episc. Hild. III 160. SALIMB. chron. p. 594,25). **2** *in imag.:* ALDH. epist. 4 p. 486,6 huius excusationis propugnaculum . . . apostolicae castigationis -a ... conquassare...nitar. virg. I 11 p. 240,5 legiones, quae . . . tironum Christi testudinem strofosae fraudis -a quatere non cessant. 36 p. 282,9. **3** *meton. i. q. missile ballista iactum – Geschoß des Schleudergeschützes, Armbrustbolzen (cf.* GLOSS. III 312,13 St.-S. balista, sagitta vel genus iaculi i. phederare. 329,45): OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,7 urgentur iaculis, urgentur balistis. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 54,11 sagittis, balistis omnique telorum genere. **B** *de usu venatorio:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,9 aliquando fit *ars venandi* cum retibus, cum pedicis, cum balistis, arcubus *eqs. (cf.* p. 4,27). ALBERT. M. animal. 8,199 unus ex sociis tendens balistam iecit sagittam iuxta caput unius eorum *(leonum).* THOM. TUSC. gest. p. 524,4 se arcu ad signum vel balista exercitat *rex. v. et supra p. 908,27. instrumentum, quod casu tactum iacula mittit – Falle (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 334):* LEX Ribv. 73,2 si . . . quis . . . pedica vel palista (basilisca, balista *sim. var. l.*) incaute pusuerit. LEG. Wisig. 8,4,23 si quis . . . laqueos vel arcos protenderit seu -as (p-as E^1) in locis secretis. **C** *de usu piscatorio ('Harpune'):* ALBERT. M. animal. 24,18 alius . . . modus *captionis cetorum* idem est cum isto *spiculo,* nisi quod spiculum non verbere, sed ictu fortissimae balistae sibi infigitur. **D** *de usu medicorum:* GLOSS. Roger. III 835 si inhereat telum . . . ossi, ligetur cum forti corrigia et postea corrigia cum forti corda baliste ligetur et tendatur, ac si traheret, et ita distendatur et exibit optime. **E** *archit. i. q. species machinae aedificatoriae – Vorrichtung zum Bauen:* HARIULF. Arnulf. 2,21 multa promittunt *architecti,* restes preparant, balistas erigunt *eqs. v. et* *balestrum.

II *ballistarius, fabricator ballistarum – Armbrustschütze, Armbrustverfertiger:* CHART. Tirol. 1130 (a. 1241) in presencia . . . Litoldi baliste, filii . . . Pilungi. *v. et l. 67.*

ballistarius (-ali-), -a, -um. *script.:* bal(l)es-: *l. 64.70. p. 1326,1sqq.12.18.* balas-: *p. 1326,11.18.* -ter-: *l. 70. p. 1326,1sq.11.18.25.* -trer-: *l. 70.* -trar-: *l. 72. p. 1326,7.*

1 *adi.:* *ad arcuballistam pertinens – Armbrust-:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 41,36 artem balistariam (26,8 p. 191,11). CONST. II 206 p. 278,9 balistariorum equitum copiam (ANNAL. Basil. a. 1276 p. 201,7).

2 *subst.:* **a** *masc.:* *qui ballista missilia iacit – Schleuder-, Armbrustschütze (fort. interdum i. q. fabricator ballistarum – Armbrustverfertiger):* PRUD. TREC. annal. a. 844 p. 32,9 partim -orum occursu . . . intercepti dispereunt. GESTA Frid. imp. A p. 84,19 imperator . . . in quadam galea cum sagittariis et balistariis (bales- *B*) ballistis extensis retro transivit (HEINR. LETT. chron. 10,8 p. 38,2 balistariis et aliis s. CHRON. Erf. min. p. 637,16 papa prohibuit artem balistariorum [balistarum *var. l.*] et sagittariorum exerceri contra christianos. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,31 balistarii, fundibularii arcem circumseptam observant. OTTO MOR. hist. p. 85,18 balestrerii (baleste-, balista- *var. l.*) foris per ipsas *(archerias)* trahentes. p. 111,12 venerunt . . . tam milites quam pedites cum arcatoribus et balistariis ([balistrar-, balister-, balester- *var. l.*]. ACTA imp. Winkelm. I 591 cum a. et balesteriis; *cf.* ALBERT. MIL. temp. 220 p. 482,13 fuerunt armate VIII *naves* . . . de . . . ballestariis et archeriis ferro bene coopertis. SALIMB. chron. p. 196,39. *al.*). GISLEB. MONT. chron. 116 p. 176,28 insultus per milites . . . et per balistarios et per manghenellos fecit. CHART. Ital. Ficker 220 ego Henricus balistrarius . . . confiteor *(cf.* CHART. Tirol. 989 magister Rodegerus balistarius de Albîns. CHART. Oelsn. 74 p. 107,1 praesentibus . . . Colino, balistario ['*Vorsteher der Armbrustschützen*' *ed.*] nostro, Subislao *eqs.).* IOH. CODAGN. annal. a. 1175 p. 10,2 balasterii (ballisterii *P*) Ianuenses. a. 1231 p. 107,10 ictus balestariorum ferocissimos. *al. (v. ind.).* CAES. HEIST. mirac. I 1,16 p. 23,13 quidam -us, servus eius *(Heinrici),* . . . telum ballistae imposuit. ACTA imp. Winkelm. I 685 cum . . . balistariis et hastatoribus. 697 mittimus . . . balistarium curie nostre et devotum nostrum *(sc. Heinrici, regis Sardiniae).* ALBERT. MIL. temp. 249 p. 517,29 cum . . . balasteriis. 294 p. 553,16 cum ballesteriis. *saepe. v. et p. 1325, 7. nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 194[a],2 (s. XIII.) II beneficia, que Chunradus Balistarius . . . occupat. CHART. civ. Halb. 152 p. 131,9 testes . . . sunt: . . . Otto Balistarius, Henricus. *c. contemptu quodam: v. p. 906,21.* **b** *fem.: ?spatium, quod missile ballista iactum transcurrit – ?Bogenschußweite:* CHART. Lux. II 348 p. 376,6 (a. 1239) retinui . . . unam carruatam terre . . ., duas . . . balisterias aque, unam desuper pontem, aliam desubtus.

***ballisticus** (-ali-), -a, -um. *ad ballistam pertinens – Schleudergeschütz-:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,50 machinamentis balisticis, quae mangones theutonizant.

***ballisto** (-ali-), -are. *script.* bales-: *l. 35. metr.* bă-: *l. 33.*

ballista missilia iacere – mit der Armbrust schießen: CHRON. rhythm. Col. 1,46 inde balistatur, accursus utrimque minatur horrida. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 496,30 semper sagittando et balestando preliaverunt.

***balli(v)us** *sim. v.* *bali(v)us.

ballo (balo), -are. *saltare – tanzen:* HRABAN. hom. I 44 p. 82[D] diabolico more -are (balare *Caes. Arel. serm. 16,3*) et saltare. CONC. Karol. 46[B],35 p. 581,18 -ando, verba turpia decantando, choros tenendo *(cf. Caes. Arel. serm. 13,4).* WARN. paracl. 723 saltant et -ant (balant *var. l.*). ALBERT. MIL. temp. 215 p. 460,4 femine balabant super dictam glaciam. *v. et* *gyroballo. *Sroder*

ballote (balo-, bale-, -ta, -sa) *f.* (βαλλωτή) **1** *marrubium nigrum – Schwarze Taubnessel (Ballota nigra L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 535sq.):* GLOSS. III 537,11 St.-S. baleta andorn. 549,44 balota (balosa *c*) andorn *(a. c),* hagdorn *(b).* **2** *spina alba – Weiß-, Hagedorn (Crataegus oxyacantha L.): v. l. 47.*

balma, -ae *f. (orig. gall.) caverna, spelunca – Höhle, Grotte, Balme (cf. P. Scheuermeier, Höhle in den roman. Alpendialekten. 1920. p. 6sqq.):* CHART. Laus. 804 p. 644,33sqq. (a. 1232) Rudolfus . . . eos *(captivos)* tenuerat diu in -a de sancto Reiberto et . . . exierunt de -a et venerunt Lausanne. *in nom. propr.:* VITAE patr. Iur. 1,19 quam *(feminam)* in cingulo illo vel B-a – Gallico . . . sermone sic vocitant – monasterio praefecerant. 2,16 ad B-am. CAPIT. reg. Franc. 171 p. 350,24 monasterium B-a ('*Baume les Dames*'). CHART. Helv. arb. 69 p. 110,11 uti nemoribus a B-is ('*Balme*'). *al.*

balneae *v.* balneum. **balnealis** *v.* balnearis.

***balneamen** (-nia-), -inis *n. linteum balneare – Badelaken, -tuch:* CHART. Lub. III 3 p. 7[a],17 (c. 1255) duo lintheamina et -n *abstulerunt.* CHART. civ. Hild. 287 p. 139,21 detur . . . Hoiero -iamen, . . . vicario . . . tedale, patella, ferra IIII, cum quo *(sic)* balniatur.

balnearis (-nia-), -e *vel* ***balnealis** (-nia-), -e.

ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-: PAUL. DIAC. Rom. 16,4 corpus aquis -libus abluens. GESTA Ern. duc. I p. 19,32 duo dolia erant in locis -ribus (CHRON. Ebersb. II p. 11[b],23). CHART. Ger. Col. 73 p. 69,31 ut . . . stupa -ris ecclesie restituatur (CHART. Sil. C 32 p. 319,29 duas stubas -iales hereditarie

[Rudolph]

possidendas. TRAD. Ratisb. 1057 p. 539,31 in -iari s. *al. v. et p. 1328,57. 1329,43*). ALBERT. M. animal. 22,23 in cupa -ri. miss. 3,17,2 p. 139^{b},27 flammis -ribus superatis martyrium . . . promeruit *Caecilia.*

balnearius (-eus), -a, -um. **1** *adi.: ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* STATUT. Murb. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 447,13; a. 816) fiant cupae -ae . . ., in quibus se fratres singillatim . . . lavare possint. TRAD. Claustr. 718 (Font. rer. Austr. II 4 p. 159,12; s. XII.$^{med.}$/XIII.$^{in.}$) duas domos . . ., unam -am et alteram mansionariam. CHART. Carniol. II 275 dat . . . domum . . . et stupam -eam cum area sua contiguam domui (CHART. Raitenh. 327). **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. domus balnearis – Badehaus:* LEX Baiuv. 10,3 si quis . . . incendio tradiderit *aedificia minora* . . ., quae per se constructa sunt, id est -us (-um *sim. var. l.*), pistoria, coquina. **b** *neutr.:* **α** *domus balnearis – Badehaus* (*cf.* GLOSS. III 628,17 St.-S. -um stuba vel badehus): TRAD. Westph. III p. 18,29 (c. 1100) -um edificabunt iste curie. *v. et l. 16.* **β** *usus balnei – Gebrauch des Bades:* ARDO Bened. 41 p. 218,29 -um . . . vix umquam indulsit.

***balneatio** (-cio), -onis *f. actio balneandi, lavatio – das Baden, Bad:* **1** *gener.:* CONSUET. Trev. 41 p. 37,7 generaliter balneant se singulatim *fratres;* hec generalis -cio singulis annis quinquies fratribus concedatur. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 97^{a},22 (statut. Frid. II.) ad -em ipsarum *(meretricum)* tantum dies Mercurii deputetur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,31 nec vadunt *falcones* unquam ad aquas nisi causa . . . sue -is (*cf.* 2 p. 218,27). *al.* **2** *medic.:* THADD. FLORENT. cons. 49,317 hec *(curae exterius applicatae)* . . . sunt -es *eqs.* WALTH. AGIL. med. 135 p. 215,34 -em cum aqua calida. *al.*

balneator (-nia-), -oris *m. qui curam vel procurationem balnei habet – Badediener, -meister, 'Bader':* TRAD. Formb. 535 (c. 1170) testes sunt: . . . Heinricus faber,. . . Gunter -r. CHART. Ger. Col. 22 p. 28,27 Bacheim *solvit* . . . -i x maldra sil(iginis). NECROL. II p. 198,42 Diemûdis, filia -is trans pontem. CHART. Brixin. 61 p. 66,26 cum lis . . . pro quibusdam hominibus, videlicet Prixinel -e . . ., Alberto sellatore . . ., verteretur. CHART. Tirol. notar. I 820 in presencia . . . Abrahe -iatoris. II 435 p. 285,7 Conradi -iatoris de Bozano. CHRON. Brunsv. 2 (MGScript. XXX p. 22,33) -em . . . prope urbem sedentem more Bowarico inepcia . . . turbaverunt. REGISTR. Baiuv. B p. 355,31 pro iure advocali de area -is avene IV met(retas). *al. fort. in nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 362,4 (s. XIII.) Heinricus B-r.

balneatorius (-nia-), -a, -um. **1** *adi.: ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* GESTA Trud. cont. II 4,9$^{capit.}$ de constructa domo lavatoria et -a (CHART. Berg. Magd. 94). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 125,21 tina -a *avium rapacium* (p. 216,16). CHART. Raitenh. 303 duas stupas -as . . . donavi. **2** *subst. neutr.: stuba vel domus balnearis – Badestube, -haus:* FORMA mon. Sangall. p. 11^{b} -um et lavandi locus. CHART. Advoc. 83 p. 42,39 parte fundi curie . . . ad edificacionem -iatorii *deputata.* REGISTR. Patav. I p. 109,14 de -o Precingarii lectus. *al.*

balneatrix, -icis *f.* **1** *quae balnei curam habet – Badedienerin, -magd:* TRAD. Westph. IV p. 143,19 (s. XIII.) -bus dominarum minorem propinationem. p. 153,21. *ibid. al.* **2** *uxor balneatoris – Frau eines 'Baders':* NECROL. II p. 198, 22 (s. XIII.) Diemût -x. p. 199,15 Mahthilt -x.

balneo, -avi, -atum, -are. *script.:* bane(o), bani(o): *p. 1328,15.21.* balli(o): *p. 1328,25.* -ni(o): *l. 69. p. 1326, 65. 1328,7.14.16.* -n(o): *l. 70. form. ind. praes.* -iunt: *p. 1328,21.*

I *(balneo) lavare – baden (plerumque spectat ad homines; ad bestias: p. 1328,8.19; ad res: p. 1328,4.29.30):* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *c. acc.:* LIUTG. Greg. 9 p. 74,32 iussit eos absolvi et -ari (-iare 2). VITA Mariae rhythm. 2247 uxor balneum puero paravit, in hoc ipsum sua mater Maria -navit. 2253 in aqua, qua iam fuerat -tus Iesus. NICOL. BIBER. carm. 1873 (ed. Th. Fischer. 1870) susciperis lete, formosa iuvencula, que te -et, intrabit. SALIMB. chron. p. 222,36 in conca lignea de abiete . . . -antur infantes. *al. v. et p. 1330,31. in imag.:* ALBERT. STAD. Troil. 5,511 in Teucris rubeum violenter -at ensem, balnea de Stygio dic ea lata lacu. *refl.:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,23 Willibaldus -vit se ibi in Iordanne. CHRON. Basil. a. 1155 Fridericus . . . in quodam flumine . . ., dum se -iaret, submersus est. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167, 27 quando -at se *falco,* . . . verberat cum alis suis . . . aquam balnei. *al. v. et p. 1327,24. 1330,15.* **b** *medial. et intrans. sensu refl.:* NOTKER. BALB. gest. 2,22 singulis sabbatis -ari . . . consueverat. WILH. HIRS. const. 1,3 p. 939^{B} si opus habet -are *novicius.* ANNAL. Hild. a 1105 p. 55,11 non -tus et intonsus . . . permansit. CHART. scrin. Col. A I p. 365,3 in qua *(domo)* omnes -iantur. GESTA Frid. imp. B p. 96,3 imperator . . . dixit se velle -are (ban- *B*). CHART. Babenb. 232,108 ne aliquis . . . -ietur in vallibus civitatis. CAES. HEIST. mirac. I 4,76 p. 244,5 fuistisne hodie bene -ta? . . . in dolio vel in palude? FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,17 per longam retinetur falco, quando -atur. *saepe. v. et p. 1326,65. 1329,34.37.* **2** *medic.:* **a** *c. acc.:* RECEPT. Sangall. I 38 -as eum in aqua calida. *refl.:* BOTAN. Sangall. 40,3 baniunt se unusquisque *(sc. masculus et femina)* in suum banium. TRACT. de aegr. cur. p. 337,41 preparet cupam cum odoriferis herbis et ibi -et se. **b** *medial. et intrans. sensu refl.:* TRACT. de caus. mul. 69 p. 44,32 non balliet, donec venter recuperit. TRACT. de aegr. cur. p. 220,28 lapidei . . . multum -entur. *al.* **B** *strictius:* **1** *medic. i. q. madefacere – tränken, benetzen:* THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136^{E} pulvillis ex utraque parte *vulneris* . . . -tis in vino . . . decenter collocatis (1,15 p. 141^{F} in v., in quo -andae sunt stupę. 2,5 p. 146^{D} placellae -entur in v.). **2** *eccl. i. q. abluere – abwaschen:* STEPH. EDD. Wilfr. 65$^{med.}$ sanctum corpus -verunt et balneum ibi in terram fuderunt . . . ibique Dominus multa mirabilia facere consuevit.

II *ad balneum adhibere – zum Bad(en) benutzen:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1085^{C} presbyter pro medicina aquas de terra calidas manantes -bat; . . . balneum intranti. . . obsequium praebebat *vir in fervore stans.*

subst. **balneandus,** -i *m. qui balneo usurus est – einer der sich baden will:* GESTA Ern. duc. I p. 19,34 si frigidam, si calidam *(sc. aquam)* vellet -us.

balneum, -i *n. (m.* -us: *p. 1329,22.23.53.54.57) vel* **balneae,** -arum *f.* (*cf.* ERCHANB. FRISING. [?] gramm. p. 74, 13sq. -um in plurali numero generis est feminini, hae -ae) (βαλανεῖον) *script.:* pa-: *p. 1329,57.* va-: *l. 52. p. 1329, 11.22.23.* balln-: MARIAN. chron. a. Chr. 555. bala-: *p. 1329,9.* ban-: *l. 22.* -ni(um): *l. 22. p. 1330,32.* -num: *p. 1329,12.*

I *lavacrum, lavatio – Bad, das (Sich-)Baden (cf.* GLOSS. III 225,57 St.-S. -um bath. *al.; plerumque spectat ad homines; ad bestias: l. 9.54.55. p. 1329,3.17. 1330,39. al.; ad res: p. 1329,72.1330,3.4.37):* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* ORIGO Lang. 5 post v-um (balneo, -um *var. l.*) dedit ei . . . bibere *venenum* (THEGAN. Ludow. 7 accepit . . . imperatorem p. -um febris. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 217,5 p. -um aut etiam sine -o falco . . . perungit . . . pennas. *al.*). VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 360,19) fratres -o (-um *var. l.*) parant ei (CHART. Advoc. 64 p. 30,7 ut in stuba balneari . . . -um parari procuretur. *al. cf.* ARBEO Corb. 34 -um praeparare). CAPIT. reg. Franc. 170,7 ut -arum usus in arbitrio prioris consistat (CONSUET. Trev. 8 p. 10,19. *al.*). WETT. Gall. 12 nudae *mulieres* ad litus stantes quasi ad -um ingredi volentes. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,26 calidas -as a mane usque ad vesperam . . . indigentibus exhibere. RATHER. epist. 13 p. 68,1 scandalizatum te . . . mihi -o . . . dum audio. FUND. Brunw. 15 p. 134,19 quo *(sabbato)* tantum -o uti liceret. VITA Theod. 6 p. 40,34 -a et lavationes contempsit. CHART. Argent. I 616,113 facient omnia, quecunque necessaria habuerit . . . imperator . . . ad -a sua. CHART. scrin. Col. A I p. 26,12 stupa -i (CHART. Tirol. notar. II 183^{c}. *al.*). METELL. Quir. 73,38 -a dum sibi plura mox facerent. CHART. Westph. IV 248 quotiens episcopus intra civitatem -um habere voluerit. *saepe. v. et p. 1329, 37. iron.:* CHRON. Pol. 3,8 Poloni . . . ignem comburen-

[Rudolph]

tem aquamque ferventem illis *(Theutonicis)* pro -o temperabant. *in proverbiis:* EGBERT. fec. rat. 1,132 invitus canis et luctans ad -a migrat. OTLOH. prov. B 24 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -arum fomenta sanis et iuvenibus non sunt frequentanda. *in titulo libri:* CATAL. biblioth. Becker 56,12 (s. XI.) librum, qui dicitur -a, categoriae Aristotelis. **b** *in imag.: v. p. 1328,4.* **2** *medic.:* AESCULAPIUS 23 p. 39,15 -is utantur siccis *coeliaci.* PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,22 assumere depositiones, que fiunt per balania *(3,76,2* ἀπὸ βαλανείων). ANTIDOT. Lond. p. 18,10 *antidotum* depunit mintrua mulieris post valneo accepto. TRACT. de caus. mul. 1 quantum sepius -num usitat, tantum celerius curat. HILDEG. caus. 5 p. 232,15 illi . . ., qui pingues carnes habet, -a aquarum obsunt. WILH. CONG. chirurg. 1389 fiat -um particulare stipticum (1513 -um p. de canno, plantagine . . . coctis in aqua pluviali *eqs.*). WALTH. AGIL. med. 134 fiat -um usque umbilicum. ALBERT. M. animal. 7,107 iuvat eos *(porcos aegros)* -um aquae valde calidae. *al.* **B** *strictius:* **1** *locus vel aedificium ad balneandum institutum, thermae, stuba balnearis – Badeort, -stelle, -anlage, -haus, -raum (cf.* GLOSS. II 397,44 St.-S. -a badehaus): **a** *in univ.:* **α** *proprie:* GESTA Neap. 8 p. 406,43sq. fecit v-um in urbe . . ., qui usque hodie Nostriani v-us vocatur. ALCUIN. epist. 262 p. 420,11 in fervente naturalis aquae -o, ubi te . . . praesentem esse non ignoro. AGNELL. lib. pont. 66 p. 324,34 refecit . . . -um. NOTKER. BALB. gest. 2,15 p. 80,12 properavit ad -um. POETA Saxo 5, 327 -a . . . multo condens iocunda decore. REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,20 1 cuvin ad -um . . . abbatis. CHRON. Ebersb. I p. 14,46 ceciderunt in locum -i, quod aqua super montem ducta . . . complevit. GESTA Ern. duc. I p. 19,38 visa copia -arum placuit . . . in ipsas descendere. CHART. Naumb. 218 p. 199,32sqq. -a in quadam parte curie fratrum secretiore . . . fieri . . . ordinavit, -orum magistro v solidos deputavit. CARM. Bur. B 76,18,2sq. ire balneatum in hortanum -um Iovi consecratum; huius aqua -i me sensi purgatum. REGISTR. Geisenf. 45 nec pluries *lantnaerii* tenentur facere -um, nisi post minutionem sanguinis aliqua *domina* velit balneare, quia nolit ire ad venale -um. CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,15 canalis, quo recipitur aqua in doleo -i. 141 feodum -orum infra muros civitatis Aquensis constitutorum. ALBERT. STAD. annal. p. 342,33 secus medicabilia -a *fluens Dan.* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 702,15 (chart.) ne stupas et -a (stupas balneares *A*) seu tabernas christianorum . . . intrare presumant *Iudaei. saepe. v. et p. 1328,9.36. de thermis antiquis:* CONR. HILD. ad Hartb. p. 194,36sq. apud quas *(Baias)* sunt -a Virgilii singulis passionibus corporis utilia; inter que -a unum est principale *eqs. de lavacro athletarum Graecorum:* PAUL. AEGIN. cur. 13 fecem vini mittens in aquam fluentem de -o *(3,2,5* εἰς γλοιὸν βαλανείου). **β** *in nominibus civitatum, villarum, aedificiorum:* DIPL. Merov. I 44 B-as illas *('Baden-Baden')* trans Rhenum . . . sitas *(de eodem loco:* DIPL. Ludow. Germ. 76 pro calidis aquis, que dicuntur B-i. *al.).* PAUL. DIAC. Lang. 4,32 civitates . . . Tusciae, hoc est B-us Regis ([B-um, Balneoregium *var. l.; 'Bagnorea'*]. *cf.* DIPL. Otton. I. 235 p. 325,18) *eqs.* DIPL. Otton. I. 352 p. 484,37 B-um *('Balneo').* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 415,43 ad locum, qui ad B-os ([P- *1*]. *'Baden'*) nominatur. DIPL. Otton. III. 425 p. 859,23 cortem vocabulo B-um. CHRON. Erf. mod. II a. 1267 p. 258,19 itur ad B-um Domini. *al.* **b** *aestuarium – Schwitz-, Dampfbad(eraum), 'Sauna':* RECEPT. Sangall. II 60 sucum in -o sudatorio sive extra -o . . . bibat. ANTIDOT. Glasg. p. 158,14 ducis in -o *aegrotum* et in solio non dissendat. EBERW. Symeon. 21 in calidissimis -is sudare. TRACT. de chirurg. 907sq. ad -um vadat . . ., -um tamen (autem sit *var. l.*) aqua carens. HILDEG. caus. 4 p. 212,2 in asso -o se perungi iubeat. HEINR. LETT. chron. 2,8 Lyvones de -is consuetis egressi Dune fluminis aqua se perfundunt. ALBERT. M. veget. 4,14 quod superfluit de humore nutrimentali, emanat per sudorem sicut guttae in -o. *al. alch. de vase destillatorio:* TURBA phil. 29 p. 138, 10sqq. introducite citrinum cum sua uxore post coniugium in -um . . .; subire facite -um, quousque et corpus et color eorum unum quid fiant *(cf. notas ed. p. 216).* ANON. secret. p. 48,16 scias, quod instrumentum proprium est prodissolutione, et hoc dicitur -um in figura *(cf. notam ed.).* Ps. ARIST. magist. p. 648b,57 in cucurbita infra -um. **2** *liquor vel aquae ad balneandum adhibitae – zum Baden benötigte Flüssigkeit, Badewasser:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,17 habet *insula* . . . fluvios -arum calidarum. CARM. de Karolo et Leone 107 -a sponte sua ferventia mole recludunt. THIETM. (?) chron. 4,36 cecus . . . ad summa montis -um portans. HERM. SANGALL. Wibor. 1,20in: cum ei -um in tina paratum esset (CHRON. Pol. 3,23 p. 152,21 Eumenides -a sulphurea parant). SCHOL. Adam gest. 89 -is . . . sale recoctis abstinuit. CARM. Bur. B 121,4,5 exierat de -o. CHRON. Reinh. a. 1224 leprosum . . . -o lotum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 216,27 deponendus erit iuxta -um *falco,* ut se balneet. *al. v. et p. 1327,70. de oleo fervente ad martyrium destinato:* EKKEH. IV. bened. I 4,34 nil timuit fortis dilectio -a mortis. *remissius i. q. aqua ablutiva – Spülwasser:* ECBASIS capt. 696 scutelle -a potet. **b** *spec.:* **α** *medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 6 semen altee in -o *(3,1,6* ἐν βαλανείῳ) fricatum. TRACT. de aegr. cur. p. 256,20 -um in cuva cum savina vel iunipero . . . facies. HILDEG. caus. 4 p. 213,4sq. herbas . . . coquat et sic -um ex his faciat ac menstruum sanguinem . . . admisceat et ita -o se imponat. WALTH. AGIL. med. 135 intret -um aque simplicis calide et in exitu a -o accipiat drachm(as) II tyriace *eqs.* GLOSS. Roger. III 751 cum -is consolidativis . . . curentur intestina *rupta. al. v. et p. 1328,22.* **β** *eccl. de virtute mirifica aquae balnearis:* VITA Romar. 7 (MGMer. IV p. 224,3) -o, quo vir Dei ablutus est, . . . aquam rapiens membra sua perfudit. CASUS Petrish. 5,44 -um fecit et de . . . sanctorum cineribus iniecit et sic puerum imposuit et balneavit *eqs.* VITA Norb. I 16 -um eius *(haeretici)* bibebant. ANNAL. Hamb. a. 1218 dicunt -ium potatum constituere mirificam . . . sanitatem. *v. et p. 1328,32.* **γ** *alch.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 26 solve . . . in -o aquoso. GEBER. clar. 2,85 ponatur sub fimo vel in -o Marie per XL dies. **δ** *techn. de liquore ad perficienda coria utili:* CONFL. ovis et lini 84sq. indurata subit -a digna sibi *pellis:* -a sunt farris et aquae confectio putris. **ε** *natur. i. q. aqua – Wasser, das Naß:* ANON. tab. p. 178,1 reptilia . . . concipiunt in -is et pariunt in aere.

II *de potione quadam i. q. caldum (vino, melle, aqua calida compositum) – Heißgetränk (aus Wein, Honig und heißem Wasser), 'Punsch' (cf. F. Köhler, NArch. 8. 1883. p. 69sq.):* LIUTPR. leg. 40 p. 197,1 Grecorum rex . . . porris vescens, -a bibens (63). 65 p. 212,36 -um, quo te assidue potas. GESTA Halb. p. 114,14 milites orientis . . . asspirantes ad -a et medones.

1. *balneus, -a, -um. *ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* CHART. Alsat. 6 (a. 1225) inter domum Hessonis . . . et -am stupam Iohannis (CHART. Argent. I 298).

2. balneus *v.* balneum.

balnium *sim. v.* balneum. **balno** *v.* balneo.

1. balo, -are. *script.* be-: *l. 55.57. adde* GLOSS. I 58,23 St.-S. belantes *(a. b),* belentes *(c). metr.* bă-: *l. 72.*

1 *vocem ovis vel haedi emittere – blöken, meckern (cf.* GLOSS. III 6,50 St.-S. belat plazit. *al.):* **a** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,8 haedi -ant vel bebant. p. 180,12 oves -ant (CARM. Bur. B 132,3a,12). CARM. Bur. B 158,2,5 grege fugit cum -ante *virgo.* ALBERT. M. animal. 22,128 agnus . . . matrem noscit -antem. **b** *in imag.:* ANON. inst. patr. p. 8a histrioneas voces, . . . mugientes seu -antes quasi pecora, . . . detestemur. BENZO ad Heinr. 6,4 p. 662,2 per eum *(Heinricum IV.)* factus homo *(sc. Rudolfus rex)* de -anti peccore inter principes locatus erat. **2** *voce ovis edere – blökend von sich geben:* AMARC. serm. 2,50 ac si . . . fatis credas, -at quae corniger Hammon.

subst. **balans,** -antis *f. in imag. de fidelibus Christi i. q. agnus, ovis – Lamm, Schaf (cf.* GLOSS. III 444,8 St.-S. bidens vel -s schaf): THEODULF. carm. 2,195 agmina sunt . . . -tum sparsa mearum. PAULIN. AQUIL. carm. 1,78 quo numquam . . . -es alterius fontis sitientes flumina poscant.

[Rudolph]

2. balo *v.* ballo. **balota** *v.* ballote.

***balsamatus,** -a, -um. *balsamo temperatus – mit Balsam versetzt:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368[B] medicina opiata et -a diutius potest reservari quam non -a.

balsamenta *v.* balsamita.

balsameus, -a, -um. *ex balsamo compositus, salutifer – balsamhaltig, heilbringend:* THEODULF. carm. 31,17 -um, regina, mihi transmitte liquorem *(i. chrisma).*

***balsamiger** *v.* *balsiger.

balsaminus, -a, -um. *ex balsamo constans – Balsam-: v. p. 1317,38.*

balsamita (hal-, bars-, basa-, -sem-, -met-, -ment-, -ca, -te *sim.*), -ae *f.* (*cf.* βάλσαμον)

1 *menta, calaminthe – Minze (Mentha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 136sqq.):* **a** *latius:* ANTIDOT. Lond. p. 20,42 recipit *unguentum* haec: . . . saturegia, idiosmu, -a. RECEPT. Sangall. I 80 bacas lauri unc(iae) II, -a unc(iae) II. GLOSS. III 516,17 St.-S. -emita sisimbra. 518,27 -a mintz. *al.* TRACT. de aegr. cur. p. 212,46 balsamum datum multum prodest . . ., -menta ad diem valet. HILDEG. phys. 1, 195 -a plus calida quam frigida (MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[A] -a c. et sicca est, -a dicitur, quod odorem balsami protendit, herba est satis communis et nota, ponitur hic ad confortationem membrorum). *al.* **b** *strictius:* **α** *menta aquatica – Bachminze (Mentha aquatica L., cf. Marzell, op. cit. p. 139sqq.; Ahd. Wb. I. p. 1061. 1157):* GLOSS. III 486,7 St.-S. -a seuibŏm *(v. notam ed.)* binesuga. 537,6 -a i. zimbrium aquatica capillaria minze. 550,21 -a (-mata *b*) wisminze *(a)*, vischminze *(b)*. 584,25 basamita biwrze. CHIRURG. Sudhoff p. 169, 28 odorem opones, pelegium ad mentam vel -emittam. TRACT. de aegr. cur. p. 133,34 mentastrum et -am aquaticam in vino vel aqua coctas . . . imponas. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 25a[V] species, que menta aquatica dicitur, id est -a. ALPHITA II p. 19,17 -a, salmentica, sisimbrium, menta aquatica, mentastrum. *al.* **β** *menta domestica – Krauseminze (Mentha crispa L., cf. Marzell, op. cit. p. 150sqq.; Ahd. Wb. I. p. 800):* GLOSS. III 526,13 St.-S. barsantera gartmince. 526,30 -ca crusmince balsemie. 550,30 barsameta gartmince. TRACT. de aegr. cur. p. 116,12 succus -e domestice. *al.* **2** *Tanacetum balsamita (L.) – Marienblatt, Badekraut (cf. Marzell, op. cit. p. 140):* GLOSS. III 478,38 St.-S. -a lauendula. 494,11 -en welehesc minza. 532,7 -ca sante marien mince. 537,43 -ca wizminze. *v. et l. 28.* **3** *hedera terrestris – Gundermann, Gundelrebe (cf. Marzell, op. cit. II. p. 698sqq.):* GLOSS. III 513,18 St.-S. acero *(b. c,* aceso vel -a *a)* . . . gundereba. 680,28 acer vel ha-a gunderebe.

***balsamiticus,** -a, -um. *balsaminus – Balsam-:* VITA Serv. 14 p. 61,16 -us odor omni thimiamatis confectione suavior.

***balsamitus,** -a, -um. *qui balsamis consitus est – mit Balsamstauden bepflanzt, Balsam-:* SALIMB. chron. p. 314, 30 vidit et vineam -am *in Aegypto eqs.*

balsamum, -i *n. vel rarius* **balsamus,** -i *m.* (βάλσαμον) *script.:* pa-: *p. 1332,7.35.* bas-: *p. 1332,61.* -sem-: *p. 1332,27. adde* ANTIDOT. Berolin. app. p. 76,34. -sim-: *p. 1332,51. adde* VITA Audoini prol. (MGMer. V p. 553,17) *cod. 1.* -som-: PAUL. AEGIN. cur. 111 *cod. A. form.:* *nom. et abl. sg.* -on, -one: *p. 1332,15.16. gen. sg.* -u: *p. 1332,23. metr.* -sā-: *p. 1332,35. usu adi.: p. 1332,28. sing. sensu collectivo: l. 68.69. plur. sensu sing.: p. 1332,10.35. al.*

I *frutex quidam aromaticus vel sucus eius – Balsam (cf.* ALPHITA II p. 19,21 -us est arbor. p. 19,27sq. -um est quedam gumma, que afferitur de arbore -i): **A** *frutex opobalsamum sudans – Balsamstaude, -strauch (Commiphora opobalsamum Engl., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1117):* **1** *gener.:* IONAS BOB. Columb. praef. p. 148,3 dites -i lacrimam ex Engaddi *sumunt.* OTTO FRISING. chron. 7,3 p. 313,11 ibi *(sc. Memphi)* rex Egyptiorum . . . propter ortum -i morari dicitur. CHRON. Albr. a. 1219 p. 909,1 vinee -i. SALIMB. chron. p. 314,32 de lignis -i secum portavit. **2** *natur.:* DIAETA Theod. 120 semen -i calidum est et aromaticum. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 356,25 -us est arbor (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 8a[r] -us a. est . . . vel frutex; . . . inciduntur rami. . ., postea suspenduntur ibi ampulle . . ., in quibus gutta emanans colligitur *eqs.* ALBERT. M. veget. 1,180 quarundam *(plantarum)* . . . omnes partes sunt aromaticae sicut -i. *al.* **B** *opobalsamum, liquor vel oleum balsaminum – Balsamharz, -saft, -öl:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* HUGEB. Willib. 4 p. 101,7 emebat sibi -um (p- *2*). VITA Bertilae 8 (MGMer. VI p. 109, 5) corpusculum -o perunctum condiderunt. ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,28 fuerunt . . . munera . . . unguenta et -um (WIDUK. gest. 3,56). WALAHFR. carm. 6,17 -a, narcissum mundi per climata quaerens. AMALAR. off. 1,40,4 -us solet redolere. CARM. Bur. B 146,3,2 ista vincit -um odore. *al. v. et supra p. 971,69. de opobalsamo artificialiter confecto:* GEBER. clar. 2,53. **b** *spec.:* **α** *natur.:* HILDEG. phys. 1, 177 de -one: -on . . . valde calidum et humidum est . . .; in -on *(sic?)* mortua corpora aliquantulum diu tenentur, ne putrescant *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,36 dicunt . . . -um in se conservare suam virtutem perpetuo et non evaporare. 6,38 *(de adulteratione).* 6,39 vix invenitur aliquis liquor eiusdem quantitatis cum -o, qui tantum ponderet. *al.* **β** *medic., pharm., techn.:* AESCULAPIUS 11 p. 15,1 auribus instillato . . . -um (PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,7 opum -i [*3,23,1* ὀπὸν βαλσάμου] in auditus). PAUL. AEGIN. cur. 27 unctio . . . sit . . . -u ([-i *A p. corr., B*]. *3,4,4* τοῦ βαλσάμου) gutta. COMPOS. Luc. A 21 hamor aque lib(ram) I, . . . -um lib(ras) II . . .; ista omnia commisce. ANTIDOT. Berolin. app. p. 76,30 sic conficitur *antidotum:* . . . -emo *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 141,34 recipit . . . oleum -um unc(iam) I. TRACT. de chirurg. 254 manibus -o et oleo laurino inunctis. HILDEG. phys. 1,177 qui vergichtiget est, modicum -i . . . comedat. ALBERT. M. veget. 6,40 sunt . . . operationes -i variae secundum operationes et praeparationes medicorum, confert enim bibitum ischiadicae *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 434 colliria hec, si apponatur eis -us, optime rumpunt maculam. *al.* **γ** *eccl. (cf.* GLOSS. II 223,38 St.-S. p-um crisamum): ALDH. virg. II 680 -orum sacris chrismatibus unctum *Martinum.* CONC. Karol. 37,16 pro -o emendo ad chrisma faciendum. AMALAR. off. 1,12,13 odor -i in oleo opinionem bonarum virtutum . . . demonstrat. 1,27,24 pertinet . . . -us . . . ad scientiam. ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,79sqq. inquantum autem addit robur *confirmatio,* . . . habet etiam aliquid pro materia . . ., scilicet -um; chrisma enim, quod est materia confirmationis, conficitur ex oleo et -o. *al. de signo sanctitatis:* VITA Ansb. 27 (MGMer. V p. 637,3) tanta . . . fraglantia inde *(sc. ex sepulchro)* manavit, quasi . . . -i guttulis omnis repleretur ecclesia. STEPH. COL. Maurin. 6 (2) putares -is'veneranda ossa fluere. **2** **a** *per compar.:* LAMB. LEOD. Matth. I 255 quantum *(odorem)* non prebeat Indica nardus . . . aut integra -a nullis perdita mixturis *eqs.* HILDEG. scivias 3,3 p. 593[B] ut suaviter -um sudat de frutice suo. **b** *in imag.:* FORM. Marculfi 2,2 suavis ei flagratur odor -i (-sim- *A2*) paradisi. STEPH. COL. Maurin. 4 novit . . ., quantae misericordiae -is affluat. EKKEH. IV. bened. I 54,37 -a, thus, stactis (gloss.: omnigenę virtutes) ibi fraglent in bene factis. CARM. Bur. B 41,28,3 est et ibi . . . pietatis -um: Alexander *(papa)* ille meus. **c** *meton. de Maria:* MILO carm. 3,4,2,10 myrra, . . . thus, -a *eqs.* **3** *translate i. quod gratum est – das Angenehme:* BURCH. Iud. 1 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 251) -a non curans humana poematis utar ordine, principio sed mediante Deo.

II *menta – Minze (Mentha L., cf. Ahd. Wb. I. p. 800):* GLOSS. III 494,13 St.-S. -um balsmo. 537,12 -us *(a),* basamus *(b):* balsame *(a),* balsam *(b).*

***balsanatura** *v.* *balzanatura. **balsemum** *v.* balsamum.

***balsiger,** -era, -erum. *salutifer – heilbringend:* PAUL. AQUIL. epist. (MGEpist. IV p. 518,9) -i *(cod.,* balsamigeri *ed.)* transmisso . . . Iordanis alveo. Laz. 34,3 (MGPoet. VI p. 214) Iordane transmisso -i (-gaer- *A*, -o *ci. ed.*). *Rudolph*

***baltamonia** *v.* *baldemonia. ***baltesca** *v.* *britisca.

balteus (-th-), -i *m. (n.* -um: *l. 71sqq.) script.:* ma-: GLOSS. III 281,16 St.-S. *v. et p. 1333,5.* pa-: GLOSS. I 654,30 St.-S. III 618,30. 668,30. *ibid. al. form.:* *nom. sg.* -um: GLOSS. III 152,14 St.-S. *al.* HARIULF. chron. 2,10 p. 68,9

[Pape]

(var. l.). v. et l. 5.33. acc. pl. -a: *l. 42.43. abl. pl.* -tibus: *l. 19.*

I *strictius i. q. zona, cingulum – Gürtel, Gehänge (cf.* Gloss. I 654,30 St.-S. p-is pruahahu. III 189,60 -us zona Grece, cingulum Latine gurtil. 292,18 malteum balz. 619,34 balderich. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* Aldh. virg. I 9 p. 237,3 -theus bullifer. Vita Audoini 3 (MGMer. V p. 555, 15) sub -o gemmarum fulgore consepto . . . premebat cilicia. Annal. Fuld. II a. 876 p. 86,7 -theo desuper accinctus *rex* pendente usque ad pedes. Liutpr. antap. 4,12 p. 110,7 Boso mirae longitudinis et latitudinis aureum habuerat -um *eqs.* (Fund. Brunw. 17. *al.*). Vita Otton. Bamb. III 2,13 p. 58,17 filiis . . . potentum anulos et -theos . . . contulit. Carm. Bur. B 64,6 spoliavit *Heracles* Amazona -o. 89,1,2[a],2 tunica lata *(sc. puellae)* succincta -o (-theo *B*). *al. v. et supra p. 965,70.* **2** *in imag. et per compar.:* Adam gest. 4,10 p. 238,6 sinus . . . appellatur Balticus, eo quod in modum -i longo tractu . . . tendatur. Ranger. Anselm. 3910 quando Cananeus *(i. Heinricus IV.)* mutatis . . . -tibus ad gladium militiamque redit. **3** *alleg.:* Hraban. univ. 21,25 p. 584[c] -us . . . accinctum virtutum significat *eqs.* Herm. Iud. conv. 21 p. 124,2 (ed. G. Niemeyer. 1963) nitido illo -o, id est continentie robore, precinctus. Absal. serm. 39 p. 228[A] significata est . . . in -theo, quo vestes stringuntur, utriusque *(sc. carnis et mentis)* custodia. **B** *spec.:* **1** *iur. de symbolo traditionis:* Form. Sangall. II 13 ut . . . filius meus uno -o ex auro et lapidibus . . . effecto . . . possessiones a me comparet, qui sit in testimonium *eqs. (sim.* 14). **2** *eccl. de cingulo liturgico sacerdotum (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 102sqq.):* **a** *Hebraeorum:* Walahfr. exord. 25 p. 504,21 sicut ibi . . . rationale, -us, . . . sic hic *(sc. apud christianos)* . . . orarium, cingulum. *v. et supra p. 7,40.* **b** *christianorum:* Hraban. inst. cler. 1, 17 'tertium vestimentum est cingulum' sive -theum, quo utuntur *sacerdotes.* Honor. August. gemm. 1,226 -o, id est zona, iubentur renes praecingere *ministri inferioris ordinis.* **3** *milit. i. q. cingulum militare – Waffengürtel, Wehrgehenk:* **a** *proprie:* Cod. Karol. 17 p. 517,38 direximus vobis *(sc. Pippino regi)* . . . spatam ligatam in gemmis cum -um suum. Einh. Karol. 23 cuius *(gladii)* . . . -us aut aureus aut argenteus erat *(cf.* Widuk. gest. 2,1 p. 65,14 super quod [*altare*] insignia regalia posita erant, gladius cum -o [-theo *var. l.*] *eqs. al.).* Waltharius 1193 cum bullis -a ([-thea *TV*]. gloss. cod. 7 p. 9: -a lendenir) et enses (Liutpr. antap. 1,23). *al. spectat ad praestationem -i ('Schwertleite', cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger.* [2]*I. 1889. p. 182):* Chron. Pol. 2,18 illa die -o militari cinctus fuit *Bolezlavus eqs.* (2,19). **b** *in imag.:* Cod. Lauresh. 91 p. 372,2 (a. 1005) relicto secularis militię -theo. Chart. Babenb. 385 qui *(monachi)* in Dei servicio ... succincti -theo militie Iesu Christi ... occupantur. **c** *meton. i. q. potentia – Gewalt:* Cod. Lauresh. 21 p. 302,5 (a. 819) quidam . . . monasteriis contradita invadunt, aut ut sibi . . . retineant aut mundiali -theo in beneficio dividant.

II *latius:* **A** *eccl. i. q. appendix cinguli liturgici, succingulum – liturgischer Gürtelanhang, Subcinctorium (cf. J. Braun, op. cit. p. 117sqq.):* Lamb. Tuit. Herib. 2,4 p. 1247, 56 cultui eius *(pontificis)* solus deerat -theus. Catal. thes. Germ. I 84,28 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) -i duo auro texti, cingula III auro texto parata (114,7 VII cincula serica cum -theis. *al.* Rud. Trud. gest. 6,7 cingulos duos *acquisivit abbas,* . . . sed et -um). Chron. Andag. 46 p. 116,8 cardinales . . . deserviunt . . . altari in festis diebus -theis utentes. *al. fort. huc spectat:* Catal. thes. Germ. I 127,6 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1034) stolae quatuor, quarum una cum -theo deaurato. **B** *milit. i. q. corrigia clipei – Schildband, -gurt (cf.* Gloss. II 708,31 St.-S. -us riemo *[spectat ad Verg. Aen. 5,313]):* Annalista Saxo a. 1107 p. 746,24 ut . . . partem *ensis* . . . cum -theo clipei regalis absumeret *tempestas eqs.*

***baltrescha** *v.* *britisca. **baltus** *v.* barrus.

1. balus *subst. pedica – Fußfessel (cf. Diefenbach, Gloss. p. 67[b]):* Gloss. V 46,24 St.-S. -us fetor.

2. *balus, -a, -um. *(cf. theod. vet.* balo, *v. Ahd. Wb. I. p. 797sq.) ?falsus – ?falsch:* Liber hist. Franc. 41 p. 313,8 tu hic eras, -e (blare *var. l.*) iumente (*inde* Gesta Dagob. 14 p. 405,15).

***balzanatura** (-lsa-), -ae *f. signum album (animalium) – helles Abzeichen (bei Tieren):* Acta imp. Winkelm. I 996 p. 753,4 (s. XIII.[med.]) quaternus continens . . . pilaturas, mercaturas et -as omnium . . . animalium. 998 p. 757,7 distinctis pilaturis et bals-is *iumentorum.*

***balzanus,** -a, -um. *(cf. ital.* balza, balzana *a* balteus, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 919)* **1** *adi.:* *bicolor – zweifarbig:* Ioh. Codagn. gest. 22 p. 501,33 vexillum -um (p. 501, 37). *cf.* Tract. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II p. 147, 19) templarii . . . ferentes vexillum biscolor, quod -o (balza *b*) dicitur. *nom. propr.:* Annal. Ianuens. III p. 157,2 navem . . . armaverunt nomine B-am. **2** *subst. fem.:* *signum album – helles Abzeichen:* Iordan. Ruff. equ. 7 p. 113,16 equus habens pares -as et non impares *eqs.*

***bamademaricon** *sim. v.* *mabatematicon.

bambacinus *sim. v.* bombycinus. **bambax** *v.* bombyx.

bambilium, -i *n. instrumentum musicum quoddam – ein (Schlag-)Instrument:* Sedul. Scot. carm. 2,76,6 fistola nostra sonet . . . sambucae superans -ique (bunibulique *C*) tonos.

bambis *v.* bombyx. **bambizo** *v.* bombizo.

bambosus *v.* bombosus.

***bambusium** *sim. v.* *wambitium. **bampnum** *v.* bannus.

banacea *v.* tanacetum. ***banana** *v.* *bardana.

***banausia** (vanu-), -ae *f.* (βαναυσία) *effusio, inepta magnificentia – Verschwendungssucht, Protzentum:* Albert. M. bon. 116 p. 76,34 vanusia . . . dicitur, quia facit vanescere usiam, id est substantiam. eth. 2,2,7 p. 184[b],1 *superabundantia* Graece vocatur -a (*p. 1107[b],19* βαναυσία), quod interpretatur incendium. 4,1,9 p. 288[b],5 superabundantia . . . in excellentia peccans vocatur -a et aperocalia (pol. 5,8[z] p. 538[b],31. *al. v. et supra p. 745,59*).

***banausicus,** -a, -um. (βαναυσικός) *ad artes illiberales pertinens, sordidus – zum niederen Handwerk gehörig, schmutzig:* **1** *latius:* Albert. M. pol. 1,8[e] p. 67[b],24 sicut est focaria *industria* apud nos et -a apud Graecos dicta. 3,3[d] p. 227[a],34 'eum, qui ... non abstinuisset a foro' . . . et operibus etiam -is, 'non participare virtute' . . . civis. **2** *strictius de opere coquinario:* Albert. M. pol. 1,8[e] p. 67[b],4 tales artes, ubi nimium fortunae est, 'maxime' sunt '-ae' (*p. 1258[b],37* βαναυσόταται), id est coquinariae.

***banausus,** -a, -um. (βάναυσος) **1** *adi.:* *ad artes illiberales vel opifices pertinens, sordidus – zum niederen Handwerk(erstand) gehörig, schmutzig:* **a** *latius:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],40 -arum (*p. 1258[b],26* βαναύσων) artium. 4,3[c] p. 336[a],5 multitudo, . . . quae vocatur -a. 7,7[a] p. 676[b],24 -am vitam, id est mercenariorum de vilibus mercibus. 8,1[g] p. 758[a],40 -a *opera* sunt, quaecumque corpora hominum et mentes faciunt illiberalia et inepta ad opera virtutis *eqs. ibid. al.* **b** *strictius de opere coquinario:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[b],3 -a ars dicitur coquinaria, in qua multi multa lucrantur. **2** *subst. masc.:* **a** *opifex artes illiberales vel sordidas exercens – Handwerker, der niedere oder schmutzige Arbeiten verrichtet:* **α** *latius:* Albert. M. pol. 3,3[a] p. 225[a],40 dictum est, quod -i sint mercennarii . . . servientes in operibus servilibus . . ., sicut sunt coqui . . . et purgatores cloacarum. 3,3[c] p. 227[a],24 'ditantur enim multi artificum', inter quos etiam ditantur -i. *ibid. al.* **β** *strictius de coquis:* Albert. M. pol. 1,9[k] p. 81[a],32 -us . . ., id est coquus, artifex (3,2[g] p. 221[a],25). *v. et l. 59.* **b** *qui substantiam effundit, qui inepte magnificus est – Verschwender, Protz:* Albert. M. eth. 4,1,13 p. 293[a],3 superabundans . . ., qui -us (*p. 1123[a],19* βάναυσος) dicitur *eqs.* p. 293[b],15 talia faciet -us non boni gratia, sed potius divitias indecenter ostentans. *al. adde:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],45 bauni in Graeco sunt camini et -i dicuntur, qui turpiter sua consumunt ante caminos. 5,8[z] p. 538[b],26 'artificibus', quos alibi vocavit '-os', id est histriones.

banbacinus *sim. v.* bombycinus. ***banca** *v.* *bancus.

[Pape]

bancalis, -is *m. vel saepius* ***bancale,** -is *n. script.:* pa-: GLOSS. III 358,17 St.-S. 623,53. *ibid. al. v. et l. 4.5.9. 15.* -ncha-: GLOSS. III 267,21 St.-S. banchale *(a).* 622,4 panchales. *ibid. al. v. et l. 9.15.* -nchi-: *l. 15.* -nea-: *l. 25. form. nom. (acc.) pl. n.* -ea: LIBRI confrat. III p. 396,38 pancalea.

1 *tapetum vel pulvinus, quo subsellium insternitur – Bankdecke, Sitzkissen (cf.* GLOSS. III 174,30 St.-S. -ia banclachen. 659,29 panchale stvllachen. *al.; de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 110.258; J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 254):* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram lectaria, . . . drappos ad discum, -es . . . habeant. REGISTR. Frising. 2 p-ia II . . ., tapecia II (CATAL. thes. Germ. I 76,14 [Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966] tapetia III, panchalia VIIII. 77,10 tapetia XX, panchilia VIIII. *ibid. al.* [*v. ind.*]). WILH. HIRS. const. 2,20 p. 1086[A] ut . . . -ia . . . in capitulo expandat *hebdomadarius.* HARIULF. chron. 3,3 p. 88, 25 -es serici IV et alii sex cussini. VITA Meinw. 211 -ia VII *monasterio tradidit.* IOH. TULB. gest. 19 (MGScript. XXXI p. 701,38). *al.* **2** *reditus mensarum vel tabernarum – Standgeld, Verkaufssteuer:* ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,14 (post 1186) donamus . . . poderium Coconati . . . una cum -bus, culta, pedagio. p. 233,33 commune finagium plebanatus Meyrate cum . . . cultis, -bus (*cf.* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,7 banealibus).

***bancarius** (-cher-), -i *m. mensarius – Geldwechsler, Bankier (cf. A. Doren, Ital. Wirtschaftsgesch. I. 1934. p. 454):* CHART. Ital. Ficker 455 p. 463,38 (a. 1268) fecit dari et deponi... rex Banduccio . . . bancherio seu cansori . . . florinos auri.

***bancaticum** (banea-), -i *n. reditus mensarum vel tabernarum – Standgeld, Verkaufssteuer:* CONST. I p. 244,25 (dipl. Frid. I.) mensure, -a, ripatica . . . ad regalia iura pertinent. CHART. Ital. Ficker 192,1 p. 233,32 de . . . mercato, baneatico et conversatico. 192,2 p. 235,41 mercatum . . . et -um ad ecclesiam . . . non pertinebant. *ibid. al.*

***banch-** *v.* *banc-. ***bancinus** *v.* bacinum.

***bancon** *v.* *baucos.

***bancopanurgus** *v.* *baucopanurgus.

***bancula,** -ae *f. (parva) mensa mercatorum – (kleiner) Verkaufstisch:* DIPL. Otton. I. 145 p. 226,22 concedimus . . . salam . . . cum stationibus inibi -as ante se habentibus.

***bancus,** -i *m. vel rarius* ***banca,** -ae *f. (theod. vet.* banc) *script.:* pa-: *l. 51.* -nch-: *l. 51.69.72. p. 1336,2. adde* CHART. Basil. C. I 174 p. 121,6sqq. *al.* -ncc-: CHART. Friberg. I 16. *v. et l. 70.* -nk-: *p. 1336,5.6.15. adde* CHART. civ. Misn. 16.

I *scamnum – Bank:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. subsellium – Sitzbank:* WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033[A] nunquam deesse debent in coquina . . . duo sedilia, quae -os vulgo appellant. ANNAL. Adm. Garst. a. 1251 sub quodam pancho. SALIMB. chron. p. 253,19 sedere in equali -o. ALBERT. MIL. temp. 145 p. 425,47 dum . . . puer pergens in quandam ecclesiam . . . fessus super -um quiesceret. **2** *latius i. q. basis fenestrae – Fensterbank:* HERM. MIND. epist. 3 (RömQSchr. 33 p. 167,18; s. XIII.[2]) spacium sive -a inter cancellos *fenestrae* unius pedis et palmi. **B** *translate i. q. scamnum iudiciale – Gerichtsbank (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1183sq.):* CHART. Brand. C I 2 p. 3,13 (a. 1196) ad -os fuimus constituti. CHART. Westph. III 309 quod factum ad -os scabinorum . . . stabilitum est. REGISTR. Trident. IV p. 279,27 die secundo . . . aperta -a . . .; ibique Berardus sydicus pronunciavit . . . rectum. CHART. Rhen. inf. II 631 quod homines . . . non ire deberent ad -os iudiciales in Wilike ad placitum. *al.*

II *mensa – Tisch:* **A** *proprie:* **1** *mensa mercatorum – Verkaufstisch:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 477,37 -os et scarritiones mercati . . . fregerunt *eqs.* CHART. select. Keutgen 133,77sq. quilibet consulum debet habere -um unum sub tribus lobiis . . .; sunt autem tres lobie: inferiores macelli, lobia prope hospitale, -chi panum apud Forum Piscium (CHART. Sil. C 32 p. 319,14 -cci, in quibus calcei et panes venduntur, cedunt iudicio. CHART. Arnstad. 37 p. 17,15. *al.*). ANNAL. Ianuens. II p. 130,14 iuxta merchatum vetus ad -chos cambiatorum. CHART. Basil. C I 174 p. 121,2 concessit . . . territorium et -cham illi contiguam. CHART. civ. Erf. 189 p. 113, 1sq. camerarius . . . sex solidos . . . de quodam -o sito iuxta ecclesiam . . . contra novos -os . . . dabit. CHART. Rhen. inf. II 591 p. 346,14 -kas sive macellas carnium . . . tradidimus. CHART. scrin. Col. B 1624 tradiderunt . . . medietatem -ki, quod wan dicitur. *saepe. expressius de reditu mensarum:* INNOC. IV. registr. B 339 ius -i, placzie, banni . . . obtinere. **2** *mensa chirurgorum,* βάθρον *– Operationstisch:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,591 patiens collocetur in -o, caput et humeros habens depressos. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126[G] ligetur *infirmus* super -um cum fasciis. *al.* **B** *translate i. q. victus – 'Tafel':* TRAD. Westph. IV p. 143,12 (s. XIII.) ad -um cocis vini maiorem propinationem. p. 146,25 ad servitium dominarum . . . XXI pullos ad -kum, conventui v aucas ad -um. p. 145,6. 147,28.

***bandectus,** -i *m. (cf.* bannus, pandectes*?) ?agens episcopi – ?Beauftragter des Bischofs:* CHART. Bund. 438 p. 335,11 (a. 1186) presbiter . . . dixit . . ., quod vidit ipsum Bonum filium consignare -is *decimam.*

***banderia,** -ae *f. vel raro* ***banderium,** -i *n. (cf. francog. vet.* baniere, *ital.* bandiera *a* bandum) *script.:* bane-: *l. 26.28.30.33.35.48. al.* -r(a): *l. 30.*

1 *vexillum, signum – Fahne, Feldzeichen, Banner (de re v. l. 68):* **a** *proprie:* GISLEB. MONT. chron. 99 p. 137,21 comes . . . vexillum suum, quod baneria dicitur, . . . militi . . . commisit. LAMB. ARD. hist. 154 p. 642,40 Ardenses . . . Mercuritios . . . cum signis suis et . . . baneriis in Ardensi ecclesia . . . adhuc dependentibus captos abduxerunt. WILBR. OLD. peregr. 1,22,8 servi singuli vexilla et baneras in manibus gestantes . . . regem precedebant. ANNAL. Ianuens. III p. 158,29 cum . . . -is erectis. CHART. Hohenloh. 92 p. 59,9 quod uterque fratrum ducere debeat . . . baneriam novam. IOH. CODAGN. annal. a. 1234 p. 114,38 vexilla quatuor et banerias tres . . . abstulerunt. ROLAND. PATAV. chron. 4,5 p. 60,5 iussit . . . -am sive . . . Ecelini vexillum, quod . . . involutum steterat, aperiri. 5,4 p. 74,13 Theotonici . . . XXV, sub conostablo sive sub una -a stricti, . . . invaserunt. SALIMB. chron. p. 94,13 super quem *(elephantem)* erat turris lignea . . . habens -as IIII, in quolibet angulo unam. *al. in ludis equestribus:* GISLEB. MONT. chron. 109 p. 157,6 in scutis etenim gerendis ... et baneriis . . . delectabantur milites. **b** *meton. i. q. caterva militum – Truppenabteilung, 'Fähnlein':* ROLAND. PATAV. chron. 11,7 milites Baxani . . . cum VI -is Theotonicorum . . . insecuti sunt milites Paduanos. **c** *translate i. q. imperium – Befehl, Kommando:* ACTA imp. Winkelm. I 1000 p. 761,32 (s. XIII.[med.]) milites et vallitti debent esse sub baneria senescalli.

2 *confunditur c.* bannus *i. q. regio vel ius venationis – Jagdrevier oder Jagdrecht:* CHART. Berol. 12 (ed. F. Voigt et E. Fidicin, UB z. Berlin. Chronik. p. 10,23; a. 1261) miricam . . . cum . . . sylvis, pascuis, -is . . . contulimus.

***bandictio,** -onis *f.* (bannus *et* dictio) *pronuntiatio pacis vel defensionis – Verkündung des (Bann-)Friedens, Garantieversprechen:* CHART. Ital. Ficker 56 p. 82,13 (a. 1038) factum est . . . revestitionem et -em et propter securitatem . . . et propter cautelam . . . et propter ista intentionem deliberandam *(sim.* p. 81,23).

***bandimentum** *sim. v.* *bannimentum.

***bandio** *v.* 1. *bannio. **bando** *v.* bandum.

***bandonum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. (cf.* bandum) *vexillum – Fahne, Banner:* RAHEW. gest. 4,76 p. 322,25 (epist.) senatores, populus Romanus domnum electum signis -is precedentibus . . . perduxerunt.

bandum, -i *n. (m.* -us: *l. 66sq.) script.:* va-: *l. 72.* bla-: *p. 1337,2.3.* bann-: *p. 1337,2.4. form.: nom. sg.* -us: *p. 1337,16.21. acc. sg.* -onem: *l. 72. acc. pl.* -os: *l. 72. vexillum, signum – Fahne, Feldzeichen, Banner (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 250. II. 1955. p. 648):* **1** *proprie:* **a** *milit.:* ORIGO Lang. 4 pugnavit Tato cum . . . rege Herulorum . . ., tulit vando ([bandos, id est arma 2]. HIST. Lang. Goth. 4 -onem.

[Pape]

cf. PAUL DIAC. Lang. 1,20 p. 59,10 vexillum, quod -um [bandan, bannum, blandum *var. l.*] appellant). IULIAN. TOLET. Wamb. 16 cum -orum (uuand- *1 c*, bland- *1 d*) signis. ADEMAR. hist. 1,58 p. 60,31 contulit . . . bannum aureum, quod ceperat in prelio. *al.* **b** *eccl.:* AGNELL. lib. pont. 71 cum . . . signis et -is . . . introduxerunt eum *(archiepiscopum).* GESTA Rom. eccl. I 1 p. 369,27 milites signa -a gestantes. CONST. I 188,1 cum -is et aliis papalibus insignibus . . . papa . . . deductus est. *al.* **c** *usu communi:* COD. Karol. 83 p. 618,17 Neapolitani ipsos Grecos cum -a et signa suscipientes. LEO MARS. chron. 1,24 p. 597,25 -um aureum unum *concessit comes.* **2** *meton. (cf. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. I. 1909. p. 386):* **a** *caterva militum – Truppenabteilung, 'Fähnlein':* AGNELL. lib. pont. 140 p. 370,22sq. unusquisque miles secundum suam militiam et numerum incedat, id est Ravenna, -us primus, -us secundus, -us novus *eqs.* **b** *vicus civium in eandem catervam congregatorum – Wohnbezirk von Angehörigen einer Truppenabteilung:* AGNELL. lib. pont. 39 p. 303,15 ab alia parte numero -o primo, non longe a miliario aureo. 77 p. 330,12 haedificatus est numerus vicinus domui meae, qui dicitur -us (banchus *cod.*) primus.

bandus *v.* bandum, bannus. **banealis** *v.* bancalis.

***baneaticum** *v.** bancaticum.

***baneria** *v.* *banderia. **banga** *v.* vanga.

***banio** *v.* 1. *bannio. **banium** *sim. v.* balneum.

***banlieva** *v.* *bannileuga. ***banna** *v.* *venna.

***bannalis,** -e. **I** *adi.:* **A** *(banno) iussus vel indictus – durch (Bann-)Befehl verordnet, geboten:* CHRON. Andag. 16 p. 39,17 indicta -i evocatione tocius Gabeliensis potestatis. CHART. Basil. A I 265 p. 406,7 placita -ia et generalia. **B** *ad potestatem (banni) pertinens – zur (Bann-)Gewalt gehörig:* **1** *ex potestate (banni) proveniens – von der (Bann-)Gewalt ausgehend:* WOLFHER. Godeh. I 25 p. 186,4 aecclesiae usurpationem . . . sub anathematis comminatione -i auctoritate interdixit (CHRON. Andag. 16 p. 40,7. 94 p. 246,8). **2** *potestati (banni) subiectus – der (Bann-)Gewalt unterstellt:* **a** *publ.:* **α** *spectat ad ambitum iurisdictionis:* CHART. Lux. II 310,5 (a. 1236) vendere . . . annonam infra Est(ernacum) vel in leucam -em (331,1. *al.*). **β** *spectat ad confinium, regionem:* CHRON. Andag. 16 p. 41,4 intra -es terminos tocius Gabelii . . . ecclesie. **γ** *spectat ad homines:* CHART. Lux. II 158 (a. 1223) -es homines . . . astringere ad molendum per bannum in molendino. *ibid. iterum.* **b** *eccl. (spectat ad ambitum immunitatis):* CHART. Lux. I 359,3 (a. 1123) extraneus . . . si super -em terram eorum *(monachorum)* fugerit (*ibid.:* extra -em t.). **3** *potestatem (banni) significans – die (Bann-)Gewalt symbolisierend:* CHRON. Andag. 94 p. 246,11 -es cruces deducentibus presbiteris . . . banno edictum . . . confirmavit *decanus.* **C** *ad ius domini pertinens, dominicus – zur Gerechtsame des Herrn gehörig, herrschaftlich (cf. E. Mayer, Deutsche und franz. Verfassungsgesch. I. 1899. p. 97sqq.):* **1** *privilegio (banni) praeditus – mit (Bann-)Vorrecht ausgestattet:* **a** *spectat ad vinum vendendum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 278sq.):* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 405,10 (c. 1220) in Waltrache . . . vendetur una karrata -is vini (*sim.* III 319). **b** *spectat ad molendina sim. (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 275sq.):* FUND. Barr. (MGScript. XV p. 981,36; a. 1032) mansiculum terrae cum molendino -i . . . in vadimonium dedit *matrona.* CHRON. Andag. 23 p. 64,20 partem Chevoni -em quoque cambam Bulloniensis burgi, que nullius erant feodi, . . . recognoscere. CHART. Stab. 330 p. 45,28 molendinum -e et braxinam -em. *al.* **c** *spectat ad fornaces:* CHRON. Andag. 23 p. 62,12 iussit *dux* sibi prandium in domo -is furni parari (p. 62,19 -em officinam furni. CHART. Rhen. med. II 264. *al.*). **2** *domino vel possessori potestatis banni solvendus vel praestandus – dem Herrn oder Inhaber der Banngewalt zu zahlen oder zu leisten:* GESTA Trud. cont. II 1,5 oboli -es sunt census nostro monasterio a diversis ecclesiis solvendi pro redemptione visitationis *eqs.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 394,10 quilibet in banno manens dat -em denarium et III diebus -bus serviet archiepiscopo (p. 395,2). **3** *aurariae subiectus – verkaufssteuerpflichtig:* CHART. Basil. C II 249 (a. 1278) pensionem vini -is de tabernis in villa Kemsz.

II *subst.:* **A** *masc.: qui potestati (banni) subiectus est – ein der (Bann-)Gewalt Unterstehender:* CHART. Lux. I 358,3 (a. 1123) dominus . . . castri . . . nullam . . . precii existimationem a -bus eorum *(monachorum)* exigat . . .; si vero -is eorum pacem fregerit *eqs. (sim.* 359,3). **B** *neutr. (plur.):* **1** *census iure banni exactus – Bannabgabe, -steuer (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 195):* GESTA Trud. cont. II 1,2 querela pro retentis ecclesiae . . . -bus imbannita fuerat. CHART. Wirt. V 1352 p. 119,36 qui . . . medonem decoxerit, pro -bus solvet ministro nostre civitatis duos solidos. CHART. Turg. III 548 p. 373,10 quid ratione -ium accipiet, sibi . . . remanebit. CHART. Wirt. VIII 2860 -bus de ipsa ecclesia nobis . . . reservatis. *al.* **2** *pecunia multaticia – Buß-, Strafgeld(er):* INNOC. IV. registr. A 670 condempnationes seu penas, que -ia vulgaliter nuncupantur, a . . . clericis . . . parrochianis . . . impositas. *v. et* *bannuale.

***bannarus** (bonnerus), -i *m. (fris. vet.* bannere, bonnere *a* bannus, *cf. K. v. Richthofen, Altfries. Wörterb. 1840. p. 662) praeco, bedellus – Gerichtsdiener:* DECRET. Frision. A 4,1 p. 42,8 quod ille bonnerus vel bedellus actionem non indixit. *fort. add.:* CHART. archiep. Magd. 321 p. 416,36 (a. 1166) *aderant* burgravius . . ., Harduuigus falcunarus, . . . Orduuinus -us.

***bannicum,** -i *n. pecunia multaticia – Buß-, Strafgeld (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 494):* CHART. Rhen. med. I 252 p. 308,42 (a. 979) ut . . ., de quocunque proventu, sive fructuaria sive conventico sive -o, aliquod debitum persolvendum accideret, ad usum venatorum et stipendium pertineret.

***bannileuga** (banni leuga), -ae *f. script.* banlieva: *l. 39. ambitus iurisdictionis – Rechtsbezirk, Bannmeile:* **1** *publ.:* CHART. select. Waitz 8,14 p. 19,10 (a. 1069) si comes . . . eum *(inimicum)* invenerit infra banni leugam *civitatis eqs.* ACTA imp. Böhmer 146 p. 138,17 si quis infra banni leugam hominem occiderit. *ibid. al.* **2** *eccl. (cf. H. Hirsch, Die Klosterimmunität. 1913. p. 202sq.):* DIPL. Merov. III A 3 p. 119,50 (spur.) manumisimus . . . incolas . . ., qui in banlieva . . . servorum Dei vitam degent. DIPL. Loth. III. 35 p. 59,33 terminos banni leuge . . . confirmamus. CHART. Stab. 238 p. 458,21sqq. (dipl. Frid. I.) adiicientes hoc ad libertatem -ę . . ., ut nullus . . . in omnibus locis, quę intra terminos -ę . . . continentur, aliquam potestatem vel iusticiam sive iudicium exerceat. *al. v. et p. 1339,45.*

***bannilis,** -e. *(iure banni) suscipiendus, dominicus – abnahmepflichtig (auf Grund des Bannvorrechts), herrschaftlich:* CHART. Rhen. med. I 514 p. 570,41 (a. 1140) quemlibet mansum . . . tres amas -is vini recipere oportet *eqs.*

***bannimentum** (band-), -i *n.* **1** *evocatio – Einberufung:* BERNH. MAR. annal. a. 1148 Pisani per band-um palam . . . ad castrum . . . iverunt *eqs.* **2** *sententia proscriptionis – Bannurteil, Ächtung:* GREGOR. IX. registr. 644 p. 539,33 condempnationes, -a omnia facta per . . . potestatem Asisii . . . inania esse decernimus.

1. *bannio, -ivi (-ii), -itum, -ire. *script.:* pa-: *p. 1339, 32.* bampn-: CONST. I 305. band-: *l. 71. p. 1339,5. al.* bani-: *p. 1339,37.46. 1340,38. al.* -itt(us): *p. 1340,51.*

I *(banno) iubere vel vetare, praecipere, mandare – (autoritativ) gebieten oder verbieten, befehlen, auffordern, verordnen (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 286):* **A** *latius:* LEX Ribv. 68,1 si quis legibus in utilitatem regis, sive in hoste seu in reliquam utilitatem, -tus fuerit. FORM. Marculfi 1,40 omnes paginsis . . . -ire . . . faciatis, quatenus *eqs.* LEX Franc. Cham. 39 si quis ad pontem publicum -tus fuerit. *al. v. et p. 1346,5.* *c. inf.:* CAPIT. reg. Franc. 77,9 ut comiti (*i.* comes) . . . per bannum unumquemque hominem . . . in hostem pergere -ire studeat. *pendet* ut: LEX Sal. Merov. decr. Child. 3,1 -vimus, ut . . . iudex . . . ipsum *(latronem)* ligare faciat. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,11 -imus ex Dei et nostro verbo, ut *eqs.* DIPL. Otton. I. 234 p. 321,14 nostro bando -dimus, ut *eqs. al. indicere – anberaumen:* CHART. Bern. II 602 p. 648,34 (a. 1266)

[Pape]

precipit prior . . . -ire placitum generale. **B** *strictius:* **1** *ad iudicium convocare, citare – zur Gerichtsversammlung berufen, vorladen:* LEX Franc. Cham. 40 si quis comes ad placitum suum hominem -it *eqs.* (CAPIT. reg. Franc. 40,20. LEG. Lang. p. 501^{b},37 -dire est, quod comes in p. clamare faciad ominem, quod legem faciebat. *al.*). 43 si per comitem aut per missum suum -tus fuerit *ingenuus* infra comitatum de maxima causa. DIPL. Otton. II. 230 publicum ad mallum. DECRET. Frision. A 4,21 propter quam *(hereditatem)* me . . . bannisti. CHART. episc. Spir. 70 p. 71,7 abbatem . . . iuvet *advocatus* libere placitante et -ente villico. *al. v. et p. 1341,7.* **2** *(iuramento) obstringere – (eidlich) verpflichten (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 89):* CHART. Turic. 199 p. 91,13 (a. 950/54) de comite -ti sunt *fratres* in fidem suam et iuramentum, ut . . . narrassent. **3** *ad militiam evocare – zum Kriegsdienst einberufen:* CHRON. Fred. 4,73 exercitum . . . de totum regnum . . . -ire. LEX Ribv. 69,3$^{capit.}$ de eis, qui . . . in hostem -ti fuerint. LEX Franc. Cham. 35 si quis cum caballo -tus fuerit. CAPIT. reg. Franc. 74,1 quicumque liber homo in hostem -tus fuerit *eqs. al. v. et p. 1338,63.* **4** *proclamatione pacis munire vel confirmare – unter Friedegebot stellen, bestätigen, garantieren, zusichern:* FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p. 978,13; s. XI./XII.) monachis . . . pacem firmam -vit *papa* (CHART. Bern. I 4,152 p. 367,21 beneficiis collatis . . . p. -ierunt. CHART. Wirt. II 529 p. 354,7. *al.*). CHART. march. Misn. III 266 p. 196,17 plantationem novellam . . . episcopali auctoritate fecimus -iri tam in habitis quam in habendis. CHART. civ. Spir. 58 -vimus . . . bona eadem ecclesiis *eqs.*

II *poena (bannali) multare – mit (Bann-)Strafe belegen:* **A** *spectat ad ablationem pigneris:* CHART. Lux. VIII 90 p. 99, 32 (a. 1257) penam . . . incurrimus . . ., de qua quidem summa pecunie . . . archiepiscopus nos comitem vadiare seu p-ire poterit. **B** *spectat ad personas:* **1** *publ.:* **a** *latius i. q. proscribere – ächten (de re v. p. 1340,31):* **α** *spectat ad imperium:* GESTA Frid. imp. A p. 68,33 imperator -vit (bandezavit *1*) Mediolanum. ANNAL. Crem. a. 1185 (MGScript. XXXI p. 7,2) imperator Cremonenses banno banivit (banuit *cod.*) imperii. CONST. II 85,6 hereticos . . . diffidamus atque -imus. THOM. TUSC. gest. p. 525,31 quod . . . tanquam rebellis -atur *rex Bohemiae eqs.* ALBERT. MIL. temp. 249 imperator -vit papam, cardinales atque legatos. *al.* **β** *spectat ad civitates i. q. exterminare – ausweisen, verbannen (cf. His, Strafrecht. I. p. 534):* ACTA imp. Böhmer 146 p. 138,9 (a. 1184) domus eius diruetur et a civitate -atur *reus.* CHART. Lamb. Leod. 500 p. 18,30 extra banni leucam per unum annum banietur. INNOC. IV. epist. (DtArch. 18 p. 205,31) qui *(archiepiscopus)* ab ipsis *(parrochianis)* per civitatem . . . publice -tus fuerat et denuntiatus. *al.* **b** *strictius i. q. persequi, forbannire – in den Vorbann legen, verfesten:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 343,42 si . . . ad mallum non venerint *rei,* -antur et per res et mancipia . . . distringantur, ut veniant. CHART. Tirol. 552 p. 33,21 (a. 1204) donec ad plenam venerit satisfationem hiis, quibus offensio facta fuerit, pro qua -tus erit. **2** *eccl. i. q. excommunicare – exkommunizieren (cf. E. Eichmann, Acht und Bann im Reichsrecht des Mittelalters. 1909. p. 121^{6}):* ANSELM. LEOD. gest. 13 ab eo *(presbytero),* si quis eius rei . . . reus sit, -itur. GESTA Alber. 12 papam . . . iuramenta coactum, ut numquam sese *(sc. caesarem)* -ret, . . . dedisse. CONST. II 30. *al.*

adi. **bannitus,** -a, -um. **1** *(banno) iussus, mandatus, indictus – (durch Bann) befohlen, geboten, verordnet, verbindlich:* **a** *latius:* **α** *publ.:* DIPL. Conr. II. 234 per -am imperii nostri constrictionem precoepimus *eqs.* **β** *eccl. (cf. R. Bauerreiß, Kirchengeschichte Bayerns. II. 1950. p. 126):* CONST. I 44,1 (a. 1036) -um ieiunium trium dierum (VITA Meinw. 178 p. 100,35 ut omnes -um i. . . . observent. *al.*). **b** *strictius:* **α** *ad placitum convocatus – zur Gerichtsverhandlung aufgefordert:* CAPIT. reg. Franc. 252 p. 218,32 comes . . . cum -o populo ad episcopi placitum veniat. **β** *evocatus – einberufen (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 164^{4}):* CAPIT. reg. Franc. 50,2 missi . . . inquirant, qui anno praeterito de hoste -o remansissent. **γ** *in tutelam susceptus – unter Schutz stehend:* LEX Ribv. 39,3 capit. p. 58 quae *(mulieres)* in verbo regis -ae . . . sunt. **δ** *prohibitus – gesperrt, reserviert (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 260):* DIPL. Heinr. III. 372^{B} p. 513,7 (spur. c. 1139) exceptis feris -is. NIVARD. Ysengr. 6,16 quis -um cędit . . . nemus? **2** *potestati (banni) subiectus – der (Bann-)Gewalt unterstellt:* **a** *spectat ad ambitum iurisdictionis:* CONST. II 171,5 (a. 1232) in civitatibus nostris novis -um miliare deponatur (304,5). **b** *spectat ad ambitum immunitatis:* CHART. Rhen. med. I 3 p. 2,21 (post s. X.) quicquid infra milliare -um . . . ecclesia tenere cernitur. **3** *ad ius domini pertinens, privilegio (banni) praeditus – zur Gerechtsame des Herrn gehörig, mit (Bann-)Vorrecht ausgestattet:* **a** *spectat ad mercatum, teloneum sim.:* DIPL. Otton. III. 48 p. 450,18 cum . . . exactione . . . census a -a districtione pontis, . . . venditionis et negotiationis. DIPL. Heinr. II. 282 cum mercato . . . semper -o. **b** *spectat ad feras:* DIPL. Otton. I. 209 p. 288,30 censum . . . de . . . procuratione -a falchonum. **c** *spectat ad ius vindemiandi:* CHART. Rhen. med. III 119 (c. 1220) amam vini pro -o vino, videlicet quod . . . ante communitatem tocius ville vindemiarent, . . . acceptavit. **d** *spectat ad fornacem:* CHART. Lux. VIII 132 p. 150,7 (a. 1268) quod fornaces ville . . . feodo attinent et -e fuerint. **4** *poena banni multatus – mit der Bannstrafe belegt:* **a** *proscriptus – geächtet:* CONST. II 425,7 (a. 1200) fugitivi . . . vel -i hominis terram ultra annum dominus tenere non potest. **b** *excommunicatus – exkommuniziert:* ANNAL. Ianuens. IV p. 8,12 magister Martinus . . . auctoritate . . . pape sententiam tulit . . . de Mascaratis -is restituendis.

subst. **1. bannitus,** -i *m. qui poena banni multatus est – ein Geächteter, Verbannter (cf. His, Strafrecht. I. p. 412. 437sq.):* **1** *latius:* **a** *publ.:* **α** *de eis, qui ab imperatore proscripti sunt:* CONST. I 304 p. 432,36 (a. 1186) quatenus . . . comitem tamquam -um et publicum hostem imperii habeatis. 341,5 precipimus de -is a nostra maiestate, ut *eqs.* II 30 p. 36,7 -os et proscriptos. 213,11 in penam . . . -orum nostrorum adicimus, ut *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 412 p. 357,1 inimicos et banitos nostros. SALIMB. chron. p. 188,5 milites de Parma, -i imperatoris. *saepe.* **β** *de eis, qui e civitatibus exterminati sunt:* CHART. Ital. Ficker 411 p. 423,49 (a. 1248) quod omnes -i pro maleficio pro comuni Bononie . . . non possint . . . stare in civitate Imole. SALIMB. chron. p. 332,10 cum -is Regii. *al. v. et p. 1347,59.* **b** *eccl. i. qui excommunicatus est – ein Exkommunizierter:* VITA Burch. Worm. 22$^{in.}$ -os seu a se anathematisatos . . . absolvit. **2** *strictius i. qui in proscriptione intermedia est – ein unter Vorbann Stehender, Verfesteter (de re v. p. 1347,2):* LAMB. ARD. hist. 119 concessit *comes,* . . . ut quemlibet . . . -um per annum . . . sustinere posset *Arnoldus.* CHART. Tirol. 552 p. 33,21 qui -o auxilium . . . dederint. CHART. Tirol. notar. I 936 pronuncio Levtoldo . . . -ttum . . . episcopi . . . propter contumaciam *eqs.*

2. bannita, -ae *f. quae exterminata est – eine Verbannte:* CHART. Lamb. Leod. 500 p. 18,32 (a. 1252) si eam *(mulierem)* . . . redire contigerit ad civitatem . . ., civitas de ea tanquam de -a suam faciet voluntatem.

2. *bannio, -are. *(banno) iubere vel vetare – (autoritativ) gebieten oder verbieten:* CAPIT. reg. Franc. 33,32 -amus, ut parentes interfecti nequaquam inimititia super commissum malum adaugere audeant. 33,39.

***bannisco,** -ere. *citare – vor Gericht laden:* DIPL. Otton. II. 166 p. 188,32 servos *episcopi* nullus ministrorum nostrorum publicus -at extra suam parochiam ad faciendam iustitiam *([ex dipl. spur. Ludow. III. ed. L. Schiaparelli. p. 68,7]. inde* DIPL. Arduini 2 p. 702,2. *al.).*

bannita, -ae *f. (orig. inc.) script.* pa-: VERS. cod. Monac. 19416 f. 90^{r}. *form. gen. pl.* -on: *l. 68.69.*

syllaba – Silbe: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 110,17 sqq. syllaba est nomen compositum . . . ex sy et lempsis et -on; . . . lempsis praehensio, -on litterarum interpretatur. TRACT. Micon. prol. 10 (MGPoet. IV p. 932) de prima longa -a porro profabor. *al.* CARM. Cent. 1 praef. p. 279,4 reprehendere . . . verba lectionum . . . de correptione vel productione

[Pape]

quarundam -arum. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,14 communibus . . . -ę (gloss.: sillabe) modis . . . non dense usus extiti.

***bannitio,** -onis *f. citatio iudicis – richterliche Vorladung (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 390):* CAPIT. reg. Franc. 273[B],6 quia non habent domos, ad quas . . . manniri et banniri possint, dicunt, quod de mannitione vel -e legibus comprobari . . . non possunt. 278,3 p. 344,12 post secundam -em comitis si ad mallum non venerint, conprehendantur *latrones. ibid. al.*

***bannitor** (bampn-, band-), -oris *m. praeco, qui bannum pronuntiat – Herold, der den Bann verkündet:* CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,31 (a. 1210) excipiuntur . . . banditores. SALIMB. chron. p. 466,18 misit potestas precones sive banditores per totam civitatem *eqs. v. et infra p. 1346,70.*

***bannium** (pa-), -i *n. ?iudicium – ?Gericht(sverhandlung):* CHART. Lux. IV 126,5 (a. 1269) castra et oppida . . . communibus partium expensis . . . defendentur, utpote in p-is, assignationibus dierum, placitis.

***bannizo** (bani-, bande-), -avi, -are. *proscribere – ächten:* IOH. CODAGN. annal. a. 1226 p. 83,8 (vs.) qua *(die)* Lonbardos banizavit *imperator. v. et supra p. 1339,35.*

***banno** (pa-), -avi, -are. **1** *(banno) iubere – (durch Banngebot) auffordern:* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,48 missus . . . verbo regis p-vit omnes pariter . . ., quatenus . . . starent coram rege. p. 92,6 iussit ante se venire rex eos, quos Iring . . . p-vit in . . . placito. **2** *proclamare, confirmare – verkünden, gebieten:* CHART. Osn. II 177 (a. 1224) super hac decima pacem firmam -vimus. **3** *(banno) prohibere – (durch Bannverbot) sperren:* BERTH. ZWIF. chron. 33 p. 244,7 abbas . . . Dieterico . . . illud *(nemus)* custodiendum et -andum . . . commendavit.

***bannuale,** -is *n. ?ius patronatus – ?Patronatsrecht:* CHART. Pomm. B 1003 (a. 1274) protestamur *(sc. conventus)* . . ., quod nostro iure cedentes -e *(an adi.?)* concederemus, ut in villa . . . ecclesia edificaretur ad . . . monasterii patronatum . . . pertinenda.

bannus, -i *m. vel rarius* ***bannum,** -i *n. (theod. vet.* ban; *cf. Ahd. Wb. I. p. 802) script.:* pa-: *p. 1342,49.1345,11. 44.58. saepe.* bampn(us): *p. 1342,52.1343,56.1346,59. al.* band(us): *l. 54. p. 1342,40.48.1345,45. saepe (plerumque in Italia).* ban(us): *p. 1345,55.1346,42. al. form. neutr.* -um: *p. 1342,28.1343,7.1346,37.39.64. al. de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1192sqq.; Brunner, Rechtsgesch. II. p. 475qq.*

I *iussum vel vetitum (auctorabile), praeceptum, mandatum, decretum – (autoritatives) Gebot oder Verbot, Befehl, Verordnung, Edikt (saepius poena addita):* **A** *latius:* **1** *publ. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 121):* LEX Ribv. 68[tit.] de eo, qui -um non adimplet. CAPIT. reg. Franc. 27,1 Franci, si regis -um transgressi sunt, solidos sexaginta conponunt (77,2.3. *al.*). 33,8 ut nullum -um vel preceptum domni imperatori nullus omnino in nullo marrire praesumat. 33,40 nostrum *(sc. regis)* -um vel decretum. DIPL. Otton. I. 234 p. 321,14 nostro -do bandimus, ut . . . centum libras . . . componat. DIPL. Heinr. II. 80 nostro -o interdicente (CONST. I 424,17). ADALBOLD. Heinr. 35 ut per -um regale exercitui toti fuga interminaretur. DIPL. Loth. III. app. 2 p. 229,37 imperatrix suum -um . . . coram omnibus edidit, ut *eqs.* CONST. II 431,1 que *(tributa)* scabini et villani . . . sub iuramento et -o . . . dictaverint de iusticia esse danda. *saepe. remissius:* NIVARD. Ysengr. 2,525 -um statues, ne nostrum quilibet ausit . . . metam transiluisse *eqs.* **2** *eccl. (cf. K. Honselmann, Von der Carta zur Siegelurkunde. 1939. p. 93):* **a** *praevalente sensu iubendi:* CAPIT. reg. Franc. 252,8 nemo contemnat neque transgrediatur -um ab episcopis superpositum. CHART. Mog. A 296 p. 187,24 adversus omnem iniquum ausum . . . anathematis -um obduxi. CONST. I 429,14 *pacis decretum,* quia Leonis pape -o sancitum est, . . . doceatur. HELM. chron. 92 p. 180,24 prout Deus instituit et apostolica -o firmavit auctoritas. *al.* **b** *praevalente sensu comminationis i. q. anathema – Banndrohung:* FLOD. hist. 3,28 p. 551, 35 mittant *archipresbyteri* . . . -um Dei et sacrorum canonum auctoritate. VITA Meinw. 212 -o terribili ac formidabili stabilire (CHART. Pomm. A 51 p. 125,5. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 80 (spur. s. XI./XII.) trium episcoporum -o sub anathema maranatha . . . transgressores . . . in inferno sepeliri fecimus. *al.* **B** *strictius:* **1** *in ius vocatio – gerichtliche Vorladung:* **a** *proprie:* DIPL. Karoli M. 88 si quis . . . contraire voluerit, tunc missus noster *(sc. regis)* . . . ante nos per -um nostrum venire faciat in rationes. LEX Franc. Cham. 43 ad placitum per -um . . . venire (FLOD. hist. 3,26 p. 545,12 quem . . . comes ad p. suum per -um vocari iusserat. CHART. Xant. 15 p. 9,31 infra p. sine advocali -o habitum. *al.*). DIPL. Arnulfi 111 cum -o nostro ad palatium nostrum distringatur. *al. adde:* FORM. Senon. II 2 in XL noctes in proximo mallo post -o resiso hoc debeat coniurare *(v. notam ed.).* **b** *meton.:* α *conventus, placitum – Versammlung, Gerichtsverhandlung:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,17 Lundonienses in -o placito suo clamorem . . . fecerunt. CHART. Tirol. 450 p. 245, 39 sub nullius . . . iudicis placito se distringant aut . . . iudicis -um subeant. CHART. Wirt. V 1258 p. 20,30 nullum . . . servientem . . . ad iudicium vel -um cogat *advocatus.* β *causa – Prozeß, Fall:* CHART. Babenb. 162 p. 211,41 (a. 1208) causas . . . sive in persona sive in dampna, -os videlicet pugnarum, . . . officiales ecclesie . . . exequantur (163 p. 213,8. 196 p. 275,4). **2** **a** *evocatio – Einberufung zum Kriegsdienst:* DIPL. Karoli M. 91 p. 132,19 de hoste publico, hoc est de -o nostro, quando publicitus promovetur. CAPIT. reg. Franc. 27,1 de exercitu nullus super -um domini regis remanere praesumat. 33,7 ostile -um . . . pretermittere. FLOD. annal. a. 925 p. 31,10 ut se ad bellum contra Nordmannos praepararent, Francis -o denuntiat. THIETM. chron. 6,19 rex . . . iussit . . . expeditionem ad Poleniam conventumque ad Liezca per -um fieri. *al.* **b** *convocatio – Aufruf, Alarm:* PAX Valenc. p. 607[b],44 si clamor magnus succreverit in villa in tantum, quod ignitegium una cum campana -i pulsentur, quicunque ad arma non fugerit *eqs.* (VITA Odil. 10 [MGScript. XXV p. 182, 7]). **3** *proclamatio pacis, defensio, confirmatio – Friedegebot, Schutz(versprechen), Garantie, Bestätigung:* **a** *de actione:* α *publ. (spectat ad regem, principes sim.):* DIPL. Otton. I. 340 p. 466,11 ex iussionem . . . imp⟨erator⟩is ego *(sc. comes palatinus)* mitto suo -dum in totis ipsis rebus . . ., ut nullus audeat illum exinde disvestire (DIPL. Heinr. III. 339 p. 463,37 per fustem . . . misit -um . . . in libras c auri. *al.*). DIPL. Conr. II. 222 -um . . . super omnes hos illuc *(sc. ad mercatum)* venientes, ut illuc eundo et redeundo habeant pacem, facimus. TRAD. Frising. 1422 p. 279,17 comes . . . -o consueto predium . . . stabilivit ęcclesię. DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,9 imperator . . . virgam . . . in capitibus eorum *(abbatis et advocati)* imponens -dum constituit, ut *eqs.* EKKEH. IV. cas. 12 iubentur a rege . . . sup p-o pacis ad aulam . . . venire. ANNAL. Hild. a. 1014 ut essent *privilegia* illorum *(papae et imperatoris)* -o firmata. DIPL. Heinr. IV. 419 p. 561,11 ut bampnum suum firmaret super . . . monasterium. CHART. Heinr. Leon. 37 p. 53,2 bona . . . -o et auctoritate . . . imperatoris ac nostra confirmamus. CHART. scrin. Col. A I p. 15,8 domum . . . -o et pace civilis attestacionis michi confirmavi (p. 20,42. CHART. Traiect. I 272 p. 251,38. *al.*). *saepe.* β *eccl. (spectat ad papam, episcopos sim.):* GERH. AUGUST. Udalr. I 7 aecclesiae advocationem . . . legitimo heredi p-o imposito commendavit *episcopus.* WOLFHER. Godeh. I 28 -um . . . loco, ne iniuste . . . invaderetur, praetendebat. ANNAL. Hild. a. 1022 p. 33,31 predia . . . sunt -o auctoritatis eorum *(episcoporum)* stabilita. TRAD. Patav. 120 tradidit . . . mancipia . . . episcopo . . . traditionem -o suo confirmante (CHART. Epternac. 234 -o . . . suo et ecclesie eandem actionem confirmavit *abbas.* CHART. episc. Hild. II 222 p. 95,1 -o domini pape . . . confirmantes. *al.*). CHART. Lux. I 361 ego . . . episcopus . . . abbati . . . -um feci legitimum, carta et sigillo meo confirmatum. CHART. Heinr. Leon. 92 traditionem -o apostolico et episcoporum -o . . . corroborari constituimus. CHART. Altenberg. 181 p. 135,1 -o pastorali communimus. *saepe. v. et l. 51.* **b** *de statu i. q. pax indicta, tutela – gebotener Friede, Schutz (cf. A. Waas, Herrschaft und Staat im deutschen*

[Pape]

Frühmittelalter. 1938. p. 57sqq.): α *publ.*: DIPL. Otton. I. 202 res ... prout regali potestate in p-o erant (DIPL. Otton. II. 178 p. 203,32 r. ... aecclesię omnes in nostro mundiburdio et -o ... consistant). DIPL. Heinr. II. 79 ut omnes homines in eiusdem loco mercati ... negotiantes pacem et securitatem ... nostri -i ... teneant. CHART. Epternac. 197 p. 324,3 si quis infregerit -um, quod ... burgban dicitur (CHART. Gelr. 838 p. 821,6. *cf.* CHART. Lamb. Leod. 36 p. 59,20 si quis ... -um eiusdem curtis fregerit). *al.* β *eccl.*: CHART. Salisb. III 622 p. 120,3 (a. 1208) quecunque ... collata sunt, in -um nostrę protectionis suscipimus *(sc. archiepiscopus)*. CHART. Gosl. I 501 -um episcopalem iurare et servare. **4** *prohibitio – Sperre:* **a** *spectat ad arva, vineas, prata sim.*: CHART. select. Waitz 8,2 (a. 1069) postquam communis consensus fuerit ... de die vindemiandi, non currit amplius eius -us intra montem. CHART. Wirt. III 872 p. 369,24 pratum ... nullus prohibebit peccoribus claustri vel sub -o ponet, quod vulgo uhteweide dicitur. CHART. Bern. II 481 p. 500,29 apponere custodes ... et -um ... vindemiandi. CHART. Wirt. VI 1707 p. 108,21 penam ..., quam ... cives ... in custodia vel -o nemorum, camporum et pratorum statuerint. *al.* **b** *spectat ad silvas:* CHART. Sangall. A 680 p. 281,33 (a. 890) exceptis nemoribus ..., quae in regio -o sunt. DIPL. Zwent. 13 silvam ... per -um nostrum omnibus prohibemus et ex ea forestem facimus (DIPL. Heinr. II. 244 p. 281,24. *al.*). DIPL. Conr. II. 132 silvam ... forestari concessimus eandemque -i nostri districtu circumvallavimus. CHART. Eberb. 245 p. 392,5 super ligna nemoris ... statuere -um, id est werholz. CHART. Wirt. VI 1707 p. 108,15. *al. v. et l. 21.* **c** *spectat ad venationem (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 257)*: DIPL. Heinr. II. 8 p. 10,34 forestum ... cum omni integritate, in porcis ... silvaticis atque cervis omnique venatione, quę sub -o usuali more ad forestum deputatur. DIPL. Conr. II. 107 feras ... -o circumseptas. DIPL. Heinr. III. 213 p. 284,25 quodlibet genus ferarum sub -i lege iure publicandum. DIPL. Heinr. IV. 83 p. 109,4 debitam pro corrupto -o nostro pecuniam ... de singulis feris persolvat. *al.* **d** *spectat ad piscationem (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 267sq.)*: TRAD. Lunaelac. 157 (s. XII.) illi duo laci ... sunt in -o.

II *potestas, auctoritas, districtio – Amts-, Verfügungs-, Banngewalt, Herrschaft(srechte), 'Zwing und Bann' (potestate iudicandi saepius addita)*: **A** *latius:* **1** *publ. (cf. H. Herold in: Festschrift F. Fleiner. 1937. p. 170)*: **a** *gener.*: DIPL. Otton. I. 203 res ... nostro regio -o nostręque potestatis adiumentis ... monachis ... concessimus. 294 sub nullius -o vel disciplina illos *(colonos)* nisi sub ... advocatis esse volumus. DIPL. Heinr. II. 93 p. 117,39 edicto -i nostri confirmari iussimus *collationem*. 199 regalem -um super omnes ... episcopii proprietates ... largimur (DIPL. Arnulfi 188 [spur. post 1065]). DIPL. Conr. II. 273 p. 378,39 quę *(terrae)* ad nostrum -um vel potestatem legaliter devenerunt. CHART. Rhen. med. I 338 p. 393,39 cum -o et constrictu. DIPL. Heinr. IV. 136 predium ..., de quo advocatus meus *(sc. regis)* ... -um acquisivit. ACTA imp. Winkelm. I 66 p. 63,2 exercere omnia, que ad comitatum et iurisdictionem pertinent, cum bampnis et causis civilibus et criminalibus. CHART. Quedl. 36 (dipl. Wilhelmi regis) -um imperii tibi *(sc. abbatissae)* ... committimus exercendum. *saepe. v. et p. 1344,3.* **b** *spec.*: α *potestas advocati – Vogtbann:* CHART. Rhen. med. I 346 p. 404,37 (a. 1056) advocatus, qui -um a regia manu suscepit. CHART. Turic. 259 p. 144,10 subadvocatus -um a rege ... recipiat (CONST. I 127 p. 181,24). DIPL. Loth. III. 55 p. 88,5 a preposito investitus a rege ... regali -o investigetur *advocatus*. CHART. Osn. III 441 contulimus ... liberum -um sive advocatiam duarum domorum. *saepe. cf. l. 46.* β *potestas urbalis – Burgbann (cf. E. Schrader, Das Befestigungsrecht in Deutschland. Diss. Göttingen. 1909. p. 8sqq.)*: DIPL. Otton. I. 27 nullus horum *(comitum)* ... super prefatos homines potestatem ⟨habeat exercendi⟩ ullius -i, quem burgban vocant. DIPL. Otton. II. 214 duos nostrae dominationis urbales -os ... in ius ... abbatissae ... concessimus. **2** *eccl. (cf. Plöchl, Kirchenrecht. I. p. 313)*: **a** *gener.*: THIETM. chron. 5,44 rex ... super ... burgwardum episcopalem redemit -um (TRACT. de invest. [MG Lib. Lit. II p. 501,24] -us episcopalis -o regali conveniens). BEBO ad Heinr. 1 p. 485,21 ut non licitum habeant *diaconi* regere sive comprimere -o *eqs.* WOLFHER. Godeh. I 23 p. 184,35 sinodo apostolicae auctoritatis -o iniciata. CHRON. Hild. 15 episcopus ... decimas ... -i sui auctoritate repetivit (CHART. archiep. Magd. 194 pontificalis -i a. 294. *al.*). CHART. Tirol. 440 *nullus* episcopus potest dare vel infeodare ... -um persone sui ipsius. CHART. Basil. C II 317[A] p. 180[a],10sqq. ecclesie nostre possessiones ... cum -o, districtu, honore ..., -o seu districtu ... vinearum dumtaxat exceptis, ... transtulimus. *al.* **b** *spec. i.q. potestas parochialis – Pfarreibann (cf. Plöchl, op. cit. I. p. 324)*: CHART. Stir. I 68 p. 78,6 (c. 1066) sacerdoti ... -um ab episcopo ... et ... regimen ęcclesiasticum ... super ... inhabitatores acquisierunt *filii ducis*. CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,21 ęcclesiam ... cum spirituali regimine, videlicet -o (CHART. Westph. III 17 p. 12,16 duarum ecclesiarum -os ... cenobio ... contulimus). CHART. episc. Hild. I 220 p. 200,6 preposito ... vicem nostram *(sc. episcopi)*, quam -um vocant, commisimus. 387 p. 373,23 -um super ... parochiam et super capellas ... habeat *praepositus. al. expressius de munere:* CHART. Westph. VII 200 p. 88,5 (a. 1221) prepositus nullum -um vel decanatum vacantem extra ecclesiam locabit. **B** *strictius:* **1** *potestas vicaria – Vollmacht, Ermächtigung:* **a** *publ.*: CAPIT. reg. Franc. 259,7 ut missi nostri ... comitibus ... ex -o nostro *(sc. regis)* praecipiant *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 6 quod *(teloneum)* ... advocatus nostro exigat -o. FLOD. hist. 3,26 p. 542,3 mandat ... ex -o regis, cuius missus ipse pontifex erat. CHART. episc. Halb. 232 venditionem comes ... sub -o regio stabilivit in iudicio. CHART. Hall. I 72 -o imperatorie maiestatis. *al.* **b** *eccl.*: CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,2 de Dei -o et de nostro verbo bannimus *eqs.* THIETM. chron. 1,6 -o apostolicae auctoritatis interdicens. CHART. Eichsf. 37 p. 24,27 -o beati Petri ... traditionem confirmavit *archiepiscopus. al.* **2** *potestas iudiciaria – Gerichtsbarkeit (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 251sq.)*: **a** *publ.*: α *gener.*: CHART. select. Keutgen 17,2 (a. 1169) una nobiscum *(sc. archiepiscopo)* -um iudicii ab imperio tenet *burggravius eqs.* CHART. Brixin. 45 (dipl. Frid. I.) contradidimus ... iudiciorum civilium et dominicalis -i honorem. *al. remissius:* NIVARD. Ysengr. 5,291 non huc me procerum timor aut reverentia -i traxit. β *spec. i. q. iudicium sanguinis – Hochgerichtsbarkeit, Blutbann (cf. Th. Mayer, Fürsten und Staat. 1950. p. 179sq.)*: DIPL. Otton. III. 92 p. 503,22 (interp. post 992) -um (gladium *D*) et iustitiam. CHART. Argent. I 616,11 imperator ei *(advocato)* -um, id est gladii vindictam, ... tribuit. CHART. Lamb. Leod. 57 p. 95,15 ex ... magno -o, si quis forte ... occisus fuerit, tertium denarium ... habere. CHART. Babenb. 232,109 nisi accio fiat mortis, quod iudicium solummodo ... a iudice habente -um ... iudicetur. *al.* **b** *eccl. i. q. iurisdictio archidiaconi – Archidiakonalgerichtsbarkeit (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 635[1])*: TRACT. de invest. (MG Lib. Lit. II p. 502,4; a. 1109) iura civitatum in ... advocatiis, synodalibus -is per reges delegata sunt episcopis. CHART. Meckl. 122 p. 118,29 ius sinodale, quod -um vocatur, ad abbatis curam pertinebit. CHART. Osn. II 97 forensem ecclesiam cum -o tocius civitatis ... contulimus *canonicis*. CHART. Meckl. 401 ius patronatus, quod -um vocamus. *al.*

III *ius, summa iurum, permissio – Recht(sanspruch), Gerechtsame, Lizenz:* **A** *proprie:* **1** *gener.*: CHART. Rhen. med. I 249 p. 306,11 (a. 976) census ... -usque cum terra salica atque theloneo ad curiam pertinent. VITA Meinw. 200 p. 116,2 curtem ... cum -o et mercato. ACTA imp. Winkelm. I 14 p. 11,15 villam ... cum -o et terris et redditibus. CHART. Friburg. 82 p. 68,21 cum omni iure, scilicet -o et aliis appenditiis. *al.* **2** *spec.*: **a** *spectat ad mercatum, monetam sim.*: DIPL. Otton. I. 77 -um supra duas villas ... cum moneta et theloneo ... concessimus. DIPL. Otton. III. 34 dedimus teloneum et -um ad regium ius respicientem in loco Gibichenstein vocato. DIPL. Heinr. II. 78 licentiam ... faciendi mercatum ... cum theloneo ... regioque -o et omni publica functione.

[Pape]

214 -um macelli . . . largimur. *al. v. et l. 23.* **b** *spectat ad ius vendendi (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1004):* Acta imp. Böhmer 229 p. 205,16 (a. 1208) tres -os habet episcopus de iure in anno, primum de vino . . ., secundum de siccis carnibus . . ., tertium . . . de segete sua. Chart. Rhen. med. II app. 15 p. 426,15 -um vendendi vinum habet villicus monasterii XV dies. Chart. Bern. II 481 p. 500,23 in predicta . . . villa habemus -um nostrum, quod possumus vendere octo modios vini . . . ad maius pretium quam . . . aliunde. *al.* **c** *spectat ad usum silvarum:* Dipl. Arnulfi 184 p. 285,20 (spur. s. X.$^{med.}$) concedimus . . . forestum Susel cum p-o. Dipl. Otton. I. 389 p. 531,1 silvis -isque silvarum. Gesta Tull. 26 forestem cum -o. Const. I 455,8 -um silvestrium et ferinarum . . . debent iure feodali a duce . . . dependere. *al.* **d** *spectat ad venationem:* Dipl. Otton. II. 50 p. 60,9 confirmamus . . . omnes bestias . . . et -um et potestatem -i . . ., omnes inquam bestias in silvis et piscationibus. Dipl. Heinr. II. 54 -um agrestium ferarum ei tradidimus. Trad. Brixin. 175 feralem . . . -um (Chart. Rhen. inf. IV 646 p. 793,11 feralis -us . . . indivisus . . . est comitum . . . sive in aquis sive in silvis sive in pascuis). *al. v. et l. 13.* **e** *spectat ad piscationem vel usum aquarum:* Chart. Rhen. med. I 244 p. 299,38 (a. 973) cum -o in Mosella. Dipl. Heinr. IV. 70 -um mercati . . . et insuper -um piscationis . . . tradidimus. Cod. Lauresh. 142 p. 422,28 theloneo et -o aquarum . . . despoliati sumus (Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 456,13 -us aque noster est a Treitrul usque Wilsebach). Chart. Rhen. med. II app. 15 p. 396,31 -us illius fluminis, qui dicitur Luca, est archiepiscopi *eqs. al. v. et l. 16.19.* **f** *spectat ad molendina (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 429sqq.):* Chart. Rhen. med. I 249 (a. 976) census . . ., qui de molendinis sub -o villę in Mosella positis colliguntur. Acta imp. Stumpf 90 quę *(molendina)* sola ex antiquo usu et imperiali -o brasium molere debent. **B** *meton. i. q. tributum, reditus, census, iustitia – Abgabe, Einkünfte, Zins, Steuer (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 276sqq.):* **1** *gener.:* Dipl. Karoli III. 124 p. 198,16 -um . . . pro silva, quod exactores nostri requirebant, *concedimus.* Dipl. Otton. II. 89 p. 104,25 liberos homines . . . ad -um persolvendum . . . distringere. 46 (spur. s. X.$^{ex.}$) utilitates . . . in -o, quod penningban . . . dicunt, aut ceteris solutionibus. Dipl. Heinr. II. 206 -um ad nostras manus . . . pertinentem . . ., quingentos arietes, . . . largimur. Dipl. Heinr. III. 220 bona . . . cum . . . decimis, . . . p-is (b- *G*) tributariis, areis. Dipl. Frid. I. (NArch. 11 p. 391, 16) nec exactionem aliquam nec -dum . . . exigere. *al. de opere debito:* Leg. Lang. p. 538^{b},5 ut pontes publici, qui per -um fieri solebant, . . . restaurentur. **2** *spec.:* **a** *praestatio loco militiae danda – Heerbannablösung:* Form. Patav. 3 heribannum aut alios -os, qui pro hostilibus exigere solet, nullo . . . tempore . . . exactare. **b** *praestatio iudicii – Gerichtsabgabe:* Chart. select. Keutgen 125,20 (a. 1156) -orum tabernariorum duae partes episcopo, tercia . . . advocato erit ad . . . placita. Chart. Stir. II 10 p. 29,15 ut nec ipsi advocati . . . placita, -os . . . exigant (Chart. Babenb. 133 -os aut p. aut absolutiones . . . accipere). Chart. Tirol. 1077 banos et alia servicia accipere. **c** *praestatio episcopo debita – Bischofsbanngebühr:* Dipl. Heinr. II. 142 habeant *episcopi* potestatem . . . comitem eligendi, p-os habendi. Chart. Salisb. II 252 p. 363,34 -orum episcopalium iusticiam (Chart. episc. Hild. I 384 p. 366,38 -us episcopalis . . . cum decima totius villę). Chart. Tirol. 991 p. 45,13 feudum et -um . . . solvere *episcopo.* **d** *reditus mercati, teloneum – Marktsteuer, Zoll:* Dipl. Otton. I. 209 p. 288,31 cum tota inquisitione integri census et -i de ponte et omni venditione. Dipl. Otton. III. 23 -um ac theloneum, quod ad nostrum . . . ius a . . . mercato et moneta aspicere visum est. **e** *vectigal mercaturae, auraria – Handelssteuer, Ungeld:* Chart. Argent. I 616,55 (post 1129) -um de vino . . . obtinuerunt. Decret. Bern. 10 ut annonam, vinum et omnes alias res libere vendatis . . . sine . . . -o. Chart. Argent. I 360 p. 274,7 -um vini . . . in feodo habuimus. *al. v. et l. 64.*

IV *poena bannalis – Bannstrafe:* **A** *spectat ad solutionem pecuniae:* **1** *proprie i. q. multa pecuniaria – (Bann-)Buße, Geldstrafe, 'Brüche' (cf. His, Strafrecht. I. p. 611):* Capit. part. Saxon. 31 de minoribus . . . causis comitis -um in solidos XII constituimus. Capit. reg. Franc. 34,18 ut hi, qui ista inrumperint, -um dominicum . . . conponant. 35,57 ut -us, quem . . . imperator bannivit, sexaginta solidos solvatur. 50,3 -um nostrum rewadiet atque persolvat. Dipl. Otton. II. 80 regium p-um episcopo . . . persolvat (Dipl. Heinr. II. 1 r. -um et pacem. *al.*). Lex fam. Worm. 13 ad -um episcopi quinque solidos . . . vadietur *fisgilinus homo* (*cf.* Walth. Ter. Ioh. 10 p. 1145,21 -os, quibus pro transgressionibus . . . homines . . . mulctari ab episcopis debent). Dipl. Heinr. IV. 411 p. 547,12 -um I, id est III libras argenti. Dipl. Merov. III A 70 p. 187,20 (spur. s. XII.$^{med.}$) in maximo -o triginta solidos emendet. Chart. Heinr. Leon. 88 p. 131,34 pro -o iudicis dabuntur octo nummi. Burch. Ursb. chron. p. 31,10 -um, id est penam pecuniariam, constituit. Chart. Stir. III 30 p. 85, 11 (dipl. Frid. II.) inponendi -a et multas . . . *comiti* concedimus facultatem. Chart. Ital. Ficker 472,18 solidi viginti solvantur pro -o libri pro quolibet forbanito. *saepe.* **2** *meton.:* **a** *pecunia poenae causa solvenda – Buß-, Strafgeld(er), Gerichtsgefälle (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 361*[1]*):* Dipl. Arnulfi 32 p. 48,28sq. tercia . . . pars -orum . . . sibi . . . persolvantur, qui dicuntur civiles -i (Chart. Heinr. Leon. 57 p. 82,19 tercios -os . . . advocatis persolvendos). Dipl. Otton. III. 124 uti ipse *(abbas)* et sui successores . . . ad uuergildum recipiant -um et pacem, quod ad regium ius adspiciebat. Simon Sith. gest. 2,59 -os vel emendationes de forisfacturis vix aliquando suscepit *abbas.* Chart. Tirol. 574 p. 54,38 de omnibus -is, que gastaldio . . . lucratus erit, duas partes . . . comiti . . . debentur. Chart. Tirol. notar. I 667 nisi prius . . . iusticiarius habeat suum ius et suos -os ab eo. II 490 medietatem omnium -orum et maleficiorum. *saepe. remissius de pecore loco poenae dando:* Metell. Quir. 73,6 sceleri dandum nolebat tollere -um. 73,35 -um . . . carnificandum. **b** *pecunia pignoris causa solvenda, vadium – Pfandgeld, Gewette:* Gisleb. Mont. chron. 14 p. 24,9 pro censibus . . ., si die iusto . . . soluti non fuerint, . . . p-a accipere pro censu et pro pena duorum solidorum. Const. II 425,3 si quis in custodia fructuum terrarum suarum . . . p-a seu vadia accipere voluerit et ei p-um vel vadium denegatum . . . fuerit. Chart. Ticin. 33 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 77,10) bona . . . contestare sine bano dato. **B** *spectat ad possessiones i. q. confiscatio, publicatio – Einziehung, Beschlagnahme, Fronung (cf. H. Planitz, Deutsche Rechtsgesch. 1950. p. 173):* Capit. reg. Franc. 41,6 possessio eius in -um mittatur, donec . . . iustitiam fatiat *eqs.* (134,5. Form. Ratisb. 3,32 ut aliquas res foras -um mittat *comes. al.*). Dipl. Karoli III. app. 1 p. 331,31 quę *(res)* . . . iam per triennium in nostro -o iacent. Dipl. Otton. III. 295 p. 721,7 omnes res illius sub nostro -o permaneant. Dipl. Heinr. III. 393 p. 546,43 sciat sę compositurum . . . libras cccc . . . aut omnia bona eius in -um eveniant. *al.* **C** *spectat ad personas:* **1** *publ.:* **a** *latius i. q. proscriptio – Acht, Friedloslegung:* **α** *de poena ab imperio statuta:* Const. I 154 p. 217,6 (a. 1155) imperiali -o eos *(Mediolanenses)* subiecimus (Acta imp. Winkelm. I 631 p. 509,2. *al.*). 174,10 imperator Mediolanenses . . . publice a -o absolvet. Godefr. Vit. Frid. 497 urbs . . . subcumbere cogitur . . . regali perdita -o. Const. I 305 lata est in eum *(comitem)* sententia bampni. Chart. Bern. I 5,87 p. 483,9 (dipl. Heinr. VI.) eum . . . condempnatum perpetuo imperii -o subicimus. Acta imp. Winkelm. I 283 p. 258,24 -o nostro perpetuali subiaceat et bona eius confiscentur et fiat infamis et intestabilis. Const. II 162,1 cassando omnes sententias . . . et -a data et lata contra illos de Societate. *saepe.* **β** *de poena a civitatibus sim. statuta:* Otto Mor. hist. p. 37,15 quod ipsi *(Mediolanenses)* eos *(Laudenses)* in -um publice ponerent ac eos de terra eicerent. Acta imp. Winkelm. I 164 p. 142,4 consules . . . habeant potestatem . . . -um dare . . . et de -o absolutiones facere. Chart. Ital. Ficker 426$^{ex.}$ cridati . . . sunt in bampno communis . . . pro maleficio per Vivianum bampnitorem (Salimb. chron. p. 632,13 erant ibi aliqui . . . in perpetuo -o c. Albert. Mil. temp. 281 p. 539,28). *al.* **b** *stric-*

[Pape]

tius i. q. proscriptio intermedia, persecutio – Vorbann, Verfestung (cf. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 518; H. v. Voltelini, Südtiroler Notariatsimbreviaturen. I. 1899. p. CCsqq.): CAPIT. reg. Franc. 77,13 si -us ei *(latroni)* iudicatus fuerit *eqs.* LEG. Lang. p. 497,53 comes, qui latronem in forbanno (gloss.: id est in medio -o) miserit *eqs.* CONST. I 318,7 iudex eum -o proscriptionis condempnet nec prius eum absolvat, quam . . . satisfaciat. CHART. Tirol. notar. I 1ª pronunciaverunt in -um Zulianum . . ., quia citatus venire nolluit (10 in -um in avere et persona). 9 Calvus eum alta voce extra -um clamavit. ACTA imp. Winkelm. I 854 eis a -is liberatis . . . restituas bona sua. CHART. Tirol. notar. II 433 quia Albertus esset in -o. 486 transtulerunt . . . notario . . . libros -orum. *al.* **2** *eccl.:* **a** *excommunicatio – Exkommunikation, Kirchenbann (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 185):* CAPIT. reg. Franc. 261,8 qui in -o et in paenitentia missi sunt. THIETM. chron. 7,50 archiepiscopus . . . marchionem . . . aecclesiae presentavit solutis omnibus -is. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,13 apostolicus . . . regem -o innodavit. CHART. Stir. I 170 quam *(salinam)* . . . archiepiscopo pro absolutione -i tradidit. ANNAL. Gradic. a. 1142 (MGScript. XVII p. 651,36) pontifex . . . parrochianos suos generaliter sub -um trusit. CHART. Tirol. 834 p. 251, 13 sit excommunicatus et in -o tam seculari quam spiritali. *saepe. in fabula:* NIVARD. Ysengr. 5,1274 in -o vereor . . . mori. *remissius:* COD. Udalr. 146 p. 263,1 decanus . . . fratrem . . . quodam claustrali -o, privato ut aiunt, obligavit. **b** *interdictum – Interdikt:* WOLFHER. Godeh. II 16 in Gandisheimensi loco et circumiacente territorio . . . pontificalis officii provisionem -i sui interpositione prohibuit *archiepiscopus.* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 713,12) episcopus civitatem inbannivit, et in hoc -o . . . civitas permansit. RUD. TRUD. gest. 6,17 monasterium et parrochia . . . ab episcopo in -o posita erat, ut in eis nemo cantaret. AEG. AUR. gest. 3,42 p. 111,41 terra . . . comitis a . . . papa . . . in -o posita. *al.*

V *fines – (Bann-)Gebiet (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 5sqq.):* **A** *publ. i. q. territorium potestati alicuius subditum, ambitus dominationis vel iurisdictionis – Herrschaftsbereich, Rechts-, Verwaltungsbezirk:* **1** *gener.:* CHART. select. Waitz 8,6 (a. 1069) alienigenae . . ., qui manserint in -o, dabunt comiti IV denarios. CHART. Merseb. 139 cum in nostre *(sc. episcopi)* diocesis -o contineantur *bona.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 396,21 quilibet manens in -o illo facit tres dies. p. 422,20 omnes de -o illo homines veniunt illuc molere. CHART. Lux. III 161,6 si ecclesia in -is dicti Iohannis . . . repererit . . . suos censuales. RICHER. SENON. gest. 3,1 p. 285,43 episcopus . . . -um Bodonis monasterii . . . titulo pignoris se obligare simulavit *eqs.* CHART. Argent. I 458 fructus decimarum, que de grangia seu de -o in Dunheim solvantur. CHART. Basil. C I 413 qui possessionem in nostro -o possident et districtu. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *ambitus iurisdictionis civitatis, leuga bannalis – Stadtrechtsbezirk, Bannmeile (cf. K. S. Bader, Das mittelalterliche Dorf. 1957. p. 241sq.):* CHART. Basil. C I 15 p. 14,41 (a. 1102) omnia, que in -o urbis continentur. CHART. select. Keutgen 139,25 omnis causa infra -um nostrum *(sc. civitatis)* . . . ad iudicium pertinet advocati. CHART. Rhen. inf. I 399 que *(villa)* sita est infra -um urbis Colonię. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 426,33 forum . . . habet -um circumquaque miliare unum. CHART. Lamb. Leod. 500 p. 19,25 banniti . . . infra -um Leodiensem . . . redire non poterunt. *al. fortasse huc spectat:* CHART. Anhalt. 71 p. 55, 39 (a. 983) castellum . . . cum omnibus iure ad -um eiusdem castelli pertinentibus. **b** *regio, confinium – Gebiet, Gemarkung (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 104. 260):* CHART. Rhen. med. I 488 p. 544,2 (c. 1136) hę partes iacent omnes infra ambitum -i, qui nominatur Scozfogelisbach. CHART. Lux. II 10 omnem -um de Bettemberch . . . pignori obligavi. CHART. Basil. C I 170 hereditatem . . . in agris et vineis . . . in -o sive districtu Haltingen. 175 predium situm in villa et -o Kilchein. CHART. Wirt. IV 1146 p. 210,33 quos *(terminos)* . . . marcham sive -um consuevit vulgaris antiquitas appellare. CHART. Turic. 835 p. 295,31 augias . . . in villa et -o et terminis parrochie Dietinchon sitas. CHART. Lux. IV 263 p. 360,33 in dictis villis et earum -is et finagiis. *saepe.* **c** *silva iuris privati, forestum – (Bann-)Forst:* DIPL. Karlom. (I.) 51 p. 71,28 infra -o fuit una vena de ipsa fontana. DIPL. Loth. III. 14 tradidimus terram . . . in -o foresti nostri. 17 in . . . foresto . . . effodere . . . tantum de lapidibus, quantum indiguerint . . . ad domos et alia . . . necessaria . . . in -o illo edifficanda. **d** *ambitus vineti – Weinbaubezirk:* CHART. Rhen. med. II app. 14 p. 382,4sq. (a. 1198/1214) vineę, quas in Pinguia habemus: in primo -o iuxta Nan fluvium . . . VI particulę; in secundo -o ze langen Akkere VI part. *eqs. ibid. al.* **e** *alveus iuris privati – Banngewässer:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 396,32 (c. 1220) in -o isto habet archiepiscopus II piscatores feodatos, qui . . . custodient ipsum flumen. p. 407,20 si rethe suum in eo -o primo immiserit. app. 16 p. 440,28 piscator, qui in -o nostro piscatur, dat . . . duos solidos. *ibid. al.* **B** *eccl.:* **1** *dioecesis, parochia – Diözese, Sprengel:* CHART. Brand. A VIII 27 p. 115,12 (a. 1186) ut nullus eam *(ecclesiam)* ab eodem -o *(sc. archidiaconatu Brandeburch)* separet. CHART. episc. Hild. I 619 p. 591,14 testes: . . . sacerdotes -i de Dethvorde. CHART. episc. Halb. 949 Wiggerus . . ., orientalis -i archidiaconus. CHART. episc. Hild. III 292 curia pertinens ad -um sive ad archidiaconatum in Holle. CHART. Westph. III 17 p. 12,2 qui *(colonus)* infra -um Matelensis parrochie commoratur. ANNAL. Nic. Rem. a. 1238 (MGScript. XIII p. 85,45) plures domos in -o suo destruxit *archiepiscopus. al.* **2** *ambitus monasterii – Klosterbezirk:* CHART. select. Waitz 20,8 (a. 1115/23) si quis in -o sancti Deodati furtum fecerit. CHART. Stab. 142 si apparens culpa in nostro -o evenerit. CHART. Lux. I 358,3 extraneus . . ., si super -um eorum fugerit, . . . dominus sine licentia abbatis . . . capere eum non poterit. *v. et* *bannileuga. *Pape*

***banrile** *v.* *barile.

***bansatrix,** -icis *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c. francog. vet.* dancier) *saltatrix – Tänzerin:* CAPIT. reg. Franc. 2 multa sacrilegia in populo fieri . . .: adveniente die domineco -es per villas ambulare.

***bantinus** *v.* *batinus. **bantreca** *v.* brathy.

1. *banus, -i *m.* (*turc. vel avar.* bajan) *praefectus provinciae (regis Ungariae) – Statthalter (des ungarischen Königs), Gespan:* CHART. Burgenl. 40 (c. 1156) presencia . . . archiepiscopi, . . . episcopi, Belos -i . . . sigillare precepi *(sc. Geisa II. rex).* 64 p. 36,25 Benedicto -o ac comite de Zala *exsistente.* ANNAL. Ven. a. 1115 (MGScript. XIV p. 71,7) dux . . . fugavit -um. CHART. Burgenl. 57in. cum . . . baro noster *(sc. Belae regis)* Dominicus -us . . . cenobium . . . ponere voluisset. 116 p. 82,4 Ochuz -o et curiali comite regine. CHART. Stir. III 150 p. 226,13 Stephanus -us, dux Sclavonie et capitaneus Styrie. CHART. Burgenl. 502 p. 337,7 Rolandi, tunc -i totius Sclavonie (CHART. Brand. B I 143 p. 110,24). CONST. III 144,3. *saepe. remissius plur. i. q. primates – hohe Würdenträger:* ANNAL. Otak. a. 1260 p. 185,19 dicti reges *(sc. Bohemiae et Ungariae)* et eorum -i et comites.

2. banus *v.* bannus. **3. banus** *v.* bonus.

***banwardus,** -i *m.* (*theod. vet.* banwart) *custos agrorum sub banno positorum – Hüter der unter Bann stehenden Fluren, Bannwart (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1226):* CHART. Basil. A I 347 p. 519,8 (a. 1230) cum -i de Mose exigerent ab abbate . . . XVI manipulos (*cf.* p. 519,14). C II 147 Růdolfus, filius -i, et Conradus banwart de villa predicta.

***banzola** (-zal-), -ae *f.* (*banceola *a* *banca? *cf. bologn.* banzola, *v. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 388*) *fort. i. q. scamnum, later – viell.: Bank, Barren:* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 201 salis gemmę unum pondus: fac in modum -ae. p. 202 accipe cupri . . . quartam ponderis, salis armoniaci quintam ponderis, fac ad modum de -zalis et plana eas bene *eqs.*

***bapasa** *v.* *babasa. **baptezo** *v.* baptizo. *Schneider*

***baptillus** *v.* 1. *batillus.

baptisma, -atis *n.*, **baptismus,** -i *m.*, *rarius* **baptismum,** -i *n.* (*p. 1349,5.14. 1350,49. al.*) (βάπτισμα, βαπτισμός) *script.:* pabt-: *p. 1349,16. adde* ORD. iud. Dei A 14c. papt-: EKKEH. IV. bened. I 26,55 gloss. babt-: *p. 1349,14.41.1350,27. al.* batt-: ANDR. STRUM. Ioh. 24.

[Schmidt]

-tys-: *p. 1351,8.12.1352,26. adde* AMALAR. off. 4,27,12. *al.* -tim-: ANNAL. Sangall. Bal. a. 775 *cod.* -tissimi: *l. 26. form. decl. I.:* *gen. sg.* -ae: LEX Sal. Pipp. prol. 4 *cod. D7* -me. *?abl. sg.* -a: COD. Karol. 60 p. 586,29 a sacro -ma. *accent.:* ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36 báptismum . . . bútirum . . ., quamvis in metro producantur, in prosa . . . corripiuntur. *v. et supra p. 70,28. rhythm.:* báp-: RHYTHM. 90,14,2 báptismum. 117,16,3 báptismátis. -tís-: CARM. Cantabr. 4,6[a],1 -tísma. *de usu:* RUP. TUIT. spir. 3,2 p. 1642[C] -ma cum dicimus, qui . . . tinctionem dicere poteramus, in Graeca voce . . . dignitatem singularem significati eius cogimus *(an* cogitamus *leg.?) eqs.*

sacrum lavacrum, tinctio christiana – Taufe (*cf.* GLOSS. I 54,35 St.-S. -mum [*a. c*], babtimus [*b*] taufi. IV 4,45 babtismum uuaskiuuazar): **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *latius:* ORD. iud. Dei A 14[b] adiuro te . . . per . . . pabtismum. HROTSV. Theoph. 287 qui Christum, -ma, crucem . . . blasphemavi. ALEX. MIN. apoc. 8 p. 134,21 haeresi sua cecidit in fontem -tis (*ad Vulg. apoc. 8,10* aquarum). SALIMB. chron. p. 74,31 quod pueros . . . sine -mo mori permiserit. *saepe. simul alluditur ad lavationem matutinam:* FROUM. carm. 15,17 Letheus infernum, cupiunt -ta Christum. **2** *strictius:* **a** *spectat ad conversionem infidelium:* **α** *paganorum:* LEX Sal. Pipp. prol. 3 Chlodovius . . . primus recepit catholicum -mum. VITA Amand. 13 (MGMer. V p. 437,9sq.) ut, si quis se non sponte per -mi (-tissimi *A3d*) lavacrum regenerare voluisset, coactus a rege sacro ablueretur -te (ALCUIN. Willibr. 1,13 [MGMer. VII p. 127,10] gladio adquisitam gentem sacro -te abluere. IOH. VIII. epist. B 40. *al.*). AGOB. epist. 4 p. 165,8 confugiunt *mancipia Iudaeorum ethnica* ad ecclesiam -mum postulantes. THIETM. chron. 2,36 in oriente innumeram Christo plebem . . . -te vendicavit. CHART. Heinr. Leon. 59 obedientiam humilium per -mum in vitam, contumatiam superborum per cruoris effusionem in mortem convertentes. HEINR. LETT. chron. 11,7 an Ruthenorum . . . an Latinorum debeant subire -mum. *saepe. v. et p. 1356,2. adde:* HEINR. LETT. chron. 1,9 -mum . . . in Duna se lavando removere putant. **β** *Iudaeorum:* VITA Sulp. 4 (MGMer. IV p. 375,9) omnes *(Iudaei)* ad -mi gratiam in ecclesia convenerunt. LEG. Wisig. 12,2,4 nullus Iudeorum . . . fidem, quam sancti percepit tinctione bab-tis, . . . relinquat. COSMAS chron. 3,49 p. 222,18 post -mum relapsi sunt in Iudaismum. **b** *spectat ad aetatem baptizandorum:* VITA Vincent. 2 (MGMer. V p. 116,28) cum . . . ad annos pervenisset duos, gratia -tis est sublimatus. RIMB. Anscar. 24 p. 53,13 -mi . . . perceptionem differebant, . . . ut in fine vitae suae baptizarentur. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 candidam sacri -tis vestem adulta iam ętate succinxit. *al. v. et p. 1350,28.38.43.* **c** *spectat ad actionem cognominandi:* FORM. Senon. I app. 1[a] cuius -mum *(i.* quibus -mo *ed.)* nomina posuimus. CAND. FULD. Eigil. II 3,14 Aegil hoc sortitus erat -te nomen. VITA Gerem. 5 (MGMer. IV p. 629,10) cui *(filio)* nomen imposuit in -mo Amalbertus (THIETM. [?] chron. 4,28. COSMAS chron. 2,36. *al.*). *al. de mutatione nominis:* WALTH. SPIR. Christoph. I 12 ex nativitate mea dictus sum Reprobus, post -mum autem meum Christoforus vocor. SCHOL. Adam gest. 37 Chnut . . . abiecto nomine gentilitatis in -mo Lambertus nomen accepit. *al.* **d** *spectat ad functionem sponsoris:* BONIF. epist. 33 p. 57,23 alterius filium de sacri -tis fonte elevans adoptavit sibi in filium (CHRON. Pol. 2,44. *cf.* VITA Liutb. 31 levare). VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,12) ut filium . . . ad -mum fontis susciperet (CHRON. Erf. mod. I a. 1127). CONC. Karol. 44[A] p. 479,2 imagines *sanctorum* . . . filiorum suorum de -tis fonte susceptrices *('Patinnen')* faciebant. THEGAN. Ludow. 36 imperatoris ex sacro fonte -tis filius *(['Patensohn']. cf.* HYMN. de Desid. 3,3 [MGMer. VI p. 63] pontifex . . . -te filiolum fecit archidiaconum. *al.). al. v. et p. 1351,43sqq.* **e** *spectat ad miracula, vim sanandi sim.:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,18 die, quo -ma fidei gens suscepit illa, descendit pluvia serena. CAES. HEIST. mirac. I 10,44 licet . . . -mus medicina sit animae, multi tamen illius virtute sanitatem corporum consecuti sunt. *al. v. et p. 1353,62.* **B** *theol.:* **1** *spectat ad doctrinam:* **a** *de definitione et natura:* BONIF. epist. 73 p. 152,7 quae *(ecclesia)* nos in -mo spiritaliter regeneravit. HRABAN. epist. 3 p. 385,33 de IIII carismatibus aecclesiae, id est -mo et chrismate, corpore et sanguine Domini. WALAHFR. carm. 81,1 una fides, unum -ma *eqs.* ([*cf. Vulg. Eph. 4,5sq.*]. ALBERT. M. miss. 2,10,10 p. 73[a],39 -mus est unus unitate formae et unitate interius baptizantis. *saepe. adde:* EPIST. Ratisb. 6 p. 293,16 u. sumus -te). PETR. DAM. grat. 2 non auctores -mi, sed ministros effecit *discipulos Iesus.* ALBERT. M. sacram. 16 p. 12,49 ostium ecclesiae est -mus. 31 p. 24,17 -mus in baptizato perpetuus est, tinctio in aqua perpetua non est. 48 p. 35,10sqq. Iohannes . . . Damascenus ponit novem genera -tum: primum est -mus diluvii, secundum Maris Rubri, tertium lustrationis, quartum -mus Iohannis, quintum -mus Domini, quo baptizatus est, sextum -mus Christi, quo nos baptizamur, septimum -mus flaminis, quo baptizati sunt apostoli in adventu spiritus sancti, octavus -mus paenitentiae, nonus -mus sanguinis. 55 p. 39,74 -mus per prius dicitur de -mo, quo baptizamur, in quo est signum et causa, de aliis autem dicitur per analogiam *eqs.* eccl. hier. 2,2 p. 512[a],23sqq. *saepe. v. et p. 1353,72. 1354,12. al.* **b** *de virtute, gratia:* AMALAR. bapt. 4 non posse nos reformari ad imaginem eius, qui nos creavit, nisi per salutare -ma. GODESC. SAXO theol. 12 p. 226,16 illa redemptio, quae a peccatis praeteritis fit in -mo, communis est electis et reprobis. HRABAN. epist. 33 p. 466,28 post . . . ablutionem sacri -tis a mortis vinculis absoluti. GREG. VII. registr. 8,21 p. 556,17 sacro bab-te ex diaboli potestate eripere. ALBERT. M. sacram. 44 p. 32,26 -mus eodem modo exhibetur adulto et parvulo, ficto et devoto; ergo in omnibus habet eundem effectum. 46 p. 34,29 in -mo efficacia est a solo Deo. eccl. hier. 2,2 p. 512[b],31 gratia, quae datur in -mo, est quaedam facultas ad modum artis, qua efficimur potentes ad capiendum ea, quae supra naturam sunt. *saepe. expressius i. q. gratia baptismalis – Taufgnade:* SERMO de sacril. 2 quicumque . . . de animalibus . . . offert . . ., sciat se fidem et -mum perdedisse. CARM. Cantabr. 30[a],2[b],9 discussio de . . . -mi repudio. **c** *de condicionibus et voto:* ALCUIN. epist. 110 p. 158,16 ne nihil prosit sacri ablutio -mi in corpore, si in anima ratione utenti catholicae fidei agnitio non praecesserit. CONC. Karol. 50[D],9 p. 616,1 in -te duarum pactionum nexibus se obligare, altera, qua abrenuntiare diabolo . . ., altera . . ., qua se . . . credere profitetur *fidelis.* ALBERT. M. sacram. 53 p. 38,47 quae exiguntur ad -mum in adulto, scilicet notitia -mi et paenitentia veteris vitae. *saepe.* **d** *de statu legitimo, ratihabitione -mi haereticorum sim. (cf. A. Dempf, Sacrum imperium. 1929. p. 176sq.; J. Beumer, Scholastik 27. 1952. p. 187sqq.):* BONIF. epist. 80 p. 174,7 ut, quamvis . . . hereticus . . . aut latro . . . hoc . . . ministraret, tamen Christi esset -mum. HUMB. Sim. 1,9 p. 114,17 -ma, id est aquae intinctionem, sub invocatione trinitatis . . . esse ratam. GREG. VII. registr. 7,14[a] p. 481,28 falsum -ma non lavat originale peccatum. DEUSD. c. invas. 2,8 (MG Lib. Lit. II p. 325,29) in hereticorum et scismaticorum -mo non accipitur spiritus sanctus. BRUNO SIGN. Sim. 11 (MG Lib. Lit. II p. 556,27) ut hi, qui ab hereticis veniunt, quoniam formam -mi habent, nullatenus rebaptizentur. *saepe.* **2** *spectat ad ritum:* **a** *de modo exsecutionis:* CONC. Karol. app. 1,1 forma verborum, in quibus consistit sacramentum -mi, talis est: 'ego baptizo te in nomine Patris *eqs.*' CAPIT. reg. Franc. 177,7 ut illa triana mersio in -te imitetur triduanam mortem Domini. WALAHFR. exord. 27 p. 509,31 alii addiderunt in -tis sacramento exorcismos, alii consecrationem fontis, alii salis vel salivae infusionem *eqs.* VITA Otton. Bamb. III 2,21 p. 72,11 ut . . . infantes suos in sabbato sancto pascae et pentecostes cum candelis et cappa . . . ad -mum deferant. ALBERT. M. sacram. 38 p. 28,71 dicunt quidam, quod in mixta *aqua* potest fieri -mus, verbi gratia in cervisia (*sim. de aqua:* eccl. hier. 2,8 p. 537[a],5). 43 p. 31,67 immersio forma est ministerii -tis, licet non sit forma perficiens ipsum. *saepe.*

expressius i. q. ritus vel tractatio baptizandi – Taufliturgie, -praxis: CONC. Karol. 6[A] p. 47,22 ut per annos singulos unusquisque presbiter episcopo . . . rationem ministerii sui

[Schmidt]

reddat sive de fide catholica sive de -mo *eqs.* (24^{B1},2 episcopi examinent presbiteros, qui fidem, -ma, missam, preces . . . intelligant. CAPIT. reg. Franc. 22,70). **b** *de tempore exsecutionis (cf. A. Thierbach, Benennung der Kirchenfeste in den rom. Sprachen. 1951. p. 25.34):* LIBER diurn. 6 p. 6,20 -mi sacramentum . . . in paschali festivitate et pentecosten . . . esse prebendum (CONC. Karol. 22^{C},4 -mum publicum. AMALAR. off. 4,33,4 -ysmum generale transferre de praesenti festivitate [*sc. epiphaniae*] in festivitatem paschae et pentecostes. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 36,11 ut omnes sacerdotes quibuscumque horis omnibus indigentibus -mum infirmitatis causa . . . tribuant. AMALAR. off. 4,28,3 ora nona -ysmus caelebratus est *eqs.* RATHER. epist. 25 p. 136,26 septima feria ante horam decimam nullus praesumat . . . -mum generale agere. *saepe. v. et l. 32. p. 1350,65.* **C** *canon.:* **1** *spectat ad ius baptizandi ecclesiarum (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 265):* FORM. Senon. II 12 ut ville . . . ibidem aspicere deberent ad missas veniendi et ad -mum vel predicationem (FORM. imp. 40 p. 318,9. *al.*). TRAD. Frising. 447 vestire altarem sancti Martini ad Nertinga -mi ecclesia (*ibid.:* actum est . . . in loco, qui dicitur Nertinga ad -mi e.). DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,23 ut . . . ab ipsis *(monasteriis)* . . . procurarentur subiecte plebes in -te, in eucharistia, in sepulturis *eqs.* (CHART. archiep. Magd. 394 p. 517,28 apud capellam veterem . . . -mum et sepulturam accipere. CHART. Tirol. 934 p. 334,25. *al.*). ADAM gest. 1,26 p. 32,3 ut . . . ecclesia ibidem fabricata et -mi licentia omnibus concessa sit. *saepe. expressius i. q. ius baptizandi – Taufrecht:* TRAD. Teg. 8 p. 8,49 (a. 1034) ut . . . habeatur *ecclesia* matricularis . . . cum dote, decimatione, -te. CHART. Stir. I 92 ut suę ecclesię -mum atque mortuorum sepulturam . . . haberet (515 p. 482,17 s. . . . et -mum preter legitimum -ma in sabbato sancte pasche *eqs. al.*). CHART. Scheftl. 14 tria ecclesiastica insignia, videlicet -mus, funeratio et decimatio. **2** *spectat ad pretium, mercedem:* CAPIT. reg. Franc. 36,12 ut nullus presbyter . . . -tis sacramentum . . . pro aliquo pretio vendere praesumat. ADAM gest. 4,31 p. 264,21 -mus et confirmatio . . . apud . . . Danos care omnia redimuntur. *al. ?expressius i. q. reditus e baptizando provenientes – Taufeinkünfte:* CHART. Raitenh. 9 p. 15,3 (a. 1152) ut parrochiales ęcclesię . . . non minuantur in subtractione alicuius iusticię sibi a colonis debitę . . ., in decimis, in sepulturis, in -mo. **3** *spectat ad sponsionem:* ELIG. praed. 6 (MGMer. IV p. 753,27) filios . . ., quos ex -mo suscepistis, docete (CAPIT. reg. Franc. 177,25 quod filios . . . spiritales, quos in -te suscipiunt . . ., in sua providentia habeant. CONC. Karol. 50^{D},54. *al.*). VITA Otton. Bamb. III 2,21 p. 72,15 ne . . . filios . . . ad -mum teneant, sed sibi patrinos querant *parentes. al.* **4** *spectat ad statum baptizatorum et baptizandorum (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 23):* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,23 bona . . . filiis . . . proficient, qui, licet sint scelerate concepti, sunt tamen unda sacri -tis expiati. CONC. Karol. 50^{D},8 qui in egritudine -tis suscipiunt sacramenta, ad gradus ecclesiasticos contra fas provehuntur. CHART. Carniol. II 251 p. 199,24 in terra ipsius preter -ma parvulorum . . . interdicas omnia ecclesiastica sacramenta. HEINR. LETT. chron. 16,1 p. 102,8 ut . . . integraliter iure -tis suscepto gaudeant. ALBERT. M. eccl. hier. 1,1 p. 473^{a},2 -mus . . . non determinat aliquem gradum potestatis. *al. v. et p. 1357,46.*

II *figuraliter et analogice (cf. p. 1350,13sqq.):* **A** *de ablutionibus aqua effectis (cf.* ALBERT. M. sacram. 55 p. 40,31 invenitur ibi [*sc. in vetere testamento*] -mus in aqua tantum et nullus in spiritu, in novo testamento autem . . . est unum in spiritu tantum et nullum sine spiritu): **1** *de diluvio, transitu Maris Rubri vel Iordanis:* HRABAN. epist. 9 p. 395,5 per transitum Maris Rubri et . . . Aegyptiorum submersionem -mi mysterium . . . figuratur (RATHER. epist. 25 p. 126,21 per Mare Rubrum, hoc est -mum sanguine Domini rubeum. ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,85sqq. -mus M. R. habens materiam eandem et figuram spiritus operantis in -mo in columna ignis et nubis. *al. v. et p. 1352,1.5. adde:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 155,1 Iohannes vidit . . . -mum designatum per mare). WALAHFR. exord. 27 p. 508,35 de -mo . . . dicenda sunt . . ., quod praefiguratum in transitu Maris Rubri vel Iordanis manifeste, secretius autem aliis multis figuris praesignatum cognoscitur (ALBERT. M. sacram. 51 p. 36,84). HONOR. AUGUST. gemm. 3,111 -mus dicitur tinctio: hoc Noe in diluvio, Moyses in Mare Rubro praefiguravit (ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,84). **2** *de ritu ablutionis:* ALBERT. M. sacram. 48 p. 35,45 -mus lustrationis iterabatur (p. 35,54 -mus l. purgabat irregularitates antiquorum. *cf.* 52 p. 37,59). *v. et l. 15.59. de vasis ablutionis:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 36,89 mare aeneum, quod fecit Salomon, et luteres et labrum aeneum, quod fecit Moyses, facta fuerunt ad expiationem . . .; ergo videtur, quod debeant dici -mus. *de piscina Bethsaida:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,5 probatica piscina verius est -mus quam expiationis aqua. **3** *de tinctione Iohannis baptistae:* **a** *spectat ad sectatores eius:* ALCUIN. epist. 166 p. 270,30sq. in Iohannis -mo non fuit regeneratio, sed quaedam precursoria significatio -mi Christi. ALBERT. M. sacram. 49 p. 35,72sq. expressior figura -mi, scilicet -mus Iohannis, debuit habere similitudinem in materia et actu, . . . non in forma. p. 36,26 utrum -mus Iohannis fuerit sacramentum novae legis vel veteris. 53 p. 38,63sq. -mus Iohannis fuit in paenitentiam immediate et in -mum Christi mediate *(cf. Vulg. act. 19,4). al.* **b** *spectat ad Christum:* AMALAR. off. 4,29,10 propius pertinet nostrum -ma . . . ad -ysmum apostolorum quam ad -ysmum Christi. PETR. DAM. grat. 4 p. 22,10 cum -mo Dominum simul et sacerdotium suscepisse. ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,24 in -mo Christi Pater fuit in voce, spiritus sanctus in columba, Filius in praesentia. 95 in -mo . . . aqua accepit vim regenerativam a -mo Christi. *al. v. et l. 63.* **4** *de ritu pagano:* VITA Sadalb. 16 (MGMer. V p. 59,7) sub specie -tis ydolatriae eos sibi proprie vindicabat *diabolus.* **B** *de ablutionibus sine aqua effectis:* **1** *de effusione spiritus sancti:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 471,27 unum -ma, licet aliud sit specialiter in aqua et spiritu sancto, aliud sine aqua in spiritu sancto et igne, aliud in martirio (AMALAR. off. 1,27,14 -mum ignis). ALBERT. M. sacram. 54 p. 39,5sqq. ad id, quod quaeritur de -mo flaminis, dicimus, quod iste -mus dicitur, eo quod assimilatur -mo in effectu spiritualitatis (55 p. 40,10 -mus f. delens totam culpam et poenam satisfactoriam). *al. v. et p. 1355,17.* **2** *de effusione sanguinis in martyrio:* EKKEH. IV. bened. I 5,46 instar aquę roris fuit his *(infantibus innocentibus)* -ma cruoris *eqs.* ALBERT. M. sacram. 54 p. 39,39sq. numquam dicitur *martyrium* -mus, nisi quando . . . supplet vicem -mi. 55 p. 40,9 -mus martyrii, qui tollit culpam et poenam in toto. *al. v. et l. 35.50. de cruce:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,6 videtur, quod crux sit -mus *eqs.* 55 p. 39,70sqq. crux non dicitur -mus ratione figurae, sed ratione martyrii in cruce, et sic reducitur ad -mum sanguinis. **3** *de paenitentia:* ALBERT. M. sacram. 37 non in omni -mo est aqua, quia non in -mo paenitentiae. 54 p. 39,29 paenitentia numquam dicitur -mus, nisi quando . . . supplet vicem eius. 55 p. 40,12 -mus paenitentiae, qui totam delet culpam semper, sed non semper totam poenam satisfactoriam.

III *translate vel in imag.:* **A** *de expiatione iudiciaria:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 terra novo iudiciorum -te depurgata. **B** *de lavationibus ritualibus:* TUTO opusc. 1,13 p. 37,20 corporum . . ., calicum . . . et aeramentorum -ta, id est lavationes superfluas, observare *(cf. Vulg. Marc. 7,4). v. et p. 1354,15.*

IV *meton.:* **A** *aqua baptismalis – Taufwasser:* HRABAN. carm. 39,47,4 ab Iohanne in Iordane tinctus erat -te *Iesus.* AMALAR. off. 1,38,1 canuntur quattuor cantica ante -mi consecrationem (*cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,43 ad -ma consecrandum. EKKEH. URAUG. Hieros. 32,2). RIMB. Anscar. 7 p. 26,32 eum . . . sacro -te perfusum ipse de sacro fonte suscepit. *al. symbolice:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,167 nostram tinxit -ma berillum *eqs.* **B** *lapis baptismalis – Taufstein:* CHART. Xant. 185 p. 125,39 (a. 1258) -mum etiam habeat *capella,* in quo baptizandi baptizentur. **C** *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. III 445 (a. 1231) qui *(locus)*

[Schmidt]

dicitur ad B-mum (963. *cf.* 153 iuxta fontem nomine Douf).

***baptismalis,** -e. *script.:* bati-: DIPL. Otton. II. 166 p. 188,20. babt-: *l. 43.*

I *adi.:* *ad baptismum pertinens – zur Taufe gehörig, Tauf-:* **A** *gener.:* **1** *qui in baptismo adhibetur – bei der Taufe verwendet:* AGNELL. lib. pont. 171 vestimenta-ia. GESTA Halb. p. 111,15 lapidem. ANNAL. Prag. I a. 1253 p. 174,30 cereus. *in baptismo datus – in der Taufe verliehen:* GERLAC. annal. a. 1184 p. 698,30 -em tunicam conservasse creditur immaculatam. **2** *ad baptismum ducens – zur Taufe führend:* AMALAR. off. 1,19,15 sunt in ipso introitu hostii -is *catechumeni.* **B** *theol.:* **1** *baptismo effectus vel attributus – durch die Taufe bewirkt oder vermittelt:* AMALAR. ad Hild. 26 -em innocentiam (ALBERT. M. bon. 90. *al.*). HELW. denar. p. 89,10 a perditionis massa -i caractere distinxisti *animam* (ALBERT. M. sacram. 46 p. 34,20. *al.*). ALBERT. M. sacram. 19 p. 15,6 gratia . . . -is configurat nos Christo morienti. *al.* **2** *in baptismo consistens – in der Taufe bestehend:* AMALAR. off. 1,27,19 -ia sacramenta. **3** *qui in baptismo fit – bei der Taufe vollzogen:* ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,81 in baptismo . . . est aqua pro materia et est ibi . . . actus -is. **4** *ad legitimum tempus baptismi pertinens – zur vorgeschriebenen Taufzeit gehörend:* AMALAR. off. 4,23,12 dies et noctes -es. ORDO Rom. ant. p. 81ª,29 per VII dies -es. p. 83ª,16 de sequentibus noctibus -bus. **5** *baptismo insignitus – durch die Taufe ausgezeichnet:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1249 p. 790,21 religionis -is. **C** *canon. i. q. iure baptizandi praeditus – mit dem Taufrecht ausgestattet (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 166sqq.):* DIPL. Karoli M. 147 p. 199,34 ut in monastheria et sinodochia seu ecclesias -es . . ., quae ad ipsum episcopatum aspiciunt . . ., nullus iudex . . . ingredere . . . praesumat (NICOL. I. epist. 147,4 plebes, id est -es e. DIPL. Karoli III. 35 p. 61,8 cum . . . eclesiis -bus, quae intra civitatem predictam cardinales habentur. DIPL. Conr. I. 19 unam -em ecclesiam simul cum curte nostra . . . donavimus. FUND. Hild. 2 matres vocari presumpserant et ius -ium ecclesiarum . . . rapuerant. *saepissime*). CAPIT. reg. Franc. 180,8 episcopi in -bus plebibus ut certe propriis . . . curam habere debent (DIPL. Otton. I. add. 374ª. ACTA imp. Stumpf 149 p. 198,11 xenodochia, plebes -es, monasteria). CHART. Stir. I 405 p. 391,24 capellas duas -es. CHART. episc. Hild. I 67 p. 64,9 ut esset bab-e, inunctionis et sepulture, non autem sinodale *monasterium.*

II *subst. plur. neutr.:* *sollemnitates baptismi – Taufeierlichkeiten:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,144 in pentecosten . . . nos . . . propter -ia in tribus personis baptizati tribus psalmis laudamus trinitatem.

adv. ***baptismaliter.** *virtute baptismi – durch die Kraft der Taufe:* TRAD. Teg. 267 (a. 1149/55) mortiferum virus opace legis -r exclusum.

baptismus, -um *v.* baptisma. **baptiso** *v.* baptizo.

baptista, -ae *m.* (βαπτιστής) *script.:* papt-: GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,43 *cod. 3.* babt-: *l. 58. adde* DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 55,10. *al.* baut-: CHART. Laus. 98 p. 130,7. bati-: CARM. de Frid. I. imp. 210. -tys-: *p. 1354,2.*

baptizator – Täufer, ein Taufender (*cf.* GLOSS. III 182,19 St.-S. -a [bab- *N*] toufer): **I** *strictius de auctoribus baptismi:* **A** *gener. de Iohanne, praecursore Christi:* **1** *nomine proprio adhibito:* RIMB. Anscar. 4 in oratorio beati -ae Iohannis. VITA Odil. 17 (MGMer. VI p. 46,22) reliquias s. Iohannis -ae frequentabat, eo quod in baptismate visum adepta fuerit. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,3 die . . . nativitatis s. Iohannis -ae. CHART. Heinr. Leon. 54 p. 79,16 celebratum est concilium in decollatione s. Iohannis -e. *saepissime.* **2** *nomine proprio omisso:* VITA Odil. 18 (MGMer. VI p. 47, 19) suffragantibus meritis sancti -ae. RATHER. epist. 16 p. 89,27 quod -a Domini sibi testatur divinitus intimatum. **B** *theol.:* ALBERT. M. sacram. 57 p. 41,78 quare non sint multi -ae sicut multi evangelistae? p. 41,83 non sunt nisi duo -ae, scilicet Christus et Iohannes, sicut non sunt nisi duo baptismi, scilicet Christi et Iohannis.

II *latius de ministris baptismi:* **A** *de apostolo:* AMALAR. off. 4,28,2 venit -ysta Petrus ad . . . Cornelium baptyzandum. **B** *de presbyteris sim. christianis (de puero: l. 5):* CONC. Karol. 20 p. 176,2 adsunt *inquisitioni* praesentes ipsi -ae. WALAHFR. exord. 27 p. 510,8 cognita interrogatione -ae et responsione baptizatorum . . ., quae quamvis per ludum, tamen iuxta nostram religionem gesta sunt. CHRON. Noval. 5,28 ivit ad -am suam *(sic)* Gezonem abbatem. UDALSC. Egin. 24 p. 442,16 episcopo iubente . . . suum *chrisma* . . . -ae offertur. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,14 (ed. G. Niemeyer. 1963) blanda -e mei flexus ammonitione. ALBERT. M. miss. 2,10,10 p. 73ª,18 non secundum numerum -arum baptismata numerari. *iron. de eis, qui ecclesias contaminatas abluunt:* SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,29) alii . . . aqua superstitiosi lapidum -ae, dum Iudaica revocant baptismata, de stultitia insaniam faciunt.

***baptisterialis,** -is *m. liber ritum baptismi continens – Taufbuch, -agende (de re v. l. 68):* CATAL. thes. Germ. I 84,20 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1051) lectionarius I, -is I.

baptisterium, -i *m.* (βαπτιστήριον) *script.:* bati-: *l. 34.* babt-: *l. 24.* bapter-: VITA Genov. 12 (MGMer. III p. 219,18) *cod. 2a.* -tys-: *p. 1355,5.19sq.* -izar-: *p. 1355,16.* -izer-: MARIAN. chron. a. Chr. 439 babtizerio. -stir-: *p. 1355,15.* -styr-: *p. 1355,8.*

I *de rebus:* **A** *capella, ecclesia sim., ubi baptizatur – Taufkapelle, Taufkirche (cf. LThK. ²I. p. 1232):* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 2,14 p. 115,13 nondum . . . oratoria vel -a in ipso exordio nascentis ibi ecclesiae poterant aedificari. VITA Genov. 28 (MGMer. III p. 227,6) -um, quod interius *(sc. intra ecclesiam)* erat. HINCM. Remig. 15 p. 296,23 aecclesiae componitur -um. NOTKER. BALB. carm. p. 150 cum hoc -um cavallis improbus quidam stabulum pararet. ANNAL. Crem. a. 1167 (MGScript. XXXI p. 5,20) bat-um Cremonense fuit inceptum. *al. nom. propr.:* VITA Bonif. II 10 quae *(ecclesia)* nominatur B-um Iohannis. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353ª,37 quae *(basilica sancti Iohannis)* B-um vocatur. **2** *canon. de ecclesiis parochialibus (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 36; H. Schaefer, Pfarrkirche und Stift im dt. Mittelalt. 1903. p. 9):* CAPIT. reg. Franc. 14,7 ut publicum -um . . . esse non debeat nisi ibi, ubi episcopus constituerit, cuius parrochia est. 112,32 ut per omnes dioceses legalia -a constituantur et sacra fons ibidem . . . aedificetur. DIPL. Karoli M. 196 p. 264,37 -a . . . possidere. CHART. Bund. 46 p. 39,31 sex -a et viginti quinque minores tituli ad episcopatum remanserunt. DIPL. Otton. III. 295 corroboramus . . . -a . . . sancti Stephani . . ., sanctae Mariae *eqs.* CHRON. Laet. 4 ecclesiam *(i. monasterium)* . . . ibi construxit, -um autem apud Gociliis locavit. *al.* **B** *fons vel lapis baptismi – Taufbecken, -brunnen, -stein:* LIBER diurn. 29 in basilicam . . . in re mea -um collocavi. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,6 immergit eum -o et eundem suscipit a -o. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,25 (ed. G. Niemeyer. 1963) volebam e -o prosilire *eqs.* HERBORD. Ott. 2,36 p. 743,27 construuntur -a, dolia humo infodiuntur *eqs.* THEOD. TUIT. abb. (MGScript. XIV p. 565,2) qui *(abbas)* ante altare sancti Iohannis baptiste iuxta -um sepultus quiescit. CHRON. Laet. 9 -um, quod erat in nostra ecclesia, illuc transtulit. CAES. HEIST. mirac. I 10,43 -um pagani circumsteterunt et riserunt. *al. locus baptismi – Taufplatz:* ALBERT. STAD. annal. p. 341,24 curre ad -um . . . Christi. *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. III 86 (a. 1218) vineam nostram iuxta B-um sitam. *cf. p. 1353,1.* **C** *aqua baptismi – Taufwasser:* AMALAR. off. 1,25,3 trinitas adest in nostro -o per invocationem sacerdotis. FORM. Sangall. II 43 p. 426,14 -um consecrare. ALBERT. M. eccl. hier. 4,14 p. 676ᵇ,6 '-o' (*PG 3,484B* τῷ καθαρτικῷ βαπτιστηρίῳ), id est in aqua baptismi. **D** *liber ritum baptismi continens – Taufbuch, -agende (cf. H. J. Schmitz, Bußbücher und Bußdisciplin der Kirche. 1883. p. 165):* CAPIT. reg. Franc. 177,6 quae ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, id est . . . antifonarius, -um *eqs.* (DECRET. Burch. 19,8 p. 979ᶜ). FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,29 -um I, omeliae Gregorii *ibi*

[Schmidt]

sunt. CATAL. biblioth. Ruf 60 p. 181,37 liber officialis cum -o. CATAL. biblioth. Lehm. I 96 p. 485,30 II -a, in quibus benedictio ferri et aquae et alia continentur *eqs. al. remissius i. q. tractatio baptismi – Behandlung der Taufe:* AMALAR. off. 4,3,21 de quibus *(canticis)* scripsimus in -ysterio *(cf. l. 19)*.

II *de actione i. q. baptismus – Taufe:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* LIBER hist. Franc. 31 p. 293,5 -yrium preparare. AMALAR. interpr. 51 ad illas ecclesias missam et -um . . . quaerere. RICHER. REM. hist. 1,32 cum de -o *Normannorum* ageretur. CHRON. rhythm. Leod. 316 materia est de misterio, quod tractatur in -o. *al.* **2** *theol.:* **a** *spectat ad doctrinam:* ALDH. virg. I 25 p. 257,6 antequam salutifero lavacri -o mersus ab originali piaculo purgaretur. PIRMIN. scar. 12 qualem pactum in ipso -irio (-erio *AC*) cum Deo fecimus. AMALAR. off. 4,27,15 duo -a (-zaria *T*) leguntur in apostolis, unum per aquam et alterum per baptysmum spiritus sancti. *al.* **b** *spectat ad ritum:* AMALAR. bapt. 1 cur unaquaque res agatur in -o. off. 4,3,23 praetulimus in officio de -ysterio. 4,27,9 in vigiliis pentecostes caelebrat sancta ecclesia -ysterium. *al.* **3** *canon.:* CONC. Karol. 35,7 -i et caticuminorum ventilata est ratio *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 303,1 p. 458,24 sine illius *(episcopi)* licentia missas et -a . . . celebrare. **B** *meton.:* **1** *theol.:* **a** *officium vel caerimoniae baptismi – Taufeier, -ritual:* CAPIT. reg. Franc. 23,23 ut audiant episcopi -um presbyterorum, ut secundum morem Romanum baptizent. 116,8 -um quomodo nostis vel intellegitis? 119,3 ut . . . -um memoriter teneat. **b** *tempus baptismi – Tauftermin:* CHART. Bund. 435 p. 329,13 (a. 1186) veniunt pueri illius territorii ad . . . baptizandum ad ecclesiam . . . per legitima -a. *de epiphania i. q. festum baptismi – Tauffest:* WILBR. OLD. peregr. 1,21,1 in die vero epiphanie, quod Hormeni -um appellant. **2** *canon. i. q. ius baptizandi – Taufrecht (accedit notio mercedis, e. g. l. 36):* FORM. Sal. Merk. app. 2 quo . . . tantummodo divinum officium ab ea *(matre ecclesia)* usurpet *ecclesia* et non decimam, non -um, non sepulturam (DIPL. Heinr. II. 392 -um et decimas . . . ecclesie concedimus. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1123 p. 379,2 aecclesiola . . . habens privilegii sui dignitatem, scilicet -um, sepulturam et d.). CHRON. Andag. 94 p. 244,1 hec, ut est proprium matris ecclesie, legitimum possidet -um habens . . . subiectionem quatuordecim ecclesiarum. *al.*

baptizatio, -onis *f.* *actus baptismi – Taufakt:* ALBERT. M. sacram. 49 p. 36,15 *(de baptismo Iohannis)* -o non est proprius actus paenitentiae.

baptizator, -oris *m.* *baptista – Täufer:* WALAHFR. hom. in Matth. 9 qui *(Christus)* -i suo Ioanni . . . dicebat. NICOL. I. epist. 88 p. 465,14 sanctus Silvester et magni Constantini -r. RUP. TUIT. spir. 1,24 p. 1595^{D} ut . . . quasi pro optimis -bus suis adversus -es minus bonos inflarentur. GERHOH. ad Innoc. p. 223,5 pravi, immo eretici -is *(sc. Acatii)*.

baptizo, -avi, -atum, -are. (βαπτίζειν) *script.:* pabt-: *p. 1357,67.* papt-: ANNAL. Fuld. II a. 845 *cod. 3.* babt-: *p. 1356,53.1358,65. adde* PIRMIN. scar. 11 *cod. E.* ANNAL. Fuld. II a. 777 *cod. 3. al.* batt-: VITA Erasmi 251. baut-: *p. 1357,39.* -tez-: CONC. Merov. p. 5,20. -tyz-: AMALAR. off. 4,27,15. 4,34,2. *al.* -tisz-: CONC. Merov. p. 52,4.17. -tidio: ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,8 pro 'z' *scribebant* 'd' et 'i', ut '-tidio' *eqs.* -tis(o): *p. 1356,4.10.1358,16.24. adde* VITA Liutb. 32. *al.*

sacro lavacro tinguere – taufen: **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *latius:* ALDH. epist. 6 (8) licentiam dedit -ari illam sanctimonialem. EIGIL Sturm. 4 cum . . . presbyteratus sui praedicando ac -ando officium gereret. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 totam se . . . super beati viri caput effudit *nubecula;* -atur ergo Reprobus. ADAM gest. 3,15 p. 155,10 cum -tus esset, non multum de nostra religione curavit *rex. saepe. ioculariter:* COSMAS chron. 2,25 deiecit *episcopus* eum in Reni fluenta dicens: 'denuo te -o, Willehalme' *eqs.* **2** *strictius:* **a** *spectat ad conversionem infidelium:* **α** *paganorum:* EPIST. Bonif. 25 ut vos debeat -are et fidem Christi docere *([cf. Vulg. Matth. 28,19].* HEINR. LETT. chron. 24,3. *al.).* CAPIT. part. Saxon. 8 si quis . . . in gente Saxonorum . . . non -tus . . . ad baptismum venire contempserit . . ., morte moriatur. FORM. imp. 30 p. 309,22 qui *(homines)* . . . suadent mancipia Hebreorum . . . contemnere dominos suos et -sari *eqs.* CHART. archiep. Magd. 28 p. 42,19sqq. decimationem omnium gentium, quas . . . inperator -vit vel per eum . . . -andę sunt. VITA Otton. Bamb. III 2,20 summa . . . -torum haec fuit: in primo suo adventu XXII milia et CLXV homines -vit. HELM. chron. 65 p. 123,6 multi . . . eorum *(Slavorum)* falso -ti (-sa- *2*) sunt. ALEX. MIN. apoc. 15 p. 321,22 qui *(Saxones)* paene omnes cum voluntate -ti sunt. *saepe.* **β** *Iudaeorum:* CHRON. Fred. 4,65 ut omnes Iudeos . . . ad fidem catolecam -andum preciperit. EPIST. var. III 2 p. 132,11 ut ipsum Iudeum transmitterem illi *(imperatori)* ad -andum. DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,38 nullus filios aut filias eorum *(Iudaeorum)* invitas -are presumat *eqs.* (COSMAS chron. 3,4 p. 164,12). *al.* **b** *spectat ad aetatem:* CAPIT. part. Saxon. 19 omnes infantes infra annum -antur (GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,6. CAES. HEIST. Elis. I 22). WALAHFR. exord. 27 p. 512,5 heretici quidam . . . contendebant nulla necessitate parvulos -ari *eqs.* ANNAL. Disib. a. 1106 p. 19,53 cum esset octo annorum et nondum -tus *Heinricus IV.* ALBERT. M. sacram. 59 p. 42,53 nemo potest -ari in utero matris. *al. v. et p. 1349,46.* **c** *spectat ad actionem cognominandi:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 306,10 ipsum *(caput solitarium)* pro toto homine nomen inponentes ei . . . -bant. CAES. HEIST. Elis. I 2 p. 347,12 cum . . . -retur beata Elyzabeth, cum ipso nomine nominis induit virtutem. *v. et p. 1357,9. de mutatione nominis:* PAUL. DIAC. Lang. 6,15 p. 169,10 a . . . papa -tus Petrusque appellatus *Cedoal.* ANNAL. Lauresh. a. 781 -tus est . . . filius eius *(Karoli)*, qui vocabatur Carlomannus, quem . . . papa mutato nomine vocavit Pippinum. ADAM gest. 2,36. **d** *spectat ad functionem sponsoris:* CHRON. Ebersh. 10 cuius *(matronae)* filium beatus Deodatus -verat ac de sacro fonte levaverat (CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,13). **e** *spectat ad effectum mirabilem:* CAES. HEIST. mirac. I 10,43 adolescens . . . -tus sanissimus exivit. 10,45 quidam scholares . . . canem sub invocatione trini nominis -verunt; canis vero . . . versus est in rabiem. **f** *spectat ad actiones superstitiosas, magicas:* **α** *de campanis (cf. L. Eisenhofer, Handb. der Liturgik. II. 1932. p. 471sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 23,34 ut cloccas non -ent . . . propter grandinem. **β** *de imagine cerea (cf. J. Grimm, Deutsche Mythologie. ^{4}1876. p. 913):* GESTA Trev. cont. I 8 p. 182,15 clericum . . ., ut eam *(imaginem ceream episcopi)* -ret, pecunia corruperunt. **B** *theol.:* **1** *spectat ad doctrinam:* **a** *de natura:* HRABAN. epist. 30 p. 453,38 unum est baptisma et solus est Christus, qui per diversos ministros suo baptismate -at. ALBERT. M. eccl. hier. 2,3 p. 517^{a}, 26 iurisdictio -andi descendit a pontifice in alios. miss. 2,10,10 p. 73^{a},33sq. Christus . . . est, qui -at interius, etiam quicumque -et exterius (eccl. hier. 2,6 p. 523^{b},2sqq.). *al. v. et p. 1350, 16.19.* **b** *de virtute, gratia:* CONVERS. Afrae 1 tantum tu crede et -are (bab- *A1b*, -ari *B1.3*) et salva eris. AMALAR. off. 1,27,5 qui -antur, filii sunt Dei. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 371,8 his, qui . . . -antur, . . . etiam privata singulorum peccata relaxatis *eqs. al.* **c** *de condicione:* ALBERT. M. sacram. 59 p. 42,77 non potest -ari nisi natus vel in toto vel in parte principali, scilicet in capite. **d** *de statu legitimo, ratihabitione baptismi haereticorum sim.:* EPIST. Bonif. 26 p. 46,18 quosdam -tos absque interrogatione simbuli ab . . . indignis presbiteris fassus es *eqs.* 28 p. 51,5 fuisse -tos . . . a presbytero Iovi mactanti. CAPIT. reg. Franc. 15,12 si quis -tus est a presbitero non -to. WALAHFR. exord. 27 p. 510,2 quicumque . . . ab hereticis in trinitate -antibus vel ab alio quolibet homine . . . fuerit -tus *eqs.* HUMB. Sim. 1,2 p. 105,2 laicus noster . . . per spiritum sanctum -at, quod hereticus quilibet . . . nulli . . . praestat. DEUSD. c. invas. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 323,8) qui apud symoniacos et scismaticos -antur. CAES. HEIST. mirac. II 2,17 p. 97,10 in arena te *(sc. infirmum)* -vimus. *saepe.* **2** *spectat ad ritum:* **a** *de modo exsecutionis:* CAPIT. reg. Franc. 19,8 de vetere *(sc. chrismate)* nullus -are praesumat. 37,8 in nomine sanctae trinitatis debent -ari (RITUALE Rhenaug. 50

[Schmidt]

[Spicil. Friburg. V p. 123,24] '-o te in n. Patris' et intinguat in orientalem plagam, 'et Filii' et ferat secundo in dexteram, 'et spiritus sancti' et mergat tertio in sinistram. *al.*). WALAHFR. exord. 27 p. 509,13 primo simpliciter in fluviis vel fontibus -tos credentes. p. 511,21 non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo multos -tos fuisse (HEINR. LETT. chron. 19,8 p. 133,26). EPIST. Ratisb. app. 1 p. 371,7 si . . . more catholico -atis. RITUALE Rhenaug. 49 (Spicil. Friburg. V p. 123,23) eos nominando -et. CHART. ord. Teut. 350 causa necessitatis . . . in pelvi vel alio vase modico -are. CAES. HEIST. mirac. II 2,18 circumeundo illos *(Livonienses)* aspergebant dicentes: '-amus vos *eqs.*' *saepe. v. et p. 1355,26.1358,50. c. notione approbationis:* ALBERT. M. sacram. 39 p. 29,46sq. apostoli -verunt in nomine Christi et -tum fuit. 43 p. 32,9 nihilominus tamen, si tantum semel immergitur, -tum est. *ibid. al. submergere – untertauchen:* GODESC. SAXO theol. 20 p. 282,12 unum est baptisma, quamvis unusquisque christianus ter fuerit -tus, id est trina mersione tinctus. **b** *de tempore exsecutionis:* VITA Elig. 2,8 p. 700,31 copiosum . . . agmen . . . annis singulis in paschali sollemnitate . . . manibus propriis -ans. CAPIT. reg. Franc. 119,10 ut nullus -are praesumat nisi in pascha et pentecosten excepto infirmo. AMALAR. off. 4,29,14 propter mortem Christi . . . ora nona -antur, qui in Christi morte -antur. WALAHFR. exord. 27 p. 510,19 tempora -andi legitima in talibus necessitatibus observanda non sunt, sed . . . aegritudine, persecutione . . . periclitantibus semper est succurrendum *eqs.* p. 510,29 alii . . . in epiphania Domini -are voluerunt *eqs. al. v. et l.34. p. 1355,30.* **C** *canon.:* **1** *spectat ad ius baptismale ecclesiarum:* CONC. Karol. 37,19 familiae . . . ibi dent decimas suas, ubi infantes eorum -antur. CHART. Stir. III 1 iusticia -andi et sepeliendi ac decimarum (CHART. Bund. 435 p. 329,17. *al. cf.* CHART. Stir. I 575 p. 544, 2 ius -andi et funerandi). CHART. Bund. 434 p. 322,26 pueri ipsius territorii veniunt ad plebem de Clavenna ad . . . -andum per pasca et per natale. *al. v. et p. 1352,71.* **2** *spectat ad pretium, mercedem:* CAPIT. reg. Franc. 123,5 ut nullus presbyter pro -andi causa . . . aliquod pretium exactare faciat. CHART. Laus. 320 p. 283,31 (a. 1224) capellanus per se haberet . . . denarium . . . de pueris bautizandis. **3** *spectat ad facultatem, potestatem:* **a** *clericorum:* CAPIT. reg. Franc. 14,7 pro necessitate . . . presbyteri . . ., in qualecumque loco evenerit, licentiam habeant -andi. 16,15 presbiter degradatus . . . pro periculo mortis . . . potest infirmum -are. HRABAN. epist. 25 p. 433,12 ut diaconi absque episcopo vel presbitero -are non presumant. *al. v. et p. 1358,68.* **b** *laicorum:* WALAHFR. exord. 27 p. 510,12sqq. fidelibus plenum baptisma habentibus in necessitate -are permittitur, . . . cum . . . mulieres prohibeantur -are. *remissius:* CONQUEST. Heinr. 70 iura sacerdotum pleps exigit inscia legum, -at vulgus. **4** *spectat ad sponsionem:* STATUT. ord. Teut. p. 51,2 nullus *(frater)* . . . compater fiat nisi ob specialem -andi mortis necessitatem. **5** *spectat ad statum baptismo acquisitum:* LEG. Wisig. 4,2,18 p. 185^{a},20 si filius . . . -tus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris conpetere poterat, mater sibi debeat vindicare. CONC. Karol. 50^{D},8 hi, qui in egritudine -antur, a gradibus arcentur ecclesiasticis. *al.*

II *figuraliter et analogice:* **A** *de tinctione Iohannis baptistae:* **1** *spectat ad sectatores eius:* WALAHFR. exord. 27 p. 509,2 -vit *Iohannes* . . . non in remissionem peccatorum . . ., sed in paenitentiam *eqs.* ALBERT. M. sacram. 49 p. 35, 8osq. quidam erant -ti baptismo Iohannis . . . et iterum -ti sunt baptismo Christi ([*cf. Vulg. act. 19,3sqq.*]. *cf.* 53 p. 38, 37sqq.). *al.* **2** *spectat ad Christum:* CARM. Cantabr. 5,6^{b},2 hunc Iohannes -vit unda pulchri Iordanis. AMARC. serm. 2,95 quo *(Iohanne)* -tus detersit crimina nostra *Christus.* NOTAE Sweig. (MGScript. XV p. 1073,22) de Iordan‹is arena, ubi a› Iohanne pab-tus Christus. *al. v. et p. 1350,15. adde:* WILBR. OLD. peregr. 1,22,21 illum simulatum Iordanem benedicentes crucem . . . -bant (1,22,15). **B** *de ablutionibus sine aqua effectis:* **1** *de effusione vel traditione spiritus sancti (cf. Vulg. Matth. 3,11):* AMALAR. off. 1,27,14 modis duobus -amur spiritu . . ., -amur spiritu sancto, quando abluimur a peccatis . . .; per totum corpus -amur igni, quando ardorem spiritus accipimus. RATHER. epist. 16 p. 89,29sq. hic est, qui -at in spiritu sancto, id est, qui -tis tribuit spiritum sanctum. *v. et p. 1350,16.* **2** *de effusione sanguinis in martyrio sim.:* AMALAR. off. 1,27,7 quamvis eum *(latronem)* -tum credamus fuisse in cruce suo sanguine. PASS. Brun. Querf. 6 (MGScript. XXX p. 1365,27) in suo laureato sanguine -tus *miles.*

III *translate:* **A** *spectat ad usum aquae, liquoris:* **1** *lavare, balneare, abluere – waschen, baden, abspülen* (*cf.* GLOSS. I 484,37 St.-S. -bat padota. II 236,69. IV 197,24 -o uuaskon): **a** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 1,25 frigidissimo fonte ęstuantia membra -ans *sacerdos.* **b** *eccl.:* STEPH. COL. Maurin. 8 (4) pretiosas sancti corporis margaritas vino ex devotione -tas. **c** *alch. c. sensu mundandi:* ROSIN. interpr. 1 p. 296,13 si . . . -sati, id est mundati et abluti usque ad lactis candorem fuerimus. **2** *adaquare – naß machen, wässern:* CARM. Bur. A 179,6,7 nec se Liber -ari sustinuit. **3** *alch. i. q. diluere – auflösen:* ROSIN. interpr. 1 p. 297,30 si . . . in aquam vitae -ti fuerimus, id est imbibiti et contriti. **B** *spectat ad nomen i. q. cognominare – (be)nennen, 'taufen':* ARIBO FRISING. mus. p. 33 -emus eundem modum nominantes eum ypomixolidium. AURORA consurg. 4 p. 198,30 si etiam aliquo alio -satur nomine *muscus aromaticus.*

adi. **baptizatus,** -a, -um. **1** *sacro lavacro tinctus – getauft:* LEG. Wisig. 12,2,10 merito . . . testificari proibiti sunt Iudei, seu -i sive non extiterint -i. GODESC. SAXO theol. 11 p. 219,14 quod omnes reprobi, non solum videlicet pagani, sed omnes etiam christiani -i, filii sint perditionis dicente Domino de Iuda -o. *al. (v. ind.; de re cf. K. Vielhaber, Gottschalk der Sachse. 1956. p. 70sq.). v. et p. 1356,63.* **2** *in baptismo cognominatus – in der Taufe benannt, 'getauft':* TRAD. Frising. 1518 (a. 1098/1137) quedam mulier . . . Dietpirch -a, sed vulgariter Dieza nominata.

subst. **1. baptizans,** -antis *m.* **1** *qui tinguit, baptista – ein Taufender, Täufer:* STEPH. EDD. Wilfr. 38 de manibus -is resoluta cadebant *vincula.* EPIST. Bonif. 26 p. 46,22 non . . . in nomine -is, sed in nomine trinitatis. ALBERT. M. sacram. 56 p. 40,46 oportet -em esse praelatum. *al. v. et l.69. p. 1350,7.* **2** *qui baptismum percipit – Täufling (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 187):* PASS. Leod. 10 (MG Mer. V p. 292,17) ad tanti luminis claritatem seu odorem chrismatis, quae illic in -ium (baptizatorum *C4*) sanctificatione gerebantur.

2. baptizatus, -i *m. qui sacro lavacro tinctus est – ein Getaufter, Täufling:* **1** *strictius:* **a** *gener. (saepe de proxime tinctis):* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,6 festum confirmationis neobitorum diem et nuper -orum ab episcopo manus inpositionis (*cf.* CHART. episc. Misn. 120 p. 108,11). HRABAN. hom. II 61 p. 263^{B} presbyteris . . ., cum baptizant, chrismate -os ungere licet. RIMB. Anscar. 24 p. 53,9 cum multi inibi -i supervixerint. IOH. VIII. epist. A 306 clericus . . ., qui ecclesię Genevensis nec -us, clericatus . . . umquam extiterat. COSMAS chron. 2,51 p. 159,2 -os crismate pseudoepiscopi non rebaptizari. CHART. Heinr. Leon. 92 p. 141,24 omnibus -is in Christo . . . innotuisse cupimus. HEINR. LETT. chron. 1,6 -i recidivant. *al. v. et l. 43. p. 1350,11.1354,6.1356,7.* **b** *canon.:* CONC. Karol. 50^{D},8 huiuscemodi -os, quos vulgaris sermo gravatarios vocat, canonica auctoritas a gradibus ecclesiasticis . . . repellit. DEUSD. c. invas. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 322, 26) necessitate urgente omni -o conceditur baptizare. *al.* **2** *latius i. q. christianus – Christ:* RATHER. epist. 33 p. 188,7 neque saltem me -um . . . aliquis estimat. IOH. CANAP. Adalb. 22 p. 591,28 extraneis et non -is praedicator missus fuerat. TRAD. Teg. 125 ordo bab-orum . . . percipiat (270.272).

3. baptizandus, -i *m. qui sacro lavacro tinguitur – Täufling:* WALAHFR. exord. 27 p. 511,10 -um semel in aquis mergere. CHART. Xant. 106 p. 83,10 omnes . . . -i a plebano baptizentur *eqs.* ALBERT. M. sacram. 42 p. 31,60 cum baptizans vel -us moritur. eccl. hier. 2,6 p. 525^{b},24 requiritur ex parte -i detestatio posteriorum malorum. *al. v. et p. 1352,71.*

baptysmum *sim. v.* baptisma. *Schmidt*

bar *subst.* (בַּר) *filius – Sohn: v. p. 1418,44.*

***bara,** -ae *f. (langob.* bara, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1038) arca – Sarg:* ALBERT. MIL. temp. 286 p. 546,1 duo . . . sepulti fuerunt . . . et positi fuerunt in -a, quilibet in sua.

***barabas** *v.* *borax.

Barachia(s), -ae *m.* (*hebr.* בְּרָכְיָה) *qui benedictus Domini est – ein Gesegneter des Herrn:* EKKEH. IV. bened. I 51,26 relliquię tanti pausant -ę (gloss.: benedicti Domini). *de sancto Benedicto:* EKKEH. IV. bened. I 14,2.37.45.

***barale** *v.* *barile.

***barataria** (-atta-), -ae *f.* (*baratare) *deceptio, fraus – Betrug, Gaunerei:* THOM. TUSC. gest. p. 502,19 quod hanc -ttariam invenisset comes. p. 502,21 asseruit non -ttariam, sed verum esse, quod . . . sibi revelatum fuerat.

***baratarius,** -i *m.* (*baratare) *deceptor, fraudator – Betrüger, Gauner:* CHART. Tirol. 563 p. 44,18 (epist. Innoc. III.) alius *testis est* aleator et -us. p. 46,4 ludere consuevit ad aleas sicut alii -i.

***baratator,** -oris *m.* (*baratare) *script.:* batrat(or): *l. 30.* barat(or): *l. 27.29.* -atta-: *l. 23.*

1 *deceptor, fraudator – Betrüger, Gauner:* GREG. IX. registr. 750 p. 653,36 iste rex pestilentie a tribus -ttatoribus, ut eius verbis utamur, scilicet Christo Iesu, Moyse et Machometo, totum mundum fuisse deceptum . . . proponens . . . mentiri presumpsit, quod *eqs. (de eisdem:* CHRON. Albr. a. 1239 p. 944,17sqq. [epist. papae] tres . . . baratores sive guillatores fuerunt in mundo; . . . nunquam . . . Machumetus Moysen vel Christum baratores apellavit). WILH. RUBRUQU. itin. p. 239,20 dicebant *Tartari,* quod essem -r (batrator *ABC*). SALIMB. chron. p. 537,24 quidam -r et trufator erat, qui talia simulabat ad lucrum (p. 538,32). **2** *dilapidator – Vergeuder:* SALIMB. chron. p. 62,18 -r et . . . alienator erat *Opizo* episcopalium rerum.

***barathralis** (-tr-), -e. *infernalis – höllisch, Höllen-:* COD. Udalr. 282,56 (vs.) rigidas larve -tralis buccas elide *(sc. Maria).*

barathrum (-tr-), -i *n.* (βάραθρον) *script.:* pa-: GLOSS. II 230,69 St.-S. *cod. b.* 257,9 (ba- *a.f*). *adde l. 46.* va-: CYPR. CORD. carm. app. 5,9,3 (MGPoet. III p. 150) varatro (vatuo *cod.*). -tr-: *praevalet in schedulis nostris. metr.:* -rā- *tantummodo in fine hexametri,* -ră- *in ceteris pedibus occurrit in schedulis nostris. rhythm.* -rá-: *l. 55.56.*

locus immensae profunditatis, vorago, abyssus, fovea – (grundlose) Tiefe, Abgrund, Schlund, Grube (cf. GLOSS. IV 4,51 St.-S. -trum tiufin. 15,23 paratrum hol cruaba. *al.): I proprie:* **A** *strictius:* **1** *de terra:* MILO carm. 3,4,2,776 duces caeci caecorum . . . in -trum lapsi *(cf. Vulg. Matth. 15, 14).* WALTHARIUS 1101 quis tam desipiens . . ., qui saltu -trum sponte attemptarit apertum? **2** *de locis inferni et damnationis (hic illic i. q. gehenna – Hölle; cf.* GLOSS. III 406,77 St.-S. -trum slunt helle. IV 132,54 -trum hellilůch. *al.):* CARM. de conv. Saxon. 12 (MGPoet. I p. 380) in -tri . . . foveam mersisse profundam *genus humanum* (CYPR. CORD. carm. app. 1,6 [MGPoet. III p. 147] nec sinas *me* -tro mergi). RHYTHM. 148,112,2 in tartari -trum . . . obrui. IOH. SCOT. carm. 2,6,5 princeps -tri petit arma sueta. CARM. Cent. 12,2 flammivomum decidit in -trum *gehennae.* HROTSV. Dion. 74 *(in visione)* horrendum -trum conspexit hiare . . . anguibus impletum *eqs.* CARM. Cantabr. 13,2ᵇ,6 corpora multa surrexere -tro. EKKEH. IV. carm. var. I 14,9 expers sis atri . . . -tri. CARM. de Iuda 2,476 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 277) cadit imperium . . . -tri. *saepe. de Orco:* GESTA Bereng. 1,7 hos *(Augustos)* Stigio sorbente -tro. **3** *de mari i. q. gurges – Strudel (cf.* GLOSS. II 199,7 St.-S. -tro uuerbin): PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p. 51,1 in illo -tro . . . pereunt *naves (cf.* p. 51,14). ADAM gest. 4,39 inmane -trum abyssi . . . vix salvus evasit *Haraldus (cf. Verg. Aen. 8,245).* **B** *latius:* **1** *venter insatiabilis – unersättlicher Bauch:* NIVARD. Ysengr. 5,378 nescius *lupus* in -tro vincta *dulcia* iacere suo. **2** *palatum – Gaumen:* GLOSS. III 70,74 St.-S. palatus vel -trum slunt (177,67).

II **A** *in imag.:* ALDH. virg. I 11 p. 239,11 quod prius Lucifer . . . in profundum superbiae -um . . . corruisset. ad Acirc. 9 p. 81,7 latebrosum confractae sinaliphae -trum. THANGM. Bernw. 7 p. 761,21 ut . . . -trum irruptionis et hostilis incursionis locum faceret orationis. EPIST. Meginh. 14 p. 207,26 secularis cupiditatis. CHART. Bern. II 179 ne ceco oblivionis sepeliatur -o *actio hominum. al. v. et p. 1157,21.* **B** *per compar.:* VITA Gang. I 1 (MGMer. VII p. 157,15) spectacula veluti -tri profunda respuens. *spectat ad Charybdim:* ALDH. virg. I 10 p. 238,19 velut inter Scillam Siciliae et -um voraginis navigantes (59 p. 320,24 inter S. soloecismi et barbarismi -um). **C** *meton. i. q. perditor – Verderber:* EPIST. Hann. 24 p. 58,1 qui *(praepositus)* rerum suarum sit calamitas et -trum.

***barato,** -avi, -are. *(orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 393sqq.) dissipare – verschleudern:* SALIMB. chron. p. 62,17 multas terras . . . episcopatus -vit *Opizo.*

***barator** *v.* *baratator. **baratro** *v.* balatro. *Schneider*

1. barba, -ae *f. script.:* pa-: GLOSS. III 9,19 St.-S. parba . . . part. ber-: *l. 45. plur. sensu sing.: l. 25.*

I *strictius de anim. i. q. pili in mento (et super labro) crescentes – Bart:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* BEDA hist. eccl. 4,14 p. 235,18 alius -am habebat prolixam *(cf.* EINH. Karol. 1 p. 3,9 crine profuso, -a summissa. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,41 dimissae -ae misericordiam nobis fecimus). HRABAN. carm. 37,21 iam celeres -ae, iam tincti morte capilli. PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 17,38 sese Iudaeum professus est *diaconus;* sicque circumcisus capillisque ac -a crescentibus *eqs. (cf.* RYCCARD. chron. a. 1221 p. 96ᵃ,18 [statut. imp.] quilibet *Iudaeorum* . . . -am nutriat . . ., ut hec inter orthodosos et ipsos sit differentia generalis). IOH. CANAP. Adalb. 15 p. 587,40 ut . . . -ae pili testantur, non indigena, sed homo Graecus sum. ROD. GLAB. hist. 3,40ᵘⁿ· histrionum more -is rasi *(cf.* CHRON. Albr. a. 1224 p. 914,4 antiquos ludos . . . -is rasis reducunt ad memoriam). CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p. 9bʳ solum ornamentum est -a bene apparens. LAND. MEDIOL. hist. I 3,14 p. 82,51 -am, ut usus antiquus exigebat, quasi purpuream gerens *Herlembaldus.* WILH. APUL. gest. 3,17 Diogenes cognomen erat, quia -a bifurcis. ANNALISTA Saxo a. 992 p. 636,58 recondidit . . . -am . . . sancti Petri. BALDER. Alber. 5 p. 246,35 se transformabat . . . -am fuco colorando. TRACT. de chirurg. 574 supercilia depilantur et -a. BURCH. URSB. chron. p. 23,9 erat . . . -a et capillo rufo *Fridericus I.* ALBERT. M. animal. 3,90 non oriuntur mulieribus pili in loco -ae, nisi parum *eqs.* CHART. Hans. I 694 p. 244,47 nec spoelen nec sceren debet nec berbam *(cod.,* barbam *ed.),* . . . radere. *al. in cognominibus (cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendl. Könige und Fürsten. Diss. Marburg, 1936. p. 56sqq.):* TRAD. Ratisb. 654 p. 321,4 (c. 1083/84) Rodpreht cum -a (CHRON. Reinh. a. 1026 p. 517,38 Ludewicus c. -a. CHART. Friburg. 172 p. 144, 28 comes Egino . . . dictus c. -a). VITA Bertulfi 33 (MGScript. XV p. 638,41) qui postea Prolixae B-ae dictus est Balduinus. GENEAL. Flandr. VI 5 Balduinum cognomento Pulchra B-a. CHART. Otterb. 58 Heinricus de Husen, Waltherus B-a, cives Spirenses. *al.* **b** *de deis, daemonibus:* ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,10 Iuppiter ex -a sua dicitur genuisse Minervam *(cf.* EKKEH. IV. bened. I prol. 2,17). VITA Liutb. 26 p. 30,9 qui *(malignus spiritus)* habens ymaginem hirci, . . . -a prolixa ac cornibus oppansis. NIVARD. Ysengr. 7,366 illius . . . dęmonis . . ., cuius ut . . . bovis cornua, -a caprę. **c** *de bestiis:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,1 inferiores ⟨plumas⟩, quas vocamus -am, habet hirsutas *falco sanus. v. et l. 60.* **2** *spec. de ritibus:* **a** *eccl.:* **α** *in clericorum ordinatione vel monachorum professione:* EPIST. var. III 22 p. 174,50 cur clerici -as radant. VITA Liutw. 8 deposita . . . -a cum seculari habitu heredum Domini tonsuram . . . accepit. THIETM. chron. 7,24 radens -am monachus est effectus. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 934ᴮ -a . . . tonsa tirocinio Christi assignatur. STATUT. ord. Teut. p. 40,10 propter sacramentorum reverenciam, que tractant, -as in novacula radant. *al.* **β** *in aliis ritibus:* AMALAR. off. 2,5,6 in tempore ieiunii . . . -am permittimus crescere. VITA Burch. Worm. 22ᵘⁿ· collum ac -am atque coronam radere

[Van Acker]

iussit *Burchardus moriens.* ADEMAR. hist. 3,31 p. 153,33 Grecus episcopus . . . medietatem ipsius provintiae *(sc. Russiae)* . . . convertit et morem Grecum in -a crescenda . . . eos suscipere fecit. GESTA Trev. cont. I 10 p. 183,22 qui, ut tunc moris erat, -am quasi in signum religionis enutrisset. **b** *publ.:* **α** *de ritu senatorum Romanorum:* THIETM. chron. 7,1 rex . . . a senatoribus duodecim vallatus, quorum VI rasi -a, alii prolixa mistice incedebant. **β** *de ritu Germano (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. I. 1927. p. 929):* CHRON. Fred. 2,58 p. 82,13 ut Alaricus -am tangerit Chlodovei, effectus ille patrenus, perpetuam ab invicem pacem servarint. PAUL. DIAC. Lang. 4,38 promittens . . ., ut ei -am . . . incideret eumque sibi filium faceret. **c** *iur.:* **α** *de abrasione poenali:* IULIAN. TOLET. Wamb. 30 incentores seditionum . . . abrasis -is pedibusque nudatis . . . camelorum vehiculis imponuntur. LIUTPR. leg. 47 p. 201,8 post -ae seu capillorum distractionem in mare demergerentur. **β** *de laesione:* LEX Alam. 57,30 si . . . -a alicuius non volentem tunderit, cum VI solidis conponat. DECRET. Frision. A p. 54,7 pro -e raptu decem solidi *eqs. al.* **γ** *de iuramentis:* ANNALISTA Saxo a. 952 p. 608,14 rex affirmat per -am Ottonis, quod suum iurasse fuit *eqs. remissius:* EPIST. Worm. I 25 p. 47,10 dicamne monachum? non, non, per -am Iovis, non. BALDER. Alber. 15 p. 251,45 per coronam suam iuravit se nunquam -am suam rasurum, nisi . . . castrum . . . prius recuperasset. **d** *usu communi:* LIUTPR. leg. 50 ostendunt . . . crinitum caput, prolixa contra morem -a immensum cordi tuo inesse dolorem. **B** **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,7 ad cuius veniat scit cattus lingere -am. CAES. HEIST. mirac. I 2,25 p. 97,8 mentitus est per mediam -am suam. IOCALIS 202 -a Ruthenorum non est virtutis eorum. NICOL. BIBER. carm. 684 (ed. Th. Fischer. 1870) sub -a ruffa raro fore cor sine truffa. *al.* **2** *per compar.:* ORIGO Lang. 1 crines solutae circa faciem in similitudinem -ae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,3 galli, qui habent cristam rubeam . . . sub faucibus ad modum -ae. *al.* **3** *in imag. et alleg. (loci fere spectant ad Vulg. psalm. 132,2):* EPIST. Agob. 17 (MGEpist. V p. 231,17) spiritus . . . sanctus, qui descendit a capite Christo in -am, que est apostolorum chorus (*cf.* RANGER. carm. 777 in discipulos quasi -am fluxit *gratia.* CARM. de Cunone 119 toga . . . debuit infundi karismate . . . per -as pontificales). HRABAN. univ. 1,2 p. 22[A] -a Christi, homo assumptus a Verbo, vel perfecti omnes. 18,5 p. 502[A] leprosi in -a, id est haeretici *eqs. al.*

II *latius de rebus usu bot.:* **A** *proprie:* **1** *lanugo – Flaum:* RHYTHM. 146,34,2 me *(sc. rosam)* mater . . . hirsuta -is quinque conplectitur ulnis. *v. et p. 1370,23.* **2** *ramulus, extremitas rami – Ästchen, Spitze eines Astes:* ALBERT. M. veget. 4,153 habent . . . istae arbores . . . in -is ramorum inferiorum humiditatem subtilem aqueam. **B** *translate:* **1** -a Iovis *sim. i. q. sedum – Hauswurz (Sempervivum tectorum L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 171):* ANTIDOT. Glasg. 10 -a Iobis. BOTAN. Sangall. 18,9 ius -a iol . . . in aurem mittis. RECEPT. Sangall. I 157 modico de herburgione ius . . . in aures mitte. CAPIT. reg. Franc. 32,70 hortulanus habeat super domum suam Iovis -am. GLOSS. III 50,63 St.-S. -a Iovis hvswrz. III 542,24 Iovis -a holloich. ODO MAGD. herb. 741 quam *(herbam)* sempervivam dicunt . . ., -a Iovis vulgari more vocatur (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 36a[r]). ALBERT. M. veget. 6,288 -a Iovis herba est vehementis frigiditatis *eqs.* animal. 23,89 p. 1481,40 caro, qua cibandus est *accipiter bisticosus,* intingatur in iure -ae Iovis. ALPHITA II p. 20,12 -a Iovis vel Iovis -a sticados citrinum, themolus, semperviva. *al. v. et supra p. 20,55.117,27.1117,33.* **2** -a de capra, -a hircina *i. q. ablacta – Bocksbart (Tragopogon pratensis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* GLOSS. IV 98,36 St.-S. sterillum (-a de capra *var. l.*) pokespart. WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,2 radicis -e yrcine. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360[c] -a hircina frigida est et sicca. ALPHITA II p. 20,20 -a yrsina assimulatur lingue bovis, asperiora tamen habet folia. *al.* **3** -a a(u)ron *i. q. aron – Natterwurz, Aronstab (Arum maculatum L.):* ALPHITA II p. 21,5 -a aaron, iarus, basga idem. *v. et supra p. 974,5.* **4** -a silvana *i. q. buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L.):* ALPHITA I p. 280,44 -a sylvana, lingua bovis idem. **5** -a anglia *i. q. lamium – Taubnessel (Lamium album L.): v. p. 877,40.* **6** -a elexis *i. q. bardana – Große Klette (Arctium Lappa L., cf. Marzell, Wb. dt Pflanzennam. I. p. 374sqq.):* ALPHITA II p. 20,17 -a elexis, bardana, lappa inversa. **7** -a leporis *i. q. species genistae – Besenginster, Hasenbart (Sarothamnus scoparius L.):* ALPHITA II p. 21,11 -a leporis, rosa passa idem. p. 154,39.

2. *barba *v.* *barbas.

***barbacana,** -ae *f. vel rarius* ***barbacanum,** -i *n. (pers.* bālāḫānā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 197) script.:* -bic-: *l. 15.17sq.* -ann(a): *l. 27.*

propugnaculum exterius, antemurale – Außenwerk, Vormauer: ALBERT. AQUENS. hist. 3,41 muros . . . exteriores, qui erant antemurale . . ., quod Franci barbicanas vocant. THEOD. HIRS. loc. sanct. 3 p. 7,16 vallum . . . extrinsecus muro appositum et propugnaculis atque minis munitum . . ., quod barbicana vocant. 51 p. 111,6 quartum *latus* fossatis, barbicanis . . . communitur. ANNAL. Ianuens. I p. 245,19 alter murus, quod appellabitur -a. BERNH. MAR. annal. a. 1156 consules fecerunt -as circa civitatem Pisanam. CHART. ord. Teut. 50 dono . . . meam -am a muro prope domum senescalci *eqs.* 128 p. 120,18 propugnaculum, quod alio modo appellatur -a. COD. Wang. Trident. 172 p. 365,26 -a facere. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,29 in -o ex parte muri magni *eqs.* SALIMB. chron. p. 6,15 -um fortius construxerat. p. 6,26 Saladinus . . . terrestri bello -am (-annam ALBERT. MIL. chron. p. 645,36) invadit. *al.*

***barbanus** *v.* *barbas. **barbaraismus** *v.* barbarismus.

***Barbarasi,** -orum *m. de nomine factionis Cremonensis i. qui sine barba sunt – die Bartlosen (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 120):* ANNAL. Plac. a. 1249 p. 498,53 que *(pars)* Capelleti appellabatur, alii intrinseci -i dicebantur. CHART. Ital. Ficker 427 p. 438,37. SALIMB. chron. p. 371,8. *al.*

1. barbaria, -ae *f.* (barbarus)

1 *terra barbarorum – Barbarenland:* **a** *gener.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 34a[r] in -e regione . . . ut in India et in transmarinis partibus. BENVEN. GRAFF. ocul. A 31[b],2 ex ista infirmitate in -a maxime Saracenos invenimus praegravatos. GESTA Halb. p. 119,26 tempestas . . . navem . . . versus -am *(sc. Africam)* ipsam iactavit. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. regio inerudita – bildungsloses Land:* WALAHFR. carm. 61,2 -a emissum vile salutis opus. **2** *populi barbarorum – Barbarenvölker:* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,18 qua *(pace)* nunc . . . ecclesia . . . fruitur . . . post effrenem -ae motum. *v. et* barbaries.

2. *barbaria, -ae *f.* (barba) *officium barbitonsoris – Gewerbe eines Baders:* ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,23 (s. XIII.[1]) *iura* -e *valent* tar. trecentos quadraginta. p. 713,31.

1. *barbarica, -ae *f. (orig. arab. ut vid., cf.* *berberis) *oxyacantha – Sauerdorn, Berberize (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 575):* GLOSS. III 585,1 St.-S. -a surich.

2. barbarica *v.* barbaricus *p. 1363,51sq.*

barbaricus, -a, -um. (βαρβαρικός)

I *adi.:* *barbarus – barbarisch, Barbaren-:* **A** *spectat ad originem, habitum, mores:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus i. q. allophylus, extraneus – fremd(stämmig), auswärts wohnend:* ANAST. BIBL. epist. 15 p. 437,19 non indigenae, sed ex diversis -is gentibus advenae (FROUM. carm. 20,30 -as gentes tibi subditus haud timet ullus. CARM. Cantabr. 9,3[a],3). NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,22 ad -as illas nationes . . . exire. CARM. libr. II 20,9 -i populi. GESTA Bereng. 3,159 *Berengarius* patitur repedare volentes -os proceres. THANGM. Bernw. 32 -o procinctu se defendere. ALBERT. M. pol. 3,9[d] p. 287[b],21 regna -a (*p. 1285[a],17* τῶν βαρβάρων). *al.* **b** *de rebus:* **α** *qui barbarorum est – den Barbaren eigen:* LEG. Burgund. const. I 60,2 aut Romanam consuetudinem aut -am *(sc. Burgundionum)* esse servandam. POETA Saxo 2,454 -um . . . tumorem *(sc. Slavorum).* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,39 -is cenacula fulta columnis. **β** *a barbaris nominatus –*

[Van Acker]

nach Barbaren benannt: VITA Sadalb. 4 (MGMer. V p. 53,2) Occeano B-o *(sc. septentrionali).* HINCM. Remig. 11 p. 292, 10 per viam, quae . . . propter barbarorum per eam iter B-a nuncupatur. γ *a barbaris effectus – durch Barbaren erfolgt:* TRAD. Patav. 93 p. 81,32 (c. 985/91) ante proximam -am . . . devastationem. ADAM gest. 3,26 p. 168,14 contra incursus -os *(sc. Slavorum).* **2** *c. colore quodam:* **a** *rudis, ferox – roh, wild, ungesittet:* EIGIL Sturm. 5 p. 367,31 locum . . . habitare vos propter viciniam -ae gentis *(sc. Saxonum)* pertimesco (ARNULF. MEDIOL. gest. 5,8 gens Teutonum illa -a). PASS. Sigism. 1 (MGMer. II p. 333,11) *Burgundiones* more -o terras . . . invaserunt (WIDUK. gest. 3,54med. Sclavus -o m. frendens. *al. cf.* HECEL. Clem. 2,10 [MGScript. XXX p. 908,4] quidam . . . -o ritu plurima nefaria prosequens). EPIST. var. III 14 p. 158,27 paganarum gentium -is incursibus. ECBASIS capt. 284 sint hec -is mandenda legumina Francis. ADAM gest. 1,15 p. 21,17 propter crudelitatem -am *Danorum (cf.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,2 -ae deposito feritatis rancore. CHRON. Reinh. a. 1203 p. 566,24 Sarracenorum -is rapinis et cedibus). OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,33 -ae fecis retinent vestigia. *al.* **b** *bellicosus – kriegerisch:* LIBER diurn. 86 p. 112,16 sive pacis sive -i temporis. PAUL. DIAC. Lang. 6,35 p. 176,31 tempora *Ariperti* fuere -a. **B** *spectat ad linguam, eruditionem:* **1** *gener. i. q. non Latinus, vernaculus – nicht-lateinisch, einheimisch:* AETHICUS ISTER 103 p. 77,28 Sichambriam -a sua lingua nuncupant *urbem* (POETA Saxo 1,334. *al.*). WALAHFR. Gall. 1,6 p. 289,14 ut non solum Latinae, sed etiam -ae locutionis cognitionem . . . haberet *Gallus.* THEOD. TREV. transl. Celsi 16 palatium, quod -o vocabulo Engilenheim vocitatur. EKKEH. IV. carm. Gall. tit. carmen -um . . . in laude sancti Galli canendum. **2** *c. colore quodam i. q. incultus – unkultiviert:* POETA Saxo 5,550 artem ad hanc *(grammaticam)* sermonem cogere -um. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,17 videsne . . . illum *(Walahfridum)* passim -o modo et more Latina dixisse? p. 1096,26 contra -am eius latinitatem. **C** *spectat ad religionem i. q. paganus – heidnisch:* BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,16 -am rabiem . . . convertit *Caedualla (cf.* ADAM gest. 1,50 p. 51,10 quod vastacio -a vixdum presbyteros inter se morari consenserit. SIDO ad Gozw. p. 238,12 remotus locus a -a persecucione). VITA Pirmin. I 9 p. 29,16 gentem *Fresonum* . . . ritu gentili atque -o usu valde errantem (CARM. de Lamb. 1,288. *cf.* CHART. archiep. Magd. 130 p. 184,41 -i ritus . . . superstitio). CARM. Salisb. 7,21 docere -as . . . phalanges *Slavorum.* HROTSV. Pel. 32 ductor -ae gentis *Sarracenorum.* DIPL. Otton. II. 112 non modo in christianis, sed etiam -is regionibus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,32 -is . . . aris. BALTH. Fridol. 8 -e plebi spargere semina fidei. ALEX. MIN. apoc. 19 p. 394,31 per Antiochiam . . . -as ubique spurcitias extirpavit. *al.*

II *subst.:* **A** *fem.:* *lingua vernacula – Volkssprache:* EKKEH. IV. bened. I 44,62 *Notker* primus -am scribens. **B** *neutr.:* *expeditio bellica – Kriegszug:* LEG. Lang. p. 217,5 ut . . . -um pro quolibet casu non faciamus. p. 223,26.

adv. **barbarice.** **1** *spectat ad mores i. q. modo barbarorum – nach Barbarenart:* OTTO FRISING. chron. 5,1 p. 229,30 Theodoricus . . . fas . . . nefasque -e commiscens. **2** *spectat ad linguam:* **a** *linguā peregrinā – in fremder Sprache (opp.* Theodisce): VITA Otton. Bamb. III 1,2 ut, si hunc -e *(sc. lingua Polonorum)* loquentem audires, virum esse Theutonicum non putares. CONR. MUR. summ. 6,6p p. 473,35 literis et instrumentis -e *(sc. Gallice)* et Theotonice scriptis. **b** *linguā non Latinā vel vernaculā – in nicht-lateinischer, einheimischer Sprache (opp.* Latine): NOTIT. Arnon. 1,3 de putiatorio . . ., quod -e dicitur galgo *(item de lingua Theodisca:* CAPIT. reg. Franc. 177 p. 363,9 tam Latine quam -e. EINH. Marc. et Petr. I 3,17 non Latine, sed -e . . . loquentem. EKKEH. IV. cas. 41med. -e clamans: au wê!). ADAM gest. 2,79 p. 136,22 Thiadmarus a Dania oriundus . . . -e Tymmo vocabatur.

barbaries, -iei *f. plur.: p. 1364,7.*

I *spectat ad habitum, mores:* **A** *strictius:* **1** *loca inhospitalia – Wildnis:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,14 qua Scithica regna horrendam incolunt -em. *in imag.:* REGINO chron. a. 868 p. 95,31 qui . . . incultam -em sacris dogmatibus excolentes Christo . . . habitaculum prepararent. **2** *populus vel turba barbarorum – Barbarenvolk, -haufe:* ANNAL. Senon. a. 937 (MGScript. I p. 105,20) effera Ungarorum -es . . . fines Francorum . . . depopulari . . . coepit. BENZO ad Heinr. 6,5 p. 664,47 -es multas contrivit equina facultas. METELL. Quir. 14,12 *Romam* spoliatam reperere furibundis cuneis indomitae -ei *(sc. Sarracenorum).* CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,25 multa nefanda . . . inpurissima illa -es *(sc. exercitus Philippi)* patravit. *al. sing. sensu plur.:* BRUNO COL. (?) carm. 23 cecaque secula -es seva *(sc. Nortmanni, Dani, Ungari, Slavi)* premebat. *per compar.:* RUOTG. Brun. 37 p. 39,11 erat . . . velut indomita -es ea, quę videbatur ecclesię proles. **B** *latius:* **1** *ferocitas, saevitia – Wildheit, Grausamkeit:* CHRON. Cas. 6 p. 472,34 sicut est illorum dira -es . . ., stridebant dentibus *eqs. (item de Sarracenis:* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 96,21). RUOTG. Brun. 24 p. 25,5 qualem numquam terra nostra sensit -em *(item de Ungaris:* FOLCUIN. Lob. 25 p. 65,35 insita sibi et naturali -e). CHART. Naumb. 148 p. 128,35 quod propter gentis -em . . . successionem ibi religio non haberet *(item de Slavis:* CHART. Heinr. Leon. 76 p. 110,36). SIGEBOTO Paulin. 54 p. 937,32 vitiorum . . . -e distractus *Heinricus. al. adde:* AMADEUS LAUS. hom. 4,20 (ed. J. Deshusses. 1960) feras . . ., id est feros motus et incultam -em moraliter composuit *Christus (sc. ut Orpheus).* **2** *asperitas – Unfreundlichkeit:* GESTA Trud. cont. I 8,19 quorum *(monachorum)* -em et silentium . . . reprehendebant.

II *spectat ad linguam, eruditionem:* **A** *strictius:* **1** *regio inerudita – bildungsloses Gebiet:* WALAHFR. Karol. prol. p. XXVIII,29 regni . . . nebulosam . . . latitudinem totius scientiae nova irradiatione et huic -ei ante partim incognita luminosam reddidit. **2** *lingua inculta – unkultivierte Sprache:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,7 dicam . . . secundum nostram -em, quae est Theotisca, . . . ridiculo futurus Latinis. **B** *latius i. q. ruditas, rusticitas – Roheit, Primitivität:* **1** *de hominibus:* EKKEH. IV. cas. 80med. -es . . . et idiomata eius *(Ekkehardi I.)* Teutonem adhuc affectantem repente Latinum fieri non patiuntur. **2** *de lingua (plerumque Theodisca; aliter: l. 46):* WALAHFR. Gall. 2,9 nomina . . . propter sui -em, ne Latini sermonis inficiant honorem, praetermittimus. OTFR. ad Liutb. p. 167,34 huius . . . linguae -es, ut est inculta et indisciplinabilis. LAMB. LEOD. Matth. I 704 nominis eius *(villae)* -es, quam . . . lex metrica respuit. ORTL. chron. 1,19 p. 82,10 propter . . . gentis *(Boemorum)* . . . morum improbitatem aq linguae -em. *al.* **3** *de scriptura ante Karolinorum aetatem usurpata:* CHRON. Andag. 26 p. 77,11 fraudis prestigium, quod utique celat -es harum notarum.

III *spectat ad religionem:* **A** *strictius:* **1** *regio pagana – heidnisches Gebiet:* ADAM gest. 2,57 p. 117,13 quorum *(maleficorum)* numero cum tota -es exundet, precipue vero Norvegia . . . plena est. THIOFR. Willibr. I A 10 p. 466B ad conterminam Danorum -em predicationis vomerem transtulit. **2** *pagani – Heiden:* VITA Elig. 2,8 p. 700,22 nonnulla permutata est -es. SALOM. III. carm. 1,173 -es *(sc. Ungari)* . . . censum . . . cruore reposcit. COD. Udalr. 101 p. 188,21 quid umquam a -e nobis incuteretur atrocius quam a nostrae fidei professoribus? *al.* **B** *latius:* **1** *paganitas – Heidentum:* POETA Saxo 5,33 -em quisnam mollire ferocem posset . . . dogmatis alloquio? LAMB. HERSF. Lull. 5 p. 311,22 ut . . . gentilis populi *(Fresonum)* -em . . . debellaret. CHRON. Merseb. praef. p. 165,33 propter -em . . . irrepentem. DIPL. Loth. III. 91 episcopus Otto in . . . convertenda illorum *(Slavorum)* -ę primus laboravit. *al.* **2** *haeresis – Irrglaube:* HELM. chron. 6 p. 17,1 nec est aliqua -es . . ., quae christicolas . . . magis exorreat. *v. et* barbaria.

***barbarinus,** -a, -um. *barbaricus – Barbaren-:* PAX Sit. 8 (ZRGGerm. 75. 1958. p. 95; c. 1179/89) quicumque cultellos -os vel falchones detulerit, sexaginta solidos . . . persolvat.

***barbariscus** (-res-), -a, -um. *barbaricus – Barbaren-:* CHART. Sangall. A 253 (a. 820) agros subtus Via B-esca. 391 agrum ad Via B-a *(cf. notam ed. et supra p. 1363,3).*

[Van Acker]

***barbarismatice** *adv. gramm. i. q. modo deformanti – entstellend:* VITA Bard. 1 p. 323,18 Heliso, -e vero ab eo, quod Helyseus est, credimus mutatum.

barbarismus, -i *m.* (βαρβαρισμός) *script.:* bab-: *l. 22.* -raism- *(metri gratia): l. 27.*

I *spectat ad linguam:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. dictio vitiosa – fehlerhafte Ausdrucksweise (cf. H. Lausberg, Handb. d. lit. Rhetorik. I. 1960. p. 258sqq.):* **a** *spectat ad linguam Latinam:* ALDH. virg. I 59 p. 320,24 quasi inter Scillam soloecismi et -i barathrum (EPIST. var. III 21 p. 171,10 grammaticae cautelas, quibus a -o aut soloecismo censet ipsa cavendum. OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,19. *al.*). WOLFHARD. Waldb. 2,1 (prol.) ut -orum fedam congeriem . . . floccipendat *lector.* ORTL. chron. 1,5 p. 26,20 verba propter -um vitantes. VITA Meinw. 186 p. 106,37 episcopum . . . tam in latinitatis locutione quam in lectione -i vitia non semel incurrere. *al. v. et l. 22.* **b** *spectat ad alias linguas:* NICOL. I. epist. 88 p. 459,23 *lingua Latina* in Graecam dictionem mutata -os generat. OTFR. ad Liutb. p. 168,25 in -um et soloecismum . . . incidi *(sc. in poemate Theodisce conscripto).* VITA Serv. 8 p. 29,11 ut neutro populo alterius lingue *(sc. Latinae et Theodiscae)* resultaret -us (bab- *B*). **2** *latius i. q. metaplasmus – Umgestaltung (cf. H. Lausberg, l. c.):* ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,1 Vergilius secundo versu Aeneidos . . . -o tribrachum pro dactilo admisit. EKKEH. IV. bened. I 42,30 grammaticę vocis . . . vis . . . non soloecismos damnat, non -aismos. **B** *meton. de libro tertio artis grammaticae Donati i. q. liber qui incipit a '-us' – das Buch 'Barbarismus':* ALBERT. M. epist. Dion. 9[E] p. 990[b],12 'aenigma' . . . sumitur hic . . . non secundum quod definitur in -o. SALIMB. chron. a. 1284 p. 185,40 ita dicit Donatus in -o. **C** *translate i. q. falsiloquium – Verfälschung:* LIBER de unit. eccl. 2,40 p. 269,12 loquentes quidem blasphemias -um fecerunt, qui septennio vitiose dixerunt.

II *spectat ad religionem i. q. paganitas – Heidentum:* BRUNO QUERF. Adalb. A 16 quis curat regnante -o fas christianum? B 23 coepit deterior esse -o . . . christianismus.

barbarizo, -are. (βαρβαρίζειν) **1** *vitiose loqui – sich fehlerhaft ausdrücken:* MIRAC. Adalb. Wirz. 3 idioma . . . linguae suae *(sc. Slavicae)* idiomati Teutonico . . . commiscens . . . profundebat soloecismos et -ando infrendens ridiculosa edit semiverba. ALBERT. M. elench. 1,1,5 p. 535[a],31 -are (*p. 165[b],21* βαρβαρίζειν) sive incongrue loqui. **2** *barbare tractare – wie Barbaren behandeln:* AGOB. apol. 1,3 orat, ut . . . imperatori barbari subiciantur, non ut subiecti conturbentur et -entur. ANSELM. Bis. rhet. p. 100,7 non retractet nec -et Alemannia *(sc. opusculum meum).*

***barbarosus,** -a, -um. *ferox, inhospitalis – wild, ungastlich:* VITA Serv. 18 p. 67,16 -i boree nationes.

barbarus, -a, -um. (βάρβαρος) *script.:* balb-: *p. 1366,50.* -ber-: *p. 1366,21. form.: nom. sg.* -os: *p. 1369,20. gen. pl.* -um: *l. 62.68. de re v. L. Van Acker, ArchKultGesch. 47 (1965) p. 125sqq.*

barbaricus – barbarisch, Barbaren-: **I** *spectat ad originem, habitum, mores:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus i. q. allophylus, extraneus – fremd(stämmig), auswärts wohnend* (*cf.* GLOSS. IV 4,57 St.-S. -us eli diotic. *def.:* CONR. MUR. summ. 6,6[p] p. 473,15 omnes etiam gentes preter Latinos et Grecos -e appellantur): **a** *de gentibus:* LEG. Burgund. const. I 79,1 si quis in populo nostro -ae nationis personam . . . invitasset (FORM. Sangall. II 2[ex.] rectoris Francorum, Suevorum . . ., Saxonum domitorisque -um nationum. WIDUK. gest. 1,9 p. 13,11 -ae nationes [*sc. Saxones*]. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 in -as nationes . . . excessit *Christophorus.* ADAM gest. 1,16 omnibus -is nationibus Danorum, Sueonum itemque Sclavorum. *al.*). BEDA hist. eccl. 1,23 p. 42,27 -am, feram incredulamque gentem *Anglorum* . . . adire (WILLIB. Bonif. 8 p. 43,2 ob . . . -um [-arum, -orum *var. l.*] gentium seditionem. ADAM gest. 2,65 Chnud . . ., -is gentibus valde terribilem. 3,32 quid loquar de -is Ungrorum sive Danorum, item Sclavorum aut certe Nortmannorum gentibus. *al.*). CHRON. reg. a. 1114 p. 53,41 erat . . . in exercitu imperatoris quedam -a legio. *al.* **b** *de singulis personis:* EINH. Karol. prol. p. 2,15 *Einhardus,* homo -us et in Romana locutione perparum exercitatus. ANAST. BIBL. epist. 13 p. 431,18 mirandum . . ., quomodo ille vir -us *(sc. Iohannes Scotigena)* . . . talia . . . capere in aliamque linguam transferre valuerit. *in fabula:* ECBASIS capt. 343 -us hospes *(sc. Vosagina canis). in lusu verborum:* VITA Odil. 2 (MGScript. XXV p. 174,11; c. 1246) Brabantinus dux, immo magis a fide -us. **2** *de rebus:* **a** *qui barbaricorum hominum est – den Barbaren eigen:* OTTO FRISING. chron. 2,43 p. 118,29 -a . . . potione *(sc. cervisia)* deebriati *Numantini.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368[H] rheubarbarum aliud Ponticum, aliud -um. **b** *a barbaricis hominibus nominatus – nach Barbaren benannt:* DIPL. Karoli M. 240[a] p. 337,25 ubi Pene fluvius currit in mare -um ([*sc. Balticum*]. ADAM gest. 4,1 p. 227,1. *al. cf.* 4,4 in ostio -i sinus). **c** *a barbaricis hominibus habitatus – von Barbaren bewohnt:* ADAM gest. 2,8 partibus, quae -is confines sunt terminis. **B** *c. colore quodam i. q. rudis, ferox – roh, wild, ungesittet:* BOBOL. Germ. 12 (MG Mer. V p. 38,17) gens -a *Alemannorum* ingressa est super nos (REGINO chron. a. 885 p. 124,27 a ferocis et -ae [barberę *B 1.2*] gentis *Nortmannorum* homine. RATHER. epist. 1 p. 17,8 g. effera et nobis -a [*sc. Baioarii*]. *al.*). CHRON. Fred. 4,17 Fredegundis . . . civitates rito -o occupavit. ALDH. virg. I 42 p. 294,21 -us praedo vel crudelis archipirata. BEDA hist. eccl. 3,5 p. 137,8 *Angli,* homines indomabiles et durae ac -ae mentis. WANDALB. Goar. 2,7 stulto odio et animo -o. IOH. VIII. epist. A 264 sedis apostolicę, quę . . . etiam in -as nationes libera semper usa est fungi legatione (CHART. Naumb. 186 inter agrestem et -am Sclavorum nationem. *al.*). RUOTG. Brun. 3 centifida Sclavorum rabies -orum. EBERW. Magner. 17 in exteras . . . -asque . . . regiones. RANGER. Anselm. 6149 discat nunc feritas et -a corda *(sc. Heinrici)* moveri constantes animos . . . prece. NICOL. LEOD. Lamb. 9 (MGMer. VI p. 413,17) mores -os *Toxandrorum. al. in fabula:* THEODULF. carm. 50,27 -a praedatrix *(sc. vulpes).*

II *spectat ad linguam, eruditionem:* **A** *gener.:* **1** *peregrinus – fremd* (*cf.* GLOSS. I 54,14 St.-S. -us uncadiuti. 55,15 -us elirarter): BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,28 rex, qui Saxonum tantum linguam noverat, pertaesus -ae *Agilbercti* loquellae, subintroduxit . . . suae linguae episcopum. **2** *non Latinus, vernaculus – nicht-lateinisch, einheimisch:* **a** *de lingua:* EINH. Marc. et Petr. I 3,14 p. 253,30 non -a *(sc. Theodisca)* lingua . . ., sed Romana locutione . . . *puella* respondit (RADBERT. Adalh. 77 -a, quam Teutiscam dicunt, l. VITA Liutg. II 1,40[ex.] Thiudiscam tamen et Latinam *linguam* . . ., id est -am et Romanam, non ignoravit. IOH. VIII. epist. A 201 audimus . . ., quod missas cantes in -a, hoc est in Sclavina l. POETA Saxo 3,553 *Hispanicae* urbis Oscae: sic illam vocitavit -a l. *al.*). 3,17 curatus autem non -o ([balbaro *1 a. corr.*]. *sc. Theodisco*), sed Latino sermone loquebatur (WANDALB. Goar. 2,1 p. 364,16 s. -o Wirciburc appellatur *urbs. al.*). Karol. 29 p. 33,12 -a *(sc. Germanica)* et antiquissima carmina, quibus veterum regum actus . . . canebantur. p. 33,17 cum . . . apud Francos partim Latinis, partim -is nominibus pronuntiarentur *menses* (CHART. Mog. A 260 p. 164,26. CHRON. Cosmae cont. I a. 1126 p. 133,24 in ordinatione, ablato nomine -o [*sc. Zdik*], Henricus appellatur. LAMB. LEOD. Matth. I 2010 -a . . . nomina . . . ad metricam non convenientia legem. *al.*). GODESC. SAXO theol. 7,13 p. 195,15 nonnulla -ae *(sc. Theodiscae)* locutionis exempla (VITA Otton. Bamb. III 2,20 civitatem, quae . . . -a locutione . . . Belgrod nuncupatur). Ps. BOETH. geom. p. 426,13 quae *(notae),* quia partim Graecae, partim erant -ae, nobis non videbantur Latinae orationi adiungendae. CONR. MUR. summ. 6,6[p] p. 473,28 ydyomate . . . -o, id est Gallico vel Theotonico. *al.* **b** *de hominibus:* NOTKER. BALB. notat. p. 67,1 quod si Romana facundia -orum hominum scripta contempserit. **B** *c. colore quodam i. q. incultus, ineruditus – unkultiviert, ungebildet:* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,16 femininum genus *(sc. peccatrix sim.)* acuta antepaenultima proferremus; quod quam sit absurdum, immo -um, quis non intellegat? NICOL. I.

[Van Acker]

epist. 88 p. 459,19 linguam Latinam -am dicitis, quoniam illam non intelligitis (p. 459,22. POETA Saxo 5,19 materiem tantam nimis audax -a lingua . . . aggreditur. *al.*). LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 390,36) sonus ille -us *(sc. 'rix')*. ANSELM. Bis. rhet. app. p. 181,15 -a quidem Frantia. *al.*

III *spectat ad religionem:* **A** *strictius i. q. paganus – heidnisch:* ALDH. carm. eccl. 4,4,6 -a *Hispanorum* divinis convertens agmina dictis. 4,12,23 Ponti -a regna Iudas ad Dominum . . . flexerat. BEDA hist. eccl. 5,9 p. 298,22 neque . . . fructum apud -os invenit auditores *(sc. Frisios)*. COD. Karol. 8 p. 498,3 ut . . . victor . . . super omnes -as nationes efficiaris *([cf. C. Erdmann, MIÖG 46. 1932. p. 129]*. CONC. Karol. 19^{D} p. 141,27. ADAM gest. 3,54 p. 199,6 multos ex -is nationibus ad christianam fidem conversos. HELM. chron. 59 p. 115,2 -as orientis n. CHRON. Erf. min. cont. a. 1270 p. 682,33 Sarracenos et -as n. *saepe)*. CONC. Karol. 19^{B} p. 120,34 Deus . . . colla gentium -orum . . . subiciat. LEX Sal. Pipp. prol. 1 dum adhuc ritu teneretur -o *gens Francorum*. HELM. chron. 69 p. 134,14 a -is habitatoribus terrae illius, quorum deus erat Prove. 108 p. 213,31 sacerdotem . . . -um. LAMB. LEOD. Matth. I 225 illusio -a. *al.* *adde:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,15 in medio -ae gentis *(sc. Babyloniorum)* divinis cultibus mancipatus *Daniel* (*cf.* ALEX. MIN. apoc. 16 p. 364,17). **B** *latius i. q. impius – ruchlos:* LIBRI Karol. 4,6 p. 185,30 eorum -a gentilitas cordis tumore inflata. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 191,35 qui caetera religionis iura ausu -o temerassent, . . . ad satisfactionem vocavit. HEINR. WIRZ. cur. 472 -a Roma magis nomina nulla putat *(sc. quam nomen Symonis)*.

neutr. *pro adv.:* *inculte – unkultiviert:* THIOFR. Willibr. I A 31 p. 478^{B} cum *miranda* nobilitata sint ore omnium indigenarum -um frendentis Fresię.

subst.: **I** *masc.:* **A** *homo barbaricus – Barbar:* **1** *spectat ad originem, habitum, mores:* **a** *gener. i. q. allophylus, extraneus – ein Fremdstämmiger, ein auswärts Wohnender, Fremder:* **α** *de Germanis:* LEG. Burgund. const. I 8,1 si ingenuus . . . vocatur in culpa, tam -us quam Romanus (44,1. *al.* LEX Sal. Pipp. 16,2 si quis R. homo -o expoliaverit. *cf.* LEG. Burgund. const. I 55,5 quem [*agrum*] -us . . . perceperit. 60,3 secundum consuetudinem -orum). LEX Sal. Merov. 41,1 ingenuum Francum aut -um, qui legem Salicam vivit ([*cf. B. Krusch, HistVjSchr. 29. 1934/35. p. 801*]. *item de Gothis:* OTTO FRISING. chron. 4,21 p. 211,26 *Alaricum* dilexerunt -i). WALAHFR. Blaithm. 150 tibi talia, -e, dicta ingerit (*item de Danis:* ADAM gest. 3,18 sicut mos est inter -os). HRABAN. epist. 57 p. 515,18 propter frequentissimas -orum incursiones *(item de Normannis:* LUP. FERR. epist. 112 p. 96,39. RIMB. Anscar. 12 p. 34,27. RUP. MEDIOL. Adalb. 12 Roricus, -orum rex. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 196,1 patriam suam -is prodere. *al.)*. MIRAC. Austrig. 5 (MGMer. IV p. 202,24) -i de ipso exercitu *Pippini (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 1. p. 71*[1]*)*. OTTO FRISING. chron. 4,28 p. 220,9 -us *(sc. Gisericus)* Urbem . . . irrupit. gest. 2,13 p. 115,25 -orum (barbatorum *B 1.3*) . . ., qui a Scanzia . . . venientes Pannonias primo inhabitarunt *(sc. Langobardi)*. *al.* **β** *de Celtis:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,27 quo *(muro)* Romani quondam ob arcendos -orum impetus . . . praecinxere Brittaniam. LUP. FERR. epist 114 in retundendis . . . -is. BURCH. URSB. chron. p. 43,29 muros sue civitatis *(sc. Mediolani)* ab antiqua gente -orum *(sc. Insubrium)* constructos. *al.* **γ** *de Slavis:* ANNAL. Fuld. II a. 840 p. 30,33 usque ad terminos -orum. WIDUK. gest. 1,36 p. 52,8 exercitum -orum. 3,54 p. 133,16 preses . . . -um *(sc. Stoinef)* salutabat. *al. (v. ind.)*. WIPO gest. 6 p. 29,11 a -is, qui Saxoniam attingunt. ADAM gest. 2,79 p. 137,11 Ratibor . . ., vir magnae potestatis inter -os. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 284,27 potentiam opesque -orum *(sc. Boemiorum et Polonorum)*. HELM. chron. 92 p. 179,16 propter viciniam -orum *(sc. Wagirensium)*. *al.* **δ** *de Ungaris sim.:* LUP. FERR. epist. add. 10 p. 124,34 ob rabiem emergentium intra Gallias -orum (*item de Hunnis:* p. 125,2). RUOTG. Brun. 2 p. 4,1 perdomita -orum sevicia. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,24 -orum acies. OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 281,19 rex *Otto* . . . -os . . . stravit. gest. 1,32 p. 49,33 -orum irruptiones passa *Pannonia. al.* **ε** *de orientis gentibus:* NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,13 non potest eam *(terram promissam Abrahae)* defensare a -is. CHRON. Erf. min. a. 1245 p. 662,6 a quodam rege -orum *(sc. assassinorum)*. a. 1256 p. 665,6 rex Egypti . . . cum exercitu -orum. **ζ** *de variis gentibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 29 circumpositas -orum gentes . . . non extimuit *Wamba*. WALAHFR. exord. 7 p. 481,31 -os in Romana republica militasse. TRANSL. Viti 3 p. 30,12 ut non solum Francorum regnum . . ., sed eciam multas -orum gentes . . . gubernaret *Karolus Magnus*. RUOTG. Brun. 17 p. 15,32 -is et omnibus id locorum gentibus, ipsis etiam Grecis (ADAM gest. 2,22 p. 79,7 -is et G. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,30 -us quique vel Grecus. ALBERT. M. pol. 3,9^{d} p. 287^{b},41 magis serviles moribus sunt . . . -i [*p. 1285*^{a}*,20* βάρβαροι] quidem G. *al.*). ADAM gest. 2,50 -os *(sc. Scythas)* natura feroces. 4,6 quisque alterum . . . vel socio vendit vel -o. ALBERT. M. pol. 1,1^{i} p. 10^{a},17 qui legibus non utuntur et communicationibus secundum legem iustitiae ordinatis: et illi sunt, qui dicuntur -i; licet enim hoc nomen -us factitium sit, ut dicit Strabo *(14,2,28) eqs. al.* *in nom. propr. i. q. indigenae Mauretaniae – Berber:* ANNAL. Ianuens. III p. 74,4 soldanus timens potentiam Ianuensium misit per -os. CHRON. Erf. mod. a. 1275 p. 274,16 Sarraceni et -i . . . Toletanum archiepiscopum . . . interfecerunt. **b** *c. colore quodam i. q. homo rudis vel ferox – ein Roher, Wilder, Ungesitteter:* BEDA hist. eccl. 2,20 p. 125,5 unus . . . paganus, alter, quia -us erat, pagano saevior (*item de Caedualla:* p. 125,10 animo ac moribus -us). VITA Eptad. 10 (MGMer. III p. 190,10) paganis ac ferocissimis -is more leonum furentes. RHYTHM. 150,58,2 cumque eum *(Christophorum) rex* . . . rusticanum putaret et -um. EPIST. Meginh. 43 quis . . . -us crudelius in aliquem captivum seviret? EPIST. Heinr. IV. 16 p. 23,13 legati . . ., quam infami contumelia . . . supra omnium -orum inmanitatem . . . affecti sunt. COSMAS chron. 3,56 p. 230,18 utrum hanc *(vitam)* -i nobis concedant, ignoramus (*antea:* latronum). RAHEW. gest. 4,23 p. 267,2 contaminato federe, quod etiam aput -os legatis ius gentium constituit. HELM. chron. 15 p. 32,10 preter spem, quia -i erant *Slavi*, humane receptus. *al.* *per compar.:* VITA Gang. II praef. (MGMer. VII p. 172,9) ut -i invadentes *Burgundiones*. **2** *spectat ad linguam, eruditionem:* **a** *gener. i. q. homo non Latinus vel vernaculus – ein Nicht-Lateiner, Einheimischer:* WALAHFR. Gall. prol. p. 282,9 *nomine Suevorum* usus nos nuncupat -orum. exord. 7 p. 481,18 ab Hebreis Greci, Latini et -i 'amen' . . . mutuati sunt. NOTKER. BALB. notat. p. 66,26 explanationes Origenis Latinis et -is . . . transferre. EKKEH. IV. bened. I prol. 1 p. 2,24 ut Latinus disertus, -us sit mutus. ADAM gest. 4,35 Orchades insulae, quas -i vocant Organas. **b** *c. colore quodam i. q. homo incultus vel ineruditus – ein Unkultivierter, Ungebildeter:* BEDA hist. eccl. 3,4 p. 135,8 ut -i et rustici, quando eadem prima sabbati . . . veniret, minime didicerant *Picti*. ADAM gest. 4,38 stupenda res . . . -is *(sc. Normannis)*, qui nesciunt *eqs.* OTTO FRISING. chron. 1,27 p. 62,4 aliasque gentes . . . oris venustate minus utentes -os vocare consueverunt *Graeci et Latini*. **3** *spectat ad religionem i. q. paganus – Heide:* **a** *de paganis variorum rituum:* ALDH. virg. I 11 p. 240,4 dimicandum est . . . adversus . . . -orum legiones, quae . . . tironum Christi testudinem . . . quatere non cessant (*cf.* WIDUK. gest. 2,1 p. 66,7 omnes Christi adversarios, -os et malos christianos). VITA Elig. 2,8 p. 700,17 desides -orum animos . . . ad amorem supernae patriae accendere. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,17 ad utilitatem -orum. TRANSL. Viti 4 p. 36,5 ut inter -orum gentem monasterium edificaret *Warinus* (*item de Saxonibus:* ANNAL. Fuld. II a. 774 et christianis et -is quibusdam. VITA Liutg. I 17 qui libenter ad predicandum inter -es [*sic?*] iret). RIMB. Anscar. 38 p. 72,40 de christianis terris rapti et ad -orum terras perducti *captivi (item de gentibus septentrionalibus:* TRANSL. Corn. 1,28,3 [MGPoet. IV p. 239] triumphas proterisque -os. DIPL. Karoli III. 158 p. 257,7 propter immensam -orum infestationem . . . ecclaesiae Christi defensioni insistere. ADAM gest. 1,33 -is euangelizando. 1,52. *al.)*. DIPL.

[Van Acker]

Otton. II. 93 p. 107,37 quando... locus -is ac nondum perfectis christicolis inhabitaretur. OTTO FRISING. gest. 1,17 p. 31,20 -i . . . nec Deum timentes nec hominem reverentes *(item de Slavis:* HELM. chron. 23 p. 46,17 caput *episcopi* . . . desectum, quod -i . . . deo suo Radigasto immolaverunt. 69 p. 134,19 proponere -is viam veritatis. SIDO ad Gozw. p. 238,22. *al.). saepe.* **b** *de Machumeti sectatoribus:* VITA Bonon. 4 (MG Script. XXX p. 1027,8; a. 1026/44) quod inter saevitiam -orum . . . maneret *Bononius* ad perficienda . . . opera christianorum. DESID. CAS. dial. 1,2 p. 1119,4 -i accesserunt ad oram *Liris* fluminis. HELM. chron. 31 p. 59,1 pro liberacione civitatis sanctae, quae tenebatur a -is. 61 p. 118,1 pulsis . . . -is rex Galaciae rogavit peregrinos, ut darent sibi civitatem *Lacebonam.* OTTO SANBLAS. chron. 34 p. 49,21 mercatumque exercitui, utpote -us et Scita *(cf. Vulg. Col. 3,11)* perfidissimus, conferre noluit *rex Iconii.* CHRON. Erf. min. a. 1245 p. 662,12 seduxerunt... Moyses Hebreos, Christus christianos et Machometus -os. *al.* **B** *genus emplastri – Pflasterart:* PAUL. AEGIN. cur. 163 aliquod emplastrum contra flegma . . ., ut . . . -os (*3,28,2* βάρβαρος) aut athira. GLOSS. Salern. p. 11^{b},23 -i, medicina de metallis confecta.

II *fem.: genus emplastri – Pflasterart:* RECEPT. Bamb. 67 p. 76,23 cum impastro qualis et qui dicitur -a vel ditrome. ANTIDOT. Glasg. p. 153,6 ad nervos incisus et ad ossa fracta -a sola suficit ad curanda.

adv. **barbare.** **1** *saeve – grausam:* ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,15 ne ita ferociter ac -e faceret *Karolus* erga nepotem. **2** *insolenter – frech:* ADO VIENN. chron. (MG Script. II p. 319,21) laicis sacrilege et -e res sacras ecclesiarum obtinentibus.

***barbas,** -anis, *postea* ***barba,** -ae *vel* ***barbanus,** -i *m. (orig. germ. ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 250; G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. ^{2}1964. p. 79)*

patruus – Onkel (väterlicherseits): EDICT. Roth. 163 in mortem . . . -nis (-ni *var. l.*), quod est patruus. 164 -s (-a *var. l.*), quod est patruus. 186 mulier . . . vult ad -nem (-num *var. l.*). ORIGO Lang. 4 occidit Wacho . . . Tatonem regem, -nem (-num *var. l.*) suum. LEG. Lang. p. 172,21 statuimus, ut -s (-a *var. l.*) . . . ei *(nepti)* succedat in eius portione. ANDR. BERG. hist. 19 Karleman . . . oviam veniens Karoli rex, -ni sui. RATHER. conf. 23 p. 415^{B} avunculum . . . vel dulcius Italice scilicet -am. DIPL. Heinr. II. 461 p. 585,39 Ragimbaldus et Iohannes, -a et nepos. GREG. CAT. chron. I p. 173,5 Palumbus, -nus vester, tradidit omnem substantiam. CHART. Tirol. 468 p. 259,38 controversia... inter... episcopum... et Iacobinum et Ottonem . . ., -num et nepotes. REGISTR. Trident. I 114 p. 96,31 cum Mauro, suo -no. SALIMB. chron. p. 61,12 Opizo de Lavánia, qui fuit . . . -nus Innocentii pape quarti. p. 591,40 patriarcha Aquilegiensis, qui fuit . . . -nus sancte Elisabeth langravie. *al.*

barbascum, barbassus, -a, barbastus, -um *v.* verbascum; *cf.* barbatus *p. 1370,25sqq.*

***barbator,** -oris *m. (barbae) tonsor – Barbier:* CHART. Col. II 176 (a. 1238) inter pallatium et domum Sifridi -is.

barbatoria, -ae *f. prima barbae rasura – erste Bartschur, Wehrhaftmachung (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 94^{26}):* LEX Raet. Cur. 8,4 aliqua publica gaudia . . ., hoc est aut elevatio regis aut nuptias aut -a.

barbatulus, -i *m. barbus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.):* RUODLIEB XIII 41 sunt expositi *pisces* . . . capti: . . . tinco, -us, orvo *eqs.*

1. barbatus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *strictius de anim.:* **1** *proprie i. q. barba ornatus – bärtig:* **a** *gener.:* **α** *de hominibus:* EKKEH. IV. cas. 136$^{med.}$ iuvenes et senes, quosdam ad cingulum -os. ADAM gest. 4,32 p. 266,2 in asperrimis . . . alpibus audivi mulieres esse -as. BERTH. ZWIF. chron. 5 p. 156,11 hic *(Liutoldus)* . . . permansit . . . -us, statura mediocris. *al. in effigie: v. p. 1371,38. in cognominibus:* BRUNO MAGD. bell. 102 Everhardus B-us. SIMON SITH. gest. 1,1 a Balduino comite, qui . . . ob proceritatem barbae B-us dictus est. HERM. ALTAH. (?) geneal. (MGScript. XVII p. 376,26) Fridericus dictus B-us sive Paertinck. *al. de pruinae effectu:* WIPO gest. 30 p. 50,1 -i propter horridum rigorem glaciei. **β** *de dea:* CARM. Bur. B 65,3^{a},1 Cypris -a gaudeat occultu! **γ** *de bestiis:* BENZO ad Heinr. 5,3 p. 650,53 ne accipias pro agno -um cornigerum. CARM. Bur. B 11,30 nummus laudatos (barbatos *B, fort. recte, v. comm.*) pisces comedit piperatos. ALBERT. M. animal. 6,102 boves -i. 22,137 sunt etiam Indicae *simiae* . . . -ae. **b** *eccl. de ritibus:* **α** *de fratribus conversis:* HIST. Hirs. 3 p. 256,50 absque multitudine fratrum -orum. SIGEBOTO Paulin. 24 inter fratres -os aliquantulum immoratur. CASUS Petrish. praef. 16 quorum *(Hebraeorum conversorum)* vicem adhuc in coenobiis -i fratres gerere videntur. CHART. Austr. sup. III 508 p. 468,25 -i conversi. **β** *de variis ritibus:* VITA Theog. 2,28 p. 478,45 quem ille -um videns, . . . an esset clericus ignorans, . . . repulit *eqs. de ordine:* CHRON. Albr. a. 1113 p. 820,13 ordo . . . fratrum B-orum . . . habebat domos usque ad CLX. **2** *translate i. q. pilosus – haarig:* BENZO ad Heinr. 2,4 p. 614,36 -a . . . genitalia nesciebant sarabara. **B** *latius de rebus:* **1** *proprie usu bot. i. q. lanuginosus – wollig:* TRACT. de aegr. cur. p. 376,23 predictam -am linias radicem. ALBERT. M. veget. 6,214 quodlibet foliorum ex una parte est -um pluribus barbis *eqs.* 6,325 *quaelibet pars caudae equi* . . . in superiori *parte* est -a. thapsus -us *i. q. phlomos – Wollkraut, Königskerze (Verbascum Thapsus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. III 545,38 St.-S. tapsus -us wolecle kunges kerze. *al.* GLOSS. Roger. III 501 contra cancrum . . . tapsus -us. BERNH. PROV. comm. 12,2 p. 325,27 tapsus -us positus in gurgite . . . tapsat humores. ALPHITA I p. 317,15 tapsus -us, herba luminaria, flosmus, molena idem. *al. v. et* verbascum (barbascum, barbastus, -um, barbassus, -a). *fort. add.:* ALPHITA II p. 184,8 telamanee virtutem habet consolidandi, alio nomine dicitur apium -um *(cf. notam ed.).* **2** *translate i. q. uncinatus – mit Widerhaken versehen:* LAMB. ARD. hist. 147 p. 637,1 -a . . . sagitta in corde . . . suscepta (BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{A}. ALBERT. M. animal. 24,18 p. 1524,36). *v. et p. 1372,7.*

II *subst. masc.:* **A** *proprie i. q. conversus – Laienbruder (cf. LThK. ^{2}VI. p. 518sq.):* VITA Udalr. Cell. II 79 (41) in numero fratrum, qui vulgo -i dicuntur. ORTL. chron. 1,19 p. 82,19 missi sunt . . . XII fratres, VI monachi scilicet ac VI -i. CHART. Rhen. inf. I 341 p. 230,18 decreverunt, ut . . . sacerdoti . . . aliquis ex -is obsequeretur. CASUS Petrish. 2,25 in eodem monasterio conversatus est . . ., prius in -orum habitu, deinde in monachorum. CAES. HEIST. mirac. I 4,62 p. 229,10 nosti, -e, quare venerim ad ordinem? *al. de vagis monachis:* CAES. HEIST. hom. exc. p. 116,33 quidam ex hiis . . . -is, qui . . . mundum gyrovagi perlustrantes *eqs.* **B** *translate i. q. adultus – ein Erwachsener:* HRABAN. hom. I 38 p. 72^{D} quid inter haec nos -i et debiles dicimus? (TUTO opusc. 1,10 p. 27,31 ad correptionem -orum et debilium speciale quoddam infirmioris sexus praeconium ostendit).

2. *barbatus *v.* 2. *botus. **barbax** *v.* bombyx.

***barbellus,** -i *m. barbus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 1,228 quidam pisces . . . in ore nullum habent omnino dentem, sed in mandibulis . . . sicut -us. 4,83. 6,90. 7,65 pisces, quos vulgus -os vocat. *ibid. al. (v. ind.).*

***barberius,** -i *m. (barbae) tonsor – Barbier, Bader:* CHART. Tirol. notar. I 30 (a. 1236) quam *(causam)* habet cum Bonavida -o. 325 magistri Ottonis -i. *al. (v. ind.).* CHART. Ital. Ficker 417 p. 430,37 nomina . . . consigliariorum sunt hec: . . . Ansaldus -us *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 103^{D} operationem noluerunt medici propter indecentiam exercere: sed illas *(sc. scarificationem et phlebotomiam)* -orum in manibus reliquerunt. REGISTR. Trident. III 2 p. 223,26 Girardinus, filius Goti -i. CHART. Tirol. notar. II 552 testes Merchelinus, Rubeus -us. ORD. canc. pap. 3,8,7 debet recipere certam quantitatem pecunie pro -o. *al.*

barbesco, -ere. *barbire – einen Bart bekommen:* ARNULF. delic. 517 numquid nota tibi via -entis ephebi? ALFAN. premn.

[Van Acker]

phys. 34,7 p. 121,20 de . . . -ere (*PG 40,737*^{B} γενειάσκειν) vicenarium. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,22 p. 4b^{r} femine non -unt, quia mares maioris ardoris sunt (*cf.* 2,17 p. 9b^{r}).

***barbicana** *v.* *barbacana. **barbilla** *v.* barbula.

***barbillus,** -i *m.* *(cf.* vatillum*?)* *trulla – (Schmelz-)Pfanne:* MAPPAE CLAVIC. 3 antisma commisces, quod est secundum -um eris iam curvati in -o *eqs.*

***barbirasium,** -i *n.* *barba tonsa – geschorener Bart:* RATHER. prael. 5,18 p. 303^{C} mundi consuetudine . . . in tantum utimur, ut solo . . . -o et corona . . . saecularibus videamur dissimiles (*sim.* epist. 16 p. 101,7).

barbita, -ae *f.* **1** *fistula, tibia – Flöte, 'Schwegelpfeife' (cf. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb.* ^{2}*II. 1877. p. 628):* GLOSS. III 295,30 St.-S. -a suegila. 665,35 canna -a fistula suegili dicitur. IV 197,16. *ibid. al.* **2** *organum – Orgel (cf. E. von Erhardt-Siebold, Die lateinischen Rätsel der Angelsachsen. 1925. p. 120sqq.):* ALDH. ad Acirc. 24$^{tit.}$ -a (de -a, id est organo *var. l.*). virg. II 2789 sicut . . . musica concisis . . . clamat -a bombis. *v. et* barbitus.

barbitium (-cium), -i *n.* *plur. i. q. barba – Bart(wuchs):* RUODLIEB VII 105 neve foramen ubi sit in os, quit quisque videre, sic se -cia prętendunt longa ve spissa.

***barbitonsor,** -oris *m.* *script.:* ber-: *l. 27.* -bet-: *l. 26.*

barberius – Barbier, Bader: CHART. Lub. II 31 p. 23,32 (a. 1259) Gobelo barbetonsor dabit v sol. CHART. Hans. I 694 p. 244,47 berbitonsor *(cod.,* bar- *ed.)* conductivus. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,9 quedam persone . . . habentur in foro et curia ecclesiastici principis et secularis, ut sunt hii: . . . tonsores seu -es, sculptores *eqs.* CHART. Argent. III 121 presentibus Henrico et Eblino, fratre suo, -bus. SALIMB. chron. p. 79,9 cum . . . -r ei barbam rasisset. p. 592,7 patriarcha . . . vocato -e fecit sibi minui *(sc. sanguinem). al.*

barbitus, -i *m.* (βάρβιτος) *per confusionem i. q. effigies barbata utriculo ornata – Figur eines Bärtigen mit Sackflöte:* ALBERT. M. pol. 8,5^{c} p. 793^{a},19sq. 'multa organorum antiquorum, puta pectides . . . et -i' (*p. 1341*^{a}*,40* βάρβιτοι) . . . sunt reprobati; -i sunt imagines barbatae ex ore emittentes fistulam et retro habentes vesicam alligatam *eqs. v. et* barbita.

***barbizellum** *v.* *bercellum. ***barbo** *v.* barbus.

***barbosus,** -a, -um. *barbatus – bärtig:* MARIAN. chron. a. Chr. 1075 Aed clericus -us in Hibernia vir valde famosissimus.

***barbot(t)a,** -ae *f. (m.* -us: *l. 52)* *(cf.* barba) *script.:* ber-: *l. 55.* -bat-: *l. 54.*

navis rostrata et constrata – mit einem Schnabel und Deck versehenes Schiff: HONOR. III. registr. 124 p. 89,31 pro quadam -tta et trabuccetto octoginta marcas fecimus . . . solvi. OLIV. hist. Dam. 21 p. 194,6 qui *(hostes)* cum -otis et uncis ferreis ipsam *navem* impugnaverunt. 57 p. 260,2 scalandros, tharidas, -ttos, cursarios et barcas onera . . . deferentes. IOH. TULB. gest. 2 (MGScript. XXXI p. 676,19) circumdederunt eam *(civitatem)* cum -otis (barbatis *cod.*). ibid. p. 678,7 qui venerant in galeis et berbotis (12 p. 690,12. LIBER duell. Christ. 11 [MGScript. XXXI p. 689,29]. 12 [ibid. p. 691,12] Sarraceni adduxerunt -otas et galeas. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 488,22). ANNAL. Ianuens. IV p. 69,17 duas habentes -otas eorum malo velle dictam navem accenssam alio adverterunt *Ianuenses. al.*

***barbotus** *v.* 2. *botus.

barbula, -ae *f.* *script.:* -ola: *l. 65.* -illa *(var. l.): l. 71.* *plur. sensu sing.: l. 71.*

1 *de anim. i. q. (parva) barba – Bart, Bärtchen:* RHYTHM. 61,29,5 si modo viverent mei . . . filii . . ., iam -ola illis vestiret faciem. SEDUL. SCOT. carm. 2,7,3 horrida corvino squalebat -a mento. HROTSV. prim. 47 -a parva . . . quoddam splendentis praestabat stemma nitoris. *in ornamento vel effigie:* FOLCUIN. Bert. 117 quae *(tabulae ceratae)* . . . celatae erant -is crassi piscis *('Walbarten').* THEOPH. sched. 1,7 accipe posch . . . et imple . . . granos seu -as (barbillas *var. l.*) adolescentum et palmas dimidias. **2** *de rebus:* **a** *bot. i. q. vagina dentata – gezähnte Blattscheide:* ALBERT. M. veget. 6,325 cauda equi est herba concava nodosa . . . et coniunguntur nodi eius per -as quasdam *eqs.* **b** *medic. i. q. sarcoma – Auswuchs:* ALBERT. M. animal. 22,58 -ae quaedam aliquando fiunt in palato equi siccae in modum conorum mamillarum alicuius bestiolae. *v. et p. 1381,66.* **c** *uncinus – Widerhaken:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,11 telum barbatum si alicuius corporis parti adeo fuerit infixum, ut -a eius extrinsecus non appareat *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{A} -as seu ramos. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^{A} non poterunt hae -ae in membris infiltrari.

***barbulatus,** -a, -um. *uncinatus – mit Widerhaken versehen:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,390 de vulnere sagitte -e. 1,391. THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p. 143^{C} quaedam *(sagittae)* sunt -ae. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^{A} si vero occulta vel manifesta fuerit -a *sagitta eqs.*

barbus, -i *vel* ***barbo,** -onis *m.* *script. et form.:* parus: *l. 20.* -rd(us,-o): *l. 21. 28.* -rr(us,-o): *l. 25. 26.* -ru(o): *l. 30.* *barbellus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.; cf.* GLOSS. III 47,28 St.-S. parus barbo. 47,39 -us barbo [*E*], barue [*b*]. IV 182,20 bardo piscis pardo): ECBASIS capt. 165 inter quę *(munera)* rombus, cum multo milite -us *eqs.* WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942^{A} piscis, qui -o vocatur. GARS. tract. 4 p. 429,11 hiis occisionibus interemptus est *pontifex Romanus,* periculis lampredarum . . ., periculis barronum (-orum *ci. ed.*) *eqs.* 5 p. 432,13 igitur, cardinales, . . . comedite barros (-as *var. l.*) *eqs.* GESTA Trud. cont. I 13,5$^{med.}$ quos *(pisces)* poetica licentia vocare possumus roceas et bardos. HILDEG. phys. 5,10 -o de calido aere est *eqs.* REGISTR. Pant. Col. 17,6 p. 110,7 ad cenam *dabuntur* . . . v tortelli et tres baruones. *Van Acker*

1. barca (-cha), -ae *f.* *script.:* pa-: *l. 34.* barg(a): *l. 36.53.*

navis mediocris vel parva – mittelgroßes oder kleines Schiff, Barke (cf. GLOSS. III 163,42 St.-S. parcha flozscif. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. carm. eccl. 3,23 -a rudi pulsabat litora rostro. PASS. Afrae II 3 discendentes de -cha (-ca, -ga *var. l.*). AETHICUS ISTER 52 -as similes non esse tri⟨eri⟩bus. SYLL. Bern. 3,11 parva lintre vehor . . .: navis -a sedens pluribus anchoris. LEG. Lang. p. 220,20 -as . . ., quae . . . applicaverint, . . . securae et inlese . . . debeant esse. ACTA imp. Winkelm. I 77 p. 73,9 extrahere cum -a sua *(sc. monasterii)* trecentas salmas frumenti. MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 54,38) totus clerus et populus *Venetorum* . . . cum -chis oviaverunt imperatori. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,18 absque . . . pro -is et vasellis ipsius *(monasterii)* ancoratico et portulagio. 793 p. 620,6 pro custodia portus ordinent aliquam -am. 996 p. 753,16 quaternus continens, que et quot -che fuerunt onerate *eqs.* THOM. TUSC. gest. p. 522,23 Corradinus . . . mare ibi -a conducta intravit. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 476,31 christiani fecerunt pontem super flumen de XXXVIII -chis cum travibus et tabulis clavatis. *al.* **b** *milit.:* HINCM. annal. a. 876 p. 132,13 Nortmanni cum c circiter navibus magnis, quas nostrates -gas vocant, . . . Sequanam introierunt (*cf.* ABBO SANGERM. bell. 1,30. ANNAL. Ved. a. 896 p. 78,9 Nortmanni cum . . . quinque -chis iterum Sequanam ingressi). METELL. Quir. 15,33 fugerat extima pars solo -arum nitens cursu vacuarum. ANNAL. Ianuens. II p. 98,1 Pisani . . . cum navibus novem et galeis XII buciisque et -is XIIII obviam galeis et lignis Ianuensium exierunt (IOH. CODAGN. gest. 11 p. 483,12 super scalas, que in ipsis cochis et g. et -chis erant. *al.*). ACTA pacis Sangerm. app. 13 cum sageciis et -chis bene armatis. *al. v. et p. 1371,52.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 59 p. 320,20 rimosa . . . fragilis ingenii -a dirae tempestatis turbine quassata . . . optatum silentii portum sero attigit (*cf.* virg. II 2809). Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 419 quando vis mittere in aliqua parte -am tuam, scinde ei nares, ne feriat in alia -a. *v. et supra p. 987,52.* **3** *meton. i. q. onus navis – Schiffsladung:* ANNAL. Ianuens. I p. 22,17 galee navem unam maiorem ex magna peccunia honeratam . . . invenerunt et -am abstulerunt.

2. barca *v.* bargus (-a). **3. *barca** *v.* 1. *barra.

***barcanio** *v.* *barganio.

[Humperdinck]

barcarius, -i *m.* *(a* barca*?) fort. i. q. nauta – viell.: Schiffer:* DIPL. Heinr. III. 271 p. 361,14 ecclesiam . . . in Piscaria anguillaria de Mortaria cum -is et pertinentiis suis.

barcella, -ae *f.* *parva barca – kleine Barke:* MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,27; s. XIII.) -am faciatis parrari.

barcha *v.* barca.

***barchamascus** *vel* **-um**, -i *m. vel n.* *(a* Bergamo *ut vid., cf. francog.* braquemart) *genus cultri vel ensis – Messer oder Schwertart:* WILH. SALIC. chirurg. 2,21 p. 338^{F} si . . . locus iste fuerit vulneratus cum ense aut -o.

***barchera** *v.* *barcora.

***barcheta**, -ae *f.* *(ital.* barchetta) *(parva) barca – (kleine) Barke:* ANNAL. Ianuens. III p. 15,9 potestas *Ianuae* galeas quattuor et duas sagitteas et bucium magnum et -as et alia ligna armavit (p. 56,27).

***barchinus**, -i *m.* *(hisp.* barcina, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 400) follis fabrilis – Blasebalg:* Ps. AVIC. anim. p. 6 quod est de -is ferrariorum: . . . quando trahitur, impletur -us de aere, et quando emittit, sufflat ignem.

***barcora**, -ae *f. (?m.: l. 29.35)* (πορφύρα) *script.:* -chera: *l. 31.* -chora: *l. 26sq.*

purpura – Purpurschnecke (Purpura haemastoma L. vel Purpura lapillus L.): ALBERT. M. animal. 4,38 animal marinum, quod Graece dicitur -chora (*p. 528^{a},10* αἵ τε πορφύραι). 5,39 -chora autem et halzum ([*p. 544^{a},15* αἱ πορφύραι . . . καὶ οἱ κήρυκες]. 5,63) . . . generantur in fine hyemis. 5,60 -a . . ., quem nos purpuram vel muricem vocamus, qui est unus modus ostrei concilii. 5,65 -a sive purpura. *ibid. al. (v. ind.). remissius:* ALBERT. M. animal. 24,12 -chera (*p. 590^{b},2* ἡ πορφύρα) est genus animalis durae testae, sub quo tortuca maris . . . continetur. *per pravam versionem:* ALBERT. M. animal. 7,85 pisces autem mollis testae et, qui manent in lapidibus, sunt sicut -a (*p. 599^{b},29* βάτοι), quem purpuram nos vocamus. 7,99 siccitas autem anni convenit ostreo, quod -a sive purpura vocatur, et ei, quod dicitur chylez (*p. 602^{a},12* τοῖς κορακίνοις). *v. et* purpura.

barcula (-chu-), -ae *f.* *parva barca – kleine Barke:* MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,43; s. XIII.) magistri . . . cum barchulis precedebant. ANNAL. Herb. a. 1203 p. 11,44 Greci . . . cum naviculis et -is suis naves eorum *(Latinorum)* impetunt.

***barcus** *v.* 2. *parcus.

1. *barda *subst.* *(orig. lang.) barba – Bart:* HIST. Lang. (MGLang. p. 599,33; s. XII.) -a eorum *(Langobardorum)* lingua barbam sonat.

2. *barda, -ae *f.* *(arab.* barda'a, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 228) ephippium – Satteldecke:* ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,26 (s. XIII.$^{med.}$) muli . . ., si sunt ad -as, spectant ad curam . . . camerarii.

***bardana**, -ae *f.* *(orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 402sq.) script.:* parduna: *l. 65.* brand-: *l. 57.* bana-: *l. 59.*

1 *lappa – Klette (Arctium lappa L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 374sqq.):* GLOSS. III 526,4 St.-S. brandana groze letich. 536,44 -a i. lappa maior groz letheche *(a)*, i. lappa inversa mitelkleten *(b)*. 537,24 -a breitleche. TRACT. de aegr. cur. p. 335,13 recipe radices . . . banane, yringi, ungule caballine (p. 351,13 r. -e bulliant in forti vino). GLOSS. Salern. p. 5^{a},11 -a, lapa inversa, illafeos. ALPHITA I p. 295,12 ilana, id est lapa maior, lapa inversa, lapago, -a, diaglitis idem. *al. v. et supra p. 1362,5. fort. add.:* CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: . . . nasturtium, parduna, puledium. **2** *ungula caballina – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 550,36 St.-S. -a huflatiche *(a. c)*, huflclette *(b)*. GLOSS. Salern. p. 5^{a},12 -a farfara; ungula equina idem est (*sim.* ALPHITA II p. 21,1). *fort. add.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{B} lapa inversa et -a non sunt idem. **3** *herba quaedam – Pflanzenart:* TRACT. de aegr. cur. p. 369,40 ad malum mortuum, qui lupus vocatur, valet folium -e, id est gleucumeris (p. 371,26 glecimier; *fort. latet* glycys *et* cucumer) vel folium amarum superungant. *v. et* dardana.

***barderius** *v.* *berroerius. **bardo** *v.* barbus.

1. bardus, -i *m.* *homo stultus – Dummkopf:* CARM. Cent. 159,6 inlusum nimium vos caedite -um *(sc. Corydonem).* ARNULF. delic. 130 restitues -o responsa supercilioso?

2. bardus, -i *m.* *cantor – Sänger, Barde:* GLOSS. I 58, 27 St.-S. -us liudari, carminum leodslakkeo, conditor scapheo.

3. bardus *v.* barbus. **4. bardus** *v.* pardus.

***bareca**, -ae *f.* *(orig. inc., cf.* bargus) *horreum (apertum) – (offene) Scheune:* CHART. Bund. 17 p. 15,20 (a. 765) curtem meam cum tabulata, cum -a. p. 17,8 torbaces, tabulata, -ę, curtes. p. 18,1.11. 19,14.

***barecha** *subst.* *(arab.* bittiḫun, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 130^{b}) melo – (Zucker-) Melone (Cucumis melo L. vel sim.):* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{c} -a, id est species melonis frigidi et humidi.

barefridus *v.* paraveredus.

***bareito**, -avi, -are. *(theod. vet.* bereiten) *rationem facere – abrechnen:* COD. Wang. Trident. 238 p. 445,26sq. (a. 1208) quod . . . neque in montem arzenterie aliquis presumat -are . . ., nisi forte ad laborerium . . . -verint. p. 446,12sq. 239 p. 448,5.

***barellus**, -i *m.* *(cf.* *barile) *(parvum) dolium – (kleines) Faß:* CHART. Hans. I 435 p. 155,35 (a. 1252) -us calibis venditus debet in exitu IV den.

***baret** (barz) *subst.* *(hebr.* בַּרְזֶל*) ferrum – Eisen:* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,24 in barz i. ferro (*cf.* ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 56^{b},3 in baret, hoc est ferro).

1. *barga *subst.* *(cf.* *barsa) *rete, nassa – Netz, Reuse:* GLOSS. III 211,63 St.-S. -a bera (224,70).

2. barga *v.* barca.

***barganaticum**, -i *n. vel* ***barganaticus**, -i *m.* *(cf.* *barganiare) *script.* -nia-: *l. 42.*

tributum mercatorium – Handelsabgabe: DIPL. Pipp. 19 nullo telloneo vel -o neque ex navali remigio neque saumariis vel de carrali evectione solvere. DIPL. Karlom. (I.) 46 p. 66,21 nullo telloneo vel -o nec rotatico nec pontatico . . . nec de navis vel carra eorum . . . neque de hoc, quod homines ad eorum dorsum portant, . . . exigere. DIPL. Karoli M. 88 pontaticos, portaticos et ceteros teloneos ac -niaticos . . . contraire. 96 p. 138,28. 34 de omnibus teloneis ..., rotatico, -niatico, pulveratico *eqs.* (*inde* HUGO FLAV. chron. 1 p. 351,8).

***bargąnio** (-rca-), -are. *(fort. a franc.* *borganjan, *francog. vet.* bargaignier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 441sq.) negotiari – handeln:* CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302, 10 consideret *missus* . . . sexum hominis, quia et feminae barcaniare solent, et . . . illum, qui denarium bonum reiecit, castiget.

***bargildus** (bhari-, ber-, bari-), -i *vel raro* ***bargildio**, -onis *m. (orig. germ., inde ital.* bargello, *cf. W. Metz, ZRGGerm. 72. 1955. p. 191)*

apud Francos et Saxones i. q. homo liber ad expeditionem et placitum comitis astrictus – dem Grafen wehr- und dingpflichtiger Freier, 'Pfleghafter' (cf. Handwörterb. z. dt. Rechtsgesch. I. 1965. p. 417sq.): CAPIT. reg. Franc. 86,4 de hominibus, qui per ingenia vel iniuste consentiente comiti et centenario se ingenuare voluerint et facere se -iones, qui multo tempore fuerunt servi. 162,3 ceteri . . . liberi homines, quos vocant bharigildi, volumus ut singuli comites hunc modum *in expeditionem eundi* teneant *eqs.* 273,32 sic mallum suum teneat *comes*, ut barigildi eius et advocati . . . ad suum mallum occurrere possint. CHART. Osn. I 214 p. 187,2 (a. 1096) prȩsentibus testibus ex nobilibus . . ., ex liberis autem Formund, Waldmar et omnes ber-i ad . . . placitum pertinentes (216). CHART. select. Altmann 151 p. 314,21 comites de liberis hominibus, qui vulgo -i vocantur, in comitiis habitantibus statutam iusticiam recipere debent.

bargina, -ae *m. (f.: p. 1375,7) gen. pl.* -um: *p. 1375,6.*

homo peregrinus – ein Fremder (cf. GLOSS. I 54,40 St.-S. -e urlante. IV 39,36 -a ellent): ALDH. virg. II 1626 priscae legis

patefecit *Hieronymus* abyssum septuaginta duos recludens -a biblos (*inde* PAUL. ALBAR. carm. 9,145 hec Leobegildi vigor obiter in uno redegit septuaginta duos mittens sub -a [*gloss. anglosax.* -a boccfel *cft. ed., v. ind. p. 801*] biblos). HUGEB. Willib. 5 p. 102,32 super longa locorum stadia et super vastas -um vias. *usu adi.:* ALDH. virg. II 2151 thesauros . . . librorum . . . Pelasgos edidit in lucem, quos -a texerat umbra.

Bargoma *v.* Bariona.

bargus, -i *m. (?f.* -a: *l. 16) vel raro* ***bargo,** -onis *subst. (orig. inc., cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 958) script.:* pa-: *l. 20.* barc(us): *l. 16sq.*

1 *tabulata, furca – Gerüst, Gestell:* LEX Sal. Merov. 102,1 vicini . . . debent facere -o v pedes in altum et . . . levare corpus *occisi.* 119,3 si quis . . . venationem in -o involaverit. **2** *patibulum – Galgen:* LEX Sal. Merov. 48ª tit. p. 104 (cod. C 6) de homine de -ca abatuto. 41,11ª (ed. Her.) si quis hominem ingenuum de -co abbatiderit (LEX Sal. Pipp. 75,1 hominem de -o vel de furca abattere. *al.*). VITA Elig. 1,31 p. 687,8 ut omnia humana corpora . . . licentiam haberet et de -is (p- *var. l.*) et ex rotis et de laqueis deposita sepelire. **3** *horreum (apertum) – (offene) Scheune:* ANNAL. Egm. a. 1163 -i, quibus frumenta condebantur. CHART. Traiect. 1102 p. 446, 19 vendidi . . . domum et -ones, aream et agros. *cf.* *bareca.

***bariderius** *v.* *berroerius. **baridus** *v.* barridus.

***barigildus** *v.* *bargildus.

***barile,** -is *n. vel rarius* ***barilis,** -is *m. vel f.,* ***barilius,** -i *m. (orig. inc., cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica 54. 1955. p. 31sqq.) script.:* banr-: *l. 31.* barr-: *l. 34.39.* *?-ral-: *l. 33.* -rul-: *l. 40.*

dolium – Faß: FORM. Augiens. C 12 banriles IIII olei. URSO gloss. 72 p. 111,40sqq. si ampulla . . . aqua plena foramen barale *(sic?)* vacui ita infigatur, ut . . . foramen obturetur, . . . nil de aqua in barrile cadit. BERNH. MAR. annal. a. 1162 p. 242,29 -e de vino. a. 1174 p. 265,31 vendebatur . . . -lis vini a IV solidis usque in VIII. ANNAL. Ianuens. I p. 198,8 duo -ia meri. GISLEB. MONT. chron. 27 duo vasa plena vino Leasure, que vasa -ii vulgariter dicuntur. ACTA imp. Winkelm. I 104 p. 91,35 duodecim barrilia tonnine de tunnaria nostra. CHART. Ital. Ficker 394 p. 407,19 unum -ule vini duorum stariorum. CHART. Bund. 855 p. 302,4 vinum cum -bus. THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155ᴴ *hastellae* firmae sicut dogae -lis. *al.*

***barilion** *m. (cf.* basileus, -eon [*v. p. 1383,49sq.*] *et* baro*?) fort. i. q. vir (egregius) – viell.: (hervorragender) Mann:* HUGEB. Willib. 6 p. 105,29 ille beatus -on (p- *4.4ª*) Willibaldus. Wynneb. 4 p. 109,23 sacer ille atque perfectus -on (pater *3*). 7 p. 111,36 belligerosus atque beatus -on.

Bariona (Bargoma, Baronia *sim.*) *subst. filius Ionae i. columbae – Ionas- d. h. Taubensohn: cf.* COLUMB. epist. 1ᵗᵘ. domino sancto . . . ego *(sc. Columbanus),* Bargoma *(S,* bargma *M),* vilis columba, . . . mitto salutem. GLOSS. I 60,15 St.-S. -a *(b.c,* Baronia *a)* einfalti enti eintrafti, filius columbe khind tupun.

***barioz** *subst. (corruptum ex* ἀχάρνας*) lucius – Hecht:* ALBERT. M. animal. 7,24 piscis, ⟨qui⟩ vocatur barioz (*p. 591ᵇ,1* ὑπὸ τοῦ ἀχάρνου), quem nos lucium vocamus. *v. et* acharna.

***barliates** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* bernic, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 335) bernecla – Nonnengans (Bernicla leucopsis L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 417sq.):* ALBERT. M. animal. 23,31 -es mentiendo quidam dicunt aves, quas vulgus boumgans, hoc est arborum anseres, vocat, eo quod ex arboribus nasci dicuntur *eqs.*

***barmannus** (pa-, -amandus), -i *m. (orig. theod.) in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier (cf. W. Weizsäcker, VerhHistVer-Oberpf. 92. 1951. p. 12):* TRAD. Teg. 118 (a. 1098) servorum sancti Quirini quidam . . . eorum, qui p-i dicuntur. 190 quidam p-us sancti Quirini . . . cum uxore sua . . . predium, quod possederant . . ., delegaverunt ad altare. 292 p-us . . . servilia mancipia sua ab ancilla progenita . . . tradidit (*sim.* 297.317. 322). TRAD. Altah. sup. 80 (Mon. Boica XII p. 52,15) una ex paramandis s. Petri, quam vir . . . sex solidis s. Petro mancipavit *eqs. (cf.* 73 p. 50,9 quandam ex paramandis nostris. p. 50,12 paramandi ceteri). TRAD. Frising. 1557ᵉ homines illi . . . legitimo testimonio pervenerunt, quod esse debent p-i episcopi.

***barmbraccus,** -i *m. (theod. vet.* barm *et* bracco) *catellus in gremio sedens – Schoßhund:* LEX Frision. 4,4 canem acceptoricium vel braconem parvum, quem -um vocant, IV solidis componat. 4,8 trans Laubaci canem acceptorem VIII, -um XII.

***barnatus** *v.* *baronatus.

1. baro, -onis *m. (orig. germ., ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 254sq.) script.:* pa-: *l. 25.29.35.50. 52.* bor-: *l. 28.* bur-: *l. 49.* barr-: *p. 1377,11.1378,18. al.* baur-: *l. 35.* -rv(us): *l. 50. form. decl. II.:* -on(us): *p. 1377,55. adde* IOH. CODAGN. trist. p. 41,26 -is (p. 45,16). p. 52,26 -i. CHART. Pomm. A 313. 334 -orum. -r(us): *l. 29. 31.35.49sq. metr.:* bă-: *p. 1377,6.1379,7.* bā-: *p. 1377,7. de re v. K.-J. Hollyman, Le développement du vocabulaire féodal en France. 1957. p. 122sqq.*

I *usu vetustiore i. q. vir – Mann (cf.* GLOSS. III 285,59 St.-S. paro goumo. 691,65 -o como commen): **A** *latius:* LEX Sal. Merov. 31,1 si quis -em ingenuum *(om. pars codd.)* de via sua ostaverit. LEX Ribv. 61,12 si quis hominem regium tam -em (bor- *A2.B2*) quam feminam de mundeburde regis abstulerit (*sim.* 61,13). 86,1 si quis -o (paro, barum, vir *sim. var. l.*) seu mulier Ribvaria . . . aliquem perdiderit. EDICT. Roth. 14 si quis homicidium . . . penetraverit in -e (-o *3,* homine *2, om. δ*) libero aut servo vel ancilla. PACTUS Alam. II 32 si femina -e . . . subdulo clamaverit. 36 si -o fuerit de minoflidis. 41 si quis mortuatus fuerit -o aut femina, qui qualis fuerit *eqs. (inde* LEX Alam. 69 -o [baronem, barum, baurum, parum, virum *sim. B*]). LEX Raet. Cur. 9,2,1 -es hac mulieres, si crimen equale habunt, non in una carcere mittantur. 18,6 liberi, sive -o sive mulier. ANNAL. Sangall. Bal. a. 805 perrexit . . . Karolus in Saxonia . . . et multis *(sic)* -es et mulieres inde adduxit. *accedit notio praestantiae:* CAPIT. reg. Franc. 295 p. 424,29 quae *(capitula)* . . . cum inlustribus viris et sapientibus -bus vestris *(sc. regis)* observanda delegistis. FORM. Senon. II add. 4 p. 225,21 non movet bracco tale -em. VITA Deic. 34 (12) praefectorios -es . . . alienis uti solaciis. **B** *strictius:* **1** *vir plenae libertatis – vollfreier Mann:* EDICT. Roth. 17 si quis ex -bus *(om. 5)* nostris ad nos voluerit venire. *v. et l. 26.* **2** *vir minoris libertatis – minderfreier Mann:* PACTUS Alam. V A 1 si lisa fuerit, *solvat* solido uno et tremisse; si ancilla fuerit, solvat solido uno; si -o (-us, burus, barvus, parvus *var. l.*) fuerit, similiter; si servus fuerit, medio solido. CHART. Sangall. A 7 p. 7,28 (a. 741) damus . . . mancipios tres et p-es quattuor. **3** *?servus – ?Sklave:* ALDH. epist. 4 p. 483,7 eorum -es et hostes exercitu superato (-tos *cod. et* HRABAN. inst. cler. 1,3 p. 12,5) sub corona vendere solebant *Romani (Isid. orig. 9,4,31* mercennarii sunt *eqs. cft. ed.).*

II *usu recentiore i. q. vir vel vasallus ex altiore nobilitate ortus – Mann oder Lehensträger aus höherem Adel, Baron:* **A** *de tota nobilitate (summo principe terrae excepto; saepe i. q. magnas – ein Großer):* **1** *spectat ad imperium, regnum:* **a** *gener.:* DIPL. Loth. III. 109 *(ex Italia)* placuit nobis ex consilio -um nostrorum. ORD. coron. imp. 14,2 imperator cum . . . omnibus -bus suis, clericis et laicis, osculatur pedes . . . pape. ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,11 rex *Angliae* . . . capitales -es suos . . . secum duxit. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 118,27 marchio de Monteferrato . . ., qui pene solus ex Italiae -bus civitatum effugere potuit imperium (*cf.* OTTO SANBLAS. chron. 28 p. 39,23 Italicis -bus). CONST. I 225,4 legati . . . ex parte regis Anglici et -um eius . . . iuraverunt, quod *eqs.* GISLEB. MONT. chron. 35 p. 68,11 Ivo . . . omnium -um Francie sapientissimus. CHART. Burgenl. 155 p. 114,18 militi de Aragonia . . . regi . . . inter alios -es nostros . . . famulari

[Humperdinck]

volenti. BURCH. URSB. chron. p. 31,7 causas singulorum determinare studuit *imperator*, primo pauperum, deinde -um et postremo civitatum. *persaepe.* *in regnis antiquis:* Ps. ARIST. lap. I p. 205,4 Alexander precepit suis -bus, quod *eqs.* ALBERT. STAD. Troil. 1,283 Anchises, Anchisiades aliique -es adveniunt. *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 3,1130 emendabile crimen -um meritis extitit (*cf.* 3,1078. 5,185). **b** *de functione iurisdictionis sim.:* ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 533,4 prohibuit *rex*, ne aliquis -um teneret curiam. CHART. Burgenl. 267 p. 191,43 sententiam -um nostrorum. 438 sub pendentibus sigillis . . . patrum . . . ac aliorum barronum . . ., iudicum . . . per regem . . . deputatorum. 558 una cum -bus nostris . . . sententialiter decrevimus (*sc. rex*), quod *eqs.* CHART. Carinth. V 46 -es nostri (*sc. regis Ungariae*) electi et assumti in arbitros. *al.* **2** *spectat ad ducatum, comitatum, (archi)episcopatum sim.:* **a** *gener.:* BALDER. Alber. 10 p. 248,27 episcopi . . . et provinciae nostrae -es. CHART. Eichsf. 114 omnium circa -um astipulatione. CHART. Maurimon. (ed. I. D. Schoepflin, Alsatia dipl. I p. 227,12) liberi dicuntur *mansi* -bus inbeneficiati, neque censum solventes neque triduana servicia facientes; cum caballis *abbati* serviunt. CHART. Heinr. Leon. 104 p. 159,1 -bus nostris, omnibus videlicet Northalbingie comitibus. CHART. Helv. arb. 3 p. 4,13 presentibus -bus tam comitis quam Sedunensis episcopi. GISLEB. MONT. chron. 147 p. 226,9 aliquem -em Flandrensem. DIAL. cler. et laic. p. 318,43 vos -es sui (*sc. episcopi depositi*) excessus fautores . . . eratis. OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 13,3 consules *Mediolani* aliarumque dignitatum -es. CHRON. Erf. mod. a. 1211 p. 210,15 Guncelinus (*sc. dapifer Ottonis regis*) universos Thuringie -es convenit et singulos . . . conduxit, ut domino suo hereditario, scilicet lantgravio, publice renunctiarent. *saepe.* **b** *de functione iurisdictionis sim.:* CHART. march. Misn. II 405 (a. 1174) coram . . . presentia mihi (*sc. lantgravio*) . . . astipulantium tam liberorum quam ministerialium clarissimorum -um. CHART. Heinr. Leon. 108 auctoritate nostra et -um nostrorum. CHART. Oelsn. 38 graves causas nos (*sc. dux*) iudicabimus, scilicet capitales, per nos vel per alium -em nostrum. *al.* **3** *usu vario:* IOH. CODAGN. gest. 17 p. 493,6 multi christianorum -es capti sunt, scilicet camerarius regis Francie, episcopus . . ., comes *eqs.* CHART. Bern. II 229 p. 242,19 neutra civitatum aliquem -um recipere in burgensem . . . tenetur. GENEAL. Mett. tit. (MGScript. XXV p. 381,28) principes, duces, comites, marchiones et multi alii -es dicuntur ex ipsius (*Arnulfi, Metensis episcopi*) consanguinitate . . . processisse. ALBERT. M. eth. 8,3,3 p. 543^{b},17 sicut . . . est . . . aristocratia . . . in ordinatione parium in principatu, . . . quos vulgariter -es vocamus. SALIMB. chron. p. 28,6sq. erat *episcopus* . . . cum religiosis religiosus, cum militibus miles, cum -bus -o. *al.* **B** *de parte nobilitatis:* **1** *de ordine (sc. opponuntur aliae dignitates):* **a** *spectat ad imperium, regnum:* **α** *gener.:* IOH. WIG. chron. a. 1128 (MG Script. XIII p. 131,34) iurant . . . omnes comites, -es, vicecomites quique nobiliores milites. ACTA imp. Stumpf 530 p. 746,33 aliquis dux, princeps, legatus, vicarius, marchio, comes, -us. RAHEW. gest. 3,4 p. 169,28 Bolizlaus dux . . . -es et principes nostros . . . conveniens. RYCCARD. chron. a. 1231 p. 173,21 comes vel -o, qui decem feudis preerit. a. 1232 p. 182,17 imperator . . . exercitum congregat militum et -um. CONR. FAB. Gall. 10 omnis ordo perturbatus principum, comitum et -um. BURCH. URSB. chron. p. 97,29 timor ipsius (*imperatoris*) cecidit super -es et milites; hi namque in Alamannia plerumque solent esse predones. ACTA imp. Winkelm. I 759 iusticiariis, comitibus, -bus, secretis, castellanis, militibus et ceteris officialibus. CHART. Carinth. V 224 p. 149,30 principes, archiepiscopos, . . . comites, -es, ministeriales. ALBERT. MIL. temp. 277 p. 534,15 multi -es seu proceres et milites capti fuerunt. *saepe. v. et p. 1379,34.* **β** *de functione iurisdictionis sim.:* GESTA Bert. 3,12 hanc terram abbas . . . favore comitis et -um, qui iudices curie erant, . . . sibi acquisito recuperavit dictante et iudicante curia. CHART. Basil. C I 92 p. 62,24 facta . . . secundum iuris ordinem inquisitione . . . tam a principibus quam nobilibus et -bus . . . sententia arciepiscopi fuit . . . confirmata. ACTA imp. Winkelm. I 942 cum . . . comitibus et -bus regni nostri . . . concessimus . . ., quod ipsi in terris eorum annales iudices ordinent. CHART. Brixin. 99 dictantibus eas principibus, -bus et nobilibus . . . subscriptas optinuit *electus* sententias. GESTA Leod. (MGScript. XXV p. 131,32) de consensu omnium primatum ac -um, qui ducatus, marchias ac comitatus vel feoda iudicialia tenent in Leodiensi dyocesi ab imperatore descendentia, pacem . . . ordinavit *episcopus*. CHART. Nuremb. 473 considentibus principibus ac honorabili caterva comitum et -um *eqs.* CHART. Carinth. V 242 contra formam pacis, que a . . . rege Romanorum est instituta ex consilio principum et -um. 332^{a} p. 204,29 laborare aput . . . principes, comites et -es et ministeriales . . ., quorum confirmacio fuerit necessaria ad maiorem . . . nostri (*sc. episcopi Babenbergensis*) prolati arbitrii firmitatem. *al.* **b** *spectat ad ducatum, comitatum, (archi)episcopatum sim.:* **α** *gener.:* GESTA Camer. cont. II 354,3 p. 242 Flandrensis comes . . . pro defunctis barronibus et pro captis militibus submonuit Montesium comitem. CHART. Bund. 270 (epist. papae) ducem Apulię, principem Capuę ac ceteros -es et capitaneos terrę in hominium . . . recepimus. CONST. I 146,3 cunctis inbeneficiatis a Coloniensi archiepiscopo -bus et ministerialibus. GISLEB. MONT. chron. 9 p. 14,23 cum quamplures principes, duces et -es scilicet et comites et alii nobiles . . . pacis Leodiensi iusticie habeant respondere. CHART. Babenb. 297 ut altitudo et libertas sua (*sc. viri nobilis Sigefridi*) . . . augeatur . . ., quicquid a nobis (*sc. duce*) in feudo . . . perceperit, libere et absolute sibi damus . . . quasi proprias res ut -o iure perpetuo possidendum . . . et collocamus eum quasi unum -em. CHART. episc. Halb. 882 p. 147,5 (epist. papae) -es . . . et nobiles, ministeriales, vassallos et alios homines ipsius ecclesie a iuramento fidelitatis . . . absolvens *legatus. saepe.* **β** *de functione iurisdictionis sim.:* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,35; a. 1070/92) abbas . . . annuente comite, capitulo et -bus . . . conrodia . . . redemit. RAHEW. gest. 4,62 p. 306,12 assensu . . . capitaneorum, -um, nobilium tam infra Urbem quam extra Urbem habitantium. CHART. Bund. 375 p. 280,35 quales possessiones . . . episcopus cum consilio . . . ecclesie advocati nec -um necnon et ministerialium delegavit abbatisse. CHART. Lamb. Leod. 100 p. 157,23 de consilio . . . principum . . . ac -um suorum et tocius familie sue (*sc. episcopi*). CHART. Tirol. 733 advocacias, iura vel iurisdictiones comiti, -i aut plebeio militi in beneficio conferre. *al.* **c** *usu vario:* CHART. select. Keutgen 139,44 (s. XII./XIII.) si quis burgensis noster . . . legationem . . . ad aliquem comitem vel -em agere presumpserit. CHRON. Reinh. a. 1085 p. 527,2 multos nobiles, comites, -es et milites ad religionem trahebant *viri religiosi*. BURCH. URSB. chron. p. 103,49 (epist. papae) postulantes (*sc. papa*) . . . competentem numerum bellatorum . . . a regibus et principibus et comitibus et -bus aliisque magnatibus. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 427,34 comites palatini, simplices comites, vice comites, senatores, magnates seu -es, . . . nobiles *eqs. al.* **2** *de singulis personis:* **a** *strictius:* CHART. Mog. B 67 p. 71,2 (a. 1158) testes sunt . . . de -bus Cůnradus et frater eius, comites de Kereberch, . . . Marcwardus de Bergestat (CHART. episc. Halb. 308 t. sunt . . . canonici . . .; -es vero Sifridus, Ludolfus, Arnoldus; castellani . . .; ministeriales. *cf.* CHART. civ. Vratisl. 46 p. 46,6 sub testimonio nostrorum [*sc. ducis*] -um Hevradi, procuratoris nostri, Symonis palatini *eqs.*). CHART. Burgenl. 57 p. 30,44 dilectus ac fidelis -o noster (*sc. regis*) Dominicus banus. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 177,8 magister iustitiarius . . . inquisitiones . . . per Robbertum de Busso, -em de comitatu Molisii, aperiri iussit. *al.* *accedit ad notionem tituli:* CHART. Rhen. inf. I 493 (a. 1184) quod . . . emerit quoddam allodium . . . a manu cuiusdam liberi -is Huberti (VITA Gebeh. Salisb. II 9 p. 40,10 cuidam nobili et libero -i Bawariae Werenhero in matrimonio erat sociata). CHART. Tirol. 880 presentibus et cooperantibus . . . comitibus et -bus Hartmanno de Dilingen, Chůnrado de Wirtenberc comitibus, Friderico de Truhendingen, Heinrico de Niphen . . . -bus, ministerialibus *eqs.* CONST. III 141,2 Zmilonem de Belkaw -em ac magistrum Ulricum

[Humperdinck]

notarium. *usu attrib.:* CHART. Sind. 4 p. 98,2 (a. 1146) pars ęcclesię tradita . . . a C̄none quodam milite -e pro filia sua. **b** *latius i. q. dominus, vir (illustris) – Herr, (berühmter) Mann (cf. p. 1376,40sqq.):* THEOD. AMORB. Bened. II 1 p. 260,1 quibus *(episcopis)* cum dicerent *monachi:* 'o boni -es'. DONIZO Mathild. 1,576 innumerae gentes secum de fratre dolentes concurrunt voces de tali dantque -e. HIST. Steinv. (MGScript. XIII p. 727,60) solent vulgo appellare -em eum virum, quem vel honoribus vel opibus vel viribus amplum laudant. HIST. de exp. Frid. imp. p. 88,6 datis *a soldano* decem admiratis et aliis decem magnis -bus obsidibus. CHRON. Vill. 27 (MGScript. XXV p. 207,25) cum autem hic inclitus -o *(sc. dux Brabantiae)* non haberet heredem. THOM. TUSC. gest. p. 518,21 quod ipsum in regno magnum -em efficeret. SALIMB. chron. p. 166,16 fuit autem Paulus Traversarius pulcherrimus miles et magnus -o. p. 584,10 venit magister *campanae fundendae* ad Parmenses de Pisis sicut magnus -o indutus sollemniter. ALBERT. MIL. chron. 1$^{tit.}$ de Ptolemeo Dionisio . . . et aliis -bus *(sc. de Catone, Caesare, Virgilio sim.). al.*

2. baro, -onis *m. (orig. lat.?) ? servus – ? Sklave: v. p. 1376,52sqq.*

3. baro *v.* 1. batus. **barochia** *sim. v.* parochia.

barocius *v.* birot(i)us. ***barocum** *v.* *barrocus.

***baronatus** (barn-), -us *m. (cf. francog. vet.* barné) *universitas vassallorum – Vasallenschaft:* CAPIT. reg. Franc. 268 p. 295,14 vestram fidelitatem et vestrum adiutorium, quae semper contra nos *(sc. Karolum Calvum)* cum omni barnatu demonstrastis.

***baronia,** -ae *f. [per errorem: p. 1375,53]*

1 *praedium vel dominium baronis – Landbesitz oder Machtgebiet eines Barons (cf. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. I. 1909. p. 456sqq.):* RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90^{a},41 ut nullus comitum vel baronum audeat minuere -am. CONST. II 416 terras Iohannis Pagani, quas etiam tibi concesseramus in -as. ACTA imp. Winkelm. I 214 p. 196,32 ut abbas et conventus . . . liberam et plenam iustitiariam habeant . . . in supradicta -a. 257 p. 234,31 abbas . . . ad nos . . . veniet . . . -am alicui de fidelibus regni nostri . . . locaturus. CONST. II 418,8 imperator debet dare comiti Thomasio . . . comitatum Molisii cum civitatibus, -is, feudis. ACTA imp. Winkelm. I 834 villani angararii -e sue. 737 prelatos ecclesiarum . . ., a quibus . . . marchio ac ipsius fratres et alii . . . -as, feuda vel alia huiusmodi tenent. ACTA imp. Böhmer 972 dantes *(sc. Conradinus)* ei *(Manfredo)* auctoritatem liberam . . . tam de demaniis nostris omnibus *Siciliae* quam comitatibus, -is, possessionibus omnibus. ALEX. IV. registr. 379 si . . . de . . . -is Castri et honoris eius . . . es destitutus. *al.* **2** *potestas baronis – Rechtsbefugnis eines Barons:* ACTA imp. Winkelm. I 818 p. 634,45sq. (a. 1238) feuda tenent in -a ex concessione nostra in Marsia et comitatu Albe, que antiquitus non tenebantur in -a, sed in feudo plano (*cf.* p. 635,4sq.). **3** *ordo nobilium – Angehörige des Adels:* ANNAL. Ianuens. II p. 75,8 donec universam -am et populum, vassallos quoque et amicos Ianuensis urbis congregavit in unum. **4** *turma militum – Militärabteilung:* ANNAL. Ianuens. II p. 98,9 comes . . . Siracusie cum sua -a de civitate exeuntes . . . multos Pisanos . . . ceperunt. ANNAL. Mant. a. 1241/42 (MGScript. XIX p. 22,20) fuit facta -a militum Mantuanorum bene cc.

***baronizo,** -are. *se gerere pro viro nobili – den vornehmen Herrn spielen:* SALIMB. chron. p. 400,27 diligebat *archiepiscopus* honores . . . et . . . scivit dominari et -are. p. 553,12 ultra modum -bat *frater Bonaventura.*

baronus *v.* baro.

1. *barra, -ae *f. (francog. vet.* barre, *ital.* barra, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 963) script.:* barc(a): *p. 1380,2.* ?barci(a): *p. 1380,5.* barri(a): *p. 1380,7.*

1 *proprie:* **a** *ames, pertica – (Quer-)Stange:* IORDAN. RUFF. equ. 3,4 p. 13,13 freni quaedam forma, quae dicitur ad -am, eo quod ad duas -as extransverso et una per longum composita est. **b** *saepimentum, concaedes – Barriere, Verhau:* CHRON. Mich. 7 castrum *dux* exstruxit, quod Barrum, quasi -am, nominavit. OLIV. hist. reg. 97 p. 145,19 milites . . . de antennis et malis navium -cas ac repagula . . . composuerunt. ROLAND. PATAV. chron. 10,6 p. 137,4 -am quandam factam ab inimicis discerpuit. 11,3 municiones et -as. *fort. add.:* CHART. ord. Teut. 128 p. 126,26sq. ⌞de pecia terre ante barciam *(sic)* . . . Aymonis in Acon⌟ (⌞⌟ *in marg.*): item emimus unam peciam terre, que est ante -iam domini Aymonis. *cf.* *sbarra. **2** *translate i. q. impeditio – Behinderung:* CHART. Lux. III 466 p. 511,28 (a. 1264) renuncio pro me et heredibus meis omnibus exceptionibus sive -is.

2. *barra (pa-) *subst. (cf.* *barile) *species gabatae – Gefäßart:* GLOSS. III 642,50 St.-S. (codd. c. d) capita vel parra gebiza. 666,69 -a gebete.

3. barra *v.* 1. parra.

***barrachanus** (-rech-) *vel* **-um,** -i *m. vel n. (arab.* barrakān, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 250) species panni lanei rudis – Art groben Wollstoffes (cf. O. Schrader, Linguistisch-histor. Forschungen zur Handelsgesch. und Warenkunde. I. 1886. p. 215sq.):* CHART. Wirt. VI 1638,6 p. 31,34sq. (c. 1262) habeant *sorores* . . . nigra pallia de panno non nimis precioso . . ., sed . . . de nigro barrechano (-rach- *var. l.*) . . ., togas manicatas de barrechano (-rach- *var. l.*) nigro.

***barria** *v.* 1.*barra.

***barriculus** (pa-, -cl-), -i *m. (cf.* *barile) *(parvum) dolium – (kleines) Faß (cf.* GLOSS. III 373,47 St.-S. p-us legeln): CAPIT. reg. Franc. 32,68 volumus, ut bonos -clos ferro ligatos, quos in hostem et ad palatium mittere possint, iudices singuli praeparatos semper habeant.

***barriditas,** -atis *f. stulta arrogantia – dumme Anmaßung:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,16 adversus regulam . . . garriens *frater* . . ., per quos potuit -is (bari-, parili- *var. l.*) suae similes murmur excitavit.

barridus (bari-), -a, -um. *stolidus, superbus – tölpelhaft, übermütig:* GLOSS. I 54,8 St.-S. baridus gapârlos. 55,8 baridus kameit.

***barrile** *v.* *barile.

barrio, -ire. *de elephanto i. q. stridere – trompeten:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,5 elefanti -unt vel stridunt. METELL. Quir. 3^{a},16 acres horridulo gutture -unt *beluae Indicae.* CARM. Bur. B 132,3^{a},8 elephans -it.

barritus, -us *m. de elephanto i. q. stridor – das Trompeten:* ALDH. virg. I 28 p. 265,10 Paulus . . . deserta penetrans . . . horrendos beluarum -us . . . contempserat.

barro *v.* barbus. **barrochia** *sim. v.* parochia.

***barrocus** (baro-, borac- *sim.*) *vel* **-um,** -i *m. vel n. (orig. inc.) melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 51):* ODO MAGD. herb. 1642 herbam, quam Graeci dixerunt melissophyllon, -um (barocum, boracum, barrachum *sim. var. l.*) nostri dicunt vulgariter (*huc spectat* GLOSS. III 596,41 St.-S. bensuhe).

***barrula** *v.* *barulus.

1. barrus, -i *m. script.:* barus: *l.* 55. baltus: *l.* 54. *elephas – Elefant:* **1** *proprie:* GLOSS. III 78,24 St.-S. baltus vel camela olbênda. 350,40 barus . . . alpant. 442,44 -us vel elefas helfant. *ibid. al. in fabula:* ECBASIS capt. 646 avibus raris piperandis escis cum reliquis nigris sollercia -is *(cf. Hor. epod. 12,1).* **2** **a** *in imag.:* MILO carm. 3,4,2,529 agnis . . . vadum dat *lex divina pelago profundior,* -is unda natatum. CARM. var. Walther 1,5,2 *(de hieme)* iste palma mixta lauro -um domat vinculis. **b** *meton. i. q. ebur – Elfenbein:* ODO Ern. duc. 4 p. 341^{E} ante pedes *toreumatis* -o lucens orchestra vetusto stabat.

2. barrus *v.* barbus.

***barsa** *subst. (cf.* *barga, *bersare *?) rete – Netz:* GLOSS. III 165,12 St.-S. -a nezzi.

barsameta, barsantera *v.* balsamita.

***barscalca** (pa-), -ae *f. femina minoris libertatis iure barscalcorum praedita – Minder-, Halbfreie, die nach Barschalkenrecht lebt:* TRAD. Salisb. I 641 p. 559,28 (c. 1167/93) Liutoldus . . . tradidit ad altare . . . quandam suam p-am . . . ad censum v nummorum.

[Humperdinck]

***barscalcus** (pa-, -chus), -i *m.* *(orig. germ.)* *script.:* -schal-: *l. 19.21.* -skal-: DIPL. Otton. I. 441. -sal-: *l. 46.* -lh(us): *l. 31sq.* -lk(us): *l. 28.* -lt(us): *l. 18.* *form. gen. sg.* -is: *l. 11.*

in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier, Barschalk (cf. W. Weizsäcker, VerhHistVerOberpf. 92. 1951. p. 8sqq.): NOTIT. Arnon. 2,7 in qua *(villa)* sunt mansi XX inter -os et servos (*cf.* 7,7 inter exercitales et -os). 6,26 de -is una cum servis sive de eorum territorio dotate sunt *ecclesiae.* 6,27 de coniectu -is. TRAD. Frising. 193[a] de dicimatione liberorum hominum vel -orum. 523[b] liberi homines, qui dicuntur -i, qui . . . conplacitaverunt, ut ecclesiasticam acceperunt terram; de ipsa terra condixerunt facere servitium *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 12 res, quas . . . de quibusdam -is nostris comparavit *diaconus.* TRAD. Frising. 679 sculdhaisus contraplacitabat adversus . . . episcopum . . . wergaldum Kaganharti -lti sui. DIPL. Karlom. (II.) 11 tradidimus . . . -schalcum unum cum hůba sua. DIPL. Arnulfi 12 ecclesiam cum . . . VII hobis . . ., cum p-is omnique censu eorum. ANNAL. Iuv. III a. 848 placito habito . . . de parschalchis, qui tale servicium reddere debent sicut et ceteri servi. TRAD. Ratisb. 190 p. 142,15 tradidit . . . -os III . . . cum uxoribus et filiis, mancipiis et omni substantia eorum. COD. Odalb. 85 p. 149,9 isti p-chi pro mancipiis ad domum Dei dati sunt. DIPL. Otton. I. 68 ad . . . homines . . . ecclesie, tam p-os (ingenuos DIPL. Ludow. Germ. 22) quam servos. 126 curtem regalem I cum . . . mansionariis, -lkis, aureariis. TRAD. Frising. 1195 p-chi sunt isti *testes.* TRAD. Ratisb. 260 hobas . . . possessas cum p-chis vel tributariis. TRAD. Frising. 1385 p-lhos VII, quos Albuuin in beneficium tenuit. COD. Thietm. 25 Enziman p-lhus . . . tradidit . . . locum patellę . . . et II agros. TRAD. Ebersb. 1,79 (AbhMünch. XIV 3 p. 148,22) duo Romani proseliti, quos nos p-chos nominamus, . . . dederunt . . . novem iugera. TRAD. Salisb. II 71 quidam p-us . . . et uxor eius . . . tradiderunt . . . octo mancipia. 131 tradidit . . . mancipia . . . ad ius p-orum. CHART. Salisb. II 290 p. 407, 12 Liutoldum, ęcclesię . . . proprium, filiam . . . liberi p-i Wilheri villici . . . petisse sibi in uxorem dari *eqs.* (*cf.* TRAD. Reichersb. 175 iuxta morem illorum, qui vocantur p-chi, filie maternam, filii vero paternam habent conditionem). TRAD. Garz. 23 sorores . . . sub libera p-orum conditione constitutę predium suum . . . delegaverunt. TRAD. Baumb. 222 (Mon. Boica III p. 79,24) quedam mulier . . . de genere p-orum tradidit se . . . ad quinque denarios . . . persolvendos. REGISTR. Patav. II p. 76,23 parsalchi. *saepe.*

***barservus** (pa-), -i *m.* *in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus, barscalcus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier, Barschalk:* DIPL. Otton. III. 25 ut . . . tali lege perfruantur *mancipia* ut cęteri p-i, in potestatem . . . comitis donavimus *eqs.* TRAD. Brixin. 195 qualiter quidam p-us . . . servum suum . . . tradidit. TRAD. Ebersb. 3,16 quidam p-us . . . consentiente uxore sua dedit ad altare s. Sebastiani . . . predium . . . ea conditione, ne *eqs.*

barsyca *v.* brassica.

***barta,** -ae *f.* (*theod. vet.* barta) *securis – Beil:* CHART. Argent. I 616,22 (post 1129) si quis vero dampnatus fuerit manu, idem cipparius tenebit -am, vicarius advocati librabit malleum ligneum et amputabit manum.

***barule** *v.* *barile.

***barulus,** -i *m. vel raro* ***barrula,** -ae *f.* (*cohaerere vid. c.* παρουλίς) *script.* barb-: *l. 66.* *form. acc. pl.* -es: *l. 67.* *pusula – Pustel:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 24a[r] contra quasdam tuberositates faciei rubeas, que sunt in iuvenibus . . ., quas vocant -os (barbulas *var. l., cf. H. Wölfel, Circa Instans. 1939. p. 69,31*) vel -es. TRACT. de aegr. cur. p. 186,8 si pustule vel -e sint in facie. IORDAN. RUFF. equ. 6,21 p. 57,10 fiunt quaedam excoriationes . . . occasione alicuius -i vel carbunculi ex superfluitate sanguinis (6,25 p. 61,11). THEOD. CERV. chirurg. 3,54 p. 177[E] unguentum . . . subtilians pellem . . . -os et pilos tollit.

baruo *v.* barbus.

***barys** (-is) *adi.* (βαρύς) *gravis – gewichtig:* GODEFR. VIT. spec. 153 -is (gloss.: -is i. e. gravis vel fortis, a -i Grece . . ., inde barones) in imperio creditur ille *(sc. Iuppiter)* fore. *Humperdinck*

***barz** *v.* *baret. **basaliscus** *v.* basiliscus.

basanites (bis-), -is *(m.)* (βασανίτης) *lapis ad probandum aptus – Probierstein:* MAPPAE CLAVIC. 90 adicis . . . lapidem assum bis-en partem I. 92 in mortario -is lapidis.

***basaticum** *v.* *vassaticum.

bascauda, -ae *f.* *species vasis – Gefäßart:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,14 exempla . . . palimbachio competentia: . . . -a, aurora.

***bascinum** *v.* *bacinum. **baseleca** *sim. v.* 1. basilica.

baseliscus *v.* basiliscus.

***baser,** *abl. sg.* -eri *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* ġaḍār, *cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 60sq.)* *argilla – Tonerde:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 322,33 assa eam *(terram)* in urceolo -i lutato.

***basilaris** (-liar-), -e. (1. basis) *anat. i. q. basim capitis formans – die Schädelbasis bildend:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,22 sub isto osse *(sc. lambda)* ponitur os -e ([*Os sphenoidale* '*Keilbein*']. *cf.* p. 17,12 unum *os,* quod appellatur -e [-liare *B*],. . . figuram capitis perficiens).

basilea (-syl-), -ae *f.* (βασίλεια) *regina – Königin:* COD. Udalr. 282 vs. 81 *(de Maria)* -ylea celebris.

basileca *v.* 1. basilica.

***basilerica** (-lir-), -ae *subst.* *(orig. inc., nisi ex* iris Illyrica *et* 1. basilica *confusum, cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 110)* *herba quaedam montana – eine Gebirgspflanze:* RECEPT. Sangall. I 140 herba -a, quae nascitur per montes in loca arida. 142 potio de -ireca.

basileum (-ion), -i *n.* (βασίλειον) **1** *regnum – (König-)Reich:* HYMN. de Ansb. 10,3 (MGMer. V p. 642; c. s. IX.) ut scriba doctus caelorum -o *(cf. Vulg. Matth. 13,52).* **2** *genus herbae, fort. i. q. Campanula Medium (L.) – Pflanzenart, viell.: (Garten-)Glockenblume (cf. André, Lex. bot. p. 203):* DYASC. p. 125[b] medion sive ut alii -ion encaticon nascitur locis asperis *(cf. Diosc. lat. 4 p. 17,3).*

basileus, -i *m.* (βασιλεύς) *script.:* va-: *l. 66sq. p. 1383,5.* pha-: *p. 1383,10.* -syl-: *l. 57.59. p. 1383,14.* -ille-: *l. 66sq.* *form.: sing.: nom.:* -ylo: *l. 59.* -eos: *p. 1383,4.10.14.16.* -eon: *p. 1383,49.* *gen.* -eos: *l. 57.66sq.* *acc.* -ea: *l. 55.* *plur.: gen.* -eon, -ion: *p. 1383,3.8.11sq.* *acc.* -lis: *p. 1383,7. adde* CHRON. Salern. 107 p. 109,13. *metr.:* bā-: *p. 1383,4.16sq.20.* bă-: *l. 54.72. p. 1383,14.* -sī-: *p. 1383,17.* -sĭ-: *l. 54.72. p. 1383,4.14.16.20.* -lē-: *l. 72. p. 1383,17.* -lĕ-: *p. 1383,4.16.20.* -ōs: *p. 1383,16.* *rex – König (cf.* AMALAR. off. 3,2,1 -us rex dicitur quasi basis populi; laos populus dicitur, basilaus basis populi. HONOR. AUGUST. sacram. 31. *v. et l. 61):* **I** *proprie:* **A** *publ.:* **1** *de rectoribus imperii i. q. imperator – Kaiser, 'Basileus':* **a** *spectat ad imperium Byzantinum:* AMALAR. mar. 46 -us Leo. CHRON. Salern. 107 p. 109,4 (epist.) neminem appellandum -ea nisi eum, quem in urbe Constantinopolitana imperii tenere gubernacula contigisset. p. 111,28 ab his *(principibus barbarorum)* omnibus . . . βασυλέως vocabulum adimis. THIETM. chron. 3,23 -i Nicaphoris. ANSELM. Bis. rhet. epist. p. 98,13 unde tibi spontanea basylo nuper direxit mandata. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,22 apud Grecos . . ., quod tamquam bases populum sustineant, -i vocantur. BENZO ad Heinr. 2,7 p. 615,29 nostros . . . -os ad vindictam excitemus. p. 615,31 hyschyron -um, Constantinum Doclitium. *al.* *de titulo nobilitatis sc.* pater -os *i. q.* βασιλεοπάτωρ – '*Vater des Kaisers*': LIUTPR. antap. 3,26 p. 87,2 Romanós pater vasilleos (basileos *var. l.*) ab omnibus apellatur *(de eodem:* 3,30. 3,35 p. 90,6). 3,28 Focas . . . pater vasilleos fieri satagit. **b** *spectat ad imperium Romanum occidentale medii aevi:* ANNAL. regni Franc. a. 812 p. 136,23 imperatorem eum *(Karolum M.)* et -um appellantes *legati imp. Constantinopolitani.* ABBO SANGERM. bell. 1,48 urbs mandata fuit Karolo nobis -o (2,164). BENZO ad Heinr. 3,22 respondeat

[Baader]

tibi noster -us. *v. et p. 1382,62. remissius:* NICOL. I. epist. 63 p. 375,2 nisi . . . vos *(sc. Karolus Calvus)* . . . nequaquam Greco sermone -eon vocabula sortiremini. **2** *de aliis principibus:* CAND. FULD. Eigil. II 14,35 Idida *(i. Salomo)*, . . . -os Solymae. LIUTPR. leg. 19 p. 186,2 Petrus, Bulgarorum v-us. CHRON. Salern. 107 p. 109,7 ystorie monstrant plurimos fuisse -li⟨s⟩ nuncupatos. p. 109,21 invenies . . . Persarum . . ., Ethiopum, Guandalorum et Gothorum . . . prelatos βασιλέων appellacione veneratos. *al.* GUNTH. PAR. hist. p. 53,20 'aiios pha-os marchio' decantabant. *ellipt. de libris regum:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 186,28 ut in -ion cautum est *(sim.* virg. I 53 p. 311,20 -eon). *in imag. de bestiis:* CARM. Bur. B 134,2 cunctarum *ferarum* -us *(sc. leo).* **B** *theol. de Deo, Christo:* SYLL. Sangall. 4,80 *(de Christo)* σὺ βασιλεὺς (basyleos, -ileos *codd.*) ὑμῶν (*cf.* EKKEH. IV. bened. I 5,9 pantocrator imon su -os [gloss.: rex] eleison). SUBSCR. cod. Camer. 691 in honore -i cosmi praesul Rothardus me scribere iussit.

II *translate de temperantia sui ipsius:* ABBO SANGERM. bell. 3,26 -us (gloss.: rex) constes, abstemius antigraphusque.

***basilia,** -ae *f. (cf.* 1. basilica *p. 1385,43sqq., theod. vet.* basîlie, *v. Ahd. Wb. I. p. 830)* **1** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 550,62 St.-S. -a metewrz. HILDEG. caus. 4 p. 210,20sq. sumat . . . -am . . . et . . . ebur ad tertiam partem -ae tollat. phys. 1,130 capit. p. 1128 -a. 1,127 p. 120,14 (cod. G) -a (basilisca 1,230 [edd.]) plus calida quam frigida. 1,212 p. 1207[A] asarum accipiat et . . . plus de -a et . . . plus de humeln quam -ae sit. 3,58. *v. et p. 1385,46.* **2** *gentiana – (Kreuz-)Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* GLOSS III 172,45 St.-S. -a vel perforata i. madelger.

1. basilica, -ae *f.* (βασιλική) *script.:* pa-: *l. 63. p. 1384,69.* ?va-: *p. 1385,12.* -assi-: *l. 58.64. p. 1384,11. 1385,12.* -sel-: *l. 37. p. 1384,24.46.51. adde* DIPL. Merov. I 81 p. 72,34 -elece. DIPL. Karlom. (II.) 16. *al.* -syl-: *l. 62. p. 1385,8. adde* AMULO epist. 1,1. -illi-: *p. 1384,34.* -lec-: *l. 34.40.51. p. 1384,7sq.10.29.31.1385,12. adde* FORM. Andec. 16. CHRON. Fred. 2,54 -elecas. *al.* balic-: *p. 1384,49.* basica: *p. 1385,52. form.: sing.: gen.* -i: *l. 54. p. 1384,24. dat.* -i: *p. 1384,31. abl.* -e: *p. 1384,11. plur.: abl.* -abus: DIPL. Merov. I 11 -ecabus. *metr.:* bās(s)-: *l. 56.60.64.69. adde* ALDH. virg. II 854. ERMOLD. Ludow. 2,88. MILO carm. 1,6,3,135. NOTKER. BALB. carm. 5,6 p. 139. POETA Saxo 3,615. *al.* băsĭlĭ-: *l. 72. etym. (cf. Isid. orig. 15,4,11):* AMALAR. off. 3,2,1 ipsa *domus Dei* vocatur -a, id est regalis, a basileo *(sim.* WALAHFR. exord. 7 p. 481,28). *al.*

I *de aedificiis:* **A** *ecclesia – Kirche (interdum i. q. capella – Kapelle, e. g. p. 1384,57.60.1385,16.28):* **1** *gener. (cf.* GLOSS. III 180,16 St.-S. mitricula vel -a kilcha. 358,58 ecclesia et -a kirche. 377,7 -a regia domus, Grece quippe basileon rex dicitur, sed quod usitatum est pro kiricha ponitur): DIPL. Merov. I 11 Dodo, abba de -eca sancti . . . Dioninsio (FORM. Marculfi 2,6 p. 79,2. DIPL. Karoli M. 122 p. 170,36 a. de -a sancti Vincenti. *al.*). DIPL. Karoli M. 123 p. 172,18 Hucbertus, rector -i sancti Marcelli martheris, que *eqs.* COD. Lauresh. 19 p. 300,13 -a lignea modica. VITA Leod. 2,13 (MG Poet. III p. 25) -ae parvae . . . aedes (oraturii URSIN. Leod. 21 [MGMer. V p. 343,9]). FROTH. epist. 9 p. 282,26 est . . . labor nostrae cepte bass-ae adhibendus. ERMENR. Har. 2 popularis -a (TRAD. Weiss. app. I 256). INVENT. Quint. II 264 (MGPoet. IV p. 1003) -am . . . ampliat, exaltat, reparat . . . et hornat. CARM. de Germ. 3,7,2 (MGPoet. IV p. 133) exustam comperit -ylicam. WOLFHARD. Waldb. 2,4 (3) in -am (p- *1*) . . . intrans. ABBO SANGERM. bell. 2,310 quem reveunt ad bass-am Stephani. TRANSL. Libor. 6 principalem . . . -am. VITA Corb. 19 Corbinianus . . . -am (oratorium ARBEO Corb. 25) aedificavit. ARNULF. MEDIOL. gest. 4,8 hyemalis -a. LEO MARS. chron. 3,27 absidam et arcum atque vestibulum maioris -ae. VITA Annon. I 2,17 p. 491[b],13 ad . . . rotundi scematis -am. METELL. Quir. 42,5 plebana . . . -ae domus. CHART. Raitenh. 272 p. 222,32 (epist. papae) -e XII apostolorum presbyter cardinalis. *persaepe. in nomine loci:* CARUS Clem. 975 quem *(campum)* -as *('quartier des basiliques' ed.)* iamque sacrato nomine dicunt. *capella sepulcralis – Grabkapelle:* LEX Sal. Merov. 55,6 si quis -am expoliaverit desuper hominem mortuum. **2** *spec.:* **a** *iur. et publ.:* **α** *spectat ad refugium:* LEG. Wisig. 6,5,16 *homicidae* se plerumque -arum Dei defensione conmittunt. **β** *spectat ad iusiurandum, excusationem sim.:* FORM. Andec. 10[a] ut ipsi homo . . . in -eca domne illius . . . coniurare deberet (FORM. Sal. Merk. 28). 11[a] quia . . . ipsi genitor . . . in -eca . . . excusare deberit. 13 noticia solsadii: . . . placitum suum adtendit . . . in -eca domni illius. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,32 proclamavit . . . in bass-e sancti Apolenaris. *al.* **γ** *spectat ad confirmationem chartarum, traditionum sim.:* TRAD. Weiss. 5 (a. 743) acta . . . in monasterio Uuizzenburc ante -a sancti Petri *(cf.* FORM. extrav. I 19 actum publice in supradicta -a coram frequentia testium. DIPL. Otton. I. 409. *al.).* CHART. Fuld. B 227 traditio facta est . . . intra -a. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,21 in . . . beati Petri -a benivolentiam suae largitionis . . . aperuit. CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,12 quęcunque . . . archiepiscopus in -a . . . offerre disposuit. *al.* **δ** *spectat ad coronationem:* CAPIT. reg. Franc. 300,3 Wenilo . . . in -a sanctae crucis me . . . regem consecravit. BURCH. URSB. chron. a. 1220 F(ridericus) Rome coronatur in imperatorem in -a sancti Petri. **ε** *spectat ad actiones symbolicas:* LEX Ribv. 62,4 si ille . . . ante hostium -e (-i, -elicae *var. l.*) spatam posuerit. SERMO de sacril. 20 per -as . . . petatia ponere. LEX Frision. 14,1 ducendi sunt ad -am et sortes super altare mittendae. CHART. Sangall. A 217 liceat ei ipsam redimationem proicere in -am vel in agrum propinquum. **ζ** *spectat ad donationes ecclesiis oblatas:* DIPL. Merov. I 10 area . . . ad . . . -eca . . . legaliter fuisse condonatum. 64 p. 57,26 quod . . . villa . . . abbati vel -eci sui sancti Dionisii . . . firmasset. CHART. Fuld. B 38 dono . . . ad -am sancti Bonifatii . . . mansa (DIPL. Karoli M. 117. DIPL. Otton. I. 101. *al.*). TRAD. Patav. 6 trado . . . ad -am sancti Stephani . . . servos (27 ad -llica. DIPL. Merov. III A 21 [spur. s. X.[med.]] civitatem. *al.*). DIPL. Karlom. (II.) 14 quasdam res . . . in . . . -am ad Otigas collocare. DIPL. Conr. I. 35 quod . . . ad -am sancti Salvatoris . . . thelonei debitum . . . perdonasset. *persaepe.* **η** *spectat ad census sim. ecclesiis debitos:* CONC. Merov. p. 74,20 si que oblationis . . . conlate fuerint -is. CHART. Epternac. 66 ut . . . persolvant censum ad luminaria . . . -e (DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,33 in luminaribus -e ipsius conferatur *teloneum*). TRAD. Frising. 652 villę, qui ad illam -am decimam dant (CAPIT. reg. Franc. 210,11 laici . . . decimas . . . propriis -is . . . tribuunt). *de poena:* LEG. Lang. p. 172,5 conponat wirigild suum in supradicta -a (-elica *3*). COD. Lauresh. 429 p. 109,13 inferat partibus ipsius -ę . . . auri libras X. **ϑ** *spectat ad damnum ecclesiis illatum:* LEX Sal. Merov. 55,7 si quis -a (balica *C 5*), ubi reliquie sunt insertas, . . . incendiderit (65[b]. caus. 6,5). **ι** *spectat ad tutelam, iustitiam sim. ecclesiis confirmatam:* LEG. Lang. p. 202,14 ut monasteria, -elica . . . non exegant sicut de causa regia dublum. DIPL. Karoli M. 71 p. 103,14 -a sancti Vincenti . . . emunitate . . . videtur habere concessus. CAPIT. reg. Franc. 33,15 de rebus ipse -ae nemo ausus sit in divisione . . . mittere. DIPL. Arnulfi 63 ut nihil de . . . cappella in his rebus subtrahatur . . . neque in tecti eiusdem -ae procurationibus. 68 p. 102,15 ad . . . -as ([ecclesias DIPL. Ludow. Germ. 42]. *in dorso:* de capellis) . . . mansos II . . . imperpetuum habere concessit. DIPL. Ludow. Inf. 10 ut rectores eiusdem -ę . . . de hac . . . donatione . . . liberrima . . . utantur potestate (*antea:* ad capellam sanctę Marię). DIPL. Otton. I. 209 p. 288,16 ut . . . proprietatem ad . . . aeclesiam Curiensem pertinentem . . . cum -a decimali . . . in ius regium . . . reciperemus. DIPL. Heinr. III. 143 ut in . . . res ad ęcclesiam . . . pertinentes, scilicet in monasteria, -as, castella . . . nullus . . . ing⟨r⟩edi audeat. *al.* **ϰ** *spectat ad traditionem ecclesiarum:* CHART. Epternac. 3 p. 19,21 (a. 697/98) dono vobis . . . -as sanctorum ad gubernandum vel dominandum (TRAD. Patav. 51 d. . . . p-a unam. *al.*). 31 p. 75,1 -am domnę . . . Marię . . . ad . . . sanctum Petrum subrogari volumus. LIBER diurn. 30 filius noster . . . iuris sui -am . . . oblatam asserit. TRAD. Weiss. 159 p. 149,5 donamus . . . villas . . . una

[Baader]

cum -as ad ipsas villas aspicientes. CHART. Solod. 1 p. 2,10 -as . . . in stipendium . . . monachorum concessimus. TRAD. Frising. 127[a] tradidi propriam -am meam cum omni territorio adiacente (DIPL. Karoli III. 73 Hunricus tradidit res suas . . . cum -a et ceteris aedificiis. CHART. Stir. I 242 p. 247,26 comes . . . ecclesiam . . . tradidit . . . cum omnibus appendiciis . . ., scilicet cum . . . -is circumiacentibus. *al.*). CHART. Sangall. A 709 -ylicam . . . ad me recipiam. CHART. Stir. I 514 p. 481,21 contulimus -as (*'Filialkirchen' ed.*) . . . sive capellas infra terminum ecclesie sue videlicet matricis sitas. *saepe. fort. add.:* GREG. CAT. chron. I p. 150,17 emit casalem . . . et olivetum et vassilecam et molendinum. **b** *canon.:* **α** *de loco synodorum sim.:* CONC. Merov. p. 122,15 placuit . . . sancto concilio . . . in sancta -a conscribi, ut *eqs.* CONC. Karol. 5 p. 37,28 presedente . . . Zacharia papa in patriarchio Lateranense in -a, quae appellatur Theodori. HRABAN. epist. fragm. p. 529,36 Mogunti in -a Albani martyris synodus habita est. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 154,8 in secretario -ae sancti Castoris. CHART. Bund. 403 sedit . . . sancta generalis synodus in -a Lateranensi, quae appellatur Constantiniana (*cf.* BURCH. URSB. chron. p. 58,2). *saepe.* **β** *de disciplina ecclesiastica:* CONC. Merov. p. 27,4 -as hereticorum . . . sanctis usibus adplicare dispicimus. LEG. Lang. p. 209,48 si quis . . . absque permisso pontificis . . . mortuum in -a sepelierit . . ., componat *eqs.* CONC. Karol. 34,22 ut placita publica . . . neque in atriis -arum neque in ipsis -is fiant. 50[D],49 p. 643,5 ut . . . nullus praesbyter duas . . . habere audeat -as. CAPIT. reg. Franc. 210,3 quidam . . . laici . . . iuxta domos suas -as habent, in quibus divinum audientes officium ad maiores ecclesias rarius venire consuerunt. REGINO chron. a. 866 p. 87,30 pontifex . . . Waldradam . . . in -a excommunicavit. DIPL. Conr. II. 212 in statione ullius villanę -ę quemlibet presbyterorum celebrare. *saepe.* **c** *liturg.:* CONC. Merov. p. 127,6 in ipsa -a . . . iste psallendi ordo servetur. TRAD. Frising. 31 qui *(episcopus)* hanc -am dedicavit. CONC. Karol. 56[B],29 ignis perpetuus, id est luminaria, in -is . . . concinnari . . . debent. RITUALE Flor. p. 99,21 in -a: 'exultent *eqs.*' Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,26 p. 807,49 -am . . . papa consecrans. BURCH. URSB. chron. p. 44,6 imperator . . . in olivarum festo in . . . -a una cum oliva triumphalem gestavit victorie palmam. *saepe.* **B** *palatium – Palast:* NOTKER. BALB. gest. 1,30 probat non solum -a divina, sed et humana apud Aquasgrani.

II *de herbis:* **A** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 526,12 St.-S. -a basilie (550,23). 537,30 -a metiworz. HILDEG. phys. 1,173 accipiat . . . bis tantum de -a (-lia *G [p. 498,11]. cf.* 1,126. 3,5 p. 1221[D]). **B** *gentiana – (Kreuz-) Enzian (Gentiana cruciata L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 619sq.):* ANTIDOT. Bamb. 7 antidotum diatessaron: recipit . . . -e (gentiane ANTIDOT. Augiens. p. 43,4). GLOSS. III 104,22 St.-S. -a (basilisca *var. l.*) madelger (198,52). 295,50 -a vel basilicon vel regia madilger. 518,36 bersica basica magdelwrtz. ALPHITA II p. 18,14 basilicus vel -a, herba genciana, allogallica idem. **C** *dracontea – Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris Schott vel sim., cf. Marzell, op. cit. II. p. 166):* ALPHITA I p. 279,31 -a, draguntea idem. p. 287,33 draguntea, serpentaria, colubrina, -a, cocodrilla idem. *v. et* basilisca.

2. *basilica, -ae *f.* (*arab.* bāsilīq, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. p. 123[b]*) *vena exterius in bracchio sita – äußere Armvene (cf. J. Hyrtl, Das Arabische und Hebräische in der Anatomie. 1879. p. 74sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 217,29 minuantur *peripleumoniaci* de -a. MAURUS phleb. p. 9[a] tertia *vena in plicatura bracchii existens dicitur* epatica, id est -a. BRUNUS LONG. chirurg. 1,2 quae *(arteria)* est sub -a. ALBERT. M. animal. 1,413. *al. v. et p. 1014,68.71. 1388,64.*

3. *basilica *subst.* (*orig. inc., nisi subest* 1. basis) *?lux – ?Licht:* ALBERT. M. nat. loc. 1,4 p. 535[a],49 dicunt lucem esse firmamentum loci, eo quod mathematice loquentes -a vocant.

basilicaris, -e. *ad basilicas pertinens – Kirchen-:* FLOD. hist. 4,46 quae *(porta)* . . . -is vocatur, eo quod circa se basilicis dudum pre ceteris portis habundasse feratur seu quod euntibus ad basilicas . . . pervia fuerit (*cf.* annal. a. 920 p. 4,10).

basilicarius, -a, -um. *de curia Romana i. q. ad sacrum palatium (Lateranense) pertinens – Pfalz- (cf. R. Elze, ZRG-Kan. 36. 1950. p. 153):* ORD. coron. imp. 17,37 (s. XII.[ex.]) consuevit . . . imperator larga presbiteria omnibus ordinibus exhibere, . . . videlicet episcopis, presbyteris et diaconis cardinalibus . . ., subdiaconis -is et regionariis *eqs.* (*inde* 18,54. 19,53. 21,52).

basilicon, -onis *n. (l. 22.29sq.; ceterum de genere non constat)* (βασιλικόν) **1** *medicamentum regium – 'königliches' Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 240 p. 179,28 enquimatizare . . . tetrafarmacum -on (*3,65,2* τὴν τετραφάρμακον βασιλικήν). ALPHITA II p. 19,29 -on est emplastrum de adipe, resina pini *eqs. usu attrib.:* ANTIDOT. Glasg. p. 126,18 medicamen -on ⟨te⟩trafarmacos. p. 159,28 medicamen -on: maximum medicamentum est *eqs.* ANTIDOT. Sangall. p. 85,4 emplastrum -on ad ulcera eludenda: cera –III *eqs.* RECEPT. Sangall. I 188 unguentum -on. **2** *bot.:* **a** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum et minimum L.):* ANTIDOT. Lond. p. 21,3 mellilota, -on, conio. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,103 p. 24a[v] -on calidum est et siccum *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 29b[r] ozimum . . ., quod alio nomine -on appellatur; cuius duplex est diversitas, scilicet gariofilatum . . .; est et citrinum *eqs.* p. 86,32 (ed. H. Wölfel, Circa instans. 1939) cum *apothecarii* inveniunt ozimum, ponunt semen, cum -on, herbam. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 375[A] herba -is trita. ALBERT. M. veget. 6,293 -on (-licio *var. l.*) est herba delectabilis odoris . . . et est duorum modorum *eqs.* 6,384 -on minus. 6,398 -on maius. ALPHITA II p. 6,6 albederagi, id est -is vel columbine. *al. fort. add.:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 132,30 *pharmaca* sunt -on, asparagi radices (*3,45,2* αἵ τε τῶν βασιλικῶν ἀσπαράγων ῥίζαι). **b** *buglossa – (Echte) Ochsenzunge (Anchusa officinalis L.):* GLOSS. III 550,67 St.-S. buglossa vel -on ossenzunge. **c** *gentiana – (Kreuz-)Enzian (cf. p. 1385,47sq.): v. p. 1385,51.* **d** *semen maiorana – Majoransamen:* ALPHITA II p. 18,23 -on semen est maiorane, ozimus idem. *v. et* 1. basilica *p. 1385,43sqq.*, *basilisco(n).

basilicrus *v.* basiliscus.

1. basilicus, -a, -um. (βασιλικός) *de Christo i. q. regius – königlich:* VITA Landel. 414 odas bāsilicis mittentes vocibus astris.

2. *basilicus, -a, -um. (2. *basilica) *exterius in bracchio situs – außen am Arm:* TRACT. de aegr. cur. p. 209,21 minutio sanguinis de vena -a. RICHARD. ANGL. anat. II p. 89,37 *rami venae concavae* constituunt . . . cardiacam . . . et -am venam. IOH. IAMAT. chirurg. 8,4 XII *venas* in brachiis: . . . duas . . . medias, duas -as sive epaticas *eqs.*

3. basilicus, -i *subst.* **1** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385,54sq.):* GLOSS. III 526,6 St.-S. -us serpentaria naterwrz. NOTULAE Wilh. Cong. 1192 -i, carvi . . . ℥ semis. ALBERT. M. veget. 6,290 -us (-iscus *var. l.*) est herba, quae dracontea vel serpentaria dicitur. **2** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 537,32 St.-S. -us metcrut (550,65). **3** *gentiana – (Kreuz-) Enzian (cf. p. 1385,47sq.): v. p. 1385, 53. v. et* basiliscus, 1. basilica *p. 1385,43sqq.*

Basiliensis, -is *m.* (Basilea) *denarius Basileae excusus – in Basel geschlagener Denar (cf. A. Suhle, Deutsche Münz- und Geldgeschichte. [2]1964. p. 81):* CHART. Beron. 8 p. 76,8 (dipl. Frid. I. imp.) duas libras -ium.

basilion *v.* basileum. ***basilireca** *v.* *basilerica.

basilisca, -ae *f.* **1** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385, 54sq.):* Ps. HIPPOCR. phleb. 177 accipiat . . . -a manipulum II. AMARC. serm. 4,420 os apoplexicus a -a contrahit. GLOSS. III 536,49 St.-S. -a serpentiaria vipperina columbrina dragonthea naternworz. **2** *ocimum – Basilienkraut (cf. p. 1385,43 sq.):* GLOSS. III 537,20 St.S. -a basilie. *v. et p. 1383,26. fort. add.:* HILDEG. phys. 1,207 bis tantum de -a . . . coquat. **3** *gentiana – (Kreuz) Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* GLOSS. med. p. 12,6 -a id est gentiana. PULVIS contra febr. p. 23,21 -a (gloss.: madalger) m. 1. GLOSS. III 478,35 St.-S. -a tofwrz.

[Baader]

592[1] de -a vel gentiana vel entian. *ibid. al. v. et p. 1385,50.* **4** *asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* GLOSS. IV 363,24 St.-S. -a haselwurz. *v. et* basiliscus, 1. basilica *p. 1385,43sqq.*

***basilisco(n),** -onis *subst. ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* TRACT. de aegr. cur. p. 153,23 -is folia. p. 313,15 dabis pulverem . . . ozimi, id est seminis -is. *v. et* basilicon.

basiliscus, -i *m.* (βασιλίσκος) *script.:* bla-: *l. 13.* bassi-: *l. 15.* -syl-: *l. 36.* -sal-: *l. 40.43.* -sel-: *l. 40.* balisc-: *l. 41.* -licrus: *l. 45.*

I *de bestiis:* **A** *de bestia fabulosa i. q. regulus – Basilisk* (*cf.* GLOSS. III 366,17 St.-S. -us lintworm. IV 168,6 bla-us bladeleschi. 197,17 -us, qui tantum flatu interimit ersalai): **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 99[tit.] -us (bass-us vel aspis *A; huc spectat* GLOSS. II 9,62 St.-S. natra). AETHICUS ISTER 110 -os et dracones inmensos. RHYTHM. 39,37,2 *Aethiopia* -os nutricat. SYLL. Bern. 2,72 regalis -us. HILDEG. phys. 8,12 -us de quibusdam vermibus nascitur, qui aliquid de dyabolicis artibus in se habet. ALBERT. M. animal. 23,116 hoc ovum fimi calore fecundetur in -um, qui est serpens. *al.* **b** *techn.:* THEOPH. sched. 3,48 aurum . . . Hispanicum . . . conficitur ex rubeo cupro et pulvere -i *eqs. fort. in nomine ficticio:* MARC. GRAEC. ign. 3 r(ecipe) -um . . ., balsamum *eqs.* **2** **a** *per compar.:* THIETM. (?) chron. 5,23 vice -i noxii regnans *Bolizlaus.* THIETM. chron. 8,7 sedit defensor ut in Libicis -us harenis cultore vacuis *(cf. Lucan. 9,726).* **b** *in convicio:* THIETM. (?) chron. 5,23 -i illius, id est Bolizlai. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,3 p. 231[D] -us . . . diabolum significat. HONOR. AUGUST. spec. p. 915[B] -us mortem designat. **B** *de certis generibus serpentium:* **1** *cerastes – Hornschlange (Coluber cerastes L.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,27 p. 40a[r] serpens cornutus, qui vocatur -us. **2** *ammodytes – Ammodytennatter (Coluber ammodytes L.):* ALBERT. M. animal. 7,132 serpens, . . . quem Graeci alkyeni (*p. 607[a],31* ἱερόν) dicunt, Latine autem quidam vocant eum basy-um.

II *de herbis:* **A** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385, 54sq.):* BOTAN. Sangall. 5,2 ad demonium suscitandum: herba austrelogia in pulvera redigis, . . . dabis ei bibere . . . cum basa-o (21,1 herba base-o coligis. 55,1 bibat ruta et . . . balisco). 21,2 ad gutta cadiva herba -o teris (ANTIDOT. Cantabr. p. 167,2). *v. et p. 1386,53.* **B** *gentiana – (Kreuz) Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* ANTIDOT. Glasg. p. 126,12 basa-o, qui dicitur perforata. GLOSS. III 495,9 St.-S. -us madelger. 518,40 basilicrus magdelger. *v. et* basilisca.

basilissa, -ae *f.* (βασίλισσα) *regina – Königin:* CARM. potat. 97 (MGPoet. IV p. 353; c. 900) cosmi -a (gloss.: regina), *Maria. nom. propr.:* ALDH. virg. I 36 p. 281,15 beata virgo vocabuli praesagio B-a, hoc est regina.

basilla chuningin GLOSS. IV 4,47 St.-S. *cf. ThLL. s. v.*

basillica *v.* 1. basilica.

***basilographia** (-ya), -ae *f.* (βασιλεύς *et* -γραφία) *liber de imperatoribus Byzantinis compositus – 'Kaiserbuch':* SALIMB. chron. a. 1203 p. 23,40 -ya (-ia ALBERT. MIL. chron. 178 p. 654,26), id est regalis scriptura cuiusdam prophete Danielis Achivi, qui de imperatorum Constantinopolitanorum successionibus enigmata scripsit, producitur in medio.

***basinga,** -ae *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* *basingo) *genus praestationis – Abgabenart:* DIPL. Otton. III. 24[a] p. 424,10 se eis in beneficium dedisse XL -as singulis annis ex Fresia et decimas in locis denominatis (24[b] p. 423,44).

***basingo** (pa-) *subst.* (*francog.* basin(e) *a* bambacinus) *vestis ex linis xylinis facta – Baumwollgewand:* GLOSS. III 651,35 St.-S. pasingo pampas *(cf. Ahd. Wb. I. p. 801).*

basio, -avi, -are. *script.* bass-: *l. 66.*

osculari – küssen (*cf.* GLOSS. IV 132,50 St.-S. bassio kusso): **1** *spectat ad actionem caritatis vel reverentiae:* ERMOLD. Ludow. 2,33 vestigia -at alma *regis* (*cf.* 3,42 genu). 2,224 *papa* -at ore libens *regem.* RUODLIEB V 30 *rex* abbates . . . -at omnes. *al.* **2** *spectat ad amorem:* ERMOLD. Ludow. 3,168 coniunx . . . -at ora. *de actione vesaniae:* ALDH. virg. I 50 p. 306,2 coepit . . . caccabos complecti tetrasque sartagines -are. *iur.:* LEX Raet. Cur. 3,5 quando *sponsus* eam *(sponsam)* oscolaverit (basiaverit *Bb*). *ibid. iterum.*

1. basis, -is *f. (?m.: l. 25)* (βάσις) *script.:* pa-: GLOSS. I 631,37 St.-S. *codd. c. d.* bass-: *l. 71. p. 1389,6. adde* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 211,27. *form.:* *acc. sg.:* -im: *passim.* -em: *l. 20.33.56. p. 1390,1.* -in: *p. 1389,64. abl. sg.:* -i: *l. 21.27. p. 1389,30.43.60.* -e: *l. 22.26.60. p. 1389, 59.* -ide: VITA Arid. 27 (MGMer. III p. 590,18).

fundamentum, fultura – Grund-, Unterlage, Stütze: **I** *proprie:* **A** *strictius c. sensu corporaliter innitendi:* **1** *de rebus* (*cf.* GLOSS. III 312,33 St.-S. -is quicquid fundamento subponitur [super- *b*] i. stafel): **a** *de columnis, altaribus, statuis sim. i. q. podium, stereobata, pes – Sockel, Basis, Fuß:* **α** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 273,18 St.-S. -es stollun stozza [*spectat ad Vulg. exod. 26,19 ut* 334,5 -is svelli. IV 253,8 -es polstare]. 458,27 celatas -es kiprahta fuazzi [*spectat ad Vulg. IV reg. 16,17*]. III 225,44 -is simez. 718,43 -is sulfaz [*i.* -fuz *ed.*]): AETHICUS ISTER 90 p. 69,28 domus multas colomnis ac -bus (colomnas ac -es *L*) fultas. ORDO Rom. 41,17 fundit, quod remansit de ipsa aqua, ad -em (-im *S*) altaris (ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14. *al.*). VULF. Marc. 243 donec stricta -i condatur fune columna. MILO carm. 1,6,2,33 lucerna . . . in -e . . . posita (*cf. Vulg. Matth. 5,15* super candelabrum). CATAL. thes. Germ. I 18,6 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) -es quatuor, palliola novem decim (*cf.* 43,15 duo pedes vel -es argentei). CATAL. biblioth. Ruf 3 p. 19,19 crux I cum -e (BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 264,14 c. . . . cum -i sua deaurata. ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 249,19 earum *crucium* -es argenteas). HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 374,21 quas *(imagines ciborii)* ambiunt colunnae ex electro . . . cum -bus argenteis . . . productae. LEO MARS. chron. 3,26 p. 718,7 atrium . . . super quadrifidas -es habens columnas. 3,32 p. 723,27 ante quod *(pulpitum)* columnam argenteam . . . supra -em porphireticam statuit. THEOPH. sched. 3,60 p. 257,7 *(de turibulo)* formabis columnellas cum capitellis suis et -bus. CHART. Heinr. Leon. 70 p. 104,12 Heinricus dux super -em leonis effigiem erexit. *saepe. remissius:* METELL. Quir. 70,40 sarcofagi -is sacri visa patere michi. **β** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,23 p. 404[A] -es . . . mystice possunt intelligi libri testamentorum divinorum, quibus innititur omnis doctrina (*cf.* 14,21 p. 394[B]). **γ** *per compar.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,23 super quos *(digitos)* tamquam super -es suas stabiliuntur crura. **δ** *proverb.:* CARM. Bur. B 37,2,8 -es in summo culminis ponens, non capitella. **ε** *in imag.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301, 34 *archiepiscopus* sanctae aecclesiae inmobilis columna -i veritatis . . . superposita. **b** *de aedificiis:* **α** *substructio – Grundmauer:* ALTFR. Liutg. 1,15 cum . . . posuisset -es *ecclesiae.* THIETM. chron. 6,23 quod *(fanum ligneum)* pro -bus diversarum sustentatur cornibus bestiarum. CARM. de cal. Erf. 21 fisse quasi fulmine -es dissiliendo viros . . . necant. CONR. MUR. summ. p. 481,17 domorum constructor considerat, quid -es et fundamentum possint portare. *per compar.:* NICOL. I. epist. 63 p. 375,1 *(de rege)* tamquam cuiusdam ingentis fabricae -es. *v. et p. 1382,61.* **β** *trabs tecti – Stützbalken des Daches:* CHART. Laus. 722 (a. 1225) volens ponere -em suam super murum capituli. *ibid. ter.* **γ** *pila pontis – Brückenpfeiler:* POETA Saxo 5,449 supposuit -bus haec fundamenta locandis et supra celsam struxerat inde viam. **c** *de sustentaculo i. q. baculus, crocia – Stock, Krücke:* UDALSC. Conr. 19 *claudus* vice pedis alterius -e lignea nequaquam sustentatur, sed baculis ascellas rodentibus tripes ferebatur. VITA Wilh. Hirs. 2,14 (AnzDtMA. 2 p. 72) -es amovit utrasque (*antea:* humero baculis innixus utroque). **2** *de partibus corporis:* **a** *gener.:* URSO anat. 378 haec *vena* basilica a -is dicitur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,25 omne corpus, quanto super plures -es steterit, firmius stat. ALBERT. M. mot. animal. 2,2,1 p. 294[b],14 de multipedibus . . . oportet necessario fieri multas -es. animal. 1,118 ut sint *ossa* loco -is alicuius membri nobilis in homine. *al.* **b** *spec.:* **α** *pes – Fuß (cf. Vulg. act. 3,7):* VITA Genov. 49 (MGMer. III p. 235,17) roboratis bassibus (basibus *var. l.*) gressum direxit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 33 consolidatis . . . -bus. FLOD. annal. a. 931

[Baader]

p. 47,13 contractis obriguit nervis tam manuum quam -ium. MIRAC. Pirmin. 18 confirmatis -bus et plantis. NIVARD. Ysengr. 6,356 lupo innatas quattuor esse -es. AMADEUS LAUS. hom. 5,82 (ed. J. Deshusses. 1960) ferrum pertransiit plantas eius *(Christi)* et -es eius stipiti affixae sunt. *al. huc spectare vid.:* LIOS MON. 436 *seniores* subque Dei basses statuentes rite coronas (*cf. Vulg. apoc. 4,10* ante thronum). *planta (pedis) – Fußsohle (cf.* GLOSS. III 429,10 St.-S. -is sola. *v. et l. 11):* HIST. mart. Trev. 30 -bus pedum nervisque brachiorum statu reparatis nativo. *crus – Schenkel:* GLOSS. I 742, 53 St.-S. -es stumpha *(a)* solun ([*l*]. *spectat ad Vulg. act. 3,7 ut* 817,13 -es scinchun). **β** -is (capitis) *i. q. os latum – Hinterhauptbein (Os occipitale):* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16, 16 os capitis, cuius figura est ad modum litoalandae . . ., appellatur sustentaculum vel -is. ALBERT. M. animal. 1,184 os, quod vocatur -is capitis (1,186 os latum, quod c. -is aut fundamentum vocatur). **γ** -is cerebri *i. q. os basilare – Keilbein (Os sphenoidale):* ALBERT. M. animal. 1,532 super -im cerebri, quae est os, quod paxillare vocari diximus, iacet rete. **δ** -is cruris *i. q. astragalos – Sprungbein (Talus):* ALBERT. M. animal. 1,297 *os* vocatur Arabice chahab . . ., a Latinis . . . vocatur -is cruris. **ε** -is ovorum *i. q. ovaria – Eierstock:* ALBERT. M. animal. 2,117 locus, qui vulgariter vocatur -is ovorum, est adhaerens dorso in gallinis. **B** *latius:* **1** *in arte geometrica de elementis figurarum:* **a** *linea, super quam figura erigitur – Grundlinie, Basis:* MAPPAE CLAVIC. 213 virgula . . . *orthogonii in planum* collocata *vocatur* -is. AGIUS comput. 4,15 epactas -is annorum quorumque ministrat. ANON. geom. I 3,6 p. 322,18 in . . . triangulo . . . inumbrata planities -is est. 3,16 orthogonium -i cathetoque eiusdem numeri compositum. 4,19 *hemicycli* -is. 4,25 cathetum . . . tetragoni per -im multiplicatum reddis. GERB. geom. 5,10 linea, quae in una parte figurae directim . . . iacet, -is nomen accepit. Ps. BOETH. geom. p. 380,9 si duo trianguli . . . -im -i aequam habebunt. p. 383,17 quae *(parallelogramma)* in eisdem -bus . . . fuerint constituta. p. 407,18 summa -is *abaci. al. (v. ind.).* ALBERT. M. cael. 2,2,3 p. 154^{b},37. *al.* **b** *embadum – (Grund-)Fläche:* HERM. AUGIENS. rhythmimach. p. 12,14 sua *(sc. pyramidis)* -is XXXVI (*cf.* FRUTOLF. [?] rhythmimach. 1,16 p. 182,22 omnis . . . piramis a latitudine -is proficiens per laterales lineas in unum verticem dirigitur). GESTA Camer. 1,89 p. 436,24 *(de ludo aleario)* hoc ista *pyramis* inferiori *superficie*, id est -i sua, demonstrabit. ALBERT. M. veget. 2,66 *coelestis circulus* faciet pullulare corpus plantae ex circulo -is luminis pyramidalis. 3,60 -im *seminis pyramidalem figuram habentis.* animal. 1,312 inter ista *fila musculi trianguli* est -is erecta continua. 8,150 domus *apium* una est sicut duo vasa exagona coniunctos fundos sive -es habentia. metaph. 3,2,12 p. 133,44 (ed. B. Geyer. 1960) corpus quattuor -ium (*Plato p. 54^{E}* ἐπιπέδους), quod continet triangulos aequales et similes, attribuitur igni. *al. prave versum i. q. ordo – Reihe:* ALBERT. M. animal. 8,150 in qualibet . . . domo *apium* interius sunt duae -es (*p. 624^{a},11* στίχους) aut etiam tres. **2** *in rebus naturalibus i. q. pars inferior – unterer Teil:* ALBERT. M. phys. 4,1,10 p. 260^{b},1 locus est superficies concava corporis continentis, cuius -is et summitas est lux orbis. veget. 2,93 aliquando est *situs folii* sub loco fructus ad -im cotyledonis eius sicut in piro. 2,96 ad -im fructus. animal. 1, 192 primum . . . os nasi est triangulus in -e nasi dextra et secundum est triangulus in -i nasi sinistra. 1,257 spondiles colli sunt strictarum -ium respectu spondilium dorsi. 1,577 in ventribus -is eius *(cordis). al.* **3** *in re metrica i. q. monometrum – metrische Einheit:* ALBERT. M. pol. 2,2^{h} p. 112^{a},37 'aut' supple si quis 'rythmon -in (*p. 1263^{b},35* βάσιν) unam' supple faciat. p. 112^{a},39 -is dicitur, in qua duo rhythmi sibi consonando concurrunt. metaph. 13,1,2 p. 581,51 (ed. B. Geyer. 1964) 'in rythmis -is' (*p. 1087^{b},36* βάσις) . . . et dico -is, in qua fundatur concordia rythmi.

II *translate vel meton.:* NICOL. I. epist. 90 p. 497,22 oportet eum vigore consistere et firmis inniti per omnia -bus, qui alterum . . . prosternere . . . conatur. DIPL. Heinr. IV. 307 qui *(fratres)* -es videbantur ęcclesię (HUGO FLOR. tract. 1,13 [MG Lib. Lit. II p. 480,8]). CARM. Bur. B 43,5,3 -em rei publice, sortem senatorum, machina corrodit presentium malorum. SALUTARIS POETA 173 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2065) copia fautorum -is est fortissima vitae. CHART. Frising. 319 p. 342,15 principes . . . velud -es egregias, quibus imperii celsitudo potenter innititur, . . . nos decet attollere.

2. basis *v.* pyxis.

basium, -i *n. script.* bass-: *l. 9.12.32.*

osculum – Kuß (cf. GLOSS. IV 132,51 St.-S. bassium kos): **1** *spectat ad actionem caritatis vel reverentiae:* **a** *gener.:* AMALAR. mar. 73 caterva Germanis monachis, patribus dant bassia blanda. ERMOLD. Ludow. 1,178 almificis pedibus *regis* -a stricta dabant. CAND. FULD. Eigil. II 2,6 iuveni consanguineo dat -a pastor. INVENT. Quint. I 133 (MGPoet. IV p. 995) suscipit . . . Eusebia corpus *martyris* -a quam strictim praebens. NIVARD. Ysengr. 7,26 opto iungere matrinę -a iusta meę *(sc. Salaurae). al. in imag.:* ALDH. virg. II 1714 -a dum potius dilexit dulcia Christi. ANGILB. carm. 2,74 (MG Poet. I p. 362) -a dans *(sc. cartula)* dulci modulamine . . . amicis. BENZO ad Heinr. 4,2 secunda *Carita* . . . hori aptavit -um, in quo geritis eloquentiae bravium. **b** *liturg.:* AMALAR. off. 3,31,4 *(de missa) pacem angeli* populus insequitur per -a blanda. **2** *spectat ad amorem:* ALDH. virg. II 2136 *virgo* spernebat -a buccis. PAUL. DIAC. Lang. 3,35 eum *(Agilulfum)* ad suum -um erigens *regina.* CARM. Bur. B 65, 5^{b},1 rogavi, cui pia -a . . . multiplicavi. 153,4,10 quam dulcia sunt -a puelle. *al.* NICOL. BIBER. carm. 693sq. (ed. Th. Fischer. 1870) mulierum labra rubore si perfunduntur, ad -a crebro petuntur; si fuerint nigra vel pallida, -a pigra illis accrescunt. *in imag. de vase:* ALDH. ad Acirc. 91,8 *(de calice)* dulcia compressis impendens -a buccis (*sim.* BONIF. carm. app. 5,5 bassia).

***bassallus** *sim. v.* *vassallus. ***bassara** *v.* *bessasa.

bassio *sim. v.* basio. **bassilica** *sim. v.* 1. basilica.

***basso,** -are. *demittere – herunterlassen:* CHART. Lamb. Leod. 332 p. 410,12 (a. 1240) munitiones et domus, que pontes habent ad levandum vel -andum (*inde* 394 p. 486,11).

1. bassus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *proprie i. q. humilis, planus – niedrig, flach:* **1** *de rebus:* CHART. Meckl. 114 p. 112,24 (a. 1174) circa quam *(quercum)* terra -a est quasi vallis (247). GISLEB. MONT. chron. 114 p. 174,5 castrum . . . Montense, quod parvo et -o muro circumdatum erat (*sim.* p. 172, 2). *in imag.:* GERHOH. psalm. 35,12 p. 462,20 *(ex Bernh. Claraev.)* cuius *(ostii)* superliminare, ut ad indulgentiam loquar, nimium -um sit. **2** *de parte corporis:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 146,18 quando supremum nasi equi est multum -um. **B** *translate:* **1** *iur. i. q. inferior – nieder:* CHART. Lamb. Leod. 269 p. 343,21 (a. 1235) omnem altam iustitiam et -am. CHART. Sil. A II 2 p. 5,5 possessiones . . . cum omni iure tam alto quam -o, mero et mixto in prefatis villis . . . donamus presentibus. CHART. Rhen. inf. II 694 p. 406,12 -um iudicium dominus de Monfort . . . obtinebit. **2** *mus. i. q. gravis – tief:* ELIAS SAL. mus. 30 p. 57^{b} si debet ipse cantare primam vocem, hoc est magis -am. HIER. MOR. mus. 25 p. 188,25 quin ad minus unam notam ceteris -iorem pro fundamento suae vocis statuant.

II *subst. neutr.:* **A** *iur. i. q. inferior iurisdictio – niedere Gerichtsbarkeit:* CHART. Lamb. Leod. 360 (a. 1243) villam . . . pertinere . . . in alto et -o, in minuto et grosso (HEINR. TREV. gest. 57 p. 450,34 in viros venerabiles . . . de a. et -o extitit conpromissum. CHART. Heist. 165 p. 243,20 bona . . . cum suis iuribus et pertinenciis de a. et -o . . . concessimus. *v. et supra p. 524,4sqq.*). **B** *mus. i. q. tonus gravior – tiefere Tonlage:* ELIAS SAL. mus. 7 p. 23^{b} non tantum potest incipere puncto cantus in -o et serius ascendere.

adv. ***basse.** **1** *iur. i. q. modo inferioris iurisdictionis – in Art der niederen Gerichtsbarkeit:* CHART. Helv. arb. 57 p. 91,26 (a. 1250) promittimus . . . tenere alte et -e dictum (158 p. 243,19 t. alte et -e . . ., quicquid . . . ordinatum . . . fuerit. 161 p. 249,9 promisit dictam sive arbitrium . . . alte et -e se t.). 59 p. 97,15 alte et -e in arbitris extitit compromissum. HEINR. TREV. gest. 57 p. 451,1 arbitratores . . . alte et -e com-

[Baader]

promittere curaverunt. **2** *mus. i. q. graviter – tief:* HIER. MOR. mus. 25 p. 188,26 ut nunquam . . . cantus . . . nimis -e *incipiatur*, quod est ululare. *Baader*

2. *bassus *v.* *vassus.

***bastaban** (pa-) *subst.* *(a* bos *et* tabanus*?) oestrus – Bremse (Tabanus bovinus L.):* GLOSS. III 15,53 St.-S. -n bremo. 452,10 p-n vel oester bremo. *ibid. saepe.*

***bastardus,** -a, -um. *(orig. dub., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 421)* **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. nothus – unehelich:* CHRON. Albr. a. 763 de duobus -is filiis Pipini (a. 1225 p. 915,22 rex habebat filium, . . . -um tamen. a. 1235 p. 937,33). **b** *translate fort. i. q. in unum latus vergens – viell.: nach einer Seite geneigt:* CHART. Laus. 878 (a. 1235) quod Uldricus . . . summitates laquearium suorum cuiusdam tecti -i . . . poneret super murum capituli *eqs.*

2 *subst. masc. (fem.: l. 34): filius (-a) illegitimus (-a) – illegitimer Nachkomme, Bastard (cf.* GLOSS. III 364,37 St.-S. -us keuessun): **a** *gener.:* ANNAL. Ianuens. I p. 119,22 comes . . . terram suam . . . cuidam -o . . . commisit. LAMB. ARD. hist. 89 genuit . . . Boldekinum . . . -um, . . . Willelkinum et re et nomine -um *Balduinus.* SALIMB. chron. p. 170,21 promovent . . . -os sive spurios suos *papae* et dicunt, quod sunt nepotes sui. *al. c. sensu obtrectationis:* CHRON. Erf. min. cont. I^{b} p. 679,15 *(in vaticinio)* regnabit Menfridus -us. *v. et l. 20sq. in nom. propr. vel cognomine:* ADAM gest. 3,52 Willehelmus, cui pro oblico sanguine cognomen est B-us *(de eodem:* 3,54 inter Suein et B-um. *al. cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendl. Könige und Fürsten. Diss. Marburg. 1936. p. 84sqq.).* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1154 Willelmus Yprensis cognomento B-us. ALBERT. MIL. temp. 271 Thomasius . . . et duo de B-is *(sc. gente Mutinensi).* **b** *iur.:* CHART. Bern. II 57 (a. 1225) ut -i sui, nobilis scilicet, . . . ea *(feoda)* . . . iure hereditario possideant *eqs.* COD. Wang. Trident. 200 p. 397,27sqq. lego et iudico Osbote, -e . . . mei patris, . . . centum libras, . . . Adelpreto, meo fratri de -o, cc libras. CHART. Helv. arb. 134 p. 206,24 quod omnes -i . . . sint homines domini comitis. *al.* frater de -o *i. q. frater naturalis – Bastardbruder: v. l. 35.*

bastarma *v.* basterna.

***bastatura,** -ae *f.* *(cf.* *bastire) *fort. i. q. adiumentum, canaliculus – viell.: Stütze, Schiene:* GLOSS. Roger. II 327 si cartillago nasi quassetur, . . . formetur nasus cum -a.

basterna, -ae *f. vel rarius* **basternum,** -i *n. (l. 47.51) script.:* pa-: *l. 50.* va-: GLOSS. III 717,18 St.-S. IV 210,23 ualterna. pla-: GLOSS. III 623,17 St.-S. tra-: *l. 59.* bi-: *l. 51.* valt-: *l. 45.* balst-: GLOSS. III 624,17 St.-S. -arm(a): *l. 70. p. 1392,1.* -rium: GLOSS. IV 58,25 St.-S. -um (-rium *var. l.*).

1 *de rebus portabilibus:* **a** *lectica – Sänfte (cf.* GLOSS. III 641,10 St.-S. p-a sambuch. *al.* GLOSS. p. 215 Th. vehiculum bi-um i. sambuch; *de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 114):* CHRON. Fred. 3,18 p. 100,17 Franci Chrotechildem . . . levantes in -am *(cf.* p. 100,19.21). ALDH. virg. I 44 p. 297,1 spreto -ae vehiculo. virg. II 2297 petunt *puellae* . . . -is praedia. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *lectus portatorius vel ferculum aegrorum – Krankentrage:* GESTA Trud. cont. I 12,10 fęcit . . . sibi -am fieri *abbas paralyticus,* qua . . . commode valeret pervehi. 13 app. p. 332,34 cum . . . in -a, vulgariter appellata rosbare, devectus esset. METELL. buc. 10,55 tra-a (b-a *cod. Monac.* [*cf. Bursian, SBMünch. 3. 1873. p. 518.598*]) vectus *(sc. abbas paralyticus),* qua stratus erat sibi lectus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 36,17 qui *(miles aeger)* in -a . . . portabatur. **c** *feretrum – Totenbahre:* CONR. EBERB. exord. 2,28 p. 1039^{A} corpus eius -ae impositum . . . delatum est.

2 *de curribus:* **a** *milit.:* **α** *vehiculum militare in modum lecticae fabricatum – sänftenartig geschlossenes Fahrzeug:* CAPIT. reg. Franc. 32,64 ut carra nostra, quae in hostem pergunt, -ae bene factae sint *eqs.* **β** *magna machina oppugnationis rotis instructa – große fahrbare Belagerungsmaschine:* AETHICUS ISTER 37 p. 24,9 trucurros et -armas faciunt . . . ad muros . . . arcium subvertendum caedentes . . . fortia quaeque ferro acerrimo *eqs.* p. 24,20 quadraginta et octo iuga bovum subtus ad vehendum ipsam -armam *eqs.* p. 24,28.32. **b** *usu communi fort. i. q. tugurium rotis instructum et usui pastorum destinatum – viell.: fahrbare Schäferhütte (cf. W. Jacobeit, Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa. 1961. p. 490sqq.):* GLOSS. III 174,22 St.-S. -a huticha *(cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 49).*

***bastia,** -ae *f.* *(ital.* bastia) **1** *opus vel turris oppugnationis – Belagerungswerk, -turm (cf. M. Jähns, Handbuch einer Geschichte des Kriegswesens. 1880. p. 653^{3}):* ANNAL. Ianuens. III p. 188,14sq. ad . . . opprimendam civitatem . . . construxit *potestas* duo lignea . . . bene . . . fabricata, que -e vulgali sermone appellabantur, et ipsis -is munitis balistariis . . . rediit. **2** *propugnaculum – Bollwerk, Bastei:* ACTA imp. Winkelm. I 408 (a. 1248) civitatem Taurini, . . . turres et munitiones suas, -am prope . . . pontem . . . constructam. 539 p. 438,15 concessimus in feudum civitatem . . . et -am.

***bastimentum** (-stam-), -i *n.* *(cf.* *bastire) **1** *munitio, propugnaculum – Befestigung, Bollwerk:* CHART. Helv. arb. 26 p. 42,23 (c. 1225) cives contra prohibitionem nostram -a in nostra civitate fecerant (p. 43,21 basta-a. p. 43,29). p. 42,32 quod . . . -a . . . removerent *cives.* CHART. Laus. 209 castrum . . . fuit totum combustum . . . et -um ligneum totum. CHART. Bern. II 481 p. 501,14 si . . . villa refectura vel -o indigeat. **2** *castellum – Burg, Schloß:* CHART. Helv. arb. 135 p. 209,9 (a. 1273) compellunt *dominae* . . . homines venire ad -um Sarretae. p. 212,9 petere . . . carrugium . . . ad . . . usus . . . -i.

***bastiniacum** *v.* *bastonicum.

***bastio,** -ivi, -itum, -ire. *(francog. vet.* bastir *a germ.* *bastjan, *cf. v. Wartburg, Franz. etym. Wb. I. p. 277sqq.)* **1** *propugnaculis ornare, munire – mit Bollwerken versehen, befestigen:* CHART. Laus. 836 p. 680,10 (a. 1233) homines . . . eant . . . custodire, -ire et vuetier castrum. CONO LAUS. gest. 21 (in margine) transtulit *episcopus* villam . . . et -vit eam. gest. cont. p. 808,50 castellum. **2** *erigere – aufstellen:* ANNAL. Ianuens. III p. 85,14 trabucus unus -tus fuit in . . . navi.

***bastionarius** *v.* *bastonarius.

***bastita** (-ista), -ae *f.* *(ital.* bastita) *opus vel turris oppugnationis – Belagerungswerk, -turm (de re v. l. 8sq.):* ANNAL. Ianuens. III p. 118,25 -am construere in capite fari *(sim.* p. 126,23 -stam). p. 145,27 -am facere . . . et introducere ibi bricolas et trabucos et alia machina.

***bastonarius** (-tio-), -i *m.* (1. bastum) *canonicus, qui baculum peregrinationis causa accepit – zur Pilgerfahrt mit dem Stab ausgestatteter Kanoniker:* CHART. Traiect. 1639 p. 387,17 (a. 1264) si . . . contingat . . . -um . . . ingredi viam carnis universe. p. 388,4 ut -ionarius . . . capitulum suum frequentet. *ibid. al.*

***bastonicum** (-tiniac-), -i *n.* *carcer – Kerker, 'Stockhaus':* CAPIT. Bened. 2,97 ut in -o retrusus . . . poenas luat *raptor* (2,383. REGINO syn. caus. 2,281 -iniaco).

***bastonus** (-tŭn-), -i *m.* (1. bastum, *cf. francog. vet.* baston, *ital.* bastone)

1 *fustis – Stock, Knüppel:* CHART. Ital. Ficker 193 p. 240, 28 (a. 1196) si quis fecerit assaltum . . . cum -o. **2** *baculus ad loca sancta peregrinantium – Pilgerstab (de re v. p. 1312, 28):* CHART. Traiect. 1639 p. 387,11sqq. (a. 1264) quicumque ex canonicis nostris . . . -ŭnum accipere voluerit, . . . licentiam habebit eundi . . . ab illo die, quo -ŭnum receperit. p. 387,18 a tempore recepcionis -i duos annos integros habeat.

1. bastum, -i *n. baculus ad loca sancta peregrinantium – Pilgerstab:* CHART. Westph. III 672 p. 352,30 (a. 1261/72) quicunque . . . canonicorum . . . baculum, qui -um dicitur, accipere voluerint.

2. *bastum, -i *n.* *(theod. vet.* bast, *cf. Ahd. Wb. I. p. 831) liber arborum – Bast (cf.* GLOSS. IV 197,29 St.-S. -um bast): CHART. Hans. I 432 p. 146,32 (a. 1252) centenum cordarum de -o IV denarios.

***bastunus** *v.* *bastonus. **basyleus** *sim. v.* basileus.

bat (bath) *adi.* (בַּת) *lineus – leinen:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 6 in ephôth bâth (gloss.: lineo toto) rite togatur *Gallus.* bened. I 48,3 ephoth bath (gloss.: lineam totam) vestem carnem superindue castam *(v. notam ed.).*

[Schneider]

bata *v.* baca. **batalia, batalla** *v.* battalia.

***batallus** *v.* 1. *batillus. ***batatorium** *v.* *battatorium.

1. *batellus, -i *m.* (3. *batus, *cf. francog. vet.* batel) *navicula, scapha – Boot, Kahn:* CHRON. reg. cont. III a. 1218 p. 244,41 quedam *(naves)* . . . -os suos . . . perdiderunt. CHART. Hans. I 818 p. 283,22 libere . . . emere in pontibus, plateis vel -is omnes minutas res (CHART. Brem. 393 p. 428,4).

2. *batellus *v.* 1. *batillus. **bath** *v.* bat.

bathalia *v.* battalia. ***batharius** *v.* *bicarium.

bathenia *sim. v.* vetonica.

***batherenzus** *vel* **-um,** -i *subst. (arab.* bahrāmaǧ, *cf. R. Dozy, Supplément aux dictionnaires arabes.* ²*I. 1927. p.122ᵃ) Iasminum sambac (L.) vel sim. – (Wilder) Jasmin:* MOSES PANORM. marisc. 9 p. 169,3 accipe . . . radices -i.

***bathma** *subst. (cf.* βαθμίς, βαθμός) *femur – Oberschenkel, Dickbein:* GLOSS. III 431,37 St.-S. -a thioch.

***bathmundium** *v.* *beddemundus. **bathus** *v.* batus.

batia *v.* bacia. ***batica** *v.* *battica.

***baticanum,** -i *n. (orig. dub.; vocem graecam subesse opinatur H. Simonsfeld in nota ed.; sed cohaerere potest etiam cum* Vaticanum) *?aedes sacra ad arcas condendas destinata vel sarcophagus – ?Grabkapelle oder Sarkophag:* CHRON. Ven. Alt. p. 107,1 non cum . . . Theodora in pila iacet *Iustinianus,* que vocatur lapis Ierapditis (*i.* Hierapolitis), unde est ipsum -um sanctorum apostolorum.

***baticius,** -a, -um. *(a* battere *?) ?qui concuti potest – ?Schüttel-:* MAPPAE CLAVIC. 280 crati -e de minutulis virgulis . . . supersterne . . . cinerem.

baticinor *v.* vaticinor. **batilla, -um** *v.* vatillum.

1. *batillus (pa-, bapt-, -tall-, -tell-), -i *m. (l. 36.40.42; ceterum de genere non constat) (cf.* battere; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 289sqq.)*

1 *pistillum, clava (campanae) –Klöppel, (Glocken-) Schwengel:* EPIST. Worm. I 30 p. 56,9 campanas . . . altiorem tinnitum reddituras, siquidem -ellos convenientes haberent. p. 56,16 ferreum inpingam -ellum. CONSUET. Marb. 107 (Spicil. Friburg. X. 1965) prelatus schillam cum -o (p- *var. l.*) semel percutiet (*sim.* 259). THEOPH. sched. 3,84 p. 153,39 Th. curvum ferrum, in quo -us pendere debet, in meditullio imprimes. LIBER de rest. Torn. 9 (MGScript. XIV p. 322,2) omnes -os campanarum furati sunt (HIST. Walc. cont. 16 absconditis omnium c. -allis). CHART. Westph. IV 47 p. 35,5 obsequium XIIII nummorum ad ... reparationem baptillorum maioris ecclesiae. TRANSL. Auct. 11ᵐᵉᵈ. *al.* **2** *per confusionem i. q. bacillus – Stock:* LAMB. LEOD. Matth. I 599 de sub aquis puerum prodente -o, quo . . . luserat.

2. batillus *v.* vatillum.

***batinus** (bant-), -i *m. (cf.* *bacinus, batiola *?) pelvis – Becken:* GLOSS. III 350,41 St.-S. -us vel baccinum bekken. 650,46 bantini pecchi.

batis, -is *f.* (βατίς) **1** *raia – Rochenart (Raja L.):* ALBERT. M. animal. 6,62 piscis, qui vocatur mathydez (*p. 565ᵃ,22* αἱ βατίδες). **2** *species avicularum, fort. i. q. Saxicola torquata (L.) – Art kleinerer Vögel, viell.: Schwarzkehlchen:* ALBERT. M. animal. 7,34 quaedam *aves* vermes pro cibo accipiunt sicut . . . passer, baradiz (*p. 592ᵃ,17* βατίς). **3** *serpens – Schlange, Wurm:* GLOSS. I 56,27 St.-S. -is uuurm, nomen serpentis. *v. et* 1. batus *p. 1396,53.*

***batismalis** *sim. v.* *baptismalis.

***batitio** *sim. v.* *battitio.

***batlinia,** -ae *f. (orig. franc. ut vid.; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 992ᵃ, sed cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 288sq.) linteum lecti – Bettleinen, -tuch:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram . . . -as . . . habeant.

bato *v.* batto.

***batolica** *f. (cf.* botholicula, batiola *?) calix – Becher:* GLOSS. III 373,55 St.-S. staupus stouph, -a idem.

batos *sim. v.* 1. batus.

batrachion (va-, bro-, bru-, bo-, bu-, -ta-, -assi-, -ace-, -aci-, -ati-, -a, -um *sim.*), -i *n. (f.: p. 1394,5) vel rarius* ***batrachis** *subst.* (βατράχιον, βατραχίς)

1 *de herbis:* **a** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 52):* GLOSS. med. p. 13,22 brotacion: id est appio agreste, alii apium risum dicunt (ALPHITA I p. 280,25 bo-on . . . a. risus, smirnon idem. II p. 11,22sq. a. risus . . . sive brutacea vel brutaceoci, ferula idem *eqs. v. et supra p. 748,21.50).* BOTAN. Sangall. 10ᵗˡᵗ. nomen erba butration (10,2 herba butracion. *al.*). DYNAMID. Hippocr. 2,42ᶜᵃᵖⁱᵗ. de botracio. GLOSS. III 579,1 St.-S. -is wolfuurz (IV 39,47. 168,17). *usu adi.:* PAUL. AEGIN. cur. 65 p. 42,4 apponitur . . . vatracios herba (*3,18,3* βατράχιος βοτάνη) cocta in oleo. **b** *?Ranunculus flammula (L.) – ?Brennender Hahnenfuß (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. V. p. 517):* GLOSS. III 537,52 St.-S. botrassion selbiszunge. **c** *apium – Eppich (Apium graveolens L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 355):* GLOSS. III 486,20 St.-S. botracius ephe.

2 *de metallo i. q. molochitis – Malachit:* MAPPAE CLAVIC. 6 accipies -cium metallicum (gloss.: quod alii ciprum vocant), tere minutissime (*item in auri confectione:* MAPPAE CLAVIC. 7 -cium. COMPOS. Matr. 5,3 -um metallum. 5,12).

batrachos (va-), -i *m.* (βάτραχος) *medic. i. q. ranula – Froschgeschwulst:* PAUL. AEGIN. cur. 157ᵗˡᵗ. ad id, quod dicitur v-os. 157 v-os (*3,26,13* ὁ βάτραχος) est tumor cum flegmone sub lingua consistens, maxime in pueris.

battalia, *?abl.* -is *(l. 38.39) n. vel saepius* ***battalia,** -ae *f. script.:* bata-: *l. 33.36.38.39. al.* batha-: *l. 43.* -all(a): *l. 52.53.*

1 *iur.:* **a** *pugna, rixa – Schlägerei:* LEG. Burgund. const. I 92,2 si ad batalia (-tt- *A 4*) mulier foras curte sua exierit *eqs.* **b** *certamen (iudiciale) – (gerichtlicher) Zweikampf (cf. E. Rodon Binué, El languaje tecnico del feudalismo. 1957. p. 39sqq.):* α *proprie:* ANNAL. Ianuens. I p. 200,3 consulo vobis *(sc. imperatori),* ut faciatis bataliam inde fieri. β *meton. i. q. reditus e certamine iudiciali proveniens – aus dem gerichtlichen Zweikampf einkommende Gebühr:* CONST. I 175 p. 244,27 (dipl. Frid. I.) placita, batalia . . ., que ad regalia iura pertinent. ACTA imp. Böhmer 109 cum . . . bataliis, placitis . . . iure comitatus ad comitem pertinentibus. ACTA imp. Stumpf 358 p. 510,28 cum terris, . . . bataliis, iudiciis. **2** *milit.:* **a** *proelium – Schlacht, Gefecht:* α *proprie:* CATAL. reg. Lang. (MGLang. p. 493,18; c. s. XI.) Otto fecit -a . . . et perdidit ea. HELM. chron. 93 p. 182,18 suscitare bathalias. ANNAL. Ianuens. I p. 177,22 fugitis -am (bata- *K*). II p. 90,14 cepit per bataliam galeam unam (III p. 145,20 devincere per bataliam. *al.*). III p. 129,11 que *(crux)* semper in omnibus bataliis extitit triumphatrix. β *meton. i. q. acies – Schlachtreihe, Treffen:* ANNAL. Ianuens. III p. 126,5 constitutis bataliis per compagnas (p. 145,16 divisis bataliis per c.). **b** *munimentum, propugnaculum – Befestigung, Bollwerk:* COD. Wang. Trident. 83 p. 188,9 (a. 1210) edificabunt . . . domum . . ., que sit ad defensionem, que et de batalla dicitur, in . . . castro (131 p. 302,32 castrum cum domo de municione sive de batalla). ANNAL. Mant. a. 1241/42 (MGScript. XIX p. 22,19) cumbussit palatium cum tota batalia turris.

***battatorium** (bata-), -i *n. apparatus mechanicus ad battendum instructum – Schlagwerk (cf. A.-M. Bautier, Bulletin philol. et histor. [jusqu' à 1610]. 1. 1960. p. 572sqq.):* ACTA imp. Winkelm. I 12 (a. 1205) assignare . . . molentina de adquisitione de Chambino cum batatoriis.

***batteria,** -ae *f. opera metallica procudendo fabrefacta – Schmiedearbeit(en):* CHART. Hans. I 435 p. 152,11 (a. 1252) hec sunt thelonea: . . . turcellus -e II den. *eqs.*

battetura *v.* battitura.

***battica** (bati-, -ga), -ae *f. (orig. inc.) lingua canina – Echte Hundszunge (Cynoglossum officinale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1296):* FRAGM. mul. I 107 ad fastidium repremendum: -a . . . tundis . . . cum vino. RECEPT. Sangall. I 73 -ga superpone. GLOSS. III 518,42 St.-S. batica hunszung. 550,33 bugilla vel batica hundeszunge.

***battiga** *v.* *battica. **battismus** *sim. v.* baptismus.

[Schneider]

***battitio** (bati-), -onis *f.* *actio percutiendi (monetas) – das Prägen:* ALBERT. MIL. temp. 278[capit.] de inceptione et batitione monete Regine.

battitura (baci-, bati-, bat(t)a-, batte-, -idu-), -ae *f.*

1 *proprie:* **a** *iur. i. q. verberatio – das Verprügeln:* LEG. Lang. p. 160,1 si quis . . . servum vel ancillam battederit et per ipsam -eturam (battit-, battad- *sim. var. l.*) ponderosi facti fuerent. **b** *medic. i. q. palpitatio, pulsus – das Schlagen, Klopfen, heftige Bewegung:* ANTIDOT. Lond. p. 19,14 ad -etura cordis. MOSES PANORM. marisc. 2 p. 157,4 batitura de flanchis equi *('Dämpfigkeit'). v. et* *sbattitura. **2** *meton. i. q. lepis, squama – Metallspäne, Hammerschlag:* **a** *medic.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[G] batitura aeris . . . dissolvit et consumit, est autem batitura aeris quoddam, quod evolat per motum fabricationis (TRACT. de aegr. cur. p. 302,39 accipe lepidos calcis, id est batituram eris *eqs.* ALPHITA II p. 20,5 bacitura eris. WILH. SALIC. chirurg. 5,7 p. 359[A] recipe . . . a. usti vel -ae a. triti aut abluti partes equales *eqs. al.*). TRACT. de aegr. cur. p. 352,22 recipe . . . macem, bataturam ferri. THEOD. CERV. chirurg. 3,20 superponantur fęces aceti cum batitura molendini (*i.* molybdaenae). *al.* **b** *alch.:* ANON. secret. p. 66,20 sal armoniacum . . . si sublimatur a -a ferri *eqs.* Ps. ARIST. magist. p. 647[b],42 recipe . . . -ae cupri aut aeris lib(ram) 1.

batto, batt(u)i (-edi, -idi), battutum, -ere. *script. et form.:* pabt-: *l. 70.* bea-: *l. 37. adde* LEG. Lang. p. 159, 15 *cod. 5.* bo-: *l. 63.* bapt-: *l. 35.39.41.* bact-: *l. 72.* bat(o): *l.40.41.46.50. al. praes.* -es, -ent: *p. 1396,6.10. perf.:* batd(i): *l.42.* -et(i): *l.37.* -etd(i): *l.38.* -idid(i): *l. 37.* -d(us): *l. 37.40.41.64. al. coni. I.: l. 40.55.57.*

verberibus afficere – mit Schlägen bearbeiten, schlagen:

I *obi. anim. i. q. caedere, verberare – (ver)prügeln, hauen:* **A** *spectat ad homines:* **1** *de impetu:* LEX Sal. Merov. 35,4 si quis servum alienum batterit ([-ederit *C5*, -iderit *Her.*]. LEX Sal. Pipp. 58[capit.] -it [bapt- *D9*]). EDICT. Roth. 41 si quis . . . eum *(hominem liberum)* tenuerit et -uerit (-iderit, -eterit, -ederit, beatididerit *var. l.*). 352[tit.] de porcario -do ([-to 7]. 353 si duo porcarii inter se -ederint [-etd-, -id-, -uerint *sim. var. l.*]. PACTUS Alam. V 5 si porcarius . . . -tus [bapt-, batu-, bat(t)a-, -dus, baculatus *var. l.*] fuerit). 374 si -tus (bapt-, batu-, -dus *var. l.*) fuerit *actor regis.* LEG. Lang. p. 159,21 si quis haldium . . . -ederit (-id-, batderit *var. l.*). *al. v. et l. 6. repellere – zurück-, in die Flucht schlagen:* LEX Sal. Merov. 94 si quis truste . . . -ere praesumpserit. **2** *de poena:* LEX Raet. Cur. add. 2 ut . . . ponatur *malificus* super asinum et batendo ducatur circiter per vicos. 3 si quis spatam traxerit in domnica casa, . . . fiat -tus (4.7.8.11). **3** *symbolice de actione vindicandi in servitutem:* CHART. Ital. Ficker 3 p. 4,47 (a. 796) quando Rincualdo -edit ipsum Anscausulu. p. 5,2 batebant eum pro servo. **B** *spectat ad bestias i. q. percutere – stoßen:* EDICT. Roth. 351 qui *(verres)* omnis alius verres in grege -it (batit 6) et vincit.

II *obi. res:* **A** *spectat ad fruges, plantas, pulpas sim.:* **1** *baculis excutere – (aus)dreschen (cf.* GLOSS. II 628,72 St.-S. terit driskit [-at *cod. m.*[2]]): CAPIT. reg. Franc. 273,29 in scuria -ere nolunt *coloni* (CHART. Rhen. med. I 135,114 p. 197,29 tres dies . . . in scuram dominica -are). CHART. Rhen. med. I 135,114 p. 197,16 -it de avena modios X. CHART. Ital. Ficker 165 p. 208,45 fruges . . . batere. *al.* **2** *(baculo) feriendo vacuum facere – durch Schlagen leer machen, abernten:* LEX Raet. Cur. add. 1 nogarios -ere, . . . falce batere. **3** *tundere, pinsere – klopfen, zerstampfen:* ALDH. ad Acirc. 51,4 ius simul et pulpas -tas (bo-, batu- *var. l.*) condo *(sc. piper)* culinae. TRACT. de caus. mul. 6 erba matrigale . . . cocta et batuda cum axungia. **4** *infringere – brechen:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 linum -ere. **B** *spectat ad metalla, instrumenta, vasa sim.:* **1** *proprie:* **a** *cudendo extenuare – dünn machen, hämmern:* COMPOS. Luc. I 14sq. -e et tene illut *(aurum)* cum tenacla ferrea, et cumque -is, sed tornatur. I 23sq. eramen pone ad -ere; . . . et quomodo -is (pabtis *cod.*) ex martello plano *eqs.* L 19 capita non -ta in medio veniant. COMPOS. Matr. 1,1 aurum obrizum bacte cum malleo in incude subtilissimum. *al. v. et l. 10.* **b** *cudendo acuere – schärfen, dengeln: v. p.1395,61.* **c** *contundere – zerstoßen:* ANTIDOT. Sangall. p. 85,14 spuma argenti et cerussa equis ponderibus -is in mortario. **d** *pulsare – anschlagen:* SERMO de sacril. 16 quicumque . . . per clamorem populi vasa lignea et erea ⟨a⟩mentea *(an subest* eramenta*?)* -ent. **2** *meton. i. q. cudendo conficere – durch Schlagen erzeugen:* COMPOS. Luc. I 9 comisce et -e lacmina(m) et post illa -ta subtiliter *eqs.* (L 16sqq. -e lammina(s) longa(s) et gracile(s); quando per longum -is, plica eam . . . et sic eas -es, sed plecaturas non -is. MAPPAE CLAVIC. 21). L 12 petali argenti in modum auri -antur. *(monetas) percutere – prägen:* CAPIT. reg. Franc. 147,4 ut ⟨moneta⟩rii monete batere non possint. ALBERT. MIL. temp. 278[tit.] de moneta Reg(ina), que incepta fuit ad batendum. 278 p. 536,13. *v. et* ferrobattutus.

?subst. **battuta:** *v. l. 23.*

***battudo** (pa-, batu- *sim.*) *subst.* (battere)

1 *lac in butyro conficiendo residuum – Buttermilch (cf. Heyne, Hausalt. II. p. 313):* GLOSS. II 93,23 St.-S. -o slegimelc, illa aqua, quę de slegibatta exit. III 329,60 -o (-lo *a*) slegemelo. *ibid. al. v. et l. 24.* **2** *serum, coagulum – Molken, Schotten, Quark (cf. Heyne, op. cit. II. p. 315):* GLOSS. II 734,46 St.-S. p-o i. scotto (III 617,35 barbuta [*i.* battuta *ed.*] scotti. III 670,30 patudo s. IV 39,52 -o s. vel snegilmelg. 132,56 batudo s. *ibid. al.*). *fort. add.:* GLOSS. III 312,32 St.-S. -o flegileimo. *Schneider*

batulus *v.* vatillum. **batuo** *v.* batto.

1. batus (bacc-, bac-, -os, -ro *sim.*), -i *m. vel f.* (βάτος)

1 *bot.:* **a** *rubus – Brombeere (Rubus fruticosus L., cf. André, Lex. bot. p. 52):* **α** *de frutice:* GLOSS. med. p. 77,8 sentice: quod rubum dicitur, hanc Greci -os vocant *eqs.* DYNAMID. Hippocr. 2,17 -us vulnera . . . foliis coctis . . . curat. GLOSS. III 536,29 St.-S. baccus brambere struch. 560,42 maro *(i.* mora*?)* bati (baci *a*) branbere. IV 362,9 batos rubus terrenus i. branberebusc. BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,30 mora -i, mora rubi inmatura . . . est stiptica. *al. fort. add.:* GLOSS. III 486,8 St.-S. -us studa. **β** *de fructibus vel foliis:* PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 120,11 facit *lientericis* . . . -us (*3,40, 1 p. 230,10* βάτος) cocta cum oximelle. GLOSS. III 295,48 St.-S. -us vel brenbrama. Ps. ODO MAGD. herb. 189 omnibus est nota ipse *(sic)* -us virtusque probata ipsius a multis et dicunt, stiptica quod sit et xerantica. *al.* **b** *inula – Alant (Inula helenium L., cf. André, op. cit. p. 52):* ALPHITA II p. 54,16 ellenium multi simphitum vocant vel -um . . ., Latini autem ynulam dicunt. **2** *zool.:* **a** *piscis spinis hirsutus, raia – stachliger Fisch, Rochenart (Raja L., cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung griech. Fischnamen. 1943. p. 47):* ALBERT. M. animal. 1,79 piscis, qui baro (*p. 489[b],6* βάτος) . . . vocatur. 1,91 basceamatus (*p. 489[b],31* βάτος καὶ τρυγών). 5,14 vacor. 6,65 -oz, quem nos vocamus passerem. 6,68 depatoz. *ibid.:* barez. 14,79 botoz. 14,85 cohabytoz (*p. 697[a],6* ῥίνη καὶ βάτος). *al.* **b** *serpens – Schlange, Wurm:* GLOSS. I 56,30 St.-S. -us uuurm. *v. et* batis.

2. batus (bath-), -i *m.* (בַּת) *mensura quaedam, fere i. q. situla – ein Maß, etwa: Eimer:* CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88[r] (a. 772/95) -us metreta VI mod(ia). TRAD. Weiss. app. 1 p. 302,19 de vino constituit dare . . . duos bathos, id. amas II. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,10 (s. XII.[2]) X bathos lini. *al. v. et supra p. 587,47.*

3. *batus (bath-, batch-, bach-), -i *m.* (*anglosax.* bat) *navicula – (Bei-)Boot:* CHART. Hans. III 599 p. 380,35 (s. XI.[2]) qui ad pontem venisset cum -o, ubi piscis inesset, . . . unum obolum dabat. GESTA crucig. Rhen. 1 p. 29,19 homines naufragio probati (naufragi probatos *codd.*, n. per -os CHRON. reg. app. p. 340,11, *recte*) de rupe . . . sunt educti. 4 p. 37,30 bachi (batchi *B*, bathi CHRON. reg. app. p. 345,32) ruptis cordis de navibus sunt soluti.

***bava,** -ae *f.* *(vox onomatopoetica, cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 852sq.) saliva – Speichel:* MOSES PANORM. infirm. 8[capit.] capitulum curandi -am, que descendit ab ore equi.

***bavarum,** -i *n.* *(orig. inc.) exactio quaedam – eine Abgabe:* ACTA imp. Böhmer 209 p. 191,41 (a. 1196) plateati-

[Rudolph]

cum etiam sive theloneum et -um et aliud, quodcumque . . . infra civitatem . . . exigi debet, . . . civitati . . . concedimus.

baubo(r), -avi, -are (-ari). *script.* bu-: *l. 6.*

latrare – bellen, kläffen: **1** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,4 canes -antur. CAES. HEIST. hom. II p. 57[a] ubi veltres bubant. **2** *translate:* **a** *gannire – belfern:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,13 sicut Eutiches . . . hereticus -vit, id est latravit. **b** *nugatorie garrire – läppisch schwatzen:* ARNULF. delic. 315 multiloquus multum coemit -ando reatum.

***bauca** (pau-, vau-, bok-, -ga *sim.*), -ae *f. vel* ***baucus (-um),** -i *m. (n.) (theod. vet.* boug, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1290sq.)*

1 *armilla, bracchiale – Armring, -reif(en), Bauge (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 539sqq.):* **a** *de ornamento vel signo dignitatis:* EPIST. var. III 2 p. 132,7 Augusto dedi -os optimos II. CHRON. Cas. 7 thesaurum abstulit perplurimum: . . . baziam argenteam I, vaucas par I (LEO MARS. chron. 1,26 p. 598,27 a. in . . . bokis ['*Pokal*' *ed., vix recte*] ac fibulis). CHRON. Mich. 29 iuxta quod regem decuit, armillam auream, quam baugum nominant, ei *(abbati)* pro munere porrexit. **b** *de tegimine:* CAPIT. reg. Franc. 40,7 ut bauga (-ca, -cas, pauga *var. l.*) et brunias non dentur negotiatoribus. **2** *corona – Stirnreifen (cf.* GLOSS. IV 604,10 St.-S. corona pauc): CHART. Wessof. 3 p. 375,8 (c. s. VIII.) baugo *(sic)* . . . apud illos *(Baiuvarios)* corona dicitur. *cf.* boia.

***baucia,** -ae *f. vel* ***baucium,** -i *n.* (δαῦκος)

daucum, pastinaca – Möhre, Pastinak (Daucus Carota L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 52sqq.): GLOSS. III 526,22 St.-S. -a pastinaca morhen (536,27. 537,29. 550,59). *al.* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,16 p. 35b[r] est et cibus, de quo feces egrediuntur . . ., sicut sunt -a et rapula. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 375[H] -a . . . alio nomine dicitur pastinaca, radix competit usui medicinae (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9a[r]. ALPHITA I p. 279,35 -a, p. agrestis idem; sumitur enim quandoque pro domestica. *al.*). WALTH. AGIL. med. 11 p. 110,10 cibos grossos graves sicut est . . . caules et -e. ALBERT. M. animal. 3,177 quaedam *(pascua)* . . . lac multiplicant; . . . similiter facit . . . semen -ae et ipsa herba -ae.

***baucidae** (banch-), -arum *f.* (βαυκίδες) *calceamenta feminarum mollia – weiche Frauenschuhe: v. l. 47.*

***baucopanurgus** (banc-), -i *m.* (βαυκοπανοῦργος) *homo vaniloquus, mendax – Aufschneider, Lügner:* ALBERT. M. eth. 4,3,3 p. 322[a],27sqq. qui parva et manifesta mentiendo se fingunt, bancopanurgi (*p. 1127[b],27* βαυκοπανοῦργοι) dicuntur; . . . nomen bancopanurgi videtur esse derivatum ab anchidis (*potius leg.* a banchidis), quod est genus calceamentorum delicatorum, quo . . . Graecae mulieres utebantur; . . . unde veteres dicebant bancon deliciosum et mollem et delicatum.

***baucos** (banc-) *adi.* (βαυκός) *tener, mollis – verzärtelt, weichlich: v. l. 49.*

***bauga** *sim. v.* *bauca.

***baulerius,** -i *m. (orig. inc.) ? officialis dignitate quadam praeditus – ?Amts-, Würdenträger:* CHART. Tirol. 988 p. 42,15 (a. 1233) in presencia . . . domini Diaterii de Sarentina, domini Wlrici -i . . . et aliorum testium.

***baumoleum** (boum-), -i *n.* (oleum *et theod. vet.* boum) *oleum olivae – Olivenöl (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 608):* HILDEG. caus. 4 p. 195,15 illi *(suco urticae)* modicum boumolei addat. phys. 1,55 huic *(quinquefolio)* farinam similae . . . commisce . . . et deinde modicum -o. 1,109 de succo eius *(absinthii)* in -um infunde. 1,137 si -um non habes, modicum de corvino sepo adde. 3,1 p. 1217[B] eas *(eruptiones affaldrae)* in -um ponat. *ibid. al.*

***baunus,** -i *m.* (βαῦνος) *fornax – Ofen:* ALBERT. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],45 -i in Graeco sunt camini.

bavosus (bab-), -a, -um. (*cf.* *bava) **1** *adi.: sucidus, spumidus – saftig, schaumig:* WILH. SALIC. chirurg. 5,9 p. 359[B] reci(pe) caepe bavosimi (*potius leg.* bavosum) crudum et pista bene. **2** *subst. masc.: homo stolidus – Dummkopf:* GLOSS. IV 240[8] St.-S. babose i. stulte vel severe *(i. seiuerer, cf. O. B. Schlutter, Journ. of Engl. and Germ. Phil. 20. 1921. p. 387).* BENZO ad Heinr. 2,2 p. 613,38 vade leprose, exi -e, discede perose.

***baurrachium** *v.* *borax.

***bausiator,** -oris *m. qui perfidus est, fraudator – ein Wortbrüchiger, Betrüger:* RATHER. epist. 16 p. 93,10 ut fraudelentus adeo sit, ut -r vulgo dicatur. 33 p. 184,21 me fellonem, -em atque periurum apellavit.

***bausio,** -avi, -are. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 301sq.) perfidum esse, defraudare – untreu sein, betrügen:* RATHER. coni. 14 p. 543[B] illum *(ministrum)*, cui unam libram argenti . . . commiseram . . ., immaniter mihi inde -asse percepi.

bax(e)a, -ae *f. calceus feminarum – Frauenschuh:* GLOSS. IV 39,57 St.-S. baxę vviuescu calcei mulieribus apti.

***baylia** *v.* *bali(v)a. ***baym** *v.* *baion.

Bazanticus *v.* Byzanticus.

bazia *v.* bacia. ***bazile** *v.* *bacile.

***bdelliaceus** (vidiliati-), -a, -um. *ex bdellio confectus – aus Bdellium hergestellt, Bdellium-:* ANTIDOT. Sangall. p. 86,33 oleo violato II, oleo vidiliatio II.

bdellium (obt-, subd-, pd-, ved-, bed-, bid-, dell-, deili-, -ll(um), -on *sim.*), -i *n. vel rarius* **bdellia** (-lla), -ae *f.* (βδέλλιον, βδέλλα; *cf.* *bedolach) *usu attrib.: l. 58.*

I *de lacrimis arborum:* **A** *sucus vel cummi arboris cuiusdam, q. d. Commiphora Africana (Engl.) vel sim., brochon – Bdelliumsaft, Palmenharz:* **1** *gener.:* HRABAN. cruc. 1,2 p. 156[A] ammomum, balsama, bidella. 2,2 p. 267[C] balsamum Iudaeae, bdelium Physonis maiestatem tuam *(sc. crucis)* verentes *(item spectat ad Vulg. gen. 2,12:* GLOSS. I 304,40 St.-S. -um Plinius [*12,35*] dicit, quod genus sit gummi, fliet. *cf. l. 53).* GLOSS. I 360,37 St.-S. -um phlied ([p-i *var. l.*]. *spectat ad Vulg. num. 11,7).* NOTKER. BALB. Gall. 1[i] p. 1104,7 Eudaemon nec thura stillat, -on (gloss.: -on species cara medicis) nec India. DYASC. p. 41[b] bdella lacrimum est arboris, que in Armenia nascitur (*cf.* ALPHITA II p. 26,16 -um lacerinum). ALBERT. M. veget. 6,181 est . . . id, quod vocatur -um, gumma palmae silvestris et hoc est resolutivum. *al.* **2** *medic. et pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 182 laterum . . . dolores sine febre -um (*3,33,3* βδέλλιον) sanat. ANTIDOT. Sangall. p. 93,9 adicies . . . ole bedella. RECEPT. Bamb. 66 dellio . . . dabis. ANTIDOT. Bamb. 38 bid-u uncie quinque. ANTIDOT. Glasg. p. 114,15 bitilliu dr(achmas) VII. p. 116,12 bitellium. p. 132,4 obtelliu. p. 132,12 mittis subdellio. p. 153,21 deili. p. 159,15 vedellium. TRACT. de chirurg. 242 quod *(emplastrum)* . . . terbentine, galbani, -i . . . omnium XI. *al.* **B** *vesicula (in foliis ulmi nascens) – Gallenbläschen (auf Ulmenblättern):* GLOSS. med. cod. Trev. p. 174,5 -um i. folliculus, qui in foliis ulmi nascitur. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9b[v]. *expressius de aqua vesiculae:* GLOSS. med. p. 13,3 bid-um id est aquam, que colligitur de visco, qui nascitur in ulmo.

II *de arbore i. q. morus – Maulbeerbaum:* GLOSS. III 469, 18 St.-S. p-um murbovm. V 1,1 -um, ut Plinius *(12,35)* scribit, est arbor aromatica, . . . idem murboum (*cf.* I 299,11).

III *de lapide i. q. gemma, carbunculus – Edelstein, Karfunkel (cf. Itala gen. 2,12* [*Lugd. al.*] carbunculus et lapis prasinus; *Vulg. gen. 2,12* -um et lapis onychinus): BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,32 gestet mitram de lapide -o. *fort. add.:* GLOSS. I 311,57 St.-S. bid-um prasinus stein. *Rudolph*

***beamen,** -inis *n. felicitas – Glück:* GESTA Bereng. 1,25 virum . . . ratione pium regnique -e dignum.

beatido *v.* beatitudo.

***beatificabile,** -is *n. quod beatificandum est – das zur Seligkeit Bestimmte:* ALBERT. M. sacram. 178 p. 116,7 *bonum naturale* ordinatur *(sc. ad gratiam)* ut -e per gratiam, aliud *(sc. bonum consuetudinis)* autem ut dispositio remota. sent. 1,1,3 p. 17[b],27 -e considerabitur ut participans illud *(sc. finem beatificum).* 1,17,3 p. 470[a],38 beatificans et -e, scilicet Deus et nos ipsi.

beatificatio, -onis *f. actio beatificandi, glorificatio – Beseligung, Verklärung:* ARNO REICHERSB. apol. p. 56,20 sensuum nostrorum . . . iustificationem, sanctificationem et

[Payr]

-em. IOH. WIRZ. descr. 18 p. 169,15 beatam virginem Mariam . . . dignam fore omni honore et -e non tantum in anima, sed etiam in corpore. CONR. EBERB. exord. 3,21 p. 1080^{D} ad indicium transitus et -is *sancti*. ALBERT. M. summ. theol. I praef. p. 2,2 in actibus . . . glorificationis sive -is *innotescit Deus* per consummationem gloriae. *al.*

***beatificativus**, -a, -um. **1** *adi.: beatum reddens – seligmachend:* ALBERT. M. summ. theol. I 13,55,3 p. 571^{a},26 illud *(bonum)* . . . per se divinum et assimilativum Deo est, per se -um est. **2** *subst. neutr.: efficiens beatitudinis – Mittel zur Glückseligkeit:* ALBERT. M. top. 3,1,3 p. 337^{b}, 39sqq. sicut se habet sanitas ad sanativum, sic beatitudo se habet ad -um; ergo . . . sicut se habet sanitas ad -um, sic se habet sanativum ad beatitudinem; sed -um (*p. 116^{b},30* τὸ ποιητικὸν εὐδαιμονίας) superat sanitatem.

beatificator, -oris *m. beatitudinis auctor, salvator – Urheber der Seligkeit, Retter:* CONR. SAXO spec. 6 p. 89 eius, quae omnium animarum -em genuit in mundo.

beatifico, -avi, -atum, -are. **I** *beatum, felicem reddere – seligmachen, beglücken* (*cf.* GLOSS. IV 40,5 St.-S. -o saligon): **A** *usu christ.: 1 strictius:* FORM. Senon. II add. 1,1 p. 220,36 sanctorum meritis -ando domno . . . Importune. HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,25 ut . . . -tus ad vitae aeternae pervenisset brabio. GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,17 quae *(Domini pietatis ops)* me . . . benedicat, -et, glorificet, laetificet *eqs.* TIT. metr. IV 13,1,3 tu . . . -es, o Maximine, datores. CARM. Cantabr. 9,1^{a},8 imperatoris Heinrici . . . -a animam, Christe. ARNO REICHERSB. apol. p. 69,10 spiritualis paradisi . . . corpora spiritualia resurgentium -antis. ALBERT. M. resurr. 137 p. 329,74sq. visio lucis et visio -ans; . . . visio -ans animas. *al.* **2** *latius:* **a** *salvare – retten:* CHART. Basil. A I 221 p. 339,12 (a. 1160) helemosinam, qua confisus sum animam meam -are. **b** *sacrare – heiligen:* HROTSV. Gall. II 5,3 *Constantinus, Constans et Constantius* augustalis apicem dignitatis ornabant et -bant insignibus suae probitatis et sanctitatis. **B** *usu saec.: 1 strictius:* ALBERT. M. eth. 8,3,10 p. 555^{a},2 retribuere debet ei, qui eum ex tali -vit amicitia. **2** *latius i. q. (feliciter) perficere – (glücklich) vollenden:* WIPO prov. 15 firmissima spes -at res.

II *beatum, felicem praedicare, magnificare – seligpreisen, glücklich nennen, preisen:* VITAE patr. Iur. 3,20 numquam laudatus ac -tus inflatus est. RIMB. Anscar. 35 p. 68,16 sanctos, qui Deo oboediunt, -at. EKKEH. IV. bened. I 27,1sq. facta beanda (gloss.: beatificanda) lege . . ., rem pande -andam. ARNOLD. SAXO fin. 5,1,4 p. 95,20sq. nullum bonum -andum, usquequo utique vivit, sed oportet finem videre et tunc -are unumquemque *eqs.* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 645^{b},27 'nec gloriam vident a multitudine . . . -tam' (*PG 3,476^{A}* μακαριζομένην), id est positam in beatitudine.

subst. **beatificans**, -antis *n. quod beatum reddit, beatitudo – das Beseligende, Seligkeit:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,3 p. 18^{b},9 ut . . . in fide . . . fruatur *theologia* . . . summa veritate, per spem . . . summe -e, per charitatem summa bonitate. p. 18^{b},16 verum . . . inquirit non ut verum simpliciter, sed ut summe -s. *v. et p. 1398,68.*

beatificus, -a, -um. *beatum reddens, beatus – beseligend, selig:* STEPH. EDD. Wilfr. 32 p. 227,14 illam -am vocem mereatur audire . . .: 'venite, benedicti *eqs.*' HERM. AUGIENS. vit. 109 ne vos postposito lumine tanto tamque -is oppido taedis spurcida queratis gaudia noctis. ARNO REICHERSB. apol. p. 69,17 inter spiritus a Deo factam miram et ineffabilem ac -am illuminationem *eqs.*

***beatio**, -onis *f. beatificatio, beatitudo – Beseligung, Seligkeit:* GOSB. carm. 26 (MGPoet. I p. 621; c. 830) est quia vita manens, est summa -o vitae *(sc. Christus).*

beatitas, -atis *f. beatitudo, felicitas – Glückseligkeit* (*cf.* GLOSS. I 54,26 St.-S. -s salida): WALAHFR. Mamm. orat. 15 factor, a quo sanctus habet -em. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,9 pro spe futurae -is. ANTON. consecr. (MGScript. XV p. 983,5) -em verae perpetuaeque salutis. *c. sensu mercedis speratae:* HEIRIC. Germ. I invoc. 103 non haec ob meriti -em, Germani peto sed per almitatem.

beatitudo, -inis *f. script.:* -tet-: CONC. Merov. p. 147, 33. -idu-: ALCUIN. epist. 117 p. 173,11 *(var. l.).* beatud-: *l. 15.50.65. p. 1401,27. adde* CHART. Rhen. med. I 25. 31. 34. DIPL. Karoli M. 279 p. 415,26 (spur.). beatidines: ANON. algor. Salem. p. 12,1.

I *proprie i. q. beatitas, felicitas – Glückseligkeit, Glück (cf.* GLOSS. I 54,27 St.-S. -o salichafti [*Pa*], heilhafti [*K*]. *def.:* HONOR. AUGUST. eluc. 3,19 duae sunt -es: una minor paradisi, altera maior coelestis regni. ALBERT. M. summ. theol. II 12,69,1 p. 9^{b},8 -o large dicta consistit in felicitate duplici, scilicet civili et contemplativa. p. 9^{b},23 dicitur . . . stricte -o status omnium bonorum aggregatione perfectus *[cf. Boeth. cons. 3,2]): A usu christ.:* **1** *de felicitate caelesti:* **a** *de Deo, Christo, angelis:* ALDH. virg. I 7$^{in.}$ si . . . virginitatis gloria angelicae -is (beatudinis *B*) germana creditur. HRABAN. carm. 39,12,5 una trium essentia, una est . . . aeternitas, -o, sanctitas. ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,60 Christus cum matre . . . secundum . . . modum participandi -em et secundum locum sunt ultra omnes angelos. caus. univ. 1,4,8 p. 431^{b},13 ordines . . . angelorum . . . ordinantur . . . in gratia et -e. summ. theol. II 1,3,3,3 p. 43^{b},19 immutabilitas . . . non pertinet ad -em creatam, sed increatam. *al.* **b** *de hominibus:* **α** *de doctrina:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,2 quanto quis amplius profecerit in ea fide, tanto maiori donabitur -is remuneratione. HONOR. AUGUST. inev. B (PL 172,1202^{B}) quod rationalis creatura ad -em sit condita *eqs.* HILDEG. scivias 2,6 p. 523^{B} refectionem coelestium dans eis *(hominibus)*, cum qua plenum gaudium omnium felicitatum ac -um . . . satiati adipiscerentur. ALBERT. M. resurr. 42 p. 261,45 resurrectio animae est perfectio sui secundum -em. 126 p. 322,4 quaeritur . . . de -e aeterna *eqs.* 137 p. 330,2 in intimam veritatis contemplationem, quae vere vera -o est. 168 p. 350,9 -o patriae intranea, quae formaliter est in beato, appetitur ut terminus felicitatis per se. *al. v. et l. 22.* **β** *exempla:* ALDH. virg. I 39 p. 291,12 aeternae -is coronam (TRAD. Frising. 13^{a} cogitante me de aeterna -e. HRABAN. epist. 37 p. 472,28 Hludowico regi Rhabanus . . . aeternę -is in Christo optat salutem. DIPL. Zwent. 26 aeterne -is felicitatem. *saepe. cf.* IOH. CANAP. Adalb. 6 p. 583,31 ad littora sempiternae -is. *al.*). TRAD. Ratisb. 9 cogitavimus . . . de futura -e (GERH. AUGUST. Udalr. I 19. *al.*). 48 qualem habeat -is portionem sine fine manentis. DIPL. Arnulfi 12 ad perpetuam -em promerendam (ORD. coron. imp. 2,2 in perpetua -e habitare. DIPL. Conr. II. 2. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,15 spem caelestis -is. ADAM gest. 2,82 p. 141,11 in aeterna tabernacula, ubi cum angelis indeficua laeteris -e. HILDEG. phys. 3,17 datilbaum . . . -em signat. *al.* **2** *de felicitate terrena:* **a** *strictius de statu gratiae vel de actibus beatificatis (saepe accedit ad notionem q. e. virtus perfecta – Vollkommenheit):* ALDH. virg. I 22 p. 253,10 sextum evangelicae -is (beatudinis *B*) gradum consequi. CAND. FULD. Eigil. I 17 p. 231,14 octo -bus, quas ipse Dominus in evangelio comprehendit ([*Vulg. Matth. 5,3sqq.*]. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,51. ANON. ad Ragimb. p. 533,6 Ragimboldo . . . o. -um cubum. VITA Altm. 27. *al.*). TRAD. Teg. 20 -em iusticię sectantes. CHART. Raitenh. 9 p. 14,31 'beatus, qui intelligit super . . . pauperem'; cuius -is consorcium cupientes adipisci *eqs.* ALBERT. M. sacram. 110 p. 75,90 lugere est actus -is. *actio beatificandi – Seligpreisung:* AMALAR. off. 4,29,6 prima -o dicit: 'beati pauperes *eqs.*' **b** *latius:* **α** *donum gratiae – Gnadengabe:* GODESC. AQUENS. seq. 12,2^{b},4 *spiritus sanctus* doceat nos omnem iustitiam et devotas cor excitans in preces provehat per -es. **β** *sanctitas, virtus – Heiligkeit, Tugend:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,31 de tantis talisque virorum beatudinibus. LIUTG. Greg. 3 laudem tantae -is et unitatis. TRANSL. Pus. 10 -o sanctorum in eo constat, ut voluntati conditoris inhaerescant. **B** *usu saec.:* **1** *de felicitate in insulis beatorum degentium:* ALBERT. M. pol. 7,13^{p} p. 727^{a}, 16 in abundantia talium bonorum, -is scilicet. **2** *de felicitate vivorum:* **a** *strictius:* **α** *philos.:* ALBERT. M. sacram. 247 p. 161,80 amicitia est de pertinentibus ad -em, ut dicit Philosophus. pol. 7,1^{c} p. 622^{b},6 sine bonis animae -o sive felicitas

[Payr]

non est. 7,11[f] p. 708[a],7 quod usus bonorum abundantiae et honoris causa sit -is. β *usu communi (plur. i. q. gaudia – Freuden):* EPIST. var. I 7 p. 502,13 propriis . . . -bus et peculiaribus . . ., o rex mi, honoravit te rex tuus. EPIST. Col. 11 papae . . . episcopus omnem prosperitatis -em orat. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,8 inter tot pulchras -es, quae animos mortalium capiunt . . ., una sola -o, videlicet timor Domini, . . . animum eius . . . possedit. EPIST. Teg. I 85 supplicamus . . . pro vestra -e hic et in cęlo. **b** *latius i. q. favor – Gunst:* RICHER. REM. hist. 1,15 praecipua . . . -e Haganonem habebat.

II *meton. in allocutione vel titulo honorifico i. q. sanctitas, almitas – Heiligkeit, 'Gnaden':* **A** *eccl.:* **1** *de papa:* LIBER diurn. 10 -is vestrę temporibus. STEPH. EDD. Wilfr. 29 p. 224,25 deprecor vestram pontificalem -em. COD. Karol. 49 p. 568,41 eius *(Stephani papae)* ter -o. EPIST. Col. 5 p. 246,31 scit vestra -o, pater sanctissime. *al.* **2** *de episcopis, abbatibus:* LEG. Wisig. suppl. p. 474,45 obsecro reverentiam -is vestrae. BONIF. epist. 34 p. 59,20 valere dilectionem -is tuae *(sc. abbatis Dudonis)* . . . optamus. DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 274,30) -e vestra suggerente, pater beatissime. CONC. Karol. 39[c] p. 459[b],17 tuam . . . providam volumus esse -em, ut *eqs.* HRABAN. epist. 3 p. 386,29 -em tuam opto semper bene valere. EPIST. Teg. I 105 *beneficia* vestrę -i remuneranda. *saepe.* **3** *de clericis, monachis, sanctimonialibus:* ALDH. virg. I 60 p. 322,24 orantem pro nobis -em vestram alma trinitas . . . tueri dignetur. epist. 5 p. 490,5 almitati -is vestrae. ALCUIN. epist. 117 p. 172,7 vestrae -is (beatudinis *K2*) salutationem *(sc. monachorum Murbacensium).* EPIST. Wibald. 129 oramus . . . -em vestram *(sc. monachos Corbeienses).* EPIST. Hildeg. 14 p. 378,13 ad praesentiam tuae -is. **4** *de fidelibus:* CHART. Naumb. 398 p. 359,38 (a. 1197) meminisse debet universa fidelium -o, quod *eqs.* **B** *saec. de rege:* STEPH. EDD. Wilfr. 43 p. 238,3 ego Theodorus . . . episcopus . . . hoc tuae -i suggero.

beatrix *adi. fem. beatifica, felix – selig(machend), glücklich:* WALDO Anscar. 34,11 Corbeia . . ., sanctorum genetrix, monachorum cella -x. *nom. propr.:* EPIST. Hann. 29[tit.] B-x non fortuna, sed solo nomine felix. *v. et p. 1428,49.*

beatudo *v.* beatitudo.

beatulus, -a, -um. **1** *beatus, felix – selig, glücklich:* VITA Norb. II add. 3,2 sancti patris praemium tale qui concupiscis, quod fecit, facito, pransumque -us ito. **2** *beatificus – beglükkend:* HERM. AUGIENS. vit. 643 non est honor -us *eqs.*

beatus, -a, -um. *script.* pe-: TRAD. Frising. 1077.

beatitudinis compos, felix – glückselig, glücklich (*cf.* GLOSS. I 54,24 St.-S. -i salike): **I** *usu christ.:* **A** *de anim. i. q. beatitudinis aeternae vel salutis animae compos – selig:* **1** *strictius:* **a** *de beatitudine caelesti:* α *de Deo, Christo, angelis:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,29 -orum mansiones spirituum. WALAHFR. carm. 25[a],19,1 deitas -a patris et nati pariterque sancti spiritus. GODESC. SAXO theol. 22 p. 322,4 Christe . . ., homo . . . super omnes angelos -os incomparabiliter -e, sancte, pie *eqs.* 23 p. 329,2sq. -um pontificem nostrum, -um filium. ALBERT. M. resurr. 155 p. 340,64 vita aeterna est in animabus sanctis et angelis -is. *al.* β *de mortuis:* WALAHFR. Mamm. 26,58 pace Dei fruitur summa, sine fine -us. Wett. 595 vos precor . . . per sanctos . . . viros . . . animasque -as. HRABAN. epist. 9 p. 396,4 qualiter *Deus* me . . . in futura *vita* . . . concedat esse -um. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 471,12 quasi . . . electi proposito fiant . . . boni et hoc suo . . . merito reddantur a Deo -i. DIPL. Karoli III. 168 p. 272,16 -issimorum avorum nostrorum augustorum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,1 *Anno* gaudium Domini sui . . ., -issimus o utinam, intravit. *saepe.* **b** *de beatitudine paradisiaca:* WANDALB. creat. mund. 189 hac ut sede -um . . . futurum cultorem . . . lex aeterna teneret. **c** *de beatitudine terrena c. respectu salutis animae vel gratiae:* HRABAN. carm. 81,51 o terque quaterque -a *(patria),* praesule hoc . . . regi digna . . . quae fueras. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,50 -um . . . dicebat, qui in istis vitiorum pedicis non offendebat. FROUM. carm. 10,8 gratia ⟨per⟩ populos sic fluxit sepe -os *eqs.* THIETM. chron. 6,85 -us est ille, qui eam meretur incedere viam. BRUNO MAGD. bell. 16 p. 23,7 -us et valde -us esset, si munitiones easdem contra paganos erexisset. *al.* **2** *latius c. sensu sanctitatis (saepe accedit ad notionem q. e. sanctus – heilig):* **a** *de sanctis, hominibus iustis (hic illic i. q. pius – fromm, e. g. l. 13.23.35sq.):* TRAD. Frising. 3 (c. 748/50) ad ecclesiam -ę Dei genetricis Marię (THANGM. Bernw. 47 *Christi* -issimae et gloriosissimae genitricis perpetuaeque virginis Mariae. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,18 -ae Mariae semper virginis. *saepe. cf.* STATUT. ord. Teut. p. 36,13 -e Virginis. *al.*). WILLIB. Bonif. 5 p. 21,2 limina -i Petri apostoli (HRABAN. epist. 24 p. 430,26 -i Pauli a. RUOTG. Brun. 44 p. 48,4 -us Iacobus a. *saepe. cf.* TRAD. Frising. 19 -i apostolorum principis Petri. THIETM. chron. 8,27 -i Iohannis visionem). 8 p. 47,16 -i viri sanctimoniam (CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,8 -i v. Dei Benedicti. RIMB. Anscar. 42 p. 78,29 de eo, . . . sancto plane et -o admodum viro. THANGM. Bernw. 56. *saepe*). ARBEO Corb. 12 -am virginem Christi Scolasticam. 23 -i Christi confessoris Valentini (WETT. Gall. 1 Galli. THANGM. Bernw. 53 Martini. *al. v. et l. 37*). Emm. 24 -um et Deo devotissimum episcopum Haimrammum. PAUL. DIAC. Lang. 6,40 ad sacrum corpus -i Benedicti patris (WALAHFR. Wett. 162 vernat uterque pater vita graduque -us. IOH. CANAP. Adalb. 14. *al.*). LIUTG. Greg. 2 p. 69,5 -us puer Gregorius. EIGIL Sturm. 16 -us Sturmi abbas. TRAD. Scheftl. 20 ad sanctum ac sacrum monasterium sancti ac -issimi Dionisii episcopi (*cf.* TRAD. Patav. 6 cum -issimo sancto Stephano). HRABAN. epist. 13 p. 400,24 -issimus Christi martyr Bonifacius (DIPL. Arnulfi 117 ad -os Dei martires. *al.*). 14 p. 402,29 papa -us . . . Gregorius (WIDUK. gest. 1,16 reliquias -i Innocentii papae. *saepe. iron.:* DEUSD. c. invas. 2,11 [MG Lib. Lit. II p. 329,29] XC milia hominum . . . -o papa Guiberto cooperante caesa sunt). 34 p. 468,16 ex -i Hieronimi atque Gregorii, Ambrosii . . . et Augustini . . . tractatibus. WALAHFR. carm. 21,5,1 Thebaeae legio -a gentis. THEGAN. Ludow. 44 p. 600,18sq. qui -o Iob insultabant, reges fuisse leguntur in libro -i Tobiae. HROTSV. prim. 29 baptista Christi referente -o. THANGM. Bernw. tit. vita -i Bernwardi episcopi et confessoris. 42 -am hanc feminam. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,6 -us Epiphanius . . . tam eximiae, ut mortuum suscitaret, sanctitatis. *persaepe. nom. propr.:* EBERW. Magner. 34 merito et nomine B-us, -am . . . vitam . . . ducens. *al.* **b** *de ecclesia, communione sanctorum:* ALDH. epist. 4 p. 484,3 *Quartadecimani* alieni a -a orthodoxorum sodalitate. CONC. Karol. 44[B] p. 525,13 ut pax Dei . . . in eadem -a plebe pleniter restituatur. WALAHFR. carm. 1,12 -ae ecclesiae pia membra. *al. remissius de conventu:* TRAD. Frising. 424 (a. 819) -um et memorabilem conventum una cum abbatibus seu presbiteris *eqs.* **c** *in allocutione vel titulo honorifico:* α *de papa:* CONC. Karol. 3[B] p. 11,37 Zaccharias sanctissimus ac ter -issimus episcopus sedis apostolicae (14 p. 80,2. *al.*). 19[D] p. 141,14 -issimi papae. WIDUK. gest. 3,70 (epist. imp.) filius noster . . . coronam a -o apostolico . . . suscepit. *al.* β *de (archi)episcopis:* LEG. Wisig. 12,2,13 p. 418,4 sanctissimis ac -issimis . . . episcopis. ALDH. epist. 1 p. 476,1 fateor, o -issime antistes *eqs.* HRABAN. epist. 5[tit.] domino -issimo ac merito venerabili . . . Haistulfo archiepiscopo (RUOTG. Brun. prol. p. 1,3 d. in Christi gratia -issimo. *al.*). 10[tit.] domino sancto atque -o patri (CONC. Karol. 57[B] p. 769,23 audite, patres -issimi et reverentissimi. *al.*). CONC. Karol. 44[A] p. 476,33 -issimus patriarcha *(sc. Constantinopolitanus).* CHART. Fuld. B 19 p. 38,32 (epist. papae spur.) -issimi fratris nostri Bonifacii. VITA Corb. 33 p. 631,7 *ego Aripo* consilium -orum virorum in medium protuli. ARCHIPOETA 10,21,1 in presentia presulis -i. *saepe.* γ *de fidelibus:* TRAD. Ratisb. 136 (a. 889) cognoscat omnis ęcclesię Dei -issimus ordo, qualiter *eqs.* (164). **B** *de rebus (et partibus corporis: p. 1403,34sq.):* **1** *ad beatitudinem pertinens, beatificus – selig(machend):* **a** *strictius:* α *de vita caelesti:* ALDH. virg. I 20 p. 250,15 sanctus Hieremias . . . -a praedestinatione Domino dicatur. CONC. Karol. 38,17 quibus operibus possit promereri -a vita quibusve excludi (HRABAN. carm. 9,4. RIMB. Anscar. 35 p. 67,39 ad laudem . . . -ae aeternae vitae. *al.*). TRAD. Frising. 353

[Payr]

aeterne felicitatis et -ę inmortalitatis. WALAHFR. Wett. 803 requiem. HRABAN. carm. 19,46 cum Christo et sanctis regna -a tenens. WANDALB. martyr. hymn. 3,2 -a . . . vitae . . . perennis munera. GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,13 suae *(sc. Dei)* -issimae contemplationis. THIETM. chron. 4,63 ad aeternae mansionis -am spem. DIPL. Heinr. III. 226 -i fructus spe. *al. divinus – göttlich:* WANDALB. creat. mund. 20 legem. **β** *de morte:* IOH. CANAP. Adalb. 29 Adalbertus . . . -issimo fine praesentem vitam erit terminaturus (THIETM. chron. 6 prol. 24. *al.*). FROUM. carm. 24,11 gaudendum de morte -a (ANSELM. Bis. rhet. 1,14 p. 128,13). *al.* **b** *latius i. q. sanctus, pius – heiligmäßig, fromm:* WILLIB. Bonif. 1 p. 4,14 vere -am sancti Bonifatii . . . vitam (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 304,17 pro tot magnificis vitae tam -issimae remunerandae pietatibus. *al.*). WETT. Gall. 28 p. 273,5 quomodo -um cursum expleverit. WALAHFR. carm. 25^{a},18,2 actibus. 66,1,3 studiis. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,2) ob -am consuetudinem coenobii. HROTSV. prim. 584 Christina . . . reddens animam factore vocante -am. FROUM. epist. 77 tam -us labor. DIPL. Heinr. III. 370 cum Deo -a negocia gerimus *eqs. al.* **2** *ad beatos pertinens, sacer – selig, (ge)heilig(t):* **a** *strictius:* **α** *spectat ad mortuos:* CONC. Karol. 3^{B},15 p. 19,18 -ae memoriae praedecessor noster Gregorius (ANNAL. Xant. a. 814 -e m. gloriosissimus Karolus . . . de hac luce migravit. FORM. Sangall. II 42 p. 424,28 -issimae m. S(alomo) . . . episcopus. THIETM. chron. 2,3. *saepe. cf.* WIDUK. gest. 3,2 [rec. B] ad augmentum virtutum suarum -aeque m. THANGM. Bernw. 51 p. 780,10 [chart.] -ae m. tradere titulum nominis mei). p. 20,9 -ae recordationis sanctus Gregorius papa (DIPL. Heinr. III. 167 Cunradi imperatoris . . . -issime in evum r. *al.*). **β** *spectat ad sanctos:* ALDH. epist. 4 p. 485,11 Petrus . . . Dei filium -a voce confessus. TRAD. Frising. 398^{b} facultates . . . tenerentur ad -um domum *(sc. sanctae Mariae).* WALAHFR. Mamm. 4,7 dum . . . sacros versus depromeret ore -o. 23,33 -as . . . plantas. Mamm. hymn. 12,3 -is martyrum . . . suffragiis (*sim.* DIPL. Heinr. IV. 83 p. 108,25). carm. 5,62 firma -ae fundamenta petrae *eqs.* THEGAN. Ludow. 1 -issimum corpus apostolorum principis Petri. HROTSV. gest. 95 natam de stirpe -a Oswaldi regis *eqs. al.* **b** *latius de numero:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,24 ad multiplicationem -i numeri.

II *usu saec.:* **A** *fortunatus, faustus – vom Glück begünstigt, glücklich:* **1** *de anim.:* **a** *strictius:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,25 hoc tempore scribentes quodammodo iudico -os *eqs.* ALBERT. M. pol. 5,8gg ut *tyrannos* tamquam felices et -os (*p. 1314*^{b}*,32* μακαρίους) admirentur. 7,1^{a} p. 621^{a},11 nullus dicet -um vel felicem eum, qui nullam partem habet fortitudinis. 7,11^{a} p. 705^{b},4 civitas debet esse -a (*p. 1331*^{b}*,25* μακαρίαν). *in allocutione vel titulo honorifico principis:* CAPIT. reg. Franc. 2 epistola clementissimi et -i regis nostri Childeberthi. COD. Lauresh. 747 anno XLV regni domni nostri honoris seculi, magni et -i Karoli . . . imperatoris (*sim.* 776). TRAD. Frising. 419 anno -issimo Hludowico regnum gubernante . . . quinto. WALAHFR. imag. Tetr. prol. 6 p. 829 servitio . . . vestro *(sc. Iudith)* prolisque -ae. NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 92,11 kyrieleyson Hludowico -o (p. 92,16). **b** *latius i. q. dives – reich* (*cf.* GLOSS. I 152,10 St.-S. -us aotac. II 116,29 -us rihher): RUODLIEB I 135 iuvenem . . . arte satis catum venandi satque -um *eqs.* **2** *de rebus:* WALAHFR. carm. 63,3,1 -ae . . . tuae *(sc. imperatoris)* praesentiae. 77,7,2 -um caesaris . . . honorem. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,21 -um regni statum. *impers.:* VITA Heinr. IV. 13 p. 41,18 -ius sibi et tutius fore, ut privatus . . . viveret. **B** *liber – frei (ex Vulg. act. 26,2 per pravam interpr.):* RAHEW. gest. 3 prol. p. 163,11 a quorum parte utrimque me -um estimo (3,46 p. 219,21 -um . . . me e. ab his, a quibus vacuos esse decet, qui *eqs.*). 3,20 p. 193,24 ab hoc suam ipsorum conscientiam sese -os facere.

***subst.** masc.: qui beatitudinis compos est, sanctus – ein Seliger, Heiliger:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,1 -orum gaudia. TRAD. Frising. 133 ad servitium Dei et -orum ibidem *(in Frisinga)* manentium. RIMB. Anscar. 35 p. 67,11 -orum animae . . . angelico ministerio rapiebantur . . . in caelum. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 -us . . . ille, de quo hic futurus est sermo. THIETM. chron. 6,64 -i omnes virtutibus suis cum Christo vivunt. ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,67 caelum empyreum est locus communis omnium -orum. 140 p. 331,79 omnis dos est pars gloriae -orum. summ. theol. II 8,31,2,3 p. 350^{b},20 conformitas . . . inter vitam animaliter viventium et -orum. *al.*

adv. **beate.** *feliciter – glückselig, glücklich:* **1** *christ.:* **a** *strictius:* WALAHFR. carm. 9,1,9 cresce valens, augere vigens, firmare -e in Domino semper. DIPL. Heinr. III. 305 p. 414,38 ad illam vitam, qua in aeternum -e vivitur. **b** *latius i. q. pie – fromm:* CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,21 ut hic fideliter credant et -e viventes . . . regnum consequantur aeternum. **2** *saec.:* HROTSV. Gall. I 9,3 vivite -e sub Romana pace. ALBERT. M. pol. 8,2^{d} p. 766^{a},2 vacare . . . videtur ipsum habere delectationem et felicitatem et vivere -e (*p. 1338*^{a}*,3* μακαρίως). *ibid. iterum.* *Payr*

***beb** *v.* *b(e)eb(e). **bebinnum** *v.* bipennis.

bebo, -are. *vocem haedi emittere – meckern: v. p. 1330,58.*

***beborania,** -ae *f. (orig. inc.) genus praestationis – Abgabenart:* DIPL. Karoli M. 217 p. 290,14 *(spectat ad res Cataloniae)* quod . . . -as illis superponatis.

bebulcus *v.* bubulcus.

***becach.** *(orig. inc.) nomen litterae secundae alphabeti inventicium (cf. B. Bischoff, MIÖG 62. 1954. p. 8sq.):* AETHICUS ISTER $113^{app.}$ alamoy becach *eqs. v. et* *berch.

***becarium** *sim. v.* *bicarium.

***becarius** *sim v.* *beccarius. **Becca** *v.* beccus.

***beccaria** (beca-), -ae *f. (cf. ital.* beccheria *a* becco *'Bock') laniena – Fleischbank:* CHRON. Ven. Alt. p. 171,28 Bycicas becariam retinentes erant. CHART. Tirol. 673 (a. 1215/18) de ortis, de becariis. CHART. Tirol. notar. I 475 cui casali cohaeret . . . -a communis. *v. et* *bucheria.

***beccarium** *sim. v.* *bicarium.

***beccarius** (beca-, becha-), -i *m. (ital.* beccaio *a* becco *'Bock') lanius – Fleischer:* CHART. Ticin. 95 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 32,12; a. 1205) interfuerunt Petrus Moroni . . . et Andreas Pochitinus -us testes (CHART. Tirol. 595. *al.* [*v. ind.*]. CHART. Ital. Ficker 458 p. 465,37 Girardi . . ., Wagnie becario. *cf.* REGISTR. Trident. 49 p. 54,10 dixit Martinus becharius . . ., quod *eqs.*). CHART. Tirol. 557 p. 38,17 iuravit . . . Tardivellus becarius (ACTA imp. Böhmer 933 p. 641,42 consules -orum). COD. Wang. Trident. 75 p. 173,8 Adam becarius. CHART. Tirol. notar. I 395 quod *(fictum)* solvitur per Oldericum -um de uno vignale. 748 p. 376,24 que *(causa)* vertitur in Seauridum carnificem . . . et inter Zuannum -um. *al. (v. ind.).* SALIMB. chron. p. 42,31 quod *Fridericus II. imp.* esset filius cuiusdam -i de civitate Esina. p. 376,18 -i fecerunt ibi macellum. p. 447,2 Ghibertus . . . assumpsit sibi dominium Parme cum adiutorio -orum. *ibid. al. (v. ind.).* *v. et* *bucherius.

***beccharium** *v.* *bicarium.

beccus (becus), -i *m. rostrum – Schnabel:* CHRON. Ven. Alt. p. 52,15 in -is (becius *codd.*) ipsius *(avis)* deporte<n>tur parvis illorum filiis. p. 63,18 aquam . . . expuere per becis bestiarum figuris. *subst. fem. in cognomine porcae magno rostro ornatae:* NIVARD. Ysengr. 7,119 B-a michi cantum sesqualterat. *ibid. al. (v. ind. nom.).*

***becgardus** *v.* *begardus. ***becgina** *v.* *begina.

***becharium** *sim. v.* *bicarium. ***becharius** *v.* *beccarius.

bechicus (ve-, bi-, -cic-, -chichius *sim.*), -a, -um. (βηχικός) **1** *adi.: tussim sedans – Husten-:* THADD. FLORENT. cons. 127,148 pullule sint bichichie (127,226). *v. et l. 70. p. 1405,4.*

2 *subst.:* **a** *neutr.* -on *i. q. medicamentum tussim sedans – Hustenmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 169 bi-on (*3,28,11* βηχικόν): gliconos ÷ II *eqs.* AURELIUS 11 p. 705,10 quae *(antidota)* fecicuba *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* fecua *cod. Augiens. CXX)* appellantur, id est ad tussim composita. AESCULAPIUS 8 accipiant antidotum beica *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* bechicon *cod. Augiens. CXX).* 15 p. 19,16 catapotias becicon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* catapotia bechica *cod. Augiens. CXX).* p. 19,17 antido<tu>m vesocon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* bechicon *cod. Augiens. CXX)* Asclepiadeum. p.

[Baader]

19,30 catapotias vecicon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50)*, id est myrrham *eqs.* GLOSS. Salern. p. 11^{b},16 bithicon, id est contra raucedinem inventum. ALPHITA I p. 280,8 bi-on interpretatur ad tussim; unde pillulae bi-ae. **b** *fem. i. q. pillula tussim sedans – Hustenpille:* GLOSS. Salern. p. 11^{b},22 bichidas contra tussin inventas.

***bechina** *v.* *begina.

***bechinum** (pe-), -i *n. (theod. vet.* beckin, *cf. Ahd. Wb. I. p. 861) aquaemanile – (liturgisches) Waschbecken:* CASUS Petrish. 2,4 p-a duo argentea. *ibid. iterum. v. et* bacinum.

bechion *(n.)* (βήχιον) *salvia – Salbei (Salvia pomifera L. vel sim.):* DYNAMID. Hippocr. 1,59 salvia ... dicitur ... -on.

becicon *v.* bechicus. ***beckina** *sim. v.* *begina.

bectonica *v.* vetonica. **becus** *v.* beccus.

***bedagar** *v.* *bedegar.

***beddemundus** (bede-, bathmundi-), -i *m. (l. 25; ceterum etiam neutr. subesse potest) (theod. vet. inf.* beddemunt, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 156) de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1343sq.*

1 *tributum pro licentia maritandi domino solvendum, abmatrimonium – Gebühr für die Heiratserlaubnis, Bedemund:* CHART. Westph. add. 53 (ed. R. Wilmans. 1877; a. 1163) ut ... femina ... nubilis unum aureum nummum ... pro -o persolvat. III 10 -os de nostris sibi concessos ... hominibus. *ibid. bis.* VII 123 pro -o sex denarii solvantur. HIST. Walc. 30 quatinus ... sine exactione contraria et bathmundii quaestu ... homo ex Walciodorensi potestate mulierem sumens ... sicut sibi parem ducat. CHART. Osn. III 409 p. 280,2 bede-is et omnibus obventionibus ... bona fide gaudebit. 455 nec ... cives dabunt bede-um, ut vulgus dicit. **2** *multa pro copulatione illicita solvenda – Buße für unrechtmäßige Verbindung:* CHART. Xant. 15 p. 9,42 (a. 1122) si ... aliqua sine legitimo thoro cuiquam copulata fuerit, forisfactum suum, quod frequens usus -um vocat, supradicte componat curie.

***bedegar** (beta-, bete-, -dag-, -tag- *sim.*) *indecl. n. (l. 48. 50; ceterum de genere non constat) (pers.* bādawārd, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 157)*

1 *de fruticibus:* **a** *Rosa eglanteria (L.) – Weinrose (cf. Hegi, Flora. IV. p. 984[1]):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,22 -igar frig(idum) in primo gradu ...; huius arboris cortex et ... rami sunt frigidi et sicci. GLOSS. III 526,37 St.-S. -agar wibedorn. 551,23 -r (-agar *c*) wepedorn *(c)*, wisdorn *(b)*. GLOSS. Roger. III 740 de musco illius arboris, qui dicitur -r, id est rubus (ALPHITA I p. 279,39 -r, r. idem, vulgari nostro dicitur engletier. p. 311,37). NOTULAE Wilh. Cong. 1274sq. ad idem ... valet vino uti decoctionis e⟨i⟩us, quod est superfluitas -r ...; valet ipsum etiam -r. ALBERT. M. veget. 4,114 spinae tribulorum et -r et rosariorum. 6,42 -r ... est de genere arborum. 6,44 est ... -r ... in semine calidum. 6,213 pomum -r. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *spina alba – Weißdorn (Crataegus oxyacantha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1216 sqq.):* GLOSS. III 537,8 St.-S. -r (bete- *a*) wizdorn. 537,47 betagar wizdorn. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{D} bendegard spina alba frigida et sicca, eius semen ... calidum est *eqs. v. et l. 43.* **2** *de tubere i. q. galla rosae – Rosengalle:* BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,26 -r, id est nodus rose. WILH. CONG. chirurg. 1514 fiat balneum ... de canno ..., cortice spine nigre, -agar et consimilibus coctis.

bedella *v.* bdellium.

***bedellus,** -i *m. (theod. vet. sup.* butil, bitil, *theod. vet. inf.* bödel, *cf. F. Kluge – A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.[19]1963. p. 115.536) script.:* pe-: *p. 1406,35.39. 46sq.* pid-: *p. 1406,43sq.* bid-: *p. 1406,51.53.55.* bud-: *p. 1406,17.29.56.* bued-: *p. 1406,26.* bod-: *l. 70. p. 1406, 27.32sq.40.*

officialis potestate quadam praeditus – bevollmächtigter Amtsgehilfe (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 663sqq. s. v. 'Büttel'; nom. propr.: CHART. episc. Hild. II. 310 p. 143,16 [c. 1230] Thomas Bo-us. CHART. march. Misn. III 469 p. 326,37 B-us de Ranstete): **I** *strictius in re iudiciali i. q. praeco, nuntiator – Büttel, Fronbote (cf. J. W. Planck, Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter. I. 1879. p. 94sqq.):* **A** *de potestate citandi:* DECRET. Frision. A 4,1 p. 42,8 quod ille bonnerus vel -us actionem non indixit. CHART. Pomm. A 286 p. 614, 27 (a. 1240) ab omni secularis iuris exactione liberi sint, videlicet advocatione -orum nostrorum communis placiti, expeditionis, urbani operis *eqs.* **B** *de potestate in iudicio assistendi vel iudicandi:* CHART. Merseb. 166 p. 142,14 (a. 1219) officiati marchionis tam villici quam -i in hominibus et bonis abbatie sibi nullum ius vendicabunt. CHART. episc. Hild. II 795 quam *(fideiussoriam cautionem)* ... ecclesie fecit ... per Heinricum, villicum ... episcopi, et Iohannem ..., -um episcopi ..., qui promiserunt *eqs.* CHART. Rhen. inf. II 553 ibi *(sc. in wrigedinc)* in iudicio promulgato coram thingravio ... et vimmenotis ... et -o ... resignavimus. *v. et supra p. 276, 59. de testificatione:* CHART. Mar. Magd. 76 (a. 1195) huius rei testes sunt: ... Engelbertus de Meindorp, Heregerus bu-us, qui vulgo dicitur vronebode (CHART. Brand. C I 2 p. 3,33 h. r. t. s. ... Wazmodus de Hekelinghe, -us provincie. *al.*). **C** *de potestate exsequendi:* **1** *spectat ad dispensationem tributorum:* CHART. Pommerell. 163 (a. 1256) libertatem viginti quatuor choros annone emendi ... sine omni contradictione ... advocatorum, -orum thelonei ... donavimus. CHART. Merseb. 349 p. 279,14 advocatorum nostrorum vel -orum ... ius iudicandi vel violenciam faciendi. CHART. Brand. A VIII 100 quod in posterum nec advocati nec bued-i ... aliquod genus exactionis ... requirant. III 15 p. 93,27 ut ... nec nos nec advocati nostri nec bo-i ... habeamus aliquid percipere, exigere vel mandare. CHART. Naumb. 287 p. 277,32 iudex, scultetus, forestarius, bu-us vel quisquam officialium terrae Plisnensis. *al.* **2** *spectat ad actionem deprehendendi:* CHART. Brunsv. I 1 p. 2^{b},15sq. (a. 1227) si viderit *burgensis* eum *(debitorem)* in civitate, assumet secum bo-um et eum detinebit; si autem bo-um habere non possit *eqs.* **3** *spectat ad actionem eligendi:* CHART. select. Keutgen 130 p. 110,28 (s. XIII.) denominabit p-us civitatis ... sedecim viros, qui dicuntur heimburgen. **D** *de remuneratione:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 445,42 (s. XIII.$^{in.}$) -us habet panem et denar(ium) et cum scabino in vespero comedit. REGISTR. Mog. p. 15,11 Theoderico et Godescalco p-is *tenemur* marc(is) XXII. CHART. Hall. I 353 p. 325,45 bo-is ... seu preconibus tam civitatis quam vallis salinarum ... duo debentur denarii. *al.*

II *latius:* **A** *spectat ad societates artificum:* CHART. select. Keutgen 129 (s. XIII.$^{in.}$) pannifices duos pi-os ... statuant, quibus tantum burgenses obediant et nullo pi-o alii. CHART. Hall. I 224[1],24 magistro pistorum et bu-o ipsorum (CHART. Basil. C I 302 p. 218,14 p-o). CHART. Basil. C I 388 exceptis denariis magistro, receptoribus et p-o *sartorum* dandis. **B** *spectat ad universitatem ('Pedell'; cf. H. Rashdall, The Universities of Europe in the Middle Ages. [2]I. 1936. p. 192):* CHART. Turic. XIII 1301^{b} (a. 1265) Zacharius, bi-us domini Francischi, *legum doctoris Bononiensis (cf.* 1301^{c}. IV 1315). ACTA imp. Winkelm. I 991 p. 742,44 cancellarius ... disponet de stacionariis, bi-is et aliis omnibus. **C** *usu vario:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 418,16 (c. 1220) per totam messem servient vorstere et bi-us archiepiscopo. III 1063 p. 791,38 bu-us ... a fratribus eligitur.

***bedemundus** *v.* *beddemundus.

***bederagus** *vel* **-um,** -i *subst. (arab.* bādarūǧ, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 78^{b}) ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* ALPHITA II p. 6,6 albederagi, id est basiliconis vel columbine.

bedica *v.* pedica. ***bedigar** *v.* *bedegar.

***bedolach** (dolach) *subst.* (בְּדֹלַח) *crystallus – Kristall (cf. Ps. Philo antiq. 25,11; v. et Encyclopaedia Biblica. I. 1899. p. 964):* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,12 in berillo et dolach, i. cristallo, si ponuntur contra solem, accenditur ignis.

***beduinus** (boidewinus), -i *m. (arab.* badawījūn, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 164) qui regionem desertam et arenosam incolit – Wüstenbewohner, Beduine:* THIETM. peregr. 8,30 solent eciam Sarraceni boidewini ad locum illum ... accedere. 8,31 artificiose sciunt equitare boidewini.

[Baader]

bedulla *sim. v.* betulla.

***bee** *vel* ***b(e)eb(e)** *vox ovis:* NIVARD. Ysengr. 3,701 rusticus hic Ioseph versus facit atque b.e.b / colligit. *v. et p. 1301,42.*

Beelzebub (Bel-) *subst.* (בַּעַל זְבוּב) *deus muscarum – Fliegenbaal (cf. Vulg. IV reg. 1,2):* EKKEH. IV. bened. I 55,24 Bel-b (gloss.: deus muscarum) in fuscas regem, crux, protere muscas.

Beemoth *v.* Behemoth. ***been** *v.* *behen.

*?**befrola,** -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. francog.* breloque, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VIII. p. 567) species ornatus, fort. i. q. inauris – Schmuckart, viell.: Ohrschmuck:* CATAL. thes. Germ. I 23,16 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; s. X.[1]) inter fibulas et lunulas et bef⟨r *?*⟩olas.

***befulcus,** -i *m. (orig. dub.; fort. cohaeret c. slav.* *bylů 'Büffel', *v. Th. Mayer, MIÖG Erg.-Bd. 11. 1929. p. 114 sqq.; ital.* bifolco *cft. ed.) ?miles auxiliaris – ?Kriegsknecht ('Büffelführer', 'Troßmannschaft' Th. Mayer l. c.):* CHRON. Fred. 4,48 Winidi -i Chunis fuerant. *ibid.:* ideo *Winidi* -i (bif- *ex* prę- *corr. 3*) vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestila *(i.* vexilla *ed.)* priliae facientes ante Chunis precederint.

beganon *v.* peganon.

***begardus** (pika-, becg-, begua-, begga-, beggha-), -i *m.* (*cf.* *begina) *vir religiosus plerumque in collegiis degens – Begarde (de re v. p. 1409,20):* BERTH. RATISB. serm. (ed. A. Schönbach, SBWien 147/V p. 81,38) similiter *sunt* etiam pikardi, Everhardini, lusores *eqs.* CHART. Altenb. 218 inter domum Ricolphi . . . et fratris Engelberti becg-i. 231 Elyzabeth dicta Krich becgina et Wolbero . . . begg-us tradiderunt . . . conventui . . . duas partes . . . domorum. CONC. Mansi XXIII p. 998[B] quod secta et habitus nec non conventicula beguardorum clamantium per plateas . . . 'broth durch gott' . . . sint penitus reprobati. p. 998[C] ut *plebani* . . . beguardos publice . . . ammoneant, ut . . . se teneant sicut alii christiani. p. 32[B] ne *sacerdotes* praedicare permittant aliquos illitteratos, videlicet -os vel conversos. *?nom. propr.:* CHART. Lamb. Leod. 684 p. 268,17 (a. 1276) vos . . . citasse . . . Balduinum de Vico pontis, Remigium Begghardum. *v. et* *bicornus.

***begenies** *v.* *bigenies. ***begg(h)ardus** *v.* *begardus.

***begina,** -ae *f. (potius ab* Albigensis *quam a francog. vet.* bege, *cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter.[2]1961. p. 532[19]) script.:* ba-: *p. 1408,26sq.56.65.* -ecg-: *p. 1408,18.20.51. al.* -eog-: *p. 1408,40.* -eggi-: *l.63. 68. p. 1408,6.8.10. saepe.* -echi-: *l. 54.* -eki-: *p. 1408,45.* -acki-, -ecki-: *p. 1408,56.58.65.* -ekki-: *p. 1408,62.* -gui-: *l. 60. p. 1408,13.15.* -ghi-: *l. 57.69. p. 1408,4.* -gyn-: *p. 1408,36.* -inn(a): *p. 1408,38. form. dat. pl.* -abus: *p. 1408,51. mulier religiosa plerumque in collegiis degens – Begine, Reuerin (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 319sqq.531sqq.; E. W. McDonell, The Beguines and Beghards in Medieval Culture. 1954; E. G. Neumann, Rheinisches Beginen- und Begardenwesen. 1960):* **I** *gener.:* CHART. Rhen. med. III 1197 p. 882,32 (a. 1253) domum . . . Beatricis . . . et Berthe, bechinarum de Wetflaria. GESTA Vill. 2 (MGScript. XXV p. 227, 23) bonos rumores audierat de religiosis mulieribus, scilicet beghinis ibidem *(sc. Nivellae)* commorantibus. 13 (ibid. p. 234,10) consolator . . . pauperum -arum. RICHER. SENON. gest. 5,1 p. 329,34 vestimentis . . . muliercularum, que in partibus istis beguine, in Alimannia vero ruherin, id est penitentes, apellantur. CHRON. Albr. a. 1177 magister Lambertus Leodiensis . . ., nove religionis, que fervet in Leodio, ⌊que vocatur religio begginarum⌋ (⌊⌋ *add. 1*), . . . ferventissimus predicator. NICOL. BIBER. carm. 1605 (ed. Th. Fischer. 1870) sunt ibi *(sc. Erfordiae)* -e, quarum numerus sine fine, quedam perverse, quedam vivunt bene per se. *al. v. et p. 1409, 25. in convicio de monialibus Cisterciensibus:* CAES. HEIST. mirac. I 2,20 p. 89,23 quid quaeritis videre istas begginas (begi-, beghi- *var. l.*)?

II *spec.:* **A** *de disciplina, privilegiis, praeceptis sim. ad mulieres religiosas pertinentibus:* CHART. Osn. add. 674 p. 431,39 (epist. papae a. 1235) cum . . . magistra et sorores converse, que -e vulgariter appellantur, Osnaburgensis et Padeburnensis civitatum et diocesium . . . ad perversitatis opera . . . stimulentur *eqs.* CHART. Turic. 700 (epist. papae) Innocentius . . . beghinis de Turego . . . apostolicam benedictionem. CHART. scrin. Col. B 476 sorores . . . Deo se offerebant . . . in ecclesia mea, per quod, sicut cetere beggine, facte sunt spirituales *(cf.* CHART. Osn. III 617 p. 436,34 quecumque . . . virgo aut mulier habitum begginarum elegerit ac vestes religiosas induere voluerit, a plebano . . . vestienda sit. *al. v. et l. 66).* CHART. Col. II 301 begginarum civitatis et dyocesis Coloniensis . . . supplicationibus inclinati tue easdem sollercie duximus committendas. CONC. Mansi XXIII p. 998[C] quod . . . non conveniant *begardi* cum beguinis . . ., alioquin *plebani* extra parochias suas eos expellant; idem etiam de beguinis pestiferis statuimus. p. 1089[D] quia iuvenclarum -arum lapsus . . . statum religionis deformat, . . . statuimus, ut nulla . . . admittatur, nisi XL aetatis suae annum excesserit. CHART. Rhen. inf. II 512 in votis habemus, ut status . . . beginarum nostre *(sc. Leodiensis)* diocesis illibatus servetur *eqs. ibid.:* que hoc facere noluerint, privilegio careant becginarum. CHART. Basil. C II 73 p. 42,17 mulieres . . . religiose, que dicuntur -e, possunt conmunicare in ecclesia eorundem *(fratrum praedicatorum).* CHART. Osn. III 617 p. 436,29 omnes beggine antique domus begginarum . . . a plebano . . . communicande, inungende et sepeliende sunt. NICOL. BIBER. carm. 1294 (ed. Th. Fischer. 1870) dicite -e (beggi-, baggi-, bagi- *var. l.*): soror esto domi *eqs. al. v. et s. v.* *bicornus. **B** *de actionibus iuridicis:* **1** *de donationibus, praestationibus sim. a mulieribus religiosis acceptis:* CHART. scrin. Col. (ed. J. Asen, AnnalHistVerNiederrh. 111 p. 86,13; a. 1223) Rigmudi beggine . . . cessit . . . sexta pars domus. CHART. scrin. Col. (ed. J. Greven, Vorreformator. Forsch. 8 p. 35,37) Sela . . . aream . . . tradidit scolastico maioris ecclesie Coloniensis . . . ad manus dominarum, que beggine nominantur, . . . libere possidendam. CHART. Osn. II 393 devotionem feminarum, quas sorores vel beggynas vocant, . . . attendentes . . . partem aree . . . contulimus eisdem. CHART. Rhen. med. III 1141 p. 846,9 vineam . . . lego Elizabet -inne *Trevirensi.* CHART. Hamb. 589 de pomerio nostro in Hammenborg . . . religiosis dominabus beoginis . . . partem concessimus. CHART. Traiect. 1351 cum . . . beggine in Grevensande . . . structuras inchoaverint. CHART. Gosl. II 203 domunculas . . . vendidit begginis inhabitantibus hospitale sancti Lodewici. CHART. Worm. 375 p. 240,27 *legaverunt* quadraginta mulie-[b]ribus bekinis vigilantibus et orantibus ad funus XL solidos. CHART. scrin. Col. B 990 quod . . . sex -e devote secundum consilium et ordinationem gardiani fratrum minorum . . . domum . . . inhabitabunt. 1386 Arnoldus . . . dedit . . . magistre et conventui sedecim begginarum . . . unam marcam hereditarii census. *al. (v. ind.).* CHART. Col. III 179 omnibus becginabus in subsidium . . . trium marcarum redditus . . . donavit. CHART. eccl. Werd. 66 p. 85,21 tribus . . . beggynis sex marcas *dedimus. saepe.* **2** *de donationibus sim. a mulieribus religiosis factis:* CHART. Wirt. III 934 (a. 1239) Betta . . . -a . . . bona altari sancti Stephani . . . donavit. CHART. Brem. 345 sorores, que backine vocantur volgariter, . . . aream . . . emerunt. CHART. ord. Teut. (Hass.) 266 ego, Hilla beckina, relicta Rudolfi . . ., civis in Marpurg, . . . notum esse cupio . . ., quod . . . agros . . . sum elargita. CHART. Port. 238 Gerdrudis -a . . . hereditariam portionem . . . conventui . . . tradidit. CHART. Chil. 342 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 37,5) Alheddis bekkina domui sancti spiritus assignavit precium domus sue. CHART. Eberb. 457 p. 248,3 Mechthilde -a . . . ecclesie contulit se et sua bona. CHART. Brand. A V 4 p. 303,32 backine . . . domum suam . . . resignarunt. CHART. scrin. Col. B 1235 Gertrudis -a consecrata sub testimonio sacerdotis sui . . . tradidit . . . sororio suo . . . partem hereditatis. *saepe. v. et p. 1407,30.*

***beginagium** (-ghi-), -i *n. domus beginarum – Beginenhaus:* GESTA Vill. 16 (MGScript. XXV p. 235,25; s. XIII.) persone nostre a Domino auxilium petentes, ad beghi-a mittebant et orationes . . . impetrabant.

[Baader]

***beginalis** (becki-), -e. *ad beginas pertinens – Beginen-:* CHART. scrin. Col. (ed. J. Asen, AnnalHistVerNiederrh. 111 p. 89,27; a. 1274) Hadewigis . . . confessa est . . . se velle servire Domino Iesu sub veste et habitu beckinali.

***beginna** *v.* *begina.

***beginus** (beggi-, -gen-), -i *m.* (*cf.* *begina) **1** *de haereticis:* **a** *haereticus Albigensis – Albigenser (cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter. ²1961. p. 181[26]):* CHRON. reg. cont. II a. 1209 p. 185,22 in civitate Tolŏsa heresis quedam, cuius cultores beggini denominabantur, emergens. III a. 1209 p. 229,16 abbates *Cistercienses* . . . a papa in Proventiam convertendi gratia begginos ad fidem mittuntur. a. 1210 p. 230,36 multitudo . . . cruce signati ad eosdem begginos (-enos *C 1*) profecti sunt. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *haereticus Amalricanus – Amalrikaner (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 378):* CHRON. reg. cont. III a. 1211 p. 187,16 cum diabolica persuasione eorum, qui beggini dicebantur, execrabilis doctrine semen paulatim irreperet. **2** *de viris religiosis plerumque in collegiis degentibus i. q. begardus – Begarde (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 351sqq.):* EMO chron. p. 517,10 multe . . . novitates . . . pulularunt: prima est religio predicatorum . . .; item quorundam simplicium, qui dicuntur beggini (begi- *var. l.*), item collegia communium feminarum. CAES. HEIST. hom. exc. p. 28,35 tales defectus *corporis* in hiis, qui -i et begine dicuntur, satis generales sunt. BERNH. GEIST. palp. 1,93 aut es begginus, Bernharde, vel es Ka⟨tha⟩rinus.

***beguardus** *v.* *begardus. ***beguina** *sim. v.* *begina.

Behemoth (Vehe-, Bee-, Boe-) *subst.* (בְּהֵמוֹת) **1** *genus serpentis – Schlangenart:* ARNOLD. SAXO fin. 2,10 p. 66,33 serpens Beemoth, quod, cum animal cinxerit cauda, ligat ipsum. **2** *daemon quidam – ein Dämon (cf. Vulg. Iob 40, 10):* LIUTPR. antap. 4,19 (vs.) impie Leviathan -th (Beem-, Boem- *var. l.*), paras antiquum renovare . . . duellum. EKKEH. IV. bened. I 55,30 insidiis vehemens V-th (gloss.: gigas demonum) cruce corruat ingens.

***behen** (been) *indecl. m. (l. 41) vel n. (l. 39.44) (arab.* bahman, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 168[b])* **1** -n albus (-um) *i. q. radix herbae q. d. Centaurea cerinthaefolia (Sibth.) – Behenwurzel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[B] been album et rubeum . . . calidum est et siccum. BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,4 -n albus et rubeus. THADD. FLORENT. cons. 22,160 recipitur . . . been albi et rubei . . . ana drachmam I. 132,104 -n albi et nigri . . . ana unzie dimidium. ALPHITA I p. 279,41 been album et est aliud been rubrum. **2** -n rubeus (-um) *sim. i.q. radix herbae q. d. Limonium vulgare (Miller) – Widerstoßwurzel: v. l. 39sqq.*

beica *v.* bechicus. **beina** *v.* bema.

***beinberga** *v.* *bainberga.

***beinstercza** (beyn-) *f. (orig. theod.) motacilla – Weiße Bachstelze (Motacilla alba L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 90):* HILDEG. phys. 6,58 -a (beggesterz *G* [*p. 518,15*]) calida et humida est *eqs.*

***bekarium** *v.* *bicarium. ***bek(k)ina** *v.* *begina.

***belegna** *v.* *belina.

***belenum** *n. (ex arab.* labaḥ *corruptum, cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. IV. p. 80[a]) Balanites aegyptiaca (Del.) – Zachunbaum (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 261):* ALBERT. M. veget. 1,191 -um (bol-, hel- *var. l.*) natum in Perside venenosum est *eqs. (cf. notam ed.).*

beleuterion *v.* buleuterium. ***belfredus** *v.* *berfredus.

?*belgico, -are. *(orig. inc.) ?sonare, significare – ?tönen, bedeuten:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 106,16 (codd. BE.BA.SG) secundum litteras, quibus adiungitur *littera b*, ut bene . . . extollatur vel gravetur sive teneatur, -at *(BA. SG,* -e *BE). cf.* VERS. cod. Trev. (ed. B. Bischoff, Mittelalterl. Studien. I. 1966. p. 82) quam pulchre ymnizat fondens vox belgika cantum. *v. et* *baligo.

Belial *subst.* (בְּלִיַּעַל) **1** *diabolus – Teufel (cf.* GLOSS. I 427,44 St.-S. vir -l diufales sun): EKKEH. IV. pict. Mog. 525 -l homines rapiunt lacerantque leones *(cf. Vulg. Dan. 14,42).* **2** *homo indisciplinatus – zuchtloser Mensch:* GLOSS. IV 168,7 St.-S. -l vngizoginer (*cf.* I 396,31).

***belina** (-legn-), -ae *f. (theod. vet.* belina, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1052)* **1** *hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 926sqq.):* RECEPT. Sangall. I 150 herba, quae dicitur auguria, quae vocatur -a, commiscis cum oleo. **2** *veratrum – Germer (Veratrum album L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 474,7 St.-S. gentiana maior i. wizwrz, quam nos dicimus belegnam. *Baader*

***belircus** *v.* *bellericus. ***bella** *v.* *balla.

1. bellaria, -orum *n.* **1** *proprie i. q. cupediae secundae mensae – zum Nachtisch gegebenes Naschwerk:* GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,14 placentas et oblatas cum aliis -is ad cenam amministrare praecepit *abbas. per compar.:* WIBALD. epist. 208 p. 327,24 si quando meliori cibo satiatis aliquid libet, sic ex eo *(Cicerone)* sumimus, sicut secundis mensis solent apponi -a. **2** *translate i. q. nugae – Kleinigkeiten:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 115 id rogitans, ne te modici -a scribae offendant.

2. bellaria *v.* ballaria.

***bellatio,** -onis *f. (a* bellum*?) ?armatura – ?Kriegsausrüstung:* ALBERT. M. princ. 7,3 p. 363[a],26 quod circa corpus existit, multas habet divisiones . . . formales, ut secundum armationem, vestitionem, -em, ornationem *eqs.*

bellator, -oris *m. script.* belatur: GLOSS. I 56,35 St.-S. *cod. a.*

I *subst.: miles, pugnator – Krieger, Kämpfer (nom. propr.:* HRABAN. epist. 20 p. 426,12 presbiter . . . B-r): **A** *proprie:* **1** *gener.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,11 lectum numerum -um ad expugnationem Narbonae . . . mittit. VITA Pard. 15 (MGMer. VII p. 33,15) paganis -bus. WALAHFR. carm. 5,6,33 nunc doctor miles, praesul -r habetur. WALTHARIUS 175 -um confortat corda. WIDUK. gest. 1,27 -r intolerabilis. 3,53 Sclavus -es et ab opere et ab itinere prohibens. NARR. de rel. Scafhus. 2 Christi . . . -es *(item de crucigeris:* CONST. II 119,7 noveritis nos cum . . . multitudine -um, Christo duce, . . . movisse versus Suriam. STATUT. ord. Teut. p. 25,30 sunt . . . milites et -es electi. *al.). al. de ducibus:* OTTO FRISING. chron. 2,38 p. 112,23 duo clarissimi -es *(sc. Scipio et Hannibal).* CHRON. Magni cont. a. 1240 dux Fridericus, strenuus -r Austrie. **2** *spec.:* **a** *antrustio – Gefolgsmann der Frankenkönige (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 136):* VITA Aldeg. I 2 (MGMer. VI p. 86,16; s. IX.) Gundelandi et Landerici nomina praefiximus, qui primatum pugnae istius regionis tenuisse memorantur, quos Greci scolares, nos quoque -es vocamus. **b** *in certamine singulari i. q. pugnatbr – Zweikämpfer:* AGOB. epist. 3,14 interrogo, utrum causa utrique mala fuerit, pro qua -r uterque occumbit? **B** *translate et in imag.:* **1** *de militibus Christi:* ALDH. virg. I 34 p. 275,8 celeberrimos spiritalis militiae -es, . . . Cosmam et Damianum. RHYTHM. 57,2,1 -es mei estis, ego rex vester caelestis. WALAHFR. Gall. 1,7 tam cautos -es nostrae *(sc. daemonum)* non superabunt versutiae. HELM. chron. 101 p. 200,8 unus de -bus Domini. *al.* **2** *de vitiorum vel haeresium impugnatoribus:* RHYTHM. 9,2,1 -r contra vitia tumorem mentis deprimat *monachus.* TRANSL. Corn. 1,28,2 (MGPoet. IV p. 239) scismatum -r.

II *adi.:* **A** *spectat ad homines i. q. belliger – streitbar:* STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 207,30 Gedeon . . . cum CCC viris -bus (CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,46 venite omnes viri -es). RIMB. Anscar. 30 p. 61,3 quindecim milia hominum -um. **B** *spectat ad res i. q. ad proelium pertinens – Schlacht-:* GESTA Bereng. 2,131 -em . . . campum.

bellatorius, -a, -um. *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* GESTA Camer. 1,75 p. 428,9 Hungari . . . -am disciplinam preferentes. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,46 sese in occursum illius *(regis novi)* manu -a promovebat *Heinricus.*

bellatrix, -icis *f.* **I** *subst. i. q. pugnatrix – Kämpferin:* **A** *proprie:* EPIST. Wisig. 9 p. 675,38 -x (ball- *cod.*) . . . Iudith. **B** *translate et in imag.:* **1** *de sanctis:* EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 236,24 caput eius *(serpentis)* . . . triformi victoria a nostra -e comminutum est *(item de Maria:* CONR. SAXO

[Van Acker]

spec. 11 p. 161 o qualis -x fuit Maria cum sancta zeli sui lancea). VITA Hildeg. Bing. I 2,29 (PL 197,111^{C}) -x egregia . . . se doctrinae apostolicae armavit custodia. **2** *in conflictu virtutum et vitiorum:* HILDEG. scivias 3,13 p. 734^{D} o dulcissima -x *(sc. humilitas).* ABSAL. serm. 4 p. 33^{B} -x quaedam, quae dicitur carnis concupiscentia.

II *adi. i. q. bellicosa, pugnax – kriegerisch, kämpferisch:* **A** *proprie:* ERMOLD. Ludow. 2,15 dextera -x . . . tremebunda cadit. ADEMAR. hist. 3,34 omnis Frantia -x eo conflixit. LIGURINUS 3,236 -x Tuscia (*cf.* 8,479 -x . . . Alemannia). **B** *translate et in imag.:* PASS. Mauric. 82 -x . . . libido. HILDEG. epist. I 47 p. 221^{D} fortitudo iustitiae Dei . . . -x contra iniustitiam existit.

bellax, -acis. **1** *bellicosus – kampflustig:* ARNULF. delic. 279 conde cruorivoram, -x homicida, macheram. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,49 viso . . . hostium incursu -ium. a. 1080 p. 325,4 Roudolfus . . . se . . . -x nimis et horrendus promovens. **2** *militiae idoneus – kriegstüchtig:* MILO carm. 3,4,1, 65 iste *(Nabuzardan)* sacerdotes . . . -esque viros . . . iugulavit *(cf. Vulg. Ier. 52,25).*

***bellericus** (belirc-, -iri-), -i *m. (vel adi.) (arab.* balīlag, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 21) [false ed. ut vid.: p. 1412,18]*

semen arboris q. d. Terminalia bellirica (Roxb.) – Myrobalanenart: IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 27a^{v} myrobalanorum species sunt v bonorum: citrinus, kebulus, -us, emblicus, indus (*sim.* THADD. FLORENT. cons. 1,78 belircorum). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{C} -irici eandem virtutem habent *(sc. atque emblici).*

Bellerophon (Belloroifon) *subst.* (Βελλεροφόντης) *species lapidis – Steinart:* ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 76,7 hic *lapis* etiam preest arieti et vocatur Belloroifon, id est bellorum fons.

***bellicatio** (-cio), -onis *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret cum* vellicare, *cf. ital.* vellicazione) *?titillatio – ?das Kitzeln:* ANTIDOT. Glasg. p. 143,3 -ciones ita adsidua firmitatem hec varia cura ostendunt.

bellico, -are. *bellare, pugnare – Krieg führen, kämpfen:* CHRON. Cas. 4 tropeum . . . -ans sumpsit . . . victoriae. LAND. MEDIOL. hist. I 3,33 qua *(spe auri)* secum Romanos tenuerat -antes *Gregorius.*

subst. **bellicans,** -antis *m. bellator – Krieger:* GESTA Karoli M. p. 151,12 transacto . . . tempore expedicionis -ium.

***bellicositas,** -atis *f. fortitudo – Tapferkeit:* GESTA Ern. duc. II 36 p. 243,20 a viro, cuius -em ipse expertus fuerat.

bellicosus, -a, -um. **I** *de anim.:* **A** *fortis (in bello) – kriegstüchtig, tapfer* (*cf.* GLOSS. IV 4,43 St.-S. -us chuoni in uuige): **1** *proprie:* ANSO Ermin. 12 (MGMer. VI p. 465,29) Karolus . . . paucorum -a manu vallatus (*cf.* BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 278,47 cum cohortibus suis -is). NOTKER. BALB. gest. 1,17 cum -issimus Karolus in bello contra Hunos esset occupatus. REGINO chron. a. 741 Carolus, . . . -issimus dux Francorum. WIPO gest. 16 p. 36,33 Berengarius . . ., multum nobilis et -us nimis. CHRON. Pol. 1,22 Boleslaus . . ., vir largus et -us. *al. in cognominibus:* CHRON. Epternac. (MGScript. XV p. 1305,17; c. 1035) Karolus cognomento Martellus B-us (ANNAL. Magd. a. 742 K. . . ., qui dictus erat B-us). **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 12 principalium . . . vitiorum duces . . ., qui contra . . . -as virginum cohortes . . . certare non cessant. **B** *belli vel pugnae avidus – kriegslüstern, kampflustig:* **1** *proprie:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. I 38 p. 289,8 quidam -us incentor et fautor certaminis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,7 per Alemanniam . . . -ae nimis . . . phalanges . . . debachantur. HILDEG. scivias 3,11 p. 711^{A} -os homines . . ., multa quidem bella moventes, sed in eis rectitudinem Dei non inspicientes. **b** *de bestiis:* EPIST. Bonif. 105 p. 231,14 qui *(accipitres)* . . . ad supradictam artem *(sc. venandi)* animo agiles ac -i educantur. ALBERT. M. animal. 1,49 quaedam *animalia* . . . sunt multum impetuosa, -a. **2** *in imag.:* CARM. Aldh. 2,33 -us in agone Christi *(sc. diabolus).*

II *de rebus i. q. bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* CARM. Cantabr. 7,4^{a},6 ecclesiis . . . tempestate -a . . . devastatis. IOH. VEN. chron. p. 109,6 -as naves. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,22 ipsi obviam sese -o terrore audacter promovens (*cf.* p. 325,30 vi -a). *al.* DIPL. Heinr. IV. 421 p. 563,28 Romani decus imperii . . . ruinam pateretur, nisi a nobis . . . -i laboris exercitio sustineretur. CHART. march. Misn. II 73 -is propugnaculis munire.

adv. ***bellicose.** **1** *pugnā – im Kampf:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,39 ut . . . ipsi -e qualitercumque congredi conaretur. **2** *ad pugnam – zum Kampf:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,49 more militari -e loricatus. **3** *arti militari convenienter – strategisch geschickt:* ALBERT. M. eth. 1,7,13 p. 126^{a},17 qui *(bonus dux)* . . . exercitu . . . utitur optime et maxime -e (*p. 1101^{a},4* πολεμικώτατα).

***belliculus,** -i *m.* (*cf. ital.* bellico *ab* umbilicus) *lapillus – Steinchen:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 3a^{r} accipe bellericos (belliculos *cod. Erlang. recte, v. H. Wölfel, Circa instans. 1939. p. 6*) marinos. p. 9a^{v} -i (umbilici MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{D}) marini frigidi sunt et sicci . . .; sunt autem quasi umbilici *eqs.* GLOSS. Salern. p. 4^{b},40 -i vel umbilici marini. ALPHITA I p. 279,42 -i marini lapides sunt purpuri et albi *eqs.*

bellicus, -a, -um. **I** *gener. i. q. ad bellum pertinens – den Krieg betreffend, Kriegs-:* **A** *proprie:* **1** *de rebus:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,10 dum . . . de -a profectione se differunt. LEX Thuring. 27 vestis -a, id est lorica. NOTKER. BALB. gest. 1,1 p. 2,16 cum ad expeditiones -as urgeretur *Karolus.* DIPL. Arnulfi 121 p. 178,31 Bergomensi castello armis -is . . . capto. HROTSV. Pel. 21 -a . . . virtus (*cf.* CONST. II 116,6 per -am potentiam . . . subicere). WIPO gest. 37 p. 58,1 iuvenis . . . in rebus -is strenuus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,41 quibusdam machinis et instrumentis -is. p. 300, 37 iterato impetus -i accursu. CHART. Hersf. 112 -ae tempestatis rabie . . . attriti. CHRON. Pol. 2,15 bellatores . . . sentencie -e redegit. CHART. Traiect. 306 p. 281,10 in -is navibus (OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,15 n. -is onerariis). SUMMA dict. Saxon. 11,102 p. 340,11 nomen castri Raab . . . in signum -um . . . exclamarunt. *saepe.* **2** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 22,53 sunt . . . inter domitos equos quatuor modi equorum, -i videlicet, qui dextrarii vocantur *eqs.* **B** *in imag.:* ALDH. virg. I 11 p. 240,10 armorum instrumenta -a . . ., hoc est divini macheram verbi et loricam fidei. virg. II 2462 virtutes . . . gestantes -a signa.

II *c. emphasi i. q. fortis (in bello) – kriegstüchtig:* CHRON. Pol. 3,23 p. 153,13 -a gens Bohemorum (CARM. de Frid. I. imp. 2866 g. -a Mediolani). *subst. neutr. plur. i. q. res strenue gestae – tüchtige Taten:* ADALB. MAGD. chron. a. 939 p. 160,34 ubi quam plura . . . fortia et -a gesta sint.

***bellificus,** -a, -um. *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* BURCH. URSB. chron. p. 23,15 ut ad expugnandas maxime Italicarum gentium virtutes -as (bellicas *var. l.*) posset efficacius insistere. p. 34,29 -a virtute.

belliger, -era, -erum. *script.:* ve-: *p. 1413,16.* beli-: *l. 68.* -ier: *l. 60. p. 1413,11. superl.: l. 67.*

I *adi.:* **A** *bellum vel pugnam committens – Krieg führend, kämpfend:* **1** *gener.:* CHRON. Pol. 3,1 p. 128,5 alterum agmen rexit ipse -r Bolezlauus, alterum vero eius signifer Scarbimirus. *per compar.:* ALDH. epist. 5 p. 493,7 Theodorus . . . utpote -r (bellier *S*) in meditullio campi arcister . . . saeptus. *alch.:* ALLEG. sapient. 19 p. 476^{a},2sq. -um est corpus citrinum et minus -um est fugitivum (*antea:* pugnans contra ignem). **2** *c. emphasi:* **a** *fortis (in bello) – kriegstüchtig:* **α** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 56,2 non sum torpescens, oris sed -r armis *(sc. fiber).* 60,5 -r impugnans elefantes vulnere sterno *(sc. monocerus).* BENED. ANDR. chron. p. 32,6 Rotharius rex, vir . . . -rrimus. ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,17 nostrates beligeri et prudentes . . . locum . . . intraverunt. **β** *translate et in imag.:* ALDH. ad Acirc. praef. 30 -o . . . qui vires tradidit Iob. HUGEB. Willib. 3 p. 90,16 ille -r Christi miles. **b** *belli avidus – kriegslüstern: v. p. 1416,49.* **B** *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* ERMOLD. Ludow.

[Van Acker]

3,142 -um . . . decus. VITA Burch. Worm. 9ex. domum -am mutaverat in . . . ecclesiam. CARM. de Frid. I. imp. 2445 -os . . . furores. LIGURINUS 7,516 carmine -o longeque sonantibus hymnis. *al.*

II *subst. masc.:* **A** *gener. i. qui bellum committit, bellator – ein Kriegführender, Krieger:* **1** *proprie:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,25 qui *(Deus)* . . . suos . . . inter barbaros et -os . . . protegere . . . dignatus est. HROTSV. gest. 50 -r ut fortis . . . ecclesiam praemuniret *Heinricus.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. II 2850 qui *(timidus dictator)* propriis numquam confidit -r (bellier *S*) armis *eqs.* *in ludo scachorum:* CARM. Bur. A 185,13,1 p. 247 -r insignis . . . currit eques . . ., qua patet . . . locus. **B** *c. emphasi i. q. vir (in bello) fortis – Kämpe, Held:* **1** *proprie:* WALTHARIUS 805 -r . . . nil territus intulit ista *eqs.* 905. 1376. **2** *translate et in imag.:* PAUL. ALBAR. carm. 12,1,49 adest intrepidus velliger . . ., tundunt quem alapis. MILO carm. 1,6,4,62 adivit -r insignis terras *Amandus,* ut proelia Christi bellaret.

***belligeratio,** -onis *f.* *belli gerendi actio, pugna – Kriegführung, Kampf:* HINCM. annal. a. 876 p. 134,7 Karlomannus . . . occupatus in -e contra Winidos. RATHER. epist. 16 p. 85,13 ut . . . unus eorum affectaverit mulierositatem, alter -em. EPIST. Teg. I 99 -is inique stimulos renovare.

belligerator, -oris *m.* *script.* -ur: *l. 31.*

bellator, pugnator – Krieger, Kämpfer: **1** *proprie:* **a** *gener.:* ERCHEMB. CAS. hist. 60 cum trecentis -bus. BERTHA Adelh. 3 p. 757,36 -r insignis et fortis. METELL. Quir. 15,49 -es . . . suos *(sc. Omnipotentis).* ISINGR. annal. I a. 1155 dux Hainricus, qui et ipse fortissimus in illa expeditione -r. *per compar.:* VITA Lamb. Traiect. 29 (MGMer. VI p. 363,14) fremitum gentilium quasi signifer -ur (belliferator *2a*[1]) . . . inermis . . . ingerebat *Lambertus.* **b** *c. emphasi i. q. vir (in bello) fortis – Kämpe, Held:* CARM. libr. III 81,31 tu quoque -r, ave, fortissime princeps. **2** *translate et in imag.:* ERMENR. Sval. prol. cur . . . taceamus gloriosorum -um pro fide Christi . . . decertantium? VITA Galli II 1368 e mundi tenebris . . . tollere . . . -em invictum *(sc. Gallum).* SYRUS Maiol. 3,2 (MGScript. IV p. 652a,49) beatus Maiolus, -r optimus, scutum fidei arripiens *eqs.*

belligero, -atum, -are. *script.* -iie-: *l. 45.* *form.:* -ebant: *l. 46.* *depon.: l. 48.*

bellare, pugnare – Krieg führen, kämpfen: IULIAN. TOLET. Wamb. 9 p. 509,5 -andi . . . esse victorem. ANNAL. Lauresh. a. 778 ibi invicem -antes, Saxones in fugam versi sunt *(a Francis).* ERCHEMB. CAS. hist. 39 cum Guaiferio belliierare coepit *Sergius.* GESTA Ern. duc. I p. 24,5 -ebant ut viri fortes virtutis. p. 31,4 graviter -tum est. *al.* *de dea:* CARM. Bur. B 101,26,1 Iuno -atur.

adi. **belligerans,** -antis. *bellicosus – kriegerisch:* CHRON. Reinh. a. 1201 p. 565,15 -e lingwa nubibus eciam insultare videbatur *Lupoldus.*

subst. **belligerans,** -antis *m.* *bellator, pugnator – Krieger, Kämpfer:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,18 donec nox adveniens fugitantes et persequentes . . . -es diremisset.

***belligerosus,** -a, -um. **1** *fortis (in bello) – kriegstüchtig:* **a** *proprie:* RHYTHM. 79,18,2 (auctore Auspicio) noster *Arbogastes* strenuus, -us, inclitus et . . . cultor divini nominis. **b** *translate:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,35 -us atque beatus barilion. **2** *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* IULIAN. TOLET. Wamb. 11 p. 511,5 -is incursibus gradiens (27 p. 524,5. iudic. 3 p. 531,21).

***belligraphus,** -i *m.* *rerum bellicarum scriptor – Kriegsschriftsteller:* HUGO TRIMB. registr. 162 -us Romanus, describens bella Punica, grandiloquus Lucanus.

***bell(i)o,** -onis *m.* (*cf.* bellum) **1** *vir belliger – ein Kriegführender:* ROD. GLAB. hist. 1,4 p. 6,9 hi *(sc. Karolus et Ludowicus)* . . . quosque in giro belliones . . . proprio subiugavere dominio. **2** *bellator – Krieger:* ALBERT. AQUENS. hist. 4,18tit. Godefridus et Robertus electos in hoc bellones . . . exhortantur.

bellipotens, -entis. *armipotens, bellicosus – waffengewaltig, kriegstüchtig:* **1** *proprie:* WALAHFR. carm. 88,32 magne Lothari, -s David. CARM. de exord. Franc. 32 (MG Poet. II p. 142) -s . . . dura . . . Hlotharius arma sceptraque . . . retinebat. VITA Deic. 31 comes quidam -s . . . locum illum invasit *eqs.* THEOD. AMORB. Bened. I 2 tota Francorum -s proceritas. METELL. Quir. 11a,2 fratrum -s ac locuples divitiis honos. CHRON. Albr. a. 1190 p. 865,18 exercitus christiani -s acies. *al.* *subst. masc.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,12,36 rex pie, rex sapiens, inclite -s. WALTHARIUS 917 dum -s recidisset colla iacentis. **2** *translate de anachoreta:* ALCUIN. carm. 1, 1326 in quo *(loco)* -s . . . miles . . . aerias vincebat Balthere turmas.

1. bello, -avi, -atum, -are.

I *intrans. i. q. belligerare, pugnare – Krieg führen, kämpfen:* **A** *proprie:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,3 hostilis surgit -andi necessitas. WALTHARIUS 1067 me genus infandum prohibet -are parentum. HROTSV. Pel. 279 -antes saxis . . . hostes. WIDUK. gest. 1,8 p. 9,30 manus ad -andum pigras. 2, 11 p. 76,3 Thancmarus . . . -andi peritus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,19 pro regni sibi inpositi et christianae religionis defensione -turus. *saepe.* **B** *translate et in imag.:* **1** *spectat ad militiam christianorum:* WALTH. SPIR. Christoph. I 13 creatori nostro potius quam tibi -are proponimus. II 6,33 qui . . . -are oppositosque iubes *(sc. Christus)* proscindere montes *eqs. ibid. al.* **2** *spectat ad vitia impugnanda:* ALDH. virg. II 2470 virginitas . . . contra -antes studeat certare catervas *(sc. vitiorum).* ALBERT. M. bon. 70 p. 44,11 'Heraclitus dicit, quod difficillimum est -are (*Arist. p. 1105a,8* μάχεσθαι) delectationi' (71 p. 44,50sq.).

II *trans.:* **A** *impugnare, adoriri – bekämpfen, angreifen:* **1** *proprie:* ANNAL. Mell. Claustr. II a. 1213A Leupoldus . . . ad terram sancti Iacobi ad -andum (debellandum *B*) paganos transierat. **2** *translate:* SEDUL. SCOT. carm. app. 1,1 lex mala menbra regens animum per crimina -at. **B** *gerere – führen:* STEPH. COL. Maurin. 4 fortiter dominica bella -asse. *v. et p. 1413,18.*

subst. **bellans,** -antis *m.* *bellator – Krieger:* ALDH. ad Acirc. 91,6 frondigeris tegitur -tum turma coronis. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,3 vim et impetum -ium, utpote ad pugnam omnimode instructorum.

2. *bello *v.* *bell(i)o.

Bellona, -ae *f.* *Dea belli. meton.:* **1** *bellum – Krieg:* BERNH. GEIST. palp. 1,154 tempore -ae ferior fervente Leone. **2** *tumultus belli – Kriegsgetümmel:* WALDO Anscar. 24,15 insonuere a clamore poli, fremit -a.

Belloroifon *v.* Bellerophon.

bellosus, -i *m.* *vir bellicosus – ein Kriegerischer:* CARM. Bur. A 193,6,5 p. 252 secta nostra recipit . . . -os, pacificos *eqs.*

***bellota,** -ae *f.* *(arab.* ballūt, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 206) glans – Eichel:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 296 quod accipiat . . . de -is et de castaneis *eqs.* 7,5 p. 436 -e, id est glandes.

bellum, -i *n. (? m.: p. 1415,71sq.; f.: p. 1415,30) plur. sensu sing.: l. 62.71. p. 1415,70.*

I *latius i. q. actiones pugnandi continuae – Krieg, Feindseligkeiten* (*cf.* GLOSS. III 216,5 St.-S. -um urlůge. 225,59 -um wîch): **A** *proprie:* LIUTG. Greg. 2 p. 70,14 in . . . -orum certamine *(cf.* HROTSV. gest. 1489 invicti duro luctamine -i. CONST. I 391,7 p. 558,32 in omni congressione -i. *al.).* WALAHFR. Blaithm. 107 per publica -a ministros temnere daemonicos (DIPL. Heinr. IV. 310 p. 408,37 pro nostro honore defendendo in publico -o corruerunt. *al.*). Wett. 822 -a movet Karolus *(cf.* DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,1 cum . . . gens Saxonum . . . -um adversum nos . . . sumeret. *al.).* EINH. Karol. 3 p. 5,18 finito Aquitanico -o *(cf.* 11 p. 14,3 Baioaricum . . . -um. POETA Saxo 3,344 Saxonica -a. IOH. CANAP. Adalb. 8 rediens . . . de Sarracino -o. *al.).* FORM. Sangall. II 42 p. 425,13 quotienscumque -um contra paganos illis *(provincialibus)* fuerit indictum (ANNAL. Erf. Loth. a. 1125 rex . . . duci . . . publice -um indicit. *al.*). POETA Saxo 1,124 qui *(Desiderius)* -a parabat. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 248,22 quicunque clericus aut in -o aut in rixa . . . mortuus fuerit.

[Van Acker]

ANNAL. Xant. a. 867 p. 25,1 ingens -um inter Gallos et paganos geritur. ORD. coron. imp. 2,9 ut pax ecclesiarum nulla turbetur tempestate -orum *(cf.* THIETM. chron. 2,13 sedatis -orum assperitatibus. *al.)*. LIUTPR. antap. 1,27 -orum paraverant instrumenta. WIDUK. gest. 1,6 p. 7,12 loca iure -i obtinent. 1,38 p. 55,6 civilibus discordiis et externis -is . . . attriti. 3,63 finis civilis -i terminus sit libelli (BERTH. [?] annal. a. 1066 multi nobiles civili -o perierunt. *al.*). WIPO gest. epist. p. 3,4 imperatori Heinrico . . . ad pacem et -um idoneo (1 p. 12,18 -o et pace . . . Burgundiam temperavit. *al.*). CHRON. Pol. 3,11 p. 139,15 ipse . . . cum paganis -a gerit licita; sed nos contra christianos gerimus illicita *(cf.* ALEX. MIN. apoc. 19 p. 399,24 apparet, quod . . . christiani . . . iustum -um habeant contra infideles. *al.)*. OTTO FRISING. gest. 2,51 Mediolanenses . . . renovant -um. CARM. de Frid. I. imp. 1362 dicunt -um se non cepisse profanum. *persaepe. proverb.:* WIPO prov. 27 incendium -orum corruptio est morum. *expressius i. q. militia – Waffendienst:* LUP. FERR. epist. 83 in litteras relatum est nequaquam invitos ad -um esse cogendos. **B** *meton. i. q. exercitus, copiae – Heer, Truppenmasse:* ALBERT. AQUENS. hist. 10,11 christiani, licet hoc -um a Babylonia transmissum aestimaverint, nequaquam formidine concuti potuerunt.

II *strictius i. q. pugna, certamen – Kampf, Streit:* **A** *proprie:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener. (saepe i. q. proelium – Schlacht):* ALDH. ad Acirc. 85,6 amo *(sc. fundibalus)* cum tereti -um decernere saxo. EIGIL Sturm. 23 contra Saxones -um inire. ANNAL. regni Franc. a. 782 p. 60,15 commiserunt -um cum Saxonibus. ANGILB. carm. tit. (MGPoet. II p. 138; cod. L) versus de -a, quae fuit acta Fontaneto. RIMB. Anscar. 30 p. 61,8 ut . . . a mane usque ad vesperam dimicantes -o instarent. POETA Saxo 1,115 gemino Langabardos invadere -o decrevit *Carolus (item de impetu:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,24 porta . . . a densitate Ungrorum -o occupata est). ANNAL. Xant. a. 840 vix sine -o discesserunt a se *Lotharius et Ludewicus.* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,22 pedestre -um aggredere. REGINO chron. a. 860 p. 79,12 nox superveniens -um (prelium *B*) diremit. HROTSV. gest. 285 subiit validum forti luctamine -um. RUOTG. Brun. 36 p. 37,7 barbari -um vitantes. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,9 in Biertanico . . . -o. 3,30 audit, quia Avares . . . disponerent . . . publico -o eum temptare. DIPL. Otton. II. 280 p. 326,5 in die -i, quod fuit inter nos et Sarracenos. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,11 -um viriliter . . . agere. THIETM. chron. 2,6 rebelles assiduo multum fatigavit -o *(item de oppugnatione:* 7,61 milites Bolizlavi urbem . . . aggressi et -o . . . inpugnantes diutino). BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,14 -i conflictatio . . . ad usque noctem . . . perduravit. ADAM gest. 2,5 quos *(populos Sclavorum)* pater eius *(Ottonis)* uno grandi -o domuerat. 2,30 -a navalia. CONST. II 215,9 per -a campestria (CHART. Brixin. 218 p. 208,17 quibusdam . . . campestri -o devictis). *persaepe. expressius i. q. fortuna pugnandi – Schlachtenglück:* WIDUK. gest. 1,9 p. 13,1 pugnatum est ancipiti -o (3,35). *de trucidatione martyrum:* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,25 cessate, pueri, a conflictu pugnaeque deponite -um *(cf.* VITA Bonif. II 9 p. 101,4). BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,42 aderant facili -o canes ad sanguinem. **b** *spec.:* **α** *de inimicitiis privatis i. q. faida – Fehde:* RUP. MEDIOL. Adalb. 26 p. 20,5 sevo exemplo parricidale exoritur -um. WIDUK. gest. 1,22 p. 31,17 (rec. B) nec ullus regum tam ingens -um inter eminentes viros *(sc. Cuonradum et Adalbertum)* potuit sedare. EPIST. Hann. 70 vos arma fremere, -a serere. DIPL. Otton. I. 438 p. 592,18 (spur.) qui *(subadvocatus)* et si aliquando habuerit -um contra aliquem de paribus suis, quod -um nonnisi ad ipsum pertineat *eqs.* CHART. Hohenloh. 92 p. 59,13sq. statuerunt, quod, si unus fratrum intrabit aliquod -um a parte una, alter idem -um a parte altera non intrabit. *al.* **β** *de certamine singulari i. q. duellum – Zweikampf:* WALTHARIUS 923 metuenda virum tum -a videres. 1400 qua duo magnanimi heroes . . . steterant in fulmine -i. *ibid. al. remissius:* RHYTHM. 40,4,1 -um crudilem inter duos geritur, Cain occidit Abel. *iur.:* BRUNO MAGD. bell. 19 sollicitavit, ut . . . hoc se . . . singulari -o probaturum promitteret. GALB. Karol. 7 p. 565,21 contigit, quod miles . . . ad singulare -um alium quemdam in presentia comitis appellaret militem. ANNAL. Ianuens. I p. 200,5. **2** *spectat ad bestias:* ALDH. ad Acirc. 20,4 semper acuta gero *(sc. apis)* crudelis spicula -i *(cf.* 75,8 socias in -um clamo cohortes. WANDALB. mens. 134 alis . . . -um stimulisque lacessunt). ECBASIS capt. 367 his *(sc. apro et cervo)* cornu -um cum dentis acumine sevum. ALBERT. M. animal. 8,8 causa -i continua non est *(sc. animalibus)* nisi cibi defectus. *al.* **B** *translate et in imag.:* **1** *eccl.* **a** *de martyrum passione:* WALAHFR. Mamm. 11,23 languet -is audacia coeptis. carm. 13,71 stemmate iam gaudet, -i qui scammate vincit. WANDALB. martyr. alloc. 63 qui . . . recursus nunc anni memorent -a piorum. HROTSV. Gong. 16 qui post -a tuis grata dabis famulis praemia. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,236 perpetui -um factura triumphi martyrium capitale subit. BRUNO QUERF. Adalb. 24in. (rec. A) quos *(duos socios)* cogitat fortiores sacro -o. *al. v. et p. 1415,54.* **b** *de virtutum et vitiorum colluctatione:* ALDH. virg. II 2571 post philargiria producit tertia -um. 2643 tristitiae . . . grassantia -a . . . virtutum muros . . . frangunt. WALAHFR. carm. 5,20,54 cum vitiis mens pia -a gerat. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,111 num -um molita sitis concurrere mecum *(sc. pudicitia)?* IOH. CANAP. Adalb. 17in. contra -a temptantium viciorum. *al.* **c** *de controversiis dogmaticis sim.:* BEDA hist. eccl. 1,10capit. ut . . . Pelagius Bretto contra gratiam Dei superba -a susceperit. 1,17 p. 34,2 auxilium -i spiritalis. SALOM. II. epist. 30 p. 415,32 qui *(coniuges iniuste coniuncti)* . . . contra ecclesiasticam normam iurata -a susceperunt. ANDR. STRUM. Ioh. 75 p. 1099,33 dignamini . . . arma contra hostes Petri . . . movere . . ., sancta -a committere *eqs. al.* **d** *de militia christianorum:* WALAHFR. Blaithm. 67 lorica preces, patientia -um, mucro Dei verbum. **2** *iur. i. q. lis – gerichtliche Streitigkeit:* BERTH. ZWIF. chron. 36 p. 256,2 tali modo -um nostrum est finitum. DIPL. Otton. III. 406 p. 840,35 (interp.) ante quem *(publicum missum)* placita, leges et omnia iura et -a more comitum diffiniantur. CHART. select. Keutgen 147 p. 168,21 de -is . . ., que diebus festivis vel in emunitatibus fiunt *eqs. al. fort. add.:* HEINR. WIRZ. cur. 350 que littera Marte triumphans vicerit, ad bullam post sua -a datur. **3** *usu communi:* **a** *de concubitu:* VITA Agnet. 219 secum nocturna vocans ad -a sodales. **b** *de ludis:* ANSELM. MOG. Adalb. 465 ludo plebs tota vacabat, mutua -a geri statuit cum concio cleri. CARM. Bur. A 185,4,1 p. 247 rochus committere -a minatur *(item de ludo scachorum:* 185,10,1). *in aenigmate:* WALAHFR. carm. 74,3 cano -a fortis astu cito sillabae peracta. **c** *de discordia i. q. altercatio, rixa – Zank, Zwist:* FROUM. carm. 2,9 si *dii* infundunt animum, qui nescit nil nisi -um, belliger aggredior patronum. LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 325,15 cum per biennium grave utrimque -um gessissent *archiepiscopus et abbas.* BRUNO MAGD. bell. 92 p. 86,20 miserunt . . . iuvenes, ut . . . aliquam . . . materiam -i construerent. WERR. (?) Albert. 3 (MGScript. XXV p. 141,1) aliud ei *(Heinrico)* . . . ducit -um sine armis *Balduinus. al.*

bellus, -a, -um. *script.* bill-: *l. 71.*

1 *de forma i. q. formosus – schön, wohlgebildet:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. II 604 -a puella (FORM. Senon. II add. 3,20). BREVIAR. Erchanb. cont. (MGScript. II p. 330,15) -issimum et bellicosissimum iuvenem. TIT. metr. IV 9,2 coniunx. RAIN. GAND. Gisl. 9 (MGScript. XV p. 582,55) faciem. EPIST. Hann. 107 p. 179,7 (vs.) veni, -e et tenelle. CARM. Bur. B 61,4a,3 o decora super ora -i Absalonis. *al. de Musa:* HERM. AUGIENS. vit. 44 formosa . . . -aque psaltria. *in agnomine:* CHRON. Ved. p. 709,1 Iohannes agnomine B-us. CHART. Ticin. 31 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 72,33) Iohannesbellus. **b** *de rebus:* CARM. Aldh. 2,118 vestium velamina -a produnt ornamina. AIMON. carm. 4,3 (MGPoet. IV p. 140) ad Castrum, -am patris cellam Benedicti. CHRON. Ven. Alt. p. 57,14 pavimentum ecclesie fecerunt roda medium -issima (bill- *var. l.*) operatione. *in nomine locorum:* DIPL. Karoli III. 152 p. 246,3 extra loco, qui Campusbellus

[Van Acker]

('Champbeau') dicitur. LEO MARS. chron. 2,31 p. 647,34 Mons B-us. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,38 unum *castrum* Baufort Gallice, Latine vero B-a Fortitudo *(sc. vocatur)*. CHART. Rhen. med. III 1047 cum . . . appendiciis sitis apud B-um Ramum *('Beaurain')*. *al.* **2** *de praestantia i. q. bonus, iucundus – gut, angenehm:* BONIF. epist. 94 p. 215,29 turris evangelicae aedificium . . . in senectute -a . . . perficias. ECBASIS capt. 505 nil mihi tam -um, carum, quam vivere sanum. EPIST. Worm. I 21 p. 41,4 nigro theta -um 'euge' . . . designare. HUGO TRIMB. registr. 491 libelli utiles scolaribus clericisque -i. *al.*

adv. **belle.** *bene, pulchre – gut, schön:* ARNULF. delic. 792 euge vocor belle. *Van Acker*

belo *v.* balo.

belone (belloni, beleny *sim.*) *f.* (βελόνη) **1** *acus marina – Seenadel (Syngnathus rubescens Risso, cf. RE II A. p. 1034sq.):* ALBERT. M. animal. 6,75 animal *marinum* . . ., quod belee sive blacce (*p. 567*^{b}*,23* βελόνην) Latine vocatur, concipit ova *eqs.* 6,93 piscis . . ., qui dicitur beleny (*p. 571*^{a}*,2* βελόνη). *ibid.:* belenyz, belloni. **2** *aculeatus – Hornhecht (Esox belone L., cf. RE l. c.):* ALBERT. M. animal. 8,32 animalia, quae in mari congregantur . . ., sunt ista: . . . abatyno, cerehybalino (*p. 610*^{b}*,6* σαργῖνοι, βελόναι). 8,78 ex spinis animalis dicti belloniz (*p. 616*^{a}*,32* βελόνης), hoc est aculeati.

belta *v.* 1. beta. ***beltrescha** *v.* *britisca.

belua, ae *f. script.:* ve-: *l. 51.* bil-: *l. 35sqq.64. adde* AETHICUS ISTER 36 p. 23,6. bellu(a): *l. 52. adde* GESTA Frid. imp. A p. 27,17. *mensuratur per duas vel tres syllabas, cf.* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 112,3sq.

bestia, fera immanis vel horrenda – wildes Tier, Untier, Ungeheuer: **1** *proprie:* **a** *de animalibus terrestribus:* ALDH. virg. I 28 horrendos -arum barritus (*item de elephantis:* HEIRIC. Germ. I 5,217 Maura . . . -a. METELL. Quir. 3^{a},10 Indica). II 1570 vident . . . -is (bil- *var. l.*) effossum funesto corpus ab antro. CARM. Aldh. 2,59 -ae (biluę *V*) vibrantibus rabidi rostri rictibus. GLOSS. I 58,18 St.-S. -e (bilue *b. c*) uuolf. ERMENR. Sval. 4 saevis serpentibus ac -is dirissimis locus . . . refertus est. HROTSV. Mar. 741 -ae praecedebant bene laetae demonstrando viam. EKKEH. IV. pict. Mog. 530 *Nebuchadnezar* in -am versus per silvas pascitur ursus. cas. 136 feris et -is. *al. nota:* VITA Conr. Const. 20 p. 439^{b},42 aperto . . . ore egressum -ae *(sc. araneae)* patefecit. *de animalibus fabulosis, draconibus:* ALDH. virg. II 551 cum strinxisset -am collaribus artis morbida pestiferi compescens flabra draconis. 2491 latebram, qua horrens -a latebat. HRABAN. carm. 16,86 qui conteris ora leonis, immanis -ae *(cf. Vulg. psalm. 90,13). al.* **b** *de animalibus marinis:* ALCUIN. carm. 1,711 mare cum -is sancto servire solebat. ERCHEMB. CAS. hist. 7 ut *Grimoaltus,* dum . . . profundum fluctibus marinis immergeretur, esset veluis in pastum. -a marina *i. q. cetus – Walfisch:* ALPHITA II p. 8,20 sperma bellue marine, i. cete. ALBERT. M. animal. 24,3 nisi maximi sint *pisces* et terrestris naturae, sicut illa, quae -ae marinae a nonnullis vocantur. *ibid. al.* **2** **a** *in imag. et per compar.:* **α** *de hominibus:* WALAHFR. imag. Tetr. 70 signat se pectore -a *(sc. Tetricus)* duro, corde pigro . . . regnare superbiam. PASS. Kil. II 17 ipsa -a *(sc. uxor ducis),* de qua loquimur. GESTA Bereng. 4,3 -a (gloss.: -am vocat dominatricem Tuscię) . . . fundens fera sibila. RADBOD. carm. 4,27 -a *(sc. rex)* . . . inquit. CAES. HEIST. hom. exc. 315 p. 188,18 -e illius *(sc. feminae litigiosae)* mirantes seviciam. **β** *de vitiis:* ALDH. virg. I 11 p. 240,1 contra . . . superbiae bestiam simulque contra has . . . septenas vitiorum -as (bil- *var. l.*). II 2534 hanc -am *(sc. ebrietatem)* . . . superare. 2743 caelicolas ista prostravit -a superbos. **b** *proverb.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,232 semel elapsum vitabit -a nodum.

belualis (bellu-), -e. *naturae bestiae conveniens vel similis – tierhaft, -artig:* INNOC. IV. registr. B 278 p.242,14 *Ezelinus* sub humani vultus effigie -em animum retinens.

adv. ***belualiter.** **1** *naturae bestiae convenienter vel similiter – wie ein wildes Tier:* ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p. 118,18 *Servi* iuxta locorum qualitatem bell-r vivendo bestiis etiam agrestiores. **2** *crudeliter – brutal:* VITA Serv. 35 p. 108,6 *iuvenis* sonipede quospiam ipsorum *(sc. ex familia Servatiana)* proterere -r calcibus voluit.

beluinus (bellu-), -a, -um. *bestialis – tierisch:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* TRANSL. Libor. 21 coepit *mulier* . . . mugire, sibilare atque per omnia -os imitari sonos. **b** *latius i. q. naturae bestiae conveniens vel similis – tierhaft, -artig:* GODESC. SAXO carm. II 1,16,2 mutare nunc -um in humanum animum (*cf.* GUNZO epist. 8 p. 36,13 humana facie tales -a mente monstrantur). REGINO chron. a. 901 *gentis Hungariorum* violentiae ac -o furori . . . resistere. LEX fam. Worm. 30$^{in.}$ *homicidia* quasi cottidie fiebant . . . more -o (bell- 1). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,3 qui -a feritate, hominem se non recognoscens, humanum sanguinem primo fudit. HELM. chron. 108 p. 212,23 rabie. *al.* **2** *translate:* **a** *ferox – wild:* FUND. Brunw. 2 p. 126,15 contra -am Ungariorum gentem. **b** *incultus – roh:* CHRON. Thietm. 7,37 Scite . . ., genus hominum ferum, moribus -um *eqs.*

belvis *v.* pelvis.

***belus** *vel* **-um** (boel-), *abl. pl.* -is *(n.)* (βέλος) *telum – Geschoß:* LIUTPR. antap. 2,4 boelis, id est sagittis.

Belzebub *v.* Beelzebub.

bema (bima, beina), -atis *n.* (βῆμα) **1** *gener.:* **a** *vestigium – Fußspur:* EPIST. var. III 33 p. 202,23 *(in imag.)* bimata eius *(Hieronymi)* in hoc opere sequi. **b** *gradus – Stufe:* **α** *in imag.:* IOH. SCOT. carm. 8,3,6 gnostica dum scandit -ta mentis iter. **β** *translate i. q. ascensus – Aufstieg:* IOH. SCOT. carm. 9,69 carnis . . . in verbum sublimia bimata (*opp.* descensum). **2** *spec. apud Manichaeos i. q. locus sacrificii (gradibus instructus) – (erhöhte) Opferstätte:* ANSELM. HAV. dial. 3,12 p. 1225^{B} quasi aliud Manichaeorum -a aedificas . . .; sicut . . . illi haeretica pravitate ab ecclesia ⟨se⟩ dividentes . . . in Africa suum -a, videlicet sequestratum sacrificandi locum, erexerunt. *meton. de festo ('Bemafest'):* EKKEB. SCHON. cath. 1,2 p. 16^{A} festum . . ., quod beatus Augustinus . . . beina *(sic)* appellari dixit.

***bemia,** -ae *f. (arab.* bāmija, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 210) fructus herbae q. d. Hibiscus esculentus (L.) – Okraschote:* TRACT. de aegr. cur. p. 151,15 accipe -am tritam et imple ollam *eqs.*

1. ben *subst.* (בֵּן) *filius, pullus – Sohn, Junges:* HYMN. abeced. B 1 (ed. W. Bulst in: Britannica, Festschr. H. M. Flasdieck. 1960. p. 82) beatus bonus ben bar pius nos amavit. ARNULF. delic. 410 ⟨b⟩en *(corr. Voigt add. p. 384;* slen *var. l., cf. Werner add. p. 419)* aquile pasces, nisi partum matris honestes *(cf. Vulg. prov. 30,17).*

2. ***ben** *subst. (arab.* bān, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 19*^{a}*) myrobalanum – (arabische) Behennuß:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{C} ben est semen album, magnum ad modum ciceris *eqs.*

***benda** *v.* *binda. ***bendegard** *v.* *bedegar.

bene *v.* bonus.

benedicibilis, -e. **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. laudabilis – preiswürdig:* FROUM. epist. 89 predigni abbatis tui -i licentia. VITA Berth. Garst. 53 -is memoriae et perpetuae venerationis. **b** *latius i. q. salutifer – segen-, heilbringend:* HRABAN. hom. I 28 p. 54^{D} post illud -e praesagium. LAMB. TUIT. Herib. 1,2 enixa beata mater -e puerperium. **2** *subst. neutr.:* *quod praedicandum est – etwas Preiswürdiges:* ALBERT. M. miss. 1,3,8 p. 27^{a},13 modum collationis, quo Deus confert et laudabilia et -ia.

***benediciuncula** *v.* *benedictiuncula.

benedico, -dixi, -dictum, -ere. *inf.:* -ire: PONTIF. Rhen. sup. 169. *depon.: p. 1419,44. adde* FORM. Marculfi 1,6. *struct.: acc.: passim. dat.: l. 70. p. 1419,4sqq.15.34.64. 1420,13.21.1423,13.*

I *laudare, praedicare – loben, preisen (fere Deum; homines: l. 70sq. p. 1419,3sq.; res: p. 1419,2):* **A** *gener.:* VITA Galli I 6 *paralyticus* exiliens -bat Deum (Deo WALAHFR. Gall. 2,6) et virum Dei. AMALAR. ord. antiph. 15,13 -ere Dominum et laudare (HRABAN. epist. 33 p. 466,22 creatorem. HROTSV.

[Payr]

Agn. 377 te [*Deum*] solum laudo, te laudando -o. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,20 divinam clementiam). HROTSV. Pafn. 7,1 -tus tui adventus, dilecte Dei. VITA Greg. Porc. I 10 ceperunt ei -ere et sanctitatis nomen ubique . . . apponere. ECBASIS capt. 418 ut bene sunt pransi, -unt Omnipotenti. HUGO FLAV. chron. 2 p. 394,13 virtutis Domino. *saepe.* **B** *liturg. in formulis vel initiis:* **1** *de cantico trium puerorum (Vulg. Dan. 3,57sqq.):* AMALAR. ord. antiph. 57,19 in eo ymno, id est '-ite'. COSMAS chron. 1,38 p. 69,32 'miserere mei, Deus' aut '-ite' cantat. *fort. add.:* ORD. iud. Dei B 1,3[b] oratio cum '-ite'. **2** *de cantico Zachariae (Vulg. Luc. 1,68sqq.):* AMALAR. off. 4,45,2 ante ymnos 'magnificat' et '-tus Dominus Deus Israel' (CONSUET. Trev. 43 p. 62,26 ad ewangelica cantica, 'm.' et '-tus'). **3** *de conclusione officii vel missae:* BERNOLD. CONST. microl. 34 in natali Domini . . . missa . . . cum '-amus Domino', non cum 'ite, missa est' completur (*cf.* 46 p. 1011[D]). LIBER ordin. Rhenaug. p. 93,22 ad '-amus' alleluia terminamus. *v. et p. 1423,13.*

II *salutem, gratiam divinam (precando) largiri – segnen:* **A** *gener.:* **1** *de benedictione a Deo (sanctis: l. 23.34) data:* ORD. iud. Dei A 1[a] -c, Domine . . ., hoc genus metalli *(cf.* B 1,3[c] hanc creaturam panis et casei. *ibid. al.).* B 17,4[f] sanctus Iohannes baptista -at aquam istam. EIGIL Sturm. 4 Christum sibi locum illum ad inhabitandum -i poposcerunt. GODESC. SAXO theol. 23 p. 337,1 *sanguis* Domino . . . -ente creatur consecratus in calice. CAPIT. reg. Franc. 301 p. 455,22 Deus . . . -at te et illam futuram uxorem tuam. PONTIF. Rhen. sup. 49 -at vos Dominus et custodiat semper. CARM. Cent. 56,8 sanctificet potum Christus nostrum ac -at. VITA Vincent. 7 (MGMer. V p. 117,38) indulgeat tibi Dominus et -at te. ORD. coron. imp. 2,8[b] -c, Domine, hunc principem nostrum. HROTSV. Theoph. 455 quod sumus et quod gustamus vel quicquid agamus, dextera factoris -at. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,252 nostrę voci -ito, mitis Hylari. EKKEH. IV. bened. II 71 omne natans trinus licitum -at et unus. STATUT. ord. Teut. p. 129,11 ut hunc famulum tuum, qui . . . militari ense . . . precingitur, -ere dignare. p. 129,33 hoc genus vestimentorum. *saepe.* **2** *de benedictione per homines (plerumque clericos vel monachos) cum oratione, signo crucis (aliter: l. 47. 54) data:* **a** *spectat ad miracula, curationem:* IONAS BOB. Ioh. 17 *puteum.* ALDH. virg. II 914 exorcizans lichinos -xit aquosos. BEDA hist. eccl. 5,6[tit.] ut clericum . . . orando ac -endo a morte revocaverit *episcopus.* VITA Filib. 19 (MGMer. V p. 594,13) rogans eum cellarium ingredi et vas vinarium . . . -i (-ere *var. l.*). ALCUIN. carm. 1,1198 imposita . . . manu capiti -xit *puerum infirmum.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 26 aquam pelvi infusam ipsa crucicula intincta -ere. THIETM. chron. 8,25 cultellum . . . ex animo -tum sumere coactus quasi ignitum . . . proiecit. CAES. HEIST. hom. exc. 189 scolasticum . . . per esum -ti piscis convertit . . . et milites . . . per potum cervisie ab eo -te . . . convertit. CHRON. Erf. mod. a. 1227 p. 227,19 sacerdos . . . -endi ac curandi oculos graciam se habere dicens petivit . . . licenciam -endi. *al. de superstitione:* ANNAL. Hamb. a. 1218 *rusticus* cepit -ere infirmos cum verbis quibusdam rustice compositis. **b** *spectat ad salutationem, valedictionem (accedit ad sensum q. e. salutare – grüßen: l. 59sq.62):* EIGIL Sturm. 6 p. 368,23sq. salutato pontifice se -i poscebat; cui -to et resalutato *eqs.* 8 alterutrum se invicem -xerunt *vir Dei et vir saecularis.* VITA Mathild. II 22 p. 297,44 omnibus caput inclinans regalem conventum -xit. THIETM. chron. 3,16 cum ab eodem . . . ad matutinam ioculariter -retur: 'saciet te . . . Deus.' ECBASIS capt. 438sq. intro caput flexit, domnum -ere poscit; quę -itur *eqs.* 775 se sociant regi, -unt suscipienti. *al.* -ite *i. q. da(te) benedictionem, salve(te) – gib (gebt) den Segen, sei(d) gegrüßt:* NIVARD. Ysengr. 2, 329 frater, -ite. 4,141 pax vobis, heremita iubet, -ite, fratres. 5, 451 dat commune vale, nondum '-ite' doctus dicere fraterne. **c** *spectat ad remissionem peccatorum:* THIETM. chron. 6,71 advenere . . . coepiscopi omnes hunc . . . -entes et indulgentiam ei facientes. **d** *spectat ad orationem mensae:* STEPH. EDD. Wilfr. 49 si quispiam . . . refectionem . . . signo crucis Dei -ret. EKKEH. IV. bened. II 36 sit noster victus virtute crucis -tus. COSMAS chron. 1,41 p. 76,22 *pauperibus* procurans cibum et potum ipse -xit *episcopus.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 126,2sq. abbate . . . in loco, ubi . . . panem -xit, expectante, ut et potum ibi -at. *al.* -ite *i. q. oratio mensae – Tischgebet:* NIVARD. Ysengr. 1,1029 '-ite' ruminat illud, quod solet astantes sanctificare cibos. 1,1041 presbiter . . . crispat '-ite' longum. 4,627. *ibid. al. expressius i. q. orationem mensae dicere – das Tischgebet sprechen:* NIVARD. Ysengr. 1,1031 numquam -ret alter, ni prius oblatas cerneret esse dapes. 5,835 -ite multum. **e** *usu vario:* BEDA hist. eccl. 3,26 p. 191,10 flexa cervice vel manu signari vel ore illius *(clerici vel monachi)* se -i gaudebant. ADEMAR. hist. 3,57 barbam electo -i iubet et detondi. OTTO FRISING. gest. 1,41 p. 59,35 *abbas* -ens ei in orationes recepit *ducem. al. adde:* THIETM. chron. 3,25 imago Dominica . . . venientes quosque . . . -it. **3** *de incantatione sim.:* HILDEG. phys. 1,47 p. 1147[D] interdum . . . homo per factam imaginem -itur. 3,20 per novem dies ipsa *aqua* eodem modo *(sc. incantatione)* -atur. **B** *in missa vel officio:* AMALAR. off. prooem. 16 p. 17,8 in oratione, quam dicit sacerdos post communionem, dicit . . . Agustinus -ere sacerdotem populum. 3,36,1 ut post omnia sacramenta consummata -at populo atque salutet *sacerdos.* THIETM. chron. 6,61 p. 350,11 *episcopus* audivit missam ipse presentes -ens. THANGM. Bernw. 17 p. 766,19 missam . . . peragit, deinde populum alloquitur, -it et corroborat. BERNOLD. CONST. microl. 51 p. 1015[A] hinc *(sc. ex oratione super populum)* . . . consuetudo apud modernos . . . inolevisse videtur, ut . . . etiam presbyteri post finem missae -ant *eqs.* ORD. coron. imp. 14,11 *responsorio* completo dominus papa -it. *al. remissius:* AMALAR. off. prooem. 18 p. 18,3 qui . . . communicant, -untur ipsa communione. **C** *in ritibus liturg. specialibus (de re v. p. 1424,67sqq.; de benedictionibus q. d. constitutivae, consecrationibus i. q. sanctificare – weihen):* **1** *obi. homines:* **a** *de ordinatione (plerumque consecratione) clericorum:* VITA Wandr. 13 (MGMer. V p. 19,15) eum ad onus subdiaconati -ere (FORM. Sal. Merk. 56 ad o. sacerdotum ad titulum sancti illius. *al.*). FORM. Marculfi 1,6[tit.] indecolum regis ad episcopum, ut alium -at. FORM. Flav. 44 p. 482,25 sacros ordines -i. EPIST. Col. 4 p. 246,13 Willibertum canonice -endo consecrare Coloniae archiepiscopum. THIETM. chron. 2,24 hic a suffraganeis postea -tus *eqs. al.* **b** *in professione religiosorum, institutione abbatis(sae):* CONC. Merov. p. 130,25 vidua, quae -ta non fuit. CHART. Carinth. III 205 p. 87,36 archiepiscopus . . . Hiltipurgam . . . electam -xit ad abbatissam (*cf.* THANGM. Bernw. 39 Sophia . . . a palligero -i . . . expetit). CHART. Raitenh. 75 p. 76,33 (epist. papae) si vero episcopus . . . abbatem -ere . . . rennuerit. p. 76,35 licitum sit . . . abbati, si tamen sacerdos fuerit, proprios novitios -ere. *al.* **c** *de unctione, coronatione principum:* ANNAL. Amand. a. 800 (MGScript. I p. 14,17) Leo -xit eum *(Karolum)* ad imperatorem *(cf.* ORDO Rom. 46[tit.] ordo Romanus ad -endum imperatorem. ORD. coron. imp. 13,2 ante evangelium imperator consecratur et -itur. ANNAL. Sangall. IV a. 962 *Otto rex* a papa Octaviano -itur. OTTO FRISING. chron. 4,3 p. 187,34 ab eis [*pontificibus*] . . . se [*sc. Constantinum*] ac successores suos -endos *esse. al.).* CAPIT. reg. Franc. 283[D] episcoporum, qui adfuerunt apud Compendium, quando -xerunt Hludowicum *(item de rege:* ANNAL. Ved. a. 879 p. 45,17 Hugo . . . Hludowicum et Karlomannum per manus Ansegisi archiepiscopi -i fecit in reges. THIETM. chron. 2,1 *Ottonem* Hillibertus . . . -xit. *al.).* 301 p. 453,30 ut . . ., sicut ipse in regem est unctus et consecratus . . . unctione sacra et benedictione . . ., ita uxorem suam . . . in nomine reginae -amus *(cf.* ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 90,5 Gisila . . . honore regio -itur ac coronatur. *al.).* **d** *usu vario:* ANNAL. Weiss. a. 1065 Heinricus quartus . . . gladium cinxit Wormaciae Heberhardo archiepiscopo . . . -ente. CHART. Laus. 235 p. 224,32 *oblationes* fiunt in sponsis et sportis -endis. *al.* **2** *obi. res:* **a** *in usum cultus divini, sacramentorum:* FORM. Marculfi 1,1 altare in ipso monasterio . . . episcopus -at (TRAD. Patav. 18 altarem atque ecclesiam. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 112,30 basilicas. GERH. AUGUST. Udalr. I 7[capit.] aecclesias noviter aedificatas. THIETM. chron. 1,12 p. 18,3

[Payr]

ecclesiam senio dirutam renovans -xit. 7,52 capellam. *al.*). DIPL. Karoli M. 118 p. 165,36 tabulas. CONC. Karol. 37,48 infirmi oleo, quod ab episcopis -itur, a presbyteris ungui debent (HRABAN. inst. cler. 2,55 p. 168,21. *cf.* THIETM. chron. 7,8 in cena Domini crisma . . . -xi. BEBO ad Heinr. 1 p. 493,31 ad -enda crismatis oleique sacramenta. *al.*). ORDO Rom. 28^{A},1 ad fontes -endum. PONTIF. Rhen. sup. 124 ad signum ecclesiae -endum. VITA Hildulfi 10 ecclesiam . . . consecravit atque circum hanc cimiterium -xit. *al.* *expressius i. q. consecrare – konsekrieren:* CONC. Karol. 44^{B},76 p. 506,34 *corpus et sanguis* Domini crucis signaculo -untur. RIMB. Anscar. 27 p. 57,29 dum sacerdos altari astans mysteria sancta -ret. *v. et p. 1426,4.* **b** *in (pium) usum fidelium:* VITA Hugberti 13 (MGMer. VI p. 491,8) -c aqua et sal ad spargendum super nos (HRABAN. inst. cler. 2,55 p. 169,1 -itur sal et a. ad diversos usus fidelium, ad homines infirmos, contra phantasiam inimici, ad pecorum sanitatem *eqs.* WALAHFR. exord. 30. *al.*). FORM. Sangall. II 42 p. 424,30 velamina *monialium.* AMALAR. off. $1,18^{tit.}$ de cereo -endo *([subesse potest etiam sensus praedicandi, v. LThK. ^{2}VII. p. 1276]. cf.* WALAHFR. exord. 31. CAES. HEIST. hom. exc. 48 cum in vigilia pasche in veste levitica cereum -ret *monachus. al.).* WALAHFR. exord. 19 p. 491,31 diversarum species rerum. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391, 27 ramos palmarum diversarumque frondium. p. 393,12 carnes agni et particulas lardi inter missarum solemnia -ti. LIBER ordin. Rhenaug. p. 84,19 officinas. p. 97,25 cineres. p. 193,23 novę uvę sunt -endę. HONOR. AUGUST. gemm. 1,181 quaslibet res ad cibum pertinentes. STATUT. ord. Teut. p. 51, 13 professo pallium, per quod ordo crucis karactere pretenditur, oracione solita -tum . . . offeratur. *saepe.* *ad iudicium Dei:* ORD. iud. Dei A 7^{a} *ignem.* 8^{d} exorcizet et -at *sacerdos* aquam . . ., antequam fervescat. 10^{e} vomeres. 27^{k} panem et caseum. B $9,1^{d}$ domus. *al.*

III **A** *orare – beten:* RUODLIEB V 513 quin, ecclesias ubi cernas, sanctis committas illis te vel -as. **B** *bona loqui – Gutes reden:* BRUNO QUERF. fratr. prol. iube mihi, Domine, -ere, iube et benefacere; da et adiuva, . . . ut -am et bene agam. HERBORD. Ott. 1,11 pluris est benefacere quam -ere *eqs.*

adi. **1. benedictus,** -a, -um. **I** *laudatus, laudabilis – gepriesen, preiswürdig:* POETA Saxo 1,189 o pietas -a Dei. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,79 o -a meę spes atque refectio vitę. 6,242 -a . . . adoptio Christi *v. et p. 1422,26.*

II *gratiam divinam expertus, supernae virtutis plenus – gesegnet, segensreich:* **A** *eccl.:* **1** *strictius i. q. sanctificatus – geweiht, Weih-:* BEDA hist. eccl. 5,4 p. 287,19 de aqua -a, quam in dedicationem ecclesiae consecraverat (ORD. iud. Dei A 10^{n} usque ad comprobationem iudicii in omni cibo et potu suo salem et aquam -am admiscere bonum est. PONTIF. Rom.-Germ. p. 156^{a},39 omni die dominico ante missam aquam -am facite. ANTIDOT. Cantabr. p. 166,32 aquam -am bibat. THIETM. chron. 7,68 domum reliquiis sanctorum et a. lustravit -a. STATUT. ord. Teut. p. 32,21. *saepe*). EKKEH. IV. bened. I 20,1 vox -a pias Salomen legat atque Marias. DESID. CAS. dial. 2,17 cui *(sc. energumeno)* vir Dei panem -um dedit. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 46,12 ponatis in occulis . . . albumen ovi -um. ALBERT. M. animal. 23,96 palmam. *al.* **2** *latius i. q. sanctus, beatus – heilig, selig:* BEDA hist. eccl. 4,28 p. 277,22 in sepulchro -i patris Cudbercti. WOLFHARD. Waldb. 2,14 (8) limina Walpurgis adiit -ae. HROTSV. asc. 86 animam . . . -am *Mariae.* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,109 stella maris. 5,134 Dei vernacula. CHART. Austr. sup. II 175 p. 263,7 -issime recordationis. HEINR. WIRZ. cur. 452 Urbs. *al.* **B** *bot. de herbis saluberrimis:* **1** herba -a *i. q. caryophyllata – Benediktenkraut, Nelkenwurz (Geum urbanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 683sqq.):* BOTAN. Sangall. $20^{tit.}$ nomen herba -a. ALBERT. M. animal. 22,69 duae mensurae suci herbae -ae sive gariofilatae. 22,81 herba -a, quam quidam cicutam vocant. **2** carduus -us: **a** *carduus sanctus – Benediktendistel (Cnicus benedictus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1062sqq.):* ROGER. SALERN. chirurg. 2,372 accipe . . . cardonem -um, senationes. BENVEN. GRAFF. ocul. B 33 p. 53,3 ad ipsam sanctissimam herbam, que apud quosdam vocatur cardus -us, aput Romanus inspina. WILH. CONG. chirurg. 771 ad maturandum apostema . . . cardus -us, malva . . . coquantur. ALBERT. M. veget. 6,326. *al.* **b** *senecio – Kreuzkraut (Senecio vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1065):* GLOSS. III 527,40 St.-S. cardus -us cruceminc (538,48 cardus -us senecion cruceworz. 552,32). ALPHITA I p. 313,31 senecio vel senecium, id est terrestris -a vel cardo -us. II p. 34,5 cardo -us, carduncellus, cressiones, senecio idem. **C** *pharm. de medicamento saluberrimo:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 24^{a},37 medicinam . . . vocamus pulverem -am *(sic, an subst.?)*, quia, cum intrat in oculum . . ., paciens . . . recepit sanitatem benediccione Domini et . . . pulvere[m] -a[m] (B 5 p. 23,12 p. -um). **D** *alch. de fermento sim.:* PLATO TIBURT. tab. 2 p. 493,9 accipite lapidem -um (Ps. ARIST. magist. p. 656^{a},14 occultus noster lapis -us de re animata est). ANON. tab. p. 155,20 aurum sapientum, quod seminant in terra sua alba, stellata, . . . -a. GEBER. clar. 2,77 distillabitur inde oleum sanctum, oleum -um (Ps. ARIST. magist. p. 653^{b},48 o. -um sic facias *eqs.*). *al.* **E** *medic. per euphemiam de morbo malitioso:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 36^{a},13 Tuscii vocant ipsum humorem -um . . ., ultramontani . . . maledictam vocant (B 25 p. 43,2).

2. benedicendus, -a, -um. *laudandus, venerabilis – preis-, verehrungswürdig:* EPIST. Hann. 27 p. 61,31 tibi, benedicte ac -e pater.

subst. **1. benedictus,** -i *m.* **1** *de Deo i. qui laudibus elatus est – der Hochgepriesene:* CARM. de Iuda 2,243 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 271) detege . . ., si natus es ex -o *(cf. Vulg. Marc. 14,61).* **2** *qui divinam gratiam expertus est, sanctus – ein Gesegneter, Heiliger:* VITA Liutg. I 1 avum -i huius. WALTH. SPIR. Christoph. II 6, 235 o -e, tuis tellus quęcumque beetur reliquiis *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,33 Dei . . . -is *(cf. Vulg. Matth. 25,34)* . . . quanta gaudia . . . maneant. *al.*

2. benedicta, -ae *f.* **1** *eccl. i. quae laudibus elata est – die Hochgepriesene:* CASUS Petrish. 5,8 unum *campanum* . . . Osanna, aliud vero Alleluia, tertium vero vocatum est B-a. **2** *bot.:* **a** *caryophyllata – Benediktenkraut, Nelkenwurz (cf. p. 1421,64sqq.):* RECEPT. Sangall. I 72 centauria, -a. PULVIS contra febr. p. 23,20 tenaceta m. 1, -a (gloss.: sundit) m. 1. HILDEG. phys. 1,163 de -a; -a calida est *eqs.* GLOSS. III 526,28 St.-S. -a gariofilata benedicte (536,37. 550,8). 588,34 -a hasinvůzz. ALBERT. M. veget. 6,470 ea, quae -a et alio nomine gariofilata vocatur. *al.* **b** *valeriana – Baldrian (Valeriana officinalis L. vel sim.):* ALPHITA II p. 189,8 valeriana, amantilla, . . . -a, feu idem. **c** *rhamnus vel carduus sanctus – Purgierkreuzdorn (Rhamnus cathartica L.) oder Benediktendistel (cf. p. 1421,69sqq.):* GLOSS. Salern. p. 9^{b},18 ramnus, spina alba, -a. **d** *senecio – Kreuzkraut: v. supra l. 8.* **3** *pharm. i. q. antidotum benedictione proficuum – gesegnetes, besonders heilkräftiges Medikament:* TRACT. de aegr. cur. p. 349,15 purgabis eos cum ierapigra vel -a. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374^{B} -a hermodactylata. p. 387^{G} medicinam . . . mediocriter laxativam ut -am simplicem. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 21 b^{v} -a acuta. PETR. HISP. chirurg. 128 cum quattuor elactuariis, scilicet diaseno, catartico, -a, gera pigra. Ps. OTHO med. 210. *al. v. et l. 11.13.* **4** *medic. de morbo malitioso i. q. apostema sanctum – 'gesegnetes' Geschwür:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 25 p. 44,11 apostema, quod -a vocatur.

adv. ***benedicte.** *divina gratia adiuvante – mit Gottes Segen:* STEPH. EDD. Wilfr. $5^{tit.}$ (codd. 1.2a) de eo, quod ad sanctum Petrum apostolum -e pervenit.

***benedictiloquus,** -a, -um. *benedictionem dicens – segenspendend:* ARNULF. delic. 290 os -um divinitus est benedictum.

benedictio (-ccio, -icio), -onis *f.*

I *laus, laudatio – Lob, Lobpreis:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,24 pagani . . . -em Domino pristina abiecta maledictione credentes reddiderunt. p. 35,17 gloria et -o et gratiarum actio Domino . . . confertur. CONC. Karol. 35,17 sumant cibum cum -e et laude Domini. THIETM. chron.

[Payr]

3,2 nomen Domini . . . invocavit et . . . humili -ccione integritatem promeruit. DIPL. Ludow. Inf. 82 p. 225,14 (spur. s. XII.) ut memoria nostra . . . commendata sit apud fratres in ęterna -e *(cf. Vulg. Sirach 45,1)*. ALBERT. M. incarn. 9 p. 179,59 virginum -o plurimum habet honoris in caelibatu castitatis *eqs. al.* **2** *liturg.:* **a** *de cantico trium puerorum (Vulg. Dan. 3,57sqq.):* AMALAR. ord. antiph. 42,9 tres antiphonae sunt de . . . -e, videlicet 'benedictus es in firmamento caeli' *eqs.* 42,11 -o, unde antiphona assumpta est 'benedicat terra Dominum', laus est hominum. *ibid. al.* **b** *de conclusione officii vel missae (cf. p. 1419,14sqq.):* AMALAR. off. 4,4,14 -o . . . et gratiarum actio. 4,45,5 *post communionem* subsequitur -o et gratiarum actio; hoc enim sonant verba 'benedicamus Domino' et 'Deo gratias'. **B** *latius i. q. approbatio – Billigung:* WILLIB. Bonif. 1 p. 7,8 inito fratrum consilio et eorum accepta . . . -e. FORM. Bitur. app. 9 per nostrum permissum una cum -ccione fratrum. VITA Lonogh. 4 (MGMer. VII p. 434,20) *principes* postulabat, ut ei darent -em *ad pergendum Romam.*

II *salutis, gratiae divinae precatio vel largitio – Segnung, Segen:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de salute, gratia a Deo data:* LIBER diurn. 2 divina -e decorato domino papae. LIUTG. Greg. 3 in praedicatione sua cum -e Dei multum proficere (COSMAS chron. 2,36 p. 134,8 vade. *al.*). CONC. Karol. 56^{B},71 p. 759,34 hanc . . . -em *(sc. 'venite, benedicti patris mei')* audituri sunt. CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,15 Deus . . ., huic famulae tuae opem tuae -is infunde. PONTIF. Rhen. sup. 55 -o Dei patris et filii et spiritus sancti et pax Domini sit semper vobiscum. VITA Willib. p. 18,14 Abraham . . . haereditariam -em in secula meruisse. RUOTG. Brun. 5 p. 6,13 Otto . . . -e Domini auctus et oleo letitię unctus. THANGM. Bernw. 51 p. 780,37 incumbente super illum omni maledictione careat -e. CHART. Raitenh. 9 p. 15,11 *paginam* servantibus et nunc et in futura vita salus et -o Domini proveniat. STATUT. ord. Teut. p. 129,26 -ccio Dei ... descendat et maneat super te. *saepe.* **b** *de salute, gratia divina per homines (plerumque clericos vel monachos) cum oratione, signo crucis (aliter: l. 42sq.) data:* **α** *spectat ad miracula, curationem:* ALDH. virg. I 32 p. 271,7 fontium lymphas exorcizans et sacrae -is ubertate fecundans. BEDA hist. eccl. 3,6 p. 138,25 'numquam inveterescat haec manus'; quod . . . iuxta votum -is eius provenit. ALCUIN. Willib. 1,18 (MGMer. VII p. 130, 10) tunna, in qua suum -is gratia cum oratione inmisit baculum. AGIUS vita Hath. 11 se . . . insomniis agitari, ipsius super hoc orationem et -em efflagitare. GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 405,16 qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis eius -e percepta sospitati restituebantur *eqs. al.* **β** *spectat ad salutationem, valedictionem:* IONAS BOB. Columb. 2,8 p. 244,13 ingressus . . . domum praemissa -e poscit, ut *eqs.* ARBEO Corb. 20 -e accepta valefactus recessit. EPIST. var. II 4,29 ut, ubicumque sibi obviaverint fratres, iunior -em petens stet . . . inclinatus *eqs.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,15 cum -e et gratia cunctorum inde digressus *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 314,7 absque apostolica -e confusibiles remeabant (GREG. VII. registr. $9,35^{a}$ concilium a. -e lętificatum . . . dimisit. *al. cf.* GREG. VII. registr. 1,13 p. 21,11 Gregorius episcopus... Remensi archiepiscopo salutem et apostolicam -em. CHART. Tirol. 705. *saepe*). CHART. Tirol. 834 p. 250,19 Girardus . . . episcopus . . . fratribus sancte Marie . . . paternam in Domino -em. *al.* **γ** *spectat ad remissionem peccatorum:* VITA Liutb. 37 *infirma* quottidie confessionem . . . faciens simulque cum oratione -es accipiens. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 403,41 indulgentiam ei cum -e donans (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 290,10 apostolica indulgentia et -e reconciliatos. GREG. VII. registr. 6,15 p. 420,15 i. omnium peccatorum vestrorum promittimus et absolutionem cum -e concedimus). NICOL. LEOD. Lamb. 16 (MGMer. VI p. 424,18) quos cum sacerdos . . . absolvisset et episcopali -e corroborasset. ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,46 in -e pontificis et signo crucis *dimittitur veniale. al.* **δ** *spectat ad orationem mensae:* EPIST. var. II 5,7 in refectorio facta -e. CARM. Cent. $56^{tit.}$ -es cibi cum potu. EKKEH. IV. bened. II tit. -es ad mensas. 33 sit cibus et potus noster -o totus. ORD. coron. imp. 14,56 *post prandium* finito cantu surgant omnes cum -bus. STATUT. ord. Teut. p. 40,17 clerici dicta ex more -ccione . . . cibum sumant. *al.* **ε** *usu vario:* LEG. Wisig. 12,3,21 diebus . . . sabbatorum concursus eorum *(Iudaeorum)* . . . perceptione -is devotus ad episcopum . . . est perventurus. ALCUIN. epist. 88 p. 133,1 de -e patriarcharum. RUOTG. Brun. 45 p. 49,3 episcopos seipsumque et eos, qui presto erant, -e consignavit *moriens.* CONSUET. Trev. 2 sine -ccione lectulos ingredi. THANGM. Bernw. 24 Bernwardus . . . se . . . atque omnes . . . crucis munimine signat -e publice data ac . . . in prima fronte aciei egredi parat *(cf.* FRUTOLF. chron. a. 1099 p. 213, 36). 33 mutua -e data . . . actio finita est. DIPL. Heinr. III. 263 quatinus ... puerum . . . de sacro fonte susciperes et spiritualis pater tuae -is munere signares. *al.* **c** *de salute, gratia per homines vel res facta (plerumque i. q. salus – Heil):* ALCUIN. epist. 130 p. 193,15 regale genus . . ., in quo fuit -o regni. SALOM. III. carm. 1,201 nobis per iuvenem veniat -o regem. HROTSV. Mar. 184 per quam *(Mariam)* veniet mundo -o summa. *al.* RUP. MEDIOL. Adalb. 5 diutius expectatam sui adventus -em native regioni invexit. TRAD. Ratisb. 279 pro illius animę -e. EPIST. Heinr. IV. $15^{tit.}$ matri -is et salutis. *remissius:* CONC. Karol. 21 p. 189,20 symbolum vero et orationem dominicam omnis christianus . . . sciat . . ., quia sine hac -e nullus poterit in caelorum regno percipere portionem. **2** *in missa vel officio:* **a** *spectat ad primam orationem missae:* AMALAR. off. 3,9,4 utroque nomine, id est -is et orationis, vocatur oratio sacerdotis *eqs.* **b** *spectat ad orationem, qua episcopus ante communionem populum benedicit (cf. J. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 423sqq.):* CONC. Merov. p. 8,8 populus non ante discedat, quam missae sollemnitas conpleatur et . . . -em accipiat sacerdotes (*sim.* p. 27,10. 82,20. CAPIT. reg. Franc. 22,71). EPIST. Bonif. 87 p. 198,9 pro . . . -bus, quas faciunt Galli. ORDO Rom. 5,72 post solutas, ut his partibus mos est, pontificales -es, cum dixerit 'pax'. PONTIF. Rhen. sup. 49 -es episcopales. 64 -o in natale Domini. ORD. coron. imp. 7^{B},8 -o episcopalis super imperatorem et ceterum populum dicenda (16^{A},16). *al.* **c** *spectat ad postcommunionem (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 426^{11}.520sqq.):* HRABAN. inst. cler. 1,33 p. 76,25 post communionem et post eiusdem nominis canticum data -e a sacerdote ad plebem diaconus praedicat missae officium esse peractum. AMALAR. off. $3,36^{tit.}$ de ultima -e. WALAHFR. exord. 23 p. 503, 16 statutum est . . . Aurelianensi concilio *(v. supra l. 31sq.)*, ut populus ante -em sacerdotis non egrediatur de missa; quae -o intellegitur illa ultima sacerdotis oratio. HONOR. AUGUST. gemm. 1,65. *al.* **d** *spectat ad orationem super populum (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 529sqq.):* AMALAR. off. prooem. 18 quod in diebus quadragesimae . . . caelebretur apud nos oratio -is super populum. 20 -o sacerdotis..., quae non tangit sacramenta corporis et sanguinis Domini. off. $3,37^{tit.}$ de ulteriore ultima -e. BERNOLD. CONST. microl. 51 p. 1015^{A} adiecta est oratio super populum, ut vel eo tempore ultima -e populus non careret *eqs.* **e** *spectat ad finem missae (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 544sqq.):* VITA Hugberti 11 (MGMer. VI p. 490,6) peracto . . . officio, plebe -ccione confirmata, egressus de sanctuario *episcopus.* ORD. coron. imp. 17,31 missa . . . finita pontificalem -em reverenter accipiat imperator (18,43. 19,40). STATUT. ord. Teut. p. 122,24 post missam, cum sacerdos facit -em. **f** *usu vario:* CAPIT. reg. Franc. 170,48 ut -o post completorium a sacerdote dicatur (*sim.* CONSUET. Trev. 28 p. 25,8). 170,62 ut abbas . . . vel decanus, quamvis presbyteri non sint, lectoribus -em tribuant *(cf.* EPIST. var. II 4,10 ut lector . . . prius -em non petat, quam omnes sedeant. LIBER ordin. Rhenaug. p. 135,5 diaconus . . . accepta -e . . . laudem . . . cerei incipit. CAES. HEIST. hom. exc. 178. *al.).* **3** *in ritibus liturg. specialibus (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 141sqq.; A. Franz, Die kirchl. Benediktionen des Mittelalters. I. II. 1909; de -bus q. d. constitutivae, consecrationibus i. q. sanctificatio – Weihe):* **a** *super homines:* **α** *de ordinatione (plerumque consecratione) clericorum:* CONC. Merov. p. 5,12 *clerici* officium . . . cum impositae manus -e

[Payr]

suscipiant. FORM. Sal. Merk. 56 vestra -e accipere ad onus presbiterum. VITA Elig. 2,2 *Eligius et Audoinus* pariter . . . apostolicam -em meruerunt. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,11 eum . . . sollemni -is officio ordinaverunt antistitem. RIMB. Anscar. 23 p. 48,25 Colonia civitas . . . absque -e episcopali degebat. PONTIF. Rhen. sup. 8 -o ostiarii. 42 -o (consecratio *Sacram. Leon. 942 Mohlb.*) episcoporum. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,30 a Roudperto archiepiscopo et suis suffraganeis -em episcopalem suscepit. THIETM. chron. 4,30 papa . . ., qui post -em Gregorius vocabatur. AMARC. serm. 3, 958 subdiacon vel acolitus aut eciam ille, cui nondum tribuit -o sancta coronam. ADAM gest. 3,74 episcopi -em vendunt. COSMAS chron. 2,51 p. 159,6 ordinatos non reordinari, sed . . . per solam manus inpositionem recipere -em. *al.* *iron.:* NIVARD. Ysengr. 5,1057 infula, ne capiti -o decidat, assit. **β** *in professione religiosorum, institutione abbatis(sae):* CONC. Merov. p. 81,16 paenetentiae -e suscepta ad saeculare habitum . . . reverti. BEDA hist. eccl. 4,11 p. 226,1 per eius *(antistitis)* -em habitum religionis . . . accepit *rex.* CAPIT. reg. Franc. 22,76 abbatissas . . . velare virgines cum -e sacerdotali. FORM. Dion. 3 p. 499,15 -es tradere Dei famularum. NICOL. I. epist. 158 p. 679,32 abbas . . . ordinatus sacerdotali -e. DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,17 -em . . . abbatis ab apostolicae sedis prẹsule . . . ⟨lar⟩giri laudamus. WILH. HIRS. const. 1,1 p. 930^{c} postquam de ordine nostro instructus -em acceperit *novicius.* ORTL. chron. 1,17 p. 74,6 se monachica -e insigniri. STATUT. ord. Teut. p. 129,27 ordo -ccionis ad vestiendum fratrem. *al.* **γ** *de unctione, coronatione principum (plerumque de toto ritu; de sola actione benedicendi: l. 40sq.):* IULIAN. TOLET. Wamb. 4 oleum -is per . . . pontificis manus vertici eius *(Wambae)* refunditur. FORM. Sangall. I 2 p. 381, 14 annum Karoli . . . imperatoriae . . . potestatis et apostolice -is tertium (DIPL. Otton. III. 199 p. 608,29). ANNAL. Augiens. a. 746 (MGScript. III p. 136,35) Pipinus rex -em regalem accepit (CHRON. Erf. mod. I a. 1125 Lotharius . . . rex eligitur et Aquisgrani -e regali sublimatur. *al.*). ANNAL. Xant. a. 815 apostolicus . . . fecit -em imperialem super Ludewicum et . . . Ermingardam (THIETM. chron. 2,13. ANNAL. Altah. a. 1047 p. 43,23 rex feriavit Romae consecrandus imperiali -e. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 302 p. 456,8 -es super regem Karolum ante missam. p. 456,30 -o Hincmari archiepiscopi. ANNAL. Hild. a. 961 *papa* auxit . . . super eum *(Ottonem)* augustalem -em. ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 78,38 imponitur corona -is Cunigundae reginae. THIETM. chron. 2,35 a . . . papa in -ccione patri similis efficitur. WIPO gest. 5 p. 27,20 distulit suam -em propter regium honorem. ORD. coron. imp. 16,27 in -e regine vel imperatricis ad ingressum ecclesie sic oratur (18,46. 19,43). *al.* *ritus benedicendi – Weiheritus:* ORD. coron. imp. 2$^{tit.}$ -o ad ordinandum imperatorem secundum occidentales (11$^{tit.}$ 12,17 p. 33,18. *ibid. al.*). **δ** *usu vario:* LEG. Wisig. 12,3,8 ut *Iudaei* sine -e sacerdotis nubere non audeant *(item de matrimonio:* NICOL. I. epist. 11 p. 277,24 nuptiis secundum morem celebratis, per -em scilicet sacerdotis. CONST. I 319,6 Conradus . . . suscipiat -em cum filia regis Castellae. *al.).* EKKEH. URAUG. Hieros. 10,7 novo ritu gladios cum fustibus et capsellis sacerdotalis -o dispertivit. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,34 rex . . . ab episcopis . . . accepta sacerdotali -e ad hoc instituta armis accingitur. STATUT. ord. Teut. p. 129,8 -ccio ad militem. *al.*

expressius de sacramento: LIOS MON. 237 -o (gloss.: baptismus) prima. **b** *super res:* **α** *in usum cultus divini, sacramentorum:* LIBER diurn. 30 *baptisterium* sollemni -e sacrari desiderat. TRAD. Frising. 92 episcopus cum -e altaris consecravit ipsam ecclesiam (NICOL. I. epist. 159 p. 682,17. *al. cf.* DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,10 ecclesiam, quę . . . -e caruit, consecrandam . . . indiximus. ANNAL. Pegav. a. 1091 fundamenti ac cimiteriorum). CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 79,13 -o fontis. PONTIF. Rhen. sup. 94 dicit pontifex hanc -em (praefatio *Sacram. Gelas. p. 611*) super linteamina. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,12 ad -em chrismatis et olei. RITUALE Rhenaug. 34 (Spicil. Friburg. V) -o salis ad dandum catecuminis. CHART. Salem. 54 p. 84,6 (epist. papae) -es vasorum et vestium *(sim.* CHART. Burgenl. 71 p. 43,9. *al.). al.* *expressius i. q. consecratio – Konsekration:* AMALAR. off. 3 praef. cum satis esset . . . sola -o . . . presbyterorum ad benedicendum panem et vinum. **β** *in (pium) usum fidelium:* STURM. ord. off. p. 1259^{A} in dominica, quae est in olivae -em. WALAHFR. exord. 19 p. 492,1 agni carnes in pascha iuxta vel sub altari eas ponentes -e propria consecrabant *eqs.* RITUALE Rhenaug. 18 (Spicil. Friburg. V) -o cereorum *in purificatione.* 25 cinerum. 63 ignis in pascha. 65 cerei in sabbato ([*subesse potest etiam sensus praeconii, v. LThK.* ²*VII. p. 1276*]. *cf.* ANON. Mell. 3 cuius -is . . . est inicium: 'exultet'). 71 ovorum. 72 panis. 76 putei sive cisterne. 78 domus. 80 p. 132,14 -o salis et aque ad diversas hominum utilitates et ad omnia valde necessaria, maxime pro peste animalium. 108 -o super fustes, id est super baculos iter agentium vel super capsellas eorum. RITUALE Flor. p. 106,33 sabonis. *saepe.* *spectat ad iudicium Dei:* ORD. iud. Dei A 1^{a} -o ferri ad iudicium faciendum. 3^{a} ignis. 26^{b} panis et casei. B 8,2 aque fluentis. *al.* *ritus benedicendi – Weiheritus:* RATHER. epist. 25 p. 135,5 exorcismos et -es salis et aquae memoriter teneat. **B** *meton. i. q. eulogia – Eulogie:* **1** *de cibo benedicto vel pro caritatis signo praebito:* **a** *panis benedictus – geweihtes Brot, Eulogienbrot:* VITA Galli I 2 benedixit panem et dedit eis -em. PAUL. DIAC. Lang. 5,38 p. 157,25 *episcopus* per . . . eum *(diaconem)* eidem Alahis -em sanctae suae ecclesiae transmisit. WETT. Gall. 14 si ursus adesset, . . . Gallus illi -em porrexisset. BRUNO QUERF. Adalb. A 17$^{med.}$ sanctus panem pro -e obtulit *infirmo.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,23 abba diacono . . . eandem -em tribuit. *al.* *vice eucharistiae:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,67 statutum est, ut panis post missam benediceretur et populo pro -e communionis partiretur. **b** *cibus benedictus, cena pro caritatis signo praebita – geweihte Speise, Liebes-, Brudermahl:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,16 *pontifex* peractu divino misterio simplicem ac subriam -ccionem perceptam absque ullo requaesitu dono studeat habere regressum *(cf.* DIPL. Arnulfi 36 p. 54,23 -em de abbate non pro debito servicio, sed pro amore suscipiat. *al.).* WALAHFR. Gall. 1,6 de eodem labore *(sc. piscatione)* assiduas populo -es exhibuit. MIRAC. Gorg. 21$^{ex.}$ mox . . . ut -o missa est, panis videlicet, casei ac vini. THANGM. Bernw. 5 infirmis . . . fratribus . . . -em de manu sua dirigebat hilariter. *al.* *remissius:* ALTFR. Liutg. 1,28 mulier . . . misit illi mel quasi pro -e. VITA Ludow. Pii 6 p. 610,21 cur . . . tantae tenuitatis esset in re familiari, ut nec -em . . . sibi offerre posset. **2** *pignus sanctum – Reliquie:* GREG. VII. registr. 7,6 p. 467;14 claviculam auream, in qua de catenis beati Petri -o continetur. LEO MARS. chron. 2,54 p. 663,16 ut . . . de beati Mauri pigneribus aliquam -em . . . transmitteret. BERTH. WERD. narr. 4 p. 769,54 ne tanta . . . privaretur -e *(sc. sanctae crucis portione). al.* **3** *munus, xenium – Gabe, Geschenk:* **a** *de donis pro caritatis, fraternitatis signo transmissis:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 104,1 (epist. papae) -em . . . beati Petri . . . vobis *(regi)* direximus, id est camisia cum ornatura. EPIST. Bonif. 62 p. 128,17 -em . . ., quam nobis direxistis, suscepimus, id est poculum argenteum. ALCUIN. epist. 101 p. 147,7 per episcopales sedes . . . -es transmittit *rex,* ut iubeatis orationes fieri pro illis. ANNAL. regni Franc. a. 800 p. 112,15 -is causa claves sepulchri Dominici . . . detulerunt. *al.* **b** *de variis donationibus, oblationibus:* CHART. Bund. 24 (c. 769/800) ut . . . actor sancti Helarii pro -ccione debeat nobis donare . . . modium semis de grano. TRAD. Weiss. 255 p. 247,4 dono . . . hoba una . . ., unde accipi in -e vestro oba dimidia *eqs.* EPIST. Meginh. 37 p. 236,9 intercalares -es. CASUS Petrish. 1,41 *homines* cum debita -e advenisse, ut eum visitarent. CHART. Raitenh. 39 p. 38,10 ne quis . . . predictarum . . . personarum -em mutare vel penitus annullare presumat. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 581,32 rex Francie faciem regis cum -ccione XX milium marcarum argenti preveniens *(cf. Vulg. psalm. 20,4). al.*

III *maledictio – Fluch:* VITA Alcuini 4 p. 187,21 ne forte filii eius *(Iob)* in -is laberentur foveam *(cf. Vulg. Iob 1,5).*

***benedictionalis,** -e. *?nom. sg.* -es: *p. 1427,11.*

[Payr]

1 *adi.:* **a** *benedictionem exprimens – Segens-:* ARNO REICHERSB. apol. p. 100,28 iuxta illud legis -e verbum: 'perfectio tua *eqs.*' **b** *benedictionum orationes continens – Benediktions-:* ORDO Rom. 10,54 *episcopus* accipiat -em librum (CONSUET. Mell. p. 231,22 fiat ab abbate benedictio palmarum, ut continetur in -i libro. CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,17 tres -es libri. NECROL. I p. 226,16. *al.*).

2 *subst. masc. et neutr.: liber benedictionum – Benediktionale:* CATAL. biblioth. Becker 42,476 (a. 975/1000) -e I. CATAL. thes. Germ. I 50,5 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) missale I et unus -es. 109,9 ordinem episcopalem et -e. CHART. Turg. II 23 officiale, -e, antiphonarium. CASUS Petrish. 3,49 officialis unus, -is unus. CATAL. biblioth. Becker 115,172 -is et pontificalis ordo in uno volumine. *saepe.*

***benedictiuncula** (-ici-), -ae *f. munusculum – bescheidene Gabe:* HINCM. epist. I 200 p. 225,9 ne . . . vos quantulacumque -iciuncula visitare dimitterem. WOLFHARD. Waldb. 2,4 (3) sacculum, in quo -as ipsa consuerat. *Payr*

benefacio (bene facio), -feci, -factum, -ere. *inf. praes.* -ire: *l. 36. adde* FORM. Marculfi 1,19.

I *bene parare – gut bereiten:* RECEPT. Sangall. I 82 consolida -is tres turtulos.

II *bene vel iuste agere, bona opera facere – gut oder recht handeln, Gutes tun:* BRUNO QUERF. fratr. prol. iube mihi, Domine, benedicere, iube et -ere. CHART. Heinr. Leon. 9 quatenus . . . semper -amus. CHART. Raitenh. 14[a] -ere numquam debet . . . sufficere. *v. et p. 1421,38.*

III *benigne erga aliquem facere – Wohltaten erweisen, Gutes antun:* **A** *gener.:* ALCUIN. epist. 18 p. 50,35 cur . . . tibi ipsi -ere non vis *(sc. rex)?* EKKEH. IV. pict. Mog. 446 qui *(David)* totiens hosti -erat. CHART. Raitenh. 82 p. 85,38 (epist. papae) -ens Dominus . . . rectis corde (HELW. denar. p. 87,6sq. -fecit in preterito, bene vel melius facit in presenti). *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *hospitaliter invitare – gastlich empfangen:* FORM. Bitur. 13 ut ipso *(sc. damnatum exsilio)* recipere et -ire in domibus vestris dignetis. **2** *clementer honorare – huldreich ehren:* RUODLIEB IV 69 a quo *(vicedomino)* donati sunt valde *legati*, 'vale' -ti. **3** *donum praestare – ein Geschenk machen:* DIPL. Heinr. IV. 224 aecclesiae ex nostris copiis -ere cogitamus. HELM. chron. 77 p. 146,8 comes . . . -ere cepit erga pontificem. *al.* **4** *usum afferre – Nutzen gewähren:* CHART. Port. 235 (a. 1272) volens *(provisor curiae)* de eisdem *mansis* conventui . . . -ere. **5** *fort. i. q. satisfacere – viell.: Genugtuung leisten:* CHART. Sangall. A 520 p. 134,21 (a. 866) ita tamen, si antea erga eum -erit.

IV *feodo instruere – belehnen:* FLOD. hist. 4,28 p. 582,18 princeps tunc me per manus accipiens . . . nepoti suo ad -endum commisit. DIPL. Conr. II. 114 p. 160,1 milites suos -ere *(B,* beneficiare *ed.).*

subst. **benefactum** (bene factum), -i *n.* **1** *quod bene vel honeste actum est, bonum opus – gute oder edle Tat, gutes Werk:* WALAHFR. Mamm. 21,33 laudat brutus -a magistri . . . leo (RUOTG. Brun. 44 p. 47,9 ut . . . aut Deum in -is laudet aut se in malefactis accuset *homo*). EKKEH. IV. carm. var. I 1,3 -is sanctificari. WIPO gest. prol. p. 7,8 qui eorum *(regum)* bene facta scriptis suis manifestabunt. LAMB. LEOD. Matth. I 1203 -i prodiga virtus. CHART. Babenb. 100 salutis, quam in . . . -is suis promereri speravit *dux.* CHART. Tirol. 1278 p. 316,4 ne . . . pro hiis . . . -is vestra devotio irremunerata debeat permanere. *al.* **2** *quod erga aliquem benigne factum est – Wohltat:* **a** *proprie:* ANNAL. regni Franc. a. 763 Tassilo . . . omnia -a, quae Pippinus rex . . . ei fecit, postposuit. WALTHARIUS 1078 impensis tibimet -is . . . multis. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p. 64,5 cum id -um . . . animus . . . non aboleverit. *c. sensu adiutorii:* CHRON. Ebersh. 13 p. 438,5 quid pro huiusmodi -o . . . vicissim impenderet, . . . deliberabat *abbatissa.* **b** *meton. i. q. sportula – Gebühren:* LEG. Wisig. suppl. p. 469,1 si quis vero executorum . . . amplius . . . accipere voluerit, amisso legitimo -o . . . multetur.

adv. ***benefacte.** *rite – ordnungsgemäß:* CHART. Traiect. 574,6 (a. 1206) debet dominus Willelmus -e adheredare comitem de Los ([*syn.* bene]. *inde* HONOR. III. registr. 21 p. 18,2).

benefactio (-acio), -onis *f. cessio in feodum – Vergabung zu Lehen, Verlehnung:* CHART. select. Keutgen 140 (a. 1144) leges . . ., quas ante -cionem *oppidi* se habuisse asserebant *cives.*

***benefactivus,** -a, -um. *beneficus – wohltätig:* ALBERT. M. eth. 9,3,5 p. 596[b],29 -um (*p. 1171[b],16* εὐεργετητικόν) esse bonum est. pol. 7,5[e] p. 665[a],22 dicit . . . *Plato in libro Menonis,* quod homo est animal . . . amicis -um (*cf. p. 71[E]* εὖ ποιεῖν) et inimicis male. *subst. masc. i. q. benefactor – Wohltäter:* ALBERT. M. eth. 4,1,3 p. 278[a],17 petere . . . aliena non competit -o, cuius tota intentio est aliis benefacere (*syn.* benefactoris).

benefactor, -oris *m. script.:* -ato-: *l. 30.* -uribus: *l. 28.*

I *qui erga aliquem bene facit – Wohltäter:* **A** *eccl. et publ.:* **1** *in univ.:* WILH. HIRS. const. 2,71 p. 1143[B] alicui magno -i nostro. NOTAE Traiect. (MGScript. XV p. 1204,7) Heinricus IV. imperator, -r noster. CONST. II 46/47 p. 58,24 protector et -r noster *(sc. regis),* domine Innocenti. SALIMB. chron. p. 174,29 papa Gregorius nonus, qui fuit amicus et pater et -r ordinis fratrum minorum. *al.* **2** *de donatore:* FORM. Marculfi 1,36 dum plures ex eorum *(monachorum sim.)* -es vel vinditores . . . discesserunt. CHART. Brixin. 83 (a. 1233) -bus eiusdem loci *(sc. hospitalis).* CHART. Basil. C II 269 p. 153,2 -um nostrorum principalium. *al. spirit.:* HINCM. Remig. praef. p. 253,32 quiddam debiti . . . ipsi -i meo *(sc. s. Remigio)* retribuere. **B** *iur. de manumissore:* EDICT. Roth. 226 omnes liberti . . . legibus dominorum et -uribus (-oribus, -um *var. l.*) suis vivere debeant. LEX Raet. Cur. 4,8,1 ut suum -em inquirat *libertus.* CHART. Ital. Ficker 126 p. 168,14 (a. 1159) domini et -atores tui *(sc. ancillae).* **C** *philos.:* ALBERT. M. eth. 4,1,3 p. 278[a],18 tale autem -is (*p. 1120[a],33* τοῦ εὖ ποιοῦντος) non est velle faciliter, ut sibi bene fiat ab alio. 9,2,5 p. 578[b],5sqq. -es (*p. 1167[b],17* εὐεργέται) . . . videntur magis amare beneficiatos . . . quam beneficiati ament -es (*p. 1167[b],18* οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας). **D** *usu communi:* ARS med. 2 p. 419,14 Hippocrati, salvatori nostro *(sc. Atheniensium)* et -i. DAVID compos. 3,55,2 in -e duo consideranda sunt *eqs.* ALBERT. M. animal. 25,13 unus *pullorum aspidis* puerum occidit sui -is et hospitis.

II *sensu contrario (per antiphrasim) i. q. malefactor, adversarius – Übeltäter, Widersacher:* CHRON. Cas. 19 -r noster, id est omnium contrarius hostis, Seodan. TRANSL. Athan. Neap. 3 antiqui aemuli et -es, qui eum vivum oderant et expulerant *(cf. notam ed.).*

benefactrix, -icis *f. quae erga aliquem bene facit – Wohltäterin:* CHRON. Cas. 12 Aloara . . . tam -x erat monachorum, ut *eqs.* BENZO ad Heinr. 3,28 p. 633,27 veraciter vocaris Beatrix, in tribulationibus constitutis adiutrix et -x. CHART. Udalr. August. I 15 p. 201,19 *(de imperatrice)* in -is nostre festo. CHART. Westph. IV 220 ecclesiam vestram tamquam matrem et -em *(A,* beneficiatricem CHART. Rhen. med. III 210 *e cod. s. XV.)* nostram . . . diligimus *(sc. comes).*

beneficentia (-cien-, -cia), -ae *f. script.:* -nif-: *l. 62.* -ciaen-: *l. 68.* -cien-: *l. 58.61.64sq.67.71.al.*

I *liberalitas, largitas, benignitas – Freigebigkeit, Großzügigkeit, Wohltätigkeit* (*cf.* HERBORD. Ott. 1,1 dico autem -cientiam vel liberalitatem, quam etiam bonitatem, largitatem, benignitatem et munificentiam appellari invenio): **A** *spectat ad gratiam, benevolentiam:* EPIST. Bonif. 105 p. 229, 27 ut . . . a tua solita -a (-cientia *2 p. corr.*) ditarer *(sc. rex).* DIPL. Arnulfi 166 p. 254,9 si . . . nostre potestatis -am (-nif- *CE*) ostenderimus. DIPL. Ludow. Inf. 30 p. 142,27 si . . . largitatis nostrae -cientiam exhibuerimus. OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 308,27 regni . . . viribus ac -a (-cientia *var. l.*) regum . . . ditatam nemo ambigit ecclesiam. gest. 2,28 p. 133,25 cuncta haec principis esse, ab eius . . . -cientia (-ciaencia *B 2,* -centia *β. C 2*) in usum . . . laicorum cedere. ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578[a],25 hoc modo -a conditio amicitiae est. *remissius:* CHART. Eberb. 429 p. 206,20 (dipl. a. 1273) -cientie nostre *(sc. regis)* dexteram . . . extendere. *cf. l. 67.* **B** *spectat ad misericordiam:* THIETM. (?) chron. 4,33

[Heßler]

de vino nil sibi . . . -cie (-ciencie *2*) communicacionis causa pretermisit *abbatissa*. HERBORD. Ott. 1,2 -cientia aut opera constat aut pecunia. CHART. Bern. I 5,69 p. 464,21 hospitalitatis -am. CHART. Basil. A I 465 instinctu pietatis ac -ae. *comitas – das Entgegenkommen:* GERHOH. epist. 4 p. 492[D] si sic *(sc. minanter)* loquenti *(abbatissae depositae)* aliquid -ae fuerit exhibitum.

II *quod erga aliquem benefice factum est, beneficium – wohltätige Handlung, Wohltat:* **A** *spectat ad curam:* PAUL. BERNR. epist. (ed. J. v. Pflugk-Harttung, Iter Ital. 1883. p. 475,5) -cientiam tuam suis necessitatibus impensam -cientiis prefert universorum. CHART. Carniol. II 249 elemosinarum -ciensas *(sic ?)* seminare. **B** *spectat ad traditionem:* TRAD. Ratisb. 770 (a. 1120/26) presentes huius opinionem -ę audientes. CHART. Scheftl. 3 p. 7,42 ut . . . nostrę concessionis . . . -cientia nulla possit . . . oblivione deleri. CHART. eccl. Erf. 41 p. 24,36 maiorum meorum -cientie consentiens *archiepiscopus (syn.* religiosis institutis). 271 per -cias subsequentes.

beneficialis, -e. *script.:* -effi-: *l. 65.* -fac-: *l. 24.* -iti-: *l. 34. form. abl. sg.* -e: *l. 67.*

I *adi.:* **A** *in re feodali:* **1** *ad feodum pertinens – Lehn(s)-:* NICOL. I. epist. 44 p. 318,37 eisdem *(proprietatibus)* . . . paganos -i more sane donavit *rex* (IOH. VIII. epist. A 220 neque -i [-fac- *R a. corr.*] m. neque alicuius commutationis tenore. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 38 qui *(marchio)* eandem *abbatiunculam* . . . iure -i obsederat (TRAD. Teg. 249 p. 188, 24 mancipium, quod -i i. a nobis habebat *ministerialis*. CHART. Heinr. Leon. 43 ut numquam a manu nostra . . . ad subadvocatos . . . -i i. descendat *advocatia* [*syn.* feodali]. HELM. chron. 102 p. 202,11 obtinuit *dux* quaedam . . . hereditario i., quaedam -i. *saepe*). DIPL. Otton. I. 241[a] p. 342,5 coenobium invadere . . . aut -i ordine aut preceptali auctoritate (DIPL. Heinr. III. 86 p. 112,5 cortes, quas quisque . . . -tiali o. detinuit et quę vassallorum dicebantur. *al.*). EPIST. Wibald. 319 ad expostulandam -em iusticiam. *al. adde:* COD. Lauresh. 126 p. 394,16 (a. 1170/75) -is summa militaris clipei. **2** *in feodum datus, iure feodali possessus – zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich), Lehn(s)-:* **a** *de rebus:* DIPL. Karoli III. 125 p. 200,43 tam de dominicis vineis quam de -bus. CHRON. Ved. p. 686,49 oppidum . . . Wardara . . . nunc -is cedit Normannis. RUP. TUIT. inc. 8 p. 633,22 domos -es. CHART. march. Misn. III 48 quoniam . . . bona . . . donari non poterant utpote -a, placuit ea nobis *(sc. marchioni)* fieri censualia. *al.* **b** *de hominibus:* AGOB. epist. 11,11 p. 204,2 de servis meis propriis aut -bus sive pagensibus. DIPL. Otton. I. 287 p. 401,42 servi . . ., seu ad opus monachorum deserviant seu fidelibus nostris *(sc. imperatoris)* -es existant. **3** *in ordine feodali constitutus – im Lehnsverhältnis (stehend):* CHRONOGR. Corb. p. 50,2 principes quidam -es et nobiles eiusdem legis, ministeriales quoque. **B** *ad praebendam sive beneficium ecclesiasticum pertinens – Pfründen-, Benefizial-:* CONST. I 236 (a. 1170) ius . . . -e in prebenda fratrum . . . et ius -e in plebanis ecclesiis. **C** *de colonatu:* **1** *bono coloni praeditus – mit einem Bauernlehngut ausgestattet (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 237):* COD. Odalb. 61 p. 123,10 locum . . . dedit *presbyter et nobilis vir* pro mancipiis -bus suis. TRAD. Frising. 1519 cuius *(domini sui)* -em servum maritum habuit *Perichta*. **2** *(ad censum) commodatus – (zu Zins) verliehen, Leihe-:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 227,23 (a. 1277/86) quilibet mansus preter -es (*antea:* lenhove) . . . dat annuatim unum plaustrum lignorum.

II *subst.:* **A** *masc. i. q. clericus beneficio ecclesiastico praeditus – Benefiziat, Pfründner:* CHART. Bund. 877 p. 328, 7 (a. 1251) testes: . . . Iohannes . . . clericus et benefficialis ecclesie (CHART. Ticin. 39 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 124,1] capelano et -e e.). **B** *neutr. i. q. feodum, possessio feodalis – Lehen, Lehnsbesitz:* TRAD. Patav. 608 (a. 1138/48) quod postmodum ipse *(Geroldus mancipium)* a nullo episcoporum cuiquam in -e prestari debeat.

adv. ***beneficialiter.** *iure feodali, in feodum – nach Lehnrecht, zu Lehen:* CHRON. Bened. II 15 a manu imperiali -r promeruisse. TRAD. Teg. 302 quos *(servos)* -r possederat *ministerialis*. CHART. Carinth. I 297 p. 225,34 Poppo ab ecclesia -r (*syn.* in beneficium) habuerat *mansos*.

beneficialius *v.* beneficiarius.

beneficiarius, -a, -um. *script.:* -fac-: *l. 17.30.* -iti-: *l. 18.33.50.54.* -ali(us): *l. 13.18.*

I *adi.:* **A** *in re feodali:* **1** *ad feodum pertinens – Lehn(s)-:* **a** *de rebus:* CONC. Karol. 39[A],141 his *(stipendiis pauperum)* quasi -o munere concessis (DIPL. Ludow. Germ. 7 p. 9,11 res . . . -o m. possideat. CHRON. Hild. 23 p. 857,26 *castrum* ipsi de manu episcopi -o m. tenuerunt. *al.*). CHART. Sangall. B 35 p. 42,7 (dipl. Loth. I.) quicquid . . . Victor -o ordine habuit (DIPL. Merov. III A 48 p. 166,40 [spur.] -alio [*cod.*, -ario *ed.*] o. DIPL. Ludow. Inf. 48 hobas, quas . . . comes . . . o. -o tenuit). CAPIT. reg. Franc. 293,20 aut . . . in -o iure aut in alode (294,2 p. 423,19 nec -o neque precario i. IOH. VIII. epist. A 148 i. -faciario [*cod.*, -fic- *ed.*]. DIPL. Karoli III. 132 -tialio i. 166 [*opp.* proprietario]. DIPL. Heinr. II. 259 comitatum . . . sibi [*sc. episcopo*] in -um ius concesserat *imperator*. GERHOH. aedif. 48 [150] p. 189,2 -o i. decimas et aecclesiastica predia retinere. CHART. Brixin. 44. *saepe*). DIPL. Otton. III. 26 -o usu *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 2[3])*. TRAD. Welt. 120 -o more non poterant resignare. **b** *de hominibus (cf. E. Lesne, Rev. hist. de Droit franç. IV 3. 1924. p. 10):* CAPIT. reg. Franc. 139,1 si proprius servus hoc commiserit . . .; de ecclesiastico et fiscalino et -o servo volumus *eqs. (cf.* 142,7). **2** *in feodum datus, iure feodali possessus – zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich):* PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 20,30 complures non solum proprietatibus, verum etiam -is (-fac- *1*) donavit honoribus *imperator*. DIPL. Otton. I. 280 nec alicui sedi . . . vel cuilibet personę -um aut subiectum nisi . . . regię dignitati subsidat *coenobium (cf.* DIPL. Otton. II. 42 appendex vel -tiarium subiaceat). DIPL. Otton. III. 95 proprietates . . . iuste quidem prebendarias, sed multis retro temporibus iniuste -as. CHART. Bern. I 4,148 p. 363,6 vicum . . . comiti . . . fecit -um. CHART. Turic. 259 p. 144,7 (dipl. Heinr. V.) aliquem de familia . . . tributarios sive -os alicui in servitutem dare. CHRON. Mont. Ser. a. 1180 p. 157,24 hereditaria proprietas et -a possessio. *al.* **B** *ad praebendam pertinens – Pfründen-:* TRAD. Patav. 483 p. 191,11 (a. 1120/40) ut eadem predia . . . canonicus -o iure possideret. **C** *ad fructum pertinens, fructuarius – Nutzungs-, Nieß-:* TRAD. Frising. 614 (a. 836) hoc *(sc. quod tradidi)* iterum a . . . Erchanberto -o usu in beneficium accepi. **D** *usufructuarie commodatus – zu Nießbrauch verliehen:* CHART. Lux. I 166 p. 212,22 (a. 959) predium . . . recepimus, non proprium, sed -um.

II *subst.:* **A** *masc. i. q. homo feodo instructus, vassallus – Lehnsmann, Vasall (cf. Lesne, op. cit. p. 8):* VITA Balth. B 7 p. 489,33 ut nemo . . . de his villis . . . -tiarios . . . haberet. CAPIT. reg. Franc. 128 p. 253,24 de -is, qui de eodem monasterio beneficium habere videntur. DIPL. Heinr. II. 515 (spur. s. XII.[ex.]) si quis -us in villis fieret. CHART. Pomm. A 177 p. 406,27 ab omni exactione curie mee et -tiariorum meorum *(sc. ducis)*. ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 202,51 iudicem . . . regni et alios -os. **B** *neutr. i. q. ius possessionis per precariam datum – Besitz zu prekarischem Leiherecht:* TRAD. Frising. 437 (a. 820) iterum in -um eam *ecclesiam* . . . accepit *presbyter*. 459 episcopus . . . Reginolfo ipsam rem *a patre traditam* in -um praestitit. *fort. add.:* TRAD. Frising. 472 (a. 822) in -i usu . . . accepi.

adv. ***beneficiarie.** *iure feodali, in feodum – nach Lehnrecht, zu Lehen:* HARIULF. chron. 3,19 p. 137,4 quatenus nec -e nec alio modo a dominio fratrum cuilibet donata subtraheretur *villa*, sed . . . proprie deinceps serviret.

***beneficiatio**, -onis *f.* **1** *actio benefaciendi – das Wohltun:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578[a],17 bonum . . ., quod in ipso actu -is est. **2** *ministratio benefice facta – wohltätige Betreuung:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 580[b],17 amari autem, quod est in -e beneficiati, assimilatur ei, quod est pati.

***beneficiatrix** *v.* benefactrix.

1. *beneficiatus *v.* 1. *beneficio.

[Heßler]

2. beneficiatus, -us *m. possessio iure feodali data sive accepta – Lehnsbesitz:* TRAD. Teg. 387 (a. 1206/17) homines . . ., qui erant in feodo domni Hainrici . . ., a -u predicti Hainrici . . . redempti sunt.

1. *beneficio, -avi, -atum, -are. *script.:* -fac-: *p. 1432,35.* -iti-: *l. 46. form. depon.: l. 16.68.*

I *de benignitate i. q. beneficiis afficere, iuvare – mit Wohltaten bedenken, fördern:* **A** *gener.:* ALBERT. M. eth. 4,2,5 p. 302^{b},14 magnanimi est verecundari -tum (*p. 1124^{b},9* εὐεργετούμενος) ab aliquo. pol. 5,7^{f} p. 512^{a},6 'omnes enim', scilicet reges, 'cum -assent vel potentes -are (*p. 1310^{b},36* εὐεργετεῖν) civitates *eqs.*' **B** *c. colore quodam:* **1** *gratia divina afficere – begnaden:* HELW. denar. p. 87,17 vide, anima..., pre quibus... dilecta et -ta sis a Deo. **2** *remunerari – belohnen:* DIPL. Heinr. II. 6 nobis fideliter servivit et dignus quem -remur fuit *abbas. cf. l. 32.* **3** *donis afficere – beschenken:* AEG. AUR. gest. 2,53 p. 59,11 ecclesiam . . . Nitardus decimis et agriculturis . . . -vit. **4** *donare – schenken (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 330):* NOTIT. Arnon. 6,1 quod fuit eis *(liberis Baioariis)* ex causa dominica *(sc. ducis)* -tum. *ibid. al.*

II *de mutuo:* **A** *ex precaria, censu sim.:* **1** *de praestatione i. q. commodare – leihen, in Leihbesitz geben:* COD. Lauresh. 16 (a. 792) postea mea fuit petitio . . ., ut ipsam rem michi *(sc. donatori)* sub usu fructuario -are deberetis *(cf.* CHART. Sangall. A 338. *al. in formula precariae).* 41 res . . . nobis traditas . . . tibi . . . per hanc prestariam -amus (*cf.* CHART. Argent. I 16 p. 12,29 per precariam -vi). DIPL. Conr. II. 124 p. 170,19 abbas . . . matronae . . . curtem . . . -vit. CHART. Wirt. II 453 qualiter ęgo . . . abbas quoddam beneficium . . . tali . . . lege -verim, quatenus ipsi . . . duas libras çerę . . . persolvant. *al. c. sensu remunerationis:* FORM. Turon. add. 3 ex ipsis rebus, quas nobis oblegasti, et illis, quas tibi . . . -vimus. **2** *de usu i. q. per precariam habere – zu prekarischer Leihe besitzen:* CHART. Epternac. 98 (a. 788/89) sua *(sc. donatoris)* fuit peticio et nostra *(sc. archiepiscopi)* fuit benivolentia, ut ipsas res diebus vite sue -are debeat. CHART. Sangall. A app. 7 p. 386,32 ut . . . easdem res *traditas* habueritis sub usu fructuario ordine -are. **B** *praedio ministri instruere – mit einem Dienstlehen ausstatten:* TRAD. Frising. 1226^{a} (a. 972/76) ut . . . viri, si essent -ti, . . . servirent episcopo (*cf.* 1458^{a}). **C** *praebenda dotare – mit einer Pfründe ausstatten:* CHART. Naumb. 138 (a. 1137) beneficium, quo . . . scolarum magister diu -tus fuerat. CHART. Turic. 389 (dipl. Frid. II.) plures inter vos *(sc. canonicos)* sunt . . . ad prebendas conlocati, qui extra provintiam -tiati negligunt . . . deservire presentialiter. CHART. Worm. 293 p. 196,19 ut nullus . . . scolaris in ecclesia non -tus chorum frequentet. *al.*

III *in re feodali:* **A** *in feodum dare – zu Lehen (ver)geben:* **1** *de summo principe:* DIPL. Karoli M. 107 mansus, quem genitor meus Fulrado *capellano* -vit. 148 p. 201,6sq. monasterium . . ., quod avus noster . . . Miloni *archiepiscopo* -vit et postea . . . Pippinus . . . Miloni -vit. CAPIT. reg. Franc. 297,7 p. 433,20 decimas . . . ad ecclesiam, unde res erant -tae, . . . dari constituit *Pippinus.* DIPL. Arnulfi 28 ut res . . . Oddoni *comiti* -tas ad monasterium . . . in ius proprietatis traderemus. DIPL. Otton. I. 61 predium . . ., quod hactenus . . . Aginoni -tum habuimus, . . . donavimus. GERHOH. novit. 35 (14) qui *(reges)* . . . -ant vel potius inmaleficiant non solum . . . regalia, sed insuper ecclesiastica bona. *al.* **2** *de proceribus:* DIPL. Ludow. Germ. 102 p. 148,14 sive ex parte nostra sive ex alterius . . . parte ibi . . . -tae fuissent *curtes.* CHART. Bund. 363 p. 272,24 predia militibus -ta. *al.* **3** *de praelatis:* EINH. epist. 24 episcopus . . . -vit homini nostro . . . mansos III et mancipia XII. CHART. Rhen. med. I 105 p. 110,16 ut nullus prelatus licentiam habeat cuiquam ipsas res -are . . . aut in prestariam tribuere (DIPL. Karoli III. 109 nullus . . . abbas . . . -andi [-faciendi *D*] h. l. *cf.* 121 ut nullus . . . res -ari [-are *D*] aut in suos usus retinere praesumat). TRAD. Scheftl. 60 si alicui de communi usu fratrum -rentur *bona. al. spectat ad reditus pecuniae:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,13 antecessor meus *(sc. abbatis)* IV libras denariorum duobus potentibus viris -verat. *spectat ad mancipia sim.:* SIGEH. Maxim. 25 ut nulli -rentur *puer eiusque posteri.* TRAD. Ratisb. 711 Berhta, que antea iniuste -ta est. 792 p. 372,17 multi . . . censuali iusticia ad altare . . . pertinentes Werinhero . . . sunt permissi, non -ti. TRAD. Teg. 249 p. 188,34 quem *(famulum)* . . . ministeriali nostro . . . -vimus *(sc. episcopus). al. v. et p. 1431,65.* **B** *feodo instruere – mit einem Lehen ausstatten, belehnen:* **1** *de summo principe:* LEO III. epist. 5 p. 95,28 ubi eum *(archiepiscopum)* -astis *(sc. imperator).* DIPL. Arnulfi 95 oratori nostro . . . mansos . . . cum consensu Otacharii, qui inde -tus est, ad proprium concessimus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,25 quibus *(dignitatibus et beneficiis)* . . . nonnullos suorum -tos ditavit *rex. al.* **2** *de proceribus:* CHART. Salem. 10 p. 18,19 (a. 1166) Swicgerus, qui eodem prato a duce . . . -tus fuerat. CHART. march. Misn. II 372 ne alicui, nisi a quo essent -ti, hominium facerent *cives.* CAES. HEIST. mirac. I 7,32 p. 40,15 miles . . . cum . . . domino suo, a quo -tus erat, habitabat. *al.* **3** *de praelatis:* DIPL. Conr. II. 129 p. 175,15 milites suos inde *(sc. de rebus abbatiae)* -are. EPIST. Heinr. IV. 28 qui se de illa custodia -os asserunt. GERHOH. aedif. 14 (32) p. 158,6 milites vero ministros nusquam invenimus ita . . . commendari, ut de rebus aecclesiae debeant -ari. *adde:* ANON. Has. 8 ex . . . militiae multitudine . . . omnes -ti sunt ex huius abbatiae bonis.

adi. **beneficiatus,** -a, -um. **1** *iure praeditus – berechtigt:* REGISTR. Patav. I p. 59,11 (s. XIII.) naute -i ad navigandum in orientem bis in anno. **2** *praedio censuali instructus – mit einem Zinslehen ausgestattet:* REGISTR. Pant. Col. 17,77 p. 128,1 (a. 1225) de -is hominibus . . . curtis, qui vocantur zinfirlinche, solvuntur camerario XVIII solidi. **3** *praebenda dotatus – mit einer Pfründe ausgestattet:* CHART. Beron. 65 (epist. papae a. 1247) quod idem *canonicus* alias -us existit (CHART. episc. Halb. 781). **4** *in feodum datus – zu Lehen vergeben:* CAPIT. reg. Franc. 249,3 per cappellas dominicas seu -as (-fac- *cod.*). **5** *feodo instructus – belehnt, Lehns-:* CHART. Xant. 39 p. 30,2 (a. 1167) ministeriales . . ., -i viri. CONST. I 302,1 perdidimus *(sc. imperator)* ibi viros nobiles nostros -os, ministeriales et servientes strenuos.

subst. **1. beneficiatus,** -i *m.* **1** *qui beneficiis affectus est – Empfänger von Wohltaten: v. p. 1428,34sq.1430,70.* **2** *clericus beneficio ecclesiastico sive praebenda dotatus – Benefiziat, Pfründner:* CHART. Sangall. B 428 p. 313,37 (epist. papae a. 1249) de . . . -orum . . . nominibus. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,1 ab omnibus -is et religiosis. CONTIN. pontif. Rom. (MGScript. XXX p. 712,21) honorabili canonicorum et -orum collegio. **3** *homo feodo instructus, vassallus – Lehnsmann, Vasall:* RUD. TRUD. gest. 3,3 -i aecclesiae . . . fidelitatem ei *(abbati)* faciunt. CHART. Mog. A 519 p. 424,32 presidentibus . . . canonicis, -is quoque tam liberis quam ministerialibus *ecclesiae* (DIPL. Conr. III. 167 petitione . . . confratrum, -orum, ministerialium . . . ęcclesię. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,12 -i . . . in feodis dampnantur. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 554,39 -i et privati. AEG. AUR. gest. 3,15 coram liberis hominibus et -is et fidelibus ecclesie. *al.*

2. beneficiatum, -i *n. terra in feodum data – zu Lehen ausgetanes Land:* DIPL. Karoli III. 104 de quocumque nostro fisco sint *mancipia,* aut ex dominicato aut ex -o.

2. *beneficio, -ere. **1** *comparare – verschaffen:* CHART. Sangall. A 17 (a. 752/58) ego Liutgęrus *(donator)* precor . . ., ut mihi usum -rem ad ecclesię vestrę *eqs. cf. p. 1431,34sqq.* **2** *in feodum dare – zu Lehen geben:* TRAD. Weiss. 53 p. 57,14 (a. 774) ut nullus rector . . . a locis Dei . . . res nec prestet nec -at ulli hominum (*item* 178 p. 168,14).

***beneficiolum** (-iti-), -i *n.* **1** *praediolum – kleines Besitztum:* DIPL. Karoli III. 123 p. 196,7 ęcclesiam . . . cum -tiolo ad illam pertinente. **2** *(parvum) praedium locatum – (kleines) Leihegut, 'Lehngut':* **a** *de possessione libera:* **α** *proprie:* TRAD. Frising. 689 (a. 847) econtra unum -um . . . per censum acceperunt *donatores.* TRAD. Ratisb. 41 econtra . . . episcopus et vicarius . . . tradiderunt . . . -um ad Tanna, id est casam cum curte, aecclesiam . . ., mancipia. CHART. Sangall. A 738 p. 341,31 -um illud . . . et possessiunculam

[Heßler]

Willoboldi ... possideant. *c. sensu remunerationis:* TRAD. Lunaelac. 71 (a. 853) traditionem facio, ut id ipsum *(sc. quod tradidi)* habeam et -um meum, quod inde accepi. **β** *translate de iure:* TRAD. Frising. 690 (a. 847) econtra recipientes *donatores* in -um ... ęqualem rem. **b** *de colonatu (fere servili):* ORTL. chron. 1,6 p. 32,23 tradidit *comes* ... cuncta -a, quae ad culturam vineae fuerant deputata (*cf.* BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 150,28 vinitores cum -is propriis. 45 p. 281, 17). REGISTR. Neocell. (Frising.) 86 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) duo -tiola. **3** *(parvum) feodum – (kleines) Lehen:* TRAD. Patav. 13 (a. 785/97) Roodlant abbas et Roodbertus quaesierunt unum -tiolum (*syn.* benefitium). EINH. epist. 30 parvum -um ... ablatum est ab illo *presbytero* ... et nunc nescit, ... qualiter seniori suo servire debeat. TRAD. Frising. 1045 p. 788,37 -um unum pene desertatum. HARIULF. chron. 3,7 p. 110,15 (dipl.) -um Nortberti et Guicbaldi. *al.*

beneficiosus, -a, -um. *beneficus – wohltätig:* ALCUIN. epist. 79 p. 120,18 quominus ad me usque -a munificentia pervolasset *caritas.*

1. beneficium (-tium), -i *n. (m.* -us: *p. 1435,13.16. cf. l. 71. p. 1435,13; ?f.* -a: *p. 1435,16.25.44) script.:* pe-: *p. 1437,10.* bon-: *p. 1435,18.* -nęf-: *p. 1438,37.* -nif-: *p. 1434,6. 1436,38. 1441,63.* -effi-: *p. 1434,7.62.* -fac-: *p. 1435,14.*

I *de merito i. q. benefactum, bonum opus – gute Tat, gutes Werk:* **A** *in univ.:* EPIST. Aldh. 2 p. 496,24 largae institutionis -um. THIETM. chron. 2,45 tanti memor -i. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,7 malle ... -is certare quam maleficiis. CHART. Rhen. inf. I 279 p. 181,41 cum ... caritatis -o (*syn.* opera). CHART. Babenb. 94 p. 128,42 hoc -um consecuti sumus *(sc. dux).* CHART. Carniol. II 104 p. 80,22 in anniversariis -a pietatis ... exhibere. CHART. Culm. 76 p. 53,33 predictos ad ... participacionem missarum ..., largicionum et aliorum omnium -orum, que in ecclesia nostra fiunt ..., recipimus. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *quod strenue factum est, egregiae actiones – tüchtige Leistung, hervorragendes Wirken:* LIBELL. de conv. Baiuv. 9 *archiepiscopus* inter cetera -orum opera ... Ottonem constituit episcopum. VITA Otton. Bamb. III 1,31 ecclesia ... pastoris sui -o reformata refloruit. ALBERT. M. pol. 3,10[1] p. 302[a],43 a -o (*p. 1286[b],10* εὐεργεσίας) *cives* instituebant reges. **2** *salubris ratio – heilsame Maßnahme:* EPIST. Heinr. IV. 17 p. 26,27 si vos *(sc. Romanos)* ... nostris -is resistentes non invenerimus.

II *de benignitate, liberalitate:* **A** *proprie i. quod erga aliquem bene factum est – Wohltat (alluditur ad feodum: l. 54.58sqq.):* **1** *latius* (*cf.* GLOSS. I 273,37 St.-S. -is uuolatatin): HRABAN. epist. 3 p. 385,15 ego, in quem plurimum tuorum -orum contulisti *(sc. archiepiscopus).* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,26 uti simplicis erga aliquem -i vel duplex prȩmii reponatur effectus. p. 65,5 cum ... tuorum in me -orum velut acervos inspiciam. EPIST. Teg. I 82 ob vestrum -um reddidi vobis malum. WOLFHER. Godeh. II 3 ecclesiae proprietas ... -i, immo maleficii causa dividebatur (DIPL. Westph. 213 p. 280,13 non dico -um, sed maleficium). ANDR. STRUM. Ariald. 12 quanta -a tam verbis quam factis ... fratribus ... impenderit. RAHEW. gest. 3,8 p. 176,33 nec ipsum *(papam)* penitere, si maiora -a de manu eius suscepisset *imperator* (3,23 p. 196,16 [epist. papae] dicitur -um aput nos non feudum, sed bonum factum. *cf.* GLOSS. I 702,58 St.-S. -a lehan [*spectat ad Vulg. II Macc. 8,20, sc. prave versum*]). *saepe. expressius i. q. beneficentia – Wohltätigkeit:* AGIUS vita Hath. 25 munera eius -o collata praeferebant *homines lugentes.* HROTSV. Pafn. 3,10 non arbitror pretium piacli aptum esse ad opus -i. **2** *strictius:* **a** *gratia, clementia, favor – Gnade, Huld(e), Gunst(bezeigung):* **α** *theol.:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 202,14 caelestis -i munificentia. HRABAN. epist. 33 p. 466,40 -a Dei erga priorem populum. GODESC. SAXO conf. p. 56,3 gratiae -a et iustitiae simul iudicia. THIETM. chron. 5,1 inmemor -orum. *al.* **β** *publ. et iur. (de mutuo v. p. 1436,49sqq.):* DIPL. Merov. I 11 hunc -um non negasse. *al.* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,12 eos ... -is adtollens *Pippinus.* ANNAL. regni Franc. a. 748 Pippinus ... Tassilonem in ducatu ... conlocavit per suum -um *(cf. p. 1427,62).* DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 24,40 -um, quod in nobis postulavit *abbas.* LUP. FERR. epist. 22 vestro *(sc. cancellarii)* -o. HROTSV. Sap. 5,17 tua *(sc. Adriani)* -a minime desidero. THIETM. chron. 5,9 p. 230,20 obliti benificiorum comitis. CONST. II 420 -orum (beneff- *3*) primitiis honorare. *al. iron.:* OTTO FRISING. gest. 2,30 nullius -o traditam, sed virtute expugnatam ... urbem. *de poenae remissione:* LEG. Burgund. Rom. 9,4 quibus *(raptoribus)* ... si principali -o praestatur vita. **γ** *eccl.:* RIMB. Anscar. 1 p. 19,38 vestro *(sc. patrum Corbeiensium)* -o ac licentia. COD. Lauresh. 155 p. 439 (epist. papae a. 1159) -is tuam devotionem remunerare. CHRON. Erf. mod. II a. 1260 p. 250,8 ut -um confirmacionis consequatur *electus. al. spectat ad praestariam:* CHART. Sangall. A 32 (a. 761) ut illas res, quas ... tradidit ..., ei per -um per cartulam istam precariam represtare deberemus *(sc. abbas). al.* TRAD. Frising. 42 si evadeo in -um praestandi ... ab episcopo. **b** *miraculum – Wundertat:* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,25 in loco, ubi sanctum deposuerunt corpus, divina deinceps -a redundabant. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 5,34 -a curationum. RUOTG. Brun. 31 -is largioribus cotidiana obsequia mutuari. *al.* **B** *meton. i. q. donum, munus – Gabe, Geschenk, Schenkung:* **1** *in bonam partem:* **a** *theol.:* COD. Lauresh. 22 p. 304,2 (dipl. Ludow. Pii) si ... de -is a Deo nobis collatis ... aliquid conferimus. *al.* CHART. Tirol. 594 (a. 1210) divina providentia ... inter cetera ... -a etiam noticiam litterarum hominibus concessit. 1263 p. 301,18 scripture -um a patre luminis evolavit. ALEX. MIN. apoc. 19,5 p. 391,33 de temporalibus -is *salvatoris. al.* **b** *eccl. de oblatione, eleemosyna* (*cf.* GLOSS. IV 172,65 St.-S. -a munera oblai): CONC. Merov. p. 179,19 in ipsa die *(sc. kalendis Ianuariis)* ... omnia -a tribuantur (*cf.* SERMO de sacril. 25 qui ... focum vel ... -um ... non porrigant). LUP. FERR. epist. 14 ut munificentiae illius *(regis)* -um ad villam ... pervehatur. CHART. Solod. 231 p 127,23 (epist. papae a. 1185) cum decimis et -is, que in eadem ecclesia habetis. CHART. Brixin. 48 (epist. papae) -a stipendiis vestris *(sc. canonicorum)* annexa, que apud vos oblationes dicuntur. *al.* **c** *iur. de donatione, traditione:* DIPL. Merov. I 46 merito -a, quae possident, amittere videntur, qui *eqs. (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 330sqq.).* 71 se oportuna -a ad loca sanctorum ... prestamus (*al.* [*cf. p.1435,14*]. FORM. Senon. I 5 pars pare suo o. et congrua -a non denegavit). LEX Raet. Cur. 1,2,2 quicumque homo -o de qualecumque rem ad principem ... receperit (*cf.* 10,5 qui ... fescale -um habuit). TRAD. Frising. 63 p. 90,11 willam propriam ... tradedi ...; dono ... praenotatum -um ... pro domno Tassilonem ..., qui mihi ... hoc largitus est donare. DIPL. Arnulfi 94 dedit ... Ricarius ...; et in recompensatione huius -tii tradimus *eqs.* ODILO Adelh. 11 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 38,11) cenobiis ... plurima largiebatur -a (dona *P 3*). CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,25 ipsorum *(progenitorum)* ... -is ... aliquid superaddere. CHART. Babenb. 145 p. 188,32 ecclesias ... -is, honoribus ... ampliare. *saepe. spectat ad iura regalia:* CONST. I 96 (epist. papae a. 1111) predecessores ... vestri *(sc. imperatoris)* ecclesias regni sui tantis regalium suorum -is ampliarunt, ut *eqs.* **d** *usu spirit. de indole:* CHRON. Reinh. a. 1026 qui *(Wichmannus)* ... subductis sibi nature -is ... sterilis ingenii inventus est. **e** *abl. -o i. q. gratiā – dank:* CONST. II 420 (a. 1233) sicut innate -o (beneff- *3*) gratie una persona censetur *pater cum filio.* **2** *in malam partem:* **a** *de corruptione:* LEG. Wisig. 12,3,10 -um ... a quolibet Iudeo ... accipere. *al.* RUOTG. Brun. 30 p. 31,17 hunc terrorem, qui -o obligari non potuit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,2 quam *(concubinam)* ... ab eo *(milite)* peccunia et -is emptam abstulerat *episcopus* (COD. Lauresh. 148 abbas ... se expurgavit neque pecunia neque -o introitum suum ... commaculasse). ORD. canc. pap. 2,1 p. 34,7 pensiones vel -a ... non recipiam *(sc. vicecancellarius).* **b** *de exactione indebita:* LEG. Wisig. 7,4,4 qui reos capiunt ..., pro absolutione eorum aliquid -i *non* consequantur. 12,1,2

[Heßler]

p. 407,23 ut, dum . . . defensor ordinatur, nullum -um iudici dare debeat. **C** *translate de iure concesso:* **1** *specialis permissio – besondere Genehmigung:* LEG. Burgund. Rom. 30,5 quod eis *(apparitoribus)* . . . discedere non licebit, nisi vacationis -um . . . consequantur. **2** *ius clementer datum – Vergünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 6 p. 14,31 omnia -a tam repromissa quam in praesente conlata. LEG. Wisig. 12,2,13 si . . . sibi iniusta non poposcissent -a *Iudaei.* CAPIT. reg. Franc. 159 p. 320,25 volumus *(sc. imperator)* hoc -um prestare. CHART. Babenb. 212 p. 16,6 (a. 1218) Virgina . . . obtinuit personale -um, ut liceret sibi *eqs.* **3** *privilegium – Vorrecht:* DIPL. Merov. I 38 talem actoribus . . . monasterii . . . prestitisse -um, ut *eqs. (cf.* 84 ipse -us ad ipsa baselica . . . fuit concessus. FORM. Marculfi 1,3 si -a [-facia *A 1*] oportuna . . . concedimus [*sc. rex. cf. p. 1434,42*]. DIPL. Pipp. 5 p. 8,34 ipsa -a . . . fuit indultum. DIPL. Karlom. [I.] 49 ipsi -us. *al. in formula immunitatis).* CHRON. Noval. 2,6 in . . . episcopio . . . tenetur -um. DIPL. Heinr. III. 194 ecclesie . . . hoc boneficium indulgemus, ut *eqs.* CHART. Babenb. 344 p. 188,20 ut amplius *fratres* gaudeant de nostro *(sc. ducis)* -o speciali. *al.*

III *de recompensatione, satisfactione (cf. p. 1436,58sqq. 1437,12sqq.):* **A** *multa, compositio – Buße, Bußzahlung:* FORM. Andec. 47 se hoc non facebat, cum legis -o ipso illo . . . revestire deberit (LEX Ribv. 59,2 cum l. -um . . . restituere. 69,5 cum l. -a [-um, -o *var. l.*] restituat. DIPL. Merov. I 66 p. 59,22 reddere. FORM. Marculfi 1,38. CHART. Rhen. med. I 14 p. 18,17 exsolvere. *al.*). **B** *merces, praemium – Lohn, Belohnung* (*cf.* GLOSS. II 342,70 St.-S. -a lon): OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,19 sicut . . . a minoribus . . . expetitur obsequium, sic a maioribus meritum iuste rependitur -um. CHART. Burgenl. 64 p. 36,3 ut . . . collata nobis *(sc. regi)* . . . servicia nuda -o nullatenus relinquamus. 111 p. 77,19 condigna . . . laboribus . . . -a. *cf. p. 1434,40sq. pensio grate data – Gratifikation:* CHART. Rhen. inf. I 368 (a. 1150) Gerhardo, ut huic venditioni assensum preberet, unius talenti -um concessimus *(sc. abbas).* **C** *tributum (speciale) – (besondere) Abgabe:* CHART. Basil. C I 55 (a. 1185/90) quicquid -i burgenses episcopo inpenderint. GESTA Frising. cont. II (MGScript. XXIV p. 324,25) -um, quod dicitur marchůtr. CHART. Gosl. I 401 p. 411,32 pro -is de advocatia solvendis. CHART. select. Keutgen 131,2 Iudei dabunt . . . in -o . . . zonas et sericum. *al.*

IV *de adiutorio, utilitate, opibus:* **A** *auxilium – Hilfe* (*cf.* GLOSS. I 701,48 St.-S. -i uolleisti): **1** *proprie:* **a** *de anim.:* CHRON. Fred. 4,69 huius -ae vecessitudinem (*cf.* 4,73 repensionem). LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,35 si eius *(regis)* -o in regnum restitueretur *Salomo.* HELM. chron. 54 p. 106,23 comeciam . . . Heinricus . . . -o Adelberti assecutus est. BALDER. Alber. 20 p. 254,14 comes . . . -o velocis equi vix aufugit. *fidelis opera – guter Dienst:* IOH. CANAP. Adalb. 28 p. 593,39 pro praestitis -is gratiam vectoribus . . . agens. **b** *de rebus:* VITA Heinr. IV. 13 p. 42,16 accedente et Reni -o, qui per naves delicias *civibus* . . . invito obsessore subministraret. RICHARD. ANGL. anat. I 341 digestio in stomacho fit propter -um caloris. CHART. Friburg. 36 p. 21,24 aque deductionem, per cuius -um agri . . . irrigantur. CHART. Turic. 445 p. 324,16 que geruntur in tempore, scripturarum -o perennantur. *al. abl. -o i. q. per – vermittels, durch:* CONC. Merov. p. 159,7 non solum cannonecis statutis, sed et legum -o. **2** *meton. plur. i. q. salutares reliquiae – Reliquien, 'Heiltum':* PASS. Quir. Teg. 10 partitis -is Dei . . . secesserunt episcopi. *fort. de pallio altaris (cf. ed. E. de Rozière p. 42sq.):* LIBER diurn. 14 ut -a beati archangeli . . . sibi postulat debere concedi. **B** *tutela, praesidium – Schutz, Schirm:* **1** *de anim.:* CONST. I 96 (epist. papae a. 1111) ut Romanae ecclesiae magnitudo . . . tuis *(sc. imperatoris)* . . . -is et serviciis conservetur. CHART. Burgenl. 350 ut Domino famulantes regio adiuti -o quiete vivant. *spectat ad asylum:* CONC. Merov. p. 130,23 *virgo* refugiat ad ecclesiam, donec propinqui possint eam . . . ecclesiae -o liberare et defensare (p. 198,15. 204,4). **2** *de rebus:* EINH. Karol. 9 p. 12,17 noctis -o . . . protecti (OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 123,2. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 53,1 pulveris aerem obducentis -o. HELM. chron. 48 p. 95,25 -o vicini nemoris salvati sunt. **C** *commodum, usus – Vorteil, Nutzen:* **1** *proprie:* **a** *iur.:* **α** *de legis commodo ('Rechtswohltat'):* LEG. Burgund. Rom. 44,3 his . . . ista -a denegantur (LEG. Wisig. 5,7,3 ut nec servitia dominis nec -a proclamantibus *mancipiis* denegetur [-entur *var. l.*]). LEX Raet. Cur. 9,16 per legem per ipsius -um. CHART. Burgenl. 76 (epist. papae a. 1207) per restitutionis . . . -um (CHART. Tirol. 1288 renuntiantes . . . -tio restitutionis in integrum. *al.*). CONST. II 158,7 proclamationis ac appellationis -um. CHART. Tirol. notar. II 566[a] p. 275,9 inventarii. CHART. Merseb. 338 iuris. CHART. Basil. C II 256 p. 146,7 soror renunciavit . . . -o Velleyani. *al.* **β** *de fructu:* FORM. Marculfi 1,13 sub usu -o . . . possidere (2,8. CHART. Fuld. B 38 sub u. et -o tantum . . . excolere. TRAD. Lunaelac. 94 p. 56, 25. *al.*). *lucrum, reditus – Gewinn, Ertrag:* FORM. Wisig. 38 in -o solidorum ipsorum daturum me tibi *(sc. creditori)* spondeo hoc. TRAD. Frising. 50 ut ex eius *(ecclesiae)* fruar -is. **b** *medic.:* WILH. CONG. chirurg. 1496 de -o emoroidarum. NOTULAE Wilh. Cong. 1424 venarum incisio multa corpori confert -a. **c** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 15,26 -o . . . pastus et nutrimenti . . . plura animalia conversantur inter homines. **2** *meton. i. q. bonum – Gut:* **a** *theol.:* NICOL. I. epist. 47 p. 327,3sq. quidam sibi peritura seu toxicata -tia subtrahi metuunt . . . et per hoc aeternis -is . . . privantur. FLOD. hist. 3,28 p. 552,37 aspirare . . . ad -a et negocia secularia. **b** *publ. de facultatibus:* CHRON. Pol. 2,36 p. 105,16 cum sis *(sc. frater)* maior etate parque -o regnique divisione. **c** *eccl. de dote:* CAPIT. reg. Franc. 178,5 non de suo *(sc. ecclesiarum)* aliquo -o, sed solummodo de altari. THIETM. chron. 2,36 -um . . . omne, quod ad aecclesias . . . pertinens fuit. CHART. Tirol. 1147 de . . . -o plebis et ecclesie de Milten. *al. de fundo:* FORM. imp. add. 2 famulum . . . ex -tio illius aecclesiae eiusque familia ortum. *de apparatu liturg.:* CATAL. biblioth. Ruf 16 p. 42,37 (a. 1172) presbiter dedit . . . duas cappas cum -o aecclesiae, quod ad suum usum pertinuit. **3** *translate:* **a** *iura utilia, attinentia – nutzbare Rechte, Zubehör:* DIPL. Merov. I 11 in terris, domebus, mancipiis . . . vel relequo -o. 67 p. 60,17 benificiis. FORM. Marculfi 1,30. TRAD. Weiss. 243 p. 234,26. *al. in pertinentiis.* **b** *ius usus fructus – Nießbrauchsrecht:* TRAD. Frising. 96 (a. 779) quam *(coloniam)* . . . filio meo in -um concedo. CHART. Tirol. 179 (a. 1140/65) qụe *(ministerialis)* idem predium in -o et vadimonio habuit. **c** *proprietas, possessio – Eigentum(srecht), Besitz:* IOH. VIII. epist. A 48 monasterium . . ., quod . . . nullus umquam episcoporum vel iudicum in -um quesivit. DIPL. Otton. I. 180 p. 263,35 rex tradidit ad idem monasterium in -um . . ., quicquid habuit. DIPL. Conr. II. 210 p. 287, 24 ipsius domus -a minorare.

V *de mutuo:* **A** *proprie i. q. commodatio, locatio (ex gratia facta) – (gnädige) Verleihung, 'Leihe' (cf. p. 1434,15):* FORM. Marculfi 2,40 convenit hanc epistolam prestaturia . . . conscribere, ut . . . per nostro -tio . . . amba locella excolere debeatis. LEX Baiuv. 1,1 nullam habeat *donator* potestatem exinde . . ., nisi defensor ecclesiae ipsius per -um prẹstare voluerit ei. CHART. Epternac. 90 ut . . . ipsas res *donatas* nostro *(sc. abbatis)* -o habeatis ad excolendum. CHART. Fuld. B 183 per precationem nostram et per vestrum *(sc. abbatis)* -um. *al. usque ad s. X. c. sensu remunerationis:* TRAD. Frising. 478 (a. 822) Memmo et . . . Isanhart clericus tradiderunt unam coloniam . . .; econtra . . . convenit . . . clerico aliam coloniam . . . per -um prestare, ut ipse habeat ambas colonias. **B** *meton.:* **1** *commodatum – Darlehen (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 1. p. 299[1]):* CONC. Merov. p. 82,5 nec *clericus* de praestitis -is quidquam amplius, quam datur, sperit (FORM. Andec. 60 accipi . . . ad pristetum -um argento uncias tantas). LEX Sal. Pipp. 87 tit. p. 102,24 (rec. E) si quis -um alterius reddere noluerit. FORM. Turon. 13 -um . . . inter annos tantos facere. *al. usque ad s. IX. adde:* CHART. Heinr. Leon. 24 pro -o, quod a Patherburnensi ecclesia . . . expecii, predium . . . pro . . . marcis . . . in pignore posui *(sc. dux).* **2** *praedium locatum – Leihegut, 'Lehngut' (una cum possessoribus: p. 1437,19.31):* **a** *de possessione*

[Heßler]

libera (fere ex precaria, praestaria; c. censu: l. 3.6.11; cf. A. Dopsch, Wirtschaftl. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw. ²II. 1924. p. 333): LEG. Wisig. 10,1,11 -um, quod fuerat consecutus, amittit, qui placitum non inplesse convincitur. TRAD. Ratisb. 13 p. 12,18 tam ipsum -um quam et alię res. CAPIT. reg. Franc. 140,4 utrum aliud -um habeat *de terra censuali* vel etiam proprium. CHART. Bund. I app. p. 392,15 -um Soluani in Legunitia mansum I et dimidium *(cf. W. Metz, DtArch. 15. 1959. p. 199).* TRAD. Frising. 1077 cum . . . mancipiis . . ., que . . . in predicto p-o fuerint. CHART. Austr. sup. II 111 p. 166,26 pheoda vel -a censualia *('Zinslehen' Waitz, op. cit. VI. p. 36²). al. c. sensu remunerationis:* TRAD. Patav. 69 (a. 819/24) deligavi . . ., ut . . . omnia . . . simul cum -o . . . mihi concesso in mea potestate consistant. DIPL. Ludow. Germ. 151 -um et proprium. CHART. Osn. I 158 praedium, quod ecclesiae dederunt, et -um, quod acceperunt. *al.* **b** *de colonatu (fere servili):* CHART. Rhen. med. I 135,4 (a. 893) Menizo tenet medietatem -i Radulfi, alia medietas absa est. DIPL. Conr. II. 200 p. 269,5 ex -is . . . rusticalibus clausure . . . construantur. 216 p. 296,17 si -um habuerint *laszi (cf.* CHART. Rhen. med. II 127 p. 169,21 -um, quod lazgût dicitur). CHART. Lamb. Leod. 26 p. 39,14 servos ecclesie -um tenentes de manu liberali. FUND. Sangeorg. 22 vinitoris -um. TRAD. Salisb. I 257 -um . . . agricolę. CHART. Stir. I 374 curtale -um. TRAD. Salisb. II 85 cum sex accolarum -is. CHART. Naumb. 301 predium . . . XX . . . virgarum, quod integrum -um dicitur (*cf.* TRAD. Salisb. I 424 prediola, quę vulgo -a vocamus [*de re v. E. Klebel, ZBayerLandesgesch. 11. 1938. p. 77*]). TRAD. Salisb. II 207 cum -o caseali *('Schwaige').* CHART. Heist. 22 p. 125,12 -um censuale ad curtim . . . pertinens. TRAD. Ratisb. 1052 -tium . . ., quod reddit sexaginta denarios. REGISTR. Austr. I p. 36 nr. 117 in Pingendorf X -a, VI infeodata et alia IV obligata. CHART. Stir. II 437 -um seu novale. CHRON. Ebersh. 11 curtim . . . cum -o servili. *saepe. ?nom. propr.:* TRAD. Salisb. I 274 (a. 1125/47) predium . . ., quod ab hominibus . . . -um decem virorum vocatur. *spectat ad piscationem:* DIPL. Heinr. II. 436 p. 558,12 piscatores . . . cum eorum -o. CHART. Steph. Wirz. 211 p. 218,9 piscalia -a *('Fischlehen' ed.).* REGISTR. Neocell. (Frising.) 56 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) -um piscium. **c** *de ministerio, artificio:* EINH. epist. 18 ne . . . -um suum amittat *pictor ('Handwerkerlehen' A. Dopsch, Wirtschaftsentw. der Karolingerzeit. ³II. 1962. p. 162).* FUND. Sangeorg. 25 custodis eiusdem *silvulae* -um (*cf.* CHART. Stir. I 169 p. 167,12 -um ad . . . silvam pertinens). DIPL. Heinr. III. 372ᴮ p. 512,29 (spur. c. 1116) nisi -a . . . habeant *scaremanni.* CHART. Bund. 375 p. 281,13 -um pellificis. CHART. Gosl. I 301 p. 333,19 braxatoris. *al. v. et l. 39sq. spectat ad ministeriales (cf. p. 1439,50.66.1440,21sqq.):* CONST. I 43 p. 88,6 (a. 1035) si . . . aliquod -um illi *(servo)* prestiterit *abbas.* DIPL. Heinr. III. 248 servienti nostro . . . mansos in -o suo . . . in proprium tradidimus. CHART. Heinr. Leon. 33 omne ipsius *ministerialis* -um. DIPL. Conr. II. 140 p. 190,32 (spur. s. XII.) accipiant *clientes* . . . -um suum *('Dienstlehen' K. Bosl, Frühformen der Gesellschaft. 1964. p. 314). al.* **3** *de -o ecclesiastico i. q. praedium clerico usui datum – geistliches Benefizium:* **a** *latius de ecclesiis rusticanis propriis (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 185sq.):* TRAD. Frising. 1028 (a. 895/99) de -o Kerhardi presbiteri (DIPL. Otton. I. 208 dotem . . . ecclesiae, id est duas hobas, . . . et -um presbyteri . . ., id est unam hobam [*cf. E. Lesne, Rev. hist. de Droit franç. IV 3. 1924. p. 30*]). CHART. Stir. I 68 p. 77,28 de ęcclesia . . . cum clerico ibidem famulante et ipsius -o. **b** *strictius i. q. bonum praebendale, praebenda – Pfründe, Pfründengut (cf. Plöchl, Kirchenrecht. ²II. 1962. p. 410sq.):* CHART. Mog. A 219 p. 135,16 (a. 976) Gozmarum *cantorem* ab officio et -o deposuimus ([*sc. archiepiscopus*]. THIETM. chron. 6,36 hunc [*Wigbertum*] . . . -tio singulari et archipresbiteratus offitio demulcens *archiepiscopus.* VITA Otton. Bamb. III 1,4 p. 8,2 rex . . . virum [*sc. Ottonem*] . . . cancellarium constituit et eidem o. adherentibus -is eum investire curavit [*cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 453*]. CHART. Merseb. 140 p. 118,18 [epist. papae] abbatem ab o. -oque suspensum. CHART. Solod. 268 sub pena officii et -i. *al. cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 367sq.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,18 ministeriis et congruis -is. DIPL. Heinr. III. 342 canonicos . . . cum . . . praediis et -tiis tam secularibus quam ecclesiasticis (CHART. Rhen. med. II 216 p. 255,1 ecclesias . . . in unum -um ecclesiasticum erigere ac instituere. *al.*). CONST. I 366 ratione -i scolastici. CHART. Solod. 240 (epist. papae) -a claustralia. CHART. episc. Halb. 399 -i, quod prebenda portę vocatur *(cf.* CHART. Anhalt. II 397 p. 286,19 -o p. . . . asscriptas *marcas).* HONOR. III. registr. 48 p. 37,1 -um prebendale (CHART. Lux. II 441. *al.*). CHART. Stir. II 406 p. 520,1 proventus . . . prebende vel -i. *al. accedente sensu officii:* CHART. Friburg. 45 p. 32,18 (epist. papae a. 1229) -a, que curam habent animarum annexam (CHART. Argent. I 372 [epist. papae]. *cf.* ALEX. IV. registr. 392 p. 351,22 de . . . -is cum cura. *al.*). *remissius i. q. officium – Amt:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,2 *episcopus* ministerium camerarii sibi *(sc. Udalrico)* commendavit; quo suscepto et aliis . . . -is . . . prospere agens *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 150ᴵ in adepto . . . pontificali-o *(sc. Alberti, electi Ratisbonensis).* **C** *translate i. q. ius possessionis per locationem datum vel acceptum – Besitz zu Leihe-, Benefizialrecht, Leihbesitz:* **1** *spectat ad commodatum, conductionem:* EDICT. Roth. 327 dum in ipso -o aut conductura est *animal.* FORM. Marculfi 2,25 ut libera de argento . . . nobis ad -um (benifium *A 3*) praestetistis. 2,35 solidos . . . ad -um accipisti. **2** *spectat ad praedia:* **a** *iur.:* **α** *in possessione libera:* FORM. Marculfi 2,5 ad -um usufructuario ordine excolendum tenere *villam.* LEX Alam. 2,1 si quis liber, qui res suas ad ecclesiam dederit . . . et post haec a pastore ecclesiae ad -um susciperit. NOTIT. Arnon. 8,6 fuit hoc in -o de monasterio Salzpurch. TRAD. Frising. 159 ipsam causam in -um et in censum accepit . . . Engilsnot. TRAD. Ratisb. 191 p. 144,2 acceperunt . . . in -um propriale III loca ([*de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 122*]. *cf.* DIPL. Conr. I. 20 p. 19,36 in proprium -um). TRAD. Patav. 91 p. 78,23 quicquid . . . in beneficium habuit. CHART. Hall. I 138 p. 134,31 in -o sui solius. *saepe. accedente sensu privilegii:* CAPIT. reg. Franc. 81,18 qui tale -um habent, ut ad medietatem laborent. **β** *in colonatu servili:* DIPL. Arnulfi 38 concessimus . . . ei . . . hobas V cum mancipiis VI, quas ille in -o vult sumere. CHART. Rhen. med. I 135,27 sunt ibi in -um mansa V, que similiter serviunt. TRAD. Salisb. I 194ᶜ ut . . . area filiis . . . in -um sempiternum cederet. CHART. Salisb. II 306 p. 429,11 in -o procuratorio. *al.* **γ** *in ministerio:* COD. Odalb. 39 (c. 924) archiepiscopus tradidit . . . Erchanbaldo *ministeriali suo* . . . locum, veluti . . . tunc in -um visus est habere . . ., usque ad finem vitę . . . in proprietatem possidendum (CHART. Stir. I 253 p. 261,20 quas [*possessiones*] ab ipso comite in -um vel p. habuerunt *ministeriales*). VITA Dagob. 11 p. 518,10 qui *(venator)* eam *villulam* cupiebat habere in -o. *al.* **b** *eccl.:* TRAD. Frising. 80 (a. 776/78) episcopus . . . presbitero . . . oratorium in -o commendavit. 227 p. 210,23 hereditas, quam . . . clericus in -um sanctae Mariae . . . tenebat. VITA Bonif. II 1 p. 92,25 in -um . . . villulam et ecclesiam . . . acceperat *episcopus.* CHART. Turg. II 57 p. 212,7 quod aliquis de fratribus . . . ipsam *curtem* in -um claustrale possideret.

VI *in re feodali (cf. H. Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt. 1933; F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 1961):* **A** *proprie:* **1** *cessio iure feodali facta – Vergabung zu Lehen(recht):* **a** *summo principe cedente:* DIPL. Pipp. 7 p. 11,36 gasindus noster *(sc. regis)* . . . per nostrum -um ipsam villam . . . tenuit (22. DIPL. Ludow. Inf. 59 p. 188,28). CAPIT. reg. Franc. 95,6 per -um . . . regis habeant (FLOD. hist. 3,22 p. 524,6 ipsas res a te regi concessas per r. -um retinebat). LEX Raet. Cur. 6,1 principis. CONST. II 286 (a. 1224) qui ex -o imperiali forum habet. *al.* **b** *proceribus, praelatis cedentibus:* FROTH. epist. 17 p. 288,14 possessiuncula . . . possessori vel per praestariam vel per -um valet restitui. DIPL. Otton. II. 169 quicquid . . . episcopi . . . -o aut data vel munere . . . possidebat *fidelis homo* (IOH. METT. Ioh. 36 ex

[Heßler]

-o e., cui militabat *comes*). DIPL. Loth. III. 47 securitates . . ., dationes, feuda, -a, que . . . aliqua potestas fecerit. TRAD. Teg. 251 nullo -o a quolibet abbate posse alienari *praedium. al. cf. p. 1433,54. adde:* EPIST. var. I 33,15 ut privata negotia et saecularia -a et divisio possessionum . . . in . . . monasterii loco non fiant. **2** *cessio in feodum – Verlehnung:* TRAD. Ratisb. 657 (a. 1085/88) liberi sint ab omni -o et ab omni . . . servicio *ancilla eiusque partus (cf. 928. al.).* TRAD. Teg. 380[a] p. 294,1 vendicaverat hanc *ministerialem* sibi domnus Fridericus . . ., modo sub contractu concambii quandoque sub prętextu -i. CHART. Salisb. II 486 p. 661,16 ne umquam nomine -tii vel inpheodationis ad alienam translate manum servituti . . . insudare cogantur *manumissae.* **B** *meton. i. q. feodum – Lehen:* **1** *de rebus immobilibus (cf.* GLOSS. III 351,32 St.-S. predium et allodium eigen; -um lehen. *al.):* **a** *ex cessione summi principis in possessione:* **α** *comitum, procerum:* CAPIT. reg. Franc. 20,9 qui hoc non fecerit, -um et honorem perdat. ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 70,13 Hludowicus . . . -um illis *(optimatibus)* a Karolo sublatum restituit. DIPL. Ludow. Inf. 30 p. 143,2 consentiente . . . *comite*, eiusdem -i possessore. ADALB. MAGD. chron. a. 949 comes . . ., quicquid -i aut prefecturarum habuit, quasi hereditatem inter filios divisit. THIETM. chron. 6,16 comitatum . . . et -tium ad hunc pertinens. DIPL. Heinr. III. 69 curtem . . ., quam -i nomine visus est habere *comes.* WIPO gest. 2 p. 19,25 de re publica . . . parum -i et potestatis habuit *Chuono.* CHRON. reg. a. 1138 p. 76,10 (rec. I) -a . . . ad regia vexilla pertinentia. CHRON. Erf. mod. I a. 1181 p. 190,16 ducatu abdicatur *Heinricus*, -orum ac omnium facultatum expers diiudicatur. *persaepe.* **β** *praelatorum, capellanorum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 46,18 ut omnes episcopi, abbates, abbatissae . . . et comites . . . et cuncti fideles, qui -a regalia tam de rebus ecclesiae quamque et de reliquis habere videntur *eqs. (cf.* 80,7). WANDALB. Goar. app. p. 372,47 abbati tantum est -i . . . iure commissa *cella s. Goaris.* EPIST. Heinr. IV. 22 -um . . . prepositi, fidelis nostri. *al.* **γ** *vassallorum variorum:* COD. Lauresh. 548 (a. 766) dominicum -um. CAPIT. reg. Franc. 18,5 quicumque nostrum -um habet. 74,7 de vassis dominicis, qui . . . -a habere noscuntur. EINH. epist. 34 de -is, que . . . absoluta et aperta esse noscuntur. DIPL. Ludow. Iun. 23 *monasterii* res . . . in -a facere. NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,9 publica . . . -a. ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 39,19 Roric . . ., qui . . . Dorestadum iure -i tenuit (CONST. I 140,2 recipiant. *al.*). DIPL. Heinr. II. 271 ereditarium -um, quod vulgo erbelehen dicitur. COD. Lauresh. 149 ad proprietatem et -um regni . . . pertinere. RAHEW. gest. 4,85 p. 342,7 -a feudorum aliaque donaria . . . distribuebat *imperator.* CHART. Merseb. 125 p. 104,20 (dipl.) quam *(villam)* Fridericus *ministerialis* de manu nostra *(sc. imperatoris)* recepit nomine -i. CONST. II 322,7 -a et feoda vacantia. *al.* **b** *ex cessione procerum, seniorum:* CAPIT. reg. Franc. 15,9 homo Francus accepit -um de seniore suo. EPIST. Teg. I 72 vestri *(sc. comitis)* . . . servitor . . . dicit se adhuc carere -o. DIPL. Conr. II. 244 p. 336,42 ut nullus ... tam de nostris maioribus vasvasoribus quam et eorum militibus . . . suum -um perdat. WIPO gest. 6 p. 28,19 -a parentum nemini posterorum auferri sustinuit. TRAD. Salisb. I 368 curtem . . ., quam Witigo . . . iure castellanici -i possederat. CONST. I 177,1 quod -a eorum *(principum)* et feuda, quae vassalli ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant, vendiderant. *al. ducis Baiuvariorum (cf. H. Mitteis, op. cit. p. 238. 458):* BREV. NOTIT. p. A 8,28 Otilo noluit . . . tollere ei *(presbytero suo)* illud -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,5 de destructione . . . monasteriorum, quae in -a laicorum divisit *Arnolfus.* CHART. Austr. sup. II 453 p. 656,11 ministerialibus nostris *(sc. ducis)* atque aliis -a a nobis in feodo habentibus. **c** *ex cessione praelatorum in possessione:* **α** *advocatorum, comitum, procerum:* DIPL. Arnulfi 28 in -tio advocati. EPIST. Heinr. IV. 27 -a, quę ex te *(sc. episcopo)* habuit *comes.* CHART. Stir. I 208 p. 215,4 secundum morem -um patris et matris suscipiat *filius comitis.* COD. Lauresh. 143[a] p. 423,12 septem principalia -a, quę vulgo appellantur vollehen *(cf. H. Mitteis, op. cit. p. 512[191]).* BALDER. Alber. 20 p. 254,22 de -is, quae in casamento comes . . . tenuerat ab ecclesia. *al.* **β** *clericorum, canonicorum:* DIPL. Ludow. Inf. 73 ut . . . presbitero . . . res sui -i, quas de abbatia . . . visus est possidere, . . . in proprietatem concederemus *(cf. A. Pöschl, ArchKathKirchenr. 106. 1926. p. 35).* COD. Odalb. 48 quicquid . . . -i habere visus est *archidiaconus.* RATHER. epist. 26 p. 143,1 ut militari -o habeam . . . decem ex vobis *(sc. canonicis)* ditatos. *al.* **γ** *vassallorum variorum:* TRAD. Frising. 348 (a. 815) ei hoc -um concessit *episcopus.* FROTH. epist. 20 mulier *(sc. vidua vassalli)* . . . -um . . . absque nostra *(sc. episcopi)* nititur precipere voluntate. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,45 -a accepta episcopo contradixerunt. GREG. VII. registr. 7,19 p. 494,17 -a . . . monasterii . . . sub fidelitate et hominio . . . concessa. CHART. Carinth. III 1040 occasione -i . . ., quod vobis *(sc. archiepiscopo)* nuper est evacuatum. TRAD. Michaelb. 120 -um, quo a monasterio . . . infeodatus erat *nobilis homo.* REGISTR. Mog. p. 5,23 *Henricus* comparabit bona pro XX libris et ista tenebit pro -o castrensi ab ecclesia *('Burglehen' Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 441). saepe. spectat ad ministeriales:* DIPL. Loth. III. 75 p. 117,2 aliquod -um nisi ministerialibus ęcclesię dare. TRAD. Salisb. I 171 qualiter quidam ex ministerialibus . . . fratrem . . . heredem reliquerit . . . tam -orum quam . . . prediorum. CHART. Carinth. I 373 p. 275,1 licet . . . -um non postulaverint. *al.* **d** *ex cessione varia vel incerta:* CAPIT. reg. Franc. 48,1 quicumque -a habere videntur, omnes in hostem veniant. CHART. Lips. I 2 si quod -um vel hereditatem quisquam civium . . . emeret. CHART. Rhen. inf. I 448 absque -orum heredibus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p. 19,4 -orum tam ecclesiasticorum quam temporalium possessores. *al.* **2** *de honoribus (fere una cum bonis):* **a** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 62,23 advocatus . . . -um suum non perdat. CHART. Heinr. Leon. 6 p. 10,18 nec advocatio ulli ut -um prestetur. 29 p. 42,1 (spur. s. XIII.[med.]) ut . . . ad . . . ius imperialium -orum . . . idem tres episcopatus prestandi redirent. *al.* **b** *publ.:* RIMB. Anscar. 7 p. 29,31 dedit ei *(Herioldo)* . . . augustus ultra Albiam -um *(sc. comitatum).* DIPL. Conr. II. 101 p. 144,13 eum *comitatum* duces . . . -i nomine habere visi sunt. CONST. I 441 p. 650,21 dux . . . miles effectus est . . . episcopi . . . accepto ab eo hoc -o *(sc. comitatu et marchia).* BERTH. (?) annal. a. 1070 Ottonem *ducem* . . . ducatu et caeteris -is privavit *rex (cf.* OTTO SANBLAS. chron. 6 ducatum -i loco . . . acceperat). ANNAL. Aquens. a. 1189 (MGScript. XVI p. 687,28) rex . . . principibus -a sub vexillis concessit *(cf. J. Bruckauf, Fahnlehn und Fahnenbelehnung. 1907. p. 29). al. de regno:* GREG. VII. registr. 2,13 nisi sceptrum regni *Ungariae* . . . apostolicę, non regię magestatis -um recognoscas *(sc. Salomo).* **3** *de iuribus:* DIPL. Heinr. II. 340 p. 435,14 comitis, cuius -um antea fuit *teloneum et moneta.* TRAD. Ratisb. 831 p. 399,9 ut episcopo . . . -um *(sc. exactionem)* restitueret *advocatus.* CHART. Raitenh. 13 dominis . . . a iusticia -i sui *(sc. tributi),* quod ex me *(sc. comite)* habebant, . . . concedentibus. CHART. Carinth. III 985 Uto de ordine sacerdotum captans -um decimarum . . . aput Mochlick. **4** *de reditibus pecuniae ('Rentenlehen' H. Mitteis, op. cit. p. 477):* CHART. Fuld. A 749 p. 359,3 (a. 1048) ut . . . ipse omni anno a camera abbatis . . . VIII talenta pro -o acciperet *('Kammerlehen' W. Kienast, HistZ. 158. 1938. p. 25).* CHART. Rhen. inf. I 279 p. 182,10 quadrageni . . . solidi, quos . . . pro -o . . . Wernhero constituit *abbas.* COSMAS chron. 2,29 p. 124,11 qui *(comes)* . . . ex parte ducis . . . CL marcas argenti annuatim pro -o accipiebat. *al.* **5** *de mancipiis:* CHART. Carinth. I 357 (a. 1194) Perhta *ancilla*, dum adhuc -um foret cuiusdam ministerialis *eqs.* **C** *translate i. q. possessio iure feodali data vel accepta, status feodalis – Besitz zu Lehnrecht, Lehnsbesitz, -verhältnis (in -um, -o sim. theod. plerumque i. q. 'zu Lehen'):* **1** *spectat ad res immobiles:* **a** *ex cessione summi principis:* DIPL. Karoli M. 90 quantumcumque . . . episcopus . . . in nostro -o habuit (*cf.* TRAD. Frising. 166[a] p. 163,15 in -o domni regis). LIBELL. de conv. Baiuv. 12 *rex* concessit illi *(Priwinae)* in proprium totum,

[Heßler]

quod prius habuit in -um. REGINO chron. a. 903 rex . . . episcopo eandem *abbatiam* in -um largitus est. DIPL. Otton. II. 30 p. 40,31 qui *(fideles)* easdem regiones vel in -um vel in ministerium habent. CHART. Epternac. 194 p. 316,12 alodium . . ., quod possederam *(sc. dux)* in -o ex regno. CONST. I 454,1 de successione -i. *saepe.* **b** *ex cessione procerum, ducum:* CHART. Fuld. B 164[a] p. 243,10 (a. 785) quantumcumque . . . homini meo . . . condonavi in -um. IOH. VIII. epist. A 220 cui *(vassallo)* . . . villam -o dederat *comes.* CHART. Solod. 5 p. 10,30 non per -um, sed per proprietatem . . . *comes* divisit *monasterium.* WOLFHER. Godeh. I 10 p. 176, 16 dux . . . abbatiam . . . episcopo in -um commendavit. CHART. march. Misn. III 48 civis . . . tres mansos . . . in -o habens de Heinrico de Warin. *saepe.* **c** *ex cessione praelatorum:* DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,39 ut . . . de . . . Nemeta ecclesia in -o vitę illorum villam . . . haberent *vassalli.* TRAD. Ratisb. 196 p. 147,20 *curtem* vassallis . . . ad -um dare. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,33 quae *(monasteria)* numquam in -um laicorum concessit. CHART. Westph. I 86 episcopus . . . curtem . . . non in precariam, sed in -um . . . prestitit *militi.* DIPL. Conr. II. 54 p. 63,29 in -o mancipare. CHART. Stir. I 96 p. 113,31 (epist. papae) in feudum sive -um . . . dare (*cf.* ACTA imp. Böhmer 208 in -tio feudi). GESTA Lob. 7 p. 313,6 *bona* in -um militare delegavit *abbas.* CHART. Tirol. 329 p. 163,31 ad rectum -um. CHART. Welt. 8 ut . . . nullus . . . formam -i vendicet sibi. *saepe. plur. remissius confunditur c. usu meton. (p. 1439,14sqq.):* DIPL. Otton. I. 168 qui . . . abbatiae partes in -is possidebunt. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,2 sancti Petri castella in -a sibi extorquere. TRAD. Salisb. I 167 ad -a prestitum habemus *(sc. monachi)* . . . duo loca patellę, ortum *eqs. de potestate usurpata:* DIPL. Heinr. III. 52 p. 67,31 ut ad ipsum claustrum usque comitis extenderetur -um. **2** *spectat ad honores:* ANNAL. Fuld. II a. 881 p. 96,23 rex . . . ei *(Hugoni)* abbatias et comitatus in -um dedit. DIPL. Otton. I. 327 Mamaconi donavimus *quasdam res* . . . in comitatu . . ., quem ipsi in -um concessimus. CHART. Heinr. Leon. 8 ut . . . advocatiam de manu . . . abbatis . . . in legitimum -um reciperemus *(sc. dux).* CHART. episc. Hild. I 683 p. 650,13 advocatiam nunquam sibi in -um vindicabit (*opp.* in officio). *al. c. sensu compositionis ('Sühnelehen' H. Mitteis, op. cit. p. 486[94]):* HIST. Welf. 22 comitatus . . . ab episcopo ei *(duci)* in -o conceditur. *spectat ad officia feodalia:* THIETM. (?) chron. 5,22 in -o et in omnibus iusti desiderii satisfactionem persolvens *dux.* **3** *spectat ad iura:* DIPL. Conr. I. 35 comitis, qui . . . ipsum thelonei debitum habuit in -um. DIPL. Otton. I. 303 censum mellis . . . alicui in -um concessum. TRAD. Gottwic. 167 que *(decimatio)* in -o erat marchionis. COD. Lauresh. 144 p. 426,11 theloneum . . . in castrense -um . . . distribuit *abbas (cf. supra p. 1440, 20).* CONST. II 11,7 pignora et -a in moneta. CHART. Austr. sup. II 371 p. 531,8 non iure -i, sed iure amicicie. ACTA imp. Winkelm. I 158 *comiti* largimur *(sc. rex)* in -um sive rectum feudum et gentile quinque denarios in pedagio. *al.* **4** *spectat ad reditus pecuniae:* CHART. Traiect. 145 p. 140,36 (a. 996) presul . . . concessit ei *(donatori)* singulis annis . . . dari XII libras in -um, dum viveret. TRAD. Werd. 108 tria talenta . . . in -um ei concessi *(sc. abbas).* DIPL. Conr. III. 121 ut . . . XXII talenta . . . ab episcopatu in -o habeat *praepositus.* **5** *spectat ad mancipia sim.:* TRAD. Frising. 632 (a. 838/40) de illis mancipiis, quas Liutbald habet in -um de . . . episcopo. FORM. Morb. 5 comis et alii homines . . . dicunt se ipsos *(sc. mancipia)* in vestro *(sc. regis)* -o habere. DIPL. Heinr. I. 40 qui . . . eam *(familiam)* in benificium possedit. TRAD. Frising. 1385 parscalhos. CHART. Carinth. I 357 dedimusque *(sc. episcopus)* . . . Sighardo in -o duo mancipia. *al. c. sensu servitii:* TRAD. Teg. 17 (a. 1034/41) vir de familia sancti Quiryni in -o serviens (58.75.163 servus . . . degens in -o sub servitio cuiusdam nobilis viri). TRAD. Ratisb. 687 ne ab ullo . . . in -um dari servile potuisset *liberae conditionis mulier. iron.:* RATPERT. cas. 21 p. 40,14 vobis *(sc. abbati)* in -um traditi sumus *(sc. monachi).*

2. beneficium *v.* veneficium.

***benefico,** -avi, -atum, -are. **1** *magnifice instituere – prächtig errichten:* ROM. SALERN. annal. a. 1165 p. 252,22 Wilhelmus palatium . . . miro artificio laboratum prope Panormum -ari fecit. **2** *in feodum dare – zu Lehen (ver)geben:* CHART. Rhen. med. I 180 p. 242,25 (a. 943) quod hactenus -tum fuit illic. CHART. Lamb. Leod. 26 p. 42,28 episcopus . . ., quod . . . dedi . . ., nulli -et, . . . commutet vel donet. CHART. Rhen. med. I 452 p. 510,39 (dipl. Heinr. V.) curtes et ęcclesias . . . suis . . . -are militibus (DIPL. Heinr. IV. 470[b] p. 637,24 [spur. s. XII.[ex.]] villam . . . m. -tam). DIPL. Loth. III. 57 p. 90,36 advocatus . . . nulli eam advocationem -are audeat. LAUR. LEOD. gest. 7 p. 494,26 comiti . . . comitatum -vit *episcopus.*

subst. **beneficatus,** -i *m. homo feodo instructus – Lehnsmann:* WIBALD. epist. 230 p. 349,14 tam monachi quam -i *(cod.,* -ciati *ed.)* et ministeriales aecclesiae.

beneficus (-nif-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *de hominibus:* **α** *benevolens, clemens, liberalis, benignus – wohlwollend, gnädig, freigebig, mildtätig:* EPIST. Teg. I 22 grates conscribere -entissimae celsitudini vestrae *(sc. comitis).* 35[tit.] Brunoni, domno -entissimo. HELM. chron. 33 p. 63,16 apud quos pius et -us semper extitistis *(sc. imperator).* CHART. ord. Teut. (Thur.) 103 p. 79,35 cum aliquis -us et gratis stipendiis sibi reddit obnoxios. *al. in imag.:* CHART. Raitenh. 152 p. 133,5 (a. 1244) fratribus . . . manum -am porrigentes *(sc. archiepiscopus).* **β** *promptus ad auxiliandum, strenuus – hilfsbereit, tüchtig:* HELM. chron. 49 p. 96,26 cepitque vir pacificus *Kanutus* regionem compacare . . .; precipue . . . Sleswicensibus -us erat. 70 p. 136,16 cui *(Kanuto fugato)* . . . comes noster -us extitit prebens conductum. **b** *de rebus:* **α** *salubris, salutaris – wohltuend, heilsam* (*cf.* GLOSS. I 54,28 St.-S. benificus [*a,* -nef- *b. c*] frumahaft): ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p. 541[a],29 bonitas divinae beatitudinis . . . expendit . . . -os (*PG 3,397[D]* ἀγαθοεργέτιδας) radios proprii . . . luminis. **β** *recreans, hospitalis – erquickend, gastlich:* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,10 quod . . . pauperibus -um semper illic patefiat receptaculum. **2** *subst. masc.:* **a** *benefactor – Wohltäter:* HELW. denar. p. 88,34 ad amandum illum -um *(sc. Deum)* es obligata *(sc. anima).* **b** *homo feodo instructus – Lehnsmann:* CHART. Sil. C 54 p. 348,18 (a. 1261) supanis . . ., castellanis et aliis omnibus -is nostris ([*sc. ducis*]. *cf.* CHART. Pommerell. 319 p. 276,25).

adv. **benefice.** **1** *animo benigno – in wohltätiger Absicht:* CHART. Salisb. III 626 p. 125,23 (a. 1209) res -e gestas firmissima stabilitate fulciri. **2** *salubriter – in heilsamer Weise:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p. 542[a],17 'divinum lumen . . . est expansum in intellectualibus vultibus -e' (*PG 3,400[A]* ἀγαθουργικῶς) ad effectum bonitatis. *Heßler*

***benefidus,** -a, -um. **1** *fidelis, certus – treu, zuverlässig:* EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 523,6; s. XI.[1]) -o vestro adiutus auxilio. p. 523,17 -i adiutoris. BOVO SITH. Bert. praef. p. 525,52 -ae manus tuitione. **2** *fiducialis – zuversichtlich:* HEIRIC. Germ. I 6,494 haec *(matrona paralytica)* sancto subdi poscit -a feretro.

***benefortunatus,** -i *m. qui felix, locuples est – ein Glücklicher, Wohlhabender:* ALBERT. M. eth. 9,3,2 p. 587[b],44 sicut infortunatus indiget benefacturis ad supplementa necessitatis, ita -us (*p. 1169[b],16* τῶν εὐτυχούντων) indiget, quibus benefaciat.

benęgnus *v.* benignus. **benemereo(r)** *v.* bene *et* mereo(r).

benenatus (bene natus), -a, -um.

1 *adi.: nobili loco ortus – von hoher Geburt:* FORM. Wisig. 9 p. 581,25 intercedentibus nobilibus atque bene natis viris. CAES. HEIST. mirac. I 9,48 p. 203,1 miles quidam ministerialis bene natus (CHART. Traiect. 1561 p. 311,11sqq. comes Gelrie nullam exactionem faciet in -os ministeriales episcopi . . . et . . . episcopus non faciet exactiones in ministeriales comitis Gelrie -os). *nom. propr.:* CHART. Ital. Ficker 186 p. 228,36 (a. 1193) B-um, viatorem consulum. p. 229,14 sqq. **2** *subst. neutr. plur.: bonae indoles – edle Gaben:* THIETM. chron. 4,16 huic bene nata virtutibus ornanti pater meus . . . servivit ([*cf. Hor. carm. 4,4,26*]. *sim.* 4,39).

[Sroder]

beneolentia (-cia), -ae *f.* *in imag. i. q. odor bonus – Wohlgeruch:* ALMANN. Niv. 8 (MGMer. V p. 166,32; s. IX.) quod hic locus decentis gratioseque specietatis foret -ae (-ciae *sim. codd.*) divinissime. SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 532,11 Christi bonus odor . . . vim -ae . . . diffudit.

***benepatior** (bene patior), -passus sum, -i. *beneficia accipere – Wohltaten empfangen:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578^{b},8 beneficiati . . . bene passi sunt secundum receptionem. p. 578^{b},34 ita . . . benefacientes volunt esse et salvari eos, qui ab ipsis -ssi (*p. 1167^{b},24* τοὺς παθόντας) sunt. p. 579^{a},5 multi . . . magis appetunt -i (*p. 1167^{b},28* εὖ πάσχειν) . . . quam benefacere. *ibid. al.*

adi. **benepatiens,** -entis. *beneficia accipiens – Wohltaten empfangend:* ALBERT. M. eth. 8,3,10 p. 554^{b},27 taliter . . . accipiens est potestatis in principio amicitiae, in hoc scilicet, quod -s (*p. 1163^{a},4* εὖ παθόντα) est, hoc est bonum utile recipiens, a quo non oportuit.

beneplaceo (bene placeo), -ui, -itum, -ere. *gratum esse – gefallen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,29 usque dum imperatori eius ministerium . . . bene placuisset.

adi. **1. beneplacens,** -entis. *acceptabilis, gratus – wohlgefällig, angenehm:* **1** *de anim.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 11 p. 400,18 cavallum sibi bene placentem. **2** *de rebus:* CHART. Mar. Magd. 12 (epist. papae a. 1143) desiderium nostrum est, ut -s Deo religio propagetur (*sim.* CHART. Pruf. 14 [Mon. Boica XIII p. 174,8]).

2. beneplacitus, -a, -um. *promptus, devotus – bereitwillig, ergeben:* **1** *de anim.:* DIPL. Karoli M. 209 p. 280,28 dum nobis . . . fidelissimi et obedientes ac -i fuerint *filii Haioni.* **2** *de rebus:* VITA Menel. 1,5 (MGMer. V p. 139,8; s. X./XI.) Meneleus . . . ad eum *(Teothfredum)* properabat venire cum -o animo. CHART. episc. Misn. 144 p. 103,24 propter obsequia -a.

subst. **1. beneplacens,** -entis *n.* *quod acceptabile est – das Wohlgefällige:* ALBERT. M. sent. 1,45^{F},9 p. 413^{a},29 facit *voluntas Dei* probari bonum praecepti et -s consilii *eqs. (cf. Vulg. Rom. 12,2).* p. 413^{a},37 -s est, in quo voluntas pascitur.

2. beneplacitum (bene placitum), -i *n.*

I *spectat ad rem gratam i. quod acceptabile est – das Wohlgefällige:* DIPL. Karoli M. 130 p. 180,28 qui pro amore Dei ea meditantur, quae ipsius -a in omnibus esse confidunt. HRABAN. epist. 34 p. 468,41 quatinus in lumine ipsius *(Dei)* ambulans bene placita illi meditando atque scribendo . . . faciam.

II *spectat ad mentem eius, cui aliquid gratum est:* **A** *strictius:* **1** *voluntas – Wille, Wohlgefallen:* **a** *theol.:* COD. Karol. 36 p. 545,16 quoniam cor potentiae vestrae in manu Dei consistens in suo procul dubio illud inclinat -o. IOH. VIII. epist. A 42 p. 40,25 confirmare illos in -o Dei ceu fratres. OTTO FRISING. chron. 8,20 p. 422,30 quod etsi eius *(Domini)* -o non fiat, sine ipsius tamen potestatis permissione . . . nequaquam evenire creditur. ALBERT. M. sent. 1,45^{F},9 p. 412^{b},23 multa . . . vult Deus voluntate -i *eqs.* ([*cf. Vulg. Rom. 12,2*]. eccl. hier. 2,4 p. 518^{b},17 Deus vult v. signi omnes homines salvos fieri et non v. -i. summ. theol. I 20,79,2,2,1 p. 850^{a},6). HEINR. TREV. gest. 48 p. 441,38 preces illas, que -o divino concordant. *al.* **b** *publ. et iur.:* HELM. chron. 86 p. 168,28 in -o gratiae vestrae. CHART. march. Misn. II 552 hoc . . . dominorum suorum . . . verbo et bene placito faciebat. CHART. Salem. 49 in nostro . . . sedet -o, ut *eqs.* ANNAL. Ianuens. I p. 182,21 ero vobiscum secundum -um vestrum. GESTA Trev. cont. V 2 p. 408,10 usque ad nostre -um voluntatis (CHART. Hall. I 314 quatenus fundum . . . dictis personis de nostre conferre v. -o dignaremur. *al.*). CHART. Babenb. 169 p. 227,11 iuxta nostre discrecionis -um. CHART. Ital. Ficker 262 p. 307,10 ad -um imperatoris, ut cum dicit 'concedimus, . . . donec nostre placuerit maiestati.' *al.* *c. sensu assensionis:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,15 cum -o possidentis. CHART. Babenb. 29 p. 43,40 favente . . . episcopi -o. CHART. archiep. Magd. 327 p. 427,16 ex consilio prelatorum . . ., precipue ex -o, consensu et cooperatione Sifridi . . . hanc gratiam fecimus (CHART. Burgenl. I 156 ex c. et -o comitis . . . terram inhabitabant. CHART. Babenb. 466 p. 336,19. *al.*). CHART. Eichsf. 592 p. 360,4 secundum -um utriusque partis. *al.* **c** *philos.:* ALBERT. M. anim. 3,4,3 p. 399^{a},26 vis concupiscentiae non sinit per -um videre particulare. p. 399^{a},30 oportet . . . in operabilibus per -um videre. **2** *arbitrium – Gutdünken, Belieben:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,28 ut iuxta suum -um tempus . . . colloquii ipse deliberaret. CHART. Babenb. 466 p. 335,48 eosdem *(milites)* . . . dominus . . . ad sua -a reservabit. *al.* **B** *latius:* **1** *optatio – Wunsch:* EPIST. ad Wrat. 2 p. 391,12 utilem . . . habebitis eum in omni vestri -o. CHART. Basil. B 127 sororibus sanctimonialibus . . . comes promptam ad earum -a voluntatem. **2** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* LAMB. ARD. hist. 94 p. 605,24 Reinaldum . . . regi Francie auricularium et . . . in -o eius per omnia. ALBERT. MIL. temp. 158 p. 434,3 rex Otto . . . habuit omnes Longobardos ad suum -um, servicium et amorem. **3** *decretum – Beschluß:* CHART. Ital. Ficker 301 p. 334,39 (a. 1222) parati fuere Romani nostris se subicere -is et mandatis (CHART. Carniol. II 250 p. 198,9. *al.*). CONST. II 111 p. 143,40 litteras iuxta eiusdem domini pape -um et preceptum . . . scribi fecimus.

III *meton. i. q. conventus – (Gerichts-)Versammlung:* TRAD. Ratisb. 20 p. 26,39 (a. 822) in -o fuerunt Baturicus . . . et ceteri. CHART. Westph. III 1738 p. 911,10 (a. 1253) multis presentibus, qui nobis cum communitate -um ibidem agentibus convenerant.

benepolitus *v.* bene *et* polio.

***benesta,** -ae *f.* (*francog. vet.* banast(r)e *sim., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 328 s. v.* benna) *species mensurae – Maßart:* CHART. Bern. II 281 p. 307,17 (a. 1249) pro -a salis obulus *datur,* pro summata salis duo denarii (III 58 p. 57,31).

benetus *v.* venetus. **benevenio** *v.* bene *et* venio.

benevolens (-niv-, bene volens), -entis. **1** *adi.:* **a** *clemens – gnädig:* GODESC. SAXO theol. 14 p. 240,1 -iorem Deum facitis erga maiores. **b** *promptus – bereitwillig:* DIPL. Karoli III. 127 si . . . fidelibus nostris oportunitates accommo⟨da⟩verimus, beni-iores eos facimus. **2** *subst. masc.:* *qui benignus est – ein Wohlgesinnter:* FORM. Sal. Merk. 53 p. 260, 3 -s vester . . . obto salutem. TRAD. Ratisb. 579 notum sit omnibus bene volentibus in Christo, qualiter *eqs.*

adv. **benevolenter.** *clementer – gnädig:* ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1278 p. 745,53 rex . . . Ungaris . . . ad propria beni-r remissis . . . civitates . . . subiugavit.

benevolentia (-niv-, -cia), -ae *f.* *script.:* bonev-: *p. 1445, 8.* boniv-: *p. 1445,36.* ?benign⟨i⟩volencia: *p. 1445,49.* *benignitas, comitas, propensa voluntas, bonitas – Wohlwollen, freundliche Gesinnung, Zuneigung, Güte:* **I** *latius:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* LIUTG. Greg. 10 eadem beni-a . . . populum . . . illuminavit *Gregorius.* RIMB. Anscar. 7 p. 29,26 inter eos familiaritas coepit et beni-a crescere. 26 p. 57,10 delectatus *rex* . . . caritatis eius *(episcopi)* beni-a et munerum datione. AGIUS vita Hath. 12 quae illa solita vel erga Deum devotione vel erga cunctos beni-a . . . concessit. RUOTG. Brun. prol. p. 1,27 omnium . . . salutem beni-ę atque laboris studiique sui quęrebat commertio. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 mira illi ad omnes beni-a. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,27 mirae beni-ae, affabilitatis . . . et humanitatis . . . conatu sese omnibus . . . aptum exhibens *Herimannus.* HELM. chron. 81 p. 153,31 vellem . . . instrui, unde mos iste inoleverit, ex beni-a an ex debito. CHART. Raitenh. 57 p. 53,5 quanto affectu et beni-a ad ipsum monasterium movemur *(sc. archiepiscopus).* ALBERT. M. pol. 6,4^{k} p. 589^{b},34 conservari non potest *politia* nisi -a civium (*p. 1320^{a},15* εὔνους . . . τοὺς πολίτας). *al.* **2** *spec.:* **a** *philos.:* ADALBOLD. Boeth. 20 p. 410,5 haec est ratio, quae apud Platonem -cia, apud Hermetem bona voluntas, apud psalmistam benignitas vocatur. ALBERT. M. Is. 11,3 p. 173,43 cum . . . -a nihil aliud sit nisi fluxus voluntatis in bonum ad parentem *eqs.* eth. 9,2,3 p. 574^{a},19 -a (*p. 1166^{b},30* εὔνοια) . . . amicitia esse videtur, non tamen est amicitia. p. 574^{a},24 -a latens est in sola boni voluntate existens et non operibus manifestata. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *rhet.:* EPIST.

[Sroder]

Worm. I 21 p. 40,4 hęc verba licet beni-am ostendant, intentionem tamen in se pulchre retinent. CONR. MUR. summ. 6 p. 465,4 captatio beni-e est oratio, per quam auditoris animus redditur docilis, benivolus et attentus (*sim.* p. 467,37). **B** *meton.:* **1** *de personis benevolis (saepe in allocutione):* BEDA hist. eccl. 2,12 p. 108,8 gratias . . . ago -ae tuae. EPIST. Bonif. 49 quod nullius hominis oboedientiam . . . antea quęrimus quam tuae bone-ae (beni-ae *2 p.corr.*) subiectionem. LULL. (?) epist. 142 tuae dilectionis -am meminisse reor. FORM. Augiens. C 2 noverit . . . prona -a vestra, quia *eqs.* (DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,14. *cf.* EPIST. var. II 23 cognoscat beni-a vestra, quod *eqs*). GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 404,46 beni-a . . . abbatis, cum audiret eum . . . exire. EPIST. Teg. I 98 ut aliqua inreprehensibilia dicta vestrę beni-ę composuissem. *al.* **2** *donatio benigne facta – Schenkung aus Wohlwollen:* CHART. Epternac. 167 (a. 926/31) si quis . . . exstiterit, qui hanc beni-am rectoris loci . . . irrumpere conaverit. DIPL. Heinr. IV. 272 (interp. s. XII.) ut hec nostra regalis beni-a . . . permaneat firma.

II *strictius:* **A** *clementia, mansuetudo, gratia – Gnade, Milde, Huld:* **1** *theol.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,3 mira dispensationis Dei beni-a nomen eius diffamatum est. GODESC. SAXO theol. 10 p. 214,5 Dei patris erga ⟨hominem⟩ beni-am. HRABAN. epist. 46 illam mentem, quam sui spiritus munere per beni-am et veram caritatem illustrat *Deus.* **2** *publ.:* **a** *proprie:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,30 si loca Deo dedicata . . . procuramus . . ., regiam exercemus beni-am (DIPL. Heinr. III. 99. *cf.* CHART. Brixin. 55 de consueta regali beni-a). RIMB. Anscar. 25 p. 53,30 qui *(rex)* cum maxima beni-a hanc . . . petitionem suscipiens. DIPL. Ludow. Iun. 19 nostrae regiae potestatis beni-am. THIETM. chron. 8,14 imperatoris Heinrici multiformem beni-am aecclesiae exhibitam. CHART. Raitenh. 77 p. 80,8 regalis excellentie immensa benignitas, cum de beni-a solita omnibus . . . gratiam impendere studeat. CHART. Turg. III 660 (dipl. Rudolfi) comitem prosecuti fuimus promotionis boni-cia et gratia. *al.* **b** *meton. de persona principis benevola:* DIPL. Karoli III. 16 postulationibus . . . aures beni-e nostre hilariter inclinantes. DIPL. Zwent. 24 hec nostre beni-e largitio. *al.* **3** *eccl.:* LIBER diurn. 47 apostolice in te sedis beni-am . . . considerans. **B** *assensus (benigne datus), permissio – (gütige) Zustimmung, Erlaubnis:* CHART. Rhen. med. I 21 (a. 767) mea fuit peticio et vestra fuit -a, ut *eqs.* (COD. Lauresh. 16 p. 293,37. 28 p. 311,39 petitioni tuę . . . cum unanimi fratrum . . . beni-a libenter annuimus. *al.*). CHART. Sangall. A 199 p. 189,23 cum consensu vel -a . . . abbatis et advocati. *al. meton. de personis assensum praebentibus:* TRAD. Ratisb. 215 (a. 980/85) placeat . . . beni-ae universorum . . ., qualiter *eqs.* CHART. Bern. I 4,49 canonicorum . . . non denegavit benign⟨i⟩volencia *(sic?) eqs. al.* **C** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* DIPL. Karoli III. 94 nos cognoscentes eius *(abbatis)* -am pro eius amore et bonae fidelitatis merito . . . decrevimus ita fieri. DIPL. Arnulfi 136 p. 204,31 per eius *(episcopi)* assiduam fidelis obsequii beni-am. HILDEG. epist. II 126 Isabella, . . . beni-am rutilationis et gemitum cordis ad coelestia *habes.* **D** *probitas – Rechtschaffenheit:* VITA Pirmin. II praef. p. 35^{D} ipse *(Deus)* . . . cordis scrutator . . . plus rusticitatis -am quam periti sermonis probat affluentiam.

benevolus (-niv-), -a, -um. *script.* beninv-: *l. 64. p. 1446,28.*

I *adi.:* *benignus, comis, propensus – wohlwollend, freundlich gesinnt, (zu)geneigt* (*cf.* GLOSS. I 55,30 St.-S. beni-us uuelauuillic): **A** *latius:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 28 p. 444,22 placuit mihi te . . . iudicem -um et sapientissimum expetere. ROB. TOR. chron. a. 1100 p. 480,4 amantibus beninvolis . . . rerum ordinem . . . aperiemus. STATUT. ord. Teut. p. 66,15 non solum frater fratri beni-um se exhibeat. *al. v. et l. 4.* **2** *spec.:* **a** *philos.:* ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 575^{a}, 25 non . . . possibile est amicos esse, nisi facti sint ad invicem -i (*p. 1167^{a},8* εὔνους) *eqs.* p. 575^{a},30sq. -i . . . solum bona volunt eis, quibus -i sunt *eqs. ibid. al. de natura creatrice:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,27 ex quo sequeretur, ut unam speciem creasset *natura* ad destructionem alterius et . . . esset in una specie beni-a, in alia vero non. **b** *alch.:* GEBER. test. p. 563^{b},9 Iupiter inter alios planetas -us est. **B** *strictius:* **1** *clemens, mansuetus – gnädig, mild:* **a** *publ.:* FORM. Marculfi 1,3 si beneficia . . . beni-a deliberatione concedimus. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,40 beni-a voluntas imperatoris. DIPL. Arnulfi 71 oportet . . . regiam dignitatem circa omnes suam misericordiam quęrentes beni-am existere. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,43 cuius petitioni gloriosus et beni-us imperator assensum praebens. CHART. Raitenh. 295 etsi . . . omnibus vite religiose professoribus ad misericordie opera nos beni-os offeramus. *al.* **b** *eccl.:* LIBER diurn. 64 p. 59,20 convenit apostolico moderamini pia religione pollentibus beni-a compassione succurrere. CHART. Sangall. B 280 (epist. papae) favorem beni-um. **2** *promptus, devotus, libens – bereit(willig), ergeben, (gut)willig:* FORM. Marculfin. 10 fidelem et beni-um fratrem. VITA Pirmin. I 8 multi alii ad Dei servitium beni-i (LIBELL. de conv. Baiuv. 12 p. 13,3 Priwina beni-us fuit erga D. s.). EPIST. var. I 5 p. 499,2 beni-us alumnus humillimusque discipulus. HRABAN. epist. 21 p. 427,3 sciens beni-am intentionem tuam et studium in Christi servitio nobilissimum. RIMB. Anscar. 9 p. 30,26 animum ad hoc satis beni-um. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 120,3 pro beni-a servitute nostra. *al.* **3** *familiaris – vertraut:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,25 nec tam indoctus fui Memphiticae supputationis quam beni-us Romanae consuetudinis.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *qui benignus est – ein Wohlwollender:* ROB. TOR. chron. a. 1100 p. 480,25 beninvolis attentionem nostram aperiamus. ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 574^{b},44 -i (*p. 1167^{a},2* εὔνοι) . . . repente fiunt et superficialiter diligunt. *v. et p. 1445,69.* **2** *qui devotus est – ein Ergebener:* CAND. FULD. Eigil. I 11 beni-orum auxiliator. **B** *neutr.:* *benignitas – Wohlwollen:* FORM. Marculfi 2,47 multimodo nobis -o (-niv- *var. l.*) vestro generare conperitae gaudia.

adv. **benevole.** *benigne, comiter – wohlwollend, freundlich:* CHART. Schir. 5 (Mon. Boica X p. 450,9; dipl. Heinr. V.) comites . . . multa beneficia . . . large et -e addentes. HILDEG. phys. 4,13 si homo libenter ridet et si homines -e, id est holtselich, videt.

Beniamin *m.* *filius Iacob.* *frater aetate minor – jüngerer Bruder:* SALOM. III. carm. 2,36 mihi quis lacrimis est flenda ereptio fratris, -n nullus cui superest alius.

[benignia (CHART. Heist. 81 [a. 1237]) *falso ed. pro* benigna]

***benigniculus** *v.* *benignulus.

*?****benigniosus,** -a, -um. *clemens – gnädig:* CHART. Austr. sup. III 307 p. 290,11 (a. 1262) ut . . . illi nostra benignitas gratiosior atque benignifiosior (benigniosior *edd. vett., recte ut vid.*) semper illuceat.

benignitas, -atis *f.* *script.* -ingn-: *p. 1447,25.*

bonitas, benevolentia, comitas – Güte, Wohlwollen, freundliche Gesinnung (*cf.* GLOSS. I 766,47 St.-S. in -e in enstigi): **I** *latius:* **A** *proprie:* VITAE patr. Iur. 1,15 p. 140,12 sanctus Romanus, ut erat singulari -e conspicuus. EINH. Karol. 20 p. 26,6 a suae naturae -e ac solita mansuetudine . . . exorbitasse videbatur. CAPIT. reg. Franc. 275,5 p. 334,22 ut episcopi comitibus . . . paternam -em . . . impendant. 299,1 p. 447,22 qualiter scisma, quod ortum est . . . in ecclesia, ad unitatem -is valeat redintegrari. HROTSV. Sap. 8,1 grandis -s et mira pietas, quam mihi inpenditis. THIETM. chron. 7,27 mutue caritatis invicem larga -s consociis arrisit utrisque. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,35 domnus . . . apostolicus, ut est non minimae compassionis et -is. GESTA Magd. 22 p. 404,43 erat . . . archiepiscopus . . . omni populo et clero acceptus pro sua ad ipsum -e. STATUT. ord. Teut. p. 129,39 tribue *(sc. Deus)* ei -em, castitatem, obedienciam. CHART. ord. Teut. (Thur.) 244 p. 192,13 magister . . . ex mera liberalitate atque consueta -e sua nostris inclinatus supplicacionibus. *al. v. et p. 1444,67.* **B** *meton.:* **1** *de personis benignis:* TRAD. Ratisb. 19 p. 24,5 (a. 822) quodque -s Baturici episcopi eis noluit denegare. EINH. epist. 36 precor -em tuam. CHART. Rhen. med. I 119 p. 124,33 nostra . . . decrevit voluntas omniumque fratrum

[Sroder]

. . . consensit -s. Cod. Lauresh. 68 noverit -s tam presentium quam futurorum fidelium. Epist. Teg. I 106 p. 109,33 -em vestram obnixis precibus obsecramus. Chart. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 111,18 -em vestram rogamus. *al.* **2** *de beneficiis:* Hincm. ord. pal. 28 propter superius commemoratas -es. Rahew. gest. 3,20 p. 193,26 magis eos credere debere -bus et obsequiis sepissime a Grecis in nostros experimento probatis.

II *strictius:* **A** *clementia, mansuetudo, gratia – Gnade, Milde, Huld* (*cf.* Gloss. IV 126,25 St.-S. clementia placabilitas -s gnada): **1** *theol.:* **a** *proprie:* Godesc. Saxo conf. p. 72,33 adiuvantur *electi tui* a te gratuito tuae -is auxilio. Cand. Fuld. Eigil. I 11 laudemus . . . Deum . . ., qui nos sua -e conduxit in unum. Hrotsv. Pafn. 3,5 o Christe, quam miranda tuae circa nos -is patientia. Albert. M. euch. 1,2,1 p. 194^{b},36 sex sunt, quae omne cor faciunt exuberare ad subiectos, scilicet bonitas, -s, pietas, dulcedo, charitas et placabilitas, quae cor Dei disposuerunt ad huius gratiae praeparationem *eqs.* 1,2,3 p. 196^{a},6 de -e . . ., hoc est bona ignitate Dei *eqs. al.* **b** *meton. de Deo ipso:* Thietm. chron. 1,28 p. 36,7 -em suam suppliciter orent quique fideles. *al.* **2** *publ.:* **a** *proprie:* Dipl. Ludow. Inf. 28 p. 139,10 nos gratuita -e quaerimoniae illius . . . compatientes. Thietm. chron. 7,10 quantam ei -em imperator prius ostenderit. Vita Heinr. IV. 13 p. 41,21 ne -em circa se removeret *rex* a se. Chart. Turic. 385 (dipl. Frid. II.) de solita gratia et consueta beningnitatis nostre clementia. *al. v. et p. 1446,47. remissius i. q. probitas – Rechtschaffenheit:* Thietm. chron. 7,71 p. 486,9 rex . . . violentas predaciones aecclesiarum fortis armatus vendicavit hancque -em nisi caelitus sibi prestitam non habuit. **b** *meton. de persona principis benigna:* Dipl. Ludow. Germ. 47 p. 63,36 sicut unicuique fidelium . . . petentium aurem -is nostrę accomodamus (Dipl. Karoli III. 33. *al.*). Dipl. Karoli III. 166 nostrę complacuit -i . . . confirmare. Oliv. epist. 5 p. 296,16 ad -em ac liberalitatem tuam, Mechi Memel, stilum convertam. *al. v. et p. 1445,33.* **B** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* Capit. reg. Franc. 254 p. 254,27 nos . . . tanta fidelium erga dominationem nostram . . . perspecta -e . . . eis condignas gratiarum actiones retulimus. **C** *susceptio benigna – freundliche Aufnahme:* Thangm. Bernw. 27 p. 771,20 per diversa loca . . . veniens plurimorum -e . . . usus.

***benignulus,** -a, -um. *clemens – gnädig:* Herm. Augiens. hymn. 1,6^{b},2 θεὸς . . ., ἄφεσις -a (benignicula *var. l.*).

benign(i)volencia *v.* benevolentia *p. 1445,49.*

benignus, -a, -um. *script.:* pe-: *l. 58.* -neg-: *l. 59.* -ingn-: *l. 65.*

bonus, benevolus, comis – gütig, wohlwollend, freundlich gesinnt (*cf.* Gloss. I 54,31 St.-S. -us uuelafol. 55,31 -us enstic. 138,14 -us frumahaft. III 385,22 -us gůdwillich. IV 40,17 -us uuoluuilliger. 133,6 -us willig): **I** *latius:* **A** *de hominibus, mente eorum sim.:* Aldh. virg. II 2868 precor . . ., hoc opus ut cuncti rimentur mente -a. Trad. Ratisb. 20 p. 26,4 a praedicto -ę viro memorię (Cand. Fuld. Eigil. I 15 -a memoria sanctae orationis). Walahfr. carm. 62,3 carmina totque animo pariter recitare -o (Wandalb. martyr. alloc. 66. *al.*). Wett. 148 mentis in occulto quantum prius esse -us vellet, in adiecta poteris bonitate probare. Form. epist. III 5 p. 527,12 vestrum pium et p-issimum affectum circa nos (p. 527,15 benegnissimo affectu). Cand. Fuld. Eigil. I 11 -us *abbas* infirmis. Hraban. epist. 28 p. 444,27 cum . . . habuerim te *(sc. imperatorem)* propitium et -um iudicem. Froum. carm. 3,13 duros facit ipse *(abbas)* benigne -os. Ruodlieb V 230 tui domini cuncti tibi valde -i. VI 27 est . . . pius atque -us. Land. Mediol. hist. II 48 p. 42,41 ut non sit tibi molestus, sed beningnus. Chart. Frauens. 42 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961) ut universi . . . circa idem cenobium existant favorabiles et -i. *saepe. nom. propr.:* Trad. Frising. 1 (a. 744) ego B-us acsi indignus presbiter scripsi. 547^{c} B-us diaconus. **B** *de rebus:* Beda hist. eccl. 1,25 p. 46,14 -o vos hospitio recipere. Walahfr. Wett. 401 precibus factisque . . . -is. Hraban. carm. 4,3,29 sermone -o. Hrotsv. Dion. 53 monitis . . . -is. *al.*

II *strictius:* **A** *clemens, mansuetus – gnädig, mild:* **1** *theol.:* Aldh. virg. II 652 Christi . . . praecepta -i. Hraban. carm. 4,1,25 quos salvas illic, hic corripis ante -us. Godesc. Saxo theol. 19 p. 262,22 ut . . . nobis . . . dignetur *Deus* esse propitius perenniter et -us. 22 p. 308,11 te talem credere patrem et filium et spiritum sanctum summe bonum, potentissime verum, efficacissime -um. Rimb. Anscar. 1 p. 19,28 adiutor nostri -issimus. Poeta Saxo 3,39 castigante Deo caros sibi more -o. Waltharius 1165 deprecor . . . Dominum contrita mente -um. Hrotsv. Agn. 87 cui *(Deo)* . . . -a voluntas. Froum. carm. 11,42 in nobis regnet Christus Deus ipse -us filius et patris. Statut. ord. Teut. p. 131,15 Deus, . . . supplicacionem nostram -us exaudi. *al.* **2** *publ.:* Dipl. Merov. I 55 principalis serenitas . . . debet . . ., quae rite poposcerint *sacerdotes*, -o animo suscipere (Dipl. Arnulfi 19. *al. cf.* Poeta Saxo 2, 286 ad que cum mente -a annueret *rex*). Lex Baiuv. 2,4 ille homo, qui haec commisit, -um inputet regem vel ducem suum, si ei vitam concesserint. Wandalb. martyr. dedic. 5 tu . . ., caesar . . ., qui . . . -a lege gubernas. Notker. Balb. gest. 2,6 p. 57,15 -issimus imperator. Dipl. Karoli III. 32 p. 55,19 precibus -o favore inclinati. Dipl. Arnulfi 95 oportet . . . regiam dignitatem erga omnes . . . esse -am. Dipl. Ludow. Inf. 71 p. 207,33 precibus -o vultu annuentes. Hrotsv. Bas. 142 auxilium . . . -um. Thietm. chron. 6 prol. 37 annuit ista pius Otto dux atque -us. Wipo gest. 6 p. 28,25 in cives -us *fuit Chuonradus.* Otto Frising. gest. 2,29 p. 135,11 audi . . . -is auribus. Chart. Raitenh. 94 contra -a nostrę confirmationis instituta. *al.* **3** *eccl.:* Const. I 380 p. 534,38 (a. 964) Iohannes, piissimus ac -issimus papa. Chart. Raitenh. 82 quod . . . Deum . . . vobis propitium et nos *(sc. papam)* reddatis . . . favorabiles et -os. **B** *promptus – bereitwillig:* Hrotsv. gest. 174 quaedam pars mente -a devovit regis fratri ius vernulitatis. **C** *devotus, pius – ergeben, fromm:* Walahfr. carm. 5,83 votis optare -is. Hrotsv. prim. 122 precibus . . . -is. Otloh. Magn. 23,24 (AnalBoll. 81 p. 218) -issimus Dei famulus. **D** *bonum efficiens – Gutes wirkend:* Wandalb. creat. mund. 35 vitae . . . beatae virtutisque -ae . . . amorem. **E** *fertilis – fruchtbar:* Otto Frising. gest. 1,46 p. 64,7 cum veris -a humiditate . . . flores . . . procrearentur. **F** *largus – reichhaltig:* Walth. Spir. Christoph. II 4,222 -arum concreto germine frugum. **G** *gratus – angenehm:* Chron. Reinh. a. 1199 p. 562,25 spe -a frustratus.

adv. **benigne** *vel raro* **benigniter.** *benevole, comiter, amanter – wohlwollend, freundlich, liebevoll* (*cf.* Gloss. I 84,25 St.-S. -e frumafolle): **1** *latius:* Liber hist. Franc. 10 p. 252,26 cum haec illi -r dixissent. Beda hist. eccl. 1,24 p. 43,31 misit . . . pontifex ad . . . archiepiscopum, ut Augustinum . . . -e susciperet (Eigil Sturm. 16 -e et honorabiliter. Thegan. Ludow. 9 -e [bene *1*] suscipiens. Thietm. chron. 6,21 caritas -e a cunctis succipiatur. Chart. Raitenh. 23 pactionem . . . abbas -e suscepit. *saepe. cf.* Chron. Fred. 3,23 -r a Clodoveo recipetur). Rimb. Anscar. 5 puer . . . pro percussore suo nimium -e intercessit. Epist. Col. 4 p. 246,8 qui *(archiepiscopus)* . . . ab infantia -e et caste inter nos fuit nutritus. Pass. Ursulae prol. p. 144,15 quod -r agere idem recitator . . . studuit. Thietm. (?) chron. prol. 1,3 videas mea scripta -e. Statut. ord. Teut. p. 48^{a},27 in fraternitatis caritate concorditer et -e in spiritu lenitatis . . . conversentur. Conr. Mend. Imm. (ArchElsKirchGesch. 2 p. 202,19) ut -r et multum rogatus fuerat *dux. al. v. et p. 1447,62.* **2** *strictius:* **a** *clementer, mansuete – gnädig, mild:* Chron. Fred. 2,37 p. 62,14 Atrianus . . . -r tributa urbium plurima relaxavit. Poeta Saxo 3,421 dederat *Carolus* . . . dona -e. Dipl. Arnulfi 134 si fidelium nostrorum petitiones -e auribus celsitudinis nostrae accommodamus (*cf.* Chart. Eberb. 273 p. 30,11 ut . . . petitionibus -ius annuamus). Dipl. Otton. I. 324 honestis quorumcumque -r obsequi rogatibus. Thietm. (?) chron. 5,27 legati . . . -e auditi. Chart. Bern. I 4,84 Dei dulcissima bonitas -r per prophetam clamat dicens *eqs. al.* **b** *libenter – bereitwillig:* Lamb. Hersf. annal. a. 1073 p. 169,19 operam suam -e spondent *cives*, iusiurandum dant.

[Sroder]

beningnus *sim. v.* benignus.

beni(n)volus *sim. v.* benevolus.

1. benna, -ae *f. receptaculum, fiscina – Behälter, Korb:* Hincm. Remig. 26 p. 322,13 quae omnia *(sc. panes, carnes)* in·vase, quod vulgo -a dicitur, collocavit. *de mensura:* Folcuin. Bert. 2,90 p. 167,2 (chart.) sunt ibi de spelta supra sementiam -ae xv. *fort. huc spectat nomen crucis cuiusdam conspicuae ecclesiae Moguntinae (cf. H. Otte, Handb. d. kirchl. Kunstarchäologie. I. 1883. p. 153sq.):* Christ. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 240,38; a. 1252/53) pro speciali huius auri examinatissimo valore crux ipsa proprio nomine censebatur, vocatur enim B-a. 12 (ibid. p. 244,37) ab illa magna cruce, . . . que B-a vocabatur.

2. *benna *v.* *venna. **3. benna** *v.* perna.

beo, -avi, -atum, -are.

I *beatum, felicem reddere – seligmachen, beglücken (cf.* Gloss. IV 40,2 St.-S. -bis saligost): **A** *usu christ.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad vitam caelestem:* Hraban. carm. 6,8 cum sanctis temet collocet *Deus* atque -et. Wandalb. martyr. 535 Aristeus antistes de morte -atur. Syll. Sangall. 21,2,4 quos tu *(sc. rector invictissimus)* -asti in ęthere. *al. intrans. vel medial. i. q. beatum esse – selig sein:* Lios Mon. 297 caelestis consors vitę sine fine -bit. Tit. metr. IV 24,1,1 o . . . cesar Heinrice, -are. Ekkeh. IV. bened. I 15,42 me *(sc. Mariam)* canet ore pari generatio quęque -ari *(cf. Vulg. Luc. 1,48).* **b** *spectat ad vitam terrenam:* Aldh. virg. II 681 hunc *(Martinum)* pater omnipotens . . . caelesti laude -vit. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,31 qui *(Tonans)* sanctum Wynnebaldum . . . virtutibus -vit. Wandalb. creat. mund. 222 lumen . . . tibi mentis formans indidit auctor, quae pars te alma -ret. Walth. Spir. Christoph. II 6,235 o benedicte, tuis tellus quęcumque -etur reliquiis. Ekkeh. IV. bened. I 45,24 cultor Martinus -at (gloss.: pompat) illam *(Turonem). al.* **2** *latius:* **a** *salvare – retten:* Aldh. virg. I 39 p. 291,14 qui . . . totius mundi statum -vit. ad Acirc. 10 p. 87,17 Christo concelebretur honor, qui saecla -vit (Hraban. carm. 80,4,2. *al.*). **b** *protegere – schützen:* Dipl. Ludow. Inf. 28 p. 139,4 patrociniis sanctorum nos inde -ari et tueri non ambigimus. **c** *consecrare – weihen:* Agnell. lib. pont. prol. p. 275,38 (vs.) alterum ab undecimo, quem presbyterumque -vit *summus antistes.* **B** *usu saec.:* **1** *strictius:* Liutpr. antap. 2,23 ut . . . ipse *(Heinricus)* . . . te . . . hoc pacto -ret. Epist. Worm. I 22 p. 45,7 in ipsa re satis superque me Fortuna -ret. Vita Godefr. Cap. II 335 si coecus luce -rer. Carm. Bur. B 56,4,16 diligi si merear, hoc meum est -ari. *al.* **2** *latius:* **a** *munerare – beschenken:* Ruodlieb V 217 hi bene donantur secretim sive -antur. Chart. Carniol. II 170 p. 135,19 monasterium . . . donatione xi mansorum -arunt, dotarunt, ornarunt *eqs.* **b** *instruere – ausstatten:* Nivard. Ysengr. 3,450 illius ętatis corium natura lupinum tam mira medicę dote -vit opis. Carm. Bur. B 92,14,3 Alcibiades . . ., quem -vit omnibus gratiis natura. **c** *emendare – bessern:* Egbert. fec. rat. 1,442 verba -ant iustum, non centum verbera stultum *(cf. Vulg. prov. 17,10).* 1,1215 sic -o, sic ferio linguę mordacis alumnum.

II *beatum praedicare – seligpreisen:* Carm. Hraban. app. 18,1,1 te, Genesis, crux alma -at, tua munera laudat. Ecbasis capt. 777 hic benedicendus, communi sorte -andus. *al. v. et p. 1399,44. c. dat. i. q. laudes agere – lobpreisen:* Vita Aldeg. I 4 (MGMer. VI p. 87,24) Deo gratanti animo -vit (gratias agens *var. l.*) *Madelgarius.*

adi. **1. beans,** -antis. *beatificus – beseligend:* Carm. Aldh. 2,95 bini vivi, -bus meritorum meatibus, . . . patrias petunt.

2. beatus, -a, -um *v. p. 1401,44sqq.*

beodus *vel* **-um,** -i *m. vel n. mensa – Tisch:* Lex Sal. Merov. 46,5 quod . . . hospites . . . in -um (beudo *A 2,* beoto *A 3,* beodo Lex Sal. Pipp. 81,2) pultes manducassent.

***beoģina** *v.* *begina.

beonia *v.* paeonia. **bera** *v.* 1. beta, libra.

berbena *v.* verbena. ***berbenus** *v.* *vervinus.

***berberis,** -is *m. vel f. (arab.* barbāris, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 227, sed v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 575) form.: gen. sg.* -i: *l. 13. nom. pl.* -i: *l. 9.*

oxyacantha vel fructus eius – Sauerdorn, Berberitze oder Frucht davon (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 568sqq.): Constant. Afric. grad. p. 364,24 -is frigida et sicca in secundo gradu. Salern. comp. 37 hydragoga sunt . . . oxymel -is, semen citri. Ioh. Platear. simpl. med. p. 9a^{v} -i frigidi sunt et sicci . . ., sunt autem fructus cuiusdam arboris rotundi et aliquantulum oblongi et aliquantulum subnigri. Maurus urin. II p. 29,20 utantur hoc sciropo: omnes herbe diuretice . . ., semen bombacis, spodium -i et sandali albi et rubei. Walth. Agil. med. 18 p. 118,27 recipe . . . -is ana drachm. semis. Alphita I p. 305,36 oxicanoin, -is idem. *v. et* 1. *barbarica.

berbex *sim. v.* vervex. **berbina** *v.* verbena.

berbix *sim. v.* vervex. ***berbota** *v.* *barbot(t)a.

***bercellum** (barbize-) *vel* **-us,** -i *m. vel n. (orig. inc., nisi cohaeret c.* *berciolum *vel* berbex) *trabs ferrata ad muros diruendos apta – eisenbeschlagener Balken zum Niederreißen der Mauern (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ^{2}1889. p. 410):* Otto Mor. hist. p. 84,17 in ipso . . . gatto quedam trabis ferrata, quam -um (barbizellum *rec. M, cf. notam ed. p. 239*) appellabant, constabat.

***bercile,** -is *n. (cohaeret c.* *berciolum *ut vid.) piscina – Becken:* Burch. Sion. descr. 3,7 p. 33,10 incole tempore pluviarum aquas colligunt in -bus (berekilibus *var. l.*) et cisternis. 8,1 p. 67,21 -ia (berchylia *var. l.*) quedam . . . propter balnea facta sunt . . . in civitate.

***berciolum,** -i *n. (francog. vet.* berçuel, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 336sqq. s. v.* *bertiare) *cunabulum – Wiege:* Vita Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,16) genitrix . . . eum *(puerum)* suscepit et in agitatorio, quod vulguo -um vocant, . . . posuit. ibid. p. 38,1 prefatum -um, quod onestiori sermone filosophi cunabulum vocant.

***berdolaģus,** -i *subst. (hisp.* verdolaga *a* portulaca, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. IV. p. 709) alch. in nomine ficticio i. q. portulaca – Portulak (Portulaca oleracea L.):* Ps. Avic. anim. 1,8 p. 76 bletas, -os, lactucas . . . multae earum significant lapides.

***berefectum, *berefredus** *v.* *berfredus.

***bereta** (berre-, -etta), -ae *f. vel* ***birretum** (bire-), -i *n. (f.* -a: *l. 49sq.) (prov. vet.* berret *a* birrus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 376)*

pileus – Kappe (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 510sqq.): **1** *in univ.:* Wolfger. itin. comput. 4 p. 27,10 pro duabus birrettis xliii den. p. 27,17 Gerhardo reddidi pro birretta v sol. Const. II 394,24 p. 497,42 Bandinus *syndicus* . . . crucem mostravit in birreto, quod in capite deportabat. Albert. M. animal. 23,131 hee aves de lanis et lanugine ita artificiose nidum construunt, ut birreti artem videantur imitari. Wilh. Salic. chirurg. 2,1 p. 326^{B} pone super hanc ligaturam capellum seu biretum pellis agninae novae. *de canonicorum tegmine:* Chart. Bund. 1044 p. 5,11 (a. 1273) nec in coro quicquam *canonicus* in capite deferre audeat nisi birretum aut diaram, que vulgariter kuzhuot appellatur. **2** *usu symbolico:* **a** *spectat ad investituram:* Chart. Heinr. Leon. 86 p. 128,15sq. imperator Fredericus traxit se beretam de capite et insimul cum eo duce cum illa bereta ambo investivere me et investituram in meis manibus fecere per rectum . . . feudum. Acta imp. Stumpf 165 p. 227,8 per beretam, quam in sua tenebat *Fridericus* manu, investivit Nicholaum . . . de omnibus regalibus. Chart. Tirol. 509 p. 288,3 per berretam . . . prelatum . . . investituram fecit *episcopus* suscipientem. Acta imp. Winkelm. I 54 Otto . . . cum una beretta investivit Abraam . . . de suo recto feudo. Innoc. IV. registr. A 711 p. 527,7 ruralem ecclesiam . . . tibi . . . conferimus teque per birretum nostrum investimus de ipsa. Epist. anon. (DtArch. 18 p. 205,6) te *(procuratorem)* . . . per birretum nostrum de ipso beneficio investimus *(sc. canoni-*

[Sroder]

cus). **b** *spectat ad obligationem, refutationem:* Cod. Wang. Trident. 34 p. 91,9 (a. 1189) predicti omnes de Setauro per beretam unam . . . obligaverunt in manum . . . episcopi . . . eorum allodium. 48 p. 112,20 refutacionem fecit . . . per beretam.

***berfredus,** -i *m. vel* ***berfredum,** -i *n. (theod. vet.* ber(g)frit, *cf. Ahd. Wb. I. p. 910) script.:* ve-: *l. 14.* belf-: *l. 19.21.34.42.* bilf-: *l. 22.31.* beref-: *l. 16.27.* bitif-: *l. 18.* bettef-: *l. 39.* bettif-: *l. 37.* perchfrid-: *l. 29.* -fect-: *l. 16.*

1 *turris bellica ad defensionem apta – Wehrturm (cf. Heyne, Hausalt. I. p. 351sq.):* Hist. de exp. Frid. imp. p. 37,24 antiquas clausuras sancti Basilii in -is et propugnaculis renovando . . . communiverant (*sim.* p. 41,13 in -is [v-is *var. l.*]). Gisleb. Mont. chron. 100 p. 141,13 eam *(firmitatem)* . . . novis fossatis et berefectis informavit. Annal. Parm. a. 1247 (MGScript. XVIII p. 672,1) circe et fovee fiebant die noctuque, palanchata, bitifreda et alia necessaria ad defensionem. Chart. Tirol. 666 p. 122,11 levare tres bel-os. Annal. Ianuens. III p. 112,25 qui *(milites)* locum illum . . . spaldis et bel-is aliisque clausuris . . . ornaverunt. Roland. Patav. chron. 1,8 turres quoque sive bil-i . . . corruerunt. Chart. Rhen. inf. II 716 p. 418,27 -os et portas. *al.* **2** *machina oppugnatoria formam turris praebens – turmförmige Belagerungsmaschine (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ²1889. p. 412):* Gesta Ern. duc. I p. 15,19 iussit *rex* . . . machinas ac beref-os . . . fieri, de quibus munimina . . . confregit. Annal. Adm. Garst. a. 1247 in . . . ligneo perchfrido ad nocendum fabricato. Roland. Patav. chron. 6,6 p. 91,34 impugnavit *Ecelinus* intrinsecos hedificiis multis, scilicet bil-is, prederiis et trabuchis. **3** *turris campanas portans – Glockenturm (cf.* Const. II 292 p. 408,16 campanille, quod berfrois dicitur): Annal. Mant. a. 1272 (MGScript. XIX p. 26,30) deguastatum fuit bel-um, ubi erat tintinabulum populi. Salimb. chron. p. 634,18 hec *campana,* cum esset super ligneum edifitium aliquantulum elevata a terra . . ., cecidit de betti-o. **4** *turris pro suggestu usurpata – als Rednerbühne dienender Turm:* Salimb. chron. p. 560,8 hic *(Bertholdus)* ascendebat bette-um sive turrim ligneam quasi ad modum campanilis factam, qua pro pulpito in campestribus utebatur, quando predicare volebat. *adde:* Paris. annal. a. 1233 (MGScript. XIX p. 9,8) super quo bel-o (*antea:* super carrocio) ipse frater Ioannes ascendit et pronuntiavit pacem inter . . . Rizardum . . . et Icerinum.

bergamenum *v.* pergamenum.

***bergaria** (berqua-), -ae *f. (francog. vet.* bergerie, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 335 s. v.* vervecarius) *locus ad verveces alendos aptus, oviaria – Schäferei:* Simon Sith. gest. 2,104 data pro eius *(Balduini)* anima XL librarum berquaria *eqs.* Gesta Bert. 1,13 p. 666,13 Theodericus . . . magnam berquarie partem . . . usurpavit. *al.* Lamb. Ard. hist. 129 p. 625,14 ut ad instaurationem berquarie . . . agnos rogare fecisset et congregare. Chart. Lux. III 135 p. 138,28 grangiarum et -arum et domorum aliarum construendarum.

***bergarius** (berqua-), -i *m. (cf.* *bergaria) *pastor ovium – Schafhirte:* Galb. Karol. 113 berquarii et custodes curtium et reddituum suorum rationem debitorum suorum reddituri.

***bergildus** *v.* *bargildus.

***bergmagister** (perch-) *m. metallorum custos – Bergwerksaufseher (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 6sq.):* Chart. Stir. IV 38 (a. 1261) sunt . . . facti testes rei: . . . Heinricus perchmagister *eqs.*

***bericius** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (cf.* *bercellum*?) ?machina oppugnatoria – ?Belagerungsmaschine:* Annal. Berg. a. 1198 (MGScript. XXXI p. 330ᵇ,6) Pergamenses ceperunt unum -um.

beril(l)us *v.* beryllus.

***berissa** *(f.) (orig. inc., nisi cohaeret c. ital.* borissa, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Diz. etim. ital. I. 1950. p. 566) alch. de nomine ficticio fort. i. q. centimorbia – viell.: Pfennigkraut (Lysimachia nummularia L.):* Aurora consurg. 18 haec est quaedam herba sive planta nomine lunatica sive -a, cuius radix est terra metallica *eqs.*

*?****bermis** *subst. (orig. inc.) elelisphacus – Wilder Salbei (Salvia pratensis L.):* Alphita I p. 290,24 eupatorium, salvia agrestis, idem et -is.

berna *v.* perna, verna. ***bernaria** *v.* *brennaria.

***bernecla,** -ae *f. (francog.* bernicle *sim., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 335) species anseris – Nonnengans (Bernicla leucopsis L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 417):* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 36,13 sunt plures species anserum sicut . . . species -arum et species gantarum (p. 38,18). p. 55,5 est et aliud genus anserum minorum diversorum colorum, albi scilicet in una parte corporis et nigri in alia . . ., que anseres dicuntur -e, de quibus nescimus . . ., ubi nidificant. p. 55,16. *v. et* *barliates.

***bernix** *v.* *vernix.

***Bernus** (Pe-), -i *m.* (Verona) *nummus Veronae excusus – in Verona geschlagener Pfennig, 'Berner' (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 71sq.):* Trad. Raitenh. 22 (a. 1180) emerunt . . . predium . . . XII talentis et duobus P-is.

***beroarius, *beroerius** *v.* *berroerius.

beronica *v.* vetonica. ***beronicus** *v.* *deronica.

***berquaria** *sim. v.* *bergaria. ***berreta** *v.* *bereta.

***berroerius,** -i *m. (francog. vet.* berruier, *inde ital.* berroviere, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 336 s. v.* Berry) *script.:* barate-: *l. 36.* bar(i)de-: *l. 35.37sq.* bero-: *l. 33.* berue-: *l. 40.* ber(r)uar-: *l. 44sqq. 48.* ber(r)oar-: *l. 41sq.* -oder-: *l. 50.* berviar-: *l. 53.* -r(us): *l. 40. usu attrib.: l. 41.*

1 *miles levis armaturae, veles – Leichtbewaffneter, Plänkler:* Acta imp. Winkelm. I 702 p. 558,10 (a. 1244) ex alia parte nostri -i equitaverunt. 711 cum eisdem, quos nuper bero-i ipsarum parcium ceperunt. Roland. Patav. chron. 8,1 p. 111,14 congregatis . . . militibus et peditibus, -is (barderiis *4*) et ballisteriis. 8,2 milites et -os (baraterios *3*). 8,4 constitutis capotaneis super militibus et peditibus et -is (barideriis *3*, barderiis *4*). 11,5 supervenerunt -i (barderii *4*) sive zafones. Annal. Plac. a. 1250 p. 499,25 in qua *(Pladana)* Amadinus cum . . . berueris Mediolani . . . residebat. Chart. Carinth. IV 2985 p. 698,34 in assoldandis militibus et -oariis equitibus. Thom. Tusc. gest. p. 514,22 quidam . . . beroarii civitatis foras egressi fuerant ad predandum. Salimb. chron. p. 373,6 omnes beruarii de Lombardia . . . contra Parmenses congregabantur. p. 637,21 vel milites stipendiarii vel beruarii vel ribaldi. p. 645,26 berruarii . . . dicebant, quod . . . recederent. *al. in malam partem de latronibus:* Salimb. chron. p. 190, 29 propter beruarios et latrones et predones. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *minister publicus – Amtsdiener:* Chart. Ital. Ficker 472,9 (a. 1273) nisi forte -oderii domini potestatis illum forbannitum . . . ad suos iudices conducerent. *ibid. bis.* **3** *per falsam etymologiam ut vid. i. q. custos viae – Straßenwächter:* Albert. M. pol. 2,11ᵈ p. 197ᵇ,48 illi sunt, qui apud nos berviarii vocantur sive ruptarii, qui custodiunt vias.

***bersarius,** -i *m. venator (venationem telis in silvis exercens) – (im Wald mit Waffen jagender) Pirschjäger:* Hincm. ord. pal. 17 alii ministeriales . . . sicut -i, veltrarii, beverarii.

***bersatio,** -onis *f. venatio (telis in silvis exercita) – (im Wald mit Waffen ausgeübte) Pirschjagd:* Guic. (?) bers. 10 in venatione -is (in -e venationis *BC*) exercende debent esse sex bersatores.

***bersator,** -oris *m. venator (venationem telis in silvis exercens) – (im Wald mit Waffen jagender) Pirschjäger:* Guic. (?) bers. 2 opportet, quod -r sciat bene trahere et bene menare bestias *eqs.* 3 debet . . . -r scire de vento. *ibid. al. v. et l. 62.*

***bersica** *subst. (orig. inc., nisi ex* basilica *corruptum) gentiana – (Kreuz-) Enzian: v. p. 1385,52.*

***berso** (birs-), -are. *(orig. germ. ut vid., cf. francog. vet.* berser, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 376) script.* bres-: *p. 1453,8.*

[Sroder]

venari (telis in silvis) – (im Wald mit Waffen) jagen, pirschen (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 441): DIPL. Conr. II. 156 ne quis infra predictam determinationem ... venari aut birsare aut alicuius silvatici generis bestias agitare presumat. CONST. I 173,25 si quis birsando feram balista vel arcu occiderit. RAHEW. gest. 4,86 p. 344,1 in birsando ipsemet arcum tendit. GUIC. (?) bers. 1 de arte -andi *(de re v. Lindner in ed. p. 15)*. 12 ire ad -andum (bresandum *BC*). *al.* CHART. Anhalt. II 145 p. 116,44 quod ... ad omnes usus nostros ... venandi et -andi eadem silva utamur.

***bertenesca** *v.* *britisca. **bertica** *v.* pertica.

***bertramus,** -i *m. (theod. vet.* berhtram *a* pyrethrum, *cf. Ahd. Wb. I. p. 912) pyrethrum – Bertram (Anacyclus officinarum Hayne, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 251)*: HILDEG. caus. 3 p. 174,21 ille galangae et -um aequali pondere accipiat. p. 174,33 calor galangae et calor -i.

***bertres(ch)a** *v.* *britisca. ***beruarius** *v.* *berroerius.

***bervendarius** *v.* *praebendarius.

***beruerus, *berviarius** *v.* *berroerius.

bervicarius *v.* vervecarius. **bervina** *v.* verbena.

berula, -ae *f.* **1** *laver – Schmaler Merk (Sium angustifolium L., cf. André, Lex. bot. p. 53.181)*: ALPHITA I p. 280,5 -a erba est. II p. 21,21 -a similis est narstucio aquatico, sed acu[s]tiora habet folia. GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 592,12 recipe succi -e, nasturtii. THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181[F] digeratur materia cum zinziberi ... et oleribus ex nasturtio et -a. **2** *Veronica Beccabunga (L.) vel sim. – Bachbunge o. ä. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 582)*: GLOSS. III 536,32 St.-S. -a berenzunge. 537,17 -e berinbunge. 577,35 -a vel artemisia puggo. *v. et l. 32.* **3** *Aristolochia Clematitis (L.) – Fieberblume (cf. Ahd. Wb. I. p. 1009)*: GLOSS. III 550,16 St.-S. -a berenbuge *(a)*, bieusblûm *(c)*.

***berus** *subst. (orig. inc.) species serpentis aquatici – Wasserschlangenart*: ALBERT. M. animal. 25,20 -us, ut dicunt, serpens est aquaticus astutus et nequam, ... mortiferum habens venenum.

beryllus (-ril-), -i *m. vel f. (?n.* -ium: *l. 43)* (βήρυλλος) *script.*: pe-: *l. 66.* bir-: *l. 45.* byr-: *l. 44.* -il(us): *l. 45. usu attrib.*: *l. 47.56. metr.*: *semper* bĕ-, bĭ-, bŷ- *praeter l. 63.*

1 *lapis pretiosus limpidi coloris – heller Edelstein, Beryll*: **a** *proprie*: COMPOS. Luc. ε 5 alumen ... viridem et porfirum omnia tingue extra berillium et hunicinum. CARM. de Karolo et Leone 188 capitique *Liutgardis* byrillus inseritur. AEDILV. carm. 22,78 saphirus ... biriloque (berilo *var. l.*) adnexus. EPIST. var. III 2 p. 132,26 inaures II cum berillis optimis II. DYASC. p. 116[b] lapis berillus lucidus est et clarus *eqs.* MARB. RED. lap. 12,1 conspicuos reddit sexangula forma -os *eqs.* HUGO FLAV. chron. 2 p. 375,8 dedit ... imperator ... scutellam I de berillo. THEOPH. sched. 3,94 p. 355,10 eodem modo ... poliuntur onix et berillus. Ps. MARB. RED. lap. 9,1 -us est lymphaticus ut sol in aqua limpidus, figurat vota mentium ingenio sagacium. HILDEG. phys. 4,4 -us calidus est et ... crescit de spuma aquae *eqs.* BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 53,34 berillus pulverisatus corrodit nebulam et confortat humorem occulorum. ARNOLD. SAXO fin. 3,11 berillus lapis, color pallidus ..., transmittitur ab India et sunt IX species *eqs.* ALBERT. M. miner. 2,2,2. *al.* **b** *alleg. vel per compar. (exempla pendent plus minus a Vulg. apoc. 21,20)*: HRABAN. univ. 17,7 p. 468[B] -us ... significat ... homines quidem ingenio sagaces, sed amplius supernae gratiae lumine refulgentes. p. 470[D] in -o praedicantium perfecta operatio. MILO carm. 3,4,2,11 virgo Maria ... onyx, cristallus, prasius, berillus, iaspis. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,167 nostram tinxit baptisma berillum. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,20 in octavo *fundamento* berillum (pe- 1) *positum dicit Iohannes.* AMARC. serm. 4,117 valet hos signare berillus, qui bonitate virent. *al. v. et l. 52.* **2** *rubrica – Rötelerde (cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 88)*: IOH. sacerd. 158 almagar, id est berillus, scilicet rubeus, unde pinguntur muri.

***berzium** (bir-) *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* bizr, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 20) species condimenti – Gewürzart*: ACTA imp. Winkelm. I 790[I] (a. 1231) de pipere, incenso, -o (birzi 790[II]), zinzibere ... de centum tarenis solventur curie tar. III. *Sroder*

bes *vel saepius* **bessis** (bissis), -ssis *m. vel* **bisse,** -is *n. occurrit fere sing.; plur.*: *l. 15.*

octo duodecimae vel duae tertiae partes, octo unciae – acht Zwölftel oder zwei Drittel, acht Unzen (cf. J. Tropfke, Gesch. der Elementar-Mathem. I. 1930. p. 156sqq.): **1** *math. et geom.*: BEDA temp. rat. 4,10 bes sive bisse VIII unciae. GERB. geom. 3,10 passus continet gradum unum et bissem, ... sextas VI et bissem. 6,7 p. 95,4 si ... primum *orthogonium* ... ad eum, qui X et bissem in embado continet, conferas *eqs. al. (v. ind.)*. MEGINFR. (?) carm. p. 646[D] portio si fuerit, aliis subtracta duabus, una, duae reliquae dicuntur nomine besses, bissibus ex his sex octo suppleveris horas. *al.* **2** *comput.*: BEDA temp. rat. 16,69sqq. singula ... signa ... luna ... binis diebus et senis horis ac bisse unius horae perlabitur ...; tanto minus est bisse ab integra hora quanto VIII a XII, XX a XXX *eqs. (sim.* RHYTHM. 113,64,2 senis horis atque besse [bisse *Au. Ba*]). ALCUIN. epist. 155 p. 251,2. *al. fort. add.*: CARM. var. Walther 1,40,1 die brevi, longa nocte bessis reconsulitur *(sc. in hieme).* **3** *iur.*: LEG. Burgund. Rom. 10,2 filii ... in bisse (bis *A 5*) materne portionis succedant (22,9). 10,5 ut de hereditate defuncti filii mater tertiam, bisse ... patrui consequantur. **4** *in re monetaria (cf. A. Suhle, Deutsche Münz- und Geldgeschichte. [2]1964. p. 73)*: Ps. ODO CLUN. abac. p. 299[b] bisse ... latine marca dicitur. **5** *mus. i. q. duae tertiae partes unius brevis – Zweidrittelnote, zwei Drittel einer Brevis (cf. H. E. Wooldridge, The Oxford History of Music. I. 1901. p. 120)*: ANON. mus. Sowa 1[a] p. 18,19 semibrevem maiorem bisse decrevimus appellari. **6** *usu vario*: VITA Ger. Bron. 20 p. 670,38 bissem *redituum* ... pauperibus ... erogavit. TRAD. Frising. 1641 concanbiavit curtiferum ... cum bisse iugeris. *cf.* 1.*bisa.

Besancius *v.* Byzantius. ***besardus** *v.* *busardus.

beselium *v.* bisellium.

besenterecus *sim. v.* dysentericus.

bessalis (bisa-), -is *m. (cf.* βήσαλον *a* bes) *abl. pl.* -is: *l. 41. later coctus – Ziegelstein*: AGNELL. lib. pont. 73 petras et bisales, lapides et ligna ... praeparaverunt vectores. 94 piramis tetragonis lapidibus et bisalis.

***bessasa** (ba-, bi-, bu-, besa-, -ara, -oria *sim.*) *f.* (βησασᾶ) **1** *ruta agrestis – Harmel-, Wiesenraute (Peganum Harmala L. vel Ruta graveolens L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 53)*: Ps. HIPPOCR. phleb. 176 bissassa uncia I. GLOSS. III 526,21 St.-S. bassara wilderute (537,45. 551,20). ALPHITA I p. 280,11 bissara, herniola (hermodactyli *var. l.*) idem. p. 289, 38 erimola, bissoria ([bisoria *var. l.*]. bissona vel bussaria ALPHITA II p. 58,30), piganum, ruta agrestis idem. **2** *hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sqq.)*: ALPHITA II p. 23,3 bisala, hermodactilus idem. *v. et l. 47. Pape*

bessis *v.* bes.

bestia, -ae *f. script.*: ve-: *l. 71.* bi-: *l. 57.63. p. 1455, 63.65sq. 1456,15sq. al.* by-: *p. 1455,29. adde* CHRON. Fred. 3,12 p. 97,15. -te(a): *p. 1455,63.65sq. 1456,16. adde* LEX Sal. Pipp. prol. 4 -eis (bisties *D 9*). *form.*: *nom. pl.* -ii: *p. 1456,16. abl. pl.* vestibus: *l. 71.*

animal brutum – Tier (cf. GLOSS. III 366,53 St.-S. -a dier. *al.)*: **I** *strictius de certis speciebus*: **A** *de animalibus rapacibus vel silvestribus i. q. fera – (wildes) Tier, (Stück) Wild*: **1** *proprie*: **a** *gener.*: CHRON. Fred. 2,57 p. 80,5 decernant, ... an bistiis devorandum tradatur. IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,16 ibi ferae ac -ae, ursorum, bubalorum, luporum multitudo frequentabant (ARBEO Emm. 6 regionis montana ... cervis, alcis, bubulis, capreis ... et omnium -arum atque ferarum generibus ornata). ALDH. virg. II 1438 -a *(sc. leo)* sanctorum labris vestigia linxit. WETT. Gall. 28 p. 272,19 piscis territus a duabus -is, quae luderes nuncupantur. WALAHFR. Mamm. hymn. 5,3 vivebat inter -as. ERCHEMB. Cas. hist. 51 terra ... vestibus et vepribus repleta (*inde* CHRON. Salern. 129). BOVO CORB. Boeth. 15 in secundo

ordine, qui est -arum et pecorum et quorumlibet animantium, quoniam ratione carent, duo tantum . . . inveniuntur, sentire et crescere. HROTSV. Cal. 9,8 discede . . ., crudelis -a *(sc. serpens)*. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 61,26 hortum . . . omnium . . . -arum genere delectabiliter refertum (CHART. Burgenl. I 262 p. 187,42). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,7 maiores rapacium *avium* maiusculas -as et aves predantur, minores minusculas *eqs. saepe. v. et l. 46.* **b** *in legibus, chartis sim. (spectat plerumque ad venationem; ad laceratio-nem mortuorum: l. 10):* LEX Baiuv. 19,7 ut . . . nec a -is (-eis *var. l.*) seu canibus laceretur *cadaver*. CAPIT. reg. Franc. 77,18 ut forestarii bene . . . custodiant -as et pisces. DIPL. Zwent. 13 in ipsa *silva* -am capere quacumque venacionis arte. DIPL. Otton. I. 62 -as . . ., quę Teutonica lingua elo aut scelo appellantur, venari (DIPL. Conr. II. 156 v. aut birsare aut alicuius silvatici generis -as agitare). DIPL. Heinr. II. 186 bannum nostrum -arum . . . comiti . . . concedimus. *al.* **2** **a** *in imag. et per compar.:* **α** *de hominibus:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,33 multos praedicatorum . . . inter has -as *(sc. barbaros)* cum erroribus pugnaturos venisse. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,20 melius bello . . . moriamur, quam . . . more malarum -arum strangulo deficiamus. WALTH. SPIR. Christoph. I 24 *rex* inquiens: 'omnium ferocissima -arum' *(sc. Christophore)*. GERHOH. Antichr. 1,26 Heinricus . . . urbem ingressus -am quandam nomine Purdinum *(sc. episcopum)* superintrusit. ALBERT. M. Is. 56,9 '-a agri scindet eos' *(Vulg. Os. 13,8):* in formam istarum -arum praelati hodie conversi sunt *eqs. al.* **β** *de daemonibus:* VISIO Baront. 5 recedite, cruentae bystiae ([be- *var. l.*]. *cf. Sulp. Sev. epist. 3,16*). **γ** *de vitiis:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,23 p. 90,51 libido est -a maligna, quae in sylva huius saeculi ad devoran-das animas per . . . diabolum incitatur. **b** *alleg.:* HILDEG. phys. 7 praef. silvestres -ae designant plenitudinem effluentiae *eqs.* ALBERT. M. Is. 56,9 -ae agrestes . . . significant . . . feroces homines. *al.* **c** *proverb.:* PASS. Kil. II 12 nulla . . . feritas -arum in hoc mundo similis est mulieris malae (*sim.* OTLOH. prov. B 40 [ed. W. C. Korfmacher. 1936]). **B** *de animalibus domi natis i. q. pecus domestica – Haustier, Nutztier, Stück Vieh (saepius de speciebus, e. g. de equis: l. 42sq. 60sq.; de bubus: l. 49; de ovibus: l. 54):* **1** *gener.:* UNIBOS 145,4 (ed. K. Langosch, Walthariu s, Ruodlieb, Märchenepen. p. 288) ex alvo brutae -ae *(sc. equae)*. HUGO FLAV. chron. 2 p. 482,50 ut -a, cui sedebam, . . . vix stabulo extrahi pos-set. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 140,33 teneriores *carnes*, que erunt de . . . -is domesticis (3 p. 62,15 capere aliquam -am domesticam seu silvestrem). *al.* **2** *in legibus, chartis sim.:* ACTA imp. Böhmer 146 p. 139,26 (a. 1184) quicumque . . . -as suas per praedationem amiserit. CHART. Bund. 434 p. 321,32 interrogatus, si de -is dant ipsas -as vel denarios, respondit *eqs.* (CHART. Tirol. 671 p. 126,11 -e, scilicet peccore, . . . debent dari). ACTA imp. Winkelm. I 122 p. 103,30 in . . . ponte . . . de grossa -a quatuor denarios et duos de minori . . . recipere. REGISTR. Trident. I 1 p. 18,23 solvit . . . unam -am minorem cum una manu lane (2 p. 20,6 unam -am maio-rem. 3 p. 20,33sq. unam -am cum lacte . . . et duas -as et di-midiam sine lacte. *al.*). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 408, 40 qui 1 -am trahentem ligna habet. CHART. Tirol. notar. I 375 quod restituat -as ablatas. CHART. Tirol. 1215 p. 259,39 ius . . . conducendi . . . -as ad pasculandum. STATUT. ord. Teut. p. 110,2 vicemarschalcus . . . dabit . . . ordeum -is. p. 112,31 -is auferre frena. *saepe.* **C** *de animalibus phantasticis i. q. belua fabulosa, monstrum – Fabel-, Untier, Ungeheuer:* **1** *gener.:* CHRON. Fred. 3,9 fertur . . . bistea Neptuni Quino-tauri similis eam adpetisset *eqs.* 3,12 p. 97,12 vidit *Childericus* similitudinem bisteis leonis, unicornis et leupardi ambolan-tibus (p. 97,17 bisteas minores s. canis et minoribus bistiis . . . volutantes). ALDH. virg. II 357 gluttit piceam crudelis -a *(sc. draco)* massam. BRUNO QUERF. Adalb. A 28 fit . . . collisio undarum, quasi se moveat aliqua ingens -a (bellua *2*) maris. *al.* **2** *bibl. (cf. Vulg. apoc. 16,2. 17,3):* ALDH. virg. I 17 quam *(mulierem)* apocalipsis super -am sedisse describit. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 327,32 -a ista erat . . . Widekindus dux bestialiter vivens. 20 p. 430,29 Fredericus . . . est imago -ae prioris in persequendo ecclesiam. *ibid. al. (v. ind.).*

II *latius:* **A** *proprie:* TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm-F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 94[a],59; a. 867) librum -arum. THIETM. chron. 6,23 quod *(fanum)* pro basibus diversarum sustentatur cornibus -arum. HEINR. AUGUST. planct. 825 -a dat sensum *(sc. homini)*, ra-tionis . . . angelus usum. HILDEG. phys. 7,15 nec superbiam . . . homini inferunt *pelles ovium*, sicut aliae pelles quarum-dam -arum faciunt. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463[b] (bis),27 -ae propter indignitatem naturae neque virtus est neque mali-tia. animal. 4,44 ex . . . rostro musca perforat corium -arum quadrupedium. 22,112 leucrocotham . . . universas -as praece-dit velocitate. *al.* *in fabula:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,18 cum esset leo fortissimus bistiarum fuitque elictus a cunctis bisteis rex. p. 81,26 bistii pavefactae tremebant. *de effigie-bus:* THEOPH. sched. 3,53 p. 105,37 Th. in electris facere . . . aves sive -as. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,25 pallium . . . imaginibus -arum variatum (HERBORD. Ott. 2,32 p. 740, 39). *al.* **B** *in imag. de natura inferiore:* EPIST. Hann. 6 p. 289,23 hominem exuere, induere -am. 9 p. 316,35 quid aliud faciunt, nisi ut . . . -am vivant?

bestialis, -e.

I *adi. i. q. ad bestiam pertinens – tierisch, Tier-:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *bestiae proprius – zu einem Tier gehörend, einem Tier eigen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5b[F] humana et -ia corpora consumuntur ab aere et calore. HILDEG. phys. 7,3 p. 1314[C] cum leo leaenae in coitu commisce-tur, . . . -is naturae obliviscitur, ita quod ei honeste commisce-tur. ALBERT. M. animal. 24,55 uterum . . . habet *Scylla* -em (*cf. Verg. Aen. 3,428* utero . . . luporum). *al.* **b** *cum bestiis commissus – mit Tieren begangen, sodomitisch:* HONOR. AUGUST. spec. p. 825[B] multum deliqui . . . in incestibus, in -i fornicatione. **c** *bestiis destinatus – für Tiere bestimmt:* URSIO Marc. 1,17 carcer ille -is fit regale praetorium. **d** *bestias pungens – Tiere stechend:* ALBERT. M. animal. 4,44 rostrum muscae -is sive caninae. **e** *figuram bestiae exhibens – ein Tier darstellend:* CHART. Mog. A 296 p. 187,21 (a. 1055) dorsalem . . . effigie -i intextam . . . dedi. *remissius:* ALBERT. M. cael. hier. 2,2 p. 25[b],24 ne aestimemus eos *(angelos)* formatos . . . 'ad -em imaginationem' (*cf. PG 3,138A* κτηνωδείαν). **f** *pro bestia solvendus, pecoralis – für ein Tier zu zahlen, Vieh-:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,8 (a. 1280) cum . . . personalibus vectigalibus et -bus, fictis *eqs.* (*inde* ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,34). **g** *theol. i. q. ex be-stia apocalypseos exortus – von dem apokalyptischen Tier herrührend:* ALEX. MIN. apoc. 20 p. 426,10 haec est bestia, quam Iohannes vidit, scilicet discordia scismatis, quae tot causas -es induxit. p. 426,13 illi, qui ad -es actus scismatis non poterant inclinari. **2** *latius i. q. naturae vel habitui bestiae conveniens vel similis, modo bestiae se gerens – der Wesensart oder Verhaltensweise eines (wilden) Tieres entsprechend oder ähnlich, tierhaft, tierartig:* **a** *philos. et theol.:* EPIST. Al-cuin. app. 2 p. 487,46 ex qua parte -es sunt subditi, ex ea de-bent etiam formidini iacere substrati. GERHOH. psalm. 32,4 p. 112,25 desiissent homines esse rationales et facti essent pecua-les vel -es *eqs.* HILDEG. vit. mer. 1,87 p. 40,13 huiusmodi ho-mines . . . intellectum rationalitatis ad -es mores deprimunt (3,98 p. 141,23 hominibus suadet *diabolus*, ut naturalem usum in -es m. immutent. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 346,31). ALEX. MIN. apoc. 16 p. 327,29 -es homines in gula et ebrietate . . . libertatem sequuntur animi. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463[b] (bis),43 rarus *est* in hominibus, qui secundum totum -is sit. 7,1,8 p. 483[a],45 habitus . . . istos dicimus -es, quia . . . con-veniunt hominibus . . . secundum animale, quod in eis est. *al. v. et p. 1457,22.* *de haereticis:* ALEX. MIN. apoc. 13 p. 281,12 domino . . . inter haec omnia -ia temptamenta ecclesiam . . . defensante. **b** *usu communi:* THEOD. AMORB. Mart. 17 erant . . . primi ingredientes *testes* . . . lupaces . . . et -es sen-tentia. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,20 qui *(solitarii)* . . . -e ferarum consortium non pertimescant. CAES. HEIST. En-gelb. 3,27 ex infirmitate sic est incurvatus, ut . . . -i gressu . . .

[Erb]

incederet. **B** *translate:* **1** *immanis, efferatus – unbändig, wild:* STEPH. EDD. Wilfr. 19 populi -es Pictorum. WALAHFR. Otm. 4 -i saevitia efferati iussionem regiam neglexerunt. *al.* **2** *crudelis – grausam:* THEOD. AMORB. Mart. 15 species . . . custodes -es . . . diripiebant. **3** *incultus – ungebildet, roh:* CARM. Bur. B 138,3,4 laicorum . . . pectus (pecus *ci. ed.*) -e. *de paganis:* WOLFHARD. Waldb. 4,1 (prol.) -es innumerae . . . hominum mentes, quae . . . converti despiciunt verbis. **4** *brutus, irrationalis – dumm, unvernünftig:* EPIST. Hann. 96 tarditatem. WALTH. AGIL. med. 5 p. 96,13 ebrietas . . . -em et irrationalem vim confortat. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 464^{a} (bis),35 quod . . . nos dementem vocamus, antiqui -em et feralem appellabant.

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui modo bestiae vivit – ein nach Art eines (wilden) Tieres Lebender:* RUP. TUIT. off. 5,21 p. 146^{A} ut . . . praelati ecclesiae -bus dominentur. ALBERT. M. eth. 1,5,7 p. 67^{a},6 multi . . . omnino -es facti videntur esse pecudum vitam eligentes. 7,1,1 p. 464^{a} (bis),16 -es crudas carnes comedunt. *al.* **B** *neutr.:* *animal – Tier, tierhaftes Wesen:* ALBERT. M. probl. 1 p. 33,27 quanto magis *homo* convertitur ad organa, tanto magis . . . cadit ab intellectu et -e, arbor (bestialis, arboreus *var. l.*) . . . efficitur.

adv. **bestialiter.** *bestiae convenienter vel similiter, modo bestiae – einem (wilden) Tier gemäß, wie ein (wildes) Tier:* **1** *philos. et theol.:* EPIST. Ratisb. 5 p. 282,27 torpere otio, quod est hominem -r vivere (HONOR. AUGUST. glor. 26 *homines* irrationabiliter et -r vivunt. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 455,15. *al.*). HILDEG. vit. mer. 1,87 p. 40,11 quae homini non conveniunt, in turpitudine *homines* saepius -r perficiunt. *al.* *de infidelibus, haereticis sim.:* ALEX. MIN. apoc. 13 p. 282,15 'vidi aliam bestiam', quod fuit Mahumet . . . -r vivens (14 p. 303,5 Leonem -r viventem. *ibid. al.* [*v. ind.*]). 16 p. 338, 20 quam *(sedem)* Iohannes *(sc. antipapa)* -r et non spiritualiter sibi usurpaverat. **2** *usu communi:* PAUL. AEGIN. cur. 57 p. 34,9 in qua *(mania)* -r (*3,14,1* θηριωδῶς) irascuntur *melancolici.* VITA Antonini Surr. 25 per immanissimum furorem . . . -r vixit. COD. Udalr. 96 p. 185,16 insuper alia satis -r elatravit *fenerator.* CAES. HEIST. mirac. I 4,40 p. 209,31 -r in campo speliri (II 2,7 p. 83,3). *al.*

***bestialitas,** -atis *f.* **1** *proprie i. q. natura bestiae propria, habitus bestialis – die für ein (wildes) Tier charakteristische Wesensart, Tierheit, tierische Verhaltensweise:* **a** *philos. et theol.:* BERTH. RATISB. serm. 11 p. 60,34 defectus desiderii accidit ex quadam -e, scilicet ex contemptu spiritualium bonorum. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463^{b} (bis), 8 quod contrarium -is (*p. 1145^{a},18* θηριότητα) sit divina quaedam . . . virtus. p. 463^{b} (bis),36 -s non proprie malitia est, quae virtuti opponitur. 7,1,7 p. 481^{a},17 delectabilia vitiorum vel -um. 7, 1,8 p. 483^{a},48 secundum -em, hoc est similitudinem bestiarum, transformantur *homines.* p. 484^{a},25 -s extra terminos humanitatis est. *ibid. al.* **b** *usu communi:* ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 202,25 Deus . . . induit eum *(Nabuchodonosor)* ferina -e, ita ut . . . cum bestiis viveret. **2** *translate:* **a** *immanitas, intemperantia – Unmäßigkeit, Wildheit:* EPIST. Hann. 108 p. 183,24 mentis sevitia morumque -e deposita. AEG. AUR. gest. 3,41 p. 110,34 populo predicare cepit, -em . . . ipsorum et errorem detegere. **b** *inhumanitas, barbaria – Unkultur, Barbarei:* Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 51^{a} talium *(sc. monachorum, qui artem musicae nesciunt)* . . . -i . . . succurrere proposui.

bestiaria, -ae *f.* *quae in ludo bestiis opposita est – eine die dem Tierkampf preisgegeben ist:* IOH. DIAC. cen. 2,219 Tecla -a *fit (ex Ps. Cypr.).* *Erb*

bestifer *v.* pestifer.

***bestimiae** trolle (*i.* trullae) chelle GLOSS. IV 40,20 St.-S. (*per confusionem, cf. Gloss. Isid. PL 83,1339* bestemiae troiae). *Pape*

***bestinus,** -i *m.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* bucinus) *? species concharum – ?Muschelart:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,91 cancri et testosi et -i malorum sunt humorum.

bestiola, -ae *f.* *script.* -oll(a): *p. 1458,12.*

bestia minor – kleine(re)s Tier, Tierchen: **1** *strictius de certis speciebus:* **a** *de animalibus quadrupedibus minoribus:* **α** *feris:* WETT. Gall. 28 p. 272,22 -ae *(sc. lutrae)* . . . expectabant, quatenus servis Dei . . . obtemperarent. NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 26,15 quę *(caniculae)* agilitate sua vulpes et ceteras minores -as facillime capientes. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 28,4 expectant *aves rapaces,* quousque . . . videant aliquas -as ut mures, lacertas et similes. ALBERT. M. animal. 2,18 sunt *pedes phocae* sicut manus -arum quarumdam, quae conveniunt in genere muris. *al.* **β** *domesticis:* CHART. Ticin. 128 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 109,21; a. 1246) pro tota decima et iure decimacionis bestiollarum et bestiollorum tocius loci (*cf.* ibid. p. 109,25 de ipsa decima bestiollarum). **b** *de araneis, insectis:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 maledicta . . . -a *(sc. aranea)* . . . in volam eius . . . cecidit. ALBERT. M. animal. 8,165 apes habent -as aliquas parvas sibi nocentes (*p. 625^{b},33* τὰ . . . θηρία . . . λυμαινόμενα); . . . a -is dictis . . . interficiuntur *apes debiles. al.* *adde:* ALBERT. M. animal. 8,195 genus apum proprio carens nomine, quod quidam -am (*p. 629^{a},29* οἱ βομβύλιοι) vocant. **2** *latius:* **a** *proprie:* FUND. Brunw. 25 p. 137,42 ut . . . aliarum conculcatio -arum ad mitigandam . . . sui *(sc. ursi)* ventris ingluviem non sufficeret. *de spiritibus immundis:* ERMENR. Sval. 4 ut plures a malis -is obsessos ore extraxisset. *de effigiebus:* THEOPH. sched. 3,59 p. 113,26 Th. in quo *(lilio)* formentur . . . aviculae sive -ae (3,77 p. 142,2 Th.). 3,70 pertrahe in illis *(laminis)* flosculos sive -as. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,8 pelviculam simulacro -ae caudatam de cupro factam. *al.* **b** *per compar.:* WIDUK. gest. 1,9 p. 14,17 dux ut quaedam -a suo munitur latibulo.

bestiolus (-ll-), -i *m.* *(parvum) animal masculinum – (kleines) männliches Tier: v. l. 12.*

bestius, -a, -um. *ferox, immanis, crudelis – wild, unbändig, grausam:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,7 quanta meis invexit -us ille figulus *(sc. Christophorus)* errorum vicii plantaria regnis. ODO Ern. duc. 8 p. 370^{D} ferro . . . -us ille gygas *(sc. Ernestus)* . . . viros . . . prosternit. *Erb*

1. beta, -ae *f.* *script.:* pe-: *l. 50.58. adde* GLOSS. III 305,55 St.-S. *ibid. saepe.* boca: ALBERT. M. veget. 1,139 *cod. C.* -ra: GLOSS. III 486,11 St.-S. -tha: *l. 53.72. ?form. gen. sg.* bethi: ANTIDOT. Augiens. p. 54,22.

1 *seucla - Runkelrübe, Mangold (Beta vulgaris L., var. Rapa Dum. vel var. Cicla L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 129; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 583sqq.):* AESCULAPIUS 35 p. 55,25 succum infundendum . . . -arum in balneo naribus (ANTIDOT. Cantabr. p. 161,43. ALBERT. M. animal. 22,33. *al.*). FORMA mon. Sangall. p. 14^{a} magones . . . -as. CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . -as, . . . blidas. RECEPT. Bamb. 50 -e radix in cinere cocta. GLOSS. III 321,69 St.-S. peta herba bieza. 536,23 -a (ble- *b*) beizcol *(a)*, manegolt *(b). saepe.* DIAETA Theod. 155 -a . . . ventrem procurat . . .; est et alba -a, est et nigra. ALBERT. M. veget. 6,292 -a (-tha *A*) . . . est herba, quae a quibusdam blitus vocatur, herba duarum specierum; quaedam enim est viridis . . . et quaedam rubea, et haec est maior et melior *eqs. al. v. et p. 1508,4sq.*

2 *atriplex – Melde:* **a** *atriplex silvestris – Wilde Melde (Atriplex patula L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p. 932sqq.):* GLOSS. III 284,12 St.-S. peta melda. 341,45 peta multa vel biez. *saepe.* ALPHITA I p. 280,68 -a atriplex agrestis idem. *v. et p. 1133,41. 1508,24.* **b** *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortensis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 512sqq.): v. p. 1133,33. 1508,24.* **3** *vetonica – Betonie (Betonica officinalis L.):* GLOSS. II 735,23 St.-S. -a bittonia. **4** -a agrestis *i. q. hydrolapathum – Wasserampfer (Rumex aquaticus L. vel sim.):* DYNAMID. Hippocr. 2,70 britannicae, id est -ae agrestis, sucus . . . vulnera oris curat. **5** *arnoglossa – Wegerich (Plantago maior L. vel sim.):* GLOSS. II 369,10 St.-S. -a vvegerih (IV 363,32). **6** *parthenium – Beifuß (Artemisia vulgaris L.):* GLOSS. IV 358,12 St.-S. -a i. biboz.

2. beta (vi-, -tha) *n.* (βῆτα) *secunda littera alphabeti Graeci:* **1** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 288$^{ex.}$ -a vel vita 'b'. ALBERT. M. summ. creat. II 1,25,2 p. 246^{a},17 betha in Graeco

[Pape]

est littera, in Latino vero herba *(cf. Aug. doctr. christ. 2,24, 27). alleg.:* CARM. Scot. I 14,2,4 βῆτα patris genitum . . . figurat. **2** *math. de numeri signo: v. p. 500,71.*

3. *beta *subst. (orig. inc., cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 505q.) lectica – Sänfte:* GLOSS. III 350,48 St.-S. -a vel basterna sambuch.

***betagar** *v.* *bedegar. **betenia** *v.* vetonica.

beth (-ht). (בֵּית) *alleg. de littera secunda alphabeti Hebraici i. q. domus – Haus:* CARM. Scot. I 14,1,2 beht (beth *M. V a. corr.*) domus exprimitur.

***betha,** -ae *f. (theod. vet.* beta, *cf. Ahd. Wb. I. p. 923) petitio, tallia – (erbetene) Sonderabgabe, Bede (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1336sqq.):* CHART. Westph. IV 898 (a. 1262) ne camerarius . . . pelles . . . vel sal vel farinam, quod ad opus, quod -a dicitur, . . . requirat.

bethania, bethonica *v.* vetonica.

bethula, -ae *f.* (בְּתוּלָה) *virgo – Jungfrau:* EKKEH. IV. pict. Mog. 493 concipiet virgo, pregnabit -a (gloss.: id est iuvencula) verbo. THIOFR. Willibr. I A 30 p. 478[A] cum . . . illibata -a Gertrude . . . adveniens *Willibrordus.* II 3,297 nobilior toto non vixit -a mundo.

***betriscus** *sim. v.* *bitriscus.

***bettefredus** *sim. v.* *berfredus.

bet(t)onica *sim. v.* vetonica.

betulla (pe-, bedu-, -ula) *f. fibex – Birke (Betula verrucosa Ehrh. vel sim.; cf.* ALBERT. M. animal. 22,83 corticem arboris, quam quidam bul vocant *eqs.):* GLOSS. III 468, 46 St.-S. petula pirche (676,52 betula. IV 237,27 bedulla). *v. et l. 43. de cortice:* ALBERT. M. animal. 22,32 betula trita et apposita valet.

***betullacia** (bedu-, -tica) *f. (cohaerere vid. c.* betulla)

1 *uva rustica – Bauernweinbeere (Vitis vinifera L. cathartica Dierb.; de re v. H. Fischer, Schwäbisches Wörterbuch. III. 1911. s. v. 'heunisch'):* GLOSS. III 486,12 St.-S. bed-a hunisca. **2** *ribes (nigrum) – (Schwarze) Johannisbeere, Wendelbeere (Ribes nigrum L.):* GLOSS. III 584,30 St.-S. bedullatica wentelisca. *v. et* balanites.

***betullaneus** (pe-, pi-, -dul(l)a-, -ius), -a, -um.

1 *adi.: ex betulla proveniens – von der Birke stammend, Birken-:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 2 concidit sibi baculum de ligno ped-o. **2** *subst. fem.:* **a** *betulla – Birke:* GLOSS. III 342,13 St.-S. pidulanea bircha. IV 40,6 bed-a (bedulania *a*, bedulla *g*), piricha *(a)*, breza *(g)*, bucha *(c). ibid. al.* **b** *fagus – Buche: l. 43.* *Pape*

***betullatica** *v.* *betullacia.

***Beva,** -ae *f. (arab.* al-baidā' *'die Weiße', cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 324) in nomine ficticio i. q. argentum vivum – Quecksilber:* VISIO Arisl. p. 326,23 sororis suae *(sc. Cabriti i. Sulphuris)* nomen est -a. p. 327,3 coniungam Cabritum -ae. *ibid. al.* *Baader*

bever (pe-, pib-, bib-, beb-, -vur), -eri *m. metr.:* bē-: *l. 55.* bĕ-: *l. 63.*

1 *castor – Biber (Castor fiber L.):* **a** *proprie (cf.* GLOSS. II 378,23 St.-S. -r [p- *cod. p. corr.*] ipse est, qui rustice dicitur bibur): EGBERT. fec. rat. 1,393 -r (beb- *G* [*v. ind. p. 242*]. gloss. m: vel fiber) habet longe pluris munimen honoris. *nom. propr. (nisi subest vox theod.):* CHART. Bern. II 11 p. 18,34 (a. 1220) Willielmus Bever. *al. (v. ind.).* TRAD. Patav. 1030 Rugerus cognomine Biber. HERM. ALTAH. annal. a. 1257 p. 399,47 Sighardus dictus Piber. **b** *meton. de pelle:* GESTA Font. 17 p. 53,35 *cappam* ex cane Pontico, quem vulgus bevurum nuncupat. **2** *lutra – Fischotter (Lutra lutra L.):* ALBERT. STAD. Troil. 4,755 castor, martur, -r atque saberus dat varium . . . opus. *v. et* fiber *et ThLL. VI 641,29.*

***beverarius,** -i *m. venator castorum – Biberjäger (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 442):* HINCM. ord. pal. 17 ministeriales . . . sicut bersarii, veltrarii, -i.

***beverinus,** -a, -um. **1** *castorinus – Biber-:* MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,8 misit . . . trecentas -as pelles. **2** *e pellibus castorum confectus – aus Biberpelz angefertigt:* TRAD. Frising. 426 p. 365,15 (a. 819) presbiter pro manice -o . . . tradidit . . ., quantumcunque . . . habere visus fuerat. *v. et* *fiberinus.

***bevragium** (bove-), -i *n. (francog. vet.* bevrage *a* bibere, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 349) praestatio vini, vinum testimoniale – Weinspende, Zeugenwein (cf. F. Beyerle in: Festschrift Alfred Schultze. 1934. p. 251 sq.):* CHART. Bern. II 281 p. 308,41 (a. 1249) si quis . . . in burgensem velit promoveri, dabit sculteto cuppam vini pro -o et XXIIII iuratis -um secundum eorum graciam. p. 309,1sq. RICHER. SENON. gest. 3,5 p. 289,25 bibamus . . . boveragium . . . ad hoc mercatum confirmandum. p. 290,21 retulit . . ., quod vineam . . . emit, et quod boveragium ibi bibitum fuit. CHART. Bern. III 58 p. 49,38 dare -um sive vinagium, quod vulgo dicitur wincofh. *ibid. al. v. et* *biveraticum.

***beus,** -i *m.* (beatus) *qui beatus est – ein Seliger:* AEDILV. carm. 18,38 pia castra -orum ingreditur felix *abbas.*

***beynstercza** *v.* *beinstercza.

***bezoar** (elbadherer, elbascher *sim.*) *subst. (pers.* pādzähr, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 1605) lapis in intestinis caprarum nascens – in den Eingeweiden der Ziegen sich bildender Stein, Bezoarstein:* PS. ARIST. lap. I p. 189,21 lapis, qui vocatur elbadherer. p. 193,22 lapis, qui vocatur elsbacher, a Grecis nominatus est elbasifer kaker. p. 193,38 lapidis elaseher. p. 194,4 Perse nominaverunt hunc lapidem elbascher estque lapis veneni. II 8 Greci quidem vocant hunc lapidem bulacar, id est expellens venenum *eqs.* *Pape*

***bharigildus** *v.* *bargildus. **bia** *v.* via.

***biabama** (dyabana), -ae *f. (pers.* biyābānīya, *cf. P. Kunitzsch, Arabische Sternnamen in Europa. 1959. p. 20[3]) stella stata – Fixstern:* PS. PLATO quart. 3 p. 137,15 coniungitur uni -ae. p. 139,11 sit opus tuum insignis dyabanae. *Baader*

***biacium,** -i *n. (cf.* viaticum, *viagium*?) *?viae necessaria – ?Wegzehrung:* CHART. Ital. Ficker 318 p. 350,16 (a. 1226) quatenus . . . comitem . . . cum omnibus secum captis cum -o et omnibus rebus suis . . . Bertoldo . . . assignetis.

biaculus *v.* iaculus. **biathanatos** *v.* biothanatus.

bibar *v.* biber(e).

bibax, -acis *m. potator – Trinker:* SEDUL. SCOT. carm. 2,32,38 unusquisque -x iambica metra sonet.

bibellis *v.* bipennis. ***bibenella** *v.* *pipinella.

biber *v.* bever.

biber(e), -eris *m. (l. 53) vel n. (l. 50) ?script.* -ar: *l. 55. potus, potio attributa – Trank, Getränkeportion (loci plerumque pendent a Bened. reg. 35):* CAPIT. reg. Franc. 37,24 -es vel mixtum accipere. RATHER. prael. 5,12 p. 295[C] pane accepto et -e, quod utique ad regale prandium posset sufficere (CONSUET. Eins. 24 p. 91,19 panem et -em. 27 p. 97,28 de p. . . . et -e. CHART. Mog. A 368 p. 268,24 ut . . . pauperibus Christi c panes albi . . . et c -es vini tribuantur. CHART. Stab. 287 p. 534,4 panem . . . et -em vini). CONSUET. Trev. 21 p. 20,14 -e . . . porrectum accipientes. EKKEH. IV. cas. 112 invitat . . . abbas omnes pariter ad nonales fratrum . . . -es. VITA Poppon. 27 p. 310,38 singulis . . . per tricenos dies singulos dari -es praecepit. CARM. Bur. B 77,20,1 fugit a me -e, cibus et dormire. *?venenum – ?Zaubertrank:* GLOSS. III 350,44 St.-S. -ar vel prestigium vel fascinum zovuer *(cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 52). v. et* bibo *p. 1465,9.21.66sqq.*

***bibicus,** -a, -um. (*subesse potest* bi(s), *cf.* didymus) *duplex – doppelt:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,89 huius erit -i *(P,* bipici *H,* biblici, bifidi, typici *ci. edd.)* feriendus fulminis ictu (*antea:* geminato anathemate Pauli).

bibilis, -e. *potabilis – trinkbar:* VITA Ermin. 1 p. 482,3 crater . . . elegans potum bonum et -em meliorat.

***bibinella** *v.* *pipinella.

bibio, -onis *m. (l. 68) vel f. (l. 71) musca vinaria – Weinfliege (cf.* GLOSS. III 48,60 St.-S. -es weinmuk. IV 399,3): ABBO SANGERM. bell. 3,92 e Baccho quoniam bittunt geniti -es (gloss.: mustiones, qui nascuntur de vino). ALBERT. M. animal. 5,33 multa genera muscarum, quae . . . nascuntur . . . *sicut* -es ex vini evaporatione. *remissius:* ALBERT. M. animal. 8,19 aliud *genus hirundinum* . . . insidiatur -bus, quae volant super aquas.

[Prinz]

bibitio (-cio), -onis *f.* **1** *potatio, potus – das Trinken, Trank:* **a** *gener.:* CHRON. Reinh. a. 1190 p. 545,11 ex -cione (exhibicione *1*) olei et aliorum pingwium liquorum plurimi . . . interierunt. *meton.:* ALPHITA II p. 172ª,20 sirupus, id est -cio. **b** *eccl.:* **α** *in consuetudinibus monasticis:* WILH. HIRS. const. 1,67 ante finitam -em ante et retro faciens. CONSUET. Marb. 107 (Spicil. Friburg. X. 1965) post -em . . . prelatus schillam . . . percutiet. **β** *in ritibus (plerumque in eucharistia):* CHRON. Ved. p. 686,5 *civitas* nostri calicis -e vidua. EKKEB. SCHON. cath. 11,7 -o calicis, id est sanguinis Domini. ALBERT. M. sacram. 82 p. 58,38 calix notat -em. CHART. Pruss. II 33 p. 28,6 quod ex Domini -e calicis proveniret eis premium perpetue claritatis. *alleg.:* WOLBERO cant. 3 p. 1179ᶜ comestio . . . ista et -o divinorum praeceptorum plena perceptio *(cf. Vulg. cant. 5,1).* **c** *pharm.:* ALBERT. M. veget. 6,436 in -e eius *(stafisagriae)* est timor. eth. 10,2,1 p. 622ª,5 -o pharmaci. **2** *compotatio – Trinkgelage:* VITA Elig. 2,16 p. 705,14 nullus christianus . . . -es superfluas exerceat.

***bibitivus,** -a, -um. *exsugens – aufsaugend:* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,2 sisamum fructus est, qui naturam habet -am.

***bibito,** -are. *(crebro) bibere – (häufig) trinken:* WALAHFR. hort. 202 (gloss. L) si hunc potum . . . frequenter . . . -as.

***bibitorius,** -a, -um. *potatorius – Trink-:* IOH. DIAC. cen. 2,257 sciphum -um *(ex Ps. Cypr.).*

***bibitus,** -us *m.* *potus – Trank:* CONSUET. Mell. p. 236, 19 -us . . . in XII lectionibus usque in festivitatem omnium sanctorum teneatur.

***biblace** *subst.* (*βιβλάκιον, *cf. G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. ²1964. p. 85) *rhododaphne – Oleander (Nerium Oleander L., cf. André, Lex. bot. p. 54):* GLOSS. med. p. 69,10 radagne -ae (bibliccae *L*).

bibleus (bill-, bile-), -a, -um. **1** *papyraceus – Papyrus-:* MIRAC. Liutw. 11 (MGScript. XV p. 1265,8; s. XI.²) apostolice benedictionis munus -is cartis inscriptum. LAMB. LEOD. Matth. I 57 quasi -a que ventis agitatur harundo. **2** *ex gossypii lanugine confectus – baumwollen:* VITA Elig. 2,37 p. 721,23 episcopi . . . subpositis hinc inde billeis (bileis 6ª) linteis . . . sanguinem collegerunt *(cf. notam ed. et ThLL. II 1959,14).*

1. *biblia, -ae *f.* (*cf.* βιβλίον, bibliotheca) *script.:* bili(a): *l.* 59. bibi(a): ALBERT. MIL. temp. 248 capit. p. 365. *metr.: semper* bī- *in schedulis nostris.*

sacra scriptura – Heilige Schrift, Bibel (cf. P. Lehmann, SBMünch. 1948/IV. p. 6sqq.): CATAL. biblioth. Becker 124,2 (s. XII.) liber genesis, -ae. CHART. episc. Hild. II 141 p. 63,13 de -a mea, quam . . . canonicus habet. CATAL. biblioth. Lehm. I 76 p. 415,33 C. cantor . . . scripsit totam -am, hoc est vetus et novum testamentum, exceptis prophetis. WILH. RUBRUQU. itin. p. 380,5 -am . . . versificatam (*cf.* HUGO TRIMB. registr. 413 qui [*Petrus Riga*] . . . totam . . . fere -am metrice dictavit). ALBERT. M. summ. creat. I 4,72,1 p. 740ª,9 in textu -ae (*cf.* HUGO TRIMB. sols. epil. 64 in contextu -e). euch. 6,2,1,16 p. 382ᵇ,32 dicit Hieronymus in prologo -ae: '*eqs.*' HEINR. WIRZ. cur. 851 cui -a tota fatetur imperium. CATAL. biblioth. Stir. p. 92,23 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Österr. III. 1961) integrum corpus -e (bilie *cod.*). CHRON. Albr. p. 674,29 -e auctoritati. MART. OPP. chron. p. 440,12 Hugo cardinalis . . ., qui . . . totam -am postillavit, concordanciarum etiam -e primus auctor fuit. NICOL. BIBER. carm. 843 (ed. Th. Fischer. 1870) centum *argumenta* -a prebebit. SALIMB. chron. p. 333, 27 ut corrigeret sibi -am suam. p. 577,29 totam -am in Gallico vulgari legisset. *al.* *de parte sacrae scripturae:* SALIMB. chron. p. 461,3 ut esset *liber Iob* in -a Hebraici canonis, cuius ipse *Moyses* extitit primus auctor pentateucum describendo. *in imag.:* NICOL. BIBER. carm. 386 (ed. Th. Fischer. 1870) ad vota tua deservit tibi tota -a cum iure. *c. sensu doctrinae, interpretationis sim.:* HUGO TRIMB. registr. 407 composuit *Prudentius* . . . quedam de veteri novoque testamento, que prodesse poterunt -is intento. SALIMB. chron. p. 94,34 *Bartholomaeus Angelicus* totam -am cursorie Parisius legit. p. 618,6 cum doctissimus essem in -a.

2. *biblia, -ae *f.* *(cf. francog. vet.* bible; *orig. dub., a* bubala *derivat G. de Poerck, ALMA 18. 1943. p. 39sqq., vix recte) tormentum – Wurfmaschine:* CHRON. Albr. a. 1238 p. 942,47 venit ad obsidionem Thomas . . . adducens secum -am petrariam et cetera bellica instrumenta. *cf.* *blida.

***biblialis,** -e. *ad libros spectans, librarius – Bücher betreffend, Buch-:* CARM. libr. I 5,5 qui *(Dagulfus scriptor)* scit -es mire proscindere campos.

***bibliaticus,** -a, -um. *sacram scripturam continens – die Heilige Schrift enthaltend, Bibel-:* CHART. Burgenl. I 418 (a. 1263) librum -um.

***biblicus,** -a, -um. *sacram scripturam continens – die Heilige Schrift enthaltend, Bibel-:* CATAL. biblioth. Becker 100,27 (post 1165) variae glossae super libros -os.

bibliopola *m.* (βιβλιοπώλης) *librarius – Buchhändler:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,8 -a: qui codices vendit.

bibliotheca (-te-), -ae *f.* (βιβλιοθήκη) *script.:* pi-: *p. 1463,25. adde* CHART. Babenb. 7. beb-: CHRON. Fred. 2,37 p. 62,17 beblioticam. byb-: *l. 34. adde* GISLEM. Droct. 2 (MGMer. III p. 537,35). -t(h)ic-: *l. 21.31. p. 1463,2sq. adde* WILLIB. Bonif. praef. p. 3,17. -ch(a): *p. 1463,1. metr.:* bĭblĭŏthē- (*cf.* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,21 '-am' quemadmodum enuntiare debeamus, Martialis versu [*14,190,2*] ostenditur *eqs. v. et* MICO prosod. [MGPoet. III p. 281,46]): *l. 56.64. p. 1463,22.* bĭblĭōthĕ-: *p. 1463.7sq.15.*

scriptorum repositorium vel collectio – Aufbewahrungsort oder Sammlung von Schriften, Bibliothek (interdum i. q. archivum – Archiv: l. 34.40sq.43; cf. GLOSS. I 56,4 St.-S. -tica poahfaz. 472,17 in -teca in puchkistriunne. III 210,38 -teca bůchkamera. *al.):* **I** *praevalet notio loci:* MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 456,16; epist. papae a. 649) codicis iam exinaniti sunt a nostra by-a (bibliot(h)eca *var. l.*). ALDH. virg. I 49 p. 303,11 ut in orthodoxorum -is, ubi . . . Hieronimi commenta recitantur, illius *(Eustochii)* quoque opinio . . . divulgetur. FORMA mon. Sangall. p. 11ª infra sedes scribentium, supra -a. EINH. Karol. 33 p. 40,11 (testam.) de libris, quorum magnam in -a sua copiam congregavit. EPIST. var. III 16 ut has literas in -a vestra . . . reponi faciatis (TRAD. Ratisb. 92 p. 83,30 unam *cartulam* in -tecam sancti martyris r.). EPIST. Teg. I 102 in nostra reconditur -a *liber* (GESTA Trev. cont. I 17 p. 191,38 testamenta . . . in -is . . . sunt recondita). *al.* *in imag.:* CONR. HIRS. dial. 1406 Grecorum -tecam, ubi maxime philosophica fervebant in scriptis ethnicorum instituta, non intrasti. *capsa – Behälter (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 404sq.):* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 212,11 -am librorum eorum *(sc. evangeliorum)* omnem de auro purissimo et gemmis . . . fabrefactam conpaginare inclusores gemmarum praecepit.

II *praevalet notio collectionis:* **A** *de libris variis in collectionem institutis:* BEDA hist. eccl. 5,20 p. 331,25 historias . . . congregans amplissimam ibi ac nobilissimam -am fecit *episcopus.* EPIST. var. I 11 aliquid vestris *(sc. Karoli regis)* -is (-tecis *V*) addere. CAPIT. reg. Franc. 170,19 libris de -a . . . acceptis. CARM. var. I 35,31 dum forte foret nam -ae custos (*cf.* ANAST. BIBL. epist. 6 p. 416,27 sacrae -tecae vestrae, cuius minister . . . consisto). RUOTG. Brun. 8 -am suam sicut arcam Dominicam circumduxit. FROUM. epist. 8 habundantię -ę ęcclesię vestrę. THANGM. Bernw. 6 copiosam -am tam divinorum quam philosophicorum codicum comparavit. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p. 12,21 Romanae . . . -ae. CHRON. Gozec. 1,11 -tecam nostram magna parte librorum augmentavit *abbas.* LAMB. LEOD. Matth. I 205 quamquam Iudaicę liber insit -ę. *al.* *in imag.:* PASS. Praeiecti I 9 qualem . . . in armario cordis eius -tecam Dominus condiderat. ITIN. Petr. Dam. 13 p. 1042,35 in illius *(abbatis)* operis et exhortationis -a legunt, qualiter monastice vivant *eqs.* **B** *de libris similibus in unum opus congregatis:* **1** *de sacra scriptura (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 152sqq.; A. Mundó, RevBén. 60. 1950. p. 65sqq.):* VITA Gertr. A 3 ut pene omnem -am divini legis memoriter recondit. ALDH. epist. 5 p. 492,12 caelestis . . .

[Prinz]

-ae (-che *H*) problemata (EPIST. Bonif. 111 p. 239,36 speculatorem c. -ae. HUGEB. Willib. praef. p. 86,30 c. -icae ministris. *al. cf. l. 33*). ad Acirc. 3 p. 73,18 spiritalis -ae (-icae *N*) formulas. VITA Desid. Vienn. 2 vir . . . eruditione universae -tecae politus. ALCUIN. carm. 65,1,3 nomine pandecten proprio vocitare memento hoc corpus sacrum . . ., quod nunc a multis constat -a dicta nomine non proprio. LIBRI Karol. 1,13 Latinorum -a. THEODULF. carm. 42,1,1 -a dicor. CATAL. biblioth. Becker 11,1sq. -a integra, ubi continentur libri LXXII in uno volumine, -a dispersa in voluminibus quatuordecim *(cf.* CATAL. biblioth. Lehm. I 50 p. 253,8 -a dimidia. *al.* [*v. ind.*]. CATAL. biblioth. Becker 42,78 -as II, in una vetus, in altera novum testamentum continetur. 76,1 -e due maiores perfecte, item alia minor *eqs.)*. CARM. biblioth. 3,1,1 rex benedicte, tibi haec placeat -teca, Carle. CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 717,23 I -am cum imaginibus et maioribus characteribus . . . deauratis necnon et seraculis *eqs.* RIMB. Anscar. 16 p. 37,27 -a . . . optime conscripta (*cf.* CHRON. Hild. 6 p. 851,44 qui . . . -am . . . propria manu elaboravit. HEINR. LETT. chron. 7,3 -tecam beati Gregorii pape manu scriptam). CHART. Berg. Magd. 11 dedit . . . abbas . . . -am cum suis libris. ADAM gest. epil. 6 cum tua lingua sacrae sit clavis -ae. FRUTOLF. chron. p. 35,45 in -a sancti Hieronimi secundum Hebraicam veritatem (*item de vetere testamento:* OTTO FRISING. chron. 3,18 p. 158,8 -a Iudaeorum. EPIST. Reinh. 92 pro p-a . . . vos nuper rogaveramus). CHRON. Albr. a. 1208 p. 889,39 Petrus Riga cognominatus, -e versificator. *saepe. in imag.:* EPIST. Lang. add. p. 716,14 arca testamenti, hoc est conpago tui cordis, in qua omnis librorum -teca congesta est. **2** *de aliis libris eccl.:* ALDH. virg. I 24 p. 257,15 Rufino in Latinum ex Graecorum -is vertente *decem volumina itinerarii Petri.* ALCUIN. epist. 264 p. 422,18 quorum . . . nomina iubeat *Deus* perscribi in caelesti -a (*item de libro vitae:* 294 p. 451,17). **3** *de Livii opere amplo:* LAMB. LEOD. Matth. I praef. p. 74,21 innumerabilia *miracula*, quę Homeri eloquentiam, Livii -am requirunt.

bibliothecarius (-te-), -i *m.* *script.* -cha-: *l. 39.*

librorum et documentorum custos, armarius – Bibliothekar, Archivar (*cf.* GLOSS. I 276,43 St.-S. commentariis id est -tecariis puahuuartun. III 655,54 -techarius pŏhcovmil): **1** *in curia Romana (de cancellariae praeposito, cf.* LEG. Lang. app. p. 663,17 -us apud Grecos logothetis, referendarius interpretatur; *de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 211sqq.):* COD. Karol. 67 p. 595,19 nostris *(sc. Hadriani papae)* adstantibus serviciis, Theophylacto -o, Stephano saccellario *eqs.* ANNAL. regni Franc. a. 823 p. 162,19 Iohannem . . . episcopum et Sergium -um . . . ad imperatorem misit *papa.* CONC. Karol. 47 p. 584,35 Leo, reverentissimus diaconus -us. HINCM. annal. a. 868 p. 92,14 Anastasii, quem -um Romanae ecclesiae . . . Adrianus constituerat (*cf.* ANAST. BIBL. epist. 3[tit.] ego Anastasius, sanctae Romanae ecclesiae -us. HADR. II. epist. 9 p. 710,18 scriptum . . . per manus Anasthasii, -i sanctae summae sedis apostolicae). IOH. VIII. epist. 287 cum Zacharia, venerabili episcopo et -o sedis nostrę (CHART. archiep. Magd. 62 p. 90,13 datum . . . per manum Widonis episcopi . . . et -i sanctę sedis apostolicę. DIPL. Heinr. II. 62 presente -tecario Romane ecclesie, Leone e. *al.*). CHART. archiep. Magd. 64 Stephani scriniarii et -i sanctę Romanę ęcclesię. CHART. Fuld. A 736 p. 348,31 data . . . per manus Piligrimi, Coloniensis archiepiscopi et -i sanctę sedis apostolicę (CHART. archiep. Magd. 139 p. 198,6. CHART. Anhalt. 130 p. 105,4 cancellarii -i sancte sedis apostolice Hermanni, C. a. 134 p. 108,28 cancellarii et -i). 747 p. 357,12 datum . . . per manus Petri diaconi, -i et cancellarii sanctae apostolicae sedis (CHART. Mog. A 293 p. 185,7 Friderici archidiaconi, -i et c. *cf. l. 61sq.*). GREG. VII. registr. 1,18[a] Petrus cardinalis presbyter et -us. CHART. Stir. I 97 p. 116,16 Iohannis, sancte Romane ecclesie dyaconi cardinalis et -i. *saepe usque ad s. XII.[med.]* **2** *in sede archiepiscopali (cf. Bresslau, op. cit. p. 595sq.):* CHART. Rhen. med. I 375 p. 433,36 (a. 1075) ego Winricus, primę sedis s. Petri archiscolasticus et -us, recognovi (378 p. 436,42 Petrus scolasticus et -tecarius. 404 p. 462,15). **3** *in sede episcopali:* THANGM. Bernw. prol. Thangmarus . . ., sanctae nostrae ecclesiae -us et notarius. *fort. add.:* CONC. Karol. 58 p. 783,39 ego Arengaudus presbyter et -us subscripsi. **4** *in monasteriis:* CHART. Sangall. A 523 (a. 867) ego itaque Liuthartus indignus diaconus atque -us rogatus scripsi et subscripsi (*de eodem:* 526. 529 monachus atque -us. 530. 538. 557). 562 coram nobis, videlicet . . . Yrfingo hospitario, Utone -o *eqs.* CHART. Fuld. A 635 ego indignus diaconus Wigo et -us iussus scripsi *(cf. E. E. Stengel – O. Semmelmann, ArchDipl. 4. 1958. p. 142).* CHART. Bund. 89 p. 75,29 ego Notker infans . . . ad vicem Waltrammi -i scripsi et subscripsi. *fort. add.:* CHART. Turic. 579 (a. 1243) presentibus . . . C. cellerario, R. beclario *(sic, cf. notam ed.)* fratribus. **5** *in palatio regali Francorum:* CAPIT. reg. Franc. 172 p. 355,12 ego Hludowicus . . . subscripsi et subscripserunt . . . comites XV et -us unus et mansionarius *eqs.* EINH. Marc. et Petr. I 4,7 p. 258,21 Gerwaldus, palatii -us, cui . . . palatinorum operum ac structurarum a rege cura commissa erat. HINCM. epist. I 131[a] p. 69,3 corrupto muneribus iuniore -o Aquensis palatii. CAPIT. reg. Franc. 279[D] p. 350,5 Hilduinus abbas et -us.

***biblius,** -i *m.* (biblus) *?restiarius – ?Seiler (cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 601,6* biblum funes de papiro factas; *v. et DuC. s. v.):* TRANSL. Udalr. August. 1 (MGScript. IV p. 428[a],19; a. 1184/1202) clausis ecclesiae ianuis introducti sunt -i et caementarii (*cf.* 2 [ibid. p. 428[a],27] funibus ruptis).

biblus, -i *m. (f.: l. 49)* (ἡ βύβλος *vel* βίβλος) *script.:* byb-: *l. 41.48sq.69.* bil(us): *l. 53. adde* VITA Elig. praef. p. 663,34 *cod. 2[b]. form.: nom. sg.* -os: *l. 55. ?abl. sg.* -e: *l. 37. metr.: plerumque* bī-; bĭ-: *l. 45. notio q. e. 'liber' occurrit plerumque in poesi et evanescere videtur post s. XI.*

1 *de materia scriptorum i. q. papyrus – Papyrus (cf.* GLOSS. III 51,43 St.-S. -us binz. 495,5 -i biniz; *de re v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 487sqq.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,52 quotquot Niliacis descripsit Gręcia -is *(cf. Sedul. carm. pasch. 1,22).* CASUS Petrish. 1,27 p. 633,49 privilegium monasterii in -is primitus scriptum (CHART. Hall. I 121 in -o. *cf.* AEG. AUR. gest. 2,58 p. 62,2 privilegia . . . ecclesie in -e [*sic?*] conscripta).

2 *liber – Buch (interdum de subdivisione operis maioris, e. g. l. 48.53.64sqq.):* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 1168 virginis ingenium -orum (by- *P*) famine fultum (*cf.* 1261 rethoricas -orum . . . artes). 2187 legi facundo grammate -um. ad Acirc. 46,6 Romuleis scribor *(sc. nycticorax)* -is. *al.* MODOIN. ecl. 1,63 dicta peregrinis cumulavit *Ovidius* plurima -is. HRABAN. carm. 21,10 praeterita renovant grammata sola -is. (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 276,37 (vs.) vitae . . . moderamina . . . colligit *Agnellus* . . . -is glomerare suetus. CARM. var. I 26,2,11 hos . . . relegens . . . -os (by- *var. l.; antea:* ternos . . . libellos). IOH. SCOT. carm. 8,1,18 symbolicas . . . byblos *Dionysii Areopagitae.* CATAL. biblioth. Becker 21,1 -i *(cod., cf. P. Lehmann, Hermes 52. 1917. p. 124;* -ia *ed.)* Vulfadi. CARM. Cent. 72,3 -um, quem repetis. ABBO SANGERM. bell. prol. p. 78,2 nostros . . . -os (bilos P^1; gloss.: libros) visu et auditu modo decusatos. LIUTPR. antap. 3 tit. p. 73 (cod. A 1) incipit liber tertius, -os Γ. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 20 quatenus exhausti tenuis farrago libelli . . . accubet ingenuis vel in imo margine -is. *al. c. sensu eruditionis:* ALDH. ad Acirc. 111,71 sic mea *(sc. creaturae)* prudentes superat sapientia sofos, nec tamen in -is docuit me littera dives. **b** *spec. de sacris scriptis:* ALDH. carm. eccl. 4,12,10 qui *(Iudas Thaddeus)* nobis unum facundo famine -um edidit. virg. II 1037 qui *(pontifex)* . . . imbutus fuerat conscripto dogmate -i (*cf.* VITA Leod. 1,146 [MG Poet. III p. 10] -orum dogmata). 1183 virgo . . . sequitur Christi quadratis dogmata -is. 1626 septuaginta duos recludens bargina *(sc. Hieronymus)* -os. CARM. libr. I 8,2,58 Mosaica carmina -i. ERMOLD. Ludow. 4,83 tamen perlectis accipe -is testamenta novi dogmatis ac veteris. ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,26 (vs.) Ermes -orum *(sc. Deus).* CARM. var. I 26,3,65 evangelici . . . pagina -i (by- *codd.*). EPIST. var. II suppl. 7 p. 625,33 pre caeteris veteris testamenti -is (libris *T*). PAUL. ALBAR. carm. 9,62 bis septem Pauli sic -i coruscant, quos iterum sequitant numero catholici septem. *al. c. sensu doc-*

trinae, scientiae: ALDH. carm. eccl. 4,6,14 eoas gentes almis convertere -is (*sim.* 4,8,12). AEDILV. carm. 15,28 lector . . . praedoctus -is. EPITAPH. var. II 89,8 nullus . . . viget ingeniosior illo discendo -is artibus et variis.

bibo, bibi, bibitum, -ere. *script.:* beb(o): PIRMIN. scar. 31 *cod. C.* biv(o): *p. 1466,12. metr.* bī-: *l. 9.*

I *strictius i. q. potare – trinken:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *absol.:* BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,13 dixit: 'vis petamus -ere?' BONIF. carm. 1,193 ut . . . gnatus auro -at genitore perempto. CAPIT. reg. Franc. 40,16 ut nemini liceat alium cogere ad -endum (*cf.* 74,6). 120,4 quidam illorum *(presbyterorum)* . . . cum ipsis *(vicinis)* -endo morantur. HRABAN. hom. I 41 p. 78[A] nolite in nominibus -endo nomina vestra delere de coelo. AGNELL. lib. pont. 96 p. 339,12 ait rex: '-e per totum'. RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,22 caliculus . . ., in quo -ere solebat (CHRON. Cas. 18 in sacris calicibus. CAES. HEIST. mirac. I 10,68 in phyalis). WALTHARIUS 1413 postremum volo Guntharius -at. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 402,46 eos *(clericos)* . . . mandere et -ere fecit. THIETM. chron. 8,4 uxor . . . supra modum -bat. NIVARD. Ysengr. 5,899sq. si saltem -ere est cantare, feremus omitti prandia; si secus est, en -turus eo. CARM. Bur. A 175,3,2sq. primo pro nummata vini, ex hac -unt libertini; semel -unt pro captivis *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,51 ursus . . . -it alio modo. *saepe.* **b** *c. obi.:* **α** *acc.:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 pastores dabant nobis acrum lac -ere. EIGIL Sturm. 13 p. 371,23 ut apud illos nulla potio fortis . . ., sed tenuis cerevisia -retur. RIMB. Anscar. 35 p. 67, 27 aquae, quam -turus erat (OTTO MOR. hist. p. 44,21 propter aquam, quam ipsi . . . -bant, cum non ex ea -ere, sed ex bono vino soliti fuerant. *al. cf.* ALBERT. M. animal. 3,122 aquositas -ta). VITA Emm. 21 potum. VITA Norb. I 16 p. 691, 10 balneum eius *(haeretici)* -bant. ARCHIPOETA 4,14,1 tales versus facio, quale vinum -o. *saepe. obi. vasa:* BEDA hist. eccl. 5,5 p. 288,24 quem *(calicem vini)* ut -it. ECBASIS capt. 113 cratum. *v. et l. 46. p. 1466,15.* **β** de, ex *(sensu partitivo):* THIETM. (?) chron. 4,33 de quo *(vino)* . . . diu ad laudem Domini -erunt circummanentes. DIPL. Conr. II. 192 p. 255,34 quando de illo -ant vino. *v. et l. 29.* **2** *spec.:* **a** *eccl.:* **α** *in praeceptis, regulis:* CAPIT. reg. Franc. 22,14 ut monachi et clerici tabernas non ingrediantur edendi vel -endi causa (*sim.* CONC. Karol. 19[9],19. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,12. *al. cf.* CONC. Karol. 36,12 nec foras manducent neque -ant *monachi* sine permissione abbatis). 170,12 ut . . ., priusquam lectio completorii legatur, -ant *monachi.* 252,58 tertia feria et quinta et sabbato manducet et -at *paenitens,* quodcunque libeat. CONSUET. Trev. 25 vocantur per cimbalum scaupas -endum. 43 p. 61,4 post nonam -ant. CONSUET. Marb. 229 (Spicil. Friburg. X. 1965) eant in refectorium -ere. 244 licentiam extra conventum -endi petere. *al. (v. ind.).* LIBER ordin. Rhenaug. p. 132,27 aquam . . ., quibus placuerit, -unt. STATUT. ord. Teut. p. 57,7 fratres extra statutum tempus . . . nec comedant aut -ant. *saepe.* **β** *in ritibus:* CONC. Karol. 37,46 probare se debet homo et sic . . . de calice -ere. GODESC. SAXO theol. 23 p. 333,6 Dominus in caena sua dedit . . . -endum sanguinem suum. WOLFH. BRUNW. epist. (MGScript. XII p. 186,25) cum . . . vere sanguis eius *(agni)* sit -tus. CONSUET. Marb. 174 (Spicil. Friburg. X. 1965) hoc vinum . . . secundo -at *diaconus. al. remissius:* GODESC. SAXO theol. 23 p. 325, 12 paganus -ere me . . . petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum fecit (GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 10 in recreatione sua pro a. eius [*sancti*] alios -ere postulare consuevit). GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,20 tertiam caritatem omnes caritative -ere rogavit (GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 12). **b** *iur. et publ.:* **α** *de victus assignatione:* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 157,5 (a. 893) ad centenam unoquoque aratro panes II . . . et IIII vices -ere (*sim.* p. 157,6). p. 157,8 ad fenum secandum prius detur ei . . . aliquid ex carne et -ere. **β** *de poena:* CAPIT. reg. Franc. 176,4 si quis . . . sponte eum *(episcopum)* occiderit, . . . vinum non -at cunctis diebus vitae suae. 252,55 nihil . . . -at *homicida* nisi puram aquam. **γ** *de pignore confoederationis:* CHRON. Albr. a. 1187 p. 860,5 alter alterius -endo sanguinem fedo federe sunt coniuncti *comes et sultanus.* **δ** *de potione testium (de re v. p. 1460,4):* CHART. civ. Magd. 100 p. 53,6 (a. 1201/38) qui . . . forte vinum in testimonium rei audite -erint. CHART. episc. Hild. II 310 p. 143,34 decanus et magister . . . dederunt civibus ad -endum XVIII denarios *('Dingbiergeld' ed. in ind.),* ut testes essent et ista tanto melius memorie commendarent (*sim.* 608 p. 304,18). CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 275,12 testes falsi . . . dicentes se . . . -isse mercipotum *eqs. cf. l. 40sqq.* **ε** *de usu possessoris:* DIPL. Heinr. IV. 341 rex . . . redidit ipsam cortem . . . ad . . . usum . . . possidendi, manducandi, -endi, laborandi *eqs.* **c** *pharm.:* ANTIDOT. Lond. p. 18,36 aqua frigida -vatur. p. 19,16 suco -vere davis. ANTIDOT. Augiens. p. 51,35 cum aqua calida -tum *antidotum.* WALAHFR. hort. 335 apium lympha tristique -atur aceto. ALBERT. M. animal. 22,116 si ex eo *(epate lupi)* -atur coclear. metaph. 5,1,6 p. 221, 20 (ed. B. Geyer. 1960) -ere (*p. 1015*[a],*24* τὸ πιεῖν) pharmaciam. *al. de veneficio sim.:* LEX Sal. Merov. 19,1 si quis alteri . . . herbas dederit -ere, ut moriatur (FORM. Senon. I 22. *al.*). LEG. Wisig. 6,2,3 si . . ., qui -erit *potionem,* mortuus exinde fuerit. SERMO de sacril. 15 qui . . . aliquid parvum cum incantatione -it. **B** **1** *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,39 recurrant *infantuli vestri* ad ipsum fontem . . . et -ant, usque quo eis aures sonent. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 hoc, quod noxium -istis. PASS. Ursulae 13 pravorum legio . . . de suae amaritudinis bile virgines sacras -ere . . . compulit. THIETM. chron. 1,23 quamvis de Pierio fonte nil umquam -erim. RUP. TUIT. off. 8,2 p. 210[B] mortis torrente -to. ALBERT. M. sacram. 76 p. 54,69sq. qui . . . sapientiam -it, adhuc sitit sicut in aqua -ta. CHART. episc. Halb. 897 p. 154,22 (epist. papae) maledictionem -ens ut aquam. *al.* **2** *proverb.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,33 idem vinum -itur hic quod Romae.

II *latius:* **A** *de liquidis:* **1** *sugere – (ein-, auf)saugen:* AMADEUS LAUS. hom. 3,195 (ed. J. Deshusses. 1960) suaviter -itur *pluvia.* ALBERT. M. animal. 15,79 femina . . . -it ex eo *(corpore maris)* sperma. *adde:* THEODULF. carm. 72,2,2 Perticus hunc *(Sartam fluvium)* gignit et Meduana -it. **2** *potando consumere – vertrinken:* UNIBOS 176,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 294) quos *(denarios)* -ite, piissimi, ad honorem summi Dei (*cf.* 178,2). *de potione testium ut vid.:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 233, 28 (a. 1277/86) Henricus . . ., cuius censum -unt. p. 248,23sq. ad scattum II sol., quos -erunt, . . . VIII den. wede, quos -erunt. p. 248,35. **B** *de aere i. q. inspirare – einatmen:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,17 corruptum, quem -erant, aerem. **C** *de igne i. q. consumere – verzehren:* NADDA Cyriac. II 54 *(in imag.)* ultima flamma -at laxet et hos apices. **D** *de mente i. q. percipere – erfassen:* WALAHFR. carm. 37,2 ex quo percipiens vestrae praeconia famae . . ., hanc ratione -i.

subst. **1. bibens,** -entis *m. qui potat, potator – ein Trinkender, Trinker:* ALDH. virg. II 2795 dentes . . . -tum. EPIST. var. II 5,7 ut nihil desit comedentibus et -bus. IOH. DIAC. cen. 3,3,2 letabatur imperator Karolus cum Francigenis poetis, cum Gallis -bus.

2. bibendum, -i *n. quod potandum est, potus – das Trinken, Trank:* RHYTHM. 4,22,2 Pharaoni . . . obtuli -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,7 stipendio edendi et -endi (CHART. archiep. Magd. 199 panes cum aliis e. et -i additamentis). p. 418,32 copiam manducandi atque -i.

***bibona** *v.* *pepona. **bibro** *v.* vibro.

bibulus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *usu act.:* **a** *gener. i. q. bibens, exsugens – trinkend, (auf)saugend:* ALDH. ad Acirc. 54,3 rubro dum -is vescor *(sc. sanguisuga)* de sanguine buccis. VITA Pirmin. I 5 p. 25,24 -ae harenae. SEDUL. SCOT. carm. 1,8,17 ceu margaritum -is praenobile conchis . . . legitur. GLOSS. Roger. I A 2,26 p. 655,9 stupe -e sunt saniei. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 4 p. 232,11 eodem modo *(sc. quo apes)* vestrum . . . ingenium per florulenta scripturarum arva late vagans -a curiositate decurrit. HROTSV. Dion. 124 sacrorum -us . . . fonte librorum. Agn. 282 tuam mentem . . . de rivulis magicae fraudis -am satis esse. CARM. Bur. B 98,4,3 sors hunc que per -a Scylle traxit pericula. **b** *c. emphasi:* **α** *sitiens,*

– *dürstend:* ALDH. ad Acirc. 94,2 -us potum de fontibus hausi *(sc. iuvencus).* β *ebriosus – trunksüchtig:* BONIF. carm. 1, 271 -ae . . . sorori (gloss. C: ebrietati). EKKEH. IV. cas. 140 quoniam -us quidem erat. *al.* *in imag.:* EPIST. anon. (Dt-Arch. 18 p. 203,23; a. 1240/50) novercam vestram voracem et -am sponte sequimini *(sc. homines Marchiani).* **2** *usu pass. i. q. humore repletus, humidus – mit Flüssigkeit gefüllt, feucht:* LAMB. LEOD. Matth. I 44 -is ubi flammula lichnis ebria porrigitur. 1185 -as . . . per ulvas. **B** *translate i. q. cupidus – begierig:* CARM. in Sim. 6,106 est Romanus populus prȩcepti mei *(sc. Pecuniae)* -us. DIAL. cler. et laic. p. 321,37 *(ex Petro Bles.)* auriculas . . . humani -as favoris. BERNH. GEIST. dial. p. 17 bib⟨u⟩lis . . . potentum auribus.

II *subst.:* **A** *masc. et fem.:* *qui vel quae (multum) potat – Trinker, Trinkerin (cf.* GLOSS. III 225,65 St.-S. -us tranchere. IV 40,29 -am trincherin): ALBERT. M. animal. 6,9 fuit quidam -us (*p.* 559^{b},2 φιλοπότης). **B** *masc. plur.:* *?arundinetum – ?Röhricht (cf. Isid. orig. 6,10,1 et* biblus *p. 1464,31 sqq.):* GREG. CAT. chron. II p. 170,21 a quarto *latere* -i de Tancia (*cf. ind. p. 566; an nom. propr.? cf.* I p. 295,30 casa B-i). *Prinz*

***bicallis,** -e. *bifidus, bivius – gegabelt, Scheide-:* HEIRIC. Germ. I 1,82 iter ... proposuit ... viam Samio praeeunte -em (gloss.: duas vias habentem, dupliciter gradientem. *cf. notam ed.*).

bicameratus, -a, -um. *duas cellas (concameratas) continens – zwei (gewölbte) Kammern enthaltend, zweiräumig:* ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 48,25 ut murus . . . cadens oratorium . . . -um . . . terrae coaequaret. LEO MARS. chron. 3,26 p. 717,41 -am domum ad thesaurum . . . recondendum extruxit (3,33 p. 726,4). *remissius:* ALBERT. M. animal. 22,39 casas construit *castor* . . ., quas etiam -as vel tricameratas cum solariis facit. *per compar.:* ALBERT. M. animal. 12,131 ventriculus *cerebri* . . . habet duas partes quasi -us existens.

***bicararius** (beche-), -i *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CHART. Argent. I 616,112 (post 1129) becherarii omnes becharios . . . de sumptibus . . . ipsius *(episcopi)* facient.

***bicarium,** -i *n. vel* ***bicarius,** -i *m. vel raro* ***bicaria,** -ae *f.* (βῖκος; *francog. vet.* pichier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 361; theod. vet.* behhari, *cf. Ahd. Wb. I. p. 838sq.*) *script.:* pe-: *l. 54.56. p. 1468,5.11. al.* pi-: *l. 50. 55.72. p. 1468,29. al.* poe-: *p. 1468,12.* ba-: *l. 50.60.71. p. 1468,3.4.8.16. al.* be-: *l. 37.69. p. 1468,17.30. al.* by-: *l. 58. adde* ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 190,11 bycharium. *al.* -cc(h)-: *l. 54.72. p. 1468,5.11.29. al.* -ch-: *l.50.60.69. 71. p. 1468,2. al.* -k-: *l. 62. p. 1468,12.13.25.* -atha-: *p. 1468,16.* -itte-: *p. 1468,20.* -er-: *p. 1468,20.26.*

calix, poculum – Becher, (Trink-)Gefäß (cf. GLOSS. III 360,5 St.-S. p-um et fiala pecher. 373,14 bacharius bicher. *al.):* **1** *spectat ad vas ipsum (interdum de vase maiore ut vid., e. g. l. 54.62):* **a** *gener.:* GESTA Camer. 3,22 p. 472,38 misterium Christi blasphemare non timuit dicens malle sibi peccarium plenum cervisiae. CHART. Argent. I 616,44 ponere magistros . . . eorum, qui faciunt . . . p-os. HILDEG. phys. 3,22 qui de eodem ligno *(sc. buxi)* cyphum aut pe-um parat. EPIST. Mog. 63 p. 413,12 sacerdos . . . fecit ablutionem in -um deforme *eqs.* ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 188,43 by-a quasi ductilia in inferioribus sunt angusta *eqs. al.* CAES. HEIST. mirac. II 2,15 p. 94,11 bacharium, de quo bibere solebant. CHART. civ. Hild. 209,29 qui eum *(criminosum)* comprehendit, debet ponere in bikarium duos denarios. *al. v. et p. 1468, 41.* *ioculariter:* CARM. Bur. A 174,20,1 p. 235 salutant peccarium *potatores.* 182,1,5 p. 242. *ibid. al.* **b** *iur.:* α *spectat ad praestationem, teloneum sim.:* REGISTR. abb. Werd. 4,1 (c. 1050) ad regis servicium . . . XXX scutellas, XX be-as (CHART. episc. Hild. I 185 -orum, ollarum, scutellarum quantum opus fuerit. CHART. Argent. I 616,85 nemo tribuat theloneum . . . de scutellis, de bechariis, nisi *eqs.* TRAD. Fuld. I 36 p. 66,36. CHART. Brand. A XXIV 14,2 p. 323,36. *saepe*). REGISTR. abb. Werd. 8,3,84 p. 263,5 X minora bacharia et II maiora. CHART. Sangall. A III app. B 59,2 p. 757,51 de piccariis dantur III sol(idi). CHART. Meckl. 793 p. 102,34 servitium in . . . novis . . . bichariis. CHART. Gelr. 943 p. 910,23 ad censum dabunt album bacharium. p. 910,34 Henricus . . . bacharium denarium . . . demittet quitum. REGISTR. Patav. I p. 110,14 tornator tenetur episcopo dare singulis diebus I peccarium (pi-um *P 3*). *al. v. et p. 1467,37.* *fort. huc spectat:* CHART. Naumb. 391 p. 352,24 (a. 1196) *mansus* dat II denarios pro ba-is et nucibus. β *spectat ad donationem vel possessionem:* THIETM. chron. 8,14 collectarium . . . cum . . . argenteo -o . . . cesar . . . dedit aecclesiae. TRAD. Falk. p. 43,15 tria peccaria argentea cum opertoriis. CHART. Frising. 156^{b} p. 153,1sqq. assignavit . . . lagunculam et poekarium, que ponderant XV marcas . . ., item duo pekaria argentea deaurata.

2 *spectat ad mensuram (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1331):* **a** *liquidorum:* CHART. episc. Wirz. I 64 p. 23,16 (a. 1036) tres batharios valentis cervisie (CHART. Westph. I 165 p. 129,32 duo be-i de meliori cervisia singulis propinentur. GESTA Trud. cont. II 1,12 post factam confirmationem . . . de iure pe-i c. ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,8 cerevisia non debet aliter vendi quam pro denario quatuor bitterii *eqs. al.*). DIPL. Heinr. II. 357 p. 460,43 (interp. s. XII.$^{in.}$) urna constet ex XXX pe-is. REGISTR. abb. Werd. 7,3,1 sextarius lactis et IV bacharii. 8,3, 84 p. 263,9 mellis amphoram I habentem X bacharios bene mensuratos. CHART. Babenb. 290 vendere XV carratas vini per pikaria (ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,42 de qualibet salma v. bicherium unum, quorum sedecim faciunt salmam unam. CHART. Bern. II 481 p. 500,32 bicharium seu quarteronem . . . v.). CHART. Basil. C I 293^{b} p. 212^{b},22 pro annuo censu piccarii olei. *al.* **b** *solidorum:* CHART. Mog. A 492 p. 395,19 (a. 1121) becharium unum de pisis. REGISTR. abb. Werd. 7,3,69 VI bacharios pultis. CHART. Osn. II 3 IIII p-a butiri. REGISTR. Eins. 1 p. 50,14 bacharium plenum seminis rapularum. *al.*

1. *bicarius *v.* *bicarium.

2. *bicarius (ba-), -i *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CHART. Col. II 513 p. 567,6 (s. XIII.) hortulario dabitur candela, . . . item ba-o . . ., item ligatori tunnarum (*sim.* p. 572,1).

***bicator** (pi-), -oris *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CONST. II 439,19 (a. 1256) nullus p-r conficiet aliquod picarium preter statutas mensuras civitatis *eqs.*

*?***biccio** *subst.* *(orig. inc.)* **1** *bigamus – ein zweimal Verheirateter:* GLOSS. I 103,19 St.-S. digamon zuihito, -o zuiro gahiuuit. **2** *quod bis factum est – zweimal Getanes:* GLOSS. I 102,19 St.-S. digamon zuifalt, -o *(a,* bictio *b,* bicti *c)* zuiror catan sahha.

***bicco** *subst.* *(theod. vet.* bickil, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1026) scarabaeus – Käfer:* GLOSS. III 350,38 St.-S. -o vel scarabeus wiuel.

***biccus** (bikkus), -i *m.* *(ital.* becco, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 473) caper – (Ziegen-)Bock:* CARM. Otton. III. 20,6,58 indice bikko, auspice milvo. 20,7,38 sine barba luserat ante bikkus in aula. *cf.* buccus.

***bicephalos** (-efa-), -on. (*cf.* δικέφαλος) *biceps – zweiköpfig, dizephal:* PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,1 difficultas pariendi fit ... propter id ..., quod paritur, aut nimis magnum existens . . . aut monstruosum ut bicefalon (*3,76,1* δικέφαλον).

biceps, -cipitis. *script.* -pet-: *p. 1469,22.* *form.:* *abl. sg.:* -e: *p. 1469,15.* -i: *p. 1469,4.8.15.17.22.* *gen. pl.* -ium: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 86,18 quae *(nomina)* a capite componuntur, ut -s, triceps, quae -ium et tricipitium faciunt in genetivo plurali.

1 *strictius:* **a** *duo capita habens – doppel-, zweiköpfig (cf.* GLOSS. I 57,10 St.-S. -s zuihaupito): α *proprie:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 377,3 monstrum . . . natum est . . ., videlicet -s infantulus (*inde* CHRON. rhythm. Leod. 257). ALBERT. M. animal. 5,13 quasi applicantur *quaedam animalia* ad invicem involuta, sicut duo essent unum animal -s (*p.* 540^{b},3 δικεφάλου), hoc est duorum capitum *(cf. Plin. nat. 10,169).* *de insigni:* CONR. MUR. clip. 66^{b} nigra -s aquila.

subst. masc. i. q. monstrum duorum capitum – zweiköpfige Mißgeburt: EPIST. var. III 12 p. 156,26 quaedam contra le-

gem naturae videntur procreari ut -es, . . . ermaphroditae (Otto Frising. chron. 8,12 p. 409,18). β *in imag. de schismate:* Rahew. gest. 4,76 p. 323,12 (epist.) -s hodie facta est . . . aecclesia. Rahew. (?) dial. p. 528,17 de . . . -i papatu quid sentiam. Carm. schism. 3,32 (MG Lib. Lit. III p. 554) sponsa Dei monstrum . . ., una duplex . . ., pulcra -s. **b** *de Parnasso i. q. duos vertices habens – zweigipfelig:* Chron. Pol. 2 epist. p. 61,10 *(in imag.)* sapientia -i philosophie monte *(sc. a Platone et Aristotele)* derivata. *subst. masc.:* Ekkeh. IV. carm. var. II 5,14 conticeat -s (gloss.: Parnasus).

2 *latius:* **a** *bisacutus, bipennis – doppel-, zweischneidig (cf.* Gloss. IV 133,9 St.-S. -s zwiwassi. *al.):* α *proprie:* Beda hist. eccl. 2,9 p. 99,3 sicam -em toxicatam. Gesta Apoll. 662 -em . . . rotat ensem. Pass. Ursulae 13 virgines . . . bibere -e (-i *2a.b*) . . . compulit mucrone. *al.* β *in imag.:* Ermenr. ad Grim. 6 p. 541,3 mucronem verbi Dei -em. Vita Deic. 5 prol. *(de opere scribendi)* scalpello -i rimari et . . . publicare. Chart. Eichst. 3 p. 14,1 *(de anathemate)* gladio -i perforatus disperdatur (Bereng. Trev. laud. 1,16 p. 951^{D} utriusque testamenti gladius . . . -s). **b** *duplex, bifarius, biformis – doppelt, zweigestaltig, zwei Aspekte habend (cf.* Gloss. I 56,13 St.-S. bicipeti zuiske. 57,13 -i duplici): Aethicus Ister 14 cernimus habere coelum quasi -em formam (Theodulf. carm. 1,172 -s formas res habet una duas). Odilo Suess. Seb. 19 (9) -s cura . . . excruciabat antistitem. **c** *bilinguis – doppelzüngig, falsch:* Benzo ad Heinr. 4,5 p. 640,23 hypocritarum . . . -s satellicium.

***bicharium** *sim. v.* *bicarium.

***bicharius** *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst. (orig. inc.) mensura quaedam terrae, iugerum – ein Landmaß, Morgen:* Leg. Lang. p. 550^{b},7 mansus cum duodecim -is (bigrariis [gloss.: id est iugeribus] al. bigarei al. binchartis *4*).

***bicherna,** -ae *f. (orig. inc., cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 510) tabularia – Archivgebäude:* Chart. Ital. Ficker 200 p. 254,34 (a. 1198) actum in -a sancti Pelegrini. 245 actum Senis in -a apud sanctum Peregrinum.

***bichetum,** -i *n. vel* ***bichetus,** -i *m. (francog.* bichet *a* *bicarium, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 361sq.) mensura quaedam (frumenti) – ein Hohlmaß (für Getreide):* Acta imp. Böhmer 1065 p. 762,14 (a. 1196) unum -um frumenti et unum annone singulis annis (Acta imp. Winkelm. I 12 p. 9,33 viginti duo -a). Chart. Lux. II 387 p. 423,28 triginta -os avene ad mensuram de Fentenges. Chart. Basil. A I 450 p. 642,18 petebant . . . -um bladi (A II 233 p. 299,4).

bichichius *v.* bechicus. **bicinum** *v.* bucinum.

biclinium, -i *n. apparatus bifarius, bicellium – zweiräumige Konstruktion:* Aethicus Ister 95 p. 72,20 *(de instrumento navali)* -a et tri[ci]clinia in modum templi pinna per grados ascendentes ad omnes anhelitus ventorum impetu obiciendos parata.

bicolor (bis-), -oris. **1** *qui duorum colorum est, discolor – zweifarbig, bunt (cf.* Gloss. II 712,30 St.-S. -r zuivaren. *al.):* Ruodlieb I 140 qui prȩcursorem *(sc. canem)* lęva tenuit -em. Carm. Bur. B 92,44,3 Phyllis veste candida, Flora -e. Tract. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 147,18) vexillum biscolor, quod balzano dicitur. *alleg.:* Heinr. August. planct. 1836 pluvius . . . arcus permanet amborum -r nota iudiciorum: unda preteriti pariter super igne futuri. **2** *maculatus – fleckig:* Hildeg. Far. 107 (MGMer. V p. 195,28) -r illa pagina sic adoriebatur.

***bicordulis,** -e. (*cf.* bicors) *astutus – schlau:* Anselm. Bis. rhet. 2,3 p. 146,2 quod *(folium libelli)* . . . gratia -i tibi reliquerat.

***bicorneus,** -a, -um. *duo cornua habens, falcatus – zweihörnig, sichelförmig:* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,9 lunaris globi rotunditas . . . septenis figurarum speciebus variatur, hoc est -a et sectili ac reliquis.

bicornis, -e. *nom. sg.* -us: *p. 1470,5.* **1** *adi.:* **a** *duo cornua habens, falcatus – zweihörnig, sichelförmig:* Sedul. Scot. carm. 1,11,6 referta post -e luna stemma lumine. **b** *bidens – zweizinkig, zweizackig:* Wandalb. mens. 98 vitibus . . . addunt furcas . . . -es (Wenr. carm. 452 studiis nostris est pluris furca -is). **c** *duos alveos habens – zweiarmig:* Ermenr. ad Grim. 35 p. 575,8 -is dicitur ceu ibi in duo cornua fluens *(item de Rheno:* Epitaph. var. I 23,2,3 Rhenusque -is [-us *WV*]. *al.).* Gozech. epist. 6 p. 888^{B} -is Mosa. **d** *duobus brachiis praeditus – mit zwei Armen versehen:* Carm. de litt. 20 T *(sc. littera)* . . . -is. **e** *de organo i. q. duobus canaliculis praeditus – mit zwei (Luft-)Kanälen versehen:* Tract. de fist. org. p. 16 folles . . . -i instrumento perforato recipiuntur. **2** *subst. neutr. plur.:* *bivium – Scheideweg:* Adso Waldeb. praef. (MGScript. XV p. 1171,23; s. X.^{2}) rudimenta inter dubia Pitagoricae litterae -ia peregisse.

***bicornus,** -i *m. de begardis i. qui pileum bisacutum gerit – einer der eine zweispitzige Mütze trägt (cf. Ch.-J. Hefele – H. Leclercq, Histoire des Conciles. VI 1. 1914. p. 1061; v. et supra p. 1407,50):* Conc. Mansi XXIII p. 1100^{B} (a. 1261) vetamus omnibus religiosis, ne . . . bekinas et -os et molusas . . . communicent corpore Domini.

bicorpor, -oris. *biformis – zwei-, doppelgestaltig (cf.* Gloss. IV 40,33 St.-S. -r zuuilichnamer. 133,16): Odo Ern. duc. 5 p. 345^{D} -r rex *(sc. capite avis praeditus)* rostro . . . infigit dura . . . oscula.

bicorpor(e)us, -a, -um. *duo corpora habens – zwei-, doppelleibig:* Albert. M. animal. 18,50 vidimus anserem -eum, et in nulla parte erant continua corpora nisi in dorso. 23,117 pullus -rus.

***bicorpus,** -oris *n. signum duplex – zweifiguriges Sternbild:* Albert. M. summ. creat. II 1,50,1 p. 436^{b},2 significant omnia . . . aliud planeta existente in -e, et aliud, quando sunt planetae in signo unius corporis.

bicubitalis, -e. *qui duorum cubitorum est – zwei Ellen lang, von zwei Ellen:* Albert. M. praedicam. 7,16 p. 303^{b},40 habere -em (*p. 1^{b},28* δίπηχυ) quantitatem aut tricubitalem. top. 1,2,9 p. 265^{a},41 -i magnitudine posita pro subiecto (metaph. 5,3,2 p. 260,27 [ed. B. Geyer. 1960]. *ibid. al.*).

bicubitus, -a, -um. **1** *adi.:* *qui duorum cubitorum est – zwei Ellen lang, von zwei Ellen:* Albert. M. sent. 1,9,11 p. 289^{a},11 lignum -um. Gesta Ern. duc. II 40 p. 250,15 -ae staturae homullulos. **2** *subst. neutr.:* **a** *longitudo duorum cubitorum – Länge von zwei Ellen:* Liutpr. antap. 6,9 quod *(lignum)* cubito a summitate inferius -um transversim habuerat. Albert. M. phys. 2,2,2 p. 121^{b},39 sicut color forma generalis est albedinis . . . et sicut quantitas ad -um (*p. 206^{a},4* δίπηχυ). praedicam. 3,11 p. 214^{a},26. *ibid. al.* **b** *res duorum cubitorum – zwei Ellen langer Gegenstand:* Albert. M. sent. 1,30,5 p. 95^{b},17 sint . . . duo -a et alterum mutetur in abscissione unius cubiti, iam factum est dimidium.

bicus *v.* picus. ***bidda** *v.* *blida.

bidellium *sim. v.* bdellium. ***bidellus** *v.* *bedellus.

bidens, -entis. *script.:* bed-: Gloss. I 58,21 St.-S. *cod. c.* -nd-: Gloss. III 8,3 St.-S. bidendum. *form.: nom. sg.* -tis: *l. 66. gen. pl.:* -tum: *praevalet in schedulis nostris (plerumque in fine hexametri).* -ium: *l. 65.72. adde* Ermenr. Sval. tit.

1 *adi.:* *duos dentes habens – zweizähnig, zweizinkig:* Gerh. August. (?) Udalr. II 27 cum . . . -i ligno interius tangeret *foenum.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* α *furca, rastrum, vatillum – Gabel, Karst, Hacke, Schaufel:* Gloss. II 634,33 St.-S. -is mistgabala. 635,12 -bus furcis fossoriis houum. III 371,26 -s vocatur karst *eqs.* IV 349,34 -bus scuuelon. *al. v. et p. 1482,70.* β *vomer – Pflugschar:* Gloss. III 448,53 St.-S. vomer vel -s vuaganso. **b** *fem. (masc.: l. 71):* *ovis – Schaf (cf.* Gloss. III 442,5 St.-S. -es oves scaf. *al.):* Aldh. virg. II 696 torrentes exta -tum. ad Acirc. 56 p. 316,1 hirsutas -tum (-ium *B*) lanas. Carm. Paul. Diac. app. II 54,6,2 p. 83 praebuit . . . artubus sacris strofium -is. Ermenr. Sval. 9 p. 160,25 quae *(bestia)* . . . latet insidiando insciis -bus. Carm. Sangall. I 1,5 non illi . . . -tum stipatae fuerant caulae. *al. in imag. et per compar.:* Walahfr. Wett. 145 Deus . . . pastori mandat alendas . . . -es (*item de monachis:* Cand. Fuld. Eigil. II 25,23 ut nec sponte suos umquam terrore -es praeciperet). Hymn. Hraban. 22,4,1 caeduntur *sancti* gladiis more -ium,

non murmur resonat. VITA Landel. 311 presul latronem congaudet adesse -em. *al.*

bidental, -alis *n.* **1** *locus fulmine ictus – Blitzmal:* VITA Serv. 40 p. 113,7 *(in imag.)* igne sulphureo adusti vix semivivi spirabant triste iacentes vitandumque -l *(cf. Pers. 2,27).* **2** *?locus sacrificii – ?Opferstätte:* ODO Ern. duc. 6 p. 359[A] quas *(oves)* . . . presbyter . . . excorians cultro . . . rite adolet sacraque *(an* sacratque *leg.?)* bono bonus ore -l.

bidentalis, -e. *uncinatus, subdolus – mit Widerhaken versehen, tückisch:* AETHICUS ISTER 80 p. 61,18 munuscula -ia, truculenta fitilla. *v. et* *ebidentale.

bidento, -are. *rastro excolere – mit der Hacke bearbeiten, umgraben:* ABBO SANGERM. bell. 3,96 probum fateor buteonem, qui arva -at (gloss.: fodit).

biduanus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui biduum durat – zweitägig, von zwei Tagen:* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 263,30 -um vel triduanum . . . ieiunium (RATHER. serm. 2,8. *al. cf.* HRABAN. inst. cler. 2,26 -um . . . morem ieiunii). TRAD. Fuld. I 43,9 VI hube cum -o servicio (43,63; *de re v. F. Lütge, Die Agrarverfassung im frühen Mittelalter. 1937. p. 192). de homine i. q. biduum perdurans – zwei Tage lang aushaltend:* OTTO FRISING. chron. 5,24 p. 252,24 illum *(suspensum)* -um (triduanum *C*) in patibulo vivum repertum . . . deposuit. **b** *qui alternis diebus occurrit – jeden zweiten Tag auftretend:* MIRAC. Firm. 2,6 quem . . . vis febrium inflammaverat -o typo. **2** *subst. fem.:* **a** *spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen:* **α** *latius:* HRABAN. inst. cler. 2,25 p. 107, 26 per -as . . . ieiunium extendere. CHRON. Noval. 3,4 per -is . . . abstinentiae. ABSAL. serm. 3 p. 31[A] ieiunare -as. **β** *strictius i. q. ieiunium biduo continuatum – zweitägiges Fasten (cf. B. Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße. 1930. p. 14):* CONC. Karol. 18 p. 109,2 -as omnes faciant. CAPIT. Bened. add. 4,143 redimere ipsam -am. DECRET. Burch. 19,25 viginti quatuor -ae . . . excusant duos annos. *al.* **b** *febris tertiana – Wechselfieber, Tertiana:* ANTIDOT. Bamb. 5 qui cotidianas patiuntur vel -as (ANTIDOT. Berolin. app. p. 77,9). **3** *subst. neutr.: spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen:* VITA Wern. Merseb. 2 p. 247,17 unius diei vel -i . . . iter loco cesserat.

*?***biduarius,** -a, -um. *biduum durans – von zwei Tagen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 131,14 cum . . . -am *(an* -anam *leg.?)* traxisset moram.

bidubium, -gium *v.* biduvium. ***bidulus** *v.* *pidulus.

***biduplus,** -i *m. cubus – Kubikzahl:* FRUTOLF. (?) brev. 17 p. 110 secundus -us, qui secundo loco distat ab unitate.

biduvium (pi-, vi-, -div-, -ubi-, -ugi-, biduus *sim.*), -i *n. (m.* -us: *l. 57)*

falx vinitoria, falcastrum, runcina – Rebmesser, Sichelmesser, Haue, Hobel: VITA Leutfr. 21 (ASBoll. Iun. IV p. 110[C]; s. IX.[1]) illud . . . ferramentum vocant rustici -bium, quod a quibusdam falcastrum vocatur *eqs.* GLOSS. I 414,16 St.-S. ligno lancetito (*i.* -ceato) sicut est biguo i. uuidubil. 590,41 runcina bidugio (pidugio *c*, vidubio *d*) i. uuidubil ⌞vel . . . sca[f]bo vel lohheri vel huobil⌟ (⌞⌟ *add. b*). II 348,22 marrę vidubia i. uuiffa. III 123,19 -um rebemezzer vel snitesahs. 193,30 -um (pidubium *N*) rebimezzer vel sehselin. 633,26 -um (-divium *a.e*) kertari. 698,3 biduus. *al.* CHART. Helv. arb. 102 p. 162,30 (a. 1268) dummodo ligna deferens tantum distet a nemore, quod ad ipsum -bium iactari non posset.

biduum, -i *n. script.* -dium: *l. 63.*

spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen, zwei Tage (cf. GLOSS. IV 292,12 St.-S. post -um fon hiutu ufar zuena daga. V 16,44 post -dium. *al.): 1 proprie:* **a** *gener.:* WETT. Gall. 29 p. 273,30 ubi *(sc. in castro)* in opere Dei mansit -o. THANGM. Bernw. 20 venit . . . -o ante . . . festum . . . ad synodum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,3 toto -o restiterat. NIVARD. Ysengr. 5,620 ut . . . frater . . . pauperiem -o suppleat . . . suam. NARR. itin. nav. p. 186,10 occiderant Sarracenum ante -um. *al.* **b** *iur. de termino statuto:* LEG. Burgund. const. I 89,6 animalia . . . liberare intra -um. LEG. Wisig. 8,4,27 non uno loco plus quam -o . . . conmorentur *iter agentes.* DIPL. Ludow. Germ. 183 tercia post -um die vel nocte . . . piscandi potestatem concedimus. STATUT. ord. Teut. p. 61,11 quicunque . . . a sua presumpcione infra -um non desierit. *al.* **2** *meton. i. q. iter duorum dierum – Reise von zwei Tagen:* ADAM gest. 4,5 haec *(insula)* . . . longitudinem habet -i.

1. ***biduus,** -a, -um. *duos dies perdurans – zwei Tage lang aushaltend:* EKKEH. IV. bened. I 21,108 -us (gloss.: biduo vivens), Andrea, pendes cruce vi rediviva.

2. biduus *v.* biduvium.

biennalis, -e. *biennium durans – zwei Jahre dauernd:* HUGO FLOR. hist. p. 387,55 castrum -i obsessione conclusum.

biennis (bye-), -e. *qui duorum annorum est – zweijährig, von zwei Jahren:* **1** *duos annos natus – zwei Jahre alt:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,25 filium suum vix -em rex praesidere fecit. METELL. Quir. 8,22 gessit vix diadema -is. CHART. Pomm. B 489 comiti . . . quinquenni cum filia fratris sui by-i desponsato. ALBERT. M. animal. 2,35 postquam fuerit -is aetatis animal. veget. 7,160 -is *arbor* . . . in frigidis . . . vult transferri regionibus. *al.* **2** *qui alternis annis occurrit – alle zwei Jahre eintretend:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 113, 10 gnarus esse . . . -is *embolismi.*

biennium, -i *n. script.:* bige-: *l. 23.37.* -eni-: *l. 36. adde* EPIST. Worm. II 65 bigenium.

spatium duorum annorum – Zeitraum von zwei Jahren, zwei Jahre: 1 gener.: EIGIL Sturm. 16 ibi per -um . . . exsulabat. DIPL. Arnulfi 150 p. 229,12 ante -um . . . delatum est *eqs.* THANGM. Bernw. 12 p. 763,18 decessit -o tantum emenso . . . Altfridus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,29 toto -o antea ad hoc cogi nequaquam poterat. CHART. Basil. A I 167 p. 246,16 monasterium, quod . . . a -o pie fundarunt *nobiles.* HIST. peregr. p. 126,19 in -um sumptus itineris habere. *saepe.* **2** *iur. vel eccl. de termino statuto:* LEG. Burgund. const. I 42,2 si emenso anno vel -o (-um *A 2.3. B 5–8*, bigamium *C 2*) maritum accipere voluerit *vidua.* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,15 usque ad nuptiarum diem non amplius quam -um expectetur. CHART. Tirol. 1196[a] p. 241,4 (a. 1245) si per bienium in solutione . . . cessaverit. CHART. Bern. II 482 feodum . . . per bigennium licentiavimus in pignore obligari. CHART. Raitenh. 270 eis per -um ab ordinum executione suspensis. *al.*

***biennius,** -a, -um. *biennium durans – zwei Jahre dauernd:* MIRAC. Hucberti 1,5 -a in eodem loco lustra perpetravit. *Pape*

***bifalx,** -falcis *f. instrumentum e duabus falcibus constructum et ad lupos capiendos aptum – Doppelsichel, aus zwei Sicheln bestehende Wolfsfalle:* VITA Serv. 45 p. 117,20 lupis ad illecebram anhelantibus -is.

***bifangus,** -i *m. vel raro* ***bifangum,** -i *n. (theod. vet.* bifang, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1010sq.) script.:* -iva-: *l. 56. p. 1473,10sq. al.* -fin-: *l. 59. form. abl. sg.* -io: *p. 1473,10sq. fines saepibus cincti – eingehegtes Gebiet, Bifang (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 331sqq.): 1 terra per exstirpationem occupata et circumscripta, captura, porprisum – durch Rodung gewonnenes und in Besitz genommenes, umgrenztes Land, Landstück (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 222):* **a** *gener.:* COD. Lauresh. 314 (a. 772) dono . . . duas partes unius -i. 245 confirmamus . . . bivangum vel haftunga. 3389 -um, qui continet XX iurnales (3588 -um habentem CC i.). 329 -um, quem pater meus proprisit in silva. CHART. Mog. A 114 dedit . . . abbati . . . de illo bifingo in . . . marcu suam legitimam partem et quicquid ad illum -um pertinet *eqs.* (COD. Lauresh. 199 donamus . . . in eadem marcha -os III. TRAD. Corb. 351. COD. Lauresh. 261. *ibid. al.* [*v. ind.*]. *cf. p. 1473,7).* 616 I mansum . . . et iurnales XVII et -os II . . . tradimus. CHART. Rhen. med. I 93 p. 97,33 -um, qui vocatur Abuchescheit. CHART. Bern. II 426 p. 447,7 (a. 1257) omni questioni, que nobis . . . competit . . . super possessionibus . . . et sepibus inclusis vel circumseptis, que vulgariter -a dicuntur, . . . renunciamus. *al.* **b** *spec.:* **α** *de terra ex parte modo exstirpata:* COD. Lauresh. 244 (a. 789) donamus . . . -um . . . stirpatum et proprisum ad stirpandum totum. 806 dono . . . I -um inter factum et non factum. **β** *de terra ad vinetum instituendum idonea (cf. Schröder-Künßberg, op. cit. p. 460):* COD.

[Erb]

Lauresh. 393 (a. 792) donamus . . . 1 -um ad vineam faciendam ex aliqua parte plantatum. γ *de terra aedificiis ornata:* Cod. Lauresh. 217 (a. 829) dono . . . -um, qui dicitur Geroldeshusa, . . . terminatur in -o Engilhelmi, et omne ędificium, quod in illo constructum est loco *eqs.* **2** *pars silvae terminata – umgrenztes Waldstück:* Chart. Rhen. med. I 108 p. 113,20 (a. 867) dedit . . . in commarca ipsius ville -um unum, ubi possunt edificari mansa centum necnon insaginari porci mille et coniacet ipsa silva *eqs.* Dipl. Otton. III. 164 ut nulla . . . persona in bivangio . . . forasti . . . venari presumat. Dipl. Heinr. II. 326 episcopus . . . in . . . bivangio feras forestatas habuit.

bifariam *adv.* *duobus modis – auf zweierlei Weise:* Godesc. Saxo conf. p. 56,1 bona . . . a te *(sc. Deo)* praedestinata -m sunt tuis a fidelibus indagata.

***bifarinus,** -a, -um. *(a* bifarius*? cf. A. Thomas, ALMA 5. 1930. p. 106)* herba -a *fort. i. q. bislingua – viell.: Zungenmäusedorn (Ruscus Hypoglossum L.):* Antidot. Bamb. 21 antidotum diarubon faciens . . . ad tisicos: herba -a *eqs.*

bifarius, -a, -um. *script.:* bef-: *l. 37. adde* Chron. Fred. 2,11. 3,2. byf-: *l. 37.* biffa-: *l. 34. metr.* -fă-: *l. 23.*

1 *duplex – doppelt, zweifach:* Leg. Wisig. 2,5,18 in qua *(sc. testium, scripturarum)* -e duplicitatis astutia. Smar. carm. 1,6,1 ordine -o quadripertita figura. Lamb. Tuit. Herib. 2,16 claudicabat homo -o genere, quod . . . et quod *eqs.* Hariulf. Arnulf. 2,13 p. 887,19 causa -ae iusticiae, id est obedientiae principalis et fraternae compassionis, alligatus vir. Otto Frising. chron. 8,10 capit. p. 35,15 de -a resurrectione mortuorum. Bernh. Prov. comm. 7,2 p. 295,12 ficcus -a vel turtaria. *al. e duabus partibus compositus – aus zwei Teilen bestehend:* Bereng. Trev. laud. 2,7 p. 958^{A} *(de Iudaeis et christianis)* turba plebis -ae (*sim.* 1,11 p. 945^{B}). **2** *duarum linguarum peritus – zweier Sprachen kundig, zweisprachig:* Land. Mediol. hist. I 3,5 p. 76,20 Ambrosius Biffus, quasi biffarius, biffarius quasi bina colloquia Graeca et Latina fando (*sim.* 3,24 p. 90,70.91,57). **3** *duas partes efficiens – zwei Teile bewirkend, Zwei-:* Chron. Fred. 2,56 regnum Gothorum . . . be-a devisione partitur (3,2 by-a d. Vita Meinw. 2). **4** *discors, dissidens – zwiespältig:* Chron. Albr. a. 1229 p. 925,28 facta est electio -a. **5** *diversus – verschieden oder abweichend aussagend (cf.* Gloss. III 5,14 St.-S. -us zuispreho): Form. Wisig. 40 -os eos testificare deprehendimus.

adv. **bifarie.** **1** *dupliciter, duobus modis – doppelt, zweifach, auf zweifache Weise:* Beda temp. rat. 2,8 auctoritate -e divisa: humana videlicet . . ., divina autem *eqs.* Aethicus Ister 65 p. 44,29 Deum viventem -e *(sc. in forma solis et lunae)* colunt. Annal. Mell. Lamb. a. 1231 regio . . . depredationibus -e consumitur *eqs.* **2** *bipertito, in duas partes – in zwei Teile:* Erchemb. Cas. hist. 55 diviso inter se -e regno. Marian. chron. a. Chr. 603 Gothi per Ermingildum . . . -ę divisi mutua cede vastantur. **3** *alter cum altero – zu zweit:* Chron. Salern. 166 principatum . . . filii . . . -e regebant.

bifax, -facis. *qui ambigui ingenii est, mendax – doppelzüngig, unaufrichtig:* Carm. Cent. 84$^{tit.}$ ad quendam -em. 84,5 bifax minime maneas.

***bifestaris,** -e. *(a* festuca*?) ?duas festucas longus – ?in der Länge von zwei Halmen:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 451,45 (c. 1220) recipit *mansionarius* gerbam, qualis potest colligari in -i fune.

bifestus, -a, -um. *dupliciter festus – doppelt festlich:* Lamb. Leod. Matth. I 853 dies Petri Paulique -us (757). 2296 Petri Paulique -a gloria.

1. bifidus, -a, -um. (findere) **1** *in duas partes fissus vel divisus – zweigeteilt, zweiteilig (cf.* Gloss. II 417,39 St.-S. -o zuispaltigemo. *al.):* **a** *gener.:* Paul. Diac. carm. 19,1 -o proscissum vomere campum . . . adii. Eugen. Vulg. syll. 21,3 hinc -us torrisque manat germanicus amnis. Albert. M. animal. 22,112 -as habet ungulas *leucrocotha.* **b** *mus. i. q. diversus – nach zwei verschiedenen Richtungen laufend, verschiedenartig:* Aribo Frising. mus. p. 36 in -a arsis et thesis . . . natura. **2** *duplex – zweifach, doppelt:* Nivard. Ysengr. 4,612 concinnat -um furcula quęque *(sc. capri)* melos.

2. *bifidus, -a, -um. (fidus) *perfidus, infidelis – treulos, ungetreu:* Gloss. IV 40,39 St.-S. -us zwitriwer. 133,10. 168,10.

***bifingus** *v.* *bifangus.

biforis, -e. **1** *adi.:* *?bifrons – ?mit zwei Gesichtern:* Comput. cod. Bern. 5 Ianuarius de Iano, . . . cui nomen est Ianuarius -is (bifrons *ci. Mur.*) ad benediccionem frugum preterite anni et futuri *(cf. l. 53).* **2** *subst. fem. plur.:* *ianua duabus valvis instructa – Doppeltür:* Gloss. III 384,17 St.-S. -es valdure *(cf. Diefenbach, Gloss. p. 73).*

biformis, -e. **I** *adi.:* *duas formas habens, duplicem habitum praebens – zwei-, doppelgestaltig, von doppelter Beschaffenheit (cf.* Gloss. II 400,6 St-S. -i zuisbildigin. *al.):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad anim.:* Leg. Wisig. 3,1,4 p. 125,2 ut, quod nasciturus est *(sc. incompetenti condicione),* aut dissimile maneat aut -e (di-, de- *var. l.*). Arno Reichersb. apol. p. 6,24 quia Christum ex Deo et virgine Maria natum -e velimus genus facere. Carm. de Frid. I. imp. 59 cui *(Friderico)* geminum munus dederat natura -is. *al. de monstris:* Aldh. ad Acirc. 39,1 sum *(sc. Minotaurus)* . . . membris . . . -is. Gesta Ern. duc. II 17 p. 214,2 a civibus suis -bus . . . in bina forma . . . creatis. 20 p. 218,15 -ium monstrorum. *ibid. al.* **b** *spectat ad res:* Tit. metr. III 1,13 facies *capsellarum* licet exterius . . . flagrabat argento, eboreum constat corpusque -e. Hildeg. scivias 3,2 p. 577^{B} aedificium . . . murum unum -em gerebat *eqs.* **2** *mus.:* Wilh. Hirs. mus. 7 p. 18,31 D quia . . . -is est, tam inter primas quam inter quartas numeratur. Aribo Frising. mus. p. 30 quod D d -es sint litterae potentes naturaliter tam plagalem quam autenticam constituere speciem. *al. v. et p. 1481,56.* **B** *latius i. q. duplex – doppelt, zweifach:* **1** *gener.:* Walahfr. Wett. 120 doctus homo ex ratione -i (gloss. R: duplici) ante superna videt, retro terrena. Humb. Sim. 1,10 p. 115,17 non uniformem, sed -em regulam . . . catholicos . . . retinuisse. Walth. Ter. Ioh. 10 p. 1145,12 ecclesiam . . . -i structura . . . reparare preparavit. **2** *iur. i. q. dupliciter conscriptus – in zwei Exemplaren geschrieben:* Chart. Austr. sup. II 399 p. 593,27 (a. 1217) ipsum *(contractum)* -i pagine nostro sigillo signare *(sic?)* . . . iussimus (411 p. 611,4 -em paginam . . . conscribi).

II *subst. neutr.:* *animal duas formas habens – zweigestaltiges Wesen:* Arno Reichersb. apol. p. 6,27 absit . . ., ut . . . Christum -e quiddam, quod nec Deus plene nec homo sit, arbitremur.

***biformitas,** -atis *f.* *mus. i. q. vis toni duplex – zweifache Funktion des Tones:* Herm. Augiens. mus. p. 15,35 quaedam D -s potest notari, quia et altissima est primae et gravissima quartae. Wilh. Hirs. mus. 14 p. 36 tres modi -is atque duplicitatis . . . hic ostenduntur. *al.*

bifrons, -frontis. **1** *adi.:* *duas facies praebens, ambiguus – zwei Gesichter zeigend, sich nach zwei Seiten neigend:* Carm. Bur. B 60,14^{a},4 ex fraudibus alternis . . . cur emula superbis, -s, ingloria? Chron. Reinh. a. 1197 p. 558,31 varia -is fortune lubricitas. *v. et l. 7.* **2** *subst. masc.:* *mensis ex Iano bicipite nominatus – Januar:* Ioh. Scot. carm. 9,31 haec octava tibi -is rite kalendas insinuat typicas. *fort. add.:* Hraban. cruc. 2,9 p. 274^{B} ad hanc diem iam -is reditum tenet hic ordo: ad hanc transit horarum series *eqs.*

***bifronticus,** -a, -um. *bifrons – zweigesichtig:* Anon. geom. II p. 224,1 facies -a *(sc. Iani in horologio affixi)* . . . reverberat Apollinem.

bifulcus *v.* bubulcus.

***bifurca,** -ae *f.* *furca fenaria – Heugabel:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 437,4 (c. 1220) dat mansus ad fenum secandum . . . quatuor -as. p. 437,23 II -as ad componendum fenum.

***bifurcatio,** -onis *f.* *divisio, discursus – Gabelung, Verzweigung:* **1** *anat.:* Maurus (?) anat. II p. 19,22 de cuius *(rami venae concavae)* -e . . . diximus. Albert. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 226^{a},16 spiritus visivus . . . retrorsum agitur usque ad -em. p. 226^{b},23 in loco -is nervi (p. 226^{b},27. *cf.* p. 226^{b},29 in puncto anguli -is). **2** *bot.:* Albert. M. veget. 6,172 tangunt se rami maris et feminae *(sc. palmarum),* et comprimit -o ramorum feminae ramos maris (6,178).

[Erb]

bifurcis *v.* bifurcus.

***bifurcor,** -atus sum, -ari. *anat. i. q. in duas partes vel duos ramos dividi, modo furcae digredi – sich in zwei Teile oder Äste spalten, sich gabeln:* Ps. Copho anat. 56 quae *(vena)* venit usque ad renes et ibi -atur. Maurus (?) anat. II p. 18,13 trachea arteria . . . -atur in duos magnos ramos. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 75,10 os furcule ab isto loco -atur. Albert. M. animal. 1,89 illa *(pinna)* . . . -atur propter hoc, quia ibi *(sc. in facie pectoris)* piscis spissus est. Albert. M. (?) animal. quaest. 4 app. 6 p. 149,80 quae *(venae)* in via -antur.

adi. **bifurcatus,** -a, -um. *in duas partes vel duos ramos divisus, furcillatus, bifidus – in zwei Teile oder Äste gespalten, gegabelt:* **1** *anat.:* Albert. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 226a,13 nervus opticus oculorum -us est in anteriori parte capitis. animal. 5,23 femina *(sc. anulosorum)* . . . extrahit -um membrum *(sc. vulvam)* et aperit furcam eius late. 12,205 haec animalia *(sc. serpentes)* . . . extendunt linguas ante os et -ae (*p.* 660b,8 διχρόαν) videntur (25,2). 23,123 caudam habens *irundo* longam -am (24,7). *ibid. al. adde:* Ioh. Iamat. chirurg. 9,30 recipe . . . brancarum cancri . . . -arum . . . unc. semis. **2** *bot.:* Albert. M. veget. 2,107 sunt . . . folia trifurcata . . ., pauca autem nota sunt -a.

subst. **bifurcatum,** -i *n. chirurg. i. q. forceps, fibula bisulca – Zange, gegabelte Klemme oder Klammer:* Wilh. Cong. chirurg. 332 sumatur -um . . ., quod ab una parte se teneat et ab alia parte sit apertum.

bifurcus (pifuir-), -a, -um *vel* **bifurcis,** -e. **1** *adi.: furcillatus – gabelförmig (cf.* Gloss. III 2,4 St.-S. pifuircus zuisillochti): Wilh. Apul. gest. 3,17 barba -is. **2** *subst. neutr.: ?mensura conveniens altitudini umerorum vel axillarum – ?Schulterhöhe oder Höhe der Achselhöhlen:* Mappae Clavic. 101 si . . . tribus staturis altitudo, usque ad -um erit fundamentum *fabricae.*

biga, -ae *vel rarius* **bigae,** -arum *f.*

1 *de usu antiquitatis:* **a** *iugum, par – (Zwei-)Gespann, Paar (cf.* Gloss. II 764,41 St.-S. -am boum zuueigaiochirindiro): *in imag.:* Carm. de conc. mens. 38,1 ternę titulant kalendę senas -as mensium. Maneg. ad Gebeh. 70 p. 422,34 *(ex Petr. Dam.)* haec est . . . illa -a vulpium *(sc. Symoniacorum et Nycolaitarum) eqs.* Paul. Bernr. Greg. 120 commemorare . . . -am *(sc. Burchardi et Theodomari)* martyrii cruore perfusam. **b** *curriculum biiugum ad certamina vel pugnas destinatum – zweispänniger Renn- oder Streitwagen (cf.* Gloss. I 604,56 St.-S. -ę reiti. *al.):* **α** *proprie:* Aldh. virg. II 267 arbiter aeternus quem *(Eliam)* iussit scandere -is *(cf. Vulg. II reg. 2,11). de figura in ludo scaccorum adhibita (cf. H. J. R. Murray, A History of Chess. ²1962. p. 159sq. 504sq. 758 [in tabula]):* Carm. ined. 82,42 (ed. H. Hagen. 1877) extremos retinet fines invectus uterque -is seu rochus *eqs.* **β** *in imag.:* Aldh. virg. II 1363 aurora in fulvis dum luxit lutea -is ([*cf. Verg. Aen. 7,26*]. Odo Ern. duc. 7 p. 360E croceis . . . -is consurgit . . . a.). *ibid. al. (v. ind.).* Carm. de Cass. 383 ceu iubar . . ., cum sedet in -is *eqs.* Carm. anon. 1,126 (SBMünch. 1873/III. p. 699) convexa polorum . . . contingat -a rotarum. **γ** *alleg.:* Hraban. univ. 7,8 p. 215A quod . . . in prophetis *(Vulg. Is. 21,9)* legimus -as et quadrigas, iuxta allegoriam . . . tempora regnorum . . . ostendit. *ibid.:* regnum Medorum . . ., quod -ae sedens . . . mortem omnium Iudaeorum . . . praeferebat.

2 *de usu posteriorum temporum i. q. plaustrum birotum – zweirädriger Lastwagen, Karren (cf. H. Troe, Münze, Zoll und Markt . . . 1937. p. 133):* **a** *gener.:* Cosmas chron. 2,14 p. 105,8 super -am imposita fertur . . . abbatissa (Chron. Albr. a. 1236 p. 939,19 innocentes . . . trucidavit et -is inpositos in fluvium proiecit). Nivard. Ysengr. 4,355 trans Alpes -a fritinnit. Metell. buc. 7,24 -a volvente trabem de monte ferente. Chron. Erf. min. p. 626,13 currus et -as facere. Helm. chron. 60 p. 116,15 iumenta oneraria cum -is et quadrigis victualia sarcinasque militum portantibus (Hist. de exp. Frid. imp. p. 72,2 relictis -is et q. Nicol. Biber. carm. 1112 [ed. Th. Fischer. 1870] super -am mulieres sive quadrigam . . . adveniunt vecte precioso scemate tecte). Wilh. Rubruqu. itin. p. 218,2 quod . . . emerem . . . -as coopertas, in quibus portant Ruteni pelles suas (p. 218,16). p. 221,5 domus erat super -am (p. 221,7 numeravi in una -a xxii boves trahentes unam domum). p. 221,18 quas *(arcas)* ligant . . . super -as altas, quas trahunt cameli. p. 222,1 matrone faciunt sibi pulcherimas -as. *al.* **b** *iur. de teloneo, usu viae:* Trad. Udalr. August. 2 p. 4,11sq. (a. 1031) currus frumenti in stramine ii den., big(a) i den., . . . currus feni i den., -a i obolum (2 p. 5,25 c. vel -a falces ferens. *al.* Chart. Turic. 1152 p. 249,19 eadem via Otto . . . non cum curru, -a seu equo . . . utatur). Chart. Rhen. med. I 514 p. 571,6 de quadriga quinque, de -a duo *denarii.* Chart. Hans. III add. p. 397,36 debetur *denarius* de -a ferrata, de non ferrata nisi obolus debetur. Chart. Wirt. VII 2293 de -a ascendente cum pannis cum tribus equis vel pluribus quindecim solidos . . ., de -a cum duobus equis decem solidos et de -a cum uno equo quinque solidos recipiat *eqs. al.*

***bigamia,** -ae *f.* **1** *coniugium, in quo vir duas uxores simul habet – Doppelehe, Bigamie:* Bernold. Const. libell. III 13 p. 74,6 nec apud ethnicos -a (di- *3*) licebat sacerdotibus (*antea:* digamiam). Albert. Stad. annal. p. 284,34 Lamech primus induxit -am *(cf. Vulg. gen. 4,19). in imag.:* Gerhoh. ord. p. 276,46 tali -a vel trigamia vel . . . octogamia sponsam Dei ecclesiam non timent fedare *episcopi.* **2** *matrimonium iterum initum – Zweitehe (cf. Plöchl, Kirchenrecht. II. ²1962. p. 292):* Albert. M. sacram. 255 quaedam impediunt ordinem sicut -a. *v. et* digamia.

bigamus, -a, -um. (*cf.* δίγαμος) *?form.* -ius: *p. 1472,33.* **1** *adi.: digamus, alterum matrimonium post mortem prioris coniugis agens – wiederverheiratet (de re v. l. 26):* Conc. Karol. 3B,11 ut nullus episcoporum audeat . . . clericum -um . . . ad sacros ordines promovere. Gerhoh. ad Innoc. p. 233,20 -as viduas. Chron. Erf. mod. II a. 1274 p. 270,4 -os mundanos prohibet *papa* ferre tonsuram *eqs.* **2** *subst. masc.:* **a** *qui digamus est – ein zum zweiten Male verheirateter Mann (cf.* Gloss. IV 40,43 St.-S. -us zwirgehiter. *al.):* Ordo Rom. 35,52 -os . . . ad sacros ordines ne promoveas. Rather. epist. 16 p. 81,13 ne -i eligantur . . . ad clerum. 30 p. 177,12 cum -i ex laicis nequeant . . . fieri clerici *eqs. al. (v. ind.).* Honor. August. offend. 8 si . . . -us est, id est, si mortua legitima uxore aliam duxerit, hunc aecclesia nullomodo ad gradum sacerdotii admittit. Gerhoh. aedif. 14 (31) p. 157,35 ordinate ordinarentur *clerici proprietarii,* si . . . non -i . . . probarentur. Lamb. Leod. Matth. I 1244 (gloss.) propter defectum sacramenti ut in -is. Visio Godesc. 52 (QuellensSchlesw-HolstGesch. IV. 1875. p. 119,26) vidit . . . Godeschalcus eidem *(Unnoni)* uxorem priorem, -us enim fuit, . . . occurrere. Albert. M. sacram. 255. *al.* **b** *qui duas uxores simul habet – ein mit zwei Frauen gleichzeitig verheirateter Mann, Bigamist:* Ranger. carm. 659 *(in imag. de sacerdote a rege investito)* et -us fiat, cum debeat unius *uxoris* esse *(cf. Vulg. Tit. 1,6).*

bigarius, -i *m. rector bigae – Lenker eines zweirädrigen Wagens:* Conr. Mur. summ. 6,1 p. 426,6 auriga, . . . quadrigarius, -us. *Erb*

bigener, -era, -erum. *ex parentibus diversi generis natus, nothus – von verschiedenartigen Elternteilen stammend, Bastard-:* Albert. M. animal. 22,105 ibrida animal est quadrupes -um sive ex duobus natum, apro videlicet silvestri et porca domestica.

***bigenies** (be-) *f.* (bigener) *origo humilis vel ignobilis – niedrige, unedle Abstammung:* Gloss. med. cod. Trev. p. 150,3 be-es i. ignobilitas.

bigennium *v.* biennium.

Bigerricus (-gus), -a, -um. *villosus – zottig:* Gloss. II 759,46 St.-S. -ga vestis guffa i. villata *(spectat ad Sulp. Sev. dial. 2,1,8). v. ThLL. s. v.* bicerres.

***bigo,** -avi, -are. (biga) *curru (biroto) vehere – mit (zweirädrigem) Wagen fahren:* Wilh. Rubruqu. itin. p. 242, 22 fecit nos -are secum. p. 271,16. p. 378,6 -vimus per mensem cum eo.

[Rudolph]

***bigonza,** -ae *f.* *(ital.* bigoncia *a* bi(s) *et* congius, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 228) alveus – Mulde, Wanne:* SALIMB. chron. p. 222,35 oblatus est . . . lucius . . . in conca lignea de abiete, quam Tussci -am appellant, in qua . . . balneantur infantes.

***bikarium** *v.* *bicarium. ***bikkus** *v.* *biccus.

***bilancia** (ba-, -tia, -zia), -ae *f.* (bilanx)

1 *lanx (librae) – (Waag-)Schale (cf.* GLOSS. IV 227,13 St.-S. -is scuzzilun): EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,28 qui *(medici)* . . . -is statere aeque ponderare satagunt. *remissius:* AGNELL. lib. pont. 158 p. 380,27 abstulit . . . ex auro plenas balantias novem. 159 VII ba-as per nobilissimos viros aurum expendit. **2** *pondus – Gewicht:* CHART. Tirol. 1100 p. 142,22 (a. 1239) ut ipsi *(burgenses)* habeant . . . marcas et ba-as antiquas et veteras. **3** *ponderatio – das Abwiegen:* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 106^{a},43 (epist. imp.) nullus -zias seu pisones de auro nisi in publico cambio exercere presumat.

***bilanciola,** -ae *f.* *lanx librae parva – kleine Waagschale:* GEBER. clar. 2,52 cohoperi crucibulum coperculo hereo rotundo ad modum unius -e.

bilanx, -lancis *f.* *in imag. et per compar. i. q. statera – Waage (cf.* GLOSS. II 543,35 St.-S. -es dicuntur trutinae uuaga): ALDH. virg. I 49 p. 304,16 qui *(iudex)* aequa discretionis -e singulorum facta trutinabit. HINCM. epist. I 169 p. 155, 33 quae *(peccata)* . . . acsi posita in -e . . . sunt examinanda. *expressius i. q. trutina – Zünglein an der Waage:* BENZO ad Heinr. 3,12 vos estis -x in causis beati Petri.

bilb(i)o (-lib-), -ere *vel* -ire. *singultire – glucksen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 amfora profusa bilibit.

bilex *v.* bilix. ***bilfredus** *v.* *berfredus.

bilibris, -e. **1** *adi.: ?(duas res) pensans – ?(zwei Dinge) gegeneinander abwägend:* LAMB. ARD. hist. 45 -i lance . . . ad stateram appensa. **2** *subst. (fem.): in imag. i. q. mensura duarum librarum – Maß von zwei Pfund (loci pendent a Vulg. apoc. 6,6; cf.* GLOSS. I 798,44 St.-S. zuivuaga. *al.):* HILDEG. epist. II 10 p. 349,9 videamus, in quo -es tritici et hordei sint. div. op. 2,5,8 p. 909^{B} iudicio temporis huius statera data est, qua in -e libraret, haec duo scilicet, abstinentiam et coelestis patriae dilectionem. p. 909^{C} martyres corpus suum per abstinentiam affligunt et in coeleste desiderium aspiciunt . . ., quod -is tritici designat. *ibid.:* per tres -es asperitatum.

bilinguis, -e. **1** *adi.: duplex in verbis, falsiloquus – doppelzüngig, heuchlerisch (cf.* GLOSS. I 251,13 St.-S. -is [binguis *b*] . . . zuuizuki. 531,38 pispahhalen. *al.):* HRABAN. hom. I 50 p. 92^{D} debet esse *christianus* . . . neque iniuriosus nec -is. BENZO ad Heinr. 4,10 -is turba crevit. ECBASIS capt. 742 ore -i (BERNH. GEIST. palp. 1,235). 1045 informat . . ., quę sit cautela -is. HEINR. AUGUST. planct. 500 noxius est anguis vir lividus atque -is. ALBERT. M. pol. 5,8^{r} p. 536^{a},22 adulator -is est, qui laudando unum detrahit alteri. summ. theol. II 18,117,2,3 p. 366^{a},17 dicit . . . glossa, quod -is est, qui aliud loquitur de praesente et aliud de absente. *al.*

2 *subst. masc.: qui duplex in verbis vel falsiloquus est – ein Doppelzüngiger, Heuchler (cf.* GLOSS. I 535,15 St.-S. -is pisprachaler. IV 213,19 -is bisprechere. *al.):* LIOS MON. 561 expulerint *vos* . . . ut ineptos atque -es (gloss.: mentaces). ARNULF. delic. 317 principibus placidis persuadet bella -is. HILDEG. epist. I 124 p. 348^{D} in vobismetipsis contradictionem -ium contradicitis. *al. cf.* *bislingua.

bilinguitas, -atis *f.* *duplicitas, falsiloquium – Doppelzüngigkeit, Heuchelei:* CONC. Karol. 39^{B},14 qualiter *sanctimoniales* vitent . . . -es, dissensiones *eqs.* 39^{B},18 p. 450,7 si aliqua . . . scurilitati, -i, verbositati . . . inservierit. DUDO hist. praef. p. 93,39 ne propositum, quod illi spoponderam, in -is vitium versum videretur ullo mendacii inquinamento pollui.

biliosus (-lo-), -a, -um. *metr.* bī-: *p. 1478,2.3.*

1 *proprie i. q. fellosus – gallig, voll Galle (cf.* GLOSS. IV 40, 47 St.-S. -us [-losus *g*] galliner [*c*], gallenuol [*d*]. 133,17 bilosus galliner. *al.):* AURELIUS 8 p. 694,6 quod exspuunt, . . . est . . . -um ad aeruginis colorem. **2** *translate i. q. tristis, miser – traurig, unglückselig:* ABBO SANGERM. bell. 3,98sq. buggeus apparat et burgos, verum -us (gloss.: tristis); apparat atque bosor taphium sibi, sed -um (gloss.: triste).

1. bilis, -is *f.* *script.:* pilas: *l. 6.* by-: *l. 13.25.* -ys: *l. 13.*

fel – Galle (cf. GLOSS. III 661,61 St.-S. fel vel pilas galle): **1** *spectat ad humorem (cf.* GLOSS. III 75,7 St.-S. fel, cuius humor -is dicitur galla. *al.):* **a** *proprie:* AESCULAPIUS 5 p. 8, 22 hanc passionem *(sc. melancholiam)* atram -em vocaverunt Latini. GLOSS. med. p. 13,5 -is dicitur humor, qui in felle continetur. BEDA temp. rat. 30,26 crescit -is amara, hoc est cholera rubea (ALBERT. M. animal. 3,112. 117 melancolia autem, quae colera nigra sive nigra bylys vocatur). RATHER. disc. 3 (PL 136,622^{B}) quod suscipit fel, fiat -is. CARM. var. Walther 1,26,4 egris membris excidit exsiccata -is *mense Aprili. al.* **b** *in imag.:* CAND. FULD. Eigil. II 14,96 -is rancore remoto . . . communem vivere vitam. HROTSV. gest. 321 fertur . . . quorundam pectora -e tanto pestiferi . . . penetrare veneni, ut *eqs.* PASS. Ursulae 13 pravorum legio . . . de suae amaritudinis -e virgines . . . bibere compulit. EKKEH. IV. bened. I 2,36 excreat Eunomium sacra -is. CARM. Bur. B 60, 2^{a},1 est -is amarissima, qualem gignit Sardonia. *expressius i. q. venenum – Gift:* HROTSV. Gong. 434 evolvens -em invidiae veterem (Pel. 98 corde gerens v. serpentis . . . -em). **c** *translate i. q. iracundia – Zorn (cf.* GLOSS. I 61,7 St.-S. bylis iracundia): THIETM. chron. 2,28 p. 74,18 cesar . . . mascula -e *(cf. Pers. 5,144)* succensus. VITA Eberh. Salisb. I 8 p. 82,4 furebat -em *(deest 1)* . . . in . . . Eberhardum augustus. **2** *spectat ad vesicam: in imag.:* NIVARD. Ysengr. 6,199 rector adhuc sed vix inscissa -e tacebat. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,488 -e sub obliqua *(cf. Prud. psych. 777)* geris in penetralibus anguem.

2. bilis *v.* vilis.

***bilissa,** -ae *f.* *(theod. vet.* bilissa, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1052 sqq.) script.:* -lsa: *l. 40.* -isa: *l. 38. usu attrib.: l. 38. altercum, hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 925sqq.):* GLOSS. med. cod. Trev. 158 tolle herbam -isam cum radice et foliis et semine. CHIRURG. Sudhoff 2 p. 434,7 de simphonia, id est de -a dimidium quadrantem. HILDEG. phys. 1,110 de bilsa; bilsa frigida est *eqs.*

bilix (-ex), -licis *m.* *textum duobus filis compositum – zweifädiges Gewebe, Zwilch:* GLOSS. III 147,40 St.-S. -ex zvilich. IV 346,30 hic -x zwilih. *ibid. al. cf.* biplex.

***billeator** *v.* *pileator.

***billeta** (by-), -ae *f. vel* **-um,** -i *n.* *(francog. vet.* billete *a gall.* *bilia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 364sq.) fort. i. q. umbo parvus, globulus – viell.: kleiner Buckel, Kügelchen:* CHART. Lux. IV 137 (a. 1269; *in descriptione sigilli*) tertius *(sc. leo)* in clipeo et quartus in armis . . . militis cum bylletis intersignatis insculpti.

billeus *v.* bibleus.

***bilocus,** -i *m.* *(orig. turc. vel hung. ut vid., cf. A. v. Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte. ^{3}1909. p. 210sq.) officialis iudiciario munere fungens – Gerichtsbeamter, Richter:* CHART. Burgenl. I 476 p. 319,15 (a. 1265) villam . . . Kachee et Moch nomine -orum . . . nuncupatam. *expressius de munere:* CHART. Burgenl. I 576,5 (a. 1270) -um omnino abolemus *(sc. rex Ungariae).*

bilosus *v.* biliosus. ***bilsa** *v.* *bilissa.

bilustris, -e. **1** *decimum annum habens – zehnjährig, von zehn Jahren:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,6 bis decurso -i temporis intervallo. virg. I 29 p. 267,16. NIVARD. Ysengr. 4,711 lentior extiteras annis quam temo -is. **2** *per decem annos sufficiens – zehn Jahre ausreichend, für zehn Jahre:* NIVARD. Ysengr. 1,909 victum. *Rudolph*

bima *v.* bema. ***bimalva** *v.* *bismalva.

***bimanis,** -e. *duplices manus habens – doppelhändig:* ERMENR. Sval. 4 *(in imag.)* flumen . . . piscibus copiosum et maxime -es cancros ebulliens.

***bimarinus,** -a, -um. *aqua circumfusus – von Wasser umflossen: v. p. 1491,50.*

[Sroder]

***bimariticus**, -a, -um *vel* ***bimaritinus**, -a, -um. *ab utroque latere mari attactus – von beiden Seiten vom Meer bespült: v. p. 1491,45sq.*

bimatus (bym-), -us *m.* **1** *strictius i. q. aetas duorum annorum – Alter von zwei Jahren:* Lex Sal. Pipp. 3,2 *(de bove)* si quis annuculum usque ad -um furaverit. Arnold. Saxo fin. 4,4 p. 82,2 si ponatur lac mulieris lactantis virginem suam a bymatu in quadratu et suspendatur in turri *columbarum.* **2** *latius i. q. duo anni – zwei Jahre:* Mirac. Volq. 16 reliquam . . . infirmitatem . . . ante mortem vestram -us spacio paciemini.

bimembris, -e. **1** *strictius i. q. duplicia membra habens – doppelgliedrig:* Ekkeh. Uraug. chron. a. 1099 p. 214, 46 infantulum per omnia -em. **2** *latius i. q. bipertitus – zweiteilig:* **a** *proprie:* Chart. Pomm. B 314 p. 238,16 (a. 1238) eo tempore ob maris interluentis ostium Frisia foret -is. **b** *translate:* Albert. M. cael. hier. 14,1 p. 381[a],18 omnis multitudo exit ab aliquo uno communi primo per divisionem -em (animal. 11,64 divisio bona est -is et per opposita. top. 5,1,2 p. 393[b],10 qualiter . . . ista quadrimembris divisio ad -em reducatur. p. 395[a],32).

bime(n)stris, -e. **1** *adi.: duos menses durans – zweimonatig:* Vitae patr. Iur. 3,17 p. 161,23 emenso bimenstri tempore. Epist. Meginh. 14 p. 207,18 bimenstre loci intervallum. Acta imp. Winkelm. I 802 infra bimestre temporis spacium. **2** *subst. masc.: spatium duorum mensium – Zeitraum von zwei Monaten:* Alcuin. epist. 149 p. 243,11 tradita . . . est *stella Martis* Cancro per bimenstres.

***bimo**, -are. *dupliciter exaltare – um das Doppelte erheben:* Abbo Sangerm. bell. 3,95 quisquis honore bĭmetur (gloss.: duplicetur).

***bimpinella** *v.* *pipinella.

bimulus, -a, -um. *qui duorum annorum est – zweijährig:* Lex Sal. Merov. 38,8 (ed. Her.) puledrum anniculum sive -um (bimum *C*).

bimus, -a, -um. *script.* bin(us): *l. 39.42.*

qui duorum annorum est – zweijährig, von zwei Jahren: **1** *spectat ad aetatem:* Lex Sal. Merov. 2,8 porcum -um. 3,9 -um taurum. 4,2 -um (binum *var. l.*) vervicem. Capit. reg. Franc. 128,25 p. 254,26 poledros -os X (128,33 p. 256,6). 128,31 p. 255,28 pultrellas trimas XXV, -as XII (128,33 p. 256,5). Nivard. Ysengr. 3,517 . . . -am (binam *var. l.*) seu libeat trimam. *v. et l. 35.* **2** *spectat ad aliud spatium temporis:* Steph. Col. Maurin. 7 -us situ invaluit dolor. Arnold. Ratisb. Emm. 1,12 p. 552[b],56 alius hic reliquit triennem languorem, alius deposuit -am debilitatem.

***binalis**, -e. *duplex – zweifach:* Acta imp. Böhmer 182 p. 170,1 (a. 1192) ut privilegiis . . . -is scripti patrocinio debitam apponamus firmitatem.

binarius, -a, -um.

1 *adi.:* **a** *duo continens, dualis – zwei enthaltend, Zwei-:* Form. extrav. I 9 p. 538,29 ut intentio dilectionis a -o numero principium sumeret (Hraban. univ. 18,3 p. 489[c] -us numerus ad duo testamenta respicit. Albert. M. cael. 1,1,2 p. 6[b],33 numerus, qui est duo, hoc est -us. *al.*). Lamb. mus. quadr. p. 273[a] secunda divisio partis secunde est quedam ligatura duarum figurarum, que etiam -a vocatur. **b** *duplex – zweifach:* Gerhoh. Antichr. 1,9 latitudo . . . templi huius . . . vicenis cubitis tenditur, qui numerus -us decenus est.

2 *subst. masc.: numerus ex duobus constans, dualitas – die Zahl 'zwei', Zweiheit:* **a** *math.:* Alcuin. epist. 133 p. 201,14 est tertia pars *sexagenarii* vicenarius, sicut -us in senario. Abbo Flor. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. p. 201,2) reflectuntur *digiti* . . . ad suas radices intrinsecus: minimus pro unitate, medicus pro -o. Gerb. epist. math. A 4 p. 29,10 -o dicitur multiplicari proportio, quando eadem duplicatur *(cf. Boeth. mus. 2,10).* Epist. Worm. I 52 p. 90,8 quanto . . . minores numeri, tanto maiores sunt proportiones, utputa -us unitati dupla proportione . . . comparatur *(cf. Boeth. mus. 2,9).* Mathem. var. Bubnov p. 251,12 caracter unitatis aut -i aut ternarii. p. 269,25 si -um in singularitate posueris et unitatem . . . in decenis . . ., huiusmodi . . . compositio duodenarii numeri formam exprimet. *al.* **b** *philos.:* Albert. M. cael. 1,1,2 p. 6[b],42 dicimus, quod duo viri sunt duo viri . . . et non simpliciter duo, quia non sunt dualitas sive -us. metaph. 1,4,2 p. 49,63 (ed. B. Geyer. 1960) primi numeri rerum sunt unitas formae et -us materiae. p. 50,24 ab unitate primus procedit -us, qui est anima in genere. 5,1,10 p. 232,78 quaeratur, utrum separato -o a duabus ovibus adhuc remanent oves duae vel non. p. 232,83 quattuor . . . sunt, quaecumque duobus -is numerantur. 5,4,2 p. 274,20 erit . . . omnium numerorum -us imperfectissimus, qui principium et finem habet sine medio. *al. (v. ind.).* summ. theol. II 12,72,2 p. 36[a],25sq. omne creatum videtur esse sub diade sive sub -o, et cum primus -us . . . sit materia et forma, videtur, quod *eqs.* **c** *anat.:* Albert. M. (?) animal. quaest. 1,52/53 p. 106,52 quaeritur, quare membra exteriora dividuntur per -um ut oculus et auris. **d** *mystice:* Otloh. quaest. 35 p. 105[B] ne forte, si -um, qui duabus unitatibus constat, nominari censeo, aequalitatem Patris et Filii iuxta mysticam numeri rationem denegare videar. 39 p. 112[C] potest etiam in eodem -o primus significari homo *eqs. ibid. al.* **e** *usu vario:* Walth. Spir. Christoph. II praef. 87 hoc . . . numero . . ., cui pariter pariles . . . partes contulerat quadruplum replicans -us orbem. Epist. Teg. I 5 illi *discipuli* tricies et sexies in -um divisi *(cf. Vulg. Luc. 10,1). in ludo aleario:* Gesta Camer. 1,89 p. 434,27 per . . . -um ac ceteros usque ad senarium currens *eqs.*

***binda** (benda), -ae *f. (germ.* *binda, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 1110) fascia – Binde, Band:* **1** *gener.:* Ryccard. chron. a. 1221 p. 96[a],36sq. (statut. imp.) sancimus, ut mulieres Hebree super rudello . . . bendam deferant tinctam colore celesti, quo deposito bendam . . . portent super capitis ligamenta, quod signum sit omnibus Iudaysmi. Wilh. Rubruqu. itin. p. 290,10 circa timpora habent *isti parvi homines* longas bendas . . . assutas ipsi mitre. Salimb. chron. p. 73,24 una mulier dabat sibi *(sc. mulieri pauperculae)* subtellares, alia camisiam, . . . alia -am. *usu symbolico:* Roland. Patav. chron. 8,9 p. 118,8 Theupus . . ., qui -am quandam amore unius dompne in sua tulit lancea. **2** *medic.:* Ioh. Iamat. chirurg. 3,1 quod *(instrumentum ligneum)* . . ., si debitum potius excedat modum, egrotanti -a semel, bis vel ter circumstante firmiter alligetur. 8,11 p. 60,26 vulnere fere ex toto consolidato . . . cum -a ligetur. Theod. Cerv. chirurg. 1,20 p. 142[H] ex oleo dulci -is infusis totum caput involvatur. Wilh. Salic. chirurg. 1,29 p. 313[F] cum -a recenti stringe omnia haec *eqs.* 3,8 p. 343[H] cum secunda fascia vel -a fiat ligatio. *ibid. al.*

***bindellum** *vel* **-us**, -i *n. vel m. (ital.* bindello *a* *binda, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 238) medic. i. q. fascia – Binde:* Moses Panorm. infirm. 18 p. 117,5 ligare locum cum -is (29 p. 128, 21). Wilh. Salic. chirurg. 3,8 p. 343[H] prępara . . . -um unum, cuius latitudo sit unius digiti pollicis *eqs.*

bini, -ae, -a *vel rarius* **binus**, -a, -um.

I *vigente sensu distributivo i. q. duo simul – je(weils) zwei (cf.* Gloss. III 426,56 St.-S. -us zuuischer): **A** *usu adi.:* Aldh. ad Acirc. 120 p. 166,21 aequis divisionum legibus dirimuntur arsis et thesis *(in dactylo)* tempore -o et -o. Hraban. carm. 39,87,1 bis -is coram stantibus . . . animalibus (Wandalb. martyr. compr. 18 b. -a ebdomada. Hrotsv. Abr. 3,3 b. -a lustra. *al.*). Walthārius 268 quater -um mihi fac . . . coturnum. 294 lateri . . . duces hinc indeque -os assedisse iubet. Ruotg. Brun. 33 p. 34,13 hos . . . per diversas monasteriorum . . . cellulas . . . alibi singulos, alibi -os inclusit. Consuet. Trev. 22 p. 22,18 procedunt primi non confuse ac mixtim, sed -i. Wibald. epist. 138 p. 220,15 ceperunt *laici* . . . consultare inter se . . ., -i simul vel terni aut quaterni. Statut. ord. Teut. p. 41,9 fratres -i et -i comedant. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 33,7 aves, que non incedunt -e et -e, scilicet unus masculus cum sua femina. *al.* **B** *usu subst.:* Walthārius 958 semita . . . cogebat -os bello decernere solos. Gerh. August. Udalr. I 4 p. 393,7 -is et -is secundum ordinem simul ambulantibus. *al.*

II *evanido sensu distributivo:* **A** *duo – zwei:* **1** *usu adi.:* Aldh. virg. II 258 quique quater denis et -is mensibus

[Sroder]

. . . clausit . . . caelum. ad Acirc. 85,3 -a mihi *(sc. fundibalo)* constant torto retinacula filo. ARBEO Corb. 36 -is sustentatur baculis. TRAD. Frising. 90 titulos -os in una die . . . tradiderunt. WALAHFR. carm. 51,4 panibus ex quinis, tum piscibus ordine -is *(cf. Vulg. Ioh. 6,9)*. CAND. FULD. Eigil. II 15,12 -as . . . cryptas. WALTHARIUS 265 -a . . . scrinia. BRUNO MAGD. bell. 6 p. 16,23 -as vel ternas simul concubinas habebat *rex. saepe. nota sing.:* ALDH. virg. II 1908 -o spadone fuit comitata virago. RUODLIEB III 62 ⟨horaqu⟩ę -a prius iverat, ibat id una. FRUTOLF. brev. 10 p. 66 (vs.) si -am diesin addis. *al.* **2** *usu subst.:* WALAHFR. carm. 47,1,4 quam pulchre -os colligit unus amor. EKKEH. IV. carm. var. II 1,3 pro -is geminos . . . pone. WIPO gest. 2 p. 17,14 hanc dignitatem ex multis inter -os coarctare. *al.* **B** *ambo – beide:* **1** *usu adi.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,1 universitas totius creaturae, quam . . . -a cingunt emisperia. 106,5 cum poplite -o. CHRON. Salern. 96 p. 96,16 sue -e filie. *al.* **2** *usu subst.:* CHART. Fuld. B 39 (a. 762/63) nos -i, Hahbertus et coniunx mea. SALOM. III. carm. 1,304 ambiguum de -is effice certum. *al.* **C** *duplex – doppelt, zweifach:* HEITO Wett. 9 in una re -a iteratione repetita. CARM. Salisb. 5,14 gaudia -a frui. RUODLIEB V 253 -a ⟨causa⟩ viduatam *matrem*. EKKEH. URAUG. chron. a. 1099 p. 214,46 alterum *infantulum* vero capite -o, agnellos . . . -is capitibus exortos fuisse. NIVARD. Ysengr. 1,641 sciret -a modum, cum nesciat una Caribdis? **D** *bis repetitus – zweimalig:* CONC. Karol. 16A,16 si quis iudicum furem in -a vel terna reprehensione non damnaverit. NIVARD. Ysengr. 5,61 plus valet empta semel quam -a industria gratis. **E** *secundus – zweiter: v. p. 1486,27.*

binio, -onis *m.* **1** *numerus binarius in ludo adhibitus – Zweier im Spiel, Daus:* GLOSS. III 162,29 St.-S. -o dûs. 216,55. **2** *species nummi – Münzart (cf. Ahd. Wb. I. p. 1111 s. v.* biselinc): GLOSS. III 375,2 St.-S. -o bisclinc *(v. notam ed.).*

binis *v.* lenis.

***bino,** -are. (*cf.* bini, combinare) *in imag. i. q. bis fodere – zweimal umgraben:* CAES. HEIST. hom. II p. 31a ne vitia succrescentia fructum in illo *(confitente)* meritorum impediant, eandem *(conscientiam)* -are atque tertiare non renuat *abbas.*

***binomius,** -a, -um. (*cf.* binominis)

1 *adi.:* **a** *duo nomina habens – zweinamig:* HERIG. Ursm. 1,115 quia post baptisma -us esset et post hęc Landelini cognomen haberet *Morosus*. THEOD. THEOL. Conr. praef. p. 214,9 alii . . . eum Cuonradum nominant, alii . . . Cuononem appellant, alii utriusque nominis quasi -um fuisse autumant. OTTO FRISING. chron. 2,1 p. 69,37 occurrit, quod Darius . . . in Daniele non Astyagis, sed Assueri filius vocatur; potuit vero esse, quod -us fuerit. LAMB. ARD. hist. 25 p. 574,5 Robertum . . ., qui, ut tunc temporis erat consuetudo et adhuc . . . tenetur, -us erat. CHRON. Albr. a. 691 quod ibi nominatur papa Zagharias, intelligendum, quod papa Sergius fuit -us. ALBERT. M. animal. 8,94 -a . . . est *haec avis* aput Latinos. *al.* **de re:** ARIBO FRISING. mus. p. 33 baptizemus eundem modum *(sc. tetrardum)* nominantes eum yppomixolidium, ut sic sit -us, sicut eum biformem novimus. **b** *aequivocus – gleichnamig:* CHART. Austr. sup. II 110 p. 165,14 (a. 1125) inter duos -os fluvios, qui dicuntur Aggist.

2 *subst. masc.:* *qui duo nomina habet – ein Zweinamiger:* THIETM. chron. 3,21 p. 126,3 -us ille . . . inperatricem . . . vocavit. VITA Herm. Ios. 21ex. noster . . . -us *(sc. Hermannus Iosephus)* cum principe apostolorum in nominis appositione maxime convenire videtur.

***binsuga,** -ae *f.* *(theod. vet.* binisuga, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1060sq.) melissophyllon vel lamium – Melisse oder Weiße Taubnessel (Melissa officinalis L. vel Lamium album L.):* HILDEG. phys. 1,59 de -a; -a (apiago *ed. pr.*) calida est.

***binula,** -ae *f.* *(orig. inc.) hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L.):* GLOSS. III 494,32 St.-S. -a bilisa. 514,52 -a bilsa. 570,15 -a bilesa.

binum *v.* vinum. **binus** *v.* bini, bimus.

biothanatus (pi-, biat-, -thon- *sim.*), -a, -um. (βιοθάνατος) *form.: sing.: ?gen.* -is: *l. 13. acc.* -on: *l. 7. plur.: gen.* -um: *l. 11. ?acc. masc.* -as: *l. 17. metr.* -thā-: *l. 7.*

1 *adi.:* *violenta morte defunctus – eines gewaltsamen Todes gestorben:* EPIST. Teg. I 25 p. 26,27 qui dudum fuimus quasi -i, vobis superstite convalescimus. *fort. huc spectat:* MILO carm. 3,2,8 Porphirium . . . biathanaton, ore putentem. **2** *subst. masc.:* **a** *qui morte violenta defunctus est – ein gewaltsamen Todes Gestorbener:* BENED. salis et aquae 7 (ed. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen. I. p. 157,23) machinationes diabolicas spirituum inmundorum sive -um *(v. notam ed. p. 160)* sive errantium. PASS. Trudp. 7 Dominicus . . . nefandissimus proditor . . . -is (biotanatis, piothonati, biothonata *var. l.*) nece meruit perire. **b** *qui mortem sibi consciscit – Selbstmörder:* ALDH. virg. I 31 p. 270,1 si . . . quolibet exitii genere vim vitae crudeliter intulerit, extraneus ab ecclesiae societate inter -os (-as *codd.*) reputabitur.

bioticus (-otti-), -a, -um. (βιωτικός) *saecularis – weltlich:* ABBO SANGERM. bell. 3,28 ne sis . . . biotticus (gloss.: secularis, mundanus) actor.

bipalmis, -e *vel* **bipalmus** (-meus), -a, -um. *mensuram duorum palmorum exhibens – zwei Hand(spannen, -breiten) messend:* RICHER. REM. hist. 3,40 peregrinis operimentis limbos -os circumducunt. DYASC. p. 141a orchis . . . tirsum habet -eum *(cf. Diosc. gr. 3,126* σπιθαμῆς τὸ μῆκος). NIVARD. Ysengr. 2,297 pinguedo -is excedit costas.

bipartio *sim. v.* bipertio.

bipatens, -entis. *ab utraque parte apertus – beiderseitig geöffnet:* CAND. FULD. Eigil. II 10,25 -bus . . . portis ([*cf. Verg. Aen. 2,330*]. ALBERT. STAD. Troil. 2,514). MIRAC. Gorg. 22ex. interruptionibus apertis -bus maximis. HEINR. AUGUST. planct. 766 nasus fetori -s locus est et odori.

bipedalis, -e. *script.* bibid-: *l. 38.*

1 *adi.:* *duos pedes habens – zweifüßig:* **a** *proprie:* ALBERT. M. metaph. 7,4,2 p. 369,22 (ed. B. Geyer. 1964) dicamus animal bipes sive -e. **b** *translate:* **α** *de metro:* COLUMB. epist. 10,2 accipe . . . -i (bibidali *B*) condita versu carminulorum munera parva. ALCUIN. carm. 54,1 -i carmine. ERMENR. Sval. praef. tit. p. 155,10 oratio et metrum -e Erminrichi . . . incipit. **β** *de longitudine i. q. mensuram duorum pedum exhibens – zwei Fuß messend:* THANGM. (?) transl. Epiph. 5 ostiolum . . . fenestrae instar -is non amplius mensurae. ALBERT. M. lin. 3 p. 470b,3 quae *(superficies quadrata)* sit ex ductu lineae -is (*p. 970a,7* τὴν δίπουν) in seipsam (metaph. 12,1,3 p. 551,50 [ed. B. Geyer. 1964] dicit lineam esse -em, quae forte monopedalis est vel brevior). *fort. add.:* CHRON. Median. 11 instar vermis -is ab intimis visceribus miseri est proiectus *daemon.*

2 *subst. neutr.:* *animal duos pedes habens – zweifüßiges Lebewesen:* ALBERT. M. praedicam. 4,6 p. 234a,21 multi . . . sunt homines et -ia non habentia servum.

bipennis (pi-, byp-, bebin-, bibe-, -pin-, -ellis, -entis, -enius *sim.*), -is *f. (?m: l. 60. p. 1483,3; ?n.: p. 1483,3) vel rarius* **bipenna** (pipin-, bippena, -ensa *sim.*), -ae *f. form. sing.: ?nom.* -ius: *l. 60. acc.* -im: *p. 1483,16. abl.:* -i: *passim.* -e: *p. 1483,8.17.*

I *subst.:* **A** *securis anceps, ascia – zweischneidige (Streit-)Axt, Beil (cf.* GLOSS. III 122,15 St.-S. bibellis [bipellis *E*] bihel. 192,27 -penius [*D*], -penis [*N*], tuerhakes [*D*], helmach [*N*]. 312,26 -is barta vel pial. 633,24 bibellis [bibennis *d*, bepillis *corr. in* bebillis *b*] pihal. 634,5 bebinnis blihal [*corr. H. Degering, Mitt. a. d. Kgl. Bibl. Berlin. 3. 1917. p. 25*]. 639,19 -is satelhachs. 690,5 -is bursa. IV 4,61 -pinnis achus zuuiuuas. 182,22 by-is helmpart. *saepe. v. et p. 1483,21 sq.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 26 p. 261,11 quamvis . . . reclinem *pinum* . . . accolarum -es certatim succiderent. ARBEO Emm. 41 excepto singulari habitu et pipinnam (pipenna, bipenni *var. l.*), quam manibus gestabat. EKKEH. IV. pict. Sangall. 48 cęsoria, rastra, -es (bidentes *cod. a. corr.*). ADAM gest. 2,62 arrepta -i simulacrum *paganorum* in frusta concidit *Wolfredus*. VISIO Godesc. 26 (Quellens-

SchleswHolstGesch. IV. 1875. p. 108,21) -im, qua corilos deiciendas incidant. HEINR. MONOG. rel. (WestdtZGesch. 17 p. 95,1) -em (-e *G*), quo milites fixerunt clavos in corpore redemptoris. REGISTR. Baiuv. B p. 357,24 malleus . . ., forpex et pipennis. *al.* **b** *milit.:* LIBER hist. Franc. 10 p. 253,13 accepit . . . rex franciscam eius *(Franci)*, quod est -is ([*Greg. Tur. Franc. 2,27* securem]. HINCM. Remig. 11 p. 293,6 quae vocatur -a). 18 p. 272,26 elevata -e. HINCM. Remig. 11 capit. p. 255,28 de urceo . . . a quodam levi Franco . . . -a (bippena 2^{a}) percusso. WALTHARIUS 918 ancipitem vibravit in ora -em (bibennem *V*). *al. v. et supra p. 116,55.* **c** *publ. et iur.:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,16 p. 53,44 omnia regalia, lanceam . . . et ensem regalem, -em, balteum. ANNALISTA Saxo a. 952 p. 608,15 rex affirmat . . . raptorem preiudicatum de illa sua -i sapere debere. THEOD. PALID. annal. a. 935 p. 63,4 -im eius *(regis)* iudiciariam in media curia infigi. **2** *alleg. et in imag.:* HRABAN. univ. 21,12 p. 567^{D} in -e geminam afflictionem . . . designat. DUDO hist. praef. p. 93,10 ut omnis scrupulositas iniustae ambiguitatis tuis acutissimis -bus . . . amputetur. **B** *dolabra – Haue:* GLOSS. III 682,39 St.-S. -entis bial vel houua. **C** *falx – Sichel:* GLOSS. III 350,30 St.-S. -is hepa vel halmax vel barda. IV 342,18 -is happia *(spectat ad Prisc. gramm. II 160,4).* **D** *telum volans – fliegendes Geschoß:* GLOSS. III 683,3 St.-S. bipensa fluica.

II *adi.: anceps – zweischneidig:* GLOSS. IV 133,14 St.-S. -is zwiwasser.

***bipennula,** -ae *f. securis (anceps) – (zweischneidige) Axt:* RUD. TRUD. gest. 7,4 emens mihi . . . -am necnon et falcem.

bipensa, bipentis *v.* bipennis.

bipertio (-par-), -ivi, -itum, -ire. *script.:* pi-: GLOSS. I 587,48 St.-S. bibe-: *l. 39.* -rdi-: *l. 50.*

1 *in duas partes dividere – in zwei Teile teilen:* GESTA Camer. 3,49 p. 484,21 censum ita -vit *episcopus*, ut in dedicatione aecclesiae medietatem eius insumerent reliquamque in die ordinationis suae . . . perciperent. ADAM gest. 2,46 p. 106,15 totam regionem Iudlant . . . in duos episcopatus bipartitam esse. HELM. chron. 52 p. 102,11 bipartito (bibertito *1*) . . . principatu. ASINARIUS 395 bipartitur res publica. RAPULARIUS 287 nos sumus una caro nec nos natura bipartit. ALBERT. STAD. Troil. 5,372 ense bipartit *Pyrrhus* eos *(hostes)*. CHART. Wetzlar. II 53 bona . . . unita et ad invicem redacta equali dimensione -tam . . . sectionem recipiant. *refl.:* CARM. Bur. B 108,1^{a},7 dum se vertit et -it *mens* motus in contrarios. **2** *in duas partes vertere – nach zwei Seiten wenden:* BERNH. GEIST. palp. 2,310 hac illac latera tua tota nocte -is.

adi. **bipertitus,** -a, -um. *in duas partes divisus, duplex – in zwei Teile geteilt, zweifach* (*cf.* GLOSS. I 56,7 St.-S. -um [*a.c*, -rdi- *b*] in zuei gatailit): ALDH. virg. I 17 -am vitae qualitatem. epist 5 p. 491,1 -a bis oracula *(cf. notam ed.).* GODESC. SAXO conf. p. 67,5 gemina *praedestinatio*, id est -a. FOLCUIN. vita Folcuin. 6 coenobium illud -um est, nam inferiora monachi, superiora canonici optinent. *al.*

adv. **bipartito** *vel* **bipartite.** *in duas partes, dupliciter – in zwei Teile, zweifach:* ALBERT. METT. div. temp. 2,9$^{med.}$ -o equitatu diviso (ALBERT. M. top. 6,2,2 p. 444^{a},3 si aliquis diffiniendo dicat perfectum numerum, qui -e [*p. 142*^{b},*12* δίχα] dividitur. p. 444^{a},7 -e . . . dividi idem est, quod in duo dividi. p. 444^{a},30.32).

1. bipes, -pedis. *abl. sg.* bipido: *p. 1484,3.*

1 *adi.: duos pedes habens, duobus pedibus ambulans – zweifüßig, auf zwei Füßen gehend:* **a** *proprie:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,30 qui *(adolescens contractus)* prius male tripes, nunc bene -s coepit discurrere. RUODLIEB V 86 ursi . . ., qui vas tollebant ut homo -esque gerebant. ALBERT. M. animal. 4,1 secundum genera animalium gressibilia et volatilia et -ia et quadrupedia. top. 5,1,2 p. 393^{b},38 quoniam homo est -s (*p. 128*^{b},*25* δίπουν), equus autem non. *ibid. al. v. et p. 1482, 37.* **b** *translate de divisione monochordi i. q. duos passus complectens – zwei Schritt umfassend:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,24 (vs.) it diapente tripes et diapasa -s.

2 *subst. masc. vel neutr.: animal duos pedes habens – zweifüßiges Lebewesen:* **a** *latius:* LEG. Burgund. Rom. 13,1 de cane et -e (bipido A^{3}). ALBERT. M. mot. animal. 2,2,1 p. 294^{a},20 omnia ambulantia -ia. 2,2,2 p. 295^{b},38 in -bus. animal. 1,86 quaedam *animalia* . . . duos pedes habentia, ut homo et multa volatilia, -ia vocantur. **b** *strictius de hominibus:* BRUNO MAGD. bell. 15 p. 22,20 ipse *(mango)* . . ., licet -s, vacca bruta et omni probitate vacua. IOCALIS 217 quadrupes . . . quandoque cadit pede sano, non mirare, -s, si labitur ergo tibi pes. *v. et supra p. 1284,4.*

2. *bipes, -pedis *subst. (cf. theod. vet.* biboz, *v. Ahd. Wb. I. p. 1002) artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L.):* GLOSS. IV 370,13 St.-S. -e i. piuuuz.

bipinnis *v.* bipennis.

***biplagius,** -a, -um. (bis *et* plaga) *de veste fort. i. q. dupliciter circumdatus – viell.: zweifach umgelegt:* IOH. DIAC. cen. 2,67 Iob -am (Iobbi plagam, Iob et plagam, Tobbi plaiam *var. l.*) *cepit vestem (ex Ps. Cypr.; fort. alluditur ad duas plagas Iob, cf. notam ed.).*

biplex, -icis. *duplex – zweifach* (*cf.* GLOSS. IV 239,6 St.-S. -x pannus zuilichez toch): RHYTHM. 148,67,1 -i (triplici *L*) . . . flagello noli me percutere. *cf.* bilix.

***bipunctum,** -i *n. neuma ex duobus punctis constans – aus zwei Punkten bestehendes Neumenzeichen (cf. P. Wagner, Neumenkunde. ^{2}1912. p. 39):* FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 101 punctum, -um, tripunctum.

***biquadrum,** -i *n. duplex quadrum – Doppelviereck:* VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,10) inter nemorosa pomerii sistunt infra -um claustra gemina munitione crebrisque arcuum macheriae foraminibus manent.

birbix *sim. v.* vervex.

***bircka,** -ae *f.* (*theod. vet.* birka) *betula – Birke (Betula verrucosa Ehrh. vel sim.):* HILDEG. phys. 3,32 de -a; -a (vibex *ed. pr.*) magis calida est quam frigida.

birdus *v.* 1. burdo.

***biremicus** (birr-), -a, -um. *biremibus lustratus – von Zweiruderern befahren:* AETHICUS ISTER 50 lamia navis prolixa in directum in ipso (ipsum *L*) mare birremico (-um *L*) *eqs.*

biremis, -e. **1** *adi.: duobus remis instructus – zweiruderig:* GESTA Camer. 1,71 *(in imag.)* quia urbs sub diversitate -is dominii agebatur, ea siquidem naufragante aliquando rectores ipsi inter se . . . collidebantur. **2** *subst. fem.: navis duos remorum ordines habens – Zweiruderer:* WALDO Anscar. 20,13 monachis compassus episcopus . . . opem tulit, attribuendo -em . . . firmis exstructam compagibus et satis aptam. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,13 aptatis . . . triremibus et -bus, quas modo galeas seu sagitteas vulgo dicere solent.

***biretum** *v.* *bereta. **birilus** *v.* beryllus.

birius *v.* birrus.

birot(i)us, -a, -um. *script.:* baroci-: *l. 62.* byrozi-: *l. 64. form. abl. sg.* -e: *l. 60.*

1 *adi.: duabus rotis instructus – zweirädrig:* ADSO Waldeb. 10 (MGScript. XV p. 1176,31; s. X.^{2}) hic *(nervis astrictus)* -to carpento impositus.

2 *subst. masc. vel neutr.: currus duabus rotis instructus – zweiräderiger Wagen:* TRANSL. Mercurii I 3 (MGLang. p. 578,1) -tum . . . ad corpus martiris evehendum. TRANSL. Iuven. 10 (MGScript. XXX p. 981,24) corpus eius . . . posuerunt in -te (ciroto *N*) novo. ABBO SANGERM. bell. 3,40 declina -tum (gloss.: currum duarum rotarum). ANNAL. Ianuens. II p. 128,11 carros, barocios, tendas . . . retinuerunt *Papienses.* REGISTR. Trident. I 59 p. 61,7 debent trahere . . . ad scariam canonicorum unum byrozium de lignis in Cuvriana. SALIMB. chron. p. 33,4 rustici cum plaustris, -tis et tracis Padum transibant. *al.*

***birremicus** *v.* *biremicus. ***birretum** *v.* *bereta.

***birreus,** -a, -um. (*cf.* birrus) *lanosus, villosus – wollig, grob:* PAUL. DIAC. Lang. 4,22 coeperunt *Langobardi* osis uti, super quas equitantes tubrugos -os mittebant.

birrus (byr-), -i *m.* (*n.* -um: *p. 1485,10*) (βίρρος) *script.:* pirus: GLOSS. III 668,15 St.-S. birius: *p. 1485,3.*

[Sroder]

amphibalus (lanosus), paenula (villosa) – (wollener) Kapuzenmantel, (grober) Umhang (cf. Gloss. III 148,12 St.-S. birius [vel birrus *add. G*] Greci, nos -um kappa vel kozzo. 295,16 -us cottus fimbriatus cozzo. 620,60 -us vel penula ludo. IV 133,15 -us rufus . . . chozzo. *al.; de re v. P. Oppenheim, Das Mönchskleid im christlichen Altertum. 1931. p. 161sqq.)*: **1** *eccl. (cf.* Gloss. III 377,12 St.-S. -us corcappe): Petr. Dam. Rom. 26 (MGScript. IV p. 850,19) prius homines sericis . . . vestibus indutos . . ., nunc . . . uno -o contentos. Andr. Strum. Ariald. 16 clericale byrrum. Land. Mediol. hist. I 2,35 p. 70,49 nullus sine caputio -i capite velato intrare chorum audebat. Vita Annon. I 1,11 p. 471^{b},39 cum eum *(virum Dei)* -o violenter spoliassent. *al. v. et supra p. 584,30sq. de veste eremitae:* Vita Mariae rhythm. 3420 vestis sua *(sc. Iohannis)* -us erat de pilis camelorum. **2** *saec.:* Egbert. fec. rat. 1,613 byrrum, si sapias, adhibebis sole sereno. Rod. Glab. hist. 1,12$^{med.}$ Crescentius . . . -o indutus et operto capite. Helm. chron. 67 p. 125,28 quicumque voluisset fieri homo Etheleri, veniebat, ut acciperet in munere byrrum (birrum *var. l.*), clypeum vel equum.

birsa *v.* bursa. ***birso** *v.* *berso. *Sroder*

bis *adv. metr.* bīs: *l. 33.59. adde* Bernh. Geist. palp. 2,165.

duabus vicibus – zweimal: **I** *spectat ad duplicationem enuntiati:* Lex Alam. 42,1 quod mendacium semel aut bis aut ter testificasset (Lex Baiuv. 7,4 corripiatur s. vel bis. Dipl. Karoli III. 31 p. 53,30 cum . . . s. et bis professi . . . fuissent. Annal. Fuld. II a. 884 p. 101,10 non s. neque bis . . . dimicantes. Chart. Raitenh. 367 p. 295,3 quod omnia . . . s. aut bis in anno pro pitancia conventui ministrarentur). Beda hist. eccl. 3,3 p. 132,4 locus . . . bis cotidie . . . circumluitur undis. Poeta Saxo 5,343 bis tantum . . . longa usus erat tunica. Carus Clem. 502 David . . . in regem sumptus iam unctus bis atque prophetam. Ekkeh. IV. pict. Mog. 829 *mulieres* tumulum *Christi* bis terque (gloss.: sepius) petebant. Albert. M. metaph. 7,1,9 p. 332,79 (ed. B. Geyer. 1964) non intelligitur bis subiectum in illa diffinitione. *saepe.*

II *spectat ad duplicationem singulorum vocabulorum:* **A** *adi., partic. (sensu adi. usurpati), subst. sim.:* Aldh. virg. II 2747 lucida bis tantum *stellarum* manserunt sidera sursum. epist. 5 p. 491,1 bipertita bis oracula. Lex Frision. 1,13 dominus . . . mulctam eius pro servo, bis simplum, componat. Trad. Ratisb. 62 bis praescriptus praesul. Hucbald. harm. inst. p. 106^{a},16 secundum (semper *var. l.*) *spatium* bis factum *spatium* videtur efficere. Martyr. Fuld. IV. id. Iul. (Anal-Boll. 1 p. 32) Viventio bis sacer episcopus. Guido Aret. (?) arithm. mus. p. 59^{b},15 litera D in monochordo bis principalis *(sc. chorda)* est. Gisleb. Mont. chron. 113 p. 169,14 hominem bis ligium. *al. adde:* Lex Frision. 21 componat ei bis iuxta quod fuerat adpretiatus. *cf.* bisacutus, *biscoctus, bisdiapason. **B** *numer.:* **1** *numer. cardinalis:* **a** *significatur numer. cardinale:* Lex Ribv. 23 bis IX solid. culpabilis iudicetur. Lex Alam. 45 cum wirigildum eum parentibus solvat, id est bis octuaginta solidos (Lex Baiuv. 4,29 bis LXXX sold., hoc sunt CLX. *al.*). Lex Saxon. 40 bis CCC solidos parentibus eius conponat. Wandalb. mens. 30 bis sex hunc *(Februarium)* stellis astrum praesignat Aquari (Poeta Saxo 1,79 obsidibus bis s. ipsa de gente receptis. *al.*). Agius comput. 4,4 quam bis octo super ternos compleverit *luna* annos. *saepe.* **b** *significatur numer. ordinale:* Beda hist. eccl. 4,18 p. 248,19 (vs.) virginis alma caro est tumulata bis octo Novembres. **2** *numer. multiplicativi (adv.):* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,6 quae *(lunaris globi rotunditas)* bis sexies menstruis momentorum suppletionibus per ter quinas dierum revolutiones . . . crescit. Walahfr. (?) carm. 50,1,14 est . . . numerus *Musarum* bis quater atque semel. **3** *numer. distributivi (saepius apud poetas; interdum* bis *c. numer. subsequenti in unam vocem coaluit:* bisbinus [*p. 1486,27*], bissenus [*p. 1486,18. al.*], bisterni [*p. 1486,10sq.*], biscentenus [*p. 1486,28*]; *de re v. B. Löfstedt, Eranos 56. 1958. p. 83sqq.)*: **a** *significatur numer. distributivum:* Lex Ribv. 38,1 unusquisque eorum bis trigenos solid. noxii iudicentur. Aldh. ad Acirc. 126 p. 175,18 arsis et thesis aequali temporum discrimine dirimuntur, hoc est bis quaterno. Carm. de temp. rat. 43 semuncia *habet* scripulos semper bissenos. Wandalb. hor. 6 linea, quae Iani prima est pariterque Decembris, . . . tantum bis denis unoque extensa patescit (martyr. compr. 23). *al. v. et p. 1480,57.* **b** *significatur numer. cardinale:* Lex Ribv. 40,3 bis quinquagenos solid. multetur. Aldh. virg. I 21 p. 252,13 quod *(simulacrum)* colosi sublimitatem centenis ac septenis pedibus in alto porrectam bis tricena cubitorum proceritate vincebat. epist. 5 p. 490,17 bisternas . . . omissas fisicae artis machinas (Trad. Brixin. 103 quantum *prati* bisterni secare possunt viri). Paul. Diac. carm. 15,2,4,3 binas bis *formulas* producta *syllaba* retinet (Alcuin. epist. 60$^{tit.}$ filii bis bini, evangelicae veritatis discipuli. *v. et p. 1480,56sq.*). Wett. Gall. 26 bis senis tantum sodalibus . . . contentus erat (Hraban. epist. 15 prol. 1 hos . . . bissenos fixi, Caesar amate, in scripto titulos. Ps. Boeth. geom. p. 417,6 diagoni . . ., hoc est angularis lineae, directio bissena numeretur quantitate). Wandalb. mens. 12 sidera . . . bis duodena. Thietm. chron. 3,26 sedit hic bis quinos solares annos. *saepe.* **c** *significatur numer. ordinale:* Paul. Diac. carm. 15,2,4,1 bis septena *species.* Carm. de temp. rat. 49 partire si vis quod duodecies, pars bissena porro est uncia (438 bissenae habent kalendae mane facto vel meridie aequinoctium. Wandalb. mens. 327 extremum bis sena regit nunc linea mensem. Thangm. Bernw. 57 [vs.] bis senis undeno mense kalendis). Carm. libr. II A 5,19 non retices illum, bisbine quaternio. Annal. Parch. a. 1210 (MG Script. XVI p. 606,47; vs.) milleno biscenteno deno . . . anno. *al.* **d** *significatur numer. multiplicativum (adi.):* Aldh. ad Acirc. 2 p. 69,6 cum bis sena pignorum prosapia (Wandalb. mens. 2 annum bis seno volvunt qui sidere magnum). 95,2 bis ternum . . . caput. *al.*

1. *bisa *subst.* (bes) *species ponderis – Gewichtart (cf. Diefenbach, Gloss. p. 75^{b} s. v.* bisse): Gloss. III 660,12 St.-S. -a wage (IV 40,50). *v. et* bes.

2. *bisa (biza), -ae *f. (francog.* bise, *theod. vet.* bisa, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 377sq.) boreas – Nord-(ost)wind:* Aethicus Ister 38 p. 27,14 ventum, qui ab ipsis montibus flat, nimis acerrimum et frigidum, bizam vocitant.

3. bisa *v.* pisa.

bisacia, -ae *f. mantica, pera – Doppelsack, Quersack (cf.* Gloss. III 669,38 St.-S. -a sarcina purdin): Statut. ord. Teut. p. 46^{a},5 ut fratres in domo existentes clausuris et seris et firmaculis in malliis et -is (bers- *S*) et scrineis careant. Chart. Pruss. I 251 p. 182,32 sacci eorum *(fratrum)* et -e non querantur a prelatis suis.

bisacutus (bis acutus), -a, -um. **1** *adi.: duabus aciebus instructus – zweischneidig:* **a** *in imag.:* Aldh. virg. I 5 ecclesia . . . bis acuto testamentorum mucrone hominum . . . corda transverberans. Carm. Bur. B 123,3,9 quos *(laicos exleges)* celestis ultio -o gladio perdere maturat. **b** *per compar.:* Land. Mediol. hist. I 3,29 Dei ira . . . velut gladius -us obinata *(i. obviata?)* est. **2** *subst. fem. (cf. francog. vet.* besague, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 378sq.)*: *securis duabus aciebus instructa – zweischneidige Axt:* Fund. Werth. app. p. 168,15 diripuerunt . . . cultros, vomeres, bis acutas, terebella. Visio Tnugdali p. 23,19 viderunt carnifices cum securibus et cultris et sarmentis et -is. *de securi malleo simili ('Zwerchaxt'; de re v. Deutsches Wörterbuch. XVI. 1954. p. 1088)*: Gloss. III 124,1 St.-S. -a twerackis.

***bisala** *v.* *bessasa. **bisalis** *v.* bessalis.

***bisanae** *subst. orig. et signif. inc.* (βύσσιναι *cft. dubitans ed.*): Gloss. med. cod. Leninopol. p. 273,17 *(inter morbos et partes corporis)* squibula, -ae, ab omaton *eqs.*

Bisancius *sim. v.* Byzantius. **bisanites** *v.* basanites.

***bisavius,** -i *m. proavus – Urgroßvater:* Greg. Cat. chron. I p. 216,14 (dipl. Ludow. II.) res, quas . . . -us noster Carolus imperator . . . confirmavit. *v. et l. 71sq.*

***bisavus,** -i *m. (cf. ital.* bisavolo, *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 9647) proavus – Urgroßvater:* Capit. reg. Franc. 235 temporibus -i (-vii *1*) nostri *(sc. Ludow. II.)* Karoli (*sim.* Dipl. Karoli III. 77 p. 126,17 temporibus -i [-vii *C*]

[Baader]

nostri Karoli). GREG. CAT. chron. I p. 216,1 (dipl. Ludow. II.) quod . . . -us noster Carolus . . . per suum confirmavit prę̨ceptum (*sim.* p. 218,26. DIPL. Karoli III. 183 p. 306,41 [spur. s. XII.]). DIPL. Karlom. (II.) 26 precepta emunitatis . . . Caroli, -i nostri (*sim.* DIPL. Karoli III. 28). DIPL. Karoli III. 183 p. 306,31.37.

bisbinus *v.* bis *et* bini.

***bisbipunctis,** -e. *mus. i. q. in fronte et retro duobus punctis instructus – vorn und hinten mit zwei Punkten versehen:* FRUTOLF. brev. 14 p. 102,16 de nominibus neumarum: . . . quilisma . . . -e, conbipuncte *eqs.*

biscentenus *v.* bis *et* centenus.

***biscoccus,** -a, -um. (bis *et* coccus, *ni subest* biscoctus, *cf. p. 1506,41*) *dupliciter cocco tinctus – doppelt purpurgefärbt:* CARM. de Karolo et Leone 190 vestis -o purpura bysso *(cf. Vulg. exod. 26,31).*

***biscoctus** (bis coctus), -a, -um. *script.:* pi-: *l. 32.* -o(t)t-: *l. 23.28.30.32.35.*

1 *adi.:* **a** *bis fervefactus – zweimal gekocht:* SEDUL. SCOT. carm. 2,9,7 nec nos oblectat cacavis -aque mosa. **b** *coctus et assus – gebacken und geröstet:* TRACT. de aegr. cur. p. 91,26 panem assum, id est bis coctum (ANNAL. Ianuens. II p. 112, 20 consules maximam panis -i [-oti *var. l.*] . . . quantitatem Oberto . . . dederunt. WILH. RUBRUQU. itin. p. 238,10 dedimus eis [*Tartaris*] de pane -o).

2 *subst. masc. vel neutr.: panis coctus et assus – gebackenes und geröstetes Brot:* ANNAL. Ianuens. II p. 109,22 consules . . . maximam -i (-oti *var. l.*) quantitatem . . . ei *(comiti)* miserunt. RYCCARD. chron. a. 1242 p. 213,6 -um fieri facit per loca maritima (GREG. IX. registr. 384 p. 301,6 precepit -ottum f.). LIBER duell. Christ. 5 (MGScript. XXXI p. 685,8) in . . . obsidione de piscoto satis habuimus. WILH. RUBRUQU. itin. p. 218,10 attuleram mecum . . . vinum muscatel et -um delicatum. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 474,31 invenerunt . . . -otum, farinam et ordeum. *ibid. al. (v. ind.).*

biscolor *v.* bicolor. ***bisco(t)tus** *v.* *biscoctus.

***biscolta,** -ae *f.* (bis *et ital.* colta, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. III. 1964. p. 327*) *exactio quaedam bis in anno persolvenda – zweimal im Jahr zu entrichtende Abgabe:* CHART. Tirol. notar. I 509[a] (a. 1236) cum colta et -a (II 573 de omni c. et -a. COD. Wang. Trident. p. 463[2] cum daciis, coltis et -is).

bisdiapason (bis diapason), *acc.* -on *subst. indecl.* (δὶς διὰ πασῶν) *script.* -dya-: *l. 50.*

diapason duplex – Doppeloktave: AUREL. REOM. mus. 6 p. 35[b],18 vocatur . . . sexta *symphonia* bis diapason (dis diapason *Cassiod. inst. 2,5,7*). REMIG. ALTISS. mus. p. 73[a],20 quae *(diastemata)* per singulos tropos bis ex omnibus vel bis diapason faciunt *(cf. Mart. Cap. 9,948).* RADBOD. carm. 4,62 ut *musica* . . . ter quoque sive quater bis-dyapason (gloss.: bis-diapason fit ex quadruplo, ultra quem sonum vox humana non ascendit) agat.

bisellium (beselium), -i *n.* *sella duplex – Doppelstuhl:* VITA Elig. 2,39 quae *(rachina caprina)* . . . in beselio fuerat pridie subposita feretro.

***bisemus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*theod. vet.* bisem *a* balsamum, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1109sq. s. v.* bisamo) *excrementa animalium quorundam cervinorum, muscus – Sekret der Moschustiere (Moschus moschiferus L.), 'Bisam' (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1161):* HILDEG. caus. 4 p. 196, 34sq. modicum -um adde, ita tamen, ne odor herbarum istarum ab odore -i superetur; et bisemo iste aliquamdiu continet eas.

bisentaria *v.* dysenteria. **bisentericus** *v.* dysentericus.

bisestus *v.* bisextus.

***bisetus** (bixett-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*francog. vet.* biset, *ital. septentr.* bisetto *a* *bisus, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 252*) *pannus pullus – (dunkel)grauer Wollstoff:* **1** *gener.:* SALIMB. chron. p. 256,23 *Gerardinus* fecit sibi fieri de bixétto vestitum. **2** *techn. i. q. lacinia ad conservandum colorem usurpata – Tuchlappen zur Konservierung von Farbe, 'Pezette' (cf. St. Waetzold, MünchJbBildKunst. III 3/4. 1952/53. p. 8):* HERACLIUS II 56 p. 93,12 folium incide de bruno, matiza de -o folii. p. 93,18. *latius i. q. species pigmenti purpurei – Purpurfarbenart:* HERACLIUS II 56 p. 93,23 viride . . . matizabis de -o.

***biseus** *v.* *bisus.

bisextilis (biss-), -e. *script.:* byss-: *l. 28.* -tal-: *l. 47.*

I *adi.:* **A** *strictius i. q. intercalaris – Schalt-* (*cf.* ALCUIN. epist. 126 p. 186,28 -is [biss- *B*] . . . annus, qui unum adicere solet seu solari seu lunari anno . . . diem): **1** *spectat ad kalendarium Iulianum ad cursum solarem constitutum:* **a** *de anno:* **α** *in univ.:* BEDA temp. rat. 22,12 si biss-is annus est, etiam bissexti diem . . . augmentare memento (*inde* RHYTHM. 113,33,1). 36,22 quartus solaris gyri annus biss-is est *eqs.* CARM. de conc. mens. 49,1 biss-is . . . annus in septuagesima unum tibi diem turbat. MEGINFR. (?) carm. p. 644[A] hic biss-is totus vocabitur annus constans trecentis sex sexaginta diebus. CHART. Salisb. II 455 p. 617,4 datum . . . anno . . . MCLXXXVIIII . . ., anno -i et embolismali (CHART. Turgow. II 75 p. 257,13 anno -i, epactis III, concurrentibus VI. *al.*). ALEX. MIN. apoc. 11 p. 227,17 *(de tabula Dionysii Exigui)* annis biss-bus, sicut series requirit temporum, exterius annotatis. *al.* **β** *de exactionum tempore:* CHART. Mog. A 412 p. 319,13 (a. 1103) uti in anno biss-i denariorum solidus ab eadem capella ad servitium episcopi persolvatur (*sim.* CHART. Wirt. II 335 p. 59,21). NOTAE Traiect. (MGScript. XV p. 1304,11) circatus episcopi: anno biss-i post ipsum bissextum in Flandern. CHART. Mog. A 567 p. 483,8 quod byss-i anno persolvitur, quod vulgariter girlose dicitur (CHART. Wirt. III app. 7 p. 468,16 qui [*census*] respicit ad manum episcopi in anno biss-i, qui vulgariter dicitur kirchlose). CHART. Meckl. 203 p. 194,15 ut quolibet biss-i anno reditus trium annorum intercidentium predicte decime in unam summam redigantur. **b** *de die:* REINHER. PADERB. comput. 1,6 (ed. W. E. Van Wijk. 1951) si biss-is dies non intervenerit. **2** *spectat ad kalendaria ad cursum lunarem constituta:* **a** *de anno:* BEDA temp. rat. 11,85 biss-es anni *(sc. Aegyptiorum)* IIII . . . kl. memoratarum *(sc. Septembrium)* die terminentur (11,86). **b** *de die:* BEDA temp. rat. 46,47 duo biss-es . . . dies. **B** *latius:* **1** *ad annum intercalarem pertinens – Schaltjahr-:* FOLCUIN. Bert. 2,88 p. 162,20 (charta a. 856) actum . . . biss-i ascensu I., indictione v. CARM. de conc. mens. 12,1 biss-is geminus *concurrens.* IOH. WIG. chron. a. 1128 (MGScript. XIII p. 131,17) concurrentibus VII biss-bus. **2** *ad diem intercalarem pertinens – Schalttag-:* BEDA temp. rat. 39[tit.] de mensura crementi biss-is. ALCUIN. epist. 171 p. 282,13 cartulas . . . calculationis lunaris vel biss-is (-talis *K 2*) praeparationis . . . invenimus . . . in eis rationes diligentissime exquisitas.

II *subst. masc.: annus intercalaris – Schaltjahr:* AGIUS comput. 8,9 maior apex huius cycli primordia monstrat, ex illis biss-es B litera signat.

bisextus (biss-), -i *m. (n. etiam interdum subesse potest) script.* bixest-, bisest-: *p. 1489,3sq. adi. ut vid.: l. 65.*

1 *dies intercalaris – Schalttag:* **a** *spectat ad kalendarium Iulianum ad cursum solarem constitutum:* BEDA temp. rat. 36,20 quae pars *diei* quater ducta cogit interponi unum diem, quod Romani biss-um vocant ([*inde* RHYTHM. 114,5,2]. *sim.* ALCUIN. epist. 148 p. 239,12). 38,2 de ratione biss-i non nova nunc cudere . . . placuit. 38,6 biss-um . . . tarditas solaris cursus generat. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,19 annus . . . solaris ad annus XXVIII revertitur propter biss-o. EPIST. var. I 42,18 unde quadrans, ex quo biss-us conficitur, adcrescat in quattuor annis solaribus. WANDALB. martyr. 105 sextus *dies* apostolica radiat virtute Mathiae biss-usque loco hoc quartoque intexitur anno (*cf.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 89,6 quando biss-us occurrit, festivitas s. Mathię in die, quę proxima vigiliam sequitur, est celebranda. LAMB. LEOD. Matth. I 1885 sic tibi [*sc. Matthiae*] biss-us . . . perstet). THIETM. chron. 7,44 quae mala christicolis peccati vindex biss-us intulerit. WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1077[A] quandocunque biss-us evenerit, lectionem de martyrologio ipse *(armarius)*

[Baader]

partitur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 7,4 si vis scire, quo anno biss-us contingat *eqs.* CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 105[b],34) fuit bixestus in illo anno . . . MCLXXVI (*sim.* GESTA Frid. imp. A p. 58,1 bisestus [bixestus *B*]). REIN. LEOD. annal. a. 1204 p. 657,33 ultimum pascha fuit cum biss-o. *al. v. et p. 1488,13. de exactionum tempore: v. p. 1488,27.* **b** *spectat ad kalendaria ad cursum lunarem constituta:* BEDA temp. rat. 11,83 fit, ut eorum *(Aegyptiorum)* anni primi ab biss-o tertio kl. Septembrium . . . sortiantur initium. **2** *annus intercalaris – Schaltjahr* (*cf.* GLOSS. III 5,44 St.-S. -us scaltiar): **a** *spectat ad annum solarem:* CARM. de conc. mens. 4,3 *Februarius* novem quippe et viginti *dies obtinet,* dum -us aderit. 11,1 primus *concurrens* . . . cum biss-o. *ibid. al. de exactionum tempore:* CHART. Tirol. 1151 p. 193,20 (a. 1242) racio de biss-o pro XX solidis. **b** *spectat ad annum embolismalem:* CARM. de temp. rat. 780 nisi legem laude dignam vis biss-i perviolet. RHYTHM. 115,4,2 si non sit biss-us tamen, in quo quinque iungimus (115,8,3).

bisgeminus, -a, -um. *duplex–doppelt:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1125 muliercula monstrum -i corporis est enixa, aversis vultibus et corporibus sibi coherens, ante . . . effigies hominis . . ., retro vero facies canis (*inde* ALBERT. MIL. temp. 168). *v. ThLL. s. v.* bigeminus.

***bisiarcha** *vel* **-es,** -ae *m.* (*cf.* chiliarches *et* biarchus) *ducenarius – Kommandant von 200 Soldaten (cf. R. Grosse, Römische Militärgeschichte. 1920. p. 118sq.):* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,31 nomina quarundam dignitatum, que quondam in Urbe fuerunt: . . . tethrarche seu millena[na]rii, -e ⟨seu⟩ ducentenarii, centuriones seu centenarii seu ecathontarche *eqs.*

bisiltis *vel* **-es,** -is *m.* (*corruptum ex* bisulcis) *porcus (sc. ungulis fissis instructus) – Schwein:* NIVARD. Ysengr. 7,293 rabiem, stulti, frenate, -es (-lles *var. l.*). *v. ThLL. s. v.* bisulcis *et Papias s. v.* bissiltes.

bisintaria, -eria *v.* dysenteria. **bisinus** *v.* byssinus.

***bislingua** (pi-), -ae *f.* *(ital.* bislingua, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 253) hypoglossa – Zungenmäusedorn (Ruscus Hypoglossum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* PULVIS contra febr. p. 23,18 -a m. I. ANTIDOT. Glasg. p. 125,8 unguentum calasticum: . . . bettonica, alla, -a. p. 126,11 quinquefolia, -a, tannavite. *fort. huc spectat, ni subest* pic(i) lingua *(hydropiper – Wasserpfefferknöterich [Polygonum hydropiper L.]):* RECEPT. Sangall. I 187 p-a . . . fasciculos II *(cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 105).*

***bismalva** (pi-, mi-, bim-), -ae *f.* *(ex* hibiscum *et* malva *compositum, cf. francog. vet.* widmalve, *ital. dial.* bismalva, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 422sq. et S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 253)*

althaea – Eibisch (Althaea officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 229sqq.): CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . m-as (gloss.: wetterrose [ibischa, id est alteas *m.*[2]]), malvas. 128,37 de herbis hortulanis, id est . . . malvas, m-as (gloss.: id est altea, quod dicitur ibischa), caulas. GLOSS. III 533,21 St.-S. altea -a (pis malva evisci *b*) ybesche. TRACT. de chirurg. p. 145,41 (cod. II) in qua *(aqua)* hec herbe cocte sint: malva, -a *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 25a[r] malva . . . silvestris, quae malvaviscus et -a dicitur. TRACT. de aegr. cur. p. 381,14 recipe coiscum, id est bim-am, malvam *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 61 malva et bim-a decoquantur. *al. v. et supra p. 516,18.29.32.*

***bismo,** -onis *m.* *(orig. inc.) ?species ornamenti – ?Schmuckart:* GESTA Font. 16 p. 47,11 dedit in aecclesia . . . anulum unum, -em unum, cruciculam . . . unam *eqs.*

bison(s), -ontis *m. (p. 1490,13) vel f. (p. 1490,13) vel raro* ***wisendus,** -i *m. script.:* vi-: *l. 72. p. 1490,1.8.11.19.* wi-: *p. 1490,21.* ve-: *p. 1490,3.7sq.16.22.* -isso-: *p. 1490,9. 12.15.* -san-: *p. 1490,8.* -sen-: *p. 1490,9.* -sun-: *p. 1490,1. form.: decl. I.: nom. et abl. sg.* -ta: *p. 1490,19. adde* GLOSS. III 263,52 St.-S. visonta. *decl. II.: nom. sg.* -tus: GLOSS. I 801,22 St.-S. visuntus. *acc. sg.* -tum: *l. 8sq. nom. pl.* -di: *l. 21. decl. III.: nom. sg.* -tes: *l. 22. adde* GLOSS. III 34[7] St.-S. vesontes. *metr.:* bī-: *l. 14.* vē-: *l. 16. usu attrib.: l. 19.*

1 *species bovis silvestris regionum septentrionalium – Wisent (Bison bonasus L.; cf.* GLOSS. IV 260,16 St.-S. bubali sunt, quos vesontes wisent dicimus [*spectat ad Vulg. deut. 14,5*]): PACTUS Alam. V 6 si quis vesontum (vis- *A 3*, bisantum *A 4*, bisentum *A 8*, bissontem [gloss.: i. vuisunt] *B 6*), bubalum . . . furaverit aut occiderit. AETHICUS ISTER 32 p. 18,33 comedent *Turchi* . . . carnes . . . visontium. PAUL. DIAC. Lang. 2,8 capit. p. 71,9 de -bus (biss- *var. l.*) feris. 2,8 in hoc monte -es feras enutriri. *ibid.:* se corium . . . occisi -tis vidisse. THEODULF. carm. 33,2,18 dama, -ns, bubalus. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,13 Karolus ad venatum bissontium vel urorum in nemus ire . . . parat. EKKEH. IV. bened. II 123 signet vesontem benedictio cornipotentem. ADAM gest. 4,32 p. 267,2 -es capiuntur in Sclavonia et Ruzzia. EKKEH. URAUG. chron. a. 1104 p. 225,48 quem *(Aerbonem)* in venatu a visonta bestia confossum vulgares adhuc cantilenae resonant. ALBERT. M. animal. 6,102 sunt . . . boves et bubali et uri et wisendi. 22, 146 vesontes animal est bovi simile, collum habens setosum *eqs. ibid. al. (v. ind. p. 1655).* **2** *?alces – ?Elch (Alces alces L.): v. l. 28.*

***Bisonticus** *v.* *Byzanticus.

bisonus (bissionis), -a, -um. *bis sonans – zweimal tönend:* GLOSS. IV 40,53 St.-S. -us (bissionis *cod., cf. notam ed.*) zuuiluti ⟨bison?⟩ elaho (*sim.* 133,21).

Bissantius *v.* Byzantius.

***bissara, -assa** *v.* *bessasa. **bisse** *v.* bes.

bisseni *v.* bis *et* seni. **bissextus** *sim. v.* bisextus.

***bissiliqua,** -ae *f.* *de minutiis i. q. duae tertiae partes oboli – zwei Drittel eines Obolus* ($\frac{2}{1728}$): GERB. geom. 6,3 p. 85,11 ex eodem . . . hypotenusae numero in se ducto, CXI, quincunce, obolo, duabus siliquis (bissiliqua *var. l.*) et tertia siliquae. p. 86,2 si . . . basis in se ducta, id est LXXI quadrans, semunx, sextula, obolus, -a, tertia siliquae, ex eodem hypotenusae numero dempta fuerit.

bissinus *v.* byssinus. **bissionis** *v.* bisonus.

bissis *v.* bes. ***bissona, -oria** *v.* *bessasa.

bisson(s) *v.* bison(s). **bissus** *v.* byssus.

bissylabus *v.* bisyllabus.

***bistarda,** -ae *f.* *(ital.* bistarda, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 832) avis tarda – Trappe (Otis tarda L.):* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 5,28 aves rapaces possunt doceri . . . capere maiores aves ut grues, -as, anseres. 1 p. 8,32 terrestrium *avium* . . . alie semper manent in terris . . . ut . . . -e et anates, que dicuntur campestres (p. 51,25 -e et a. c., que non curant facere nidos. p. 115,34). p. 20,11 que *(aves)* ambulando acquirunt sibi escam . . . mordicando cum rostro in superficie terre . . . ut -e. p. 48,8 aves . . ., que non transeunt, magis abundant in climatibus mediis . . ., sicut sunt . . . fasiani, -e. p. 56,12 aves maiores gruibus . . . pauca faciunt ova . . ., ut sunt . . . pellicani, -e. p. 105,19 sunt et aves, quibus non insunt in cauda penne magne, . . . ut grues, -e. p. 115,7 habent . . . os longius et durius et crossius ceteris . . . quedam *aves* de terrestribus ut modi columbarum et -e. *saepe.* ALBERT. M. animal. 23,30 -a avis est bis vel ter saltum dans, antequam de terra sublevari possit, et ideo ex re nomen accepit *eqs. de specie i. q. Chlamydotis nudulata (L.) – Kragentrappe:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,19 modus . . . -arum, que ⟨habentur⟩ in desertis, habent pennas elevatas in medio capitis.

bisterni *v.* bis *et* terni.

***bisticosus,** -a, -um. *(orig. inc.) scabiosus – räudig:* ALBERT. M. animal. 23,89 si -us sit accipiter in pennis varia signa defectus producens, quae hungermal Germanice vocantur.

***bistorta** (-rca, -ria) -ae *f.* *(ital.* bistorta, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 259)*

species polygoni radicem tortuosam habens – Schlangenknöterich (Polygonum bistorta L., cf. Fischer, Pflanzen-

[Baader]

kunde. p. 279): **1** *de herba*: Gloss. III 551,32 St.-S. -a (-ria *b*) nabilwrz vel rotenaterwrz *(a)*, naterwrze *(b)*. Gloss. Salern. p. 4^{b},41 -rca. Ioh. Platear. simpl. med. p. 9b^{v} -a frigida est et sicca *eqs. ibid.*: -a herba est, cuius radix etiam -a appellatur. Alphita II p. 23,8 -a virtutem habet constringendi, consiliandi (*i.* -solidandi) et confortandi . . ., gall. bistorte. **2** *de radice*: Tract. de aegr. cur. p. 336,43 pulvis -e bulliat in aqua pluviali et fiat fomentum. *v. et l.* 5.

***bistratus**, -a, -um. (*cf.* *brosdatus) *acu pictus – bestickt: v. p. 1586,68.*

***bisulco**, -are. *scindere – aufschlitzen*: Albert. Stad. Troil. 4,252 *(per compar.)* sicut aper validum dente -at aprum.

bisulcus *v.* bisiltis.

***bisus**, -a, -um *vel raro* ***biseus**, -a, -um. *(orig. dub., cf. francog. vet. et prov.* bis, *inde ital.* bigio, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 431sq.) pullus – (dunkel)grau*: **1** *de avibus et earum partibus corporis*: Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 54,21 quidam aironum cinericiorum et bisorum nidificant in arboribus altis (p. 95,26sqq. airones bisi, quibus tempore coitus florescunt sue penne et plume quodam flore pulveroso et biso). 2 p. 132,31 penne alarum *falconum peregrinorum* . . . eveniunt . . . supra dorsum bisei coloris. **2** *de rebus*: Ord. iud. Dei A 26^{a} *(de pensa inter panem et caseum)* ipsae panis ordeacius esse atquae bisus ([lisus *vel* bsus *cod.*]. *cf. francog.* pain bis). Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 77,3 qui color *panni* sit bisus aut similis colori terre. *fort. huc spectat*: Mappae Clavic. 191 bisum (byssum *ci. H. Diels, Abh. Berl. 1913/III. p.* 7^{5}) cauculum tamdiu crema, donec in pulverem redigatur.

bisyllabus (bissyla-), -i *m.* (*cf.* δισύλλαβος) *metr. i. q. pes ex duabus syllabis formatus – zweisilbiger (Vers-)Fuß*: Erchanb. Frising. (?) gramm. p. 112,4 'beluae' trisyllabus pro 'belvae' bissylabo *(cf. Gramm. suppl. p. 228,26).*

bitalassus *v.* bithalassus. ***bitaniaticon** *v.* *boethematica.

bitellium *v.* bdellium. ***biteriscus** *v.* *bitriscus.

***bithalassicus**, -a, -um. *ad duo maria pertinens – zu zwei Meeren gehörig*: Vita Serv. 7 p. 27,19 instar -orum (bythalassorum *D*) estuum fluminumque impetu libero concurrentium fluctusque fluctibus spumosis propellentium isti illos ecclesiis arcebant.

bithalassus (by-, -ta-), -a, -um. (*cf.* διθάλασσος) *loci plus minus pendent a Vulg. act.* 27,41.

1 *adi.*: **a** *strictius spectat ad mare*: **α** *ab utroque latere mari attactus – von beiden Seiten vom Meer bespült*: Gloss. III 219,10 St.-S. bita-um bimaritinum zuime⟨re⟩lichan. 225, 39 -um bimariticum zvime⟨re⟩lichan. **β** *ad duo maria pertinens – zu zwei Meeren gehörig: v. l. 38.* **b** *latius spectat ad flumen vel lacum i. q. aqua circumfusus – von Wasser umflossen*: Ekkeh. IV. bened. I 43,23 canto dolis nectum, -o (gloss.: bimarino) cespite tectum *(sc. Otmarum)*. Otloh. Wolfk. 3 bita-um (bitha- *var. l.*) adiit, id est Augense coenobium.

2 *subst. masc. vel neutr.*: **a** *insula – Insel*: Vita Vulfr. 8 (MGMer. V p. 667,10) ducti *pueri* . . . sunt ad quendam locum bita-i more aqua inclusum. **b** *in imag. i. q. vertex marinus – Meeresstrudel* (*cf.* Gloss. V 46,1 St.-S. aestuaria -um vel flod): Carm. Bur. B 41,3,4 (auctore Walth. Cast.) ibi *(sc. Romae)* mundi -us, ibi sorbet aurum Crassus *(cf.* 41,6,2 habes . . . -um per Franconem; . . . ibi duplex mare fervet *eqs.)*.

Bithynus (Vi-, -ty-, -ti- *sim.*), -i *m.* (Βιθυνός) *trochiscus in Bithynia inventus – bithynische Pille* (*cf.* Paul. Aegin. cur. 198 p. 125,12 Faustiani appellati trocisci et qui ex carta et Vicinos [Uthan- *B*]. 203 p. 137,16 inmittendum dia cartu trociscum aut Vithinum): Paul. Aegin. cur. 224 utendum et Vityno (Vitino *B; 3,59,1* τῷ τε Βιθυνῷ).

***bitifredum** *v.* *berfredus. **bitillium** *v.* bdellium.

bitirum *v.* butyrum.

bito (bitto), -ere. *ire – gehen*: Abbo Sangerm. bell. 3,92 e Baccho quoniam bittunt (gloss.: proficiscuntur) geniti bibiones. 3,95 haud illa *(bibio)* bittit (gloss.: it, ambulat). *in imag.*: Hugo Trimb. laur. 92 (add. p. 308) ne per vada nigra -emus.

bitonica *v.* vetonica. **bitonotus** *v.* libonotus.

bitorius (-tunus, -turus) *m.* (*cf.* *bitriscus) *regaliolus – Zaunkönig (cf. l. 19sq.)*: Gloss. III 463,20 St.-S. bitunus renzilo. 672,37 biturus vel rupido rentile. IV 182,23 -us vel bytriscus avis minima s. chunglein.

***bitricus** *v.* *bitriscus.

***bitrisculus** (pe-, pi-, pu-, pir-, pur-, par-, -ic-, -stu-, -cal-) *m.* **1** *regaliolus – Zaunkönig (cf. l. 19sq.)*: Carm. Bur. B 133,5 his *(volucribus)* assint . . . p-us (gloss. B: chunigil) herodiusque (*huc spectat* Gloss. III 22,63 St.-S. p-us [par- *T*, put- *t*, pir- *F*, pet- *V*, pitriscus *i.r*, puristulus *H*, purisculus *codd. plerr.*] chûngel [*T. al.*], ruch [*V*], sneph [*C*]). Gloss. III 54,30 St.-S. puriscalus chunigil. 355,9 p-us kvningil. 673,27 petriculus chuniglin. 714,7 pur-us kvnegelin. *v. et l. 22.* **2** *graculus – Saatkrähe (Corvus frugilegus L.): v. l. 12.* **3** *ficedula – Schnepfe (Scolopax L.): v. l. 12.*

***bitriscus** (pi-, bet-, byt-, pat-, -ter-, -icus *sim*), -i *m. (gall.* *biturix, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 385sq.) regaliolus – Zaunkönig (Troglodytes europaeus L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 80sqq.)*: Carm. Cent. 95,9 -i vocem frangebant. Gloss. III 89,33 St.-S. p-us (pat-*A.B.F*, pitrisculus *G*) chunegel (204,36. 365,36. Gloss. [ZDtAlt. 57 p. 127,6]). 350,33 -icus cunigelen. 458,32 be-us (bestrictus *b*) uurendo. IV 197,33 betrisens uurentol. Egbert. fec. rat. 1,458 inter aves reliquas biteriscus queritat escas. *v. et l. 5.11.*

***bitterius** *v.* *bicarium. **bitto** *v.* bito.

bittomen *v.* bitumen. **bittonica** *v.* vetonica.

bitumen, -inis *n. script.*: byt-: Gloss. IV 190,54 St.-S. bitt-: *l. 49. adde* Gloss. III 197,51 St.-S. *cod. D.* -tom-: *l. 49.*

I *strictius i. q. asphaltus – Erdpech, Naturasphalt (interdum i. q. pix – Pech)*: **A** *proprie (cf.* Gloss. I 318,16 St.-S. -n . . . uastostolim. 707,15 -e limu. II 428,29 -n . . . honlim [horn- *cft. ed.*]. III 295,9 -n ertlim gluten terre tenacissimum. 494,12 -n cleiber. IV 177,17 -n harz. V 39,17 -n cleibe. *saepe)*: **1** *gener.*: Aldh. virg. I 36 p. 283,14 quae *(cupae)* intrinsecus atrae picis massa et -is fomite sulfurisque fetore farciuntur. Aethicus Ister 32 p. 19,10 *Turchi* fecerunt acervum magnum lapide ac -e conglutinatum. 36 p. 23,35 *Alexander* ab ipsis Meoparis inventum dicit -n. 108 p. 81,14 a vineis Engadi et lacum -um. p. 81,26 ubi *(sc. Sodomae)* tria iudicia magna . . . decidisse, ignis, fulminis et -is. Rhythm. 68,6,4 *anima* implenda plumbo, sulphure, pice, nigro -e. *v. et supra p. 1042,35. in fabula*: Ecbasis capt. 370 vereor vulpem solidum turbare -n. **2** *spec.*: **a** *pharm. et techn.*: Aesculapius 19 p. 25,9 malagma thoraci per stipticia, sulphur et -n, imponant. Tract. de caus. mul. 34 ad matricem, qui pectine subcadit, . . . medicabitur sic: sulfor, bittomen *eqs.* Mappae Clavic. 85 purgatur . . . stannum sic: pice et -e admixto conflatur. Antidot. Glasg. p. 143,9 antidotum . . . faciens ad epilenticos . . . -n Iudaicum £ (Constant. Afric. grad. p. 378,30 -n I. calidum et siccum est . . ., vulnerata . . . loca consolidat *eqs.* Ioh. Platear. simpl. med. p. 7a^{v} aspaltum, id est -n I. *v. et supra p. 1042,31). al.* **b** *in usu artificum*: Aethicus Ister 53 p. 33,32 scaffas ex vimine litas -e. Odilo Suess. Seb. 27 quippe quod *monumentum sepulcri* molis erat ingentis et -is indissolubilis. Ermenr. ad Grim. 19 p. 557,25 ostendam tibi psalterium olim miris modis constructum et tam firmo -e intus ac foris conglutinatum, ut rescindi nullo modo valeat. Hugo Flav. chron. 2 p. 405,47 tabula marmorea . . . cemento adiungitur . . . et solido -is gluttine solidatur. *al. v. et supra p. 1120,23.25. remissius de caemento ut vid. (cf. Vulg. gen. 11,3)*: Tract. de eccl. Aldenb. 12 (MGScript. XV p. 870,8; c. 1084) cum aedes templi aedificabantur in septentrionali climate, -is artifex cum suis in meridiano latere operabatur. **B** **1** *alleg. (spectat ad Vulg. gen. 14,10)*: Caes. Heist. hom. exc. 31 putei retinacula sunt mundi, . . . -n, quod tenax est et attractive nature, amor et dulcedo *(cf. Aug. c. Faust. 12,14 p. 345,2).* hom. II p. 39^{b} -n . . . significat retinacula mundi. **2** *in imag.*: Carm. Aldh. 2,75 erant *fratres* iuncti -e germanitatis viscide. Bereng. Trev. myst. (PL 160,988^{A}) si *navicula mentis* -e

[Baader]

charitatis intus firmetur et extra (*spectat ad Aug. [?] un. eccl. 5,9 p. 241,11 ut* TUTO opusc. 2,5 p. 76,21 *navem* intus ac foris caritatis -e linivit). *v. et l. 32.* **3** *per compar.:* AETHICUS ISTER 7 mare adserit similitudinem pelbhloicam molliorem ac crassiorem mirphoicam quasi -e parte maxima in ea forma tenere. WOLFHARD. Waldb. 2,11 tria corpora quasi forti -e conglutinata misere haerebant mutuo coniugata. 3,10 *cerillus* temerariae manui quasi indissolubile -n adhaesit. HUMB. Sim. 2,31 p. 180,15 ipse *spiritus sanctus* . . . tamquam violentissimum et ferventissimum -n aut gluten caritate . . . corpus Christi per nexus et iuncturas aptas formatum . . . conglutinat *(cf. l. 1sq.).*

II *latius:* **A** *materia ex vegetabilibus concreta et ad urendum apta – Torf:* ANNAL. Egm. a. 1126 p. 144,6 -n, quod turvas vocant et ad instar ligni aridi ardet, comminutum in frustra iactavit *daemon* in facies hominum. **B** *techn. i. q. lutum (philosophorum) – (Kunst-)Lehm:* MORIEN. ROM. alch. p. 518[a],2sqq. cuius *(vasis)* . . . os cum -e convenienter obturetur; . . . -n . . . sit illud, quod in libris philosophorum lutum appellatur.

***bituminatio** (vi-), -onis *f. vas asphalto circumlitum – mit Erdpech verschmiertes Gefäß:* COMPOS. Luc. Z 17 plumbi . . . litargiron . . . intrat cum aqua in v-e testea *(inde* MAPPAE CLAVIC. 143 b-e).

bitumino (vi-), -atum, -are. *asphalto circumlinere – mit Erdpech verschmieren:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 501,40 sepulcrum patris . . . diligenter clausum et -tum est.

adi. **bituminatus,** -a, -um. **1** **a** *asphalto illitus – mit Erdpech beschmiert:* AETHICUS ISTER 67 p. 50,7 habet . . . haec terra . . . peltas valde robustas -as. *in imag.:* CAES. HEIST. hom. exc. 31 milites . . . manus -as ei *(Henrico)* inicientes . . . non . . . puteis bituminis eum immergere potuerunt. **b** *asphalto circumlitus – mit Erdpech verschmiert:* COMPOS. Luc. P 27 repones in vase testeo v-o ([*inde* MAPPAE CLAVIC. 276 p. 239,13 b-o]. MAPPAE CLAVIC. 275 in v. testeo -o. ANON. aqu. 4 p. 77,8 in v. -o . . . assa). MAPPAE CLAVIC. 108 de fornace tollis cacabum testeum -um. **2** *asphaltum continens – Erdpech enthaltend:* AETHICUS ISTER 67 p. 48,11 usque lacum Humericum -um. **3** *asphalto commixtus – mit Erdpech vermischt:* AETHICUS ISTER 57 turriculas sursum caelatas conclusas esse gypsis -is.

bitunus, -urus *v.* bitorius.

***bivaliens,** -entis. *(a* bene *et* valens, *cf. R. v. Planta, Die Sprache der rätoromanischen Urkunden. 1920. p. 75) aequivalens – gleichwertig:* CHART. Sangall. B 28 (a. 820) recepit Latinus terram -e LXXXX libras ferri.

***bivangus** *sim. v.* *bifangus. **bivarium** *v.* vivarium.

***biveraticum,** -i *n. (orig. dub.; subesse potest potius* *bev(e)ragium *quam* *piperaticum, *ut opinatur ed. p. 142) exactio quaedam – eine Abgabe:* REGISTR. Trident. I app. p. 138,19 (a. 1200) in Fabriano III *fersinge* de calzaria et III de -o.

***bivirgis** *subst.* (bis *et* virga) *mus. i. q. virga duplex – Doppelvirga:* FRUTOLF. brev. 14 p. 101,4 de nominibus neumarum: . . . virga, -is, virga praebipunctis *eqs.*

bivium, -i *n., raro* **bivius,** -i *m. vel* **bivia,** -ae *f. script.* -ibi-: *l. 64.*

compitum, furcula – Scheideweg, (Weg-)Gabelung: **I** *strictius:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. I 273,15 St.-S. -um kiuuicki. III 380,64 -um wegesceidele. 716,30 compita vel -um wegescheche [*i.* -ethe *ed.*]. IV 40,60 -um zvvevvike): **1** *gener.:* HIST. Daret. p. 197,34 ut . . . nec trahas regale semine per -os platearum. PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p. 68,20 cui *(s. Benedicto)* ad omne -um (bibium *A 2 a. corr.*) . . . duo angeli . . . ostenderunt ei, quam viam arripere deberet. LIUTPR. antap. 1,11 p. 10,5 per totius civitatis -um, trivium quadruviumque armatos milites . . . ponere. *al.* **2** *spec.:* **a** *iur. de terminis:* CHART. Carniol. II 70 p. 55,8sqq. (a. 1230) partem eiusdem praedii nostri a -o . . . usque in villam Lasis et adiecto iam -o versus occidentem . . . et ex altera parte memorati -i versus saltum . . . ecclesiae contulimus. CHART. Burgenl. I 278 p. 199,9 sunt mete due in -o (430 p. 293,40 *meta* pergit in -um, ubi sunt m. tres angulares). **b** *eccl.:* **α** *de loco superstitionis:* VITA Elig. 2,16 p. 707,14 nec per fontes . . . vel -os diabolica filacteria exerceantur. p. 708,2 pedum similitudines, quos (quas *4*) per -os (-a *4*) ponunt, fieri vetate. **β** *de loco vagationis:* CONC. Karol. 39[A],134 p. 411,7 si quis frater in congregatione canonica constitutus . . . in -is residere temptaverit. 39[A],144 p. 418,15 si quemlibet praelatus . . . in -is et plateis otio . . . vacantem reppererit. EPIST. Dominic. 50 ipsi *fratres* . . . -as lustrant. **B** *in imag.:* **1** *de y littera vitam humanam explicante (cf. Isid. orig. 1,3,7):* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,11 cum . . . ad Pytagoricae -um perventum est litterae (BRUNO MAGD. bell. 1 p. 14,3 adolescentiam . . . ingressus ad -um Samiae l. pervenit. GESTA Tull. 39 p. 644,45 [add. cod. 3] in -o Pythagoricae y literae adolescentiae gradibus ascensis. CHRON. Gozec. 1,17. SALIMB. chron. p. 38,17 quando perveni ad -um Pythagorice littere, id est finitis tribus lustris. *ibid. al. [v. ind.]. cf.* THIETM. chron. 2,4 ramosam Samii Pitagorae litteram . . . puer . . . percurrit ad -um). CARM. Cantabr. 12,3[b],15 donec tandem iuventutis etas illud offert nobis -um. VITA Udalr. Cell. I 4 cum pubertatis ingrederetur -um. **2** *usu vario:* ALCUIN. epist. 181 p. 299,4 tu . . ., qui sedes in -o *(sc. Corbeiae, cf. Vulg. gen. 38,14).* EGBERT. fec. rat. 1,147 finditur in -o bracis aut podice tendens (*cf.* NIVARD. Ysengr. 7,497 dissecor in -um). ANNALISTA Saxo a. 1085 p. 722,30 illis, quod Rome oportuit definitum esse, in -o et subalterno auditore retractari poscentibus.

II *latius usu anat.:* URSO anat. 377 *vena* dividitur in -um.

***biura** (bri-), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. pedem.* piola *a franc.* *happia, *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 214) genus signi, fort. i. q. ascia – Feldzeichenart, viell.: Axt:* ANNAL. Mediol. a. 1213 (MGScript. XVIII p. 392,8) Mediolanenses venerunt cum suo carozolo et cum briura. ibid. p. 392,10 Cremonenses . . . tulerunt ei carozolum et -am. *fort. huc spectat:* IOH. CODAGN. trist p. 25,27 qui *(milites)* erant in societate biurare (biûre *cod.*).

bixestus *v.* bisextus. ***bixettus** *v.* *bisetus.

1. ***biza** *v.* 2. *bisa. **2. biza** *v.* pisa.

Bizancius *sim. v.* Byzantius.

***bizuma,** -ae *f. vel* ***bizza,** -ae *f. (theod. vet.* bizuna, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1163) area circumsaepta – umzäuntes Landstück (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 297 s. v.* Bezaun, *p. 358 s. v.* Bitze): CHART. Fuld. A 413 (a. 823) trado . . . unam bizumam (bizzam [gloss.: sepimentum] TRAD. Fuld. I 5,88), cuius longitudo XXX virgarum est, latitudo vero XV. *Baader*

blacca, blacta *sim. v.* blatta. **blactero** *v.* blatero.

***bladehuvus** (blade huvus), -i *m. (theod. vet.* blat *et* huof, *cf. Deutsches Wörterbuch. VII. 1889. p. 1903sqq.) monstrum plantis latis praeditum – Fabelwesen mit breiten Fußsohlen (cf. RE 2. Reihe III A 1. 1927. s. v. 'Skiapodes'):* GESTA Ern. duc. I p. 30,10 hic dicebantur sciopodes, qui vulgo -i vocantur. p. 36,35 in mari periit blade huvus suus, illud scilicet animatum plante lacioris.

bladonna *v.* blandonia.

***bladum,** -i *n. (f.* -a: *p. 1495,4. 1496,14) vel* ***blava,** -ae *f. vel rarius* ***blavum,** -i *n. (m.* -us: *p. 1495,7) (franc. vet.* *blad, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 389sqq.) script.:* blaud(a): *p. 1495,10.* -di(um): *p. 1495,3.6.24. al.* -vi(a): *p. 1495,51. in Italia et in confinio eius septentrionali* bladum *et* blava *inveniuntur* blava *praevalente, in Germania et in Francogallia tantummodo* bladum *occurrere videtur.*

fructus – Ertrag: **I** *spectat ad vineas:* FORM. Andec. 22 tibi . . . demitto . . . vinia . . ., ut . . . illa -da, quem ibidem Deos dederit, in tua revocis potestatem.

II *spectat ad agros i. q. frux, frumentum, annona – Feldfrucht, Getreide(art), Korn (plerumque de frumento demesso vel triturato; de frumento in culmis exsistente, segetibus sim.: l. 71. p. 1495,10.72. 1496,1.3.8. al.):* **A** *gener.:* OTTO MOR. hist. p. 43,4 equos et -vam atque vinum . . . abstulerunt *Mediolanenses.* GESTA Frid. imp. A p. 40,12 imperator . . . devastavit -vas et legumina et linum (CHART. Ital. Ficker 333. *al.*). WILH. ANDR. chron. 129 abbas . . . insatiabilem

[Rudolph]

eius *(castellani)* esuriem magno numero -di et argenti compescuit. ALPHITA II p. 152,37 quisquilie sunt purgamina -dorum. CONO LAUS. notae a. 1235 p. 792,5 homines -dia . . . posuerant super subterraneos, ut -da ibi magis sicca esset. CHRON. Albr. a. 1229 p. 925,49 plaustra et papiliones cibariis, -diis, vestibus . . . plena. ANNAL. Crem. a. 1256 (MG Script. XXXI p. 18,29) -vos et vineas . . . populando. RICHER. SENON. gest. 12,8 penuria -di. ALBERT. MIL. temp. 228 fuit maxima caristia -vis, ita quod sestarius frumenti vendebatur XII sol(idis) imper(ialibus) *eqs.* 287 p. 547,6 blaude, que erant in campis. *al. de farragine:* TRACT. de aegr. cur. p. 158,29 porci, qui est pastus -do. ALBERT. M. animal. 22,78 si equo grana ordei vel alicuius alterius -di dentur. veget. 4,101 triticum . . . et cetera grana -di . . .; caro, quae fit in animalibus, quando cibantur tritico vel alio -do, fortius adhaeret membris. **B** *spec.:* **1** *publ. et iur.:* **a** *de tributis, decimis sim.:* CHART. Bund. 435 p. 326,22 (a. 1186) qui habet quinquaginta staria in -vam . . ., dat starium unum. REGISTR. Trident. II 1,1 persolvit . . . inter omnia -va. COD. Wang. Trident. 74 p. 171,7 VIII galetas -ve, videlicet II galetas boni frumenti et II galetas siliginis, II galetas milei, II galetas panicii. CHART. Tirol. 672 p. 127,30 solvit . . . XX modios -ve maioris, XII siliginis, VIII frumenti. CHART. Laus. 18 p. 70,17 tenet quartam partem decime tam in -dio quam in vino (CHART. Burgenl. I 567. CHART. Otterb. 187 p. 139,3). CHART. Tirol. 1151 p. 193,17 *reperiuntur* decima -ve et fictus -di oblie . . . exstimate LXIII libris. CHART. Lux. III 315 legavit unum modium duri -di . . ., dimidiam partem frumenti et aliam partem siliginis. CHART. Turic. 1132 p. 229,4 decimas non persolvant nisi . . . species -di seu frumenti, scilicet triticum, spelta, siligo, hordeum et avena . . . seminentur. CHART. Bern. II 558 p. 605,32 decimam . . . universi -di grossi et minuti. *saepe. v. et l. 40.* **b** *de pensionibus, pretio sim.:* COD. Wang. Trident. 87 p. 207,14 (a. 1210) omnes alie -ve (alias -vas *A*) preter surgum debent extimari . . . VII sol. *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 332 dare . . . quingentos modios -ve . . ., scilicet . . . C modios de segala et quinquaginta modios inter frumentum et fabum vel herbegiam et nonaginta modios ordei et X modios millii vel panicii. CHART. Bund. 731[a] quos *(solidos decem)* exegerunt . . . pro -vo. CHART. Tirol. 1050 p. 97,9sqq. summa tocius -ve . . . capit XXIIII modia . . .; dat Haimus VI libras pro -va. 1184[b] p. 230,25 X libras pro XIII modiis canipe -ve. *al. v. et p. 1496,10. de portione pro frumento molendo praestanda:* CHART. Lux. II 156 p. 174,20 (a. 1223) molendinum est nostrum bannale, ita quod quilibet burgensium debet . . . de viginti franchariis -di unum. CHART. Bern. II 281 p. 307,6 ius molendini est, quod de VIII cuppis -di molendinarius unam eminam accipere debet. 557 p. 601,28. **c** *de pignerationibus, locationibus sim.:* CHART. Ticin. 1 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 11,12; a. 1115) offero . . . duo sestaria de -vie, que abeo fictum. REIN. LEOD. annal. a. 1230 invenit ecclesiam obligatam DCXLIV marcis et DCC modiis -di (CHART. Tirol. notar. I 249 obligavit -vam presentis anni. CHART. Basil. B 105). CHART. Tirol. 857 p. 268,38 ad dandum . . . locatoribus . . . medietatem -ve illius mansi. 1248[a] p. 369,29 summa ficti -di Cauriane LX modii. *al. v. et l. 26. de arrestatione:* CHART. Tirol. notar. II 256 (a. 1242) dixit *Heinricus* se bene habere illam -vam, . . . usque dum ius congnoscatur inter eos *(litigatores)* de predicto grano. **d** *de angariis, servitiis sim.:* CHART. Laus. 89 p. 122,26sq. (a. 1225) in messibus . . . villicus . . . debet . . . in ea *(grangia)* congregare -dium capituli sine alterius -dio. CHART. Basil. C I 423 p. 311,31 triginta verdencellas spelte . . . persolvent deducentes ipsum -dum ad locum mansionis nostre. **e** *de poenis, recompensationibus sim.:* CHART. Basil. C I 362 p. 271,21 (a. 1259) pro quadam quantitate -di . . . monasterii . . . procuratores . . . in sexdecim libris . . . condempnamus. CHART. episc. Halb. 1020 -dum . . . restituere . . . denegarunt. CHART. Helv. arb. 160 p. 247,17 triginta unum modium . . . avene et duo modia ordei . . . *restituat*, que -da . . . cepit in . . . domo destructa. **f** *de furtis, damnis malevole illatis sim.:* PAX Valenc. p. 607[a],10 si quis . . . cum iumento . . . per -da transierit. p. 607[a],47 si quis furto . . . abstulerit . . . -da. CHART. Ital. Ficker 152 p. 193,6 dicebat . . . Mozocanem impedisse . . . terram ei et travolsisse ei -vam suam, que erat intus. CHART. Bund. 753 p. 216,14 malo modo . . . coligebant -vam, scilicet frumentum, qui seminatum fuerat in ipso campo. CHART. Turic. 1236 p. 318,11 nos . . . violenter spoliavit -dum et porcos et fenum auferendo. CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,26 si aliquis . . . deguastaverit alienas -vas vel legumina. *v. et supra p. 1205,37.* **g** *de mercatu, teloneo sim.:* GESTA Frid. imp. A p. 50,13 viginti . . . denariis sextarius -ve et leguminum vendebatur. CHART. Tirol. 437 p. 234,30 de ea navi, que portaverit -vam ad Trentum tantum, quod debet dare V solidos. CONST. II 37,2 non permittent . . . mercimonias . . . vel -dam . . . deferri. ACTA imp. Winkelm. I 118 de plaustro vini duos denarios . . . et de modio cuiuslibet -ve unum tantum denarium erit accepturus (CHART. Lux. II 156 p. 174,8 habere mensuras v. et -di. CHART. Pomm. A 432 de vino, . . . -do, lignis. CHART. Salem. 370 p. 411,10 ne quis . . . vinum, -dum, panem . . . ad vendendum exponat. *al.*). II 4 quatenus fratres . . . -vam . . . super districtum vestrum . . . ducere permittatis. CHART. Tirol. notar. I 575 p. 281,24 erant constituti *quidam cives* . . . caniparii et in officio canipe -ve ad emendum -vam et vendendam. CHART. civ. Spir. 133 annonam vel -dum extrahere. *al. v. et p. 1495,9.* **2** *eccl. de praebendis:* CHART. eccl. Erf. 440 (a. 1272) ut de -do, quod olim duobus anni temporibus consuevit dividi, panis fieret septimanis singulis dividendus. *latius de victualibus:* CHART. Argent. I 341 p. 254,31 (a. 1250) quod . . . argentum . . . et -dum . . . dentur omnibus presentibus, in studio commorantibus, peregrinantibus *eqs.* (*cf.* p. 255,13.18). EPIST. Dominic. 84 extra terminos domus emitti non debent nisi causa peticionis . . . duplicis, -di videlicet atque vini.

blaesus (ble-), -a, -um. (βλαισός) *script.:* pl-: *l. 36.* -ss-: *l. 36.50.*

1 *adi.:* **a** *litteram s non decenter pronuntians – lispelnd (cf.* GLOSS. III 425,43 St.-S. blessus [p- *b*] lisbinter. *al.):* ALBERT. STAD. Troil. 2,35 Hector . . . stabat magnanimus, . . . -us, barbatus. **b** *balbus – lallend, stammelnd* (*cf.* GLOSS. III 295,28 St.-S. balbus blesus neselenter): ECBASIS capt. 25 linguam si pressero blesam. DONIZO Mathild. 1,24 blesa . . . recta facit ora . . . sophia. NIVARD. Ysengr. 1,532 -a calliditate loquens. **c** *voce incerta pronuntiatus – undeutlich ausgesprochen, gelallt:* AESCULAPIUS 22 p. 35,25 unum sermonem rectum loquuntur *paralytici*, alium blesum. *de risu:* ALBERT. STAD. Troil. 4,627 ingeminant -os . . . cachinnos.

2 *subst. masc.:* **a** *qui litteram s non decenter pronuntiat – Lispler* (*cf.* GLOSS. III 686,40 St.-S. blesus vuispelere. IV 175,8 blesus est, qui cum sibilatione loquitur, lisber): ALDH. virg. II 1087 blessos ac balbos, qui scaevis verba loquelis fantes corrumpunt (RATHER. epist. 25 p. 137,4 clericum . . . faciat . . . nullus balbum vel ultra mensuram blesum). RICHARD. ANGL. anat. II p. 85,34 quando . . . habentur ad summitatem anteriorem lingue *nervi vocales* et illa nimis dilatatur et illi proferunt . . . *s* literam et talis homo est dictus blesus. ALBERT. M. animal. 1,236 anterius linguas ligatas habentes non bene formant literam s et dicuntur blesi. 4,96 quidam . . . perpetuo manent trahuli et quidam blesi. *al.* **b** *balbus – Stammler:* HUGO TRIMB. sols. epil. 276 da veniam queso, lector sapiens, michi bleso. *Rudolph*

1. blanca *v.* planca. **2. blanca** *v.* 2. blatta.

3. *blanca *v.* *blancus *p. 1497,30.*

***blancatura,** -ae *f. modus purgandi – Läuterungsverfahren:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,2 (s. XIII.[med.]) quaternus . . . continens . . . -am et mancaturam . . . nove monete.

***blanchetum** (-ect-), -i *n.* **1** *cerussa – Bleikarbonat, Bleiweiß:* IOH. sacerd. 190 accipe plumbum purgatum et fac laminas, deinde fac -um *eqs.* (Ps. AVIC. anim. 5,2 p. 118 de plumbo faciunt -um et acerton). GEBER. clar. 1,30 tere ipsum *(mercurium)* . . . cum -cto *eqs. al.* **2** *fort. i. q. sal plumbi albi – viell.: Zinnoxyd:* GEBER. clar. 2,19 accipe indicum et -ctum et tere ista duo *(v. notam ed.).*

[Pape]

***Blancidius,** -i *m.* *in nomine ioculari i. q. Canus – der Weiße, Weißkopf:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 484,15 -us *(sc. Candidus ut vid., v. notam ed.)* nigerrimis, . . . senex iuvenibus . . . salutem.

blanconia *v.* blandonia.

***blancus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 394sqq.)* *script.* plane(us): *l. 23.*

I *adi.:* *albus, albidus, candidus – weiß, weißlich, hell (schimmernd):* **A** *gener.:* FRUTOLF. chron. p. 73,7 *(ex Hist. Alex.)* direxerunt ei poledros decem et caballos -os. ANNAL. Ianuens. III p. 127,2 dimittat unusquisque . . . iupas -as et assumat arma. GLOSS. Roger. I A 2,17 p. 635,20 sumantur . . . pannus -us vetustissimus et pannus niger vetustus, urantur ista supra testam calidissimam. *nom. propr.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 253,21 quidam ex cardinalibus Romanis, Hugo cognomento B-us. OTTO MOR. hist. p. 27,6 in loco, ubi Turris B-a dicitur. CHART. Bund. 1057 p. 19,20 Anricus, qui dicebatur B-us. **B** *spec.:* **1** *alch.:* fumus -us *i. q. argentum vivum – Quecksilber:* GEBER. clar. 2,12 prepara fumum -um, ut non fugiat ab igne. **2** *bot.:* herba -a *i. q. heliotropium – Ringelblume (Calendula officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 715sqq.):* GLOSS. III 553,48 St.-S. calendula ringele vel herba planea. GLOSS. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 530,8 herba -a, id est kalendula.

II *subst.:* **A** *masc.:* *nummus argenteus minor – kleinere Silbermünze (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 77sq.):* CHART. Lamb. Leod. 130 (a. 1221) ecclesia . . . scolastico annuatim persolvet viginti libras -orum (244 p. 314,26). **B** *fem.:* *medicina quaedam composita (albidi coloris) – ein zusammengesetztes Heilmittel (von weißlicher Farbe):* TRACT. de aegr. cur. p. 107,4 confricare . . . palatum egri . . . cum -a. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 373[B] -a dicta est, quoniam albos purgat humores. p. 373[C] -a triplex est, media, maior et minor *eqs. al.* Ps. OTHO med. 213 hieranoxam . . . sanat -a. GLOSS. Roger. III 576 contra brancos valet . . . purgatio cum -a. *al.* **C** *neutr.:* *cerussa – Bleiweiß:* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 98 recipit auri vivi unciam, . . . -i unciam mediam.

blandantia *v.* blandonia.

***blandanum,** -i *n.* *(cf.* brandeum*?)* *?linteum ad sanctorum corpora involvenda aptum – ?Reliquientuch:* CATAL. thes. Germ. I 14,13 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1115) psalteria II, -a II ⟨. . .⟩, vela VII.

blandicia *v.* blanditia.

***blandicius,** -a, -um. *adulatorius, amicus – schmeichelnd, freundlich:* CHRON. Fred. 2,57 p. 80,30 verbis -is eum suadebat *rex* (3,20 regina . . . regi v. -is ad Christi cultum suadebat).

***blandifico,** -are. *delenire – lindern:* HEGEL. Clem. 2,5 (MGScript. XXX p. 905,46; s. XI.[ex.]) dolores manus mee . . . nullis remediis -antur.

***blandiloquax,** -acis. *amicabiliter loquens – freundlich (an)sprechend:* SEDUL. SCOT. carm. 1,12,10 *(de columnis rei publicae)* quarta . . . -x dulcia verba sonat.

blandiloquium, -i *n.* *verbum adulatorium, sermo adulatorius – schmeichlerisches Wort, schmeichlerische Rede:* **1** *in bonam partem:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,38 eum *(regem)* . . . suasoriis et . . . purae libertatis -is ad . . . poenitentiam instigatum. **2** *in malam partem:* RATHER. prael. 1,25 p. 171[A] dulcisonis -orum illecebris . . . irretire. HIST. peregr. p. 151,12 sub melle -i dolose mentis absyntium occultare.

blandiloquus, -a, -um. *adulatorie loquens – schmeichlerisch redend:* **1** *in bonam partem:* **a** *de hominibus i. q. amicabiliter loquens – freundlich (an)sprechend:* RICHAR. Erl. 12 (MGPoet. V p. 250) erat . . . -us compatiensque. FROUM. carm. 21,6 -us quasi frater. **b** *de rebus i. q. amicus, benignus – freundlich, gütig (cf.* GLOSS. II 30,63 St.-S. -is [*sc. sermonibus*] spanauuordon. *al.):* CAND. FULD. Eigil. II 2,4 -o . . . cum murmure. HINCM. annal. a. 862 p. 60,20 Hludowicus . . . directis missis -is ad fratrem . . . petit. CARM. Cent. 109,21 -as . . . salutes offerre. HROTSV. Pel. 388 -is palpantes verbula linguis. *al.* **2** *in malam partem i. q. falsiloquus – heuchlerisch redend:* HEINR. LETT. chron. 16,3 p. 107, 28 o increduli corde et dura facie et lingua -a!

blandimentum, -i *n.*

adulatio – Schmeichelei: **1** *in bonam vel neutram partem:* **a** *verbum adulatorium, comitas – freundliches Wort, freundliches Verhalten, Freundlichkeit:* ALDH. virg. I 33 p. 274,19 mentem . . . nec minarum ferocitas reflectit nec -orum lenitas demulcet (WILLIB. Bonif. 1 p. 5,17. WETT. Gall. 35 p. 277,5. *al.*). HROTSV. Cal. 2,5 ipsam adibo eiusque animo mei amorem -is persuadebo. CARM. Cantabr. 41,16 cunctis . . . -is, non terrore sistis permitissima *(sc. regina). al. inclinatio – Zuneigung:* OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 105,4 arridentis fortunae -um (*sim.* 2,14 p. 117,28). **b** *blandus accessus – freundliche Annäherung* (*cf.* GLOSS. I 479,36 St.-S. -o mendilungo): ALBERT. M. animal. 22,107 in -o caudam habet immobilem *leo.* **c** *iucunditas – Annehmlichkeit:* RUOTG. Brun. 24 cum . . . populus . . . -a pacis valde sibi insueta temptaret *(cf. Iust. 31,7,9). meton. de persona:* CARM. Cantabr. 41,19 extas *(sc. regina)* . . . laicorum -a, clipeus et galea. **d** *irritamentum – Lockmittel:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 150,8 recolligatur *falco* . . . sine . . . -is.

2 *in malam partem:* **a** *verbum fallax, assentatio, simulata comitas – verführerisches Wort, schmeichlerische Zustimmung, erheuchelte Freundlichkeit:* **α** *gener.:* HIST. de Frid. I. imp. p. 41,23 (epist. Frid. I.) litteras magno fastu conceptas . . ., quę pariter minas, -a et dolos concinnabant. *falsa promissio – falsche Versprechung:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,4 spretis . . . auguriorum deceptabilibus -is. **β** *iur. i. q. favor – Begünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 102,12 ut . . . iudices . . . sine -o ipsius, qui causam habet, faciant . . . venire *testes.* **b** *incitamentum, illecebrae – Verlockung, Reiz, Versuchung (cf.* GLOSS. III 225,60 St.-S. -um logchunga. *al.):* ALDH. virg. I 28 qua *(solitudine)* carnalis spurcitiae -a fatescunt. 35 p. 278,6 ut in talibus -is ferrea iuvenis praecordia mollescerent. HROTSV. Agn. 151 nec suppliciis superari nec -is potuit devincier ullis. CARM. Bur. B 72,3[a],3 oscula . . . -is intimis mentem plus alliciunt. *al.*

blandior, -itus sum, -iri *vel rarius* **blandio,** -itum, -ire. *script.* pl-: *p. 1500,11. adde* GLOSS. I 616,3 St.-S. *ibid. al. form.* -dendo: *l. 51.71. p. 1499,23. struct.:* *dat.: l. 68.71. p. 1499,3. saepe. acc.: l. 50.63.65.69. al. absol.: l. 54. p. 1499.9.18.22. al. refl.: p. 1499,34.*

adulari – schmeicheln: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *subi. anim. (plerumque homines; Deus: l. 51.53; bestiae: p. 1499,3) i. q. amicabiliter tractare vel alloqui, ambire – freundlich behandeln oder ansprechen, umwerben (cf.* GLOSS. II 202,47 St.-S. -untur lihlochon. *al.):* **1** *gener.:* RHYTHM. 99,3 cum ducitur ad scola, -itur *puer,* ut conbibat artem. AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,16 -ite uxores vestras! VITA Erasmi 288 affatur . . . virum Dominus -dendo beatum *(item de Deo:* HROTSV. Cal. 9,19 qui peccantes . . . paterno more tolerando -iris *eqs.). al. iron.:* NIVARD. Ysengr. 4,483 -iri desine, frater! *partic.* -ens *sensu pass.:* CONC. Karol. 22[C],5 per . . . verecundiam, quod -ens noluit, tunc emendet confusus *superbus* (*postea:* blandis verbis). **2** *cum colore quodam:* **a** *precari, admonere – bitten, ersuchen (cf.* GLOSS. I 224,26 St.-S. -itur [*b*], -it [*c*] flehot. *al.):* HROTSV. Gong. 341 -itur . . . precibus seniorum hic Christi carus . . ., quo *eqs.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 34,8 (ed. F.-J. Schmale. 1961) si quis . . . asserat maiores quoque personas . . . persepe -endo postulare *eqs.* **b** *consolari – trösten* (*cf.* GLOSS. II 223,21 St.-S. -ens trostenti): HROTSV. Pel. 150 tali maerentem -itur voce parentem. **c** *fovere – fördern:* EPIST. Bonif. 15 p. 27,10 pontificem . . . ad desiderium mentis tuae -endum inclinavit *Deus.* **d** *conciliare – zu gewinnen suchen:* FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18 p. 199,7) fugienti pacem non esse cum pace ulterius -endum. **e** *mitigare – besänftigen:* CHRON. Salern. 10 p. 14,10 quatenus iram eius *(Karoli)* . . . -rentur. **f** *sedare – beruhigen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 231,23 in balneo . . . fiat, quidquid dictum est, -endo ei *(falconi)* cum tiratorio *eqs.* 4 p. 93,2 amoveat *falconarius* canem, non increpando ipsum,

[Pape]

sed -endo. *ibid. al.* **g** *adulatorie appropinquare – sich schmeichelnd nähern:* ALBERT. M. animal. 8,173 nulla *apis* . . . laesit custodem, sed potius -iri ei videbantur. 22,107 -itur *leo* homini occurrenti, ut impediens extrahat. **B** *subi. res:* **1** *placere, delectare – gefallen, erfreuen* (*cf.* GLOSS. II 283,29 St.-S. -itur [*sc. caro*] gifrouvit): LIUTG. Greg. 2 p. 69,4 omnibus . . . relictis, quae carnaliter -iri (-ire *2*) poterant menti adolescentis. RUOTG. Brun. 12 in illo . . . comites viderant et quod -batur et quod terrebat. CARM. Bur. B 68,2,8 spina pungit, flos -itur. *al.* **2** *allicere, invitare – anlocken, einladen:* ENGELM. carm. 1,88 (MGPoet. III p. 57) vatis Treicii . . . modulamine querci -tae Aonia deseruere iuga. HROTSV. Gong. 479 astabat coetus . . . angelicus, voce ciens . . . testem . . . angelicis -tum suaviter hymnis mox caeli calles carpere. ODO Ern. duc. 4 p. 340^{A} Liber Syro -itur in auro. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 170,16 falconarius proferat sonos -entes ei *(falconi).* **3** *blande flare – sanft wehen:* GOSW. carm. 49 zephirus -itur.

II *in malam partem:* **A** *subi. homines:* **1** *verbis seducere, comitatem simulare – verführerisch sprechen, falsche Freundlichkeit zeigen* (*cf.* GLOSS. IV 263,27 St.-S. -ire listin. *al.*): HROTSV. Sap. 3,7 frustra -iris, non flectimur tuis suadelis. VITA Erasmi 129 alloquitur . . . virum cesar -dendo beatum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,21 Saxones . . . eis *(legatis regis)* utpote tam dulcissime -entibus . . . creduli facti. **2** *nimis laudare – überschwenglich loben, kriechen (vor):* WALAHFR. imag. Tetr. 39 statuam vivo artifices . . . dederunt, credito, -tos insano hac arte leoni. NIVARD. Ysengr. 5,430 cantorum nulli -or. **3** *assentari – schmeichlerisch beipflichten:* ALCUIN. epist. 17 p. 45,26 plus Deo placere quam homini -iri (-ire *var. l.*). **4** secum -iri *i. q. sibi indulgere – sich verwöhnen:* VITA Cunib. C 1 non secum -batur nec indutus erat mollibus. **5** sibi -iri: *imaginari – sich einbilden:* GESTA Bereng. 4,33 Ludovicus . . . sibimet -itur honores. *gloriari – sich brüsten:* HRABAN. hom. I 58 p. 109^{C} nec sibi -atur quis . . . eo, quod ipse falsum non dicat. **B** *subi. res i. q. incitare, illicere – verlocken, verführen:* ENGELM. carm. 3,123 (MGPoet. III p. 65) ventosi numquam -tus folle favoris . . . felici iure bearis. HROTSV. gest. 220 male -tis tandem victus suadelis . . . promisit *Heinricus* (341. *ibid. al.*). EPIST. Reinh. 56 p. 52,16 nullis . . . vitę gaudiis -itur animus. *v. et p. 1500,11. adde:* HONOR. III. registr. 287 p. 208,11 cum . . . per impunite transgressionis exemplar -atur aliis ad offensam.

adi. **1. blandiens,** -entis. *adulatorius – schmeichelnd:* EINH. Karol. 8 p. 11,27 nec in prosperis falso -i fortunae adsentiri solebat. THIETM. chron. 7,12 fistulae -is more . . . respondetur. DIPL. Heinr. III. 305 p. 414,36 falsum saeculi -is honorem.

2. blanditus, -a, -um. *alliciens – lockend:* AMARC. serm. 1,400 aurea -o portantur cymbia potu.

subst. **blandiens,** -entis *m. adulator – Schmeichler:* HINCM. ord. pal. 31 ut . . . nihil . . . regno praeponerent *consiliarii,* non amicos, . . . non -es, non exasperantes.

adv. compar. ***blanditius.** *moderatius – maßvoller:* BERTH. carm. 1,84 (MGPoet. III p. 395) -ius vixit tempora data sibi *rex.*

***blandisonus,** -a, -um. *adulatorie sonans – einschmeichelnd (klingend):* SEDUL. SCOT. carm. 2,35,4 nec te nequiquam . . . prospexit . . . -is Calliope modulis. MARC. VALER. buc. 4,19 duraque -is animantur saxa camenis.

blanditia (-cia), -ae *f. script.* pl-: *p. 1500,10. praevalet in schedulis nostris plur.; sing.: p. 1500,18.20.30.33.*

adulatio – Schmeichelei: **1** *in bonam vel neutram partem i. q. verbum adulatorium, comitas – freundliches Wort, freundliches Verhalten, Freundlichkeit* (*cf.* GLOSS. I 302,1 St.-S. p-is flehon. *al.*): CAND. FULD. Eigil. I 1 quem *(puerum)* paterna pietate -is delinitum *([cf. Vulg. gen. 34,3].* RUOTG. Brun. 36 p. 37,11 -ciis melle dulcioribus. *al.*). THIETM. chron. 2,2 rex . . . filium . . . ab iniqua presumptione terroribus et -ciis amovere curavit. HELM. chron. 14 p. 29,17 multis . . . generum -ciis mulcere cepit *episcopus. al. v. et p. 1500,30. 33. c. sensu dissuasionis:* THIETM. chron. 6,88 a multis . . . tardatus nullis eorum acquievi -ciis.

2 *in malam partem:* **a** *verbum fallax, assentatio, simulata comitas – verführerisches Wort, schmeichlerische Zustimmung, erheuchelte Freundlichkeit* (*cf.* GLOSS. II 697,6 St.-S. -ciis circumvenire petummen): **α** *gener.:* RUOTG. Brun. 18 p. 17,23 innocens cor tuum venenosis . . . -is seductum est (BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 321,14 legatis . . . -is, astutiis omnique ingenio . . . seductis). HROTSV. Bas. 113 quis *te* -is circumvenit simulatis? CARM. imag. 10,2,11 p-ciis nullo stabilis planditur *Ota* homullo. DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,1 *quos* nullę nec minę nec -ę . . . possunt . . . pellicere (HERM. IUD. conv. 10 p. 99,3 [ed. G. Niemeyer. 1963]). EPIST. Hann. 37 p. 79,21 tune . . . ita te mihi subtraxisti, quem diu oris, non cordis -is (-dictis *cod.*) lactasti. *al.* **β** *publ. et iur.:* HINCM. ord. pal. 9 ne muneribus vel -is . . . pelliciatur *rex. favor – Begünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 44,19 ut missi . . . exactare debeant *heribannum* absque ullius personae gratia, -a seu terrore. **b** *incitamentum, illecebrae – Verlockung, Reiz, Versuchung* (*cf.* GLOSS. IV 41,1 St.-S. -a lochunga. *al.*): WALTH. SPIR. Christoph. I 13 -cias seculi pro Dei amore contemserunt. STATUT. ord. Teut. p. 52,5 cum viriles animos per feminarum -cias frequenter contingat emolliri. *al.*

blandities, -ei *f.* **1** *adulatio, verbum adulatorium, sermo adulatorius – Schmeichelei, schmeichlerisches Wort, Schmeichelrede:* **a** *gener.:* ERMOLD. Ludow. 2,176 munera quos *(missos)* nequeant flecti nec saeva potentum -es. **b** *philos.:* ALBERT. M. bon. 344 p. 192,31 ponit *Aristoteles* . . . placentiam, si nullius gratia sit; si autem sit emolumenti gratia, vocat -em ([-am *var. l.*]. *cf. l. 59*). **c** *rhet. de captatione benevolentiae:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 33,20 (ed. F.-J. Schmale. 1961) tria accidentia continet *epistola:* -em in principio, causam -ei (ad -am *R*) in medio, petitionem in fine *(de re v. notam ed. p. 15).* p. 34,15 -em et petitionem. **2** *voluptas – Wonne:* CARM. Bur. B 150,3,4 iocundemur gratulantes Veneream ad -em.

***blanditiosus,** -a, -um. *fictus, simulatorius – scheinfreundlich, heuchlerisch:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,17 sub iureiurando, ut aiunt, -us multum illud protestabatur *(item de Heinr. IV.:* a. 1078 p. 310,22 optimatibus terrificis sive -is ad se pelliciendis sermociniis . . . intimari fecit, ut *eqs.).*

***blanditivus,** -a, -um. *medic. i. q. mitigans, leniens – mildernd, palliativ:* WILH. SALIC. chirurg. 1,17 p. 308^{E} non sumas . . . eius *(polypi)* curam nisi -am ponendo super loco frigida et humida. 1,34 p. 314^{G} unctio tardat eius *(cancri)* maliciam et augmentum, et vocatur cura -a et non cura vera. *ibid. al.*

blanditor, -oris *m. script.:* pl-: *l. 51.* pra-: *l. 51.*

adulator, assentator – Schmeichler, einer der schmeichlerisch zustimmt (*cf.* GLOSS. I 40,7 St.-S. -r [p-r *a*, pr-r *c*] flehari. 41,7 slihtari): **1** *in bonam partem:* GREG. CAT. chron. II p. 120,4 *Berardus abbas* minorum . . . virorum -r humillimus. **2** *in malam partem:* **a** *gener.:* ALBERT. M. animal. 1,137 qui . . . laxam . . . habent frontis cutem, blandi quidem, non tamen sunt innoxii: sunt enim -es palam et in occulto detractores. **b** *philos.:* ALBERT. M. bon. 117 p. 77, 38 circa amicitiam excessus est, quo excedit placidus et quo excedit -r (*cf. Arist. p. 1108^{a},29* κόλαξ). eth. 4,3,1 p. 317^{b},6 qui . . . facit hoc, ut inde sibi fiat utilitas . . ., vocatur -r.

***blandium,** -i *n. munus corruptionis causa oblatum – Bestechungsgeschenk:* FORM. Sal. Merk. 51 nullum honorem nec nulla -a . . . accipere non facias *(sc. vicarius comitis).*

blandonia, -ae *f. (a* blandus *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 394) script.:* gl-: GLOSS. III 516,47 St.-S. glandona. pl-: GLOSS. III 483,7 St.-S. pladonna. -ado-: *l. 66.72. p. 1501,2.* -edo-: *p. 1501,2.* -anco-: *p. 1501,6.* -antia: *l. 72.* -ona: *l. 66. p. 1501,2.7.* -onna: *l. 72. p. 1501, 2.* -ica: *p. 1501,2. usu attrib.: l. 72.*

1 *phlomos – Wollkraut, Königskerze (Verbascum Thapsus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* RECEPT. Sangall. I 132 herba -antia radices teris. 181 bladonna radice manipulo

[Pape]

1. Gloss. III 105,1 St.-S. -a wullina *(sim. 526,25. al.)*. 478,44 -ica. 494,25 bladonna. 495,2 bledona. *saepe.* Hildeg. caus. 4 p. 210,1 accipiat . . . succum -ae. *al.* **2** *spina alba – Weißdorn (Crataegus oxyacantha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1216sqq.):* Gloss. III 551,24 St.-S. bedegar . . . wisdorn -a *(a)*, blanconia idem *(b)*. **3** *caulis – Kohl:* Gloss. III 478,37 St.-S. -na coli.

blandus, -a, -um.

adulans – schmeichelnd: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *de anim. (plerumque de hominibus; de Deo: l. 15sqq.) i. q. benevolus, benignus – wohlwollend, gütig (cf.* Gloss. III 225,63 St.-S. -us gelinder. IV 133,19 -us manmunt. *al.):* **1** *gener.:* Hrotsv. prim. 130 affectu miti -um se praebuit *papa* illi *(duci)*. Wipo gest. 6 p. 28,25 *rex erat* bonis omnibus -us, malis severus. *al. de Christo:* Rimb. Anscar. 37 p. 72,14 Dominus et terribilis peccatoribus et -us apparebit iustis. Carm. de Iuda 2,380 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 274) Iesus horrendis -us datur in cruce mortificandus. *in cognomine:* Hist. Torn. 4,6 p. 345,5 Letbertus cognomento B-us iuvenis, concanonicus noster. **2** *cum colore quodam:* **a** *indulgens – nachsichtig:* Ermenr. ad Grim. 36 p. 579,17 tu, -e, manu haec *(scripta)* ne scindas, Homere. **b** *amabilis – liebenswert:* Waltharius 1273 unice . . . carum, . . . -um, pretiosum carpsisti florem *(sc. adulescentem)*. Hrotsv. gest. 430 extiterat *Liudulfus* cunctis -us dulcedine mentis. **c** *hilaris – heiter:* Hrotsv. gest. 308 tristitiam cogunt *(milites regem)* deponere . . . et . . . se post bella suis -um praebere ministris. **B** *de rebus i. q. mitis, amicus – einschmeichelnd, freundlich:* **1** *sensu incorpor.:* **a** *gener.:* Arbeo Corb. 24 p. 216,11 dulcidinem Dei regni -is promittebatur verbis (Conc. Karol. 22^{c},5. *al.*). Hugeb. Wynneb. 6 quosdam increpatio dura, quosdam exortatio corrigit -a. Eigil Sturm. 17 mitigare . . . -is persuasionibus. Notker. Balb. gest. 2,20 ut . . . responsum comi vultu -issimaque voce . . . rependeret *rex*. Ruotg. Brun. 36 p. 38,3 liberalitas. *saepe. v. et supra p. 257,19.* **b** *cum colore quodam:* α *iucundus, gratus – angenehm, willkommen:* Aldh. virg. I 35 p. 278,11 ut filius -is conubii nexibus nodaretur. Wandalb. mens. 339 -us sopor inrigat artus. Carm. Bur. B 116,1,3 -us heret meo corde dolor. *al.* β *humilis – demütig:* Hrotsv. Pel. 158 moneo precibus -isque rogabo. Theoph. 355 dicebat prece -a. γ *concilians – gewinnend:* Hrotsv. Pel. 174 cogit -is, quod suasit, velle loquelis. Otto Frising. gest. 1,60 p. 86,23 quos *(cardinales)* Romanus pontifex -o mitigans eloquio *eqs.* δ *pius – liebevoll:* Hugeb. Wynneb. 7 p. 112,19 per -am *(sic)* suae pietatis affectum docibiles . . . dirigendo ducebat. **2** *sensu corpor.:* **a** *lenis – sanft, mild:* Beda temp. rat. 15,37sq. Lida *(sc. mensis)* dicitur -us . . ., quod in . . . illo mense . . . -a sit serenitas aurarum. Amalar. off. 3,31,4 populus *pacem* insequitur per basia -a. Waltharius 506 attactu -o me surgere commonitato (Odilo Suess. Seb. 27). Honor. August. imag. 1,78 suus cuique color est: . . . lunae -us, soli ardens. Hildeg. scivias 1,3 p. 404^{c} -am pluviam leni motu effudit *aer aquosus. al. mus.:* Anon. ton. Schneider p. 109 quartus tonus describitur -us et garrulus, qui adulatoribus convenit (Aeg. Zam. mus. 13 p. 387^{b},3). **b** *quietus – ruhig:* Paulin. Aquil. (?) carm. 11,2,2 mare . . . undas -o gurgite aequavit. Gosw. carm. 50 freta -a parent. **c** *mollis – weich.:* Notker. Balb. carm. 9,25 p. 141 *pellicium* est tactu -um. Albert. M. animal. 1,231 labia -a parumper ridentia . . . libidinosum ostendunt. *flexilis – geschmeidig:* Nicol. Biber. carm. 1874 (ed. Th. Fischer. 1870) membra fricabit *iuvencula* cum manibus -is. **d** *sapidus – wohlschmeckend:* Walahfr. carm. 51,7 -i . . . copia musti.

II *in malam partem:* **A** *de hominibus i. q. fictus, simulatorius – scheinfreundlich: p. 1500,55.* **B** *de rebus i. q. illecebrosus, fallax – verlockend, verführerisch:* Aldh. virg. I 53 p. 311,2 femineae titillationis lenocinia ac -a (-ę *var. l.*) sermocinationis incitamenta. Hrotsv. Bas. 112 quis verbis te decepit male -is? (Theoph. 92 monitis . . . m. -is. *ibid. al.*). Theoph. 72 adducens . . . menti -a potestatis delectamenta prioris. Wipo prov. 100 mundi sperne minas et res pede subige -as. Milo carm. app. 5,65 -um tange decus: fit pulcher Adam vitiosus. *al.*

subst. neutr.: *quod gratum vel iucundum est – Angenehmes, Erfreuliches:* Wipo tetral. 255 natura iubet mutari tristia -is. Transl. Dion. Ratisb. 26 p. 366^{b},42 quanto magis dulcia, -a et usibus contigua amplectimur. *fort. add.:* Milo carm. app. 5,7 *(de beneficio)* -orum tactus domat errores.

adv. **blande** *vel rarius* **blanditer.**

adulatorie, amice – schmeichelnd, freundlich: **1** *gener.:* Iulian. Tolet. Wamb. 12 p. 512,17 quem *(ducem)* quum nostrorum exercitus -r (-e $2b^{1}$) exortaret, ut *eqs.* Willib. Bonif. 5 p. 18,27 -e adorsus est fratres. Trad. Frising. 403 ille *(episcopus)* -e consolavit eum. Waltharius 67 quos *(legatos)* Attila . . . -e suscepit. Hrotsv. Mar. 761 senior . . . haut -e dictis . . . obviat. Otto Frising. chron. 4 prol. p. 180,8 ipsam *(civitatem suam)* . . . -e consolatur *Deus. al.* **2** *cum colore quodam:* **a** *humiliter – demütig:* Gesta Apoll. 276 responsum dirae porrexit -r irae *puer.* **b** *pie – liebevoll:* Vitae patr. Iur. 1,15 p. 140,12 Romanus . . . consalutatis *eis* -issime complexisque . . . utrumque . . . deosculat. **c** *fidenter – vertrauensvoll:* Poeta Saxo 1,244 se quisque novo -e sociabat amico. *Pape*

***blasma** v.* 1. *brasina.

***blasmium,** -i *n.* (*cf.* blasphemium, *blasmus, -um) *nefas – Freveltat:* Erchemb. Cas. hist. 12 multa sacrilega ac -a (blasma *var. l.*) patrabat.

***blasmus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*cf. ital. vet.* biasmo) *infamia, bannus minor – Verruf, kleiner Bann (cf. H. Planitz, ZRGGerm. 52. 1932. p. 137.174sq.):* Chart. Ital. Ficker 113 p. 157,4 (a. 1140) vicini iuraverunt . . . non esse missos in -um a consulibus (*sim.* p. 157,7).

blasphemator, -oris *m. conviciator, calumniator – Schmäher, Verleumder:* **1** *theol. i. q. maledictor – Lästerer:* Leg. Wisig. 12,3,2 si quis Christi . . . blasphemaverit nomen eiusque sacrum corpus . . . perceptum visus fuerit reiecisse vel quamlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit trinitatem . . ., -r ipse centenis decalvatus flagellis subiaceat. Agob. epist. 7 p. 184,11 -es et . . . maledictores esse Iudęos Domini Dei Christi. Mirac. Germ. 30 (MGScript. XV p. 16,23) Ragenarius *(sc. dux Normannorum)*, -r Dei omniumque sanctorum. Humb. Sim. 2,26 p. 171,19 si qui hactenus . . . devoti susceptores Domini fuerant, non improbi -es eius . . . existunt. Donizo Mathild. 2,186 -es, qui sunt sathanae quoque proles, conterat *Mathilda.* Cod. Udalr. 168 p. 296,15 antichristi nostri *(sc. Tanchelmi haeretici)*, perturbatoris et -is ecclesiae Christi. Const. II 158,8 contra divini -es nominis et catholice detractores fidei *(sc. haereticos)* provocamur. *al.* **2** *usu communi:* Ioh. Codagn. annal. a. 1226 p. 80,2 (vs.) sed ne ritimi dictator videatur -r.

blasphemia, -ae *f. vel rarius* **blasphemium,** -i *n.* (βλασφημία) *script.:* pl-: *p. 1503,1.5.11.21.23.34.* -sfe-: *p. 1503,17.39.48.* -me(um): *p. 1503,43. metr. (cf. p. 1504, 49sq.): fere* -phē-; -phĕ-: *p. 1503,4.30.*

I *usu act. i. q. convicium, insultatio, probrum – Beschimpfung, Verhöhnung, Schmähung (cf.* Gloss. II 118,18 St.-S. -a scelta. 140,36 -e lastrunga. 147,22 -is bismerum. 321,7 -e proferuntur meinspraha): **A** *eccl. i. q. maledictio – Lästerung:* **1** *def.:* Herbord. Ott. 2,35 p. 742,36 -a est de impuro corde et mala conscientia et fide ficta odisse Deum. Albert. M. summ. theol. II 18,119,2 p. 377^{b},27 -a est impositio falsi criminis in Deum. 23,140,3,1 p. 474^{b},19 tres sunt species -ae: prima est, cum attribuitur Deo, quod ei non convenit; secunda est, cum ab eo removetur, quod ei convenit; tertia, cum attribuitur creaturae, quod soli Deo appropriatur. p. 475^{a},31 -a . . . dicitur . . . proprie et extenso nomine; proprie non fit nisi in Deum; extenso nomine fit etiam in creaturam, in qua est potestas Dei sicut in praelatos. 23,140,3,2 p. 477^{a},10 proprie loquendo -a est in verbis; aliquando tamen refertur ad facta. *al.* **2** *de usu:* **a** *in univ.:* Beda hist. eccl. 2,19 p. 124,3 -ae stultiloquium est dicere esse hominem sine peccato. Bonif. epist. 73 p. 149,1 *(de peccato violatae monialis)*

[Humperdinck]

quasi -am (-um, p-um *var. l.*) Deo inrogasset, qui hoc reus sit. URSIN. Leod. 14 (MGMer. V p. 336,6) ut, dum . . . labiae essent incisae, . . . per hoc cideret (*i.* cederet) -e (*cf.* VITA Leod. 1,488 [MGPoet. III p. 19] -is Dominum quo carperet acris). MIRAC. Genes. Hier. 4 iudicio ad eum ob plasfemiam caelitus perlato ex equo corruit. RIMB. Anscar. 29 p. 60,3 quantas . . . -as in Deum illatas ibi sustulerit. EPIST. Hann. 21 p. 51,7 adversus ipsum apostolorum principem novo et inaudito -ę genere insurgunt. EPIST. Ratisb. 8 p. 310,18 quorum *(doctorum)* dictis contraire spiritui sancto, qui per eos locutus est, p-am est inferre. DONIZO Mathild. 1,1287 o -a *(sc. in papam)* non hic neque post abolenda. HELM. chron. 84 p. 162, 11 corripuit eum dux de verbo -ae. *al. v. et l. 68. p. 1502,37. 1504,42sq.* **b** *de haeresi vel incredulitate:* LEG. Wisig. suppl. 3 p. 474,42 ut detestabilior inveniatur in eis *(Iudaeis apostatis)* profanatio -ae. CONC. Karol. 23 p. 203,24 peiores hereses vel maiores -femias, quam ante in eius *(Felicis episcopi)* scriptis vel dictis umquam audissemus, ibidem cognovimus. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^{B} -am suam in omnem scripturarum seriem permiscentes *haeretici*. NOTKER. BALB. notat. p. 64,17 defensionem creatoris . . . contra p-as calumniatorum. EPIST. Ratisb. 10 p. 321,6 ut ita verba Dominica accipiantur, ut a spiritu sancto sunt prolata, ne p-ę nota inuratur. CAES. HEIST. hom. exc. 40 in tantum turbavit eum spiritus -e, ut inciperet dubitare. *al.* *de repudiatione deorum paganorum:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,9 ut contemtor divum *(sc. confessor Christi)* meritam -ae suae poenam lueret. **B** *usu communi:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 33,35 lites et contentiones adque -a, sive in conviviis sive in conplacito, omnino devitentur. VITA Leod. 1,441 (MGPoet. III p. 18) Ebroinus . . . -is fratrem variis irrisit utrumque. RUOTG. Brun. 15 hinc -ę maledicta, probra et multimoda impietatis commenta *(in Brunonem)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,49 octavum *vitium* superbia cum sua prole, contemptu, invidia . . ., -a (p- *1*), murmuratione. CAES. HEIST. hom. exc. 135 -as in alterutrum evomentes *obsessi. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *plur. i. q. loquacitas turpis – schandbares Schwätzen:* THIETM. chron. 1,24 p. 32,1 etsi mea *(sc. diaboli)* nunc sit voluntas tuis frustrata -femiis. **b** *exsecratio – Verwünschung: v. p. 1504, 25.* **c** *inculpatio – Anschuldigung:* GEBER. summ. 1,7 p. 507 si . . . ęs tuum perdideris, non . . . nobis -as iniungas.

II *usu pass.:* **A** *rumor adversus, crimen – üble Nachrede, Vorwurf:* CHRON. Fred. 4,51 liberare potebas de -eo causam hanc. FORM. Sal. Merk. 64 non invenimus de eius opinione nulla mala nec nulla -a. CAPIT. reg. Franc. 33,13 a quibus *(praepositis damnosis)* magis nos -a vel detrimenta oriantur. LEO III. epist. 10 p. 102,31 blasfemati fuerunt *missi mortui* et de ipsis, qui vivunt, nullus iam sine -femio esse videtur. **B** *ignominia – Schande:* VITA Leod. 29 (MGMer. V p. 310,4) ut -am suae crudelitatis valeret ab oculis humanis afferre. *iur. i. q. infamia – Verruf:* CAPIT. reg. Franc. 64,11 de latronibus, qui magnam habent -am: quicumque aliquem ex ipsis conpraehenderit, nullum dampnum exinde patiatur.

blasphemo, -avi, -atum, -are. (βλασφημεῖν) *script.:* pl-: *p. 1504,22.* -sfe-: *l. 47.61.63. p. 1504,36.42. struct.: acc.: passim. dat.: p. 1504,10. acc. c. inf.: p. 1504,2sq. metr.: semper* -phē- *in schedulis nostris (cf. p. 1504,49sq.).*

I *conviciis, insultationibus, probris afficere – beschimpfen, verhöhnen, schmähen (cf.* GLOSS. I 711,40 St.-S. -at uber spirihitsih [*d*], bosod [*c*]. 759,2 -amur picigen werden. 782,15 ostentui habentes i. fingar ceihan vel -femare): **A** *eccl.:* **1** *in univ.:* LEX Raet. Cur. 9,3 probare . . ., quid . . . patronus contra Deum -femasset. WALTH. SPIR. Christoph. I 25 -ando *rex* subsequitur: *'eqs.'* EKKEH. IV. bened. I 16,46 -at flatum, qui non vult flere reatum *(cf. Vulg. Luc. 12,10. al.).* ALBERT. M. summ. theol. II 23,140,3,2 p. 476^{b},47 quod dicuntur damnati -are, potius est ex amaritudine . . ., quam sit ex aliquo spiritu blasphemiae. CHART. Babenb. 232,38 si *quis* autem Deum aut sanctos -verit, huic lingua precidatur. *al. v. et p. 1502,35.* *de Christi abdicatione sollemni:* HROTSV. Theoph. 230 praesumpsisti . . . -ando mei *(sc. Mariae)* sanctum contempnere natum. 288 Christum . . . scriptis -vi. **2** *de haeretice docendo:* CONC. Merov. p. 57,12 qui *(haeretici)* Dei filium non semper cum patre fuisse, sed a tempore coepisse -ant. LIBER diurn. 84 p. 95,21 concilium . . . Arrium deitatem -antem . . . expulit. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^{A} haeretici Dominum Iesum Christum -antes. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,11 (ed. G. Niemeyer. 1963) os eorum *(Iudaeorum)*, quod Christum -ando et sancte eius ecclesie derogando in celum ponere . . . presumunt. *al. v. et p. 1505,66.* *de deis paganorum repudiandis:* AUDRAD. carm. 3,4,19 -antur . . . per vos pia numina divum. HROTSV. Pel. 57 -are diis auro fabricatis. *fort. add.:* VITA Norb. II 15$^{in.}$ *(in imag.)* si videris hominem rebus visibilibus irretitum, . . . -antem Mercurium, noli ab eo quaerere, quare homines sancti . . . mala . . . patiantur. **B** *usu communi:* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,42 p. 142,15 Chlotharius fuit . . . puellarum suggestionibus nimium annuens; ob hoc quidem -atur a leudibus (*cf.* 4,80). LIUTG. Greg. 4 coeperunt . . . eum -are, quantum potuerunt. HROTSV. Gong. 139 -are ducem tacitis coepere susurris. RUOTG. Brun. 17 nec . . . quisquam tam demens inventus est, qui maiestatem regiam *(sc. Ottonis)* -ret. EPIST. Hann. 19 p. 45,29 ordinem clericorum inverecunde -are. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 311, 12 catholice religionis duces . . . publice p-ando acerrima reprehensione derisit *episcopus. al. v. et p. 1503,47.* **2** *c. colore quodam:* **a** *exsecrari – verwünschen:* GEBER. summ. 1,12 -ti sint ergo in ęternum, quia blasphemias et maledictionem posteris reliquerunt . . . et ego -andus sim, nisi errores illorum corrigam. **b** *male tractare – schlecht behandeln:* CHRON. rhythm. Austr. 358 clericus per hunc *(Ottonem imperatorem)* -atur. **c** *noxium dicere – als schädlich bezeichnen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21b^{v} quicumque comesturus est azimos panes vel alios superius -tos, comedat cum calidis eos.

II *de iudicio i. q. reprehendere – anfechten, 'schelten' (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 473sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 44,8 de clamatoribus vel causidicis, qui nec iuditium scabinorum adquiescere nec -femare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur, donec unum e duobus faciant. LEG. Lang. p. 421^{a},15 in custodia recludatur, donec . . . aut consentiat aut -et iudicium.

subst. **blasphemans,** -antis *m.* *sacrilegus – (Religions-)Frevler:* IULIAN. TOLET. insult. 2 nutricem te scandali recognosce *(sc. Gallia)*, fomitem mali, matrem -femantium (blasphemiae *var. l.*), novercam infidelium.

blasphemus, -a, -um. (βλάσφημος) *script.:* pl-: *l. 56.67sq.* -sfe-: *l. 63.70.* *metr.: fere* -phē- *in schedulis nostris (cf.* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,26sqq. Graecus quidam Graecos '-us' dicere correpta paenultima . . . asseruit . . .; Prudentius [*ham. 2*] . . . id nomen sic posuit: 'divisor -e Dei'; hinc . . . manavit, ut '-us' et 'blasphemo' accentum in paenultima sillaba sortirentur). -phĕ-: PAULIN. AQUIL. carm. 1,107.

I *adi.:* **A** *usu act. i. q. invectivus, insultatorius, probrosus – beschimpfend, höhnisch, schmähsüchtig:* **1** *theol. i. q. maledicus – lästernd, Läster-:* **a** *in univ.:* AUDRAD. carm. 3,3,77 vox -a meas . . . ne scalperet aures. THEOD. AMORB. comm. p. 32,8 noli . . . tam p-a verba in mea *(sc. episcopi)* presentia proferre. HERBORD. Ott. 2,35 p. 742,41 -us *est hostis antiquus*, quia serviliter metuens etiam odit eum, a quo se dampnatum . . . novit. CAES. HEIST. hom. exc. 263 in dyalogo beati Gregorii de puerulo -o. **b** *de haereticis et incredulis:* LIBER diurn. 84 p. 98,10 -us Dioscurus simul et delyrus Eutyces. CONC. Karol. 24 p. 204,13 per suum *(sc. Felicis)* -femum libellum. IOH. SCOT. carm. 4,1,72 omne meum virus fundam *(sc. diabolus)* -a per ora *Iudaeorum eqs.* *de repudiatione deorum paganorum:* HROTSV. Pel. 259 ni . . . -am respuant rationem. **2** *usu communi:* PURCH. Witig. 35 p-as . . . me contra mittere voces. CARM. pro schola Wirz. 96 tu cultor furni teneas sortem taciturni . . ., turpis, p-us. VITA Ermin. 35 p. 497,6 dyabolus . . . verba per eam *(mulierem)* -fema et turpia proclamavit. **B** *usu pass. i. q. infamis – verrufen:* CAPIT. reg. Franc. 183,3,61$^{tit.}$ de nimium -is latronibus *(cf. p. 1503,52).*

[Humperdinck]

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *usu act. i. q. conviciator, insultator – einer der beschimpft, verhöhnt, Lästermaul:* **a** *theol. i. q. homo maledicus, sacrilegus – Lästerer, (Religions-)Frevler:* **α** *in univ.:* AUDRAD. carm. 3,2,43 audisti, -e, tibi . . . quae tenebris poenae maneant. MIRAC. Germ. 30 (MGScript. XV p. 16,28) quando iam dictus -us *(antea:* blasphemator, *v. p. 1502,41)* ab ipso sancto percussus est viro. CHART. Naumb. 111 eum *(depraedatorem praeposituae)* . . . ut rebellem et -um compellite ad satisfactionem. **β** *de haereticis et incredulis:* WALAHFR. imag. Tetr. 36 -um . . . Dei *(sc. Tetricum Arrianum)* ipsius sententia mundi ignibus aeternis . . . addicit. ANNAL. Fuld. II a. 887 p. 106,18 rex regum . . . concitavit animos imperatoris in -um *(sc. Liutwartum haereticum).* STATUT. ord. Teut. p. 86,17 si . . . ad -os nominis christiani . . . abscesserit. ALEX. MIN. apoc. p. 334,6 beatus Albertus . . . ab ipsis -is *(sc. Prutenis)* est martyrio coronatus. *de repudiatoribus deorum paganorum:* HROTSV. Pel. 257 nostri -os urget cultus . . . subdere mox morti. **b** *usu communi:* WALAHFR. carm. 1,35 ut sine labe suae graderentur ad omnia vitae, -is ne forte locum vis sancta dedisset. **2** *usu pass. i. q. homo infamis – ein Verrufener:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 344,30 si . . . iudex noster . . . talem -um (*syn.:* infamis, clamosus) comiti in mallo suo non praesentaverit. **B** *fem. i. q. sacrilega – (Religions-)Frevlerin:* GESTA Trev. cont. I 15 p. 188,15 praeposuit *episcopus monasterio* quandam neptem suam . . . arte magam, veneficam, incantatricem, -am. *de repudiatione deorum paganorum:* HROTSV. Dulc. 11,3 capite -as has et in ignem proicite. 12,5 fallacibus huius -ae praesagiis.

***blasso,** -are. *(ital. vet.* biasciare, *fort. a* *blaesiare, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 211) inf. praes. usu subst. i. q. depastio (molesta) – das (mühsame) Abweiden:* MOSES PANORM. marisc. 1 p. 145,1 quando bene non nascuntur dentes, non poterunt *equi* ipsi bene pascere . . . et -are eorum est per dentes masselarios.

blata *v.* blatta. **blateola** *v.* bratteola.

***blateramentum,** -i *n. garritus – Geplapper:* VITA Ermin. 35 p. 497,8 cum . . . sacerdotes super eam dicerent exorzismos, 'vestra', inquit demon, 'verba non curo nec adtendo -a'.

blateratus, -us *m. balatus – das Blöken:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,8 p. 143,17 vox diversa est in animalibus, sicut . . . hinnitus in equo et -us vel balatus in ove.

blatero, -avi, -are. *script.:* pl-: *l. 59. p. 1506,2.* bra-: *p. 1506,3.* -act-: *l. 59.71.* -atte-: *l. 59.62. metr.:* blā-: *l. 62.* blă-: *l. 51.58sq.64.*

1 *de hominibus:* **a** *strictius i. q. haesitantia vel blaesa verba proferre – stottern, lispeln* (*cf.* GLOSS. III 350,46 St.-S. -o vel balbucio lispen): NOTKER. BALB. Gall. 1^{h},10 omnigenarum murmure vocum vix -ando fessus abibo. gest. 2,17 p. 83,10 hęc vix egre . . . Desiderius singultando -vit: *'eqs.'* **b** *latius i. q. garrire, stulte loqui vel affirmare – schwätzen, dumm daherreden oder behaupten* (*cf.* GLOSS. III 225,37 St.-S. -o blebbezen): **α** *absol.:* VITA Dalm. 7 (MGMer. III p. 547, 24) frustra -antem demonem ab hominibus archana dispellit *sanctus.* SEDUL. SCOT. carm. 2,55,13 ore hians patulo *mendosus* -at . . .; credas septenos verba sonare viros. WARN. paracl. 200 voces has iterat vir malus et -at (p-, blatt-, blact- *var. l.*). HUGO TRIMB. registr. 594 Avianus in . . . suo carmine -ans ut anus. *de ebriis:* ABBO SANGERM. bell. 3,93 blatterat (gloss.: stulte loquitur) . . . indignum referens brancho prorsusque brutescit. EKKEH. IV. bened. I 26,105 ebrietas variis facit hos -are loquelis. **β** *c. acc.:* AMALAR. off. 4,32,14 divisionem *personarum patris et filii,* quam -at (blasfemaverat *var. l.*) Arrius. *in fabula:* CARM. Otton. III. 20,3,45 lingua dolosa *vulpis* sed -vit, post quod aperta causa probavit. **γ** *c. inf.:* CARM. pro schola Wirz. 85 fictis hunc rosisti maledictis te se doctorem -ando tenere priorem. **δ** *seq.* quia: PETR. DAM. grat. 9 p. 29,11 quomodo ridenda fatuitas hominum impudenter blacterat, quia symoniacus sacramenta non habet?

2 *de arietibus i. q. balare – blöken:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,1 arietes crissitant vel -ant (p- *F*). CARM. Bur. B 132,3^{a}, 11 aries braterat ovis atque balat. *Humperdinck*

blatinus *v.* blattinus.

1. blatta, -ae *f. script.:* pl-: *l. 14.* -act(a): *l. 10.* -at(a): *l. 9. ?form. nom. sg.* -is: *l. 13.14. metr.* blāt(a): *l. 9.*

1 σίλφη, *tinea – Schabe, Motte (cf. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 2. 1965. p. 305qq.):* AMARC. serm. 3,367 lucifugeque volant acclini vespere blate *(cf. Verg. georg. 4,243).* ALBERT. M. animal. 26,11 blactae vermes sunt a colore sic vocati, quia manum tangentis tingunt blacteo colore, qui niger est *eqs. (cf. Isid. orig. 12,8,7).* **2** *vespertilio – Fledermaus:* GLOSS. III 458,25 St.-S.-is fletharmus. 672,21 vespertilio vel p-is fledirmus (720,59 v. vel -a). *ibid. al.*

2. blatta, -ae *f.* (βλάττη) *script.:* pl-: *l. 37sq.* bra-: *l. 24.32.* -acc(a): *l. 29.46. p. 1417,18.* -anc(a): *l. 31.* -act(a): *l. 24.26.34.39. al.* -at(a): *l. 24.38.40. form. nom. sg.* -e: *p. 1417,18. metr.* blāt(a): *l. 40.*

1 a *color purpureus – Purpur(farbe), Purpurfarbstoff (cf.* GLOSS. III 312,44 St.-S. -a species purpurę blatera *[cf. Ahd. Wb. I. p. 1186]):* **α** *gener.:* ABBO SANGERM. bell. 3,14 brathea -a (gloss.: purpura) . . . militię Christi . . . nullatenus absint. 3,47 fulgeat ecclesiis ostrum (gloss. cod. Q p. 122: brata). DYASC. p. 149^{b} purpura marina, quam alii blacta Bizantiam appellant eo, quod in Bizantio primum est inventa, que ideo blacta appellatur eo, quod quasi blactula sanguinis apparet. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370^{A} blacta Bizantia est quaedam superfluitas, quae invenitur in ore vel brancis cuiusdam piscis, qui Bizantium dicitur. ALPHITA I p. 280,14 blaccca *(sic?)* est squamma piscis et invenitur in fronte piscis degentis in concha . . .; sed nos utimur blanca Bisantia *eqs.* **β** *pharm.:* ANTIDOT. Augiens. p. 50,33 bracta Bisantea nova ustulata. THADD. FLORENT. cons. 12,143 fiat . . . mixtura cum pulvere blacte Bizancie *eqs.* **b** *pannus purpura tinctus – purpurfarbiger Stoff:* CONC. Karol. 44^{A} p. 480,6 misimus . . . tyrea II, -as veras II, dirodina II. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177, 30 casulas . . . de p-a XV (HARIULF. chron. 3,3 p. 88,17 ex plata). AGNELL. lib. pont. 119 fecit thecam super . . . altare ex blacta alithino (155). SALOM. III. carm. 1,29 p. 299 dulcius hoc . . . blatis eborique fuisset. *latius i. q. pannus pretiosus – kostbarer Stoff:* GLOSS. II 5,22 St.-S. bis coctis -is mit zuri uaruun fellolum *(spectat ad Alc. Avit. carm. 3,223).* 770,25 -is fellolunt. **c** *purpura vel murex – Purpur- oder Stachelschnecke (Purpura Brug. vel Murex L.):* ALBERT. M. animal. 4,56 hoc . . . convenit . . . generibus ostreorum, quae laha dicuntur, quae sunt blaccae quaedam. 4,60 concae . . . redolentes sicut redolent -ae Bysantiae (veget. 6,168).

2 *acus marina – Seenadel: v. p. 1417,18.*

blatteus, -a, -um. *script.:* pl-: *l. 55.* -act-: *l. 11.* -ate-: *l. 55.*

1 *purpura tinctus – mit Purpur gefärbt, purpurfarben:* GESTA Font. 17 p. 53,32 -am . . . casulam. SIGEB. GEMBL. chron. a. 510 Ludowicus rex ab Anastasio imperatore . . . tunicam -am accepit. **2** *croceus – goldgelb:* CARM. lyr. 3,1 (NArch. 50 p. 582; s. X.) plateo collo . . . in quercu canet *aureolus.* **3** *niger – schwarz, dunkel: v. l. 11.*

blattinus (blati-, balatti-), -a, -um. *purpura tinctus – mit Purpur gefärbt:* CHRON. Barth. (MGScript. XXXI p. 193,21; s. XII./XIII.) Nero . . . piscabatur retibus aureis, que blatinis (balattinis *A*) funibus extrahebantur (*item spectat ad Eutr. 7,14,1:* CHRON. Tiburt. [MGScript. XXXI p. 230,4]).

***blattula** (blact-), -ae *f.* (2. blatta) *guttula – Tröpfchen: v. l. 26.* *Pape*

***blava, *blauda** *v.* *bladum.

***blaveo,** -ere. (*cf. theod. vet.* blao) *caeruleum esse – blau sein:* CONR. MUR. clip. 22^{b} dux Schlesie tres pavones habet, ex his hic viret, hic -et.

***blavetinus,** -a, -um. *caeruleus – blau:* CHART. Tirol. notar. II 47 (a. 1242) observare . . . I warnaciam -i panni.

1. blavum *v.* blavus. **2. *blavum** *v.* *bladum.

blavus, -a, -um *vel* ***blaveus** (-ius), -a, -um. *script.:* pl-: *b. 1507,13.14. al.* breve: *p. 1507,4.5.*

[Rudolph]

1 *adi.:* *caeruleus – blau:* **a** *strictius:* CARM. Aldh. 2,162 colore . . . -eo (CONR. MUR. clip. 45[a] Rotenburg -ius color est a posteritate. 57[b] -vus color *delphini.* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 147,20 quando color oculi est breve [*sim.* p.148,1 si oculi . . . fuerint breve]. *al.*). MAPPAE CLAVIC. praef. p. 187, 14 quando videris fumum exire . . . -vum. GLOSS. Roger. I A 2,21 qui *(pulvis)* fit de attramento et panno -vo. WALTH. AGIL. med. 3 p. 91,18 duo frustra filtri -vi. CONR. MUR. clip. 17[b] clipeo . . . -eo (53[a] -ium clipeum. *cf.* 50[a]). CHART. LUX. III 396,4 vestes mee -ee. *spectat ad vestimenta liturgica:* CATAL. thes. Germ. I 31,3 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XIII.[1]) una capsula . . . cum cindato -io. 31,12 due cappe de -io examito (111,21 de plavo e.). 31,31 subtile -eum (111, 14sq. unum plavum . . ., item plavum distinctum cum croceis flosculis). *ibid. al. (v. ind.).* **b** *latius i. q. maculis caeruleis affectus, contusus – blaue Flecken habend, blau geschlagen, 'verbleut':* CHART. Biel. 4,38 (c. 1214) qui proclamaverit ad arma non vulneratus et non -eus et non spoliatus. **2** *subst. neutr.:* *infector sucus caeruleus – blauer Farbstoff:* GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 693,31 qui *(pulvis)* fit de . . . aceto et panno tincto in -vo vel glauco. *Rudolph*

blechon (bledio, leluon), -onis *f.* (βλήχων) *puleium – Polei (Mentha Pulegium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 161sqq):* DYASC. p. 156[b] *pulegii genus* florem purpureum proferens . . . comuni nomine pantagatio vocatur . . ., ab aliquibus etiam bledio nominatur. ALBERT. M. animal. 8,42 polegium cervinum sive agreste, quod Avicenna leluon Arabice vocat. *cf.* glechon.

bledo *v.* blitum. **bledona** *v.* blandonia.

***blefaraticus** *sim. v.* *blepharocatochon.

***blepharocatochon** (blefaraticus *sim.*) *n. (an adi.?)* (βλεφαροκάτοχος) *ferramentum, quo palpebrae retinentur – Instrument zum Festhalten der Augenlider:* ARS med. 6 ut . . . feramentorum nomina describam: . . . obthalmositum, blefaraticus (blofaracatucos *G*, blefarocatochon *P*), acus.

***blepharoxystum** (blefaroxistu) *n.* (βλεφαρόξυστον) *ferramentum, quo palpebrae raduntur – Instrument zum Abschaben der Augenlider:* PAUL. AEGIN. cur. 88 convertentes palpebram radamus . . . cum instrumento blefaroxistu (*3,22,12* τοῦ . . . βλεφαροξύστου) appellato.

blesus *sim. v.* blaesus. **bleta** *sim. v.* blitum.

***blicka** (plika), -ae *f.* (*theod. vet.* blicke) *piscis quidam (sc. ex familia Cypridinarum) – Güster, Blicke (Blicca björkna L., cf. H. Fischer, Münchner Beitr. z. Gesch. d. Naturw. 1927. p. 462):* HILDEG. phys. 5,25 -a (plika *G p. 462,5*) . . . in summitate aquarum libenter versatur.

blicus *v.* blitum.

1. *blida, -ae *f.* *(orig. dub., cf. theod. vet.* blide, *v. et M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1869/72. p. 307) script.:* bidd(a): *l. 53.* -it(a): *l. 59.* *ballista – Schleudergeschütz (cf. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 11sq.):* RYCCARD. chron. a. 1239 p. 203,18 ingenia, que bidde dicuntur. CONST. II 338 p. 447,10 pro -is faciendis XVIII marcas. ALBERT. M. meteor. 4,3,5 p. 779[b],22 proiectoria -arum et maganorum vulnerata per telum . . . plus non valent. phys. 8,2,4 p. 570[a],4 vecti in machinis, qui dicuntur . . . manganelli vel tribuchi vel -ae, movent lapidem. somn. 2,1,5 p. 163[b],17 movetur lapis, postquam non tangitur chorda blitae. NICOL. BIBER. carm. 1732 (ed. Th. Fischer. 1870) iste *(carpentarius)* parat -am. *al.*

2. blida *v.* blitum. ***blisciduS** *v.* *blixidus.

***blisso,** -are. (blaesus) *balbutire – lallen:* MIRAC. Bert. 4 p. 511,24 ille *(mutus surdusque)* . . ., quia aliud loqui nescivit, -ando respondere temtabat.

blitum, -i *n. vel* **blitus,** -i *(m.) vel* ***blita,** -ae *f. vel* ***blitis,** -is *f.* (βλίτον) *script.:* ble-: *l. 69. p. 1508,4.7.18.24. al. adde* GLOSS. III 549,50 St.-S. bleta (*a*, bleca *b*). belta: GLOSS. IV 40,23 St.-S. -c-: GLOSS. III 536,21 St.-S. blicus. *v. et l. 68.* -d-: *p. 1508,5.13. form.:* *nom. sg.* -e: ROGER. SALERN. chirurg. 3 p. 212,44. *gen. sg.* bledonis: *p. 1508,13. metr.* blē-: *p. 1508,10.*

1 *amarantus – Liegender Fuchsschwanz, Amarant (Amarantus viridis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 242sq.):* AESCULAPIUS 12 olera, quae non sunt utenda, id est bletas, olorstordes et betas (CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . b., . . . -das). PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 190,20 lactuce et malve et -us *(3,74,4* βλίτου *[βλίτα D]).* DYNAMID. Hippocr. 1,29 bletus virtutem habet frigidam et glutinosam. GLOSS. III 522,29 St.-S. -um stur. DYASC. p. 43[b] bleta iecore laborantibus . . . esui datur. Ps. ODO MAGD. herb. 300 caput ablutum reddat decoctio bletae. BERNH. PROV. comm. 2,3 p. 280,9 succus et semen malve, -is vel -us. WILH. CONG. chirurg. 1794 ad spinam extrahendam . . . -is decoquatur. MOSES PANORM. marisc. 19 p. 187,18 accipe . . . radices bledonis. *al.* **2** *seucla – Runkelrübe, Mangold (Beta vulgaris L., var. Rapa Dum. vel var. Cicla L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 583sqq.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,44 -is, quae et sicla dicitur (Ps. GERH. CREM. sal. I 10. ALPHITA I p. 280,18 bleta, s. idem). ALBERT. M. veget. 2,109 caulis et -us. 6,379 *mandragora* habet folia similia foliis -i (-is *A*). *al. v. et p. 1458, 50.53.* **3** *dictamnus – Diptam (Dictamnus albus L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 122sqq.):* GLOSS. IV 364,5 St.-S. -us (ble- *cod. a. corr.*) dictamnum wiswrz. **4** *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortensis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 512sqq.):* ALPHITA II p. 22,5 beta maior vel bleta . . ., atriplex agrestis vel domestica idem. *fort. add.:* ALPHITA I p. 280,19 -us, ortus, coxalidas idem. p. 304,39 orcus, -us idem.

blityri (blicteri). (βλίτυρι) *vox nihil significans: v. p. 1301,40.*

***blixidus** (blisc-, plex-), -a, -um. (*cf.* βλιχώδης) *glutinosus, mucosus – klebrig, schleimig:* FRAGM. mul. IV p. 47,3 matrice carnate sunt et hos humaectum habent et sputum multum et -um (*sim.* VI p. 604,8). TRACT. de caus. mul. 69 p. 45,10 si . . . rustrum matricis . . . -us et male olidus est. 79 si . . . menstrua . . . est plexida. 83 in ipsa matrice tumorem habent bliscidus.

***bloio,** -ire. *(cf. francog. vet.* esbloir, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 404)* *cilia filo constringere, ciliare – die Augenlider zusammenschnüren, aufbräuen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146,32 sunt oculi ipsorum *(falconum)* contegendi et claudendi . . . et huiusmodi opus appelatur ciliare seu -ire. p. 147,9 quamvis sint nidasii, tamen sunt ciliandi et -endi.

***blolus, -um** *v.* *brogilus.

***blondus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 415) flavus – blond:* ACERB. MOR. hist. p. 168,25 (rec. M) frater imperatoris . . . erat . . . capillis -is.

blucus *v.* bruchus. ***bluda** *v.* *bluta.

***blula** *v.* *brogilus. **blumbum** *v.* plumbum.

***bluta,** -ae *f.* (abluta, *cf. ital.* biuta, *v. et Meyer-Lübke, REW[3] nr. 32) script.:* brit-: *l. 58.* blat-: *l. 54.* -d-: *l. 57.* -tt-: *l. 54.58. form.* blut(t)i: *l. 54.56.* *gluten – Leim, Bindemittel:* COMPOS. Luc. K 7 cum -am de obum gallinacium (COMPOS. Matr. 78,3 quale laborem deaurare volueris cum blutti de ovo gallinaceo). K 9 -a (bla- *L*) faciatur corius taurinum crudum *eqs.* (COMPOS. Matr. 78,4 -i de corio taurino cappilatum minutatim). K 26 de -am taurotica. MAPPAE CLAVIC. 91 adicies gummi et blude siccum. COMPOS. Matr. 81 de britta taurium . . . pannum unge et inaura. *al.* *v. et* abluta.

***bluttaon.** *(orig. inc.) vox incantationis:* FRAGM. mul. I 60 scribes in carta . . . 'ur non bur non -n' et legas in coxa dextera.

***blutto** (bluto), -avi, -are. *(orig. lang., cf. W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden. 1895. ind. s. v.) despoliare – ausplündern:* LEG. Lang. p. 124,23 si casam cuiuscumque -verint (bluta- *5.9*, debluta- *6*). *Pape*

boa (boba, boas), -ae *f.* **1** *draco, hydrus – (Wasser-)Schlange:* ALDH. virg. I 29 p. 266,14 draconem . . ., quem boam vocant ab eo, quoniam tantae inormitatis existat, ut boves . . . gluttire soleat *(cf. Hier. vita Hilar. 39).* VITA Magni Fauc. 37 vermis magnus, cui vocabulum erat a vocis sono boas. ALBERT. M. animal. 25,20 boa de genere draconum est

[Payr]

tertii ordinis *eqs.* **2** *morbus papularum rubescentium – Rote Blattern:* ALBERT. M. animal. 25,30 dicit . . . Plinius *(nat. 28,244)*, quod antiqui dolorem contingentem ex morsu eius *(hydrae)* vocaverunt boam eo, quod fimus bovis multum valet ad curam ipsius. *inde per errorem i. q. vehemens – stark:* ABBO SANGERM. bell. 3,10 sistere sincophanta verere, boba (gloss.: vehemens, robustus; *cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 8,9* boba vehemens rubor) tamen adsis.

***boal** *v.* *bal.

boalca (-e) *subst. buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262):* GLOSS. III 470,3 St.-S. -a i. hosenzunga (486,21 -e ohsenzunga. 494,16. 603,43).

boao *v.* boo. **boarius** *v.* 1. bovarius. **boas** *v.* boa.

boatus, -us *m. form. abl. sg.* -o: *l. 32.*

1 *de hominibus et vocibus eorum:* **a** *vociferatio, clamor – Geschrei:* NICOL. BIBER. carm. 1701 (ed. Th. Fischer. 1870) *textores* primatum per ineptum sepe -um obtinuere. *c. sensu detrectandi de sermone poetico:* CARM. Cenom. 5,63 sermo . . . incultus torvo garrire -u exsequitur passim coeptus amore tuo. GODESC. SAXO carm. I 7,55 *poesis* sancto flatu, non vili inflata -u . . . demulcet mentem. **b** *cantus – Schall:* WALAHFR. Wett. 846 *visa* manifesta voce canenda et cunctis liquido citius dicenda -u (gloss. R: sono). **c** *praedicatio – Verkündigung:* VITA Altm. 18 aereae . . . columnae erant doctores, doctrinae -u dulciter ut aes sonantes. *expressius de concilio:* CARM. libr. II 26,5 pontifices Gangren quinto coluere -u. **d** *sonus – Laut:* ERMENR. ad Grim. 11 p. 545,29 *verbum* dictum est . . . a verbere et -u, id est ab ictu et sono. **2** *de rebus:* **a** *strepitus magnus vel obtusus, fragor, rumor – dumpfer Lärm, das Dröhnen, Grollen:* AETHICUS ISTER 37 p. 24,26 *bastarma* -o ingentissimo organorum atque draconum sonitum reddit. 75 p. 58,19 flamma cum strepitu . . . prorumpit et flante ventu -um et mugitum magnum emittit. NOTKER. BALB. gest. 2,7 *organum* rugitum quidem tonitrui -u, garrulitatem vero lyrę . . . dulcedine coęquabat. POETA Saxo 4,67 tetri sonitus . . . variique -us. *al. per compar.:* ALDH. epist. 5 p. 490,9 praeconio . . . ceu tonitruali quodam -u fragore nimboso emergenti auditus nostri quatiuntur. **b** *sonitus – Klang:* ERMOLD. Ludow. 4,435 tuba . . . clare dat rite -um.

boba *v.* boa. **bobalus** *v.* bubalus.

***boberella,** -ae *f.* (*theod. vet.* puparella) *vesicaria – Blasen-, Judenkirsche (Physalis Alkekengi L.):* HILDEG. phys. 1,58 de -a: . . . -am in fumo . . . aridam fac . . .; furfures tritici . . . in patella cum -a calefaciat. 1,201 (cod. G p. 499,16) omnia alia de borith et de -a similia sunt.

bobilinus *v.* bubulinus. **bobinus** *v.* bovinus.

***bobio** grailin, gobia guue GLOSS. III 369,50 St.-S. *(inter pisces; orig. et signif. inc.).*

***bobitus,** -a, -um. *(a* bos, *nisi subest vox slav.) de curru fort. i. q. bobus iunctus – viell.: Ochsen-:* CHART. Sil. C 21 p. 304,4 (a. 1241) ab omni . . . vexatione castrensium sint immunes, scilicet powoz -o, mirza, strosa *eqs.*

bobolinus *v.* bubulinus. **bobulcus** *sim. v.* bubulcus.

***bobulus** siua GLOSS. III 486,22 St.-S. *(inter herbas; orig. et signif. inc.).*

1. boca, -ae *f.* (βῶξ) *phoca – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim.):* GLOSS. III 202,28 St.-S. -as merohsun . . ., item phocas *(cf. Isid. orig. 12,6,9). adde:* ALBERT. M. animal. 8,32 animalia, quae in mari congregantur sicut greges ad invicem, sunt ista: . . . bokydez (*p. 610b,4* βῶκες) *eqs.*

2. boca *v.* 1. bucca. **3. boca** *v.* 1. beta.

1. *bocca *subst. (tatar.* baghtak, *inde ital.* bautta, *cf. J. v. Hammer-Purgstall, Gesch. der Ilchane. 1842. p. 45) ornamentum capitis mulierum – Kopfschmuck der Frauen:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 232,18 habent ornamentum capitis, quod vocant -a, quod fit de cortice arboris . . . et est grossum et rotundum *eqs.* p. 233,13 illud . . . -a apparet galea et virgula desuper lancea. *ibid. al.*

2. bocca *v.* 1. bucca. ***boccerius** *v.* *bucherius.

***boccularius** *v.* *buticularius.

***bocelatus** *v.* *buccello. **bocella** *v.* buccella.

bocetum *v.* bucetum.

***bocharia** *v.* *bucheria.

***bocium** *v.* *botium. ***bocran** *v.* *buccaranus.

***boctica** (but-), -ae *f. (arab.* būtaqa, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 96) catinus, botus – (Schmelz-) Tiegel:* ANON. secret. p. 46,15 vasa, in quibus dissolvuntur ⟨corpora⟩, sunt . . . manthici, -e, tenallia. p. 46,17 bot et marbot, quod est -a super -am. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,21 in buticatim (buticatum *P secundum arab.* būdaqa mar, *cf. J. Ruska, Das Buch der Alaune und Salze. 1935. p. 125*[6]) vitreatum argillatum. *v. et* 2. *botus.

bocularis *v.* pocularis.

***boda,** -ae *f. (theod. inf. vet.* bode, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 303) casula, tugurium (mercatorum) – Hütte, (Verkaufs-) Bude:* CHART. Lub. I 13 p. 20,23 (a. 1203/09) theloneum dare non debet, si ibi habet -am, navem, hudeuat vel mattam in nundinis (*cf.* p. 21,6). CHART. Walkenr. 352 datum in tuguriis sive ad -as. CHART. Lub. I 350 p. 327,14sqq. quod nulla wada . . . debet propius ad -am gurgustri venire . . . ; wada autem pertinens ad -am . . . poterit piscari libere. CHART. Hans. I 856 quod . . . in dicto campo nullus hominum -as faciat nisi . . . cives *eqs. al.*

bodanicus *v.* botanicus. ***bodellus** *v.* *bedellus.

***bodemo,** -onis *m. (theod. vet.* bodam, bodem, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1243sqq.) fundus – Boden (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 395):* CHART. Rhen. med. II 242 p. 282,20 (a. 1209) de quolibet -e vasis . . . dabitur Colon(iensis) denar(ius).

***bodicarius,** -i *m. (cf.* *boda, apothecarius?) tabernarius – Krämer:* CHART. Meckl. 1135 (a. 1267) de platea Cervi usque in plateam -orum.

Boedromion (monodaranuen) *m.* (Βοηδρομιών) *mensis quidam Graecorum:* ALBERT. M. animal. 7,66 in mense, qui Graece dicitur monodaranuen (*p. 597a,23* τοῦ Βοηδρομιῶνος), hoc est in Septembri.

***boelus, -um** *v.* *belus. **boema** *v.* boethema.

Boetes *v.* Bootes.

boethema, -atis *n.* (βοήθημα) *adiutorium – Hilfe:* THIOFR. flor. 3,1 p. 368[B] *electi Dei* sperantibus in se et clamantibus suam . . . exhibent praesentiam per . . . -um (boematum *ed., cf. Mart. Cap. 2,114*) in . . . difficultate efficaciam.

***boethematica** (bitania- *sim.*), -on *n. pl.* (βοηθηματικός) *de titulo libri Sorani i. q. adiutoria – Hilfsmittel:* AURELIUS 17 p. 718,19 hoc oportet ad clisterem foris deducere, sicut in secundo bitaniaticon (voetanticon *cod. Augiens. CXX*, betamaticon *cod. Vindob. Lat. 68*) ostendimus.

boethos (-tos) *m.* (βοηθός) *auxiliator – Helfer:* CONR. HIRS. dial. 1096 per Boetium adiutorium miserorum; boetos (bootes *B*) enim adiutor dicitur.

***boeticus,** -i *m. (fort. confunditur c.* Boetes, Bootes) *bubulcus – Rinderhirt:* GLOSS. II 341,11 St.-S. -i (*spectat ad Isid. orig. 15,15,4* Baetici) hrindirarae.

Boetis *v.* Bootes. **boetos** *v.* boethos.

***bofrago** *v.* *borago. **boga** *v.* boia.

***Bogenarius,** -i *m. (theod. vet.* bogenaere) *vice cognominis i. q. arcuarius – Bogenschütze, 'Bogner':* ALBERT. STAD. annal. a. 1233 Borchardus, comes de Aldenburg, . . . relinquens post se heredem Heinricum -um.

bogensis *v.* burgensis. **boglossa** *v.* buglossa.

***bogula** *v.* *bugula. **bogus** *v.* boia *l. 67.*

***bohordicium,** -i *n. (francog. vet.* be-, bohorder *a franc.* *bihurdan, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 357sq.) hastiludium – Lanzenspiel:* LAMB. ARD. hist. 90 postquam . . . Arnoldus . . . -a frequentasset et torniamenta. *cf.* *bagordo.

boia (boga), -ae *f.* **1** *vinculum – Fessel, Schelle:* **a** *collare – Halsring, Halseisen (cf.* GLOSS. II 390,27 St.-S. -is halstruhin. 425,29 bogis bougun; -a et baga unum sunt, halsdruch. 521,62 bogus kelbirga. *al. [loci spectant ad Prud. psych. praef. 33. perist. 1,46]):* ALDH. virg. I 33 -as in collo et compedes in cruribus nectunt. NOTKER. BALB. martyr. III. kal. Apr. tolle -am de collo meo. AMARC. serm. 3,394 ut . . . colla . . . bogę primatum stringant. GALB. Karol. 41 p. 584,12 compedes, nervos, -as, manicas. *al. v. et* baca *p. 1303,17.*

[Payr]

b *compes – Fußfessel:* WILH. HIRS. const. 1,3 p. 936^{c} carcer, bogae, excommunicatio et flagella. 2,8 de bogis . . . sunt quaedam leviores . . ., quaedam vero graviores, ita ut inclusus dormitorium ascendere non valeat. MIRAC. Wigb. 5 (MGScript. VIII p. 521,8) -a . . . constringebat . . . captivi pedem. 7 (ibid. p. 522,17) -am magni ponderis tumbae sancti superposuit. CHRON. Bened. II 24 p. 236,14 -a . . ., que talos Berhtrici . . . artabat. PASS. Thiem. II 11 p. 58,39 pedes ferrea boga religatus *episcopus*. METELL. Quir. 29,30 bogam fert, qua pes tenetur unus. ARNOLD. LUB. chron. 2,7 p. 130,28 -am aqua benedicta . . . aspersit *eqs. al.* **c** *usu vario vel incerto:* HARIULF. chron. 4,9 p. 199,25 -as sancto obtulit. PETR. CAS. (?) chron. 4,58 miles . . . -a catenisque devinctus. LIBER ordin. Patav. 7,14 p. 1029,3 -as sancti Petri (p. 1029,7). RICHER. SENON. gest. 2,25 p. 284,8 si quis -arum et cathenarum velit considerare in ipsa ecclesia pondus. **2** *ornamentum, anulus – Schmuckstück, Ring:* RUODLIEB V 355 (ed. E. H. Zeydel. 1959) ⟨cum gran⟩di boga gracili pendendo catena *fibula*. *v. et* *bauca.

***boidewinus** *v.* *beduinus. ***boka** *v.* *bauca.

bolarium (vo-, -rum), -i *n.* (βωλάριον) *glebula – Klümpchen:* MAPPAE CLAVIC. 24 cum permixtio pura fuerit, facis offulam, et erit -rum conflatum et inunctum (*sim.* 25 -ii in mo⟨d⟩um. COMPOS. Matr. 15,5 v-um). 73 mittis v-a in vas.

bolatus *v.* bullo.

bolbitum (volvi-), -i *n.* (βόλβιτον) *fimus bubulus – Kuhmist:* PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 126,23 stercus volvito (*3,43,1* βολβίτῳ) simile videtur. 211 p. 150,8 tiriaca utendum et volvito (*3,48,3* βολβίτου) conbusto.

bolbum *sim. v.* bulbus.

***bole** *(f.)* (βολή) *buccella, frustum – Bissen, Stück: v. p. 1512,55.*

***bolena,** -ae *f. (cf. ital. vet.* bolino, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 439) caelatura – Graviertechnik:* LIBER mem. Blas. a. 1279 (MG Script. XXIV p. 825,37) *Ottonis, episcopi Hildensemensis,* ymago in columpna est sculpta iuxta boleman (*i.* bolenam).

***bolengerius,** -i *m. (francog. vet.* bolengier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 427sq.) pistor – Bäcker:* CHART. Bern. II 481 p. 501,1 (a. 1260) quilibet pistor seu -ii *(sic?)* singulis annis debet nobis octodecim denarios.

boletus, -i *m. (? n.* -um: *l. 44.47) script.:* po-: GLOSS. III 110,1 St.-S. 173,17. *v. et l. 59.* do-: GLOSS. III 199,69 St.-S. bul-: GLOSS. IV 197,48 St.-S. buletum. *v. et l. 66.* bolle-: *l. 53.* -id(us): *l. 49.66.*

I *fungus – Pilz, Schwamm (cf.* GLOSS. III 267,39 St.-S. -us buliz. 495,10 -um suam. *al.): A gener. (hic illic fort. i. q. Agaricus campester [L.] – viell.: Champignon, e. g. l. 55):* VITA Pard. 9 (MGMer. VII p. 29,19) in vetusta arbore -idos, quos vulgui lemigas vocant, adherentes repperit. ANTIDOT. Glasg. p. 113,27 ad -us mortales, id est contra fungos venenatos. ECBASIS capt. 545 vescatur dominus, monachilis quę vehit usus: . . . ficis, bolletis. AMARC. serm. 3,71 -um ut gustans, insanam, aconita, cicutam. ODO Ern. duc. 6 p. 356^{A} fungis vescuntur et albis -is. ALPHITA I p. 284,2 cheme est -us laudabilis. ALBERT. M. veget. 1,147 fungi et tuberes et omnia genera -orum (2,86. *ibid. al.*). *adde:* TURBA phil. 49 p. 153,26 philosophi . . . *hoc arcanum* aquam nominaverunt et sputum -orum (po- *var. l.; ex arab. per errorem pro* lunae, *cf. notam ed. p. 235*^{3}). **B** *spec.:* **1** *Agaricus caesareus (Scop.) – Kaiserling:* GLOSS. p. 252,23sq. Th. -us cheiserlinc *(spectat ad Iuven. sat. 5,147. 6,621).* **2** *Cantharellus cibarius (L.) – Echter Gelbling, Eierschwamm:* GLOSS. III 486,15 St.-S. -us phifera. **3** -us montanus *i. q. Polyporus officinalis (L.) – Lärchenschwamm:* GLOSS. V 40,14 St.-S. agarico i. bulidus montanus lorihboumesswam. **4** *Merulius lacrimans (L.) – Hausschwamm:* GLOSS. III 526,18 St.-S. -us husessuam (550,46). **5** *Elaphomyces cervinus (Schröt.) – Hirschtrüffel:* GLOSS. III 50,28 St.-S. -us hirzswam (537,25). **6** *de specie dubia:* GLOSS. III 581,2 St.-S. -us huntswamme.

II *?radix lychnidis coronariae – ?Wurzel der Kranzlichtnelke:* GLOSS. III 550,53 St.-S. -us crebiswrz *(cf. Plin. nat. 21,171).*

bolidus *v.* boletus. **bolismus** *sim. v.* bulimus.

***bolla** *(f.) (ital. dial. septentr.* bola, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 551) palus – Sumpf, Moor:* CHART. Ticin. 11 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 32,28; a. 1190) cui *(secundae peciae)* coheret ei a mane -a, a meridie terra sancti Iohannis *eqs.*

bolletus *v.* boletus.

***bolluga,** -ae *f. (orig. inc.) anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim., cf. E. Björkman, ZDt-Wortforsch. 3. 1902. p. 266):* GLOSS. III 537,3 St.-S. -a bungen. *cf.* *buga.

***bollum** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* bulbus *vel theod. vet.* bolla, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1253sq.) pepo vel fructus peponis – Melone oder Melonenkern (cf. E. Björkman, ZDtWortforsch. 6. 1904/05. p. 192):* GLOSS. III 49,40 St.-S. -um fedem̄ same.

1. bolus, -i *m. (f.: l. 22sq.)* (ὁ, ἡ βῶλος) *form.: nom. sg.* -os: *l. 22.35.40sq. acc. sg.* -on: *l. 23. metr.* bŏ-: *l. 33.*

1 *gleba, argilla – (Ton-, Heil-)Erde, 'Bolus' (de argillae specie subrubea Armenica, cf.* GLOSS. III 537,15 St.-S. -us blutstein. 550,13 -us blutstein [*a*], bruchstein [*b*]): **a** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 179 Armenia -os (*3,32,2* βῶλος) bibita (203 p. 136,19 Armeniam -on). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 353,16 -us Armenicus valet contra pestilentiam. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^{A} -us frigidus est et siccus . . .; terra est, quae in Armenia reperitur, unde -us Armenicus dicitur; . . . eligendus est in colore rufus *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 1 p. 178,38 (add. cod. M) si vis, ut vehementius desiccet, appone -um. ARNOLD. SAXO fin. 3,67 ranni idem est quod -us Armenicus; lapis est subrubeus; huius virtus est constrictiva sanguinis (*sim.* ALBERT. M. miner. 2,2,16). ALPHITA I p. 293, 21 gipsustereos . . ., -us Armenicus idem. Ps. OTHO med. 34 de bonitate -i spem tu tibi ponere noli, qui frangi nescit *eqs. al.* **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 293 p. 244,35 magra i. sinopidum vel -us Armeniacus. COMPOS. Matr. 69,6 -os Armeniacos fricatur cum aceto. 76,5 mitte -um ad extanationem *christalli.* GEBER. investig. 4 p. 484 de -i praeparatione. **2** *per confusionem i. q. atramentum sepiae – schwarzer Saft des Tintenfisches:* ALBERT. M. animal. 8,124 utitur *sepia* . . . luto illo, quod -ôs Graece (*p. 621^{b},29* βόλῳ) vocatur, ad se cooperiendum . . .; -os autem est quoddam lutum *eqs.*

2. bolus, -i *m.* (βόλος) **1** *corpor.:* **a** *buccella – Bissen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^{c} sumat duos aut tres -os portulacae. ALBERT. M. animal. 23,132 oportet ipsam *avem* in omni -o bibere, quia aliter sibi cibus . . . non descendit. **b** *frustum – Stück:* SALIMB. chron. p. 364,6 extrahebant de corpore eius *(Albrici),* cum adhuc viveret, in platea quilibet unum -um. **c** *?digitorum crepitus – ?Fingerschnippchen:* ALBERT. M. eth. 1,5,7 p. 67^{a},42 *(titulus sepulcri Sardanapali)* nulla . . . tam digna sunt in vita sicut digitorum detentione facere -os *(ex fonte ignoto, de textu Graeco v. RE I A p. 2443,15sqq.).* **2** *spirit. i. q. articulus fidei – Glaubensartikel:* ALBERT. M. miss. 2,8,2 p. 58^{a},41 symbolum . . . idem est quod Latine collatio, et dicitur per compositionem a σύν . . . et βόλη, quod est pars masticata semel in ore . . ., quia quilibet apostolorum in eo -um, hoc est articulum diu per masticationem meditationis perfectum, posuit. 2,9,2 *Andreas* -um suum posuit dicendo: 'et in Iesum Christum *eqs.*' 2,9,7 Thomas . . . adiunxit -um dicens *eqs. ibid. al.*

3. bolus *v.* bulbus. **bolzo** *v.* bultio.

***bomarius,** -i *m. (orig. inc., nisi subest theod. vet.* bomer) *?lignarius – ?Holz(be)arbeiter:* REGISTR. Pant. Col. 17,15 p. 125,15 (c. 1225) -us . . . securem novam annuatim cellario coquinę dabit vel veterem meliorabit. 50 p. 190,28 Wilhelmus -us.

bomax *v.* bombyx. **bombacinus** *sim. v.* bombycinus.

***bombarda,** -ae *f. (ital.* bombarda, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1963. p. 300) species tibiae graviter sonantis – tiefklingendes Blasinstrument, Bombarde:* TROTULA 18 p. 15,18 coram eo *(infante)* . . . nec asperis vocibus cantandum neque raucis sicut -is.

bombax *v.* bombyx. ***bombecium** *v.* *bombycium.

[Payr]

***bomb(e)o,** -ere. (βομβεῖν) *murmurare, susurrare – brummen, summen:* ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p. 63,3 -entia videntur *alata eqs. (cf. infra l. 50sqq.).* ALBERT. M. animal. 8,181 *apes* -endo faciunt strepitum (*cf. p. 627*[a],27 ἕως ἂν . . . βομβήσῃ) sicut cum cornu. 12,199 animal anulosi corporis per telam sui dyafracmatis hanhelat, propter quod . . . sonat -endo.

bombex *v.* bombyx. ***bombiceus** *sim. v.* *bombyceus.

bombicus, -a, -um. **1** *altisonus – laut schallend:* SYLL. Sangall. 20,5,2 sanctitati tantę cantu personemus -o. **2** *tumidus – prahlerisch:* ERMOLD. Ludow. 1,354 Durzaz turri conclamat ab alta voce cacinnosa -a dicta canens. *v. ThLL. s. v.* bombica.

bombilo, -are. **1** *murmurare, susurrare – brummen, summen:* CARM. Bur. B 132,2[a],15 apes -at. **2** *graviter sonare, resonare – dumpf (er)tönen, dröhnen:* NIVARD. Ysengr. 5,855 clanga . . . -at ingens et maior tonitrus altera more molit. 5,1062 -at (bon- *E*) hic grossum ventre lagena cavo.

bombix *v.* bombyx.

bombizo (pam-, bam-), -are. (βομβάζειν) **1** *murmurare, susurrare – brummen, summen:* **a** *proprie de apibus:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,20 apes ambizant vel -ant (bobizant, bobitant *var. l.; de fonte v. supra p. 547,48sq.*). **b** *in imag. de beatis i. q. laetari – frohlocken:* EKKEH. IV. bened. I 24,41 provocat (gloss.: dux ille) examen super astra citare levamen, ut paradysiacis sibi pa-ent (gloss.: id est gaudeant) sub opacis. carm. var. II 1,45 spretis ceris ba-bunt sibi cęlis *apes.* **2** *fremere – Laute ausstoßen:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,13 p. 89,27 gallus, cum debet supponere, cantat et saltat et -at et similiter equus et alia.

***bombo** (bum-), -are. **1** *de bestiis i. q. mugire – brüllen:* PAUL. ALBAR. carm. 9,56 *(in imag. c. sensu praedicandi)* Lucas ut taurus magno cum murmure -at. **2** *de hominibus:* **a** *strictius i. q. vociferari, tumultuari – schreien, lärmen:* NICOL. BIBER. carm. 1310 (ed. Th. Fischer. 1870) tu cum sis princeps, noli bumbare deinceps, nec profer verba . . . acerba. **b** *latius i. q. laetari – frohlocken (cf. l. 25sqq.):* CARM. cod. Paris. 13955 f. 3[v] Deo laudes . . . persolvere debes, dum memor ipse tui fueris, per secula bumbans. **3** *de rebus i. q. resonare – dröhnen:* NICOL. BIBER. carm. 300 (ed. Th. Fischer. 1870) si te sathane rapit orcus, tecum bumbabit, quod uti vesica sonabit.

bombochylon (bulaquilon, niaculon) *subst.* (βομβόχυλον) *mandragora – Alraun (Mandragora officinarum L., cf. André, Lex. bot. p. 60):* GLOSS. III 543,50 St.-S. niaculon alrun. 549,42 bulaquilon alrune *(cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 554,48. 619,3).* *v. ThLL. s. v.* bulboquilon.

***bombono,** -are. *murmurare, susurrare – brummen, summen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,4,3,3,5 p. 382[a],43 ideo -antia (*Arist. p. 456*[a],*18* βομβοῦντα) videntur alata, cum moventur, attractione spiritus offendentis ad subcinctorium rotularum. *cf.* *bomb(e)o.

bombosus (bam-, bum-), -a, -um. *boans, raucisonus, strepens – (laut) brüllend, schreiend, schallend (cf.* GLOSS. I 58,32 St.-S. bu-o liudonteo): **1** *spectat ad bestias:* ALDH. virg. I 20 p. 250,8 in cuius *(Elisei)* exortu aurea quadrupes . . . -ae vocis mugitum reboasse describitur. II 57 asellam, garrula quae pridem -a (bu- *var. l.*) fauce rudebat. CARM. de Nyn. 222 -o processit clamore taurus. **2** *spectat ad homines:* ALDH. virg. II 293 pueros . . ., sanctum qui carpere vatem . . . student -a (bu- *var. l.*) voce frementes (1550 stimulant Martem -a [ba- *var. l.*] v. falanges). CARM. var. II 10,2,8 grandia iactanter bu-a fauce cacinnas.

bombus (po-, bum-), -i *m.* (βομβός)

1 *de bestiis:* **a** *murmur, susurrus – das Brummen, Summen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,3,5 p. 382[b],11 qui sonus *(sc. apum et vesparum)* ficto nomine dicitur -us. **b** *mugitus – das Brüllen:* ALDH. virg. II 285 aurea hunc *(Eliseum)* -is (bu- *R*) nascentem bucula vatem signavit. **2** *de hominibus et voce eorum:* **a** *strictius i. q. clamor, lamentatio – Schrei, Wehelaut:* ABBO SANGERM. bell. 2,431 guttura millenis crepitant, planctu quoque, -is (gloss.: sonis). FROUM. carm. 36,17 -o qui *(pueri innocentes)* luctus lacrimantur coniuge Iacob. **b** *latius de oratione, poesi, cantu:* α *sonitus magnus, tonitrus – Donnerklang (der Stimme):* SYLL. Sangall. app. 5,43 *Rhetoricae* in -o cęlum tellusque resultans concilium iuvenum convocat atque senum *(cf. Mart. Cap. 5,427).* β *sonitus grandis – Gepränge:* IOH. SCOT. carm. 8,2,6 verborum -i fallere saepe solent. FROUM. carm. 2,5 cum vox sit garrula faucis, quę caret ingenio, quia non fit pactio -o. γ *tonus, modus – Ton, Weise:* WALAHFR. (?) carm. 50,1, 3 si mihi millenis fluerent modulamina -ys. SYLL. Sangall. 23,3 aurea iam resonent redimitis carmina -is. CARM. satyr. 5 (ZDtPhil. 4 p. 145) sitit varium, quem fert symphonia, p-um. **3** *de rebus:* **a** *de instrumentis musicis i. q. strepitus, clangor – Schall, Klang:* ALDH. virg. II 2789 sicut . . . concisis . . . clamat barbita -is. TRANSL. Corn. 1,10,2 (MGPoet. IV p. 238) fit tubarum -us ingens (BENZO ad Heinr. 2,18 p. 621, 5 -is . . . t. stridoribusque lituum). GESTA Apoll. 409 timpana grandisonis cui *(Apollonio)* certant ludere -is. AMARC. serm. 1,430 notant . . . mimum digitis percurrere cordas . . . nuncque ipsas tenuem, nunc raucum promere -um. *al.* **b** *de universitate rerum i. q. vox – Stimme:* HEIRIC. Germ. I 6,625 rex regum . . ., quem sua collatis iubilat plasmatio -is (gloss.: sonis), astra, poli, nubes *eqs.*

***bombyceus** (-bic-), -a, -um. *sericus – seiden:* FRUTOLF. chron. p. 71,42 homo . . . clarissimus, indutus alba veste -icea (bambicea *Leo Archipr. hist. Alex. 3,17,11)* ornata ex auro et lapidibus preciosis.

bombycinus, -a, -um. (βομβύκινος) *script.:* lum-: *l. 48.* bum-: *l. 38.* bam-: *l. 50.* ban-: *l. 39.* -bic-: *passim.* -bac-: *l. 39.46.49sq. metr.* -bȳcī-: ALDH. ad Acirc. 128 p. 176,15 de ditrocheo: . . . -icinus.

1 *adi.:* **a** *e filis bombycis (agrestis) confectus, sericus – (halb)seiden:* ALDH. virg. I 9 p. 236,16 -icinum purpurae peplum et serica imperatorum trabea. 35 p. 278,3 illum . . . olosericis et -icinis indutum vestibus. CATAL. thes. Germ. I 59,3 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -icinum *pallium altaris.* 86,4 cum duabus bumb(i)cin(is) *cappis.* HIST. Aret. 9 (MGScript. XXX p. 1482,2) recepit inde vestimentum banbacinum. *al. serica veste indutus – in Seide gekleidet:* EPIST. Meginh. 1 p. 192,18 te . . . -icina Colonidum corpora, immo ipsa . . . Colonia . . . sollicitat. **b** *e gossypii lanugine confectus, xylinus – baumwollen:* GLOSS. III 174,7 St.-S. -icina tunica bowelenroch. 189,50 -icina bomwollin. **c** *chartaceus – Papier- (v. infra p. 1515,71sqq.):* ALBERT. M. animal. 23,82 incende licinum factum de carta -acina. **2** *subst. neutr.: linum xylinum, flocci lanuginis gossypii – Baumwolle, Watte:* MOSES PANORM. marisc. 4 p. 162,14 accipe herbam . . ., que facit lumbacinum album *(v. notam ed.).* infirm. 36 p. 135,21 pone super locum mali bambacinum mundatum et bene carminatum.

***bombyclum,** -i *n. (m.* -us: *l. 69)* (bombyx) *script.:* bam-: *l. 65.67.69.71.* bum-: *l. 56.63.* bun-: *l. 60.* bub-: *l. 71.* bon-: *l. 57.* -bic-: *l. 71.* -bac-: *l. 56.61.63.65.* -bec-: *l. 57.60.63.* -bat-: *l. 69.* -cum: *l. 56.*

1 *lanugo gossypii, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle:* ANNAL. Ianuens. I p. 173,2 piper et -acum (bumbacium *N*) aliasque merces. II p. 92,23 de . . . saccis -ecii (bonbecii *N*) maximam quantitatem. ACTA imp. Böhmer 901 p. 614,25 negotiationes, que ducuntur . . . a locis maritimis, . . . specialiter bunbecium. THIETM. peregr. 7,12 lana, que dicitur coctum Gallice, -acium Latine, que colligitur de arbustis. ANNAL. Ianuens. IV p. 56,26 in qua *(nave)* erat quedam quantitas bumbeci honerata. ALBERT. M. animal. 22,35 licinia -acii novi. *al. fort. add.:* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,45 albas sericas IV, albas de matassa bambacii VIII. **2** *tela vel stragula e gossypii lanugine confecta – Baumwollgewebe, -decke:* GLOSS. III 216,45 St.-S. bambitium bambist *(cf. p. 1515,66sqq.).* CATAL. thes. Germ. I 26,18 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) bambatius I sericus, cappe XXX. HILDEG. phys. 7,9 hominem illum . . . super terram panno superposito vel, si valde infirmatur, tenui bubicio (bambicio *G*) . . . iacere permitte. *v. et* *wambitium.

[Payr]

bombylius (vavil-, iomalyâs), -i *m.* (βομβύλιος) *species apum solitariarum, attacus – Art alleinlebender Bienen, Hummel (Bombus L.):* PAUL. AEGIN. cur. 46 p. 23,18 ex melle, qui est ex vaviliis (*3,9,3 p. 148,23* βομβυλιῶν). ALBERT. M. animal. 8,144 quod *(genus apis solitariae)* Graeci iomalyâs (*p. 623b,12* βομβύλιος) vocant *eqs. v. et* bestiola *p. 1458,19sq.*

bombyx, -ycis *m. et f.* (βόμβυξ, *recentius* βάμβαξ, *pers.* pambak '*gossypium*', *cf. Frisk, Griech. etym. Wb. I. p. 251*) *script.:* po-: *l. 20.* pam-: *l. 19.* bam-: *l. 39.52.57.68.71.* bum-: *l. 60.* bon-: *l. 43.* ban-: *l. 47.* bar-: *l. 59.* bovi-: *l. 65.* boma-: *l. 41.* -bi(x): *passim.* -ba(x): *passim.* -bex: *l. 26.* -bis: GLOSS. IV 35,51 St.-S. bambis. *metr.* -bŭ̆-: ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,6 de amphimacro: . . . -ices. *usu adi.: l. 37.*

1 a *proprie i. q. animal filum sericum texens – Seidenraupe, Seidenspinner (Bombyx mori L., interdum de specie quadam agresti, e. g. l. 19sq.; cf.* GLOSS. III 295,25 St.-S. -ix gote weppewrm. 366,36 -ix sidenworm): ALDH. ad Acirc. 23tit. -ix (de pambicibus *P*). virg. II 1147 serica . . . velamina . . ., quae moritura facit fetoso viscere -ix (pombix *S1*). HONOR. AUGUST. spec. p. 892B -ices . . . vermiculi sericum . . . elaborant. ALBERT. M. veget. 1,23 eruca et -es volantes generant ex ovis suis non volantia. 6,143 morus . . . arbor folia habet magna, quae sunt cibus -um, quae sericum faciunt. animal. 5,31 nidum *telarem* faciunt araneae et -ices et erucae. 26,11 -ex vermis est, qui sericum texit . . .; sunt tamen multa -icum genera *eqs. ibid. al. (v. ind.). remissius:* ALBERT. M. animal. 15,44 apparuerunt -ices . . . terram cooperientes, et quilibet illorum super se texuit sericum. **b** *meton. i. q. sericum vel textile tenue et pretiosum – (Halb-)Seide oder feiner, kostbarer Stoff (cf.* GLOSS. IV 345,28 St.-S. -x sida. V 38,17 -ix goteweppe): IOH. NEAP. Sever. 6 (3) o episcope, quia caput tuum multo salito -e abundat *eqs.* SALOM. III. carm. 1,29 p. 299 dulcius hoc . . . -ice vel gemma . . . fuisset. AMARC. serm. 3,245 quamvis opulento germine -ix declararet eum *(Caesarem). usu adi.:* BERTH. RATISB. serm. 13 p. 71,6 sibi qui *(monachi multi)* parcunt, ac si sint -es, ac si sint sericei. **2 a** *gossypium – Baumwollpflanze (Gossypium herbaceum L.):* DYASC. p. 77a cutum idem bambace, medulla seminis eius calefactoria est (TRACT. de aegr. cur. p. 206,38 semen -icis. GEBER. clar. 2,10 cum semine bomacis. *cf.* GLOSS. III 537,18 St.-S. -ax boimwollenkern). *adde:* GLOSS. Salern. p. 5a,10 bonbax <. . .>, carcunum, combustum. **b** *lanugo gossypii, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle (cf.* GLOSS. III 537,5 St.-S. -ax boimwolle): TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 155,10) sunt . . . ibi arbusta, que seminantur sicut triticum, unde colligunt banbace. ACTA imp. Winkelm. I 790I p. 617,10sqq. pro cantario -icis filati subtilis de singulis centum tarenis datis pro precio ipsius -icis tarenos x *solvent (sim.* 790II). 797 p. 622,1 de -ice, pipere, zuccaro. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,19 de lana Syrie idem, de bambace similiter *eqs.* ALBERT. M. animal. 22,19 liciniis de -ace existentibus perfecte madefactis. 23,76 *purgatoria* fiunt aliquando de pennis, sed melius fiunt de -ace. *al.* **c** *flocci lanuginis gossypii – Watte (hic illic fort. i. q. pannus – viell.: Lappen, e. g. l. 57.65):* COMPOS. Matr. 1,6 mitte *illud* in calicello cum bambace nova *(antea:* mitte in panno lineo). TRACT. de chirurg. 287 -acis infecti saliva (*cf.* SALERN. comp. 110 barbacis floccus saliva perunctus). 422 vitellum ovi cum duabus fialis olei stuppa vel bumbace infectum. ROGER. SALERN. chirurg. 1,214 -ace vel subtilissimo panno lineo . . . intra cerebrum et craneum penna immisso. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 8aV -ice in oppobalsamo intincto. IORDAN. RUFF. equ. 6,1 p. 26,23 posito postmodum bovice. ALBERT. M. animal. 23,79 pulvis . . . cum -ace in nares falconis . . . eiciatur. *al.* **d** *tela e gossypii lanugine confecta – Baumwollgewebe:* **α** *stragula – Decke:* GLOSS. III 376,40 St.-S. *(inter lectualia)* bambacis bambas. **β** *vestis e gossypii lanugine confecta – Kleidungsstück aus Kattun, 'Wams' (cf. Ahd. Wb. I. p. 801):* GLOSS. III 174,47 St.-S. bambacis bambas. *v. et supra p. 1387,62.* **3** *charta, papyrus – Papier (cf. L. Santifaller, MIÖG Erg.-Bd. 16,1. 1953. p. 121sqq.):* CHART. Ital. Ficker 461 p. 468,3 (a. 1270) in cartulis abrasis sive -icis.

bomix *v.* bombyx. ***bomna** *v.* *bonna.

***bomolochia** (vo-), -ae *f.* (βωμολοχία) *scurrilitas – Hang zum Spaßtreiben:* ALBERT. M. bon. 59 p. 34,54 circa delectabile, quod in ludo est, medius est eutrapelius . . . et dispositio eutrapelia, superfluitas autem -a (vo- *codd.*), et qui habet eam, bomolochus ([vomolocus *codd.*]. *Arist. p. 1108a, 24sq.* βωμολοχία . . . βωμολόχος). 116 p. 76,56. 344 p. 192,27. eth. 2,2,7 p. 186b,1 superabundantia . . . in omnibus sermonibus et operibus lusiva, etiam ad conviventium fastidium, vocatur -a.

***bomolochus** (vomolocus, chomohôs), -i *m.* (βωμολόχος) **1** *de hominibus i. q. scurra – Spaßvogel:* ALBERT. M. eth. 4, 3,4 p. 323b,19 qui . . . risum facere intendentes tam in liberalibus ludis quam in non liberalibus, -i quidam videntur esse *eqs.* 4,3,5 p. 325b,5 -us . . . minor est derisore. *ibid. al. v. et l. 8.* **2** *de avibus:* **a** *species monedularum – Dohlenart:* ALBERT. M. animal. 8,88 alius . . . modus foloreon est albus et parvus et vocatur graece chomohôs (*p. 617b,18* βωμολόχος), quasi villanus, et hic modus nobis est ignotus. **b** *milvus, astur – Weihe, Habicht:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 186b,3 vocatur -os a Graeco βωμός, quod est templum (triplum *ed.*) et λόχος, quod est custos, et dicebantur milvi, qui garrientes in templis (triplis *ed.*) sedebant observantes intestina et exta sacrificiorum. 4,3,4 p. 323b,28 -i . . . dicuntur volatilia avida *eqs.*

***bomos** *(m.)* (βωμός) *ara, templum – Altar, Tempel: v. l. 23.* *Payr*

bonac(h)us *v.* bonasus. ***bonarium** *sim. v.* *bonuarium.

***bonasa,** -ae *f. (orig. inc.) attagen – Haselhuhn (Tetrao bonasia L.):* ALBERT. M. animal. 23,30 -a avis est in Germaniae partibus habundans perdice maior, quam nos haselhun vocamus.

bonasus (-chus, -cus), -i *m.* (βόνασος) *bison – Wisent (Bison bonasus L.):* ALBERT. M. animal. 8,204 Aristoteles . . . vocat hoc animal bonoceuz (*p. 630a,18* βόνασος), quod quidam Latinorum -cum vocant. 22,24 -chus in genere vaccino computatur.

***bonaventura,** -ae *f.* (bonus *et* *aventura) *bona fortuna – Glück (fort. spectat ad voces* ἀγαθὴ τύχη *sive* bonus eventus *pro* Agathodaimon, *de quibus cf. Lippmann, Alchem. I. p. 233sq.):* IOH. sacerd. 159 ad elexir -e: accipe coperosum I partem et partem I aluminis cote *eqs.*

bonbax *v.* bombyx. **bone** *v.* bonus (bene).

boneficium *v.* beneficium.

*?***bonefideus,** -a, -um. *(fort. ad instar vocis* bonememorius *formatum, cf. J. Vielliard, Le latin des diplômes royaux. 1927. p. 123sq.) fide dignus – vertrauenswürdig:* DIPL. Merov. I 78 p. 69,50 ut sex homenis . . . de Latiniaco, bone fideus, . . . hoc deberent coniurare.

bonememorius, -a, -um. *qui bonae memoriae est – seligen Angedenkens:* DIPL. Merov. I 84 p. 74,46 -us proavus noster Dagobercthus quondam rex.

***boneria, -um** *v.* *bonuarium.

bonevolentia *v.* benevolentia.

***bonifanti** (bonf-), -orum *m.* (bonus *et* infans) *de scholaribus in choro ministrantibus i. q. boni pueri – gute Knaben, 'Bonfanten' (cf. V. Brandl, Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. 1876. p. 402):* ANNAL. Prag. I a. 1259 Ebrhardus, institutor bonfantorum, obiit. ANNAL. Otak. a. 1271 p. 188,54 in villa . . . Velikawes, in qua Ebrhardus . . ., canonicus Pragensis, comparavit quaedam bona . . . et assignavit ecclesiae Pragensi pro enutriendis . . . XII scolaribus, qui -i sive boni pueri appellantur, qui . . . tenentur . . . deservire in cantu *eqs.*

***bonificativus,** -a, -um. *bonificans – gut machend:* ALBERT. M. eth. 1,5,15 p. 79b,32 *Pythagoras* ostendit, qualiter omnia referuntur ad unum, participando proprietates unius, quae sunt salvativae et -ae.

***bonifico,** -are. *bonum facere (aliquid), ad bonitatem informare – (etwas) gut machen, zum Gutsein formen:* ALBERT.

[Heßler]

M. eth. 1,5,15 p. 79[a],14 unaquaeque rerum manens in uno . . . perficitur et -atur et salvatur. metaph. 11,2,9 p. 494,43 (ed. B. Geyer. 1964) hoc bonum *(sc. simpliciter)* -at id, cuius est bonum per informationem. miss. 3,6,6 p. 101[b],22 bonum . . . omnis boni, quod omnia -at.

***boniformis,** -e. **1** *de Deo i. q. ad bonum informans – zum Guten formend:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 125[a],7 'imago Dei est angelus . . ., suscipiens totam . . . pulchritudinem -is (*PG 3,724[B]* ἀγαθοτύπου) deiformitatis'. p. 127[b],15 non est conveniens dicere, quod aliquid secundorum totam possit recipere pulchritudinem -is Dei. **2** *de creato i. q. ad bonum informatus, boni particeps – zum Guten geformt, des Guten teilhaftig:* ALBERT. M. summ. theol. II 2, 6,2 p. 125[a],31 -em esse non est proprium angelis, sed commune omnibus his, quae a Deo bono facta sunt. 9,33,2 p. 366[b],22 'enuntiat divinam bonitatem -is (*PG 3,724[B]* ἀγαθοειδής) angelus'. *remissius:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,27,3 p. 279[a],21 ut . . . actu -es fiant *daemones.* II 2,6,2 p. 125[a],13 non videtur proprium -is angeli sive boni angeli *eqs.*

***boniformitas,** -atis *f.* **1** *vis ad bonum informans – zum Guten formende Kraft:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 129[b],46 in quo *(angelo)* suo modo resultant -es luminis divini. **2** *proprietas bona (sive ad bonum informata) – gute (oder zum Guten geformte) Eigenschaft:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 127[b],37 Dionysius . . . ex -e angeli intendit ostendere, quod malum non est in angelo. p. 129[b],16 sic imago ponitur in -bus angeli.

boniloqu(i)us, -a, -um. **1** *adi.: bona loquens, verax – Gutes redend, aufrichtig:* PIRMIN. scar. 27 p. 64,5 qui fuit bilinguis, sit -ius *(E,* -eis *A,* bene loquens *C;* beneloquius *Caes. Arel. serm. 10,3).* HRABAN. hom. I 34 p. 65[A] non simus . . . blasphemi, detractores, avari . . ., sed -qui, largi. **2** *subst. masc.: qui bona loquitur, verax est – der Gutes Redende, Aufrichtige:* BERENG. TREV. serm. 5 (PL 160, 1034[C]) quam . . . societatem habiturum creditis . . . blasphemum vel detractorem cum -quo?

bonitas, -atis *f.*

I *de caritate, pietate:* **A** *benignitas, gratia – Güte, Gnade:* **1** *de Deo, Christo:* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) integrum reminiscentes -is Dei (HRABAN. carm. 39,43,2 D. pietas et sempiterna -s. *al.*). WANDALB. creat. mund. 3 aeterni pater atque summae fons -is. HROTSV. asc. 62 pastor verus, cordis -e fidelis. THIETM. chron. 4,56 exaudita est *Dobrawa* a benignitate conditoris sui, cuius infinita -e persecutor . . . resipuit. ARNO REICHERSB. apol. p. 17,2 Deus naturaliter bonus, imo ipsa -s est; cuius -is manifestatio summa est ipsa . . . suae exhibitio humanitatis. CHART. cell. Paulin. 75 -e divina Theodericus episcopus. *saepe.* **2** *de hominibus:* **a** *strictius:* **α** *proprie:* HUGEB. Wynneb. 12 ut suae -is clementia illis adiuvare dignetur. WALAHFR. imag. Tetr. 98 tu -e places, aliique tyrannide gaudent. HROTSV. gest. 141 gentes frenis moderat -is. HELM. chron. 101 p. 200,6 tantus erat *comes* fide, -e, prudentia atque consilio. *al. largitas, liberalitas, beneficentia – Großzügigkeit, Freigebigkeit, Mildtätigkeit:* TRAD. Frising. 49 p. 77,36 (a. 772) suae largę -is . . . non immemor. DIPL. Otton. I. 92 p. 175,25 ingenita -e. CHART. Heinr. Leon. 31 p. 45,27 spiritu -is instinctus. **β** *meton.:* MAGING. epist. 2 p. 273,17 -is . . . vestrae *(sc. episcopi)* dignationem . . . obsecramus. WALAHFR. carm. 9,3,2 sit nostri ut clemens vestra memor -s *(sc. abbas).* FORM. Patav. 2 peto -em vestram *(sc. comitem),* ut *eqs. al. fort. add.:* LIBER diurn. 54 portitorem . . . vestrae magnitudini *(sc. iudici provinciae)* commendamus, ut -i (-is *HGBR*) vestrae illi affectum . . . commodetis. **b** *benevolentia, comitas, animus benignus – Wohlwollen, Freundlichkeit, Herzensgüte:* HRABAN. carm. 17,4 non nostri merito, sed -e sua *(sc. amici).* WALAHFR. carm. 5,73 affabilitas, -s, patientia, virtus. CAPIT. reg. Franc. 297,12 p. 437,16 sicut seniores suos benignos et affabiles pagensibus suis viderint *ministri,* et ipsi . . . illos imitari in omni -e et iustitia certent. CARM. Bur. B 168,2,3 suavitas et -s renitent ex ea. *al.* **B** *pia conversatio – gottgefälliges Leben* (*cf.* GLOSS. I 710, 45 St.-S. iustitiam -em guoti): FORM. Senon. II add. 3 p. 223, 22 amas puella bella . . . pro nulla -e nec sancta caritate. VITA Wandr. 6 diabulus . . . contra -is formam pugnat malicia. RIMB. Anscar. 6 quanta . . . gratia sanctitatis ac -is excreverit. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 27,20 erat quidam episcopus . . . mirę sanctitatis . . .; cuius -e invidus omnis iusticię hostis *eqs.* CARM. Salisb. 7,3 -is amator *(sc. episcopus). al.* **C** *virtus – Tugend:* CARM. de Karolo et Leone 28 cunctos superat reges -e per orbem. WALAHFR. Wett. 811 *comes* summa -e nitebat. HROTSV. gest. 159 Iudittam vultus splendore coruscam ac fulgore magis cunctae nitidam -is. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 594,1 nulla . . . in eo solivaga -s. *al.*

II *substantiae vel indolis praestantia – das Gutsein, 'Gutheit':* **A** *proprie:* **1** *de Dei perfectione:* ALBERT. M. bon. 11 p. 7,38sq. Deus est -s omnis boni, et sic omne bonum dicitur bonum -e prima. cael. hier. 4,1 p. 98[b],26 divinitas . . . adduxit ad esse essentias . . . -e (*PG 3,177[C]* ἀγαθότητι) universali. metaph. 3,3,19 p. 158,44 (ed. B. Geyer. 1960) finis . . . ultimus est -s et perfectio causae primae. *al. v. et p. 1520, 37. de causae primae proprietatibus:* ALBERT. M. nat. anim. 2,16 p. 43,11 *anima post mortem* speculatur -es intelligentiarum et causae primae. metaph. 3,3,19 p. 158,49 (ed. B. Geyer. 1960) *causa prima* movet omnia . . . secundum aliquam -um suarum participationem. **2** *de creato:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO theol. 22,6 p. 306,14 ut *creatura* sua quadam speciali -e a Deo accepta ad Deum, qui est generale bonum, referatur. ALBERT. M. metaph. 11,2,39 p. 533,3 (ed. B. Geyer. 1964) omne . . ., cuius essentia non est -s, habet -em additam sibi. summ. theol. I 3,15,2,1,2 p. 86[a],41 in quod intenditur *creatum* in fieri et in esse, hoc est eius -s. **b** *de anim.:* **α** *excellentia – Vorzug:* FORM. Augiens. C 25 p. 376,4 conparacione -um vestrarum. THIETM. (?) chron. 4,31 vir omni . . . -e conspicuus (CHART. archiep. Magd. 315[a] p. 399,37). FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 164,2 de falcone veloce et non timente aquam . . ., pro eo quod habet utramque -em, poterunt dici *eqs.* ALBERT. M. metaph. 10,2,6 p. 447,65 (ed. B. Geyer. 1964) homo, qui neque bonus neque malus est -e et malitia civilibus. *al. bona natura – gute Seite:* SALIMB. chron. p. 348,42 *Fridericus imp.* valens homo fuit interdum, quando voluit -es et curialitates suas ostendere. **β** *efficacia – Leistungsfähigkeit:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,13 *falco* per ciliationem poterit . . . reduci ad aliquam -em. p. 165,23 perseverabilius in sua -e manebunt *aves.* **c** *de rebus:* AGIUS vita Hath. 11 tenerum quidem eum *(monasterii statum)* esse, sed Deo gratias bonum; de -e in Dei esse positum potestate. **B** *meton. i. quod bonum est – das Gute:* LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 4,26 *Hrodbertus* evangelicae doctrinae totiusque -is . . . refloruit doctor.

III *fides, auctoritas – Zuverlässigkeit, Ansehen:* **A** *de hominibus:* **1** *probitas, fidelitas – Redlichkeit, Treue:* RIMB. Anscar. 24 p. 52,11 cognita fide et -e sancti viri . . . rex . . . coepit . . . eius consilio uti. DIPL. Arnulfi 34 nunciantibus fidelibus nostris probitatem illius ac -em. **2** *honestas, decentia – Anstand, Wohlverhalten:* CAPIT. reg. Franc. 196,59 quatinus . . . dignitatis vestrae *(sc. imperatoris)* ministri . . ., qui debent esse . . . aliis decus et -is exemplum, . . . caritatem . . . ad invicem habeant. 297,12 p. 436,5 ipsa scola . . . alios habitu, incessu . . . atque totius -is (vanitatis *3–5*) continentia corrigat. **B** *de rebus:* **1** *firmitas – Gültigkeit:* CONST. I 291 p. 405,38 (a. 1183) frater Theodoricus . . ., quod ipsi tres iuraverunt, promisit in suo ordine, -e et legalitate. **2** *ratio iusta – Richtigkeit:* ALBERT. M. phys. 4,2,5 p. 282[a],5 propter -em exercitii. veget. 1,102 propter doctrinae -em. **3** *dignitas – Rang:* ALBERT. M. metaph. 9,4,4 p. 427,45 (ed. B. Geyer. 1964) quod in omnibus bonis actus nobilitate et -e sit ante potentiam.

IV *salus, iucunditas – Wohlbefinden, Annehmlichkeit:* **A** *proprie:* **1** *de anim.:* **a** *felicitas – Glückseligkeit:* CARM. Bur. B 50,19,2 Domine, gloria iustorum, angelorum -s, salus peccatorum. **b** *animus elatus – gehobene Stimmung:* AESCULAPIUS 4 p. 6,24 de mania: haec est insania, mentis alienatio . . ., velut hilaritatem aut -em (vanitate GLOSS. med.

[Heßler]

p. 41,11) aut . . . furorem nuncians. **2** *de rebus:* **a** *prosperitas – Gedeihen:* NITH. hist. 1,1 p. 1,24 Karolus . . . Europem omni -e repletam reliquit *(cf. Vulg. psalm. 103,28).* **b** *commoditas – Zweckmäßigkeit:* TRAD. Ratisb. 250 (c. 990/94) tandem . . . Papo -e convictus remisit adque contradidit *eqs.* **B** *meton.:* **1** *remuneratio – Belohnung:* LEG. Lang. p. 168,7 ego tibi facere habeo -em (multa bona *8*), quam volueris. **2** *alimentum – Nährstoff:* ALBERT. M. veget. 5,67 ita quod *fundus* superius stillantes -es recipere possit et inferius ex terra vaporantes . . . continere.

V *pretiositas – Hochwertigkeit:* **A** *qualitas bona – gute Beschaffenheit, Güte:* GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 542,49 super aquam, quae ob dulcedinem et -em sui Oilla . . . dicitur (FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 192,33 saporando d. et -em carnium). ALBERT. M. veget. 1,164 ex diversitate fructuum in -e (*p. 819*^{b}*,36* χρηστότητι) et malitia ipsorum. animal. 19,21 unus . . . modus est -is auditus (*cf. p. 781*^{a}*,15* ἀκριβῶς ἀκούειν) et olfactus. *ibid. al. crassitudo – Dicke:* ALBERT. M. animal. 1,486 in -e, quae est fortitudo, carnis (*cf. p. 493*^{b}*,22* εὐσαρκία). **B** *pretium – Wert:* **1** *de moneta (cf. W. Taeuber, Geld und Kredit im Mittelalter. 1933. p. 253):* CHART. civ. Spir. 21 (a. 1196) de moneta, cuius ponderis et -is esse deberet (CHART. Livon. A I 75 p. 82,9 dum tamen eiusdem -is sit et p., cuius est moneta Gotorum). **2** *de praedio:* CHART. Tirol. 539 p. 13,21 (a. 1201) suprascripte tenute duplum eiusdem -is et estimationis . . . tibi . . . spondeo.

bonivolencia *v.* benevolentia.

***bonna** (bunna, bomna), -ae *f. (gall.* *botina *ut vid., francog. vet.* bodne, bosne, bonne, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I.p.465) terminus, lapis termini – Grenzzeichen, -stein:* ROD. GLAB. hist. 2,21 limites, quos alii bomnas nominant. DIPL. Heinr. II. 386 p. 492,21 (interp. s. XII.) ville, cuius termini perveniunt usque ad bunnas de terris sancti Audoeni et a bunnis sancti Audoeni usque *eqs.*

***bonnarium** *sim. v.* *bonuarium.

***bonnerus** *v.* *bannerus. **bono** *v.* pono.

***Bononinus,** -i *m.* (Bononia) *denarius Bononiae excusus – Bologneser Pfennig (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. s.v. 'Bolognino'):* SALIMB. chron. p. 448,24 quod daret sibi unum -um pro ficubus emendis. p. 586,29 sub banno et pena XXV librarum Bo⟨no⟩ninorum; . . . sub pena X librarum Bo⟨no⟩ninorum.

***bonosus,** -a, -um. *benignus, mitis – gütig, mild:* CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 273,14; s. X.) sextus *abbas* Hatto, -us et gloriosus, . . . modestissime rexit . . .; sibi subditis discretus et mitis . . . extiterat (*de Hattonis cognomine:* HRABAN. epist. 31 p. 455,15 apud te . . ., B-e. carm. 37,102 sancte B-e).

***bonuarium,** -i *n. vel rarius* ***bonuarius,** -i *m. (f.* -a: *l. 66) (cf.* *bonna, *francog. vet.* bonier) *script.:* bun- *(occurrit in schedulis nostris s. VII./IX.): l. 59.61.68sqq. p. 1520,3sqq.7.10.* -ova-, -owa-: *l. 62. p. 1520,11sq.* -nn-: *l. 69.* -na-: *l. 60.63.69sq. p. 1520,2.* -noa-: *l. 59. 62.66.72sq.* -ner-: *l. 64.66. p. 1520,15.*

mensura quaedam fundorum rusticorum – ein landwirtschaftliches Flächenmaß (continet fere quattuor iugera, v. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 345, sed cf. L. Musset in: Mélanges L. Halphen. 1951. p. 535sqq.; v. et GLOSS. III 380,44 St.-S. -um bunre): DIPL. Merov. I 20 terra . . . buno-a XV (CHART. Epternac. 41 p. 102,2 terram arabilem bonarios XXX. FORM. Sal. Bign. 4 bu-a tanta de t. arabile. CHART. Stab. 31 bono-os sexaginta. HIST. Walc. 67 p. 531,48 bowarios. FUND. Torn. 7 [MGScript. XV p. 1116,13] XIV bonaria terre marlate. GISLEB. MONT. chron. 55 p. 96,11 XV boneria. CHART. Lamb. Leod. add. 6 p. 244,19 quandam terram, videlicet tres bonerias sitas *eqs. saepe*). 33 bono-a decem de ipsa insula. VITA Richar. 8 (MGMer. VII p. 450,2) non multa -a (bu- *1 p. corr.*) . . . in ipsa haria. FORM. Pith. A p. 597,5 bunnaria tanta. FOLCUIN. Bert. 1,50 p. 68,23 tradidi . . . mansum I . . . habentem plus minus bunaria X (DIPL. Loth. II. 5 p. 390,21 [ed. Th. Schieffer. 1966] ad unumquemque m. bono-os XXX. REGINO syn. caus. 1 not. 14 p. 20,25 m. habentem bono-a duodecim. DIPL. Karoli III. 184 p. 308,36 [spur.] quod . . . ille mansus haberet bonaria decem). FORM. Augiens. add. 46 p. 725,28 silva bu-a X (DIPL. Loth. II. 31 p. 436,2 [ed. Th. Schieffer. 1966] de s. bu-os XXVI. GESTA Camer. 1,54 p. 420,7 bu-a CC. *cf.* ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,26 III -a arbustorum). FORM. Sal. Lind. 8 de prato bu-a tanta (DIPL. Arnulfi 94 p. 138,25 inter sedilia campos pratorum -a CXXX. CHART. Lamb. Leod. 374 p. 463,5 in decimatione sex -orum prati). HARIULF. chron. 3,16 p. 131,4 (dipl. Karoli Calvi) de vineis bu-a XXX. CHRON. Afflig. 13 p. 413,52 octo bovaria patrimonii. MATHEM. var. Bubnov p. XXVII consuetudine vulgari unus bovarius (p. XXXV bonu-us) seritur frumenti modus (*i.* modiis) quatuor. *al. in his partibus. remissius de ipso fundo:* CHART. Sigeburg. 79 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a. 1184/90) in bonerio Werthensium agellum unum.

***bonuarius** *v.* *bonuarium, *bunuarius.

bonus, -a, -um, *compar.* **melior,** -ius, *superl.* **optimus,** -a, -um. *script.:* vo-: *p. 1526,61.* ban-: *p. 1522,21.* ben-: *l. 43sq.* obt-: *p. 1522,9.1523,17.33.1526,37.42.* oct-: *p. 1527,7.* obpt-: *p. 1527,7.* -tem-: FORM. Augiens. C 11. *form.:* *compar. fem.* meliora *(cf. N. Fickermann, JbGesch-Mitteld. 6. 1957. p. 38sq.): p. 1524,64.1525,62. superl.:* bonissim(us): *p. 1526,10.* mellissim(us): *p. 1526,41.* meliorissim(us): *p. 1522,67.1526,41.* meliosissim(us): *p. 1522, 67.1526,41. struct.: abl.: p. 1521,71.* ad: *p. 1522,3. 1524,64.1525,19. impers.* -um est *sim.: p. 1524,27sqq.43. 1525,3sqq.54. c. inf.: p. 1522,2.1524,27.1525,5. seq.* ut: *p. 1524,31.34.* si: *p. 1524,28. compar. pro superl.: p. 1521,19.1522,16.52.65.1523,71.1524,64.1525,4. superl. pro positivo: p. 1521,32.1522,5sq.13. etym.:* ALBERT. M. eth. 1,2,6 p. 26^{b},37 dicunt Maximus et Aspasius, quod -um derivatur a 'boo, -as', quod est 'voco, -as', quia -um diffundendo se semper vocat ad se (*cf.* sent. 1,1,20 p. 46^{a},45). *signif.:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,8sqq. nichil vere dici -um potest illo solo excepto, qui . . . verissime -us esse dicitur *(sc. Deus)* . . .; caetera vero ab eo . . . ex eiusdem bonitatis denominatione -a dicuntur; quidquid autem in naturalibus -um vocatur, aut id fit simpliciter aut secundum quid *eqs.*

ἀγαθός – *gut:* **I** *de morum integritate, caritate, pietate:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus et eorum mente, actione:* FORM. Wisig. 25 -ae memoriae domnissimus ille (FORM. Senon. I app. 3 p. 210,8 bene memore. DIPL. Otton. I. 403 p. 549,18 iudicatum bene memorie Grausonis. *al.*). BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,16 rex erat vir -us et -a et sancta sobole felix. WILLIB. Bonif. 5 p. 22,8 -imum . . . regem. LIUTG. Greg. 3 crescentes in omni opere -o (WIDUK. gest. 3,74 p. 151,11 plena operibus -is et elemosinis *regina. saepe*). CAPIT. reg. Franc. 109 perdona *(sc. Domine)* mihi . . . -am voluntatem . . . et -am gratiam tuam ([*versio franc.:* rehtan willeon . . . guodun huldi]. THIETM. chron. 4,75 p. 218,17 voluntas mea interdum -a est. *al.*). HRABAN. carm. 20,17 certamen . . . -um. THEGAN. Ludow. 19 moribus -is . . . ornatus. CAND. FULD. Eigil. II 17,125 voti . . . -i. RIMB. Anscar. 1 p. 18,20 pastoris -i. 26 p. 56,3 se . . . numquam tam -um vidisse hominem (THIETM. chron. 4,72 -orum . . . hominum servare consilium. *al.*). HROTSV. Sap. 5,29 matrem -am. DIPL. Arduini 9 p. 712,31 coeptum tam -um. OTLOH. prov. B 27 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -us non est, quem malorum improbitas non probavit. VITA Otton. Bamb. III 1,2 -us omnibus, -ior suis, -imus sibi . . . se impendit. *saepe.* **2** *de rebus:* EIGIL Sturm. 11 invidus omnium -arum rerum diabolus. RUOTG. Brun. 2 p. 4,7 omne, quod -um esset. **B** *c. colore quodam:* **1** *clemens, benignus – gnädig, gütig (in salutatione: cf. p. 1521,26; in iure: cf. p. 1521, 46sq.):* **a** *de Deo, Christo:* HRABAN. carm. 37,84 cantantes Dominum, qui pius et -us est (HROTSV. Theoph. 402 Dominus . . . -us). WALAHFR. imag. Tetr. 153 caeli rex -imus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,75 -imus . . . plastes. *al. de angelis:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 166,12 accusationes malignorum, defensiones spirituum -orum. *al.* **b** *de hominibus et eorum mente:* WALAHFR. carm. 16,15 valeat -us abba. 75,3,2 magister. CAND. FULD. Eigil. I 22 -ae voluntatis vir (THIETM.

[Heßler]

chron. 4,7 grates auxilii suimet ac -ae v. . . . refert. *al.*). WIDUK. gest. 3,60 in pace est dimissus et -is promissionibus ab imperatore erectus *Wichmannus*. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,21 -us princeps. *al.* *bene moratus – gutartig:* HILDEG. caus. 2 p. 143,13 magna . . . laetitia . . . non potest esse absque gustu -i spiritus. **2** *pius, religiosus, Deo acceptus – fromm, gottesfürchtig, gottgefällig:* FORM. Senon. II add. 3 p. 223,24 -us numquam eris. BEDA hist. eccl. 5,19 p. 323,21 -o adulescentis proposito. EIGIL Sturm. 25 anima . . . -is meritis repleta. WETT. Gall. 1 -a conversatione fulgens (CHART. Brixin. 65 p. 70,27 -e sit conversationis *diaconus. al.*). WALAHFR. Blaithm. 112 -o conferre coronam victori. Wett. 285 -is . . . ministris. CAND. FULD. Eigil. II 17,26 praesul. HRABAN. epist. 51 per vestram sanam prudentiam et -um studium. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 409,7 episcopis. WIPO gest. 1 p. 9,4 -o zelo ac studio fundavit episcopatum. DIPL. Heinr. IV. 255 -us ille Hesso (*antea:* religiosi viri). *saepe. generosus – edel (usu spirit.; publ.: p. 1522,58sqq.):* REGINO chron. a. 746 p. 42,34 virum -iorem et nobiliorem omnium *(sc. Carlomannum)*. DIPL. Heinr. II.3 pro salute . . . divę memorię -i Ottonis imperatoris. VITA Heinr. IV. 4 p. 17,25 -os mores. **3** *dilectus, carus, gratus – verehrt, teuer, lieb (interdum c. sensu clementiae: l. 26):* COD. Karol. 56 p. 580,27 -e et -ime rex. WALAHFR. Mamm. 17,18 pater rerum, tibi reddimus, -ime, grates. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 80,26 o -i commilitones. HROTSV. Abr. 4,4 o -e Iesu. DIPL. Heinr. III. 327 p. 448,16 pro peticione -imę imperatricis et contectalis nostrę. *saepe. sensu attenuato:* FORM. Marculfi 2,38 -e defensor. WALAHFR. Mamm. 18,23 praeses . . . -ime. HROTSV. Abr. 5,1 salve, -e stabularie. EPITAPH. var. II 57,8 -a Fulda. VITA Heinr. IV.11 p. 36,5 resipisce . . ., rex -e. RAPULARIUS 71 -e vir. *iron. vel contemptim:* WIDUK. gest. 1,5 -imi Saxones. PETR. CAS. (?) chron. 4,109 p. 823,15 quid michi *(sc. cardinali)* et tibi, -e vir? OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,13 contra fas, -e dux, fecisti. **C** *spec.:* **1** *eccl.:* **a** *spectat ad parasceuen paschae (cf. A. Thierbach, Untersuchungen zur Benennung der Kirchenfeste . . . 1951. p. 91):* STATUT. ord. Teut. p. 123,37 in -a sexta feria. **b** *spectat ad haereticos (cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter. ²1961. p. 21sq.):* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 45,12) heretici . . ., qui se vocaverunt primo pauperes, post Waldenses, post scolares, nunc -os homines. **2** *iur. et publ. i. q. benevolens, propitius, amicalis – wohlwollend, geneigt, freundlich:* **a** *de traditione, donatione:* TRAD. Patav. 5ª p. 6,3 (a. 754) donationem, quam ego -a voluntate . . . firmare rogavi. DIPL. Karoli III. 35 p. 59,27 liberalitate -orum hominum. *de interventu:* FORM. Marculfi 2,41 ad petitionem -orum hominum (*opp.* malorum). **b** *de concessione, ratihabitione:* FORM. Andec. 59 nos -a volumtate convenit (OTTO FRISING. gest. 2,12 beneficiati, qui sine -a voluntate dominorum suorum domi remanserunt). TRAD. Ratisb. 20 p. 26,1 an -o animo ita stabile fieri permisissent. CHART. Burgel. 60 p. 77,9 de -o consensu fratrum. *al.* *de electione:* WIPO gest. 2 p. 17,17 vota, studia, . . . quam -imam voluntatem habebant, ad nos conferebant *electores*. **c** *de arbitrio:* FORM. Marculfi 2,29 intervenientes et mediantes amicis vel -is hominibus (CONC. Karol. app. 9 p. 837,20 volebant eorum amici et -i homines eos inde . . . concordare). CHART. Brixin. 151 p. 165,4 (a. 1266) controversia . . . debet emendari -orum virorum consilio . . ., iusticia et amore. *al.* *amicabilis – gütlich:* CHART. Brixin. 103 (a. 1240) -a compositio et concordia.

II *de praestantia, indole, laude:* **A** *in univ.:* **1** *strenuus, aptus, idoneus – fähig, tüchtig, geeignet:* **a** *de hominibus:* LEG. Wisig. 1,2,6 -us princeps interna regens et externa conquirens. LIUTG. Greg. 14 et condiscipulis -ioribusque meis . . . et mihi modico. WALAHFR. Wett. 765 creditur, en, mulier -ior quam masculus esse. WIDUK. gest. 1,41 Oddonem, qui maximus et -imus fuit. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,12 *Dani* -i decretiste sive legiste comprobantur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 233,10 super manum -i portitoris. *al.* *praeditus – begabt:* WALAHFR. carm. 62,4 corda . . . ingeniis -ima. **b** *de animalibus (de pecude cf. p. 1526,41sq.):* MARC. VALER. buc. 3,46 in toto -ior non pascitur *caper* agro aut implere suas aut defensare capellas. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 118,16 sacri non sunt tam universaliter -i ad gruem. **2** *fortis – wacker, tapfer:* WALTHARIUS 1411 *Hagano* est athleta -us. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,24 inter -imos Saxones vixi. THIETM. chron. 2,29 omnes -imi milites. 6,5 -imis satellitibus exceptis. *al.* **3** *egregius, eximius, praeclarus, grandis – hervorragend, vortrefflich, herrlich, groß(artig):* **a** *de hominibus:* ALCUIN. epist. 200 p. 332,32 cum -ioribus meis obtimisque ecclesiae . . . doctoribus. HRABAN. epist. 28 p. 443,25 post -imos et disertissimos expositores. DIPL. Arnulfi 170 pastor -us ac rector -imus *(sc. episcopus)*. WIDUK. gest. 1 praef. habes, unde ex -ima et gloriosissima -ior . . . efficiaris *(sc. Mathilda; cf. H. Beumann, Widukind von Korvei. 1950. p. 8)*. THIETM. chron. 6,79 post se -iorem nullum reliquit *archiepiscopus*. SALIMB. chron. p. 183,13 -ior cantor de mundo. p. 184,4 -ior dictator de curia. *al.* *laudabilis – lobenswert:* WIDUK. gest. 1,22 p. 31,5 qui *(Hatto)* difficile discerneretur, -ior consilio foret an peior (BRUNO QUERF. fratr. 31 p. 738,38 ambo -i; qualis p., sat -imus ipse erat). **b** *de mente, actione, factis:* EIGIL Sturm. 24 -a verba. CHART. Sangall. B 28 propter bana merita sua. HRABAN. carm. 10,3 carmina . . . -iora Maronis carminibus. AGIUS vita Hath. 27 vivit eximiis moribus, vivit -imis exemplis. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,19 merito -arum virtutum. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 virum -ę qualitatis. WIPO gest. 40 p. 61,16 et recenti mentione vivat vir indolis -ae. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 59,22 canes . . . non sunt omnes -e moralitatis et doctrine. *saepe.* **4** *gravis, praecipuus – wichtig, bedeutend:* BEDA hist. eccl. 5,20 p. 332,8 ad . . . episcopum spe -ioris propositi adveniens *Acca*. CAND. FULD. Eigil. II 14,40 saepe minori *fratrum* -ima quaeque -a . . . omnipotens *Deus* pandit dignaque revelat. WANDALB. creat. mund. 235 -ima vitae . . . virtus formaque nostrae. DIPL. Heinr. III. 342 ex -iori parte *(cf. p. 1523,51)*. RAHEW. gest. 4,86 p. 345,28 nichil . . . duxit -ius (*ex* EINH. Karol. 27 antiquius). CHART. episc. Hild. II 314 in -ioribus scolis. ALBERT. M. metaph. 9,4,5 p. 428,67 (ed. B. Geyer. 1964) actus -ior et nobilior est quam potentia. **B** *theol. et philos.:* **1** *de (summa) perfectione:* **a** *Dei (cf. p. 1520,36):* ERMENR. ad Grim. 31 p. 570,24 sic intellegamus Deum . . . sine qualitate -um, sine quantitate magnum. ALBERT. M. bon. 16 p. 9,54 cum dicitur sapiens et -us *eqs. al.* **b** *rerum (cf. H. Kühle, Die Lehre Alberts d. Gr. von den Transzendentalien, in: Philosophia perennis. 1930. p. 142 sq.):* ALBERT. M. bon. 2 p. 2,12 omne -um est -um secundum rationem finis. 11 p. 7,54 omne -um est -um bonitate prima. *al.* **2** *excelsus, altus – erhaben, hoch:* **a** *de Deo, Christo (cf.* GLOSS. I 804,13 St.-S. -ior furiro): WANDALB. creat. mund. 195 naturae -imus auctor (*cf.* 176 summus). HROTSV. Agn. 201 sectando fidem Christi -iorem illum cognosco. CARM. de Frid. I. imp. 2 regum rex -ime. *al.* *iron. de falso deo:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,188 tuque deus -ior. **b** *de rebus:* RUOTG. Brun. 26 -iorum ardens emulator carismatum. ALFAN. premn. phys. 3,37 nequaquam laesa -iori (*PG 40,605B* θειοτέρας) a deteriori *substantia*.

III *de auctoritate, veritate, aequitate (fere publ. et iur.; eccl.: p. 1523,10sqq. 1524,43; usu communi: p. 1524,28):* **A** *primarius – hochgestellt:* **1** *nobilis, ingenuus – vornehm, adelig, edel (sensu spirit.: cf. p. 1521,17sqq.):* LEX Raet. Cur. 16,1,4 si ipse clericus de -a gente est (*opp.* inferior persona). VITA Magni Fauc. 73 quamvis pauperculus, tamen ex -is parentibus natus (THIETM. chron. 6,36 hic ex -imis . . . p. originem . . . sumpsit). FROUM. carm. 7,12 tu -ior, generose puer. HIST. de exp. Frid. imp. p. 68,20 obsides de sanguine suo -iores transmittebat *imperator*. HEINR. LETT. chron. 28,5 p. 204,2 captivum -iorem, qui fuerit in castro. *al.* **2** *ordine vel loco insignis – von hohem Stand oder Rang:* PACTUS Alam. III 21 si *infans* -iorissimus fuerit (V 16 -iosissimus). CAPIT. reg. Franc. 13,2 si -a persona fuerit *peccator* (*opp.* minores). THIETM. chron. 3,5 ut prolem nobilioribus coequalem vel etiam nonnullis -iorem pareret *mater Willigisi. al.* *elatus, amplus – gehoben, gutgestellt:* WALAHFR. carm. 38,71 si locus affuerit -ior. CHART. Hersf. 90 p. 167,23 quatenus his legibus

[Heßler]

servitutis, quo -iores servientes ... monasterii uti decernuntur, ... potirentur *mancipia* (CHART. Mog. A 368 p. 268,3 mancipia, quę non aliud ius quam -iores s. fratrum habeant. CHART. Steph. Wirz. I 89 p. 99,18 inter s. ipsius ęcclesię -imo iure potiri). GREG. CAT. chron. II p. 219,10 exceptamus solummodo -orum hominum, id est equitum, personas. CHART. Wirt. I 291 p. 374,21 octo ex ministerialibus meis *(sc. comitis)* -ioribus *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 506)*. *compar. i. q. honore praeditus, senior – angesehen(er), älter:* CHART. Stir. I 100 p. 120,18 (spur. post a. 1114) sine consensu -iorum fratrum (STATUT. ord. Teut. p. 79,8 adhibitis ... tribus -ioribus fratribus). **3** *benedictus – begnadet:* THIETM. chron. 3,5 huius *(Willigisi)* mater, quamvis paupercula, tamen, ut in sequentibus apparet, -a, dum eundem in utero portaret, vidit per somnium *eqs.* **4** *magnis privilegiis praeditus – bevorrechtigt:* CHART. Wirt. II 340 p. 66,10 (dipl. Frid. I.) ut eandem libertatis legem habeat *abbatia*, quam obtima abbatia Vuldensis et Augensis habent (DIPL. Ludow. Inf. 81 p. 223, 25 [spur. s. XIII.ex.] nobilissimae et -imae abbatie). **5** *locuples – wohlhabend:* GREG. IX. registr. 448 p. 361,46 ut in collectis ... tantum det unus -us miles, quantum unus -us massarius. CHART. Brixin. 144 p. 152,29 X rusticos, V -iores et V pauperiores. **B** *honestus, honore ac fide dignus – achtbar, ehrenwert, vertrauenswürdig:* **1** *de testibus:* **a** *iudicii, inquisitionis:* LEG. Wisig. 5,7,8 iudex ... eorum recipere testimonium debet, quos -iores adque pluriores esse providerit. FORM. Andec. 32 p. 15,7 ad ipsas -as stranias personas. CAPIT. reg. Franc. 82,4 per -orum hominum liberorum testimonium (DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,5 quantum tres -iores homines ... iuraverint. GREG. CAT. chron. I p. 187,12 cum -is et veracibus hominibus. *al.*). 144,1 tunc comes ... per veriores et -iores pagenses inquirat (EPIST. var. II 7 p. 310,18 *missus* i. per obtimos viros terrae illius, quanta ... latent mala). *al.* **b** *traditionis, chartae:* LEX Raet. Cur. 8,5,1 p. 362,17 gesta apud -os homines vel curiales testes firmatas esse debent (CHART. Sangall. A 199 p. 189,22 omnia .. coram plebe et -is hominibus ... trado. *al.*). CHART. Bund. 17 p. 22,20 acta ... sub prȩsentia virorum -orum ... testium (CHART. Burgel. 96 p. 115,20 testantibus viris idoneis et discretis ... ceterisque ... -is viris. *al.*). **2** *de scabinis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 4,8 p. 9,21 graphio cum VII rachymburgiis antrutionis -is credentibus. FORM. Sal. Bign. 9 apud ipso garafione vel apud ipsos -os hominibus, qui in ipsum mallum resedebant (DIPL. Otton. I. 399 p. 544,8 ex dicto de ... iudicibus et -is h. *al.*). CHART. Stir. II 460 (a. 1245) de sententia -orum virorum. **3** *de magistratibus (cf. C. Giardina, Riv. di Storia del Dir. Ital. 5. 1932. p. 313):* LEX Raet. Cur. 3,19,4 omnia ... de anulus ipsorum -orum hominum (*antea:* rectores loci illius) segelletur. **4** *de consiliariis, suffragatoribus (cf. F. Elsener, ZRGKan. 73. 1956. p. 104sqq.):* THIETM. chron. 1,21 nec summatum -ima pars consensit (4,50 quo -ior et maior populi tocius p. se inclinaret [*cf. J. O. Plassmann, Princeps und Populus. 1954. p. 53*]. BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 309,50 canonice a clero et a populo et a -iori et maiori parte aecclesiasticae militiae electus est in episcopum. *al.*). **5** *de civibus i. q. probus, legi vel potestati oboediens – rechtschaffen, redlich, loyal:* LEX Alam. 36,2 qualiter, qui rebelli sunt, de malis se abstineant, et qui -i sunt, pacem possedeant. CAPIT. reg. Franc. 63,10 de ... susceptione iterantium tam missorum nostrorum quam relicorum -orum hominum. RUOTG. Brun. 17 quo quis -ior et ad ... fidem promptior erat. 36 p. 38,3 blanda ... in -os et mites *cives* ... liberalitas. THIETM. chron. 6,6 secretum -ae voluntatis. ALBERT. M. metaph. 5,5,4 p. 279,80 (ed. B. Geyer. 1960) dicitur -us civibus -us et iustus ille, qui civilia dirigit. *al.* *sensu attenuato:* CHART. Babenb. 237 p. 60,13 (a. 1221) quicumque aliquem -um hominem, der niht ein ahpaer man ist, cedat fustibus ...; si honestiori persone id acciderit *eqs.* **6** *de adiutoribus, sequacibus i. q. fidelis, deditus – verläßlich, ergeben:* HIST. Lang. Goth. 9 *Carolus rex* -o, pius et misericors factus est adiuvator *papae*. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 438,29 -iores ... episcopi et domno apostolico magis necessarii. *iron.:* SIGEH. Maxim. 15 (13) -us ille ductor atque iustus. **C** *verus – wahr:* **1** *simplex, fidus – aufrichtig, treu:* DIPL. Arnulfi 14 p. 23,17 pro merito -ę fidelitatis et servitutis. HROTSV. prim. 475 abbatissa -is ... dedita curis. WIPO gest. 20 p. 40,8 semper Alamannos -ae fidei et stabilitatis in dominos testimonium habere. BERTH. (?) annal. a. 1056 -a conversione. *al.* *constans, stabilis, firmus – aufrecht, unbeirrt, fest:* WIDUK. gest. 3,46 p. 127,8 opus esse nobis -orum animorum in hac tanta necessitate. ALEX. MIN. apoc. 13 p. 285,23 episcopis et aliis -is christianis. **2** *non vituperandus – unbescholten:* EDICT. Roth. 146 -e fidei homines. LEX Alam. 41,1 laudem ... -am possedere. 42,1 qui -i testimonii sunt. CONSUET. Marb. 288 (Spicil. Friburg. X. 1965) -um nomen et -am famam. *saepe.* **3** *sincerus, accuratus – unverfälscht, genau:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,46 primates ... legatos -i testimonii, qui ... praesto fuerant, Romam ... dirigunt. **4** *certus, non turbatus, perpetuus – sicher, ungestört, beständig:* LEX Alam. 36,1 quando pax parva est ...; quando autem -ior *eqs.* (THIETM. chron. 7,11 -am firmari pacem. CHART. Brixin. 165 p. 175,36 -am pacem et amiciciam ... habebunt. *al.*). THIETM. chron. 6,11 si rex ... in -a securitate consisteret. **5** *de chartis i. q. authenticus, originalis – echt, original (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 643[6]):* DIPL. Otton. I. 269 p. 384,17 preceptum ... -um et verum est (DIPL. Otton. III. 270 p. 689, 28.32). **D** *iustus et aequus – recht und billig:* **1** *decorus, rectus – gehörig, richtig, recht (cf. p. 1520,49):* RIMB. Anscar. 20 p. 44,21 si -um est inter homines fidem constare. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,42 nobis -um videtur, si omnibus ... adnuntiatur *eqs.* (THANGM. Bernw. 28 p. 772,2 -um sibi [*sc. Lievizoni*] videri ..., episcoporum iudicio satisfaciat *Willegisus*. THIETM. chron. 6,54 ut vestrae pietati se ... tradat *Guncelinus*, nobis [*sc. principibus*] -um v.). 23 p. 409,8 -ius tibi est, ut in eo ministerio ... permaneas. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 54,26 ut ad Romani pontificis ... examen deferatur *negotium*, -imum esse respondit *abbas. al.* **2** *legitimus – rechtmäßig:* BEDA hist. eccl. 4,4 p. 214,4 conversis ... ad -iora instituta omnibus. CHART. Sangall. A 514 quod inter partes -is moribus sanisque consiliis fuerit diffinitum. CHART. Brixin. 171 (a. 1273) contra consuetudinem ecclesie et -um statutum ipsius. *al.* *argumentis sufficienter firmatus – gut fundiert:* LEG. Wisig. 5,4,20 si -a sit causa petentis. *licitus – statthaft:* RIMB. Anscar. 22 p. 48,9 visum est eis *(episcopis)* non -um esse, ut sedes ... ab alio episcopo teneretur. **3** *pleno iure praeditus – vollberechtigt:* CHART. Rhen. inf. II 480 p. 269,24 (a. 1259) quod in area ante portam ipsius castri iacente munitionem -e ville seu opidi faciamus *(sc. comes atque archiepiscopus)*. *plenus – voll:* DIPL. Heinr. II. 29 p. 32,22 monasterium ... -ima ... libertate donamus *(cf. E. E. Stengel, Diplomatik der dt. Immunitäts-Privilegien. 1910. p. 437)*. *adde:* HRABAN. carm. 10,16 laudatur ... iure poeta -o. **4** *probatus – bewährt:* TRAD. Ratisb. 202 (a. 975/80) -a ex antiquis olim patribus consuetudinis origo inolescere coepit. CONST. I 213,5 secundum -um usum terre (ACTA imp. Böhmer 248 p. 224,44 concedimus [*sc. imperator*] ... omnes -os usus et omnes -as consuetudines). *al.* **5** *dignus – würdig:* ARBEO Corb. 41 p. 229,2 corpus Valentini ... ad -iorem deputatus insolam *(sc. Pataviensem)*. HRABAN. epist. 37 p. 473,8 mihi non -ius aliud videbatur huius operis sumere initium quam ab ipso conditore nostro.

IV *de commoditate, eventu, salute:* **A** *in univ.:* **1** *utilis, opportunus – nützlich, vorteilhaft, zweckmäßig:* BEDA hist. eccl. 2,13 p. 111,33 si ea ... -iora esse et fortiora ... perspexeris *(sc. rex)*. RHYTHM. 99,1 ante omnes artes inventa est littera -ior (-iora *V*). DIPL. Arnulfi 136 p. 204,25 ad ... regni nostri stabilitatem ... id nobis -imum esse credimus. HROTSV. Gall. I 3,2 -a fortuna. RUOTG. Brun. 37 p. 39,4 in omnibus -is artibus. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,26 in omnibus profectibus -ae scientiae et disciplinae. TRAD. Scheftl. 251 -um et utile duximus intimare ... fidelibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 235,14 forma -i capelli. ALBERT. M. animal. 8,161 quando apes -ae (*p. 625[a],32* χρησταί) interficiunt aliquam de apibus inutilibus. *al.* *vilis – billig:* CHART. Rhen. med. III

[Heßler]

1377 p. 992,23 (a. 1256) vinum est in -o foro (*opp.* caro). **2** *consultus, probabilis – ratsam, vernünftig:* BONIF. epist. 27 p. 48,12 -ius . . . mihi videtur . . ., ut *eqs.* RIMB. Anscar. 20 p. 45,22 -ius est, ut aliquid nobis de vino ematur. THIETM. chron. 6,69 non esse -um perfici iter nostrum. 7,60 sapiens eiusdem *(imperatoris)* consilium et in omnibus -a voluntas. STATUT. ord. Teut. p. 96,17 inquirere consilia . . . et -is acquiescere. *al. prudens, sapiens – klug, weise:* HROTSV. Gall. I 4,4 -um consilium mihique . . . placitum. ALBERT. M. bon. 8 p. 5,63 -um verbum est in IX. Metaphysicae. *al. subtilis – fein:* WALAHFR. carm. 15,6 sensus si -ior venerit, instat amor. **3** *secundus – günstig:* FORM. Marculfi 2,15 quod -um, faustum, filex . . . eveniat! EPIST. Aldh. 3 -a lance constructos legimus fastos. WANDALB. mens. 177 -a flamina. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 -um . . . eventum. *al. efficax – erfolgreich:* RIMB. Anscar. 38 p. 73,43 tam -um et tam suave iter. **4** *commodus – bequem:* THIETM. chron. 6,26 vadum . . . -imum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 165,21 quando . . . rivera in aliqua . . . parte est -a ad iactandum. *innocens – unschädlich:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 199,22 falco dimittit alias diverberationes malas et assuescet -as. **5** *iucundus, suavis, dulcis – angenehm, lieb(lich), süß:* WALAHFR. carm. 75,8 -a . . . quiete. 89,2,3 aestas . . . -ima . MUS. ENCHIR. 19 p. 172ª,22 Orpheum, cuius nomen Oreophone, id est -ima vox, sonat. THIETM. chron. 1,3 -a pax (*opp.* seva belli tempestas). 7,25 p. 428,8 -imis redolere odoribus. *al. laetificus – froh:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 45,14 se . . . nuntium ferre -imum (RUOTG. Brun. 27 -um n. Coloniam ferre). **6** *prosper, salutaris – segensreich, heilbringend:* WALAHFR. imag. Tetr. 81 pedem . . . -ima . . . contra consulta levasti. HRABAN. carm. 17,19 dogma -um. THIETM. chron. 7,56 -is . . . animam curabat *episcopus* medicaminibus. WIPO gest. 1 p. 10,3 utile et honestum atque -imum factum. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 57, 19 religio est locus pro hoc statu optissimus *(sic ?). al. faustus – glückbringend, -verheißend:* SERMO de sacril. 4 fatum malum aut -um. 7 qui umbra hominis mala vel -a esse credet. BERTH. (?) annal. a. 1074 -o omine. *al.* **7** *felix, bene dispositus – glücklich, wohlgeordnet:* HRABAN. carm. 4,3,10 pacatum imperium cunctaque iusta -a. *cf. p. 1518,45. florens – blühend:* POETA Saxo 5,162 *Karolus* reddiderat *regnum* latius et -ius. **8** *beatus, benedictus – selig, gesegnet:* HRABAN. carm. 18,60 beata -a est vivere vita Deo. WALAHFR. Wett. epil. 1,12 -o vigeas longa per aeva statu. VITA Liutb. 1 Hessi . . . grandaevus ac -a aetate provectus. DIPL. Karoli III. 133 quandocumque . . . abbas . . . obierit et ad loca -iora transierit. HROTSV. prim. 576 Oda . . . vitam fine -o consummans. *al. cf. p. 1520,42sq.* **B** *spec.:* **1** *math.:* MATHEM. var. Bubnov p. 246,13 sedes -orum numerorum, qui in hac abaci regula . . . proportionaliter ordinati continentur. **2** *medic. et natur. (v. et p. 1524,71):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 35bʳ storax calamita . . . a calo *dicitur*, quod est -um, et myrrha, quod est gutta; inde calamita, id est -a gutta. ALBERT. M. animal. 3,100 humor -us. *saluber – gesund(heitsfördernd):* BOTAN. Sangall. 2,8 bibat *aegrotans*, -um est. WALAHFR. Wett. 715 -imus usus aquae. *per euphemiam:* ODO MAGD. herb. 496 iuvat *sabina* anthracas, -a quae plebs ulcera dicit (TRACT. de aegr. cur. p. 381,2 apostema, quod vulgo -us malanus dicitur. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 584, 34 de antrace, qui dicitur a vulgo -um malum sive lebon).

V *de pretio, mensura:* **A** *in univ.:* **1** *bonitate praeditus, solidus – vorzüglich, von guter Qualität:* AETHICUS ISTER 4 de ea massa, quae -iora fuit. ARBEO Emm. 6 prospiciens ipsam terram -imam. RIMB. Anscar. 41 p. 75,41 ex . . . cera, quam -imam tunc habuit. WIPO gest. 28 p. 45,22 equos, quos dux et omnes sui -imos habebant. CONSUET. Marb. 212 (Spicil. Friburg. X. 1965) frumentum, de quo faciendę sunt hostię, . . . -um sit naturaliter et purum. CAES. HEIST. hom. exc. 26 columba . . . grana eligit -iora. CONST. II 439,2 -a ulna detur pro X denariis. *al. validus – stark:* WIPO gest. 21 destructis . . . munitionibus . . ., quas -imas habuit *Chuono.* **2** *pretiosus, magni aestimatus – kostbar, wertvoll (cf.* GLOSS. I 807,33 St.-S. -ioris pezirin vuerdes. 808,59 -ior furiro): ALCUIN. carm. 62,10 omnibus est mundi -ior sapientia gazis. THIETM. chron. 8,11 ut -imi archanum thesauri crimen . . . celavi. *al.* **3** *venustus, splendidus, pulcher – hübsch, herrlich, schön (cf.* GLOSS. I 659,3 St.-S. -iores froniscorun sconere): WALAHFR. Wett. 777 -ima gemmarum . . . ornamenta. THEGAN. Ludow. 49 praemium -um et magnum (FROUM. carm. 33,6 ut -a captemus faciamus prȩmia iusta). THIETM. chron. 3,22 inperator . . . vilia deponens vestimenta et induens -iora. 4,66 altare . . . -imo . . . ornatum electro. RAHEW. gest. 3,7 p. 171,27 papilionem . . . qualitate bonissimum perspeximus. *al.* **4** *magnificus, spatiosus – prächtig, stattlich (cf.* GLOSS. I 406,4 St.-S. -ior oparoro): RIMB. Anscar. 7 p. 29,21 antistes . . . dedit eis navem -imam. THANGM. Bernw. 8 antiqua . . . loca . . . -imis aedificiis collustravit. *al.* **5** *copiosus, opulentus – aufwendig, reich(haltig):* DIPL. Heinr. IV. 138 convivia, qualia solent esse -iora. STATUT. ord. Teut. p. 115,21 ut -ior refeccio preparetur. **6** *non mediocris, magnus – (nicht un)beträchtlich, groß:* **a** *corpor.:* TRAD. Frising. 485 (a. 823) de silva -am partem (INVENT. Phil. Cell. 3 viderunt sarcofagum iam -a parte nudatum). TRAD. Ratisb. 78 p. 72,11 qui *(fidelis episcopi)* habuit -as res comparatas in proprietatem. **b** *temp. i. q. longus – lang:* IOH. CANAP. Adalb. 23 cum quo *(imperatore)* vir Dei mansit -um tempus. **c** *de sonitu i. q. clarus – laut:* CONSUET. Trev. 21 qui *(custos)* . . . signum pulsabit unum ex -ioribus. **B** *spec.:* **1** *iur. (cf. l. 19. 21):* **a** *de compositione:* LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit . . ., brunia -a pro duodecim solidis . . ., helmo condericto pro sex . . ., bagnbergas -as pro sex solidis tribuat. **b** *de censu:* TRAD. Patav. 75 (a. 818/38) fringa I -a. **c** *de electa parte hereditatis:* **α** *censualium sim. (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 199 s. v. 'Besthaupt'):* CHART. Hersf. 53 (a. 936/59) ut . . . post mortem nostram caput -imum de viro ac de muliere vestimentum -imum iure altaris concederetur (CHART. Worm. 37 -imum c. sive -ius v. *al.*). CHART. Mog. A 374 p. 273,24 -imum pecus. CHART. Westph. VII 20ª p. 1269,28 -ius . . . animal. CHART. Wetzlar. 62 p. 20,12 equum obtimum . . ., quod vulgariter bestehȫbet dicitur. CHART. Wirt. VII 2609 -imum ius capitale. **β** *clericorum:* STATUT. ord. Teut. p. 38,6 veste -iori defuncti *fratris* pauperibus data. **d** *de taxatione, donatione:* LEX Alam. 68, 2 mellissima (meliorissima *2*, -osissima *3*) vacca. 78,4 -us canis porcaritius. TRAD. Frising. 399ᵇ duos caballos obtimos. RUOTG. Brun. 49 p. 52,19 (testam.) pallia X -ima, vasa X argentea ex -ioribus. TRAD. Scheftl. 238ª presbiter . . . tradidit . . . hunc codicem et alterum -um Gratianum. *al. de pecude i. q. bene saginatus, opimus – wohlgemästet, fett:* FORM. Sangall. II 35 p. 418,21 da illis *ovibus* cotidie sal et . . . commixtum migma, ut tunc *(sc. episcopo veniente)* -ae sint. REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 241,5 I pinguis vacca, I -us porcus. CHART. Ticin. 109 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 57, 17) capones . . . -os et -imos. *al. de fundis i. q. fructuosus, fertilis – ertragreich, fruchtbar:* CHART. Sangall. A 446 (a. 856) de -imo et medio quod habuit territorio. TRAD. Frising. 817 dedit . . . de silva -a iugera XV. 891 de -imis pratis carradas XXXV. DIPL. Otton. I. 318 p. 433,14 piscacionem -am. TRAD. Patav. 321 curtem. CHART. Merseb. 419 reconpensacionem predictorum bonorum in similibus -is et eque -is . . . facere. *al.* **2** *publ. de moneta i. q. iuste examinatus – vollwertig:* DIPL. Loth. II. 16 (ed. Th. Schieffer. 1966) moneta ad -os et meros denarios perficiendum. CHART. Ital. Ficker 75 p. 102,4 duodecim auri tari voni. CHART. Wirt. III 934 p. 438,4 cum V solidis Hallensium -orum. CHART. Gosl. II 173 p. 223,18 demus duas marcas, que ita -e sint, quod marca valeat puram marcam minus lotone *(de re v. B. Hilliger, HistVjSchr. 3. 1900. p. 199). al. compar. i. q. legali pretio superior – den Normalwert übersteigend:* CHART. Gosl. I 524 p. 503,18 (a. 1232) de quadraginta marcis, quas de petita pecunia habuit -iores *praepositus* (*opp.* de pecunia legali). **3** *theol. et eccl. i. q. abundans – reich(lich):* TRAD. Frising. 320 (a. 814) cogitans de . . . aeterna -a retributione (CHART. Rhen. inf. I 37). WALAHFR. carm. 13,4 mercedis . . . praemia multa -ae (HROTSV. Dion. 181 merces mecum manet -ima).

[Heßler]

4 *natur. et alch.:* **a** *merus, purus – unvermischt, rein:* COMPOS. Luc. α 22 auricpigmenti -i. MAPPAE CLAVIC. 3 saponis sene -i. ANON. secret. p. 34,19 sal commune (-um *Sl*). *de metallo monetali:* EINH. epist. 55 censum . . . in -o argento recipiat *presbyter*. DIPL. Karlom. (II.) 13 p. 303,33 libras viginti auri -i persolvat (DIPL. Otton. III. 411 p. 846,2 auro obptimo l. mille. DIPL. Conr. II. 258 p. 357,17 a. octimi. *al.*). **b** *uber – (zahl)reich:* ALBERT. M. animal. 8,105 avis, quae est -ae pullificationis (*p. 619*^{b}*,23* εὔτεκνος). **5** *medic. i. q. sanus – gesund:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^{F} significatio . . ., quod cancer sit extinctus, est: . . . -a caro crescit in eius circuitu.

VI *in nom. propr.:* **A** *de hominibus:* GREG. CAT. chron. II p. 196,26 a Donadeo Bonihominis (p. 195,16 filio Bonhominis). CHART. Turg. II 43 p. 169,24 (epist. papae) ego Bonadies diaconus cardinalis (CONST. I 291 p. 406,14 ego Bonusdies notarius). CHART. Ticin. 90 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 22,16sq.) vendicionem . . . fecerunt Rabuanus . . . et Bonafemina, . . . ipso namque Rabuano eidem Bonefemine consenciente. *al. fort. add.:* DIPL. Otton. III. 389 p. 820,17 ipsum Karolum *(Calvum)* nichil dare iure potuisse, utpote iam a Karolo -iore *(sc. Karlomanno)* fugatum. **B** *de rebus (cf. l. 15):* DIPL. Heinr. II. 285 p. 338,12 cortem de . . . Monte B-o. GREG. CAT. chron. I p. 317,16 ad Vallem B-am. VITA Norb. I 18 p. 697,13 in ea *ecclesia*, quae B-a Spes dicitur. *in originatione:* BRUNO QUERF. fratr. 10 p. 726,14 Reinesburch . . ., quae antiquo nomine vocabatur Radix B-a (OTTO FRISING. gest. 2,43 eo quod ratibus oportuna -aque sit, . . . Ratisbona vel Ratispona vocatur).

subst. masc. *(et fem.: l. 37sq.40. p. 1529,7):*

1. boni, -orum *pl. (raro sg.: l. 37sq.40sq.48)*

οἱ ἀγαθοί – *die Guten:* **I** *gener.:* HRABAN. epist. 52 aecclesia malorum et -orum in se congeriem retinet. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,109 heu malefida -is et prospera fata malignis! OTLOH. prov. P 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) pravis moribus semper gravis est vita -orum. *al. nom. propr.:* COD. Lauresh. 677 (a. 767) ego Bona . . . dono. THIETM. chron. 4,55 Dobrawa . . ., quod . . . Bona . . . interpretatur. GREG. CAT. chron. I p. 245,34 heredes Crescentii de Bona. p. 352,24 Bono, filio Boni. CHART. Rhen. med. III 746 p. 564,32 Iohanni Bono. *al.*

II *c. colore quodam:* **A** *homines pii, Deum timentes – die Frommen, Gottesfürchtigen:* WALAHFR. Blaithm. 58 mente humilis . . . et norma -orum. WANDALB. martyr. prop. 10 non mutilanda vocandi est censura -os (*syn.* sanctorum). THIETM. chron. 4,68 -os imitaturi. *al.* **B** *homo prudens, strenuus – der Kluge, Tüchtige:* NIVARD. Ysengr. 3,792 omne bonum impendit pro meliore -us.

III *spec.:* **A** *theol. de Deo benigno:* HRABAN. epist. 45 p. 500,4 nec tres deos nec tres omnipotentes nec tres -os . . . in Deo dicere fas est. **B** *publ. et iur.:* **1** *viri honesti, probi – die Anständigen, Rechtschaffenen:* POETA Saxo 4,76 reddere ius civile -is, terrere malignos. RUOTG. Brun. 37 p. 38,15 ad communis -orum omnium utilitatis fędus. WIPO gest. 6 p. 28,24 -is omnibus blandus. ORD. coron. imp. 17,26 accipe gladium ad vindictam malefactorum, laudem vero -orum. *al. in testificatione i. q. fide digni – die Glaubwürdigen:* FORM. Andec. 42 mano mea et -orum firmata *securitas* (FORM. Sal. Bign. 10). **2** *fideles, amici – die Getreuen, Wohlgesinnten:* WALAHFR. carm. 76,24 fallere nam levium est, verum retinere -orum. RUOTG. Brun. 24 p. 25,10 Brunonem, -is certe mansuetissimum. THIETM. chron. 1,7 quod . . . -orum instinctu in amiciciam convenirent. *al.* **3** *nobiles, proceres – die Edlen, Großen:* WIPO gest. 2 p. 17,28 quod omnibus -is morte detestabilius est. CHART. Sil. D I 45 p. 28, 12 (ed. H. Appelt. 1963) quisquam de suppanis vel aliis -is.

2. meliores, -um *pl. (raro sg.: p. 1528,3.14.48sq.)*

οἱ ἀμείνονες – *die Besseren (interdum sensu compar. attenuato vel evanido):* **I** *publ. et eccl.:* **A** *viri loco insigniores, digniores – die Ranghöheren, Würdigeren:* LEG. Wisig. 10,1,3 quod a multis vel -bus constitutum est, a paucis vel deterioribus non convenit . . . immutari. WIDUK. gest. 1,26 penes -es vero nobis *(sc. rege)* unctio et diadema sit. RAHEW. gest. 4,85 p. 341,23 proceres et de militia -es. *de summo principe:* WIDUK. gest. 2,23 ille *(comes)* . . . -i ac maiori se subdens arma sumit contra ducem. **B** *nobiles, proceres – die Edlen, Großen:* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 703,21 -um nuntii (*antea:* maiores terrae). BERTH. (?) annal. a. 1074 qui *(rex)* . . . a patruo suo et caeteris regni -bus depulsus est. HIST. peregr. app. p. 175,29 de -bus tocius Turcię. HEINR. LETT. chron. 30,5 p. 220,32 seniores et -es. CHART. Brixin. 74 p. 81,7 forma pacis . . ., sicut iuratum est a -bus et maioribus (CONST. II 305 -um et maiorum terre consensus; *cf. H. Planitz, Deutsche Rechtsgeschichte. 1950. p. 138*). *saepe. vir nobilissimus – der Vornehmste:* RAHEW. gest. 3,20 p. 192,23 comes . . . in -em et nobiliorem omnium Ravennatensium . . . manum misit. **C** *homines (maiore) auctoritate praediti – die Angesehen(er)en:* **1** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,19 regni sapientioribus et -bus consentire. a. 1079 p. 317,23 omnes . . . -es in parte Roudolfi regis. CONST. II 427,95 in qualibet cometia, ubi deffectus fuerit liberorum, qui dicuntur schepfen, eligantur quatuor -es et discretiores a iudice. CHART. eccl. Erf. 399 -es de villa Rudistede *(cf. K. S. Bader, Dorfgenossenschaft und Dorfgemeinde. 1962. p. 285). al. v. et l. 55. in testimonio:* CHART. Wirt. V 1302 p. 68, 16 (a. 1254) a -bus illis, qui dicuntur kuntschapt. **2** *in civitatibus (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter.* ^{2}*1965. p. 118sqq. et al., v. ind.):* DIPL. Loth. III. 36 -es de civitate *Trevirensi*. CHART. Rhen. inf. I 366 a senatoribus, a -bus quoque . . . civitatis, vulgi etiam favore applaudente. CONST. I 238,7 tot bonos homines de -bus. CHART. Pomm. B 625 -es et pociores. CHART. Brem. 314 p. 354,10 pannicide . . . sunt de -bus. *al.* **3** *in ecclesiis cathedralibus:* CHART. Eichst. 25 p. 57,8 (post 1185) si prepositus et decanus ceteri que -es de choro *('Träger der Dignitäten und Personate' ed. in ind.)* . . . parrochianum tepidum . . . esse . . . perspexerint.

II *iur. de servientibus i. qui iure praestant – die Bessergestellten (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 505):* CHART. Austr. sup. II 84 p. 121,16 (a. 1096) quatinus . . . Odalricus . . . libere serviat, eo scilicet iure, quo serviunt . . . -es . . . ecclesię. TRAD. Ratisb. 200 p. 149,34 cęteri . . . -es ęcclesię. CHART. Steph. Wirz. 207 p. 212,6 -es de familia sua *(sc. dominae). fort. add.:* DIPL. Heinr. III. 372^{B} p. 511,42 (spur. c. 1139) arbitrio . . . villicorum et -um, qui in curtibus sunt.

III *usu communi:* **A** *viri fortiores – die Wackereren:* WIDUK. gest. 1,8 p. 9,13 post Romanos vobis *(sc. Saxonibus)* -es ignoramus. **B** *scriptores praestant(ior)es – die maßgeblich(er)en Autoren:* ALBERT. M. incarn. p. 186,51 ut dicunt -es. **C** *nom. propr.:* CHART. Sil. D I 60 p. 38,27 (ed. H. Appelt. 1963; epist. papae a. 1193) ego M-r . . . presbiter. ACTA imp. Winkelm. I 1 M-r, domini imperatoris notarius.

3. optimi, -orum *pl. (raro sg.: l. 56.59sq.70. p. 1529,5.7sq.)*

οἱ ἄριστοι – *die Besten:* **I** *publ. et eccl.:* **A** *viri summo loco positi – die Ranghöchsten:* CAPIT. reg. Franc. 141,2 ut de his libertatibus . . . primo per -os quosque inquiratur; et si per illos inveniri non possit, tunc per eos, qui post illos in illa vicinia meliores sunt. WIDUK. gest. 2,2 Sigifridus . . ., Saxonum -us et a rege secundus. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395, 4 -os, quos inter eos *(clericos)* invenire potuit, caute interrogavit. *de summo principe:* WIDUK. gest. 1,9 p. 11,3 mortalium . . . -us maximus, dominus meus Thiadricus (1,17 regum m. -us, Heinricus. *ibid. al.*). **B** *viri illustrissimi, (maxima) auctoritate praediti, nobiles, proceres – die Angesehensten, Maßgeblich(st)en, Edlen, Großen:* DIPL. Otton. I. 419^{a} p. 573,20 isti . . . veri homines aliique ob-i ex Retia. THIETM. chron. 6,28 e Sclavis . . . -os Borisen et Vezemuiselen . . . suspendi precepit *rex*. 6,41 -i Bawariorum. *ibid. al. in civitatibus (cf. H. Planitz, op. cit. p. 102):* THIETM. chron. 1,12 -os civitatis *Magdeburgensis*. **C** *viri honesti, probi – die Anständigen, Rechtschaffenen:* THIETM. chron. 4,61 -orum quorumlibet memoria. WIPO gest. 1 p. 9,10 unde cuique -o metus . . ., pessimis autem *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,10 Romanorum praecipuis et quibusque -is haec omnia . . . intimare non omisit. *al.*

[Heßler]

II *iur. de servientibus i. qui summo iure praediti sunt – die am besten Gestellten:* TRAD. Frising. 1649[b] (c. 1078/85) ut -orum de familia fratrum legi iniuncta ab omni servili opere . . . sit libera *mulier ad altare tradita.*

III *usu communi:* WIDUK. gest. 2,28 p. 90,9 -um omnium mortalium . . . deserui. HROTSV. gest. 92 ut fore . . . decernitur *Editha* . . . -a cunctarum . . . mulierum. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,1 virorum -e. *al.*

subst. neutr.: **1. bonum,** -i.

I τὸ ἀγαθόν – *das Gute:* **A** *theol. et philos.:* **1** *spectat ad principium, finem, perfectionem:* **a** *de primo motore, Deo:* ALBERT. M. bon. 13 p. 8,49 primum -um relucet in -is creatis. mot. proc. 2,1 p. 58,17sqq. -um . . . simpliciter semper movet, et motus animalium habet finem . . ., -um aeternum . . . et primum -um (*p. 700[b],33* τὸ . . . καλὸν καὶ τὸ . . . ἀγαθόν). eth. 1,2 p. 19[b],17 hoc . . . est primum -um, quod secundum substantiam perfectam omnia perficit. *ibid. al. v. et p. 1518,26.* **b** *de natura, creatura:* EPIST. Ratisb. 1 p. 275,35 quod . . . ex omni parte honestum est, naturale -um est. 3 p. 278,37sq. -um quod est, gratia Dei -um est, sed non summe -um, quod ipse est. ALBERT. M. incarn. 14 p. 185,9 -um naturae. eth. 1,2,7 p. 27[b],14sq. cum uniuscuiusque rei perfectio sit -um et optimum, quae est adiectio ultimae causae, -um uniuscuiusque rei est, quando in esse et posse potest agere, quaecumque sunt secundum naturam. *al.* **2** *spectat ad Dei gratiam, favorem:* **a** *in univ.:* COD. Lauresh. 912 (a. 778) in Dei nomine et Iesu Christi . . ., qui omnia -a hominibus in terra dedit. HRABAN. epist. 2[a] p. 383,4 a quo *(Deo)* est omne -um. HROTSV. Mar. 257 largitor summe -orum. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,3 ab omnium -orum datore, Deo. *saepe.* **b** *salus – Heil, Segen:* LIUTG. Greg. 2 p. 69,18 ad augmentum -i sui *(sc. Bonifatii et discipulorum).* POETA Saxo 5,48 nancisci tale -um. VITA Mathild. I 1 divina providentia . . ., ad -um cuncta quae disponit. OTLOH. prov. D 49 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) ipso malo *Deus* utitur ad -um. HERM. IUD. conv. 5 p. 87,16 (ed. G. Niemeyer. 1963) per quos *(Iudaeos)* venit generale -um. ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,61 multa sunt iuvantia hominem in -um. *al.* **3** *spectat ad divina praecepta:* HRABAN. epist. 15 praef. divinę docmata legis, quae -a commendant quaeve mala reprobant. carm. 12,16 fac me velle -um. AGIUS vita Hath. 7 aperte -a, quae erant praecepta. GERHOH. psalm. 33,15 p. 285,8 in tria distinguuntur omnia, quae in hoc mundo sunt, id est -um, malum, medium. VITA Norb. II 16 p. 1267[A] -um et aliquid, nihil et malum. *al.* **4** *spectat ad hominis animum, pie facta:* **a** *in univ.:* VITA Arnulfi 22 nihil -e (-i *A 2, B 1.2a*) gessi. FORM. Senon. II add. 3 p. 223,9 de -a, que tibi fecit *Grimaldus.* HRABAN. epist. 42 p. 481,34 si -um fecero et predestinatus ad vitam non sum. RIMB. Anscar. 20 p. 45,40 Dominus omnium -orum retributor. RUOTG. Brun. 10 et invitis -a prestantur. THIETM. chron. 6,64 vicia . . . carpebat *archiepiscopus* -a quaeque laudans. WIPO prov. 89 qui reddit malum pro -o, indignus est dono. STATUT. ord. Teut. p. 93,25 vel -a negligi vel mala committi. *saepe.* **b** *virtus – Tugend:* CAND. FULD. Eigil. I 20 obedientiae -um. WIPO gest. 5 p. 27,13 gratiae. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,15 misericordiae. ALBERT. M. sacram. 178 p. 116,19 -um . . . consuetudinis (*antea:* virtus). *al.* **c** *beneficium, pium opus – gute Tat, Wohltat, gutes Werk:* DESID. CAD. epist. 1,7 illa . . . supereminentia -a. WALAHFR. Wett. 462 ratus *(Karolus M.)* inlecebras sub mole -orum absumi. FORM. Augiens. A 10 ad diminutionem peccatorum meorum atque ad augmentationem -orum. WIPO gest. 3 p. 23,9 ut sis *(sc. rex)* defensor ecclesiarum . . ., tutor . . . orphanorum: cum his et aliis -is firmabitur thronus tuus. CHART. Eichsf. 556 conferimus . . . participationem . . . ieiuniorum, orationum . . . ac omnium -orum, que in monasteriis . . . fiunt. *al. ministerium divinum – Dienst Gottes:* WETT. Gall. 29 p. 274,5 devotus in -o et cautus in mundo . . . aetatem ducebat *sanctus.* **B** *iur.:* **1** *proprie i. q. benevolentia, concordia, bonitas – Wohlwollen, Einvernehmen, Güte:* DIPL. Ludow. Inf. 71 quatinus ambo *(sc. archiepiscopus et abbas)* iuris sui res secundum placitum in -o invicem disponerent. DIPL. Arduini 9 p. 713,17 omnes *successores nostri* sint adiutores . . . loci in -o. DIPL. Heinr. V. (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. nr. 41) qui *(abbas et dux)* ad . . . commutationem pro -o convenerant. CHART. Gosl. II 210 p. 248,10 nunquam cum -o potui obtinere apud Rodolphum Bodonis, quod monstraret mihi scriptum. *al.* **2** *meton. i. q. donum, munus – Gabe, Geschenk:* GREG. CAT. chron. II p. 135,12 partem meam *(sc. episcopi)* de -is mortuorum (*antea:* oblationibus). TRAD. Frising. 1766 Regilinda . . . ministerialis . . . obtinuit hoc ab eodem comite -is et precibus suis, ut *eqs. adde:* THIETM. chron. 6,94 multa a Bolizlavo caeterisque divitibus -a suscepit *Brun.* **C** *publ. et eccl. i. q. emolumentum – Wohl:* CAND. FULD. Eigil. II 12,7 ad nostrum *(sc. monachorum)* commune -um. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,21 multi . . . publico -o faventes. OTTO FRISING. gest. 2,2 universitatis . . . -i intuitu. CHART. Brixin. 76 ecclesie . . . -um et utilitatem considerantes. ALBERT. M. metaph. 7,1,6 p. 326,18 (ed. B. Geyer. 1964) totaliter -a (*p. 1029[b],7* τὰ . . . ἀγαθά), quae sunt -a reipublicae, civitatis vel gentis. Iob 1,1 p. 17,20 sqq. (ed. M. Weiss. 1904) primo describitur, qualis fuit *Iob* in -o monastico, quod est -um solius hominis; secundo, qualis fuit in -o oeconomico . . .; tertio, qualis fuit in -o gentis, quod vocatur politicum -um. *al. causa (iusta) – (berechtigtes) Interesse:* CAND. FULD. Eigil. II 7,27 -i . . . absque discrimine. **D** *gramm. i. q. ratio secunda – günstiger Sinn:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 493,8 cum indifferenter et in -o et in malo dicatur 'affectus'. **E** *alch. in nominibus ficticiis:* TURBA phil. 36 p. 144,2 -um multorum nominum (72 p. 169,16 [*cf. ed. p. 36*]). **F** *usu communi:* **1** *spectat ad laudem:* THEGAN. Ludow. 20 p. 595,34 unicuique . . . parvum -um remanet. ANNAL. Xant. a. 871 p. 30,9 episcopus . . ., de quo multa -a commemoravimus. WIDUK. gest. 3,75 p. 153,13 multaque alia -a invicem conferentes. THIETM. chron. 4,13 ut hoc perficiatis -um, quod incepistis. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 29,15 (ed. F.-J. Schmale. 1961) cetera egregii ingenii -a. **2** *spectat ad prosperitatem:* **a** *in univ.:* NITH. hist. 4,7 p. 50,11 intemperies spem omnium -orum eripiebant. HROTSV. prim. 471 tantorum quae nobis causa -orum extitit *regina.* RUOTG. Brun. 23 p. 24,10 -um evidentissimum . . . fuscare. THIETM. chron. 3,6 aliquid -i a iustis inventum. *al. in salutatione:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,12 imperator demandavit vobis gratiam et misericordiam et omnia -a (EPIST. Worm. I 9[tit.] Bobbo . . . archiepiscopus F. suo g. et omne -um. *al. cf. C. Erdmann, ArchUrkForsch. 16. 1939. p. 202*). RUODLIEB V 19 omne -um dici. *al.* **b** *utilitas, commodum – Vorteil, Nutzen:* THIETM. chron. 7,52 cumque -a inde mihi profutura sperarem. 8,2 plus damni subsequentis quam -i precedentis. *ibid. al.* **c** *res prosperae, successus – Glück, Erfolg:* CAND. FULD. Eigil. II 14,95 quam dulce -um. AGIUS epic. Hath. 84 ipsa meis compassa malis . . . con- que -gavisa -is. HROTSV. Abr. 3,19 in -o consummari. ALBERT. M. metaph. 3,3,2 p. 140,78 (ed. B. Geyer. 1960) -um victoriae est in duce exercitus. *al.* **3** *in nom. propr.:* ROB. TOR. chron. a. 1130 magister Omnebonum, episcopus Veronensis *(cf.* CHART. Tirol. 1210 Omnebonus *canonicus).* CARM. de Godeh. 24 (MGScript. XI p. 221) '-um firmum' quia nomine teste vocatur *Godehardus.*

II *optatum aliquid ad salutem sive commodum efficax – Gut:* **A** *theol. et philos.:* **1** *de Deo, Christo:* ERMENR. ad Grim. 31 p. 571,29 summum -um Deus (OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,21 simpliciter et ipse s. -um. ALBERT. M. bon. 16 p. 9,80 summo -o, quod est Deus. *al.*). ALBERT. M. Is. 55,2 p. 531,14 -um divinum. **2** *de eo, quod communi desiderio appetitur:* ALBERT. M. bon. 1 dicit Aristoteles . . .: 'optime annuntiant -um (*p. 1094[a],3* τἀγαθόν), quod omnia appetunt'. eth. 1,3,8 p. 40[a],25 homo . . . optat aliquod -um, quod est finis operationis suae. summ. theol. I 6,27,3 p. 278[b],3 -um dicit intentionem communem et est de transcendentibus omne genus sicut et ens. *ibid. al.* **3** *de salute, utilitate:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,24 intelligentes *homines* eum *(Deum)* . . . et interioribus se -is et exterioribus . . . ditasse. TRAD. Patav. 15 -a retributionis aeterna. HRABAN. epist. 29 p. 445,23 -o coniugali uti. CAPIT. reg. Franc. 287

[Heßler]

p. 371,37 -a temporalia. RUOTG. Brun. 23 pacis -um. EPITAPH. var. II 63,7 locus iste -is . . . religionis factus erat vacuus. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 724,12 tria maxima -a, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium, toto desiderio ardebat. THIETM. chron. 4,53 cum -is Domini indefectivis. CAES. HEIST. Engelb. 1,2 p. 236,17sq. -a corporalia et terrena . . ., spiritualia atque celestia. ALBERT. M. sacram. 247 p. 162,4 -a matrimonii. *saepe. v. et l. 54.* *de homine sancto:* AGIUS epic. Hath. 47 quantis . . . -is in hac una careamus . . .: haec soror, haec mater, haec nutrix . . . fuerat. **B** *iur. et publ. i. q. facultates, opes, proprietas, possessio – Vermögen, Hab und Gut, Eigentum, Besitz (fere plur.; sing.: l. 18.25.29sqq.36.46.51.53.64. p. 1532,5.23.32):* **1** *in univ.:* LEG. Burgund. Rom. 2,5 cum medietate -orum (*syn.* facultatis). COD. Lauresh. 1231 donamus . . . dimidietatem omnium -orum . . . excepta I basilica et uno mancipio. CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,3 -e *(sic?)*, quę possedimus. DIPL. Heinr. II. 211 de predicto -o. COD. Bald. app. p. 246,25 exceptis clericis eorumque -is. CONST. I 175 regalia sunt hec: . . . -a vacantia *(cf. H. Mitteis, Deutsches Privatrecht. ²1953. p. 146).* CHART. Tirol. 833 p. 249,25 cum medietate omnium -orum illius Swikerii . . . tam mobilibus quam inmobilibus, tam feodorum quam allodiorum. ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 434,43 -a corporalia et incorporalia. *persaepe. monastice:* WALAHFR. Wett. 388 liquisti commune -um. **2** *de rebus (praecipue) immobilibus:* **a** *de propriis:* **α** *ecclesiae:* TRAD. Ratisb. 472 (c. 1037/43) ut de -is s. Emmerammi unum curtile . . . habeat. CHART. episc. Hild. I 157 p. 146,12 canonicos cum suis stipendiariis -is. GESTA Trud. cont. I 10,5 -um de Provin. TRAD. Salisb. II 31 debitum annuum -i, quod dicitur Ardingen, cuius -i sunt XL mansi, V curtes, duo molendina. CHART. Argent. IV 33 p. 41,12 ad -a cene sibi adiacentia. CHART. Osn. II 290 p. 230,30 super -is mense sue *(sc. episcopi).* CHART. Wetzlar. I 100 -a nostra *(sc. canonicorum)* elemosinaria. CHART. Mar. Magd. 139 p. 126,27 dotalia. CHART. Lux. VIII 101 p. 111,33 silva . . . est salicum -um abbatis et conventus. CONST. III 142,2 tam de -is ipsorum *(episcoporum)* dominicalibus quam de prediis . . . ecclesiarum eorum iurisdictioni . . . subditarum. *saepe.* **β** *imperii, regis:* CHART. Eichsf. 473 villam Beienrode, -a videlicet imperii (CONST. III 34 p. 33,22 civitates, castra et alia -a sacri i. 111,4 iura et -a ad ipsum imperium pertinentia . . . libere restituat *rex Boemiae*). *al.* **γ** *nobilium, liberorum:* COD. Lauresh. 184 (a. 793) de medietate -orum. WIPO gest. 2 p. 19,23 in propriis -is. CHART. Tirol. 462 de -is suis *(sc. donatoris)* sive allodiis. CHART. select. Keutgen 133,66 -um, quod . . . dicitur erbe. CHART. Brand. B I 580 p. 487,7 tam de -is nostris *(sc. marchionum)* liberis quam porrectis (CHART. Hall. I 360 proprietatem opidi Stasforde cum omnibus -is suis l. et infeodatis). *saepe. adde:* CHART. Mog. A 609 (a. 1136) eadem *(Aeksuit)* . . . -um in eadem villa, quod in possessionem iuris, quoadusque viveret, acceperat, . . . contradidit; ipsum vero condicionale -um *eqs.* **δ** *servientium sim.:* DIPL. Loth. III. 40 p. 65,44 -a . . . sua exteriora, que iure hereditario possidebat *Roricus ministerialis.* COD. Bald. app. p. 246,9 exceptis . . . Immonis *servi* filiis et eorum -is, prediis scilicet et beneficiis. CHART. Tirol. 864 p. 274,38 -a villici. CHART. select. Keutgen 148,7 litonum. CHART. Westph. IV 1504 p. 719,43 -a ministerialia sive -a, que dicuntur mangot. **b** *de feodis:* THIETM. chron. 4,20 filius eiusdem *ducis* . . . patris -a apud regem optinuit. CHART. Nuremb. 443 de proprietatibus vel feodalibus -is. *al. v. et l. 48sqq.65.* **c** *de terris tributariis (saepe vocibus theod. descriptis):* TRAD. Weiss. app. I 312 (c. s. XI.) de -o, quod vulgo dicitur mandac. CHART. Rhen. inf. I 461 p. 324,23 -is feodalibus et -is censualibus, que vulgo leengût et lazgût dicuntur. CHART. Heist. 42 p. 147, 33 -a censualia, que vulgariter leen vocantur. CHART. Xant. 94 vaichtgût. CHART. Eichsf. 275 p. 159,40 urbore. CHART. Rhen. med. II 161 p. 203,2 pacta. CHART. Lux. VIII 101 p. 111,23 de -is . . . mansualibus. CHART. civ. Erf. 189 p. 112, 29 erdingelt. CHART. civ. August. 37 p. 29,13 -a . . . censualia, que vulgariter cinslehen dicuntur. *al. adde:* CHART. episc. Hild. II 188 (a. 1226) decimam . . . -orum liberorum et duorum allodiorum (III 81 p. 39,10 pro liberis -is; *de re v. Th. Mayer, ZRGGerm. 57. 1937. p. 299sqq.*). **d** *de fundis communibus:* CHART. Tirol. 645 (a. 1213) omne ius . . . conmunitatis -i *(['Almende' ed.].* CHART. episc. Halb. 1350 p. 427,12 mansum de communitate -orum ipsorum *civium*, que aput illos . . . mene vocabatur. *v. et supra p. 487,47).* **3** *de rebus mobilibus:* **a** *spectat ad merces:* CHART. Lips. I 6 (a. 1268) -a ipsorum *(mercatorum).* CHART. Hall. I 224,27 -a negociatoria. CONST. II 428 p. 589,9 credens se iusta -a comparasse. CHART. Livon. A I 413,5 navis honerata -is. *al.* **b** *spectat ad fruges:* PAX Valenc. p. 607ª,20 si quis . . . falcaverit . . . blada, avenas aut consimilia -a. CHART. Rhen. inf. II 7 ut ipsi *(monachi)* -a ipsorum . . . libere ducere possint. CHART. Lux. III 7 medium . . . -orum de Wetthermale . . . emergentium. **c** *spectat ad metalla:* CHART. Lamb. Leod. 702 p. 294,26 -a, que sub terra erant, utpote lapides, carbones. **d** *spectat ad mortuorum relicta:* CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,40 nullus advocatus . . . -a episcopi *defuncti* presumat invadere. **4** *de iuribus, honoribus:* LEG. Wisig. 4,2,17 p. 184,21 quomodo *infans* sortietur -a rerum, ad quarum dominium natus non est? 4,5tit. de naturalibus -is. GESTA Camer. cont. I A 8 huius *propinqui* custodiae puerum cum -o eius *(sc. castellatura)* commisit *pontifex.* CHART. Monast. 12 (QuellErörtBayer-Gesch. N. F. XX) ut . . . fratribus duas partes decimationum et oblationum . . . concedas et nullam eis . . . -orum suorum diminutionem inferri permittas *(sc. episcopus). al.* **C** *usu communi:* **1** *in univ.:* RIMB. Anscar. 18 p. 38,36 cum . . . se . . . omnibus -is suis defraudatum videret. ECBASIS capt. 1173 divitis omne -um. OTLOH. prov. M 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) melius est habere omnia -a minora quam magnum -um cum magno malo. **2** *res necessariae – Bedarf:* WALAHFR. carm. 75,12,3 cuncta quae nobis -a ferre gestis, insula felix. RIMB. Anscar. 20 p. 44,26 omnia quibus indiguero -a. THANGM. Bernw. 34 -is omnibus . . . sustentatus. *al. cibi – Speisen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 16 cum his -is, quae nobis hodie concessit Deus. **3** *sarcinae – Habseligkeiten:* THIETM. chron. 4,73 p. 216,9 viros . . . cum -is, que possederant, capiens secum abduxit (5,35). **4** *thesaurus, res pretiosa – Schatz, Wertgegenstand:* WETT. Gall. 35 p. 277,20 sub loculum -a sua absconderunt *Romani.* THIETM. chron. 6,53 quod *castellum* Guncelinus . . . -is . . . innumerabilibus replevit. *iron. de sapientia:* FROUM. carm. 26,5 si tu -a corde recondis.

2. melius, -oris. **I** τὸ βέλτιον – *das Bessere:* **A** *theol. et eth.:* **1** *in univ.:* RUOTG. Brun. 9 neque tam multis -a persuasisset. THIETM. chron. 4,75 p. 218,27 sum . . . iracundus et ad -a inflexibilis. *al.* **2** *de vita aeterna:* HRABAN. carm. 81,36 qui *(Christus)* -a daret. THIETM. chron. 7,55 p. 468,9 consideratis multo -bus hiis. *al.* **B** *publ. et eccl.:* **1** *de statu:* LEX Baiuv. prol. p. 202,9 rex . . . omnia vetera legum in -us transtulit. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,8 in peiora prolapsa in -us restaurare *(sc. in coenobio).* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,23 rebus in -us mutatis. CHART. episc. Halb. 714 p. 37,24 villicationem reformare et in -us emendare. *al.* **2** *de ratione, utilitate:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 189,6 abdicata minus perfecta institutione ad ea, quae -a cognoverant, sese transferre festinabant. THIETM. (?) chron. 6,39 mentem suam a me ad -a convertebat. *commodum, salus – Vorteil, Wohl:* CHART. Worm. 356 p. 230,25 (a. 1271) propter -us et utilius. **3** *de pia conversatione i. q. gradus altior – höhere Stufe:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,25 ad -a recti regiminis principatu erudiendo provexit. LIUTG. Greg. 3 cotidie in -us proficientes *electi Dei. al.* **C** *natur.:* ALBERT. M. animal. 15,19 animalia . . ., quae non habent testiculos nec carent eis propter -us (*p. 717ᵇ,34* τὸ . . . εὖ). **D** *usu communi:* WALAHFR. carm. 26,10 conscia corda . . . fidei . . . non desperare me -a docent. HRABAN. epist. 21 p. 428,5 si quid -us potuerit invenire *lector.* WIPO gest. 2 p. 16,25 honesta iucunditas hominem ad -a ducit.

II τὸ ἄριστον – *das Beste (cf. l. 58sq.):* **A** *de summo principe:* EPITAPH. var. II 1,11 quod habuit -us umquam Germania. **B** *de electa parte peculii:* SIGEH. Maxim. 25 ut

[Heßler]

. . . post mortem . . . illorum *(hominum ecclesiasticorum)*, quod -us haberent in pecoribus sive in vestibus, ecclesiae cederet. CHART. Xant. 15 p. 9,34 post mortem vero, quod quisque *(censualium)* -us habuerit, diligenter perquiratur.

3. optimum, -i. τὸ ἄριστον – *das Beste:* **1** *theol. et philos.:* **a** *de summo bono:* ALBERT. M. metaph. 11,2,36 p. 527,65sqq. (ed. B. Geyer. 1964) qualiter se habet bonum et -um (*p. 1075ª,12* τὸ ἄριστον) in totius universi natura; . . . omne, quod est, desiderat ipsum *(primum motorem)* ut bonum et -um suum. **b** *de perfectione:* ALBERT. M. bon. 526 p. 275,51 primum *(sc. vindicationem)* . . . permittit natura et non praecipit ut -um; -a enim non sunt in praecepto, licet ad ipsa sit natura ut ad finem. *cf. l. 10.* **2** *publ. et eccl.:* **a** *de consilio, commodo:* HUGEB. Willib. 6 p. 106,1 -a elegendo arripiebat. THIETM. chron. 7,50 p. 460,21 -a quaeque imperator . . . fecit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,51 quid -um quidve iustissimum . . . foret. *al.* **b** *de opibus:* GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,36 ad suam potestatem -a quaeque detinuit. THIETM. chron. 5,37 Deo et seniori suo -a quaeque assignantes *milites.* **3** *usu communi:* HRABAN. epist. 24 p. 431,13 -um . . . mihi sit . . . sub eius *(Dei)* gubernatione vivere. carm. 29,7 -a (ob- *F*) quaeque tibi tribuat divina potestas. WIDUK. gest. 3,54 erant . . . in Gerone multae artes bonae . . . et, quod -um erat, ad cultum divinum bonum studium.

adv. **bene**, *compar.* **melius**, *superl.* **optime.** *script.:* ve-: *p. 1535,29.* bae-: DIPL. Merov. 29 (ed. Ph. Lauer et Ch. Samaran. 1908). bę-: *l. 57.* bon-: *p. 1535,20.44.* obt-: *p. 1534,37. 1535,38.59.* -mae: *p. 1534,37.* -mi: *p. 1534, 38. compar.:* magis -e: *p. 1535,52.* plus -e: *l. 58. compar. pro superl.: l. 61. p. 1534,39. 1535,5.38.* -e est *sim.: p. 1534,71. 1535,2.35sq. 1536,7.14.*

ἀγαθῶς, καλῶς – *gut, wohl:* **I** *de caritate, pietate:* **A** *gener.:* FORM. Senon. I 27 ille . . . amicus et -e cupiens vester (DIPL. Pipp. 2 p. 4,22. CHART. Argent. I 75 [dipl. Heinr. V.] ex . . . presumptione rectorum sibi [*sc. monasterii servientibus*] non -e cupientium. *al.*). LIUTG. Greg. praef. de . . . -e gestis eius. HRABAN. carm. 54,4,1 temperat ergo -e iam cuncta modestia virtus. AGIUS vita Hath. 6 ad -e agendum. THIETM. chron. 4,56 haec *(Dobrawa)* . . . fecit ad tempus male, ut postea diu operari valuisset -e. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *clementer, benigne, amice – gnädig, gütig, freundlich:* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,5 -e susceptus cenodochiam adductus est (THIETM. chron. 7,11 hoc Bolizlavus . . . non -e suscepit. *al.*). WALAHFR. carm. 25ª,16,3 prolem -e . . . salva *(sc. Christe).* OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,13 non -e tractatus *Petrus Abailardus.* **2** *pie et sancte – gott(wohl)gefällig:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,10 multis -e vivere volentibus (WILLIB. Bonif. 2 p. 10,13 exemplum -e vivendi. *al.*). *cf. p. 1534,1.* **3** *patienter – geduldig:* AGIUS epic. Hath. 422 illud . . . tolerare -e.

II *de praestantia, indole, laude:* **A** *gener.:* EINH. Karol. 25 Grecam *linguam* . . . -ius intellegere quam pronuntiare poterat. HRABAN. epist. 36 p. 472,13sq. quod -e in servitio Dei agere cępisti, hoc -ius ac -ius . . . operando . . . perficere satagas. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,21 a quo *(Waningo)* bene procuratus . . . lectionis doctrinam accepit. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,13 Iohannes . . ., qui plus -e sciens linguam *eqs.* THIETM. chron. 6,100 *Gerbertus* -ime callebat astrorum cursus discernere. DIPL. Heinr. IV. 366 p. 489,14 prout -ius possint (CONST. II 196,7. *al.*). ORD. canc. pap. 2,14 tituli examinatarum personarum: . . . unum -e et unum competenter et unum debiliter: habeant. *saepe. ellipt.:* OTTO FRISING. chron. 3,27ex. *(de Origene)* ubi -e, nemo -ius, ubi male, nemo deterius *(cf. notam ed.).* **B** *c. colore quodam:* **1** *strenue – tüchtig:* HRABAN. epist. 53 p. 508,4 -e laborare. WIPO gest. prol. p. 4,20 qui hoc . . . -e administrabant. *al. valide, munditer – kräftig, fein:* COMPOS. Luc. A 5 tere vitrum -e (MAPPAE CLAVIC. 155 vitro -e trito. *al.*). E 11 decoques -e (*cf.* WIPO gest. 2 p. 15,5 -e coquere cibum). ANTIDOT. Lond. p. 21,7 cum -e colatum fuerit. *al. iron.:* THEOD. PALID. annal. a. 1092 p. 71,34 furem . . . -ime castigarunt. **2** *animose, fortiter – wacker, tapfer:* EPIST. var. I 33 -e certantium hortator. POETA Saxo 2,422 Grecorum . . . gens . . . -e tractandis haud extat idonea bellis. WIPO gest. 40 p. 62,25 -e coercebat Sclavos. *al.* **3** *accurate, exquisite – sorgfältig, gründlich:* LEG. Wisig. 2,1,23 iudex, ut -e causam agnoscat *eqs.* LEX Alam. 11 si -ius dicamus. HRABAN. epist. 17ᵇ lector, cum anteriora -e rimaverit. Ps. BOETH. geom. p. 402,12 de . . . digitali mensura -ius . . . dicemus enodatiusque . . . eloquemur. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,14 robur hostium -ius explorandum. *al.* **4** *callide – geschickt:* THIETM. (?) chron. 5,31 legacionem, etsi iustam et -e compositam, tamen Bolizlaus indigne suscipiens. **5** *artificiose, ornate, magnifice – kunstvoll, prachtvoll, herrlich (spectat ad actionem; de rerum effectu: p. 1535,56sqq.):* BEDA hist. eccl. 4,22 carmina . . . -ime conposita. RIMB. Anscar. 16 p. 37,28 biblioteca . . . -ime conscripta (AGIUS epic. Hath. 670 *liber* -e conscriptus et -e compositus). WALTHARIUS 1372 cassis fabrefacta diu -iusque peracta. THIETM. chron. 7,58 monasterium ab . . . abbate . . . -ime elaboratum. GESTA Trud. cont. II 4,5 cum basibus benepolitis. *al.* **6** *laudabiliter, egregie, eximie – löblich, hervorragend, vorzüglich:* LIUTG. Greg. 2 p. 68,2 iuxta modum aetatis suae -e perlegere. THIETM. chron. 3,1 p. 98,1 cum . . . -ime predicasset. 3,12 magna confratrum et hospitum . . . caterva *ab Ohtrico magistro* -e elaborata. *al. iron.:* WETT. Gall. 24 p. 269,31 -e dixerunt; utinam verum fuisset! **7** *perfecte – vollkommen:* ALBERT. M. metaph. 1,3, 10 p. 40,45 (ed. B. Geyer. 1960) quaedam *exsistentia* habent hoc principium ipsius esse et -e esse (*cf. p. 984ᵇ,11* εὖ καὶ καλῶς).

III *de veritate, fide, honestate, iustitia:* **A** *gener.:* WALAHFR. carm. 73,6 nam docuisse -e miserum est et vivere prave. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,15 alios -e regere. FROUM. carm. 33,4 seu male seu -e nunc operantur corpora nostra. THIETM. chron. 1,19 -e morigeratus. THANGM. Bernw. 55 officii culmen quia non -e gessi. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *plane, dilucide, accurate – klar, deutlich, genau:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,1 quem . . . -ime (obtimae *A2*) regola conpertum . . . elegerint. 2,48 -imi divinis nusti instructus oraculis (HRABAN. epist. 8 tu -ius nosti. AGIUS epic. Hath. 73. *al.*). WALAHFR. carm. 77,10,3 ut Christi -ius honorem comprobet in se. HRABAN. epist. 45 p. 499,22 -e investigare et dinoscere. THIETM. chron. 4,71 -ime perpendo. OTTO FRISING. gest. 2,31 Romanae plebis . . . adhuc -ius experieris versutiam. *al. pro certo, diffuse – zuverlässig, ausführlich:* RIMB. Anscar. 10 quanta . . . perpessus sit mala, -ius ipse, qui interfuit . . ., intimare poterit. THANGM. Bernw. 36 p. 774,19 ipse, quia praesens est, -ius exponet. *articulate – verständlich:* FROUM. carm. 26,3 ut -ius dictes, rogo. **3** *vere, reapse, profecto – wahrhaft, wirklich, sicher (accedente sensu concessivo: l. 53.56):* FORM. Andec. 29 homines . . . -e fidem habentes (*cf.* CHART. episc. Halb. 654 quibus -e credi possit). RIMB. Anscar. 22 p. 47,23 -e posse fieri, ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,27 ut -e . . . liceat dicere. CONST. II 163,3 -e volunt Lombardi, quod *eqs.* (*postea:* dum tamen). REGISTR. Trident. IV p. 272,4 dixerunt, quod molinareza q. Pellegrini non debet esse clausa, si -e *('obwohl' ed. p. 263)* est sua. *secure – mit Sicherheit:* FORM. Laudun. 8 ut -ius geruli nos . . . versutia non fallat. *ellipt. pro particula affirmationis:* NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,18 et dixit rex . . .: '-e!' THIETM. chron. 6,79 ille respondit: '-e, quia verum est'. **4** *recte, iuste, rationabiliter, subtiliter – richtig, mit Recht, wohlbegründet, (zu)treffend* (*cf.* GLOSS. I 677,52 St.-S. -e pirehte. II 273,28 -e galimpho): HRABAN. epist. 33 p. 466,40 -e et congrue . . . constitutum est (39 p. 476,27 dictum). THIETM. chron. 1,17 quam -e rex noster fecit. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,13 -ius individuum . . . quam dividuum . . . vocatur (*syn.* rectius). *al. ellipt.:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,14 responsum est, quod Angli vocarentur; at ille: '-e', inquit, 'nam *eqs.*' **5** *legaliter, ordinate, ex ordine – rechtmäßig, in Ordnung, ordnungsgemäß:* ANNAL. regni Franc. a. 749 interrogando de regibus in Francia, qui . . . non habentes regalem potestatem, si -e fuisset an non. CAPIT. reg. Franc. 29 p. 79,39 optamus . . . vos . . .

[Heßler]

doctos castosque -e vivendo et scholasticos -e loquendo. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,31 hoc . . . ita -e esse. 78 p. 72,7 consuetudo . . . -e cauteque frequentatur. BERTH. (?) annal. a. 1056 p. 270, 12 totum, quod non -e acquisivit. CONST. II 59 p. 73,27 sicut ipsum regnum . . . predecessores . . . umquam -ius tenuerunt et possederunt. *al.* *orthodoxe – rechtgläubig:* HRABAN. epist. 42 p. 487,22 confido . . . te . . . -e esse christianum. **6** *fideliter, firmiter – treu(lich), fest:* DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 8,9 auctoritas . . . firmior habeatur et . . . -ius conservetur. DIPL. Karoli III. 3 propositum . . . -e custodire et ordinare. THIETM. chron. 6,92 -e adiuvantium voluntas patuit. WIPO gest. 8 p. 31,7 in quo voto pene -e permansit. *al.* *iron.:* THIETM. chron. 6,92 in -e promissis . . . mendax apparuit *Bolizlavus.* **7** *decenter, competenter, digne – gehörig, geziemend, würdig:* THIETM. chron. 7,18 id *(corpus)* -e procuratum ad exercitum misit *rex.* WIPO gest. 4 p. 25,15 summos honores -e tractare perita *imperatrix.* VITA Heinr. IV. 9 p. 32,8 qui *(dux)* quamvis nuper eum *(imperatorem)* in arto non -e reliquisset. CHART. march. Misn. II 55 p. 48,37 his vero ita bone ordinatis (*antea:* honeste). ALBERT. M. pol. 2,3[f] p. 125[b],6 ut vivatur -e (*p. 1265[a],31* εὖ). *al.* **8** *compar. i. q. potius – eher, lieber:* IONAS BOB. Columb. 1,8 quid elegeret -ius, in hominum iniurias incedere an *eqs.* ARBEO Emm. 19 p. 54,6 -ius . . . mori te adopta. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,23 -ius gladiis quam linguis colloquium incipiamus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,18 -ius negando quam affirmando. *al.*

IV *de commoditate, eventu, salute:* **A** *gener.:* DIPL. Merov. I 11 -e valete *([de re v. G. Tessier, Diplomatique royale française. 1962. p. 30sqq.].* DIPL. Pipp. 6 p. 11,5 vene valeas. HRABAN. epist. 10 p. 397,25 -e te valere cupimus. FROUM. epist. 37 dilecti fratres . . . -e valeant. *al. cf. l. 69).* FORM. Marculfi 2,17 p. 87,17 in cuiuslibet persona vel -e meritis nostros (CHART. Babenb. 86 p. 117,4 benemeritos ita remunerat *dux*, ut ad benemerendum alios invitet. *al.*). CONVERS. Afrae 6 p. 60,3 numquam sit tibi -e (BRUNO QUERF. fratr. 21 quod non -e esset de loco sancto. ALBERT. M. veget. 1,134 ad -e esse. *al.*). GLOSS. med. p. 67,13 pulenta . . . nutriunt corpus ob-e. DIPL. Karoli III. 33 quicquid . . . -ius eis ⟨previsum fuerit⟩ (*cf.* 126 p. 203,15 -ime). FROUM. carm. 31,15 -e fac. *al.* *sensu attenuato sive abundanter (interdum ad locos sub V A allatos spectare potest):* FORM. Senon. I 2 quod mihi -e conplacuit. DIPL. Ludow. Germ. 15 quatenus -ius et liberius delectet eis. THIETM. chron. 1,28 p. 36,4 eligans . . . ortus ac finis bonus . . . -ime concordant. 6,58 *rex* -e (bone *B*, *corr. T*) convalescens. THANGM. Bernw. 48 si -e vellet. WIPO gest. prol. p. 7,20 -e dictio conducit posteritati. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *facile, expedite – mühelos, leicht:* WALAHFR. carm. 18,12 -e me te posse carere. VITA Leb. 5 -e . . . evadam. Ps. BOETH. geom. p. 396,14 -ius . . . in notitiam omnium transfundere. THIETM. chron. 6,8 -ius resistebant. *al.* *libenter, prompte – bereitwillig, gern:* WALAHFR. carm. 5,69 magis -e creditur (DIPL. Arnulfi 13 ut hęc auctoritas . . . -ius credatur. *al.*). **2** *iucunde – angenehm:* HROTSV. Gong. 187 vacua spe non -e lusus. *placabiliter – beruhigend:* THIETM. chron. 8, 22 cancellarius . . . a me haec comperiens -e respondit. **3** *splendide, suaviter, amoene – prächtig, schön, lieblich:* WALAHFR. carm. 4,4 -ius de frigore clangit *campana.* ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,20 tegit . . . illud *caput* quam ob-e galerus. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,29 suavi . . . colloquio et -e sonante loquela. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,54 non . . . -e sapiebat . . . sermo principum. *al.* **4** *opportune, commode – erwünscht, zur rechten Stunde (interdum i. q. salve – willkommen):* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 223,20 -e venisti (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 306,49 -e v., quia *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 8,85 p. 153,30 beneveniant nobis . . . domicellae. 12,7 beneveniat amicus noster. *al.*). *ellipt. i. q. quaeso – bitte:* HROTSV. Gall. I 1,6 si praesumodicere : : et-e. **5** *cum sanitate, bona valetudine – wohl(auf), gesund (cf.* GLOSS. I 704,4 St.-S. -e valemus gisunti pirumes): BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,17 -ius habere incipio (BERTH. [?] annal. praef. p. 268,21 an se . . . -ius habuerit. *al.*). **6** *efficaciter, efficienter – nachhaltig, wirksam:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,1 -ius quippe et sagacius hoc argumento . . . ingenia acuuntur. THIETM. chron. 8,2 lex . . . divina . . . potestate tali -ius quam ieiunio . . . corroboratur. **7** *utiliter, salubriter, convenienter – nützlich, heilsam, angemessen:* THEGAN. Ludow. 5 Karolus -e et utiliter regebat (DIPL. Heinr. III. 340 ut praebenda . . . -ius et utilius augeatur). THIETM. chron. 8,17 quam -e esset, ut *eqs. al. cf.* melius est *sim. p. 1525,3sq.* **8** *feliciter, fauste, prospere – glücklich, günstig, erfolgreich:* TRAD. Frising. 12 p. 39,30 (a. 758/63) ille -e possidet rebus, qui *eqs.* WALTHARIUS 218 si -e res vergant. HROTSV. Cal. 9,12 o factum -e! gest. 538 res -ius verti. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,19 -e secum actum aiebat. HEINR. TREV. gest. 33 p. 433,18 negocio . . . -e et -ime peracto. *al.* *adde:* IOH. NEAP. Ian. 10 non tibi umquam -e sit, arbiter iniquitatis, ut . . . paenis devincar. **9** *beate – glückselig:* AGIUS epic. Hath. 112 nostros defunctos vivere nunc -ius (GERH. AUGUST. Udalr. I prol. p. 384,31).

V *de mensura:* **A** *valde – sehr:* **1** *c. adi. et partic.:* CAND. FULD. Eigil. I 6 erat . . . constans et -e cordatus. ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,3 omnes, qui -e scioli . . . sunt. VITA Greg. Porc. I 4 ex -e parvo quietis somno . . . exsurgens. BRUNO QUERF. Adalb. A 5 -e iratus magister. THIETM. chron. 2,1 Otto coniugem . . . Editham . . . -e timoratam . . . duxerat. BARDO serm. p. 332,25 nec mage bonus est *Deus* nec -ime bonus, sed summe bonus. VITA Magni Fauc. 2 (AnalBoll. 81 p. 327) -e multa volvens animo. *saepe.* **2** *c. adv.:* FORM. Andec. 32 p. 15,8 qui *(vicini)* -e -ime ex hoc conperti aderant. COMPOS. Luc. B 10 teres -e munditer. GUIC. (?) bers. 4 surge -e mane. **3** *c. verbis:* PAUL. DIAC. carm. 9,18 pandit -e rumor. WALAHFR. carm. 9,1,8 quam -e amore cales. NOTKER. BALB. ad Lantb. 3 ut -e, id est multum, extollatur. GESTA Frid. imp. A p. 57,1 cum -e plueret. *al.* **B** *multum – viel:* RIMB. Anscar. 32 apud regem . . . -e poterat *comes.* THIETM. chron. 1,22 acquire . . . auxilium ibi -ime valentium (WIPO gest. 37 p. 57,7 quidam -e valens vir, Chuonradus, infertor ciborum imperatoris). *cf. l. 31.* *compar. i. q. omnino – überhaupt:* ANTIDOT. Lond. p. 19,6 davis . . ., quantum -ius potuerit manducare. **C** *ubertim – reichlich:* POETA Saxo 5,155 naturę quicquid -e praestitit ortus. THIETM. (?) chron. 5,18 -e muneratum (7,47 remuneratus). CHART. Stir. III 62 p. 122,2 quod . . . in vino ac cibariis -ius habeant *monachi* ad reficiendum. **D** *plane, prorsus, penitus – durchaus, völlig, voll und ganz:* FORM. Marculfi 2,52 -e et integri ingenuus . . . permanere (DIPL. Karoli M. 91 p. 132,20 homines -e ingenui [*'vollfrei' H. Dannenbauer, Grundlagen der mittelalterlichen Welt. 1958. p. 113*]). FORM. Senon. II 5 apud XII homines -e Francos Salicos. 14 de -e liberis hominibus. TRAD. Frising. 186 p. 179,6 Keio -e valens portionem . . . tradidit. RHYTHM. 50,2,1 -e infelix. HROTSV. Mar. 749 bovibus mites -e commansere leones. *al.* **E** *c. numeris i. q. circiter, fere, haud minus quam – rund, ungefähr, mindestens:* CHART. Ital. Ficker 159 p. 202,3 (a. 1185) dicit *testis* posse esse -e anni vigintiseptem (CHART. Tirol. 687 p. 142,30 -e XXII annos et plus). REGISTR. Austr. I p. 114 nr. 160 -e XX hube. CHART. Francof. 262 p. 129,1 -e centum et plura iugera. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1271 -e ad nonaginta milia *armatorum. al.*

VI *usu subst. i. q.* τὸ εὖ – *das Gute:* ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p. 596,49 (ed. B. Geyer. 1964) illud eu sive -e (*p. 1092[b], 26* τὸ εὖ), quod est in numeris (*cf.* 1,4,13 p. 67,15 [ed. B. Geyer. 1960]). *cf. p. 1532,65.*

bonusculum, -i *n.* *praediolum – kleines Besitztum:* CHART. Rhen. inf. I 401 (a. 1160) Warnerum . . . eadem -a omnia *(sc. terrae iugera viginti, domum cum curtili)* . . . recepisse. 557 p. 388,13 miles . . . de propriis bonis capellam construxit et . . . dotavit -is quibusdam (*sim.* CHART. Col. II 3 p. 4,15). *Heßler*

boo, -avi, -atum, -are. (*cf.* βοᾶν) *signif.:* ALBERT. M. bon. 21 p. 12,40 '-o', id est 'clamo'. summ. theol. I 6,26,1,2,1 p. 235[b],4sq. 13,53,1 p. 540[a],28 βοάω, quod est 'voco'. *v. et supra p. 1520,33.*

I *intrans.:* **A** *de anim. i. q. rudere, mugire, vociferari – brüllen, schreien:* **1** *de bestiis* (*cf.* GLOSS. IV 79,48 St.-S.

[Schmidt]

[codd. c. p] -at luioth): EKKEH. IV. pict. Mog. 420 duę raptam revehebant Bethsamis archam mugitus dantes fetę vitulisque -antes. **2** *de hominibus et vocibus eorum:* **a** *strictius:* THEODULF. carm. 28,428 ianitor . . . turbam conpescat hiantem, ne . . . densentur tecta tumultu, qui minus auditur, quo magis ille -at. *in imag.:* ALCUIN. carm. 70,8 more -at Marcus frendentis voce leonis . . . in carmine Christi. MILO carm. 1,6,1,98 qualis in hoc virtus . . ., nullus poterit depromere . . ., gutture millesono tonitrus si more -arit. **b** *latius i. q. (magna voce) canere, strepere, resonare – (laut) singen, dröhnen, hallen* (*cf.* GLOSS. I 58,15 St.-S. -are iuuent sih): MILO carm. 1,6,2,19 quae *(cantica)* per templa canunt tonitrus velut ore -antes *monachi* (ADAM gest. 3,27 p. 170,22 delectatus . . . tonitruis alte -antium vocum *archiepiscopus*). 1,6,3,316 labiis patulis et clara voce -ando insonuit . . . 'amen' *infans.* **B** *de rebus i. q. sonare – klingen, (er)schallen:* SMAR. carm. 1,15,8 muta sonat reboans et sine voce -ans *interiectio.* SYLL. Sangall. app. 5,100 musica . . . percussu, flatu, voce sonora -at. FRUTOLF. brev. 13 p. 99 (vs.) sex *(sc. chordas)* scandens plagis -at. *al. c. sensu cluendi:* ERMOLD. Ludow. 2,364 cum passim Christi nomen in orbe -et.

II *trans.:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *conclamare – (laut) rufen:* PASS. Petri et Pauli 110 hoc commune -ant: 'vita fugata, redi!' ALBERT. STAD. Troil. 4,622 probra minasque -ant. **b** *(graviter) sonantem facere – (laut) ertönen lassen:* THEODULF. carm. 27,30 aliae *(puellae)* . . . organa sacra -ant. **2** *eccl.:* **a** *(clare) cantare – (laut) anstimmen:* CARM. Cent. 20,11 deferimus . . . tibi, Christe, ramos palmarum celse laudesque -antes. **b** *palam praenuntiare – laut vorherverkündigen:* THEODULF. carm. 14,4 cernere inest, ut eat mundus . . ., taceamus dogmata, . . . quae id fore cuncta -ant. **c** *invocare – anrufen:* CARM. Augiens. 4,21 te *(sc. Iesum)* . . . -are triplo. **d** *laudare – preisen:* HEIRIC. Germ. I 5,411 Christum cuncta -ant (gloss.: predicant). **B** *latius:* **1** *componere – dichten:* THEODULF. carm. 25,132 lyrico multa -are pede. **2** *narrare – erzählen:* CHRON. Salern. praef. p. 469,13 (vs.) refero haec ego pauca -ans. **3** *nominare – nennen:* ABBO SANGERM. bell. 1,509 quę *(arx)* tellure manet sancti fundata -ti *(v. notam ed.).*

adi. **boans,** -antis. *rugiens – brüllend:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,6 rudibundi, id est rudentes et -es.

subst. **boans,** -antis *m. qui acclamat – einer der laut zuruft:* CAND. FULD. Eigil. II 4,5 concordi voce -tum Baugolf eligitur.

Bootes, *acc.* -en *m.* (Βοώτης) *script.:* But-: *l.* 57. Boet-: *l.* 51*sq.* *form. nom. sg.* -is: *l.* 51.57.

1 *de sidere i. q. bubulcus, Arctophylax, Arcturus – Ochsentreiber, Bärenhüter, (Sternbild oder größter Stern des) Bootes* (*cf.* GLOSS. III 224,68 St.-S. -es sidus vel ohsenare. 294,63 -es sidus bubulcus i. ocsinare): CARM. de temp. rat. 524 -etis brevi gyro centrum caeli circumvolat. CARM. cod. Vat. (5330) 5,1 velox quę plaustro succedit stella -etes, nunc datur Arctofilax, Arcturus nunc minor inde; quidam illam tradunt septen- vocitare -trionem *eqs.* (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,176 tarde flectentem plaustra -en. HONOR. AUGUST. imag. 1,107 -es, id est custos plaustri). *de comete:* GLOSS. I 58,1 St.-S. Butis stuffala, stilla comisque quasi comam habens, fahses deo so sama fahs habendi si. **2** *latius i. q. custos boum, servus arator – Ochsenhirt, Ackerknecht:* GLOSS. III 138,3 St.-S. -es enko. 185,26. 694,35 -es eincho *(a)*, scence ([*b*]. *excidit ut vid.* dappifer). *v. et l.* 49. **3** *per errorem i. q. boethus – Helfer: v. p. 1510,48.*

***borac** *sim. v.* *borax. ***boracus** *sim. v.* *barrocus.

***borag(a)** *v.* *borax.

***boraginatus,** -a, -um. *boragine addita confectus – mit Borretsch versetzt, Borretsch-:* THEOD. CERV. chirurg. 4,7 p. 183[p] oleum -um; recipe boraginis siccae unc. IIII, olei communis lib. I, decoquantur.

***borago** (burr-, bosr-, bofr-, borr- *sim.*), -inis *f. (n.: p. 1538,3)* *(?arab.* abū rāğ, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 13; sed v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 626)*

1 *Borago officinalis (L.) – Borretsch, Gurkenkraut (cf. Marzell, op. cit. I. p. 625sqq.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,11 borrago calidum et humidum in primo gradu, . . . cardiacis subvenit. GLOSS. III 525,48 St.-S. borrago porraye. 536,47 borrago borrage. 549,48 -o borraze. 551,7 bosrago borrat. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9a[r] -o . . . herba est satis communis aspera habens folia, quae . . . competunt usui medicine *eqs.* (ALBERT. M. veget. 6,291 -o [borr- *A*] h. est in foliis sicut arnoglossa et habet . . . stipitem totum lanuginosum *eqs.*). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370[A] pulvis . . . cum succo -is . . . commixtus (WILH. CONG. chirurg. 634 de . . . suco burr-is). ALBERT. M. animal. 13,118 in floribus -is . . ., qui ex multis paribus et imparibus constituuntur (veget. 6,215 -is [pir-, part- *sim. codd.*]). *al. fort. add.:* ALPHITA II p. 125,28 nimpha aquatica similis est -is, . . . quidam vocant eam . . . saponariam. **2** *salvia – Muskat-Salbei (Salvia sclarea L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 629):* GLOSS. III 526,20 St.-S. bosrago scariola sarley. 537,37 bofrago (busraga *b*) scarleige. **3** *per confusionem i. q. borax – Borax:* MAPPAE CLAVIC. 195 (interp.) atincar, i. e. burrago.

***borania** *v.* *botania.

***borax** (baur-, bort-, -ac(h), -ag, -as, -za, -ga, -xium *sim.*), -acis *f. (l. 42.70. p. 1539,3) vel n. (l. 44.62.68sqq.); ceterum de genere non constat. (arab.* bauraq, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 78) form. plur.: nom.* -ia: *l. 62.70. p. 1126,54. gen.* -ium: *l. 72. abl.* -bus: *l. 59. metr.* bŏ-: *p. 1539,3.*

I *de mineralibus i. q. nitrum, atincar vel sim. – mineralisches Alkalisalz, Borax, Natron, Salpeter (cf. H. Kopp, Gesch. der Chemie. III. 1843. p. 339; IV. 1847. p. 36):* **A** *gener. (cf.* GLOSS. III 549,46 St.-S.-x boras. 550,25 -s brandestoc [*a*], brantstain [*b*]; *v. et Ahd. Wb. I. p. 1321sq.):* **1** *de natura et origine:* **a** *de sale:* IOH. sacerd. 158 atincar, id est -ga (ALPHITA I p. 318,1 tinear, id est -x. MORIEN. ROM. alch. p. 514[b],38 borteza, quod Arabice tincar dicitur [*cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 44*]. *al.*). Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 96 quae *(sales)* sunt sal nitri, haurat, sal gemma *eqs.* ALBERT. M. miner. 5,1,7 Arabes *nitrum* baurac nominant. *v. et l. 66.68. p. 1539,4. adde:* Ps. AVIC. anim. 2 capit. p. 91 bortus non nominatur inter sales. **b** *de cummi arboris:* THEOPH. sched. 3,29 gummi, quod vocatur barabas (parahas *LV*) *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9b[r] -x calida est et sicca . . .; est . . . gummi cuiusdam arboris nascentis in transmarinis partibus *eqs. (sim.* GEBER. clar. 2,67 -s est calidum *eqs. [v. notam ed.])*. ALPHITA I p. 280,23 -x est gumma, unde solidantur aurum et argentum. *al. v. et l.* 51. **c** *de faece olei:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395[c] -x est faex olei; . . . duplex faex invenitur, una inferius, quae dicitur amurca, alia superius, quae dicitur -x *eqs.* **d** *de liquore: v. l.* 55*sq.* **2** *de usu:* **a** *alch.:* MAPPAE CLAVIC. 202 (interp.) -s denarium I (*cf.* 203). ANON. secret. p. 66,31 (cod. R) -x . . . quibusdam videtur esse species gummae cuiusdam, cuius usus necessarius non est nisi . . . ad . . . intimam unionem metallorum mixtorum *eqs. (v. notam ed.).* HERACLIUS II 46 accipias illum liquorem, qui vocatur bures, et teres in vase *(v. notam ed. p. 142).* 47 accipies pulverem de cupro factam . . . et cum laxiva bures misces. Ps. GERH. CREM. sept. p. 327,14 lava eos *(capillos)* cum . . . sapone et baurac. p. 350,36 cum baurax. GEBER. summ. 1,24 in salibus et aluminibus, nitris et -bus (IOH. sacerd. 49 aquam de -c et nitri. 50 pulverem . . . -za vel nitri. *al.*). clar. 1,14 accipe de -e unciam unam *eqs. (v. notam ed.).* investig. 4 p. 484 vitrum et baurachia . . . non indigent praeparatione. Ps. AVIC. anim. 6,3 p. 220 de -g. *al. v. et l. 20. p. 1126,57.* **b** *pharm.:* GLOSS. Roger. I A 2,12 p. 618,11 -x et piper pulverizentur . . . et superponatur pustulis. WALTH. AGIL. med. 33 p. 133,21 ˌbaurach, id est salis nitriˌ (ˌ˩ salis borac *cod. II*]. *v. notam ed. p. 58*). WILH. SALIC. chirurg. 1,59 p. 322[g] drac. v salis baurachii. MOSES PANORM. marisc. 11 p. 172,8 duas dracmas -xii (gloss.: -cis). *al.* **B** *de speciebus:* ANON. secret. p. 34,17sq. (cod. R) -ia sunt VI: -x rubea, -x aurificum, -x zaraunde, -x Arabie, nitrum et tinchar *(v. notam ed. p. 35).* p. 40,28 (cod. R) colores -ium *eqs. (v. notam ed.*

[Schmidt]

p. 40sq.). Ps. GERH. CREM. sal. I 54 frustrum baurac sapientum *(v. notam ed. p. 43)*. Ps. OTHO med. 43 si tibi veracem mens est novisse -em, elige candentem, duram, sine sorde nitentem. Ps. AVIC. anim. 5,15 p. 139 est baurach sal currens . . ., baurach est in multis modis: baurach de pane, de aqua, baurach de mena *eqs.* 6,29 p. 383 -c est in tribus modis: unum multum rubeum et dicitur -c canimi, et alia maneries est minus rubea et dicitur -c acerabam, et alia maneries est baurac, quod trahit ad albedinem et vocatur -c espini *eqs. v. et p. 1126,54*.

II **A** *de gemma i. q. batrachites – Krötenstein (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. V. 1932/33. p. 631sqq. s. v. 'Krötenstein') :* ALBERT. M. miner. 2,2,2 p. 32ª,22 -x . . . lapis est, qui ita dicitur a buffone, quod in capite ipsum portat *eqs.* **B** *de animali i. q. species bufonis – Krötenart:* ALBERT. M. animal. 26,10 -x species est bufonis, quod fusci coloris et est maximum . . .; hoc genus bufonis lapidem in fronte portare consuevit *eqs.*

III *de herba i. q. (radix) lanaria – Seifenkraut (Saponaria officinalis L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1522) : v. p. 1541,16sqq. cf. p. 1538,15*.

***borbata** *v.* *borbotha.

***borborygmon** (-rig-) *subst.* (βορβορυγμός) *somnus turbidus – unruhiger Schlaf:* GLOSS. med. p. 13,13 -rigmon: somnus turbidus; Graecum est.

***borbotha** (-bat-, -ta), -ae *f. (francog. vet.* bourbete *et* barbote, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 443) rubeta anguillae – Aalquappe (Lota lota L.) :* ALBERT. M. animal. 24,13 -ae dicuntur pisces fluviales et lacunales anguillis fere similes . . .; hic piscis Germanice alrutten . . . vel alquappen vocatur, nonnulli etiam lumpen vocant. *fort. huc spectat:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 215,17 ut emant pisces siccatos, sturiones scilicet et hosas, -atas (-otas *E*) et alios pisces. p. 249,19 magnam -tam (-atam *ABC*) recentem.

borch- *v.* burg-

***bordellum** (bur-), -i *n. (francog. vet.* bordel, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 438sq.) lupanar – Freudenhaus:* COMM. Hor. sat. 2,7,11sq. (Cod. Sangall. 868 p. 187; s. XII.) postea conderet se subito in tali bu-o, unde vix honeste exiret libertinus mundior.

***borderes** *subst. plur. (a franc.* *bord, *cf. francog. vet.* borderie; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 438sq.) fort. i. q. tuguria, casae – viell.: Hütten, Gehöfte:* ANNAL. Petav. a. 784 (MGScript. I p. 17,14) sedit domnus rex Karolus Herisburgo, et Franci sederunt in gyrum per -es *(de re cf. notam ed. et DuC. s. v.)*.

bordonarius *v.* burdonarius. **bordonus** *v.* 1. burdo.

***bordunus** *v.* 2. *burdo.

***bordus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (theod. vet.* bort, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1267) constratum – (Ver-)Deck:* CHART. Hans. I 432 p. 144,13sq. (a. 1252) scuta, que -um habet, debet comiti II den. *(sc. pro teloneo)*, si vero -o careat, debet . . . I den. 435 p. 151,28 scutam cum -o I den., sine -o ½ den. *(de re v. vol. III. ind. s. v.)*. *Schmidt*

borealis, -e. *script.* -ria-: NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 322,9).

I *adi.: ad septentrionem pertinens, septentrionalis – nördlich, Nord-:* **A** *spectat ad ventum:* **1** *a regione septentrionali veniens – vom Norden kommend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,5 p. 19b^r ubi -es perflant venti. WALTH. AGIL. med. 95 p. 191,7 pectus . . . leditur . . . a vento -i. ALBERT. M. pol. 4,2^f p. 328ª,47 -es (*cf. p. 1290ª,19* τοῦ βορέου) dicuntur omnes *venti*, qui accipiuntur secundum divisionem zodiaci *eqs. al.* **2** *vento septentrionali subiectus – unter dem Einfluß des Nordwindes stehend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,5 p. 19a^r si hyems sicca et -is fuerit *eqs.* (p. 19b^r ver siccum et -e). **3** *vento septentrionali effectus – vom Nordwind hervorgerufen:* COD. Udalr. 282,75 excidium . . . rabies nunciat -is. **B** *spectat ad regionem:* **1** *de rebus i. q. in regione septentrionali situs – im Norden befindlich:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,2 nocturno sole . . . ad orientem -es per plagas redeunte (POETA Saxo 2,181. *al.*). ALCUIN. Willibr. 1,5 (MGMer. VII p. 119, 15) in -bus mundi partibus (ADAM gest. 1,11 p. 12,14 -es Saxoniae partes. *al. v. et supra p. 847,7*). SEDUL. SCOT. carm. 2,30,37 nomen . . . cluit -i (be- *cod.*) climate vestri. NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 321,39) in -i altare. LAMB. LEOD. Matth. I 1002 clima poli -is. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 20, 17 -is claudit occeanus. *al. v. et l. 66.* **2** *de hominibus i. q. regionem septentrionalem habitans – im Norden ansässig:* ADAM gest. 1,15 p. 20,6 -ium gentium (VITA Vicel. 160. *al.*). 3,18 -ium nationum (HELM. chron. 6 p. 15,17. *al.*). WILH. APUL. gest. 1,10 Normanni dicuntur, id est homines -es. *al.*

II *subst. neutr.:* **A** *sing. et plur. i. q. pars septentrionalis – Nordseite:* ALCUIN. epist. 16 p. 43,19sq. in ecclesia . . . vidimus *pluviam sanguinis* de -bus domus . . . cadere . . .; nonne potest putari a -bus poenas sanguinis venire super populum? UDALSC. Adalb. p. 5,21 in -i . . . criptę. **B** *plur. i. q. regio septentrionalis – Norden (fort. sensu spirit. de sede diaboli [cf. supra p. 846,61sqq.]) : v. l. 15*.

adv. ***borealiter.** *more venti septentrionalis – nach Art des Nordwindes:* MENKO chron. p. 542,33 zefirus . . . -r intonans . . . horribiliter increvit.

boreas, -ae *m. (?n.: l. 55)* (βορέας) *script.:* po-: *l. 27*. borr-: *l. 27*. -ria: *l. 54*. *usu attrib.: l. 27*.

I *aparctias, septentrio, aquilo – Nord-, Nordostwind:* **A** *latius:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. II 701,11 St.-S. -a norostanuuint. IV 133,25 -as norderwint. *al.) :* AETHICUS ISTER 34 p. 21,6 flante vento -a (p- *L*, borr- *G*). WANDALB. mens. 310 -a . . . furente. WALTHARIUS 188 -ae sub tempore nix . . . spargitur. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,15/18 p. 167,62 -as consumit . . . folia herbarum. 6,19/22 p. 168,24 in -a nimis intenditur frigiditas et siccitas . . . materiae. p. 168,53 -as exsiccat nervos. *al. v. et l. 69. ventus – Wind:* GLOSS. I 58,12 St.-S. -as uuint. **2** *in imag. et per compar.:* ALDH. ad Acirc. 80 circius et -as quamvis . . . studeant deglobere frontem *taxi.* PAUL. DIAC. carm. 28,2 ceu raptat -as vere ligustra novo. NOTKER. BALB. carm. 4,12,3 p. 150 quem *(hostem)* furens misit -as. CARM. Bur. B 140,1,4 sevum spirans -as nos cessat commovere. **B** *strictius de ventis septentrionalibus accuratius definitis (cf.* GLOSS. III 224,66 St.-S. -as ventus sinister septentrionis vel northalben): MENKO chron. p. 542,22 ventus -am a circio transiliens ad aquilonem se transtulit. p. 542, 43 zefiro successit circius, qui est collateralis -e ad occidentem. ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 610ᵇ,9 -as . . . dicitur a loco, in quo oritur *eqs.*

II *regio septentrionalis, septentrio, aquilo – Norden, Nordosten (cf.* GLOSS. II 676,20 St.-S. -a nordhalba. *al.) :* PAUL. AEGIN. cur. 3,162 p. 91,6 in -e (*3,28,25* βορείοις) regionibus. BEDA hist. eccl. 1,3 p. 15,26 quae *(insula)* habet . . . ab austro in -am XII *milia passuum*. RUD. FULD. mirac. 13 locus est a monasterio . . . decem . . . leucis distans ad -am. WANDALB. horol. 24 quae *(orbis partes)* -ae frigent . . . sub axe. POETA Saxo 1,26 Saxonum proxima Francis adiacet ad -am tellus. CHRON. Ven. Alt. p. 55,26 ad . . . portam . . ., que intra boria erat stantem (CHRON. Grad. p. 30,30 in porta illa, que versus -as respiciebat). HELM. chron. 2 p. 7,36 fluvius . . . Odora vergens in -am. SIDO ad Gozw. p. 245,16 qui *(suffraganei)* subtracti sunt in -a. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,14/18 p. 167,36 locus declinans a planetis versus -am. *al.*

boreus, -a, -um. (βόρειος) *script.* borr-: *l. 65. p. 1541,3. metr.* -rĕ-: *l. 67.69*.

1 *adi.: septentrionalis – nördlich, Nord-:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,13 qui *(Arcturus)* -o aquilonalis poli cardine volvitur. AETHICUS ISTER 31 p. 18,19 inhabitant *gentes* . . . oceanum borreum. GERB. epist. math. I 3,3 notato . . . nostro -o (boreali, borea *var. l.*) polo. WILH. APUL. gest. 1,7 hos quando ventus . . . advexit -as regionis ad oras . . ., Normanni dicuntur. *al. v. et p. 1273,39*. **2** *subst. masc.: septentrio – Nordwind:* WALDO Anscar. 28,1 urbs, quo flat -us (boreas *var. l.*).

***borgeis** *v.* *burgensis *p. 1617,50*.

borgus *sim. v.* burgus. **borias** *sim. v.* boreas. *Erb*

boricus (borr-, -rec-), -a, -um. *septentrionalis – nördlich, Nord-:* AETHICUS ISTER 36 p. 21,30 in oceanum magnum borricum (52 p. 33,24 in o. borrecum [borreum *C*]. 60 p. 40, 31). 62 p. 42,21 extenditur eorum habitatio usque mare borrecum vel pilas Caspias.

borinus, -a, -um. (βορεινός) *septentrionalis – nördlich, Nord-:* ENGELM. carm. 1,81 (MGPoet. III p. 57) aurae flantes a fronte -ae.

borites *v.* pyrites.

borith (ber-, bur-, -ry-, -it *sim.*) *indecl. f. (l. 23); ceterum de genere non constat.* (בֹּרִית)

1 *(radix) lanaria, struthion – Seifenkraut (Saponaria officinalis L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1552; Fischer, Pflanzenkunde. p. 283):* GLOSS. Salern. p. 10ª,28 saponaria maior, burit. ALPHITA I p. 280,24 -th, herba saponaria, inde herba fullonis (ALPHITA II p. 23,17 borax vel -th, h. fullonum, saponaria idem [*v. notas ed.*]. p. 158,14 saponaria, borax vel -yth, h. fullonum idem). *al. v. et l. 27.31. cf. p. 1538,15. fort. huc spectant:* GLOSS. III 570,17 St.-S. spargula herba burit i. vnrehte madelger *(cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 619sqq.; V. ind. s. v. 'madelger').* HILDEG. phys. 1,201 de -th (capit. p. 1129 berich [borich *G p. 491,18*]): -th calida et humida est; . . . succus -th *eqs. (fort. confunditur cum* borago). **2** *gladiolus, fullonicatoria – Schwertlilie (Iris germanica L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. II. p. 1021; de usu fullonum cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 86):* GLOSS. I 626,39 St.-S. -th, quam quidam esse putant herbam, quę suertala dicitur *(a)*, vuat vurz *([b]. cf. Marzell, op. cit. II. p. 1030).* IV 168,9. *al.* **3** *vitrum – Färberwaid (Isatis tinctoria L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 1047sqq.):* GLOSS. III 522,10 St.-S. -t alwort *(de re v. Ahd. Wb. I. p. 309)* vel west, weschwrt. **4** *fort. i. q. kali, saleta – viell.: Queller, Salzkraut (Salsola fruticosa L. vel Salicornia fruticosa L., cf. Fischer, op. cit. p. 282):* ALBERT. M. veget. 6,396 farina eius *(nigellae)* lavat laneos albissime . . ., sicut herba, quae vocatur -th ([-ich *L*]. *v. notam ed.*).

***bormix** *v.* *vernix. **boro** *v.* butyrum.

***borra,** -ae *f.* (*cf. polon.* bór)

silva, pinetum – (Nadel-) Wald: CHART. Sil. C 31,1 (a. 1249) usque ad -am versus Wratislaviam *(v. notam ed.).* CHART. Pommerell. 170 p. 144,8 bona . . . cum . . . omnibus utilitatibus, -is, mellificiis. CHART. Oelsn. 76 contulimus . . . sylvas et -as omnes siccas (CHART. Pruss. II 349 p. 235,9 quas [*villas*] . . . cum rivis, silvis, lacubus, nemoribus, -is . . . ecclesia . . . possedit. CHART. Pommerell. 287). *al.*

***borrago** *v.* *borago. **borrecus** *v.* boricus.

***borresco,** -ere. *(cf. prov.* bourr(ej)a, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 638) gemmascere – Knospen bekommen, treiben:* BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 273,29 in Marcio, quando -unt (vel brutescunt *cod. in margine*) arbores. *cf.* 2. *brutesco.

borreus *v.* boreus. **borricus** *v.* boricus.

***borsella,** -ae *f. (orig. inc.) fort. i. q. species navis – viell.: Schiffsart:* CHART. Lamb. Leod. 621 p. 186,13 (a. 1268) super . . . quodam tenuagio . . . iuxta pontem predictum . . . proveniente de -is, lignis et merinis applicantibus in locis predictis. *Schmidt*

***borserius** *v.* 1.*bursarius. ***borteza, *bortus** *v.* *borax.

bos, bovis *m. vel raro f. (p. 1542,11.1544,49) script.:* po-: TRAD. Patav. 14. vo-: *p. 1543,52. adde* LEX Alam. capit. 77 (cod. 4) vobis. bu- *(exceptis dat. et abl. pl.): p. 1542,16.22.38.1543,47. adde* ALDH. virg. II 1821 *cod. S¹.* bob-, bub- *(exceptis dat. et abl. pl.): p. 1542,16.22.1543,52.57. 68.1544,3sq. saepe.* vob-: *l. 61. form.: sing.: nom.:* -ves: *p. 1543,39.67. adde* LEG. Burgund. const. I 18,1 *codd. B 7.8.* -vis: *p. 1543,39.68. dat.* -e: *p. 1543,57. plur.: gen.:* -vum: *p. 1544,7. adde* CAPIT. reg. Franc. 108,13. *al.* -bum: LEG. Burgund. const. I 4,8 *(var. l.)* -vium: *p. 1543,30.1544,22. adde* CHART. Tirol. notar. II 222 p. 148, 31. *dat. et abl.:* bobus *et* bubus *promiscue adhibentur.* -vibus, -bibus: *p. 1542,55.1543,49.1544,3. adde* OTTO MOR. hist. p. 43,1. *acc.* -vis: *p. 1543,45. decl. II.: sing.: nom.: p. 1543,39. adde* PACTUS Alam. V 12 bobus *(cod. A 4). gen.: l. 16. acc.: p. 1543,13.1544,49. adde* LEX Baiuv. 1,3 *cod. Mt. plur.: dat. et abl.: l. 22. p. 1543,17.23.59.65. adde* CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 171,13. *al. acc.: p. 1543,14. metr.:* bŭ-: *l. 22.* bō-: DONIZO Mathild. 1,986.

I *animal bovini generis,* βοῦς – *Rind:* **A** *strictius:* **1** *de animalibus domesticis (Bos taurus L.; saepius de animali masculo castrato i. q. trio – Ochse, e. g. p. 1543,14sq. 25.29.31.1544,11.27sqq.; de animali masculo non castrato i. q. taurus – Stier, Bulle: l. 36.47.59. p. 1543,54.64.67; de animali feminino i. q. vacca – Kuh: l. 18.19. p. 1543,21.43. 1544,5; cf.* GLOSS. I 504,3 St.-S. -s chuo. III 441,20 -s rint, hose): **a** *gener.:* **α** *proprie:* SERMO des sacril. 10 qui signa caeli . . . inspicet et qui -es, quando primum arare incipit *eqs.* VITA Filib. 40 (MGMer. V p. 603,9) invenerunt corium et carnem . . . bubi ([bobi, bubuli, bubis, bovis *var. l.*]. WIPO gest. 16 p. 36,28. *al.*). VITA Phil. Cell. 3 habuisse beatum virum -es duas (duos *var. l.*). TRANSL. Phil. Cell. 3 duas (duos *var. l.*) -es . . . vehiculo . . . applicuit *raptor* (RAPULARIUS 54 carro). ANNAL. regni Franc. a. 810 p. 132,8 fuit . . . -um pestilentia (WIDUK. gest. 2,32. *cf.* NOTKER. BALB. gest. 2,13). FORMA mon. Sangall. p. 15ª bubis (bubes *tabula a. corr.*) conservandis domus. EINH. Karol. 1 p. 3,20 quod *(carpentum)* bubus (bo- *var. l.*) iunctis . . . trahebatur (VITA Liutg. II 2,10 i. bubus [bo- *var. l.*] ad arandum processerunt). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 127,17 exercitus supellectile . . . per sellatos more equitum -es trahebant. UNIBOS 45,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 262) ruminant diluculo mei -es. GESTA Trev. 14 p. 145,41 (codd. B. C) bobus (bu- *B2*) albis invecti cum laudibus . . . excipiebantur. NIVARD. Ysengr. 4,504 Carcophas onerosus erat sex Fresidos orę mole -es ęquans. HILDEG. phys. 7,14 -s frigidus est *eqs.* METELL. Quir. 72,4 -s ibat crebrior illi *(advocato).* HELM. chron. 52 p. 102,24 mactant . . . hostias de bobus. LAMB. PARV. annal. a. 1129 (MGScript. XVI p. 647) quod *(vexillum)* . . . quadriga -um ferebat. ALBERT. M. animal. 22,25 -s . . . communis scitur . . .; hoc animal, si non castratur, ferox est. *saepissime. in fabula:* CHRON. Fred. 2,32 bus (bos *var. l.*) . . . ad arantem locutus est. *usurpatur pro cibo:* ANNALISTA Saxo a. 968 p. 622,42 inperator . . . habuit . . . cibum . . . -es VIII. ALBERT. M. veget. 6,410 comestum *(porrum silvestre)* . . . ab . . . -e . . . immutat carnem eius in suum saporem. *al. de effigiebus:* HRABAN. univ. 14,21 p. 398ᴮ duodecim -es, qui illud *(sc. baptisma)* portabant, duodecim apostolos significant (CHRON. rhythm. Leod. 314 d., qui fontes sustinent, -es typum gratiae continent). BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,12 cappam nigram albos -es habentem intextos. *al.* **β** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,41 cum -e non ludant vituli per cornua victi. 1,475 -s vetulus sulcos, epiredia, vitat aratra. *al. (v. ind.).* WIPO mens. reg. 13 (ed. Bresslau, Werke Wipos. p. 87) -s renuit foenum, cum vidit nobile granum. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 313,29 (vs.) -s presepis eget, canis hinc abstemius arcet. *al.* **γ** *per compar. et in imag.:* HROTSV. Mar. 749 fuerat concordia tanta, ut quondam . . . bovibus . . . conmansere leones *(cf. Vulg. Is. 65,25).* FROUM. carm. 27,17 sonus . . . meus ceu -s canit. THIETM. chron. 8,2 populus . . . more -is est pascendus. SIMON SITH. gest. 1,15 -s Domino Bovo . . . Domini profecit in arvo. *al. de symbolo Lucae:* CARM. imag. 8,3 fonte patrum ductas -s agnis elicit undas. METELL. buc. 9,47 signatus -e, Luca, iuva iumenta caduca. **δ** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 201ᶜ -es indicant apostolos . . ., qui in agro Domini . . . laborare versati sunt. HONOR. AUGUST. gemm. 1,17 -s ad hoc pascitur, ut in eo opus agriculturae exerceatur; -s est praedicator, cantor, quodammodo bubulcus, qui iubilat bobus *eqs.* ABSAL. serm. 46 p. 261ᴬ quatuor . . . sunt in -e, per quae doctoribus ecclesiae recte comparatur *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p. 439ᵇ,43 'ipsam' speciem *(sc. angelorum)* '-is' (*cf. PG 3, 361ᴬ* βοός) censendum est significare 'firmum' *eqs. al. v. et l. 44.* **ε** *in nominibus: hominum:* CHART. civ. Halb. 16 p. 19,18 (a. 1208) frater W. Oculus Bovis. CHART. Turg. II 106 p. 366,15 Hermannus Bos. *adde:* UNIBOS 3,4 (ed. K.

[Erb]

Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 252) in personarum drammate uno cantemus de -e! *plantarum:* ODO MAGD. herb. 1127 lingua -is graeco sermone buglossa vocatur (ALBERT. M. veget. 6,367 l. -is est herba lata habens folia. ALPHITA II p. 24,13. *al.*). THEOD. CERV. chirurg. 4,7 p. 183[A] extrahatur aqua a foliis resta -is (ALPHITA II p. 25,5sq. bulmago r. -is vel retinens -es idem. *al.*). ALPHITA II p. 23,20 -is lacta, orobo idem. p. 24,20 butalmos, oculus -is idem (p. 126,35 o. consulis, o. -is idem. *ibid. al.*). *loci:* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,21 (interp.) ripam Padi . . . a capite Tari usque ad Bovem curtum. **b** *iur.:* **α** *spectat ad possessionem, donationem, traditionem sim.:* TRAD. Patav. 2 (a. 739) dedit . . . equos duos et -vum unum. FORM. Sal. Lind. 7 dono . . . inter -vos (-ves *2*) et waccas . . . capita tanta (CAPIT. reg. Franc. 128,7 -es XXVI, vaccas XX, taurum I. *saepe*). TRAD. Weiss. 62 p. 67,2 hoc est, quod dono: . . . in vestimentis, in -vis, in gaballis (COD. Lauresh. 3733[a]. *al.*). CONC. Karol. 60 p. 791,8 dedimus . . . -um paria XX, -es decem, iumenta VII. CHART. Sangall. A 441 trado . . . iuga . . . -um VI. TRAD. Frising. 1083 si . . . in illorum *(mancipiorum)* potestate IV -es invente fuerint *eqs.* TRAD. Fuld. I 44,26 -es arales LVIII, -es armentales XII. CHART. Tirol. notar. I 889 investivit eum de duobus -vis. *saepe.* **β** *spectat ad decimam, exactionem, teloneum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,35 habeant *iudices* -es saginatos . . . ad socciandum aut ad nos deducendum. 253,4 si . . . Bawari . . . regionem intraverint . . . cum . . . bobus . . ., sine theloneo emant. CHART. select. Keutgen 133, 4,12 iura theloneарii: . . . de -e I d. REGISTR. abb. Werd. 8,10, 50 villicus dabit . . . -em bene iugalem. CHART. Stir. II 160 decimas . . . -vium, ovium. CHART. Babenb. 232 p. 49,27 iura iudicis . . .: pro thauro XX den., pro -e XVI den., pro vacca XII den. 427 p. 279,34 muta . . . recipiatur sub hac forma: de -e unus denarius. *al.* **γ** *spectat ad servitium, angariam:* FORM. Bitur. 15[a] p. 175,18 paria tantas de -es ad laborandum. CAPIT. reg. Franc. 128,8 dant *mansi* . . . in hoste -em I. CHART. Rhen. med. I 135,1 in hostilicium carrum I et -es IV (135,6. *cf.* 135,10 -em h. l). 135,46 p. 171,13 facit angariam . . . cum -vis II. *al.* **δ** *spectat ad pretium, emptionem sim.:* LEX Alam. 71,1 summus -es (-is, -us, bos *var. l.*) quinque tremissus valet. CAPIT. Saxon. 11 -em annoticum utrisque sexus . . . pro uno solido (*cf.* LEX Saxon. 66 quadrimus -s duo solidi). CHART. Sangall. A 296 precium recepit venditor ad emtore unu -e. TRANSL. Conr. Const. 5 -em suam . . . sexaginta argenteis vendiderat. *al.* **ε** *spectat ad furtum, ablationem sim.:* LEG. Burgund. const. I 19,3 si quicumque . . . -es (bos *B4*, -is *A3. B6*, -em *B11*) tulerit (LEG. Wisig. suppl. 2,13 si -bem iugalem t., det solidos duos ad hominem illum, cui . . . bus fuerit). LEX Baiuv. 9,2 si -em domitum . . . furaverit. LULL. epist. 110 p. 238,20 VIII vaccas cum VII bobibus . . . Willefrith abstulit (LEX Saxon. 34 -em quadrimum. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649, 27). *saepe. adde:* LEG. Wisig. 7,2,11 si quis tintinabulum involaverit de . . . -e (-em, -es, -be, vove *var. l.*), solidum reddat (LEX Baiuv. 9,12). **ζ** *spectat ad vulnerationem, interfectionem sim.:* LEG. Wisig. 8,4,4 qui . . . castraverit . . . -em. LEX Baiuv. 9,10 si quis . . . -em (-bem *sP*) . . . occiderit. 14,8 si quis . . . -i (-em *var. l.*) . . . oculum excusserit (14,9 cornu a capite). 14,13 qui . . . -i (-em, -e, -is, -bi *var. l.*) caudam amputaverit. *al.* **η** *spectat ad usum illegitimum:* LEG. Burgund. const. I 4,8 qui de alienis bobus (bu-, bobos, boves, bovis *var. l.*) . . . opera facere praesumpserit *eqs. al.* LEG. Wisig. 8,4,9[tit.] si -s alienus . . . operibus subiugetur. CHART. select. Keutgen 126,100 (s. XII.[2]) -es ad aratra . . . pertinentes . . . in alium usum applicare. **ϑ** *spectat ad damnum a bestiis effectum:* LEG. Burgund. const. I 18,1 si . . . -s (-ves *B7.8*) -em percusserit. 89,4 de bubus (boves *A4. B7*, bovis *B8*) . . . iubemus, ut . . . custos vineae inventa . . . animalia includat. PACTUS Alam. III 17 si caballus, -es aut porcus hominem occiderit (V 12 [rec. A] si . . . -vis [bobus *4*, bos *2.6.7*] h. o.). *al.* **ι** *spectat ad compositionem, poenam, pignerationem:* LEG. Burgund. const. I 27,9 si quis . . . vomerem furto abstulerit, duos -es cum iunctura . . . tradere conpellatur. LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit, -em cornutum videntem et sanum . . . tribuat. EDICT. Roth. 250 si quis . . . -es (-vem *6*) . . . pigneraverit (CAPIT. reg. Franc. 159,2 pignerare in bovibus). 251 sculdahis tollat -bes (-ves, -vem *var. l.*). LEX Baiuv. 7,4 si -em (-be *sP*) iunxerit *die dominico* . . ., dextrum (-am *W*) -em (-bem *sP*) perdat. CHART. Tirol. notar. I 470 (a. 1236) condempnavit . . . Buchinum . . . in . . . quatuor bubus . . . vel in extimatione ipsorum -vum (CHART. Burgenl. I 390 p. 266,37 quinque marcas in estimacione condigna cum bobus . . . solvet). II 454 accipe ad pignus II -es bonos. ACTA imp. Winkelm. II 53 ne pro . . . debito . . . -es domiti . . . auferantur. *saepe.* **κ** *spectat ad ius pabulandi:* LEG. Wisig. 8,4,27 ramos . . . ad pascendos -bes (-ves *var. l.*) . . . incidere. DIPL. Ludow. Germ. 103 ut . . . habeant . . . pasturam animalibus . . ., hoc est in . . . bubus. CHART. Sangall. A 707 quando missus . . . pergerit . . . ad recipiendas daecimas, sive cum caba sive cum -e, dentur eis pabule. *al.* **λ** *spectat ad usum partium corporis:* CAPIT. reg. Franc. 32,23 habeant *iudices*, quando servierint ad carnes dandum, -es cloppos, non languidos. DIPL. Loth. III. 102 pectora -um venditorum . . . confirmamus. REGISTR. abb. Werd. 8,17,32 Eggihard vehit . . . pellem -is. CHART.Tirol. notar. II 287 assesor . . . interdixit . . . C et LXXV coros -vium iacentes in canipa. CHART. select. Keutgen 278,9 ne . . . misceantur inter . . . pannos . . . crines vaccarum et -um. 365,7 linguas -um. *al. v. et p. 1543,25.* **μ** *spectat ad mensuram terrae:* TRAD. Fuld. I 7,80 (s. XII.[med.]) tradimus . . . duorum -um terram et duas partes terre -is unius (7,87 XX -um t. et . . . X -um t. *ibid. saepe*). HELM. chron. 12 p. 25,29 Sclavicum . . . aratrum par -um . . . conficit. TRAD. Salem. p. 108,17 quod *(praedium)* est ad duos -es. *al.* **2** *de animalibus feris i. q. bison, urus – Wisent, Auerochse (Bison bonasus L., Bos primigenius Bojan.):* WALAHFR. imag. Tetr. 252 timent vestros . . . arcus. . . lupus, immane -umque examen agrestum (ALBERT. M. animal. 2,21 quaedam *animalia* . . . sunt pilosa . . . sicut habentia iubas ut . . . quoddam genus -is agrestis [*cf. p. 498[b],31* βόνασος]). EKKEH. IV. bened. II 125 sit -s silvanus . . . sanus. ALBERT. M. animal. 1,49 quae *(bellicosa animalia)* . . . defendunt se . . . sicut . . . -s magnus silvestris *eqs. huc spectare vid.:* ALBERT. M. animal. 6,102 sunt . . . -es et bubali . . . et -es barbati. **B** *latius:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 -es mugiunt vel reboant. ALBERT. M. animal. 2,23 inter agrestia . . . animalia et domestica ⌊in genere -um⌋ (⌊⌋ *in margine m.*[1]) diversitas est; . . . inveniuntur enim in genere -um nigri magni, qui bubali a quibusdam vocantur, et aput nos vocantur wisent. 22,37. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,34/37 p. 100,55 animalia melancholica ut asinus, . . . -s. *al.*

II *cerva – Hirschkuh (Cervus elaphus L.):* LEX Sal. Merov. 118 si quis stadalem vaidaris cervum aut -vum cervi atribute saliverit, MDCCC denarios . . . culpabilis iudicetur *(v. notam ed.).*

III -s Luca *i. q. elephas – Elefant (Elephas maximus L.):* METELL. Quir. 3[a],20 Lucas nosse -es plebs avet urbica *(cf. Plin. nat. 8,16. Isid. orig. 12,2,15).*

IV -s marinus *i. q. phoca – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim., cf.* Gloss. III 696,36 St.-S. phoca selach vel -s marinus): HIST. de exp. Frid. imp. p. 30,10 inter cetera munera eos, quos dicunt -es marinos seu focas, . . . dederunt (ALBERT. M. animal. 7,77). ALBERT. M. animal. 1,615 non est piscis ille cornutus, qui -s in mari vocatur. *Erb*

***bosa,** -ae *f. (cf. francog. vet.* bose, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 1225.1244) fimum – Mist:* TRACT. de aegr. cur. p. 355,12 accipe -am bovis aut tauri recentem et mitte in pannum lineum *eqs.*

***boscale** (bu-, -schil-), -is *vel* ***boscalium,** -i *n. silva, pars silvae, frutectum – Wald(stück), Gebüsch:* DIPL. Otton. III. 70 corticella cum . . . silvis, buschilibus, aquis. 100 p. 511, 42 in silvis et in buscaliis. DIPL. Heinr. II. 349 medietatem cortis . . . cum silvis et . . . vineis, buscalibus. DIPL. Heinr. III. 198[a] p. 253,9 cum . . . silvis, buscaliis, palariis. DIPL. Conr. II. 291 p. 413,17 (spur.) foresta, silvas, pascua, buscalia . . . donamus. *al.*

[Schneider]

***boscarium** (bu-, -scha-, -reum), -i *n.* *silva, pars silvae, frutectum – Wald(stück), Gebüsch:* DIPL. Otton. I. 374 p. 514,12 omnia . . . corroboramus una cum . . . silvis, . . . frascariis, bu-is (*inde* DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,27 buscareis [busch- B^1]. DIPL. Conr. II. 292 p. 414,39 [spur.]). DIPL. Otton. III. 101 p. 513,19 cum . . . bu-is, venacionibus. DIPL. Heinr. II. 425 p. 540,40 corroboramus . . . prata, salecta, bu-a (*an* bo- *leg.? v. notam ed.*).

boscas *(f.)* (βοσκάς) *species anatis minoris – Krick- oder Knäkente (Anas crecca L. vel Anas querquedula L.):* ALBERT. M. animal. 7,40 habitantes (*sc. aves*) . . . iuxta fluvios . . . sunt vocatae . . . colonyz et bathychez (*p. 593*^{b}*,17* βοσκάς) *eqs. v. ThLL. s. v.* boscis.

***boscatio** (bu-), -onis *f.* *silva, frutectum – Wald, Gebüsch:* CHART. Ital. Ficker 217 p. 270,43 (a. 1209) alienationes . . . nemorum, pascuorum, bu-um . . . infirmamus.

***boschus** *sim. v.* *boscus.

***boscivus** (bu-, -schi-, -ski-), -a, -um. **1** *adi.: silvestris, frutectosus – bewaldet, Wald-, Busch-:* CHART. Bund. 559 (a. 1213) de pezia una de tera bu-a. CHART. Tirol. notar. I 501 coheret . . . terra greziva et boschiva. CHART. Tirol. 1091 p. 135,18 mansum . . . cum . . . terris vineatis, aratoriis et buskivis. CHART. Tirol. notar. II 528 de x plodiis terre buschive. CHART. Brixin. 210 p. 200,38 cum . . . terris . . . bu-is et nemoribus. *al. in hac regione.* **2** *subst. fem. (sc. terra) vel neutr.: terra silvestris vel frutectosa – Wald-, Buschland:* CHART. Tirol. 961[a] p. 22,39 (a. 1231) investivit . . . cum . . . curte, cum aratoriis, pradivis et buskivis.

***bosco** (bu-, -scho), -are. **1** *intrans. i. q. ligna (in silva) caedere vel colligere – Holz (im Wald) fällen oder sammeln:* CHART. Ital. Ficker 99 p. 143,46 (a. 1125) dum controversia moveretur . . . de iure . . . pavolandi, buscandi. ACTA imp. Böhmer 895 p. 607,8 in . . . bosco -are. ACTA imp. Winkelm. I 143 p. 120,32 -are et pascuare in publicis . . . sylvis. *v. et supra p. 500,43.* **2** *trans. i. q. ad lignationem usurpare – zum Holzfällen, zur Holzgewinnung benutzen:* CHART. Ticin. 235 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. IV p. 20,33; a. 1227) quod quelibet alpis . . . debea⟨t⟩ pasculari et boschari.

***bosculus,** -i *m.* *parva silva, frutectum – Wäldchen, Gebüsch:* LAMB. ARD. hist. 15 p. 570,5 terram . . . monticulosam et . . . -is obsitam.

***boscus** (bu-), -i *m. (n.* -um: *p. 1546,4sq.) (orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 497)* *script.:* po-: *l. 60. adde* CHART. Turic. 775 poscho. *al.* -squ(us): *l. 68.* -sch(us): *l. 45.54sq.57.62. p. 1546,18. al.* -ssc(us): *l. 53.* *?* -st(us): *l. 61.*

silva, nemus, regio silvestris vel frutectosa – Wald, Waldung, bewaldetes Gelände, Gebüsch (cf. P. Aebischer, ZRomPhil. 59. 1939. p. 417sqq.): **1** *iur.:* **a** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes sim.:* CHART. Bern. I 4,48 p. 284,29 (a. 993/96) accipimus . . . -um et prata (CHART. Bund. 411 de prato et bussco. *al. v. et l. 60*). DIPL. Heinr. III. 70 p. 92,30 silvam . . . et -um (-schum B^1), quod dicitur Linare, et -um (-schum B^1) Aulocia cum suis pertinentiis . . . concedimus (CHART. Bund. 968 p. 396,13 de petia una silve et buschi. *al. v. et p. 1546,2*). CHART. Basil. A I 174 p. 260,14 dedimus . . . omnia usualia . . . tam in plano quam in -o (CHART. Meckl. 409 p. 413,32 in silvis, pratis, pascuis, in busco et p. CHART. Bern. II 261 in poscho et p. CHART. Nuremb. 404 p. 246,39 in busto [*sic?*]. CHART. Gelr. 1000 p. 968,29 in buscho. *saepe, imprimis in privilegiis paparum*). DIPL. Loth. III. 76 buscos de Pigugnaga . . . concedimus. REGISTR. Trident. I 15 solvere . . . bestiam . . . pro -o uno . . ., qui buscus dicitur Laretus. CHART. Rhen. inf. II 105 allodium . . . cum buscho. CHART. Wetzlar. I 19 predia, que michi . . . in -scho et agris . . . pertinebant. CHART. ord. Teut. 84 cum . . . terris, . . . forestis, -quis. CHART. Tirol. 1049[a] p. 92,9 castrum . . . cum . . . nemoribus et busco. COD. Wang. Trident. 202 p. 401,12 comune ipsius busci . . . teneant ad roncandum et disroncandum. *saepe.* **b** *spectat ad lites:* ACTA imp. Winkelm. I 37 (a. 1210) cum . . . clerici . . . molestarent monasterium . . . super quibusdam terris . . . et -o. CHART. Heist. 178 cum questio verteretur . . . super quadam silva seu busco. **c** *spectat ad terminos:* CHART. Tirol. 1072 (a. 1238) a superiori parte *terrae* est . . . buscum episcopatus. CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 109,1) pertice III: buscum comunis. CHART. Wirt. VIII 2732 p. 67,3 a -o Saliunce usque ad viam. *al.* **2** *usu communi:* CHART. Heinr. Leon. 30 p. 43,26 cum rex . . . iuxta -um et villam Povellani resideret. ANNAL. Ianuens. I p. 140,13 Turchi ignem imposuerunt in -o. WILH. ANDR. chron. 183 p. 750,30 a portario . . . in -o de Herkem mortuo reperto. *al.* **3** *in nom. propr. hominum et locorum:* DIPL. Otton. II. 281 p. 328,4 castellum da B-o. CHRON. Sigeb. cont. a. 1159 (MGScript. VI p. 460,39) sanctae Mariae de B-o sive de Nemore . . . canonicus (LAMB. ARD. hist. 105 patrem Raulini de B-o sive de N.). ACTA imp. Stumpf 410 p. 576,7 castellanos . . . de Busco. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 109,11) ecclesiam . . . sancti Bartholomei ad Buschum. CHART. Lux. VIII 144 Gozwino, civi de Busco Ducis (*'Herzogenbusch'*). *al. fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 63 p. 71,16 (a. 835) in locis, quę dicuntur . . . -us et tillus.

bosforus *v.* phosphorus.

bosor *subst.* (בֹּצֶר) *caro – Fleisch:* ABBO SANGERM. bell. 3,99 apparat atque -r (gloss.: caro) taphium sibi. *v. ThLL. II 2145,53sqq.*

***bosrago** *v.* *borago.

***bossa,** -ae *f.* *(francoprov. dial.* bosa, *cf. Glossaire des patois de la Suisse romande. II. 1934/54. p. 538sq.) dolium – Faß:* CHART. Helv. arb. 17 p. 30,29 (a. 1219) cause, que . . . habebat . . . capitulum . . . de quadam -a. p. 31,3 pro . . . -a, quam capitulum . . . exigebat annuatim . . ., dictum fuit, quod . . . redderetur *eqs. cf.* *but(t)a.

bostar (ho-), -aris *n. vel raro* ***bosta,** -ae *f.* *stabulum boum, bovile – (Rinder-, Ochsen-) Stall (cf.* GLOSS. III 130,23 St.-S. -a pherrich. 670,6 bocetum vel h-r rindirstal. 691,5. *al.):* VITA Rigob. 27 (MGMer. VII p. 61,20) antequam . . . in diversorii -e sopori membra dedisset. ABBO SANGERM. bell. 1,636 efficitur -r (gloss.: stabulum) . . . antistitis aula. UNIBOS 10,2 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 254) evacuato -e. EGBERT. fec. rat. 1,1713 -r mihi purgabis. *in imag.:* EPIST. var. III 33 p. 203,27 ego *(sc. scriptor libelli)* . . ., qui bovis -am calco. *Schneider*

1. *bota, -ae *f. vel* ***botus,** -i *m.* *(francog. vet.* bote) *script.:* bott-: *l. 55.59.62sqq.* bocc-: *l. 59.* *form. acc. pl.* -ones: *l. 55.* *metr.* bŏ-: *l. 48.*

caliga (subtalaris) – (halbhoher) Stiefel, Knöchelschuh (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 287sq.): **1** *gener.:* CARM. de haer. 21 (MG Lib. Lit. III p. 616; s. XI.[ex.]) est *monachus* bene subtonsus, -is tunicisque politus. CONC. Karol. app. 7 p. 833,1 (s. XII.) monachis Gallicanis est indultum, ut . . . -is . . . uti possent. CONR. EBERB. exord. 2,32 p. 1045[A] -is . . . rarissime utebatur *abbas.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 273,17 attulerunt . . . -as sive hocellos secundum morem eorum. *al.* **2** *spec. de praestatione, recompensatione, praebenda sim.:* CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,34 (a. 1209) claustrum . . . dat II bottones *(sc. loco telonei).* CHART. Brand. A X 24 p. 194,16 militi . . . singulis annis . . . duo paria -arum presentabuntur. CHART. Friburg. 51 duos . . . calcios, qui dicuntur -i, . . . pro censu ab ipsis recepturi (CHART. Lux. VIII 139,6 p. 160,20 calceos, qui vulgo botti [*in margine:* bocci] vocantur. CHART. Eichsf. 405 duo calcii -i). CHART. Eberb. 262 p. 15,17 sculteto . . . -as quatuor. CHART. Port. 184 p. 198,10 dabit cellerarius . . . plebano . . . duos novos bottos (CHART. Wirt. VII 2050 duos bottos et duos soccos n. . . . tribuere. *al.*). 256 qui nobis de dictis agris duos bottos dabunt annuatim. CHART. Pruf. 1 (Mon. Boica XIII p. 141,23) qui *(advocatus)* . . . ab episcopo . . . provideatur sola contentus remuneratione divina et duobus bottis hiemalibus. CHART. Friedb. Hass. 72 p. 28,24. *al.*

2. *bota, -ae *f.* *(theod. inf. vet.* bote) *multa, emenda – Geldstrafe, 'Buße' (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 655sqq.):* CONST. II 279,4 (a. 1222) si citatus non comparet . . ., emendam solvere tenetur, que -a vocatur.

[Pape]

***botacius** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (ital.* bottaccio *a* buttis, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica 54. 1955. p. 46)*
doliolum – Fäßchen: SALIMB. chron. p. 113,22 vasculum vini, quod illi de Tuscia flasconem dicunt, Lombardi vero -um.

***botania** (bora-, -mia *sim.*), -ae *f.* (*cf.* ἱερὰ βοτάνη)
verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 162): GLOSS. III 526,32 St.-S. borania yser. 537, 53 borania isirnwurz. 550,49 -a (-mia *B*, batoia *c*) ysern. *cf.* botanicus.

botanicus (bu-, boda-), -a, -um. (βοτανικός)
1 *adi.: herbis (salutaribus) abundans – reich an (Heil-)Kräutern:* AETHICUS ISTER 63 p. 43,1 fluvium . . . rivis bu-is (bo-is *var. l.*) herbarum multarum fertilissimis. **2** *subst.:* **a** *masc.: liber herbarum (salutarium) – (Heil-)Kräuterbuch:* BOTAN. Sangall. 62,2 finit bod-us. **b** *fem.:* **α** *scientia herbarum (salutarium) – (Heil-)Kräuterkunde:* RICHER. REM. hist. 2,59$^{med.}$ tractatum *est* . . ., quid efficiat farmaceutica . . ., quid etiam bu-a. 4,50$^{ex.}$ **β** *verbenaca – Eisenkraut (cf. l. 7):* GLOSS. III 537,28 St.-S. -a isirn. *cf.* *botania.

***botellaria** *sim. v.* *butellaria.

botellus (bude-, perdue-), -i *m. intestinum – Darm:* **1** *spectat ad homines:* LEX Frision. 22,53 si -um vulneraverit. 22,56 si -us de vulnere processerit et iterum interius remittitur. add. 3^{a},31. iud. Wul. 3 intestina vel -i. **2** *spectat ad bestias:* VERS. cod. Paris. 13023 (ed. B. Bischoff in: Liber Floridus. 1950. p. 178^{47}; s. IX./X.) dilige būdellos *('Kutteln' ed.)*, sit nunc tibi pancia cara. MOSES PANORM. infirm. 34$^{tit.}$ *(de intestino recto)* capitulum curandi malum budelli cultrini equorum *(v. notam ed.). techn.:* Ps. GERH. CREM. sal. II 2 resolve in uno budello ([per duello *G; v. notam ed. p. 86*]. *sim.* II 10 in budello). Ps. AVIC. anim. 1,12 p. 87 solve *salem armoniacum* . . . in budello porci cum aqua.

1. *botha, -ae *f.* (*cf.* *botinus) *fossa, lacuna – Graben, Lagune:* ACTA imp. Stumpf 157 p. 212,12 (a. 1178) curtem . . . cum . . . paludibus, . . . marinis piscariis cum tumulo, item ad utendum . . . usque ad -as (*inde* 177 p. 242,19).

2. *botha *v.* *butha.

botholicula (bocil-, -lica *sim.*), -ae *f. (m.* -us: *l. 43)* **1** *calix (parvus) – (kleiner) Becher:* GLOSS. III 157,55 St.-S. boto-a (poto-, boci-, boti- *var. l.*) stŏf. 643,8 botto-a. 644,20 potoliculus stouphilin. IV 182,25 -a (botholicam *b*) stŏf i. eimper. *ibid. al.* **2** *situla – Eimer: l. 43sq. cf.* buticula.

bothonia (boto-, -oma, -orna), -ae *f. situla – Eimer:* GLOSS. III 157,10 St.-S. ydria . . . vel urna vel botoma ember. 224,59 -ma (-om *Q*) urna i. eimbir. 266,56 -ma (-rna *b*). 644,26 botonia. *ibid. al.*

***bothrion** (-tr-), *abl.* -o *n.* (βόθριον) *ulcus corneae tunicae – Hornhautgeschwür:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 61,12 in ceratoidi . . . cavum et strictum . . . ulcus -on (-tr- *B*) cognominatur, latius vero -o ([-tr- *A a. corr., B*]. *3,22,21* βόθριον . . . βοθρίου), minus vero profundum ciloma vocatur. ARS med. 7 p. 428,9 botrion dicitur ulcus circa irin oculi angustum.

***boticella** *v.* *buticella.

***botinus,** -i *m. vel* ***budina** (but-, buc-), -ae *f. (cf.* βυτίνη *potius quam* *botina [*cf.* *bonna *p. 1519,28*] *vel* βόθυνος, *v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 60sqq.)*
1 *fossa (aquatica) terminalis – (Wasser-)Graben als Grenze:* LEX Ribv. 59,2 si . . . infra terminatione aliqua indicia seu sarte vel -as (-ae, butinas, bucinas *sim. var. l.; huc spectat* GLOSS. II 354,28 St.-S. butina lach) aut mudule facte exteterint. **2** *lacuna – Lache:* GLOSS. III 295,24 St.-S. -us lacha. IV 41,4 -i lach. *v. et l. 63. cf.* 1. *botha.

botirum *v.* butyrum.

***botium** -i *n. vel rarius* ***botius,** -i *m.* (*cf. francog. vet.* boce, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 467sqq. s. v.* bottia) *script.:* boci-: *p. 1548,11.13. al.* -z(um): TRACT. de chirurg. 469. 472. *v. et p. 1548,4.*
tumor, sarcosis – Schwellung, Auswuchs: **1** *strictius i. q. guttur tumidum – Kropf:* ROGER. SALERN. chirurg. 2,331 -um sub manibus apprehendatur . . . et -o apprehenso unco hinc et inde -us ipse (-um ipsum *J*) scarnetur. 2,345 solet . . . -um multas partes habere, quas valde difficile est enervari. TRACT. de chirurg. 455 in gula fit colleccio, que -zum vocatur. IOH. IAMAT. chirurg. 5,9 -um . . . nascitur . . . in colli parte anteriori, supra tracheam scilicet et arteriam. GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 602,14 -um . . . est apostema . . . sive tumor, qui . . . dicitur gutturnositas *eqs.* (BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,6 p. 125^{G} -um est a. carnosum in gula generatum *eqs.*). *saepe. v. et l. 14.* **2** *latius:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,486 de scrophulis (sive bocia *suprascr. M*), que in capite oriuntur. GLOSS. Roger. III p. 277,45 (in margine) in alio libro inveni super glandulam, ubi erat bocius. *de nodis ulmi:* GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 601,10 medicamentum . . . contra -um: . . . ellebori . . . dracm. II, -i ulmi.

botolicula *v.* botholicula. **botonia** *sim. v.* bothonia.

botracium *sim. v.* batrachion.

***botratus,** -a, -um. *uberibus ornatus – schönbusig:* CARM. var. I 33,2,5 cavete, filiole *(cod.,* -i *ed.)* -e, Fulcharium necnon suum socium . . . Sedulium (*cf. Vulg. cant. 7,7* ubera tua botris).

***botrifer,** -era, -erum. *ferax uvarum – Trauben tragend:* VITA Altm. 11 cum . . . agricola vineam . . . excoleret . . . -os palmites propagando. CARM. de Iuda 1,196 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 264) -am vitem scimus Christum fore.

botrio, -onis *m.* (*cf.* βότρυς) *script.:* bu-: *l. 29.34.35. 40.46. adde* AETHICUS ISTER 84 p. 66,14. *al.* -tr(o): *l. 35.* -tru(o): GLOSS. II 743,16 St.-S. butruonum.
uva – Traube: **1** *strictius de fructu vitis (cf.* GLOSS. II 497,49 St.-S. -ia [*per errorem pro* -o *ut vid.*] vel botrus drubo. IV 133,26 -es trophen. *al.):* **a** *proprie:* VITA Sigir. 10 (MGMer. IV p. 611,29) -um collectio. AETHICUS ISTER 90 p. 69,13 bu-um ophinum calaria fercola. VITA Filib. 7 (MGMer. V p. 588,6) vinearum habundant bu-es (butrones, botriones, botri *var. l.*). EKKEH. IV. bened. I 26,104 (gloss. in margine) in cena Domini ait *episcopus a sepulcro reversus* -em se ipso grossiorem habuisse. **b** *per compar.:* AETHICUS ISTER 106 p. 80,1 ostendit . . . vineas . . . ex gemmis variatoque opere ad instar bu-um. **c** *in imag.:* PAULIN. AQUIL. carm. 1 p. 130,35 (epist.) folliculi . . ., qui clusas celant -um gemmatas . . . uvas (*sim.* EPIST. var. I 15 p. 518,2 [auctore Paulin. Aquil.]). *spectat ad Christum:* EKKEH. IV. bened. I 51,8 bibit calicem crucis ex -e meracem. pict. Mog. 360 terra prę cunctis donis dedit in cruce spem -is (gloss.: Christi pendentis). **2** *latius:* ANTIDOT. Lond. p. 18,22 ammomi bu-es IIII.

***botrion** *v.* *bothrion.

botris (-ix), *nom. pl.* -is *(m.)* (βότρυς) **1** *uva – (Wein-)Traube:* EKKEH. IV. bened. I 20,159 parturiat gemmas nutriatque -is sibi mammas (*sim.* prol. 2,36 parturiant . . . -is). **2** *ambrosia – Traubenkraut (Chenopodium botrys L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 942sq.):* DYASC. p. 42^{a} -is herba est fructuosa tota spansa super terram *eqs. (sim.* ALPHITA II p. 23,28 -ix arbor est fructuosa *eqs.). v. ThLL. s. v.* botrys.

botruosus (brotino-, bu-), -a, -um. (*cf.* βοτρυώδης)
racemosus – traubenförmig: DYASC. p. 3^{a} amomium genus est herbe . . . ex tirso bu-um semen reddens. p. 3^{b} ponticum *(amomum)* ruffum est et . . . -um. p. 27^{a} semen ipsius *(ampeli leuces)* uve simile est et brotinosum *(sic?).* p. 82^{b} flores albi *ellebori* . . . in scemate bu-o similis gnico.

botrus, -i *m. (f.: p. 1549,44)* (βότρυς) *script.:* po-: *p. 1549,26. adde* GLOSS. I 373,34 St.-S. FUND. Mur. 30 p. 92, 24. *al.* bat-: *l. 72. p. 1549,7.* bet-: GLOSS. I 615,57 St.-S. *cod. q.* but-: *p. 1549,7.10.26. al. adde* IOSEPH. SCOT. carm. 5,11 (MGPoet. I p. 156) *cod. B.* -uc: *l. 71. p. 1549,1. form. nom. sg.* -on: *l. 71. metr.:* bō-: *p. 1549,7.9.26. al.* bŏ-: EKKEH. IV. bened. I 17,50. II 183. *v. et p. 1549,40. signif.:* ALPHITA I p. 280,27sq. -us interpretatur rotundus, unde collectio uvarum, quae in rotunda forma invenitur, dicitur botruc (*cf.* p. 298,16 lithobotridos, id est lapis rotondus; -on [ba- II p. 100,23] enim rotundus dicitur); dicitur etiam

[Pape]

botruc illud corpus rotundum, a quo rosarum (flores [folia rosarum *var. l.*] II p. 23,14) procedunt.

I *uva – (Wein-) Traube (interdum i. q. acinus – Weinbeere, e. g. l. 5.9):* **A** *strictius:* **1** *proprie (cf.* Gloss. I 294,49 St.-S. uva -us drubo. III 295,14 -us wintrubo. 582,54 -us winber. *saepe. v. et p. 1548,31):* Aldh. virg. II 178 pampinus immensos dum gignit palmite -os (ba- S^2, bu- N *a. corr.*). Ermenr. ad Grim. 27 p. 565,13 -us, qui . . . citius et qui sero maturescit. Carm. Salisb. 11,19 vitibus Octimber -os decerpit et uvas. Diaeta Theod. 497 -us (bu- B) uvarum calidus est . . . et ventrem procurat *eqs.* Chart. Babenb. 427 p. 280,7 de curru -orum venalium sex denarii. Albert. M. veget. 1,150 *racemus* est id, in quo figuntur multae uvae in -o. 6,239 habet . . . vitis fructum, qui -us vocatur. 6,242 in eadem vite -i et albi et rufi proferuntur. Chron. Erf. min. app. III p. 720,3 papa constituit, ut . . . -us in calice comprimatur *eqs.* Annal. Basil. a. 1270 -i maturi in octava Petri et Pauli. *saepe. de effigiebus:* Libri Karol. 3,23 p. 151,21 dum quatuor tempora anni . . . depingunt, . . . vindemię labris vel -is oneratum ut autumnum. **2** **a** *per compar.:* Hildeg. epist. I 47 p. 231^{B} sicut -us vini non per putationem, sed per mysticam gratiam Dei viret *eqs.* Albert. M. veget. 6,20 est longus culmus ille *(sc. arboris paradisi)* sicut -us et flos eius . . . ad modum -i figuratus. 6,290 basilicus . . . facit in semine multa grana sicut -us. **b** *in imag. vel alleg.:* Aldh. virg. II 2792 pudicitiae carpens de palmite -os (bu- *AN*, po- *S a. corr.*). Rhythm. 81,9,5 tu *(sc. Maria)* reparasti -os in propagine. Hraban. univ. 19,4 p. 508^{B} -us . . . ecclesiam sive corpus Domini significat. Abbo Sangerm. bell. prol. 7 sume -os (gloss.: versus), tibi quos tua fert vitis (gloss.: tuus discipulus) adhuc virides. Carm. libr. III 49,1,1 continet hic -um . . . spinamque libellus *eqs.* Paul. Bernr. Greg. 64 p. 509,21 *(de Heinr. IV.)* expectata vitis ad pingues -os ferendum labruscas . . . portavit. Chart. Pomm. A 33 quatenus . . . tamquam ulmus vites celestes cum -o portemus. *al. de Christo (cf. Vulg. Ioh. 15,1):* Rhythm. 81,31,1 quam pulchra vitis tale -um protulit. Hraban. univ. 19,7 p. 526^{D} -us . . . Cypri *(cf. Vulg. cant. 1,13)* factus est Dominus in resurrectione *eqs.* Meginh. Fuld. (?) Ferr. 7 spinis -us coronatur. Ekkeh. IV. bened. I 23,29 lignum sustinuit -um, qui cuncta beavit. Lamb. Leod. Matth. I 158 -us ille novus typico de vecte pependit (gloss. M: -us in vecte Christus in cruce). Ekkeb. Schon. opusc. 4 p. 283,33 Iesu . . . , concupiscibilis -e. *al. v. et l. 28.* **c** *proverb.:* Iocalis 287 non fit -us ita vinum, nisi sit pede trita (tritus *V*). **B** *latius:* **1** *flos vini – Weinblütenstand:* Annal. Basil. a. 1276 p. 199,30 die pasce -i videbantur. p. 199, 44 -i floruerunt. **2** *uva immatura – Herling:* Gloss. III 327,26 St.-S. racemus -us herlinc. **3** *de sidere i. q. Vergiliae, Pleiades – Traubengestirn, Pleiaden:* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,19 quas *(stellas)* Graecorum traditio . . . pliadas, Latina . . . a . . . racemo -um nuncupaverat *(cf. Isid. nat. 26,6).*

II *gemma fructus – Fruchtknoten: v. l. 1.*

botrys *v.* botris. ***botta** *v.* 1. *bota.

1. *botto, -onis *(m.) (cf. francog. vet.* boton, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 462)* *gemma – Knospe:* Theod. Cerv. chirurg. 3,1 p. 158^{F} re(cipe) . . . rubeae malvae, -um vel florum prunelli . . . omnium ad libitum.

2. *botto *v.* 1. *bota.

bottolicula *v.* botholicula. ***bottus** *v.* 1. *botha.

botulus, -i *m. farcimen – Wurst:* Agnell. lib. pont. 112 p. 352,11 dividunt . . . bucellam panis et -os singulos.

1. *botus *v.* 1. *bota.

2. *botus (albac, albot, bot, both, but *sim.*), -i *m. (arab.* būt, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 96) form. abl. sg.* bute: *p. 1550,1.*

1 *catinus – (Schmelz-) Tiegel:* Anon. secret. p. 46,16 haec *vasa* . . . sunt omnibus nota absque bot et marbot. Ps. Gerh. Crem. sal. II 41 pone in albot et accende sub eo ignem . . ., donec medicina descendat ad fundum ipsius albot, . . . et postea redeas ad albot (albac Ps. Gerh. Crem. sal. I 51). 46 pone in albot, in quo solvitur et separatur bonum a malo. Ioh. sacerd. 158 nitrum de bute. Ps. Avic. anim. 5,2 p. 117,3 est bona *terra magisterii* per facere caputia et per -os. *al. v. et l. 11.* **2** -us barbatus *i. q. catinus duplex – Doppeltiegel, Tiegel auf Tiegel (arab.* būṭ bar būṭ, *cf. Siggel, l. c.):* Anon. secret. p. 12,9 de -o bar -o. Ps. Gerh. Crem. sal. I 51 pone ipsum *(ferrum)* in -um barbatum *(cf. notam ed.).* Ps. Arist. magist. p. 467^{a},32 fac ipsum *(ferrum)* descendere . . . per -um barbatum. Geber. clar. 1,48 in fundo barboti. 2,57 in both barboth. Ps. Avic. anim. 6,19 p. 339 -um barbatum est verbum Graecum . . . ; -us barbatus vult dicere pro perforatus . . . ; -i sunt duo, unum quod est superius et habet foramina, aliud inferius, et non habet foramina, et inferior debet esse maior quam superior. *al. v. et* *boctica. *Pape*

botyrum *v.* butyrum.

***bovaria,** -ae *f. script.:* bouv-: *l. 23.* -ver-: *l. 21.23.26.*

1 *stabulum boum, bovile – Rinder-, Ochsenstall:* Chart. Stab. 145 p. 294,9 (a. 1126) horreum, -am, cambam . . . reedificaret. 174 p. 360,16 de -a nostra curare. Wibald. epist. 405 p. 543,17 ut tu destructa reedifices . . . in . . . -a. **2** *pecuaria, curtis stabularia – Viehhof, -wirtschaft:* Chart. Lamb. Leod. 597 p. 154,8 (a. 1264) de curia et boveria . . . modicam utilitatem consequitur ecclesia (603 p. 162,14 de c. et bouveria. 611 p. 172,10 nos contulisse . . . curiam et boveriam. *ibid. saepe). fort. add.:* Chart. Lux. IV 493 p. 592, 34 (a. 1279) cum . . . bona nostra apud Pisport in medio boveriis, in inferiori boveriis . . . consistentia . . . vendiderimus.

***bovarium** *v.* *bonuarium.

1. bovarius, -i *m. script.:* boa-: *l. 38.*

1 *pastor boum, bubulcus – Rinderhirt, Ochsenknecht:* Dipl. Heinr. III. 372^{B} p. 512,19 (spur. c. 1139) -i aut piscatores . . . tantum abbati . . . pro . . . culpis suis respondeant. Chart. Stab. 174 p. 360,2 nobis . . . de defectu -orum conquerentibus, quod . . . ad curandas vaccas . . . nemo . . . cogi posset. *huc spectare vid.:* Flod. hist. 3,26 p. 542,35 (epist. Hincm.) ibi -um misisti et . . . in pretio unum asinum accepisti. **2** *negotiator pecuarius – Viehhändler:* Chart. Tirol. notar. I 661 (a. 1237) carta Symonis boarii. *ibid.:* solvere Symoni boario . . . xviii libras . . . pro duos boves.

2. *bovarius *v.* *bonuarium.

bovellium, -i *n. stabulum boum, bovile – Ochsenpferch, Rinderstall:* Gloss. IV 245,44 St.-S. -um faled (V 47,31). Gloss. med. cod. Trev. p. 152,32 -um, ubi boves custodiuntur. *v. ThLL. s. v.* bobellum, bovilium.

***boveragium** *v.* *bevragium.

***boveria** *v.* *bovaria.

***boufmannus** *v.* *koufmannus.

bovile, -is *n. in nom. propr. i. q. stabulum boum – Rinder-, Ochsenstall:* Hist. Walc. cont. 23 ad curtem de Lenna novam domum, quam B-e vocant, *constituit.*

bovinus, -a, -um. *script.:* vobi-: *l. 55.* bubi-: *l. 58.* bobi-: *l. 69.*

1 *bubulus – zum Rind oder Ochsen gehörig, Rind(s)-, Ochsen-:* **a** *gener. (cf.* Gloss. III 626,54 St.-S. -um rinderin): Compos. Luc. K 4 femum -um. **e** 16 letamen vobinum. Cod. Lauresh. 33 p. 317,26 coria -a . . . persolvere (Dipl. Heinr. IV. 440 p. 591,15. *al.*). Chron. Noval. 3,21 p. 103,52 qui *(miles)* . . . bubina confregebat ossa. Diaeta Theod. 472 utilior omnibus probatur cerusina *medulla,* secunda -a. Hildeg. caus. 4 p. 207,27 -as carnes edere (Ioh. S. Paul. diaet. 435). Registr. abb. Werd. 8,2,47 villicus dabit . . . -am pellem (Chart. Otterb. 149). Albert. M. animal. 22,24 bubalus est generis -i. Albert. M. Iob 40,15 (ed. M. Weiss. 1904) de eo, qui ab humano ad -am naturam mutatus est. Wilh. Salic. chirurg. 1,66$^{capit.}$ aegritudo -a. Moses Panorm. marisc. 2 p. 154,13 crepacie -e. *al. de effigiebus:* Conr. Mur. clip. 43^{a} lantgravius Swerinensis duo ferre -a alba solet capita. *in nomine plantae:* Gloss. med. p. 13,10 boglossa, hoc est lingua bobina. **b** *per compar.:* Land. Mediol. hist. I 3,29 qui *(Landulfus)* moriens linguam quasi -am orribilem . . . emisit. Albert. M. Iob 40,10 p. 476,42 (ed. M. Weiss. 1904) intellectum animalem et quasi -um. **2** *ex corio bubulo*

[Erb]

factus – aus Rindsleder: CAES. HEIST. mirac. I 4,98 p. 269,19 calciamenta -a.

***bovitas,** -atis *f.* *natura bovis – Wesensart des Rindes:* GERHOH. glor. 11,3 p. 1110^{C} -s bovis est natura.

bovix *v.* bombyx. ***boumoleum** *v.* *baumoleum.

bousio *v.* bultio. ***boutelleria** *v.* *butellaria.

***bouveria** *v.* *bovaria. **bovulcarius** *v.* bubulcarius.

***bovulus,** -i *m.* *novellus bos – junges männliches Rind:* ALBERT. M. animal. 5,49 -us parvus grossiorem habet *vocem* tauro magno.

bovus *v.* bos. ***bowarius** *v.* *bonuarium.

***Bozanarium,** -i *n.* *vinum e finibus Bauzani proveniens – Bozener Wein, 'Bozener':* EKKEH. IV. cas. 59 p. 218,18 episcopo B-um suum exspectanti deferunt *(cf. notam ed.).*

***bozon** *subst.* ⟨*orig. et signif. inc., nisi cohaeret c.* *zoron *'septentrio', cf. J. Ruska, Das Steinbuch des Aristoteles. 1912. p. 38sq.*⟩ ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 55^{b},19 funditur *aqua* super locum, qui vocatur -n. *Erb*

***bozum** *v.* *botium. **bra** *v.* libra.

***Brabantio** (Braub-), -onis *m.* (Brabantia) *miles conducticius (praedatorius) – (auf Plünderung und Beute ausgehender) Söldner, 'Brabanzone' (cf. H. Grundmann, Dt. Arch. 5. 1942. p. 418sqq.):* CONST. I 237 (a. 1171) de expellendis maleficis hominibus, qui Braub-es sive Coterelli dicuntur, tale fecimus . . . statutum: nullos . . . -es . . ., equites seu pedites, in totis terris nostris . . . retinebimus.

***Brabas,** -antis *m.* (*cf.* Brabantia) *latro, praedator – Räuber, 'Brabanter':* NIVARD. Ysengr. 1,49 ha, Reinarde, illa quam -s nocte fuisti. 4,609 -es cetera gaudent corrigere.

brabium *v.* bravium.

braca, -ae *f. vel saepius* **bracae,** -arum *f.* *script.:* pr-: *l. 40.* -acc(a): *l. 48.49.52.65.* -ach(a): *l. 44. adde* GLOSS. III 267,1 St.-S. *al.* -ag(a): *l. 40.51.58. adde* GLOSS. III 317, 12 St.-S. *al.* -achi(a): GLOSS. III 278,42 St.-S. *cod. b.* *vestimentum ad inferiorem corporis partem tegendam aptum, femorale – Beinkleid, Hose (plerumque de vestimentis a coxa usque ad pedes pertinentibus; de vestimentis brevioribus e. g. l. 41.63; de re v. G. Girke, Die Tracht der Germanen in der vor- und frühgeschichtlichen Zeit. II. 1922. p. 42sqq. 71sq.; cf.* GLOSS. III 11,5 St.-S. pragas proh. 302,51 lumbare, modica -ga i. diehbrŏch. *al.):* **1** *gener.:* THIETM. chron. 5,6 -a (-is CHRON. Thietm.) . . . igni vires suggerit. EGBERT. fec. rat. 1,1717 mandant Waltero fratres non tradere -chas. COSMAS chron. 1,36 p. 64,20 sine -is accelerat fugam. CASUS Petrish. 1,1 Bracata Gallia, quam Theotonici inhabitant, ideo nominatur, quoniam Theotonici -is sive femoralibus plus aliis gentibus utuntur. CARM. Bur. A 193,12,4 p. 253 camisia qui fruitur, -ccis non utatur. GODEFR. VIT. spec. p. 34, 35 primam fecit -ccam *Aeneas eqs. al. v. et p. 1552,19. de donis, stipendiis sim.:* CHART. Hersf. 35 p. 63,12 (a. 835/63) reddat ad censum . . . camisam et -gas (CHART. Westph. I 87,3 ut . . . pauperem cum I camisia et I -cca . . . vestiret. TRAD. Brixin. 69 stipendii summa hec est: . . . II camisię, -a una). TRAD. Patav. 850 pro . . . -is de panno lineo paratis et consutis VI solidi. *al. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,147 finditur in bivio -is aut podice tendens. **2** *eccl. de habitu clericorum:* FUND. Werth. app. p. 168,14 diripuerunt in domo eius *(clerici)* . . . camisiam, -gas. ADREV. Bened. 26 p. 491,10 si etiam -as tibi *(sc. s. Benedicto)* auferant. THIETM. chron. 7,25 p. 428,18 nulla umquam utitur . . . -a nisi tunc, cum missam cantavit. GESTA Trud. cont. I 13,7 habebant fratres . . . -as et caligas (STATUT. ord. Teut. p. 108,23 quilibet frater debet habere duplicia camisiarum, -arum [*versio theod.:* nidercleit]). ARNO REICHERSB. scut. p. 1502^{C} ordo monasticus niger aut griseus, -ccis vestitus aut spoliatus. CAES. HEIST. hom. exc. 158 quomodo regerent animas, qui necdum noverunt regere -as suas? *al.*

***bracal(a)e,** *f. pl. vel n. sq.* (braca) *plumae modo bracae femora quorundam falconum tegentes – die Schenkel bestimmter Falken hosenartig bedeckende Flaumfedern:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,7 desubtus . . . alie *pennae,* subalbide, molliores et longiores illis, que suprastant ipsis duodecim, et hee inferiores . . . dicuntur -e. p. 105,14. 2 p. 126,32. p. 129,1 ille plume, que vocantur -e, sunt . . . copiose plumis et sunt eis *(avibus)* pendentes sub genibus versus caudam *eqs.*

***bracale** (bracha-), *?abl. pl.* -is *n.* (braca) *medic. i. q. fascia ad herniam curandam apta – Bruchband:* WILH. CONG. chirurg. 1393 superponatur lumbare vel -e. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126^{H} mulieres sagaces . . . sanant pueros, quando incipiunt habere initium ęgritudinis *(sc. rupturae inguinum)* et defendunt . . . cum brachalis *cf.* *bracal(a)e.

***bracalis** *adi.* *(orig. inc.)* ⟨*figuram geometricam significans – eine geometrische Figur bezeichnend*⟩*:* ALBERT. M. cael. 3,2,7 p. 277^{b},12 quem figuram *(sc. cubum)* corrupte quidam vocant figuram pyramidalem, . . . quidam vocant -em.

bracatus, -a, -um. *script.:* bracca-: *l. 23.24.* bracha-: *l. 21.* braga-: GLOSS. I 56,32 St.-S. brata-: *l. 22.*

bracis vestitus – mit Hosen bekleidet, behost: **1** *gener.:* THIETM. peregr. 3,15 mulieres *(sc. Sarracenorum)* . . . omnes erant -e . . . laciniis bracarum dependentibus. **2** *in cognomine:* GESTA Trev. 7 p. 134,11 Gallia trifaria dividitur, Galliam comatam, -am (-cha- *1*) et togatam. CHRON. Merseb. praef. p. 163,41 Caesar contra Gallos, qui et bratati (-aca-, -acca-, -ta *var. l.*) nuncupantur, . . . pugnavit. GESTA Ern. duc. II 8 Franciae braccatae regna petiit. *al. v. et p. 1551,45.*

bracca *sim. v.* braca.

***braccetus** (-ache-, -ett-), -i *m.* (*francog. vet.* brachet, *cf.* *bracco) *canis venaticus vel vestigans – Jagd-, Spürhund, Bracke:* GUIC. (?) bers. 2 abtare -um ad sanguinem. 3 corrigiam, in qua debet ducere brachetum *bersator.* 4 dimitte . . . -ttum vestigari. 14 pone brachetum in terra et reinvenias eas *(bestias fugientes)* cum brachetto. *ibid. saepe.*

bracchium *sim. v.* brachium. **braccium** *v.* bracis.

***bracco** (braco, braccho), -onis *vel* ***braccus,** -i *m.* *(theod. vet.* bracco, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1313sq.) canis venaticus vel vestigans – Jagd-, Spürhund, Bracke (cf.* GLOSS. III 449,33 St.-S. -us vel liciscus braccho): FORM. Senon. II add. 4 p. 225, 21sqq. non movit -o tale baronem, non ⟨. . .⟩ -o contra insontem *eqs.* p. 225,25. LEX Frision. 4,4 canem acceptoricium vel braconem parvum, quem barmbraccum vocant, IV solidis componat. CHRON. Ven. Alt. p. 171,21 Pinctoli bracorum maiorum erant vardatores. HONOR. III. registr. 150 dabis . . . duos -os in feodi recognitionem *(inde* 165 p. 116,17).

***bracena** *v.* *bracina. **braceum** *v.* bracis.

bracha *sim. v.* braca.

***brachia** *subst.* *(orig. inc.) species herbae, fort. i. q. polygala – Pflanzenart, viell.: Kreuzblume:* MAPPAE CLAVIC. 277 -a (gloss.: alii tutumallum, . . . alii polligala . . .; similis est enim prioris [*sc. apallis*] . . . ex ipsa collecta et desiccata . . . 3 1).

1. brachiale *v.* brachialis. **2. *brachiale** *v.* 1. *braciale.

brachialis, -e. (brachium) *script.:* barch-: *l. 59.* -aci-: *l. 72. adde* GLOSS. I 561,24 St.-S. *cod. b.* -acchi-: *l. 60. form. abl. pl.* -(i)is: *p. 1553,2.*

I *adi. i. q. ad manicam pertinens – Ärmel-:* HERBORD. Ott. 2,28 p. 739,2 camisias aurifrigio in . . . sutura humerali atque -i ornari . . . fecit.

II *subst.:* **A** *masc. et neutr. i. q. armilla, dextrale, bauca – Armring, -reif(en), Bauge (cf.* GLOSS. I 573,52 St.-S. -e [-ate *g*] arampouc. IV 278,13 barchiale armboche. V 9,7 bracchiale arrinboc. *al.):* **1** *spectat ad ornamentum:* SERMO de sacril. 22 qui per . . . anolum et -es ferreos in corpore suo portando . . . demonem . . . credunt expellere. FLOD. hist. 2,6 p. 455,24 super altare posuit . . . -e aureum. CARM. de cal. Leod. 3,17 (MG Lib. Lit. III p. 627) pectoralis fascia, -e . . . dolentem non decuere. CHRON. Pol. 1,12 mulieres . . . murenulis, -bus . . . onuste procedebant. *adde:* METELL. Quir. 23,14 circulum de pane . . ., quem volebat . . . offerendum mysticum sacris dare -e. **2** *spectat ad armaturam:* VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,10) habentur reposita . . . gladius eius *(sancti viri)* et -ia. **B** *neutr.:* **1** *manica – Ärmel:* CHRON. Noval. 2,12 Rathaldi capitis quedam nobilis matrona . . . in -ciale supposuit suo. EKKEH. IV. cas. 125$^{med.}$

[Rudolph]

-e . . . rocci subter caput revolvens *Geraldus*. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062B) -iis *(tunicae)* nec multum amplis nec multum constrictis ad manus tendentibus. **2** *fascia in sacro officio induenda, manipulus – beim Gottesdienst zu tragendes Band, Manipel (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung in Occident und Orient. 1907. p. 521):* ORDO Rom. 8,4 -e in dextra manu. 36,32 dalmatica minore et cingulo, -e et orarium brevem *induunt* (*sim.* PONTIF. Rom.-Germ. p. 96b,37).

brachiatum** (-aci-) *vel* **-us,** *acc.* -um *n. vel m.* (*cf.* brachium) *species mensurae quaedam, fort. i. quantum brachiis comprehendi potest – eine Maßart, viell.:* ***Armvoll: FORM. imp. p. 287,18 dispensatur . . . formaticos VI, herbidi (herbulae *ci. ed.*) horti braciatum I, cera libras quattuor *eqs.*

***brachicus,** -a, -um. (*cf.* βραχύς) *brevis – kurz, knapp:* GREG. CAT. chron. I p. 113,14 refert . . . -o veracique stilo cuiuscumque abbatis singulas acquisitiones.

1. brachile, -is *n. vel* **brachilis,** -is *m.* (brachium) *script.* -aci-: *l. 21.22.23. ?form. abl. sg.* -o: *l. 23.*

armilla, dextrale – Armring, -reif(en): LEX Sal. Merov. 27,34 si quis mulierem -em (-ci- *C5,* -iale *ed. Her.*) furaverit. FORM. Andec. 1e cido tibi -cile valente soledis tantus (54 transcribo . . . -cilo de soledus tantus). VITA Elig. 1,10 p. 677, 17 -em (-e *var. l.*) aureum . . . sibi subripuit (2,41 praeter -es aureos).

2. brachile *v.* 1. bracile. **brachilogia** *v.* brachylogia.

***brachimera** *subst.* (βραχύς *et* ἡμέρα) *dies brevis – kurzer Tag:* WALAHFR. hort. 19 bruma (gloss. cod. L: hiemps, quasi -a, id est parvus dies [*ex Serv. Aen. 2,472*]).

***brachina** *v.* *bracina.

***brachiolineum** *v.* *braciolineum.

brachiologia *sim. v.* brachylogia.

brachiolum, -i *n. brachium (tenue) – (zarter) Arm:* **1** *proprie:* ALTFR. Liutg. 1,6 ut puella . . . extensis -is suis utraque manu apprehenderet marginem situlae. ALBERT. STAD. Troil. 4,698 huic *(Penthesileae)* . . . reducto pollice -um tangere moris erat. *in imag.:* WILLIR. cant. 8,6 -um . . . tuum fac ferre mei monimentum. **2** *translate:* **a** *brachium candelabri – Arm des Leuchters:* CAES. HEIST. mirac. I 7,21 p. 29,24 *(in visione)* de ipsa gemma tria procedebant -a (brachia *var. l.*), quae coronam dependentem retinebant. **b** *pars trabis crucis – Arm des Kreuzesbalkens:* ORDO liturg. (ed. Young, Drama. I. p. 315; a. 1260) super -a crucis. **c** *crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* GESTA Trud. cont. I 13,6 p. 314,40 ad coenam prima die placentam cum -o *habebant fratres. cf.* *brecilla, *brezetella.

1. brachium, -i *n. (m.* -us: *l. 56. p. 1554,32.52.53; f.* -a: *l. 61. cf. l. 55)* (βραχίων) *script.:* pr-: *p. 1554,26.52.* -acchi-: *l. 59. p. 1554,69. 1556,23. adde* OTLOH. prov. B 3 (ed. W. C. Korfmacher. 1936). -aci-: *p. 1554,22. al.* -ahi-: *p. 1554,49.50.62.* -az(um): CHART. Tirol. notar. I 886. *metr.:* brā-: *l. 63. p. 1555,38.* brā-: *p. 1554,26.1556,18.*

extremitas corporis humani superior – obere Extremität des menschlichen Körpers, Arm (cf. GLOSS. III 9,39 St.-S. -a arm. 18,54 -us arm. 353,67 -um et lacertus arm. *al.):* **I** *proprie:* **A** *latius de membro ab humero usque ad manum vel extremos digitos pertinente (accedit notio manus, e. g. l. 63):* **1** *gener.:* ALDH. virg. II 1837 merito nectentes -cchia vinclis. ARBEO Corb. 18 p. 209,17 dum . . . -um summitati puppi inmisisset. AGNELL. lib. pont. 166 p. 386,14 ne -a arescat. WALTHARIUS 989 totas fundens in -a vires. HROTSV. Dion. 231 caput -is portans proprium bene firmis descendit. WIDUK. gest. 3,23 iactu rotae signifer . . . -um perdidit. THIETM. chron. 4,10 Laurencius dextero mutilatus -o. 4,26 infans . . . habens . . . sinistrum -um absque IIII digitis solo cum pollice integrum. CONSUET. Marb. 77 (Spicil. Friburg. X. 1965) -um suum denudet. SIGEBOTO Paulin. 28 ut os -i unius in duas dissiliret partes. CHRON. reg. a. 1172 p. 123,29 ferebatur mulier infantem peperisse cum . . . tribus -is. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,7 donec . . . cessantibus -orum remigiis . . . submersi suffocarentur. ALBERT. M. mot. proc. 1,2 p. 50,17 quando totum -um movetur in iunctura armi. *saepe. remissius i. q. membrum – Glied:* GLOSS. II 267,5 St.-S. plena -a follalidi. *spectat ad mensurationem:* TRAD. Weiss. 244 p. 235,23 (a. 713) habet *campus* . . . perticas legitimas ad -o mensuratas tisas duas. THEOPH. sched. 2,31med. lignum grossitudine -i unius. CHART. Naumb. 391 p. 350,28 I salsutium habens longitudinem unius -i. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 448,12 quod *(fenum)* ille distensis -is amplectitur, recipit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 21,6 passus geometricos, quorum quilibet est longus longitudine trium -orum, et -um dicetur a principio humeri usque ad extremitatem digitorum. *de effigiebus:* LEO MARS. chron. 3,32 p. 722,45 aerea trabes aereis aeque -is ac manibus sustentata. **2** *eccl.:* **a** *de ritibus, gestibus:* ARBEO Corb. 24 extensis -is terrae prostrati (THEGAN. Ludow. 7 extendens -a et manus super corpus. *al.*). AMALAR. ord. expos. I 10,4 cur . . . subdiaconus ferat in -o sinistro et non in dextro calicem. LIBER ordin. Rhenaug. p. 130,31 sacerdotes . . . casulas . . . induentes super -a. VITA Godefr. Cap. III 20 quemadmodum . . . mortuorum membra componi solet, manus suas et -a componebat supinus. **b** *de membris miraculorum vi sanatis:* STEPH. EDD. Wilfr. 65 p. 261,17 -um (-aci- *2a*) . . . emarcuatum . . . sanari. HUGEB. Wynneb. 10 constricta tenebatur . . . in -o. MIRAC. Columb. 18tit. (MGScript. XXX p. 1006,21) de mulier (muliere *var. l.*) -um habens aridum. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 22 in -um (p- *1 a. corr.*) vulneratus est. METELL. Quir. 23,1 -o languens mulier fidelis. *al.* **c** *de reliquiis:* DIPL. Karoli III. 129 p. 207,10 cuius *(Iacobi apostoli)* -um . . . conditum est. THANGM. Bernw. 26 -um sancti martiris abstulit. DIPL. Heinr. III. 239 p. 319,25 medietatem oblationum, quae offeruntur ad altare sancti Stephani et -um. DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1277, 15) -us sancte Prisce virginis. *al. v. et l. 44.* **d** *de effigiebus:* **α** *spectat ad crucifixum:* LUP. PROT. chron. a. 1024 crucifixus . . . concussus est tribus vicibus capite, -is et pedibus. CHRIST. cal. Mog. 12 (MGScript. XXV p. 244,36) -um ab illa magna cruce *(sc. crucifixo)* . . . amputavit. *al.* **β** *spectat ad munera votiva:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 22 vovit, ut -um argenteum . . . mittere non differret. *ibid. al.* **γ** *spectat ad receptacula reliquiarum (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 61):* CATAL. thes. Germ. I 84,32 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1051) -um sancti Cyrilli auro et gemmis fabrefactum. *al. (v. ind.).* ORTL. chron. 2,2 p. 122,1sqq. in -o ad similitudinem dexterae benedicentis auro et gemmis facto continebantur . . . reliquiae istae: -um sancti Dyonisei episcopi, . . . de -o sancti Epiphanii *eqs.* ROB. TOR. chron. a. 1165 in quodam -o auro et argento optime parato iussit reponi reliquias. *al.* **3** *iur.:* **a** *de laesione, attactu:* LEG. Burgund. const. I 11,1 qui homini . . . -um ictu excusserit. LEX Sal. Merov. 20,1 qui ingenua muliere . . . -um . . . extrinxerit (*sim.* LEX Ribv. 43 [-ahi- *A 3*]). PACTUS Alam. II 5 si quis brahium super cubito transpuncxerit (LEX Alam. 57,31. *al. sim.* LEX Baiuv. 5,4 de -o [p- *J*] supra cubitum). LEX Alam. 57,38 si . . . totus -us (-um *var. l.*) mancus fuerit (LEX Frision. 22,78). 87,2 si -us (-um *var. l.*) ad scabula abscisus fuerit. *al.* **b** *de actione symbolica deditionis:* FORM. Sal. Bign. 27 dum . . . solidos minime habui . . ., sic mihi aptificavit, ut -um (bracile *ci. ed.; sed cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 89*6) in collum posui et . . . tradere feci (*sim.* FORM. Pith. A p. 598,12). **4** *publ. in coronatione:* ORD. coron. imp. 4B,5 p. 11,41 ungit *archidiaconus* eum *(imperatorem)* de oleo exorcizato -um dextrum. *ibid. al. (v. ind.).* **5** *anat. et medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 159,30 medicamentum est *basilicon* . . . ad fracturas . . . brahiorum. MAURUS phleb. p. 9a,9 in plicatura -i. WILH. CONG. chirurg. 1068 si -um inter humerum et cubitum vulneratum fuerit. ALBERT. M. animal. 1,281 -um in quatuor dividitur membra, quorum . . . superius . . . vocatur adiutorium . . ., secundum autem, quod est a cubito, vocatur -um, tertium . . . vocatur rasceta et quartum vocatur manus. metaph. 5,1,7 p. 224,15 (ed. B. Geyer. 1960) motus -cchii totius. *al. expressius de osse:* TRACT. de chirurg. 776 ⟨s⟩i . . . os fractum fuerit sine carnis ruptura sicut -um, humerum *eqs.* **B** *strictius i. q. membrum corporis humani a cubito usque ad manum per-*

[Rudolph]

tinens – Unterarm (usu anat. et medic.): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^{v} cuius *(armi)* os est magnum, . . . ut manum ferret et -um. IOH. IAMAT. chirurg. 6,18 utriusque ossis -i. GLOSS. Roger. I B 4,3 (3,17) p. 709,32 -um dicitur a iunctura cubiti usque ad iuncturam manus. ALBERT. M. animal. 1,328 facientes . . . iacere supinum -um sunt par unum musculorum. *al. v. et p. 1554,67. expressius i. q. ossa membri a cubito usque ad manum pertinentis – Unterarmskelett:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^{v} -um ex duobus constat ossibus. ALBERT. M. animal. 1,284. *al.*

II **A** *alleg.:* HRABAN. univ. 1,1 p. 18^{A} -um Domini, filius, per quem omnia operatus est. 17,14 p. 477^{A} -a . . . Christi prophetae sunt et apostoli. ALEX. MIN. apoc. 21,17 p. 478,5 quilibet eorum *(discipulorum Domini) habebat* duo -a, per quae labor eorum figuratur *eqs.* **B** *per compar.:* HILDEG. scivias 1,4 p. 425^{C} intellectum et voluntatem velut duo -a habens *anima.* CHRIST. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 240, 19) crux tante longitudinis ut totum -um magni viri. **C** *in cognomine (cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendländischen Könige und Fürsten. Diss. Marburg. 1936. p. 83sqq.):* CHRON. Camer. 1,13 qui *(miles)* ob insolitae robur virtutis Ferreum B-um cognominabatur. **D** *in imag.:* **1** *spectat ad homines:* LEX Sal. Merov. prol. 1 ceteris gentibus . . . fortitudinis -o prominebant *Franci* ([*cf. Vulg. Is. 62,8*]. CONC. Karol. 50^{D},59. CONST. II 195 p. 240,38 in extenso -o f.). EPIST. Worm. I 34 p. 64,33 breve profundum, longum dicunt fastidiosum, sed in utroque natatu eque -a iactant. EKKEH. IV. bened. I 56,38 qui sophię vanis -is (gloss.: per sophisticam) luctantur. DIPL. Heinr. IV. 414 p. 552,10 ut . . . iustitiam -is pietatis . . . amplectamur. LEO MARS. chron. 1,52 p. 616,25 non sine manu valida et -o extento Saracenos posse . . . expelli *([cf. Vulg. deut. 5,15. Bar. 2,11].* CHART. Wirt. VII 2155 p. 98,6. *al.).* ALEX. MIN. apoc. 19,8 p. 396,23 invidiae sicam . . . perfidiae -is evaginat. *saepe.* **2** *spectat ad Deum, Christum:* VITA Adelg. I 3 (MGMer. VI p. 87,12) ut . . . Christi bravium . . . adhibere -o quoque sancto eius defensa . . . merear. VITA Emm. 9 nisi . . . iudex supernus lapsis -um porrexisset. FROUM. carm. 6,3 invicta . . . -a Christi. CHRON. Pol. 2,19 Deus . . . in gloria sue potencie -o triumphavit *(cf. Vulg. Luc. 1,51). al.* **3** *spectat ad plantas:* RHYTHM. 146,13,2 caput mihi *(sc. viti)* ferrum secat et -a truncat. WALAHFR. hort. 209 ramorum -a. SYLL. Bern. 3,43 vitea -a. HILDEG. phys. 1,56 p. 1151^{C} si in collo suo dolet, de collo illius *(mandragorae)* comedat; . . . vel si in -o, et de -o illius. *cf. l. 72sqq.* **E** *meton. i. q. vis, potestas – Macht, Kraft, Gewalt (cf.* GLOSS. I 611,4 St.-S. -um givualt. 629,72 -um sterchi. *al.):* **1** *in univ.:* ANNAL. Petav. a. 780 (MG Script. I p. 16,40) Karolus . . . adquisivit universam terram illam sub forti -o. DIPL. Karoli M. 138 p. 189,10 sanctus Dyonisius per suum -um conquisivit *locum.* WALAHFR. carm. 5,48 est maledictus . . ., qui carnis -a credit sufficere *(cf. Vulg. Ier. 17,5. v. et l. 46).* PAUL. ALBAR. carm. 9,8 exodus Egypto populum per -cio ducit. FUND. Brunw. 4 p. 127,17 cum validissimo . . . exercitus -o. ROD. CAMER. Lietb. 1 imperiale solium -o . . . sustentabat Otto. CHART. Tirol. 563 p. 45,31 ut, quos non poterat admonitione paterna . . . compescere, per -um comprimeret seculare (CHART. episc. Spir. 257 p. 240,40 propter disidium inter Romanam ecclesiam et -um secculare. CHART. Brand. A XV 17. *al.).* CONST. II 249 p. 339,37 in Lombardiam potenti -o nos conferre. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *praesidium – Schutz:* THEOD. AMORB. Mart. 18 viro . . . habenti -um universae militiae Italicae. **b** *plur. i. q. tutela – Obhut:* CHART. Mulh. Thur. 207 (a. 1270) Iohannes . . . adhuc puer detentus intra -a Dithmari.

III *translate:* **A** *spectat ad bestias:* **1** *de bestiis ferocibus i. q. branca – Pranke:* LIUTPR. antap. 3,25 p. 84,30 pallium . . . leonis inter -a misit. ALBERT. AQUENS. hist. 3,4 p. 341^{D} caput et -a ab ictu gladii . . . cavens subtrahit *ursus. al.* **2** *de cancro, scorpione sideribus i. q. forfex – Schere:* WANDALB. mens. 274 quattuor extendit retrahens . . . -a . . . scorpius. LAMB. LEOD. Matth. I 1006 curva . . . -a cancri. **B** *spectat ad plantas i. q. ramus, germen – Ast, Zweig, Trieb (cf.* GLOSS. II 493,61 St.-S. -a spacha. 670,7 -a zuoga. *al.):* WALAHFR. hort. 103 velut ulmum hedera implicuit . . ., sua -a circum laxa dedit ligno. CARM. Cantabr. 10,3,2 cum . . . nemorosa . . . frondescunt . . . -a. *al. cf. p. 1555,40sqq.* **C** *spectat ad mensuram cubiti i. q. ulna – Elle (haec notio in schedulis nostris tantummodo in Italia vel in confinio septentrionali occurrit):* DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,31 domum . . . ęlevari usque ad triginta sex -a. GREG. CAT. chron. app. I p. 292,19 reliquit . . . -a pallii III. DIPL. Loth. III. 45 quatuor . . . -a ex utraque . . . rivi parte . . . agri concessimus. OTTO MOR. hist. a. 1159 p. 86,6 erat . . . castellum plus de septuaginta -is altum. CHART. Sangall. A app. B 59 p. 748,1 XXIV -a panni (CHART. Bund. 772 p. 232,12. *al.*). REGISTR. Trident. I 102 peciam de drapo grisio longam octo -a ad -um Tridentum. SALIMB. chron. p. 379,12 fecit fieri de muro civitatis ducenta -a. *saepe.* **D** *spectat ad res fabrefactas:* **1** *trabes crucis – Kreuzesbalken:* PAUL. ALBAR. carm. 10,25 *(in visione)* sidereo quur -cia lumine pollent? **2** *pars alae transversariae ecclesiae – Arm des Querschiffes (cf. G. Hager, ZChristlKunst. 14. 1901. p. 144^{25}):* MENKO chron. p. 535,38 ut inter duo -a ecclesie fieret ciborium in modum turris. **3** *pars iugi staterae – Arm des Waagebalkens:* ALBERT. M. cael. 4,2,5 p. 308^{b},1 observetur velocitas -cchii librae, quod descendit. p. 308^{b},4. **4** *manica – Ärmel:* HONOR. AUGUST. sacram. 26 p. 761^{C} largitas -orum sive manicarum *dalmaticae* est hilaritas datoris. **E** *spectat ad aquas i. q. alveolus, sinus – Fluß-, Meeresarm, Bucht:* ADAM gest. 4,1 p. 228,6 sicubi . . . -a maris occurrunt, ibi civitates habet maximas (OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,6 usque ad Farum, -um m. NARR. itin. nav. p. 194,31). CHART. Mar. Magd. 9 p. 9,13 influit quedam aqua . . . in -um quoddam, quod fluit de Albi fluvio. OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,12 per Gual fluvium, qui . . . ipsius *(Rheni)* -um esse noscitur. CHART. Pomm. A 216 p. 474,11. *al. in nom. propr.* B-um sancti Georgii *i. q. Hellespontus – Hellespont:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,1 mare Proponticum, quod . . . -um sancti Georgii . . . dicitur. HELM. chron. 60 p. 116,30. *al.*

2. brachium *v.* bracis.

***bracho,** -are. *(theod. vet.* brahhon, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1309) proscindere – (den Acker) brachen, umbrechen:* CHART. Sangall. A 39 p. 41,14 (a. 763) in mense Iunio -are alterum *iurnalem.*

brachycatalecticus (-chic-), -a, -um. *metr. i. q. duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzt:* ALDH. epist. 1 p. 477,9 qualiter catalectici vel brachicatalectici . . . versus . . . colligantur.

brachycatalectus (-chic-, -chiac-), -a, -um. (βραχυκατάληκτος) **1** *adi.: metr. i. q. duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzt:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 194,28 ut . . . Seneca . . . tetrametro brachicatalecto (-chiac- *N*) sic ait: '*eqs.*' BONIF. metr. p. 584,17 catalecticum versum dici, cui una syllaba deest, -um, cui duae. **2** *subst. masc. vel neutr.: versus duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzter Vers:* ALDH. virg. I 4 p. 232,6 cum diceret *poeta* . . . brachicatalecto sive colopho *eqs.*

brachylogia (-chil-, -chiol-), -ae *f.* (βραχυλογία) **1** *breviloquentia – Kürze im Ausdruck:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 27,10 ut evulsa damnabili macrologia lepida atque urbana nobis emergat brachiologia. **2** *breviloquium – kurze Darstellung:* EPIST. Worm. I 25 p. 47,19 huius rei gratia hanc brachilogiam . . . transmittere.

brachys (-cus, -chus), -y (-chi). (βραχύς) *brevis – kurz:* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,2 amphi utrimque, -chus (-cus *A*) brevis interpretatum dicitur. *brevitatem vocalium Graecarum significans:* MAPPAE CLAVIC. 288^{ex} e brachi . . . o brachi. *v. ThLL. s. v.* brachus.

1. *braciale (brachi-), -is *n.* (braca) *lumbare, perizoma – Lendenschurz, (Hüft-)Gürtel (cf.* GLOSS. III 191,58 St.-S. succinctorium vel brachiale halftra): HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062^{D}) brachiale, quod ad cutem erat, a quo caligae ligatae dependebant.

2. braciale *v.* brachialis. *Rudolph*

***bracialis** (pr-, -axa-), -e. **1** *adi.:* *ad cervisiam faciendam pertinens – Brau-:* CHART. eccl. Erf. 144 p. 78,24 (a. 1209) missales denarii et qui dicuntur braxales (*sim.* p.79,10). **2** *subst.:* *copia bracis ad unam braciationem necessaria, species mensurae bracis – Malzmenge für einen Brauvorgang, ein Malzmaß:* TRAD. Ratisb. 136 p. 110,6 (a. 889) nobilis . . . tradidit . . ., quicquid . . . proprietatis visus est habere . . ., ut . . . acciperet . . . farinę modios X, pracial. II, friskingas IIII.

***braciarium** (-ati-), -i *n.* *officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* EPIST. var. I 33,16 ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, bratiarium, coquina *eqs.*

***braciarius** (-axa-, -azi-), -i *m.* *qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer:* CHRON. Ottenb. p. 613,51 quicumque in nostro . . . occupantur servicio ut sunt . . . coci, braziarii *eqs.* TRAD. Westph. IV p. 146,20 dabit celerarius . . . braxario candelam de III fertonibus cere.

***braciatio** (-axa-), -onis *f.* *actio cervisiam faciendi – das (Bier-)Brauen, Brauvorgang:* CHART. Anhalt. II 9 p. 8,42 (a. 1213) partem cerevisie, que redditur de singulis braxationibus quarumlibet domorum in Cozwic. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 252,22 quod magistri civium . . . in braxatione cerevisie . . . nichil . . . attemptent contra commune statutum civitatis. CHART. Brand. A X 15 p. 83,17 volentes, ut de . . . tritico facta permutatione in brasium . . . brasio nunc deputato . . . ad braxandum pars brasii, quod in praesenti donamus, apponatur in singulis braxationibus. CHART. Westph. III 1052 nos . . . proventus braxationis cervisie in Bechem oppidanis in Bechem . . . contulimus. REGISTR. Baiuv. A p. 284,21 *Monaci* braxatores dant . . . de braxationibus civium cere XL talenta in festo purificationis. p. 389,17 quilibet braxator in officio braxationis . . . solvit XII denarios.

***braciator,** -oris *m.* *script.:* pr-: *l. 43.45.68.* -atsa-: *l. 38.* -aza-: *l. 40.* -asia-: *l. 42.* -assa-: *l. 42.57.* -axa-: *l. 43.45sq.51.54.59.61sq.64.67sq.72.* -acsa-: *l. 48.*

qui cervisiam facit, cambarius – (Bier-)Brauer: **1** *gener.:* ADALH. brev. Corb. 25 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 401,1; c. 825) ad omnes cervisas bratsare *debent* bratsatores dominici. EPIST. Teg. I 34 p. 39,8 *(inter domesticos)* sartores . . ., lautores, brazatores, qui nunc cottidie vacant. LAMB. ARD. hist. 100 p. 609,37 mansit . . . ibi . . . quidam cervisie brasiator (brassa- *2*) vel cambarius. NECROL. II p. 223,3 obiit Ulricus Veirtach praxator. *al. v. et l. 72.* **2** *iur.:* **a** *de tributis, decimis:* TRAD. Udalr. August. 2 p. 5,12 (a. 1031) vas magnum praxatorum I den. *dabit.* CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,9 braxator advocati . . . annuatim solvet abbatisse duodecim denarios. CHART. Hans. I 745 p. 260,1 quilibet bracsator aut bracsatrix dabunt de qualibet bracsatura plena corum continente XII den.; si minor bracsatura fuerit, solvent *eqs.* REGISTR. Baiuv. A p. 363,16 *Ratisponae* quilibet braxator . . . persolvere tenetur de quolibet brazio XII den.; que . . . brazia, si usque ad festum beati Iohannis . . . non consumpta fuerint *eqs. al.* **b** *de iuribus, reditibus:* CHART. Gosl. I 301 p. 333,19 (a. 1174/95) ad beneficium braxatoris nostri, qui cottidianam faciebat cervisiam, pertinent II denarii. CHART. Rhen. inf. II 26 ut ministri . . . ecclesie, videlicet . . . cocus, brassator, claustrarius . . ., ab omni exactione publica liberi sint. CHRON. Hild. 28 p. 860,30 advocaciam . . . et quedam officia braxatorum a camerario . . . liberavit (CHART. civ. Hild. 136 advocatiam . . . cum . . . IIII officiis braxatorum). CHART. civ. Erf. 136 p. 76,31 omnia ligna . . . emi debent . . . preter illa, que pertinent . . . ad dolea braxatorum. CHART. Hans. I 694 p. 244,40 ab . . . fraternitate removentur mercator . . ., conductivus braxator, qui in propria persona braxat. *al.* **c** *de testificatione:* CHART. episc. Hild. I 558 (c. 1200) presentes . . . fuerunt . . . Tetmarcus cocus, Bertramnus braxator. TRAD. Salisb. I 470 p. 507,31 huius rei testes sunt . . . Tagno praxator *eqs.* (CHART. Altenberg. 269 p. 189,1. *al.*).

***braciatorius** (pr-, -axa-, -acsa-), -a, -um. **1** *adi.:* *ad cervisiam faciendam pertinens – Brau-:* CHART. scrin. Col. B 327 (c. 1250) Hermannus braxator dedit . . . Gunthero . . . domum suam braxatoriam (328.1010.1012. *ibid. al.* [*v. ind.*]). 2191 impignoraverunt domum . . . cum omnibus vasis braxatoriis (CHART. Meckl. 1539 p. 631,19 vasa bracsatoria). CHART. Gosl. II 73 p. 154,28 domus Novi hospitalis cum instrumentis braxatoriis. *ibid. iterum.* **2** *subst. neutr.:* *officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* CHART. Berg. Magd. 94 (a. 1234) quod . . . cantor . . . V *servientibus* in braxatorio . . . duos denarios . . . distribuat. CHART. Landeshut. 45 (ed. Th. Herzog. 1959) cenobium . . . hospitali tradidit . . . dimidium praxatorium. CHART. Anhalt. II 379 cum . . . Iordanus tres mansos . . . cum . . . quodam braxatorio, quod croch dicitur, . . . ecclesie . . . vendiderit. HERM. ALTAH. gest. p. 380,1 constructum est praxatorium.

***braciatrix** (-axa-, -acsa-), -icis *f.* *quae cervisiam facit – (Bier-)Brauerin:* CAES. HEIST. mirac. I 8,62 p. 135,3 *apostoli* braxatricis . . . domum . . . servare curaverunt. CHART. scrin. Col. B 870 Henricus, maritus Cristine braxatricis, . . . dedit . . . potestatem . . . Cristine vendendi . . . medietatem domus. *v. et p. 1557,48.*

***braciatum** *v.* *brachiatum.

***braciatura** (-acsa-), -ae *f.* *actio cervisiam faciendi – das (Bier-)Brauen, Brauvorgang: v. p. 1557,48sq.*

1. bracile, -is *n. vel* **bracilis,** -is *m. vel f.* (braca) *script.:* -azi-: *l. 28.* -chi-: *l. 32.*

cingulum, perizoma, femorale – Leibgurt, Hüftgürtel, Hüftbekleidung, 'Bruch' (cf. Heyne, Hausalt. II. p. 260sqq.; v. et GLOSS. III 174,48 St.-S. -e vel ventrale bruchgurdel. 618,4 brazile vel femoralia pruoch. 619,22 -e bruohgank. 663, 62 -e bruoch cuirtile. *al.):* BOBOL. Germ. 15 (MGMer. V p. 39,17) cingulum, quod vulgo -em vocantur. WILH. HIRS. const. 1,44 p. 976^{c} si . . . caligam unam exuerit vel saltem -chile femoralibus inseruerit. TRAD. Patav. 850 pro cingulis et -bus *pauperum sunt in aestimatione* XIIII *denarii.* WOLFGER. itin. comput. 2 p. 20,20 pro crumenis VIII denarios, fratri Heinrico pro -i X denarios *expendit.* CAES. HEIST. mirac. II 2,28 p. 109,21 tunicam cum -i reinduens. *ibid. iterum. fort. add.:* CHRON. Fred. 3,59 ad eius mansionem perrexit Chrodinus ad menisterium -e Gogone in collum tenens *(cf. p. 1554,56sq.).*

2. *bracile *vel* **-is,** -is *subst.* (bracis) *frumentum (germinatum), praecipue hordeum, ad cervisiam faciendam praeparatum vel destinatum – (gekeimtes) Getreide, besonders Gerste, das zur Bierbereitung hergerichtet oder bestimmt ist, (Darr-)Malz:* REGISTR. abb. Werd. 2,34,1 p. 68,5 (c. 900) Reginhard . . . XV modios de -e ordeacio solvit et XXVI de avenę -e (2,35,4 p. 69,1). 2,35,35 p. 70,12 Alfuc octo modios ordei et octo modios -is pro heriscilling. 2,37,15 p. 75,1 Liafhard . . . VII modios -is ordeacii. *ibid. saepe (v. ind.).*

***bracina,** -ae *f.* *(cf. francog. vet.* brassin, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 483) script.:* -asi-: *l. 56.* -achi-: *l. 59.* -atsi-: *l. 55. adde* CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 170,16. 135,46 p. 171,42. -asc-: *l. 59.* -axi-: *l. 64.67sq. 70.* -cen-: *l. 59.61sq.66.* -im(a): *l. 64.*

officina vel patella cervisiae, camba – Brauhaus, -pfanne: CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 166,23 (a. 893) bratsinas III, que reddunt avena modios CCC. p. 171,3 est brasina I; si restaurata fuerit, debuisset solvere de avena modios L. CHART. Lamb. Leod. 50 p. 86,17 camba . . ., que alio nomine -china dicitur. RUD. TRUD. epist. p. 326,40 de brascenis quibusdam . . . eo pervenimus, ut *eqs.* RUD. TRUD. (?) gest. 9,14 qui VII solidos . . . solvunt . . . ad -enam fratrum (9,20.21). 9,22 ius omne -enarum . . . in cervisia fratrum est (GESTA Trud. cont. II 1,3 episcopus confirmavit . . . monasterio ius cambarum, id est braximarum. 1,12). GESTA Trud. cont. I 10,16 p. 296,45 ordine sunt positae . . . officinae: . . . pistrinum, post -ena, post eam . . . coquina. CHART. Stab. 330 p. 45,28 braxinam bannalem . . . edificare. CHART. Lamb. Leod. 495 p. 12,17 Henricus . . . braxinam . . . domino . . . contulit. 643 p. 216,15 cum . . . verteretur questio super . . . braxina de Bevinges. *al. in hac regione.*

***bracinarium,** -i *n.* (*cf.* *bracina) *officina cervisiae – Brauhaus:* GLOSS. IV 245,43 St.-S. -um brouhus.

[Baader]

***bracio,** -avi, -are. *(cf. francog. vet.* bracier, *v. et Tobler–Lommatzsch, Altfrz. Wb. I. p. 1106sq.) script.:* pr-: *l. 19.21sq.* -asc-: *l. 12.* -ati(o): *l. 10.* -ax(o): *l. 15.17sqq. 21sqq.31.37.42. p. 1557,26.65. saepe.* -acse(o): *l. 25.* -az(o): *l. 11. adde* CHART. Rhen. med. I 135,104.112. *ibid. al.* -ass(o): *l. 13.* -ats(o): *p. 1557,38.*

1 *proprie i. q. cervisiam facere – (zu) Bier brauen:* COD. Lauresh. 216 p. 25,5 (a. 804) mansum . . . cum padella ad -are. CHART. Rhen. med. I 135,33 *mansi* coquunt . . . et -ant (*ibid.:* bratiant). 135,114 p. 197,16 battit de avena modios X et ducit ad mansionem et facit brazam et brazat. RUD. TRUD. epist. p. 325,47 de singulis cervisiis, quae brasciarentur in oppido nostro. PAX Valenc. p. 607^{b},49 qui . . . brassent potus de frumento. CHART. Westph. II 541 p. 237,29 si aliquis in . . . braxando . . . mensuris excesserit. CHART. Rhen. inf. II 39 liceat ipsis . . . accipere denarium . . . de maldro annone, que braxatur. CAES. HEIST. mirac. I 10,31 vidua . . . cervisiam braxare ac vendere solebat (CHART. civ. Ratisb. 57 p. 26,32 qui officium habent praxandi c. REGISTR. Geisenf. 1). CHART. Landeshut. 60 p. 33,36 (ed. Th. Herzog. 1959) tenentur . . . tres scaffas annone praxare. CONST. II 439,16 qui praxat, debet dare pro XV denariis urnam. CHART. Oelsn. 65 p. 100,18 qui maldratam brasei . . . vendicionis causa braxaverit. CHART. Sil. C 62^{a},8 p. 373,22 ut . . . nullus audeat braseum preparare vel bracseare. NICOL. BIBER. carm. 2105 (ed. Th. Fischer. 1870) ubi non bona tysna, ut puto, braxatur. *al. v. et p. 1557,26.38.65.* **2** *translate i. q. conficere – zustande bringen, 'zusammenbrauen':* CAES. HEIST. mirac. I 3,41 p. 162,4 quanta mala mali sacerdotes . . . braxent in confessionibus. HUGO TRIMB. laur. 208 o pia Braxedis, cunctis succurrito fedis, ut bona sic braxent, vitiis ne frena relaxent.

adi. **braciatus,** -a, -um. *brace confectus – gemalzt:* ANNAL. Nic. Rem. a. 1204 (MGScript. XIII p. 84,42) pro vini penuria medone et cervisia -a cariora vendebantur.

subst. **1. bracians,** -antis *m. qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer:* CHART. Livon. A I 77,45 (a. 1225) si quis braxantium aut eorum officiatorum . . . deprehensus fuerit cum falsa mensura et pondere.

2. braciatum, -i *n. ?officina cervisiae – ?Brauhaus:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 255,3 (a. 1277/86) IIII plaustra lignorum ad braxatum.

***braciolineum** (-achi-), -i *n.* (braca *et* lineus) *cingulum ex lino confectum – leinener Leibgurt:* WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{D} brach-um, quo femoralia succinguntur.

***bracionarium** (-ati-), -i *n. officina cervisiae – Brauhaus:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 153,10 brati-um, ubi brationatur.

***braciono** (-ati-), -are. *cervisiam facere – Bier brauen: v. l. 47sq.*

bracis, -is *f. (p. 1560,6.37.55.1561,5) vel m. (p. 1560,68.71) vel* **bracium,** -i *n. (m.* -us: *p. 1560,50.63.1561,6; f.* -a: *l. 72. cf. l. 58sq.) script.:* pr-: *l. 72. p. 1560,17.25.1561,5. adde* GLOSS. III 476,47 St.-S. IV 172,4. vr-: *p. 1560,28.* breesi(um): *p. 1560,9.* -ais(is): *p. 1560,55.* -aisi(a): *p. 1560,58.* -aic(um): *p. 1560,21.* -acci(um): *p. 1560,22.44.* -achium: GLOSS. III 616,35 St.-S. -azi(um): *l. 72. p. 1557,51sq.1560,23.35.47.* -az(a): *l. 11. p. 1560,8.31.52.60. 1561,9.* -az(is): *p. 1561,5.* -axa: GLOSS. IV 41,7 St.-S. *cod. g.* -asi(um): *p. 1560,10sq.13.28.43. al.* -sci(um): *p. 1560,24. adde* GLOSS. III 476,47 St.-S. -avi(um): *p. 1560, 31.* -aium: *l. 72. adde* GLOSS. IV 182,33 St.-S. *cod. b.* -ce(um): *p. 1560,39.* -ase(um): *l. 23.25. p. 1560,46.1561,15.* -at(um): *p. 1560,2. adde* GLOSS. IV 179,28 St.-S. *plur. sensu sing.: p. 1560,50. metr.* brā-: *p. 1560,28. in schedulis nostris* -is *a s. IX. rarescit,* -us *tantummodo s. IX.*$^{in.}$, -a *a s. IX. invenitur,* -um *praevalet a s. IX.*$^{ex.}$

I *proprie i. q. frumentum (germinatum), praecipue hordeum, ad cervisiam faciendam praeparatum vel destinatum – (gekeimtes) Getreide, besonders Gerste, das zur Bierbereitung hergerichtet oder bestimmt ist, (Darr-)Malz (cf.* GLOSS. III 295,33 St.-S. -a malz. IV 88,37 p-um [praium *k*, prazium *g*] malz [*a*], zlad [*g*]. *saepe.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 153,2 bratum, unde conficitur cervisia, bratigapo herba, que admiscetur): **A** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 204,16 -es (-cis *var. l.*) *esse* centum . . . modia. EINH. epist. 5 ea, que nobis . . . necessaria sunt ad habendum, id est farinam, -em, vinum. 9 de illa annona sive ad farinam sive ad -em faciendam . . . nihil misisti. EPIST. Teg. I 34 p. 39,10 non dederunt nobis brazam, quibus iusseratis. CHART. Traiect. 720 p. 165,30 quedam *naves* carcate sunt breesio et blado (CHART. Hans. I 356 p. 117,32 mittatis . . . naves . . . cum b. et brasio. CHART. Lub. I 154 licenciam . . . emendi . . . bladum, farinam et brasium). CARM. var. 157 (NArch. 2 p. 424) *fratres minores* angariant pro brasio. *al. in nomine loci:* CHART. Altenberg. 223 (a. 1259) partem . . . aree site super Bracicumulum (*antea:* Malzbuchel). **B** *iur.:* **1** *de tributis, decimis:* CHART. Sangall. A 90 p. 85,33 (a. 779) ut . . . censum exsolvam, id est XII maldras de p-e (TRAD. Frising. 405 p-em I maldrum). COD. Lauresh. 3661^{a} que *(huba)* solvit . . . VI modios de -e (SIGEB. GEMBL. gest. 12 p. 529,55 [chart. a. 964] m. XX inter annonam et -cis. REGISTR. abb. Werd. 2,15,2 p. 40,3 VIII m. -ii ordei depressi. 3,31 p. 116,16 octo m. braici. 7,18,9 p. 239,17 XIII m. -ccii hordei. 8,3,84 p. 262,26 CC m. -ii avene. *saepe [v. ind.].* TRAD. Udalr. August. 8 p. 16,4 brazii. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,4 brascii hordeascei. CHART. Stir. I 480 p. 447,20 quilibet mansus modium . . . p-ii . . . servit. *al.*). TRAD. Ratisb. 252 ut . . . *daretur* brasium . . . ad cellarium fratrum. HARIULF. chron. 4,36 p. 278,15 (vs.) plures dant brasium (vr- *A*). CHART. Eberb. 15 p. 31,13 *molendinum solvit* in anniversaria visitatione *episcopi* . . . tria quartalia -ii. TRAD. Frising. 1772 p. 548,5 *una hoba* solvit XXIII urnas braze (CHART. Carniol. I 123 p. 118,2 bravii). CHART. Rhen. inf. II 1 p. 2,17 persolvuntur . . . -ii XXVIII mensure, quarum queque ab incolis vocatur malz, decem sextarios continens. REGISTR. Seccov. p. 55,24 una euba solvit XVI virlingos brazii. *al. expressius de copia solvenda:* ADALH. brev. Corb. 24 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 400,10; c. 825) portarius . . . -es suas . . . ad se venire faciat. CHART. Brem. 335 (a. 1268) contendentibus . . . preposito et decano . . . de braceo eorum dando . . . a villicis. **2** *de pensionibus, solutionibus:* CHART. Sangall. A 777 (a. 890/920) ut . . . accipiat . . . II maldra de -o (REGISTR. abb. Werd. add. A 8 p. 368,35 dabit . . . prepositus . . . cuiquam fratrum . . . quaque septimana quinque m. brasii). TRAD. Ratisb. 415 ut ipse . . . perciperet . . . unam . . . carradam de cervisio vel X modios braccii (VITA Meinw. 47 ut ab episcopo . . . darentur ei [*sanctimoniali*] . . . XXIV modii brasei. *al.* [*v. ind.*]). CHART. Carniol. II 372 p. 288,9 ut . . . viginti mensuras brazii . . . annis singulis habeant. *al.* **3** *de servitiis, mandatis:* CAPIT. reg. Franc. 32,34 quicquid manibus . . . fecerint, id est . . . butirum, -os, cervisas (COD. Lauresh. 3672. FOLCUIN. Bert. 2,34 [chart.] facit de -e modia X. LEX Baiuv. 22,11 [cod. Ch s. XII.] qui [*servus*] farinam et brazam suo domino facit). 128,8 uxor . . . conficit -em. TRAD. Weiss. app. I p. 274,37 -um et panem per ordinem preparare. GESTA Lob. 18 p. 321,24 excepta . . . -e (braisi 2), que ad confectionem cervisiae inde exibetur. ACTA imp. Stumpf 90 que *(molendina)* sola . . . brasium molere debent (HIST. Torn. 3,6 p. 335,8 *molendina* debent m. omnem braisiam civitatis. CHART. Lamb. Leod. 471 p. 568,24). TRAD. Frising. 1772 p. 547,30 quos *(modios avenae)* ille debet vertere in brazam. CHART. Burgenl. I 33 p. 18,2 umectant brasium, terant milium. *al. v. et p. 1557,25sq.1559,11.23.25. expressius de copia solvenda:* CAPIT. reg. Franc. 32,61 ut unusquisque iudex, quando servierit, suos -os ad palatium ducere faciat et simul veniant magistri, qui cervisam bonam . . . facere debeant. ADALH. brev. Corb. 24 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 404,4) de cambis . . . et -bus, quae de cambis fiunt, . . . volumus, ut *eqs.* CHART. Rhen. med. I 135,54 est ibi camba I, debet modios C, si duo -es dati fuerint. *v. et p. 1557,51sq.* **4** *de teloneo:* CHART. Hans. I 745 p. 260,9 (a. 1274) quicunque . . . solvet de quolibet . . . coro brassii II den. **C** *pharm.:* RECEPT. Sangall. I 60 -ci brinnato in olla ponatur cum aqua *eqs.*

[Baader]

II *meton.:* **A** *de mensura:* **1** *strictius i.q. copia frumenti germinati ad unam braciationem necessaria – Malzmenge für einen Brauvorgang, Malzmaß, 'Malz':* TRAD. Frising. 522 p. 447,35 (a. 825) ipse census hoc est: tres modios de spelta farine et unam prazem bonam et pullos quattuor. CONC. Karol. 53 p. 690,9 ut dentur eis . . . -ii per modia duodecim triginta et exceptis his -ii tres de spelta ... per modia triginta. TRAD. Frising. 747 censum annuatim dari sibi conplacitavit: . . . de sigali modios X, brazam I. REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 132,13 II -ia pro precio vini. 3,51 p. 137,7 I -um cum impressione, VIII modios sine impressione. 4,22 p. 149,11 XXIIII amphoras mellis, XVI -ia plena, XV pannos lineos. 7,4, 69 p. 205,3 dabit VI -ia pressa. p. 205,8 X -ia non pressa. *saepe (v. ind.).* CHART. Mog. A 357 p. 252,23 quattuor *modii* de pisis, V brasea, quorum unumquodque in se contineat V modios prefatos. **2** *latius i. q. species mensurae cuiusdam (frumenti sim.) – ein Maß (für Getreide u.ä.):* REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,15 (c. 1100) in nativitate Domini I -um avene ad pastum aequorum. 7,4,69 p. 205,8 IV -ia leguminum. 7,7,1 p. 206,17sqq. villicacio . . . solvit . . . III -ia ordei . . .; solvit . . . tria -ia siliginis . . ., V -ia -ii. 8,3,84 p. 262,14 dabit II -ia winmalthes. 10,10,50 p. 277,3sq. villicus dabit . . . IV -ia siliginis et II modios siliginis et VIII -ia et IV modios mixti hordei. *ibid. saepe (v. ind.).* **B** *de aedificio i. q. officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* CHART. Naumb. 391 p. 350,24 (a. 1196) quilibet mansus . . . dat ad -um dominorum III scheplos mixti frumenti. **C** *de actione i. q. confectio frumenti germinati vel cervisiae – Malzbereitung, das (Bier-)Brauen:* CHART. eccl. Halb. II 2 p. 293,39 (a. 1139) singulis mensibus unicuique *canonico dantur* ad -um VII prebendales modii avene. CHART. Gosl. I 301 p. 321,24 ut *villici* . . . promitterent . . . dare . . . duram annonam ad -um sive triticum sive ordeum sive avenam. CHART. episc. Hild. III 484 p. 248,13 de villicatione Muldinge dantur ad scattum II sol. pro ove . . ., tres modios Hildens. ad -um (p. 253,15. 255,2).

***bracisa,** -ae *f. vel saepius* ***brasicia** (-isa, brisica, -eca), -ae *f. (n.* -ium: *l. 39) (cf.* bracis) *condimentum e brace et aqua confectum – (Bier-)Würze (cf.* GLOSS. III 357,34 St.-S. brasicium wirz [225,69 brasi<ci *?*>um. 486,26 brisica. 495,8 briseca. 699,7 brasicia. IV 182,35 brasicia *b,* brasica *a*]. *al.):* RECEPT. Sangall. I 73 radices caliclate bullis in brasisa. TRACT. de caus. mul. 6 brasicia emin. III, luvestice radix . . . mittis in vas fictile, ipsa brasicia infundis et quoquis *eqs.* MIRAC. Remacli 2,2 sicerae dulcoramen, quod bracisam rustici nuncupant, sumebant.

***bracitorium,** -i *n. officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* FORMA mon. Sangall. p. 12ª-um . . . pistrinum *eqs.* FOLCUIN. Bert. 2,35 (chart.) servit . . . ad -um in adducendis lignis.

bracium *v.* bracis.

1. *braco, -are. *(a* *bracco*?) refl.* se -are *i.q. se maculare – sich beflecken:* ALBERT. STAD. Troil. 5,509 *Pyrrhus* se Phrygias iacit in acies et sanguine -at.

2. *braco *v.* *bracco. **bracos** *v.* branchus.

***bracsator** *sim. v.* *braciator. ***bracseo** *v.* *bracio.

bracta *v.* 2. blatta. **bractea, -eos** *v.* brattea.

bracteola *v.* bratteola. **bracteos, -eus** *v.* bratheos.

1. *bracus, -i *m. (francog. vet.* brai, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 489) vallis (paludosa) – (sumpfiges) Tal:* GESTA Font. 6 p. 24,1 de uno latere -us sive vallis, quae dicitur Dirginis (p. 24,3.5).

2. *bracus *v.* *bracco.

***bradara** *v.* *badera. **bradena** *v.* bratheos.

bradigabo (bratigapo) *subst. (corruptum* ex bracii galio, *cf. O. Schlutter, Anglia. N. F. 23. 1911. p. 153) humulus – Hopfen (Humulus lupulus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 902sq.):* GLOSS. IV 245,45 St.-S. -o feldhoppo. *v. et p. 1560,2.*

bradium *v.* 1. bravium.

brado (pr-), -onis *m. (theod. vet.* brato, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1325sq.) portio carnis – Fleischstück:* EKKEH. IV. bened. II 108 p-em coctum cruce signamus benedictum.

braga *v.* braca. **bragma** *v.* bregma.

brahium *v.* brachium. **braicum** *v.* bracis.

***braida** (pr-, -ayd-), -ae *f. (m.* -us *vel n.* -um: *l. 15) (lang.* braida, *ital. septentr. dial.* breda, braida, braja, braide, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1266) area (saepe prope urbem vel domum sita) – (oft in der Nähe einer Stadt oder eines Hauses gelegenes) Landstück (cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 92sqq.):* CHART. Ital. Ficker 27 p. 34,13 (a. 974) -a in campania huius Ticinensis. DIPL. Otton. III. 385 p. 815,15 confirmamus . . . -as in c<i>rcuitu Placentię . . ., -am . . . ad vineas plantandum ortosque colendum (*inde* DIPL. Heinr. II. 70 braydas ..., braydam. DIPL. Heinr. III. 222). DIPL. Heinr. III. 198ᴬ p. 254ª,1 largimur . . . in Sablone -am Anserii. DIPL. Heinr. IV. 365 qui mihi invasit peciam una de vites, que iacet in -o. DIPL. Richenzae 3 p. 231,4 Guido de Rozo tenuit unam -am in ponte Platulo. CHART. Ital. Ficker 190 p. 232,1sqq. restituit . . . abbatem . . . de -a . . . cum habitatoribus eiusdem -e, quam -am . . . Bertoldus impedierat. ACTA imp. Stumpf 512 concedimus ei . . . braydam de Roarolo, quantum surficit ad tria paria bovum singulis annis. COD. Wang. Trident. 88 p. 209,33 -am habere debet. 248 p. 474,32 investivit Petrum . . . de universis -is et stabulis. REGISTR. Trident. I 61 p. 63,1 tenetur . . . solvere fictum . . . pro -a una terre canonicorum (*sim.* 64 p. 64,32 pro praydis de Cuuriana. p. 65,4 pro brayda). CHART. Tirol. notar. I 518 dicit de brayda de Setino, quod *eqs.* DIPL. Karoli M. 316 p. 477,34 (spur. s. XIII.²) cum . . . p-is, pratis, campanetis *eqs.* ALBERT. MIL. temp. 216 facta fuit fera in brayda . . . episcopi extra portam iusta burgum. 299 fuerunt empte quatuor bobulce iuxta campum de -a . . . episcopi. *v. et* 1. *breda.

braisia *v.* bracis.

***bram(i)o,** -ere *vel* -ire. *(orig. germ., cf. francog. vet.* bramer, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 494sq.) rugire – röhren: v. p. 1588,24.*

branca, -ae *f. vel raro* ***brancus,** -i *m. (l. 61) (cf. ital.* branca, *francog.* branche, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 496sqq.) script.:* bratica: GLOSS. Salern. p. 4ᵇ,38. -cha: *l. 60.*

1 *strictius i. q. brachium ferarum – Pranke, Klaue (in imag. usu bot.):* **a** -a (ursina): **α** *acanthus – Echter Bärenklau (Acanthus mollis L., cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 2):* TRACT. de chirurg. 78 pultem in plagellam . . . ponimus; recipe -am ursinam, absinthium *eqs. al. (v. ind.).* ROGER. SALERN. chirurg. 1,227 que *(embroca)* recipit -e ursine *eqs.* 2,310 accipe . . . -am ursinam, burit. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 378ᶜ -a ursina calida est et humida *eqs.* GLOSS. Roger. III 648 hoc . . . fomentetur cum decoctione . . . -e ursine. URSO med. 200 *medicina* apostema relaxando maturat ut . . . -a ursina. NOTULAE Wilh. Cong. 1057. THADD. FLORENT. cons. 130,40 ex istis herbis fiat sufumigium per embocum additis istis: . . . pulegium, -a ursina *eqs.* ALPHITA I p. 280,34 -a, herba ursina idem. **β** *spondylium – (Wiesen-)Bärenklau (Heracleum sphondylium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 819sqq.):* GLOSS. III 536,35 St.-S. -a ursina berenclawe (550,10 -a [brane *c*] ursina b.). **b** -a lupi *i. q. species herbae, fort. i. q. Leonurus cardiaca (L.) – Pflanzenart, viell.: Löwenschwanz (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 273):* ALBERT. M. animal. 23,97 accipe radices herbae, quae -cha lupi vocatur. **2** *latius i. q. ramus – Zweig:* NIVARD. Ysengr. 6,21 ne exilem violaveris . . . -um.

***brancatio,** -onis *f.* (*brancare) *actio unguem circumiciendi – das Herumgreifen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 87,4 hic . . . digitus habuit officium concludendi -em.

branccus *v.* branchus. **brance** *v.* branchus.

brancha *v.* branca.

branchia (-cia), -ae *f. vel raro* ***branchius** (-cius), -i *m. (p. 1563,9.11)* (τὰ βράγχια) *script.:* -ac-: GLOSS. I 476,1 St.-S. IV 197,25. -nzi-: GLOSS. IV 272,6 St.-S. -nti-: *p. 1563,1.15.*

1 *strictius i. q. membrum membranaceum piscium ad spirandum aptum – Kieme (cf.* GLOSS. I 475,3 St.-S. -cie i. cyan.

[Baader]

[*spectat ad Vulg. Tob. 6,4 ut* 475,10 -ntia (-cia *b*) kio. 478,43 -ciam (brancum *d*) chieuvn vel chiela]. *al.; v. et Deutsches Wörterbuch. V. 1873. p. 682):* Ps. GALEN. anat. 5 p. 183^{B} piscibus loco pulmonis sunt -ae (brancus seu brance 25 p. 13, 27 [rec. Vindob.]). *ibid.:* pisces respirant vaporem per -as (per brancos sive per -cias. 25 p. 13,30 [rec. Vindob.]). ALBERT. M. animal. 2,76 *pisces* habent . . . auriculas . . ., quae -ae (*p. 504^{b},28* βραγχίων) dicuntur, per quas attractam per os aquam eiciunt. 4,92 quaedam dictorum *piscium* sonant -ciis (*p. 535^{b},21* βραγχίων) in aquae superficie aut profundo, eo quod -cii sunt duri sicut spinae. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *latius (cf. l. 2):* **a** *guttur – Kehle:* GLOSS. III 267,4 St.-S. -cia guttur chela (312,17 -cia g. vel maxilla i. c.). *ibid. al.* **b** *maxilla – Kiefer, Kinn(backen):* GLOSS. III 277,50 St.-S. -ntia kinnebacho. IV 168,3 -cia ckivvi piscis. *ibid. al. v. et l. 13.61. fort. add.:* SALIMB. chron. p. 516,15 stella, que dicitur Iupiter, videbatur versus meridianam partem scorpionis superiorem -am occupare.

branchus (-cus), -i *m. (f.: l. 47. cf. l. 33; n.* -um: *l. 65. cf. l. 57)* (βράγχος) *script.:* brin-: *p. 1564,1.* brun-: *p. 1564,1.* -nic-: *p. 1564,8.* -ac-: *l. 61.* -ncc(us): *l. 54. form.: nom. sg.:* -c(h)os: *l. 31.38.44.47.58.61.* -ce: *l. 4.* -con: *l. 57.* -cis: *l. 33. acc. sg.* -on: *p. 987,70sq.*

I *de morbis:* **A** *spectat ad homines:* **1** *strictius de morbis gulae:* **a** *raucitas, infirmitas arteriae asperae – Heiserkeit, Erkrankung der Luftröhre (cf.* GLOSS. III 277,51 St.-S. -cus morbus i. dampho. 295,44 -cus dempho): PAUL. AEGIN. cur. 164 p. 92,23 arteriacis . . . et -is (*3,28,3* βράγχοις) conveniunt . . ., que dicta sunt. AESCULAPIUS 13 p. 17,5 catarri genera sunt tria, catarrus, coriza et ⌞catastignos⌟ (⌞⌞catastacmos, id est -cus *cod. Augiens. CXX*). p. 17,11 -os *nominatur* a raucedine pulmonum, unde et tisis fit (*inde* GLOSS. med. p. 13,14 -cis a raucedine pulmonum dicta). CONSTANT. AFRIC. theor. 9,21 p. 45a^{r} -ci (*Hippocr. aphor. 2,40* βράγχοι) et corrize senioribus non maturantur. *v. et supra p. 987,70sq.* **b** *inflammatio faucium vel amygdalarum – Hals-, Mandelentzündung:* Ps. COPHO anat. 16 in quibus *(glandulis)* colligitur humor, qui facit -cos. MAURUS (?) anat. II p. 16,8 fit -cos. URSO anat. 117 -cus est fluxus humorum ad pharinges, quasdam carnes lividas in gutture, tumorem in eis faciens. TRACT. de aegr. cur. p. 110,24 fluxus reume . . ., qui, dum ad fauces venerit, -os appellatur. GLOSS. Roger. I A 3,16 p. 681,9 quandoque . . . humores fluunt ad faciem et faciunt -cos. III 575 contra -cos valet competens purgatio. *v. l. 59.* **2** *latius i. q. inflammatio glandularum – Drüsenentzündung:* NICOL. anat. 529 si humor reumaticet ad maiores *glandulas*, facit infirmitatem, quae dicitur -os gaballina; si fluit ad minores glandulas, facit minorem -um (*cf.* RICHARD. ANGL. anat. II p. 86,30sq. in quibus [*glandulis magnis*] humor reumaticus generat -cum carbunculum [caballinum *E1*]; sunt . . . quedam mediocres, in quibus est -cus simplex). **B** *spectat ad porcos i. q. suppuratio ex quodam morbo splenis orta – (eitriges) Geschwür als Folge von Milzbrand:* ALBERT. M. animal. 7,105 accidunt eis *(porcis)* -ncci (*p. 603^{a},31* βράγχος) quidam sive apostemata post auriculas et maxillas *eqs.*

II *de partibus corporis:* **A** *spectat ad homines:* **1** *latius:* **a** *fauces – Rachen (cf.* GLOSS. IV 213,17 St.-S. -con faux chowe [*a*], chiwe [*b*]): ALPHITA I p. 280,35 -cos interpretatur faux; inde -cus, id est apostema ortum in fauce de fluxu humoris a capite. **b** *guttur – Kehle (cf.* GLOSS. IV 236,12 St.-S. bracos . . . vel guttur; inde brancia kio): AESCULAPIUS 16 p. 20,16 ex supernis faucibus, hoc est -o (broncum *cod. Sangall. 751*) quod guttur, *fluor sanguinis efficitur.* ABBO SANGERM. bell. 3,94 indignum referens -o (gloss.: gutture; hoc -um facit). **2** *strictius:* **a** *tonsilla – Mandel:* GLOSS. Roger. III 575^{1} magister magis laudat ustionem quam incisionem in -cis. WILH. CONG. chirurg. 910 -ci sunt quedam glandule, que sunt in faucibus, in quibus, dum fleuma . . . colligitur, fit dolor. NOTULAE Wilh. Cong. 847sq. si fiat bocium ex inflatione -corum, si cauterizentur -ci a principio, multum valet. *al. v. et supra p. 601,26.31.* **b** *lingua minor sub uva exsistens, epiglottis – Kehldeckel:* MAURUS anat. I 46 ibidem videtur epiglotum sive -cus (brin-, brun- *var. l.*), coopertorium scilicet tracheae arteriae. **c** *ramus (inferior) arteriae asperae – (unterer) Ast der Luftröhre:* PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 95,19 fit . . . passio . . . humoribus adherentibus -cis (*3,29,1* βρογχίοις) pulmonis. **d** *?maxilla – ?Kiefer: v. p. 1563,57sq.* **B** *spectat ad bestias:* **1** *maxilla – Kiefer:* MOSES PANORM. marisc. 1 p. 145,18 quando pullus *equi* nascitur, cum branichis nascitur, et postea nascuntur scaliones. **2** *branchia (piscium) – Kieme:* **a** *proprie:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370^{A} quae *(superfluitas)* invenitur in . . . -cis cuiusdam piscis, qui bizantium dicitur. ALBERT. M. animal. 2,78 omne . . . genus piscium habens coopertos -os, habet -os sub capite suo versus ventrem porrectos. 2,109 nullus modus piscium habet testiculos neque aliquod eorum, quae habet -os (*p. 509^{b},4* βράγχια). 7,12 quae *(animalia marina)* attrahunt et evomunt aquam -cis (*p. 589^{b},25* βράγχια). 14,85 delfinus . . . et balenarum genera . . . non habent -cos (*p. 697^{a},16* βράγχια). 24,7 *rocho* foramina -orum in utroque latere habet duplicia. *al. (v. ind.). v. et p. 1563,2.4.6.* **b** *per compar.:* ROGER. SALERN. chirurg. 2,176^{8} vene . . . sunt annexe in lateribus apostematis quasi -ci, sicut sunt in cancro animali.

brancia, -ius *v.* branchia.

***branco**, -avi, -are. (branca) **1** *strictius de unguibus avium:* **a** *c. acc. i. q. circumplecti – umklammern:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,1 quatenus *digiti* -rent convenientius ramos. 2 p. 192,14 ut . . . *falco* gustans de tiratorio -et manum strictius (3 p. 13,30). 3 p. 10,29 ne *falco* cum aliquo suorum pedum -et loyrum. **b** *absol.:* **α** *unguem circumicere – herumgreifen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,28 quia *digitus medius* amplius debeat -are quam alii. **β** *ferire – zuschlagen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,12 per pedes et ungues . . . defendunt se . . . -ando. p. 115,22 aves rapaces -ant et vulnerant cum pedibus. **2** *latius de stomacho et matrice i. q. circumdare – umgeben:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,26 p. 13a^{r} *cibus* ab ipso *stomacho* quasi -atur (*cf.* NICOL. anat. 569 ut recepta in ipso *stomacho* . . . retineantur et -entur). ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 48,33 in libro pantegni Constantinus (*cf.* theor. 3,34 p. 14a^{r}): quod . . . recipit matrix, undique illud ita -at atque claudit, ne acus etiam intrare possit (*inde* ALBERT. M. animal. 22,5).

brancos *sim. v.* branchus.

***brandalis**, -is *(f.) (lang.* *brando, *inde ital. septentr. dial.* brandenà(a), *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 94sq.) fulcrum focarium – Feuerbock:* ACTA imp. Stumpf 126 p. 162,30 (a. 1155) reddunt . . . aldiones . . . caldarias duodecim . . ., -es duodecim.

***brandana** *v.* *bardana.

brandeum, -i *n. vel* ***brandeus**, -i *m., raro* ***brandea**, -ae *f. (l. 71)* (πράνδιον)

1 *strictius i. q. linteum pretiosum – wertvolles Tuch:* **a** *linteum (lineum vel sericum) ad sanctorum corpora involvenda aptum – (leinenes oder seidenes) Reliquientuch (cf. LThK. ^{2}II. p. 647sq.):* HINCM. Remig. 25 p. 321,27 involutum est corpus illius *sancti* integrum . . . de -o rubeo (29 p. 326,3. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368^{a},28 dexterae partis membra *sancti* . . . -o involvens. SIGEB. GEMBL. chron. a. 441 -um altaris, quo consecratum corpus Domini involverat, particulatim dividebat). CATAL. thes. Germ. I 80,24sq. (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -us 1 crocei coloris, habet longitudinis cubitos XIIII, item -us 1 purpurei coloris. THIOFR. flor. 3,4 p. 378^{A} ut pro reliquiis sanctorum consecrati -i rogantibus fidelibus transmitterentur. THEOD. PALID. annal. p. 54,70 sanctorum lintea, que Grece dicuntur -a, Latine vero corporalia a corpore Christi. *amiculum ferale – Leichentuch:* THIOFR. flor. 1,7 p. 336^{A} licet defuncti divites . . . ceratis -is involvantur. **b** *strophium – herabfallender Schleier (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 318^{272}):* GLOSS. IV 197,31 St.-S. -um oral. **c** *vestis e panno pretioso confecta – Gewand aus wertvollem Stoff:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,9 cum . . . tenuissimas illas pelliculas vel tenuiores -as extrahere cepissent.

[Baader]

2 *latius i. q. species panni pretiosi – wertvolle Stoffart:* HARIULF. chron. 3,3 p. 88,21 (chart. a. 831) fanones . . . auro parati XIV, ex -o III, ex pallio XV. BERNOLD. WAT. chron. 16 p. 170,15 nisi mundioris alicuius -i glomis ora compilata aut facies velamine obvolvisset. *cf.* *blandanum.

***brandisium** (brundusium), -i *n.* *(orig. dub.; Lippmann [Alchem. I. p. 560sqq.] potius a* βροντήσιον *quam a* Brundisium *vel a pers.* piring *derivatum esse putat) fusio e cupro et stagno conflata – Bronze:* COMPOS. Luc. β 19 compositio -i: eramen partes II, plumbi parte I, stagni parte I. 20 alia compositio -i *eqs.* Ps. GERH. CREM. sal. I 59 tere eas *(laminas)* in mortario brundusii (aereo II 49).

brandium *v.* prandium. **branichus** *v.* branchus.

brantia *v.* branchia. **brasas** *v.* prasium.

***brascena** *v.* *bracina. ***brascio** *v.* *bracio.

brascium, braseum *v.* bracis. **brasia** *v.* brassica.

***brasiator** *v.* *braciator.

1. brasica *v.* brassica. **2. *brasica** *v.* *bracisa.

***brasicia** *v.* *bracisa.

***brasilium,** -i *n. vel* ***brasile,** -is *n.* *(cf. francog. vet.* bresil, *ital.* brasile *a germ.* *brasa *ut vid., v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 506sq.; ab arab.* wars *derivat Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2157) script.:* bres-: *l. 28.33.* bris-: *l. 38sq.* brixi-: *l. 36.* -axi-: *l. 30. 35.* -illi-: *l. 35.*

lignum arboris q. d. Caesalpinia Sappan (L.) – Brasil-, Sappanholz (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 923): TROTULA 57 p. 28,33 colaturae addatur bre-um frustatim incisum. ACTA imp. Böhmer 901 p. 614,25 habet prohibere omnes personas per . . . stratas . . . ducere . . . braxile *eqs.* CHART. Hans. III 600,1 p. 382[a],17 si . . . alumen vel brasil⟨eum⟩ . . . attulerit, non minus quam XXV libras simul vendat. HERACLIUS II 34 quomodo poteris de bre-o operari: accipe patellam aeream et -um intus rade *eqs.* 35 quomodo rosa color fit de ligno braxillii: rosam faciendo urinam pones cum brixillio *eqs.* ALBERT. M. veget. 2,79 interior . . . color carnis plantarum . . . est . . . rubeus sicut in carne cedri et bri-i (bra- *L*). 2,82 color, qui est in cedri carne et bri-i (bra- *L*). *ibid.:* in bri-o . . . vincit aliquantulum humidum fumosum incensum. *latius de arbore: v. l. 35. cf.* *brasius.

1. *brasina (pr-, bla-, -ahs-, -axi-, -arisi-, -sma, -ima), -ae *f., rarius* ***bresma** (-sina, -seno) *f. (l. 51sq.) (theod. vet.* brahsina, brahsmo, brasme, bresme, *cf. F. Kluge – W. Mitzka, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* [19]*1963. p. 94) piscis quidam q. d. Abramis brama (L.) – Brachsen:* GLOSS. III 361,31 St.-S. brarisina bressicsi. 456,42 praxina prehsin. 683,49 brasma bresme. 720,47 blasma bresme. IV 197,30 blasma prasma. RUODLIEB XIII 41 tunc sunt expositi *pisces,* quotquot fuerant ibi capti: . . . prahsina, lahs *eqs.* WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942[B] pro signo prasimae generali *signo piscis* praemisso hoc adde, ut *eqs.* HILDEG. phys. 5,12[capit.] breseno (bresina *G p. 509,33*). 5,12 bresma calida est magis quam frigida . . ., sed et circa terram quaedam folia herbarum quaerit, quae similitudinem bremium (bremen *G p. 510,29*) habent, . . . et ab eis foecundatur. ALBERT. M. animal. 7,98 pisces aput nos . . . lapides . . . habentes sunt is, quem monachum . . . vocant, . . . et ille, qui vocatur bresma.

2. *brasina *v.* *bracina.

1. brasium *v.* bracis. **2. *brasium** *v.* *bracisa.

***brasma** *v.* 1. *brasina. ***brassator** *v.* *braciator.

brassica, -ae *f. vel rarius* ***brassia,** -ae *f. (p. 1566,3.18.29) script.:* pr-: *p. 1566,15.31.* bris-: *l. 71.* barsi-: *p. 1566,15.* barsy-: GLOSS. III 592[1] St.-S. -asi-: *l. 67. p. 1566,3sqq.24.26.29.* -sec-: *p. 1566,23.*

I *strictius i. q. caulis – (Gemüse-)Kohl (Brassica oleracea L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 643sqq.):* **A** *gener.:* GLOSS. med. p. 13,16 -ca (brasica *P*) genus holeris, id est citocotia. ANTIDOT. Augiens. p. 45,31 *antidotum* cum suco . . . -ce colligis (ANTIDOT. Glasg. p. 117,16 -ie sucus, bete sucus *eqs.*). ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 oportet . . . abstinere . . . ad . . . -cas. ANTIDOT. Glasg. p. 141,18 brissica et ruta . . . ieiunus manduca. p. 153,17 -ce folia . . . utile sunt. *al. (v. ind.).* RECEPT. Bamb. 26 cinum -ce . . . in vino dabis. 35 -ca cruda . . . dolorem . . . tollit. RECEPT. Sangall. I 74 brasia . . . teris in novella cervisia. *al. (v. ind.).* GLOSS. II 623,40 St.-S. caulos brasica koli. III 470,19 brasice i. colgras. 478,33 brasica collo. 518,28 -ca wetimgras. IV 360,26 -ce duobus modis intelligendum i. wurz et chole. *al.* ODO MAGD. herb. 1201 caulis Romana, Graecorum -ca lingua dicitur. DYASC. p. 45[b] -ca est desiccative virtutis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 393[F] -ca dicitur caulis nondum transplantatus. **B** *spec. de certis speciebus caulis:* **1** *species quaedam caulis ex Italia importata, fort. i. q. Brassica oleracea var. Sabauda (L.) – aus Italien eingeführte Kohlart, viell.: Wirsing (cf. Marzell, op. cit. p. 467sqq.; B. Reitz, Deutsche Wortforschung in europäischen Bezügen. 4. 1964. p. 546):* GLOSS. III 544,41 St.-S. prassica romis col (551,4 brasica [barsica *c*] romeschol. *ibid. al.*). **2** *Brassica oleracea var. acephala (DC.) subv. laciniata (L.) – Krauskohl (cf. Marzell, op. cit. p. 646sq.):* GLOSS. III 494,30 St.-S. -ia cole crispe. **3** -a agria, -a non plantata *i. q. caulis agrestis – Wilder Kohl (Brassica oleracea var. silvestris L., cf. André, Lex. bot. p. 57):* DYNAMID. Hippocr. 2,67 -cae agriae, hoc est caulis agrestis, folia . . . omnes tumores tollunt. TRACT. de caus. mul. 5 supermitte . . . -ecas non plantatas. GLOSS. III 537,1 St.-S. -ca (brasica *b*) caulis non plantatus vngephlanzit col. **4** -a salvatica *fort. i. q. rapa – viell.: Rübenkohl (Brassica Rapa L., cf. Ahd. Wb. I. p. 1313):* GLOSS. III 590,28 St.-S. brasica salvatica brachwrz.

II *latius:* **A** *salvia – Salbei (Salvia officinalis L.):* GLOSS. III 592[1] St.-S. brasia sa⟨l⟩beia. **B** *per confusionem c.* prasium *ut vid. i. q. porrum – Porree (Allium porrum L., cf. Marzell, op. cit. p. 202sqq.):* GLOSS. med. p. 64,6 p-ca porri Graece.

brassium *v.* prasium. ***brasso** *v.* *bracio.

brata *v.* 2. blatta. **bratea** *v.* brattea, bratheos.

bratena, brateos *v.* bratheos. **brateum** *v.* brattea.

bratero *v.* blatero. **brateus** *v.* bratheos, bratteus.

brathea *v.* brattea.

bratheos (-ate-) *subst.* (βράθυ) *script. et form.:* vr-: *l. 50.* pr-: GLOSS. III 506,24 St.-S. -act-: *l. 60sq. 63.* -acthe-: GLOSS. III 551,11 St.-S. *cod. c.* anch-: GLOSS. III 551,11 St.-S. *cod. b.* -tticius: *l. 60.* -(c)teus: *l. 56.58. 60.* -tea: GLOSS. III 676,38 St-S. *?*-tens: GLOSS. III 478,42 St.-S. -adena: *l. 53sq.* -tena: *l. 53sq.* bantreca: *l. 67. saepe indecl.; gen. sg.* -tyos, -teos, -thos: *l. 50.57. acc. sg.* -theum: *l. 52. metr.* brā-: *l. 61.*

sabina – Stinkwacholder, Sadebaum (Iuniperus sabina L. vel foetidissima Willd., cf. André, Lex. bot. p. 57; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1094sqq.): PAUL. AEGIN. cur. 6 aqua augens capillos . . .: aque pluvialis xexti . . ., politricu, vratyos (vrathos *var. l.;* gloss. cod. A: id est savina) ana ℈ IIII. ANTIDOT. Sangall. p. 89,21 dentisfritium . . ., qui recipit multas species: . . . -um et piper pro pessimum odorem. FRAGM. mul. III 57 bratena (-adena II 27), piper grana XV teris. 58 bratena (-adena II 28) . . ., petrosilino quoquis. ANTIDOT. Augiens. p. 64,34 -os viride unc. VI. ANTIDOT. Berolin. 12 p. 70,1 piper nigro –II s, -teus –II. ANTIDOT. Glasg. p. 158,41 piper –I s, -teos semen –I. *al. (v. ind.).* DYNAMID. Hippocr. 1,58 -teus, hoc est herba sabina, simulans foeniculum agreste *(cf. Plin. nat. 24,102).* GLOSS. III 518,33 St.-S. bracteus savina sebenbaum. 679,28 -tticius scuenne *(i. seu- ed.). saepe.* ODO MAGD. herb. 492 -os (-teos, bracteos *var. l.*) est Graece, sabina vocata Latine, sicca calensque sibi vis est. ALPHITA I p. 280,30 bracteos savina idem; sed bracteos (bractea II p. 26,1) interpretatur (aurea *add.* II p. 26,2) lamina, unde bractea crusca (crisea II p. 26,3), id est lamina aurea. *huc spectare vid.:* MOSES PANORM. infirm. 14 p. 114,13 accipe de suco arbuscelli, qui vocatur bantreca.

brathy *v.* bratheos.

***bratiarium** *v.* *braciarium. **bratica** *v.* branca.

bratigapo *v.* bradigabo. ***bratio** *v.* *bracio.

***brationo** *v.* *braciono. ***bratsator** *v.* *braciator.

***bratsina** *v.* *bracina. ***bratso** *v.* *bracio.

[Baader]

brattea, -ae *f. vel rarius* **bratteum**, -i *n. (l. 8sq.15) script.:* pr-: *l. 7.* -ate-: *l. 6sq.9.14sq.* -athe-: *l. 17.19. 21.* -acte-: *l. 8.23. p. 1566,63sqq.* -aicte-: *l. 8. form. nom. sg.* -os: *p. 1566,63.*

lamina vel tabula (ex auro ducta) – (Gold-)Blättchen, (Gold-)Platte (cf. Gloss. I 273,21 St.-S. brateas port pleh. II 468,9 -a [pratea *a*] pedalun pleh. IV 148,21 lamine i. bloch t. vel bractee. 182,41 braictea in deminutivum braicteole i. blech. 197,26 -a lanna): Aldh. ad Acirc. 107,11 bratea (brattea *var. l.; huc spectat* Gloss. II 10,42 St.-S. goldfa⟨da⟩ma) non auri fulvis pretiosa metallis, quamvis gemmarum constent ornata lucernis, vincere *(sc. ebur)* . . . quibunt. Carm. de Karolo et Leone 228 *(de vestis ornatu)* gemmarum numerosa luce coruscat bratea. Carm. cod. Paris. (8812) 1,41 *sacerdotes* producant . . . bratea cum gemmis, varius quos ornat amictus. Chron. Moiss. a. 815 (MGScript. I p. 310,44) unam . . . partem sibi reservavit . . . bratheas aureas contextas cum gemmis (Ekkeh. IV. cas. 40 p. 146,4 usque dum *Tutilo* thronum Dei in brathea altaris aurea caelaret. 45 p. 159,4 in -a . . . aurea . . . caelati sunt apices). Abbo Sangerm. bell. 3,14 brathea (gloss.: auri lamina), blatta dehinc. Mirac. Remacli 2,10 -as ibi locare conspexit (*syn.* laminae deauratae). Nivard Ysengr. 1,80 *(per compar.)* ut super incudem bractea tunsa sonat. *de filis ut vid. (cf. l. 9sq.21):* Milo Amand. 5 (MGMer. V p. 464,12) vestes olosericas, obrizo in -as tenuato contextas . . . habuit.

bratteola, -ae *f. (n.* -um: *l. 31) script.:* bla-: *l. 32.* -acte-: *l. 37.43.* -ate-: *l. 32sq.* -aicte-: *l. 8.*

lamella (e metallo quodam ducta) – (Metall-)Blättchen: **1** *de lamella aurea:* **a** *proprie (cf.* Gloss. II 498,61 St.-S. -u pedela blech. 530,62 -um blech. 531,34 -is labeleion): Alcuin. carm. 1,279 serica parietibus tendens velamina sacris auri blateolis pulchre distincta coronas *eqs.* Dudo hist. 3 p. 97,23 ensem ex auri sex libris in capulo -isque atque bullis . . . sculptum dedit Cononi. Catal. thes. Germ. I 84,25 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) pulvinaria II, unum auro textum, alterum cum auro et bracteolis aureis. Pass. Thiem. I 147 didicisti ex auro rutilas ducere -as. **b** *in imag.:* Engelm. carm. 3,2 (MGPoet. III p. 62) eloquii cultu . . . -is . . . auri fulgens diadema polire . . . docilis . . . industria fandi nobilium poterit doctorum. **2** *de lamella ferrea i. q. squama – Schuppe:* Notker. Bald. gest. 2,17 p. 84,4 coxarum exteriora . . . in eo *(Karolo M.)* ferreis ambiebantur -is (bracte- *var. l.*).

bratteum *v.* brattea.

bratteus (-ate-), -a, -um. *e laminis (auri) ductus – aus (Gold-)Blättchen gefertigt (cf. Vulg. exod. 39,3):* Aldh. virg. II 173 *(per compar.)* squalidus ut sablo spreti sub cespite ruris bratea flaventis depromit fila metalli (*cf.* Gloss. II 18,30 St.-S. purti fadama vel giuuntane fa⟨dama⟩). *Baader*

bratticius *v.* bratheos. **bratum** *v.* pratum, bracis.

1. bravium, -i *n.* (βραβεῖον) *script.:* pr-: *p. 1568,11.* -abi-: *l. 72. p. 1568,1.* -adi-: *l. 68.70. adde* Gloss. I 54,18 St.-S. *codd. b. c.* -avvi-: Dipl. Otton. II. 268 p. 312,7. *metr.* -vĭ-: *ubique in schedulis nostris, e. g. l. 68. p. 1568,3.13.*

corona, palma victoriae, praemium certaminis, merces – Siegerkranz, Kampfpreis, -belohnung, Lohn (cf. Gloss. I 762,24 St.-S. -um lon. II 87,12 -um miata. 227,27 -o hantlon. 327,17 sifgilon. III 419,37 -um lon vel wette. IV 117,14. *al.):* **1** *proprie (spectat ad ludos gymnicos):* Ekkeh. IV. bened. prol. 2,75 (gloss.) in curriculis nimia brevitas vię obstat tendentibus . . . ad -um. carm. var. I 5,28 his stadiis mętas tendant, his -a prendant *pueri.* Albert. M. eccl. hier. 2,10 p. 548a,24 dicitur -um praemium, quod datur in fine cursus. eth. 1,5,5 p. 63a,22 qui *(athlotheta)* adolescentibus in stadio currentibus et pugnantibus -um ostendebat et vincentibus dabat. **2** *in imag.:* **a** *theol. (cf. Vulg. I Cor. 9,24. Phil. 3,14):* **α** *in univ.:* Rhythm. 1,8,2 (auctore Chilperico I. rege) obtinuit *episcopus* athleta castris -dium (-vi- *Zp. corr.*) in secula nomen (Vita Hugberti 10 [MGMer. VI p. 488,20] Deus suum athletam ad destinatum -dium [-vi- *var. l.*] volens vocare). Willib. Bonif. 8 p. 46,15 aeternae retributionis revertar ad -bium (-vi- *var. l.*). Hugeb. Wynneb. 8 p. 113,26 ut . . . ad vitae aeternae pervenisset -bio ([-vio *1a*]. Dipl. Zwent. 4 p. 24,29 immarcessibile. *al.*). Abbo Sangerm. bell. 3,40 declina birotum, -um (gloss.: coronam) capito ac cliotedrum. Dipl. Karoli III. 47 p. 77,39 sempiternae remunerationis. Pontif. Rom.-Germ. p. 140b,21 supernae vocationis. Hariulf. chron. 1,26 p. 42,3 consummato sanctae vitae cursu fideli -um . . . accepit gloriae immortalis. Nadda Cyriac. I 10,2 ad perpetuae hereditatis -um. Pass. Ursulae prol. p. 142,6 inmarcessibilem indefectivi -i coronam (Thietm. chron. 8,8 p. 504,7). Dipl. Heinr. II. 122 decurso huius vitae agone -o (p-*A a.corr.*) indeficienti nos coronari non diffidimus. Ekkeh. IV. bened. I 16,39 da, rex, legitime certanti -a (gloss.: premia victorię) palmę. Willir. cant. 3,8 p. 21 -i dabitur denarius almi. Otto Frising. chron. 7 prol. p. 309,11 eternae patriae. Chart. Hall. I 351 celeste -um eternaliter accipere. *saepe.* **β** *expressius:* *contentio palmae – Streben nach dem Siegespreis:* Nadda Cyriac. I 14,5 Christi adlętarum animos ad perpetuę retributionis -um incitavit. Godesc. Gembl. gest. 73 p. 551,2 nec . . . in stadio destitit a -o. *acceptio praemii – Empfang des Lohnes:* Cosmas chron. 1,17 cuius post vite -um alter . . . obtinuit ducatum. 3,28. **b** *usu communi:* Transl. sang. Dom. in Aug. 15 de saeculari -o percipiendo. Thietm. chron. 6,12 secum huc usque perseverantibus diu elaboratum promisit -um *dux.* Carm. Bur. B 15,4,4 dat . . . is *(finis proelii)* -um. Annal. Crac. a. 1267 (MGScript. XIX p. 603,28) in philosophie stadio decurrens eiusque nactus -um. *al.* **3** *translate:* **a** *certamen – Kampfspiel:* Cosmas chron. 1,34 p. 62,19 deducit eos *(socios)* ad turpe -um. **b** *beneficium – Gnadengeschenk:* Dipl. Otton. I. 317 ut . . . proprietatibus monasterii . . . emunitatis vel defensionis nostrae -um concederemus. **c** *culmen – Gipfel:* Albert. Aquens. hist. 3,64 p. 385c sexaginta equites Gallorum iam -um montis tenentes. *Rudolph*

2. bravium *v.* bracis. ***braxator** *sim. v.* *braciator.

***braxile, -illium** *v.* *brasilium.

***braxima, -ina** *v.* *bracina.

*?***braxius** *subst.* (*cf.* *brasilium) *lignum arboris q. d. Caesalpinia Sappan (L.) – Brasil-, Sappanholz:* Matth. Platear. gloss. p. 376B rubeum *sandalum* simile est ligno, quod dicitur -us *(sic?)*, sed carius est.

***braxo** *v.* *bracio. ***brayda** *v.* *braida.

braza *v.* bracis. ***brazator** *sim. v.* *braciator.

brazium *v.* bracis. ***brazo** *v.* *bracio.

***brebenda** *sim. v.* *praebenda.

brebis *sim. v.* brevis.

***brecilla** (pr-, briscella), -ae *f. (theod. vet.* brezzila, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1377) crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* Chart. Sangall. A III app. B 86 p. 825,4 (s. XII.2) in festo sancti Dionisii pisces, p-a cum minore pane *debentur fratribus.* Registr. abb. Werd. app. A 8 p. 368,34 dabit . . . prepositus . . . cuiquam fratrum unum denarium pro coquine cibariis exceptis briscellis, oblatis *eqs. cf.* brachiolum, *brezetella.

1. *breda, -ae *f. (theod. inf.* breide, *cf. Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. I. 1956. p. 343) area – Landstück, 'Breite' (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 483sq.):* Chart. episc. Halb. 1059 p. 265,20 (a. 1262) computatis omnibus supradictis in summam pro -a et officio scultheti. 1064 p. 268, 18 duo salicta, unum vulgariter dictum magna -a, aliud parva -a . . ., dedit nobis (*sim.* 1065 p. 269,8sq.). 1128 p. 304,7 cum . . . mansos . . ., qui ad bona pertinent, que -a dicuntur, . . . teneret. *v. et* *braida.

2. *breda, -ae *f. (ital. septentr. dial.* breda, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 594) tabula lignea, pila – Brett, Stützpfeiler:* Chart. Tirol. 666 p. 122,14 (a. 1214) episcopus . . . ad constructionem . . . belfredorum debet dare de lignamine . . ., quantum eis placuerit, et de -is similiter ad belfredos. Chart. Tirol. notar. II 398a p. 258,35 ponebamus . . . ligna et dremelos et widos et dillen et asses et -as pontis.

breesium *v.* bracis.

[Baader]

bregma (bra-) *subst.* (βρέγμα) *iunctura duorum ossium in summo capite sita – Stirnfontanelle (cf. A. Fohnahn, Arabic and Latin Anatomical Terminology. 1922. p. 33)*: ALPHITA I p. 280,32 bragma est commissura duarum cellularum in supremo capite, scilicet fantasticae et rationalis.

***brema,** -ae *f. (theod. vet.* brema, *cf. Ahd. Wb. I. p.1351) rubus – Brombeerstrauch, -ranke (Rubus fruticosus L.vel sim., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 71)*: HILDEG. phys. 1,169 de -a: -a, in qua bramber crescunt, plus calida quam frigida est. *ibid.*: si vermes hominem comedunt, idem -am pulveriza. caus. 2 p. 122,21 si quis in lingua dolet . . ., eam aut cum modico flebotomo aut cum -a . . . incidat (p. 122,24). *v. et p. 1565,54.*

***brenda, *brenga** *v.* *brenna.

***brenna,** -ae *f. (francog. vet.* bren, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 513sqq.) script.*: pr-: *l. 22. adde* GLOSS. III 446,45 St.-S. 614,42. -in(n)a: *l. 21sq.24. adde* GLOSS. III 295,39 St.-S. 446,45. 614,42. 617,18. 687,35. 717,68. -enda: *l. 23.* -eng(a): *l. 28.* bymna: GLOSS. IV 197,35 St.-S.

de praestatione i. q. furfur (ad canes nutriendos destinatus) – Kleie (als Hundefutter; cf. GLOSS. III 267,31 St.-S. brinna [brina *c*] hundaz. 451,40 prinna vel canale hundaz. 673,46 cantabrum vel brenda huntaz. *al.)*: FORM. imp. p. 287,21 dispensatur . . . brinna ad kanes modios XLVI. COD. Lauresh. 3676 quę *(hubae)* solvunt . . . X modios -ę. CHART. Tirol. 435 p. 232,41 (a. 1188) pro quo *(campo)* dabatur -a cani wardiani de Formeiano. CHART. Traiect. 670 p. 132,22 que *(iugera)* . . . solvunt . . . IIII solidos ad brengam.

***brennaria** (berna-), -ae *f. praestatio furfuris (ad canes nutriendos solvendi) – Lieferung von Kleie (zur Fütterung von Hunden)*: CHART. Ticin. 39 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 124,22sqq.; a. 1271) excepto de decima bernarie dicti loci . . ., de medietate cuius decime bernarie per feudum conditionis bernarie . . . episcopo est . . . investitus.

***brennatium,** -i *n. (francog. vet.* brenage, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 513) praestatio furfuris (ad canes nutriendos solvendi) – Lieferung von Kleie (zur Fütterung von Hunden)*: HARIULF. chron. app. 9 p. 317,4 (registr. a. 1098) testamentum regis Philippi de indulto -o Civinicurtis.

***brennatus** (bri-), -a, -um. (*brenna, *cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 11) furfuribus exemptus – enthülst: p. 1560,71.*

***brentator,** -oris *m. (ital.* brentatore, *cf. C. Battisti–G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 595) qui cupam portat – Träger einer Tragtonne*: SALIMB. chron. p. 501,26 ubi congregabantur omnes -es, id est portatores vini, civitatis Parme (p. 502,5. 503,2).

brenthos *(m.)* (βρένθος) *species mergi – Taucherart*: ALBERT. M. animal. 8,16 pugnant . . . ad invicem batyoz (*p. 609a,23* βρένθος), quod est species merguli, quod pisces venatur, et avis, quae vocatur latroz. 8,70 ea *avis*, quae vocatur bramez (*p. 615a,16* βρένθος).

bresca *v.* brisca. ***bresilium** *v.* *brasilium.

***bresina, *bresma** *v.* 1. *brasina. ***breso** *v.* *berso.

Bretanica *v.* Britannica. ***bretesc(h)a** *v.* *britisca.

Bretonica *v.* Britannica.

***bretzedarius,** -i *m. (cf. theod. vet.* brezzita, *v. Ahd. Wb. I. p. 1377) pistor dulciarius – Feinbäcker*: CHART. select. Waitz 16,4 p. 39b,27 (dipl. Heinr. V.; spur. post 1109) omnes officiales ministri, scilicet pistores, coci, cellerarii, -us, campanarii . . ., ab omni iure forensi . . . liberi erunt. *Baader*

1. breve *v.* brevis. **2. breve** *v.* blavus.

breviarium, -i *n. vel rarius* **breviarius,** -i *m. script.*: pr-: *p. 1570,18.* -ebi-: *p. 1571,12.* -va-: *p. 1570,64. usu attrib.: p. 1570,43.*

liber (parvus), scriptum (breve) – (kleines) Buch, (kurzes) Schreiben (cf. P. Lehmann, Mittelalt. Büchertitel. I. SB Münch. 1948/IV. p. 11sqq.): **1** *opusculum – kleines Werk*: WIPO gest. 33 p. 53,16 quidam de nostris quoddam -um versifice fecit. ANSELM. LEOD. gest. 68 p. 231,22 quae si enumerare velimus per singula, non iam -um . . ., sed proposito maiorem codicis incurrimus quantitatem. ANON. Has. 2 p. 254,34 initium huic -o . . . dare. **2** *summarium, epitome – Zusammenfassung, Auszug*: AETHICUS ISTER 58 p. 35,26 quae nobis scribere . . . non est amplius necesse, quam nos . . . commentavimus in -um. 66 p. 45,11 quae . . . in -um divulgavimus. *al.* CATAL. biblioth. Lehm. I 54 p. 264,11 quoddam -um de eodem *(libro dictorum). capitulum – Abschnitt*: NOTKER. BALB. martyr. IV. kal. Iun. p. 1094c hoc -um . . . ad inquirendum totum illud opusculum dulcedine sui praebebit incitamentum. **3** *index, tabulae – Verzeichnis, Liste:* **a** *de personis*: CONSUET. Eins. 5 p. 76,29 notetur *nomen mortui* in -o et in martirologio, ne tradatur oblivioni eius anniversarium. *ascriptio – Eintragung*: CHRON. Merseb. 7 p. 181,9 -um obitus sui *(sc. episcopi)* . . . refert eum largum fuisse. **b** *de possessionibus, bonis (de re v. p. 1577,40sq.)*: TRAD. Altah. inf. 1 (Mon. Boica XI p. 14,1; c. 800) haic autem -us est Urolfi abbatis . . .; commemoratio de res, quod Otilo dux . . . condonavit. DIPL. Heinr. II. 461 p. 585,4 sicut in -o antiquo Zenonis legitur. GODESC. BENED. brev. 7 hoc p-um domnus Gothelmus . . . fieri iussit. CHRON. Mont. Ser. p. 139,2 nonnulla . . . ex -is, quos in veteribus libris sparsim inveni, coagitata . . . congregavi. *al.* **c** *de libris*: RATHER. epist 11 p. 61, 27 -um librorum suorum. **d** *de capitulis*: LEX Raet. Cur. 23 capit. p. 412,35sqq. (cod. B) de libro -um . . .; explicit liber -us. **e** *de thesauris, vestibus sim.*: CATAL. thes. Germ. I 56,30 (Mittelalterl.Schatzverz.I. 1967; a. 799) iste -us ad ornamentum ecclesiae pertinet (*cf.* 28,1 -um de thesauro sancti Bavonis. 26,1). EINH. Karol. 33 p. 37,25 quidque ex his, quae diviserat, fieri vellet, -o conprehendit *Karolus*. TRAD. Fuld. I 43,32 ad cameram abbatis pertinet istud -um: . . . camisialia *eqs. al.* **f** *de peccatis*: THIETM. chron. 8,10 supra buxidem reliquiis sanctorum refertam prenominatum posui -um (*antea*: volumen longum facinoribus suis inscriptum). **4** *liber divini officii – Buch der kirchlichen Tagzeiten*: **a** *conspectus divini officii celebrandi – Übersicht über die Feier der kirchlichen Tagzeiten*: ORDO Rom. 17tit. -um ecclesiastici ordinis, qualiter . . . missarum solempniis . . . sive officiis divinis . . . debeant celebrare. CONSUET. Eins. 14 p. 80,14 -um . . . pridie, antequam sit legendum, scribi debet *eqs.* CATAL. biblioth. Lehm. I 91 sequenciare II, -us I. 46 antiphonarium I, -um operis Dei, liber consuetudinum. CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 361,8sq. psalteria duo cum ymnariis, gradualibus et -is, item psalteria sex, -um. *fort. add.*: WILH. HIRS. const. 1,21 p. 952B pro signo libri -i . . . indicem per obliquum super nares trahe, obtruncatam rem simulans. **b** *textus plenarius divini officii – vollständiger Text der kirchlichen Tagzeiten, Brevier (de re v. p. 1578,1sq.)*: CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,18 (s. XII.) ex his *libris* unus habet obsequium mortuorum et unus -us. 96 p. 485,28 Romanus ordo, IIII libri -orum, V libri regularum. STATUT. ord. Teut. p. 37,5 ut . . . frater clericus peragat exequias mortuorum, prout in -o ordinis continetur. p. 72,19 ut -a, que nos ordinarios dicimus, tam diurni officii quam nocturni, in singulis domibus habeantur. ANNAL. Rod. a. 1127 p. 707,5 illo *(abbate)* volente -um, iuxta quod erat concinendum, corrigere secundum observantiam aecclesiae prophessionis suae. CATAL. biblioth. Lehm. I 72 -um per totum de sanctis et -um de dominicis yemale. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,43 contulit etiam -um de magna litera iuxta cursum Pragensem. SALIMB. chron. p. 558,4 ut -um caderet in lebetem. *al.* **5** *libellus praeceptionum, enchiridion – (kurze) Anleitung, Handbuch*: ALCUIN. epist. 304 Alcuinus Carolo regi -um supplicandi ad Deum dedicat . . .; quia vos rogastis, ut scriberemus vobis -um comatico sermone, qualiter homo laicus . . . Deo supplicare debeat. ANTIDOT. Glasg. p. 143,4 eos curabis, sicut in brevarium invenimus. REGINO harm. inst. 2 p. 231a,26 ambiguitatem in -o operis subsequentis . . . patefecimus. FRUTOLF. brev. praef. p. 26,4 compendiosum de musica -um collecturi. CONR. HIRS. dial. 44 summatim et quodam -o precor explicari a te, quid in singulis auctoribus scolasticis . . . requirendum sit. *in titulo libri*: CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 360,8 -um Frutolfi de musica *(cf. l. 67). commentarius – Kommentar*: ALCUIN. epist. 251 p. 407,9 in quem librum *(sc. Ecclesiastem)* ex sanctorum

[Humperdinck]

opusculis patrum . . . parvum conposui -um. **6** *liber vel libellus collectaneus – Sammelband, Zusammenstellung:* CAPIT. reg. Franc. 24$^{tit.}$ -um de illa capitula, quae domnus rex . . . missis suis explere ⟨iussit⟩. BERNOLD. CONST. libell. X 45 quae *(statuta conciliorum)* etiam adhuc in Romanis exemplaribus in duobus -is collecta reperiuntur *eqs.* microl. 54 p. 1016^{C} sicut adhuc -a evangeliorum *('Evangelienperikopen')* testantur (*cf.* 28 p. 1000^{D} evangelium 'egressus Iesus' *legatur*, sicut etiam in antiquis -is ordinatum reperimus). **7** *charta, decretum – Urkunde, Erlaß:* TRAD. Frising. 80 (a. 776/78) -um de traditione, quam fecerunt *(sim.* 172. *cf.* 292 incipit brebiarius, quomodo tradidit *eqs.)*. CHRON. Ven. Alt. p. 160, 24 de omnibus placitis, que per cartulas . . . sive per manifestationes sive per testimonium testamenti . . . -i appellantur. BENED. ANDR. chron. p. 33,5 accepto -o a Rothario regem. CONST. I 338,1 p. 484,27 investiet *nuntius imperatoris* Cremonenses . . . vexillo . . . locorum, que in -is (*syn.* in brevibus) et privilegio continentur. II 79 ea *statuta* de vestris *(sc. civitatum)* capitularibus seu -is . . . abolentes. *v. et* 2. *bursarius.

1. breviarius, -i *m.* *monachus indicem divini officii notans – der die Übersicht über die kirchlichen Tagzeiten aufzeichnende Mönch:* CONSUET. Marb. 51 (Spicil. Friburg. X. 1965) -us vel idem lector indicet in tabula, qui fratres in sequenti matutina vel legere vel cantare debeant.

2. breviarius *v.* breviarium.

breviatim *adv.* *succincte – kurz:* EPIST. var. II 17 p. 323, 27 veluti ex inmanissimo prato summatim -imque studui psalmorum carpere flores. GREG. CAT. chron. I p. 112,2 -im deflorare *opus*. EKKEH. IV. cas. 49$^{med.}$ cuius rei seriem -im dicere. *fort. add.:* CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,20 studiosissime de hisdem libris -em (brevitate *var. l.*), quantum plus potui, aptare presumsi.

breviatio, -onis *f.* **1** *summarium, epitome – Kurzfassung, Auszug:* GLOSS. I 489,38 St.-S. (cod. c) ἐπίτον i. -o vel uzginomani. **2** *index, conspectus – Verzeichnis, Übersicht:* **a** *de possessionibus, reditibus:* FOLCUIN. Bert. 63$^{tit.}$ -o villarum monachorum victus (*postea:* brevitate). **b** *de divino officio:* WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1075^{D} in praefata -e (*postea:* inbreviatio) non personarum observat *armarius* ordinem, sed potius temporis ac festivitatum qualitatem.

breviator, -oris *m.* **1** *epitomarius – Verfasser eines Auszugs:* HUGO FLOR. hist. p. 351,13 antequam . . . adgrediar . . . historias . . . compendiosus -r deflorare. **2** *qui succincte narrat – einer der knapp berichtet:* GODEFR. VIT. Frid. 1023 tedia . . . gero, cum -r ero. **3** *coadiutor (primarius) cancellariae vel notarii, scriptor (vel auctor) notarum – (Haupt-)Gehilfe einer Kanzlei oder eines Notars, Schreiber (oder Verfasser) von Konzepten (cf. P. Herde, Beiträge zum päpstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh. 1961. p. 110sqq.):* **a** *in curia episcopi:* TRAD. Ratisb. 49 (c. 863/85) sentiat industria fidelium . . . per relationem mei humillimi -is, qualiter *eqs.* **b** *in curia papali:* ORD. canc. pap. 2,9 p. 43,24sqq. iurabunt -es (abbrev- *sim. var. l.*) suum officium fideliter exercere *eqs.* 3,2,2 nullus omnino notarius, bullator, -r aut scriptor petitiones aliquas promovendas assumat. 3,3,14 cavendum est . . ., ne -es et alii de familia notariorum . . . pro litteris legendis . . . aliquid exigant.

***breviatura,** -ae *f.* *nota (notarii), imbreviatura – (Notariats-)Aufzeichnung, Imbreviatur (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 128sqq.):* COD. Wang. Trident. 64 p. 142,7 (a. 1199) ego . . . regis notarius . . . secundum quod in -is quondam Bertrami notarii inveni, nihil plus vel minus . . . scripsi. 145 p. 328,7 ego . . . notarius autenticum suprascripte inbreviature in libro et -is quondam Conradini notarii inveni abreviatam et eam . . . inde protraxi et in publicam formam redegi. CHART. Bund. 624 ego . . . notarius et iudex iussu . . . cognitorum ipsarum causarum hoc exemplum ex -is publicis exemplavi (*sim.* CHART. Tirol. 839. 840).

***brevicellus,** -i *m.* *adnotatiuncula – (kleine) Aufzeichnung:* EPIST. var. III 26,2 p. 184,31 mitto et -os, quos . . . Teutberto iampridem dirigere volui.

breviculus, -a, -um. *script.:* pr(a)e-: *l.* 24.44. briv-: *l.* 40. -col-: *l.* 24.39.

I *adi. i. q. staturam breviorem habens – ziemlich kleingewachsen:* EKKEH. IV. bened. I 44,29 (gloss.) in clausula antea mulieri Perchteradę -ę facta.

II *subst. masc. vel neutr., rarius fem. (l. 16.24.28sq.39.44):* **A** *scheda, schedula, titulus – Blatt, Zettel, Inschrift:* ORD. iud. Dei B 11,3 p. 668,42 res . . ., quae furatae sunt, inscribantur in -o uno, simul et nomina eorum, quibus furta imputantur. *al. (v. ind.).* WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{C} singulis *vestimentis* singulorum fratrum nomina in -o sunt ascripta et assuta. GESTA Trud. cont. II 4,5 abbatis *imago* -um in manu tenentis: 'Domine, dilexi decorem domus tuae'. ANDR. STRUM. Ioh. 81 cum ad exitum appropinquaret, fecit sibi in -o scribi et in manu poni haec: *'eqs.'* MIRAC. Matth. 1 (MGScript. VIII p. 233^{a},36) utraque manu tenens -am, in qua nomen . . . apostoli scriptum erat. **B** *capitulum – Abschnitt:* RUP. TUIT. dial. 3 (PL 170,593^{C}) praecedente disputationis nostrae -o. **C** *relatio (parva), epistola – (kleiner) Bericht, Brief, Mitteilung:* **1** *publ.:* AGOB. epist. 4 p. 165,45 de quibus . . . discordiis quia in his litterulis scribere indignum duxi, parvum -um pietati vestrae direxi. 6 p. 180,1 quas *(persecutiones)* per ipsius feminę -um (*antea:* breves indiculos) potestis cognoscere. SALOM. II. epist. 36 hanc -am (prae-, -col- *var. l.*) apertam illi signatae coallige. CHRON. Ved. p. 692,13 Albuinus lecto -o disruptum in terram proiecit. **2** *eccl. i. q. epistola funebris – Todesanzeige:* WALAHFR. Wett. 919 hunc finem (gloss. R: huius -e) . . . breves iussit firmare per omnes. WILH. HIRS. const. 2,77 p. 1145^{A} in capitulo intra se eamdem -am legendo fratrem obiisse denuntiat *prior*. **D** *indiculus – kleines Verzeichnis:* CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 210,27 (s. XII.) libros autem, qui hic sunt, subsequens -us pandit. FUND. Mur. 23 p. 70,8 quantam substantiam in ipso vico possideamus, -us pandit. **E** *instrumentum – Urkunde:* **1** *publ. i. q. decretum, diploma – Erlaß, Diplom* (*cf.* GLOSS. IV 236, 48 St.-S. commonitorium i. inbot i. indiculum vel -um): SALOM. II. epist. 26 quando . . . regis epistola presentata est, numerosam synodam collectam habuimus; quibus cum ipsam -am (-col- *var. l.*) legi fecissemus *eqs. fort. add.:* DIPL. Heinr. III. 83 p. 108,41 cancellarius . . . recognovit; bri-us *(add. m.^{2}).* **2** *eccl.:* **a** *spectat ad reliquias sanctorum i. q. litterae testimoniales, authenticae – Echtheitsbescheinigung, 'Authentik' (de re v. p. 1579,33):* PASS. Quir. Teg. 16 capsam aperiens, . . . reliquias excutiens p-as (b-am *var. l.*) coepit legere. GONZO Geng. 6 iuncturas pollicum sancti Iohannis baptistae cum -o inveniens. SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 475,25 -is per singula appositis. **b** *charta professionis – schriftliches Gelöbnis:* CONC. Karol. 52 p. 686,8 fratres . . . polliciti sunt ultro se eandem professionem esse observaturos eamque ob monimentum facti -is regulariter adnotari. FLOD. hist. 3,22 p. 522,33 (epist. Hincm.) misisti mihi . . . ad profitendum et subscribendum tibi -um ita se habentem: *'eqs.'*

***brevigerulus,** -i *m.* *tabellarius – (Brief-)Bote:* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,44 cum . . . venire . . . recusaret *rex Boemiae*, immo quosdam -os suos *(sc. regis Romanorum)* . . . ad portas civitatis suspenderet.

breviloquium, -i *n.* *script.* priv-: *l.* 61.

1 *dictio vel scriptio stricta – knappe Ausdrucksweise, kurze Darstellung:* HEIRIC. Germ. I 2 praef. 38sq. p. 452 in litus fluvium cogere (gloss.: inmensam matheriam -o coartare). WOLFHARD. Waldb. 4,1 (praef.) opusculi -o (priv- 2^{a}) metam imponere dissolutam. RATHER. epist. 7 p. 43,9 ut in -o comprehendam, quod opto *eqs.* VITA Eberh. Salisb. I 14 p. 84,21 -um semper amavimus et modum in rebus. HUGO TRIMB. registr. 377 quem *(poetam)* . . . Ieronimus . . . de -o satis commendavit. *al.* **2** *opusculum – kleines Werk:* ADREV. Bened. 33 p. 493,40 nostrae partis erumnas -o excurrere. HIST. mart. Trev. prol. 3 principium . . . -i, quod de sanctis . . . martyribus faciemus. *in titulo libelli:* BREVIL. de inc. tit. (MGScript. XX p. 620,10) -um de incendio ecclesiae sancti Lamberti. *oratiuncula – kleine Rede:* BENZO ad Heinr. 3,16 quasi in unius persona omnibus vobis dirigit hoc -um Roma. **3** *sum-*

[Humperdinck]

marium, epitome – Zusammenfassung, Auszug: BERNO ieiun. 8 (PL 142,1097A) quatenus ex connexione collocutionis . . . quoddam -um in unum velis colligere. BENZO ad Heinr. 7,1 quia in legendis hystoriis non est tibi ocium, saltim de pontificali libro excerptum digneris legere hoc -um.

breviloquus, -a, -um. *succinctus – kurz(gefaßt):* GESTA Karoli M. p. 146,7 recursum -um habeamus ad Ratisponam civitatem.

brevio, -avi, -atum, -are.

I *proprie:* **A** *strictius de longitudine i. q. contrahere, recidere – kürzer machen, ab-, verkürzen (medial. i. q. breviorem fieri vel esse – kürzer werden oder sein):* **1** *de statu corporali:* **a** *de anim. et partibus corporis eorum:* BEDA hist. eccl. 4,11 p. 227,7 cogitabant . . . corpus . . . in genibus inflectendo -are, donec ipso loculo caperetur. ALBERT. M. animal. 1,277 costae, quae quia -antur continue, . . . dicuntur costae falsae. 23,46 -atur collum falconis plus quam aquilae. **b** *de viis:* HROTSV. Mar. 822 viam subito longam per me -bo *(cf. Ps. Matth. evang. 22,1).* RUODLIEB V 517 hoc iter haut longat, penitus tibi quin -bit (RAPULARIUS 318 venit equo residens sua cantica voce resultans, more viatorum sic -bat i.). **2** *de tempore:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 30,4 p. 451,25 -andi tempus paenitentiae potestatem sacerdos habebit *(cf.* GERHOH. psalm. 31,3 p. 30,1 poenam -are. BERTH. RATISB. serm. [SBWien 147/V. p. 49,2] tormenta *mortuorum* . . . -antur). EGBERT. fec. rat. 1,865 -antur tempora vitae. ALBERT. M. animal. 1,494 materia ex humore inordinato . . . -bit vitae peryodum. *al.* **b** *iur.:* SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 226,1 iudicum scitaciones arbitrarie pro ipsorum beneplacito -ari poterunt et extendi. **c** *mus. et metr.:* LAMB. mus. quadr. p. 275b si . . . proprietas *figurae* -etur ad distantiam secunde figure descendendo. CONR. MUR. summ. 6,6 p. 466,14 'diligitur' penultima *syllaba* -atur, 'conprobantur' producitur. *al. in musica mensurabili usu medial. i. q. tempus notae quadratae accipere – die Dauer der Brevisnote bekommen:* LAMB. mus. quadr. p. 280a prima *vox* -atur et secunda prolongatur ex binis temporibus. **3** *de dictis et scriptis:* **a** *gener.:* WILH. HIRS. const. 2,48 p. 1105b capitulum . . . plus -atur, *cum opus manuum fit,* quam in aliis diebus. LIBER ordin. Patav. 7,20 p. 1039,11 lytanias caveant -are et producere studeant. CHART. Hans. I 9 p. 7,16 multi, quorum nomina causa -andi non scripsimus. **b** *c. colore quodam:* **α** *notare – in Abkürzung schreiben:* GUIDO ARET. reg. rhythm. 183 p. 30,19 causa vero -andi neumae solent fieri. CONR. MUR. summ. 6,6 p. 463,28 nomen Gillelmus -atur per G et i et duo ll cum titella. **β** *excerpere – auswählen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,8 codiculum -tum ex psalmis cum aliis orationibus . . . decantavit. **γ** *praecidere – abbrechen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,52 p. 569b,44 cum . . . orarem, -ta oratione surrexi. **δ** *indicem facere – ein Verzeichnis aufstellen:* CAPIT. reg. Franc. 128,9 curtes VII, de quibus hic -tum non est. 128,16 sic cetera -are debes (128,23). **ε** *(succincte vel carptim) conscribere, referre, exscribere – (kurz oder kürzend) niederschreiben, berichten, abschreiben (cf.* GLOSS. IV 133,34 St.-S. -o brievo): HRABAN. epist. 14 p. 402,33 sensum eorum *(patrum)* meis verbis -ando explanavi. RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,28 quem *(libellum)* etiam in XXVIII capitulis -vit. WIPO gest. 4 p. 26,1 haec de regina interim -vi. EKKEH. IV. cas. 145in. in his cartis -tas *molestias* . . . audi. PETR. CAS. (?) chron. 4,66 p. 795,10 Solinum de miraculis -vit. p. 795,16 Vitrubium de architectura mundi emendans -vit. **c** *iur. i. q. imbreviaturam facere – ein Konzept schreiben:* CHART. Ticin. 194 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. III p. 28,14; a. 1239) ego . . . notarius rogatu . . . ser Iohannis . . . notarii, qui tradidit et -vit, hanc cartam scripsi. **B** *latius i. q. imminuere – vermindern, verringern (medial. i. q. minorem fieri – kleiner, weniger werden):* CONC. Merov. p. 25,12 annorum multitudinem *(sic)* -ta paenitentiam biennii . . . inponimus. HIST. Lang. Goth. 1 pro quid . . . movicio . . . eorum fuisset, deinter serpentibus parentes eorum -ti exissent. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,31 ne calor ille sibi libitum -ret eundi. NIZO Frid. 3 p. 503,33 dies eius -buntur *(cf. Vulg. Iob 17,1. al.).* METELL. buc. 1,70 tua rura manebunt et tibi magna satis, quamvis agris -tis *eqs.*

II *translate i. q. (incarnatione) consummare – (in der Menschwerdung) vollenden:* EKKEH. IV. bened. I 6,9sq. da puerum natum, verbum recita -tum; quod Deus in terra -vit, concite narra *(cf. Vulg. Rom. 9,27sq.).*

adi. **breviatus,** -a, -um. *recisus, brevis – kurz:* EKKEH. IV. bened. I 45,10 fratribus ut dixit, -o tempore vixit.

subst. **breviatum,** -i *n. scriptio stricta – kurze Darstellung:* HUGO FLOR. act. 11 p. 395,13 hec cuncta . . . despicient . . . illi simul, qui -a contempnunt et quibus solent prolixa generare fastidium.

brevis, -e. *script.:* pr-: COD. Karol. 7 p. 492,30. SALOM. II. epist. 25 *cod. A 2.* brae-: *p. 1575,20.* -eb(is): *p. 1575,21. 1576,70. 1577,24.43.67. 1579,19.21. 1580,4. form.: acc. sg.* -im: *p. 1576,46. abl. sg. (subst.):* -i: *passim.* -e: *p. 1577,46.49. 1578,42.47. 1579,56. al. nom. et acc. pl.* -i: *p. 1577,43. 1579,60. dat. pl.* -is: *l. 24. metr.* brē-: *p. 1578,24.*

I *strictius de longitudine vel altitudine i. q. contractus, succinctus, humilis – kurz, kleingewachsen, niedrig, flach:* **A** *de statu corporali:* **1** *de anim. et partibus corporis eorum:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 armenta mirabilia longo dorso et -is cruribus . . . creati. EINH. Karol. 22 p. 26,26 quamquam cervix *Karoli* obesa et -ior . . . videretur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,24 hominis digiti multo -iores et, ut ita dixerim, curtiores . . . apparent sub aqua. NOTKER. BALB. gest. 2,15 quid fecerit parvus David ingenti illi Goliath vel -issimus Alexander procerissimis satellitibus suis? WALTH. TER. Ioh. 14 p. 1149,34 puero vel alicui -is staturae homini. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 74,14sq. -e . . . collum habent aves terrestres . . . et -ius quam aquatice *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,494 ubi autem fuerint duae -es *lineae palmam manus findentes,* significatur materia ex humore inordinato . . . vincere supra virtutem formativam et sic breviabit vitae peryodum. *al. in cognomine:* ADEMAR. hist. 1,49 Pipinus Vetulus vel B-is. TRAD. Frising. 1758e testes: . . . Regenhalm B-is, Liupolt Claudus. *al. remissius* -i manu *i. q. directe – direkt:* ACTA imp. Winkelm. I 801 p. 624,9 (a. 1231) uncias . . . ad . . . racionales nostros in Apulia -i manu studeas destinare. **2** *de rebus naturalibus:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,32 contra Aquilonem ea *(Brittania)* -ior *quam Hibernia.* WANDALB. hor. 13 ⌊centrum tumque⌋ (⌊⌋ *an* centaurumque *leg.?)* -em iam sole regente. HROTSV. Mar. 462 virgula. **3** *de rebus fabrefactis:* EPIST. Bonif. 114ex. gunnam -em . . . consutam *(cf.* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,17 -issima illa palliola. *al.).* WETT. Gall. 27 ut una axis ex pariete decurtata -ior aliis palmarum quattuor apparuisset. WALTHARIUS 931 longa tamen cuspis -iori depulit hostem armatum telo. EKKEH. IV. bened. I 44,30 non sinit erectum tota tempora quem -e tectum. THEOPH. sched. 3,60 p. 117,18 Th. in penultima turri *turibuli,* quae -ior est. *al. v. et supra p. 708,43.* **4** *de viis sim.:* WANDALB. mens. 273 libra . . . umentem volvit -iori tramite Phoebum. POETA Saxo 3,504 illi via tanta peracta visa -is fuerat, quia compensaverat omnes . . . labores. THIETM. chron. 2,4 virgulam -iorem *litterae Pythagorae. al.* **B** *de tempore:* **1** *gener.:* ALDH. epist. 1 p. 477,10 -i temporis intercapidine momentaneoque ictu *(cf.* RUOTG. Brun. 32 tam -i tempore. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,28 -i quasi duorum mensium continuatione. *al.).* BEDA temp. rat. 3,40 plurimi scriptores indifferenter -issimum illud temporis spatium . . . nunc momentum, nunc punctum, nunc atomum vocant. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 per . . . -is momenti supplicia. THIETM. chron. 4,61 -em vitam. HILDEG. phys. 7,3 p. 1315b per -em horam. CAES. HEIST. hom. exc. 52 -iores vigilie videbantur ei semper longissime. HEINR. LETT. chron. 2,5 inducias. *saepe. c. sensu fragilitatis:* RHYTHM. 17,2,1 -is totus tum parebit prisci luxus saeculi *(cf.* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,128 cum censura -is facinus deliberat orbis *[v. notam ed.]).* HRABAN. carm. 37,13 omnibus his -is usus et est sub lege noverca. AGIUS epic. Hath. 506 quam -is est nobis, nunc tibi longa salus. *expressius i. q. cito explendus – rasch erfüll-*

[Humperdinck]

bar: HEINR. WIRZ. cur. 357 ut possim voto -iore potiri. **2** *comput.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,10 cum in Armenia . . . dies . . . -issima VIIII conpleat horas. GERB. (?) astrolab. 8,3 -issima hora ezemenia non minus quam usque ad undecim partes decrescit. *al.* **3** *metr. et mus.:* ALDH. ad Acirc. 8 p. 78,8 longae et -es sillabae. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,24 'madefacis' accentum habet paenultima, licet sit -is. MUS. ENCHIR. add. p. 75ª,2 sonorum -ium ac longarum. ANON. mus. Wagner p. 355ª si ipsa *figura* simplex fuerit et -is. BERNO ton. prol. 14 p. 77ª,32 in neumis, ubi rarae sonorum morulae -iores . . . sint metiendae. GUIDO ARET. ign. cant. II p. 45ᵇ,34 per singulos sonos -issimas subposui symphonias. *saepe. in musica mensurabili i. q. notae quadratae affixus – der viereckigen Brevisnote angehängt:* ANON. VII mus. Coussemaker I p. 380ª,12 quedam plica -is descendendo. IOH. GARL. mus. mens. I p. 99ª,15 est et alia plica -is, et fit, quando longior tractus fit a parte sinistra. **C** *de dictis et scriptis (cf. L. Arbusow, Colores rhetorici. ²1963. p. 100sq.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,8 testamenti veteris -is (braevis *A*) epitoma, hoc est paralipomenon. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,13 ut, quanta se relegionis regimine . . . rexerit, -bi videlicet proferamus sermone. HRABAN. carm. 32,1 hoc -e carmen. CARM. de Germ. 1,24 (MGPoet. IV p. 125) hinc virtutes memorentur stilo -i reliquae. RUOTG. Brun. 9 -i quidem, sed pura se oratione Domino commendans. THANGM. Bernw. 5 quae *(lectio)* inter coenandum non -is legebatur. ANSELM. BIS. rhet. 1,5 p. 113,6 tibi Tullianam inscripsimus particionem . . ., -em . . . paucitatis servatricem. CONR. HIRS. dial. 1210 -em prefaciunculam. *saepe. expressius de scriptore:* WARN. synod. praef. 4 rerum priscarum -is editor atque novarum. HEINR. WIRZ. cur. 915 esto tamen -is et succinctis utere verbis. **2** *de chartis sim.:* BREV. NOTIT. a p. A 2,21 hic continentur -es noticie de constructione ecclesie (*cf.* CHART. Hersf. 38 p. 71,10 -e compendium. TRAD. Frising. 652 -e commemoratorium). TRAD. Ratisb. 19 p. 24,30 commemoratio -i sermone conclusa. AGOB. epist. 6 p. 179,37 singulos -es indiculos. EKKEH. IV. cas. 112 legationis suae -em et uniformem ordinant reddicionem. *al.*

II *latius i. q. parvus, exiguus – klein, gering:* **A** *de ambitu, extensione:* COD. Karol. 55 p. 579,38 comitem constituimus in quandam -issimam civitatem Gabellensem. WETT. Gall. 28 p. 272,22 -is pisciculus. WALAHFR. carm. 42,6 membra sepulturis posse capi -bus. EPIST. var. II 13 p. 318,1 -i in tabula. HROTSV. Pafn. 7,9 quam -e, quam obscurum et quam incommodum *habitaculum* tenellae mulieri ad inhabitandum (*cf.* VITA Poppon. 13 p. 301,48 in officinis monasteriique -issimis claustris vilescere *abbatiam).* GUNZO epist. 16 p. 52,2 quatenus *musica corporum caelestium* . . . laxioribus giris acutos, -bus graviores impertiatur sonos. THEOPH. sched. 3,53 p. 107,5 Th. -em annulum. THIOFR. Willibr. II 2,66 recipit laceris illum -is insula remis. *al. fort. add.:* REGISTR. Eins. 1 p. 44,33 de -i agro quartale. *ibid. al.* **B** *de numero, pretio:* WALAHFR. carm. 89,3,6 quartus *annus* item -ior dicitur in numero *horarum* (*cf.* 89,3,11). HELM. chron. 25 p. 51,6 soli Sturmarii . . . egressi sunt cum -i numero (*cf.* HONOR. III. registr. 106 p. 76,21 cum redeuntibus multis -is sit . . . exercitus Christianus). VITA Wirnt. 6 pisciculos . . . -i ere comparans *vidua* (*cf.* MIRAC. Adalb. Wirz. 14 p. 72,30 vehiculum prece et -i merce conquirit). *de moneta (cf. Fr. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 598ᵇ):* TRAD. Biburg. 54 p. 444,32 (s. XII.) possessionem . . . ecclesiae . . . possidendum pro censu annuali . . . et pro -i solido suscepit (WOLFGER. itin. comput. 1 p. 10,3. REGISTR. Baiuv. A p. 188,7.199,2. *al.*).

subst. masc. vel fem. vel neutr.:

I *proprie:* **A** *de longitudine vel profunditate:* **1** *quod contractum est – das Kurze:* ALBERT. M. metaph. 1,5,11 p. 83,83 (ed. B. Geyer. 1960) lineae longitudines constare ex primis contrariis lineae, quae sunt . . . longum et -e (*p. 992ª,11* ἐκ . . . βραχέος). **2** *vadum – Untiefe* (*cf.* GLOSS. II 674,23 St.-S. -bus thuniun. 690,25. 704,29): WALAHFR. carm. 6, 34 ne fluctus mergat, qui furit in -bus. DROGO Lew. 1,4 (MG Script. XV p. 783,48) vim maris, tum quoque -ia timebant. **B** *de tempore i. q. spatium recisum – kurzer Zeitraum, Kürze:* **1** *gener.:* ANNAL. Mett. a. 691 p. 13,6 quidam ad -e (adhuc *B1*) rebelles extiterant. EINH. Karol. 14 p. 17,11 se -i . . . adventurum (EKKEH. IV. cas. 23ᵐᵉᵈ. miratur opus tantum tam -i peractum). HINCM. epist. I 184ᵇ,4 p. 180,36 Sergio *papa* . . . in -i defuncto (WIDUK. gest. 3,6 in -i post haec socer moritur. EGBERT. fec. rat. 1,145 consulit in -bus Deus his, quos somnia terrent. *saepe*). UDALSC. Conr. 23 p. 436,32 longam . . . pernitionis moram aestimat -issimam, dum e converso -e omne deliciosum et longum ducatur omne periculosum. **2** *metr. et mus. i. q. syllaba correpta vel nota correpta – kurze Silbe oder Note, Kürze:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,21 sunt autem prosodiae X: acutus, gravis, circumflexus, longa, -is, dasia *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 492,16 ubi . . . loquitur *Cassiodorus* de quinque longis totidemque -bus. Ps. HUCBALD. ton. p. 226,35sq. -ia quaeque impeditiosiora non sint quam conveniat -bus, verum omnia longa aequaliter longa, -ium sit par brevitas. ANON. mus. Wagner p. 355ª ex pedibus denique sillabarum ostenditur *compositio cantus* in -i et longa. *de nota quadrata musicae mensurabilis:* ANON. VII mus. Coussemaker I p. 380ª,14 proprietas recte -is et semibrevis est, quod non habeant aliquem tractum. IOH. GARL. mus. mens. I p. 104ª,33sqq. pausationum quedam dicitur recta -is, quedam longa . . .; recta -is est tractus respiciens latitudinem unius spatii. FRANCO COL. cant. mens. 4 -is autem, licet in rectam et alteram -em dividatur, quadrangularis tamen sine aliquo tractu . . . significatur sic: ■. HIER. MOR. mus. 25 p. 181,13 nota -is sumpta in cantu ecclesiastico habet . . . unum tempus modernorum, . . . -ior duas instantias . . ., -issima vero unam instantiam. *al.* **C** *de dictis vel scriptis:* **1** *dictio vel scriptio stricta – knapper Ausdruck, kurze Darstellung:* HRABAN. epist. 53 quod mihi bonum visum est, iam vobis in -i ostendi. EPIST. Worm. I 34 p. 64,32 qui -e profundum, longum dicunt fastidiosum. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 46,13 (ed. F.-J. Schmale. 1961) sciendum est, quando prolixa, quando -ia sunt scribenda. CHART. march. Misn. III 63 ut -bus utamur. ARNOLD. SAXO fin. 3 praef. lapidarium sub -bus ordinavi. *al.* **2** *scheda, schedula, textus, scriptum, titulus – Blatt, Zettel, Text, Schrift(stück), In-, Aufschrift:* ORD. iud. Dei B 16,3 p. 686,17sqq. scribere debes in -i 'Pater noster' . . . et illae res, quae furtim ablatae sunt, in eadem -i scriptae esse debent. HINCM. Remig. 10 p. 290,11sq. ampullam, in qua -is continebatur sacri chrismatis. PONTIF. Rom.-Germ. p. 96ᵇ,49 induit eum *(episcopum benedicendum)* pontifex planeta et legit -em hunc modum continentem: *'eqs.'* MIRAC. Pirmin. 5 illum sinistram -im sumere studentem. THEOPH. sched. 3,60 p. 116,35 Th. imagines apostolorum, quae singulae teneant singulos -es in manibus. GESTA Trud. cont. II 4,5 ymagines . . . singula -ia sanctorum meritis testimonium perhibentia in manibus habentes. HERBORD. Ott. 3,34 adeo litteratus erat imperator, ut per se -es legeret ac faceret. *al. phylacterium scriptum – Schutzbrief:* EPIST. mag. (ed. B. Bischoff, Volk und Volkstum. 1. 1936. p. 231,11; cod. s. IX.[1]) -e, quod facit pro temtamenta diaboli vel frigoras. *?suffragium in schedula scriptum – ?Wahlzettel:* IOH. CODAGN. annal. a. 1222 p. 73,8 de . . . militibus tres fuerunt electi ad -ia. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 690,25 congregatis sex hominibus per quamlibet compagnam electis ad -ia secundum formam capituli. **3** *epistola, relatus – Brief, Bericht (cf.* GLOSS. I 770,8 St.-S. in -i brievi. *al.):* **a** *gener.:* EINH. epist. 26 volumus, ut per -em nobis indicetis, qualiter . . . fuissent receptae *eulogiae.* FROUM. epist. 17 librum Boetii vestro -i a me vobis petivistis prestari. EKKEH. IV. cas. 95ᵉˣ· haec de mediis amborum . . . excerpseram -bus. RUODLIEB V 229 quam *(dicem)* super ut legit, ait: 'arbitror, hęc -is inquit'. *al.* **b** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 40,25 ut missi nostri, qui iam -es detulerunt de adnuntiatione, volumus, ut adhuc adducant de opere (49,4 totum . . . in -em mittat et ipsos -es nobis deferant *missi. cf.* FORM. Laudun. 2 p. 514,23). BENED. ANDR. chron. p. 174,10 cum quo *(manu)* -be scribebat. **c** *eccl.:* **α** *epistola apostolica – Apostelbrief:* EKKEH. IV. bened. I 42,7 Paulus . . . -bus tonat. **β** *epistola funebris, rotulus mortuorum – Todesanzeige, Totenrotel (cf.*

[Humperdinck]

Ph. Schmitz, Geschichte des Benediktinerordens. I. 1947. p. 289sqq.): HEITO Wett. 30 -bus ad diversos destinatis pro absolutione peccatorum intercessores quaerendo *(cf.* WALAHFR. Wett. 910sqq. *v. et p. 1572,28)*. WILH. HIRS. const. 2,57 p. 1125^{D} si . . . -is alicuius defuncti affertur et tabula ad convocandos fratres percutitur. CONSUET. Marb. 353 (Spicil. Friburg. X. 1965) sunt nonnullę congregationes non solum canonicorum, sed etiam monachorum, quę habent . . . fraternitatem nostram, ut, cum -is defuncti illorum ad nos vel ad illos nostra venerit, officium et missa geratur. LIBER ordin. Patav. 7,21 p. 1042,31 -ia, quae per congregationes mittuntur, ultra septimum diem mitti non differantur. *saepe. v. et l. 28.31.* **4** *summarium, epitome – Kurzfassung, Auszug:* HRABAN. epist. 32 p. 462,36 ne forte necessarium vobis foret in diversis voluminibus id quaerere, quod vos iam constat in -i exquisitum habere. EPIST. var. III 29 hoc autem brevitatis compendium servus vester ideo sumpsit, ut serenitas vestra . . . quasdam consuetudines ecclesiasticas in -i quasi in quodam enchyridion inclusas tenere possit. **5** *index, tabulae – Verzeichnis, Liste:* **a** *de personis:* **α** *iur. et publ.:* CHART. Sangall. A 7 p. 8,5 (a. 741) -e de illos homines (*cf.* TRAD. Weiss. 67 -e de mancipiis, quos Gerbaldus tradidit). CAPIT. reg. Franc. 25,4 nomina vel numerum de ipsis, qui iuraverunt, ipsi missi in -bem secum adportent (188,5 ut m. . . . inquirant, quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant . . . nobisque per -em eorum summam deferant. 260 p. 274,30). *v. et l. 67.* **β** *eccl.:* EPIST. Bonif. 133 p. 272,2 ut omnium amicorum vestrorum nomina tam vivorum quam defunctorum . . . per -e ad nos diregere faciatis, ut . . . in . . . orationibus ipsos memorare debeamus (*cf.* CONSUET. Marb. 354 [Spicil. Friburg. X. 1965] nomina *fratrum* in -i ponimus). CONC. Karol. 21 p. 179,19 intromissus est ad -em sacerdotalis . . . quoetus. EPIST. var. II 5 p. 305,33 sunt . . . sex per -em deputati fratres sacram offerentes oblationem *(cf.* CONSUET. Eins. 10 p. 77,27 -e cantorum et lectorum seu servitorum pridie, antequam in capitulo recitetur, scribi debet. *al.)*. VITA Ioh. Gualb. 4 (MG Script. XXX p. 1106,26) suscepit ergo monasterium *abbas* . . . monachis . . . optantibus eius regimini subdi votumque suum per -e subscribendo firmantibus. **b** *de possessionibus, bonis (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 13sq.)*: LEG. Wisig. 4,3,3 p. 191,17 de omnibus rebus, quas pater reliquid, -is factus . . . testium suscriptione firmetur. LEG. Lang. p. 181,29 per omnes curtes nostras -bi facimus de omni territuria de ipsas curtes pertinentes. CAPIT. reg. Franc. 32,55 quicquid ad nostrum opus iudices dederint . . ., in uno -e conscribi faciant, et quicquid dispensaverint, in alio; et quod reliquum fuerit, nobis per -em innotescant. 95,14 de rebus, quae Hildegardae reginae traditae fuerunt, volumus, ut fiant descriptae per -es. CHART. Hersf. 38 p. 72,19 in isto -e continetur, quicquid beatus Lullus . . . acquisivit. HINCM. annal. a. 869 p. 98,21 -es de honoribus suis, quanta mansa quisque haberet, . . . deferre. FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,18 -is de substantia et censu et dispensa domini Salvatoris. GREG. CAT. chron. I p. 286,29 -is de terris Sancti Marci. p. 290,11 -e de rebus predictis, quod fecit domnus Hugo abbas. *saepe.* **c** *de libris:* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p. 244,21 (a. 821/22) -is librorum, qui sunt in coenobio Sindleozes-Auva, facta anno VIII. Hludovvici imperatoris. LUP. FERR. epist. 1 p. 8,31 in -i voluminum vestrorum. CONSUET. Trev. 43 p. 55,6 armarius -em prioris anni legat et libros, quos singulis dederat, . . . recipiat. *al. v. et l. 63.* **d** *de thesauris, vestibus:* CAPIT. reg. Franc. 259,1 ut missi nostri . . . ecclesiae . . . thesaurum ac vestimenta seu libros . . . inbrevient et -es nobis reportent. **e** *de rebus iurisdictionis et administrationis:* CAPIT. reg. Franc. 90,3 comes . . . notarium suum scribere faciat, quanti ad se proclamassent vel quantas iustitias factas habent, ut . . . per ipsa -be cognoscere valeamus, utrum ad se proclamasset aut non. 273^{B},19 ut unusquisque comes de comitatu suo omnia mercata inbreviari faciat . . . et ipsum -em . . . nobis adportet. IOH. METT. Ioh. 73 quaecumque . . . expendit, summam eorum in -e notatam abbati post ebdomadam . . . reddidit. **6** *conspectus divini officii – Übersicht über die kirchlichen Tagzeiten (cf. L. Eisenhofer, Handbuch der Liturgik. I. 1932. p. 87sq.)*: **a** *strictius:* CONSUET. Trev. 43 p. 60,18 -is semper sexta feria componatur et ab armario leciones terminentur. WILH. HIRS. const. 2,23 p. 1072^{B} -em faciat *suffraganeus praecentoris* de litania et responsorio et aliis obsequiis. **b** *latius i. q. divinum officium – kirchliche Tagzeiten:* WILH. HIRS. const. 2,2 p. 1041^{A} quandocunque . . . nomen eius *(abbatis)* fratres in -i recitari audierint. 2,18 p. 1061^{C} ad illam *percussionem tabulae*, quae fit propter -em. LIBER ordin. Rhenaug. p. 49,9 -is in martirologio perlegitur. p. 103,2 recitatur -is de divino officio. *fort. i. q. responsorium parvum – viell.: kleines Responsorium (cf. LThK.* ^{2}*VIII. p. 1251sq.)*: CHART. Rhen. med. III 631 p. 480,35 (a. 1238) cantabitur -is, quam composui in honore b. Barbare in festo eiusdem. **7** *libellus collectaneus – (kleine) Zusammenstellung:* LEX Raet. Cur. add. p. 444,21 omnis presbiter habeat -em istum semper haput se et in unoquoque mense duas vices legat eum coram omni populo. CAPIT. reg. Franc. 50$^{tit.}$ -is capitulorum, quam missi dominici habere debent ad exercitum promovendum (72$^{tit.}$ -is c., quibus fideles nostros episcopos et abbates alloqui volumus et commonere). **8** *instrumentum – Urkunde:* **a** *decretum, diploma, privilegium – Erlaß, Diplom, Privileg:* TRANSL. mart. Benev. 55 (MGLang. p. 575) princeps . . . descriptis -bus urbem concedit. DIPL. Heinr. II. 129 -e recordationis de decima, que fecit Heinricus rex. DIPL. Conr. II. 266 per hanc -em iterum mandamus, ut . . . abbatiam nostram . . . non laceretis. DIPL. Karoli M. 224 p. 301,25 (spur. s. XII.^{1}) volumus . . . res . . . episcopi . . . in alio -i determinatas a cunctis possessionibus fratrum sequestrari. GREG. CAT. chron. II p. 85,30 per iuditium ipsorum iudicum reinvestivit *papa* me de ipso castello ac fecit -e testatum. CHART. ord. Teut. (Hass.) 17 dux Baiuvarie omnibus hoc -e visuris salutem. *al. v. et p. 1571,18.* **b** *statutum ad disciplinam vel administrationem publicam spectans, praescriptio officialis, constitutio, pactum – polizeiliche oder administrative Verordnung, Bestimmung, Dienstanweisung, Verfassung, Vertrag:* LEG. Lang. p. 192,12 quae superius scripta tenentur, in edictum scribantur et ista capitula dua de subtus in -e previdimus statuere. ANNAL. Ianuens. I p. 215,9 faciamus *(sc. consules)* -e, ad quod omnes cives . . . iurent stare in nostra ordinatione de pace componenda (*cf.* CONST. I 291 p. 405,46 firmam tenere pacem, sicuti in ipso -e pacis continebatur). CONST. I 309,3 p. 438,9 quod . . . capitula ponent *consules Papiae* . . . in -i vel -bus. ANNAL. Ianuens. II p. 60,15 fuit per emendatores -ium constitutum, ut Ianuensis potestas esset aminiculo rectorum VIII suffulta (ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,5 e. -is seu statutorum civitatis). CHART. Ital. Ficker 196^{B},3 p. 247,18 in . . . -ę concordie et societatis. IOH. CODAGN. annal. a. 1219 quedam populi capitula . . ., que rectores civitatis populi in -i communis esse mittenda volebant. CONST. II 394,17 quod potestas civitatis . . . et capitaneus populi . . . iurent servare omnia pacta habita cum . . . rege . . . et hoc ponatur in constituto et in -i potestatis et in -i omnium officialium . . . et quod in -i consulum ordinis maris dictum comune mitti faciet *eqs. al.* **c** *litterae iudiciales – gerichtliches Schreiben, gerichtliche Urkunde:* LEG. Wisig. 5,5,3 -em det ille, qui conmendata susceperat, et prebeat sacramentum, quod nihil exinde suis profuisset conpendiis (FORM. Andec. 15 -e sacramenti, . . . quos presentibus ingressus est homo . . . in basileca . . .; iuratus dixit: '*eqs.*' FORM. Turon. 41 iudicium vel -e sacramentorum . . . protulit ad relegendum. *al.*). CHART. Ital. Ficker 2 p. 4,3 unam notitiam -is iudicati . . . scripsi ego . . . notarius (DIPL. Otton. I. 398 p. 541,33 -is scriptum iudicatum, qualiter *eqs*). TRAD. Frising. 143^{b} contentio . . . pervenit usque ad palatium domni regis acceptum -em et perduxit ante missos domni regis . . . et ibi definitum est. 197 p. 188,18 -em commemoratorium de causa sanctae Mariae . . ., quomodo Atto episcopus interpellavit (DIPL. Otton. III. 278 p. 700,4 ex decreto iudicum et per imperialem pręceptionem -em c. factum, qualiter orta est contentio. p. 703,22 hunc -em memoratorium. p. 703,37 scriptor huius -is commemorationis). GREG. CAT. chron. II p. 150,3 Rusticus . . . confirmavit

[Humperdinck]

-e victoriale, quod . . . papa exhinde fieri precepit. *al.* **d** *charta (privata) – (Privat-)Urkunde (cf. O. Redlich, op. cit. p. 27sqq.; Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 77², II. p. 84³):* VITA Boniti 35 (MGMer. VI p. 136,23) ipsi, quod voluntas . . . Domini foret, per scriptos probaverunt -es. LEX Raet. Cur. 10,7 si quis homo mortuus fuerit et -is scriptus aut de fisco aut alios debitores suos dimiserit, . . . per illos -es . . . ipsa debita . . . nec nullus homo inquirere non potest. TRAD. Frising. 16 -em commemoratorii de illa traditione (143ª -em commemoratorium cartulae traditionis. 213ª. 410). FORM. Sal. Bign. 5 -em in vicem vendictione, qualiter vendedit *eqs.* LEG. Lang. p. 224,2 si . . . donavi aliquid per -e aut per praeceptum. CHART. Tirol. 13 p. 10,9 scripsi -e recordationis de dotis et decimis (TRAD. Welt. 19 -e r., qualiter *eqs.* CHART. Carinth. I 79. *al.*). LEG. Lang. p. 212,11sq. inconveniens . . . consuetudo extitit, ut, quisquis voluisset, si nosset, scribere (-ret *8*) -em . . .; amodo autem decernimus, ut soli notarii -em scribant sicut et cetera munimina, et quiscumque deinceps -bis fuerint absque notarii subscriptionem ostensus, nullam retineat firmitatem. CHART. Ital. Ficker 21 p. 26,43 ipsum -bem et ipsa cartula offertionis . . . relecta est. DIPL. Otton. I. 353 p. 487,19 -e de ipsa investitione, quam fecit Itto missus . . . imperatoris cum Transmundo . . . de rebus monasterii. DIPL. Otton. III. 339 p. 767,41 unam falsissimam -em refutatoriam. p. 768,4 -em ad manus collationem perducere. HUGO FARF. opusc. hist. p. 64,23 refutavit *comes* medietatem curtis . . ., unde -em testatam habemus. LEG. Lang. p. 598ᵇ,33 trade per hanc pergamenam -em receptorium de una pecia de terra. CHART. Bund. 1092 p. 51,39 de quibus *(denariis)* sunt hodie plura alia -ia et condempnationes tradita. *saepe.* **e** *eccl.:* **α** *spectat ad reliquias sanctorum i. q. litterae testimoniales, authenticae – Echtheitsbescheinigung, 'Authentik' (cf. O. Redlich, op. cit. p. 73sq.; LThK.² I. p. 1126):* ANGILB. eccl. Cent. 2 p. 175,45 de quibus *(reliquiis)* certi sumus et a . . . sanctissimis viris *(sc. archiepiscopis sim.)* -es recepimus. TRANSL. Wandr. (MGScript. XXX p. 818,23) de aliis . . . sanctis, quorum -es legi non potuerunt. CATAL. thes. Germ. I 57,22 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) reliquie aliorum quorundam sanctorum, cum quibus -es non inveniuntur. ROB. TOR. chron. a. 1158 p. 508,34 repositum est iterum corpus beati . . . Auberti . . . et vetus -e cum novo, in quo indicatur, sub quo anno . . . repositum fuit . . . corpus. METELL. Quir. 22,23 dum panderent capsam -emque tollerent. *al.* **β** *charta professionis – schriftliches Gelöbnis (cf. E. Tomek, Studien zur Reform der deutschen Klöster. 1910. p. 241sq.):* WILH. HIRS. const. 1,74 p. 1002ᶜ hoc unusquisque *novicius,* ut ad gradum perlegerit in -i sua, statim ipsam -em ponit super altare iugiter ibi reservandam. **f** *nota, imbreviatura – Aufzeichnung, Imbreviatur (cf. O. Redlich, op. cit. p. 61):* GESTA Bert. 3,9 comes vero dedit nobis in concambium viginti libras . . . de -i Leonii notarii, quas et privilegio suo perpetuo habendas confirmavit. **g** *exemplar – Ausfertigung, Kopie:* CONC. Karol. 19ᴳ,3 domnus noster . . . Tasiloni . . . culpas . . . indulsit . . ., unde tres -es ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri praecepit *eqs.* DIPL. Otton. II. 209 comites nostros . . . aliosque complures, quos ipse abbas . . . in -e suo . . . notatos secum tenet. CHART. Tirol. 427 p. 224,13 ego Albertus . . . notarius . . . ex suprascriptis omnibus unius tenoris duo -ia rogatus scripsi. CHART. Bund. 583 actum Tirano; unde duo -i unius tenoris rogati sunt. CHART. Tirol. 1013 p. 66,1 inde duo -ia conscribi et sigillis . . . conroborari. 1183 p. 228,9 plurima -ia in uno tenore scripta. CHART. Tirol. notar. 302 p. 201,12 duo -ia dicte finis me scribere rogaverunt. CHART. Scheftl. 24 p. 27,39 duo -ia in una tenore fieri. *persaepe.*

II *translate i. q. condicio vilis – geringe Stellung:* EGBERT. fec. rat. 1,1026 Deus . . . nobilitans hominem ratione et divite sensu, dans mutis -iora quidem et servire priori.

adv. **breviter.** **1** *de tempore:* **a** *brevi (post), mox – in kurzem, bald (darauf):* ANNAL. Mell. Claustr. I p. 612,44 Herimannus -r mortuus. CHART. Carinth. V 236 ab abbacia erit forte -r recessurus. **b** *parvo temporis spatio, celeriter – in kurzer Zeit, rasch:* WIPO gest. 15 rex . . . Tusciam sibi -r subiugavit. **2** *de dictis et scriptis:* **a** *succincte – kurz:* ALDH. epist. 4 p. 481,17 compendiose et -r enucleabo. BEDA hist. eccl. 3,27 p. 191,19 ut -r (-biter *C*) dicam (EPIST. Alcuin. app. 2 p. 487,37 quia sacerdotes estis, dicamus -r [-biter *cod.*]. WALAHFR. carm. 38,96 dum . . . -r . . . pudet dixisse, quod . . . sit dignum . . . poemate longo. *al.*). HRABAN. epist. 57 quae . . . -ius . . . annotare studui. GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,10 id inserentes aperte et lucide -rque et optime. THANGM. Bernw. 5 forenses causas et oppressorum negocia -r examinabat *Bernwardus.* 19 -r strictimque . . . pauca contexuit. EPIST. Meginh. 41 p. 245,37 en longius et -ius, quam vellemus, paternitati vestrę respondimus. STATUT. ord. Teut. p. 45,6 de quibus se expediant . . . -r et submisse. CHART. episc. Hild. II 1059 cum pratis et silvis et -r omnibus attinentiis. *persaepe.* **b** *carptim, ex parte – auszugsweise, teilweise:* COD. Karol. 70 p. 600,33 Romana ecclesia non -r, sed totum sanctum et venerabile quartum Calcedonense *concilium* complete amplectens.

***brevitarium** (brebi-) *vel* **-us,** -i *n. vel m.* (*cf.* breviarium *et* *brevitare) *documentum scriptum – schriftliche Unterlage:* CAPIT. reg. Franc. 33,1 si tale aliquit esset, quod ipsi *(missi)* per se cum comitibus provincialibus emendare . . . nequivissent, hoc . . . cum brebitariis suis ad suum *(sc. imperatoris)* referent iudicium.

brevitas, -atis *f. script.:* pr-: *l.* 57. briv-: *l.* 66.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. mensura brevis – kurzes Maß, Kürze:* **1** *de statu corporali:* **a** *de partibus corporis:* ALBERT. M. animal. 1,370 propter sui parvitatem et -em, propter quae sufficienter expandi non potest par *primum nervorum.* 4,34 propter -em *orificii stomachi.* 23,46 immoderata -s *colli falconis* vituperatur. *ibid. al.* **b** *de rebus:* WALAHFR. Gall. 1,27 tabulam, quam propter sui -em . . . abicere voluerunt (*sim.* VITA Galli II 1207). **2** *de tempore:* **a** *gener.:* PAUL. DIAC. carm. 18,12 non sivit -s *temporis* . . . obponere peltam. OTLOH. prov. B 33 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -s vitae praesentis. ANON. Has. 17 erat autem in omni divino servitio amator -is *episcopus* semperque malebat missam brevem quam mensam. CHART. Pomm. B 271ª evanescunt sub -e, que geruntur in tempore. THEOD. CERV. chirurg. 2,22 p. 152ᴱ fractura . . . diversificatur . . . in -e et tarditate restaurationis. *al.* **b** *iur.:* SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 225,29sqq. omnes inducie . . . sunt taliter moderande, ut nec earum -s reum de iure provocet, ut appellet *eqs.* **c** *comput.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,6 plurimae . . . -is noctes aestate . . . habet *Brittania* . . ., hoc est sex solummodo aequinoctialium horarum. **d** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 97ᵇ,1 modus est cognitio soni in acuitate et gravitate secundum longitudinem temporis et -em. LAMB. mus. quadr. p. 252ᵇ,24 secundum modum *consideratio musicae* . . . est longitudo seu -s cantus secundum mensuram. ANON. mus. Sowa 1ᶜ p. 65,29 quociensconque caudas eis *(semibrevibus)* apponimus, longitudinem representant, si autem invenias sine caudis, . . . -em. *v. et p. 1576,18.* **3** *de dictis et scriptis:* **a** *dictio vel scriptio stricta – knappe Ausdrucksweise, kurze Darstellung (de re v. p. 1575,18):* ALDH. virg. I 35 p. 280,4 -is compendio plura praetereo (WALAHFR. Gall. 2,9 ut . . . -is [pr- 3ᵇ] c. succincta . . . lectoribus onerosa non fiant. *v. et p. 1577,16*). EINH. Karol. prol. p. 1,4 vitam . . . Karoli . . ., quanta potui -e, conplexus sum. HRABAN. epist. 4 dum -i studerem et tamen ipsarum rerum veritatem patefacere vellem (RIMB. Anscar. 19 p. 44,9. *al. cf.* DIPL. Conr. II. 83 p. 113,12 -is studio). CONC. Karol. 44ᴮ p. 530,1 quantum epistolaris -s rite permisit (CHART. Solod. 24 p. 25,27). WALAHFR. Wett. 133 quae cuncta sub ista non possum -e sequi (ANDR. BERG. hist. 11 his . . . s. bri-e rei veritas transcurris. *al.*). HRABAN. epist. 28 p. 443,24 ne longitudo librorum fastidium lectori faceret, immo -s ad singula discutienda acutiorem redderet. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,4 ordinis -e descriptionis expressi diligens observatio. ANON. Has. 2 p. 254,35 antecessorum suorum sessiones et obitus dulcisona -e comprehendit *episcopus.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 50,8sq. (ed. F.-J. Schmale.

[Humperdinck]

1961) gignit obscuritatem -s, tedium parit prolixitas; tunc ergo est laudabilis -s, si ob eam non generetur obscuritas. ARCHIPOETA 9,18,4 utimur -is via. HIST. peregr. app. p. 173,7 succincta -e. CHART. Brixin. 91 quorum nomina pro -e litere sunt pretermissa. *saepe.* **b** *opusculum – kleines Werk:* BURCH. URSB. chron. p. 114,2 que *(signa)* longum esset . . . huic -i annectere. **c** *index – Verzeichnis:* FOLCUIN. Bert. 63 abbas . . . villas ad fratrum usus pertinentes . . . tali iussit -e *(antea:* breviatio) describere. **B** *latius:* **1** *parvitas, exiguitas – Kleinheit, geringe Zahl:* **a** *de ambitu, extensione:* PAUL. DIAC. carm. 9,25 plura loqui invitam -s *(sc. spatii monumenti, cf. notam ed.)* vetat inproba linguam. WALTH. TER. Ioh. 14 p. 1149,41 pre multa qua circumscribitur *sarcophagum* -e nullatenus aptum esse. CHRON. Mont. Ser. a. 1174 p. 155,30 destructo veteri sanctuario, quod pro sui -e congregacioni erat inconveniens. **b** *de numero:* RUOTG. Brun. 32 ut pro -e dierum suorum gregi sibi commisso dona perhennia confirmaret. **2** *compendium operae – Ersparnis an Mühe, Bequemlichkeit:* WILH. HIRS. const. 1,58 nunquam . . . lignum aliquanto maiusculum . . . causa alicuius -is circumeat.

II *translate i. q. vilitas – Dürftigkeit:* ANNAL. Ianuens. II p. 3,16 commendabile opus . . . emulans . . ., licet -e sensus ad hoc insufficiens videar.

***brevito,** -are. *breviter pronuntiare – kurz aussprechen:* ALCUIN. carm. 118,2 -atur (breviatur *cod. a. corr.*) sillaba iure.

***breviusculus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. schedula – (kleiner) Zettel:* WILH. HIRS. const. 1,2 p. 935[B] nomina singulorum *noviciorum* in totidem -is per eosdem scripta cucullis singulis a dorso exterius . . . assuuntur *(cf. p. 1572,11).*

***breumagister** (pr-), -i *m. in nom. propr. i. q. magister braciatorum – Braumeister (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 462):* TRAD. Garz. 83 (s. XIII.[med.]) testes sunt . . . de civibus . . .: P-r cum duobus filiis *eqs.* 87 quidam civis de Muldorf nomine P-r donavit *eqs.*

***brewirarius** (pr-), -i *m. (theod. vet.* briuwer, *cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1872. p. 357) braciator – (Bier-) Brauer:* CHART. Raitenh. 174 (a. 1245/47) acta sunt hec . . . coram hiis testibus: . . . Perhtoldo p-o, Alberone *eqs.*

***brezetella** (pr-), -ae *f. (theod. vet.* brezzitella, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1377) crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* COMM. Hor. sat. 2,4,48 (Cod. Sangall. 868 p. 180; s. XII.) crustula: bonus panis, fladones, p-e. *cf.* brachiolum, *brecilla. *Humperdinck*

1. bria, -ae *f. mensura (vini) – (Wein-) Maß:* CAES. HEIST. hom. I p. 131[b] ebrietas est excessus divinae contemplationis, quia mentem humanam extra -am, id est supra mensuram, ducit proprie conditionis. ALBERT. M. bon. 264 p. 152,40 modum in cibo ponit . . . sobrietas, quasi ⌊sub -a⌋ (⌊⌋ sobria *PB*), quod est mensura. p. 152,43 unde etiam dicitur ebrium, non quod multum potet, sed quando est extra hanc -am sive mensuram. summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 391[a],22 Latine dicitur ebrius, qui extra mensuram bibit, quia βρία Graece, Latine dicitur mensura. *ibid. al. v. et l. 64.*

2. *bria *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* pia mater, *cf. Diefenbach, Gloss. p. 81[b]) meninga – Hirnhaut:* GLOSS. III 353,45 St.-S. -a hirnhut.

*?****brianía** *subst. (orig. inc.) species fungi – Pilzart:* MAPPAE CLAVIC. 277 oia (gloss.: alii sehum marinum, alii -a . . ., fungus est rotundus).

***brians,** -antis *subst. (cf.* 1. bria) *scyphus – Becher:* ALBERT. M. pol. 8,3[b] p. 774[a],1sq. ebrietas . . . vocatur hic, non quae excedit briam . . ., sed vinum bibulum de -e dicitur hic ebrietas; est autem -s, ut dicit b. Augustinus *(loco inc.)* scyphus proportionatus homini ad bibendum (*cf.* summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 390[b],25). summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 391[a],7 generaliter non potest *ebrietas* definiri per mensuram -is.

***bricco** (brikko) *subst. (cf. francog. vet.* bric(on), *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 521) homo nequam vel stultus – nichtsnutziger, einfältiger Mensch:* NOTA cod. Monac. 8109 p. 21[r] Gerhart nota de monacho cito, ne sis follis et brikko.

*?****bricius,** -a, -um. *(cohaerere vid. c.* brisare, *ital.* briciare) *fragilis – zerbrechlich:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,10 -us fragilis. *cf. ThLL. s. v.* brisilis.

***bricola,** -ae *f. (ital.* briccola *a lang.* *brihhil, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 598) tormentum – Wurfmaschine (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. [2]1889. p. 392):* ANNAL. Ianuens. III p. 100,13 illud *castrum* expugnando cum -a, trabuchis et aliis machinis . . . circumstetit *Manfredus.* p. 120,22 -as . . . in ripa Sagone statuerant. p. 120,24 parata fuit . . . quedam -a in navi una. p. 121,31.

***bricon** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* phrygia, *ut opinatur ed.) scolopendrium – Hirschzunge (Scolopendrium vulgare Sm.):* GLOSS. IV 363,23 St.-S. -on hirzzeswurz.

*?****brictatus,** -a, -um. *(cohaerere potest c. ital.* briciare, *nisi subest nomen plantae) ?contusus – ?zerstoßen:* TRACT. de aegr. cur. p. 385,8 rutam, capillum, satureiam -am tere cum oleo.

briçus *v.* obryzus. **briena** *v.* bryonia.

***briga,** -ae *f. (ital.* briga) *lis, rixa, contentio – Streit(igkeit), Zank, Auseinandersetzung:* ACTA imp. Stumpf 140 p. 185,18 (a. 1159) ita quod . . . archidiaconus et prepositus nullo unquam tempore movebunt litem vel controversiam vel -am aliquam facient *eqs.* (CHART. Ital. Ficker 306 nullam l. vel repetitionem vel -am facere. 442 p. 451,2. *al.*). 524 p. 730,31 si -a vel contentio eis . . . apparuerit (CHART. civ. Erf. 305 p. 197,17 si super articulis supradictis c. sive -a inter nos et ipsos . . . fieret). CHRON. Reinh. a. 1207 p. 572,19 dies diffinicioni -e prefixa. ANNAL. Ianuens. II p. 71,13 -a inter ipsum Drudum et ipsos Ianuenses orta fuit. COD. Wang. Trident. 66 p. 145,22 aliqua -a de eo castro. SALIMB. chron. p. 644,23 quia de industria vadunt querendo -am, ideo inveniunt eam.

***brikko** *v.* *bricco.

*?****briky** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* ὑδερική, *cf. H. Simonsfeld in nota ed.) species morbi, fort. i. q. dysenteria – Krankheitsart, viell.: Dysenterie:* CHRON. Ven. Alt. p. 107,22 defunctus est Eraclius imperator in infirmitate -y, hoc est disenteria.

brina *v.* pruina. ***brinna** *v.* *brenna.

***brinnatus** *v.* *brennatus.

***briolium** *v.* *brogilus. **brionia** *sim. v.* bryonia.

*?****brios** *subst. (cf.* 1. bria*?) ?mensura – ?Maß:* ANON. mus. Sowa 2[a] p. 77,7 esse -os (gloss.: id est mensura) vera datur istis. p. 85,16 tercia que sequitur superare -os reperitur.

brisa *v.* bursa.

***brisaca** (bi-) *f. (orig. inc.) viola – Veilchen (Viola L.):* ALPHITA I p. 280,40 -a (bisaca *var. l.*), viola idem, molli idem.

brisca (bre-), -ae *f. (ital.* bresca, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 595) favus – Wabe:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 361[A] mu, id est bresca apum cum caera.

***briscella** *v.* *brecilla.

briscone (frisgone) *subst. (cf.* 1. bruscus, *pedem.* briscom, *v. André, Lex. bot. p. 57) ruscus – Mäusedorn (Ruscus aculeatus L.):* GLOSS. III 472,7 St.-S. frisgone hules. 494,28 -e hulis boum. *v. et* 1. bruscus.

***briseca** *v.* *bracisa.

***Brisgaviensis** (Priscari-), -is *m.* (Brisgavia) *denarius in Brisgavia excusus – im Breisgau geschlagener Pfennig (cf. F. Wielandt, Der Breisgauer Pfennig und seine Münzstätten. 1951. p. 95qq.):* CHART. Trudp. 14 (ZGeschOberrh. 30 p. 98,19; a. 1213) pro viginti caseis, quorum quilibet debet valere duos Priscarienses.

***brisiatus,** -a, -um. *(subesse vid.* *frigiatus) *?limbo pretioso ornatus – ?mit Zierbesatz versehen:* SIGEBOTO Paulin. 4 p. 913,5 visa est camisia sua *(sc. Paulinae)* mira

[Sroder]

laxitudine follicata et seculari vanitate -a ad siccandum in sole expansa.

***brisica** *v.* *bracisa. ***brisilium** *v.* *brasilium.

brissica *v.* brassica.

Britannica (Bretoni-, Britta-, -ani- *sim.*), -ae *f. usu attrib.: l. 8sq.18.21.*

1 *hydrolapathum – Wasserampfer (Rumex aquaticus L., cf. André, Lex. bot. p. 58):* Botan. Sangall. 16,2 herba Bretanica tusa cum vino . . . dabis ei bibere. 16,7 herba Bretonica ius in aures mittis. Dynamid. Hippocr. 2,70 -ae, id est betae agrestis, sucus omnia vulnera oris curat. Gloss. med. cod. Trev. p. 174,11 Britt-a, beta agrestis. Alphita II p. 26,28 -a (Brittanica *Diosc. lat. 4,2*) herba est folia habens similia lappacio agresti. *al.* **2** *?beta – ?Mangold (Beta vulgaris L.):* Gloss. III 569,14 St.-S. -anica vel beta bizza *(cf. Ahd. Wb. I. p. 1010).* **3** *verbascum – Königskerze (Verbascum thapsus L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 429sq.):* Gloss. III 585,32 St.-S. herba -a himelbrant. 588,28 Britt-a himilprant. **4** *elleborus – Nieswurz (Veratrum album L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, op. cit. p. 427sq.):* Gloss. III 558,31 St.-S. herba -anica (betanica *b*) hemewrz.

***britisca** (bret-, bert-, belt-, balt-, -tes-, -tres-, -tenes-, -scha *sim.*), -ae *f. (ital. vet.* bertesca *sim., francog. vet.* bretesche, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 538)*

castellum ligneum (ad defensionem aptum) – hölzernes (Verteidigungs-)Kastell (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ²1889. p. 365): Annal. Ianuens. I p. 51,12 reliquas . . . partes, quas muri ambitus non contexerat, . . . frequentibus breteschis . . . munierunt. p. 238,27 nostra galea ivit ad quandam bretescam (betrecham *cod.*). Bernh. Mar. annal. a. 1156 p. 243,14 circumierunt totam urbem Pisanam . . . ligneis turribus et castellis et -schis. Ioh. Tulb. gest. 8 (MGScript. XXXI p. 686,6) proiecerunt *Saraceni* ignem super bertrescas nostras (*sim.* Liber duell. Christ. 8 [MGScript. XXXI p. 687,16] bertenescas). 12 (ibid. p. 690, 29) diruerunt *pagani* fossatum et v bertrescas (*sim.* Ioh. Codagn. gest. 14 p. 489,2 baltreschas. Albert. Mil. temp. 120 p. 488,4 bertreschas). 18 (ibid. p. 698,23) pagani . . . proiecerunt ignem super bertrescas (*sim.* Ioh. Codagn. gest. 22 p. 501,25 ad baltescas). Ioh. Codagn. annal. a. 1199 p. 25,33 fossatum munierunt *Cremonenses* cariolis . . . et gladiis et beltreschis et predariis et trabuchis. p. 26,14 Cremonenses super cariolas et bertreschas in ripa fossati et intus stantes. *al.*

britla *v.* brittola. ***britta** *v.* *bluta.

Brittannica *v.* Britannica.

brittola, -ae *f. vel raro* ***brittolus**, -i *subst. script.:* pretula: *l. 53.* percula: *l. 55.* -t(t)ul-: *l. 54.* -tl(a): *l. 52.*

porrum sectivum – Schnittlauch (Allium Schoenoprasum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 206sqq): Capit. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: id est . . . britlas, porros. 128,37 de herbis hortulanis: id est . . . cepas, scalonias, -os. Gloss. III 109,10 St.-S. pretula snitelŏch. 486,24 -ula snitelouch. 494,24 britula snidilouh. 544,19 percula snitloich. *ibid. al.*

brivilegium *v.* privilegium. **brium** *v.* bryon.

***briura** *v.* *biura. ***brixillium** *v.* *brasilium.

*?****broacya** *subst. (orig. inc.) species pici – Spechtart:* Albert. M. animal. 7,36 dicitur quidam modus meropis -a.

***broca** (-cha), -ae *f. (francog. vet.* broche *a* broccus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 543sqq.)* **1** *obturamentum – Zapfen (cf.* Gloss. III 400,26 St.-S. scilanz zapfo -a): Chart. Hans. I 745 p. 260,4 (a. 1274) qui . . . lagenam cervicie emerit ad -am trahendam, solvet II den. de eadem. *per compar.:* Wilh. Salic. chirurg. 1,11 p. 307ᴰ per crustas . . . existentes in palpebris ad modum -arum. **2** *fibula, acus – Klammer, Nadel:* Chart. Hans. I 432 p. 144,25 (a. 1252) torsellus pannorum . . . si -chis affixus, II den. *debet.*

***brochus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (orig. theod. ut vid.) ?vapor – ?Brodem:* Hildeg. phys. 7,19 lupum in aqua coque . . . et caput furentis in broch (bruden *G*) eiusdem aquae lava oculis . . . ligatis, . . . quia, si de -o illo corpus eius intraverit, magis furit.

brocus *v.* bronchus.

***brodarius**, -i *m.* (*cf. ital.* brodo) *coqui adiutor, iuscellarius – Küchengehilfe, Suppenkoch (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie des 13. Jhs. 1936. p. 113.116):* Ord. canc. pap. 3,5,13 similiter fit de coquo, portario et -o (*sim.* 3,5,22.23). Catal. fam. pap. p. 199ᵇ Iacobellus -us I *viandam recipit,* Bardellus -us I *eqs.*

***brodettum** (-etum), -i *n.* (*ital.* brodetto, *cf.* *brodium) *sorbitio ex iusculo carnium et additamentis confecta – aus Fleischbrühe mit Einlagen bereitete Suppe:* Wilh. Salic. chirurg. 2,3 p. 329ᶜ dentur *patienti* . . . brodia carnium . . ., mica panis condita cum dictis brodiis cum ovis in modum -i. 2,9 p. 333ᶜ in quarum carnium brodio fiat huic infirmo panata aut ptissana aut -etum.

***brodialis**, -e. **1** *adi.: in modum iusculi praeparatus, liquidus – wie Brühe zubereitet, flüssig:* Thadd. Florent. cons. 12,35 utatur *patiens* vitellis ovorum . . . in . . . aqua coctorum, non tamen cum brodio debet vitare et cum carnibus et omni cibo suo -i (19,23 caveat ab omnibus cibis universaliter -bus et utatur eis in sicca substantia. 153,39). **2** *subst. neutr.: cibus in modum sorbitionis praeparatus vel liquidus – wie Brühe zubereitete, flüssige Nahrung:* Wilh. Salic. chirurg. 1,10 p. 307ᴮ comedat *patiens* carnes assatas . . ., -ia vitet et elixata.

***brodium**, -i *n.* (*ital.* brodo *a germ.* *brod, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 550sqq.)* **1** *strictius i. q. iusculum, sorbitio – (Fleisch-)Brühe, Suppe:* **a** *in univ.:* Wilh. Rubruqu. itin. p. 277,4 dabant nobis carnes . . . et de -o ad mensuram bibere *eqs.* Albert. M. animal. 3,137 -um (*p. 520ᵃ,8* οἱ . . . ζωμοί), in quo decoquitur caro animalis habundantis in pinguedine . . ., non coagulatur forti coagulatione. euch. 3,2,1,11 p. 287ᵃ,2 quae citius . . . nutriunt, quae sunt panis . . . et -a sive iura carnium recentium *eqs.* Albert. M. (?) animal. quaest. 12,13 p. 232,73sqq. -um vel ius animalis melancholici carnis durae melius est -o animalis carnis mollis, ut cervi . . . -um melius est quam porci. *al. per compar. vel in imag.:* Arteph. secret. p. 45 in hac putrefactione in hac aqua primo apparet nigredo sicut -um sagiratum *(sic?)* piperatum. Albert. M. Is. 65,4 p. 611,24 aqua, quae -um immundissimorum fuit *(cf. Vulg. lev. 11,34) eqs.* **b** *de liquore infirmos adiuvante:* Ioh. Platear. simpl. med. p. 13bᵛ crocus orientalis . . . pulverizetur et in -o, si caro coquatur in aqua vel vino vel aceto, distemperetur in fine decoctionis. p. 18bᵛ leucophlegmaticis valet *pulvis* ad perseverationem . . . cum ovo sorbili datus in -o vel cum iuscello. Matth. Platear. gloss. p. 381ᴴ offeratur *patienti* -um gallinae *eqs.* (Gloss. Roger. I A 1,27 p. 569,17). Petr. Hisp. chirurg. 65 patiens comedat panem . . ., -um carnium et caulium. Albert. M. animal. 22,148 si hoc animal *(sc. vulpes)* . . . coquatur et in -o . . . paraliticus balneetur, confert. *al. v. et l. 13sq.* **2** *latius i. q. liquor iusculi similis – einer Brühe ähnliche Flüssigkeit:* Turba phil. 10 miscete et coquite . . . in leni igne, donec -um fiat saginato simile . . ., quousque coaguletur et nummi fiant. *fort. add.:* Tract. Micrer. p. 92,43 aqua -i rubei.

broel stipulamen priul (prul *a*) vel septum, in quo animalia agrestia manent clausa Gloss. IV 182,36sqq. St.-S.

***brogilus** *vel* **-um**, -i *m. vel n., saepius* ***broilus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (f.* -a: *p. 1585,29.31) (gall.* *brogilos *a* broga, *cf. francog. vet.* broil, bruil, *inde ital. vet.* brolo, *theod. vet.* bruel, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 555sqq.) script.:* proil-: *p. 1585,42.* proli-: *p. 1585,16.* pruol-: *p. 1585,9sq.* prul-: *p. 1585,26.* Plural(is, -ium): *p. 1585, 35sq.* blol-: *p. 1585,20.* blul(a): *p. 1585,29.* b(r)osl-: *p. 1585,27.* brioli-: *p. 1585,60.* brulli-: *p. 1585,24.* Brul(ari)-: *p. 1585,34sq.* broyl-: *p. 1585,46.* brol-: *p. 1585, 19sq.* Brol(a): *p. 1585,31.* broill-: *p. 1585,15.22.* broli-: *p. 1585,4.6.27.33.48.50.55.59.* Brori-: *p. 1585,37.*

fundus pratensis vel silvestris circumsaeptus, locus terminatus herba vel arboribus consitus – eingefriedetes Wiesen-

[Sroder]

oder Waldstück, mit Gras oder Bäumen bewachsener Platz: **1** *latius:* **a** *in univ.:* ANGILB. inst. 7 p. 302,1 per mansum et per brogilum ipsius ęcclesię (HIST. duc. Ven. 11 [MG Script. XIV p. 83,4] superiora e. et totius brolii occupaverunt *viri et mulieres* loca. OTTO MOR. hist. p. 53,16 extat ipsa ecclesia in capite brolii iuxta ipsum brolium. *cf.* ANGILB. inst. 11 p. 303,4 per . . . portam beati Mychaelis exeant et inde . . . ingrediantur broilum). DIPL. Arnulfi 172 molinum . . . in ripa fontis de pruolo (pruele, prûle *var. l.*) parietibus circumsepto decurrentis constructum (*cf.* CHART. Tirol. 520 p. 293,39 pruolum vinearum, quod iacet iuxta illud molendinum. 741 de molendino . . . cum toto broilo ibi prope iacente). DIPL. Otton. I. 240 p. 335,44 *(ex dipl. Bereng. II. et Adalb. 10 p. 322,21)* solarium in Brixia cum broilo. DIPL. Conr. II. 54 cuncta . . . edificia casarum cum curtis vel broillis porticus circa se habentibus. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,5 p. 550^{b},30 prolium regale, quod . . . a Carolo Magno traditum est beato Emmerammo. ACTA imp. Stumpf 352 p. 500,33 aream cum edificiis, vineis, brolis, ortis. CHART. Tirol. notar. I 249 vendidit . . . ortum cum blolo positum in Brolo. 665 feudum . . ., quod . . . tenebat de quodam broilo cum vineis. CHART. Tirol. 1081 casalle cum canipis . . . et cum broillo et arboribus *eqs.* CHART. Lux. II 348 p. 376,6 unam carruatam terre, quam predecessor meus antiquitus cum brullio possedit. CHART. Brixin. 150 p. 162,25 aream . . . cum omnibus suis adtinentiis, . . . pomeriis, prulis, pratis. CHRON. Albr. a. 1204 p. 883,30 in brolio (boslio, broslio *var. l.*) quodam frondoso se absconderunt *bellatores. al. fort. huc spectat:* CHART. Basil. B 135 p. 94,5 (a. 1278) sex scûposas . . ., unam blulam et omnia bona. *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,24 (a. 926) in villa, quę dicitur Brola *('Brohl')*. DIPL. Otton. III. 323 p. 751,7 usque fossatum Axinarium et sicut . . . Stura currit subtus Broilum (Brolium *var. l.*) vetus. CHART. civ. Erf. 13 villico de Brulario (['*Brühl*']. 42 Cristan, scultetus in Pluralio. 79 in ea parte civitatis, quod dicitur in Brulo. 138 curia . . ., que adiacet nostro allodio in Plurali Erfordensi). LAND. MEDIOL. hist. II 13 in prato, quod dicitur Brorium. CHART. Tirol. 325 alias *curtes* in Broilo. *al. v. et l. 20.* **b** *de loco iudicii vel conventus:* CAPIT. reg. Franc. 286 haec capitula . . . sunt promulgata a . . . Karlomanno . . . in broilo Compendii palatii de rapinis. DIPL. Otton. I. 452 actum in proilo (prûilo *D*) Papie. DIPL. Heinr. IV. 444 p. 599,4 dum . . . in civitate Pataui in broilo iusta episcopalem domum in iudicio residebat domnus Henricus . . . imperator. OTTO MOR. hist. p. 159,14 fuit iurata obsessio Placentie coram imperatore in broilo (broylo *M*) Sancti Salvatoris de Papia. COD. Wang. Trident. 62 p. 135,31 in Clusole in broilo. *al.* **c** *de statione militum:* OTTO MOR. hist. p. 25,8 apud Terdonam in brolio episcopi extra civitatem fere omnes castrametati fuerunt. GESTA Frid. imp. A p. 30,16 castra sua in brolio Mediolani fixit *Fridericus. al.* **2** *strictius i. q. locus saeptus, in quo ferae clausae sunt – Wildgehege:* CAPIT. reg. Franc. 32,46 ut lucos nostros, quos vulgus brogilos vocat, bene custodire faciant. 53,10 de illo broilo ad Atiniacum palatium. 143,4 nolumus, ut liber homo ad nostros brolios (broilos *var. l.*) operari cogatur. HINCM. annal. a. 864 p. 73,23 in quodam broilo cervum venans de caballo cadit *Karlomannus*. LIUTPR. antap. 3,14 p. 80,16 ei . . . concessit *archipraesul*, cervum quatinus suo in brolio venaretur. leg. 37 p. 194,22sq. Nicephorus . . . me interrogavit, si vos perivolia, id est briolia, vel si in perivoliis onagros . . . haberetis; cui cum vos brolia et in broliis animalia . . . habere affirmarem, . . . inquit *eqs.*

***broillus** *vel* **-um, *Brola** *v.* *brogilus.

***broletum,** -i *n.* *(ital. vet.* broletto, *cf.* *brogilus) *script.:* broil-: *l. 71. p. 1586,1.* -liet-: *l. 70.* -ett(um): *l. 71. p. 1586,3.10.*

campus herba vel arboribus consitus (ad ecclesiam vel commune pertinens) – mit Gras oder Bäumen bewachsener (einer Kirche oder Gemeinde zugehöriger) Platz: GESTA Frid. imp. A p. 36,2 multitudo militum fuit in -o (-lieto *A*) monachorum Sancti Ambrosii. CHART. Bund. 434 p. 317,29 in broiletto domini episcopi Cumani (439 p. 339,2 data est hec sentencia Cumis in broileto e. *al.*). MEMOR. Mediol. a. 1218 (MGScript. XVIII p. 402,1) fuit mutatum -um comunis Mediolani (CHART. Ital. Ficker 315 p. 346,2 in broletto communis Laude ante ianuam ecclesie. ANNAL. Mant. a. 1234 [MGScript. XIX p. 21,37] facta fuit pax inter comites . . . in -o c. Mantue). CHART. Bund. 698 denonciatum fuerat Cumis in -o Cumano in pubrica concione, quod *eqs.* ANNAL. Mant. a. 1229 (MG Script. XIX p. 21,20) incepta fuit salegatia stratarum et -i (*cf.* ibid. p. 21,28). ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,22 populus . . . erat armatus in -o (-letto SALIMB. chron. p. 497,16) dicte civitatis.

***brol(i)us** *vel* **-um** *v.* *brogilus.

1. *broma (bruma), -ae *f.* *(ital. dial.* bruma *a* βρῶμα, *cf.* βρῶμος; *v. et S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 403) genus conchae, fort. i. q. Teredo navalis (L.) – Muschelart, viell.: Schiffsbohrwurm:* GLOSS. Salern. p. 11^{b},18 bruma est caro premortua, que adheret navibus et malum habet odorem, unde brumosa ructatio dicitur.

2. broma *v.* bromus.

***bromium,** *abl.* -o *n.* (βρόμιον) *genus malagmatis – ein erweichendes Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,17 nisi aliquo malacticorum utantur velut . . . -o *(3,78,19* βρομίῳ) et lisiponio *eqs.*

***bromius,** -i *m.* (Βρόμιος, *sc. cognomen Bacchi*) *homo strepens vel temerarius – lärmender, unbesonnener Mensch:* RATHER. prael. 4,24 p. 275^{c} ipsos . . . -os nequirem ferre tuos. 5,6 p. 291^{B} qui . . . -os quam philosophos, nebulones quam veraces . . . charius amplectuntur.

bromosus (bru-), -a, -um. (*cf.* βρωμώδης) *foetidus – übelriechend:* AESCULAPIUS 21 p. 32,3 saporem . . . aut amarum aut brumosum. DYASC. p. 122^{b} femina *(sc. genus mandragorae)* . . . nigra folia . . . habens odoris gravissimi et quasi brumosi. *v. et l. 18. subst. neutr.:* AESCULAPIUS 5 p. 9,6 ructant *melancholici* frequenter calidum, brumosum, fumosum.

bromus (vro-), -i *m. vel* ***broma,** -ae *f.* (βρόμος) **1** *avena – Hafer (Avena sativa L.):* PAUL. AEGIN. cur. 46 p. 23,21 cibentur . . . aut vromi *(3,9,3* βρόμου) suco aut alice. GLOSS. III 486,23 St.-S. -us habero. *v. et l. 42.* **2** *verbascum – Königskerze (Verbascum thapsus L.):* GLOSS. III 550,40 St.-S. -a (beonia *b*) havere vel nortman.

bronchion (vrogch-) *n. vel* ***bronchia** (proncia), -ae *f.* (τὰ βρόγχια) *ramus arteriae asperae – Luftröhrenast, Bronchie:* PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,17 aliquid pulmonis substantie aut vrogchion *(3,31,1* βρόγχιον) aut vena reicietur. GLOSS. med. p. 68,7 foramina sunt in his *(pinnis pulmonum)* quattuordecim, quas Greci proncias vocant.

bronchus, -i *m. vel* ***bronchum,** -i *n.* (βρόγχος) *script.:* vrongc(us): *l. 54.* broc(us): *l. 54.* bronc(um): *l. 56. form. gen. sg.* -u: *l. 54.*

(summa pars) arteria(e) aspera(e), guttur – (oberer Teil der) Luftröhre, Kehle: PAUL. AEGIN. cur. 167 ad asperitatem brocu *(3,28,8* βρόγχου). 175 p. 99,28 ex pulmone aut vrongco facta assumtione. AURELIUS 12 p. 707,2 codioconton tonsillarum . . . et -cum summae partis-ci, quod Latine gurgulionem dicimus. GLOSS. med. p. 13,19sq. -um guttur; -um Graecum est, quod Latine gurgulionem dicimus, id est eminentem guttaris partem. *v. et p. 1563,62.*

***brongidus** bructoleht GLOSS. IV 197,37 St.-S. *(cohaerere potest c.* βραγχώδεις *vel* βρόγχος, *v. Ahd. Wb. I. p. 1435).*

1. *bronia *v.* *brunia. **2. bronia** *v.* bryonia.

***Brorium** *v.* *brogilus.

***brosdatus** (bistratus), -a, -um. *(francog. vet.* brosder, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 579sq.) acu pictus – bestickt:* NOTAE Duac. (MGScript. XXIV p. 28,45; c. s. XIII.) alie due *cortinae* -e. WILH. RUBRUQU. itin. p. 301,10 erant . . . in panno aureo -e sive bistrate ymago Salvatoris et beate virginis. *v. et* *brustus. *Sroder*

brotacion *v.* batrachion. ***brotinosus** *v.* *botruosus.

***bruchulus** (-ucu-), -i *m.* (bruchus) *insectum parvum, locusta parva – kleines Insekt, kleine Heuschrecke:* FRID. II.

[Payr]

IMP. art. ven. 1 p. 21,15 aves . . . pascuntur . . . vermes, locustas, -culos et similia *(cf. l. 46)*.

bruchus (brucus), -i *m.* (βροῦχος, βροῦκος) *script.:* blu-: *l. 17.* -cus: *praevalet in schedulis nostris. sing. sensu plur. (sc. ex usu biblico): l. 14sq.25sq.28. de re v. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 1. 1963. p. 3sqq.*

1 *strictius i. q. nympha locustae, locusta (parva, non alata) – Heuschreckenlarve, Hüpfer, (junge, flugunfähige) Heuschrecke:* **a** *proprie (cf.* GLOSS. III 48,6 St.-S. -cus keuer. *al.): AGOB.* epist. 12,1 p. 207,1 si dixerimus . . . crabrones, -cum, erucam, auruginem . . ., eadem *(scriptura, sc. Vulg. II paral. 6,28. al.)* auctore erit. AMARC. serm. 3,53 thesauros . . . transferte in cęlos, ubi . . . gurgulio, -cus . . . procul sunt. RYCCARD. chron. a. 1230 p. 169,35 pestis . . ., que -cus dicitur, totam terram monasterii occupavit, que . . . quidquid viride rodendo vastavit. ALBERT. M. animal. 26,11 blucus vermis est minor quam adlacta et est niger; est enim primus partus locustae . . .; -cus autem quia adhuc immobilis est, totum depascitur *eqs.* 26,17 *locusta* ovat . . . autumno, quae verno tempore faciunt -cum omnia devorantem. *de diabolo specie locustae induto:* WALAHFR. Gall. 2,23 animal parvulum in modum -ci nigerrimum ab eius *(puellae)* ore prolapsum est *eqs.* **b** *per compar.:* PASS. Thiem. I 224 barbaries funditur in campo congesta velut -cus *(cf. Vulg. Nah. 3,15)*. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,36 Bohemus . . . residuo -ci quasi locusta inminebat *(cf. Vulg. Ioel 1,4)*. VITA Ermin. 7 p. 484,39 civitas ipsa repleta erat hominibus quasi -co domibus omnibus occupatis *(cf. Vulg. Ier. 51,14).* **c** *alleg.:* HEINR. AUGUST. planct. 1168 gula pro nimio stat ventre simillima -co (*cf.* 1165 scriptura . . . dicens [*Vulg. Ioel 2,25*] eruca seu -co sive locusta florentes animi virtutes commaculari). ABSAL. serm. 5 p. 41^{D} locusta . . . superbiam signat, -cus, qui totus est in gutture, gastrimargiam sive gulam. HONOR. AUGUST. spec. p. 1048^{C} -i sunt voraces. **d** *translate de machina moenia subruente:* AETHICUS ISTER 38 p. 27,2 locusta, -cus et tinea et formica Arabica ungulis ferreis . . . eradicaverunt . . . saxa *eqs.*

2 *latius:* **a** *insectum – Insekt:* **α** *proprie:* SYLL. Bern. 2,40 fucus, -cus, asilus, crabrones. ECBASIS capt. 231 -i cum vespa, cynifes, cenomia multa me circumvolitabant. ARNO REICHERSB. apol. p. 6,4 e fimo . . . equino -orum quaedam species procreatur *(cf. Isid. orig. 12,8,2)*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 20,25 quedam *aves* sepius comedunt grana, fructus . . ., -cos. *fort. add.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,33 locustas . . ., -cos et modum scarabeorum. **β** *per compar.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,70,9 -us timidus fors hic torpebo latebris? **b** *?eruca – ?(Kohl-)Raupe:* **α** *proprie* (*cf.* GLOSS. p. 210^{5} Th. -cus . . ., quam vulgus dolbiam vocat): HILDEG. phys. 6,69 (cod. G p. 518) -us tepidum calorem habet in se . . . et de putredine . . . nascitur *eqs. (v. notam ed. p. 469).* **β** *alleg.:* HILDEG. scivias 2,6 p. 513^{C} ubi locusta negligentiae . . . utilitatem bonorum fructuum aufert, ibi et -cus foeditatis in faece immunditiae se involvit *(spectat ad Vulg. Ioel 2,25)*.

Brucia *v.* Bruttia.

***brucio** (bruttio *a*) pruste GLOSS. IV 182,43 St.-S. (*orig. et interpr. dub., cf. notam ed.; fort. spectat ad* *brugio).

***brucosus**, -a, -um. (*cf.* 2. *brucus) *incultus, dumosus – unfruchtbar, heideartig:* BEDA hist. eccl. 5,17 p. 318,29 refert *Adamnanus (loc. sanct. 1,21): . . .* neque enim -a, sed herbosa et florida soli illius est qualitas (*inde* ANON. Mell. 29 p. 62,8).

***bruculus** *v.* *bruchulus.

1. *brucus *vel* **-um**, -i *m. vel n. (theod. sup. vet.* bruoh, *theod. inf. vet.* brok, *cf. F. Kluge – W. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 103) palus – Sumpf, 'Bruch':* CHART. Gelr. 122 p. 124,3 (s. XI.) in palustro sive -o.

2. *brucus *subst. (orig. gall., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 557sqq.) ?erica – ?Erika (Erica arborea L. vel sim.):* GLOSS. Salern. p. 4^{b},42 -us bdellium *(spectare potest etiam ad Plin. nat. 12,35 bdellium* alii brochon appellant).

3. brucus *v.* bruchus. **4. brucus** *v.* burgus.

***brueria**, -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. ital.* brughiera, *ital. dial.* bru(j)era) *?erica – ?Erika (Erica arborea L. vel sim., cf. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 179sq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 335,33 decoctionis -e.

***bruga**, -ae *f. (ticin.* bruga, brüga *'margo agri', accedente vi vocis q. e.* *brugera, *v. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 105sqq.) agri margo vel pars inculta – Rain, unbebautes Stück Land:* CHART. Ticin. 17 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 42,6; a. 1196) secunda petia dicitur in Credeira, -a cum nucibus. 37 (ibid. p. 83,1) pratum cum -a et vitibus. p. 83,7 post domus -a una deripta *(sic)* cum duobus arboribus. p. 87,13 -a una vineata. *ibid. al.*

***brugera**, -ae *f. (ital.* brughiera *'erica', accedente vi vocis q. e.* *bruga, *v. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 107sq.) agri pars vel margo inculta (dumosa) – unbebautes (heideartiges) Stück Land, Rain:* CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 85,12; a. 1270) post domus pecia una prati, -a et est pertica una, cum arboribus v. p. 85,14 in ipsa contrata -a cum vitibus.

***brugio**, -ire *vel* -ere. *(gall.* *brag- *et* rugire, *francog. vet.* bruire, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. X. p. 546sqq.) rugire – röhren:* PACTUS Alam. V 6 si quis . . . cervum, quod -it (-eat *A 1*, -et *A 2.3*, rugit *A 7*, burgit *B 1*, pri(n)git *B 16.24*, bramit *gloss. B 9*) furaverit (*inde* LEX Alam. 95,1).

bruina *v.* pruina.

Brularium, brullium *sim. v.* *brogilus.

1. bruma, -ae *f. script.:* pr-: *l. 48.* brom(a): *l. 53.* -n(a): *l. 37.56. plur.: l. 35.52sq.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. tempus solstitii hiemalis – Zeit der Wintersonnenwende:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,4 *Brittania* plurimae longitudinis habet . . . noctes . . . in -a (*cf.* p. 11,7). *adde:* AGIUS comput. 5,8 a -a . . . mediante. **B** *latius i. q. frigidum tempus anni, hiems – kalte Jahreszeit, Winter* (*cf.* GLOSS. III 205,24 St.-S. hiemps vel -a winter): LEG. Wisig. 8,5,1 si . . . usque ad -as porci in silva alterius paverint *eqs.* ALDH. ad Acirc. 12,4 *terra* prole virens aestate, tabescens tempore -ae. CARM. Aldh. 2,2 labentibus binis -ae (-nae *V*) temporibus. WALAHFR. hort. 19 -a, senectutis vernacula, totius anni venter. WANDALB. mens. 322 curas genialis -a (hiems *Verg. georg. 1,302*) resolvens. AGIUS epic. Hath. 174 frondes . . . denudat propriis -a . . . foliis. POETA Saxo 3,346 quo tempore toto instantis -ae regione maneret in ipsa. CARM. Bur. B 143,2,4 -a fugit, et iam sugit veris tellus ubera. *al. in imag. de tempore ad conversionem peccatoris minus apto (spectat ad Vulg. Matth. 24,20):* WARN. paracl. 648 nunc est tempus fugiendi, -a (-am *var. l.*) ne maneas, ignibus ut careas *(v. et comm. p. 354)*. HEINR. AUGUST. planct. 1451 sit tua per p-am fuga vel per sabbata numquam *eqs.* CARM. var. 2,14 (NArch. 39 p. 173) ne -a sit tibi clausa via.

II *meton.:* **A** *dies festi hieme ineunte (a paganis) celebrati – (heidnisches) Winterfest (cf. RAC II. p. 646sqq):* CONC. Karol. 3^{A} ut nullus kalendas Ianuarias et -as ritu paganorum colere praesumat (3^{B},9 bromas. 3^{C},8). **B** *intemperies caeli, frigus hiemalis, pruina – winterliches Wetter, Kälte, Frost, Reif* (*cf.* GLOSS. III 225,3 St.-S. -a rifo. IV 68,6 gelu -a frost): ALDH. ad Acirc. 111,29 *creatura* frigidior -is (-nis *P3*) necnon candente pruina. MAPPAE CLAVIC. 254 diutino sole aut -a aut imbre vanescunt *arenae fossiles.* ANNAL. Ratisb. a. 1174 VI. kal. Iunii -a consumsit totas fruges . . . et vinum. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,269 ne . . . pergendi vota procellę acrius impediant aut navim -a repellat.

2. *bruma *v.* 1. *broma.

brumalis, -e. *script.* pr-: *l. 68. metr.* -mă-: *p. 1589,4.*

I *proprie i. q. ad brumam vel hiemem pertinens, hibernus – Winter(s)-, winterlich:* **A** *strictius spectat ad tempus solstitii hiemalis:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,23 ab Euroaustro, id est ab alto -is exortus (*cf.* 5,12 p. 307,6 contra ortum solis -em). VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 359,4) -is (pr- *2*) circulus. **B** *latius:* **1** *spectat ad frigidum tempus anni, hiemem:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 103,10 ignea -es dum condunt sidera nimbi. WANDALB. martyr. 785 -em . . . Novembrem. POETA Saxo 2,161 dies reliquos -is frigoris. RATHER.

[Payr]

Metr. 7 p. 461[A] -i caput ipsius operiebatur lanugine *(sc. nive)*. CHART. Argent. I 48 si eveniat *obitus* autumnali vel -i tempore (EPIST. Teg. I 5 [*in imag.*]. *al.*). CARM. Bur. B 135,1,3 rigor et glacies, -is et feritas, rabies (140,1,2). *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *hieme utendus – im Winter verwendet:* ALDH. epist. 12 p. 501,14 *apum* auctore linquente -ia mansionum receptacula. **β** *hiemem perdurans – überwinternd:* TRANSL. Modo. 34 p. 305,17 satio. **2** *spectat ad spatium anni, q. d. hiems secundum rationem astronomicam:* GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 122,3 *a capricorni solstitio* -i (pruin- *var. l.*) circuitione ad arietis signum reducitur *alhancabut.*

II *meton. i. q. procellosus, tumens – stürmisch:* CARM. Aldh. 1,20 orto -i turbine. 1,105 cum bulliret -bus undosus vortex fluctibus.

brumaria, -ae *f.* *(?n. -um: l. 19)* *leontopetalon – Löwentrapp (Leontice leontopetalum L., cf. André, Lex. bot. p. 58):* DYASC. p. 112[a] leptopodion Latini -am vocant, nascitur sepe cum tritico. ALPHITA II p. 96,13 leontopedion, quam Latini -um *(sic?)* vocant.

***brumarricus** *v.* *brumericus.

***brumatici** (bruna-), -orum *m.* *dies festi hieme ineunte (a paganis) celebrati – (heidnisches) Winterfest (de re v. p. 1588,51):* CAPIT. reg. Franc. 96,3 de pravos illos homines, qui brunaticus colunt *(v. notam ed.)*.

***brumatus** *v.* *imbrumatus.

***brumericus** (-marri-, -rec-), -a, -um. *(a* bruma *ut vid.)* **1** *adi.: procellosus, frigidus – stürmisch, rauh:* AETHICUS ISTER 6 terram dicit . . . ut . . . humarrica . . ., spuraca et -arrica. 36 p. 23,4 o tu mare -um, catago multorum hominum. 58 p. 36,2 stagnorum et lacorum -recorum (-ecum *codd.*). **2** *subst. neutr. plur.: loca procellosa, frigida – stürmische, rauhe Gegend:* AETHICUS ISTER 104 nos . . . aspera rigidaque et aquosa et -a percunctavimus.

1. brumosus (pr-), -a, -um. **1** *hibernus, frigidus – winterlich, rauh:* ALDH. carm. eccl. 4,2,25 torribus ut pellat -is frigora nimbis *Paulus (cf. Vulg. act. 28,2)*. 4,7,12 linea -is sumens mantilia flabris. epist. 5 p. 489,8 ex Hiberniae -is circionis insulae climatibus. **2** *nivalis – Schnee-:* GLOSS. II 728,12 St.-S. -a (pr- *c*) aqua sneuuazar *(spectat ad Vitas patr. 3,39 per pravam interpr., sim.* 731,57. *v. ThLL. s. v.* bromosus).

2. brumosus *v.* bromosus. **bruna** *v.* pruna.

***brunata, -um** *v.* *brunetus. ***brunatici** *v.* *brumatici.

1. bruncus, -i *m.* (βύγχος?) *proboscis – Rüssel:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 152,34 -us porcillabrum superum. *v. ThLL. s. v.* brunchus.

2. *bruncus, -i *subst.* *(cf.* 1. bruscus, *ital. dial.* gronco, gringu, *v. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 150sq.) cuscuta – Flachsseide (Cuscuta epilinum Weihe, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1270sqq.):* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,9 -us cuscuta. ALPHITA I p. 280,41 bruscus, cuscuta, rasca lini idem (p. 286,39). II p. 27,6 -us *(fort.* βρόχος *ed. in nota)*, cuscute, rasta lini vel podagra lini idem. p. 77,27 gruncus, -us, cuscute *eqs. ibid. al.*

***brundusium** *v.* *brandisium.

***brunea** *v.* *brunia. ***brunecta** *v.* *brunetus.

***brunedo,** -inis *f.* (*brunus) *color fuscus – braune Farbe, das Braun:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,21sq. *quidam falconum peregrinorum* tendunt ad -em secundum magis et minus habentes marginem tendentem ad -em. p. 130,27 penne supra dorsum debent esse brune -e, que tendat ad rubedinem. p. 132,6 illos *peregrinos* vocamus brunos tendentes ad rubedinem, qui plus tenent de -e *eqs. ibid. al.*

1. *brunella (pr-), -ae *f.* (*brunus *et* prunella) **1** *baldemonia – Braunelle (Prunella vulgaris L., subesse potest etiam Ajuga reptans L. – Kriechender Günsel, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq. v. et p. 87sq.):* GLOSS. III 516,3 St.-S. p-a wntcruth vel gaheile. 550,3 -a brunwrz. *v. et l. 70sq.* **2** *pipinella maior – Großer Wiesenknopf, Bibernell (Sanguisorba officinalis L.):* GLOSS. III 551,28 St.-S. -a bibenella *(c)*, brunelle *(b)*.

2. brunella *v.* prunella.

***brunellum,** -i *n.* *(cf.* *brunetus) *species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff: v. l. 61.*

***brunellus,** -i *m.* (*brunus) *asinus – Esel:* MILO carm. app. 5,33 (s. XII.) -um serva cognoscendo famularum. CARM. Bur. B 6,18 -i chordas incitant, boves in aula salitant. ALBERT. M. metaph. 1,4,12 p. 63,57 (ed. B. Geyer. 1960) sensualia . . . particularia . . . dici nominibus suam naturam significantibus, sicut Socrates dicitur homo et -us dicitur asinus *(v. notam ed.)*.

***brunetticus,** -a, -um. (*brunetus) *brunus, fuscus – braun, dunkel:* CHART. Hans. III p. 397,1 (add. ad I 371; a. 1248/49) panni . . . virides et -i breves ultra Mosam ducendi III solidos solvent, ad vestimenta . . . preparanda eiusdem coloris IV solidos, . . . longi vero virides et -i . . . IV solidos solvent.

***brunetus** (-itus, -atus), -a, -um. *(francog. vet.* brune(t)te, burnete, *inde theod. vet.* brunet, brunit, brunat, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.) script.:* pr-: *l. 39.49.* bur-: *l. 42.* -nect(a): *l. 38.* -tt(um): *l. 53.59.*

I *adi.: fuscus, e panno fusco confectus – braun, dunkel, aus dunklem Stoff (verfertigt):* CHART. Rhen. med. III 1393 p. 1007,36 (a. 1257) vestes meas -as. 1418 p. 1029,25 surcetum meum -um vulpinum.

II *subst.:* **A** *masc. plur.: denarii bruni, fusci – braune, dunkle Pfennige (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 86):* ANNAL. Ianuens. I p. 13,19 moneta denariorum Papiensium veterum finem habuit et alia incepta nove monete -itorum fuit *(cf.* p. 16,2 moneta minorum -itorum. p. 29,17 -i finem habuerunt). *cf. infra p. 1591,57.* **B** *fem.:* **1** *de herbis:* **a** *brunella – Braunelle (Prunella vulgaris L., cf. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 81; subesse potest etiam Ajuga reptans L. – Kriechender Günsel, cf. Hegi, Flora. V 4. p. 2537):* GLOSS. III 525,51 St.-S. -ata brunwůrz. GLOSS. Roger. I B 3,17 (3,32) p. 685,13 *ad emplastrum* recipe . . . radicis consolide maioris et minoris, id est -e (brimece *ed. pr.*) ana unc. II. THADD. FLORENT. cons. 43,67 *ad syrupum* recipe . . . herbarum frigidarum omnium, valdebone, utriusque -ecte . . . ana mensuram I. *fort. huc spectat:* GLOSS. III 563,31 St.-S. (cod. b) prunellum sive p-a geswlst craut. **b** *?pipinella maior – ?Großer Wiesenknopf, Bibernell (Sanguisorba officinalis L., cf. Hegi, Flora. IV 2. p. 935sqq.):* ALPHITA II p. 25,15 burneta blaveum habet florem *eqs. v. et l. 38.* **2** *species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff,* '*Brunat*' *(cf. l. 46sqq.):* CHART. Heinrichow. 1 p. 147,24 (a. 1220) duodecim ullnas de -a. **C** *neutr.: species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff,* '*Brunat*' *(cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus . . . 1945. p. 28sqq.):* HERBORD. Ott. 1,36 p. 717,32 quicquid . . . purpurae, prunati (br- *1. A2*), friscalii . . . seu alterius cuiuslibet optimi generis vel coloris pannorum coemere poteris. GISLEB. MONT. chron. 143 p. 219,29 villa . . . pannis novis, scilicet -is, viridibus et telis . . . spoliata fuit. WOLFGER. itin. comput. 4 p. 25,21 pro -etto ad . . . failam duo tal. CHART. Pruss. I 141 p. 106,31 nobiles pannos sicuti -um vel viride vel etiam scarlatum. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 817,7 vestes meas de -o cum pellibus variis. 1418 p. 1029,24 de nigro -o. CHART. Wirt. VI 1638 p. 31,34 nigra pallia de panno non nimis precioso . . ., sed de -o conmuni et viliori. CHART. Meckl. 2678 sorkottum et tunicam de -itto subductum vario. NICOL. BIBER. carm. 1841 (ed. Th. Fischer. 1870) scharletum, -um (brunellum *a*) sive moretum. *al.*

***brunia,** -ae *f.* *(orig. germ., cf. theod. vet.* brunna, *francog. vet.* broigne, *v. F. Kluge – A. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 104) script.:* bron-: *p. 1591,14.17.* brunni(a): *l. 67.69.71. p. 1591,8.* -ne(a): *l. 70. p. 1591,4.* *lorica – Harnisch, Brünne:* **1** *iur. et publ.:* **a** *de pretio, commercio sim.:* LEX Ribv. 40,11 -a (brunniam *B*) bona pro duodecim solidis tribuat. CAPIT. reg. Franc. 20,20 de -as (brunnias *15.18*), ut nullus foris nostro regno vendere praesumat (*inde* LEG. Lang. p. 487,44 de -eis). 40,7 ut bauga et -as (brunnias *var. l.*) non dentur negotiatoribus. 42,8 ut nullus . . . -as aut arma infra monasteria puellarum commendare prae-

[Payr]

sumat. 273,25 ut, quicumque . . . Nortmannis . . . -am vel . . . arma . . . donaverit, sicut proditor patriae . . . de vita componat. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *de servitio militari:* CAPIT. reg. Franc. 44.6 omnis homo de duodecim mansis -eam habeat *eqs.* CONST. I 447,4 quot decem mansos in beneficio possideant, tot -as cum duobus scutariis ducant (447,6). CHART. Pruss. II 363 p. 245,31 tenebuntur . . . fratribus . . . lanceis et brunniis suis . . . deservire. *al.* **2** *usu communi:* DIPL. Karoli M. 179 p. 242,3 aliquid exinde *(sc. ex spoliis)* . . . filio nostro obtulit, equum obtimum et -a obtima et spata. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 93^{b},40) ut habeat *Unroch* -am I, helmum I et manicam I (*sim.* p. 94^{a},13). TRANSL. Eug. Tolet. 15 (11) bronia . . . est lorica, quae est vestis ferrea, qua utuntur milites in pugna . . .; sic nempe villa protegitur Bronium per merita sanctorum. FRUTOLF. chron. p. 72,42 dona regalia, inter quae coronam . . . et -am (broniam *Leo Archipr. hist. Alex. 3,23*) et clamidem.

***brunlarius,** -i *m.* (*brunia) *miles serviens, loricatus – Gewappneter (c. hiltiscalcis cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 290):* DIPL. Otton. I. 126 cum omnibus appenditiis, . . . mansionariis, barscalkis, aureariis, -is, cidelariis.

***brunio** (burnio), -itum, -ire. *(cf. theod. vet.* brunen, *francog. vet.* brunir, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.)*

polire, levigare – polieren, glänzend machen, glätten: MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,23 quando littera sicca fuerit, -i de planissima petra aut de dente apri (*inde* THEOPH. sched. 1,36 burni). IOH. sacerd. 111 ut in ligno possis -ire. HERACLIUS II 15 quando deauratum fuerit, ablues distemperaturam et -ies. 26 cum petra vitrea -ies seu lissabis *pannum.* 33 cum baculo buxeo -ies *corium.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 290,9 *ornamentum capitis* fulget ad radium solis sicut speculum vel galea bene burnita. *al.*

***brunit(t)us, -um** *v.* *brunetus. ***brunnia** *v.* *brunia.

***brunnus,** -i *m.* *(theod. vet.* brunno) *in nom. propr. i. q. fons – Quelle:* TRAD. Weiss. 227 p. 217,18 (a. 718) ad alium . . . latere excursit rectus Mittilibrunnus.

***brunus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. theod. vet.* brun, *francog.* brun, *ital.* bruno, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.)*

1 *adi. i. q. fuscus – braun, dunkel:* **a** *de anim. vel partibus corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3b^{v} si calidum et siccum *est corpus,* . . . pili . . . nigri erunt, color -us *(cf.* ALBERT. M. animal. 1,623 *cutis* color . . . medius inter album et nigrum, qui declinat in -um *eqs.).* CARM. Bur. B 103,1,2^{a},8 -am Florulam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 128,19 sacri . . . alii sunt -i tendentes ad nigredinem, alii sunt subrubei. p. 129,15 peregrinorum . . . quidam sunt -i simpliciter et absolute. p. 130,18sq. fuscos seu -os tendentes ad rubedinem vocamus illos *peregrinos,* qui habent colorem -um permixtum rubedini *eqs.* p. 131,21 quanto -ior est falco. *ibid. al.* **b** *de rebus:* CHART. Hans. III 599 p. 381,6 (s. XI.) duos grisengos pannos et unum -um (*cf.* CATAL. thes. Germ. I 31,12 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967] due cappe de blavio examito, due de -o). ANNAL. Ianuens. I p. 15,28 denarii -i prioris nove monete . . . finem habuerunt *(cf. supra p. 1590,24sqq.).* HERACLIUS II 25 super unum colorem, vel -um vel nigrum . . ., marbrire poteris. **2** *subst. neutr.: color fuscus – braune Farbe, das Braun:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores . . . hii sunt: azorium, . . . gravetum Indicum, -um, crocus (*item de pigmento:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,29 vermiculum purum incides de -o aut de sanguine draconis, matizabis de auripigmento. p. 189,10 -um incides de nigro, matizabis de rubeo minio. *ibid. al. cf.* HERACLIUS II 56). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 131,13 plume super partem coxarum debent habere amplum satis illud -um, quod habent per medium sui. GEBER. clar. 2,3 invenies ipsam *confectionem* inter -um et rubeum.

***brusca** (-cha), -ae *f.* *(ital. vet.* brusca, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 617) plur. i. q. sarmenta – Reisig:* ANNAL. Ianuens. III p. 120,24 plura ligna impleta fuerunt -chis et catrano, ut nostri galeas illas destruerent et cremarent. p. 137,16 -chis, lignamine et catrano.

***brusco,** -are. (*cf.* *brusca) *t. t. naut. i. q. (picis liquefaciendae causa) adurere – (beim Kalfatern) sengen:* ANNAL. Ianuens. II p. 129,1 cum calafati -rent quandam maximam navem . . ., accenso in ea igne combusta fuit tota.

1. bruscus, -i *subst.* *(orig. dub., fort. a* ruscus *et gall.* *brucus, *inde ital. dial.* brusco, *prov. vet.* brusc, *v. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 7460 et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 575sq.)* **1** *ruscus – Mäusedorn (Ruscus aculeatus L.):* ANTIDOT. Sangall. p. 99,17 medicamen ad ilium dolorem, qui et petra rumpit: saxifriga . . ., -i radices *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 155,32 pulvis factus de duabus partibus seminis urtice et tertia seminis -i. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 388^{D} cum decoctione radicis . . . asparagi, -i. TRACT. de chirurg. 438 *ad scrofulas* recipe . . . -i radicis, . . . vini . . . ad placitum. ALPHITA II p. 27,4 -us habet folia ad modum buxus, tantum spinosa. *al.* **2** *saxifraga – Steinbrech (Saxifraga granulata L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 58 s. v.* brucos): GLOSS. III 526,34 St.-S. -us saxifraga steinbrech (537,41.551,14). *v. et* briscone.

2. *bruscus *v.* 2. *bruncus.

***brussa,** -ae *f.* *(francog.* brosse *a* *bruscia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 572sqq.) peniculus – Pinsel, Bürste:* HERACLIUS II 25 imprimes cum manu vel -a de albo spisso.

***brustus,** -a, -um. *(ital. vet.* brusto, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 619)* **1** *adi.: acu pictus – bestickt:* LEO MARS. chron. 2,43 p. 657,8 stolam unam optimam auro -am. GREG. CAT. chron. I p. 325,18sqq. *abstulit* vestes duas altaris de auro -o cum gemmis, . . . vestem albam circumornatam auro -o et in medio crucem auri -i cum gemmis. **2** *subst. neutr.: opus acu pictum – Stickerei:* LEO MARS. chron. 3,31 p. 722,28 amictum cum -o. *v. et* *brosdatus.

bruta, -ae *f.* *nurus – Schwiegertochter:* GLOSS. I 216,21 St.-S. -a proaton *(K),* nurus -a *(R).* IV 152^{7} uxor filii vel -a (*cf.* GLOSS. p. 218,25 Th.).

brutacea *sim. v.* batrachion.

***brutalis,** -e.

1 *adi.:* **a** *strictius i. q. animalis irrationalis proprius – einem unvernünftigen Tier eigen, tierisch:* Ps. PLATO quart. 4 p. 168,30 quod in animalibus sint duo spiritus -es, unus attribuitur irascibili, alter concupiscibili. ALBERT. M. summ. theol. I 19,77,1 p. 80^{1a},15 natura hoc *(liberum arbitrium)* habens melior est quam illa, quae non habet, ut vegetabilis et -is *eqs.* **b** *latius i. q. naturae vel habitui animalis irrationalis conveniens vel similis – der Wesensart oder Verhaltensweise eines unvernünftigen Tieres entsprechend oder ähnlich, tierhaft (vergit ad sensum stultitiae: l. 52.64):* CARM. var. Walther 15,5,2 quod homo racionalis videatur esse adeo -is, quod nesciat discernere de bonis vel de malis. DAVID compos. 3,68,2 ignobile . . . corpus et corruptibile sicut pecus -bus *cibis* est assuetum, id est terrestribus et vilibus. ALBERT. M. bon. 155 p. 100,50 secundum quod *irascibilis vis animae* est ordinata a ratione et non . . . secundum quod est -is (*cf.* cael. hier. 2,9 p. 52^{a},13). 200 p. 123,55 quicumque -e delectabile insequitur, insequitur delectabile gustus et tactus. 230 p. 139,66 cum . . . temperantia insit *homini* secundum -em partem animae. 316 p. 176,58sq. delectatio innata est concupiscentiae -is . . ., sed coitus matrimonialis non est -is, sed per rationem virtutis et sacramenti. pol. 7,11^{k} p. 709^{a},15 nasci . . . oportet habilem; qui enim -is esset sicut morio, non perficeretur secundum virtutem. praedicab. 5,2 p. 86^{a},14 peculiares sive -es homines *eqs.* miss. 2,4,3 p. 48^{a},39 omnia, quae animalia et -a et feralia . . . sunt in nobis. *ibid. al.*

2 *subst. neutr.: natura vel habitus animali irrationali conveniens vel similis – das für ein unvernünftiges Tier charakteristische Wesen oder Verhalten, das Tierische, Tierhafte:* ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,52 attingens dignitatem intellectus et rationis . . . nullo modo deicitur ad -ia sive

[Payr]

feralia, quae sunt irae et furiae *eqs.* p. 40,69 *virtutes heroicae* infra limites mentis ponunt -ia, quae nobis ex genere communi animalium conveniunt (*sim.* eth. 1,1,6 p. 15^{a},39). eth. 10,2,3 p. 627^{b},11 homo . . . duo homines est secundum intellectum, scilicet secundum quem Deo connexus est . . . nihil -e habens in seipso, et secundum rationem inquisitam . . ., secundum quam . . . etiam homo est excellens bestias. euch. 3,3, 2,2 p. 318^{a},45.

adv. ***brutaliter.** *more animalis irrationalis – wie ein unvernünftiges Tier:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 223,16 'spiritus iumentorum', id est -r viventium (*opp.* qui rationabilem ducunt vitam). ALBERT. M. summ. creat. I 2,3,2 p. 343^{a},36 non habens *virtutem consuetudinalem* . . . -r vivit. eth. 7,1,1 p. 463^{a}(bis),42 *bestialitas* in tantum irrationalibus passionibus subiacet, quod . . . feraliter et -r fertur in ea, quae desiderat.

***brutalitas,** -atis *f.* *natura vel habitus animali irrationali conveniens vel similis – das für ein unvernünftiges Tier charakteristische Wesen oder Verhalten, das Tierische, Tierhafte:* ALBERT. M. bon. 205 p. 125,81 *intemperantia* non est secundum id, quod hominis est proprium, sed potius secundum -em communem nobis cum bestiis (p. 126,2 -s . . . communis est secundum delectabile tactus). 268 p. 155,44 *concupiscentia* continetur a feralibus furiis, sed a -e non potest removeri. nat. anim. 2,14 p. 40,59 *virtus heroica* est vera a -e exaltata humanitas. praedicab. 5,7 p. 105^{b},23 hominem et equum, qui sub eodem sunt genere, quod est animal, dividunt . . . utentes privatione rationis . . . loco communis differentiae, quam nos -em consuevimus nominare. *ibid. al.*

1. brutesco (-disco), -ere. *brutum, stultum fieri – unvernünftig werden, den Verstand verlieren:* GLOSS. I 54,16 St.-S. -discunt (*a*, -tiscunt *b*, -tuscunt *c*) artopent. ABBO SANGERM. bell. 3,94 blatterat, amineo si constiterint, . . . prorsusque brŭtescit (gloss.: stultus fit).

2. *brutesco, -ere. *(prov. vet.* brotar, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 578) gemmascere – Knospen bekommen, treiben:* BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 271,19 in Marcio, quando arbores incipiunt -ere, id est florere. *v. et* *borresco.

***brutio,** -ire. *more brutorum agere – sich wie ein unvernünftiges Tier benehmen:* ODO Ern. duc. 5 p. 344^{A} ne quisque modo -ret inepto, lege regi . . . didicere *grypi.*

***brutitas,** -atis *f.* *hebetudo, stultitia – Stumpfheit, Unverstand:* PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 17,27 pro nostris . . . subvenito reatibus, qui -e (brutilitate *1b*) lignea cordati sumus *eqs.*

Bruttia (Brucia), -ae *f.* *pix – (Zedern-)Pech (cf. Ahd. Wb. I. p. 836):* GLOSS. III 295,47 St.-S. -cia bechela.

***brutuitas,** -atis *f.* (*cf.* fatuitas) *stultitia – Unverstand:* GESTA Trud. cont. I 12,11 quis hominum vidit unquam tantam, ut ita liceat latinizare, in rationabilibus animalibus -em?

***brutura,** -ae *f.* *(ital.* bruttura, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 414sq.) sordes – Wundsekret:* MOSES PANORM. marisc. 23 p. 193,15 si . . . plaga fecerit putredinem vel carnem mortuam vel -am, munda bene locum.

brutus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *strictius i. q. irrationalis, insipiens, hebes, stultus – nicht vernunftbegabt, unvernünftig, unverständig, dumm (cf.* GLOSS. I 54,12 St.-S. -us unfroat. 55,12 -us unuuis. III 187,69 -us stultus tumber. *al.):* **1** *de hominibus et mente eorum:* ALDH. virg. II 62 qui *(Deus)* . . . -um inspiras vitali flamine pectus. VITA Desid. Vienn. 8 petulans animus et -us sensus. WALAHFR. Mamm. 4,19 iniqua -aque corda hominum. CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p. 735,6) quod fore me -um garris, non est tibi tutum. WOLFHER. Godeh. II 20 p. 207,22 qua *(illusione fantastica)* -a plebs terrebatur audita. *al.* *vesanus – verrückt* (*cf.* GLOSS. I 264,9 St.-S. -us . . . sic): ALDH. virg. II 2429 consulis . . . sobolem . . . expertem sensus cum -a mente vagando *eqs.* **2** *de bestiis:* WALAHFR. Mamm. 21,33 laudat -us benefacta magistri concesso sermone leo (*cf.* 26,48 -i . . . aselli). VITA Find. p. 504,29 -a animalia et me hominem. ALBERT. M. animal. 2,36 situs mamillarum . . . diversatur in aliis animalibus -is (*p. 500^{a},14* ζῴοις) *eqs. al.* *in compar.:* REGINO chron. a. 882 p. 118,23 *eos* prosternunt, ut -a animalia, non homines mactari viderentur. THIETM. chron. 6,11 -is peiores animalibus. DIPL. Conr. II. 130 mancipia ceu -a animalia . . . venundata. ARCHIPOETA 2,30 voluptate volens frui conparabar -e sui. *al.* **B** *latius:* **1** *de hominibus i. q. rudis, incultus – roh, ungebildet:* WALAHFR. imag. Tetr. 254 -us Britto *(cf. Isid. orig. 9,2,102).* HELM. chron. 47 p. 93,17 ad novitatem incogniti dogmatis gens -a grandi miraculo perculsa est. CARM. Bur. B 162,5,5 exturbetur autem laicus ut -us (*opp.* litteris cetus hic imbutus), nam ad artem surdus est et mutus. **2** *de climate i. q. asper – rauh, unwirtlich:* CARM. de temp. rat. 481 -a . . . Brittanniae . . . superficies *(cf. l. 8).*

II *subst.:* **A** *masc.:* *morio – Dummkopf:* GLOSS. IV 4, 65 St.-S. -us tumber narro. **B** *neutr. i. q. animal irrationale, bestia – nicht vernunftbegabtes, unvernünftiges Lebewesen, Tier:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 7 p. 77,13 de mutis aut -is ratiocinationis argumenta requiruntur. METELL. Quir. 2^{a},30 -a sentiscunt et habent loquelas, astus humanus facie ferina degenerat se. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,27 canis inter cetera -a est illud, quod facilius . . . potest ad diversa doceri. *al.* **2** *philos. et theol.:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 49,21) maxima . . . est differentia inter spiritum hominis et spiritum -i *eqs.* ALBERT. M. bon. 205 p. 125,52 *delectabile sensus* est nobis commune cum -is (*Arist. p. 1118^{a},25* ζῷα). cael. hier. 2,9 p. 51^{b},39 *furibundi* potius aguntur sive ex natura, ut in -is, sive ex passione illata, ut in hominibus *eqs.* (*cf.* summ. theol. I 19,77,1 p. 801^{a},16 -a . . ., ut dicit Damascenus [*fid. orthod. 2,22*], aguntur potius quam agant). animal. 7,3 quoad usum . . . intellectus non est differentia . . . inter animam pueri et -i (*p. 588^{b},1* τῶν θηρίων). Iob 35,11 (ed. M. Weiß. 1904) qualiter nos a -is in scientia boni et mali distinxit *Deus. ibid. al.*

bryon (brion, brium) *n.* (βρύον) **1** *species lichenis odorati, fort. i. q. sphagnos – aromatische Flechtenart, viell.: Pflaumenflechte (Evernia prunastri Ach. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 59):* ANTIDOT. Bamb. 19 si calamu aromaticum non inveneris, mittis murra –i et brium –i. **2** *vitis alba – Zaunrübe (cf. l. 49sq.):* ALPHITA II p. 26,23 brionia vel brion, scicida, cucurbita agrestis . . . idem.

bryonia (bri-), -ae *f.* (βρυωνία) *script.:* pri-: *l. 63sq.* bli-: *l. 69. adde* TRACT. de aegr. cur. p. 395,15. *al.* bri-: *passim.* bry-: *l. 58sq. p. 1595,2.* bron-: ANTIDOT. Glasg. p. 125,47 *(cf. J. Svennung, Kleine Beiträge zur lat. Lautlehre. 1936. p. 19).* briena: TRACT. de aegr. cur. p. 210,31. -ne: *l. 64. adde* WILH. CONG. chirurg. 570. -om(a): THADD. FLORENT. cons. 32,66. -orua: *l. 66.*

1 *vitis alba – Zaunrübe (Bryonia alba L. et dioica Jacquin, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 683sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 205,23 brionie (*3,78,18* βρυωνίας) radix (RECEPT. Bamb. 15 herbe brionie r. tritam cum melle . . . accipiant. TROTULA 57 p. 28,20 mulieres Salernitanae ponunt radicem viticellae, id est brioniae, in melle et . . . inungunt faciem suam. ALBERT. M. animal. 22,64. *al.*). ANTIDOT. Glasg. p. 125,1 sansucum, absencio, brionia infundis in oleo. RECEPT. Bamb. 35 brioniam cotidie dabis bibendum. DYNAMID. Hippocr. 2,57 -a, id est vitis alba sive avena, hoc est nossa (PS. ODO MAGD. herb. 58 ampelos est leuceque et dicta -a Graece, dicitur a nobis Latinis candida v. ALPHITA I p. 280,39 brionia, succida, cucurbita agrestis, vittis alba idem. p. 311,34 rosastrum, id est v. alba, non vinifera, sed brionia. *al.*). GLOSS. III 51,31 St.-S. brionia hundeskurbz. 105,29 cinis prionei i. liola (*sim.* 198,69. V 35,85 prione). 471,20 brionia wilde curuiz. 526,17 brionia heiligeber. 577,28 brionia scituurz. 584, 29 briorua tualm. 588,37 brionia schizwurc. GLOSS. Roger. III 191 loco aceti ponatur succus brionie (WILH. CONG. chirurg. 624. *al.*). NOTULAE Wilh. Cong. 829 multum valet pulvis lauri, gentiane, blionie. *saepe. v. et l. 40. fort. add.:* HILDEG. phys. 1,43 stichwurtz (brionia *ed. pr.*) calida est et inutilis ad usum hominis *(cf. Marzell, op. cit. p. 688).* **2** *vitis nigra – Schmerwurz (Tamus communis L., cf. André,*

[Payr]

Lex. bot. p. 333): Ps. Odo Magd. herb. 105 consimiles vires habet huic *(bryoniae albae)* -a nigra appellata *(cf. Diosc. Lat. 4 p. 89,1sqq.)*. *Payr*

bu. *vox nihil significans: v. p. 1301,40sq.*

***buba.** *vox nihil significans:* Albert. M. summ. creat. II 1,25,2 p. 246a,10 sunt voces litteratae . . ., non significativa, sicut sunt -a et pictrix (*sim.* praedicab. 7,3 p. 124a,12 -a vel bultrix).

***bubala,** -ae *f.* **1** *bubalus (aquatilis domesticus) femina – weiblicher (Wasser-, Haus-)Büffel, Büffelkuh:* Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,10 (s. XIII.med.) pro -a feta unc. 1½. p. 757,29sq. de grege -arum: . . . quod quelibet -a lactata teneatur reddere augustalem *eqs.* **2** *bos silvestris femina – weibliches Wildrind:* Vita Mariae rhythm. 2222 concurrerunt -e cerveque prebentes . . . ubera.

***bubalinus,** -a, -um. **1** *qui bubali vel bovis est – Büffel-, Rind-:* Dyasc. p. 64b cacostomacus est . . . *caseus* -us, sed coagulatus -us omnibus tumoribus medetur. Vita Karoli M. 2,21tit. de repositione reliquiarum in tergore -o (2,21 p. 62,25 saccum de t. -o factum). Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,37sq. pro corio -o conciato tar. xxii ½; pro⟨corio⟩ -ono *(sic?)* vitulo conciato tar. x. *v. et p. 1598,18.* **2** *ad bisontem pertinens – Wisent-:* Gloss. III 368,38 St.-S. -a wiesenden.

1. bubalus, -i *m.* (βούβαλος) *script.:* pu-: *l. 60. p. 1598,45. adde* Gloss. III 447,10 St.-S. bob-: Gloss. IV 182, 27 St.-S. bu(v)a-: *l. 56.* -bul- *(var. l.): l. 37.53.56.59. al.* -bil-: *l. 47. adde* Gloss. I 673,31 St.-S. *cod. g.* beball(us): *l. 72. form. acc. sg.* -em: Gloss. V 2,10 St.-S. *metr.* bŭ-: *l. 62.70. adde* Carm. Paul. Diac. app. I 6,1,7.

1 *animal (aquatile) bovini generis domesticum regionum meridionalium – (Wasser-)Büffel, Hausbüffel südlicher Gebiete (Bubalus bubalis L.):* **a** *gener.:* Paul. Diac. Lang. 4,10 tunc primum . . . -i in Italiam delati Italiae populis miracula fuerunt. Mappae Clavic. 11 sumes . . . -i lutei siliquas II (*sim.* Ioh. Platear. simpl. med. p. 8ar aaron . . . mixta fimo -i . . . podagricos iuvat). Caes. Heist. mirac. I 10,63 bubulcus quidam -os (-bul- *E*) . . . paverat. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 140,10 ascendendo . . . usque ad crossiores *quadrupedes*, equos, -os, boves (Albert. M. veget. 7,110 palustris . . . pastus . . . bobus et -is . . . convenit). Albert. M. animal. 3,168 lac vaccae -i. 22,24 -us est generis bovini corpore maius quam bos communis *eqs.* 24,24 -us cocodrillum conculcat. *al. v. et supra p. 1544,40.* **b** *iur. de teloneo, venditione:* Acta imp. Winkelm. I 797 p. 621,36 (a. 1231) de singulis bobus, vaccis et -is grana decem. Chart. ord. Teut. 132 p. 133,10 vendidit . . . boves et -os (Acta imp. Winkelm. I 841 p. 647,46 vendi . . . preter . . . -bilos . . . animalia cetera). Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,13 pro -o unius anni tar. xv. *ibid. al.*

2 *bos silvestris regionum septentrionalium – Wildrind (plerumque i. q. bison – Wisent [Bison bonasus L.], e. g. l. 53. 63sq.66.68; urus – Auerochse [Bos primigenius Bojan.], e. g. l. 54; cf.* Gloss. III 442,35 St.-S. -us [-bul- *a*] vvisunt. 494,22 urohso. IV 133,28 -us bos ferus silvester wisant. *saepe. v. et p. 1490,6. 1598,45):* **a** *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,10 p. 169,17 ursorum, -orum (-bul- *A 1c*, buva- [bua- *a. corr.*] *B 1a*) . . . multitudo. Vita Caril. 6 (MGMer. III p. 391,8) taurus, qui silvaticus dicebatur . . ., quem vulgo a bovis dirivatione -um (-bul- *1 p.corr.*) vocant *(cf. Isid. orig. 12,1,33).* 7 (ibid. p. 391,18) nuntiatum est de . . . -i (p- *1 m.*1) magnitudine. Ermold. Ludow. 2,592 quondam sedes *(sc. Aquisgranum)* . . . -is apta. Adam gest. 4,32 p. 267,1 capiuntur *in Nortmannia* uri, -i et elaces *(cf. Sol. 20,5)*; . . . ceterum bisontes capiuntur. Carm. Bur. B 134,6 -us (gloss. B: wisunt), alx, pardus. Albert. M. animal. 2,23 inveniuntur . . . in genere boum nigri magni, qui -i a quibusdam vocantur, et aput nos vocantur wisent. *al. v. et p. 1490,14. in fabula:* Egbert. fec. rat. 1,1618tit. de sciniphe hiemante in aure -i ([-a *cod.*]. *cf.* 1,1619 scinifes hiemavit in aure per cantum -i). *de effigiebus:* Conr. Mur. clip. 42b clipeo nigrum -i caput esse. **b** *iur. de furto:* Pactus Alam. V A 6 si quis vesontum, -um (beballo *1*, bubulum *5*) . . . furaverit.

3 *fort. i. q. dorcas – viell.: Dorkasgazelle (Gazella dorcas L.):* Albert. M. cael. hier. 15,11 p. 440a,15 hoc dicitur . . . ad quaedam genera boum, ut sunt -i, qui etiam magis equis currere possunt *(cf. Vulg. deut. 14,5).* *alleg.:* Hraban. univ. 7,8 p. 210c in -is . . . vel uris possunt accipi superbi doctores *(cf. Isid. orig. 12,1,33).* *v. et* bubulus, *buflus, *bufletus.

2. bubalus, -a, -um. *qui est bisontis – Wisent-: v. p. 1595, 69. 1598,32.*

***bubantia** (-cia), -ae *f.* *(ital. vet.* bo(m)banza, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 555) tumor, superbia – Aufgeblasenheit, Hochmut (plur. i. q. consilia audacia – dreiste Absichten):* Annal. Ianuens. III p. 145,6 Pisani galeas . . . cum magna -a munierunt. p. 146,31 Pisani -ciis pleni iactaverunt, quod *eqs.*

bubeda *v.* bupaeda. **bubestris** *v.* buprestis.

bubeta *v.* rubeta. ***bubicium** *v.* *bombycium.

***bubilia** (-bal-), -ae *f.* *(orig. inc.) vincapervinca – Immergrün (Vinca minor L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* Gloss. III 551,30 St.-S. -a (buba- *b*) syngrune. *cf.* *bugi(du)lon.

bubilo (-bul-), -are. *ululare – rufen:* Gerhoh. psalm. 37,4 p. 609,6 (vs.) bubulat ut bubo. Carm. Bur. B 132,2b,1 bubo -at.

bubilus *v.* bubalus, bubulus. **bubinus** *v.* bovinus.

bublicus *v.* publicus.

1. bubo, -onis *m.* *script.:* pu-: Gloss. III 461,12 St.-S. pupo. 465,1 pube. IV 90,11 pubo. *ibid. al.* bŏ-: Gloss. I 217,31 St.-S. *cod. c.* bon-: Gloss. I 340,17 St.-S. bononem. -po: *l. 28.* -be: *l. 28.*

1 *avis magna nocturna,* βύας – *Uhu (Bubo bubo L., cf.* Gloss. I 801,25 St.-S. -em buf. III 295,2 -o avis nocturna i. hvo. IV 182,48 -o . . . hauwil. 256,22 -em huc. *saepe):* **a** *proprie:* **α** *gener.:* Aethicus Ister 32 p. 18,33 comedent *Turchi* . . . carnes . . . -um. Carm. Bur. B 58,4,3 -o noctivagus. 133,4 turtur seu -o (gloss. B: vf). Arnold. Saxo fin. 2,6 p. 62,3 -o nocticorax . . . sentit ea *(cadavera)*, antequam intereant. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 42,30 que *(avis, sc. huhanus)* similat -i, . . . sed est . . . minor -e. Albert. M. animal. 23,28 -o avis est de genere noctuae ab imitatione vocis sic vocata, inter omnes aves maioris aperturae oculorum *eqs.* 23,122 nocte . . ., cum praevalet videre -o (*p. 609a,12* γλαύξ), aggreditur incendulam. Albert. M. (?) animal. quaest. 8, 15/20 p. 195,16 aves fugant ipsum *(cuculum)* . . ., sicut -em seu noctuam fugant. 8,21 -o habet oculos magnos. *saepe. v. et l. 24. p. 1597,2.* *de effigiebus:* Catal. thes. Germ. I 111,11 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1233) suptilia: baldekinum cum -bus magnis. **β** *de ave infausta:* Carm. libr. III 14,19 cunctis post avibus maneat -o maledictus (14,29). 14 epil. p. 383,12 in captura odiosissimi -is. Adam gest. 3,64 p. 210,17 vidimus lupos . . . ululantes . . . certasse cum -bus *eqs.* Rahew. gest. 4,16 p. 255,34 -es . . . funebria personantes. Albert. Stad. Troil. 1,472 -o propheta mali. Vita Salomae 24 in speciem obscoenissimae avis, quae -o dicitur. **b** **α** *per compar. et in imag.:* Arnulf. Sag. invect. 8 p. 106,37 *(de Girardo)* quoniam nocturnus -o lucem diurnam non sustines intueri *eqs.* Nivard. Ysengr. 4,613 ista *(furcula capri)* velut -o macer . . . sonat. *al. v. et l. 23.* **β** *alleg.:* Hraban. univ. 8,6 p. 247A -o tenebris peccatorum deditos . . . significat. Berth. Ratisb. serm. 12 p. 64,9. **γ** *in cognomine:* Chart. Otterb. 145 p. 110,28 (a. 1264) Hugo dictus B-o. **2** *strix silvatica – Waldohreule (Asio otus L.):* Albert. M. animal. 7,74 hanc *(avem)* quidam -em (*p. 597b,23* νυκτικόρακα) vocant, eo quod multum -i est similis.

2. bubo, -onis *m.* (βουβών) *tumor glandularum – Lymphknotengeschwulst, 'Bubo' (plerumque de tumore inguinis; de aliis tumoribus: l. 69sq.):* Ioh. Iamat. chirurg. 5,8 solet . . . fluxus accidere in assellis et inguine et facere ibi collectionem duram et magnam . . ., que -o vocatur (Theod. Cerv. chirurg. 3,19tit. de exitura sub ascellis, quae dicitur -o. *al. cf.* Brunus Long. chirurg. 2,7,5 p. 125E quod -o non nascitur nisi in subascellis et in inguinibus). Gloss. Roger. I

[Erb]

A 2,7 p. 605,28sqq. determinat actor de -e; . . . dicitur ad similitudinem illius avis, que dicitur -o. BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,1 p. 124^{F} -o ab omnibus differt, quoniam non est separatus a carne, immo vehementer involutus sicut cancer. *al.* *cf.* *bubum.

3. bubo *v.* baubo(r). **4. bubo** *v.* 1. bufo *p. 1605,57.*

bubolinus *v.* bubulinus.

***bubonicus** (bulb-), -a, -um. *(a* bubonion *? cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 497)* herba -a *fort. i. q. aster Atticus, amellus – viell.: Bergaster, Italienisches Sternkraut (Aster Amellus L.):* ANTIDOT. Glasg. p. 150,2 herba bulb-a, fodis eam in circuitum *eqs.*

***bubonocele** (-cili) *f.* (βουβωνοκήλη) *hernia – Leistenbruch:* PAUL. AEGIN. cur. 217 p. 158,5 est . . . in inguine intestino manente -cili (*3,53,1* βουβωνοκήλη).

***bubos.** *(orig. inc.) ⟨nomen instrumenti musici ficticium ut vid.⟩:* Ps. ODO CLUN. prooem. ton. 6 sexta . . . differentia tonus epyniceus semitonius, . . . organum -s.

bubucula *v.* 1. bucula. **bubula** *v.* bubulus.

***bubularia,** -ae *f.* *pecuaria (bovina) – (Rind-) Viehhof:* CHART. Lamb. Leod. 64 p. 107,18sqq. (a. 1186) sedem -e, quam de curia Vineti tenet, . . . *Alardus* nobis assignavit, . . . ut . . . sedi -e firmiter innitamur.

bubularius, -i *m.* *pastor boum, bubulcus – Rinderhirt, Ochsenknecht:* GLOSS. III 267,6 St.-S. bubulcus vel -us ohsenare.

***bubulca** (bob-), -ae *f.* *(ital. vet.* bobolca, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 272)* *mensura quaedam terrae – ein Landmaß:* ALBERT. MIL. temp. 299 fuerunt empte quatuor bo-e iuxta campum de braida. *ibid. al.*

bubulcarius (bob-, bovu-), -a, -um. *ad boves alendos destinatus – zur Rinderhaltung bestimmt:* GREG. CAT. chron. I p. 193,11 (dipl. Ludow. Pii) monasteriolum . . . cum . . . casis . . . bovulcariis (bob- DIPL. Loth. I. 8 p. 70,19 [ed. Th. Schieffer. 1966]; *an subst.?*), vaccariciis . . . tradimus. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,7 -am cortem cum cortilio bubulco delegavit *abbas.*

bubulcus, -i *m.* *script.:* bob-: *l. 48.59. p. 1598,1. al.* beb-: *l. 53.59.* bib-: *l. 60.* bifu-: *l. 68.* -buculus: *l. 44.* -gol-: *l. 45.* -bulus *(var. l.): l. 44.* *metr.* bŭ-: *l. 49.*

armentarius, pastor vel actor boum, qui boves curat – Rinderhirt, Ochsentreiber, -knecht (cf. GLOSS. III 185,24 St.-S. -us [-buculus *N*, -bulus *D*] ohsinere. 356,22 -us hertare. 670,31 -golcus rinnirhirte. IV 41,12 -us sweigari. *saepe. v. et l. 25):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* **α** *praevalet notio custodiendi, alendi sim.:* ALDH. virg. I 29 p. 266,16 ut . . . agricolas, . . . -os (bo- *AC*) et subulcos . . . absorbeat *draco* (VITA Ger. Bron. 12 p. 662,11 cernere *martyrem* -us desiderat atque subulcus. COSMAS chron. 2,35 p. 132,6. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 32,62 cum bubus, quos -i nostri servant. EGBERT. fec. rat. 1,562 o malefactum, Gordiana secuta -um! LAND. MEDIOL. hist. I 2, 26 p. 63,5 mercatores et rustici, aratores et be-i. *al. v. et l. 37. p. 1595,37.* **β** *praevalet notio dirigendi, ducendi:* EINH. Karol. 1 -o rustico more agente *boves.* EGBERT. fec. rat. 1,841 ad sulcum solet ire -us. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,6 calceos -o, qui ligna de silva . . . adduceret, stabilivit *abbas.* ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 203,24 -us coepit laborare in aratro. *al. milit.:* OTTO MOR. hist. p. 16,11 bo-i (be- *M 2*, bu- *M 3*, bi- *L*) . . . plaustris relictis fugiebant. *al.* **b** *per compar. (sensu despicabili accedente):* THIETM. (?) chron. 5,24 episcopum . . . capillis arripiens . . . solotenus ut -um deiciens *(cf.* ADALBOLD. Heinr. 15 episcopos . . . honorabat ut -os. *ibid. al.).* **c** *in imag. (cum sensu tutoris):* METELL. buc. 10,42 abbas . . . lucrari multum memorans huiusce -um *(sc. s. Quirinum)* virtutis, sacris qui defensor foret acris.

2 *spec. de condicione sim.:* HIST. Aret. 1 (MGScript. XXX p. 1471,21; ex chart. c. 840) pistorem . . . et bifulcum *Petrus dedit.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 439,28 ibi . . . et porcarii et -i . . . idem sunt quod monachi. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649,29 quisquis huius modi iuris est, ut ad -um iure possit constringi. CHART. Tirol. notar. I 198 in presencia . . . Olderici bo-i . . . abbatis. TRAD. Salem. p. 117,17 resignavit in manus . . . fratris Burcardi -i. *al.* *remissius i. q. pastor – Hirt:* ACTA imp. Stumpf 352 p. 500,35 (a. 1159) -um . . . pecorarium . . . monasterio concedimus. *v. et* *beful-cus.

bubulinus, -a, -um. *script.:* bob-: *l. 14.* -bil-: *l. 14.* -bol-: *l. 10.12.14.*

qui bovis vel bubali est – vom Rind, vom Büffel, Rind(er)-, Büffel-: **1** *latius:* TRACT. de caus. mul. 77 non utantur . . . carnis bubolina. ANTIDOT. Berolin. 33 sumis femus -um. **2** *strictius:* **α** *spectat ad animal masculum:* MAURUS urin. II p. 9,23 abstineat se patiens ab . . . carne vaccina, . . . bubolina. **β** *spectat ad animal femininum:* TRACT. de caus. mul. 33 dabis lacte bobolino (77 lac bobilina calida. *v. et l. 31*). Ps. ODO MAGD. herb. 388 stringit . . . -us *caseus.* DIAETA Theod. 262sqq. coagulatum -um (bubulum *var. l.*) omnibus tumoribus medetur . . .; caseus caprinus . . . *ventrem* stringit ut bubalinus (bubulus *var. l.*).

bubulo *v.* bubilo.

bubulus, -a, -um. *script.:* pu-: *l. 45sq.* pab-: *l. 46.* bab-: *l. 46.* bob-: *l. 51.* buvu-: *l. 46.* pupu-: *l. 46.* -bal- *(var. l.): l. 46.* -bil-: *l. 47.* *metr.* bŭ-: *l. 27.*

1 *adi.:* **a** *qui bovis vel bubali est – vom Rind, vom Büffel, Rind(er)-, Büffel- (cf.* GLOSS. II 396,7 St.-S. -us [*sc. sanguis*] rindiriniz. *al.): ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 abstinere . . . ad carnibus -as (DIAETA Theod. 61 -a *caro* fortis est *eqs.*). Ps. ODO MAGD. herb. 10 cum fimo -o. *v. et l. 16.18.* *strictius de bubalo:* ALBERT. M. Is. 7,21 -am . . . vaccam si habere posset, plus lactis daret quam vacca boum. *vaccinus – Kuh-:* DIAETA Theod. 35 lac ... nutritorium est excepto -o (-linum *H*), quoniam grave est (COMPOS. Matr. 73,1). **b** *qui bisontis est – Wisent-:* GLOSS. I 417,22 St.-S. -ę (-bal- *g. l. m*) carnis wisintines fleiskis ([*spectat ad Vulg. II reg. 6,19*]. IV 268,14). *al.*

2 *subst.:* **a** *masc.:* **α** *bos, bubalus – Rind, (Haus-)Büffel (cf.* GLOSS. I 446,25 St.-S. -orum rindiro [*spectat ad Vulg. III reg. 4,23* bubalorum]): AETHICUS ISTER 67 p. 48,25 equorum, -orum multitudine uberrima *terra.* *fort. add.:* CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,21 (a. 1209) assaturam -i (bubŭli *cod.*, bubumbli *ed.*; *an* bubali *leg.?*), id est magni bovis, *dabunt.* *strictius de bubalo:* ALBERT. M. Is. 7,21 vacca . . . quoddam commune animal sonat, quod et -orum est et boum. *v. et p. 1595,37.* **β** *bos silvestris – Wildrind (plerumque de bisonte, e. g. l. 46; cf.* GLOSS. III 447,10 St.-S. p-us et pubali uuisont. *al.):* LEX Baiuv. 20,7 de his canibus, qui . . . -is (pub-, pupu-, pab-, bab-, -vulus, -bal-, -bil- *sim. var. l.*), id est maioribus, quod suuarzwild dicimus, persecuntur. ARBEO Emm. 6 regionis montana . . . -is (-bal- *var. l.*), caprẹis . . . ornata. *v. et p. 1595,53.59.* *fort. add.:* ALDH. ad Acirc. 114 p. 155,20 brutorum . . . -orum (bobu-, bubal- *var. l.*) et tragelaforum simulque ibicum. **γ** *per errorem i. q. bubulcus – Rinderhirt:* GLOSS. III 385,30 St.-S. -us rintherde. 444,2 rinderaere. *v. et p. 1597,44.* **b** *fem.:* **α** *bison femina – Wisentkuh:* GLOSS. IV 90,15 St.-S. p-a wisintha. **β** *buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262):* GLOSS. III 49,46 St.-S. -a rinderzungo. 518,31 -a ohsenzung. *ibid. al.* *v. et* bubalus.

***bubum,** -i *n.* *(a* βουβών *ut vid.) tumor, superbia – Aufgeblasenheit, Hochmut:* COLUMB. epist. 1 p. 158,1 soporans spina Dagonis hoc imbibit -um erroris *(v. notam ed.).* *cf.* 2. bubo. *Erb*

bubumblus *v.* bubulus *l. 40.* **bubus** *v.* bos.

buca *v.* 1. bucca. ***bucaramus** *v.* *buccaranus.

1. bucca (buca), -ae *f.* *script.:* pu-: *p. 1599,8.* ba-: *p. 1599,40.55. adde* GLOSS. IV 133,39 St.-S. bacca. bo-: *p. 1599,16.44.* -(c)ch(a): *p. 1599,41.45.*

I *gena (inflata) – (aufgeblasene) Backe, Wange (cf.* GLOSS. I 802,30 St.-S. -a vvange): **A** *proprie:* ORD. iud. Dei A 29^{e} ut . . . casium istum numquam possis manducare nisi inflatas bucas *eqs.* (FORM. Senon. II add. p. 225,15. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,87 inflatam ridebant numina -am *Minervae*).

[Schmidt]

CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p. 724,3) risit ventosas Tritonae Marsia -as. **B** *in imag.:* EPIST. Hann. 71 p. 118,15 itane . . . -as plenas et inflatas habeo? (EPIST. Ratisb. 7 p. 296,19 qui -am superbię ventosa ostentatione inflant). p. 118,18 non vento plenas, sed felle superabundantes -as habere.

II *os – Mund, Maul:* **A** *latius:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. I 164,4 St.-S. super -as [-a *c*, pucca *b*] upar mund. III 177,60 os vel -a munt. *al.) :* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 45 ut . . . balbis -arum labellis obmutescerent. ANTIDOT. Glasg. p. 133,18 spuma bovis, quomodo eis cadet de buca. WETT. Gall. prol. 26 -is in quantis ibi lingua nova renovatur. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,7 parum quid de quadrupedante carne misit in -am. CARM. Otton. III. 20,6,21 ⟨naus⟩eat . . . -a. NIVARD. Ysengr. 6,95 si bene laxaris -am. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,22 non sit . . . dure boce *equus. al.* **b** *medic. et anat.:* CHIRURG. Sudhoff 1 p. 170,32 sub lingua venas duas incidimus propter reuma gingivarum et -e. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 11a^{r} cui *(superfluitati cerebri)* expellende natura . . . duo fecit foramina, . . . -am et nares. *ibid. iterum.* **2** **a** *in imag.:* HRABAN. hom. II 62 p. 264^{C} qui *(philosophi)* suam sapientiam -is crepantibus ventilabant (EPIST. Hildeg. 16 p. 384,35 illi *magistri* . . . c. -is perstrepunt). *fort. add.:* MARB. RED. elog. 32 (MG Lib. Lit. III p. 695) sunt -arum pastores, non animarum. **b** *in nom. propr.:* α *hominum:* THIETM. chron. 6,100 Sergius *IV. papa*, qui vocabatur B-a porcus (*'Boccaporco'*, *'Schweinerüssel'*). ADEMAR. hist. 3,50 Willelmus, cognomine B-a uncta, comes Matisconensis. DIPL. Loth. III. 119 p. 193,33 comes Landulfus, B-a vitelli. IOH. CODAGN. annal. a. 1162 per Obizonem Buccafollem. β *rerum:* ANNAL. Ianuens. II p. 77,20 navem . . ., Bucam nigram nomine (p. 79,18). **3** *translate:* **a** *foramen – Öffnung:* α *anat.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13b^{v} -a *matricis* est nervosior. *ibid.:* sunt quasi quedam fosse, que venarum sunt -e. β *bot.:* ALBERT. M. veget. 6,53 in quo *(sc. citri)* . . . acumine non est -a fovealis. 6,129 colligitur *substantia lignea pomi* ad -am (bucam *CVP*), quae vocatur sedes floris. γ *usu communi:* ANON. geom. I 3,20 lignum . . . pone super -am putei. **b** *introitus – Einfahrt:* ANNAL. Ianuens. I p. 177,4 vade in bucam portus. II p. 118,2 extra -am (ba- *N*) . . . duxerunt *navem.* p. 118,5 usque ad buccham (bucam *N*) Areorum. **c** *ostium – Mündung:* ACTA imp. Stumpf 149 p. 199,24 (a. 1164) usque ad -am de Vinciano. CHART. Ital. Ficker 178 p. 223,11 ex alio latere Athesis a bocca veteri. ANNAL. Crem. a. 1199 (MGScript. XXXI p. 10,11) de bucha Abdue venerunt (IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 25,23. *al.*). IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 53,33 a buca taliate. *al.* **B** *strictius:* **1** *labrum – Lippe:* ALDH. virg. II 2136 spernebat basia -is *virgo* (CAND. FULD. Eigil. II 17,34. *al.*). 2186 suavia compressis impendens oscula -is (*al.* [*v. ind.*]. ALCUIN. [?] epist. 180 ad . . . Petri sepulchrum calidis -is o. in pavimento figere).

proverb.: EGBERT. fec. rat. 1,128 gratis equo oblato non debes pandere -as. **2** *cavum oris – Mundhöhle, Rachenraum:* CONSUET. Trev. 33 ut ex eo *(vinulo)* lavetur eorum bacca. ALBERT. M. animal. 1,424 in -a . . . exteriori ampla adhaeret ei *(cannae vocis)* epyglotis.

2. *bucca, -ae *f.* *(theod. vet.* bugga, *cf. Ahd. Wb. I. s. v.) artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 436sq.) :* WALAHFR. hort. 182sq. absinthi frutices locus erigit . . . herbarum matrem (gloss. L: id est -am) simulantes . . .; in foliis color est alius (gloss. L: quam in -a).

***buccacus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* *(turc.* boğasy, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 324; inde francog. vet.* boucassin) *species panni – Stoffart, 'Buckskin':* CATAL. thes. Germ. I 91,30 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1238) duas casulas, dalmaticam et subtilem, omnia de -o. 91,36 duos pannos de -o.

***buccaranus** (buca-, buche-, -am(us), bocran) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* *(ab arab.* Buḫārā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 342; inde francog. vet.* bouguerant, *ital.* bucherame) *species telae subtilis – ein feines Gewebe, 'Buckram' (cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus en ancien français. 1945. p. 25sq.) :* THIETM. peregr. 3,52 mulieres Sarracenorum lintheaminibus de bocran velate et cooperte incedunt. STATUT. ord. Teut. p. 39,12 ad lectisternia . . . cultram de lino vel de bucaramo . . . habentes sint contenti *fratres. expressius de parte quadam:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 317,4 coram nobis fecit poni . . . unum -um (buche-um *B*).

buccella (buce-), -ae *f.* *(?m. vel n.: l. 24.48) script.:* pu-: GLOSS. I 523,51 St.-S. 812,45. bo-: *l. 45. metr.* būce-: EKKEH. IV. pict. Mog. 755. NIVARD. Ysengr. 1,695 *codd. BE. etym.:* ALBERT. M. Iob 31,17 (ed. M. Weiss. 1904) -a est, quod clauditur in cella buccae.

1 *proprie i. q. offa (parva), frustum, frustulum – Bissen, Happen, Mundvoll, Stück, Stückchen (cf.* GLOSS. III 312,35 St.-S. -a panis i. pizzo. 495,12 -a snida muntuol. 616,13 bucella vel torta snita. IV 25,10 -a panis, quantum ori datur i. muntfol. *al.) :* **a** *strictius:* LEG. Wisig. 9,1,21 p. 365,4 bucellam panis hordeacei et calicem aque sumant (VITA Filib. 35 [MGMer. V p. 601,15] comedit bucellam p. AGNELL. lib. pont. 112 p. 352,11 dividunt *clerici* inter se bucellam p. HILDEG. phys. 1,13 p. 1134^{B} cum tenui -a p. *al.*). ALDH. virg. I 28 bucellam crustulae semiplenam . . . ferre (*cf.* ad Acirc. 2 p. 67,13 collectis -arum [bucellorum *N*] crustulis). VITA Hildulfi 5 neque -am suam solus comedit *(cf. Vulg. Iob 31,17).* EPIST. Worm. I 4 carius fore tempore oportuno -am amico mitti quam prandium sine necessitate parari. NIVARD. Ysengr. 6,92 -am talem fors tibi nulla dedit. ALBERT. M. animal. 1,424 cum -a est in transglutitione. MENKO chron. p. 535,6 dabatur cotidie laborantibus . . . -a casei. *al. in imag. de grandine:* RATHER. Metr. 7 p. 461^{B} coelestis . . . orbis . . . emittens cristallinas . . . -as *(cf. Vulg. psalm. 147,17). in exsecrationis formula (cf. Vulg. Ioh. 13,27.30) :* DIPL. Heinr. II. 382 cum Iuda traditore indigestibilis -ę gustum sumat (*inde* 383. 384). **b** *latius i. q. panis parvus, desecta pars panis – kleines Brot, Schnitte:* PAUL. AEGIN. cur. 59 admiscendum ea *(medicamina)* . . . escis eorum *(desipientium)* ut bucellis (*3,14,3* βουκελλίοις). RUODLIEB VI 44 -am sigalinam. 61. COSMAS chron. 3,59 p. 237,26 mollis panis et tosta -a. REGISTR. Geisenf. 30 due bucelle, que de qualibet spelta inciduntur. *al. hostia – Hostie:* EKKEH. IV. bened. I 17,22 vę, qui -am digne non sumpserit illam. 59,18. *ibid. al.*

2 *translate:* **a** *gener. i. q. vasculum quoddam, patera – ein kleines Gefäß, Schale:* RECEPT. Sangall. I 57 lac de iumento et vermescello . . . in bocella rosarii teris. ANGILB. eccl. Cent. 2 p. 176^{a},25 reliquiae . . .: de ligno Domini, . . . de -a, ubi fel et acetum mixtum fuit. *?c. sensu putaminis vel folliculi:* HILDEG. phys. 7,43 cum bucello, in quo iacent *iuvenes formicae.* **b** *anat. i. q. caput articuli – Gelenkkopf (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 4) :* Ps. GALEN. anat. 31 p. 211^{C} ut sit *cartilago* iuvamentum extremitatum -arum ingredientium vacuitates alterius ossis. ALBERT. M. animal. 1,270 in illis *(spondylibus)* est vacuitas . . . recipiens sicut -am quamdam ex superiori. 1,283 qui *(nodus)* a quibusdam -a vocatur *eqs. al.*

***buccellaria** (buce-, -cil-), -ae *f.* (*cf.* buccella, *butellaria, *francog. vet.* bocel) *apotheca vinaria – Weinkeller(ei) :* ACTA imp. Winkelm. I 993 p. 746,38 (a. 1258/66) propositorum marestalle, guardaspense, coquine, -illarie . . . curie nostre (*sim.* p. 747,7). *fort. add. (cf. l. 71sqq.) :* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 422,10 (c. 1220) est ibidem mansus buce-e.

buccellaris (buce-), -e. *qui caput articuli facit – als Gelenkkopf ausgebildet:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 165^{D} ossium extremitates buce-es.

buccellarius (buce-, -ela-), -i *m.* **1** *miles privato sumptu patroni conductus – von einem privaten Herrn unterhaltener Soldat (cf. H. Mitteis, Der Staat des hohen Mittelalters. 41953. p. 15) :* LEG. Wisig. cod. Eur. 310 si quis -o arma deder⟨it⟩. 5,3,1 medietatem . . . -us (buce- *E2.V*), qui adquisibit, obtineat *eqs.* **2** *? praepositus cellarii – ?Kellermeister (cf. l. 57sqq.) :* CHART. scrin. Col. B 1308 (a. 1277) erga Bru-

[Schmidt]

nonem dictum Scherfin -elarium ([militem *suprascr.*]. '*Proviantmeister?*' *ind. p. 814*).

***buccellatio,** -onis *f.* **1** *temperatio – Mischung, Legierung:* Ps. GERH. CREM. sal. II 9 p. 59,41 unum condimentum est . . . etiam cum corporibus -o, id est abatio. **2** *convexitas capitis articuli – Wölbung des Gelenkkopfes, das Ineinandergreifen des Gelenkes:* THEOD. CERV. chirurg. 2,49 eius *(rascetae)* -o est parva, quoniam illud, quod continet ipsam de corporibus, apostematur et prohibet vinctionem.

***buccellatus** *v.* *buccello.

***buccello,** -atum, -are. *script.:* bocel(o): *l. 22.* bucell(o): *l. 18.* bucill(o): *l. 17.*

alch. i. q. temperare – versetzen: ANON. secret. p. 73,20 si . . . mercurius -atur cum luna. Ps. GERH. CREM. sal. II 6 accipe tantundem de alunc . . . et -bis cum argento vivo.

adi. **buccellatus,** -a, -um. **1** *siccatus, tostus – gedörrt, geröstet:* ANTIDOT. Sangall. p. 94,27 dactili buci-i. DIAETA Theod. 25 panis calidus corpus exsiccat, buce-us et corroborat et extenuat. *v. ThLL. s. v.* buccellatum. **2** *umbone ornatus – mit Buckel versehen, Buckel-:* INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,17; s. XI.$^{in.}$) mittere ad . . . cameram regis . . . duo scuta optima bocelata. *cf.* 1. buccula.

buccha *v.* 1. bucca. ***bucc(h)erius** *v.* *bucherius.

***buccillaria** *v.* *buccellaria. **buccina** *sim. v.* bucina.

bucco, -onis *m.* *nugator – Schwätzer (cf.* GLOSS. III 142, 66 St.-S. -o kronari. 187,66): CARM. cod. Paris. (8812) 1,27 currat . . . garrulus et mimicus, -o *eqs.* ARNULF. delic. 509 linguatum compescat -o labellum.

1. buccula (bucu-), -ae *f.* **1** *umbo, bulla – Buckel, Knopf (cf.* GLOSS. I 15,4 St.-S. -a umbo rantpauc. 58,4 -a [bucu- *c*]. II 574,44 buculas labala . . . genus vasorum vel rantboga vel geuuaigi [*sed cf. Prud. psych. praef. 31*]. *al.)*: VITA Gebeh. Const. 1,12 laquearia deauratis buculis in modum stellati coeli undique decoravit *episcopus.* **2** *de vase i. q. labrum – Becken, Kessel: v. l. 31.*

2. *buccula, -ae *f.* *(a* bucula*? cf. francog. vet.* bugle, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 593sqq.) instrumentum musicum ad canendum aptum, fort. i. q. cornu, tuba – Blasinstrument, viell.: Horn, Trompete:* ODO Ern. duc. 2 p. 321^{A} rauca . . . terrificos emugit -a cantus.

3. buccula *v.* 1. bucula.

bucculare (bucu-), -is *n. (m.* -is: *l. 44) vas coquinarium, labrum – Kochgefäß, Becken (cf.* GLOSS. III 312,23 St.-S. bucu-e labium i. labil i. lavitroc. 516,44 -is becchin. *al.)*: ANTIDOT. Sangall. p. 92,23 mittis et ficus et mel in aqua in bucu-e et . . . totum simul ferveat. *cf.* *pocularis.

***buccularius** *v.* *bucularius.

buccus, -i *m.* *(gall.* *bucco- *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 587sqq.) caper – (Ziegen-)Bock:* LEX Sal. Karol. 5,3 (codd. 28.46) si quis -um furaverit. *cf.* *biccus.

Bucefalus *v.* Bucephalus. **bucella** *sim. v.* buccella.

***bucellinus,** -i *m.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* 1. buccula) *fructus quidam parvus – eine kleine Frucht:* BENZO ad Heinr. 7,6 p. 678,46 *(in imag.)* quae *(spina)* pilosos buce-os generat. *Schmidt*

Bucephalas (-ciph-, -cifa-, -cefa-), -ae *vel* **Bucephalus,** -i *m.* (Βουκεφάλας) *equus bellator – Streitroß:* RICHER. REM. hist. 4,50 p. 152,4 parvaredus, ante visus -us, fieri coepit asello tardiusculus. p. 152,6 fortis ille -falus . . . corruit. CARM. Bur. B 92,31,3 dum tenet -am (-cef-, -cif-, -ciph-, -um *var. l.*) suus Ganymedes.

***bucerna,** -ae *f.* (*cf.* buceria, bucerus) **1** *pecuaria, swaiga – Viehhof, Schwaige (cf. O. Stolz, Die Schwaighöfe in Tirol. 1930. p. 27):* GLOSS. III 448,31 St.-S. vacaria vel -a vel armentum sueiga. 669,66. **2** *grex boum – Rinderherde:* GLOSS. IV 197,40 St.-S. -a rintherda.

bucerus (-rtis, -rtys), -i *m.* (βουκέρως) *bison – Wisent (Bison bonasus L.):* GLOSS. III 312,3 St.-S. -rtys (-rus *a*) bubalus i. vvisant (329,39 -rtis).

bucetum (boc-), -i *m.* *stabulum boum, bovile – Rinder-, Ochsenstall:* GLOSS. III 670,6 St.-S. bocetum vel hostar rindirstal. IV 133,24 bocetum rindirstal.

bucha *v.* 1. bucca. ***bucharia** *v.* *bucheria.

***bucharius,** -i *m.* *(cf. francog. vet.* bo(u)scheron *ut vid., v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 449) ?lignarius – ?Holzarbeiter:* LAMB. ARD. hist. 84 oneratores et -i . . . operantur. *cf.* *buttarius.

***bucheria** (boch-, buzar-, -char-), -ae *f.* *(cf. francog.* boucherie *a gall.* *bucco- '*Ziegenbock*', *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 587sqq.)*

taberna lanii, laniena – Schlächterei, Fleischbank: DIPL. Otton. II. 211 locum . . . cum . . . lateria, bocharîa et cinctis . . . tradidimus *(inde* DIPL. Otton. III. 83. DIPL. Conr. II. 109. *al.)*. ACTA imp. Winkelm. I 303 concedimus . . . domum . . . sitam iuxta veterem -am. 797 p. 621,34 forma statuta per curiam de -is demanii, de quibus debent recipi . . . subscripta iura *eqs.* 818 p. 635,10 quod . . . abbas . . . et barones . . . buchariam fieri faciunt in nostre curie preiudicium. 999 p. 760,1 iura cambii et buzarie. II 1036 p. 706,40 quod . . . solvit . . . solidos viginti pro -a Meianei. *ibid. al. v. et* *beccaria.

***bucherius** (bocce-, bucc(h)e-), -i *m.* (*cf. francog. vet.* bouchier)

lanius – Fleischer: RYCCARD. chron. a. 1232 p. 178,6 (decret. a. 1231) boccerios . . . volumus esse fideles, videlicet ut scrofas pro porcis vel carnes morticinas . . . vendere non presumant (*cf.* ACTA imp. Winkelm. I 791^{II} p. 618,32sqq. buccherii . . . legaliter faciant carnes et non vendent scrofas pro porcis; . . . buccherii in veritate dicent emptoribus carnes, quecumque fuerint). p. 183,17 (decret.) de iure bucceriorum: pro bove vel vacca remittuntur grana III *eqs. v. et* *beccarius.

***bucies** *v.* *bucus. ***bucillatus** *v.* *buccello.

bucina (bucci-), -ae *f.* *script.* puz-, buz-: *l. 57sq.*

cornu (ad signum dandum aptum), tuba – (Signal-)Horn, Trompete (cf. GLOSS. III 225,52 St.-S. -a horn. *al.; de re v. E. Buhle, Die musikalischen Instrumente in den Miniaturen des frühen Mittelalters. 1903. p. 11sqq.; Musik in Gesch. u. Gegenwart. XIII. 1966. p. 777sq.)*: **1** *proprie:* **a** *gener.:* EINH. Marc. et Petr. I 3,19 p. 255,23 ut . . . eos *(socios)* . . . sonitu -ae ad se congregarent. LIUTPR. hist. 17 -a concrepante. UNIBOS 80,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 270) sumens salignam -am. 96,2 (ibid. p. 274) praestetur gratissima mihi vitalis -a. NIVARD. Ysengr. 5, 261 conflare venit vulgares buccina turmas. HIST. peregr. p. 152,27 imperatori . . . applauserunt tota classe -is, tubis . . . resonante. AEG. ZAM. mus. 15 p. 389^{b},18 buccinis . . . corneis utebantur Hebraei. *al. v. et p. 1603,14. in iudicio novissimo:* HRABAN. carm. 39,76,1 clangor buccinae . . . sonabit terrae per plagas. **b** *spec.:* **α** *spectat ad usum belli:* ARBEO Corb. 43 dum Israheliticus ad movenda populus castra vocatus fuisset, . . . prolixius perstrepebat -a (*cf. Vulg. num. 10,2* tubas). PASS. Praeiecti I 29 ubi sonitum audierunt -arum, . . . se in orationem dederunt. LIUTPR. antap. 2,65 (vs.) -a Mars cum strepit alta. COSMAS chron. 1,36 p. 64,10 quo . . . clangore -e perterrefaciat . . . hostem *miles.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 81,27 quem *(montem)* duo filii soldani . . . cum regali buccina occupaverant. HIST. peregr. p. 119,37 Turci . . . -is et sagittis nostros . . . cientes ad pugnam. *al.* **β** *spectat ad usum pastorum:* LEX Baiuv. 4,26 ubi . . . pastor -am (buz-, puz-, bucc- *var. l.*) portaverit porcilem.

2 **a** *in imag.:* ALDH. epist. 4 p. 482,12 altercationis opprobrium apostolica compescit buccina (virg. I 23 p. 255, 23). virg. I 21 p. 251,1 clangente evangelica -a. WILLIB. Bonif. 5 p. 24,1 -a caelestis verbi increpuit. OTLOH. Bonif. 1,10 p. 125,3 -a caelestis doctrinae . . . insonuit (EKKEH. URAUG. Hieros. 9,1 Alamannis haec -a [*sc. belli sancti*] minime i.). *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 20,4 buccina sanctorum praedicatorum vocem significat. **c** *meton. i. q. spatium clangoris tubae – Strecke, Weite des Trompetenklanges:* COSMAS chron. 1,9 p. 20,9 iuvenes . . . non longius quam unius -e (stadii $C2^{b}$) . . . edificant urbem.

3 *translate i. q. apertura (auris) formam tubae exhibens – trompetenförmige (Ohr-)Öffnung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,10 que *(cartilago)* auricula seu -a auris dicitur. p. 69,14

[Erb]

que *(auris)* . . . portendit formam -e auris humane patentis semper. *cf.* *butinus.

bucinator, -oris *m.* *cornicen, tubicen – Hornbläser, Trompeter:* RICHER. SENON. gest. 3,15 p. 295,16 rex . . . -es . . . a tergo exercitus sui stare precepit, ut . . . tubis fortiter clangerent.

bucino (bucci-), -avi, -are.

1 *bucina vel tuba canere – ins Horn stoßen, Trompete blasen, trompeten (cf.* GLOSS. II 632,51 St.-S. inflauit -bit plasit): **a** *proprie:* COLUMB. (?) epist. 6 p. 180,15 in neomenia -are tuba praecipitur ([*cf. Vulg. psalm. 80,4*]. *sim.* AEG. ZAM. mus. 13 p. 389ª,20). UNIBOS 199,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 300) distente prudens -at. 207,2 (ibid. p. 302) non fuit culpa bucinae, sed -antis pessime. CAES. HEIST. mirac. I 1,34 p. 41,32 tuba aenea . . . tam valide buccinavit *daemon*, ut videretur . . . tinnire mundus. 12,20 p. 330, 16 vox quasi venatoris terribiliter buccinantis. 12,58 p. 362,11 Christus . . . allocutus est: buccina. *al.* **b** *in imag. c. sensu increpandi:* ALEX. MIN. apoc. 11 p. 247,21 ipse *(papa)* pro avaritia . . . eius *(Mauritii)* saepius incusatione valida -bat. HUGO TRIMB. sols. epil. 110 quidam *(sc. clerici)* alte -ant stantes in ambone de vetularum neniis *eqs.*

2 *sonare – erschallen, ertönen:* SEDUL. SCOT. carm. 1,21,21 principis honos thronizat ac trophea -ant. HIST. Mosom. 1,8 p. 606,3 comes . . . Ardennenses . . . lituo buccinante aggregat. EKKEH. IV. bened. I 37,3 classica de cęlis clangant (gloss.: -ent) sociis Raphahelis. *sonando respondere – schallend antworten:* CARM. lyr. (ZDtAlt. 39 p. 361) gravis chorus succinat, cui sonorus buccinat.

bucinum (bic-), -i *n.* *cornu, tuba – Horn, Trompete:* FORM. Augiens. C 11 cornua bicina mittere.

***bucinus** *v.* *bucius.

***bucius** (but-, -cinus), -i *m.* *(ital.* bucio [*cf.* 1. *buza?*], *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 625)* *(lata) navis (oneraria) – (breites Transport-) Schiff (de re v. p. 1635,44):* ANNAL. Ianuens. I p. 176,17 consul statim ascendit butium (-cium *cod.*). p. 177,30 iussit, ut alter butius (-cius *cod.*) illum in castrum portaret. II p. 86,15 lignum unum armaverunt et quemdam -um torsellorum Astensium carricatum ceperunt. p. 90,18 ceperunt -os. III p. 15,9 -um magnum et barchetas . . . armavit. *al.* ACTA pacis Sangerm. app. 5 p. 104,20 armatis galeis et -nis regnum . . . invasistis.

bucla *v.* bugula.

bucolicus, -a, -um. (βουκολικός) *script.:* bo-: *l. 49. 53.63sq. al.* bucc-: *l. 49.63sq. al.* -cul-: *l. 64. form. nom. sg. f.* -e: *l. 56. metr.* -cŏ-: *l. 65sq.*

1 *adi.: qui pastorum est, pastoralis – die Hirten betreffend, Hirten-, 'bukolisch':* **a** *spectat ad poesin:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,17 regula -i (bo- *F*, bucc- *P*[1]) carminis exigit, ut *eqs.* (BONIF. metr. p. 582,12 -um, id est pastorale, carmen plerique Syracusis primo conpositum opinantur. *al.*). *in carminibus pastoralibus adhibitus – in Hirtendichtungen gebräuchlich:* ALDH. ad Acirc. 115 p. 157,24 versus -us (bo- *P*[3]). ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,13 pentimimeris . . . seu . . . eptimimeris . . . per omnia currunt cesurae, quanquam -e per tomen perpauca. METELL. Quir. 69[tit.] metrum archiloicum constans tetrametro -o *eqs.* **b** *usu communi:* BENZO ad Heinr. 4,3 p. 637,20 legem ructant *haeretici* -am et non fidem catholicam.

2 *subst. neutr.: carmen pastorale – Hirtengedicht, -dichtung, 'bukolische Dichtung':* ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,2 qui *(versus)* tantum sex pedibus dactilicis constant, . . . sunt -a (bo-, bucc- *var. l.*) et georgica. p. 87,31 Vergilius in -is ([bo-, bucc- *var. l.*]. p. 89,28 in -is [bo-, bucu- *var. l.*]. CONR. HIRS. dial. 214). METELL. buc. prol. 47 -a cura boum nobis canitura. 10,2 numerum . . . tenere per -a. *al.*

***bucravius** *v.* *burggravius.

buctalmon *v.* bupt(h)almon. **buctilarius** *v.* bucularius.

1. bucula, -ae *f.* *script.:* bubuc-: *l. 72.* bucc-: *p. 1604,1.* -col-: *p. 1604,10. metr.* bŭ-: *p. 1604,2.*

1 *bos (novellus), vacca (novella) – (junges) Rind, (junge) Kuh (cf.* GLOSS. III 55,41 St.-S. bubucula chalb. IV 133,38 buccula uacca uel uacula kalba. *al.): ALDH.* virg. I 35 p. 279, 10 -am . . . deglobere (II 1204 tortores -am d. byrsa mandant). VITA Pirmin. I 8 -arum armenta. HIST. Mosom. 1,8 p. 605,52 -a lasciviens. NIVARD. Ysengr. 6,180 abitque in nemus arreptis -a ducta toris. METELL. buc. 2,15 heu, mea praepollens o -a. 10,29 -a . . . improba. Quir. 73,18 profertur -a florens. EMO chron. p. 515,27 imbrem . . . prenunciat -a celum suspiciens. *al.* *de victimis:* RHYTHM. 1,3,2 (auctore Chilperico) u⟨t⟩ copreum respuit *s. Medardus* ornas gentiles, mulus, -a⟨s⟩ ([-ola *Z p. corr.*]. *v. notam ed.*). *de effigiebus:* ALDH. virg. II 285 aurea . . . -a vatem signavit (*v. notam ed. p. 250*[2]*; huc spectat:* GLOSS. IV 311,17 St.-S. -a sueiga). **2** *grex boum – Rinderherde:* GLOSS. II 397,60 St.-S. -as sueiga *(item spectat ad Prud. psych. praef. 31:* GLOSS. II 517,12 St.-S. *al.). cf. l. 12.*

2. bucula *v.* 1. buccula. **buculare** *v.* bucculare.

***bucularius** (buccu-, buctil-), -i *m.* *bubulcus, pastor boum – Ochsenknecht, Rinderhirt:* GLOSS. III 450,12 St.-S. bucc-us ohsinare (IV 213,22 bucti-us). 670,31 bucc-us ohsinar . . . bugolcus rinnirhirte . . . bucula. *al.*

***buculus,** -i *m.* (βουκόλος) *in nomine loci i. q. bubulcus, pastor boum – Ochsenknecht, Rinderhirt:* HRABAN. martyr. p. 1141ᴬ trahebant *pagani* eum *(s. Marcum)* ad loca B-i (*cf. PG 114,168ᴬ* Βουκόλου). *ibid. iterum.*

***bucus,** -i *m.* (*cf.* buccella [*p. 1600,43sqq.*], *butellus, buttis) *uter – Schlauch:* GLOSS. III 373,49 St.-S. obba bulge -us idem. *fort. add.:* GLOSS. III 373,48 St.-S. -ies bůtrich, uter idem. *Erb*

1. budellus *v.* botellus.

2. *budellus *v.* *bedellus.

***budina** *v.* *botinus. ***buedellus** *v.* *bedellus.

***bufa,** -ae *f.* (*ital.* buffa, *francog. vet.* bufe, *cf.* 2. *bufo) *praestigia – Gaukelei:* HIST. Patav. a. 1251 (MGScript. XXV p. 620,22) Arn, Iuvavensis episcopus, per trufas et -as a Leone papa cecato pallium Pataviensibus subripuit.

bufacon *v.* buphagon. ***bufficulus** *v.* *buficulus.

buffo *v.* 1. bufo.

*?***buffus** *vel* **-um,** -i *subst.* *(orig. inc.) ?fagus – ?Buche:* ANON. secret. p. 72,34 sal cineris arboris -i more tartari humectatur *(v. notam ed.).*

***buficulus** (buffi-), -i *m.* (1. bufo) *parva rubeta – kleine Kröte:* CAES. HEIST. mirac. II 1,11 p. 31,10 cuius *(potionis)* virtute plus quam LXX bufficulos evomuit unius incrementi.

***buflardus,** -i *m.* (*cf.* 2. *bufo, *goliardus *sim.) *ioculator – Possenreißer:* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,18 ad curias confluunt . . . scurre, ribaldi, -i, adulatores *eqs.*

***bufletus,** -i *m.* (*cf.* *buflus) *bubalus – Büffel (Bubalus bubalis L.):* ALBERT. M. animal. 2,30 illud genus vaccae sive bovis nigrum . . ., quod in Romana lingua et nostra -us vocatur, et habet multas mirabiles proprietates *eqs.*

***buflus,** -i *m.* (*francog. vet.* bufle *a* bufalus, bubalus) *bubalus – Büffel (Bubalus bubalis L.):* ALBERT. AQUENS. hist. 2,43 christiani . . . -os, boves et arietes . . . retinuerunt. 6,42 armenta, cameli, boves, -i et omne genus domestici pecoris.

1. bufo (buffo), -onis *m.* *script.:* pufo: *l. 61.* pupho: *l. 61.* phupho: GLOSS. III 48,44 St.-S. *cod. K. form. gen. pl.* -orum: *p. 1605,47.*

I *rubeta – Kröte (Bufo bufo L. vel sim.; cf.* GLOSS. II 676,18 St.-S. -o oketa creta. III 202,61 rubeta vel -o krota. 453,18 rana et pupho ucha. 453,41 pufo hertcreta. 675,2 -o frosc, uotraga idem est. *saepe):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 453,29 -es cum piscibus e celo ceciderunt. HILDEG. phys. 8,5 tam malas vires in se non habet *frosch* quemadmodum -o. BERNH. PROV. comm. 7,4 p. 296,33 atriplex, que est mater crapaldorum, id est -um. CONO LAUS. notae p. 788,4 granarium . . . erat plenum buffonibus et serpentibus et muribus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 25,31 comedunt *mediae aves* . . . ranas, mures, -es *eqs.* ALBERT. M. animal. 26,9 -o vermis est quadrupes sicut rana in figura, sed cinerei est coloris . . . et est morsus eius venenosus . . .; dicunt de -e, quod de terrestri humido non comedit per diem nisi

quod manu semel capere poterit. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,33/39 p. 187,65sqq. -o et talia animalia carent sanguine . . .; si saliva hominis . . . infundatur super -em, . . . ipsum interficit. 10,5 p. 218,4sq. cum mola producitur -o, quia ista materia est aptissima ad generationem -is. *al. de effigie:* CHRIST. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 239,46; a. 1252/53) *acerra* habens similitudinem vermis horribilis, scilicet ut -is. *de certa specie i. q. Bombinator igneus (Rösel) – Gelbbauchige Unke:* ALBERT. M. animal. 26,9 est . . . quoddam -um genus, quod cornuti a sono vocis dicitur, quod est coloris cinerei fusci et crocei in ventre *eqs.* **2** *pharm.:* GLOSS. Roger. III 529sqq. contra fistulam et contra lupum accipe -em . . . et -o apponatur in veru . . . et -o bene assetur *eqs.* IOH. IAMAT. chirurg. 9,14 buffonis combusti, salvie viridis . . . ana unc. 1. ALBERT. M. animal. 23,87 p. 1480,32 ure -em et fac pulverem et in pastu falconi tribue. *v. et supra p. 1310,53.* **3** *eccl. de bestia diabolica:* VITA Norb. II 81 viderunt -em mirae magnitudinis in scypho reptantem. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 77,38 sacerdos . . . -bus serpentibusque plenum reperit *vas.* CAES. HEIST. mirac. I 5,6 p. 286,29 diabolus in -em maximum ad instar gallinae se transformans. 11,39 duos ibi *(sc. in sepulcro usurarii)* conspicantur -es, unum in ore crumenae, alterum in pectore. II 1,11 p. 30,14 adest preparatus vermis -o, ultor apostasie, fugitivi os ingrediens. *al. adde:* CAES. HEIST. mirac. I 10,69 sacerdos *Iudaeorum* ad altare accedens . . . sub eis *(pannis)* . . . maximum -em invenit. **4** *magice:* THEOPH. sched. 3,48 *(de creatione basilisci)* immittuntur -es, qui ova foveant. ROB. TOR. chron. a. 1145 inventus est buffo unus inclusus . . . in muro Cenomannis civitatis; quo occiso buffones infra menia exinde fuerunt *eqs.* CHRON. Albr. a. 1233 p. 931,42 (epist.) accusatum oportuit confiteri se hereticum esse, buffonem, cattum, pallidum virum . . . in osculo salutasse. ALBERT. M. veget. 6,269 astitit, qui diceret, quod, si circa -em circulus smaragdo fieret et postea lapis oculis -is exhiberetur, alterum duorum fieri *eqs.* **B 1** *in imag.:* ALDH. epist. 3 p. 479,11 palustres pontias . . . potare, in quis atra -um turma catervatim scatet *eqs. alch.:* ARTEPH. secret. p. 55 vultur . . . volans per aerem et -o gradiens per terram est magisterium. *fort. i. q. residuum – viell.: Bodensatz:* Ps. AVIC. anim. 6,2 capit. p. 163 tractat . . . de signis cupri cocti et de buffone. **2** *per compar.:* LIUTPR. leg. 36 -is in modum tumefactus *imperator.* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 82,2) sunt *haeretici* . . . ut -es, extra graves ad videndum, cum etiam dicantur oculos, cum videntur, ledere. ALBERT. M. animal. 6,100 frustum sicut -o formatum. **3** *in nominibus:* **a** *loci:* REGISTR. Pant. Col. 35,1 (s. XIII.med.) prope Paludem Bufforum (*cf.* 33,10 prope Cradinpůl). **b** *lapidis ('Krötenstein'):* ALBERT. M. miner. 1,1,9 p. 12b,41 ex aqua . . . generantur lapides . . . non ad plenum diaphani, sicut est calcedonius et ille, qui dicitur lapis buffonis. **4** *proverb. (cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. I. 1963. p. 248sq.):* NIVARD. Ysengr. 6,304 librat -o tenax atque relibrat humum. IOCALIS 974 -em cura, fiet te iudice luna.

II *vermis quidam intestinorum – ein Eingeweidewurm:* ALBERT. M. meteor. 4,1,27 p. 744b,27 sunt *vermes alvi* aliquando lati breves sicut parvi bubones *(sic?)* et dicuntur a vulgo -es.

2. *bufo (buvo), -onis *m.* *(ital.* buffo, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1373)* *ioculator – Possenreißer:* BERTH. RATISB. serm. 19 p. 100,40sqq. quae *(uxores)* quandoque vilem omnino rufianum et buvonem plus diligunt quam honestum maritum . . .; sic quaedam animae plus diligunt vilissimum buvonem et rufianum, i. e. peccatum hoc vel hoc, quam ipsum Deum.

***buga,** -ae *f.* *(a theod. vet.* bungo *ut vid., cf. Ahd. Wb. s. v.) anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim.):* GLOSS. III 526,27 St.-S. -a bugin. 536,31 -a bunghen. *cf.* *bolluga.

Bugaeus (Buggeus), -i *m.* (Βουγαῖος, *accedente vi nominis q. e.* Bagoas *ut vid.*) *spado – Verschnittener:* ABBO SANGERM. bell. 3,98 Buggeus (gloss.: spado) apparat et burgos, verum biliosus. GLOSS. IV 41,22 St.-S. Buggeus hodeloser.

***bugantia,** -ae *f.* *(ital. dial.* buganza, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 432) pernio – Frostgeschwür:* THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160B -ae sunt ulcera in calcaneis, quę plurimum consueverunt accidere adolescentibus tempore magni frigoris. WILH. SALIC. chirurg. 1,55 capit. p. 304C quę *(apostema, durities al.)* . . . vocantur a laicis elpito, alias -ę.

***bugatatus,** -a, -um. *(cf. ital.* buratto) *cribratus – gesiebt:* CHART. Tirol. 515 (c. 1200) quisque gastaldio debet ei *(episcopo)* saumarium unum . . . et II bulcias et II modios farine frumenti -e.

Buggeus *v.* Bugaeus.

***bugi(du)lon** *subst.* *(cf.* bugillo *?)* **1** *Ajuga reptans (L.) – Kriechender Günsel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq.):* GLOSS. III 518[11] St.-S. bugidulon consolida mediana. **2** *vincapervinca – Immergrün (Vinca minor L.):* GLOSS. III 569,16 St.-S. bugilon singruna (719,31). *cf.* *bubilia.

***bugilla,** -ae *f.* *(cf.* buglossa, bugula) *lingua canina – Echte Hundszunge (Cynoglossum officinale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1296):* GLOSS. III 526,15 St.-S. -a hundeszunge. *v. et supra p. 1394,70.*

***bugla** *v.* *bugula.

buglossa, -ae *f.* (βούγλωσσος) *script.:* bog-: *l. 30.34. 41.46.* -os(a): *l. 43. form. abl. sg.* -o: *l. 41. metr.* bŭ-: *l. 37.* **1** *lingua bubula – Echte oder Italienische Ochsenzunge (Anchusa officinalis L. vel italica Retz, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262sqq.):* GLOSS. med. p. 13,10 boglossa, hoc est lingua bobina, id est sibissone; fertur, quod haec herba in vino pota hylaritatem bibentium provocat *eqs.* DYNAMID. Hippocr. 2,53 -a . . . ad tertianas sive quartanas *eqs.* GLOSS. III 52,3 St.-S. boglossa (bu- *cod. a. corr.*) ochsenzunga (518,31 -a vel bubula ochsenzung. *ibid. al. v. et supra p. 1386,35*). 172,21 -a i. rindeszunga (486,27. *ibid. al.*). ODO MAGD. herb. 1127 lingua bovis Graeco sermone -a vocatur (*cf.* 1136. 1880). RUODLIEB II 28 Plinius *(cf. 25,81. 26,116)* herbarum vires scribens variarum laudat -am res ad multas nimis aptam: in validum potum *eqs.* AMARC. serm. 3,214 quantum a boglosso Lethea papavera distant. TRACT. de aegr. cur. p. 365,34 electuarium confectum de flore -e et zuccaro. TRACT. de chirurg. 307 tenuitates radicis -ose. GLOSS. Roger. III 457 -a . . . valet contra . . . tumorem. ALPHITA II p. 24,13 -a, lingua bovis idem; acuta habet folia *eqs. al. fort. add.:* GLOSS. III 591,57 St.-S. de boglossa ohsenwurz.

2 *lingua canina – Echte Hundszunge (cf. l. 22):* GLOSS. III 537,22 St.-S. -a hundeszunge.

bugolcus *v.* bubulcus.

***bugula** (bog-, beg-) *vel saepius* ***bugla** (bucla), -ae *f.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* bugillo) **1** *Ajuga reptans (L.) – Kriechender Günsel (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 258; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq.):* GLOSS. III 526,31 St.-S. bugula wuncrůt (536,54. 537,44. 551,17 bogula [begula *b*]). TRACT. de aegr. cur. p. 191,39 consolide utriusque, bugle, betonice, saniculi. GLOSS. Salern. p. 4b,32 bucla venci media (*cf.* p. 11a,10 venti media, id est bugla). GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 533,32 recipe succi sanamude, absinthii, pigle, bugle, herbe Roberti ana; detur vulnerato (WILH. CONG. chirurg. 1028. NOTULAE Wilh. Cong. 826). ALPHITA II p. 25,20 bugla folia habet aliquantulum rotunda *eqs.* **2** *crista galli – Klappertopf (Alectorolophus Böhmer, cf. Marzell, op. cit. p. 181sqq.):* ALPHITA II p. 24,17 bugula, fistularia idem secundum Laur(entium).

*?**builla** praton GLOSS. II 152,10 St.-S. *(spectat ad Cassian. conl. loc. inc.; ad* bubali *refert dubitans ed.; fort. est derivandum a* bos *secundum* suillus; *v. et Ahd. Wb. I. p. 1326).*

1. *bula *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* 1. bulla, *v. p. 1611,30)* *species plantae – Pflanzenart:* ANTIDOT. Sangall. p. 90,10 -a et ebulum mittis.

[Prinz]

2. bula *v.* bulla. ***bulacar** *v.* *bezoar.
bulaquilon *v.* bombochylon.
***bulbonicus** *v.* *bubonicus.

bulbus, -i *m. (?n.* -um: *l. 20)* (βολβός) *script.:* vu-: *l. 11sq. p. 1608,2.* vol-: *l. 29.* bil-: GLOSS. III 551,26 St.-S. *cod. b.* bolb-: *l. 19sq.22.* bol(us): *l. 19sq.23.* -ldus: *l. 16.* -ll(i)us: *l. 47.49.* -lv(us): *l. 12.15.17.29. p. 1608,2. ? form. nom. sg.* -o: *l. 19sq.*

I *proprie:* **A** *in univ. i. q. radix globosa vel tuberosa, cepa – Knolle, Zwiebel:* ANTIDOT. Bamb. 22 antidotum diabulbon . . .: vulbos mundos et coctus . . ., -os quoquis *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 107,8 vulvo de lilio ϑ i (EKKEH. IV. bened. prol. 2,23 lilia lacteolis candentia pingere -is. ODO MAGD. herb. 812 eius radicis -us, quae lilia profert. 820. 836). ANTIDOT. Lond. p. 19,27 -vo narcisso, quod est semile lampagione (DYNAMID. Hippocr. 2,99). ANTIDOT. Sangall. p. 92,12 -dus z iii. IOH. DIAC. cen. 2,44 -vos (-bos μ, *Ps. Cypr.*) sterilis fert Lia. GLOSS. III 471,16 St.-S. -us bungo; -us est etiam radix herbarum rotundus ut uniones. 486,18 bolbo bol (494,27 bolo bol). 495,7 bolbum wrzza (486,19 bolum wurda. IV 365,6 -o). *al.* DYNAMID. Hippocr. 2,100 -um eius *(asphodeli)* tritum. GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,2 bolbum i. radix vel caput (*sim.* GLOSS. III 486,16 St.-S. bolum). ALPHITA I p. 280,45 -us est omnis radix tunicata, sed moderni medici, dum simpliciter ponunt, accipiunt pro radice narcissi (*sim.* II p. 25,12). *al.* **B** *de speciebus plantarum (interdum etiam de radicibus earum; de re v. André, Lex. bot. p. 60sq.):* **1** -us agrestis: **a** *hierobulbum – Schopfige Bisamhyazinthe (Muscari comosum Mill.):* GLOSS. med. p. 89,14 volvos agrestes, quos in cibo frequenter sumimus, vulnera sanant. DYNAMID. Hippocr. 2,98 -us agrestis, quem . . . hieron -um vocamus. *absol.:* DIAETA Theod. 162 -us, id est lampaiones (GLOSS. III 503[8] St.-S. lampaionus -us. *cf. l. 42).* **b** *hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sq.):* ALPHITA II p. 45,1 colcico vel -us agrestis, quem dicunt effemeros, nascitur in fine autumpni *(cf. Diosc. lat. 4,80).* **2** -us scilliticus *i. q. scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker):* GLOSS. med. p. 51,8 panatrion -i scilletici. p. 81,18 sypto Aegyptii vocant, quod a Latinis -i scilletici dicuntur. DYNAMID. Hippocr. 2,97 scillitici -i medium, quod est album (*huc spectat* GLOSS. IV 365,4 St.-S. -us ringulae lampaionus). ALPHITA I p. 280,48 -us scilliticus vel -us rufus, id est squilla (*sim.* II p. 25,8). *absol.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376[A] -i semen, id est caepe marinae (*cf.* ALPHITA II p. 25,11). **3** -us ematicus: **a** *hemerocalles – Feuerlilie (Lilium bulbiferum subsp. croceum Chaix):* DYASC. p. 99[b] bemerocalles aut catalempton vel bullius *(sic?)* ematicus ([*cf. Diosc. gr. 3,122 rec. RV*]. *sim.* ALPHITA II p. 82,7 bullus). **b** *narcissus – Narzisse (Narcissus L.):* DYASC. p. 131[b] narcissum sive -um ematicum sive ut Latini -um vomificum *(cf. Ps. Apul. herb. 55). absol.:* GLOSS. III 569,15 St.-S. -us crisso. *v. et l. 25.* **c** *hierobulbum – Schopfige Bisamhyazinthe (cf. l. 28sq.):* DYASC. p. 43[a] -us, qui manducatur, qui etiam ematicus dicitur, folia habet longiora . . .; eius speties sunt due, una que habet ruffum -um . . ., alia vero species plus isto eustomachotera est *(cf. Diosc. gr. 2,170).* **4** -us astus *i. q. barba Iovis – Hauswurz (Sempervivum tectorum L.): v. p. 1117,32.* **5** *ascalonia – Schalotte (Allium ascalonicum L.): v. p. 1014,4.* **6** *?ampeloprason – ?Weinbergslauch (Allium vineale L., cf. Marzell, op. cit. p. 216sq.):* BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 319,20 -i, id est cepe canine. **7** *cepa hortulana – Küchenzwiebel (Allium cepa L., cf. Marzell, op. cit. p. 198sq.):* GLOSS. III 536,43 St.-S. -i cepe zwippoln (539,5. *al.*). ALPHITA I p. 313,26 semen -i, id est semen grissae et domesticae sepae. **8** *porrum sectivum – Schnittlauch (Allium Schoenoprasum L.):* GLOSS. III 518[11] St.-S. -us britola cepa minuta. **9** *anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim.): v. l. 18.* **10** *labrusca – Wilde Rebe (Vitis silvestris Gmel.):* GLOSS. III 522,9 St.-S. -i hundesbere. **11** *de specie dubia:* ALPHITA I p. 281,1 -us studius, id est flos lupini (*sim.* II p. 25,10 -us scudius). *v. et l. 42.*

II *translate i. q. pupula – Augapfel:* ANTIDOT. Sangall. p. 92,32 quibus vulvi oculorum foras exeunt per dolorem.

bulcia *v.* bulga, bultio. **buldus** *v.* bulbus.

bule, *acc. sg.* βουλήν *(f.)* (βουλή) **1** *proprie i. q. consilium – Rat:* ABBO SANGERM. bell. 3,58 -ĕ (gloss.: consilium, sermo) tegat Christi mentem tibi, gausape mensam. **2** *meton. i. q. conventus seniorum – Rat(sversammlung) der Ältesten:* ALBERT. M. pol. 2,9[d] p. 181[a],29sqq. quos *(seniores)* vocant Cretenses βουλήν (*p. 1272[a],8* βουλήν), id est consilium; dicit enim Damascenus, quod βούλησις est voluntas consiliativa, a qua illos βουλήν dicunt. 2,10[c] p. 188[b],16 Lacedaemones . . . senes eligebant, quos βουλήν, id est consiliarios, vocabant (*cf.* 2,10[d] p. 188[b],39).

***bulesia** *v.* *bullesia.

***bulesis** (vulisis), *acc. sg.* βούλησιν *(f.)* (βούλησις) *voluntas libera et deliberativa – freier und überlegter Wille (cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts des Gr. 1903/06. p. 265; loci pendent a Ioh. Damasc. fid. orthod. 2,22.26):* ALBERT. M. summ. creat. I 4,25,1 p. 487[a],8sqq. Damascenus . . . dividit voluntatem in ϑέλησιν et βούλησιν . . .; βούλησις . . . est appetitus cuiusdam rei rationalis. II 1,65,2 p. 550[b],14 βούλησις, hoc est voluntas finis, non eorum, quae ad finem sunt. summ. theol. I 20,79,1 p. 838[a],12sq. vulisis . . . sive βούλησις – quia, ubi Graeci ponunt 'v', nos ponimus 'b' – est rationalis appetitus consiliativus, non secundum impetum motus, sed secundum libertatem electionis. p. 838[a],28. II 4,14, 4,1 p. 197[a],24.

buletum *v.* boletus.

buleuterion (bel-) *n.* (βουλευτήριον) *conventiculum – Versammlungsstätte (cf. J. Schlosser, Die abendländische Klosteranlage des früheren Mittelalters. 1889. p. 32):* GESTA Font. 17 p. 55,34 condere domum iuxta absidam basilicae . . ., quam conventus sive curia, quae Grece beleuterion dicitur, appellari placuit.

bulga, -ae *f. script. et form.: nom. pl.* pulgones: *l. 38. acc. pl.:* -cias: *p. 1606,12.* -ges: *l. 43.*

1 *proprie i. q. saccus, pera – Sack, Tasche (cf.* GLOSS. III 669,47 St.-S. [*inter instrumenta equestria*] pulgones pulgi. IV 41,30 -a pulga. 168,15; *de re v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 25sqq.):* ALDH. virg. II 2564 casta cruentatum gestavit -a (*cf. Vulg. Iudith 13,11* in peram) tropeum. INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,9) videntes *Anglici* ad clusas evacuari males et -es. CHART. Argent. I 616,108 omnia, quecumque necessaria fuerint ad . . . obsidiones castrorum, sive in -is sive in bustris . . ., facient *sutores.* CHART. Mog. A 225 p. 160,28 abbatissa . . . super caballum duas -as plenas farina debet mittere. WOLFGER. itin. comput. 1 p. 8,19 de parandis -is XI den. (*cf.* p. 8,27). CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 178,14 vasa . . . in -is et in somariis sublata sunt. *v. et p. 1606,12. de hauritorio:* CHART. scrin. Col. B 1207 (a. 1272) domus . . . tantum de eodem puteo optinebit, quod due -e eundem puteum intrare et exire possint. **2** *translate i. q. venter – Bauch:* NIVARD. Ysengr. 1,1060 qualiter . . . uterus tonnę . . . mugit, taliter ad vastas -a lupina sudes (*antea:* multicavi ventris mantica).

bulganica *v.* vulgago.

***bulgifer,** -eri *m. saccarius – Sackträger:* NIVARD. Ysengr. 4,475 -r, ausculta, quid . . . mandem (*item de asino:* 4,679 -r imprudens).

***bulgravius** *v.* *burggravius. **bulidus** *v.* boletus.

bulimosus (bolism-), -i *m. qui fame immoderata laborat – ein an unmäßigem Hunger Leidender:* BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 301,6sq. siseleos . . . valet bolismosis . . . datum; horribilitate enim sua inficit meatus, unde non tantum appetit bolismosus.

bulimus (vu-, boli(s)mus *sim.*), -i *m.* (βούλιμος) **1** *fames immoderata – unmäßiger Hunger* (*cf.* GLOSS. I 58,24 St.-S. -us werna): AURELIUS praef. p. 480,13 *(inter morbos chronicos)* aurium dolorem et dentium, elephantiasis, bolismum. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,19 p. 28a[v] bolismus est ex mala complexione frigiditatis in ore stomachi *eqs.* (*cf.* 9,25 p. 46a[r]). 9,26 p. 46a[v] bolismus est nimia fames mensuram

[Prinz]

excedens *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 245,45. 246,33. Ps. GALEN. anat. 16 p. 194[B] ex nimia apertione eius *(splenis)* ... accidit -us (verolismus sive bollismicus *V[1] p. 20,35*) sive caninus appetitus. **2** *qui fame immoderata laborat – ein an unmäßigem Hunger Leidender:* AESCULAPIUS 27 p. 42,34 ex quibus bolimos appraehendimus? GLOSS. med. p. 90,7 vulimus dicimus, qui iter agere solent *eqs.* *Prinz*

bullio *v.* bullio.

1. bulla, -ae *f. (? m.* -us: *p. 1610,26) script.:* boll-: GLOSS. I 382,9 St.-S. *cod. a.* bul(a): *l. 59.*

I *pustula – Blase (cf.* GLOSS. III 295,31 St.-S. -a blatera. *al.):* **A** *gener. (cf.* GLOSS. IV 41,24 St.-S. -a wazzerplatera *al.):* WALAHFR. hort. 164 lucet agens circum lomenti -a salivam. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 76,15 'toreuma', quod esse quidam dicunt tornaturam vel -am, quae fit in aqua (*cf.* GLOSS. II 371,53 St.-S.). **B** *medic.:* ALPHITA I p. 281,2sq. -a, flectana idem; -a herba est. II p. 25,4 -a herba est; -a flectaria idem. p. 25,26 bula, flecteria idem. p. 65,18.

II *ornamentum teres – runder Schmuck:* **A** *umbo – Buckel, Knopf:* ALDH. virg. II 207 quamvis auratis praecellat fibula -is ([*huc spectat* GLOSS. II 14,28 St.-S. pulca vel casto *d*, cnopfon *c*]. *sim.* ad Acirc. 111,25). CARM. de Karolo et Leone 248 stringit acus clamidem gemmatis aurea -is. WALTHARIUS 1193 cum -is (gloss. cod. I p. 9: plechelin) baltea et enses. LIUTPR. antap. 6,6 scuta optima cum -is deauratis. DUDO hist. 3 p. 97,23 ensem ... in capulo bratteolisque atque -is artificialiter mirabiliterque sculptum. CASUS Petrish. 1,48 laquearia ... basilicae undique per intervalla -is deauratis ornavit. *funda (gemmarum) – Fassung (für Edelsteine):* GLOSS. II 499,44 St.-S. -is bolcon caston *(spectat ad Prud. psych. 475).* III 665,62 -a chasti. *ibid. al. v. et l. 21.* **B** *sphaerula, capsula, appendiculum – (kleine) Kugel, Kapsel, Anhänger (interdum i. q. tintinnabulum – Glöcklein, Schelle, e. g. l. 43.45 [de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 554sqq.]. cf.* GLOSS. III 151,42 St.-S. -e nusculin. 175,13 -e vel monilia nuschelen. 191,27 -e nuscun. 295,4 -a sperula aurea i. rinch. *al.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 66,5 aurea dum fulvis flavescit -a metallis *(sc. in culmine chrismalis formam domus exhibentis).* AETHICUS ISTER 98 p. 73,24 ‹collo -is› (‹› colla -as *codd.*) *ornatus* Pithagoras. THEODULF. carm. 2,255 equus ornatus phaleris -isque superbis (*cf.* LIGURINUS 4,62 *equi imperatoris* lucida multisonis phalerantur pectora -is. ODO Ern. duc. 7 p. 367[A] mulum, cui pectora circum pulcrae dependent -ae). RUODLIEB V 372 ‹dant b›ullę dulcem se conlidendo fragorem. 380 -ę cum bacis clangunt. XIII 122 multę dependent undique -ae. LEO MARS. chron. 3,32 p. 723,6 iconam rotundam ... argenteis etiam -is extrinsecus in giro circumdatam. CHART. Mog. A 457 p. 365,31 dedit ... Dei famula Diceha monile seu -am pectoralem auream. ODO Ern. duc. 8 p. 372[B] alios talaria -is induit aurivomis. **2** *spec. in ornatu regali:* AGNELL. lib. pont. 174 p. 390,27 rex ... indutus purpurea ... veste, ex sinistro latere obriziaca pendentia -a. BENZO ad Heinr. 3,15 p. 628,29 Ardoinus ... expoliatus cingulo regalis -ae. *in fabula:* ASINARIUS 101 -a meo non pendeat aurea collo.

III *sigillum – Siegel:* **A** *proprie:* **1** *de sigillo pendente vel in charta impresso:* **a** *de sigillo metallico:* **α** *papae (sc. plumbeo praeter p. 1610,5):* STEPH. EDD. Wilfr. 34 scripta apostolicae sedis iudicia ... cum -is (bulis *1*) et sigillis signatis (57. ACTA Geng. p. 104,28). CONC. Karol. 46[B],18 *dimissoria* universalis pontificis aut imperialis vel metropolitani -a roborari oportet. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 415,18 codices plumbea -a munitos. IOH. VIII. epist. A 196 p. 157,37 epistolam ... -a nostra iussimus in calce signari. GREG. CAT. chron. II p. 249,29 -a vel formata privilegiorum non auri vel prętiosioris metalli insignita habetur, sed tantummodo plumbi (*cf.* HEINR. WIRZ. cur. 985 non auro, non argento sacra -a refulget, insignit cartas plumbea forma sacras). CHART. Tirol. 563 p. 47,30 sententiam ... secreto dictatam interclusam sub -a nostra fecimus retineri. CHART. Himmelport. 2 p. 95,1 noveritis nos sub ... Alexandri pape IIII. -a inconcussa et inconvulsa et incontaminata vidisse litteram. CHART. Wirt. V 1591 p. 350,16 litteras domini pape ... stilo, filo et -a sanas et salvas. CONR. MUR. summ. 6,6[q] p. 475,7 -a pape rotunda de plumbo per cordas lini vel canapi carte solent appendi. p. 475,16 papa famosis indulgentiis vel statutis auream -am quandoque appendit. CHRON. Erf. mod. II a. 1241 p. 237,5 *Coelestinus IV. papa* nec pallio nec infula vel -a functus ... diem clausit extremum. CHRON. Albr. a. 1234 p. 936,45 nova compilatio decretalium sub -a domni pape canonizata. *al. v. et l. 13.66. p. 1612,68.70.* **β** *imperatoris vel regis Romanorum (sc. plumbeo vel aureo):* DIPL. Karoli M. 211 iussionem ... subscribere et de -a nostra iussimus sigillare. NICOL. I. epist. 127 p. 648,24 epistolae ... cum episcopali et regia -a signatae. DIPL. Karoli III. 94 *auctoritatem* -a nostra iussimus sigillari ac sigillo nostro corroborari *(cf. notam ed.).* DIPL. Arnulfi 83 *auctoritatem* insuper etiam sigillo -ę nostrae iussimus assigniri. DIPL. Otton. III. 226 p. 641,25 *auctoritatem* sigillo nostro atque -a blumbea signiri ac bullari iussimus. 326 cum huius plumbi -a figurari et insigniri *paginam* precepimus. DIPL. Heinr. III. 45 p. 58,20 paginam ... aurea nostrę imaginis -a iussimus insigniri. GREG. CAT. chron. II app. p. 292,26 *reliquit abbas* -am auream I in prȩcepto, quod fecit ... Heinricus *(II.)* imperator. WIBALD. epist. 377 p. 506,32 misimus Aquensi villico ... duas -as aureas perfectas. ANNAL. Ianuens. II p. 38,19 privilegio suo aurea -a bullato. ANNAL. Crem. a. 1269 (MGScript. XXXI p. 8,16) privillegio -u aureo munito. CHART. Tirol. 1036 p. 82,32 scriptum ... -a aurea typario nostre maiestatis impressa fecimus communiri. *saepe. v. et p. 1609,62. 1613,13.* **γ** *principum variorum:* COD. Karol. 54 p. 576,32 sifoniatas -as eiusdem epistolae *(sc. Iohannis, patriarchae Gradensis)* repperimus. CHART. Burgenl. I 116 (a. 1221) concessimus *(sc. rex Hungariae)* paginam auctoritatis nostre secretiori privilegio, aurea videlicet -a. 531 p. 355,36 -am auream presentibus duximus propriis manibus appendendam. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,26 nunctius imperatoris Grecorum logotheta ... cum litteris et -is aureis concilio exhibitis. *al. v. et p. 1609,62.* **b** *de sigillo cereo (huc traximus etiam exempla materiae dubiae):* **α** *imperatoris Romanorum:* CHART. Tirol. 674 (a. 1215) paginam conscribi iussimus et maigestatis nostre -a consignari. CHART. ord. Teut. (Thur.) 8 p. 13,10 paginam ... impressione -e nostre signatam. CONST. II 274,1 p. 382,30 testamentum ... cerea et pendente -a eiusdem domini imperatoris *(sc. Frid. II.)* insignitum. **β** *principum variorum saec.:* CHART. Stir. I 175 p. 177,24 (a. 1138) quę *(pagina)* et altrinsecus -am Otakri marchionis inpressum continet. CHART. Heinr. Leon. 17 -a nostra cartam presentem sigillari precepimus. CHART. Frauens. 13 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961) -e nostre impressione presentem cartam duximus *(sc. lantgravius)* roborandam. CHART. Eichsf. 214 in ... testimonium -am nostram fecimus *(sc. comes)* appendi. CHART. Brunsv. II 79 p. 31,28 pagine -am nostram iussimus *(sc. dux)* adhiberi. *al.* **γ** *principum variorum eccl.:* CHART. Mog. A 404 p. 309,17 (a. 1101) iura ... praesenti pagina una cum ecclesiae nostrae -a confirmamus. VITA Vicel. 118 cartis inscripsit hec et -a stabilivit *episcopus.* SIDO ad Gozw. p. 244,5 episcopus ... libertatem ... privilegio sua -a insignito confirmavit. CHART. episc. Spir. 119 p. 136,40 abbatibus, qui ... suas eciam -as una cum capitulo Spirensi scripto prȩsenti apponere curaverunt. ARNOLD. LUB. chron. 3,19 p. 161,24 epistola signata -is omnium episcoporum. CHART. Eichsf. 185 prescripta ... -e nostre appensione roboramus *(sc. archiep. Moguntinus).* CHART. Otterb. 16 p. 16,7 -as earundem personarum et capituli maioris ecclesie Spirensis -am ... fecimus applicari. CHART. civ. Erf. 94 hec ... -e nostre munimine fecimus *(sc. praepositus)* consigniri. CHART. Sangall. B 459 p. 333,1 litteras ... sanas et integras et in nullo viciatas in -a papali plumbea et episcopali cerea *(sc. episcopi vice legati curialis fungentis). al.* **2** *de sigillo solo auctoritatem principis repraesentante (cf. Th. Ilgen, Sphragistik. [2]1912. p. 6):* OTTO FRISING. gest. 1,57 p. 81,30 venerunt ... cum -a aurea nuncii iunioris Romanorum regis Heinrici. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 557,1 cum imperialium premonstracione -arum Herman-

[Steinmann]

num . . . ad profeccionem Ierosolimitanam commonuit. WILBR. OLD. peregr. 1,17,1 ut hospes, si terram intraverit, absque regia -a exire non possit. **3** *de sigillo, quo merces exportandae signantur, i. q. plumbea – Plombe:* LIUTPR. leg. 53 quae *(pallia)* sunt vobis digna, plumbea notentur -a vobisque sinantur. **B** *meton.:* **1** *charta sigillo insignita – gesiegelte Urkunde:* NIVARD. Ysengr. 5,168 te fortasse fefellit, qui -am tribuit. CARM. Bur. B 131,1,12 in domo Romulea cum -a fulminante (131ª,1,1 -a f. sub iudice tonante . . . veritas opprimitur). 131,2,8 nec in bello nec in -a. VITA Ariald. add. (MGScript. XXX p. 1064,32) cepit igitur Guido tenens manu excommunicationis -am ad populum conqueri. **2** *forma sigilli – Siegelstempel:* STATUT. ord. Teut. p. 103,1 -a capituli servabitur sub tribus seris et clavibus. CHRON. Albr. a. 1228 p. 922,8 fugitivi quidam . . . de falsa -a, quam habebant, litteras peregrinationis sigillabant. **3** *exemplar monetae – Münzstempel oder -modell:* CHART. select. Jesse 57 p. 19,31 (a. 1099) monetarius . . . -as seu cuneos a camerario recipiet. **C** *translate i. q. pars cancellariae curialis, ubi bullae chartis affiguntur – Siegelamt der päpstlichen Kanzlei, 'Bullaria' (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 308⁴):* ORD. canc. pap. 2,12 quousque littere . . . in -a penitus fuerint expedite et lecte ibidem publice. HEINR. WIRZ. cur. 330 mittitur ad -am carta refecta sacram (*sim.* 994. 999. 1006). CATAL. fam. pap. p. 197ᵇ,14 *recipiunt praebendas* -a IIII *eqs.*

IV *singularia:* **A** *tuber – Beule:* NIVARD. Ysengr. 2,47 occipitis molem testatur -a repente. **B** *?calyx – ?Blütenknospe:* SEDUL. SCOT. carm. 63,21 tellus florigeras turgescit germine -as *(cod.,* bulbas [*i.* vulvas] *ed.).* **C** *species herbae – Pflanzenart: v. p. 1609,17. cf.* 1. *bula.

2. bulla *v.* pullus.

***bullarius,** -a, -um. *?umbonibus ornatus – ?mit Buckeln verziert:* CATAL. thes. Germ. I 27,62 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c. 800) plumaticas maiores et minores XV et spadas ⟨. . .⟩cundas II et -os ⟨. . .⟩.

***bullator,** -oris *m. officialis litteras papales bullis obsignans – Beamter, der die päpstlichen Urkunden siegelt (cf. P. Herde, Beiträge zum päpstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen. 1961. p. 172sq.):* ORD. canc. pap. 3,2,2 nullus omnino notator, -r, breviator aut scriptor petitiones . . . promovendas assumat. CONST. II 215,19 *papa* existens sibi -r et scriptor et forsitan etiam numerator. MART. OPP. chron. cont. 3 (MGScript. XXX p. 712,38) *Nicolaus III.* retentis iuxta se -bus in suis litteris Datam Suriani fecit apponi. CATAL. fam. pap. p. 199ᵇ.

1. *bullatus, -us *m. appensio bullae in charta – Besiegelung:* HEINR. WIRZ. cur. 241 tercia *dies* grossabit, -um quarta videbit.

2. bullatus, -a, -um *v.* bullo.

***bullesia** (-ule-, -eta), -ae *f. (ital.* bulesia, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 632) pars quaedam ungulae equi – ein Teil des Pferdehufes, Hornstrahl:* IORDAN. RUFF. equ. 6,46 p. 88,6 inter carnem vivam et ungulam, videlicet in -etis (*sim.* 6,49 p. 92,9). 6,49 p. 93,2sqq. -ae pedum . . . subtilentur, ut bulesiae dictae possint . . . exhalare; deinde ab utraque parte -orum *(sic?)* flebotometur.

***bullifer,** -era, -erum. **1** *adi.: umbone ornatus – mit einem Buckel versehen:* ALDH. virg. I 9 p. 237,3 baltheus -r. **2** *subst.: portitor chartae – Überbringer einer Urkunde:* NIVARD. Ysengr. 5,170 -r obiecit. 5,268 -r infit.

***bullimentum,** -i *n. bullitio fervida – das Kochen, Sieden:* DYASC. p. 136ᵇ,44 *massa* iterum bulliat et secundo -o liquat.

bullio, -ii *vel* -ui, -itum, -ire. *script.:* boll-: *p. 1612,5.* boli-: GLOSS. II 157,20 St.-S. buli-: *p. 1612,46. adde* COMPOS. Luc. K 10. *form.* -eat: ANTIDOT. Glasg. p. 113,7.

I *intrans.:* **A** *bullas emittere – Blasen entwickeln:* **1** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 134 cum infusa fuerit *terra, quae vocatur limia,* -et et sonum dat stridoris. **2** *spec. i. q. fermentari – gären:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 227,16 *lac equinum* incipit -ire sicut vinum novum. *v. et p. 1612,57. remissius:* ALBERT. M. veget. 2,50 quando . . . plantae multum humoris habentes inciduntur, . . . humorem spumosum emittunt quasi -endo; quae bullitio et spumositas *eqs.* **B** *fervere – sieden, kochen:* COMPOS. Luc. C 4 qui *(sc. metallum)* dum bu[i]llierit et solutum fuerit. K 20 ista tota . . . per oram unam bolliant. ANTIDOT. Bamb. 52 -at ad igne lentum. ANTIDOT. Lond. p. 18,38 mitte malba . . ., fac -ire in aqua. THEOPH. sched. 1,30ᵉˣ· coque super carbones ita, ut non -at. 3,93 cum *herba* bene -uerit. TRACT. de chirurg. 441 cum . . . vinum -endo consumitur, iterum addas vinum. CHRON. Andag. 17 p. 42,5 -entes carnes . . . ignis suggestus coquebat. HERACLIUS II 34 unam aut duas undias -ire facies. ALBERT. M. veget. 6,13 herba *aloes* . . . teritur, et exprimitur succus eius, et hoc cum -ierit diu, soli exponatur. animal. 3,110 fit mel . . . acetosum, quando nimis -it. *al. v. et p. 1611,62. remissius:* ALBERT. M. veget. 2,67 calor solis . . . tangens arborem et -ire faciens succum. 5,84 caliditas . . . faciens humores -ire de profundo centri ad circumferentiam. *in imag.:* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,42 malae cogitationes, quae igne iracundiae -entes quasi aqua erumpunt foras. **C** *aestuare – sprudeln, wallen:* **1** *strictius:* ALDH. virg. II 813 cum . . . aequora per vitreos -rent . . . campos. CARM. Aldh. 1,105 cum -ret brumalibus undosus vortex fluctibus. HIST. mart. Trev. 24 qualiter adhuc sanguis ex eodem osse . . . -ret. ANNAL. Mell. Scot. a. 1229 (MGScript. IX p. 625,9) sol nitet, aura tepet, aqua -it, terra virescit. **2** *latius:* ALDH. virg. I 41 cum Aetnaei montis incendia favillis late scintillantibus -rent. *redundare – wimmeln:* ALDH. virg. II 1400 qua . . . cadaver . . . -ret vermibus atris.

II *trans.:* **A** *coquere – (etwas) kochen:* RECEPT. Sangall. I 1 facis unum corpus -tum in invicem. BOTAN. Sangall. 3,2 -is ea *(sc. herbam).* CHRON. Camer. 3,29 ut . . . furti reum . . . in chaldaria fecerit -ire. HERACLIUS II 44 in crastino *oleum* ad ignem -es. WILH. RUBRUQU. itin. p. 229,4sq. -unt illud *(lac)* et coagulatur -endo. ALBERT. M. animal. 26,29 *seta vermis* est adeo durus, quod, . . . si -atur, non emollescit. **B** *per confusionem i. q. bullare – besiegeln:* DIPL. Otton. III. 331 pręcepta aureis sigillis -ta.

adi. **1. bulliens,** -entis. **1** *proprie:* **a** *bullas exhibens – Blasen bildend:* ALBERT. M. animal. 3,120 p. 329,36 *innaturalis melancholia* est . . . acetosa, -s, quando cadit super terram per egestionem. **b** *fervidus – siedend:* SISEB. Desid. 21 *anima* piceis arsura -bus undis. BONIF. epist. 10 p. 11,28 igneum piceumque flumen, -s et ardens. LEX fam. Worm. 32 non se expurget iuramento, sed . . . -i aqua. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 212,7 *homo* se in sartaginem sui operis bulientem iniecerat. ALBERT. M. veget. 4,69 si aqua -s super gramina effundatur, herba aduritur (6,18 fructus *amygdali* . . . a. marina calida et fere -e decorticatur). **2** *translate i. q. acer – scharf:* CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 57,15 pisces igniti cum pipere -e nimis.

2. bullitus, -a, -um. **1** *fermentatus – gegoren:* COD. Wang. Trident. 243 p. 468,5 (a. 1200) vini albi puri . . . bene -i. **2** *coctus – gekocht:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 12aᵛ cortex . . . -us.

bullitio (-cio), -onis *f.* **1** *fermentum – Gärung:* ALBERT. M. veget. 3,44 bullit *vinum* in vasis, in qua -e exspirat calorem. 3,114 hoc est, quod vocatur -o et digestio talium succorum. *v. et l. 3.* **2** *actio fervendi vel coquendi – das Sieden, Kochen:* CONR. FAB. Gall. 17 p. 189,17 audierunt voces plangencium et -cionem caldariorum. ALBERT. M. veget. 6,338 quod aquae primae -is effundantur. animal. 5,67 quasi sit bis coctum, hoc est, ac si sustinuerit duas -es. *remissius:* ALBERT. M. animal. 7,94 vocatur . . . haec piscium pestis -o aquae, eo quod tunc calor vaporem movet de profundo.

bullo, -avi, -atum, -are. *script.* bolat(us): *p. 1613,28.*

obsignare – be-, versiegeln: **1** *de chartis papae:* CONC. Karol. 12 p. 65,14 copia . . . privilegii vera bulla -ti. VITA Ger. Bron. 21 p. 672,22 plumbeo -tum sigillo privilegium. EPIST. Hann. 15 p. 33,24 litterę -tę bulla apostolica. EPIST. Mog. 40 domni papae -tas *(an subst.?)* . . . exemplatas. ORD. canc. pap. 2,1 p. 34,3 nullam eciam litteram -ari faciam. CAES.

[Steinmann]

HEIST. mirac. I 5,37 p. 321,31 ut . . . papa . . . divortium literis pontificalibus atque -tis confirmaret. CHRON. Erf. min. p. 651,30 Franciscus . . . regulam accepit . . . -tam et registratam. HEINR. TREV. gest. 38 p. 435,39 instrumenta reprobata nec iusta, tamen -ta. CHART. Eberb. 428 p. 205,9 privilegium sanum et integrum et in serico legitime -tum. *saepe.* **2** *de chartis imperatoris vel regis Romanorum:* DIPL. Otton. III. 305 paginam scrib⟨i at⟩que -ari iussimus. 334 *paginam* signari et -ari precepimus. LEO MARS. chron. 2,22 praeceptum . . . aureo sigillo -tum. WIBALD. epist. 377 p. 506, 29 ferramenta ad -andum de auro. ACTA pacis Sangerm. 2,4 p. 30,21 iuramentum cum litteris auro -tis. CONST. III 48 p. 42,29 litteras . . . aurea bulla typario regie maiestatis impressa -tas. *saepe. v. et p. 1610,18 et* *subterbullo. **3** *de chartis (archi)episcoporum:* FORM. extrav. 2,20 epistolam . . . anulo ecclesiae nostrae -are censuimus. EPIST. Teg. I 7 ut *epistola* . . . inpressione sigilli vestri -retur. TOMELL. hist. app. (MG Script. XIV p. 160,30) -tum . . . indiculum. *al.* **4** *de chartis principum variorum:* LEO MARS. chron. 1,59 p. 622,12 per cartam proprio sigillo *imperialis protospatharii* -tam. CHART. Babenb. 18 pagina sigillo nostro *(sc. ducis Boariae)* -ta. **5** *usu communi:* ARNULF. delic. 697 cur -ta fere reserasti claustra, libelle? CHRON. Worm. p. 199,21 *(in inscriptione sigilli)* te, sacer Andrea, -ta figurat ydea.

adi. **bullatus,** -a, -um. **1** *umbonibus ornatus – mit Buckeln verziert:* INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,17; s. XI.$^{in.}$) canes . . . cum collariis copertis laminis deauratis et bolatis sive smaltatis ad arma regis. **2** *sigillo instructus – besiegelt: v. l. 5.18. p. 1610,25. al.*

***bulluga,** -ae *f. (orig. gall. ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 623sqq.) prunus – Schlehe, Pflaume:* IONAS BOB. Columb. 1,9 p. 168,1 pomorum parvulorum, . . . quae etiam -as (pu-, bulu-, -llog-, -ucas *sim. var. l.*) vulgo appellant.

bullula, -ae *f. funda parva gemmarum – kleine Fassung für Edelsteine:* RUD. TRUD. gest. 6,7 rem . . . in medio habentem gemmulam -a circumclusam.

*?*bullurea,** -ae *f. (fort. corruptum ex* battitura) *?lepis, squama – ?Hammerschlag:* TRACT. de aegr. cur. p. 156,27 accipe caucucecamenon et lapidem calcis et -am eris.

1. *bullus *subst. (orig. inc.) phoca, bos marinus – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim.):* GLOSS. IV 182,45 St.-S. -us (-o *a*) thaurus marinus, qui dicitur selh (shel *b*).

2. bullus, -us *m. v.* bulla *p. 1610,26.*

bulmago *subst. (cf. ital.* bulimaca *a* volumen, *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 633) anonis – Hauhechel (Ononis spinosa L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 276):* GLOSS. III 526,36 St.-S. -o wibe crik (537,46 -o wibis crik. 551^{8}). ALPHITA II p. 25,5 -o, resta bovis vel retinens boves idem.

bulmelca, -ae *f. (orig. inc.) rhododaphne – Oleander (Nerium Oleander L., cf. André, Lex. bot. s. v.* bulmerga): RECEPT. Sangall. I 97 radicina de -a coquis sub cinerem. 98 semen -a unc. I (*sim.* 150).

***bulos,** *nom. pl.* βουλοί *m. (a* σύμβουλος *sim. retrograde) consiliarius – Ratsherr:* ALBERT. M. pol. 3,1^{e} p. 210^{a},45 'senes autem,' qui βουλοί (bouli *ed. Jammy*), id est consiliarii, . . . dicebantur.

bulsus *v.* vulsus.

bultio (-cio), -onis *m. (?f.: cf. l. 70; ?n.: cf. l. 66) (potius a franc.* *bultjo, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 625, quam a* *catapultio, *cf. J. Brüch, ZDtAlt. 73. 1936. p. 75 sqq.) script.:* pu-: *l. 67. p. 1614,4. adde* GLOSS. III 638,1 St.-S. 653,4. *ibid. al.* bol-: *l. 72. p. 1614,12.* bousi-: *p. 1614,2.* -lzio: *l. 72.* -lzones: *l. 72. form. nom. sg.:* pulx: *p. 1614,9.* -cia: *l. 70.* -teus: *l. 70.* -cium: GLOSS. III 635,24 St.-S. pulcium.

1 *missile arcus vel arcubalistae – Geschoß von Bogen oder Armbrust, (Schieß-)Bolzen (cf.* GLOSS. III 632,35 St.-S. pulzio polz [718,51 -eus vel pultio bolzo. *saepe*]. 639,43 -cia zein. IV 182,52 -cio i. sculpo): GUIC. (?) bers. 10 *arcuatores* debent portare duos -zones (bolzo- *BCD*), ut trahant ad aliquas volucres. WILH. RUBRUQU. itin. p. 312,4 tunc Mangu fecit fieri . . . duos bousiones, quorum capita erant argentea, plena foraminibus, et sibulant, quum iaciuntur, quasi fistule. GESTA Ern. duc. II 15 p. 210,3 pili sive pila, pultiones, amenta . . . fabricantur. **2** *machina obsidionis – Belagerungsmaschine:* ANNAL. Ianuens. II p. 44,22 ligneum instruxerunt -zonem, cum quo . . . turrim . . . corrui fecerunt. **3** *cauterium – Brenneisen:* GLOSS. III 668,43 St.-S. cauter -cio vel pulx polz. **4** *moneta obsoleta – ungültiges Geld (cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 555):* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 104^{a},41 (epist. imp.) *iuro,* quod non vendam argentum vel bolzonem alicui (p. 106^{a},27). *v. ThLL. s. v.* boltio.

***bultrix.** *vox nihil significans: v. p. 1595,8.*

bulzo *v.* bultio.

***bulzonalium** (bulzinalyum), -i *n. (cf. ital.* bolzanaglia *a* bultio) *pecunia obsoleta – ungültiges Geld (cf. l. 8):* ACTA imp. Winkelm. I 822 p. 637,28 (a. 1238) prohibere curetis, ut -a de regno . . . extrahantur. 1003 p. 765,48 quelibet libra -inalyi in pondere tenute quarte uncie valet argentum finum *eqs.* *Steinmann*

***bumannus** (poum-), -i *m. (theod. vet.* buman) *colonus – Hintersasse:* CHART. Tirol. notar. I 636 (a. 1237) in domo . . ., in qua habitat poumannus. 689 p. 340,5 Morhardus . . . iudicavit ecclesie . . . unam galetam olei de poumanno annuatim.

bumbax *v.* bombyx. ***bumbecium** *v.* *bombycium.

***bumbo** *v.* *bombo. **bumbosus** *v.* bombosus.

***bumbulum,** -i *n. (cf.* bombus, bambilium) *instrumentum musicum quoddam – ein Musikinstrument ('Schallkasten' R. Hammerstein, Arch Mus Wiss. 16. 1959. p. 124sq.):* HRABAN. univ. 18,4 p. 497^{C} de fistula autem refertur ita, quod sit -um aereum ductile quadratum *eqs. (ex Ps. Hier. epist. 23 p. 214^{A}* bombulum).

***bumeda,** -ae *f. (theod. vet. inf.* bumede) *tributum pro licentia maritandi domino solvendum, abmatrimonium – Gebühr für die Heiratserlaubnis, Heiratssteuer (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1309 s. v. 'Baumiete'):* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,32 ut, si qua mulier de familia ecclesiae servo nostro . . . nupserit, data iustitia, quae -a dicitur, . . . cum marito iuri nostro remaneat.

bumifer *v.* pomifer. ***buna** *v.* *bunda.

***bunbecium** *v.* *bombycium.

***bunda,** -ae *f. (? m. vel n.: l. 60.66). (theod. vet.* biunta, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1154) script.:* peu-: *l. 67.69.* bů-: *l. 57.64.* bù- (*i.* bü-): *l. 66.* -ned(a): *l. 59.* -nt(a): *l. 51.67.69.* bun(a): *l. 61.*

area fundi communis per exstirpationem (praecipue dominicam) occupata et saepto circumdata, clausura – durch (vorwiegend grundherrliche) Rodung in der Allmende gewonnenes und eingehegtes Landstück, 'Beunde' (cf. GLOSS. III 351, 34 St.-S. bunta ern. REGISTR. Ringrav. 8^{B},1 cum . . . agris dominicalibus, qui bundin vocantur; *de re v. G. v. Below, Geschichte der deutschen Landwirtschaft. 1937. p. 55^{2}; Dt. Rechtswb. II. p. 238sq.):* CHART. Mog. A 501 p. 404,2 (a. 1122) tres areas, quas vulgo -as vocant, unam, que dicitur leingruba . . ., tradidimus. CHART. Rhen. med. I 549 p. 608,39 inter dominicalem bůndam, que Scura vocatur. II app. 14 p. 371,34 iuxta -am presbiteri. p. 372,20 prope -am comitis. p. 381,5 duę -nedę, quarum una XII iugera continet, altera decem. CHART. Hagenow. 139 p. 110,21 arva, que dicuntur -a, et duo prata. CHART. Worm. 200 p. 140,29 ad bunam domini episcopi (389 p. 250,35). REGISTR. Mog. p. 6,9 dominus . . . impignoravit . . . prata . . . et -am. CHART. Eberb. 262 p. 15,19 pars unius bůnde, sicut stipitibus est signata. CHART. Basil. A II 130 p. 173,8 lunagium . . . cum omnibus attinentiis suis . . ., agrorum iugeribus, bùndo, pomerio. REGISTR. Ransh. (Österr. Urbare III 2,1 p. 292,1) de peunta aput pfaffenwis. CHART. Babenb. 143 p. 185,26 donamus . . . duos ortos, unam peuntam, unam augiam et pratum. *al.*

bunias *subst.* (βουνιάς) *napus – (Steck-)Rübe (Brassica Napus L., cf. André, Lex. bot. p. 61):* ALPHITA II p. 24,22 -s, napicium, rapia idem, que elixa comeditur.

[Heßler]

bunion *n.* (βούνιον) *verbenaca vel peristereon – Eisenkraut (Verbena officinalis L.) oder Gemeiner Wolfstrapp (Lycopus Europaeus L., cf. André, Lex. bot. p. 243. 327):* Dyasc. p. 96ª secunda *species hierabotanae,* quam erectam diximus, vocatur etiam trigonion, -on vel gerebotanum vel ferraria, hercularia, latine cristellinatia.

1. *bunna, -ae *f. (theod. vet.* bungo; *cohaerere potest etiam c.* *buzia, *cf. notam ed.) ?anagallicum – ?Bachbunge (Veronica beccabunga L.):* Gloss. III 538,26 St.-S. cortex -e (biuie *b*) bungenrinde.

2. *bunna *v.* *bonna.

***bunnus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (cf.* *bonuarium*?) nomen quoddam mansorum – eine Hufenbezeichnung:* Gesta Autis. 36 (MGScript. XIII p. 397,28; s. IX.²) agellum quendam v mansorum vocabulo -orum ex agro Matriacensi . . . contulit *episcopus.*

***bun(u)arium** *v.* *bonuarium.

***bunuarius,** -i *m. (cf.* *bonuarium) *cultor bonuarii – Bebauer eines Grundstücks von etwa 4 Morgen:* Const. I 447,13 (spur. c. 1160) mansionarius v solidos, absarius xxx denarios, -us (-naiarius *4*) xv, quorumlibet larum possessores vi suppleant.

buo, butum, -ere. *imbuere, tradere – lehren, überliefern:* Carm. de Bobol. 19,2 (MGMer. IV p. 155) pater monachorum, regula (-ae *B 1 a.b*) conservatur, recordatur buta (-ae *B 1 a.b*) seni per senem.

bupaeda (-be-) *m.* (βούπαις) *qui adultus, maturus est – ein Reifer, Erwachsener:* Carm. imag. 29,2 p. 456 (adn.) bubeda adhuc teneris viguit *Guntpoldus,* sed et acribus annis. *ibid.:* bubeda, quid dormis? *(v. notam ed.).*

buphagon (-fac-, -tac-) *subst.* (βουφάγος) *medicamentum cibi cupiditatem excitans – appetitanregendes Mittel:* Alphita I p. 280,43 bufacon (butacon Alphita II p. 25,1), id est corroborativum.

buprestis (stupe-, -bestris, -piftus, -pistis) *subst.* (βούπρηστις) *scarabaei species bubus nociva – dem Rindvieh schädliche Käferart (cf. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 4. 1966. p. 24sqq.):* Gloss. III 89,48 St.-S. bubestris rebestichil (204,13 buprestis). Albert. M. animal. 26,30 stupestris (buprestis *Isid. orig. 12,8,5*) vermis est scarabeo similis *eqs. fort. add. (nisi subest herba, cf. ThLL. II 2246,3):* Tract. de caus. mul. 31 supponere farmacum, qui dicitur bupiftus (94 bupistis).

bupt(h)almon (buta-, -cta-, -pta-), -onis *n.* (βούφθαλμον) **1** *sedum – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. André, Lex. bot. p. 61):* Gloss. III 486,28 St.-S. buptalmon husuuurz. Alphita I p. 280,42 buctalmon, oculos bovis idem. **2** *bulmago – Hauhechel (Ononis spinosa L.):* Bernh. Prov. comm. 6,3 p. 291,33 flores butalmonis, id est reste bovis, gallice quoque bone rande, *sudorem provocant. Heßler*

1. *bur. *(orig. inc.) vox incantationis: v. p. 1508,61.*

2. bur *v.* ebur. ***burarius** *v.* *burrarius.

burbo *v.* 1. burdo. ***burbudo** *v.* *bagordo.

***burcgravius, *burcharvius** *sim. v.* *burggravius.

burchus *sim. v.* burgus. **burciala, -ola** *v.* portulaca.

***burclavius, *burcravius** *v.* *burggravius.

***burcvardium, *burcwardium** *v.* *burgward(i)um.

***burdecanus,** -i *m.* (burgus *et* decanus) *decanus presbyterorum civitatis – Vorsteher der städtischen Pfarrer (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 576):* Chart. Col. II 384,20 p. 382,27 (a. 1258) cum spectet ad . . . archiepiscopum . . . suum -um et suos plebanos Colonienses . . . iudicare (*sim.* p. 392,41).

***burdellum** *v.* *bordellum.

***Burdinus,** -i *m.* (1. burdo, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 633) burdo parvus – kleiner Maulesel:* **1** *de nomine asini:* Herm. Torn. Mar. 3,5 (MGScript. XII p. 657,35; c. 1146) paupertatem . . . tantam *abbas* . . . sustinuit, ut praeter unum asinum -um nomine nichil . . . haberent *fratres (v. notam ed.).* **2** *de cognomine antipapae:* Ekkeh. Uraug. chron. a. 1118 imperator . . . quendam -um . . . apostolicae sedi imposuit. Rom. Salern. annal. a. 1121 Calixtus papa . . . obsedit Gregorium papam cognomento -um. *al. v. et supra p. 1031,37.*

1. burdo, -onis *m. (f.: l. 10) vel raro* ***bordonus,** -i *m. (l. 13.15.26. cf. l. 29) script.:* bir-: *l. 29.* -bo: *l. 21.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. mulus (ex equo et asina natus), hinnus – Maulesel (Equus hinnus):* **α** *gener.:* Hist. Mosom. 1,8 p. 606,15 predam fieri hostibus equos . . . cum -bus. Benzo ad Heinr. 6,5 p. 665,12 misit -es *Africa.* Albert. M. animal. 16,137 potest . . . equus coire cum asina ad generationem -is maris et feminae. 22,118 mulus asini et -o vocem habet equi (veget. 5,64 ex permixtione vicinorum seminum . . . generantur muli vel -es. Moses Panorm. infirm. 1 p. 101,8 equi, muli, bordoni, asini). Moses Panorm. marisc. 2 p. 148, 23 in animalibus nascentibus de asina et caballo, quod animal vocatur bordonus. *al. per compar.:* Vita Athan. Neap. 6 p. 445,11 duelliones conscios, qui more -um vel mulorum nati sunt. **β** *iur. de praestatione:* Dipl. Conr. II. 140 p. 191,3 (spur. c. 1100) ut . . . accipiant *clientes* . . . -em unum oneratam duabus manticis *eqs.* **b** *latius:* **α** *mulus clitellarius, iumentum – Saum-, Last-, Zugtier:* Gloss. III 445,35 St.-S. burbo somere sive spanesel. IV 168,5 -o sovmar. *ibid. al.* **β** *admissarius – Zuchthengst:* Gloss. III 366,66 St.-S. -o skelo. IV 245,48 -o uurenio. *ibid. al.*

2 *translate:* **a** *baculus – Stab:* **α** *de signo ad loca sancta peregrinantium:* Annal. Ianuens. II p. 123,10 multitudo . . . pelegrinorum defferentes cruces et bordonos. Salimb. chron. p. 222,22 habens *(sc. rex)* capsellam et -em peregrinationis ad collum. **β** *?de virga pastorali:* Catal. thes. Germ. I 91,16 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XII.¹) birdum cum tabula, super qua ponitur *(cf. ind.).* **b** *fustis – Knüppel:* Chart. Bund. 434 p. 323,1 (a. 1186) Allexander, nescio cum ense vel cum -e, et quidam alii cum armis et per vim acceperunt *terram.*

2. *burdo, -onis *vel raro* ***bordunus,** -i *m. (l. 45) (cf. francog. vet.* bordon, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 631).*

1 *fistula vel tuba (longa) – (lange) Röhre oder Pfeife:* Albert. M. animal. 19,43 videmus in -bus, qui sunt magnae fistulae organorum musicorum, gravem esse sonum (Anon. IV mus. Coussemaker 5 p. 359ª G in fine, modo stabili, ut in -e o.). **2** *tonus gravis – Stützton, Halteton in tiefer Lage (cf. H. Sowa, Ein anonymer glossierter Mensuraltraktat. 1930. p. XXXVIsq.):* Anon. mus. Sowa 1ᵇ p. 53,5 supra -em tenoris edificari cernitur *figura* (6 p. 130,1). p. 53,21. Hier. Mor. mus. 28 p. 290,4 secunda *chorda,* quae bordunus est aliarum *eqs. al.*

burdonarius (bor-), -i *m. curator burdonum – Maulesel-wärter:* Acta imp. Winkelm. I 918 p. 692,22 (a. 1147) in castro . . . sit castellanus Iohannes comestabulus . . ., cui dentur portararius unus et bo-us unus per curiam.

***burdura,** -ae *f. (theod. vet.* burdin) *de mensura salis i. q. onus – Traglast, Tracht (cf. M. Heyne, Das altdeutsche Handwerk. 1908. p. 89):* Chart. Rhen. med. I 135,41 (a. 893) exit de una ina . . . -as xiiii; ex his -is accipit operator iiii; . . . precipimus inquirere, quando vel quantum -a ascenderit. *ibid. al. Erb*

***bures** *v.* *borax *p. 1538,55sq.*

***burex,** -icis *(f). (orig. inc., nisi subest* burrus *vel* fibex) *species arboris, fort. i. q. fibex, alnus – Baumart, viell.: Birke, Erle:* Chart. Burgenl. II 175 (a. 1278) quarum *(metarum)* una tenet platanum, altera vero -em, quod vulgo fyr dicitur, amplexatur.

1. burgarius, -i *m. civis, homo urbanus – Bürger, Städter:* Gesta Camer. cont. I C 5 Gaugericus . . . montem a quodam -o comparavit.

2. *burgarius, -i *m. (cf. theod. vet.* burgo) *fideiussor – Bürge:* Gloss. III 184,64 St.-S. -i burgun.

***burgbannus** *v.* *burgibannus.

***burgensaticus** (-ges-), -a, -um. **1** *adi.: iuri urbano subiectus – dem städtischen Recht unterstellt, bürgerlich:* Acta imp. Winkelm. II 885 (a. 1242) si bona . . . feudalia sunt . . . vel si -a (943. Innoc. IV. registr. B 339 p. 308,47

[Pape]

concessiones de bonis burges-is . . . factas). CONST. II 264,1 summi pontifices . . . cognitiones causarum de . . . possessionibus pheodalibus seu burges-is . . . tractandas recipiunt. **2** *subst. neutr.: possessio iuri urbano subiecta – dem städtischen Recht unterstelltes Grundstück (cf. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. I. 1909. p. 323):* ACTA imp. Winkelm. I 873II (a. 1239) eligent . . . diciores et meliores, qui -a teneant (927 p. 704,8 feudotarii . . ., qui tenent -a simul et feudalia. *al.*). 921 p. 699,33 iuxta qualitatem et annuum valorem -orum. 927 p. 704,12 propter solam divisionem non debent censeri -a, si alias feudalia esse probentur *eqs. ibid. al.*

***burgensia** (-ges-), -ae *f.* **1** *ius civile, condicio civis pleno iure praediti – Bürgerrecht, -stand:* DECRET. Bern. 14 quicumque ius -e in civitate cupit obtinere (24. 25. 52 omnia iure -e . . . servare. CHART. Bern. II 443 p. 465,16. *al.*). CHART. Bern. II 717 p. 777,19 suam resignare -am et . . . se cum uxore . . . de civitate trahere. CHART. Helv. arb. 135 p. 209,36 domini . . . iniuste recipiunt . . . homines . . . monasterii in burgesia et iuramento . . . castri Sarretae. *al. in hac regione.* **2** *praestatio civium – Bürgersteuer:* CHART. Lamb. Leod. 335 p. 440,15 (a. 1243) homines . . . ville tenebuntur solvere tales redditus et burgesias, quales solvunt burgenses Bellimontis. **3** *ambitus iurisdictionis (civitatis) – (Stadt-)Rechtsgebiet:* CHART. Bern. II 481 p. 500,4 (a. 1260) in eadem villa et -a dicte ville . . . nullam exactionem faciemus. **4** *area iuri urbano subiecta – dem städtischen Recht unterstelltes Grundstück:* CHART. ord. Teut. 112 p. 93,38 (a. 1257) tenentur nos . . . super burgesiis et tenimentis . . . nullatenus molestare. 116 p. 101,4 super censivis burgesiis vel signoria aliarum domorum.

***burgensis,** -e. (burgus, *cf. theod. vet.* burgari, *v. Ahd. Wb. s. v.*) *script.:* pu-: LAMB. LEOD. Matth. IV 18. bog-: *p. 1619,33.35.* bor-: *l. 50. p. 1618,64.* -rie-: *l. 69. adde* CHART. episc. Hild. I 734 p. 691,37. *al.* -rig-: CHART. Argent. I 135. CHART. Babenb. 338 p. 180,5. *v. et p. 1618,34. al.* *?* -geis: *l. 50. form.: abl. sg. (subst.):* -e: *passim.* -i: *p. 1618,64. gen. pl.* -uum: CHART. Tirol. notar. I 948b *cod.*

I *adi.:* **A** *ad civitatem pertinens – Stadt-:* CHART. Rhen. inf. I 483 p. 342,3 (a. 1182) ius -e, quod oppidum Sigebergense . . . dinoscitur habuisse *eqs.* 506 emit *clericus* curtile in eadem civitate . . . et adquisivit illud iure -i solvens duos solidos annuatim. **B** *qui civilis condicionis est – bürgerlich:* SALIMB. chron. p. 378,29 quilibet popularis homo, -is atque ruralis. **C** *ad castrum pertinens – zur Burg gehörig, Burg-:* CHART. Babenb. 168 p. 224,45 (a. 1209) pro opere -i . . . ministerialibus . . . dedimus recompensationem. CHART. Lux. II 223 p. 240,5 milites -es et franci homines de predicto castro . . . tenentur facere fidelitatem. *fort. add.:* CHART. Laus. 327 (a. 1233) Iohannes . . . vendidit capitulo . . . I modium avene borgeis annuatim in decima de Estui.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. q. civis, oppidanus, homo urbanus – Bürger, Städter (interdum plur. sensu collectivo i. q. universitas civium, commune – Bürgerschaft, Gemeinde, Stadt, e. g. l. 56.59.61.65.67. p. 1618,68.71. 1619,3):* **a** *gener.:* ANNAL. Ianuens. I p. 24,20 Pisani . . . simul cum -bus Messane . . . bellum inceperunt. ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,8 nec -ium nec rusticorum multitudinem. a. 1181 p. 530,10 quidam predives -is. CHART. archiep. Magd. 324 p. 422,23 quod . . . -es nostri *(sc. Colonienses)* cum . . . civibus Magdeburgensibus concordent consilio. LAMB. LEOD. Matth. I 1401 -is celebri . . . urbe natus. CONST. II 11,9 -es ad hec observanda magnatibus terre assistent. GISLEB. MONT. chron. 154 p. 240,10 faventibus sibi *(sc. duci)* . . . ville -bus, hominibus divitibus et in armis potentissimis. CHART. Worm. 231 in XXVIII iugeribus . . . iuxta Wormatiam in campo -ium sitis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 268 p. 203,8 Ernestus, magister -ium. CHART. Nuremb. 513 honorabiles viri, -es et populares opidi Nurenbergensis. ANNAL. Mosom. a. 1248 (MG Script. III p. 164,25sq.) convenerunt . . . burienses de Mosomo et -es de Bullone. SALIMB. chron. p. 222,18 in Francia solummodo -es in civitatibus habitant. *saepe.* **b** *iur. (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 588sqq.):* **α** *spectat ad condicionem, statum, privilegia sim. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 689sqq.):* CHART. select. Keutgen 133,2 (a. 1120) si quis -ium meorum *(sc. ducis)* defungitur, uxor eius . . . omnia possideat. 133,40 qui proprium . . . valens marcham unam in civitate habuerit, -is est. ACTA imp. Winkelm. I 85 p. 78,31 cum omnibus libertatibus . . ., quas eadem ecclesia *(sc. Cephaludensis)* tam pro se quam pro -bus suis interius et exterius, in mari et in terra . . . consuevit habere. CHART. Babenb. 161 p. 209,9sq. quod -es nostros *(sc. ducis)*, qui . . . Flandrenses nuncupantur, taliter in . . . Wiena instituimus, ut ipsi . . . privilegio aliorum nostrorum -ium . . . utantur. CHART. Salem. 134 p. 171,38 (dipl. Heinr. VII.) ut ei *(monasterio)* liceat facere conmutationes . . . cum ministerialibus nostris, -bus, plebeianis. GISLEB. MONT. chron. 230 ut nemo -is ulterius esset, si in burgo non maneret. CHART. Brunsv. I 1 p. 2a,14 iura et libertates Indaginis, quas -es a prima fundatione . . . civitatis . . . obtinuerunt. CHART. Bern. II 281 p. 308,23 si duo -es aut duo non -es alter de altero conqueritur *eqs.* (557 p. 594,10 cotidie de . . . nonburgense -i debet iusticia exhiberi). p. 308,40 si quis, qui non fuerit filius -is, in -em velit promoveri. CONST. II 371 ut quilibet, sive . . . nobilis seu civis, -is, opidanus vel agricola . . . vel cuiuscunque condicionis existat, contentus . . . maneat iure suo (CHART. Brixin. 131 p. 138,35 bona . . . civium, mercatorum, -ium *eqs.*). CHART. Bern. II 717 p. 776,11 neutra civitatum . . . debet recipere *militem* in -em vel coniuratum. CHART. Pomm. B 943 -is vel civis . . . civitatis plenarius et perfectus. *saepe.* *concivis – Mitbürger:* CHART. civ. Erf. 290 (a. 1277) de huiusmodi pensione nos *(sc. comes)* et nostri heredes eorum -es dici . . . volumus et concives. **β** *spectat ad obligationes, praestationes, telonea sim.:* AEG. AUR. gest. 3,1 (chart. a. 1066) -es ville . . . castrum Hoyense de redditibus ville conservabunt. CHART. Austr. sup. II 228 p. 333,1 ut . . . abbas atque . . . successores sui . . . de prefata area plenariam iusticiam sicut ceteri burigenses . . . persolvant. ACTA imp. Winkelm. I 108 p. 94,25 ut -es omnes, qui in tenimento Montis Regalis . . . possessiones aliquas tenent, in eadem ecclesia personaliter habitarent. CHART. Tirol. 1100 p. 142,19 precepit *comes* omnibus -bus, ut ipsi habeant . . . baculum ulneum Bozani et non Tridentinum. CHART. Carniol. II 290 p. 227,33 -es omnes . . . iurabunt . . . loca servare ad honorem domini ducis. *al.* **γ** *spectat ad possessiones, venditiones, traditiones sim.:* TRAD. Patav. 469 (a. 1110/30) quidam -is . . . tradidit mancipium. CHART. Basil. C I 55 quicquid beneficii -es episcopo inpenderint. CHART. Argent. I 145 p. 120,10 ubicunque vel ipsi -es vel etiam quicunque ipsius civitatis cives . . . per totam provinciam Alsatie proprietates . . . habuerint. CHART. Stir. II 211 abbas . . . emit . . . domum . . . a Gotscalco pellipario, -e nostro. CHART. Brand. A XI 2 -bus et incolis habentibus haereditatem in civitate Spandow libertatem dedimus . . . ab omni exactione. *al.* *de conductionibus:* CHART. Laus. 457 (a. 1226) in quibus *(casalibus)* capitulum potest aberiare hominem, qui sit -is capituli. 682 p. 548,30 concessimus . . . preposito . . . unum -em abergare . . . infra villam nostram Lausannensem. p. 548,35 ille -is sive abergator suus . . . erga ipsum prepositum . . . teneatur *eqs.* **δ** *spectat ad testimonia:* ACTA imp. Stumpf 90 (dipl. Heinr. V.) huius confirmationis testes hii sunt: . . . de -bus Adolphus, Heinricus. CHART. Turic. 301 p. 184,19 testibus subscriptis presentibus: . . . Turegensium . . . -bus his . . .: Henrico tribuno, Rûdolfo monetario *eqs.* CHART. archiep. Magd. 312 p. 396,39 testes . . . sunt . . . iudices et potissimi -ium Magdeburgensis civitatis. CHART. select. Keutgen 133,14 testis erit . . . tantummodo -is super -em. CHART. Hamb. 774 p. 636,28 presentibus . . . scabinis . . . ac Frederico . . ., borgensi de Hamborgh. *saepe.* **ε** *spectat ad officia publica, arbitria sim. (interdum c. sensu consiliarii, senatoris, e. g. l. 71.72. p. 1619, 5):* CHART. select. Keutgen 139,5 (s. XII.1) quemcumque scabinum -es statuerint. CHART. archiep. Magd. 365 p. 479,25 limitum distribucio a XII -bus . . ., qui maioris industrie et consilii erant, . . . consummata est. LAMB. ARD. hist. 111 iudicia secundum . . . institutionem . . . scabinorum et -ium tenenda. CONST. II 24,3 XXIV -es iurabunt pro se et pro aliis

[Pape]

-bus. CHART. civ. Erf. 72 p. 35,5 -es, quibus dispensatio reipublice . . . est credita. CHART. Salem. 163 quod talis donatio . . . legittime fieri posset, coram iudicibus civitatis a -bus communiter est sententiatum. CHART. Worm. 163 p. 122,42 rex ex novem -bus consiliariis eliget unum in magistrum civitatis. CHART. Tirol. notar. II 11 iusticiarii a laudo militum et -ium statuerunt terminum *(ibid. al.; cf. H. v. Voltelini, Die Südtiroler Notariatsimbreviaturen. I. 1899. p. CCVI)*. CHART. civ. Halb. 117 nos consules, -es et populus civitatis Halberstat recognoscimus. ACTA imp. Winkelm. I 1006 p. 781,18 quantitas *(sc. pecuniae)* . . . assignetur duobus viris ydoneis et sufficientibus -bus. CHRON. Erf. mod. II a. 1255 p. 247,36 cives, qui summi -es dicti sunt, quibus . . . cura civitatis commissa fuit, statuerunt *eqs. saepe.* **2** *latius i. q. incola – Einwohner:* **a** *spectat ad suburbium:* GESTA Frid. imp. A p. 60,11 imposuit eis fodrum, -bus scilicet et his, qui in circuitu burgorum erant. p. 60,24 obsides de Mediolanensibus, videlicet L de -bus et L de forensibus. ANNAL. Ianuens. II p. 80,11 pro diffiniendis discordiis inter cives et -es (CHART. Tirol. notar. II 536 quod c. et -es Bolzani non solvunt . . . colectam. CHART. Turg. III 418 p. 193,23 quemcunque c. -em receperint *eqs.*). CHART. Carinth. I 433 ut eiusdem fori -es statuta nostra . . . observent. CONO LAUS. gest. p. 775,42 -es extra muros civitatis manentes. *al.* **b** *spectat ad vicum:* CHRON. Ottenb. p. 629,18 Heinricus, -is noster *(sc. monasterii)*, . . . iugera suscepit. CHART. Sangall. A 1007 p. 205,41 presentibus testibus . . . -bus sancti Galli. *v. et p. 1624,57.* **c** *spectat ad castrum:* ROB. TOR. chron. a. 1173 p. 522,3 restiterunt . . . constabuli ipsius castri et milites . . . cum -bus. *subditus – Untergebener:* CHART. Lamb. Leod. 371 (a. 1243) -es . . . comitis . . . in burgis et villis . . . maneant. **d** *spectat ad pascua montana:* CHART. Ticin. 235 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. IV p. 20, 20; a. 1217) vicini seu bogenses . . . alpis Tomi. p. 21,5 in comunali pastur⟨a⟩ . . . alpium de Tomo et de Campo et de Pigora seu de bogensium earum. *ibid. al.* **B** *fem.: civis femina – Bürgerin:* TRAD. Patav. 838 (a. 1200/20) Hiltrat, -is huius civitatis, obtulit. ACTA imp. Winkelm. I 869 quatenus . . . uxorem . . . ducendi . . ., -em videlicet fidelem nostram, bona feudalia non habentem, . . . licenciam largiaris. CHART. Basil. A II 123 p. 166,10 ego Berchta, . . . -is de Mulnhusen, . . . contuli . . . quinque solidos. *al.*

***burgensitas,** -atis *f.* *ius civile, civitas – Bürgerrecht:* CHART. Pomm. A 366 p. 751,5 (c. 1245) omnibus in ea *(civitate)* -em nunc habentibus id, quod . . . Inninge nunccupatur, . . . contulimus. *expressius i. q. acquisitio iuris civilis – Erwerbung des Bürgerrechts:* CHART. Bern. II 602 p. 650,5 (a. 1266) nullus . . . debet -em . . . sine . . . consensu prioris . . . facere.

***burgesaticus** *v.* *burgensaticus.

***burgesia** *v.* *burgensia.

1. *burggravia (bo-, burcg-, burgr-), -ae *f.*

praefectura, potestas, officium burggravii – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft: CHART. Eichsf. 274 (a. 1239) si . . . cesserit uni de fratribus suis officium burcgravie. CHART. Nuremb. 389 censum, qui mihi *(sc. burggravio)* iure -e debebatur de areis. CHART. Osn. III 361 p. 249,23 *contulimus* bo-am sive dominium borggravii, redditus . . . ex eo provenientes in Traiecto. CONST. III 17 p. 20,37 comiciam burcgravie in Nurenberch, castrum, . . . iudicium provinciale *concedimus.* CHART. Rhen. inf. II 732 p. 432,40 nos *(sc. archiepiscopus)* . . . burgraviam . . . conparavimus et . . . reduximus ad ecclesiam Coloniensem. *al.*

2. *burggravia (burcg-, burchgr-, burchr-), -ae *f.*

uxor (vel vidua) burggravii – Frau (oder Witwe) eines Burggrafen, Burggräfin: CHART. Hall. I 115 (a. 1200) de consensu . . . Lukardis burcgravie et mariti eius. CHART. Westph. VII 738 domina burchgravia fecit impressionem sigilli. CHART. Ien. 15 (ThürGeschQuell. N. F. III 1 p. 15,2) burchravius proprietatem . . . contulit . . . domina burchravia, matre sua, et aliis . . . annuentibus.

***burggraviatus** (borcg-, borchg-, burch(g)r-, burgr- *sim.*), -us *m.* (*cf. theod. vet.* burcgraveschaft) *praefectura, potestas, officium burggravii – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft:* CHART. Traiect. 174 p. 161,31 (spur. s. XII.ex./XIII.in.) comes . . . tenet in feodum borchg-um (borcg-um *A*, burgr-um *C*) Traiectensem cum pluribus mansis. CONST. II 464 filiam . . . et heredes . . . tam burgr-u quam . . . feodis, que . . . burgravius ab imperio Romano tenet, . . . infeodamus. CHART. civ. Magd. 141 p. 76,43sqq. super officiis burgr-us . . . Magdeburgensis . . . taliter est tractatum, quod, si . . . archiepiscopus burgr-um . . . a domino burgravio emerit *eqs. al.* CHART. Argent. II 49 p. 32,36 cum olim . . . burgr-us, scultetatus . . . officia . . . consuevissent per episcopos . . . conferri. CHART. Hall. I 353 p. 325,34 iura burchg-us consenciente . . . burchravio . . . limitamus. p. 326,10 de iudicio burchr-us extra muros Hallenses. *al.*

***burggravinna** (purchg-, burgr-), -ae *f.* (*cf. theod. vet.* burcgraevin) *uxor (vel vidua) burggravii – Frau (oder Witwe) eines Burggrafen, Burggräfin:* CHART. Brand. A VI 1 p. 450,9 (a. 1205) consentientibus . . . Berta comitissa, . . . Lukarde, burgr-a de Givekensten (*de eadem:* CHART. Hall. I 126 burgr-a et marito eius . . . burgravio . . . assensum . . . prebentibus). CHART. Tirol. notar. I 896 Albertus, filius condam purchg-e de Tyrol, et Eberhardus, qui purchgravius fuit de Tyrol.

***burggravius** (pa-, pu-, bo-, bulgr-, bucr-, burcg-, burch(g)r-, burcr(h)-, burcl-, burgr-, burchk-, burk(g)r-, burcharv-, burgarv-, -phius *sim.*), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burggravo, *v. Ahd. Wb. s. v.*)

I *praefectus militaris vel comes burgi – Burggraf (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905; Dt. Rechtswb. II. p. 623sqq.):* **A** *de praefectis civitatum (accedente officio (summi) iudicis, e. g. l. 48.52.54.56; administratoris, advocati, e. g. l. 48.52.60):* **1** *eccl. de praefectis civitatum (archi)episcopalium:* CHART. Wirt. I 279 p. 355,19 (dipl. Heinr. V.) Sigefridus burcravius *(sc. Argentinensis)*, Gelfradus thelonearius *praesentes (item de praefecto Argentinensi:* CHART. Argent. I 616,7 officiatos, in quibus urbis gubernatio consistit, episcopus . . . investit, scilicet scultetum, burcgravium *eqs.* CHART. select. Keutgen 126,44 ad officium burcgravii pertinet ponere magistros omnium officiorum. CHART. Basil. C I 164 p. 113,23 que [*praedia*] . . . de Iohanne milite . . . burgravio Argentinensi emerunt. *al.*). BALDER. Alber. 11 Lodoycus quidam burgravius *(sc. Trevirensis)*, id est prefectus urbis, homo de familia aecclesiae (*item de praefecto Trevirensi:* CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 352,31 elemosina Lodowici burgravii). CHART. archiep. Magd. 301 assederunt . . . prepositus, Burcardus burchraphius *(item de praefecto Magdeburgensi:* CHART. Hall. I 139 testes . . . sunt . . . Burchardus, burchgravius Magdeburgensis, Iohannes, burgravius de Gevekensteyn. 224,1 summus noster iudex, dominus burcgravius de Meydeburg. 224,5. *al. v. et l. 8.13).* CHART. select. Keutgen 17,5 quando nos (*sc. archiepiscopum*) . . . iudicio sanguinis presidere contigerit, . . . burgravius *(sc. Colonienses)* noster esse debet advocatus *(item de praefecto Coloniensi:* 17,10 iuris est . . . burgravii . . . locare scabinos. *al.).* CHART. Turic. 557 p. 63,15 Lupoldus, burgravius Augustensis. *al.* **2** *publ.:* **a** *de praefectis civitatum imperatori vel regi Theotonico subditarum (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 87sqq.):* TRAD. Ratisb. 945 p. 475,15 (a. 1180) in placito Heinrici, purgravii Ratisponensis *(item de praefecto Ratisponensi:* CHART. select. Keutgen 160,10 maior advocatus . . . ex parte episcopi et ex parte ducis -us in nullum civem proscriptionis sententiam promulgabunt. CHART. Babenb. 370 p. 214,40 Fridericus, purcravius de Ratispona, vir nobilis. *al.).* **b** *de praefectis civitatum principibus variis subditarum:* CHART. Livon. A I 413,2 (a. 1269) rex, borchravius, dux et Nogardienses discretiores osculabuntur crucem . . . in signum pacis. CONST. III 139,16 iuraverunt . . . purchravius de Wetow, . . . purchravius Olomucensis. ANNAL. Otak. a. 1260 p. 186,29 purcravius Pragensis . . . retulit . . ., quod *eqs.* **B** *de praefectis castellorum (accedente officio iudicis, e. g. p. 1621,5.25.39):* **1** *eccl. de*

praefectis castellorum (archi)episcopalium (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 73sqq.): TRAD. Salisb. II 317 (a. 1196/1214) Chŏnradus, Salzpurgensis purchravius, ministerialis sancti Rŏdberti, legavit . . . duas curtes. CHART. Rhen. med. II 208 p. 246,17 nec . . . conventum a . . . burchgraviis vel . . . aliquibus officiatis nostris . . . volumus *(sc. archiepiscopus Trevirensis)* inquietari (ACTA imp. Winkelm. I 463 Leodiensis electus . . . conquestus est, quod burgravii et alii officiati sui . . . ipsum . . . spoliarunt). CHART. Brixin. 61 cum lis inter nos *(sc. episcopum)* et ecclesie nostre ministeriales, . . . burchravium de Vogetstperch et fratres suos, . . . pro quibusdam hominibus . . . verteretur. CHART. Tirol. notar. II 490 in palacio episcopatus, in presencia pochravi de Stenico. *al.* **2** *publ.:* **a** *de praefectis castellorum imperatori vel regi Theotonico subditorum:* CHART. march. Misn. II 277 p. 189,27 (dipl. Frid. I.) castrum . . . Liznich cum beneficio . . . burchgravii *(cf.* CHART. Merseb. 243 p. 196,24 advocatiam burcrhavius de Liznek *tenuerat).* CHART. Naumb. 292 p. 281,38 quos *(mansos)* . . . a burchgravio . . . de Kirchber⟨ch⟩ habuerat *ministerialis.* CONST. II 158 p. 196,17 imperator . . . scultetis, burgraviis (burgarviis *3*), advocatis, iudicibus . . . gratiam suam. 455 p.$_{o}$628,9 Hermannus, burcharvius de Witin. CHART. Turic. 584 Ulricus de Liebinberc, sacri imperii ministerialis et burgravius in Rinvelden. CHART. Advoc. 105 p. 55,19sq. permanere debemus sub tali iure . . ., secundum quod . . . borgravius de Novo Castro, borgravius de Misna, borgravius de Aldenburch . . . nos debere dixerint permanere. CONST. II 203 C., bucravius de Nůrimberc *(item de praefecto Nurimbergensi:* III 50 p. 45,13 Fredericus burclavius. 224 p. 212,29 *praesente* bulgravio. CHART. Babenb. 466 p. 337,7 burchkravius. *al. v. et p. 1619,55. 1620,8).* III 104,1 nos *(rex)* . . . comiti . . . castrum nostrum et imperii Werde custodiendum committimus . . . facientes eum nostrum burgravium in eodem *eqs. saepe. v. et p. 1619,69. 1620,21.* **b** *de praefectis castellorum principibus variis, nobilibus sim. subditorum:* CHART. Carniol. I 128 p. 121,12 (a. 1163) presentibus . . . Megnardo de Crilŏg et Hermanno de Wolchenberg purcraviis. CHART. select. Keutgen 107,6^{b} ut . . . placito et iuri non teneantur stare *cives Stendalenses* borcgravii *marchionis Brandenburgensis.* CHART. Stir. II 389 p. 503,4 distinctioni *terminorum* . . . disposui interesse ministerialem meum *(sc. comitis),* . . . purcravium de Lunz. CHART. Burgenl. I 366 cum Petrus purcravius . . . de Suprunio exclusus fuisset. II 187 p. 134,33 possessionem . . . Petri parcravii. *al. v. et p. 1619,57.* **C** *de nobilibus titulo -i praeditis (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 217):* CHART. Anhalt. I 590 (a. 1180) Meinherus, -us de Wirbene. CHART. march. Misn. III 124 p. 99,4sq. *praesentes:* Iohannes, burgravius de Lubin, Heinricus, burgravius de Rochelez. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 556,36 imperator . . . -um de Quernforde . . . destinavit in terram Theutonicam. *al. de usurpatore:* CONST. I 128,7 (a. 1150) intra muros Corbeiensis monasterii . . . similitudinem dignitatis sibi . . . vendicabat *Rabano,* quam prefecturam appellabat, et se burkgravium appellari faciebat.

II *qui beneficium castrense obtinet – Burglehnsmann (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 72*^{4}*):* CHART. Carinth. I 369 p. 272,33 (a. 1197) testes sunt . . . Alexander, Dietricus, Otto, purcravii de Strazburh. IV 2677 universitas burgraviorum in Villaco et circa Villacum *eqs.* CHART. Carniol. II 377 p. 292,1 constituimus *(sc. episcopus) Rudolfum et Fridericum* ⟨in eodem castro⟩ *(sc. Prunsdorf)* tanquam purchcravios nostros. CHART. Carinth. V 242 procuratori . . . aliisque universis purchgraviis et chnapponibus . . . salutem. *al. in hac regione.*

***burghuta** (purchuta, -uota), -ae *f.* (*cf. theod. vet.* burchuote) *de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 627sq.*

1 *custodia castelli – Burgbewachung, -wachdienst:* CHART. Austr. sup. III 233 (a. 1255) locavimus . . . Chunradum . . . in castro . . . taliter, quod debet habere tres castellanos secum . . ., quibus tenetur . . . in purchuta providere. CHART. Carinth. V 45 cum castrum in Strazberch . . . sit dirutum . . . et ex hoc purchuta castri . . ., quam maritus vester . . . tenuit racione custodie, . . . ad Gurcensem ecclesiam sit . . . devoluta, mandamus . . ., quatenus eisdem bonis, que adhuc racione purchute detinetis, cedere . . . debeatis. **2** *beneficium pro custodia castelli praestitum – Burgmannslehen:* CHART. Carinth. V 310 (a. 1277) assignantes . . . omnem purchuotam tam in mansis quam in agris. REGISTR. Baiuv. A p. 140,7 quod *(pratum)* . . . habuit . . . pincerna de Flugelsperch pro purchuta, cum esset residens in castro Vohburch. p. 140,11 habet pratum et agros . . ., ut dicit in feodo, que . . . fuerunt purchuta. p. 140,13. REGISTR. Patav. I p. 375,9 detinet I hubam . . . pro purchuta. *v. et p. 1621,71.*

***burgibannus** (burgb-), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burcban) *ambitus iuris civitatis – Stadtrechtsgebiet (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 577sq.):* CHART. Rhen. inf. II 408 (a. 1254) quod nunquam . . . in ipso opido nec infra -um ipsius opidi aliqua construetur munitio contra . . . civium voluntatem. TRAD. Weiss. app. II 8 p. 331,11 (dipl. Rud. regis) de adolescentibus . . . in dicto burgbanno residentibus . . . diffinimus, quod *eqs.* p. 331,18 de hominibus in burgbanno habitantibus, qui censum sancto Petro non solvunt *eqs.*

***burgicomes** (burgi comes), -itis *m.* **1** *praefectus civitatis – Stadtkommandant (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905. p. 146sqq.):* CHART. Rhen. inf. I 280 (a. 1116) *testes:* Franco -s, comes Fridericus (*de eodem:* 282. 283 ego Franco -s resigno. 307). TRAD. Windb. 1 (VerhHistVerNiederbay. 23. 1884. p. 146,12) burgi comes Henricus *(sc. de Regensburg).* **2** *praefectus castelli – Burgkommandant:* CHART. Rhen. inf. I 354 (a. 1145) Tiedericus, -s de Hostade.

***burgimagister,** -i *m. magister civium – Bürgermeister (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. ^{2}1965. p. 323sq.):* CHART. Worm. add. 162^{a} p. 724,10 (a. 1233) rex elegit singulis annis -um, quem potuit ad placitum removere vel dimittere.

***burgimundium,** -i *n.* (burgus *et* *mundium) *status urbanus – Stadtverfassung:* CHART. Brunsv. I 7 (a. 1268) dum . . . dux . . . Indaginem Bruneswich primo fundaret . . . ac ei iura -i et libertates daret.

***burgio,** -onis *m.* (*theod. vet.* burgo) *fideiussor, sponsor – Bürge, Gewährsmann (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 579sqq.):* TRAD. Lunaelac. 120 (a. 821) trado partem hereditatis meae . . ., et isti sunt -es. *ibid.:* isti sunt fideiussores et -es et testes.

burgium *sim. v.* burgus.

***burgius,** -i *m. civis – Bürger:* CHART. Brand. B I 41 p. 28,27 (a. 1248) si . . . aliquis eiusdem civitatis -us . . . merces . . . duxerit in civitatem. p. 28,34 sicut et nostri -i debitum exsolvent telonium *hospites.* p. 29,3.5.

***burgmannus** (borg-, borch-, buruh-), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burcman) **1** *qui beneficium castrense obtinet – Burglehnsmann (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 630):* CHART. Osn. III 378 p. 259,22 (a. 1268) molendinum . . . Willehelmo militi pro castrensi feodo in Redekenberg . . . contulimus . . . et in eodem castro bo-us remanebit. p. 259,32 heredes . . . in castro . . . bo-i remanebunt. 619 coram borchmannis (burg- *B*) nostris *(sc. comitis).* **2** *civis – Bürger:* CHART. Hans. III 599 p. 381,4 (c. s. XI.^{2}) non licebat eis *(hominibus imperii)* aliquod forceapum facere buruhmannis *(sc. Londinensibus).*

burgo *v.* burgus. ***burgrav(i)us** *sim. v.* *burggravius.

***burgstallum** (purch-), -i *n.* (*cf. theod. vet.* burcstal) *area vel regio castelli – Burgplatz, Burggelände (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 641):* CHART. Bern. II 698 p. 753,14 (a. 1270) collis sive -um de Helfinstein iam desertum et in parte obligatum. CHART. Austr. sup. III 526 p. 484,22 *possessiones* in hortis, areis, agris, . . . in purch-is. REGISTR. Patav. I p. 355,10 iugera circa purch-um in Obernperge. p. 356,11.

burgus, -i *m. vel rarius* **burgum,** -i *n. (p. 1624,39.45.47. al. cf. p. 1623,21) script.:* bo-: CHART. Trident. 16. GREG. IX. registr. 391 borgii. *al.* bruc-: CHART. Tirol. 746. burc-: *p. 1623,53. adde* RICHER. SENON. gest. 2,10. burch-: PETR. CAS. (?) chron. 3,61 p. 745,39sq. burgh-: ANNAL. Crem. a. 1107 (MGScript. XXXI p. 3,20). -gi-, -ci-: *l. 67. p. 1623,53. 1624,60. form. nom. (acc.) sg.* -o: *p. 1623,7. 1624,7.61. adde* DIPL. Heinr. II. 68 p. 84,33. *al. de*

[Pape]

re v. Handwörterbuch z. dt. Rechtsgesch. I. 1965. p. 572sq.; W. Schlesinger, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters. II (1963) p. 92sqq.

I *de locis per se consistentibus:* **A** *castellum, arx – Festung, Burg (cf. H. Pirenne, Histoire économique et sociale du moyen âge. 1963. p. 34sqq.):* CHRON. Fred. 2,46 castra posuerunt, quasi -o vocitaverunt; ob hoc nomen acciperunt Burgundiones ([*cf. Oros. 7,32,11*]. *sim.* PASS. Sigism. 1 [MGMer. II p. 333,8] -us ultra Renum . . . custodire coacti sunt *Scanadavii eqs.* VITA Gang. II [MGMer. VII p. 172,5]. *al. aliter:* LIUTPR. antap. 3,45 p. 98,6sq. quoniam . . . domorum congregationem, quae muro non clauditur, -um vocant, Burgundiones a Romanis, quod est a -o expulsi, appellati sunt). CHART. Fuld. A 275 in orientali parte Grapfeldono -i *(de re v. H. Weigel, JbFränkLandesforsch. 14. 1954. p. 85).* ABBO SANGERM. bell. 3,98 Buggeus apparat et -os (gloss.: habitacula, castra). ADREV. Bened. 33 p. 494,17 mappalia . . . instar exaedificavere -i, quo captivorum greges . . . adservarent. LAMB. ARD. hist. 62 Gandavensis -i castellariam . . . vicecomiti . . . concessit. *al. nom. propr.:* ANNAL. Mant. a. 1215 (MGScript. XIX p. 20,46; s. XIII.²) factum fuit Burgum fortem (*'Borgoforte'*). **B** *oppidum, locus, forum – Stadt, Ortschaft, (Markt-)Flecken (saepe de locis muris circumdatis):* **1** *gener.:* FORM. Turon. 42 vindedi . . . casa mea cum ipsa area, ubi posita est infra civitatem vel -um illum. SIMON SITH. gest. 1,39 omnes . . . -i cives . . . conveniunt. CONST. I 146,4 in -o Tremonia . . . iudicatum est *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,46 iuxta -um, qui Ardacher vocatur, castra ponens. GESTA Frid. imp. A p. 30,10 omnibus militibus . . . civitatum et -orum et opidorum Longobardie coadunatis. CHRON. reg. a. 1159 p. 102,28 (rec. I) quidam -us civitati comparabilis, . . . situ loci fortissimus. CONC. Karol. app. 7 p. 833,7 (spur. s. XII.) quae *(monasteria)* in villis, castris, -is et civitatibus habent *monachi* (CONST. I 348,2 concedimus . . . regalia . . . in omnibus locis et c. et -is, que distringuntur per civitatem. II 71,2. *al.*). GISLEB. MONT. chron. 142 p. 218,5 comes . . . in -o Namurco . . . hospitatus est. CHART. ord. Teut. 44 peciam terre . . . infra -um Tripolis prope magistrum murum -i. CHART. Stir. II 196 dux Austrie, advocatus -i Petovie, monetam, quam habet in -o suo de Graze, . . . vult . . . transferre. CHART. Tirol. 868 p. 285,6 in -o Bozani in palacio episcopatus. WILH. ANDR. chron. 243 comes . . . Calasium -um maritimum castro munitissimo munivit et muro firmissimo circumcingere cepit. CHART. Tirol. 1098 facta sunt hec in -o Inspruke in solario Hallarii. ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,17 rustici . . . -i tunc interfecerunt domnum Francischum. SALIMB. chron. p. 518,27 illi de villa Bibiani . . . fecerunt unum -um in villa eadem. *saepe. nom. propr.:* PAULIN. AQUIL. carm. 2,4,1 barbara lingua Stratiburgus diceris. DIPL. Otton. I. 337 p. 457,14 ęcclesiam Sancti Valentini in Burgo. DIPL. Heinr. II. 130 p. 157,5 Rotam cardosam, quae nunc Burgoricho nuncupatur. REGISTR. Trident. IV p. 273,28 per fosatum Burcii. CHRON. reg. cont. IV a. 1226 p. 258,20 usque ad Burgum Sancti Domnini. *al.* **2** *iur.:* **a** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis, privilegia sim.:* CHART. Tirol. 574 p. 54,43 (a. 1208) mensuras tam in -o quam extra -um . . . comes . . . statuere debet (639ª de . . . muta ad partes Bauzani tam i. -o quam e. -um. 1153 p. 197, 37sq.). DECRET. Bern. 1 Berctoldus dux . . . -um de Berno construxit cum omni libertate, qua Chůnradus dux Friburgum . . . construxit *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 208 p. 186,20 -um . . . sub imperii . . . defensione suscipimus. CHART. Salem. 212 indulsimus monasterio . . ., ut in -o nostro Můlhain propriam habeat domum. CHART. Solod. 403 p. 231,24 promittimus esse obsides in -o Liestal. COD. Wang. Trident. 149 p. 335,34 ut, . . . quicunque in illo -o casamentum . . . habent . . ., illud . . . tenere debeant in perpetuum. *al.* **b** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes sim.:* DIPL. Heinr. II. 425 p. 540,41 partem -i, quod dicitur Furnovum, *confirmamus.* CHART. Lamb. Leod. 56 -us Traiecti cum . . . pertinentiis suis *pignus est.* CONST. I 319,1 dabit ei donationem . . . -um Wizenburch . . ., -um Bobphingin *eqs. al.*

II *de locis adiacentibus:* **A** *suburbium, locus noviter fundatus civitati adiacens, pars civitatis – Unter-, Vor-, Neustadt, Stadtteil (cf. R. Kötzschke, Allgemeine Wirtschaftsgesch. des Mittelalters. 1924. p. 422sq.):* **1** *gener.:* DIPL. Loth. II. 19 p. 415,26 (ed. Th. Schieffer. 1966) monasterium, quod est . . . situm in -o Lugdunensi. VITA Austrig. 3 (MG Mer. IV p. 192,28) pervenit in -o (-um *2*), ubi diversorium abebat. ANNAL. Niv. a. 1053 (MGScript. XIII p. 90,31) fuit magna crematio . . . civitatis cum toto -o. ROB. TOR. chron. a. 1152 p. 502,3 rex . . . -um extra muros positum combuxit. OTTO FRISING. gest. p. 3,6 (epist.) Terdonam civitatem . . . obsedimus, et . . . -o capto ipsam arcem cepissemus, nisi *eqs.* OTTO MOR. hist. p. 4,16sq. extra -os ipsius civitatis circa ipsam civitatem in sex -is novis habitare ceperunt *Laudenses.* SICARD. chron. a. 1161 p. 166,18 Mediolanum cepit *imperator,* inquilinos in quattuor -is habere patiens incolatum. CHART. Tirol. 600 p. 77,10 actum est hoc aput Bauzanum in -o novo (848 p. 260,14. 974. COD. Wang. Trident. 161 p. 347, 26. *al. v. et l. 26*). 800 p. 224,35sqq. longare . . . -um de Egna . . . et illum -um maiorem facere secundum . . . ordinamentum inferioris -i *eqs.* CONO LAUS. gest. cont. p. 808,39 dixerunt illi de civitate, quod illi de -o ignem apposuerant. SALIMB. chron. p. 478,6 ut . . . de domibus -um longum versus Parmam facerent super stratam. p. 496,18 in -o Omnium Sanctorum in civitate Regina. *saepe. nom. propr.:* CHART. Tirol. 503 (a. 1197) in presencia . . . Goati de Burgonovo. 602. *meton. de incolis suburbii:* OTTO MOR. hist. p. 12,8 Teutonici . . . expugnaverunt . . . -um Placentinum de Laude, in quo omnes alii -i insimul convenerant. **2** *iur.:* **a** *spectat ad territorium, privilegia sim.:* DIPL. Loth. III. 47 p. 78,27 concedimus . . ., ut . . . palatium infra civitatem vel infra -os eorum *(civium)* non edificetur. CHART. Tirol. 453 p. 248,31 nullus . . . in predicto -o aliquid infeudare seu turrim construere possit. **b** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes:* DIPL. Otton. III. 209 p. 621,16 confirmamus . . . monasterio . . . medietatem de -o sancti Laurentii. DIPL. Karoli M. 282 p. 421,30sq. (spur.) restauro . . . -um cognomine ad Patriacum et ecclesias eiusdem -i. CONO LAUS. gest. p. 775,35 tota villa Lausannensis, tam civitas quam -um, est dos et alodium . . . ecclesie. **B** *vicus – Weiler:* **1** *pertinet ad castellum:* DIPL. Otton. III. 383 p. 811,25 ut in castello sancte Agathe aut in -o eius . . . nullus . . . placitum teneat (405 p. 839,7 monasterio . . . castellum cum -o . . . restauramus. *al.*). ROB. TOR. chron. a. 1169 p. 518,38 rex . . . fecit castrum munitissimum et -um pergrande (CHART. Mog. B 112 p. 116,38 c. Wasungen cum -o adiacente. IOH. CODAGN. annal. a. 1217 p. 61,31 -um . . . magnum, quod circa . . . c. erat, igne cremaverunt. *al.*). **2** *pertinet ad monasterium:* DIPL. Merov. III A 71 p. 188,19 (spur.) donamus . . . totum -um circa ecclesiae et -i portaticum. DIPL. Heinr. III. 52 p. 67,39 ipsum -um vel villam Nivellam . . . cum mercato ac theloneo . . . redemimus a beneficio (*de eodem:* DIPL. Loth. III. 79 p. 123,30 ad congregationem pertinet -us ipse Nivallensis). GISLEB. MONT. chron. 93 p. 128,23 comes . . . festum . . . in -o sancti Dyonisii celebrando ibi cum abbate . . . composuit super . . . allodio. CHART. Ital. Ficker 288 p. 323,18sqq. abbatia . . . et -us eius ac burgenses nulli . . . infra -um vel fines -i teneantur respondere nisi . . . abbati . . . -i. *al. fort. add.:* CHART. Lux. I 309 p. 464,26 (a. 1088) cum omnibus appendiciis . . . serviat uterque *(sic?)* -ium Marciginacensi cenobio. **C** *curtis – Hofstatt:* GLOSS. IV 182,50 St.-S. -o hofstat. *cf.* DIPL. Heinr. II. 68 p. 84,33 cum corte . . ., quę dicitur -o de Uultiole.

***burgward(i)um** (pu-, bo-, burc-, bur(c)h-, bur(c)q-, burcv-, burgv- *sim.*), -i *n. vel* ***burgward(i)us**, -i *m.* (*cf. theod. inf. vet.* borchwart)

1 *ambitus castelli vel urbis munitae – zu einer Burg oder zu einer befestigten Stadt gehöriger Bezirk (occurrit tantummodo in Germania orientali; de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 643; W. Schlesinger, Die Entstehung der Landesherrschaft. I. 1941. p. 240sq.):* **a** *spectat ad territorium:* DIPL. Otton. I. 230 quitquid beneficii . . . fideles nostri in eodem -do

[Pape]

habere visi sunt. DIPL. Otton. II. 184 ut omnes, qui in eodem -do habitent, omnem decimacionem . . . in . . . Misnensem civitatem . . . persolvant. DIPL. Otton. III. 132 mansos regales . . . in -io Cuskiburg nominato sitos *eqs.* (DIPL. Conr. II. 174 m. sitos in villa Ouszarin in pago Szhudizi in -vardo Szholin in comitatu . . . H. marchionis. *al.*). DIPL. Heinr. II. 331 abbatiam . . . cum . . . burcwardis, villis, aedificiis. DIPL. Heinr. III. 66 predium . . . in burhwardo Lesnic. 96 locum . . . in purcwardo Merseburc. 254 villam . . . in burcvardo Libizken. CHART. Hamb. 174 p. 163,7 de bonis . . . borgwardii . . . aliquid conferre. CHART. Brand. C I 2 p. 3,17 quod habuimus tam in burgo quam in -do Chereuist. *saepe. spectat ad limites:* DIPL. Heinr. II. 64 p. 80,15 quantum illud Merseburgense -vuardium citra Salam flumen protenditur. CHART. archiep. Magd. 130 p. 185,21 parrochiam . . ., quę inter fluvios . . . et occidentales partes -dorum . . . sita est. CHART. episc. Misn. 121 p. 109,29 burcquardos terrarum . . . distinxerunt. *al.* **b** *spectat ad donationem, possessionem sim.:* DIPL. Otton. I. 232ª p. 318,27 municipium . . . vel -dum urbis Zpuitneburg . . . donamus (386. *al.*). DIPL. Otton. II. 29 p. 39,1 Magdaburgensem civitatem . . . et municipium eius, quod nos -dum dicimus, . . . aecclesiae roboramus (DIPL. Heinr. II. 63 p. 78,16 contulimus . . . c. . . . cum toto eius territorio sive -io. *al.*). 194 loca quedam et castella . . . cum -iis . . . tradidimus. DIPL. Otton. III. 359 dedimus . . . -ium cum omnibus villulis. THIETM. chron. 5,44 rex . . . super solum Merseburgiensem -dum episcopalem redemit bannum. 6,50 Zurbizi -dum, quem antecessores sui *(sc. comitis)* in benefitium possiderunt. 8,20 super . . . proprietatem -dorum. GESTA Magd. 12 p. 385,14 burchwardia cum suis attinentiis et utilitate donavit. DIPL. Otton. I. 76 p. 156,24sq. (interp. post 1179) donamus . . . Plot civitatem . . . cum burcwardo, . . . Wizoka civitatem cum omni burcwardo, Pochlustim civitatem cum burcwardo. *saepe.* **2** *opus munitionis vel custodia castelli – Burgwerk, Burgwachdienst:* CHART. Brand. A XXIV 5 p. 326,33 (a. 1207) bona . . . iurisdictioni *non* erunt exposita . . ., scilicet advocatis, expeditionibus, provinciali placito aut burcwardo. *Pape*

***bur(i)a** (burra), -ae *f. vel* ***burica,** -ae *f. (germ.* *bur, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 630)* **1** *horreum – Schuppen:* ADALH. brev. Corb. 4 p. 367,11 (Corpus consuet. monast. I. 1963; c. 825) laici extra monasterium . . . ad buriam septem. 13 p. 381,7 carra vero accipiant ortolani de bura omni anno. **2** *hara – Verschlag, Stall:* PACTUS Alam. V 3 si quis buricas (pu-, burcic-, -igas, -ias, -eas *var. l.*) in silva tam porcus quam pecora inciderit *eqs. (cf. F. Beyerle, ZRGGerm. 73. 1956. p. 89[14]).* GLOSS. IV 41,39 St.-S. burra stiga (133,36).

***buri(g)ensis** *v.* *burgensis.

***burina,** -ae *f. (orig. wallon. ut vid.)* **1** *rixa, concursus, tumultus – Streit, Auflauf, Unruhe:* CHART. Lamb. Leod. 30 p. 49,28 (dipl. Heinr. V., interp.?) ius . . . in seditionibus, quas vulgo stuer et -e dicimus, iudicandis. DIPL. Heinr. II. 517 p. 666,17 (spur.) si quis de familia vel potestate advocati sturnum vel -am fecerit *eqs.* **2** *potestas iudicandi de rixis et tumultibus – Gerichtsbarkeit über Streit und Unruhen:* DIPL. Otton. III. 92 p. 503,22 (interp. post 992) habeant ibi bannum et iustitiam, impetum et -am, ictum et sanguinem (*sim.* DIPL. Heinr. I. 43 p. 78,12 [spur. post s. XII.med.]). CHART. Lamb. Leod. 26 p. 39,16 *advocatus* de luit . . . et de -a tercium denarium habebit (32 p. 52,18 in popularibus sturmis et -is. GESTA Lob. 11 p. 315,26 [epist.] in placitis preter -am et testeiam).

***buringus,** -i *m. (theod. vet.* buring) *colonus – Leibeigener (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 646):* CONST. I 447,13 (spur. c. 1160) ut singuli -i decem cum XII funibus de canapo solidos . . . impendant *eqs. Steinmann*

buris, -is *f. script. et form.:* pu-: *p. 1626,4. adde* GLOSS. IV 90,32 St.-S. purim. *?* burra: *p. 1626,4.*

1 *curvamentum aratri,* γύης *– gekrümmter Zugbaum des Pfluges, Krummholz, Krümmel (cf. RE XIX. p. 1461):* AMARC. serm. 3,856 illa, quibus constat *aratrum:* -is, dentalia, themo, stiva. NICOL. BIBER. carm. 1952 (ed. Th. Fischer. 1870) ille rapit -im, magnam trahit ille securim. **2** *dentale – Scharbaum, Pflughaupt:* GLOSS. III 646,29 St.-S. purim phlogis hobit. IV 133,32 burra *(cf. notam ed.). ibid. saepe.* **3** *stiva – Pflugsterz:* GLOSS. III 719,55 St.-S. -is vel stiva plochsterz. *Erb*

burit *v.* borith.

***buritellus,** -i *m. (francog. vet.* buretel, *cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. I. p. 1204) pannus ad farinam cribrandam aptus – Tuch zum Sieben des Mehles (cf. Sella, Gloss. Lat. Ital. p. 91):* CHART. Rhen. med. III 29 p. 32,17 (a. 1215) pistores a refectorario -os accipient tres in anno. *cf.* *bugatatus.

***burkgravius** *v.* *burggravius.

***burneta** *v.* *brunetus. ***burnio** *v.* *brunio.

***buro,** buri, bustum, -ere. (*ab* amburere, comburere *retrograde, cf.* bustum) *cremare – verbrennen:* FORM. Sal. Bign. 9 quod ipsi . . . ipsum . . . occidisset . . . vel deportasset vel leode contra legem ibi -isset *(cf. notam ed.).* CARM. Cent. 26,6 vix prima *Roma* manet, -ta secunda iacet. *in imag.:* ERCHEMB. CAS. hist. 21 p. 243,12 *puer* velud ignis edax rectorum pectora -et.

***burquardus** *v.* *burgward(i)um.

1. *burra *v.* *bur(i)a. **2. burra** *v.* buris.

***burrago** *v.* *borago.

***burrarius** (bura-), -i *m. (fort. a* *bura *'lixivium', cf. DuC. s. v.* burraria) *?lotor – ?Wäscher:* CHART. Wirt. VI 1701 (a. 1263) testes . . . cives subscripti: . . . Cůnradus -us, Waltherus dictus Erlewin. 1763 testes: . . . frater Conradus cementarius, frater Conradus burarius, frater Her. cellerarius.

burrus, -a, -um. (πυρρός) *rufus, fuscus – rötlich, dunkel:* ALDH. ad Acirc. 116 p. 160,28 trocheus positione longus . . . ut . . . cirrus, -us, barrus. ABBO SANGERM. bell. 3, 96 -a (gloss.: rufa, nigra), probum fateor buteonem, qui arva bidentat.

1. bursa, -ae *f. (m. vel n.: l. 47)* (βύρσα) *script.:* pir-: GLOSS. III 696,28 St.-S. byr-: *l. 45. p. 1627,1.* bir-: *l. 41.47.51.* bri-: *l. 44.*

I *proprie i. q. corium, pellis – Haut, Fell, Leder (cf.* GLOSS. III 294,59 St.-S. -a pellis i. hut. IV 49,25 corium [birsa *var. l.*] leder. *al.):* ALDH. virg. I 35 p. 279,11 buculam imperant deglobere, . . . quatenus sub . . . solis ardore in viriditate birsae . . . torreretur *martyr* ([*huc spectat* GLOSS. II 16,28 St.-S. brisa, coria, hut]. *cf.* II 1204). HRABAN. carm. 39,31,4 altissimus . . . cinxit eos *(homines)* velamine byrsae. MIRAC. Adalh. 2,5 (MGScript. XV p. 865,22) ipsum *(sc. reliquias Adalhardi)* . . . in mundo pallio, postea in birso cervino involverunt.

II *translate:* **A** *de rebus ex corio, serico sim. fabrefactis i. q. sacculus, pera – Beutel, Tasche:* **1** *in univ.:* VITA Elig. 1,12 p. 678,24 habebat . . . -as (ursas *1 b,* bir- *1 c m.*[1]) eliganter gemmatas. COSMAS chron. I 11 p. 25,15 utramque sibi abscidens aurem mitte in tuam -am. GODEFR. VIT. panth. 35 p. 245,52 carta boni pueri -a retinente pependit. WOLFGER. itin. comput. 2 p. 11,12 fratri Heinrico pro -is V denarios. CHRON. Reinh. a. 1220 p. 596,12 proferens . . . de -a sua dedit nobili illi . . . speculum duplex. CHART. Lub. III 3 p. 6ᵇ,6 *spoliaverunt* Iohannem . . . -a de bracis incisa cum duabus clavibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,26 habeat *falconarius* . . . -am ad cingulum suum, in qua reponet carnes et tiratoria, que ideo dicitur carneria. SALIMB. chron. p. 514,25 habuit . . . ad cingulum de serico magnam -am. *al. per compar.:* ALBERT. M. animal. 1,308 cum colliguntur isti villi, angustant os, sicut contrahitur -a per corrigiam. **2** *receptaculum reliquiarum – Beutel für Reliquien (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 76):* NOTIT. Altd. 1 (MGScript. XV p. 993,19; c. s. XIII.) reliquie sanctorum in scriniis . . ., -is et aliis continentibus. CATAL. thes. Germ. I 91,44 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) duo frusta catenarum b. Petri in -a operosa cum perlis. *ibid. al.* **3** *crumina – Geldbeutel (cf.* GLOSS. III 645,32 St.-S. -a phose. V 13,33 pecuniam zonis inclusam, idem in sacculis sehchil, -a chioth): **a** *strictius:*

[Steinmann]

AMARC. serm. 1,55 discissas senio byrsas qui tendit olentes dentibus inpressis, . . . ille tribunus erit. NIVARD. Ysengr. 6,224 lucelli si quid habet, -ę condat in ore suę. ARCHIPOETA 6,39 vir pie, qui nunquam -am pro paupere nodas. CARM. Bur. B 41,17,6 *cardinales* in fine lectionis cogunt -am vomere (*cf.* MENKO chron. p. 541,42 licet . . . laboraverint -as Frisonum emungere). 42,15,3sq. o vos -e turgide, Romam veniatis: Rome viget physica -is constipatis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 25,6 ut sępenumero -ę plenę pecunia . . . ab inventoribus circumferrentur. *al.* *per prosop. (cf. l. 7)*: CARM. Bur. B 41,22,6 mater sterlingorum, sancta soror loculorum, quam nos B-am dicimus. **b** *latius (saepe i. q. arca – Kasse)*: CARM. in Sim. 1,2,5,4 (MG Lib. Lit. III p. 699) nullus sublimatur, nisi prius presulis -a repleatur (*sim.* 1,1,2 [ibid. p. 697]). CHART. Stir. II 53 p. 91,11 eis ex -a sua ad LXXV marcas . . . commodavit. WOLFGER. itin. comput. 4 p. 28,11 ultra statutam elemosinam in -am IIII solidos. HEINR. LETT. chron. 10,15 p. 46,31 magis pro -e sue implecione quam iusticie Dei intuitu . . . officium exercuerunt. CHART. ord. Teut. 132 p. 133,6 quod alius frater . . . deberet portare -am et expendere ea, que domui essent necessaria. CHART. civ. Hild. 168 denariorum defectus supplebitur de communi -a canonicorum. CHRIST. cal. Mog. 13 (MGScript. XXV p. 245,11) dispersi sunt lapides sanctuarii . . . in -as furancium. CHART. Carniol. II 252 p. 200,14 de -a, si defecerint redditus prenotati, honeste ministretur. CONST. II 444,14 de -a propria hoc expendat. NICOL. BIBER. carm. 354 (ed. Th. Fischer. 1870) dicunt se bibere, sed -a, puto, vacat ere. 748 adhuc sua -a iuvatur. *saepe.* **B** *de rebus naturalibus:* **1** *anat. i. q. scrotum – Hodensack:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 81,25 osseon, id est -a testiculorum (BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 127^{D} quando eminentia *rupturae* descendit ad -am t. WILH. SALIC. chirurg. 1,44 p. 317^{E}). ALBERT. M. animal. 1,461 extrinseca autem tunica eiusdem -ae fit de cute exteriori hominis. **2** *bot. i. q. capsella – Hirtentäschel (Capsella Bursa pastoris Med., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 788)*: GLOSS. III 515,16 St.-S. dicunt sanguinariam esse -am crispele pastoris vel hederich. ALPHITA II p. 34,2 capsellula, herba sanguinaria, . . . -a pastoris idem.

2. *bursa *subst.* (*cohaerere potest c. anglosax.* byres, *cf. Ahd. Wb. s. v.* bur(is)sa; *v. et* *bursicus) *scalprum – scharfes Werkzeug:* GLOSS. III 682,29 St.-S. -a scrothisaran (IV 197,46).

1. *bursarius, -i *m.* *script.:* bor-: *l. 50.59. adde* CHART. Tirol. 1299. -rzer-: *l. 59. adde* CHART. Tirol. 1194 p. 236,29. -ser-: *l. 59. adde* CHART. Tirol. 1079. 1109. 1201. **1** *arcarius (monasterii) – Schatzmeister (eines Klosters)*: CHART. Wirt. II 517 p. 338,12 (a. 1200) testibus . . . R. -o et Nycolao monachis (CHART. com. Mansf. VII 63 Richardus cellerarius, Theodoricus -us. CHART. Port. 230 Heinricus prior, Degenhardus bo-us. *al.*). CHART. Lux. IV 246 presentibus . . . P. antiquo cantore, Bartholomeo, Ioanne -o . . ., fratribus et monachis monasterii. CHART. Westph. III 989 per celerarium vel -um ecclesie nostre vel utrumque faciemus . . . ministrari septem marcas. CHART. Merseb. 525 p. 420,11 vendidimus . . . Henrico abbati . . ., Heidenrico -o . . . totique conventui . . . decimam. *saepe.* **2** *confector bursarum – Taschner:* CHART. Tirol. 951 p. 16,5 (a. 1231) in presentia... Martini -serii pluriumque aliorum testium (1199 p. 245,13 Iannesi -zerii). 1227 Ianuarius, filius Martini borserii.

2. ?*bursarius, -i *m.* *summarium – kurze Niederschrift:* MENKO chron. p. 524,44 quos *(auctores)* . . . glosaverunt et etiam glosas diversas et -os (breviarios *ci. P. Gerbenzon, Emo van Huizinge. 1965. p. 17*[5], *recte ut vid.*) retulerunt.

***bursator,** -oris *m.* *confector bursarum – Taschner:* CHART. Meckl. 896 (a. 1260/72) Nycolaus -r emit domum.

***burschapia** *vel* **-um,** *dat. pl.* -is *f. vel n.* (*theod. vet.* burschaft) *universitas hominum ad vicum attinentium – Einwohnerschaft eines Dorfes (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1281)*: CHART. Old. V 42 (a. 1187) homines de villis . . . et omnes his collegiis, id est -is attinentes.

***bursenarius,** -i *m.* (*cf.* *bursarius *et theod. vet.* bursenaere) *arcarius (monasterii) – Schatzmeister (eines Klosters)*: CHART. Salem. 556 p. 162,34 (a. 1276) praesentibus . . . -o monasterii de Salem *eqs.*

***bursicula,** -ae *f.* **1** *scrotum – Hodensack:* IORDAN. RUFF. equ. 6,10 p. 38,19 curetur . . . vulnus -ae testiculorum equi castrati. **2** *vesica fellis – Gallenblase:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,20 p. 135,13 illa *(cholera)*, quae est iuvativa, facit ad nutrimentum -ae fellis.

***bursicus** *subst.* (*cf.* 2. *bursa) *terebra – Bohrer:* GLOSS. III 638,56 St.-S. -us nabegaer.

***burso,** -are. *cribrare – sieben, 'beuteln' (cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1872. p. 290)*: TRAD. Weiss. app. II 7 p. 328,25 (a. 1265) statuimus, quod pistores . . . nullum panem -are debeant, quem ad fora detulerint venditum.

***bursosus,** -a, -um. *in modum sacculi formatus – beutelartig:* Ps. GALEN. anat. 19 p. 196^{B} collum . . . matricis lacertosum (bursosum *V*) est multas habens pelliculas et involutiones ad modum bursae.

***bursta,** -ae *f.* (*theod. vet.* bürste) *peniculus – Bürste:* STATUT. ord. Teut. p. 110,1 *vicemarschalcus* strigulas, stamina et -as dabit fratribus.

***bursula** (pu-), -ae *f.* *scrotum – Hodensack:* NICOL. anat. 153 *testiculi membra* se defendentia habent osceum, id est p-am, in quibus dependent. *Steinmann*

***buruhmannus** *v.* *burgmannus. **bus** *v.* bos.

***busabalbus** *subst.* (*orig. inc., cf. André, Lex. bot. s. v.* buzababulbus) *scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker)*: ANTIDOT. Glasg. p. 143,10 oricanum £, -us £, casie fistule £.

***busardus** (bes-), -i *m.* (*francog. vet.* busard, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 655sq. s. v.* buteo) *triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.)*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,30 quedam *aves* magis utuntur muribus campestribus . . . ut ille, que dicuntur be-i et clisterelle. 6 p. 229,15 milvorum modi, -i, albani et corvi. p. 230,2 milvis, -is, albanis. *cf.* *buteus, *buterius.

***busc(h)us, -quus** *sim. v.* *boscus.

***bussa** *v.* *buza. ***bussaria** *v.* *bessasa.

***bust(e)a** *v.* *buxta.

***bustellus,** -i *m.* (*francog. vet.* boissel *a gall.* *bostia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 454sq.*) *modius – Scheffel:* LAMB. ARD. hist. 115 p. 617,23 hic *obtulit* unum polkinum vel -um frumenti, hic duos vel plures (WILH. ANDR. chron. 197 duos -os f.).

***bustica,** -ae *f.* (*cf.* *busta) *capsa, pyxis – Behälter, Pyxis:* GESTA Font. 17 p. 53,7 cuppas vitreas . . ., -as eburneas duas, hanappum vitreum.

***bustim** *adv.* (*cf.* *burere, bustum) *per combustionem – durch Verbrennen:* CARM. de conv. Saxon. 31 (MGPoet. I p. 380) quae *(gens)* pridem dona sacellis ponebat rapidis -m depasta caminis.

***bustrum,** -i *n. vel* ***bustra,** -ae *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* bursa, buttis *sim.*) *theca – Behälter:* CHART. Argent. I 616,108 p. 474,32 (c. 1129) quecunque necessaria fuerint . . . sive in bulgis sive in -is sive in quacunque . . . suppellectile de nigro corio facienda.

bustuarium, -i *n.* *ustrina – Verbrennungsstätte:* AETHICUS ISTER 75 p. 57,28 crepitante catasta orpheorum piratae -a torrida verrunt.

***bustula** *v.* *buxtula.

1. bustum, -i *n.* *plur. sensu sing.: p. 1629,8.21.* *in originatione:* ALBERT. M. veget. 2,22 arbusta . . . sunt quasi -a arborum dicta, quae siccitate terrestri et forti calore adurente ad perfectionem arborum non perveniunt.

I *strictius:* **A** *ustrina – (Leichen-)Verbrennungsstätte* (*cf.* GLOSS. I 58,6 St.-S. -um fuirstat. IV 133,42 -um . . . ustrina i. derre): BONIF. epist. 73 p. 150,13 super -um illius *virginis* incense et concrematę corruptorem eius suspendunt *Saxones.* **B** *cinis – Asche:* GLOSS. I 58,10 St.-S. -a aemuria.

II *latius:* **A** *sepulcrum, locus sepulturae – Grab, Begräbnisstätte* (*cf.* GLOSS. III 382,36 St.-S. -um graf): **1** *gener.:* ALDH. virg. II 278 de nigris resurgent corpora -is. ERMENR.

[Payr]

Sval. 7 ad quorum *(sanctorum)* -a nostra peccata deflendo concurrimus. AGIUS epic. Hath. 260 Moysi . . . -um . . . latet. EPITAPH. var. II 48,1 conditur hoc -o praesul Drogo marmore sculpto. HROTSV. Agn. 433 -um sacratae virginis . . ., quod pro servandis fuerat venerabile membris. Gong. 538 e -o signis composito variis. EKKEH. IV. bened. I 4,73 -um manninam vomit eius *(Iohannis)* . . . farinam. pict. Sangall. 137 -a faciens . . . patri pie iusta. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 132,8 funebri facie tamquam de -is egredientes imitari. CHART. episc. Spir. 132 p. 147,39 in Spirensi ecclesia ad -a imperatorum et regum. ALBERT. M. animal. 7,46 *hyaena* cavat -as *(sic?)* et sepulturas *(p. 594b,4* τυμβωρυχεῖ; *cf. Sol. 27,24)*, in quibus nova sunt cadavera mortuorum. *al. in nomine loci:* COSMAS chron. 1,12 p. 28,11 *collis* hodie nominatur 'militis acerrimi -um Tyri'. *fort. add.:* GLOSS. II 39,15 St.-S. -a vel monumenta tunna *(spectat ad Arator. 1,14)*. **2** *c. colore quodam:* **a** *de coemeterio:* CARM. de Iuda 2,321 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 273) commemorant iustum peregrinis hunc *(agellum figuli)* fore -um. **b** *de pigneribus sanctis:* WANDALB. martyr. 404 Beneventanis translata a montibus almi -a patris Benedicti nunc Liger altus honorat. TRANSL. Wandr. 5 (MGScript. XV p. 625,49) sacra -a divinarum medelarum plena piis ulnis levantes . . . in basilicam . . . transtulere. **B** *corpus (exenteratum), cadaver – Leib (ohne Eingeweide), Leichnam:* WILH. RUBRUQU. itin. 295,4 *daemones* quandoque extrahebant homini viscera -o relicto super equo.

2. *bustum *v.* *boscus.

1. *but. *vox avis cuiusdam:* EGBERT. fec. rat. 1,459 inter aves reliquas biteriscus queritat escas, hoc carmen pueris, but but de cornibus exit. *cf.* 1. butio, *buto.

2. *but *v.* 2. *botus. ***buta** *v.* *butta.

butanicus *v.* botanicus. **butalmon** *v.* bupt(h)almon.

***buteglarius** *sim. v.* *buticularius.

***butellaria** (bot-, bout-, buttil-, -ler-), -ae *f.* (*butellarius, *cf. francog.* bouteillerie, *ital.* bottiglieria) *apotheca vinaria – Weinkellerei, -lager:* ACTA imp. Winkelm. I 707 p. 561,30 (a. 1244) qui in plateis publicis domos, apothecas, boutellerias . . . possidebant. 1000 p. 761,7 de pane in panectaria, item de vino in butti-a. *v. et l. 55. cf.* *buccellaria.

***butellarius** (bot-, -tt-, -teil-, -tul-, -ela-, -ler-), -i *m. (francog. vet.* boteillier *a* buticula; *inde ital. vet.* bottigliere, *theod. inf. vet.* butteler, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 660sq.) praepositus cellarii, provisor potus, pincerna – Kellermeister, Schenk:* **1** *strictius:* **a** *de ministerialibus comitum et episcoporum (de re v. p. 1631,34sq.):* CHART. Helv. arb. 19 p. 33,11 (a. 1219) quatuor . . . officiales comitis, senescalcus, marescalcus, panaterius et boteillerius, eadem qua familia episcopi libertate gaudebunt. CHART. Traiect. 1107 p. 449,36 Gerardus dictus Sprunc, butt-us episcopi. *v. et p. 1631,44.* **b** *de ministerialibus curiae Romanae (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie des 13. Jhs. 1936. p. 120sqq.):* CATAL. fam. pap. p. 196b officiales . . .: Gualterius botellerius . . ., Petrus Raymundi scriptor et serviens botellarie (*sim.* p. 199a). **2** *latius de titulo procuratoris territorii regii Nurembergensis (de re v. p. 1631,13sqq.):* CHART. Nuremb. 304 (dipl. Frid. II.) Ramungum . . . et butullarium de Nůrenberc, fideles nostros, constituimus procuratores ad revocandum in potestatem . . . Banbenberiensis electi . . . omnia *eqs. cf.* *buticularius, *buccellarius.

***butellus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (a* buttis, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 42sq.) vas(culum) vel uter – (kleines) Gefäß oder Schlauch:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 227,13 fundunt illud *(lac)* in magnum utrem sive -um (pu- *E*, bucellum *A*, buccellum *B*) et incipiunt illud concutere cum ligno. *cf.* *hocellus.

buteo, -onis *m. iuvenis – junger Mann:* ABBO SANGERM. bell. 3,96 probum fateor -em (gloss.: iuvenem), qui arva bidentat.

buter *v.* butyrum.

***buterius** (-the-), -i *m. (cf.* *buteus) *triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 23, 63 accedit . . . hic falco multum ad formam avis, quae butherius vocatur. 23,71 sunt butherii quidam mures in campis insequentes. *cf.* *buteus, *busardus.

buterum *v.* butyrum.

***butesa,** -ae *f. (arab.* buṭṭaiḥa, *cf. catal.* albudeca, *port.* pateca, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursp. nr. 319) Citrullus vulgaris (Schrad.) – Wassermelone:* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 97 grana purgata de -is, de melonibus, de cucurbitis. *cf.* *barecha.

***buteus,** -i *m. (cf.* buteo *ThLL. II 2259,1sqq.) triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 23,29 -us vocatur avis rapax subnigra, quam germanice brobuxen vocamus, . . . venatur . . . ranas et mures *eqs. cf.* *buterius, *busardus.

***butexellus** *v.* *buticellus.

***butha** (bo-), -ae *f. vel* ***buttus,** -i *m. (theod. inf. vet.* but, *cf. F. Kluge–W. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 114) species rhombi – Plattfischart, Butt (Rhombus laevis Roudelet vel sim.):* CHART. Hans. I 432 p. 147,5 (a. 1252) de sporta cum pectinibus vel buttis vel merlengis. ALBERT. M. animal. 1,91 pecten, quod vocatur butha, et pecten, quod vocatur rumbus, pinnas non habent. 24,12 bothae pisces sunt de genere pectinum *eqs.*

***buthegelarius** *v.* *buticularius.

***butherius** *v.* *buterius. **buthirum** *v.* butyrum.

***butica** *v.* *hutica. ***buticatim** *v.* *boctica.

buticella (bo-, -ela), -ae *f. vel* ***buticellus** (butexe-), -i *m. dolium (parvum) – (kleines) Faß:* CHRON. Ven. Alt. p. 96,3 -elas et butes vasculosque subtus ligna. MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,36) construxerunt pontem ex fustibus et -is, quas funiculis nexuerunt. p. 53,49 bo-e . . . et allia pontis lignamina nunc hac nunc illac ab aquis . . . ducebantur. CHART. Tirol. notar. I 304 *debet eis pro expensis* III butas crossas ad ponendum vinum, item III urnas a vino et III butexellos.

buticula (pu-, po-, -cla, -gla), -ae *f.* **1** *flasco, lagoena – Flasche, Krug (cf.* GLOSS. III 11,45 St.-S. puticla flasca. IV 90,39 putigla flasga. 174,16 putigla flasga tasca capsa): **a** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 1,23 appone hic poticulam (potiunculam, ponciunculam *var. l.*) tuam et cottidie plenam invenies illam. *ibid.:* poticulam (portiunculam, ponciunculam *var. l.*) compatris mei perdidi. **b** *spec.:* **α** *de mensura vini:* DIPL. Merov. III A 48 p. 166,31 (spur. s. IX.) censum . . . solvere . . ., id est . . . plenum modium de ovis et plenas -as paratas de optimo vino (*sim.* 86 p. 200,46. 94 p. 207,44. 95 p. 208,31). **β** *de praestatione vini:* CAPIT. reg. Franc. 32,3 neque ulla dona ab ipsis accipiant . . . nisi -as et ortum, poma, pullos et ova. **2** *capsa (incensi) – (Weihrauch-)Behälter (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 633):* GESTA Font. 16 p. 47,14 dedit . . . turibulum argenteum unum, -am argenteam unam. *v. et l. 38. cf.* botholicula, *butrista.

***buticularius,** -i *m.* (*a* buticula, *inde theod. sup. vet.* butiglaere, putigler) *script.:* pu-: *p. 1631,17.20.28.41.* po-: *p. 1631,11.* boccu-: CHART. Nuremb. 282. -tt-: *l. 69. p. 1631,21.23sq.30sqq. adde* CHART. Nuremb. 302. 387. -th-: CHART. Nuremb. 281. 311. 314. -t(h)e-: *p. 1631,20sq. 25.42. adde* CHART. Nuremb. 281. -tu-: *p. 1631,32. adde* CHART. Nuremb. 387. -cl-: *p. 1631,36.41. al.* -gul-: *p. 1631,23.25. adde* CHART. Nuremb. 278. -gl-: *p. 1631,17. 20sq.24.28.30.32.39.42. al.* -gel-: *p. 1631,25.31. adde* CHART. Nuremb. 267. 280. -gler-: CHART. Eichst. 86 p. 133,22. -gliar-: CHART. Nuremb. 302. -glerar-: CHART. Nuremb. 510. *metr.* bŭ-: *p. 1631,36.*

praepositus cellarii, provisor potus, pincerna – Kellermeister, Schenk: **1** *de ministerialibus regum vel imperatorum:* **a** *strictius (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. [7]1932. p. 148; W. Metz, Das karolingische Reichsgut. 1960. p. 12):* CAPIT. reg. Franc. 32,16 ut, quicquid . . . ministeriales nostri, sinescalcus et butt-us, de verbo nostro . . . iudicibus ordinaverit, ad eundem placitum . . . impletum habeant (*sim.* 32,47). 155,6 Odo -us de foreste sua interrogandus est. HINCM. ord. pal. 16 sacrum palatium per hos ministros disponebatur:

[Payr]

per camerarium . . . et comitem palatii, senescalcum, -um, comitem stabuli *eqs.* 23 ad tres . . . ministeriales, senescalcum, -um et comitem stabuli, . . . pertinebat, ut . . . admonendi non essent segnes, ut . . . actores regis praescirent, ubi vel ubi rex . . . manere debuisset *eqs.* HARIULF. chron. 4,22 p. 235,2 filius Hugonis, regii -i *(item de pincerna regis Franciae:* CHART. march. Misn. II 568 signum Guidonis -i, signum Mathei camerarii. CHRON. Albr. a. 1210 p. 891,12 frater Guidonis, -i Silvanectensis. a. 1230 p. 927,31 Robertus de Cortenai, Francorum -us). DIPL. Arnulfi 181 (spur. s. XII.) Heimonis, dilecti po-i (ministerialis DIPL. Arnulfi 42) nostri. **b** *latius de titulo procuratoris territorii regii Nurembergensis ('Butigler', cf. H. Dannenbauer, Die Entstehung des Territoriums der Reichsstadt Nürnberg. 1928. p. 77sqq.; G. Pfeifer, Jb-FränkLandesforsch. 11/12. 1953. p. 49sqq.):* CHART. Nuremb. 140 (dipl. Frid. II.; c. 1215/16) quatenus, quemcumque diem et locum Cůnradus, putiglarius noster de Nůrmberg, eis prefixerit ibidem ad respondendum . . ., comparere non differant. 210 ipse *miles* . . . stabilivit *venditionem* omni iure secundum consuetudinem terre . . . coram Cunrado, puteglario imperii. *ibid.:* adhibitum est sigillum Cůnradi butteglarii. 218 *testes:* C. burggravius de Nuremberg, F. de Druhendingen, . . . Cunradus buttigularius de Nuremberg et Occherus miles *(item inter testes:* CHART. Nuremb. 243 buttiglarius. 267 butegelarius. *al.).* 220 quod ego C. -gularius et ego C. de Nurenberc scultetus litem . . . determinavimus imperialis iudicii sententia *eqs.* CONST. II 324 p. 434,10 Heinricus . . . rex . . . fidelibus suis . . . putiglario de Nurenberg, . . . scultetis et aliis officiatis suis, gratiam suam. 310 actum apud Nurinberch in domo Marcquardi buttiglarii. 332 in presentia domini Liupoldi, imperatorie maiestatis buttigelarii. 420 Henr(icus) de Lapide, eo tempore buttuglarius in Nurenberc. *ibid. saepe.* **2** *de ministerialibus comitum et episcoporum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 504³; K. Bosl, Frühformen der Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. 1964. p. 251):* ALCUIN. carm. 8,3 ille est sinscalcus, vere -clarius ille, hic cocus, hic pistor necnon stabularius ille *(item in curiis episcoporum:* LEX Raet. Cur. add. p. 442,30 de senioribus quinque ministribus . . ., id sunt camararius, -glarius, senescalcus, iudicem publicum, comestabulum. CHART. episc. Hild. II 641 puticlarius *episcopi.* CHART. Steph. Wirz. 274 p. 302,21 *testes:* Fridericus buteglarius, . . . Bertoldus camerarius). BERNOLD. WAT. chron. 13 p. 169,6 testes: . . . Onulfus dapifer, Rodbertus -us (butell' 1), Rodulphus camerarius *(item in curiis comitum:* CHART. Nuremb. 115 Hainricus dispensator, Hermannus -us, Swicardus magister coquine. GISLEB. MONT. chron. app. p. 343,3 motam fuisse questionem a ministris militibus, dapiferis scilicet, panitariis et -is, contra comitem *eqs.). cf.* *butellarius, *buccellarius.

***buticum,** -i *n. (orig. inc., nisi cohaeret c.* buttis *sim.) navis (ecclesiae) – Langhaus (cf. W. Effmann, Centula. Forschungen und Funde. II 5. 1912. p. 42sqq.):* ANGILB. inst. p. 297,19 sit unus *chorus* fratrum coram altare . . . sancte crucis, alius puerorum in throno sancti Richarii ab occidente, tertius vero infra -um hinc et inde. HARIULF. chron. 2,7 p. 54,7 cum . . . marmoreae columnae in -o erigerentur. p. 54,29 turris . . . orientalis cum cancello et -o sancto Richario dicata est. 4,30 p. 257,2 vidit fusam lucem totam turrem replesse, quae se dilatans totum -um basilicae coepit implere.

***butiglarius, -glerarius** *sim. v.* *buticularius.

1. *butina (pu-), -ae *f. (theod. vet.* butin, butin(n)a, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 62sq.) cupa, labrum – Bottich, Bütte (cf.* GLOSS. III 652,44 St.-S. p-a potaga, *v. Ahd. Wb. I. p. 1284):* RUODLIEB V 105 in lata -a. 107 in medio -ę terebello fac . . . foramen. 116 per -am terebratam. XI 6 dum se tondebant sordes limphaque lavabant, exierant -am.

2. *butina *v.* *botinus.

***butinus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (fort. per errorem pro* bucina, -um, *nisi cohaeret c.* buttis *sim.) bucina auris, caverna auris exterior – Ohröffnung, äußerer Gehörgang:* IOH. IAMAT. chirurg. 4,16 si inspecta . . . aure intra -um videatur lapillus vel granum . . . contineri. 4,17 qui *(vermes)* licet extra et super -um generentur, tamen inter ipsum cadunt.

1. butio, -ire. *de butionibus i. q. clamare – schreien:* CARM. Bur. B 132,2ᵇ,14 butio et -it, grus et grurit.

2. butio, -onis *m. ardea stellata – Rohrdommel (Botaurus stellaris L.):* DIAETA Theod. 82 anates, circicla, follica vel -es humidę sunt. *v. et l. 4.*

butir(i)um *sim. v.* butyrum.

1. butis *v.* buttis. **2. Butis** *v.* Bootes.

***butius** *v.* *bucius.

***buto,** -are. *(vox onomatopoetica, cf.* butire) *de cornicibus i. q. clamare – schreien:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 cornices -ant.

***butorius,** -i *m. (francog. vet.* butor *a* 2. butio *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 656) ardea stellata – Rohrdommel (Botaurus stellaris L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 383sqq.):* ALBERT. M. animal. 23,29 -us avis est similis ardeae in figura . . ., sed colore dissimilis, quia videtur -us esse similis terrae.

butracion *v.* batrachion. **butrio** *v.* botrio.

?*butrista, -ae *f. (a* buttis *et* uter *derivat J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 59sq.; an potius corruptum ex* buticla *?) vas vinarium – Weingefäß:* ALCUIN. carm. 102,2,2 tu quia misisti -as ut quoque binas *eqs.*

butrum *v.* butyrum. **butruosus** *v.* botruosus.

***but(t)a,** -ae *f. (cf.* buttis) *cupa, dolium – Bottich, Bütte, Faß:* HERACLIUS II 22 pulverem . . . facias et in buttam (buscam *P*) recondes. CHART. Tirol. notar. I 304 *debet eis pro expensis* III butas crossas ad ponendum vinum *eqs. cf.* *bossa.

***buttarinus,** -i *m. (cf. theod. vet.* butra, butter *sim.) qui censum butyro persolvit – Schmalzzinser:* CHART. Bund. 985 (a. 1266) homines de candela et -os mihi commisit ad tuendum.

***buttarius,** -i *m. (orig. inc., nisi cohaeret c. francog. vet.* bute, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 651) fossor – Erdarbeiter:* LAMB. ARD. hist. 152 -i cum hoccis et cespitarii cum cespitibus oblongis . . . operantur. *cf.* *bucharius.

***buttellarius** *v.* *butellarius. **butticula** *v.* buticula.

***butticularius, -clarius** *sim. v.* *buticularius.

***buttillaria** *v.* *butellaria.

but(t)is, -is *f. (de etym. et re v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 38sqq. 76sqq.)* **1** *uter – Schlauch:* CAPIT. reg. Franc. 32,68 ut bonos barriclos ferro ligatos . . . praeparatos semper habeant et buttes ex coriis non faciant. **2** *dolium – Faß:* **a** *gener.:* CHRON. Ven. Alt. p. 95,11 in vasculos butis maioribus. p. 96,17 vasculos butis (-es *V*) volvebant per girum. CHART. Tirol. notar. I 540ᶜ *petit* unam butem de quatuor plaustris et unum lectum. *v. et p. 1630, 29. sensu despicabili:* FORM. Senon. II add. 3 p. 223,36 sed te placit, lege et pliga, in pectore repone, sin autem non vis, in butte include. **b** *spec. de mensura (vinaria):* GREG. CAT. chron. I p. 297,20 fundum . . . cum . . . curte I habente buttes de vino XI. p. 297,22 cum . . . mola I et de vino butte I.

***buttularius** *v.* *butellarius. ***buttus** *v.* *butha.

butur(um), butyr *v.* butyrum. *Payr*

***butyratus,** -a, -um. *butyrum continens – Butter enthaltend, fetthaltig:* THADD. FLORENT. cons. 127,14 utatur . . . laganis cum caseo -o.

***butyrosus** (-tir-), -a, -um. **1** *strictius:* **a** *butyri proprius – der Butter eigen:* ALBERT. M. animal. 3,173 viscositas butirosa. euch. 3,1,7,2 p. 269ᵃ,31 lacti comparatur *sacramentum,* quia . . . succus de nutrimento depuratus . . . lactis habet quamdam albedinem et pinguedinem -am. **b** *ex butyro constans – aus Butter bestehend:* ALBERT. M. meteor. 4,2,8 p. 758ᵇ,45 per immixtionem substantiae -ae cum substantia casei (veget. 4,147). **c** *butyrum continens – Butter enthaltend, fetthaltig:* ALBERT. M. animal. 22,28 serum . . . cum aliquanto lacte . . . dandum est eis *(catulis)* et sit lac butirosum. **2** *latius i. q. butyri similis – butterähnlich:* DYASC. p. 70ᵇ separat *tertia species chalcanthi* in partes maiores butirosas. ALBERT. M. animal. 16,52 est . . . sperma substantia aquea, butirosa, pinguis (*cf.* 16,55).

[Sroder]

butyrum (-tir-), -i *n.* (βούτυρον) *script.:* ?ob-: *l. 45.* bit-: *l. 48.* bot-: *l. 42.* butti-: *l. 39.* -thir-: *l. 35.* -tur-: *l. 19.46.* -ter-: *l. 50.* -tr-: *l. 27.56.* -ri(um): *l. 71. form.:* *sing.:* *nom.:* -tyr: *l. 23.* -ter: *l. 49.* *acc.:* -ter: *l. 47.* -tur: *l. 19.* boro(bachinum): *l. 57.59.* *plur.: l. 70sq.; cf. l. 44.* *metr.:* bŭ-: *l. 19.23.26sq.51.* -tў-, -tĭ-: *l. 23.27.51.* -tў-, -tī-: *l. 23sq.* *accent.:* GODESC. SAXO gramm. 1,16 '-um', 'romphea' 'anathema', 'Amalechita' naturaliter habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum (*cf.* 1,56. ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36).

pinguedo lactis, flos lactis, pinguedo ex lacte facta – Fett-(bestandteil) der Milch, Rahm, Butter (fort. interdum i. q. pinguedo ex -o eliquata – Butterschmalz, e. g. l. 16sq.31.66): **1** *proprie (cf.* GLOSS. III 154,57 St.-S. -um butira. 295,15 butirum pinguedo lactis i. anco. 350,45 butirum angsmero vel butter. 615,15 -um cůsmero ankobinc. 617,37 butirum milchsmalz. *al.):* **a** *gener.:* ALCUIN. carm. 4,9 tibi Hadda . . . mel compultimque buturque ministrat. CAPIT. reg. Franc. 32,34 ut, quicquid manibus laboraverint . . ., id est . . . butirum, bracios . . ., cum summo nitore sint facta. WETT. Gall. 17 qui panes . . . et -um . . . pro benedictione ei obtulit. WALDR. carm. 3,31 panis hic et piscis, lac, mel, butyr atque legumen. ARNULF. delic. 658 sumpsi pro lacte butirum *(cf. Vulg. prov. 30,33).* CONFL. ovis et lini 117 haec *(Flandria)* et in oblongum formans lac pingue -um, non escam tantum, sed facit antidotum. NIVARD. Ysengr. 7,345 rarescat butirum (butrum *B*) super illo lacte (*cf.* ALBERT. M. animal. 3,173 in omni lacte . . . est unctuosa substantia sicut oleum, quae vocatur butirum, et hoc eminet et supernatat in lactis coagulatione). EBO BAMB. Ott. 3,23[ex.] naviculam -o refertam. ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,50 abbas . . . promisit eis *(iunioribus)* aut oleum semper providere aut butirum. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 274,29 in foro butiri. CHART. Rhen. med. III 1149 p. 855,35 duas marcas . . . ad emendum buthirum. MENKO chron. p. 554,21 ut singuli peregrini . . . haberent . . . sex cados butiri. *saepe.* *in cognomine:* ANNAL. Egm. a. 1143 p. 153,25 Hugo B-um. **b** *spec.:* **α** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,16 ungendum . . . eos ex butiro (buttiro *B; 3,33,2* διὰ βουτύρου) et terebintina. *al. (v. ind.).* AESCULAPIUS 11 p. 15,26 si percussa auris fuerit . . ., -um recens . . . instillato tepidum. ANTIDOT. Lond. p. 21,13 mittis pigmentas . . ., id est . . . botyro, adipe scrofe. ANTIDOT. Augiens. p. 54,5 recipit . . . butiru drag. med. ANTIDOT. Glasg. p. 109,5 butira cocliaria II. p. 113,26 cum semis obutiro et mel dispumato. p. 117,11 oleum aut buturum lib. I. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,47 butiro caprino. FRAGM. mul. I 7 admisce . . . buter, quod sufficiat. RECEPT. Sangall. I 36 auropigmenta in vino teris cum bitiro. TRACT. de caus. mul. 11 buter, adipes anserine. BOTAN. Sangall. 15,3 herba nasturcio cum butero et mel conburit, superligabis. ODO MAGD. herb. 314 cum -o . . . decocta *ruta.* DYASC. p. 45[a] butirum ovium melius est, quod colore subrufum est *eqs.* DIAETA Theod. 243 butirum virtutes habet leniter relaxantes. HILDEG. caus. 3 p. 181,16 modicum -i vaccarum. ALBERT. M. animal. 26,22 argentum vivum cum oleo vel butro . . . superlinitum. MOSES PANORM. marisc. 6 p. 164,3 accipe borobachinum *(i. e.* butyrum vaccarum *ed. in nota)* et pone in nares (*cf.* 8 p. 166,21 unge aures equi cum butiro vaccino et pone borobachinum in aures suas). *saepe.* **β** *iur. de censu, tributis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,44 de quadragesimale duae partes ad servitium nostrum veniant . . ., de piscato seu formicato, butirum, mel *eqs.* 128,25 p. 254,23 de censu: -um modium I. CHART. Bund. 206 p. 165,18 censum posuit tres denarios de mercede in butiro *eqs.* REGISTR. abb. Werd. 3,49 p. 135,20 presbiter . . . dabit . . . I amphoram butiri. 8,1 p. 249,9 IX bacharios butiri liquati in olla. CHART. Heist. 72 libere transeant . . . cum sale, corco et butiro. CHART. Hamb. 596 p. 492,17 decima butiri. *saepe.* *expressius de -o mensurato:* REGISTR. abb. Werd. 6,17 p. 184,16 (s. XII.[med.]) villicus dabit . . . VIII pullos, IV butira. REGISTR. Dal. p. 387, 17 unum recens butirum. p. 387,26 LV denarios pro butiriis. **γ** *eccl. de usu quodam Armeniorum:* GREG. VII. registr. 8,1 p. 511,17 audivimus . . ., quod contra morem sanctę ęcclesię vestra non ex balsamo sanctum chrisma, sed ex -o conficiat. **2** **a** *in imag.:* IONAS BOB. Columb. p. 148,4 illi *(doctores)* dites balsami lacrimam ex Engaddi . . . *sumunt,* nobis ex Hibernia vix -um pinguescit. CAPIT. reg. Franc. 126 p. 248,39 velut a vivo fonte . . . mellis et -i emanante *(cf. Vulg. Iob 20,17).* **b** *per compar.:* ALBERT. M. animal. 9,120 sperma . . . fit . . . spumosum quasi recens butirum. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,1 p. 593[D] -um evangelicus sermo a lacte legis seductus. p. 594[A] -um fructus ecclesiae . . .; pascitur . . . salvator noster -o, hoc est fide credentium Iudaeorum. GERHOH. psalm. 64 p. 469,13 per butirum, quod est corrupti lactis congesta pinguetudo, intelligi potest morum corruptela (*cf.* p. 469,20). ABSAL. serm. 7 p. 49[B] in -o eius *(Christi)* humanitas significata est, et congrua . . . similitudine per -um humana natura in Christo figuratur *eqs.* ALBERT. M. Iob 20,17 (ed. M. Weiss. 1904) 'rivulos . . . torrentes . . . -i', quod significat crassitudinem delectationis divinae consolationis. *al.* **d** *alch. in nomine ficticio:* TRACT. Micrer. p. 90,40 qui *(gallus)* postquam putrefactione generatur, magnesia marchasitae . . ., aqua, butirum *eqs.* p. 92,9 hic est lapis ille, hoc -um solis. p. 92,22sq.

***buvo** *v.* 2. *bufo.

***buxa,** -ae *f.* *(cf.* pyxis, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 655) capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* AEDILV. carm. 14,8 dum -is claudunt pretiosae munera vitae. CONSUET. Eins. 23 p. 88,4 appendantur philacteria vel -ae reliquiarum (26 p. 95,19). 24 p. 90,10 unctum cum sapone in singulis -is.

buxeus, -a, -um. **1** *ex buxo constans – aus Buchsbaum bestehend, Buchsbaum-:* COMPOS. Matr. 74,7 facies malagma et mittis in tipos -os aut in tipos de gipso. THEOPH. sched. 3,60 p. 255,16 cum -o ligno . . . planabis *nucleum.* HERACLIUS II 33 baculo -o. **2** *colorem ligni buxi habens, pallidus – buchsbaumholzfarbig, gelblich:* ALDH. virg. II 1013 -us o quantos obtexit pallor inertes. *subst. neutr.:* ALBERT. M. animal. 22,101 animal parvum *(sc. furo)* . . . inter album et -um habens colorem.

***buxida,** -ae *f.* *(cf.* πύξιδα, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 655) capsa – Behälter:* ANTIDOT. Berolin. 31 p. 73,28 in -a cornea. RATHER. epist. 25 p. 131,8 super altare nihil ponatur nisi capsę et reliquię . . . et -a cum corpore Domini ad viaticum infirmis. *v. et* *buxta.

buxifer, -era, -erum. *buxum ferens – Buchsbaum tragend:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 165,8 solet . . . dactilus a nominibus figurae compositae provenire . . . ut . . . glandifer, -r.

buxis *v.* pyxis.

***buxta,** -ae *f. vel* ***busta** (-tea), -ae *f.* *(cf.* *buxida) *capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* CAPIT. reg. Franc. 128,2 bustam cum cuperculo argenteam ad timiama portandum I pensantem solidos VI, aliam bustam argenteam. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 94[a],39) busteam cristallinam cum reliquiis (DEDIC. Trev. [MGScript. XV p. 1270,10] buxtae tres cum r. CHART. Lux. I 240 quinque buxte, in quibus condite sunt reliquie. *al.*). RUD. TRUD. gest. 1,3[med.] (chart.) buxtas argenteas II ad ferendum incensum. 1,3[ex.] buxtas eburneas III. CONSUET. Eins. 24 p. 90,17 cum uncto et sapone in buxtis *(sic ? cf. l. 29).*

?*buxtilis, -is *m.* *capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* RUD. TRUD. gest. 1,3[med.] (chart.) -em *(ed.,* suxtilem *codd.)* argenteum *repperimus.*

***buxtula,** -ae *f. vel* ***bustula,** -ae *f.* *(cf.* *buxta, *busta) *(parva) pyxis – (kleine) Büchse (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 285):* ODO GLANN. Maur. 22 (3) reliquiae prothomartiris Stephani, quae . . . in buxtula (buxide 2) lignea reconditae fuerant. ROD. GLAB. hist. 5,11[ex.] bustulam vel pixidem, in qua servabatur *panis.*

***buxula,** -ae *f.* *(cf.* *buxa) *(parva) pyxis – (kleine) Büchse:* WOLFHARD. Waldb. 3,2 (1) coctas atque in -a obtrusas altario oblatas impone (3,3 [1] o. . . . in -a [buxa *var. l.*] reposuit). 3,5 (3) -am parvam.

[Sroder]

buxus, -i *f. (m. vel n.: l. 23)* (*cf.* πύξος) *script.* pu-: *l. 11. form. nom. sg.* -o: *l. 10. adde* GLOSS. III 713,9 St.-S. IV 355,62.

I *arbor quaedam ligno pallido foliisque sempervivis praedita – Buchsbaum (Buxus sempervirens L.):* **A** *proprie:* **1** *latius:* **a** *gener.:* GLOSS. med. p. 57,5 pigios -us (-u *var. l.*) Graece. ERMOLD. Ludow. 4,539 viridantia claustra Iudith . . . tegit vimine praeraso nec non et tonsile -o. GLOSS. II 294, 63 St.-S. -um singriuni *(spectat ad Greg. M. in evang. 21,13).* III 39,57 -o (-us *m*) buhsbŏm. 95,42 pixos Grece, -us Latine buchsbŏm. V 34,18 pixos Grece, p-us Latine bŭsbŏm. *al.* HILDEG. phys. 3,22 -us calida est *eqs.* METELL. buc. 7,63 stant ulmus, -us vivi fontis prope fluxus. ALBERT. M. veget. 1,111 quaedam *plantae* . . . parum habent *gummas* sicut -us et quercus. 2,48 -us, cuius ramus in terram infixus convalescit de facili. 6,45 -us . . . arbor est nota apud nos, crocei ligni *eqs. ibid. al. (v. ind.).* **b** *pharm.:* TRACT. de caus. mul. 95 p. 54,6 persice, buxso, ex ipsas erbas cimas ana unc. III. TRACT. de aegr. cur. p. 325,16 herbam faucernam pistilabis et dabis bibere succum -i olatam dabis comedere. HILDEG. phys. 3,15 p. 1229^{A} si . . . huic oleo . . . addideris . . . tertiam partem de succo -i. **2** *strictius de ligno:* ODO Ern. duc. p. 352^{D} *(per compar.)* pallidiora reciso ora . . . -o *(cf. Ov. met. 4,134).* **B** *alleg.:* HRABAN. carm. 30,3 -us canitiem signat. univ. 19,6 p. 521^{A} -us . . . lenes in ecclesia significat. **C** *meton. de rebus ex -i ligno factis:* **1** *tibia – Flöte:* CARM. Bur. B 92,62,4 -us multiplici cantum prodit via. IUSTIN. Lippifl. 79 inflatur -us. **2** *instrumentum in medicina ocularia adhibitum – Instrument der Augenheilkunde:* NOTULAE Wilh. Cong. 386 inveni modum decurtandi palpebram . . ., et quia primo ad hoc officium fueram -o usus, postea . . . feci mihi fieri ferrum ad hoc idoneum. **3** *margo ex ligno -i facta – Buchsbaumholzeinfassung:* ALBERT. M. animal. 22,85 calida tabula de cornu cervi cum -o saepe superponatur, ut unguentum calore illius bene ad superos perveniat.

II *ceratium – Johannisbrotbaum, Bockshornbaum (Ceratonia siliqua L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 899):* EPIST. Worm. I 65 p. 110,13 siliqua est genus fructus, qui crescit in magnis arboribus, quas vulgo -os vocant.

1. *buza, -ae *f. (orig. germ. ut vid., cf. theod. vet.* buzo, *v. et Ahd. Wb. s. v., francog. vet.* busse, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 667)*

(lata) navis (oneraria) – (breites Transport-)Schiff (cf. P. Heinsius, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 1956. p. 38. 94.207sq.): ALBERT. AQUENS. hist. 9,9 rex ab Assur exiens navem, quae vulgo dicitur -a, ascendit *eqs.* THEOD. HIRS. loc. sanct. 40 p. 91,11 LXXX naves in portu stantes numeravimus praeter navem -a appellatam, qua nos in eundo et redeundo usi sumus. ANNAL. Crem. a. 1188 (MGScript. XXXI p. 7,21) fuit incepta -a, que in sequenti anno fuit completa et ivit ultra mare *eqs. (cf.* SICARD. chron. a. 1189 p. 169,4 -am [busam *var. l.*], Cremone quam fecimus fabricari, ultra mare pro terre subventione personis et rebus misimus honeratam. SALIMB. chron. p. 8,19 -a Cremonensis). *v. et* *bucius.

2. *buza, -ae *f. (theod. vet.* buzza) *puteus – Brunnen:* CHART. scrin. Col. A I p. 155,13 (a. 1183/88) dimidietas domus . . ., que fuit Alberonis ⌞cum bůza⌟ (⌞⌟ *add. cod.*).

***buzaria** *v.* *bucheria.

***buzia** (-zea), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c.* buxus *propter colorem pallidum ligni, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 574) oxyacantha – Sauerdorn, Berberitze (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. p. 568):* GLOSS. III 552, 12 St.-S. cortex buzie (buxie *b*) erbesip. THADD. FLORENT. cons. 126,103 recipe . . . piretri, corticum buzee.

***?*buzicaga** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* butur, *ital.* butterato, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1427a) inflatio faciei pustulas provocans – mit Blasenbildung verbundene Gesichtsschwellung:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^{F} cura inflationis universalis in tota facie, quę dicitur in vulgari -a vel aura cervina vel gutta rubea.

byas *v.* dyas. ***byc(h)arium** *v.* *bicarium.

bylis *sim. v.* bilis. ***bylleta** *sim. v.* *billeta.

bymatus *v.* bimatus. ***bymna** *v.* *brenna.

bypennis *v.* bipennis. **byrillus** *v.* beryllus.

byrozius *v.* birot(i)us. ***byrro** *v.* *piro.

byrrus *v.* birrus. **byrsa** *v.* bursa.

***byrsodepsicus** (virsudexi-, -pti- *sim.*), -a, -um. (βυρσοδεψικός) *ad depsendum coria aptum – zum Gerben geeignet:* PAUL. AEGIN. cur. 11 p. 5,7 ru virsudexicu (*3,2,3* βυρσοδεψικοῦ) xistia II (186 p. 110,21 roos virsodepsicu lib. I. 217 p. 158,24 r. siriacu virsodepticu).

Bysancius *sim. v.* Byzantius.

***byssatus,** -a, -um. (byssus) *bysso indutus – in feinen Stoff gekleidet:* EKKEH. IV. pict. Mog. 667 quondam -us (gloss.: bysso vestitus) Lazaroque tenax epulatus vel guttam digiti in linguam sibi poscit *dives* egeni *(cf. Vulg. Luc. 16,19).*

byssextilis *v.* bissextilis.

byssinus (bis-), -a, -um. (βύσσινος) *script.:* ?pici-: *l. 41.* bisi-: *l. 20.30.33.* bysi-: *l. 31. metr.* -sī-: *l. 28.*

1 *adi.:* **a** *ex textili (linteo vel xylino) tenuissimo constans – aus feinem (Leinen- oder Baumwoll-)Stoff bestehend, Batist- (cf.* GLOSS. III 174,4 St.-S. bisina tun(ica) zuwilroch. 189,38 bissina [t(unica) *add. N*] zuilehu [*D*], uuisepfellinroch [*N*]. 409,75 -a sabenino. 419,49 bissinum zwilich): ALDH. virg. I 58 p. 318,2 cultus gemini sexus huiuscemodi constat subucula bissina (by- *L*), tonica coccinea. ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,25 erant . . . omnia bissina, tam tentoria quam et funes eorum (ARNOLD. LUB. chron. 1,4 p. 119,25). AGNELL. lib. pont. 80 endothim bissinam preciosissimam . . . aculis factam (88). WALTHARIUS 300 aurea bissina tantum stant gausape vasa. ORD. coron. imp. 13,1 imperator vestitur veste bisina intesta auro. BENZO ad Heinr. 1,9 p. 602, 28 rex indutus bysino podere. *remissius i. q. tenuissimus – sehr fein:* ORD. coron. imp. 13,1 habet *imperator* in manu duas cyrothecas de lino bisino. **b** *colorem byssi habens, candidus – leinenfarbig, weiß:* HRABAN. cruc. 1,16 p. 214^{C} descripsi . . . florigeram crucem quatuor coloribus praecipuis, id est hyacinthino, purpureo, -o et coccineo.

2 *subst.:* **a** *neutr.: linum tenue – feines Leinen:* Ps. HELIOD. chirurg. 24 per filio *(sic?)* de bissino aut de seta. **b** *masc. vel fem.: ?gossypium – ?Baumwollpflanze (Gossypium herbaceum L.):* AETHICUS ISTER 109 ubi sunt arbores magnae, quae picini dicuntur, unde in anno bis vellera carpunt. *v. et* *bisana.

byssus (bis-), -i *f. (l. 59. p. 1637,11), m. vel n. (l. 47sq.52. 56.58)* (βύσσος) *script.* bis(us): *l. 47.*

I *textile (linteum vel xylinum) tenuissimum – feiner (Leinen- oder Baumwoll-)Stoff, Batist (cf.* GLOSS. I 64,4 St.-S. -um cotauueppi huizaz. III 182,39 -us [bisus *N*] est species . . . lini retorta gezuirnit. 418,47 bissum sabe): **A** *latius:* **1** *proprie:* **a** *de panno:* FORM. Wisig. 20 p. 584,18 (vs.) argentum, aes, -um *tradimus.* ALDH. virg. I 15 curtinae veteris delubri . . . ex auro, iacintho, purpura, bis tincto cocco . . . cum bisso retorto . . . fulsisse describuntur ([*Vulg. exod. 26,1. 28,5. saepe*]. LIBRI Karol. 1,17 p. 40,15 testis est ipsa lex a Domino per Moysen data, quae . . . iacinctum . . ., purpuram et coccum seu etiam -um ad indumenta pontificis conficienda . . . designat. EUGEN. VULG. syll. 3,13 bissus tortus. *cf.* CARM. de Karolo et Leone 190 vestis biscocco purpura -o. CONFL. ovis et lini 359 has [*cortinas*] mandat *Deus* Moysi de -o texere torta). AETHICUS ISTER 93 laneficii ac -i usum . . . in ea insola . . . adfirmat. LIBRI Karol. 1,17 p. 40,21 -um terrae *accommodant,* quia oritur ex terra. AMALAR. off. 3,4,1 ex natura -i possumus intellegere, quam proxima sint inter se haec duo, -us et linum. TRANSL. Dion. Ratisb. p. 352^{b},38 (epist.) metallorum copiis, bissi, coccini cunctigenisque mercimoniis . . . redundat *Ratisbona.* CARM. Bur. B 92,57,1 sellam texit purpura subinsuta -o. HEINR. WIRZ. cur. 101 -us (bissus *var. l.*) ab Ethyopum Romam deducitur horis. *al.* **b** *de stragula, veste sim.:* WALTHARIUS 293 ad solium, quod bissus (byssus *I;* gloss. cod. I p. 8: saben) compsit et ostrum. PASS. Quint. 302 (MGPoet. IV p. 987) ut tibi sit vestis pro vili hoc purpura panno et candens -us. STEPH. COL. Maurin. 6 (2) velent . . . regum cadavera -us . . . aut purpura. CARM. Bur. B

[Sroder]

131,2,7 non sum *(sc. caritas)*, quo mussitas, . . . nec in -o (bisso *var. l.*) vel cuculla. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 21,14 p. 569A -us . . . castitatem atque munditiam *figurat.* 21,20 p. 578C -us in castitate purae conversationis. BERENG. TREV. laud. 1,5 per -um caro virginea . . . significatur. **3** *translate i. q. claritas – Helligkeit:* ALBERT. M. Iob 28,14 (ed. M. Weiss. 1904) abyssus dicitur, quia sine basi et sine -o, quod est candor. **B** *strictius i. q. sericum – Seide:* GLOSS. III 358,19 St.-S. bissus sidintuh.

II *linum – Lein (Linum usitatissimum L.):* AMALAR. off. 3,4,2 dicit Beda *(PL 91,456C):* '-us . . . de terra viridis nascitur, sed eruta de terra siccatur.' ALBERT. M. veget. 7,133 lini semen aut bissi in agro pingui vult seminari.

***bytriscus** *v.* *bitriscus. **bytumen** *v.* bitumen.

Byzancius *v.* Byzantius.

***Byzantiata** (Bisa-), -ae *f.* (Byzantius) *quod uno Byzantio emitur – Warenmenge im Wert eines Byzantiners:* CHART. ord. Teut. 1 p. 1,20 (a. 1153) quisquis in hoc . . . casali annonam emerit, de una quaque Bis-a pro mensuratione denarium dabit.

***Byzantĭcus** (Pison-, Bisa-, Bison-, Baz-, Bysa-), -i *m. nummus (aureus Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte Gold-) Münze, Byzantiner (cf.* GLOSS. V 107,11 St.-S. Baz-us mancus): TRAD. Frising. 1609 (a. 1024/31) si quis de communi fratrum servicio eandem proprietatem distraheret, proximus eius heres uno Bis-o sibi manciparet *(cf.* 1618 ut . . . illud redimat . . . positurus pro hoc ad altare Pisonticum unum. 1625 Pisontico uno. 1698a uno Bisontico. 1698b). BURCH. SION. descr. 2,18 fructus . . . crescunt . . . tanta quantitate, quod dicuntur . . . valere suis dominis CCC milia Bys-orum aureorum.

Byzantĭnus (Bysa-), -i *m. nummus (aureus Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte Gold-) Münze, Byzantiner:* BURCH. SION. descr. 10,5 solvunt domino de Assur . . . XXXVIII milia Bys-orum aureorum singulis annis.

Byzantium (Biz-), -i *n. species piscis – Fischart:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370A blacta Bizantia est quaedam superfluitas, quae invenitur in ore . . . cuiusdam piscis, qui Bi-um dicitur, quia Bi-o similis est in latitudine. *cf. DuC. s. v.* *byza.

Byzantĭus (Piz-, Biz-, Bisa-, Besa-, Bysa-, -nci-, -thi-, -tus, -teus *sim.*), -i *m. (? f.* -a: *p. 1638,11)* (Βυζάντιος) *form. acc. pl.* -tes: *l. 48.*

nummus (Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte) Münze, Byzantiner (constat fere ex auro; ex argento: p. 1638,38; de re v. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 73 s. v. 'Bézant'): **1** *gener.:* RUODLIEB V 314 quorum vasorum rex unum denariorum replet, Bizantes quos dicunt aurificantes. MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,27 accepit quingentos Bis-os aureos, id est denarios magnos. SCHOL. Adam gest. 77 adiciens *Paulus* . . ., quod . . . faceret apud Hammaburg monetam publicam ex auro fieri et pro denariis Bi-os (Bizantos *var. l.*) dari. LEO MARS. chron. 1,55 planetam diarodinam de Bizanteis XV. GREG. CAT. chron. II p. 203, 25 vir magnificus . . . direxit ad hanc ecclesiam . . . Bisantos sex milia. ANNAL. Ianuens. I p. 99,17 donec unusquisque Bis-um unum pro introitu . . . daret. CARM. Bur. B 41,13,3 qui sunt Syrtes vel Sirenes, qui . . . attrahunt -um. GUNTH. PAR. hist. 15 p. 45,8 nummi aurei, qui in illa urbe *(sc. Byzantii)* formari consueverant, a nomine ipsius urbis Bis-i appellantur. IOH. TULB. gest. 5 (MGScript. XXXI p. 684,9) carencia fuit talis, quod . . . gallina tres Bisancias *(sic?) comparata fuit.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 317,6 nassic . . ., quem vendidit octoginta Besanciis de Cipro. STATUT. ord. Teut. p. 104,12 potest . . . marschalcus accipere de thesauro tres Bisancios. *saepe. per compar.:* IOH. IAMAT. chirurg. 8, 18 impetigo est asperitas in cute nascens speciem rotundam ad nummi modum protendens vel Bis-i. **2** *de certis pensionibus:* **a** *de multa:* LEG. Lang. p. 223,40 componam vobis tria milia Bizanteos (Visanteos *var. l.*) aureos (p. 224, 47. CHART. Ital. Ficker 72 p. 99,23 Bisanteos a. *al.*). IOH. VIII. epist. A 124 mille Bizanteos palatio nostro componet. GREG. CAT. chron. II p. 211,4 optimos Bizantos c. **b** *de pensione curiae Romanae solvenda (cf. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter. I. 1905. p. 211):* DIPL. Heinr. IV. 451 p. 609,22 ut singulis annis Rome Bis-um (Pisancium *var. l.*) . . . persolvat *abbatia.* CHART. Bund. 327 sub unius Bi-i censu sacrosanctę Romanę ecclesię annis singulis persolvendo. 399 p. 295,38 ad inditium . . . huius apostolica sede percepte protectionis Bys-um unum annis singulis nobis *(sc. papae)* . . . persolvetis *(sim.* CHART. Stir. I 97 p. 115,36. CHART. Tirol. 1243 p. 283b,31. *al.). al. v. et supra p. 1248,23.* **c** *de censu, tributis sim.:* CHART. Mog. A 510 p. 413,25 (a. 1123) annuatim archiepiscopo aureus nummus, qui Bisancius dicitur, *erit.* ALBERT. AQUENS. hist. 3,21 tributa Bis-orum. CHART. Heinr. Leon. 94 p. 144,30 viginti Bis-os censuales. CHART. Hohenloh. 71 p. 48,21 concedimus . . . sex milia Bisancios sarracenatos in assisiam. ANNAL. Ianuens. IV p. 58,3 Bisancios mille argenteos. *al.* **d** *de redemptione (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 85):* TRAD. Frising. 1636 (a. 1078/98) proximus heres predium redimat uno Bis-o. 1648a si aliquis eiusdem tradicionis infringat condicionem, proximus . . . heres . . . unum persolvat Bizancium. 1723 Pizantium. *al. (v. ind.).* CHART. Salisb. I 128a Bi-um super altare ponat, prescriptum predium recipiat. **e** *de stipendio militari sim.:* ALBERT. AQUENS. hist. 5,35 propter conventionem solidorum et Bis-orum, quae sibi comes idem pro militari debebat obsequio. ANNAL. Ianuens. I p. 132,23 Xoartus . . . regi tribuebat qualibet die pro lancea sua Bissantios mille. IOH. TULB. gest. 20 (MGScript. XXXI p. 702,27) dare . . . sex Bysancios cuilibet de exercitu. *al.* *Sroder*